

Παγκόσμια Κλασική Λογοτεχνία

Ο ΗΛΙΘΙΟΣ

Παγκόσμια Κλασική Λογοτεχνία

ΦΙΟΝΤΟΡ ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΙ

Ο ΗΛΙΘΙΟΣ

Διεύθυνση έκδοσης: Δημήτρης Μαλλιάρης
Μετάφραση: Σοφία Βαρουσιάδου - Βάτσου
Επιμέλεια κειμένων - Διόρθωση: Μαρία Σαντοριναίου
Σελιδοποίηση: Μαρία Πατικοπούλου
Εξώφυλλο: Κυριάκος Μεγαλόπουλος
Α΄ Έκδοση: Αφοί Β. Νάστου 1981
Β΄ Έκδοση: Αναθεωρημένη, 2013
Γ΄ Έκδοση: 2016

ISBN: 978-960-457-559-6

© 2016 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΕΙΑ / ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ-ΠΑΙΔΕΙΑ Α.Ε.

www.malliaris.gr

e-mail: info@malliaris.gr

Κεντρική διάθεση:

25ης Μαρτίου 51, 564 29 Ν. Ευκαρπία, Θεσσαλονίκη,
τηλ.: 2310649251, 2310277113

Κεντρικά βιβλιοπωλεία:

Δημητρίου Γούναρη 39, 546 22 Θεσσαλονίκη, τηλ.: 2310277113
Ερμού 53, 546 23 Θεσσαλονίκη, τηλ.: 2310252888

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις των νόμων 2121/1993 και 100/1975, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ανάμεσα στα πιο σημαντικά έργα του Ρώσου κλασικού ανήκει αναμφισβήτητα και το μυθιστόρημά του «Ο ΗΛΙΘΙΟΣ», που ο συγγραφέας άρχισε να γράφει το Νοέμβρη του 1867 και το τελείωσε το καλοκαίρι της επόμενης χρονιάς.

Μερικοί θέλουν τον Ντοστογιέφσκι επηρεασμένο στα έργα του από τα πολιτικά πράγματα της εποχής στη Ρωσία, αλλά αυτό δεν είναι αλήθεια, και ως ένα σημείο διαστρεβλώνει το μεγάλο ταλέντο του Ντοστογιέφσκι, ο οποίος σε όλα του τα έργα καταπιάνεται αποκλειστικά με τον παράγοντα «άνθρωπος». Βέβαια, ήταν αδύνατο να διαφύγουν από την προσοχή του διορατικού Ντοστογιέφσκι τα προβλήματα εκείνης της εποχής, ιδιαίτερα μάλιστα τα κοινωνικοπολιτικά, αφού ξέρουμε πως ο ίδιος βρέθηκε για ένα διάστημα στη Σιβηρία, εξαιτίας της κάποιας συμμετοχής του στην αναταραχή της εποχής, όμως δεν ήταν αυτά τα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα που τον οδήγησαν στη συγγραφή των έργων του. Αυτό το βλέπουμε καθαρά στην επιλογή των ηρώων του, οι οποίοι είναι μόνο «άνθρωποι», και όχι παράγοντες τούτης ή της άλλης κοινωνικοπολιτικής τάσης, ανεξάρτητα αν ως κοινωνικά όντα έπρεπε να ανήκουν σε κάποια τάξη, παράταξη, ιδεολογία κτλ.

Ο Ντοστογιέφσκι κατάφερε ακόμα να απομονώσει το δικό του πιστεύω στον Χριστό, ώστε να σταθεί αμερόληπτος στη συγκρότηση του ψυχικού κόσμου των ηρώων του. Παρόλο που για μια στιγμή μάς δίνει την εντύπωση πως, με πρότυπο τον Χριστό, προσπαθεί να ενσαρκώσει σε ήρωές του χριστιανικά καθαρά στοιχεία, ο Ντοστογιέφσκι αφήνει τους ήρωές του να κινούνται και να ζουν σε ανοιχτό χώρο, χωρίς τον παραμικρό περιορισμό από μέρους του. Ο Ντοστογιέφσκι δεν κατασκεύασε ήρωες που να ενθουσιάζουν ή να δυσαρεστούν τον αναγνώστη, πράγμα που βλέπουμε στη μεγάλη με-

ρίδα των συγγραφέων. Ο Ντοστογιέφσκι μεταβάλλεται στα έργα του σε «ψυχαναλυτή του πλήθους». Και λέμε του «πλήθους», γιατί ο συγγραφέας δεν αφοσιώνεται στους κεντρικούς του ήρωες μόνο, αλλά αντίθετα χώνει το νυστέρι του σε κάθε ανθρώπινη μορφή που τυχαίνει να βρίσκεται κοντά τους. Γι' αυτό και ο αναγνώστης δεν αφήνεται να σταθεί σε είδωλα, αλλά υποχρεώνεται κάθε τόσο να συγκρίνει τον εαυτό του με όλους τους συνδαιτυμόνες του έργου χωριστά, κάθε φορά που τους συναντάει, ξεχνώντας πάντοτε την αναζήτηση ομορφιάς ή ασχήμιας σ' εκείνους, αλλά τις αναζητάει στον ίδιο τον εαυτό του. Με άλλα λόγια, ο Ντοστογιέφσκι υποχρεώνει τον αναγνώστη να κινείται και να ζει μέσα στο χώρο του έργου απaráλλαχτα με τους ήρωές του, κεντρικούς ή μη.

Ο «ΗΛΙΘΙΟΣ» έχει ως υποδομή, όπως όλα τα έργα του Ντοστογιέφσκι, το ηθικό και ψυχολογικό ανθρώπινο εγώ, που αναπτύσσεται, φυσικά, σ' ένα κοινωνικό περιβάλλον, με τη διαφορά ότι το κοινωνικό περιβάλλον δεν αποτελεί αποκλειστικό διαμορφωτή του ηθικοψυχολογικού εγώ. Ο Ρογκόζιν, η Ναστάσια Φιλίπποβνα, ο στρατηγός Επάντσιν, ο Τότσκι, ο Μίσκιν και όλοι όσοι δρουν στο έργο εμφανίζουν έναν ξέχωρο ο καθένας ηθικό κόσμο και μια ιδιαίτερη ψυχολογική ιδιομορφία, που δεν ξεφεύγουν από την οξυδερκεία του συγγραφέα στις επιμέρους εκδηλώσεις τους. Και είναι αυτή η οξυδερκεία του ερευνητή-συγγραφέα που κάνει να αναδύονται στο οπτικό πεδίο του αναγνώστη μια μια οι αρετές και οι ασχήμιες της ανθρώπινης ψυχής, ιδιότητες που τοποθετούν τον άνθρωπο άλλοτε στην εκλεκτή ράτσα του δημιουργού-Θεού και άλλοτε στο περιθώριο της ζωής όπου κυριαρχεί το σκοτάδι του πειρασμού-Σατανά. Και στον «ΗΛΙΘΙΟ» το έγκλημα θα σταθεί αφορμή να ξεθάψει ο Ντοστογιέφσκι ό,τι καλό και κακό, ό,τι ενάρετο και ανέντιμο, ό,τι μεγάλθυμο και μικρόχαρο κρύβει το απέραντο βασίλειο του ψυχικού μας κόσμου, το οποίο φωτίζει άπλετα και επιτρέπει έτσι στον αναγνώστη να το περιηγηθεί από τη μια άκρη ως την άλλη, χωρίς να του είναι χρεία η παρουσία κάποιου οδηγού. Και στον «ΗΛΙΘΙΟ», όπως σε όλα τα έργα του μεγάλου συγγραφέα, η εσωτερική αρμονία είναι διάχυτη και σέρνει αβίαστα τον αναγνώστη στο χορό των ηθι-

κών αξιών, ανώτερων ή κατώτερων, υποχρεώνοντάς τον σε όλη τη διάρκεια του έργου να βλέπει τον αντίποδα του ψεύτικου κοινωνικού του εγώ και να βρίσκεται συνεχώς μέσα στο κύκλωμα της αυτοκριτικής και του αυτοέλεγχου.

Σοφία Βαρουσιάδου - Βάτσου

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

I

Ήταν σχεδόν 9 η ώρα το πρωί. Ήταν προς το τέλος του Νοέμβρη, ημέρα που φύσαγε νοτιάς. Το τρένο της Βαρσοβίας έτρεχε με όλη του τη δύναμη προς την Πετρούπολη. Η υγρασία και η ομίχλη ήταν τόση, που η μέρα πρόβαλλε μετά βίας· σε δέκα βήματα δεξιά και αριστερά από τη γραμμή διέκρινες με δυσκολία αυτούς που ήταν πίσω από τα παράθυρα του βαγονιού. Ανάμεσα στους ταξιδιώτες υπήρχαν μερικοί που επέστρεφαν από το εξωτερικό· αλλά τα διαμερίσματα της τρίτης θέσης—τα πιο γεμάτα—ήταν συμπληρωμένα από μικροεπιχειρηματίες που δεν έρχονταν από πολύ μακριά. Όλοι, φυσικά, ήταν κουρασμένοι. Τα μάτια τους ήταν πρησμένα, στο πρόσωπό τους αντανakλούσε η ωχρότητα της ομίχλης.

Μέσα σ' ένα από τα βαγόνια της τρίτης θέσης, δυο ταξιδιώτες βρέθηκαν να κάθονται ο ένας απέναντι στον άλλον, απ' το χάραμα ακόμη, δίπλα σ' ένα παράθυρο· ήταν δύο νέοι άνδρες, ντυμένοι φτωχικά, και δεν είχε κανείς τους αποσκειυές. Τα χαρακτηριστικά τους ήταν αρκετά αξιοπρόσεκτα· και οι δυο τους δείζανε επιθυμία να πιάνουν κουβέντα. Εάν κάποιος από τους δυο ήξερε τι ήταν εκείνο που τη στιγμή αυτή τους έκανε αξιοπρόσεκτους, τότε θα έμεναν έκπληκτοι, που η σύμπτωση τους έβαλε να καθίσουν τον έναν απέναντι απ' τον άλλον, μέσα σ' ένα βαγόνι της τρίτης θέσης του τρένου της Βαρσοβίας.

Ο πρώτος ήταν μετρίου αναστήματος και μπορούσες να τον πεις είκοσι επτά ετών. Τα μαλλιά του ήταν σγουρά και σχεδόν μαύρα. Τα μάτια του γκριζα και μικρά, αλλά γεμάτα φωτιά. Η μύτη του πλατιά, τα μύλα του προσώπου πεταχτά. Στα λεπτά του χείλη υπήρχε συνε-

χώς ένα χαμόγελο αυθάδες, κοροϊδευτικό και μάλιστα μοχθηρό. Αλλά το μέτωπό του, ψηλό και καλοφτιαγμένο, διόρθωνε την ασχήμια του κάτω μέρους του προσώπου. Αυτό που έκανε ιδιαίτερη εντύπωση ήταν η θανατερή χλομάδα του προσώπου που έδινε σ' όλη τη φυσιognωμία του νέου ένα ύφος εξαντλημένο, παρόλο που ήταν γεροδεμένος· ταυτόχρονα προσέδιδε κάτι το παθιάρικο, που θα 'λεγες πως υποφέρει, πράγμα που δεν εναρμονιζόταν καθόλου με το αυθάδικο και βάνουσο χαμόγελό του και το σκληρό, γεμάτο αυταρέσκεια, χαμόγελό του. Ζεστά ντυμένος με μια μαύρη φαρδιά γούνα από προβιά καλά φοδραρισμένη, δεν αισθανόταν το κρύο, ενώ ο γείτονάς του αναγκάστηκε να υποφέρει όλο το κρύο αυτής της ρώσικης νοεμβριανής νύχτας, για την οποία δεν ήταν καλά ντυμένος.

Ο τελευταίος ήταν γελοία ντυμένος μ' έναν χονδρό μανδύα χωρίς μανίκια, αλλά με μια τεράστια κουκούλα, έναν μανδύα ιδιον μ' αυτούς που φορούν συχνά το χειμώνα οι τουρίστες που επισκέπτονται την Ελβετία ή τη Β. Ιταλία. Όμως εκείνο που έφτανε για την Ιταλία, αποδείχτηκε πως δεν ήταν αρκετό για τη Ρωσία, και ακόμα παραπέρα, για ένα ταξίδι τόσο μακρινό όπως από το Εϊντκούεν ως την Αγία Πετρούπολη.

Ο κάτοχος αυτού του μανδύα με την κουκούλα ήταν ένας νέος άνδρας είκοσι έξι με είκοσι επτά χρονών. Το ανάστημά του ήταν λίγο ψηλότερο από το μέτριο, τα μαλλιά του πυκνά και πολύ ξανθά. Είχε αδύνατο πρόσωπο και ένα μικρό, μυτερό, σχεδόν άσπρο γενάκι. Τα μάτια του ήταν μεγάλα και γαλανά· στο βλέμμα τους υπήρχε κάτι το ήρεμο, ωστόσο βαρύ, κάτι γεμάτο από μια παράξενη έμφραση, που μάντευε κανείς πως ο άνθρωπος αυτός πάσχει από επιληψία. Το πρόσωπο ωστόσο ήταν ευχάριστο, λεπτό και στεγνό, αλλά ήταν άχρωμο, και αυτήν τη στιγμή είχε μελανιάσει από το κρύο. Κρατούσε ένα μικρό μπογαλάκι, τυλιγμένο σ' ένα παλιό ξεθωριασμένο φουλάρι, που όπως φαίνεται περιείχε όλα του τα ταξιδιωτικά υπάρχοντα. Φορούσε παπούτσια με διπλή σόλα και γκέτες, όλα αυτά κάθε άλλο παρά ρωσικά.

Ο γείτονάς του, ο άνθρωπος με την προβιά, τα περιεργάστηκε όλα αυτά γιατί δεν είχε τι να κάνει. Τέλος, ρώτησε με εκείνο το αδιά-

κριτο χαμόγελό του, που μ' αυτό εκφράζεται η αδιάκριτη ευχαρίστηση που βρίσκει ο άνθρωπος στη ζωή μπροστά στη φτώχεια του πλησίον:

— Κάνει κρύο, ε;

Και ανασήκωσε τους ώμους με ρίγος.

— Ω, να! απάντησε ο συνομιλητής με προθυμία. Και σιεφτείτε, φυσά νοτιάς. Τι θα κάναμε αν είχε παγωνιά; Δεν μπορώ να το σκεφτώ πως κάνει τόσο κρύο στην πατρίδα μας. Ξεσυνήθισα σ' αυτό το κλίμα.

— Έρχεστε, χωρίς αμφιβολία, από το εξωτερικό;

— Ναι, έρχομαι από την Ελβετία.

— ΔιάβOLE, έρχεστε από τόσο μακριά!

Ο άνθρωπος με τα μαύρα μαλλιά σφύριξε και έβαλε τα γέλια.

Η κουβέντα συνεχίστηκε. Ο ξανθός νέος άνδρας με τον ελβετικό μανδύα απαντούσε με προθυμία σε όλες τις ερωτήσεις που του 'κανε ο γείτονάς του, χωρίς να υποπτεύεται πόσο αδιάκριτες και αδιάφορες ήταν μερικές απ' αυτές. Του εξήγησε κυρίως πως πέρασε περισσότερα από τέσσερα χρόνια μακριά από τη Ρωσία, και πως τον είχαν στείλει στο εξωτερικό για να θεραπευθεί από κάποια παράξενη αρρώστια των νεύρων, κάτι σαν επιληψία, κάτι σαν τρεμούλιασμα και ρίγη. Αυτές οι εξηγήσεις έκαναν το συνταξιδιώτη του να γελά, και περισσότερο έβαλε τα γέλια όταν τον ρώτησε:

— Έχετε γιατρεύτεί;

Αυτός απάντησε:

— Ω, όχι! Δεν με γιατρέψανε.

— Λοιπόν, δώσατε όλα τα λεφτά σας με καθαρή ζημία. Κι εμείς εδώ τους πιστεύουμε για σοφούς, πρόσθεσε με τραχύτητα ο άνθρωπος με τα μαύρα μαλλιά.

— Είναι αλήθεια! είπε ένας κακοντυμένος κύριος κάπου σαράντα χρονών, που καθόταν κοντά τους και είχε τον αέρα ενός δημόσιου γραφιά, ήταν γεροδεμένος, και μια κόκκινη μύτη εμφανιζόταν στη μέση ενός σπυριάριου προσώπου. Είναι βέβαιο, αλήθεια, κύριοι, συνέχισε. Έτσι είναι! οι ξένοι γκρινιάζουν για τους Ρώσους και απομυζούν όλο μας το συνάλλαγμα.

– Ω, πόσο πέφτετε έξω στην περίπτωση μου! βιάστηκε να πει ο νεαρός άρρωστος, με ήρεμη και συμφιλιοτική φωνή. Φυσικά, δεν μπορώ να σας φέρω αντιρρήσεις, γιατί δεν γνωρίζω όλα αυτά που λέτε. Πάντως ο γιατρός μου με συντηρούσε σχεδόν δυο χρόνια και αυτός μου 'δωσε από τα τελευταία του χρήματα για να πληρώσω το εισιτήριο ως εδώ.

– Δεν είχατε λοιπόν κανέναν εκεί που να πληρώσει για σας; ρώτησε ο νέος μελαχρινός άνδρας.

– Ε, όχι! Ο κύριος Παυλίστσεβ που με συντηρούσε εκεί, πέθανε εδώ και δυο χρόνια. Έγραψα λοιπόν εδώ, στη στρατηγίνα Επάντσινα, που ήταν μακρινή συγγενής μου, αλλά δεν πήρα καμιά απάντηση. Κι έτσι λοιπόν γυρίζω στην πατρίδα.

– Και πού σκοπεύετε να πάτε;

– Θέλετε να πείτε πού θα μείνω; Μα την αλήθεια, δεν ξέρω τίποτα ακόμα...

– Δεν το αποφασίσατε ακόμα;

Και οι δυο συνομιλητές του ξανάρχισαν να γελούν.

– Αυτό το μικρό πακέτο περιέχει χωρίς αμφιβολία όλα σας τα υπάρχοντα, είπε ο νέος μελαχρινός άνδρας.

– Βάζω στοίχημα, συμπλήρωσε με ευχάριστο ύφος ο υπάλληλος με τη ροδοκόκκινη μύτη, πως δεν έχετε άλλες αποσκευές. Μόλο που η φτώχεια δεν είναι αμαρτία, αυτό πρέπει να το τονίσουμε.

Ήταν πραγματικά αλήθεια· ο ξανθός νέος το παραδέχθηκε αμέσως και με ασυνήθιστη βιασύνη. Οι δυο του γείτονες γέλασαν με όρεξη. Ο ιδιοκτήτης του μικρού πακέτου άρχισε και αυτός να γελά βλέποντάς τους, πράγμα που μεγάλωσε την ευθυμία τους. Ο γραφιάς συνέχισε:

– Το μπογαλάκι σας, εντούτοις, έχει κάποια σημασία. Χωρίς αμφιβολία μπορεί να πει κανείς πως δεν περιέχει ούτε μασούρια με χρυσά νομίσματα, ούτε ναπολεόνια, ούτε φρειδερίκους, ούτε και ολλανδέζικα δουκάτα. Είναι εύκολο να το συμπεράνει κανείς, αν όχι από τίποτε άλλο, αλλά βλέποντας τις γιέτες σας που σκεπάζουν τα ξενικά σας παπούτσια. Εντούτοις, αν προσθέσει κανείς στο μπογαλάκι σας μια συγγενή σαν τη στρατηγίνα Επάντσινα, τότε και το ίδιο

το μπογαλάκι θα αποκτήσει μια σχετική σημασία, τέτοια, φυσικά, στην περίπτωση μόνον που η στρατηγίνα είναι πράγματι συγγενής σας, και δεν κάνετε ένα καταλογιστέο λάθος από αφηρημάδα, ελάττωμα δυνατό και κοινό συνήθως σε ανθρώπους φαντασμένους.

— Καταλάβετε σωστά! φώναζε ο ξανθός νέος. Στην πραγματικότητα κάνω λάθος, δηλαδή θέλω να πω πως η στρατηγίνα δεν είναι σχεδόν καθόλου συγγενής μου· επίσης δεν απόρησα καθόλου τότε που δεν μου απάντησε στο γράμμα μου από την Ελβετία. Το περιμένα αυτό πως θα γινόταν.

— Σπαταλήσατε και τα χρήματά σας σε έξοδα του ταχυδρομείου. Χμ... μπορεί να πει κανείς πως είστε απλοϊκός και ειλικρινής, και αυτό είναι προς τιμή σας... Όσο για το στρατηγό Επάντσιν, τον ξέρουμε, γιατί είναι ένας άνθρωπος γνωστός σ' όλον τον κόσμο. Γνωρίζουμε επίσης και τον κύριο Παυλίστσεβ, ο οποίος σας συντηρούσε στην Ελβετία, αν ήταν βέβαια ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ, γιατί ήταν δυο ξαδέλφια με το ίδιο όνομα. Ο ένας ζει πάντα στην Κριμαία· όσο για τον Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ, τον μακαρίτη, ήταν ένας ευπόληπτος άνθρωπος, ο οποίος είχε μεγάλες γνωριμίες και κατείχε στον καιρό του τέσσερις χιλιάδες ψυχές.

— Ακριβώς όπως το είπατε, λεγόταν Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ, απάντησε ο νέος άνδρας και κοιτάζε επίμονα τον κύριο ο οποίος τα γνώριζε όλα.

Κάτι τέτοιους ανθρώπους που τα γνωρίζουν όλα, τους συναντάει κανείς αριετὰ συχνά σε μια ορισμένη κοινωνική τάξη. Τα γνωρίζουν όλα, γιατί η ανήσυχη περιέργεια του μυαλού τους και οι ικανότητές τους κατευθύνονται εκεί. Αυτή η συνήθεια είναι συνέπεια της απουσίας πιο σπουδαίων ενδιαφερόντων, όπως θα μπορούσε να πει ένας σύγχρονος στοχαστής. Τέλος, όταν λένε ότι τα ξέρουν όλα, υπονοούν ότι η γνώση τους είναι αριετὰ περιορισμένη. Σας λένε παραδείγματος χάριν, πού εργάζεται ο τάδε, με ποιον γνωρίζεται ο τάδε και ο τάδε, τι περιουσία έχει. Σας αναφέρουν την επαρχία όπου κάποιος πρόσωπο έκανε νομάρχης, τη γυναίκα με την οποία είναι παντρεμένος, την προίκα που του έχει δώσει, τους συγγενείς του, όλα τέτοια, πληροφορίες της ίδιας ποιότητας. Τον περισσότερο καιρό αυτοί

«που τα ξέρουν όλα» τριγυρίζουν με τριμμένους αγκώνες και παίρνουν δεκαεπτά ρούβλια μισθό το μήνα. Οι άνθρωποι που γι' αυτούς γνωρίζουν τόσο καλά και το παραμικρό μυστικό της ζωής τους, δεν θα μπορούσαν να φανταστούν ποτέ ποιο συμφέρον τούς κινεί προς αυτήν την κατεύθυνση. Κι όμως, πολλοί απ' αυτούς με τις γνώσεις που λέμε, ικανοποιούνται πλήρως, καταφέρνουν μάλιστα κι αποκοτούν αυτοεκτίμηση, και φτάνουν σε ανώτερη ψυχική ευχαρίστηση. Άλλωστε η επιστήμη αυτή έχει και τα θέλητρά της. Έχω γνωρίσει επιστήμονες, συγγραφείς, ποιητές, πολιτικούς, που σ' αυτήν την επιστήμη βρήκανε την πλήρωσή τους, και που μονάχα χάρη σ' αυτό κάνανε καριέρα.

Καθ' όλη τη διάρκεια της συνομιλίας ο μαυρομάλλης νέος χαμουριόταν ρίχνοντας άσκοπες ματιές από το παράθυρο και περίμενε με ανυπομονησία να τελειώσει το ταξίδι. Ήταν πολύ αφηρημένος, γυρνούσε με αμνηχανία και ήταν κάπως παράξενος. Μερικές φορές κοιτάζε χωρίς να κοιτάζει, άκουγε χωρίς ν' ακούει, γελούσε και δεν ήξερε την αιτία της ευθυμίας του.

— Επιτρέψτε μου, όμως, με ποιον έχω την τιμή;... ρώτησε ξαφνικά ο σφυριάρης κύριος γυρίζοντας προς τον ξανθό νέο με το μπογαλάκι.

— Είμαι ο πρίγκιψ Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν, απάντησε ο νέος άνδρας με μεγάλη προθυμία.

— Ο πρίγκιψ Μίσκιν; Λέων Νικολάγιεβιτς; Δεν ξέρω. Ούτε έχω ακούσει να μιλούν γι' αυτόν, απάντησε ο υπάλληλος σκεφτικός. Δεν είναι το επίθετο που με εκπλήσσει. Είναι ένα επίθετο ιστορικό, το βρίσκει κανείς ή πρέπει να το βρει στην ιστορία του Καραμζίν. Μιλώ για σας προσωπικά, και γνωρίζω καλά, άλλωστε, πως δεν συναντά κανείς σήμερα πρίγκιπα μ' αυτό το όνομα.

— Ω, το ξέρω καλά! συμπλήρωσε αμέσως ο πρίγκιπας. Δεν υπάρχει κανένας πρίγκιπας Μίσκιν, εκτός από μένα. Νομίζω πως είμαι ο τελευταίος. Όσο για τους πατεράδες και τους παππούδες, αυτοί ήταν αγρότες. Ο πατέρας μου ήταν ανθυπολοχαγός του ιππικού. Για να πω την αλήθεια, δεν θα μπορούσα να σας εξηγήσω πώς η στρατηγίνα Επάντσινα βρέθηκε να είναι μια πρίγκιπισσα Μίσκιν. Εί-

ναι κι αυτή κατά κάποιον τρόπο η τελευταία στο είδος της.

– Χε, χε! Η τελευταία στο είδος της! Πολύ αστείο αυτό που είπατε! είπε ο υπάλληλος γελώντας.

Ψευτογέλασε κι ο μαυρομάλλης νέος. Ο πρίγκιπας απόρησε αρκετά που κατάφερε να κάνει ένα παιχνίδι με λέξεις, άλλωστε αρκετά κακό.

– Πιστέψτε πως η πρόθεσή μου δεν ήταν να παίξω με τις λέξεις, εξήγησε στο τέλος.

– Μα, εννοείται, βεβαίωσε εύθυμα ο υπάλληλος.

– Και καλά, πρίγκιψη, έχετε χωρίς αμφιβολία σπουδάσει και επιτήμες κατά την παραμονή σας στου καθηγητή; ρώτησε ξαφνικά ο μελαχρινός άνδρας.

– Ναι... Έχω σπουδάσει...

– Δεν είναι όπως εγώ, που ποτέ μου δεν σπούδασα τίποτε.

– Μα και εγώ πολύ λίγα πράγματα σπούδασα, πρόσθεσε ο πρίγκιπας σαν να ζητούσε συγγνώμη. Εξαιτίας της αρρώστιας μου δεν ήταν δυνατόν να μου κάνουν συστηματικά μαθήματα.

– Γνωρίζετε τους Ρογκόζιν; ρώτησε απότομα ο μελαχρινός άνδρας.

– Όχι, δεν τους ξέρω καθόλου. Οφείλω να σας πω ότι ξέρω πολύ λίγο κόσμο στη Ρωσία. Είσαστε σεις που έχετε αυτό το επίθετο;

– Ναι, ονομάζομαι Ρογκόζιν, Παρφιόν.

– Παρφιόν; Τυγχάνει να είστε μέλος από την οικογένεια των Ρογκόζιν που..., άρχισε ο υπάλληλος με πολλή επισημότητα.

– Ναι, ναι, από εκείνους ακριβώς, είπε ο μελαχρινός άνδρας με απότομη ανυπομονησία, για να διακόψει τον υπάλληλο στον οποίο δεν είχε αποτείνει ούτε μια φορά το λόγο μέχρι τώρα, μα μίλαγε απ' την αρχή μονάχα στον πρίγκιπα.

– Μα... πώς είναι δυνατόν αυτό; συμπλήρωσε ο υπάλληλος γουρλώνοντας τα μάτια με έκπληξη, ενώ το πρόσωπό του πήρε μια έκφραση δουλοπρέπειας και συγχρόνως τρόμου. Λοιπόν θα είχατε πάτερρα τον Σεμιόν Παρφιόνοβιτς Ρογκόζιν, του κληρονομικού επίτιμου πολίτου που πέθανε εδώ κι ένα μήνα κι άφησε κληρονομιά δύομισι εκατομμύρια ρούβλια;

– Πού το 'μαθες εσύ πως άφησε δυόμισι εκατομμύρια καθαρό κεφάλαιο; ρώτησε ο μελαχρινός άνδρας δίνοντάς του το λόγο, αλλά χωρίς να καταδεχθεί ούτε και αυτή τη φορά να γυρίσει το βλέμμα του προς αυτόν.

Και συμπλήρωσε απευθυνόμενος στον πρίγκιπα, με ένα κλείσιμο του ματιού:

– Και σας ρωτώ: τι ευχαρίστηση νιώθουν αυτοί οι άνθρωποι, που βιάζονται αμέσως να 'ρθουν να σου κολλήσουν; Είναι σωστό βέβαια ότι ο πατέρας μου πέθανε· αυτό που δεν θα με εμποδίζε να ξαναγυρίσω στο σπίτι μου ένα μήνα αργότερα, ενώ ερχόμουν από το Πσκοβ, ήταν γιατί βρισκόμουν σε μια κατάσταση φτώχειας, δεν είχα ούτε ένα ζευγάρι μπότες στα μέτρα μου. Ο αγύρτης ο αδελφός μου και η μάνα μου δεν μου έστειλαν ούτε χρήματα, ούτε ειδοποίηση. Τίποτε! Ήμουν πεταγμένος όπως ένας σκύλος! Και έμεινα στο Πσκοβ έναν ολόκληρο μήνα άρρωστος και με υψηλό πυρετό!

– Τι σας εμποδίζει να πάρετε μονοκοπανιάς ένα όμορφο εκατομμυράκι, και ίσως αυτό το ποσό να είναι μικρότερο από την πραγματικότητα που περιμένατε. Ω, Κύριε! αναφώνησε ο υπάλληλος σηκώνοντας τα χέρια στον ουρανό.

– Όχι, σας ερωτώ, τι τον νοιάζει αυτόν; τον έδειξε ο Ρογκόζιν με μια κίνηση του κεφαλιού, νευριασμένα και με πολλή κακία. Λοιπόν, δεν πρόκειται να σου δώσω ούτε ένα καπίκι, έστω και αν περπατάς με ανοιχτά τα χέρια μπροστά μου.

– Ε, καλά! Λοιπόν θα το κάνω. Θα περπατήσω.

– Το βλέπετε αυτό! Σου λέω, λοιπόν, πως δεν θα σου δώσω τίποτα, ακόμη κι αν χορεύεις μια ολόκληρη βδομάδα.

– Άφησέ τον! Δεν θα μου δώσεις τίποτα κι εγώ θα χορεύω. Θα εγκαταλείψω τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου για να χορεύω μπροστά σου, για να σε καλοπιάσω.

– Άντε να μου χαθείς! είπε ο μαυρομάλλης νέος φτύνοντας με αηδία· μετά γύρισε προς τον πρίγκιπα:

– Είναι πέντε βδομάδες που το 'χω σιάσει από το πατριό μου σπίτι, παίρνοντας, όπως εσείς, ένα μπογαλάκι με ρούχα. Πήγα στο Πσκοβ, στο σπίτι μιας θείας μου, όπου μ' έπιασε υψηλός πυρετός.

Ήταν τότε που ο πατέρας μου πέθανε από συγκοπή. Αιωνία του η μνήμη, αλλά παραλίγο εμένα να με σιοτώσει. Το πιστεύετε, πρίγκιπα; Μάχρυς μου ο Θεός πως θα με είχε σιοτώσει αν δεν έφευγα.

— Τον είχατε θυμώσει; ρώτησε ο πρίγκιπας, εξετάζοντας τον εκατομμυριούχο με την προβιά με φανερή περιέργεια.

Αλλά, αν και είχε κάποιο ενδιαφέρον να ακούς την ιστορία με την κληρονομιά του εκατομμυρίου, η προσοχή του πρίγκιπα ήταν στραμμένη και σε μερικά άλλα πράγματα.

Μα και ο ίδιος ο Ρογκόζιν έβρισκε μοναδική ευχαρίστηση να έχει για συνομιλητή του τον πρίγκιπα, μια ευχαρίστηση περισσότερο μηχανική παρά ηθική, από αφηρημάδα παρά από εγκαρδιότητα, από ανησυχία, από νευρικότητα ένωθε την ανάγκη να κουβεντιάσει μόνο και μόνο για να κοιτάζει κάποιον και να μιλά. Νόμιζε κανείς πως βρισκόταν ακόμη σε παραλήρημα ή ότι είχε πυρετό. Όσο για τον υπάλληλο, αυτός δεν είχε μάτια παρά μόνον για τον Ρογκόζιν, ούτε να ανασάνει δεν τολμούσε, και άρπαζε, όπως ένα διαμάντι, κάθε του λέξη.

— Είναι αλήθεια ότι θύμωσε μαζί μου, και μπορεί να είχε και δικιο, απάντησε ο Ρογκόζιν, αλλά περισσότερο απ' όλα ήταν ο αδελφός μου που με έκανε κι έφθασα ως εκεί. Δεν μπορώ να πω τίποτε για τη μητέρα μου· αυτή είναι μια γριά γυναίκα που όλη τη μέρα διαβάζει τη σύνοψη και κάνει παρέα με ανθρώπους της ηλικίας της· αλλά η θέληση που υπερισχύει στο σπίτι μας, είναι αυτή του αδελφού μου Σένκα. Αν με προειδοποιούσε έγκαιρα, θα μάντευα την αιτία. Μα ακριβώς αυτή τη στιγμή δεν γνωρίζω τίποτε. Μου έστειλε κι ένα τηλεγράφημα, μα αυτό το τηλεγράφημα το πήρε η θεία μου, η οποία είναι χήρα πριν από τα τριάντα της χρόνια, και περνάει τις μέρες της από το πρωί ως το βράδυ παρέα με θρησκόληπτες. Χωρίς ασφαλώς να είναι καλόγρια, κάνει χειρότερα κι από μια καλόγρια. Τρόμαξε όταν είδε το τηλεγράφημα, και χωρίς να τ' ανοίξει το πήγε στην αστυνομία όπου και βρίσκεται ακόμη. Μονάχα ο Κόνιεβ, ο Βασίλης Βασίλιτς μ' έσωσε, μου έγραψε όλα αυτά που συνέβησαν. Μου είπε ότι ο αδελφός μου έκοψε κατά τη διάρκεια της νύχτας τις χρυσές φούντες από το μεταξωτό που σιέπαζε το φέρετρό του πατέρα μας.

Φώναζε δικαιολογώντας την κακή του πράξη, λέγοντας πως αυτές οι φούντες είχαν ένα σωρό λεφτά. Μα γι' αυτό και μόνο μπορεί να πάει στη Σιβηρία, αν το θελήσω, γιατί αυτό είναι ιεροσουλία. Τι λες εσύ, σκιάχτρο για σπουργίτια; ρώτησε γυρίζοντας προς τον υπάλληλο. Τι λέει ο νόμος γι' αυτό το πράγμα; Είναι ιεροσουλία;

– Ναι, ναι, είναι ιεροσουλία, συμπλήρωσε βιαστικά ο υπάλληλος.

– Και γι' αυτό και μόνο στέλνουν στη Σιβηρία;

– Στη Σιβηρία, στη Σιβηρία! Και χωρίς δισταγμό!

– Νομίζουν όλοι τους εκεί κάτω, πως είμαι ακόμη άρρωστος, συνεχίσε ο Ρογκόζιν γυρίζοντας προς τον πρίγκιπα. Αλλά εγώ χωρίς ταμπούρα και τρομπέτες, όπως ήμουν, πήρα το τρένο, και να 'μαι! Ω, αγαπημένε μου αδελφέ, Σεμιόν Σεμιόνιτς, θα ήθελες να μ' ανοίξεις την πόρτα! Ξέρω πως έβαζε λόγια στο μακαρίτη τον πατέρα μου για μένα. Πάντως, οφείλω να πω την αλήθεια πως εξόργισα τον πατέρα μου με την ιστορία της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Εγώ φταίω. Μπλέχτηκα στα δίχτυα της.

– Η ιστορία της Ναστάσιας Φιλίποβνα; ρώτησε ο υπάλληλος με δουλοπρέπεια και σκέψη.

– Τι ρωτάς, αφού δεν την ξέρεις! του αποκρίθηκε ο Ρογκόζιν χάνοντας την υπομονή του.

– Μα αφού την ξέρω! απάντησε θριαμβεύοντας ο άλλος.

– Άντε, λοιπόν! Δεν υπάρχουν άλλα πρόσωπα με αυτό το επίθετο; Ε, λοιπόν, πρέπει να σου πω πως είσαι πολύ αναιδής! Το ξέρω καλά –συνέχισε γυρίζοντας προς τον πρίγκιπα– πως υπάρχουν παλιάνθρωποι σαν το είδος του.

– Μην αμφιβάλλεις ότι τη γνωρίζω, απάντησε ο υπάλληλος. Ο Λέμπεντεβ ξέρει αυτά που εσύ ξέρεις! Η υψηλότης σας βάλλθηκε να με βρίζει, αλλά τι θα λέγατε αν σας απεδείκνυα πως γνωρίζω τη Ναστάσια Φιλίποβνα; Αυτή η γυναίκα, για την οποία ο πατέρας σας σας έδειρε, προέρχεται από την οικογένεια των Μπαράσκοβα. Μπορώ να σας πω ότι είναι μια κυρία ευγενικής καταγωγής, και επίσης ότι έχει στη γενιά της μια πριγκίπισσα. Γνωρίζεται με κάποιον Τότσκι, τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς· αυτός ο κύριος είναι μεγάλος κτηματίας, με δικές του εταιρίες και σημαντικά κεφάλαια. Είναι διαχειρι-

στής διαφόρων εταιριών και έχει, λόγω όλων αυτών, σχέση και πολλές φιλίες με το στρατηγό Επάντσιν.

– Όστε έτσι λοιπόν! έμεινε κατάπληκτος ο Ρογκόζιν. Είναι στ' αλήθεια καλὰ κατατοπισμένος.

– Τι σας λέω, ο Λέμπεντεβ τα ξέρει όλα, χωρίς αμφιβολία όλα! Λέω ακόμη στην υψηλότητά σας, ότι έχω πάει παντού εδώ και δυο μήνες με τον μικρό Αλέξανδρο Λικατσόβ, που ήρθε μαζί μου μετά το θάνατο του πατέρα του· όταν βγαίναμε του μάθαινα όλα τα σοκάκια και τις γωνιές, και δεν μπορούσε να κάνει ένα βήμα χωρίς εμένα. Αυτή τη στιγμή είναι καταχρεωμένος. Αλλά τότε γνώρισα και την Αρμάνς και την Κοραλία και την πριγκίπισσα Πάτσκι και τη Ναστάσια Φιλίποβνα, και έτσι όλα αυτά τα γνωρίζω από πολύ καιρό.

– Τη Ναστάσια Φιλίποβνα; Αλλά μήπως αυτή ήταν με τον Λικατσόβ; ρώτησε ο Ρογκόζιν ενώ τα χείλη του χλόμιασαν και άρχισαν να τρεμουλιάζουν, ενώ με βλέμμα άγριο κοίταζε τον υπάλληλο.

– Δεν υπάρχει τίποτε μεταξύ τους, απολύτως τίποτε! βιάστηκε να διορθώσει αυτός. Μπορώ να σου πω ότι ο Λικατσόβ δεν μπόρεσε τίποτε να πετύχει, αν και ξόδεψε τα χρήματά του. Αυτή δεν είναι σαν την Αρμάνς. Μονάχα με τον Τότσκι τα 'χει. Κάθε βράδυ μπορείς να τη δεις να κάθεται στο θεωρείο της, ή στο μεγάλο θέατρο, ή στο γαλλικό θέατρο. Οι αξιωματικοί φλυαρούν μεταξύ τους· τους είναι αδύνατον όμως να αποδείξουν κάτι γι' αυτούς που κάθονται. «Κοίτα! λένε. Να η ξακουστή Ναστάσια Φιλίποβνα!». Αυτό είναι όλο. Δεν λένε τίποτε άλλο εκτός από αυτό, γιατί δεν υπάρχει τίποτε να πουν.

– Είναι ακριβώς έτσι, βεβαίωσε ο Ρογκόζιν με ύφος συννεφιασμένο και σκυθρωπό. Είναι ακριβώς αυτά που μου 'λεγε τότε και ο Ζαλιόζνιεβ. Μια μέρα, πρίγκιπα, ενώ διέσχιζα τη Νέβσκι, φορούσα ένα μανδύα του πατέρα μου με σιρίτια, τον φορούσα τρία χρόνια, την είδα να βγαίνει από ένα μαγαζί για ν' ανεβεί στην άμαξα. Ευχαριστήθηκα στη θέα της σαν να με διαπέρασε μια φλόγα πέρα ως πέρα. Μετά συναντώ τον Ζαλιόζνιεβ· αυτός είναι άλλος άνθρωπος· περιφέρεται σαν εμποροϋπάλληλος που μόλις βγήκε απ' το κουρείο και έχει ένα μονόκλ στο μάτι, ενώ εμείς στο σπίτι μας φορούσαμε χωριάτικα

παπούτσια και τρώγαμε χορτόσουπα. Ο Ζαλιόζνιεβ μού είπε: «Αυτή η γυναίκα δεν είναι του κόσμου σου· είναι μια πριγκίπισσα· ονομάζεται Ναστάσια Φιλίποβνα Μπαράσκιοβα και ζει με τον Τότσκι. Αλλά ο Τότσκι δεν ξέρει πώς να την ξεφορτωθεί, γιατί τώρα είναι πενήντα πέντε χρονών και είναι σε ώριμη ηλικία. Θέλει να παντρευτεί την πρώτη καλλονή της Πετρούπολης». Τότε ήταν που μου είπε ότι μπορώ να δω τη Ναστάσια Φιλίποβνα στο θεαρείο της το ίδιο βράδυ στο Μεγάλο Θέατρο βλέποντας το μπαλέτο. Αλλά ο χαρκιτήρας του πατέρα μου ήταν τόσο φιλύποπος, που μου συνέστησε την προσοχή, πως αν πήγαινα στο μπαλέτο θα με σκοτώνε στο ξύλο. Ωστόσο εγώ το 'σκάσα και πήγα εκεί για μια στιγμή και ξαναείδα τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Δεν μπόρεσα να κλείσω μάτι όλη τη νύχτα. Την επομένη το πρωί, ο μακαρίτης ο πατέρας μου μου δίνει δύο ομολογίες των πέντε τοις εκατό, των πέντε χιλιάδων ρουβλίων η καθεμιά τους, λέγοντάς με: «Πήγαινε να τις πουλήσεις και πέρασε κατόπιν από το γραφείο του Αντρέγιεβ και πλήρωσέ του επτάμισι χιλιάδες ρούβλια· θα μου επιστρέψεις τα ρέστα χωρίς να σκαλώσεις πουθενά». Πούλησα τις ομολογίες, πήρα τα χρήματα, αλλά αντί να πάω στο γραφείο του Αντρέγιεβ, τράβηξα ίσια στο αγγλικό κατάστημα όπου διάλεξα ένα ζευγάρι σκουλαρίκια με δύο διαμάντια, το καθένα μεγάλο σχεδόν σαν φουντούκι. Έμεινα χρεώστης τετρακόσια ρούβλια, αλλά είπα ποιος ήμουν και μου έκαναν πίστωση. Με το μπιζού αυτό στην τσέπη, ξαναγύρισα στου Ζαλιόζνιεβ. «Λοιπόν, φίλε μου», του είπα, «συνόδευσέ με στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα». Ξεινήσαμε. Τι ήταν λοιπόν κάτω από τα πόδια μου, μπροστά μου ή στα πλάγια μου, τα έχω όλα ξεχάσει. Μπήκαμε σε ένα μεγάλο σαλόνι και βγήκε η ίδια να μας δει. Τη στιγμή εκείνη δεν είπα το όνομά μου, αλλά ανάγκασα τον Ζαλιόζνιεβ να παρουσιάσει το κειμήλιο εκ μέρους μου. Είπε: «Δεχθείτε να πάρετε αυτά, κυρία, εκ μέρους του Παρφιόν Ρογκόζιν, εις ανάμνησιν της χθεσινής σας συναντήσεως». Άνοιξε τη θήκη των κοσμημάτων, κοίταξε τα σκουλαρίκια και απάντησε γελώντας: «Ευχαριστήστε τον φίλο σας κύριο Ρογκόζιν για την ευγενική του χειρονομία». Μετά απ' αυτό μάς χαιρέτησε και έφυγε. Πώς δεν μπόρεσα να πεθάνω εκείνη τη στιγμή! Αλλά

κι αν πήγα εκεί, ήταν γιατί σκεφτόμουν πως δεν θα ξαναγύριζα ζωντανός. Εκείνο που με ταπεινώσε περισσότερο ήταν η σκέψη να βλέπω αυτό το ζώο, τον Ζαλιόζνιεβ, να κρατά τον πιο ωραίο ρόλο. Με το κοντό μου μπόι και τη γελοία μου ενδυμασία στεκόμουν με το στόμα ανοικτό και γουρλωμένα τα μάτια, ντροπαλός για την αδεξιότητά μου. Αυτός ήταν της μόδας, με πομάδες, κατσαρωμένα μαλλιά και ροδοκόκκινος. Φορούσε γραβάτα καρό και έκανε καμώματα. Χωρίς αμφιβολία τον πήρε για μένα. Βγαίνοντας του είπα: «Σε προειδοποιώ να μην βάλεις τίποτε στο νου σου, θα έχεις να κάνεις μαζί μου. Κατάλαβες;». Μου απάντησε γελώντας: «Θα ήμουν περιέργος να μάθω πώς θα πας τώρα να τα κανονίσεις με τον πατέρα σου!». Η αλήθεια είναι πως εκείνη τη στιγμή ήθελα να πάω να πέσω στο ποτάμι παρά να γυρίσω στο σπίτι. Μετά είπα πάλι στον εαυτό μου: «Δεν βαριέσαι!» και ξαναγύρισα σπίτι μου σαν καταραμένος.

– Ουχ! έκανε τον τρομαγμένο ο υπάλληλος και να σκεφτεί κανείς πως ο μακαρίτης έστειλε πολλές φορές ανθρώπους στον άλλον κόσμο, όχι για δέκα χιλιάδες, μα για δέκα ρούβλια!

Λέγοντας αυτές τις λέξεις γύρισε και κοίταξε τον πρίγκιπα. Αυτός πάλι εξέταζε τον Ρογκόζιν με περιέργεια. Ο Ρογκόζιν, περισσότερο χλομός αυτή τη στιγμή, αναφώνησε:

– Είπες πως έστειλε ανθρώπους στον άλλο κόσμος; Πού το ξέρεις;

Μετά γυρίζοντας προς τον πρίγκιπα:

– Ο πατέρας μου δεν άργησε να τα μάθει όλα. Μα και ο Ζαλιόζνιεβ έλεγε όλη την ιστορία στον καθένα που συναντούσε. Με πήρε λοιπόν ο πατέρας μου και με έκλεισε επάνω στο σπίτι, και μια ολόκληρη ώρα με τιμωρούσε. «Αυτό δεν είναι παρά η αρχή, μου είπε. Θα ξανάρθω όταν νυχτώσει για να σου πω καληνύχτα». Τι νομίζετε πως έκανε κατόπιν; Αυτός ο άνδρας με τα άσπρα μαλλιά πήγε στη Νατσάσια Φιλίποβνα, της έκανε υποκλίσεις μέχρι τη γη, την ικέτευε και έκλαιγε, τελικά τού έφερε το κουτάκι και του το πέταξε λέγοντας: «Πάρ' το, γέροντα, να τα σκουλαρίκια σου! Τώρα έχουν περισσότερη αξία για μένα, γιατί ξέρω πως ένας Παρφιόν τα αγόρασε αψηφώντας έναν σαν κι εσένα. Χαιρέτησε και ξαναευχαρίστησε τον Παρφιόν Σεμιόνιτς». Εν τω μεταξύ με την ευλογία της μητέρας μου

εξοικονόμησα είκοσι ρούβλια απ' τον Σεριόζκα Προτούσιν, και πήρα το τρένο για το Πσκοβ. Έφτασα εκεί με πυρετό. Οι γριές καμάρωναν να μου διαβάσουν τη ζωή των αγίων, έχοντας το χαβά τους για θεραπεία. Ήμουν σαν μεθυσμένος. Πήγα ύστερα στα καμπαρέ όπου σπατάλησα τα τελευταία μου χρήματα και πέρασα τη νύχτα στο δρόμο πεσμένος αναίσθητος. Το πρωί είχα πυρετό. Τα σκυλιά ήρθαν και μου επιτέθηκαν τη νύχτα. Άργησα πολύ να συνέλθω.

– Και τώρα τι θα γίνει; Σε ποιον θα τραγουδήσει η Ναστάσια Φιλίποβνα! γέλασε ο υπάλληλος τρέβοντας τα χέρια του. Και τώρα, κύριε, τι θα τα κάνεις τα σκουλαρίκια; Υπάρχει κάτι άλλο που να μπορούμε να της προσφέρουμε!

– Ε! εσύ, που έκανες παρέα με τον Λιατσόβ, φώναξε ο Ρογκόζιν αρπάζοντάς τον γερά από το μπράτσο, σου απαντώ πως θα σε δείρω αν πεις ακόμη μια λέξη για τη Ναστάσια Φιλίποβνα.

– Δέρνοντάς με, θα πει πως δεν θα με διώξεις πια από κοντά σου. Δείρε με! Δεν θα μπορείς να με ξεχάσεις. Αλλά να που φθάσαμε!

Πράγματι, το τρένο έμπαινε στο σταθμό. Αν και ο Ρογκόζιν μάς είπε πως έφυγε κρυφά από το Πσκοβ, τον περίμεναν κιόλας αρκετοί στο σταθμό. Τον φώναζαν και του κουνούσαν τα σκουφιά τους.

– Για κοίτα! Ήρθε και ο Ζαλιόζνιεβ, μουρμούρισε ο Ρογκόζιν ρίχνοντας στο πλήθος ένα βλέμμα θριάμβου, ενώ ένα μοχθηρό χαμόγελο πλανιόταν στα χείλη του.

Μετά γύρισε απότομα στον πρίγκιπα:

– Πρίγκιπα, χωρίς να ξέρω το γιατί, σ' αγάπησα. Ίσως γιατί σε συνάντησα σε μια τέτοια στιγμή. Μα κι αυτόν τον συνάντησα επίσης (έδειξε τον Λέμπεντεβ), αλλά δεν τον συμπάθησα καθόλου. Έλα να με δεις πρίγκιπα, θα σου βγάλουμε τις μπότες σου, θα σου δώσουμε γούνινο παλτό πρώτης ποιότητας, θα σου παραγγείλω ό,τι σου άκει καλύτερα, όπως ένα φράγκο ή όπως ένα άσπρο γιλεκάκι —ή οτιδήποτε άλλο προτιμάς. Θα έχεις πολλά λεφτά στις τσέπες σου και... θα πάμε στην Ναστάσιας Φιλίποβνα. Θα 'ρθεις, ναι ή όχι;

– Ακούτε καλά αυτή τη γλώσσα, πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς! είπε βαρυσήμαντα και θριαμβευτικά ο Λέμπεντεβ. Μην αφήνετε να χαθεί τέτοια ευκαιρία, σας εξορκίζω...

Ο πρίγκιπας Μίσκιν ανασηκώθηκε, έδωσε με ευγένεια το χέρι στον Ρογκόζιν και είπε με πολλή αγάπη:

– Θα 'ρθω να σας δω με πολύ μεγάλη ευχαρίστηση και σας ευχαριστώ ιδιαίτερωσ που με αγαπήσατε. Θα 'ρθω μάλιστα να σας δω σήμερα, αν μου μείνει καιρός. Γιατί, θα σας το πω με ειλικρίνεια, κι εσείς πολύ μου αρέσατε, και ιδιαίτερα όταν μας λέγατε την ιστορία για τα σκουλαρίκια με τα διαμάντια. Και ακόμη πριν απ' αυτό μου είχατε αρέσει, μ' όλο που το πρόσωπό σας είναι σκυθρωπό. Σας ευχαριστώ επίσης που μου υποσχεθήκατε ένα κοστούμι και μια γούνα, γιατί και το ένα και το άλλο μου είναι απαραίτητα. Όσο για τα χρήματα, αυτή τη στιγμή δεν έχω σχεδόν ούτε ένα καπίκι επάνω μου.

– Θα 'χεις λεφτά, όχι πιο αργά από το βράδυ· έλα να με δεις!

– Ναι, ναι, θα έχετε χρήματα, έκανε ο υπάλληλος. Θα 'χετε χρήματα πριν από το βράδυ.

– Για το γυναικείο φύλο τι λέτε, πρίγκηψ; Μιλήστε χωρίς περιστροφές.

– Εγώ; Ε... όχι! Πρέπει να σας πω... ίσως να μην το ξέρετε, όμως εγώ, εξαιτίας της αρρώστιας που είχα εκ γενετής, δεν ξέρω τίποτε για τη γυναίκα.

– Ε, αν είναι έτσι, πρίγκηψ, αναφώνησε ο Ρογκόζιν, είσαι πράγματι αγαθός. Θεέ, αγάπα τους ανθρώπους σαν κι αυτόν!

– Ναι, ο Κύριος ημών, ο Θεός, αγαπάει τους ανθρώπους σαν κι εσάς, συμπλήρωσε ο υπάλληλος.

– Όσο για σένα, γραφιά, ακολούθησέ με, είπε ο Ρογκόζιν στον Λέμπεντεβ.

Και όλοι βγήκαν απ' το βαγόνι.

Ο Λέμπεντεβ είχε καταφέρει το σκοπό του. Σε λίγο η θορυβώδης παρέα απομακρύνθηκε απ' το σταθμό και διευθύνθηκε στη λεωφόρο Βόζνεσένσκι. Ο πρίγκιπας έπρεπε να στρίψει για την οδό Λιτέιναγια. Ο καιρός ήταν βροχερός και ομιχλώδης. Ρωτούσε για το δρόμο τους περαστικούς· επειδή η απόσταση που έπρεπε να διασχίσει ήταν περίπου τρία βέρστια, αποφάσισε να πάρει αμάξι.

II

Ο στρατηγός Επάντσιν κατοικούσε στο ιδιόκτητο σπίτι του, σε μικρή απόσταση από την οδό Λιτέιναγια, κοντά στην εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα. Εκτός από εκείνο το άνετα επιπλωμένο σπίτι, του οποίου τα πέντε έκτα του τα νοίκιαζε, ο στρατηγός είχε ακόμα ένα τεράστιο σπίτι στη Σαντόβαγια, που του 'δινε κι εκείνο ένα εξίσου σημαντικό εισόδημα. Είχε επίσης ένα προσοδοφόρο και απέραντο κτήμα και ένα εργοστάσιο στα περίχωρα της Πετρούπολης. Όλος ο κόσμος γνώριζε ότι ο στρατηγός Επάντσιν άλλοτε ήταν μέτοχος στους φόρους των κρασιών. Και τώρα ήταν μέτοχος και είχε ένα εξαιρετικά σημαντικό μερίδιο σε μερικές μεγάλες εταιρίες. Ήταν πολύ πλούσιος. Του έδιναν να χειρίζεται σημαντικές υποθέσεις και είχε σπουδαίες γνωριμίες. Σε ορισμένα μέρη ήταν εντελώς απαραίτητος, ακόμη και στην υπηρεσία του. Παράλληλα όμως, ήταν γνωστό ότι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν δεν είχε καμιά μόρφωση και ότι είχε ξεκινήσει από παιδί του στρατεύματος. Χωρίς αμφιβολία ήταν χαρκτήρας έντιμος, αλλά ο στρατηγός, αν κι έξυπνος, είχε μερικές αδυναμίες. Ήταν σε γενικές γραμμές άνθρωπος μετρημένος και επιτήδειος. Το 'χε ως αρχή να μην επιδεικνύεται όταν έπρεπε να μένει στο περιθώριο, και πολλοί άνθρωποι τον εκτιμούσαν γι' αυτήν του την απλότητα, και πάντα ήξερε να κρατά τη θέση του.

Ω, αν ήξεραν οι κριτές του τι γινόταν καμιά φορά στην ψυχή του Ιβάν Φιοντόροβιτς, που ήξερε να κρατά τόσο καλά τη θέση του! Μόλο που είχε πείρα και γνώση στις οικονομικές υποθέσεις και μερικές πολύ αξιοσημείωτες ικανότητες, του άρεσε να παρουσιάζεται ως εκτελεστής μιας ξένης ιδέας, παρά ως κύριος των πράξεών του. Παρουσιαζόταν ως «αφοσιωμένος υπηρέτης χωρίς κολακεία» και κρατούσε —σημείο του καιρού— τη θέση του αληθινού Ρώσου που είχε καλή καρδιά. Σχετικά μ' αυτό το τελευταίο, του είχαν τύχει περιπέτειες αρκετά διασκεδαστικές, αλλά ο στρατηγός δεν ήταν άνθρω-

πος που αποθαρρύνεται με μια αποτυχία, όσο κωμική κι αν ήταν αυτή. Πολλές φορές είχε τύχη ακόμη και στα χαρτιά, όπου έπαιζε χοντρό παιχνίδι: όχι μόνον δεν έκρυβε αυτή του την αδυναμία, που τόσες φορές τού φάνηκε αρκετά χρήσιμη, αλλά απεναντίας μάλιστα την υπογράμμιζε. Οι κοινωνικές του γνωριμίες ήταν λογίων λογίων, όλες τους όμως ήταν άνθρωποι που «βαστιόνταν». Αλλά πάντα σκεπτόταν το μέλλον: μπορούσε να τα υπομένει όλα, κάθε πράγμα έρχεται με τον καιρό και τη σειρά του. Τέλος πάντων, ο στρατηγός ήταν, όπως λένε, ακόμη καλοστεκούμενος: ήταν πενήντα έξι χρονών, ηλικία που ο άνθρωπος χαίρεται που στ' αλήθεια αρχίζει η πραγματική ζωή. Η υγεία του, η ακμάζουσα όψη του, τα γερά αν και μαύρα δόντια του, το γεροδεμένο κορμί, η πολυάσχολη έκφραση του προσώπου του όταν πήγαινε το πρωί στην υπηρεσία του, και το εύθυμο ύφος του όταν έπαιζε το βράδυ χαρτιά στο σπίτι της αυτού Υψηλότητος, όλα αυτά συνέτειναν στις τωρινές και μελλοντικές του επιτυχίες και έστρωναν με ρόδα τη ζωή της αυτού εξοχότητας.

Ο στρατηγός είχε μια ανθούσα οικογένεια. Η αλήθεια είναι πως εκεί δεν ήταν όλα ρόδινα, αλλά η αυτού εξοχότης άρχισε να συγκεντρώνει από καιρό τώρα μοτίβα σοβαρά και εγκάρδια, οι κυριότερες ελπίδες και οι σκοποί του. Μήπως υπάρχει στη ζωή ιερότερος και σπουδαιότερος σκοπός από αυτόν του πατέρα; Σε τι άλλο να στηριχτεί κανείς αν όχι στην οικογένεια; Την οικογένεια του στρατηγού την αποτελούσε η γυναίκα του και οι τρεις ώριμες κόρες του. Είχε παντρευτεί σε νεαρή ηλικία, τότε που ακόμη ήταν υπολοχαγός, με μια κοπέλα περίπου στη δική του ηλικία, που δεν είχε ούτε ομορφιά, ούτε μόρφωση, και που του 'δωσε για προίκα πενήντα ψυχές. Είναι αλήθεια πως αυτή η προίκα στάθηκε η μαγιά για τη μετέπειτα περιουσία του στρατηγού. Αυτός δεν παραπονιόταν καθόλου για τον πρώιμο γάμο του: ποτέ δεν τον θεώρησε ως απερισκεψία της νιότης. Με δύναμη σεβόταν τη γυναίκα του, που έφθανε να τη φοβάται και συγχρόνως να την αγαπάει.

Η στρατηγίνα ήταν από την πριγκιπική γενιά των Μίσιιν. Ανήκε σε μια οικογένεια όχι και πολύ δοξασμένη, ήταν όμως πανάρχαια: αυτό την έκανε να έχει τρομερή εκτίμηση στον εαυτό της. Ένα ση-

μαντικό πρόσωπο της εποχής εκείνης, που ήταν από τους ανθρώπους στους οποίους μια προστασία δεν κοστίζει τίποτα, δέχτηκε να ενδιαφερθεί για το γάμο της νεαρής πριγκίπισσας. Αυτός διευκόλυνε τον νεαρό αξιωματικό και τον έσπρωξε μπροστά. Μα ο νέος άνδρας δεν είχε ανάγκη από σπρωξιά για να πάει μπροστά. Ένα απλό βλέμμα θα του ήταν αρκετό και ήξερε να το εκμεταλλευτεί. Εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, οι δύο σύζυγοι ζήσανε ταιριαστά καθ' όλη τη διάρκεια της μακρόχρονης ζωής τους.

Νέα ακόμη η στρατηγίνα είχε καταφέρει να βρει προστάτριες υψηλής θέσης, ως πριγκίπισσα το γένος και ως τελευταία της γενιάς της, ακόμη και για τα προσωπικά της χαρίσματα. Αργότερα, όταν ο άνδρας της έκανε περιουσία και ανέβηκε ως στρατιωτικός, άρχισε να κυκλοφορεί με άνεση στον ανώτερο κύκλο.

Τα τελευταία χρόνια, οι τρεις κόρες του στρατηγού —η Αλεξάνδρα, η Αδελαΐδα και η Αγλαΐα— μεγάλωσαν και ήταν της παντρειάς. Η αλήθεια είναι πως ήταν απλά μονάχα Επάντσιν, όμως απ' τη μεριά της μητέρας τους κρατάγανε από πριγκιπική γενιά, είχανε σημαντική προίκα κι έναν πατέρα που μπορεί να ανέβαινε σε υψηλότερα αξιώματα, και —πράγμα επίσης αρκετά σπουδαίο— όλες τους ήταν πολύ χαριτωμένες, χωρίς να εξαιρέσουμε ούτε και τη μεγαλύτερη, την Αλεξάνδρα, που είχε κλείσει κιόλας τα είκοσι πέντε. Η μεσαία ήταν είκοσι τριών χρονών και η μικρότερη, η Αγλαΐα, μόλις είχε κλείσει τα είκοσι. Αυτή η μικρότερη ήταν μάλιστα σωστή καλλονή και είχε αρχίσει να κάνει μεγάλη εντύπωση στους κοσμικούς κύκλους. Όμως αυτά δεν ήταν όλα: και οι τρεις τους διακρίνονταν για τη μόρφωσή τους, την εξυπνάδα τους και τα ταλέντα τους. Έβλεπε κανείς πως είχαν μεγάλη αγάπη μεταξύ τους και υποστηρίζονταν πολύ. Γινόταν μάλιστα λόγος για τις πολλές θυσίες που έκαναν οι δύο μεγαλύτερες για ν' αποκτήσει σχέσεις στους κοσμικούς κύκλους το ίνδαλμα του σπιτιού, η μικρότερη αδελφή τους. Στους κοσμικούς κύκλους δεν προσπαθούσαν να επιδεικνύονται κι έδειχναν υπερβολική μετριοφροσύνη. Κανένας δεν μπορούσε να τις κατηγορήσει ότι ήταν υπεροπτικές ή ακατάδεκτες, έβλεπε κανείς την υπερηφάνειά τους και ήξεραν καλά την αξία τους. Η μεγαλύτερη ήταν μουσικός.

Η μεσαία είχε ένα ιδιαίτερο πάθος για τη ζωγραφική, αλλά με το πέρας του χρόνου κανείς δεν το 'χε δει, και αν φάνηκε τώρα τελευταία ήταν από καθαρή τύχη. Με δυο λόγια έκανε κανείς γι' αυτές πολλούς επαίνους. Υπήρχαν όμως και μερικοί καλοθελητές. Με φρίκη αναφέρανε το πόσα βιβλία είχαν διαβάσει.

Δεν βιάζονταν να παντρευτούν. Αν και ήταν ευχαριστημένες να βρίσκονται σε ορισμένους κοινωνικούς κύκλους, ωστόσο δεν έδιναν υπερβολική σημασία. Αυτό ήταν περισσότερο αξιοπρόσεκτο, γιατί όλος ο κόσμος γνώριζε το χαρακτήρα, τις επιδιώξεις και τις ελπίδες του πατέρα τους.

Θα ήταν έντεκα η ώρα όταν ο πρίγκιπας πήγε στο σπίτι του στρατηγού. Αυτός έμενε στο πρώτο πάτωμα και είχε ένα διαμέρισμα, που μπορούσε να το πει κανείς αρκετά ταπεινό, αν και ανταποκρινόταν στην κοινωνική του θέση. Ένας υπηρέτης με λιβρέα πήγε ν' ανοίξει στον πρίγκιπα, ο οποίος χρειάστηκε να δώσει πολλές εξηγήσεις, γιατί το πρόσωπό του και το πακέτο του είχαν προκαλέσει ένα βλέμμα υποψίας. Τελικά, όταν του δήλωσε πολλές φορές ότι πράγματι ήταν ο πρίγκιπας Μίσκιν και πως είχε σοβαρή ανάγκη να δει το στρατηγό για μια τρέχουσα υπόθεση, ο υπηρέτης, αμήχανος, του επέτρεψε να περάσει σ' ένα μικρό χολ μπροστά απ' τον προθάλαμο του γραφείου. Μετά τον παρέδωσε σ' έναν άλλον υπηρέτη που η υπηρεσία του ήταν κάθε πρωί μέσα σ' αυτό το χολ και που ανήγγελλε στο στρατηγό τους επισκέπτες. Αυτός ο άλλος υπηρέτης φερόυσε φράκο· είχε περάσει τα σαράντα και η έκφραση της φυσιολογίας του ήταν πολυσχολη. Το κατόρθωμα αυτό, το να είναι ειδικά απασχολημένος στο γραφείο της αυτού εξοχότητας, του έδινε μια μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του.

– Περιμένετε στον προθάλαμο και αφήστε εδώ το μικρό σας πακέτο, του είπε σιγά, ενώ καθόταν σε μια αναπαυτική πολυθρόνα, ριχνοντας ένα αυστηρό βλέμμα στον πρίγκιπα, που καθόταν στη διπλανή καρέκλα κρατώντας το μπουγαλάκι του.

– Εάν μου επιτρέπετε, είπε ο πρίγκιπας, θα προτιμούσα να περιμένω εδώ μαζί σας. Τι θα κάνω εκεί μέσα μόνος μου;

– Δεν αρμόζει να μείνετε στο χολ, γιατί είστε ένας επισκέπτης.

Θέλετε να μιλήσετε στον ίδιο το στρατηγό;

Ο υπηρέτης φαίνεται πως δεν σκεφτόταν να οδηγήσει τον ξένο, γι' αυτό και τον ξαναρώτησε.

– Ναι, έχω μια υπόθεση που..., άρχισε ο πρίγκιπας.

– Δεν σας ρώτησα να μου πείτε το λόγο της επισκέψεώς σας. Η δουλειά μου περιορίζεται στο να αναφέρω το όνομά σας. Αλλά, όπως σας έχω πει, με την απουσία του γραμματέα δεν μπορώ να σας αναγγείλω.

Η δυσπιστία αυτού του ανθρώπου φαινόταν να μεγαλώνει από στιγμή σε στιγμή, αν και η φυσιογνωμία του πρίγκιπα ήταν διαφορετική απ' αυτή των ανθρώπων που έρχονταν στο γραφείο του στρατηγού, ακόμη κι αν αυτός ο τελευταίος είχε πολλές φορές, σχεδόν κάθε μέρα, τη συνήθεια να δέχεται σε μια ορισμένη ώρα, ιδιαίτερα για υποθέσεις, επισκέπτες απ' όλες τις τάξεις. Μόλο που ο υπηρέτης είχε συνηθίσει κάτι τέτοια και είχε πάρει οδηγίες, βρισκόταν σε μεγάλη αμφιβολία· η μεσολάβηση του γραμματέα για την αναγγελία των επισκεπτών τού ήταν εντελώς απαραίτητη.

– Αλλά είναι αλήθεια... ότι έρχεστε από το εξωτερικό; αποφάσισε τέλος να τον ρωτήσει μηχανικά, χωρίς να ξέρει τι να προσθέσει. Η αληθινή ερώτηση που θα ήθελε να του κάνει χωρίς αμφιβολία ήταν η εξής: Είναι αλήθεια ότι είστε ένας πρίγκιπας Μίσιιν;

– Ναι, τώρα μόλις έφτασα με το τρένο. Έχω την εντύπωση ότι θέλετε να με ρωτήσετε αν πράγματι είμαι ο πρίγκιπας Μίσιιν, και αν δεν το κάνατε, είναι από ευγένεια.

– Χμ!... μουρμούρισε ο υπηρέτης με κατάπληξη.

– Σας διαβεβαιώνω πως δεν σας είπα ψέματα και δεν φέρετε καμιά ευθύνη για μένα. Όσο για την εμφάνισή μου και το μπογαλάκι μου, δεν πρέπει να σας εκπλήσσουν. Αυτήν τη στιγμή η κατάσταση μου δεν είναι και τόσο ανθηρή.

– Χμ... δεν είναι αυτό που φοβάμαι, βλέπετε. Η δουλειά μου είναι να σας αναγγείλω και ο γραμματέας δεν θα παραλείψει να έρθει να σας μιλήσει, εκτός αν... Να, υπάρχει ένα «εκτός αν». Θα τολμήσω να σας ρωτήσω, μήπως έχετε έρθει για να παρακαλέσετε το στρατηγό εξαιτίας της φτώχειας σας;

– Α, όχι! Μπορείτε να είστε σίγουρος. Η υπόθεσή μου είναι τελείως διαφορετική.

– Με συγχωρείτε, αλλά η ερώτησή μου ήρθε στο νου βλέποντάς σας. Περιμένετε το γραμματέα· ο στρατηγός αυτήν τη στιγμή είναι απασχολημένος με το συνταγματάρχη· κι εξάλλου πρέπει να 'ρθει κι ο γραμματέας... της κομπανίας.

– Βλέπω ότι θα περιμένω πολλή ώρα. Γι' αυτό μήπως θα μπορούσα να καπνίσω πουθενά; Έχω την πίπα μου και τον καπνό μου.

– Να καπνίσετε! φώναξε ο υπηρέτης ρίχνοντας στον επισκέπτη ένα βλέμμα έκπληξης και περιφρόνησης σαν να μην μπορούσε να πιστέψει στ' αυτήν του. Να καπνίσετε! Όχι! Δεν καπνίζει κανένας εδώ. Είναι επιπλέον ντροπή σας να σιέφτεστε έτσι. Ε, λοιπόν, να που είναι περιεργό!

– Ω! Δεν είναι που ήθελα να καπνίσω μέσα σ' αυτό το δωμάτιο. Ξέρω καλά πως δεν μπορώ. Αλλά θα πήγαινα κάπου που θα μου δείχνατε εσείς. Συνηθίζω να καπνίζω πολύ, κι εδώ και τρεις ώρες δεν έχω καπνίσει καθόλου. Όμως θα γίνει όπως νομίζετε. Ξέρετε, υπάρχει μια παροιμία που λέει: «Κάθε μαχαλάς και...».

– Μα πώς να τον αναγγείλω; μουρμούρισε σχεδόν άθελά του ο υπηρέτης. Και τώρα η θέση σας δεν είναι εδώ αλλά στην αίθουσα υποδοχής, αφού είστε ένας επισκέπτης, φιλοξενούμενος. Θα μου ζητηθούν ευθύνες. Μα δεν μου λέτε, μήπως έχετε σκοπό να εγκατασταθείτε εδώ πέρα; πρόσθεσε στραβοκοιτάζοντας για μια ακόμη φορά το μικρό μπογαλάκι το οποίο συνέχιζε να τον απασχολεί.

– Όχι, δεν το νομίζω. Ακόμη κι αν με καλούσαν δεν θα έμενα. Ήρθα απλώς για να γνωριστώ, και τίποτε περισσότερο.

– Πώς; Να γνωριστείτε; ρώτησε ο υπηρέτης με έκπληξη και ακόμη περισσότερη καχυποψία. Πώς μου είπατε λοιπόν στην αρχή ότι ήρθατε για κάποια υπόθεση;

– Ω, πρόκειται για μια υπόθεση τόσο ασήμαντη! Απλώς ήρθα μόνο να ζητήσω μια συμβουλή. Η ουσία είναι να με παρουσιάσετε, γιατί είμαι ένας πρίγκιπας Μίσκιν και η στρατηγίνα Επάντσινα είναι και αυτή επίσης η τελευταία από τους πρίγκιπες Μίσκιν. Εκτός απ' αυτήν κι εμένα δεν υπάρχει κανένας πρίγκιπας με αυτό το επίθετο.

— Όστε λοιπόν είστε συγγενείς! εκπλήσσεται ο υπηρέτης και σχεδόν τρομάζει.

— Και σ' αυτό θα σας απαντήσω πως σχεδόν όχι. Εδώ που τα λέμε, αν το εξετάσουμε καλὰ, είμαστε συγγενείς. Αλλά αυτό είναι σχεδόν αδύνατον. Έγραψα μια μέρα στη στρατηγίνα από το εξωτερικό ένα γράμμα που της εξηγούσα, αλλά δεν πήρα απάντηση. Της έγραψα μέσα σε όλα πως ήταν επιθυμία μου να έχω σχέσεις μαζί της κατὰ την επιστροφή μου. Εάν σας τα εξηγώ όλα αυτά είναι για να μην έχετε καμιά απορία, γιατί σας βλέπω ακόμα ανήσυχο. Αναγγείλατε τον πρίγκιπα Μίσιιν. Αυτό θα φτάσει για να καταλάβει κανείς την αιτία της επίσκεψής μου. Αν με δεχτούν, πάει καλὰ. Αν δεν με δεχτούν, ίσως να είναι καλύτερα. Αλλά νομίζω πως δεν μπορούν να μη με δεχτούν. Η στρατηγίνα θα θελήσει πιθανώς να δει τον πρεσβύτερο και μοναδικό εκπρόσωπο της γενιάς της. Όπως έχω ακούσει, αυτή τρέφει μεγάλη εκτίμηση σ' αυτήν τη γενιά.

Η συνομιλία του πρίγκιπα ήταν πολύ απλή, αλλά αυτή η ίδια η απλότητα σ' αυτήν την περίπτωση είχε κάτι το ακαταλόγιστο. Ο υπηρέτης, άνθρωπος έμπειρος, δεν μπορούσε να μην αισθανθεί εκείνο που είναι απόλυτα ευπρεπές όταν λέγεται από κύριο σε κύριο, το οποίο όμως γίνεται τελείως απρεπές όταν λέγεται από έναν επισκέπτη σ' έναν υπηρέτη. Επειδή οι υπηρέτες είναι πολύ εξυπνότεροι απ' ό,τι τους νομίζουν οι κύριοί τους, ο υπηρέτης σκέφτηκε πως εδώ ένα από τα δύο θα πρέπει να συμβαίνει: ή ο πρίγκιπας είναι κανέναν αλήτης από αυτούς που έρχονται να ζητήσουν ελεημοσύνη, ή ο πρίγκιπας είναι ένας ηλίθιος, που του λείπει ο εγωισμός, γιατί ένας πρίγκιπας έξυπνος και έχοντας συναίσθηση της ανωτερότητάς του δεν θα καθότανε στο χολ συζητώντας για τις υποθέσεις του μ' έναν υπηρέτη. Το συμπέρασμα είναι μήπως και στις δύο περιπτώσεις βρει ο υπηρέτης τον μελά του;

— Θα σας παρακαλούσα, λοιπόν, να περάσετε στον προθάλαμο, παρατήρησε αυτός όσο μπορούσε πιο επίμονα.

— Μα εάν καθόμουν εκεί μέσα δεν θα είχα την ευκαιρία να σας διηγηθώ όλα αυτά, γέλασε δυνατά ο πρίγκιπας. Θα ήσασταν λοιπόν ακόμη ανήσυχος για το μανδύα και το μπογαλάκι μου. Τώρα όμως

ίσως να μην υπάρχει λόγος να περιμένετε το γραμματέα, ίσως να μπορούσατε να με αναγγείλετε εσείς ο ίδιος.

– Μου είναι αδύνατο να αναγγείλω έναν επισκέπτη χωρίς την άδεια του γραμματέα, και, επιπλέον, ο στρατηγός μου παράγγειλε ειδικά να μην τον ενοχλήσω σε καμιά περίπτωση όσο θα είναι απασχολημένος με το συνταγματάρχη. Μονάχα ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς μπαίνει χωρίς να τον αναγγείλουν.

– Είναι υπάλληλος;

– Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς; Όχι, είναι στην εταιρία. Βάλτε λοιπόν το μπογαλάκι σας σ' αυτήν τη γωνία.

– Το 'χα κιόλας σκεφτεί, μου επιτρέπετε... ξέρετε, να βγάλω επίσης και το μανδύα μου;

– Φυσικά, δεν μπορείτε να μείνετε στο γραφείο του στρατηγού μ' αυτά.

Ο πρίγκιπας σηνώθηκε, έβγαλε βιαστικά το μανδύα του και έμεινε με ένα κοστούμι καλοραμμένο, αν και αρκετά τριμμένο. Στο γιλέκο του μια ασημένια αλυσίδα άφηγε να φαίνεται ένα ελβετικό ασημένιο ρολόι. Αφού είχε αποφασιστικά ταξινομήσει τον πρίγκιπα στην κατηγορία των ηλιθίων, ο υπηρέτης σταμάτησε τη συζήτηση γιατί θεώρησε πως δεν είναι σωστό να συνεχίσει την κουβέντα μ' έναν επισκέπτη από δική του πρωτοβουλία. Εντούτοις, όμως, ο πρίγκιπας τον ευχαριστούσε με τον τρόπο του. Από άλλη άποψη όμως, του προκαλούσε αγανάκτηση.

– Και η στρατηγίνα πότε δέχεται; ρώτησε ο πρίγκιπας και ξανακάθισε στην ίδια θέση.

– Αυτό δεν είναι στην αρμοδιότητά μου, κύριε. Αυτή δέχεται διάφορες ώρες, αναλόγως με τα πρόσωπα. Μια μοδίστρα θα μπορούσε να τη δεχτεί ακόμη και στις έντεκα η ώρα. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς περνά επίσης πριν από όλους. Είναι δεκτός ακόμη και την ώρα του προγεύματος.

– Το χειμώνα εδώ σ' εσάς, στα δωμάτια κάνει περισσότερη ζέση απ' ό,τι στο εξωτερικό, είπε ο πρίγκιπας. Εκεί ωστόσο, έξω στο δρόμο είναι πιο ζεστά, στα σπίτια όμως ένας Ρώσος, όπως είναι ασυνήθιστος, είναι αδύνατο να ζήσει.

- Δεν έχουν λοιπόν θέρμανση;
- Ναι, μα τα σπίτια είναι αλλιώτικα φτιαγμένα, δηλαδή οι σόμπες και τα παράθυρα.
- Χμ! Είναι καιρός που λείπετε;
- Ναι, τέσσερα χρόνια. Άλλωστε έχω μείνει σχεδόν όλο τον καιρό σ' ένα μέρος, στην εξοχή.
- Έχετε ξεχάσει τους ρώσικους τρόπους;
- Κι αυτό είναι αλήθεια! Θα το πιστεύατε αν θέλατε, αλλά απορώ με τον εαυτό μου που δεν ξεχάσα τα ρώσικα. Μιλώντας μαζί σας αναρωτιέμαι: «αλλά μιλάω εντούτοις καλά»;. Ίσως αυτός να είναι ο λόγος που μιλάω πολύ. Έχω πάντα διάθεση να μιλάω ρώσικα.
- Μένατε πρώτα στην Πετρούπολη; (Όσο κι αν ήθελε ο υπηρέτης, δεν μπορούσε να σταματήσει μια τόσο καλοπροαίρετη κι ευγενική συζήτηση).
- Στην Πετρούπολη; Δεν έζησα εδώ σχεδόν καθόλου· μονάχα περαστικός ήμουν. Κατ' αρχάς δεν ήξερα τίποτε, τώρα όμως ακούω ότι υπάρχει τόση καινοτομία, που καθένας πρέπει να ξαναμαθαίνει ό,τι πρέπει. Έτσι μιλούν σήμερα εδώ για τα καινούργια δικαστήρια.
- Χμ! Τα δικαστήρια... Βέβαια, υπάρχουν τα δικαστήρια. Και δεν μου λέτε, στο εξωτερικό τα δικαστήρια είναι πιο δίκαια απ' ό,τι εδώ;
- Δεν ξέρω να σας απαντήσω. Άκουσα να λένε πολλά καλά λόγια για τα δικά μας. Παραδείγματος χάρη, σ' εμάς καταργήθηκε η θανατική ποινή.
- Εκεί τους θανατώνουν;
- Ναι, το έχω δει στη Γαλλία, στη Λυών. Με είχε πάρει ο Σνάιντερ μαζί του και παραβρέθηκα σε μια εκτέλεση.
- Τους κρεμάνε;
- Όχι, κόβουν τα κεφάλια των καταδίκων.
- Φωνάζουν;
- Σκεφτείτε! Είναι θέμα στιγμής. Ξαπλώνουν τον κατάδικο και ένα φαρδύ μαχαίρι πέφτει επάνω του μ' ένα μηχανήμα που λέγεται γκιλοτίνα. Το κεφάλι ξεπετιέται πριν προλάβεις ν' ανοιγοκλείσεις τα μάτια σου. Το πιο κουραστικό είναι οι προετοιμασίες. Όταν του

αναγγέλλουν την καταδίκη, πηγαίνουν στο κελί του, τον δένουν και όταν τον ανεβάζουν στο ικρίωμα είναι μια στιγμή ανατριχιαστική. Το πλήθος μαζεύεται στο μέρος της εκτέλεσης, ακόμα και γυναίκες παρευρίσκονται σ' αυτό το θέαμα, μόλο που δεν τους αρέσει να έρχονται σ' αυτό το κολασμένο μέρος.

– Δεν είναι εκεί η θέση τους.

– Βέβαια, όχι! Πήγαινε να δεις ένα τέτοιο μαρτύριο! Ο εγκληματίας που είδα να έχει καταδικαστεί σε θανατική ποινή, ήταν ένας άνθρωπος έξυπνος, ατρόμητος, δυνατός, μεσαίας ηλικίας, τον έλεγαν Λεγκρό. Λοιπόν, εάν θέλετε πιστέψτε με, όταν ανέβαινε στο ικρίωμα ήταν άσπρος σαν το πανί και έκλαιγε. Επιτρέπεται; Δεν είναι φρίκη; Ποιον βλέπει κανείς να κλαίει από τρομάρα; Δεν πίστευα ότι η τρομάρα μπορούσε να προκαλέσει δάκρυα. Δεν λέω για ένα παιδί, αλλά για έναν άνδρα ο οποίος μέχρι τώρα δεν έκλαψε ποτέ, για έναν άνδρα σαράντα πέντε χρονών. Τι θα γίνεται εκείνη τη στιγμή μέσα στην ανθρωπινή ψυχή και μέχρι ποιο σημείο τρόμου την σπρώχνουν; Είναι μια προσβολή στην ψυχή, τίποτα λιγότερο, τίποτα περσιότερο. Οι εντολές λένε «ου φονεύσεις». Και να που σκοτώνουν έναν άνθρωπο γιατί σκότωσε. Όχι, είναι απαράδεκτο! Έχει περάσει ένας μήνας που παρευρέθηκα σ' αυτήν τη σκηνή και αισθάνομαι σαν να τη βλέπω τώρα μπροστά στα μάτια μου. Αυτόν το μήνα το έχω δει στον ύπνο μου πέντε φορές.

Ο πρίγκιπας ζώηρεψε μιλώντας. Ένας ελαφρύ κοκκίνισμα διόρθωνε τη χλομάδα του προσώπου του, μόλο που η κουβέντα του ήταν ήρεμη σαν και πρώτα. Ο υπηρέτης παρακολουθούσε αυτόν το συλλογισμό με ενδιαφέρον και συγκίνηση και έμοιαζε σαν να είχε κρεμαστεί από τα χείλη του. Ίσως ήταν και ο ίδιος προικισμένος με φαντασία και να πάσχιζε να σκεφτεί.

– Πάλι καλά που δεν υποφέρει πολύ τη στιγμή που πέφτει το κεφάλι.

– Ξέρετε τι σκέφτομαι; παρατήρησε ο πρίγκιπας με ζωηράδα. Την παρατήρηση που είστε έτοιμος να κάνετε, έρχεται στο μυαλό κάθε ανθρώπου και είναι η αιτία για την οποία εφεύραν αυτήν τη μηχανή που ονομάζεται γκιλοτίνα. Αλλά αναρωτιέμαι αν αυτή η μόδα

του αποκεφαλισμού δεν είναι χειρότερη από τις άλλες. Ίσως γελάσετε και βρείτε τη σκέψη μου παράξενη, παρ' όλ' αυτά όμως, με μια μικρή προσπάθεια φαντασίας θα έχετε την ίδια ιδέα. Φανταστείτε έναν άνθρωπο όταν τον πηγαίνουν για βασανιστήρια· οι σωματικοί πόνοι, οι πληγές και τα μαρτύρια αποσπούν την προσοχή από τους ψυχικούς πόνους· έτσι μέχρι τη στιγμή του θανάτου, δεν υποφέρει από ψυχικούς αλλά από σωματικούς πόνους. Δεν είναι οι πληγές που αποτελούν το πιο σκληρό μαρτύριο, αλλά είναι η βεβαιότητα ότι μέσα σε μια ώρα, σε δέκα λεπτά, σε μισό λεπτό, η ψυχή θα φύγει απ' το σώμα, η ανθρώπινη ζωή παύει, και όλα αυτά θα γίνουν στα σίγουρα. Σαν βάζεις το κεφάλι σου κάτω απ' το μαχαίρι και τ' ακούς να γλιστράει πάνω απ' το κεφάλι σου, αυτό το τέταρτο του δευτερολέπτου είναι το πιο φοβερό. Αυτό δεν είναι μόνον της δικής μου φαντασίας, αλλά το 'χουν πει και πολλοί άλλοι. Τόσο πολύ το πιστεύω, που θα σας πω τη γνώμη μου. Όταν σκοτώνει κανείς ένα δολοφόνο, η τιμωρία είναι δυσανάλογα μεγαλύτερη από το ίδιο το έγκλημα. Η θανάτωση ύστερα από καταδίκη είναι δυσανάλογα φρικτότερη απ' το φόνο που διέπραξε ο φονιάς. Εκείνος που σκοτώνουν οι ληστές τη νύχτα σε κάποιο δάσος, ελπίζει μέχρι την τελευταία στιγμή ότι θα ζήσει. Υπήρξαν παραδείγματα που του 'χαν κόψει το λαρόγγι κι αυτός έλπιζε ακόμη, έτρεχε να σωθεί ή ικέτευε να τον αφήσουν. Εδώ όμως όλη αυτή η τελευταία ελπίδα, που σαν την έχεις σου είναι δέκα φορές πιο εύκολο να πεθάνεις, σου τη στερούν στα σίγουρα· εδώ υπάρχει καταδίκη κι ο τρομερός πόνος βρίσκεται στο γεγονός πως το ξέρεις ότι είναι των αδυνάτων αδύνατο να την αποφύγεις. Μεγαλύτερο μαρτύριο απ' αυτό δεν υπάρχει στον κόσμο. Φέρτε ένα στρατιώτη και βάλτε τον στο στόμα ενός κανονιού σε ώρα μάχης και ρίξτε του· αυτός θα ελπίζει μέχρι τη στιγμή που θα τον σκοτώσουν. Μα αν του διαβάσετε αυτού του ίδιου του στρατιώτη μια καταδίκη στα σίγουρα θα τρελαθεί ή θα βάλει τα κλάματα. Ποιος είπε πως η ανθρώπινη φύση μπορεί να το υποφέρει αυτό χωρίς να φθάσει στην τρέλα; Γιατί του επιβάλλει μια ύβρη τόσο αισχρή και άχρηστη; Ίσως να υπάρχει κάποιος άνθρωπος που να του διάβασαν την καταδίκη του, τον αφήσανε να υποφέρει το μαρτύριο και ύστερα του είπαν:

«Τράβα, σε συγχωρούμε». Ένας τέτοιος άνθρωπος θα μπορούσε να μας πει όλα όσα αισθάνθηκε. Γι' αυτό το μαρτύριο και τη φρίκη μίλησε κι ο Χριστός. Όχι, δεν έχουν το δικαίωμα να μεταχειρίζονται έτσι τον άνθρωπο!

Αν και ήταν ανίκανος να εκφράσει αυτές τις ιδέες όπως ο πρίγκιπας, ο υπηρέτης κατάλαβε το μεγαλύτερο μέρος, όπως έβλεπε κανείς από την έκφραση που πήρε το πρόσωπό του.

— Αλήθεια, αν έχετε τόση επιθυμία να καπνίσετε, είπε αυτός, μπορούμε να τακτοποιήσουμε τα πράγματα, αλλά θα πρέπει να βιαστείτε, γιατί μπορεί ξαφνικά ο στρατηγός να σας ζητήσει κι εσείς να λείπετε. Να, κάτω από εκείνη τη μικρή σκάλα υπάρχει μια πόρτα. Θα την σπρώξετε και θα μπειτε μέσα, δεξιά είναι ένα καμαράκι όπου μπορείτε να καπνίσετε ανοίγοντας το φεγγίτη, γιατί ο καπνός σας είναι ενοχλητικός...

Αλλά ο πρίγκιπας δεν πρόλαβε να πάει να καπνίσει. Ένας νέος άνθρωπος, ο οποίος κρατούσε χαρτιά στο χέρι, μπήκε ξαφνικά μέσα στο χολ. Ο υπηρέτης έτρεξε να τον βοηθήσει να βγάλει τη γούνα του. Ο νέος στραβοκοίταζε τον πρίγκιπα.

— Να ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, λέει ο υπηρέτης σε έναν τόνο εμπιστευτικό και σχεδόν φιλικό. Ένας κύριος ζήτησε να αναγγελθεί ως πρίγκιπας Μίσκιν και συγγενής της ευγενείας της. Έφθασε απ' το εξωτερικό με το τρένο έχοντας μόνον ένα μπογαλάκι στο χέρι...

Ο πρίγκιπας δεν άκουσε τα παρακάτω, γιατί ο υπηρέτης τα είχε πει με χαμηλή φωνή.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς άκουγε με προσοχή και παρατηρούσε τον πρίγκιπα με μεγάλη περιέργεια. Τέλος σταμάτησε να ακούει και πλησίασε τον επισκέπτη με μεγάλη ανυπομονησία.

— Είστε ο πρίγκηψ Μίσκιν; τον ρώτησε πολύ ευπροσήγορα και με ξεχωριστή ευγένεια.

Ήταν ένας όμορφος νέος περίπου είκοσι οκτώ χρονών, ξανθός, μάλλον ψηλός, με αυτοκρατορικό γενάκι, με έξυπνο και όμορφο πρόσωπο. Μόνο που το χαμόγελό του με όλη του την ευγένεια παρήτανε κάπως λεπτό. Όταν χαμογελούσε, τα δόντια του ήταν σαν μια σειρά από μαργαριτάρια. Το βλέμμα, παρ' όλη την ευθυμία και

τη φαινομενική απλότητα, ήταν πολύ προσεκτικό και εξεταστικό.

«Δεν έχει πιθανώς αυτό το βλέμμα όταν είναι μονάχος του και δεν χαμογελάει ποτέ», σκέφτηκε μηχανικά ο πρίγκιπας.

Ο πρίγκιπας του εξήγησε στα πεταχτά όλα αυτά που είχε πει προηγουμένως και στον Ρογκόζιν και αργότερα στον υπηρέτη.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κάτι προσπαθούσε να θυμηθεί.

– Δεν είστε εσείς, τον ρώτησε, που έχετε στείλει εδώ και ένα χρόνο ή πιο μπροστά, εάν δεν κάνω λάθος, από την Ελβετία ένα γράμμα στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα;

– Ακριβώς.

– Μα τότε θα σας γνωρίζουν εδώ και σίγουρα θα σας θυμούνται. Θέλετε να δείτε την αυτού εξοχότητα; Πάω αμέσως να σας αναγγείλω. Θα είναι ελεύθερος σε μια στιγμή. Αλλά εάν θέλετε... περάστε στον προθάλαμο...

– Γιατί ο κύριος έχει μείνει εδώ; ρώτησε με έναν τόνο αυστηρό τον υπηρέτη.

– Του το 'πα. Αυτός ο κύριος δεν ήθελε να μπει...

Εκείνη τη στιγμή η πόρτα του γραφείου άνοιξε ξαφνικά για να βγει ένας στρατιωτικός που κρατούσε ένα χαρτοφύλακα στο μπράτσο, μιλώντας δυνατά και χαιρετώντας με υποκλίσεις.

– Εδώ είσαι Γάνια; ακούστηκε μια φωνή μέσα από το γραφείο. Έλα λοιπόν εδώ.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κούνησε το κεφάλι του στον πρίγκιπα και έσπευσε να μπει μέσα στο γραφείο. Ένα ή δύο λεπτά πέρασαν κατόπιν, η πόρτα άνοιξε και ακούστηκε η ηχηρή φωνή του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς:

– Πρίγκιπα, περάστε!

III

Ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν στεκόταν μπροστά στο γραφείο του και παρατηρούσε με φανερή περιέργεια τον πρίγκιπα που έμπαινε. Έκανε μάλιστα δυο βήματα προς το μέρος του για να τον προϋπαντήσει. Ο πρίγκιπας πλησίασε και συστήθηκε.

– Λοιπόν, απάντησε ο στρατηγός, σε τι μπορώ να σας φανώ χρήσιμος;

– Καμία χρηματική υπόθεση δεν με έφερε ως εδώ. Η επιθυμία μου ήταν μόνο να κάνω τη γνωριμία σας. Εντούτοις δεν θα ήθελα να σας ανησυχήσω, γιατί δεν γνωρίζω ούτε τις ημέρες που δέχεστε ούτε τις συνήθειές σας. Εγώ κατέβηκα από το βαγόνι... Έφθασα από την Ελβετία...

Ο στρατηγός χαμογέλασε ειρωνικά αλλά αμέσως το σκέφτηκε και μετάνιωσε. Αργότερα έμεινε για μια στιγμή ακόμη σκεπτικός, περιεργάστηκε από το κεφάλι έως τα πόδια τον επισκέπτη του, και με μια γρήγορη χειρονομία τού έδειξε μια καρέκλα. Ο ίδιος κάθισε λίγο πλάγια και γύρισε προς τον πρίγκιπα σαν να περίμενε κάτι ανυπόμονα. Στη γωνία του δωματίου ο Γάνια όρθιος τοποθετούσε τα χαρτιά πάνω στο γραφείο.

– Καιρός δεν μου περισσεύει για να κάνω καινούργιες γνωριμίες, είπε ο στρατηγός, αλλά εάν εσείς βεβαίως έχετε ένα σκοπό, εγώ...

– Αυτό ακριβώς προαισθανόμουν· ότι θα δείτε στην επίσκεψή μου κάποιο συγκεκριμένο σκοπό. Θεέ μου! Σας λέω ότι δεν είχα κανέναν άλλο σκοπό, εκτός απ' την ευχαρίστηση να γνωριστώ μαζί σας.

– Βέβαια η ευχαρίστηση αυτή είναι και για μένα εξαιρετική. Αλλά το ξέρετε ότι δεν έχουμε πάντα καιρό για τέτοιες ευχαριστήσεις. Υπάρχουν και υποθέσεις... Επιπλέον μου είναι αδύνατον μέχρι στιγμής να δω τι το κοινό έχουμε... να διακρίνω το λόγο που...

– Δεν υπάρχει λόγος ασφαλώς, και δεν έχουμε φυσικά τίποτα το κοινό, γιατί εάν είμαι ένας πρίγκιπας Μίσκιν και αν η σύζυγός σας εί-

ναι της ίδιας οικογένειας, αυτό δεν είναι λόγος προσέγγισης. Το ξέρω πολύ καλά. Κι ήταν αυτός ο λόγος που ήρθα να σας ενοχλήσω. Λείπω από τη Ρωσία εδώ και περισσότερο από τέσσερα χρόνια, και από τότε που έφυγα ήμουν σχεδόν σαν τρελός. Εκείνη την εποχή δεν ήξερα απολύτως τίποτα και σήμερα ξέρω ακόμα λιγότερα. Έχω ανάγκη από καλούς ανθρώπους. Έχω μάλιστα μια υπόθεση να τακτοποιήσω και δεν ξέρω πού να αποταθώ. Όταν βρισκόμουν στο Βερολίνο σκέφτηκα: «Είναι σχεδόν συγγενείς μου, θ' αρχίσω απ' αυτούς· πού ξέρεις, μπορεί να χρειαστούμε ο ένας τον άλλον εάν είναι καλοί άνθρωποι». Και έχω ακούσει πολλές φορές ότι είστε πράγματι καλοί.

– Σας είμαι υποχρεωμένος γι' αυτήν τη γνώμη, είπε ο στρατηγός έκπληκτος. Επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω: πού μένετε;

– Δεν έχω ακόμα εγκατασταθεί πουθενά.

– Απ' αυτά συμπεραίνω ότι βγαίνοντας από το βαγόνι ήρθατε κατευθείαν σπίτι μου... με το μπογαλάκι σας.

– Το μπογαλάκι μου αποτελείται απλώς από ένα μικρό πακέτο όπου υπάρχουν εσώρουχα και τίποτ' άλλο. Το βασιτάω συνήθως στο χέρι μου. Θα μπορέσω να βρω εδώ ένα δωμάτιο για ύπνο.

– Όστε, λοιπόν, έχετε πάντα την πρόθεση να μείνετε στο ξενοδοχείο;

– Φυσικά.

– Απορώ ακούγοντας τα λόγια σας. Νόμιζα πως ήρθατε κατευθείαν στο σπίτι μου για να μείνετε.

– Αυτό θα μπορούσε να γίνει μονάχα αν εσείς με καλούσατε. Και ομολογώ ότι δεν θα είχα δεχτεί αυτήν την πρόσκληση. Όχι τίποτ' άλλο, μα έτσι... είναι ζήτημα χαρακτήρος.

– Αν είναι έτσι, έκανα καλά να μην σας καλέσω και εξάλλου δεν έχω την πρόθεση να το κάνω. Επιτρέψτε μου, πρίγκιπα, να βάλω τα πράγματα στη θέση τους. Αφού έφτασε ως εκεί η κουβέντα, ότι αναφορικά με τη συγγένεια ανάμεσά μας ούτε λόγος δεν μπορεί να γίνει, μόλο που θα το θεωρούσα μεγάλη τιμή, και συνεπώς...

– Και συνεπώς δεν μου μένει παρά να σηκωθώ και να φύγω —ανασηκώθηκε ο πρίγκιπας γελώντας με την καρδιά του, παρόλο που η

κατάστασή του ήταν αρκετά δύσκολη. Σας βεβαιώνω, στρατηγέ μου, πως δεν ξέρω τίποτε για τις συνήθειές σας εδώ, ούτε και πώς ζουν οι άνθρωποι. Ωστόσο αυτό περίμενα πως θα συμβεί. Μα και τότε επίσης που σας έστειλα το γράμμα, δεν μου απαντήσατε. Λοιπόν, χαιρετε! Και με συγχωρείτε που σας ανησύχησα.

Το βλέμμα του πρίγκιπα εκείνη τη στιγμή ήταν τόσο τρυφερό και το χαμόγελό του τόσο καθαρό, χωρίς ίχνος δυσαρέσκειας, που ο στρατηγός σταμάτησε και κοίταξε τον επισκέπτη μ' έναν τρόπο ολότελα διαφορετικό. Η μεταβολή έγινε μέσα σ' ένα δευτερόλεπτο.

– Θέλετε να σας πω, πρίγκιπα, είπε με ολότελα διαφορετική φωνή, όπως και να το κάνουμε δεν σας ξέρω, αλλά νομίζω πως η Ελιζαβέτα Προκόφιεβνα θα θελήσει ίσως να δει έναν άνδρα ο οποίος φέρει το επίθετό της... Περιμένετε μια στιγμή, αν θέλετε και αν έχετε καιρό.

– Ω, γι' αυτό έχω καιρό, μπορώ να μείνω (και λέγοντας αυτά, έβαλε στο τραπέζι το μαλακό του καπέλο). Ομολογώ πως η Ελιζαβέτα Προκόφιεβνα θα μπορούσε να θυμηθεί ότι της είχα γράψει. Πριν από λίγο, όταν σας περίμενα, ο υπηρέτης σας με υποψιαζόταν ότι ήρθα να σας ζητήσω λεφτά. Αυτό το πρόσεξα και είναι φανερό πως εσείς του έχετε δώσει αυστηρές οδηγίες σ' αυτό το ζήτημα. Σας βεβαιώνω ότι δεν είναι αυτός ο σκοπός της επίσκεψής μου. Δεν ήθελα παρά να κάνω τη γνωριμία σας. Καί μόνο που νομίζω ότι σας απασχολώ, κι αυτό με ανησυχεί.

– Ε, λοιπόν, να, πρίγκιπα, είπε ο στρατηγός με ένα εύθυμο χαμόγελο. Εάν πραγματικά είστε αυτός που φαίνεστε, νομίζω πως θα είναι ευχάριστο να σας γνωρίσει κανείς. Αλλά βλέπετε πως είμαι άνθρωπος πολύ απασχολημένος. Αυτήν τη στιγμή έχω να κοιτάξω και να υπογράψω ορισμένα χαρτιά, μετά θα πάω στην αυτού ενλαμπρότητα και απ' εκεί στην υπηρεσία μου. Και το αποτέλεσμα είναι ότι μόλο που μ' αρέσει να βλέπω επισκέπτες, επισκέπτες αξιόλογους, εννοώ εγώ... Σας λέω, και είμαι σίγουρος, πως είστε ένας άνθρωπος με καλή ανατροφή... Αλλά πόσων χρονών είστε, πρίγκιπα;

– Είκοσι έξι.

– Ναι; Σας νόμιζα για πολύ νεότερο.

— Ναι. Λένε πως το πρόσωπό μου είναι νεανικό. Όσο για την ενόχληση, θα πάρω πίσω γρήγορα αυτή τη συνήθεια, γιατί κι εμένα δεν μ' αρέσει να ενοχλώ τους ανθρώπους... Τέλος, μου φαίνεται ότι είμαστε τόσο διαφορετικοί... Τα αίτια είναι πολλά, που δεν μπορούμε να δούμε τα κοινά μας σημεία. Εντούτοις αυτή η σκέψη δεν είναι πολύ πειστική. Πολύ συχνά τα κοινά σημεία διαφέρουν μεταξύ τους και φαίνεται σαν να μην υπάρχει κανένα. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της ανθρωπίνης οκνηρίας, γιατί χωρίζουν μηχανικά τους ανθρώπους σε κατηγορίες και δεν μπορούν να βρουν τίποτα κοινό. Μου φαίνεται πως άρχισα να λέω πράγματα βαρετά. Θα έλεγα πως εσείς...

— Δυο λέξεις. Έχετε έστω μια μικρή περιουσία ή σκοπεύετε να βρείτε εργασία; Συγχωρήστε την ερώτησή μου.

— Αντιθέτως, εκτιμώ αυτή την ερώτηση και την καταλαβαίνω. Για την ώρα δεν έχω καμιά περιουσία, ούτε εργασία. Θα έπρεπε να είχα. Τα χρήματα που είχα, τα 'χα δανειστεί από τον Σνάιντερ, τον καθηγητή μου, που με περιποιόταν στην Ελβετία και παρακολουθούσε την εκπαίδευσή μου. Μου έδωσε τόσα όσα θα ήταν αρκετά για να γυρίσω, έτσι που τώρα έχω μερικά καπίκια μόνο στην τσέπη μου. Είναι αλήθεια πως κάτι σκέφτομαι να κάνω, για το οποίο έχω ανάγκη από μια συμβουλή, αλλά...

— Πέστε μου, με τι σκοπεύετε να ζήσετε και ποιες είναι οι προθέσεις σας; τον διέκοψε ο στρατηγός.

— Θα 'θελα να εργαστώ.

— Ω, βλέπω πως είστε φιλόσοφος! Αλλά, κοιτάξτε, έχετε κάποιο ταλέντο ή κάποιες ικανότητες οι οποίες θα μπορούσαν να σας προσφέρουν το καθημερινό ψωμί; Και πάλι με συγχωρείτε που...

— Ω, δεν πρέπει να μου ζητάτε συγγνώμη! Όχι, νομίζω ότι δεν έχω ούτε ταλέντο, ούτε ιδιαίτερες ικανότητες, απεναντίας μάλιστα, γιατί είμαι ένας άνθρωπος άρρωστος και δεν έκανα κανονικά τις σπουδές μου. Όσο για το καθημερινό ψωμί, μου φαίνεται πως...

Ο στρατηγός τον διέκοψε πάλι και άρχισε να τον ρωτά. Ο πρίγκιπας διηγήθηκε ακόμη μια φορά την ιστορία του. Βρήκε πως ο στρατηγός είχε ακούσει να μιλούν για τον μακαρίτη Παυλίστσεβ και πως τον ήξερε προσωπικά. Ο πρίγκιπας δεν μπορούσε να εξηγήσει

γιατί ο Παυλίστσεβ ενδιαφερόταν για τη μόρφωσή του. Απέδιδε αυτό το ενδιαφέρον σε μια παλιά φίλια με τον πεθαμένο πατέρα του. Μετά το θάνατο των γονιών του, ο πρίγκιπας σε μικρή ακόμη ηλικία πήγε στην εξοχή, όπου πέρασε όλα του τα παιδικά χρόνια, γιατί η υγεία του ήθελε καθαρό αέρα. Ο Παυλίστσεβ τον εμπιστεύθηκε σε κάτι γριές που ζούσαν στα κτήματά του. Στην αρχή του πήραν γκουβερνάντα, αργότερα παιδαγωγό. Ο πρίγκιπας δήλωσε, ανάμεσα στ' άλλα, ότι δεν μπορεί να εξηγήσει όλα όσα πέρασε, γιατί σε πολλές περιπτώσεις πολλά του διέφευγαν. Οι συχνές κρίσεις της υγείας του τον είχαν καταντήσει σχεδόν ηλίθιο (ο πρίγκιπας έτσι ακριβώς το είπε: ηλίθιος). Εξήγησε τελικά πως ο Παυλίστσεβ συνάντησε μια μέρα στο Βερολίνο τον Ελβετό καθηγητή Σνάνιντερ, σπесиαλίστα σ' αυτό το είδος της αρρώστιας, που είχε στο καντόνι. Βαλέ ένα ίδρυμα, όπου θεράπευε τους ηλίθιους και τους τρελούς με τη μέθοδο της υδροθεραπείας και της γυμναστικής. Διδάσκει τους ασθενείς του και συγχρόνως φροντίζει για την πνευματική τους ανάπτυξη. Ο Παυλίστσεβ τον είχε στείλει στην Ελβετία και τον σύστησε σ' αυτόν τον καθηγητή, πάνε τώρα πέντε χρόνια. Αλλά αυτός πέθανε ξαφνικά, χωρίς να τον αφήσει τίποτε στη διαθήκη του. Είναι τώρα δυο χρόνια και ο Σνάνιντερ τον κράτησε και συνέχισε να θεραπεύει τον πρίγκιπα μέχρι τώρα. Δεν μπόρεσε να τον θεραπεύσει εντελώς, αν και η υγεία του καλυπτερεύσε. Τέλος τον έστειλε στη Ρωσία, με δική του θέληση, ύστερα από ένα περιστατικό που μεσολάβησε.

Ο στρατηγός απόρησε πολύ.

— Και δεν έχετε πραγματικά κανέναν στη Ρωσία; τον ρώτησε.

— Προς το παρόν δεν έχω κανέναν. Αλλά ελπίζω... Εξάλλου έλαβα ένα γράμμα...

— Τέλος, τον διέκοψε ο στρατηγός χωρίς να δώσει προσοχή στο γράμμα, έχετε μάθει τίποτα, και η αρρώστια σας δεν θα σας εμποδίσει να αναλάβετε μια εύκολη εργασία σε κάποια υπηρεσία;

— Ασφαλώς δεν θα μ' εμποδίσει! Θα το 'θελα πάρα πολύ και εγώ ο ίδιος να βρω μια θέση, για να δω τι μπορώ να κάνω. Σπούδαζα όλα αυτά τα τέσσερα χρόνια χωρίς διακοπή, με τη μέθοδο του καθηγητή, και μπόρεσα να διαβάσω πολλά ρώσικα βιβλία.

– Ρώσικα βιβλία; Λοιπόν, ξέρετε την ορθογραφία και θα μπορούσατε να γράψετε δίχως λάθη;

– Ω, βεβαίως!

– Περίφημα! Και ο γραφικός σας χαρακτήρας;

– Ο γραφικός μου χαρακτήρας είναι υπέροχος. Μπορεί κανείς να πει πως σ' αυτήν την εργασία έχω κάποιο ταλέντο. Γράφω όπως ένας αληθινός καλλιγράφος. Δώστε μου, αν θέλετε, κάτι να γράψω και θα σας δώσω ένα δείγμα, είπε ζεστά ο πρίγκιπας.

– Κάντε μου τη χάρη. Είναι για μένα αναγκαίο. Η καλή σας θέληση με μαγεύει, πρίγκιπα. Αλήθεια, είστε πολύ αξιαγάπητος.

– Μα έχετε τόσο ωραία σύνεργα γραφής. Ολόκληρη συλλογή από μολύβια και πένες, ένα χοντρό χαρτί θαυμάσιας ποιότητας... Να ένα υπέροχο γραφείο! Αυτό το τοπίο που έχετε εδώ το ξέρω. Είναι μια όψη της Ελβετίας. Είμαι σίγουρος πως ο ζωγράφος το 'χει κάνει εκ του φυσικού και νομίζω πως αυτό το μέρος το έχω δει. Είναι στο καντόνι Ούρι...

– Δεν αποκλείεται, μονάχα που τον πίνακα τον αγοράσαμε εδώ. Γάνια, δώστε ένα χαρτί στον πρίγκιπα. Ορίστε πένες και χαρτί, καθίστε σ' αυτό το μικρό τραπέζι. Τι μου φέρετε εκεί; ρώτησε ο στρατηγός τον Γάνια που έβγαζε απ' το χαρτοφύλακά του μια φωτογραφία σε μεγάλο σχήμα. Α, μπα! Είναι η Ναστάσια Φιλίπποβνα! Αυτή η ίδια σου την έδωσε; ρώτησε με ζωηρότητα και με μεγάλη περιέργεια.

– Μου την έδωσε όταν πήγα να της ευχηθώ. Της την είχα ζητήσει από πολύ καιρό. Δεν ξέρω αν ήταν ένας υπαινιγμός από μέρος της, που πήγα με ευτυχία, μια τέτοια μέρα, με άδεια τα χέρια, πρόσθεσε ο Γάνια με ένα πικρό χαμόγελο.

– Βέβαια, όχι! τον διέκοψε ο στρατηγός με πεποίθηση. Τι ιδέα βάζεις με το νου σου! Δεν θα περιοριζόταν σ' έναν υπαινιγμό... Μάλλον αυτή είναι αφιλοκερδής. Και εξάλλου τι θα μπορούσες να της κάνεις; Θα χρειάζονται γι' αυτό πολλές χιλιάδες ρούβλια. Μήπως θα μπορούσες να της δώσεις μια φωτογραφία σου; Πες μου, δεν σου ζήτησε ακόμη τη φωτογραφία σου;

– Δεν μου τη ζήτησε ακόμη και ίσως να μη μου τη ζητήσει ποτέ. Δεν θα ξεχάσετε, Ιβάν Φιοντόροβιτς, την αποψινή εσπερίδα. Θα

βρίσκεστε μεταξύ προσώπων ειδικά προσκεκλημένων.

– Το θυμάμαι, το θυμάμαι και θα 'ρθω. Αυτό έλειψε, η ημέρα των είκοσι πέντε χρόνων της! Χμ... Ξέρεις, Γάνια, θα σου βάλω φυτίλι. Υποσχέθηκε στον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς και σ' εμένα να μας πει το βράδυ στο σπίτι της, την τελευταία της λέξη, ναι ή όχι. Έχε, λοιπόν, το νου σου.

Ο Γάνια σάστισε τόσο πολύ που χλόμιασε.

– Το είπε αυτό στ' αλήθεια; ρώτησε με τρεμουλιαστή φωνή.

– Έδωσε το λόγο της προχτές. Την αναγκάσαμε και οι δυο και μας το είπε. Αλλά είπε να μη σου το πούμε ως τότε.

Ο στρατηγός παρατήρησε προσεκτικά τον Γάνια. Η σύγχυσή του φαινόταν να μην του αρέσει.

– Σας θυμίζω, Ιβάν Φιοντόροβιτς, είπε ο Γάνια σ' έναν τόνο ταραγμένο και διστακτικό, πως αυτή μ' άφησε τελείως ελεύθερο ν' αποφασίσω μέχρις ότου αυτή η ίδια πάρει την απόφασή της. Και τότε θα μείνει σ' εμένα η τελευταία λέξη.

– Και λοιπόν... θα είσαι ικανός;... φώναξε ο στρατηγός με τρόμο.

– Δεν λέω τίποτα.

– Για σκέψου! Τι πας να μας κάνεις;

– Δεν το αρνούμαι. Ίσως να μην εκφράστηκα καλά...

– Αυτό έλειπε, να αρνηθείς! πρόφερε ο στρατηγός χωρίς να προσπαθήσει να κρύψει τη φούρκα του. Φίλε μου, δεν φτάνει, στην περίπτωση, πως δεν αρνιέσαι. Πρέπει να εκδηλώσεις την προθυμία σου, την ευχαρίστησή σου, τη χαρά σου, τη στιγμή που θα σου δίνει το λόγο της... Τι γίνεται σπίτι σου;

– Σπίτι μου; Σπίτι μου όλα προχωρούν με τη θέλησή μου, εκτός απ' τον πατέρα μου που κάνει αταξίες ως συνήθως και που αυτή του η διαγωγή τον οδηγεί σε σιάνδαλο. Δεν του λέω πια τίποτε, αλλά τον κρατώ κάτω από τη μύτη μου. Μα την αλήθεια, αν δεν ήταν η μητέρα μου, θα του 'δειχνα την πόρτα. Η μητέρα μου κλαίει όλη την ώρα η αδελφή μου παραφέρεται. Αλλά τους είπα κατηγορηματικά ότι είμαι κύριος της ζωής μου και πως στο σπίτι μου θέλω να με... υπακούουν. Όλα αυτά τα είπα στην αδελφή μου χωρίς περιστροφές, παρουσία της μητέρας μου.

– Ε, καλὰ! Εγώ, αγαπητέ μου, εξακολουθώ να μην καταλαβαίνω, παρατήρησε σκεπτικός ο στρατηγός, ανασηκώνοντας τους ώμους και μισανοίγοντας τα χέρια. Η Νίνα Αλεξάντροβνα στην τελευταία της επίσκεψη –θυμάσαι;– βογγούσε και αναστέναζε. «Τι έχετε;» την ρωτάω. Μου έδωσε να καταλάβω ότι ατιμία απειλούσε την οικογένειά της. «Επιτρέπετε, της είπα, πού βρίσιετε την ατιμία; Ποιος μπορεί να πει τίποτε για τη Ναστάσια Φιλίποβνα, έστω ένα τόσο δα. Μπορεί να κάνει παράπονα που ήταν με τον Τότσι; Αλλά χωρίς αμφιβολία είναι ανοησία, αν πάρουμε υπόψη μας τις γνωστές περυστάσεις». Λοιπόν, μου είπε: «Εσείς δεν θα της επιτρέπατε να κάνει παρέα με τις κόρες σας». Ωραία αντίρρηση, μα την αλήθεια! Και από το μέρος της Νίνας Αλεξάντροβνα! Πώς είναι δυνατό να μην καταλαβαίνει κανείς... να μην καταλαβαίνει...

– Τη θέση του; έκανε ο Γάνια για να τραβήξει τον στρατηγό απ' την αμηχανία του. Μην την συνορίζετε. Την καταλαβαίνει. Εγώ τους έτριζα τα δόντια για να μην ανακατεύονται σε ξένες υποθέσεις. Ωστόσο, το μόνο που κρατάει το σπίτι μας είναι ότι δεν ειπώθηκε ακόμη η τελευταία λέξη. Η θύελλα θα ξεσπάσει. Αν ειπωθεί σήμερα η τελευταία λέξη, όλα θα τελειώσουν.

Ο πρίγκιπας άκουγε όλη αυτή τη συζήτηση καθισμένος σε μια γωνιά και γράφοντας το καλλιγραφικό δείγμα. Τελείωσε τη δουλειά του, πλησίασε στο γραφείο κι έδωσε το χαρτί στο στρατηγό.

– Λοιπόν, αυτή είναι η Ναστάσια Φιλίποβνα; πρόφερε κοιτάζοντας προσεκτικά και περιεργα τη φωτογραφία. Είναι πολύ όμορφη, πρόσθεσε με θέρμη.

Πραγματικά, η φωτογραφία έδειχνε μια γυναίκα ασυνήθιστης ομορφιάς, μ' ένα μαύρο μεταξωτό φόρεμα, εξαιρετικά απλό και κομψό, μ' ένα χτένισμα πολύ απλό και τα μαλλιά της φαίνονταν σκουρόξανθα, τα μάτια της ήταν σκούρα και βαθιά, το μέτωπό της στοχαστικό. Η έκφραση του προσώπου της ήταν γεμάτη πάθος και υπερφάνεια. Το πρόσωπό της ήταν πολύ αδύνατο και μάλιστα χλομό. Ο Γάνια και ο στρατηγός παρατηρούσαν τον πρίγκιπα με κατάπληξη.

– Πώς γνωρίζετε τη Ναστάσια Φιλίποβνα; ρώτησε ο στρατηγός.

– Ναι, δεν είμαι στη Ρωσία παρά μονάχα μια ημέρα και γνώρι-

σα ήδη αυτή την ομορφιά, απάντησε ο πρίγκιπας, και αμέσως διηγήθηκε τη συνάντησή του με τον Ρογκόζιν και τα όσα του είχε πει.

– Να και ένα καινούργιο! είπε ο στρατηγός με ταραχή, αφού άκουσε με μεγάλη προσοχή τη διήγηση του πρίγκιπα και ρίχνοντας ένα εξεταστικό βλέμμα στον Γάνια.

– Είναι πιθανό πως όλα αυτά είναι τρέλες, ψέλλισε ο Γάνια και αυτός ταραγμένος. Είναι απλή παραδοξολογία του γιου ενός εμπόρου. Έχω ακούσει πολλές φορές να μιλούν γι' αυτόν τον Ρογκόζιν.

– Μα και εγώ, αγαπητέ μου, άκουσα να μιλούν γι' αυτόν, συμπλήρωσε ο στρατηγός. Αμέσως μετά τα σκουλαρίκια η Ναστάσια Φιλίποβνα μας διηγήθηκε όλη την ιστορία. Τώρα κάνει άλλα πράγματα. Μπορεί βέβαια να υπάρχει το εκατομμύριο... και ένα πάθος. Ένα πάθος σιχαμερό, το παραδέχομαι, αλλά μόνο ένα πάθος. Μα είναι γνωστό πως αυτοί οι κύριοι δεν διστάζουν μπροστά σε τίποτα και περισσότερο όταν είναι μεθυσμένοι!... Χμ!... Φοβάμαι μήπως αυτό τελειώσει με ένα σκάνδαλο, συμπέρανε σκεφτικός ο στρατηγός.

– Το εκατομμύριο είναι που σας φοβίζει; είπε γελώντας ο Γάνια.

– Κι εσένα; χωρίς αμφιβολία, δεν σε φοβίζει;

– Πώς σας φάνηκε; είπε ο Γάνια γυρίζοντας προς τον πρίγκιπα. Σχηματίσατε τη γνώμη ότι είναι ένας σοβαρός άνθρωπος ή ότι είναι ένα κακό υποκείμενο; Ποια είναι η δική σας γνώμη;

Κάνοντας αυτή την ερώτηση, του Γάνια τού ήρθε μια εξαιρετική ιδέα. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι μια καινούργια ιδέα φλόγισε το μυαλό του κι έλαμψε ανυπόμονα στα μάτια του. Ο στρατηγός, του οποίου η ανησυχία ήταν γεμάτη αφέλεια, αλλά και ειλικρινής, παρατηρούσε επίσης τον πρίγκιπα, σαν να μην περίμενε μεγάλα πράγματα από την απάντησή του.

– Δεν ξέρω τι να σας πω, απάντησε ο πρίγκιπας. Μου φαίνεται πως είχε πολύ πάθος και μάλιστα πάθος άρρωστο. Μα και ο ίδιος είναι άρρωστος. Είναι πολύ πιθανό, από τις πρώτες κιόλας μέρες που θα μείνει στην Πετρούπολη, να κρεβατωθεί, αν ξαναρχίσει την άτακτη ζωή του.

– Έτσι σας φάνηκε; είπε ο στρατηγός, που αρπάχτηκε απ' αυτή την ιδέα.

- Ναι, βεβαίως.
- Αυτά τα επεισόδια μπορούν να γίνουν σε λίγες μέρες, αλλά και τώρα, αυτό το βράδυ, υπάρχει ο κίνδυνος να συμβούν, είπε ο Γάνια ειρωνικά στο στρατηγό.
- Χμ... βέβαια... Όλα εξαρτώνται από το πώς θα το πάρει εκείνη, είπε ο στρατηγός.
- Και ξέρετε βέβαια πόσο παράξενη είναι μερικές φορές.
- Τι εννοείτε με αυτό; είπε ο στρατηγός συγχυσμένος πάλι, με μεγάλη ταραχή. Άκουσε, Γάνια, μην της πας κόντρα σήμερα... Σε παρακαλώ, προσπάθησε να 'σαι... να... ξέρεις... με μια λέξη, να είσαι εύκολος...
- Χμ!...
- Γιατί αυτή η γκριμάτσα; Άκουσε Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, ήρθε η στιγμή να σου το πω: γιατί νομίζεις πως το κάνω; Καταλαβαίνεις βέβαια πως εγώ, αναφορικά με το προσωπικό μου κέρδος που υπάρχει σ' όλ' αυτά, είμαι από καιρό εξασφαλισμένος, θα έχω όφελος. Ο Τότσκι πήρε μια αμετάκλητη απόφαση, δεν διατρέχω λοιπόν κανέναν κίνδυνο. Εάν λοιπόν πασχίζω τώρα για μερικά πράγματα, είναι μόνο για το δικό σου το συμφέρον. Κρίνε μόνος σου. Ή μήπως δεν έχεις εμπιστοσύνη σε μένα; Και μετά λογαριάζω σ' εσένα, γιατί είσαι ένας άνθρωπος... ένας άνθρωπος... εν συντομία ένας έξυπνος άνθρωπος. Και αυτό στην προκειμένη περίπτωση, αυτό... αυτό...
- Αυτό είναι το κυριότερο! συμπλήρωσε ο Γάνια, βοηθώντας και πάλι το στρατηγό να βρει τα λόγια του.
- Τα χείλη του Γάνια συσπάστηκαν σ' ένα χαμόγελο φαρμακερό, που δεν προσπαθούσε να το κρύψει. Κοίταξε το στρατηγό στα μάτια με φλογισμένο βλέμμα και σαν να ήθελε μ' αυτό εδώ να διαβάσει τι περνούσε απ' το μυαλό του. Ο στρατηγός έγινε κατακόκκινος και με παραφορά είπε:
- Ε, λοιπόν, ναι! Το κυριότερο είναι να 'σαι έξυπνος! βεβαίως κοιτάζοντας επίμονα τον Γάνια. Είσαι αστείος, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς! Θα μπορούσε να πει κανείς πως είσαι ευτυχισμένος με την άφιξη του γιου του εμπόρου, γιατί βλέπεις εκεί μια διέξοδο για τον εαυτό σου. Ιδού: θα όφειλες, απ' την αρχή, να βάλεις κάτω το μυα-

λό σου και να τα σκεφτείς. Εδώ έπρεπε να καταλάβεις και να φερθείς ωραία και τίμια και προς τις δυο μεριές, αλλιώς... θα έπρεπε να μας ειδοποιήσεις έγκαιρα και να μην ειθέςεις κανέναν, και είχες αρκετό καιρό στη διάθεσή σου. Και τώρα ακόμη σου μένει αρκετός καιρός μέχρι το βράδυ (ο στρατηγός σήκωσε τα φρύδια με πολύ σημασία), αν και δεν υπάρχουν παρὰ μόνον μερικές ώρες... Με κατάλαβες; Ναι; Αλήθεια, θέλεις ή δεν θέλεις; Εάν δεν θέλεις, πες το μου και καληνύχτα! Κανένας δεν σας κρατάει, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, και κανένας δεν σας τραβάει σε μια παγίδα, εάν βέβαια υποψιάζεστε καμιά παγίδα.

– Θέλω, είπε ο Γάνια με μισή φωνή αλλά σταθερά, και μετά χαμήλωσε τα μάτια και σώπασε σκυθρωπός.

Ο στρατηγός έμεινε ικανοποιημένος. Είχε παραφερθεί και τώρα το μετάνιωσε που προχώρησε τόσο μακριά. Ξαφνικά γύρισε προς τον πρίγκιπα και μια ανήσυχη σκέψη έπερασε από το πρόσωπό του, στην ιδέα πως αυτός ήταν εκεί και τα είχε ακούσει όλα. Αλλά αμέσως ησύχασε. Έφτανε να ρίξεις μόνο μια ματιά στο πρόσωπο του πρίγκιπα για να μην έχεις καμιά ανησυχία.

– Ω! φώναξε ο στρατηγός κοιτάζοντας το δείγμα της καλλιγραφίας που του είχε δώσει ο πρίγκιπας. Να ένα υπόδειγμα γραφής και μάλιστα υπόδειγμα σπάνιο! Κοίταξε εδώ, Γάνια, τι ταλέντο!

Ο πρίγκιπας είχε γράψει σ' ένα χοντρό φύλλο χαρτιού την ακόλουθη φράση, με μεσαιωνικούς ρωσικούς χαρακτήρες:

«Αυτή είναι η υπογραφή του ευσεβούς ηγουμένου Παφνουτίου».

– Αυτή είναι η μοναδική απομίμηση της ιδιόχειρης υπογραφής του ηγούμενου Παφνουτίου από ένα αντίγραφο του δέκατου τέταρτου αιώνα, εξήγησε ο πρίγκιπας με εξαιρετικό ενθουσιασμό και ευχαρίστηση. Είχαν θαυμάσιες υπογραφές οι ηγούμενοί μας και οι μητροπολίτες άλλοτε, και με τι γούστο πολλές φορές και τι προσπάθεια τις έβάζαν! Είναι δυνατόν, στρατηγέ, να μην έχετε στη βιβλιοθήκη σας καμιά έκδοση του Παγκόντιν; Έκανα επίσης ένα δείγμα γραφής με άλλο χαρακτήρα. Βλέπετε, αυτά τα χοντρά στρόγγυλα γράμματα τα κάνουν στη Γαλλία τον τελευταίο αιώνα. Υπάρχουν γράμματα που γράφονται διαφορετικά· είναι η γραφή των γραφιάδων· έχω ένα

δείγμα. Πρέπει να παραδεχτείτε πως έχει αριετὰ χαρίσματα. Προσέξτε αυτά τα στρογγυλά δ και α. Έχω μεταφέρει στο ρωσικό χαρακτήρα αυτόν τον τύπο. Ήτανε δύσκολο αλλά τα κατάφερα. Να ακόμῃ μια γραφή πρωτότυπη και υπέροχη. Κοιτάξτε αυτή τη φράση: «Ο ζήλος όλα τα νικά» είναι μια διοικητική γραφή, ἡ αν θέλετε μια γραφή του στρατού. Είναι επίσης γραφή ωραιότατη για έγγραφα όταν στέλνονται σε υψηλά πρόσωπα. Είναι επίσης γραφή ωραιότατη και στρογγυλή. Ονομάζεται «μαύρη γραφή», γραμμένη με πολύ γούστο. Ένας καλλιγράφος δεν θα επέτρεπε αυτές τις ουρές, ἡ για να πω καλύτερα τις μισοτελειωμένες ουρές. Προσέξτε, κοιτάξτε αυτές τις μικρές ουρές, στο σύνολό τους φτιάχνουν ένα χαρακτήρα. Έχει καθρεφτιστεί ὅλη η ψυχὴ των γραφέων του στρατού. Θα ἤθελαν να δώσουν ελευθερία στη φαντασία, αν και η ἔμπνευση του ταλέντου βρίσκεται μέσα στο γράψιμο. Είναι μαγευτικό! Πριν λίγο καιρό και κατὰ τύχη βρήκα αυτό το δείγμα της γραφῆς που μου ἔκανε εντύπωση. Και ξέρετε πού; Στην Ελβετία! Να τώρα ένα δείγμα απλῆς συνηθισμένης και πεντανάθαρης αγγλικῆς γραφῆς. Δεν μπορεί κανείς να κάνει τίποτε πιο κομψό. Όλα ἐδῶ είναι ωραία· μια αληθινὴ πέραλα. Αυτὴ ἐδῶ είναι μια καινούργια ποικιλία της γαλλικῆς γραφῆς και τη δανείστηκα ἀπὸ ἕναν κοινὸ ταξιδιώτη. Είναι ἴδια με την αγγλικὴ γραφή, ἀλλὰ ἐδῶ οι χοντρές γραμμές γίνονται μια στάλα πιο μαύρες και πιο τονισμένες ἀπ' ὅ,τι στην αγγλική. Δεν θα μπορούσε κανείς να εκθέσει την ἰσορροπία και τη λάμψη. Το οβάλ δεν είναι το ἴδιο, η καμπύλη είναι πιο εμφανίσιμη. Οι περισσότερες ἀπ' τις ουρίτσες, ω! οι ουρίτσες, να ο κίνδυνος! Αυτὲς απαιτοῦν ἐξαιρετικὸ γούστο, μα αν τις πετύχεις και βρεις τη σωστὴ ἀναλογία, τότε θα κρατᾶς μια γραφὴ ἀσύγκριτη. Αυτό είναι που σε τρελαίνει.

— Ω! ἀλλὰ δάσκαλε ἔχετε περᾶσει στην ὕλη, εἶπε γελώντας ο στρατηγός. Αγαπητέ μου, δεν εἶστε μόνο ἕνας καλλιγράφος. Εἶστε ἕνας καλλιτέχνης. Τί λες Γάνια;

— Είναι καταπληκτικὸ, εἶπε ο Γάνια. Έχει μάλιστα ἐπίγνωση της αποστολῆς του, πρόσθεσε με ἕνα κοροϊδευτικὸ γέλιο.

— Γέλα ὅσο θέλεις· αυτό ἐδῶ είναι μια ολόκληρη καριέρα, εἶπε ο στρατηγός. Ξέρετε, πρίγκιπα, σε ποιο πρόσωπο θα σας δώσουμε να

γράφετε; Μπορείτε χωρίς δισταγμό να πάρετε ως πρώτο μισθό τριάντα πέντε ρούβλια το μήνα. Αλλά είναι ήδη δωδεκάμισι, είπε κοιτάζοντας το ρολόι του. Λοιπόν, δουλειά, πρίγκιπα, γιατί πρέπει να βιαστώ και ίσως σήμερα να μην ξαναϊδωθούμε. Καθίστε ένα λεπτό. Σας εξήγησα ήδη πως δεν μου είναι δυνατό να σας βλέπω πολύ συχνά, αλλά επιθυμώ αληθινά να σας βοηθήσω. Αυτό εννοείται, δηλαδή θέλω να πω, τα πιο απαραίτητα· απ' εκεί και πέρα κάντε όπως νομίζετε. Θα σας βρω μια μικρή θέση στη γραμματεία. Η εργασία δεν θα είναι πολύ κουραστική, αλλά θα πρέπει να είστε τακτικός. Και γενικότερα να: Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς - Ιβόλγκιν, ο νεαρός μου φίλος, με τον οποίον σας παρακαλώ να γνωριστείτε, ζει στο σπίτι, θέλω να πω στην οικογένεια. Η μητέρα του και η αδελφή του έχουν στο διαμέρισμά τους δύο ή τρία επιπλωμένα δωμάτια και τα νοικιάζουν, με φαγητό και υπηρεσία, σε πρόσωπα με εξαιρετικές συστάσεις. Είμαι σίγουρος πως η Νίνα Αλεξάντροβνα θα δεχτεί τη σύστασή μου. Όσο για σας, πρίγκιπα, είναι αυτό που ονειρευόσασταν, πρώτον γιατί ενώ ζούσατε μόνος, θα μπορείτε να πείτε πως έχετε οικογένεια. Κατά τη γνώμη μου δεν θα έπρεπε με κανένα τρόπο να βρεθείτε μόνος σε μια τέτοια πρωτεύουσα όπως η Πετρούπολη. Η Νίνα Αλεξάντροβνα, η μητέρα και η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, η αδελφή του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, είναι γυναίκες για τις οποίες τρέφω μεγάλη εκτίμηση. Η Νίνα Αλεξάντροβνα είναι η γυναίκα του Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, στρατηγού εν αποστρατεία, που ήταν συνάδελφός μου στο σύνταγμα, αλλά με τον οποίον διέκοψα τις σχέσεις λόγω ορισμένων γεγονότων, πράγμα που δεν μ' εμποδίζει να του έχω κάποια εκτίμηση. Σας εξηγώ όλα αυτά, πρίγκιπα, για να σας δώσω να καταλάβετε ότι θα σας συστήσω προσωπικά και θα είναι σαν να εγγινώμαι. Το ενοίκιο θα είναι αρκετά λογικό και ελπίζω πως ο μισθός σας σύντομα θα είναι αρκετός για να ανταποκριθείτε στις υποχρεώσεις σας. Χωρίς αμφιβολία ένας άνθρωπος έχει ανάγκη από χρήματα, έστω και λίγα. Αλλά μη θυμώσετε, πρίγκιπα, αν σας αποτρέπω να έχετε χρήματα και γενικά να αποφεύγετε να έχετε χρήματα στην τσέπη. Το λέω αυτό ύστερα από τη γνώμη που σχημάτισα για σας. Όμως μια και αυτήν τη στιγμή το πορτοφόλι σας είναι εντε-

λώς άδειο, αφήστε με να σας προσφέρω αυτά τα είκοσι πέντε ρούβλια. Θα κανονίσουμε τους λογαριασμούς μας αργότερα, και αν πραγματικά είστε άνθρωπος τόσο ειλικρινής και εγγάρδιος, όπως φαίνεστε απ' τα λόγια σας, τότε δεν θα υπάρξει μεταξύ μας σκιά δυσκολίας. Γι' αυτό και ενδιαφέρομαι για σας. Είναι γιατί έχω κάποιο σκοπό. Θα τον μάθετε αργότερα. Βλέπετε ότι σας μιλάω με όλη μου την ειλικρίνεια. Γάνια, θα είχες καμιά αντίρρηση να εγκατασταθεί ο πρίγκιπας στο σπίτι σας;

– Μα αντιθέτως, και η μαμά θα ευχαριστηθεί πολύ, βεβαίωσε ο Γάνια μ' έναν τόνο περιποιητικό και ευγενικό.

– Αν δεν κάνω λάθος, δεν έχετε παρά ένα δωμάτιο νοικιασμένο σ' αυτόν τον κύριο Φερ... Φερ...

– Φερντιστσένκο.

– Α, ναι! Ο Φερντιστσένκο σας δεν με ενδιαφέρει καθόλου. Είναι ένας παλιάτσος από χαμηλά στρώματα. Δεν καταλαβαίνω πώς η Ναστάσια Φιλίπποβνα του δείχνει τόση συμπάθεια. Είναι στ' αλήθεια συγγενής της;

– Όχι, είναι ένα αστείο. Δεν έχουν την παραμικρή συγγένεια.

– Ο διάβολος να πάρει! Ε, λοιπόν, πρίγκιπα, είστε ευχαριστημένος ή όχι;

– Σας ευχαριστώ, στρατηγέ· δείξατε για μένα τη μεγαλύτερη καλοσύνη, αν και δεν σας ζήτησα τίποτε. Δεν το λέω αυτό από υπερηφάνεια. Πράγματι, δεν ήξερα πού να βάλω το κεφάλι μου. Αν και πριν λίγο, είναι αλήθεια, ο Ρογκόζιν με κάλεσε να πάω να τον δω.

– Ο Ρογκόζιν; Θέλετε μια πατρική συμβουλή ή, αν προτιμάτε, φιλική; Ξεχάστε αυτόν τον κύριο. Σε γενικές γραμμές θα σας συμβούλευα να περιορίσετε τις σχέσεις σας στην οικογένεια που θα ζήσετε.

– Μια και είστε τόσο καλός, άρχισε ο πρίγκιπας, υπάρχει κάτι που με απασχολεί. Πήρα ειδοποίηση...

– Ω, να με συγχωρείτε! τον διέκοψε ο στρατηγός. Δεν έχω ούτε ένα λεπτό. Πηγαίνω αμέσως να σας αναγγείλω στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Αν θελήσει να σας δεχτεί τώρα αμέσως –θα φροντίσω να πω τα καλύτερα λόγια για σας–, να επωφεληθείτε της ευκαιρίας για

να σας καλοδεχτεί, γιατί θα σας είναι πολύ χρήσιμη. Εξάλλου έχετε και το ίδιο επίθετο. Εάν δεν θελήσει να σας δεχτεί, μην επιμένετε. Αυτό θα γίνει μιαν άλλη φορά. Εσύ, Γάνια, κοίταζε αυτούς τους λογαριασμούς με προσοχή. Πριν λίγο μάς έβγαλαν την πίστη εμένα και του Φεντοσέγιεβ. Τοποθέτησέ τα με σαφήνεια. Δεν πρέπει να ξεχάσεις να τους καταχωρήσεις.

Ο στρατηγός βγήκε χωρίς ο πρίγκιπας να προφθάσει να του μιλήσει για την υπόθεσή του, μόλο που ήταν η τρίτη ή τέταρτη απόπειρα. Ο Γάνια άναψε ένα τσιγάρο και πρόσφερε και στον πρίγκιπα ένα, που το δέχτηκε, αλλά δεν άνοιξε συζήτηση γιατί δεν ήθελε να τον ενοχλήσει και άρχισε να εξετάζει το γραφείο. Ο Γάνια όμως ζήτημα είναι αν έριξε μια ματιά στους λογαριασμούς που ο στρατηγός τού είπε να εξετάσει. Ήταν αφηρημένος. Το χαμόγελό του, το βλέμμα του και το σκεπτικό του ύφος φάνηκαν στον πρίγκιπα πως έγιναν ακόμη πιο λυπηρά, όταν έμειναν μόνοι τους. Ξαφνικά ο Γάνια πησίασε τον πρίγκιπα, ο οποίος στεκόταν πάλι πάνω από τη φωτογραφία της Ναστιάσιας Φιλίποβνα παρατηρώντας την.

— Λοιπόν, αυτή η γυναίκα σάς αρέσει, πρίγκιπα; τον ρώτησε ξαφνικά, ρίχνοντάς του ένα διαπεραστικό βλέμμα, σαν να είχε κάτι ασυνήθιστο στο νου του.

— Είναι ένα πρόσωπο υπέροχο! απάντησε ο πρίγκιπας, και προβλέπω ότι το πεπρωμένο αυτής της γυναίκας δεν θα είναι συνηθισμένο. Η φυσιογνωμία της είναι χαρούμενη, έχει όμως υποφέρει πολύ· δεν είναι έτσι; Το λέει το βλέμμα της και επίσης αυτές οι δύο μικρές προεξοχές που κάνουν δύο τελείες κάτω από τα μάτια, στην αρχή του κάθε μάγουλου. Το πρόσωπο είναι υπερβολικά υπερήφανο, αλλά δεν βλέπω αν είναι καλή ή κακιά. Αν ήταν καλή, όλα θα πήγαιναν καλά!

— Θα παντρευόσασταν εσείς μια γυναίκα όπως αυτή; ρώτησε ξανά ο Γάνια, χωρίς να κατεβάσει από τον πρίγκιπα το φλογισμένο του βλέμμα.

— Δεν μπορώ να παντρευτώ καμιά γυναίκα, είπε ο πρίγκιπας. Είμαι άρρωστος.

— Και ο Ρογκόζιν θα την παντρευόταν; Τι γνώμη έχετε;

– Νομίζω πως θα την παντρευόταν από τη μια μέρα στην άλλη. Αλλά θα μπορούσε και να τη σφάζει μια βδομάδα μετά.

Αυτές οι τελευταίες λέξεις ειπώθηκαν τόσο γρήγορα, που ο Γά-νια ανατρίχιασε και ο πρίγκιπας με κόπο συγκράτησε μια φωνή.

– Τι έχετε; του είπε αρπάζοντάς τον απ' το χέρι.

– Υψηλότατε, η αυτού εξοχότης σάς προσκαλεί εάν θέλετε να πά-τε στην κυρία στρατηγίνας, είπε ένας λακίς που φάνηκε στο κατώ-φλι του γραφείου.

Ο πρίγκιπας βγήκε πίσω από τον λακί.

IV

Οι δεσποινίδες Επάντσιν ήταν και οι τρεις γερές και γεμάτες υγεία. Ήταν ψηλές, με υπέροχους ώμους, με αναπτυγμένο στήθος, και χέρια τόσο δυνατά όσο αυτά ενός άνδρα. Η αφθονία της ακμής τους ήταν γιατί έτρωγαν γερά, πράγμα που δεν σκέφτηκαν ποτέ τους να το κρύψουν. Η μητέρα τους, η στρατηγίνα Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, δεν έβλεπε πάντοτε αυτήν την όρεξή τους με καλό μάτι. Εντούτοις, σ' αυτό το ζήτημα, όπως και σε πολλά άλλα, η γνώμη της δεν ήταν πια σεβαστή από τις κόρες της. Είχαν πάψει από πολύν καιρό να τη σέβονται. Η στρατηγίνα, παρ' όλ' αυτά, έβρισκε πιο βολικό να μη φέρνει αντιρρήσεις στην ομοφωνία του μικρού κονγκλάβιου αυτών των δεσποινίδων, και υποχωρούσε. Η αλήθεια είναι πως ο χαρακτήρας της πολύ συχνά δεν υπάκουε στις αποφάσεις της λογικής. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα γινόταν από χρόνο σε χρόνο πιο καπριτσιόζα και πιο ανυπόμονη στο να ενοχλεί. Μπορούμε να πούμε περισσότερο ιδιότροπη. Αλλά της έμενε, όπως και να 'ταν, ο άνδρας της, ο οποίος παρακολουθούσε ήρεμος, έβλεπε συχνά να πέφτει επάνω του το ξεχείλισμα και η συσώρευση της κακής διάθεσης. Μετά η αρμονία αποκαθίστατο στο ανδρόγυνο και όλα γίνονταν όσο το δυνατόν καλύτερα.

Εξάλλου η στρατηγίνα δεν έχανε ποτέ την όρεξή της. Είχε τη συνήθεια να κάθεται στο τραπέζι στις δωδεκάμισι με τις κόρες της μπροστά από ένα πλουσιοπάροχο πρόγευμα, που έμοιαζε περισσότερο με γεύμα. Πριν απ' αυτό το γεύμα τα νέα κορίτσια έπαιρναν ένα φλιτζάνι καφέ στις δέκα περίπου στο κρεβάτι τους, όταν ξυπνούσαν. Τέτοιος ήταν ο ρυθμός που είχαν υιοθετήσει και συνηθίσει μια για πάντα. Στις δωδεκάμισι το τραπέζι ήταν στρωμένο σε μια μικρή τραπεζαρία δίπλα στο δωμάτιο της μαμάς. Ο στρατηγός ο ίδιος πήγαινε καμιά φορά να πάρει μέρος σ' αυτό το κλειστό πρόγευμα, αν είχε καιρό. Σερβιριζόταν, λοιπόν, τσάι, καφές, τυρί, μέλι, βούτυρο,

ένα είδος σβίγκους που η στρατηγίνα άρεσε ιδιαίτερα, κοτολέτες κτλ. Όλα συμπληρώνονταν από ένα ζεστό, πυκνό κρεατόζουμο.

Εκείνο το πρωί όλη η οικογένεια είχε μαζευτεί στην τραπεζαρία και περίμενε το στρατηγό, που 'χε υποσχεθεί πως θα 'ρχόταν στις δωδεκάμισι. Αν αργούσε έστω και ένα λεπτό, θα έστελναν να τον φωνάζουν. Έφτασε όμως στην ώρα του. Πλησιάζοντας τη γυναίκα του για να της πει καλημέρα και να της φιλήσει το χέρι, παρατήρησε στο πρόσωπό της κάτι το εξαιρετικό. Και μόλο που το προαισθανόταν από χθες πως κάτι θα του συμβεί εξαιτίας ενός «ανένιδουτου» (αυτός ήταν ο τρόπος που του άρεσε να εκφράζεται), και ακόμη το βράδυ πριν κοιμηθεί είχε κάποια ανησυχία. Αλλά αν και προετοιμάστηκε γι' αυτό που θα συνέβαινε, εντούτοις τα χρειάστηκε. Οι κόρες του έτρεξαν να τον αγκαλιάσουν. Και σ' αυτές, μόλο που δεν ήταν θυμωμένες μαζί του, παρατήρησε κάτι το ιδιαίτερο. Είναι αλήθεια ότι ο στρατηγός είχε αρχίσει να γίνεται υπερβολικά φιλόποπτος μετά από ορισμένα περιστατικά, αλλά ήταν πατέρας και σύζυγος. Η επιτηδειότητα, όπως και η πείρα, του υπέβαλαν αμέσως να πάρει τα μέτρα του.

Ίσως θα μπορούσαμε, χωρίς να βιάσουμε τη γλαφυρότητα της διήγησης, να σταματήσουμε μια στιγμή για να ειθίσουμε σε ποια κατάσταση βρίσκεται η οικογένεια Επάντσιν στην αρχή της διήγησής μας.

Χωρίς να έχει πάρει μια μεγάλη μόρφωση, μα απεναντίας όπως του άρεσε να λέει για τον εαυτό του, αυτοδίδακτος, ο στρατηγός δεν ήταν κατώτερος όπως τον βλέπαμε, αλλά ήταν ένας επιτηδευμένος πατέρας και έμπειρος σύζυγος. Είχε το σύστημα να μην βιάζει τις κόρες του να παντρευτούν, δηλαδή να μη τις ενοχλεί και να μη γίνεται φορτικός, αν και η φιλοστοργία του του έδινε το αξίωμα, όπως συμβαίνει τόσο συχνά σε περιπτώσεις οικογενειών, ακόμη και στις πιο γνωστικές, όπου υπάρχουν πολλά κορίτσια της παντρειάς.

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς τα κατάφερνε και έκανε και τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα να υιοθετήσει το σύστημά του. Το πράγμα ήταν απ' τα πιο δύσκολα, γιατί κάτι μπορούσε να πάει κόντρα στη θέλησή του, αλλά τα επιχειρήματα του στρατηγού ήταν πολύ πειστικά και

βασισμένα σε χειροπιαστά γεγονότα. Αν κάνεις πως τις αφήνεις ελεύθερες να διαλέξουν για την τύχη τους, οι νεαρές κοπέλες θα τα ξεχάσουν όλα και θα σωφρονιστούν να πάρουν μια απόφαση. Λοιπόν, η υπόθεση θα κυλήσει μόνη της γιατί θα την αντιμετωπίσουν με καλή θέληση, σταματώντας να κάνουν πείσματα ή να φαίνονται δύσκολες.

Οι γονείς δεν θα 'χαν παρά να προσέχουν όσο γίνεται πιο άγρυπνα και απαράτηρητα και να προλάβουν μια άκαιρη εκλογή ή αφύσικη συμπάθεια. Έπειτα, βρίσκοντας την κατάλληλη στιγμή, να τις βοηθήσουν με όλες τους τις δυνάμεις στην επιτυχία, βάζοντας στο παιχνίδι όλη τους την επιρροή. Τέλος, η περιουσία τους και η κοινωνική τους θέση μεγάλωναν από χρόνο σε χρόνο με γεωμετρική πρόοδο. Έβγαινε λοιπόν το συμπέρασμα πως όσο ο καιρός περνούσε, τόσο τα νεαρά κορίτσια ήταν πιο κερδισμένα.

Όλα αυτά ήταν αναμφισβήτητα γεγονότα. Αλλά ένα άλλο γεγονός μεσολάβησε, όπως συμβαίνει πάντα, ξαφνικά και εντελώς αναπάντεχα: η μεγαλύτερη κόρη, η Αλεξάνδρα, έμπαινε στα είκοσι πέντε χρόνια της. Σχεδόν ταυτόχρονα, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς Τότσκι, άνθρωπος της ανώτερης κοινωνίας, κρατώντας μια πολύ μεγάλη περιουσία και υψηλές σχέσεις, εκδήλωσε πάλι την επιθυμία του να παντρευτεί. Ήταν καμιά πενήντα πέντε χρονών, με καλλιεργημένο χαρακτήρα και πολύ ραφινάτο γούστο. Έφαχνε για οφέλη συμφεροντολογικά και πάνω απ' όλα έβαζε την ομορφιά. Ήταν κάμποσος καιρός τώρα που είχε στενές φιλίες με τον στρατηγό Επάντσιν, προπάντων γιατί είχαν κοινά ενδιαφέροντα σε διάφορες οικονομικές υποθέσεις. Ανακοίνωσε στο στρατηγό τους σκοπούς του και του ζήτησε μια φιλική συμβουλή, εάν θα του έδινε την άδεια να μνηστευθεί μια απ' τις κόρες του. Λοιπόν, μια ολοφάνερη αλλαγή έγινε στην ήσυχη και γλυιά ζωή της οικογένειας Επάντσιν.

Έχουμε ήδη πει πως η πιο όμορφη από τις τρεις αδελφές ήταν χωρίς αμφιβολία η πιο νέα, η Αγλαΐα. Αλλά ο Τότσκι, παρά τον υπερβολικό του εγωισμό, κατάλαβε πως δεν θα μπορούσε να έχει βλέψεις σ' αυτήν, και πως η Αγλαΐα δεν προοριζόταν γι' αυτόν. Η τυφλή αγάπη των γονέων και η υπερβολικά φλογερή φιλία των αδελφών της εξόγκωναν κάπως την ομορφιά της Αγλαΐας. Ωστόσο γεγο-

νός παραμένει πως ομόφωνα και με ειλικρίνεια είχαν προαποφασίσει το μέλλον της Αγλαΐας να μην είναι το μέλλον των κοινών θνητών, αλλά ένα αληθινό ιδανικό επίγειου παράδεισου. Ο μέλλων σύζυγος της Αγλαΐας έπρεπε να είναι τέλειος και επιτυχημένος, όσο για την περιουσία του δεν γινόταν λόγος. Οι δύο αδελφές είχαν συμφωνήσει μεταξύ τους χωρίς συζήτηση να θυσιάστουν, εάν ήταν ανάγκη, για το συμφέρον της Αγλαΐας. Έτσι η προίκα της γινόταν τεράστια και εκτός συναγωνισμού. Οι γονείς ήξεραν αυτή τη συμφωνία, και γι' αυτό όταν ο Τότσκι ζήτησε συμβουλή, δεν αμφέβαλλαν καθόλου ότι μία από τις μεγαλύτερες αδελφές θα ανταποκριθεί στην επιθυμία τους. Απ' την άλλη μεριά ο Τότσκι δεν μπορούσε να φέρει δυσκολίες στο θέμα της προίικας. Όσο για την πρόταση αυτού του τελευταίου, ο στρατηγός την εκτίμησε αμέσως πολύ βαθιά, με τη μεγάλη πείρα που είχε στη ζωή. Μα και ο Τότσκι είχε τις επιφυλάξεις του για να μην προχωρήσει παρά μόνο με μεγάλη φρόνηση. Τις ερωτήσεις αυτές δεν τις έκανε παρά για να βολιδοσκοπήσει το έδαφος. Γι' αυτό οι γονείς παραστήσανε το πράγμα στις κόρες τους σαν μια πολύ αόριστη υπόθεση. Οι κοπέλες απάντησαν κι αυτές με την αόριστη αλλά και καθησυχαστική δήλωση, ότι η μεγαλύτερη, η Αλεξάνδρα, μάλλον δεν θ' αρνηθεί. Αυτή ήταν μια κοπέλα με σταθερό, καλό χαρακτήρα, λογική και ευπροσήγορη. Θα μπορούσε να παντρευτεί τον Τότσκι χωρίς αντίρρηση, και εάν έδινε το λόγο της θα τον κρατούσε τίμια. Εχθρός της πολυτέλειας, όχι μόνο δεν θα έφερνε φασαρίες και αναπάντεχες εκπλήξεις στην οικογένεια του συζύγου της, αλλά θα μπορούσε να κάνει τη ζωή του γλυκιά και ήρεμη. Ήταν πολύ όμορφη στο πρόσωπο, χωρίς να είναι μια ομορφιά ειθαμβωτική. Ο Τότσκι τι το καλύτερο μπορούσε να θέλει;

Και ωστόσο οι δισταγμοί παρατείνονταν και η υπόθεση πήγαινε ψηλαφητά. Ο Τότσκι και ο στρατηγός είχαν φιλικά αποφασίσει να αποφύγουν προς το παρόν κάθε τυπικό και αμετάκλητο διάβημα. Ακόμη και οι γονείς δεν είχαν αρχίσει να μιλούν ανοικτά με τις κόρες τους. Μια διαφωνία είχε αρχίσει κιόλας μεταξύ τους. Ως μητέρα η στρατηγίνα Επάντσινα άρχισε να φαίνεται δυσαρεστημένη και ήταν μια σοβαρή περιπλοκή. Υπήρχε κάτι που τα εμπόδιζε όλα, ένα

μπερδεμένο και σκοτεινό περιστατικό, που εξαιτίας του ήταν δυνατό να χαλάσουν ανεπανόρθωτα όλα.

Αυτό το μπερδεμένο και σκοτεινό περιστατικό (για να μεταχειριστούμε την έκφραση του Τότσκι) είχε αρχίσει από παλιά και είχαν περάσει κάπου δεκαοκτώ χρόνια. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς είχε τότε σε μια κεντρική επαρχία της Ρωσίας ένα μεγαλοπρεπές κτήμα. Είχε για γείτονα έναν πολύ μικρό κτηματία χωρίς περιουσία, που λεγόταν Φίλιππος Αλεξάντροβιτς Μπαράσκοβ. Ήταν ένας άνθρωπος με ακατάπαυστες και παροιμιώδεις ατυχίες. Συνταξιούχος αξιωματικός, προερχόταν από οικογένεια ευγενών πιο αξιόλογη απ' αυτήν του Τότσκι. Ήταν βυθισμένος στα χρέη και στις υποθήκες. Τα 'χε καταφέρει και καλλιεργώντας τη γη του ως χωρικός είχε βάλει σε κάποια τάξη τις υποθέσεις του. Με την παραμικρότερη επιτυχία έπαιρνε πάντα υπερβολικό θάρρος. Ενθαρρυνμένος λοιπόν και γεμάτος ελπίδες, πέρασε μερικές μέρες στην πρωτεύουσα της επαρχίας για να βρει έναν από τους κυριότερους πιστωτές του και αν μπορούσε να συνάψει μια συμφωνία μαζί του. Την τρίτη μέρα ήρθε και τον βρήκε ο γεροντότερος του χωριού του μ' ένα άλογο. Ο χωρικός αυτός, που είχε τα μάγουλα και τα γένια καφαλισμένα, ήρθε και του είπε το νέο, ότι η έπαυλή του είχε καεί προχθές και ότι η γυναίκα του είχε καεί μέσα στις φλόγες, αλλά τα παιδιά του ήταν σώα και αβλαβή.

Αυτήν την εξέλιξη ακόμα και ο Μπαράσκοβ, που ήταν συνηθισμένος στα κτυπήματα της μοίρας, δεν μπόρεσε να την αντέξει. Έχασε το λογικό του και υπέκυψε ένα μήνα αργότερα από εγκεφαλικό πυρετό. Το καμένο κτήμα του, καθώς και οι χωρικοί του που σκόρπισαν, πουλήθηκε για να πληρωθούν τα χρέη. Όσο για τα δυο μικρά κοριτσάκια των έξι και επτά χρονών, τα πήρε από μεγαλοφυχία ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς Τότσκι, που φρόντισε να τα μεγαλώσει και να τα αναθρέψει. Ανατρέφονταν με τα παιδιά του επιστάτη του Αθανασίου Ιβάνοβιτς, ενός πρώην υπαλλήλου, που ήταν επιπλέον Γερμανός και επικεφαλής μιας πολυάριθμης οικογένειας. Σε λίγο έμεινε το ένα μόνο κοριτσάκι, η Νάστια. Το μικρότερο πέθανε από κοκίτη. Ο Τότσκι, που ζούσε στο εξωτερικό, δεν άργησε να τις ξεχάσει, τόσο τη μια όσο και την άλλη. Κάπου πέντε χρόνια αργότε-

ρα του ήρθε ξαφνικά η ιδέα να ρίξει μια ματιά στο κτήμα του. Είχε την έμπληξη να δει μέσα στο σπίτι της εξοχής να ζει με την οικογένεια του Γερμανού του ένα υπέροχο κοριτσάκι δώδεκα χρονών, ζωηρό, γλυκό, έξυπνο, που 'δειχνε πως θα γινόταν εξαιρετικά όμορφο. Σε κάτι τέτοια ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς ήταν εξαιρετικός γνώστης.

Δεν έμεινε αυτή τη φορά παρά μονάχα μερικές μέρες στα κτήματα του, αλλά είχε τον καιρό να δώσει καινούργιες διαταγές. Μια σημαντική αλλαγή έγινε στην εκπαίδευση του κοριτσιού, που την εμπιστεύτηκε σε μια Ελβετίδα γκουβερνάντα, γυναίκα σεβαστή και σε ώριμη ηλικία. Αυτή η δασκάλα παρέδιδε στο παιδί τη γαλλική γλώσσα και διάφορα άλλα μαθήματα. Εγκαταστάθηκε στο σπίτι της εξοχής και ήταν ευχαρίστησή της, ενώ η εκπαίδευση της μικρής Νάστιας πήρε μεγάλες διαστάσεις. Το έργο της τελείωσε μετά τέσσερα χρόνια. Έφυγε λοιπόν και τη Νάστια ήρθε να την παραλάβει μια κυρία, που ήταν επίσης κτηματίας και γειτόνισσα σ' ένα από τα κτήματα του Τότσκι, αλλά που έμενε σε μια πολύ πιο μακρινή επαρχία. Αυτή η κυρία πήρε τη Νάστια μετά από οδηγίες και εξουσιοδότηση του Αθανασίου Ιβάνοβιτς. Μέσα στο κτήμα της υπήρχε ένα ξύλινο σπίτι αρκετά μεγάλο και επιπλωμένο με γούστο. Μα και από μια σύμπτωση το χωριουδάκι λεγόταν «Χαρούμενο». Η κυρία οδήγησε τη Νάστια κατευθείαν σ' αυτό το ήσυχο μέρος και όπως ήταν χήρα χωρίς παιδιά και ζούσε ένα βέρστι πιο κάτω, εγκαταστάθηκε εκεί με τη Νάστια. Μια γριά οικονόμος και μια νεαρή έμπειρη καμαριέρα ήταν στη διάθεσή της. Υπήρχαν στο σπίτι μουσικά όργανα, μια κοριτσιίστικη βιβλιοθήκη, πίνακες, χαλκογραφίες, μολύβια, πινέλα, μπογιές και τέλος ένα υπέροχο λαγωνικό. Δύο βδομάδες μετά, ο ίδιος ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς έκανε εκεί την εμφάνισή του.

Μετά απ' αυτή τη μέρα, φαίνεται πως αγάπησε ιδιαίτερα αυτό το μικρό χωριουδάκι που ήταν χωμένο μέσα στη στέπα. Κάθε καλοκαίρι ερχόταν να περάσει εκεί μερικούς μήνες. Έτσι πέρασε αρκετός καιρός, κάπου τέσσερα χρόνια, ήσυχα και ευτυχισμένα, με πολύ γούστο και κομψότητα.

Μια φορά, στις αρχές του χειμώνα, κάπου τέσσερις μήνες μετά από την ετήσια επίσκεψη που έκανε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς στο Χα-

ρούμενο –επίσκεψη που αυτή τη φορά δεν κράτησε παρά δεκαπέντε μέρες–, μια ψήμη έφτασε ως τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, πως αυτός θα παντρευόταν στην Πετρούπολη. Η αρραβωνιαστικιά ήταν όμορφη, πλούσια και από μεγάλη οικογένεια. Με μια λέξη ήταν απόφαση σταθερή και λαμπρή. Αργότερα αποδείχτηκε πως η ψήμη αυτή δεν ήταν εντελώς σωστή. Ο γάμος βρισκόταν απλώς στα σκαριά, και όλα ήταν ακόμα εντελώς ακαθόριστα. Ωστόσο έγινε κιόλας μια μεταβολή στη μοίρα της Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Έδειξε ξαφνικά μια ασυνήθιστη αποφασιστικότητα και αποκάλυψε ένα χαρακτήρα που κανείς δεν περίμενε. Χωρίς μια σκέψη εγκατέλειψε το σπίτι και έκανε μόνη μια ξαφνική εμφάνιση στην Πετρούπολη, όπου πήγε ίσια στο σπίτι του Τότσι.

Εκείνος τα 'χασε και πήγε να της μιλήσει. Αλλά από τις πρώτες κιόλας λέξεις κατάλαβε ότι έπρεπε να αλλάξει το ύφος του, τον τόνο της φωνής του, τα αγαπητά και ευχάριστα θέματα που χρησιμοποιούσε ως τότε με επιτυχία στη συνομιλία του, ακόμη και τη λογική του, όλα, ανεξαιρέτως όλα. Είχε μπροστά του μια γυναίκα διαφορετική, που δεν έμοιαζε σε τίποτε μ' αυτήν που είχε γνωρίσει και αφήσει μόλις τον Ιούλιο στο χωριουδάκι Χαρούμενο.

Αυτή η καινούργια γυναίκα αποδείχτηκε πως ήξερε και καταλάβαινε ένα σωρό πράγματα, τόσο που απορούσε κανείς από πού μάζεψε όλες αυτές τις γνώσεις και πώς σχημάτιζε τόσο σαφείς ιδέες. Ήταν δυνατό να της έφταναν τα βιβλία και η κοριτσιίστικη βιβλιοθήκη της; Και κάτι ακόμη: ήταν κατατοπισμένη σε νομικά θέματα όπως ένας νομικός άνδρας που είχε μια γενική γνώμη, αν όχι όλου του κόσμου, τουλάχιστον πώς εξελίσσονται ορισμένες υποθέσεις στα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας.

Ακόμη, ο χαρακτήρας της ήταν εντελώς διαφορετικός: δεν είχε πλέον τίποτε από τη δειλία μιας οικότροφου, που προ ολίγου ζούσε σε μια ακατάληπτη και καμιά φορά μαγευτική ζωή. Τίποτε από την αθωότητά της την άλλοτε μελαγχολική και ονειροπόλα, άλλοτε έκπληκτη και δύσπιστη και που έφτασε ως εκεί με τη στενοχώρια και τα δάκρυα.

Όχι. Ο Τότσι είχε τώρα μπροστά του ένα πλάσμα που γελούσε

θριαμβευτικά και τον κέντριζε με τους πιο δηγτικούς σαρκασμούς. Του δήλωσε κατάμουτρα πως γι' αυτόν δεν είχε νιώσει ποτέ στην καρδιά της τίποτε άλλο από μια βαθιά περιφρόνηση που έφτανε ως την αηδία. Εμφανίστηκε αυτή αμέσως μετά την πρώτη έκπληξη. Αυτή η καινούργια γυναίκα του δήλωσε πως θα της ήταν αδιάφορο αν θα παντρευτεί με όποια θέλει. Αλλά αυτή ήρθε για να τον εμποδίσει να κάνει αυτόν το γάμο, και αυτό από μοχθηρία, μόνο γιατί έτσι ήταν στη φαντασία της. Ήταν λοιπόν υποχρεωμένος να κάνει ό,τι αυτή ήθελε, «όχι για τίποτε άλλο, αλλά για να σπάζω κέφι μαζί σου και γιατί επιτέλους μου ήρθε η όρεξη να γελάσω».

Αυτά είναι τα λιγότερα που μπορούσε να εξηγήσει. Ίσως να μην ειδήλωσε όλο το βάθος της σκέψης της. Αλλά ακούγοντας την καινούργια Ναστάσια Φιλίποβνα να γελά με σαρκασμούς και να τον περιφρονεί, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς συλλογιζόταν μέσα του και ήθελε να βάλει σε τάξη τις σκόρπιες σκέψεις του. Αυτοί οι συλλογισμοί του κρατήσαν αρκετά. Του χρειάστηκαν περίπου δύο βδομάδες για να αναλύσει την κατάσταση, ύστερα από δύο βδομάδες όμως είχε πάρει πια την τελική του απόφαση. Το ζήτημα είναι ότι ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, μεγαλύτερος από πενήντα χρονών, ήταν ένας άνδρας σοβαρός και είχε σταθερή θέση στην κοινωνία. Η θέση του στον κόσμο και στην κοινωνία από πολύ καιρό τώρα είχε τοποθετηθεί σε γεράς βάσεις. Αγαπούσε και εκτιμούσε όσο τίποτε στον κόσμο τον εαυτό του, την ησυχία του και την άνεσή του, όπως ταιριάζει σ' έναν άνδρα του οποίου η ζωή, βέβαια, είναι τακτική. Δεν μπορούσε να ανεχθεί ούτε τη μικρότερη προσβολή, τη μικρότερη διατάραξη εκείνου που πάλευε να σταθεροποιήσει σ' όλη τη ζωή του και που τώρα είχε πάρει μια μορφή τόσο ελκυστική.

Από την άλλη μεριά, με την πείρα του και την οξυδερkeιά του, ο Τότσκι κατάλαβε πολύ γρήγορα και χωρίς αμφιβολία πως είχε να κάνει τώρα με μια γυναίκα που δεν ήταν σαν τις άλλες. Αυτή η γυναίκα δεν θα τον κρατούσε με τις απειλές, αλλά θα τις έβαζε βέβαια σε εκτέλεση. Ωστόσο τίποτα δεν θα τη σταματούσε, γιατί τίποτα δεν τη έδενε με τη ζωή. Δύσκολο λοιπόν να την καλοπιάνσεις.

Ήταν φανερό πως κάτι καινούργιο υπέβασκε μια αταξία της ψυ-

χής και της καρδιάς, ένα είδος ρομαντικής αγανάκτησης, ένας Θεός ξέρει εναντίον τίνος και γιατί· ένας παροξυσμός αχόρταγης περιφρόνησης και χωρίς μέτρο· με μια λέξη, ένα αίσθημα στο έπακρο γελοίο, απαράδεκτο για την υψηλή κοινωνία, κάτι που, για έναν καθωσπρέπει άνθρωπο, ήταν κατάρρα Θεού, θείκη τιμωρία, να μπλέξει μ' αυτό.

Είναι αλήθεια πως με την παρουσία του και τις γνωριμίες του ο Τότσι μπορούσε να μη διστάσει ν' αρχίσει μια απ' αυτές τις μικρές και αθώες ρυπαρότητες που θα έκανε ένας άνδρας ενώ βρισκόταν σε αμηχανία. Από την άλλη μεριά ήταν ολοφάνερο πως η ίδια η Ναστάσια Φιλίποβνα δεν μπορούσε να τον βλάψει καίρια, από νομική άποψη. Ακόμη και σιάνδαλο δεν θα μπορούσε να ξεσηκώσει· κατ' συνέπεια θα μπορούσε να την περιορίσει κανείς εύκολα. Αλλά αυτές οι περιπτώσεις θα είχαν αξία αν η Ναστάσια Φιλίποβνα ενεργούσε όπως ενεργούν γενικά όλοι σ' αυτές τις περιπτώσεις και χωρίς να τραβήξει μακριά τις μωρολογίες της. Μα εδώ ήταν που του χρησίμευσε του Τότσι η ικανότητά του να βλέπει σωστά τα πράγματα. Μάντεψε πως η Ναστάσια Φιλίποβνα έχει πλήρη επίγνωση για το πόσο ανίσχυρη είναι από νομική άποψη, και ότι είχε στο κεφάλι της μια διαφορετική ιδέα... αυτή που θα μπορούσε κανείς να διαβάσει στη φλόγα του βλέμματός της. Έτσι που δεν την ένοιαζε για τίποτα, και πάνω απ' όλα για τον εαυτό της (χρειάστηκε όλη η εξυπνάδα και όλη η οξύνοια του Τότσι για να καταλάβει εκείνη τη στιγμή ότι αυτή από καιρό είχε πάψει να λογαριάζει τον εαυτό της, και για να πιστέψει στη σοβαρότητα αυτής της αδιαφορίας, σε πείσμα του σιεπτικισμού του και του κυνισμού του, ως ανθρώπου των κοσμικών κύκλων), η Ναστάσια Φιλίποβνα ήταν ικανή να τραβήξει ακόμα και στην αυτοκαταστροφή, αμετάκλητα και ατιμωτικά, να πάει και στα κάτεργα της Σιβηρίας, φτάνει μονάχα να εξευτέλιζε αυτόν τον άνθρωπο, τον οποίο μισούσε με ένα μίσος που προκαλούσε φρίκη. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δεν είχε ποτέ του κρύψει πως ήταν λίγο φοβητισάκης ή, για να το πούμε καλύτερα, ότι ήταν σε υψηλό βαθμό συντηρητικός. Αν ήξερε, παραδείγματος χάρη, ότι θα τον σκότωναν την ώρα που παντρευόταν, ή καλύτερα αν ήταν να γίνει κάτι παρό-

μοιο, εξαιρετικά αναξιοπρεπές, γελοίο ή παράδοξο, οπωσδήποτε θα φοβόταν. Αλλά περισσότερο θα τρώμαζε από την ασυνήθιστη και απρεπή μεριά της τύχης, παρά από την προοπτική να τον σκοτώσουν ή να τον πληγώσουν ή ακόμη να τον φτύσουν στο πρόσωπο μπροστά σ' όλο τον κόσμο. Λοιπόν, χωρίς να αφήσει να της ξεφύγει τίποτε, η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε ακριβώς καταλάβει την αδυναμία του. Αυτός δεν αγνοούσε ότι αυτή τον παρατηρούσε και τον μελετούσε πολύ προσεκτικά και κατά συνέπεια ήξερε πού να τον κτυπήσει· και επειδή ο γάμος βρισκόταν ακόμα στο στάδιο των προθέσεων, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς υποχώρησε.

Ένα άλλο περιστατικό συνετέλεσε στην απόφασή του. Ήταν δύσκολο να φανταστεί πως η καινούργια Ναστάσια Φιλίπποβνα διέφερε τόσο πολύ από την παλιά. Δεν ήταν προηγούμενως παρά μια χαριτωμένη κοπέλα, αλλά τώρα... Ο Τότσκι δεν μπορούσε να συγχωρήσει στον εαυτό του ότι τέσσερα χρόνια τώρα την έβλεπε χωρίς να την προσέχει. Η αλήθεια είναι πως και από τις δυο μεριές μια εσωτερική και ξαφνική επανάσταση είχε συντελεστεί. Εδώ που τα λέμε, αναθυμόταν άλλες στιγμές, όταν του πέρναγαν παράξενες σκέψεις, παραδείγματος χάρη, τα μάτια της κοπελίτσας, σαν να παρουσίαζαν μέσα τους ένα σκοτάδι βαθύ και μυστήριο. Το βλέμμα εκείνο φαινόταν να σου θέτει ένα αίνιγμα. Εδώ και δυο χρόνια έβλεπε με απορία την αλλαγή που γινόταν στο πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνα· γινόταν τρομερά χλομή και, πράγμα παράξενο, η ομορφιά της δεν είχε απ' αυτό παρά κέρδος. Όπως όλοι οι τζέντλεμαν που γλέντησαν τη ζωή, ο Τότσκι άρχισε να περιφρονεί την εύκολη κοιέτα που του πρόσφερε αυτό το παρθενικό πλάσμα, αλλά τον τελευταίο καιρό άρχισε να αμφιβάλλει για τις απόψεις του. Εντούτοις, είχε αποφασίσει από την τελευταία άνοιξη να την παντρεύει χωρίς αργοπορία, δίνοντάς της μια προίκα, με έναν κύριο λογικό και καθωσπρέπει, που να υπηρετεί σε άλλη επαρχία. (Ω, με πόσο φρικτή χαιρεκακία τον χλεύαζε σήμερα γι' αυτό η Ναστάσια Φιλίπποβνα!). Αλλά τώρα γοητευμένος απ' το καινούργιο πρόσωπο που έβλεπε, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, σκεφτόταν αν μπορούσε να εκμεταλλευτεί αυτή τη γυναίκα με άλλον τρόπο. Αποφάσισε λοιπόν να την εγκταστήσει

στην Πετρούπολη και να την περιβάλει με πολυτέλειες και ανέσεις. Αν έχανε το ένα, θα κέρδιζε τουλάχιστον το άλλο. Θα μπορούσε να επιδειχθεί με την ομορφιά της κοκέτας σ' έναν ορισμένο κύκλο. Κι ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς έδινε μεγάλη σημασία σε μια τέτοια φήμη.

Πέρασαν κιόλας πέντε χρόνια στην Πετρούπολη με αυτήν τη ζωή, και φυσικά κατά τη διάρκεια αυτού του χρόνου πολλά πράγματα ξεκαθαρίστηκαν. Η θέση του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς είχε γίνει ανησυχητική· το χειρότερο ήταν πως έχοντας δειλιάσει μια φορά, δεν μπόρεσε να ησυχάσει από τότε. Ζούσε μέσα στο φόβο, χωρίς να ξέρει και ο ίδιος γιατί· απλώς φοβόταν τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων τής έβαλε την ιδέα να παντρευτεί· αυτή όμως σώπαινε από υπερβολικό εγωισμό και περίμενε να της κάνει αυτός την πρόταση. Αυτή η αξίωση θα 'ταν παράξενη, αλλά ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς έγινε καχύποπτος, ζάρωνε και έπεφτε σε πικρές σκέψεις. Πήρε ξαφνικά μια δυσάρεστη έκπληξη (αντιλογία μιας ανθρώπινης καρδιάς) πως δεν θα δεχόταν, ακόμα κι αν της ζητούσε το χέρι της. Δεν μπορούσε για πολύ καιρό να το καταλάβει. Αργότερα είδε σ' αυτήν τη στάση μια μόνο εξήγηση: πως η υπερηφάνεια μια γυναίκας ιδιόρρυθμης και προσβλημένης φτάνει σε τέτοιο βαθμό μανίας, που προτιμάει να δείξει μια φορά την περιφρόνησή της με την άρνηση, παρά να σταθεροποιήσει μια για πάντα τη θέση της και να φτάσει σε πολύ μεγάλα μεγαλεία.

Το χειρότερο ήταν πως η Ναστάσια Φιλίποβνα κυριαρχούσε πολύ στην κατάσταση. Ακόμη και μπροστά στα χρήματα έμενε ακλόνητη. Μόλο που δέχτηκε όλες τις ανέσεις που της πρόσφερε, ζούσε πολύ μετρημένα και δεν είχε βάλει τίποτε στην άκρη αυτά τα πέντε χρόνια.

Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δοκίμασε ακόμη έναν τρόπο, πιο έντεχνο, για να σπάσει τις αλυσίδες του. Την περιτριγύριζε με επιτηδειότητα και με διάφορους ιδανικούς πειρασμούς, προσωποποιημένους από πρίγκιπες, ποιητές, ουσάρους, γραμματείς πρεσβειών, ρομαντικούς, ακόμη και σοσιαλιστές. Τίποτε δεν της έκανε εντύπωση. Νόμιζες πως είχε μια πέτρα στη θέση της καρδιάς της, και πως τα αισθήματά της είχαν στερέψει για πάντα.

Έκανε μια ζωή περιορισμένη, διαβάζοντας, μελετώντας και μάλιστα καλλιεργώντας τη μουσική. Οι γνωριμίες της περιορίζονταν σε μερικές φτωχές και γελοίες γυναίκες υπαλλήλων, σε δύο θεατρίνες και σε κάτι γριές. Είχε προτίμηση στην πολυάριθμη οικογένεια ενός σεβάσμιου παιδαγωγού, που εκεί την αγαπούσαν πολύ και τη δέχονταν με ευχαρίστηση. Αρκετά συχνά πέντε ή έξι φίλοι, όχι περισσότεροι, περνούσαν τα βράδια σπίτι της. Ο Τότσι πήγαινε πολύ τακτικά να τη δει. Τον τελευταίο καιρό ο στρατηγός Επάντσιν με αρκετή δυσκολία γνωρίστηκε μαζί της. Αντιθέτως, χωρίς καμιά δυσκολία, είχε γνωριστεί μαζί της ένας νεαρός υπάλληλος που το όνομά του ήταν Φερντιστσένκο, που ήταν ένας περίεργος, χωρίς καλούς τρόπους, αστέιος και μεθύστακας. Μεταξύ των γνωστών της ήταν και ένας ξένος, νέος άνθρωπος, του οποίου το όνομα ήταν Πίτισιν. Ήταν ένα αγόρι σεμνό, τακτικό και περιποιημένο, που προερχόταν από φτωχή οικογένεια και είχε γίνει τοιογλύφος. Τέλος είχε γνωριστεί μαζί της και ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς...

Το αποτέλεσμα ήταν να σταθεροποιηθεί η φήμη της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Όλος ο κόσμος έδειχνε τον ίδιο σεβασμό στην ομορφιά της, αλλά κανένας δεν μπορούσε να πει ότι ήξερε περισσότερα. Δεν μπορούσε κανείς να διηγηθεί τίποτε για λογαριασμό της. Αυτή η φήμη, η μόρφωσή της, η διάκρισή της, η εξυπνάδα της, έκαναν τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς να καταλήξει σ' ένα σχέδιο. Από τότε ακριβώς είναι που ο στρατηγός Επάντσιν άρχισε να παίζει σ' αυτήν την ιστορία ένα ρόλο σημαντικό. Όταν ο Τότσι ζήτησε από το στρατηγό μια φιλική συμβουλή αναφορικά με μια από τις κόρες του, του έκανε με τον πιο ευγενικό τρόπο τις πληρέστερες και ειλικρινέστερες εξομολογήσεις. Του αποκάλυψε πως είχε πάρει την απόφαση να μη διστάσει να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο για να κερδίσει την ελευθερία του. Συμπλήρωσε ότι και αν ακόμη η Ναστάσια Φιλίποβνα θα του έδινε την υπόσχεση πως θα τον αφήσει ήσυχο, δεν θα του έφτανε αυτή η διαβεβαίωση· θα ήθελε εγγυήσεις πιο αποφασιστικές από τα λόγια. Συνεννοήθηκαν λοιπόν να ενεργήσουν μαζί. Δοκίμασαν τα πιο ήπια μέσα για να κρούσουν, να το πούμε έτσι, «τις ευγενέστερες χορδές της καρδιάς». Οι δυο άνδρες έφτασαν στο σπίτι της Ναστά-

σιας Φιλίποβνα και ο Τότσι αρχισε να της λέει χωρίς περιστροφές πως η κατάστασή του είναι ανυπόφορα φρικτή και απέδωσε στον εαυτό του όλα τα άδικα. Της είπε με ειλικρίνεια πως ήταν ανίκανος να μετανοήσει για τον τρόπο με τον οποίο τής φέρθηκε απ' την αρχή, γιατί αυτός είναι χαρακτήρας πωρωμένου φιλήδονου και δεν μπορεί να κυριαρχήσει στον εαυτό του. Αλλά τώρα ήθελε να παντρευτεί, και η Ναστάσια Φιλίποβνα κρατούσε στα χέρια της την τύχη μιας ένωσης αρκετά επιθυμητής στην υψηλή κοινωνία. Έτσι, τα περίμενε όλα μονάχα από την ευγενική καρδιά της.

Υστερα ήρθε η σειρά του στρατηγού Επάντσιν, που μιλούσε υπό την ιδιότητα του πατέρα. Μίλησε λογικά και όχι μελοδραματικά. Υπενθύμισε μονάχα πως αυτή μπορούσε να αποφασίσει για την τύχη του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς. Της επέδειξε με μεγάλη επιδειξίοντα ότι η τύχη της μεγαλύτερης κόρης του, ίσως μάλιστα και των δύο άλλων, εξαρτάται αυτή τη στιγμή από την απόφασή της.

Η Ναστάσια Φιλίποβνα τους ρώτησε τι ακριβώς θέλουν απ' αυτήν. Ο Τότσι τής απάντησε με την ίδια ευθύτητα, πως τόσο τον είχε τρομοκρατήσει εδώ και πέντε χρόνια, που δεν είχε ησυχάσει ακόμη και μέχρι σήμερα, και δεν θα ξανάβρισκε το θάρρος του μέχρις ότου η Ναστάσια Φιλίποβνα βρει κάποιον να παντρευτεί. Πρόσθεσε αμέσως πως η παράκληση αυτή θα 'ταν παράλογη από μέρους του, αν δεν είχε ορισμένα δεδομένα. Το είχε παρατηρήσει και το ήξερε πολύ καλά ότι ένας νέος άνδρας, με πολύ καλές αρχές, που ζούσε σε μια οικογένεια πολύ σεβαστή, συγκεκριμένα ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγιν, τον οποίον ξέρει και δέχεται στο σπίτι της, την αγαπάει από πολύ καιρό τώρα μ' όλη τη δύναμη της καρδιάς του, και θα 'δινε φυσικά και τη μισή ζωή του ακόμα για να κατακτήσει την καρδιά της. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς του είχε κάνει αυτές τις εξομολογήσεις, ο ίδιος, πάει καιρός τώρα, με αυθορμητισμό και με τη διαχυτική αθωότητα ενός νέου. Άνοιξε λοιπόν την καρδιά του στον ευεργέτη του Ιβάν Φιοντόροβιτς. Τέλος, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς έκανε γνωστό ότι, αν δεν γελιόταν, το πάθος αυτού του νέου ανθρώπου ήταν από πολύ καιρό γνωστό στη Ναστάσια Φιλίποβνα, που η ίδια το έβλεπε με συγκατάβαση και χωρίς να το εμποδίσει.

Βέβαια, του ήταν πιο δύσκολο από καθετί άλλο να μιλήσει γι' αυτά τα πράγματα. Αν όμως αυτή θα μπορούσε να παραδεχτεί αυτό που υπήρχε μέσα στην καρδιά του, όχι μόνον τον εγωισμό και την επιθυμία, αλλά και τους καλούς σκοπούς, θα καταλάβαινε πόσο του ήταν δυσάρεστο και επίσης λυπηρό να τη βλέπει εδώ και πολύ καιρό να μένει μόνη· πως σ' όλα αυτά δεν υπάρχει παρὰ ένα ακαθόριστο σκοτάδι, μια πλήρης δυσπιστία για τη ζωή της, που τόσο υπέροχα θα μπορούσε να αναστηθεί, μ' έναν καινούργιο σκοπό, μέσα στην αγάπη και τη χαρά του σπιτιού. Γιατί να καταστρέφονται ικανότητες λαμπρές, με το θαυμασμό ηθελημένης λύπης; Δεν ήταν αυτό, με μια λέξη, ένα είδος ρομαντικού ενθουσιασμού, ανάξιου της καλής αίσθησης και της ευγενικής καρδιάς της Ναστάσιας Φιλίποβνα;

Επαναλαμβάνοντας για άλλη μια φορά πως του ήταν πολύ δύσκολο από καθετί άλλο να μιλήσει, ο Τότσκι είπε πως θα ήθελε να ελπίζει πως η Ναστάσια Φιλίποβνα δεν θα του απαντούσε με την περιφρόνησή της, αν της εκφράσει την ειλικρινή του επιθυμία να εξασφαλίσει το μέλλον της, κι αν της προτείνει το ποσόν των εβδομήντα πέντε χιλιάδων ρουβλίων. Πρόσθεσε ότι αυτό το ποσόν το είχε ήδη προσθέσει στη διαθήκη του· λοιπόν δεν το είχε βάλει ως αποζημίωση. Τέλος, γιατί να μην παραδεχτεί και να μη του συγχωρέσει την ανάγκη, τη βαθύτερα ανθρώπινη, να ξαλαφρώσει τη συνείδησή του κατά κάποιον τρόπο κτλ. κτλ., όλα όσα λέγονται σε παρόμοιες περιστάσεις πάνω σε τέτοιο θέμα. Μιλούσε για πολλή ώρα και με ευφράδεια, προσθέτοντας μια περίεργη πληροφορία. Ήταν η πρώτη φορά που έκανε υπαινιγμό γι' αυτές τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια, για τις οποίες κανένας, ούτε ο ίδιος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, δεν είχε ακούσει να μιλούν μέχρι τώρα.

Η απάντηση της Ναστάσιας Φιλίποβνα εξέπληξε τους δυο φίλους. Δεν περιείχε την παραμικρή έκφραση σαρκαστικής έχθρας και χαιρέκακου γέλιου, που και τώρα ακόμα μονάχα που το θυμόταν ο Τότσκι κρύα ρίγη διαπερνούσαν την πλάτη του. Αλλά αντιθέτως, η νεαρή γυναίκα χάρηκε που μπορεί επιτέλους να μιλήσει με κάποιον με ανοικτή καρδιά. Ομολόγησε πως από καιρό ήθελε να ζητήσει μια φιλική συμβουλή, αλλά η υπερηφάνεια της δεν της το επέτρεπε. Τώ-

ρα όμως, που ο πάγος είχε σπάσει, όλα θα πήγαιναν προς το καλύτερο. Στην αρχή μ' ένα μελαγχολικό γέλιο, ύστερα γελώντας ειλικρινά, είπε πως η θύελλα δεν θα ξαναγύριζε πια. Από πολύ καιρό είχε αλλάξει ιδέες. Η καρδιά της παρέμενε η ίδια, ωστόσο αναγκάστηκε να παραδεχτεί πάρα πολλά ύστερα από τα γεγονότα που μεσολάβησαν. Ό,τι έγινε, έγινε, και τα περασμένα είναι περασμένα. Επίσης ότι της φαίνεται παράξενο που ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς επιμένει στους φόβους του.

Στο σημείο αυτό γύρισε προς τον Ιβάν Φιοντόροβιτς και του δήλωσε με βαθύ σεβασμό, πως από πολύ καιρό είχε ακούσει να μιλούν για τις κόρες του, και πως είχε συνηθίσει να τις εκτιμάει βαθιά και ειλικρινά. Και μονάχα η σκέψη πως θα μπορούσε να φανεί στις κόρες του χρήσιμη σε κάτι, την γέμιζε με χαρά και υπερηφάνεια. Ήταν σωστό πως η τωρινή ζωή της ήταν φτωχή και πληκτική, πολύ πληκτική. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς μάντεψε σωστά τα όνειρά της, που ήθελε να αναγεννηθεί, αν όχι στην αγάπη, τουλάχιστον στην οικογένεια, βρισκοντας στη ζωή της έναν καινούργιο σκοπό. Όσο για τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, δεν θα μπορούσε να πει σχεδόν τίποτα. Της φαίνεται πως την αγαπάει και νιώθει πως κι αυτή θα μπορούσε να το κάνει, αν μπορούσε μονάχα να πιστέψει στη σταθερότητα των αισθημάτων του. Κι αν υποθέσουμε πως είναι ειλικρινής, είναι πολύ νέος: είναι δύσκολο να πάρει μια απόφαση. Άλλωστε εκείνο που της αρέσει περισσότερο στο νέο άνδρα, είναι που δουλεύει για να ζήσει όλη του η οικογένεια. Άκουσε να λένε πως είναι ενεργητικός, περήφανος, αποφασισμένος να κάνει καριέρα και να φτάσει ψηλά. Έχει ακούσει ακόμα πως η Νίνα Αλεξάντροβνα Ιβόλγκινα, η μητέρα του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, είναι μια υπέροχη και αξιοσέβαστη γυναίκα: πως η αδελφή του νέου άνδρα, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, είναι μια κοπέλα περίφημη και πολύ ενεργητική. Ο Πτίτσιν τής μίλησε πολύ γι' αυτήν. Έχει ακούσει πως αυτές οι δυο γυναίκες αντιμετωπίζουν με θάρρος τις δυστυχίες τους. Θα το 'θελε πολύ να γνωριστεί μαζί τους, αλλά δεν ξέρει αν θα την δεχτούν στην οικογένειά τους. Γενικά δεν λέει τίποτε ενάντιο σ' αυτόν το γάμο, αλλά θα το 'θελε πολύ να το σκεφτεί και να μη της ζητήσουν μια βιαστική απόφαση.

Όσο για τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δεν υπήρχε λόγος να δυσκολεύεται τόσο να μιλήσει γι' αυτές. Καταλαβαίνει και μόνη της πολύ καλά την αξία των χρημάτων και, φυσικά, θα τα πάρει. Τον ευχαριστεί για τη λεπτότητα που έδειξε, που δεν είπε κουβέντα, όχι μονάχα στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, αλλά ούτε στον ίδιο το στρατηγό· ωστόσο γιατί ο νέος άνδρας να μην το ξέρει απ' την αρχή; Δεν βλέπει καμιά ντροπή να πάρει αυτά τα χρήματα, τη στιγμή που θα μπει στην οικογένεια του μέλλοντος συζύγου. Όπως και να 'χει το πράγμα, δεν έχει σκοπό να ζητήσει συγγνώμη από κανέναν και θέλει όλοι να το ξέρουν αυτό. Δεν θα παντρευτεί τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς εάν δεν είναι σίγουρη πως ούτε αυτός ούτε οι δικοί του δεν έχουν καμιά κρυφή σκέψη για λογαριασμό της. Άλλωστε δεν βρίσκει τίποτε ένοχο στον εαυτό της. Το καλύτερο απ' όλα θα ήταν να μάθει ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς τον τρόπο της ζωής που έκανε στην Πετρούπολη, καθώς και τι σχέσεις είχε με τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς και την περιουσία που μάζεψε. Τέλος, κι αν ακόμα δέχεται τα χρήματα, δεν τα θεωρεί καθόλου ως πληρωμή επειδή εξέθεσαν την τιμή της, που γι' αυτό δεν φταίει αυτή καθόλου, αλλά απλώς ως μια αποζημίωση για την κατεστραμμένη τύχη της.

Ζωήρεψε και ερεθίστηκε τόσο πολύ κάνοντας αυτές τις εξομολογήσεις –που είναι άλλωστε πολύ φυσικό– που ο στρατηγός Επάντσιν έδειξε μεγάλη ικανοποίηση και θεώρησε την υπόθεση σαν να έληξε. Αλλά ο Τότσκι, πάντα μέσα στους φόβους του, δεν τα πίστεψε όλα αυτά και για πολύ καιρό φοβόταν μήπως κρύβεται καμιά οχιά μέσα στα τριαντάφυλλα. Ωστόσο οι διαπραγματεύσεις άρχισαν. Η βάση στην οποία οι δύο φίλοι είχαν τοποθετήσει τους υπολογισμούς τους –τη δυνατότητα να συμπαθήσει η Ναστάσια Φιλίπποβνα τον Γάνια– άρχιζε να ξεκαθαρίζει σιγά σιγά, τόσο που ακόμα και ο Τότσκι άρχισε να πιστεύει στην επιτυχία.

Στο μεταξύ, η Ναστάσια Φιλίπποβνα εξηγήθηκε με τον Γάνια. Λίγα λόγια ειπώθηκαν μεταξύ τους. Θα έλεγε κανείς πως η αιδώς της νέας γυναίκας υπέφερε απ' αυτή τη συνδιάλεξη· ωστόσο παραδεχόταν και επέτρεπε την αγάπη του Γάνια, του δήλωσε όμως πως δεν θέ-

λει να αναλάβει η ίδια καμιά υποχρέωση· πως αυτή, ως τη μέρα του γάμου, αν αυτός ο γάμος γίνει, θα κρατήσει το δικαίωμα να πει «όχι» μέχρι την τελευταία στιγμή. Το ίδιο δικαίωμα παραχωρεί και στον Γάνια.

Αυτός ο τελευταίος, δεν πέρασε πολύς καιρός, που από μια ευνοϊκή σύμπτωση έμαθε πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα γνώριζε όλες τις αντιδράσεις της οικογένειάς του γι' αυτόν το γάμο και ακόμη γι' αυτήν την ίδια. Περίμενε κάθε μέρα να του κάνει συζήτηση γι' αυτό το θέμα, αλλ' αυτή δεν έλεγε τίποτα. Άλλωστε θα μπορούσε κανείς να διηγηθεί πολλά ακόμη γι' αυτές τις ιστορίες και τα περιστατικά που παρουσιάστηκαν στη διάρκεια αυτών των διαπραγματεύσεων. Εμείς όμως και μ' αυτά που είπαμε προτρέξαμε ήδη πολύ, πολύ περισσότερο μάλιστα που μερικά περιστατικά εμφανίστηκαν υπό μορφήν υπερβολικά αορίστων φημών. Παραδείγματος χάριν έλεγαν πως ο Τότσι έμαθε από κάπου ότι η Ναστάσια Φιλίπποβνα βρισκόταν σε κάποια αόριστη και μυστική επαφή με τις δεσποινίδες Επάντσιν. Αυτή η φήμη ήταν εντελώς απίθανη. Μιαν άλλη φήμη όμως ο Τότσι την πίστευε και τη φοβόταν: πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα, ήταν βέβαιος, γνώριζε ότι ο Γάνια δεν ήθελε να την παντρευτεί, παρά μονάχα για τα λεφτά, και πως έχει μαύρη ψυχή, άπληστη, ανυπόμονη, φθονερή και τρομερά εγωιστική. Μόλο που πάσχιζε πρώτα με πάθος να κατακτήσει τη νέα γυναίκα, μόλις είδε πως οι δυο φίλοι αποφάσισαν να εκμεταλλευτούν αυτό το πάθος τη στιγμή που άρχισε να φουντώνει και από τις δυο μεριές, και να τον εξαγοράσουν δίνοντάς του τη Ναστάσια για νόμιμη σύζυγο, τη μίσησε σαν εφιάλτη. Το συναίσθημα του μίσους κυριαρχούσε στην καρδιά του. Ύστερα από βασανιστικές αμφιταλαντεύσεις είχε δώσει τη συγκατάθεσή του να παντρευτεί αυτή την «κακιά γυναίκα». Οριίστηκε στον εαυτό του να την εκδικηθεί πικρά, να την κάνει να πληρώσει, όπως δήθεν έλεγε. Νόμιζε πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα τα ήξερε όλα και ετοίμαζε κάτι μυστικά. Αυτές οι φλυαρίες είχαν προσθέσει τέτοιο φόβο στην ψυχή του Τότσι, που έπαψε πια να κάνει γνωστές τις ανησυχίες του ακόμα και στο στρατηγό Επάντσιν. Ήταν όμως και στιγμές που, σαν αδύνατος χαρακτήρας, έπαιρνε κουράγιο και γρήγορα ανακτούσε το

θάρρος του. Πήρε υπερβολικό κουράγιο όταν η Ναστάσια Φιλίποβνα έδωσε το λόγο της στους δυο φίλους, ότι την ημέρα των γενεθλίων της θα πει την τελευταία της λέξη.

Απ' την άλλη όμως μεριά, η πιο παράξενη και η πιο απίθανη ψήμη ήταν αυτή που αφορούσε τον αξιοσέβαστο Ιβάν Φιοντόροβιτς, αυτόν τον ίδιο, αλίμονο! Κάθε μέρα γινόταν και πιο βάσιμη. Από μια πρώτη ματιά θα μπορούσε να πιστέψει κανείς πως ήταν φαντασία. Ήταν δύσκολο να παραδεχτεί κανείς ότι ο στρατηγός με την αξιοσέβαστη σταδιοδρομία, το υπέροχο μυαλό, την πείρα της ζωής και τις άλλες ιδιότητες, είχε ερωτευθεί τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Τα πράγματα έφτασαν σε τέτοιο σημείο, που το καπρίτσιο του άρχισε να μοιάζει με πραγματικό πάθος. Είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς τι ήθελε να κάνει. Ίσως ακόμη να βασιζόταν και στη βοήθεια του Γάνια. Ο Τότσκι υποπευόταν κάποια ραδιουργία αυτού του είδους που βασιζόταν στην αμοιβαία κατανόηση ανάμεσα στο στρατηγό και τον Γάνια. Όλος ο κόσμος ξέρει ότι ένας άνθρωπος υπερβολικά κυριαρχημένος από το πάθος, ιδίως όταν είναι μεγάλος στα χρόνια, τυφλώνεται ολότελα και θέλει να ελπίζει εκεί που δεν υπάρχουν καθόλου ελπίδες. Αλλά καλύτερα: χάνει τη σωστή του κρίση και φέρεται σαν ένα μικρό παιδί, έστω κι αν είναι πρότυπο φρονιμάδας. Είναι γνωστό πως ο στρατηγός είχε ετοιμάσει να προσφέρει στη Ναστάσια Φιλίποβνα, για τα γενέθλιά της, ένα καταπληκτικό κολιέ με μαργαριτάρια, που κόστιζε ένα μεγάλο ποσό. Έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον γι' αυτό το δώρο, ενώ γνώριζε την αφιλοκέρδεια της νεαρής γυναίκας. Την παραμονή των γενεθλίων τον είχε πιάσει ένα είδος πυρετού, μόλο που κατάφερε να δείχνει το αντίθετο. Η στρατηγίνα Επάντσινα και αυτή η ίδια είχε ακούσει να μιλούν γι' αυτό το κολιέ με τις πέρες. Για να πούμε την αλήθεια, αυτή από πολύ καιρό είχε αρχίσει να υπομένει τα άστατα ήθη του συζύγου της, τόσο που τα είχε πλέον συνηθίσει ως ένα σημείο. Αλλά δεν ήταν δυνατό να κλείσει τα μάτια σ' αυτό το καινούργιο σφάλμα. Η ιστορία με τις πέρες τής προξένησε τρομερό ενδιαφέρον. Ο στρατηγός το πρόσεξε έγκαιρα. Από την προηγούμενη μέρα μερικά λόγια τού είχαν προαναγγείλει και αυτός προαισθανόταν μια εξήγηση που τη φοβό-

ταν. Να γιατί δεν ήθελε να πάει να προγευματίσει στους κόλπους της οικογένειάς του το πρωί της ημέρας που άρχισε η διήγησή μας. Ακόμα και πριν έρθει ο πρίγκιπας, είχε αποφασίσει να βρει για δικαιολογία τις υποθέσεις του και να αποφύγει τη συνάντηση. Το να την αποφύγει, σήμαινε πολλές φορές για το στρατηγό να το βάλει στα πόδια. Αυτό που ήθελε περισσότερο ήταν να περάσει την ημέρα, και κυρίως τη νύχτα, χωρίς σκηνές. Εν τω μεταξύ ο πρίγκιπας έκανε την ξαφνική του εμφάνιση. «Ο Θεός τον έστειλε», σκέφτηκε ο στρατηγός μπαίνοντας στα διαμερίσματα της συζύγου του.

V

Η στρατηγίνα ήταν υπερήφανη για την καταγωγή της. Και τι δεν ένωσε όταν έμαθε έτσι απότομα και χωρίς καμιά προετοιμασία, ότι ο τελευταίος απόγονος των Μίσιιν, για τον οποίο είχε πολλές φορές ακούσει να μιλούν, δεν ήταν παρά ένας φτωχός ηλίθιος και σχεδόν ένας ζητιάνος που δέχεται ελεημοσύνες. Ο στρατηγός είχε περιορίσει σ' αυτήν την εντύπωση, για να προκαλέσει το ενδιαφέρον της συζύγου του και να στρέψει όπως και να 'ταν την προσοχή της αλλού, προκειμένου να αποφύγει μια ερώτηση για το κολιέ με τις πέτρες.

Σε κάτι τέτοιες σοβαρές περιπτώσεις, η στρατηγίνα είχε τη συνήθεια να ανοίγει τα μεγάλα της μάτια, να προσηλώνει το βλέμμα της στο κενό και να ρίχνει λίγο προς τα πίσω το κορμί, χωρίς να λέει λέξη. Ήταν μια μεγαλόσωμη γυναίκα, της ίδιας ηλικίας με τον άντρα της· η κόμη της πυκνή, με σκούρα γκριζωπά μαλλιά· η μύτη της ήταν κάπως γαμψή· τα μάγουλά της ήταν κίτρινα και πεσμένα, τα χείλη της λεπτά και μαραμένα. Το μέτωπό της ήταν ψηλό, μα στενό. Τα μάτια της γκριζα και αρκετά μεγάλα, έπαιρναν καμιά φορά την πιο απροσδόκητη έκφραση. Κάποτε είχε την αδυναμία να πιστεύει πως το βλέμμα της προκαλούσε μια εντύπωση καταπληκτική και εξακτολούθησε πάντα να μένει σ' αυτήν την πεποίθηση.

– Να τον δεχτούμε; Θα θέλατε να τον δεχτούμε τώρα; είπε η στρατηγίνα προσηλώνοντας μ' όλη την ένταση το βλέμμα της στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, που πήγαινε κι ερχόταν μπροστά της.

– Ω! Γι' αυτό δεν χρειάζεται καμιά τελετή να κάνεις μαζί του, φτάνει μονάχα, αγαπητή μου, να θέλεις να τον δεις, βιάστηκε να εξηγήσει ο στρατηγός. Είναι ένα πραγματικό παιδί, και μάλιστα αξιολύπητο. Είναι άρρωστος και υπόκειται σε ορισμένες κρίσεις. Ήρθε από την Ελβετία μόλις σήμερα, ήρθε εδώ μόλις κατέβηκε από το τρένο. Η ενδυμασία του είναι παράξενη· θα μπορούσε κανείς να πει σαν κι

αυτήν ενός Γερμανού. Όμως δεν είχε ούτε ένα καπίκι στις τσέπες, και όπως ήταν έτοιμος να βάλει τα κλάματα, του έδωσα είκοσι πέντε ρούβλια. Του υποσχέθηκα να του βρω μια θέση στα γραφεία μας. Κι εσείς, κυρίες, σας παρακαλώ να τον περιποιηθείτε λίγο, γιατί μου φαίνεται πως είναι πεινασμένος.

– Με κάνετε και απορώ, είπε η στρατηγίνα βλέποντας πάντα το σύζυγό της. Είπατε πως είναι πεινασμένος και ότι έχει κρίσεις. Τι κρίσεις είναι αυτές;

– Ω, αυτές οι κρίσεις δεν τον πιάνουν πολύ συχνά! Άλλωστε είναι σχεδόν παιδί, αν και πρέπει να παραδεχτώ πως είναι μορφωμένος.

Κατόπιν ο στρατηγός γύρισε προς τις κόρες του:

– Θα ήθελα να σας παρακαλέσω να τον υποβάλετε σε μια μικρή εξέταση. Θα ήθελα να ξέρω καλά τι είναι ικανός να κάνει.

– Να τον υποβάλουμε σε μια μικρή εξέταση; είπε η στρατηγίνα συλλαβίζοντας και έριξε ένα βλέμμα φανεράς έκπληξης, μια στο σύζυγό της και μια στις κόρες της.

– Αχ, αγαπητή μου, μην το παίρνεις σοβαρά! Εδώ που τα λέμε κάνε ό,τι νομίζεις. Έχω την πρόθεση να τον καλοπιάσω και με ευπροσηγορία να τον οδηγήσω σπίτι μας, γιατί αυτό θα 'τανε μια καλή πράξη.

– Να τον φέρουμε σπίτι μας; Ενώ ήρθε από την Ελβετία;

– Η Ελβετία δεν έχει να βλάψει τίποτε εδώ· ωστόσο, σου το ξαναλέω, κάνε ό,τι νομίζεις. Το λέω πρώτον γιατί φέρει το ίδιο όνομα με τη δική σου οικογένεια, και μπορεί να είναι συγγενής σου· δεύτερον γιατί δεν ξέρει πού να μείνει. Σκέφτηκα πως θα ενδιαφερόσουν, γιατί μετά απ' όλα αυτά, είναι ένα μέλος της οικογένειάς μας.

– Μα και βέβαια, μαμά, δεν χρειάζονται τυπικότητες μαζί του, είπε η μεγαλύτερη από τις κόρες, η Αλεξάνδρα. Μετά από ένα μακρινό ταξίδι, θα θέλει να φάει· γιατί να μη του δώσουμε να φάει αφού δεν ξέρει πού να πάει;

– Κι επιπλέον, εάν είναι αλήθεια όπως ένα παιδί, θα μπορεί και να παίζει την τυφλόμυγα μαζί του.

– Να παίζει τυφλόμυγα; Πώς αυτό;

– Αχ, μαμά, πάψτε πια να κάνετε αυτούς τους θεατρινισμούς, σας

παρακαλώ, τη διέκοψε η Αγλαΐα με εννευρισμό.

Η Αδελαΐδα, η δεύτερη κόρη, που γελούσε πάντα εύκολα, δεν κρατήθηκε άλλο και έβαλε τα γέλια.

– Λοιπόν, μπαμπά, φωνάξτε τον! Η μαμά το επιτρέπει, είπε η Αγλαΐα.

Ο στρατηγός χτύπησε το κουδούνι και έδωσε την εντολή να οδηγήσουν τον πρίγκιπα.

– Έστω, αναφώνησε η στρατηγίνα, αλλά με τη συμφωνία ότι θα του δέσουμε μια πετσέτα στο λαιμό όταν καθίσει στο τραπέζι, και να πούμε στον Φιόντορ, ή ακόμη και στη Μάβρα, να στέκεται από πίσω του για να τον προσέχει όταν θα τρώει. Είναι ήρεμος όταν τον πιάνουν αυτές οι κρίσεις; Δεν χειρονομεί;

– Όχι, αντιθέτως, είναι μάλιστα καλοαναθρεμμένος και έχει υπέροχους τρόπους. Μερικές φορές χωρίς αμφιβολία είναι υπερβολικά απλός. Αλλά να τος... Σας παρουσιάζω τον τελευταίο των πριγκίπων Μίσκιν, που φέρει το όνομα της οικογένειας και που ίσως είναι συγγενής. Κάντε του καλή υποδοχή. Πρίγκιπα, οι κυρίες θα πάνε να πάρουν το πρόγευμα· θα θέλατε να τους κάνετε την τιμή... Όσο για μένα, να με συγχωρείτε· έχω ήδη αργήσει, φεύγω.

– Ξέρω πολύ καλά γιατί φεύγετε, είπε με ύφος η στρατηγίνα.

– Βιάζομαι, βιάζομαι, αγαπητή μου φίλη, γιατί έχω αργήσει. Δεσποινίδες, δώστε του τα λευκώματά σας για να σας γράψει μερικά πράγματα. Είναι ένας καλλιγράφος με ένα σπάνιο ταλέντο. Στο γραφείο μου έκανε μια επίδειξη της αρχαίας ρωσικής γραφής. «Αυτή είναι η υπογραφή του ηγούμενου Παφνούτιου»... Λοιπόν, γεια σας!

– Παφνούτιος; Ηγούμενος; Περιμένετε, περιμένετε. Πού πάτε; Και ποιος είναι αυτός ο Παφνούτιος; φώναξε η στρατηγίνα ακολουθώντας με επίμονο και ανήσυχο πείσμα το στρατηγό που έφτανε ήδη στην πόρτα.

– Ναι, ναι, αγαπητή μου, θα μιλήσουμε για τον ηγούμενο άλλη φορά... αλλά πρέπει να πάω στο σπίτι του κόμη, που με περιμένει από ώρα τώρα και που ο ίδιος μού όρισε ραντεβού... Πρίγκιπα, χαιρετά!

Και ο στρατηγός βγήκε με γρήγορο βάδισμα.

– Ξέρω σε ποιον κόμη πάει, είπε πικρά η Λιζαβέτα Προκόφιεβ-

να και γύρισε νευριασμένα το βλέμμα της στον πρίγκιπα. Για ποιο πράγμα θα μιλήσουμε; ρώτησε με έναν τόνο εχθρικό και περιφρονητικό. Ύστερα προσπάθησε να θυμηθεί: Αχ! ναι! Τι ήταν αυτός ο ηγούμενος;

– Μαμά..., έκανε η Αλεξάνδρα, αν και η Αγλαΐα τής χτύπησε το πόδι.

– Μη με διακόπτετε, Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, συμπλήρωσε η στρατηγίνα· κι εγώ θέλω να ξέρω. Καθίστε εδώ, πρίγκιπα, σ' αυτήν την πολυθρόνα, απέναντί μου. Ή καλύτερα όχι, εδώ, στον ήλιο, στο φως, για να σας βλέπω καλύτερα. Και τώρα, για ποιον ηγούμενο θα μας μιλήσετε;

– Ο ηγούμενος Παφνούτιος, απάντησε ο πρίγκιπας με προσοχή και σοβαρά.

– Ο ηγούμενος Παφνούτιος; Αυτό είναι ενδιαφέρον· μα τι ήταν; Η στρατηγίνα ρωτούσε απότομα και ανυπόμονα, με τα μάτια πάντα στραμμένα προς τον πρίγκιπα, του οποίου την κάθε απάντηση τη συνόδευε με ένα κούνημα του κεφαλιού της.

– Ο ηγούμενος Παφνούτιος, άρχισε ο πρίγκιπας, έζησε το δέκατο τέταρτο αιώνα. Διοικούσε ένα μοναστήρι στις όχθες του Βόλγα, στην περιοχή όπου σήμερα βρίσκεται η επαρχία Κοστρομά. Ζούσε με την υπόληψη ενός αγίου και πήγαινε στην Ορδή για να κανονίσει μερικές υποθέσεις. Έβαλε την υπογραφή του κάτω από ένα επίσημο έγγραφο και έτυχε να δω ένα πανομοιότυπο αυτής της υπογραφής. Μου άρεσε η γραφή, και έτσι την έμαθα. Πριν από λίγο ο στρατηγός θέλησε να δει πώς γράφω. Έγραψα πολλές φράσεις με διαφορετικούς τύπους γραφής. Μεταξύ άλλων και αυτήν: «Αυτή είναι η υπογραφή του ηγούμενου Παφνουτίου». Έγραψα την προσωπική γραφή αυτού του αβά και ο στρατηγός ευχαριστήθηκε πολύ από την εργασία μου· να γιατί σας το ανέφερε.

– Αγλαΐα, είπε η στρατηγίνα, να θυμάσαι αυτό το όνομα: Παφνούτιος. Ή καλύτερα γράψ' το, γιατί δεν συγκρατώ τίποτε. Εδώ που τα λέμε, νόμιζα πως θα 'ταν κάτι πιο ενδιαφέρον. Πού είναι αυτή η υπογραφή;

– Έμεινε στο γραφείο του στρατηγού, επάνω στο τραπέζι.

– Να στείλουμε αμέσως να τη φέρουν.
– Μπορώ να την ξαναγράψω για σας, αν αυτό σας ευχαριστεί.
– Βέβαια, μαμά, είπε η Αλεξάνδρα. Τώρα όμως είναι καλύτερα να πάμε για το πρόγευμα. Πεινάμε.

– Καλά, αποφάσισε η στρατηγίνα. Πάμε, πρίγκιπα. Βιάζεστε να καθίσετε στο τραπέζι;

– Ναι, θα έτρωγα ευχαρίστως, και σας είμαι πολύ ευγνώμων.

– Είναι πολύ καλό που είστε ευγενικός, και παρατηρώ πως δεν είστε, χωρίς αμφιβολία, τόσο... παράξενος όσο σας έχουν παραστήσει. Πάμε. Καθίστε εδώ, απέναντί μου, είπε δείχνοντας στον πρίγκιπα τη θέση του μόλις μπήκαν στην τραπεζαρία. Θέλω να σας κοιτάζω. Αλεξάνδρα, Αδελαΐδα, περιποιηθείτε τον πρίγκιπα. Δεν βρίσκετε πως δεν είναι και τόσο... άρρωστος; Ίσως και η πετσέτα να μην είναι αναγκαία. Πέστε μου, πρίγκιπα. Όταν κάθεστε στο τραπέζι δένετε μια πετσέτα στο λαιμό;

– Ναι, παλαιότερα, όταν ήμουν επτά χρονών, όπως θυμάμαι. Τώρα έχω τη συνήθεια να βάζω την πετσέτα στα γόνατά μου όταν τρώω.

– Αυτό είναι που πρέπει να κάνετε. Και οι κρίσεις;

– Οι κρίσεις; είπε ο πρίγκιπας με απορία. Κρίσεις παθαίνω τώρα πια αρκετά σπάνια. Για να λέω την αλήθεια, δεν ξέρω. Μου είπαν ότι το κλίμα εδώ θα με βλάψει.

– Μιλάει πολύ καλά, παρατήρησε η στρατηγίνα γυρίζοντας στις κόρες της και εξακολουθώντας να κουνάει το κεφάλι σε κάθε λέξη του πρίγκιπα. Δεν το περίμενα. Ωστε λοιπόν όλα όσα μας είπαν ήταν μωρολογίες και ψέματα, όπως γίνεται συνήθως. Τρώτε, πρίγκιπα, και μιλήστε μας για σας: πού γεννηθήκατε, πού μεγαλώσατε; Θέλω να τα ξέρω όλα: μου κινήσατε τρομερά το ενδιαφέρον.

Ο πρίγκιπας την ευχαρίστησε, και τρώγοντας με μεγάλη όρεξη, άρχισε την ιστορία που την είχε διηγηθεί πολλές φορές από το πρωί. Η στρατηγίνα έδειχνε όλο και πιο πολύ ευχαριστημένη. Και οι κοπέλες επίσης ακούγανε αρκετά προσεκτικά. Συζητούσαν το θέμα της συγγένειας. Ο πρίγκιπας αποδείχτηκε πως γνώριζε αρκετά καλά το γενεαλογικό του δέντρο, αλλά όσο κι αν ψάξανε δεν βρήκανε καμιά

συγγένεια μεταξύ της στρατηγίνας και αυτού. Θα μπορούσαν να πουν ότι ήταν μακρινά ξαδέλφια μεταξύ των παππούδων και των γιαγιάδων. Αυτή η άχαρη συζήτηση άρεσε ιδιαίτερα στη στρατηγίνα, που δεν είχε ποτέ την ευκαιρία να μιλήσει για το γενεαλογικό της δέντρο, όσο κι αν το επιθυμούσε. Έτσι σηκώθηκε με μεγάλη ευθυμία από το τραπέζι.

– Λοιπόν, όλοι στο εντευκτήριό μας, είπε. Θα μας φέρουν εκεί τον καφέ. Πρέπει να σας πω ότι έχουμε ένα δωμάτιο, δεν είναι τίποτα σπουδαίο, απλώς το σαλόνι μου, εξήγησε στον πρίγκιπα. Μας αρέσει να μαζευόμαστε εκεί, όταν είμαστε μόνες και η καθεμιά ασχολείται με κάτι δικό της. Η Αλεξάνδρα από εδώ, η μεγαλύτερή μου κόρη, παίζει πιάνο, διαβάζει ή ράβει· η Αδελαΐδα ζωγραφίζει τοπία και πορτρέτα, που δεν αποτελειώνει άλλωστε ποτέ· όσο για την Αγλαΐα, κάθεται χωρίς να κάνει τίποτε. Και εμένα η δουλειά μου κόβει τα χέρια. Δεν κάνω τίποτε. Να, λοιπόν, που ήρθαμε· καθίστε εδώ, πρίγκιπα, δίπλα στο τζάκι και διηγηθείτε μας κάτι. Θέλω να ξέρω πώς διηγείστε. Θέλω να βεβαιωθώ εντελώς, κι όταν δω τη γοιά πριγκίπισσα Μπιελοκόντσι, θα της πω όλα αυτά που σας αφορούν. Θέλω όλοι, όσοι κι αν είναι, να ενδιαφερθούν για το πρόσωπό σας. Ε, λοιπόν, μιλήστε!

– Αλλά, μαμά, είπε η Αδελαΐδα που στο μεταξύ είχε τακτοποιήσει το καθάριο της, είναι περιεργό, πώς θέλετε να διηγείται κανείς έτσι;

Η νεαρή κοπέλα πήρε τα πινέλα της και την παλέτα και άρχισε μια εργασία που είχε αρχίσει από πολύ καιρό και που παρίστανε ένα τοπίο. Η Αλεξάνδρα και η Αγλαΐα κάθισαν και οι δυο σ' ένα μικρό καναπέ και, σταυρώνοντας τα χέρια, ετοιμάστηκαν να ακούσουν τη συζήτηση. Ο πρίγκιπας παρατήρησε ότι η γενική προσοχή ήταν καρφωμένη πάνω του.

– Εγώ, θα ήταν αδύνατο να διηγηθώ κάτι, αν με διέταζαν έτσι, παρατήρησε η Αγλαΐα.

– Γιατί, τι το παράξενο βρίσκεις; Γιατί να μη μας διηγηθεί; Έχει γλώσσα. Θέλω να δω πώς μιλάει. Διηγηθείτε μας, δεν ξέρω τι. Μιλήστε μας γι' αυτό που σας άρεσε στην Ελβετία και για την πρώτη

σας εντύπωση. Θα δείτε πως θα αρχίσει αμέσως, με τον ωραιότερο τρόπο.

– Η πρώτη μου εντύπωση ήταν πολύ έντονη..., είπε ο πρίγκιπας.

– Βλέπετε πώς μιλάει, είπε με ζωηράδα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, γυρίζοντας προς τις κόρες της.

– Αφήστε τον να μιλήσει, μαμά, τη διέκοψε η Αλεξάνδρα, που ψιθύρισε στο αυτί της Αγλαΐας: «Αυτός ο πρίγκιπας είναι περισσότερο ένας πονηρός, παρά ένας ηλίθιος».

– Σίγουρα έτσι είναι, το βλέπω από ώρα τώρα, απάντησε η Αγλαΐα. Είναι πρόστυχο από μέρους του να παίζει αυτήν την κωμωδία. Τι πάει να κερδίσει μ' αυτό;

– Η πρώτη μου εντύπωση ήταν πολύ έντονη, συνέχισε ο πρίγκιπας. Όταν με ανάγκασαν να αφήσω τη Ρωσία και να ταξιδέψω, περνώντας διάφορες πόλεις της Γερμανίας, τα έβλεπα όλα χωρίς να μιλάω, και δεν ρωτούσα μάλιστα τίποτε. Αυτό έγινε ύστερα από μια σειρά δυνατών και βασιανιστικών κρίσεων της αρρώστιας μου. Κάθε φορά που η αρρώστια μου χειροτέρευε και οι κρίσεις μου γίνονταν πιο φρικιαστικές, έπεφτα σε αποκτήνωση και έχανα εντελώς τη μνήμη μου. Οι αισθήσεις μου δούλευαν, αλλά η λογική σειρά των σκέψεών μου ήταν κατά κάποιον τρόπο διακεκομμένη. Έπρεπε να περάσουν περισσότερες από δυο ή τρεις μέρες για να συνεχίσω. Όταν οι κρίσεις σταματούσαν, ξανάβρισκα την υγεία μου και τη φόρμα μου, να, όπως με βλέπετε τώρα. Θυμάμαι πως μια ανυπόφορη θλίψη με είχε κατακλύσει. Εκείνο που με καταπίεζε φρικτά ήταν η αίσθηση ότι όλα μου ήταν ξένα. Καταλάβαινα ότι το ξένο με σκότωνε. Θυμάμαι πως βγήκα απ' αυτό το σκοτάδι το βράδυ, όταν φτάσαμε στη Βασιλεία, μπαίνοντας στο έδαφος της Ελβετίας. Με ξύπνησε το γκάρισμα ενός γαϊδάρου στην αγορά. Ο γάιδαρος εκείνος μου 'κανε τρομερή εντύπωση και, δεν ξέρω γιατί, μου έδωσε μια υπερβολική ευχαρίστηση. Και από κείνη τη στιγμή λες και τα πάντα ξεκαθάρισαν στο μυαλό μου.

– Ένας γάιδαρος; Παράξενο, παρατήρησε η στρατηγίνα. Αν και μετά απ' όλα αυτά, δεν υπάρχει εδώ τίποτε παράξενο, μερικές από μας μπορεί να ενθουσιαστούν μ' ένα γάιδαρο, πρόσθεσε κοιτάζοντας

θυμωμένα τις κόρες της που γελούσαν. Αυτό έχει γίνει και στη μυθολογία. Συνεχίστε, πρίγκιπα.

— Από τότε έχω πολύ μεγάλη συμπάθεια στους γαϊδάρους. Είναι για μένα τον ίδιο μια μεγάλη αγάπη. Άρχισα να ρωτώ γι' αυτούς, γιατί μέχρι τότε δεν ήξερα τίποτε. Βεβαιώθηκα, λοιπόν, πως είναι ζώα πολύ χρήσιμα, υπομονετικά, ρωμαλέα, επίπονα, πολύ φτηνά και ανεικτικά. Εξαιτίας εκείνου του ζώου άρχισε να μ' αρέσει η Ελβετία, τόσο που όλη η προηγούμενη μελαγχολία μου μου πέρασε.

— Όλα αυτά είναι πολύ περίεργα. Αλλά ας αφήσουμε τα περί γαϊδάρου και ας περάσουμε σε κάποιο άλλο θέμα. Γιατί γελάς χωρίς να σταματάς, Αγλαΐα; κι εσύ Αδελαΐδα; Ο πρίγκιπας μας μίλησε πολύ ωραία για το γάιδαρο. Αυτός τον είδε αυτόν το γάιδαρο· εσύ όμως τι είδες; Δεν έχεις πάει στο εξωτερικό.

— Αλλά, μαμά, έχω δει γάιδαρο, είπε η Αδελαΐδα.

— Κι εγώ έχω ακούσει τη φωνή του, συμπλήρωσε η Αγλαΐα.

Τα τρία κορίτσια έβαλαν πάλι τα γέλια. Ο πρίγκιπας γέλασε κι αυτός μαζί τους.

— Είναι πολύ κακό από μέρους σας, παρατήρησε η στρατηγίνα. Συγχωρέστε τες, πρίγκιπα· κατ' βάθος είναι καλά κορίτσια. Μαλώνω διαρκώς μαζί τους, αλλά τις αγαπώ. Είναι ελαφρόμυαλες, ασυνεπείς, παράξενες.

— Γιατί αυτό; ρώτησε ο πρίγκιπας γελώντας. Κι εγώ δεν θα άφηνα να χαθεί μια τέτοια ευκαιρία αν ήμουν στη θέση τους. Παρ' όλ' αυτά όμως, εγώ κρατώ τη συμπάθειά μου προς το γάιδαρο· είναι χρήσιμο και καλό ζώο.

— Κι εσείς, πρίγκιπα, είστε καλός; Σας κάνω αυτή την ερώτηση από απλή περιέργεια, είπε η στρατηγίνα.

Η ερώτηση προκάλεσε ξανά ένα ομόφωνο γέλιο.

— Να, πάλι αυτός ο καταραμένος γάιδαρος χώθηκε στη μέση. Ούτε τον σκέφτηκα καθόλου! αναφώνησε η στρατηγίνα. Πιστέψτε με, πρίγκιπα, ότι δεν ήθελα να κάνω κανέναν...

— Κανέναν υπαινιγμό; Ω, σας πιστεύω απόλυτα!

Κι ο πρίγκιπας άρχισε ένα ατέλειωτο γέλιο.

— Έχετε αιτία να γελάτε. Βλέπω πως είστε ένας πολύ καλός νέος

άνδρας, είπε η στρατηγίνα.

– Δεν είμαι πάντα, συμπλήρωσε ο πρίγκιπας.

– Και εγώ είμαι καλή, αναφώνησε αυτή. Και καλύτερα, αν θέλετε, είμαι πάντοτε καλή. Είναι το μόνο μου ελάττωμα, γιατί δεν πρέπει κανείς πάντοτε να είναι καλός. Θυμώνω πολύ συχνά με τις κόρες μου και ακόμα περισσότερο με τον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Αλλά το πιο δυσάρεστο είναι ότι ποτέ δεν είμαι τόσο καλή, όσο όταν θυμώνω. Κοιτάζετε, εδώ και λίγη ώρα, πριν έρθετε, είχα ένα μεγάλο θυμό και έκανα πως δεν καταλαβαίνω τίποτε και πως δεν μπορώ να καταλάβω τίποτε. Αυτό μου συμβαίνει· λες και είμαι παιδί. Η Αγλαΐα μου 'δωσε ένα μάθημα. Ευχαριστώ, Αγλαΐα. Όλα αυτά δεν βγάζουν σε τίποτε. Δεν είμαι τόσο ανόητη όσο φαίνομαι κι όσο θέλουν να με παραστήσουν οι κόρες μου. Έχω χαρακτήρα και δεν είμαι δειλή. Και λοιπόν, μιλάω για όλα αυτά χωρίς κακία. Πλησίασε Αγλαΐα και φίλησέ με... Και τώρα φτάνουν οι τρυφερότητες, είπε στην Αγλαΐα που τη φιλούσε συγνημμένη στο στόμα και στα χέρια. Συνεχίστε πρίγκιπα. Ίσως να θυμηθείτε κάτι πιο ενδιαφέρον από την ιστορία με το γάιδαρο.

– Και πάλι δεν μπορώ να καταλάβω πώς μπορεί κανείς ν' αρχίσει έτσι να διηγείται κατευθείαν, παρατήρησε και πάλι η Αδελαΐδα. Εγώ θα έμενα σιωπηλή.

– Ο πρίγκιπας θα βρει μερικά πράγματα, γιατί είναι τρομερά έξυπνος. Είναι το λιγότερο δέκα φορές πιο έξυπνος από σένα, και ίσως ίσως δώδεκα. Μετά απ' αυτό ελπίζω ότι θα το καταλάβεις. Αποδείξτε τες, πρίγκιπα, ότι έχω δίκιο· συνεχίστε. Θα μπορούσαμε όμως να αφήσουμε το γάιδαρο στην άκρη. Λοιπόν, εκτός απ' το γάιδαρο, τι άλλο έχετε δει στο εξωτερικό;

– Αλλά και η ιστορία με το γάιδαρο δεν ήταν άσχημη, είπε η Αλεξάνδρα. Ο πρίγκιπας μας διηγήθηκε με θαυμάσιο τρόπο τη νοσηρή του κατάσταση και το εξωτερικό σου, στη συνέχεια του οποίου πήρε θάρρος για τη ζωή. Πάντα ενδιαφερόμουν να μάθω πώς τρελαίνονται οι άνθρωποι και ύστερα πώς ξαναγίνονται καλά, και κυρίως όταν αυτά τα φαινόμενα συμβαίνουν σπάνια.

– Ψέματα, ψέματα; φώναξε με ζωηράδα η στρατηγίνα. Βλέπω πως κι εσύ ακόμη έχεις καμιά φορά φαντασία· αλλά σταματήστε πια

να γελάτε. Πού είχαμε μείνει, πρίγκιπα; Νομίζω πως μας λέγατε για τη φύση της Ελβετίας.

– Φτάσαμε στη Λουιέρενη και με οδήγησαν στη λίμνη. Αισθανόμουν την ομορφιά, αλλά ένωθα ταυτόχρονα πολύ λυπημένος, είπε ο πρίγκιπας.

– Γιατί; ρώτησε η Αλεξάνδρα.

– Δεν μπορώ να το εξηγήσω. Έχω πάντα αυτό το συναίσθημα της λύπης και της ταραχής σαν κοιτάζω για πρώτη φορά μια τέτοια φύση. Αισθάνομαι την ομορφιά, αλλά αυτή με θλίβει. Για να λέμε την αλήθεια, ήμουν ακόμη άρρωστος.

– Ε, λοιπόν, εγώ δεν είμαι της ίδιας γνώμης. Θα ήθελα πάρα πολύ να δω τη λίμνη που λέτε, είπε η Αδελαΐδα. Και δεν καταλαβαίνω γιατί δεν πηγαίνουμε στο εξωτερικό. Μάταια ψάχνω εδώ και δυο χρόνια ένα θέμα για να ζωγραφίσω. Η Ανατολή και ο Νότος έχουν από πολύ καιρό ζωγραφιστεί... Βρέστε μου, πρίγκιπα, ένα θέμα για πίνακα.

– Δεν ξέρω τίποτα για τη ζωγραφική. Για μένα, κοιτάξεις και ζωγραφίζεις.

– Δεν ξέρω να κοιτάζω.

– Γιατί μιλάτε με αινίγματα; Δεν σας καταλαβαίνω, τους διέκοψε η στρατηγίνα. Πώς μπορείτε να λες ότι δεν ξέρεις να κοιτάξεις; Έχεις μάτια, κοιτάξε. Εάν δεν ξέρεις να κοιτάξεις εδώ, δεν είναι στο εξωτερικό που θα το μάθεις. Διηγηθείτε μας λοιπόν, πρίγκιπα, πώς είδατε εσείς ο ίδιος εκεί κάτω τη φύση;

– Αυτό θα 'ταν καλύτερο, είπε η Αδελαΐδα. Ο πρίγκιπας έμαθε να κοιτάζει στο εξωτερικό.

– Δεν ξέρω' δεν έκανα εκεί κάτω τίποτε άλλο από το να γιατρέψω την υγεία μου. Δεν ξέρω εάν έμαθα να κοιτάζω. Άλλωστε όλον τον καιρό ήμουν πολύ ευτυχισμένος.

– Ευτυχισμένος! ξεφώνησε η Αγλαΐα. Ξέρετε να είστε ευτυχισμένος; Λοιπόν, πώς λέτε ότι δεν μάθατε να κοιτάτε; Εξηγήστε τό μας.

– Ναι, μάθετέ μας, είπε η Αδελαΐδα γελώντας.

– Δεν μπορώ να σας μάθω τίποτε, απάντησε ο πρίγκιπας γελώντας κι αυτός. Σ' όλη τη διάρκεια της παραμονής μου στο εξωτερι-

κό, έζησα στο ίδιο ελβετικό χωριό. Έβγαινα σπάνια και δεν απομακρυνόμουν ποτέ. Τι μπορώ λοιπόν να σας μάθω; Στην αρχή δεν αισθανόμουν τίποτε, μόνον που δεν έπληττα. Άρχισα να γίνομαι γρήγορα καλά. Τέλος, η κάθε μέρα άρχισε να μου γίνεται πολύτιμη, τόσο που άρχισα και να το προσέχω. Κοιμόμουν πολύ ευτυχισμένος και σηκώνόμουν ακόμη πιο πολύ ευτυχισμένος από την προηγούμενη. Πώς σας φαίνεται αυτό; Εμένα μου είναι αρκετά δύσκολο να το εξηγήσω.

– Δεν είχατε την επιθυμία να πάτε πουθενά; ρώτησε η Αλεξάνδρα. Τίποτε δεν νοσταλγούσατε;

– Στην αρχή, τις πρώτες μέρες, νοσταλγούσα και έπεφτα σε μεγάλη ανησυχία. Αναρωτιόμουν καθημερινά ποια θα ήταν η ζωή μου στο μέλλον. Έφαχνα να βρω την τύχη μου. Ορισμένες στιγμές αισθανόμουν ανήσυχος. Υπάρχουν, το ξέρετε, κάτι τέτοιες στιγμές, και κυρίως όταν είσαι μόνος. Μέσα στο χωριό είχαμε και έναν καταρράκτη που έπεφτε ψηλά από ένα βουνό σαν μια λεπτή κλωστή από νερό· ο άσπρος του αφρός έπεφτε με πάταγο. Αν και έπεφτε από ψηλά, είχα την εντύπωση πως έπεφτε από αρκετά χαμηλά· βρισκόταν πεντακόσια μέτρα μακριά, φαινόταν όμως πως είναι πενήντα βήματα απ' εδώ. Τη νύχτα μου άρεζε να ακούω το θόρυβό του. Ήταν τότε που έφτανα σε μεγάλη ταραχή. Αυτήν την ταραχή την ξανάβρισκα καμιά φορά και το μεσημέρι, όταν ανέβαινα στο βουνό και βρισκόμουν εκεί στη μέση από τα γέρινα ρητινώδη πεύκα. Στη μέση ενός βράχου έβλεπα τα ερείπια ενός μεσαιωνικού πύργου. Ήταν απ' εκεί που μπορούσες να διακρίνεις το χωριουδάκι μας μέσα στην κοιλάδα. Ο ήλιος έλαμπε, ο ουρανός ήταν γαλανός, η ησυχία εντυπωσιακή. Κάτι τέτοιες στιγμές θα ήθελα να βρισκομαι μακριά. Νόμιζα πως αν περπατούσα ίσια μπροστά μου και χωρίς να σταματήσω μέχρι το σημείο που ο ουρανός συναντούσε τη γη, θα έβρισκα τη λύση του αινίγματος και θα ξανάβρισκα μια καινούργια ζωή χίλιες φορές πιο έντονη και χίλιες φορές πιο ταραχώδη απ' αυτήν που έκανα στο χωριό. Ονειρευόμουν μια μεγάλη πόλη σαν τη Νεάπολη, γεμάτη από παλάτια, θόρυβο, πάταγο, ζωή... Τα όνειρά μου ήταν άπειρα! Έπειτα όμως σκέφτηκα ότι μπορούσε κανείς να

κάνει μια ζωή χωρίς όρια, ακόμα και σε μια φυλακή.

– Έχω διαβάσει αυτήν την ευγενική σκέψη στη *Χρηστομάθειά μου* όταν ήμουν δώδεκα χρονών, είπε η Αγλαΐα.

– Όλ' αυτά είναι φιλοσοφία, παρατήρησε η Αδελαΐδα. Είσαστε φιλόσοφος και ήρθατε για να μας κατηχήσετε.

– Ίσως λέτε αλήθεια, είπε ο πρίγκιπας χαμογελώντας. Ίσως είμαι φιλόσοφος, και ποιος ξέρει; Ίσως να 'χω πράγματι στο νου μου να διδάξω. Στην πραγματικότητα ίσως να είναι δυνατόν.

– Η φιλοσοφία σας είναι ίδια μ' αυτήν της Ευλαμπίας Νικολάγιεβνα, συμπλήρωσε η Αγλαΐα. Είναι χήρα υπαλλήλου, ένα είδος παράσιτου, που έρχεται σπίτι μας. Γι' αυτήν, όλα τα προβλήματα της ζωής περιέχονται στο να αγοράζει φτηνά· είναι η μόνη της απασχόληση· δεν μιλάει παρά για τα καπίκια και σημειώστε ότι έχει χρήματα· είναι μια μύγα. Είναι το ίδιο με τη ζωή χωρίς όρια, που νομίζετε εύκολη μέσα στη φυλακή, και ίσως ακόμη μ' αυτά τα τέσσερα ευτυχισμένα χρόνια που περάσατε σ' ένα χωριό, για τα οποία απαρνήθηκατε την πόλη σας, τη Νεάπολη, και με κέρδος έστω μερικά καπίκια.

– Όσο για τη ζωή στη φυλακή, μπορεί βέβαια να έχει κανείς τις αντιρρήσεις του, είπε ο πρίγκιπας. Έχω ακούσει να διηγούνται την ιστορία ενός άνδρα που έκανε στη φυλακή δώδεκα χρόνια· ήταν ένας από τους αρρώστους που γιατρευόταν στον καθηγητή μου. Είχε νεύρα, τον πιάνανε κρίσεις και έλκαιγε. Μια φορά προσπάθησε να αυτοκτονήσει. Η ζωή του στη φυλακή ήταν θλιβερή, σας διαβεβαιώνω, αλλά στοίχιζε περισσότερο από μερικά καπίκια. Όλες οι γνωριμίες του εκεί περιοριζόνταν σε μια αράχνη και σ' ένα θάμνο που φύτρωνε κάτω απ' το παράθυρό του... Αλλά καλύτερα να σας διηγηθώ μια άλλη ιστορία με κάτι παράζενο, παράζενη στη σπανιότητά της. Ο άνθρωπος για τον οποίο σάς μιλώ οδηγήθηκε μια μέρα με άλλους κατάδικους μέχρι τον τόπο των εκτελέσεων και του διάβασαν κιόλας την απόφαση του τουφεκισμού του για κάποιο πολιτικό έγκλημα. Είκοσι λεπτά αργότερα του διάβασαν και την απόφαση απονομής χάριτος και του ορίστηκε άλλη ποινή. Μεταξύ αυτών των δεκαπέντε ή είκοσι λεπτών που πέρασαν μεταξύ των δύο αναγνώσεων, ο άνθρω-

πος αυτός έζησε με την απόλυτη βεβαιότητα πως από στιγμή σε στιγμή θα πεθάνει. Τον άκουγα με τρομερή περιέργεια όταν θυμόταν τις εντυπώσεις αυτές, και πολλές φορές ήμουν εγώ που τον ρωτούσα πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Θυμόταν όλα αυτά με πεντακάθαρη μνήμη και έλεγε πως δεν θα ξεχάσει ποτέ αυτά που πέρασε εκείνα τα λίγα λεπτά. Σε είκοσι βήματα από τον τόπο της εκτέλεσης, όπου στέκονταν το πλήθος και οι στρατιώτες, είχαν μπήξει τρεις πασσάλους γιατί πολλοί κατάδικοι θα περνούσαν μπροστά από τα όπλα. Τους τρεις πρώτους τούς πήραν και τους έδεσαν σ' αυτούς τους πασσάλους· τους φόρεσαν το ρούχο των μελλοθανάτων (μια μακριά άσπρη πουκαμίσια)· τους κατέβασαν στα μάτια άσπρες κουκούλες για να μη βλέπουν τα ντουφέκια· μετά ένας ουλαμός από στρατιώτες παρατάχτηκε μπροστά από κάθε πάσσαλο. Ο άνθρωπος που μου έκανε αυτή τη διήγηση ήταν ο όγδοος στη λίστα· έπρεπε λοιπόν να πάει στον πάσσαλο με την τρίτη τριάδα. Ένας ιερέας πέρασε μπροστά απ' όλους τους κατάδικους με το σταυρό στο χέρι. Του έμεναν λοιπόν πέντε λεπτά ζωής. Αυτός ο άνθρωπος μου είπε ότι σ' αυτά τα πέντε λεπτά του φαινόταν ότι μπορούσε να ζήσει τόσες ζωές, που δεν υπήρχει λόγος να σκέφτεται την τελευταία στιγμή. Τόσο καλά υπολόγισε το χρόνο που του έμενε να ζήσει: δύο λεπτά για να αποχαιρετήσει τους συντρόφους του· δύο άλλα λεπτά για να σκεφτεί μια τελευταία φορά και ό,τι απόμεινε για να ρίξει μια στερνή ματιά γύρω του. Πέθαινε στα είκοσι πέντε χρόνια, γεμάτος υγεία και δύναμη. Θυμόταν ότι τη στιγμή του αποχαιρετισμού είχε θέσει μια ερώτηση σ' έναν από τους συντρόφους του αρκετά αδιάφορη, και ότι είχε δείξει ζωηρό ενδιαφέρον για την απάντηση. Ύστερα από τον αποχαιρετισμό, έφτασε η στιγμή των δύο λεπτών που τα είχε υπολογίσει για την εσωτερική μελέτη. Ήξερε από πριν τι θα σκεφτόταν. Ήθελε να σκεφτεί γρήγορα και ζωηρά αυτό εδώ: πως για τη στιγμή, υπάρχει, ζει· σε τρία λεπτά θα είναι κιόλας κάτι, κάποιος ή κάτι, αλλά ποιος, τι; Πού θα ήταν; Αυτά λογάριζε να ξεδιαλύνει μέσα σ' αυτά τα δύο τελευταία λεπτά. Εκεί κοντά ήταν μια εκκλησία της οποίας ο χρυσός τρούλος έλαμπε κάτω από ένα λαμπερό ήλιο. Θυμόταν πως έβλεπε με φοβερή επιμονή αυτόν τον τρούλο και τις αχτίδες που λαμποκο-

πούσαν· δεν μπορούσε να ξεκολλήσει τα μάτια του· του φαινόταν πως οι αχτίδες αυτές ήταν μια φύση καινούργια που μπορούσε να είναι η δικιά του, και φανταζόταν πως σε τρία λεπτά θα γίνει ένα μαζί τους... Η αβεβαιότητά του και η αποστροφή του γι' αυτό το άγνωστο που θα εμφανιζόταν αμέσως ήταν κάτι το φοβερό. Αλλά έλεγε πως τίποτε δεν του ήταν πιο λυπηρό απ' αυτήν τη σκέψη: «Αν μπορούσα να μη πεθάνω! Εάν η ζωή ξαναγύριζε! Ποια αιωνιότητα θα ανοιγόταν μπροστά μου! Θα μετέτρεπα κάθε λεπτό σε αιώνα της ζωής· δεν θα έχανα ούτε ένα απ' αυτά, και θα υπολόγιζα αυτά τα λεπτά για να μην τα ξοδέψω άσκοπα!». Αυτή η σκέψη έγινε τελικά μέσα του τέτοια ενόχληση, που άρχισε να επιθυμεί να τον τουφεκίσουν όσο γίνεται πιο γρήγορα.

Ο πρίγκιπας σώπασε ξαφνικά. Όλες τους περίμεναν ότι θα συνέχιζε και θα 'βγαζε ένα συμπέρασμα.

– Τελειώσατε; ρώτησε η Αγκλάϊα.

– Τι;... Τελείωσα, είπε ο πρίγκιπας βγαίνοντας από ένα βαθύ ονειροπόλημα.

– Αλλά γιατί μας διηγηθήκατε αυτήν την ιστορία;

– Δεν ξέρω... μου ήρθε στη μνήμη... το 'φερε η κουβέντα.

– Μιλάτε πολύ αποσπασματικά, παρατήρησε η Αλεξάνδρα. Η πρόθεσή σας ήταν βέβαια να μας δείξετε, πρίγκιπα, ότι δεν υπάρχει στη ζωή ούτε μια στιγμή που να μπορεί να την υπολογίζει κανείς με ακρίβεια, και ότι καμιά φορά πέντε λεπτά είναι πολυτιμότερα κι από έναν θησαυρό. Όλα αυτά είναι ωραία και καλά, αλλά επιτρέψτε μου· αυτός ο φίλος σας για τον οποίο μάς διηγηθήκατε τον γολγοθά του... του αλλάξανε την ποινή του, που θα πει ότι του χαρίσανε αυτήν την «απέραντη ζωή». Ε, λοιπόν, τι έκανε αργότερα μ' αυτόν το θησαυρό; Την έζησε την κάθε του στιγμή «λογαριάζοντάς την»;

– Ω, όχι! Τον ρώτησα και μου είπε ο ίδιος πως δεν έζησε καθόλου μ' αυτόν τον τρόπο και ότι αντίθετα έχασε πολλές, πάρα πολλές στιγμές.

– Λοιπόν, να μια απόδειξη που δείχνει πως δεν είναι δυνατόν να ζήσει κανείς πραγματικά «λογαριάζοντας» το κάθε λεπτό. Υπάρχουν μερικά πράγματα που σου το εμποδίζουν.

– Ναι, μερικά πράγματα σου το εμποδίζουν, επανέλαβε ο πρίγκιπας· και εγώ ο ίδιος έτσι νόμιζα... Ωστόσο δεν μπορώ να το πιστέψω.

– Νομίζετε ότι θα περάσετε τη ζωή σας πιο ήσυχα απ' όλους τους άλλους; ρώτησε η Αγλαΐα.

– Ναι, είχα καμιά φορά αυτήν την ιδέα.

– Και την έχετε ακόμη;

– Την έχω ακόμη, απάντησε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας όπως και πριν την Αγλαΐα με ένα γλυκό χαμόγελο, με ένα βλέμμα δειλό, αμέσως όμως άρχισε πάλι να γελάει δίνοντας στα μάτια του μια έκφραση ευθυμίας.

– Τι μετριοφροσύνη! είπε η Αγλαΐα, σχεδόν ενοχλημένη.

– Και τι θάρρος είναι το δικό σας! Γελάτε, εγώ όμως ήμουν τόσο έκπληκτος από τη διήγηση αυτού του ανθρώπου, που αργότερα το είδα όνειρο στον ύπνο μου· ονειρεύτηκα εκείνα τα πέντε λεπτά...

Ο πρίγκιπας κοίταξε πάλι τις ακροατρίες του μ' ένα βλέμμα σοβαρό και ερωτηματικό.

– Μήπως είσαστε θυμωμένες μαζί μου; τις ρώτησε ξαφνικά με κάποια ταραχή, αλλά κοιτάζοντάς τες ίσια στα μάτια.

– Γιατί; αποκριθήκαν τα τρία κορίτσια με έκπληξη.

– Μα να, γιατί είναι σαν να σας κάνω όλη την ώρα μάθημα.

Όλες γέλασαν.

– Εάν είσαστε θυμωμένες, πάψτε να είστε, είπε. Ξέρω λιγότερα από τον καθένα, γιατί έζησα λιγότερο απ' όλους και καταλαβαίνω λιγότερο απ' όλους τη ζωή. Ίσως καμιά φορά λέω πράγματα πολύ παρὰξένα...

Και ο πρίγκιπας τα 'χασε πια εντελώς.

– Μια και λέτε πως ήσασταν ευτυχισμένος, αυτό σημαίνει πως έχετε ζήσει, όχι λιγότερο, αλλά περισσότερο απ' τους άλλους· λοιπόν, γιατί λοξοδρομείτε και ζητάτε συγγνώμη; είπε η Αγλαΐα με επιθετική αυστηρότητα. Εάν έχετε τη διάθεση να μας κάνετε μάθημα, μη μας βασανίζετε· αυτό δεν θα σας φέρει κανένα είδος θριάμβου. Με τέτοια αταραξία σαν τη δική σας, θα μπορούσε να γεμίσει κανείς κι εκατό χρόνια ζωής με ευτυχία. Θα αρκούσε να σας δείξουν μια

θανατική εκτέλεση, ή πιο απλά το μικρό τους δακτυλάκι· εσείς θα βγάλετε το ίδιο συμπέρασμα και θα μείνετε κι ευχαριστημένος επίπλεον. Υπό αυτές τις συνθήκες μπορεί κανείς να ζήσει πολύ εύκολα.

— Γιατί παραφέρεστε; Δεν σας καταλαβαίνω, συμπλήρωσε η στρατηγίνα, που από ώρα παρακολουθούσε τα πρόσωπά τους. Δεν μπορώ να καταλάβω περισσότερο αυτά που διηγείστε. Τι είναι πάλι αυτό το μικρό δακτυλάκι κι όλες αυτές οι ανοησίες; Ο πρίγκιπας μιλάει πολύ ωραία γι' αυτά τα θέματα, μονάχα λιγάκι θλιμμένα. Γιατί τον αποθαρρύνεις; Στην αρχή γελούσε, τώρα να τον που είναι σκυθρωπός.

— Δεν είναι τίποτα, μαμά. Είναι κρίμα, πρίγκιπα, που δεν είδατε τη θανατική εκτέλεση· θα σας έκανα μια ερώτηση.

— Αλλά, ναι, είδα μια θανατική εκτέλεση, απάντησε ο πρίγκιπας.

— Έχετε δει μια; φώναξε η Αγλαΐα. Θα 'πρεπε να το καταλάβω χωρίς αμφιβολία· αυτό τα επιβεβαιώνει όλα. Εάν έχετε δει μια εκτέλεση, πώς μπορείτε να λέτε πως ζήσατε όλο αυτό το διάστημα ευτυχισμένος; Δεν έχω δίκιο σ' αυτά που σας λέω τώρα;

— Μα εκτελούν λοιπόν στο χωριό σας; ρώτησε η Αδελαΐδα.

— Όχι. Είδα στη Λυών όταν είχα πάει με τον Σνάνιντερ· αυτός με οδήγησε εκεί. Μόλις φτάσαμε γινόταν μια τέτοια εκτέλεση.

— Και λοιπόν; Σας άρεσε πολύ; Το θέαμα είναι εποικοδομητικό; Μορφωτικό; ρώτησε η Αγλαΐα.

— Το θέαμα δεν μ' άρεσε καθόλου και ήμουναι και λιγάκι άρρωστος πριν το δω. Αλλά μου φαίνεται πως κοιτάζα σαν να ήμουναι καρφωμένος εκεί στη θέση μου· δεν μπορούσα να ξεκολλήσω τα μάτια μου.

— Θα ήμουναι κι εγώ στην ίδια κατάσταση, είπε η Αγλαΐα.

— Είσι κάτω δεν τους αρέσει να βλέπουν τις γυναίκες καθισμένες στις εκτελέσεις· ακόμα και στις εφημερίδες γράφουν γι' αυτές τις γυναίκες.

— Ώστε, μια και αυτό δεν είναι δουλειά των γυναικών, θέλουν να πουν —και για να το δικαιολογήσουν— ότι είναι δουλειά των ανδρών. Τα συγχαρητήριά μου γι' αυτήν τη λογική. Κι εσείς την ίδια γνώμη έχετε;

– Διηγθείτε μας την εκτέλεση που είδατε, την διέκοψε η Αδελαΐδα.

– Θα προτιμούσα να μην σας κάνω τώρα αυτήν τη διήγηση, είπε ο πρίγκιπας ταραγμένος και λίγο σκυθρωπός.

– Θέλετε να πείτε πως δεν σας ευχαριστεί να μας κάνετε αυτήν τη διήγηση, είπε η Αγλαΐα με έναν τόνο πειρακτικό.

– Όχι, αλλά το έχω ήδη κάνει πολλές φορές.

– Σε ποιον;

– Στον υπηρέτη σας, όταν περίμενα...

– Σε ποιον υπηρέτη; φώναξαν μαζί και οι τέσσερις γυναίκες.

– Σ' εκείνον που κάθεται στο χολ· είναι ένας ασπρομάλλης με πρόσωπο κοκκινωπό· ήταν τότε που περίμενα στο χολ για να με οδηγήσουν στον Ιβάν Φιοντόροβιτς.

– Αυτό είναι μοναδικό, παρατήρησε η στρατηγίνα.

– Ο πρίγκιπας είναι δημοκράτης, είπε ξερά η Αγλαΐα. Λοιπόν, αν έχετε διηγθεί την εκτέλεση στον Αλεξέι, δεν μπορείτε πια να αρνηθείτε να μας την διηγθείτε.

– Θέλω οπωσδήποτε να σας ακούσω, ξαναείπε η Αδελαΐδα.

Γυρνώντας προς αυτήν ο πρίγκιπας ξαναζώηρεψε πάλι (φαινόταν να ζωηρεύει γρήγορα και να αποκτά την εμπιστοσύνη του).

– Πραγματικά, όταν με ρωτήσατε πριν από ώρα να σας βρω ένα θέμα για πίνακα, μου ήρθε η ιδέα να σας δώσω το εξής: ζωγραφίστε το πρόσωπο ενός κατάδικου τη στιγμή που είναι στην γκιλοτίνα, όταν ακόμη είναι στο ικρίωμα και περιμένει να πέσει αυτό το λεπίδι.

– Το πρόσωπο; Τίποτε άλλο, μόνον το πρόσωπο; ρώτησε η Αδελαΐδα. Τι παράξενο θέμα, και τι πίνακας θα 'ναι αυτός;

– Δεν ξέρω. Γιατί, δεν θα είναι ένας πίνακας όπως οι άλλοι; συμπλήρωσε ο πρίγκιπας με θέρμη. Έχω δει τελευταία στη Βασιλεία ένα παρόμοιο έργο. Θα ήθελα πολύ να σας το διηγθώ... Θα είναι καμιά άλλη μέρα... Μου έκανε μεγάλη εντύπωση.

– Θα μου μιλήσετε αργότερα για τον πίνακα της Βασιλείας, είπε η Αδελαΐδα. Αυτό δεν είναι της στιγμής. Τώρα, εξηγήστε μου τον πίνακα που μπορώ να κάνω απ' αυτήν την εκτέλεση. Μπορείτε να περιγράψετε τα πράγματα όπως τα φαντάζεστε εσείς ο ίδιος; Πώς μπο-

ρώ να ζωγραφίσω αυτό το πρόσωπο και τίποτε άλλο εκτός απ' αυτό το πρόσωπο; Τι έκφραση θα του δώσουμε;

— Θα είναι ακριβώς ένα λεπτό πριν από το θάνατο, τη στιγμή που ο κατάδικος ανέβηκε στη σκαλωσιά και έβαλε τα πόδια του πάνω στο ικρίωμα...

Ο πρίγκιπας μιλούσε με πολλή προθυμία και παρασυρμένος απ' τις αναμνήσεις του, φαινόταν πως αυτήν τη στιγμή είχε ξεχάσει όλα τα άλλα.

— Λοιπόν, τότε κοιτάζε προς το μέρος μου. Εξέτασα το πρόσωπό του και τα κατάλαβα όλα... Λοιπόν, πώς να περιγράψει κανείς ένα παρόμοιο πράγμα; Αχ, πόσο θα ήθελα να ζωγραφίζατε αυτήν τη σκιηνή εσείς ή κανέναν άλλος! Καλύτερα να είστε εσείς! Από τότε ακόμη είχα σκεφτεί ότι ένας τέτοιος πίνακας θα 'ταν χρήσιμος. Ξέρετε, εδώ πρέπει να τα παραστήσει κανείς όλα, όλα όσα γίνανε πριν, όλα, όλα. Ο κατάδικος ζούσε στη φυλακή και περίμενε πότε θα γινόταν η εκτέλεση, πάντως όχι περισσότερο από μια βδομάδα. Υπολόγιζε στις διατυπώσεις και λογάριάζε πως το χαρτί θα πήγαινε και κάπου αλλού και θα ερχόταν σε μια βδομάδα. Αλλά κάτι απρόοπτο μεσολάβησε κι όλα έγιναν συντομότερα. Στις πέντε η ώρα το πρωί κοιμόταν. Ήταν προς το τέλος του Οκτώβρη. Στις πέντε η ώρα έκανε ακόμη κρύο και ήταν σιοτεινά. Ο διευθυντής της φυλακής μπήκε χωρίς θόρυβο με φρουρά, του άγγιξε τον ώμο με προσοχή. Ο κατάδικος ανασηκώθηκε, ακούμπησε και βλέποντας το φως είπε: «Ποιος είναι;». «Η εκτέλεση θα γίνει στις δέκα η ώρα», του απάντησε. Ακόμη αγουροζυπνημένος δεν μπορούσε να πιστέψει στ' αυτιά του και άρχισε να λέει ότι το χαρτί θα ερχόταν σε μια βδομάδα. Αλλά όταν ξύπνησε καλά, έπαψε να φέρνει αντιρρήσεις και σώπασε. Λένε πως συμπλήρωσε αργότερα: «Μα έτσι... είναι ξαφνικό· τόσο γρήγορα...», μετά ξανασώπασε και δεν θέλησε να ξαναπεί μια λέξη. Τρεις ή τέσσερις ώρες πέρασαν με τις προετοιμασίες που ξέρουμε: επίσκεψη του ιερέα, πρόγευμα που αποτελείται από κρασί, καφέ και ένα κομμάτι κρέας (δεν είναι αυτό ένας χλευασμός; μα όταν το σκεφτείς, είναι μια πράξη σκληρή και απ' την άλλη μεριά αυτοί οι καλοί άνθρωποι το κάνουν από φιλανθρωπία). Μετά πηγαίνουν στην τουα-

λέτα (ξέρετε τι είναι η τουαλέτα ενός κατάδικου;). Ύστερα τον οδηγούν μέσα απ' την πόλη προς το ικρίωμα... Αυτή η πορεία, νομίζω, πως του φαίνεται ότι του μένει ατέλειωτος χρόνος για να ζήσει. Θα μπορούσε να πει καθώς περνούσε στο δρόμο: «Μου μένουν ακόμη τρεις δρόμοι ζωής· είναι αρκετά μακριά. Παίρνω αυτόν εδώ· μετά θα υπάρχει ένας άλλος, μετά ακόμη ένας, εκεί που είναι ένας φούρνος δεξιά... είναι αρκετά μακριά μέχρι να φτάσουμε στο φούρνο!». Γύρω του πλήθος πολύ φωνάζει· δέκα χιλιάδες πρόσωπα, δέκα χιλιάδες ζευγάρια μάτια. Πρέπει να τα υποφέρει όλα αυτά, και το κυριότερο ήταν η σκέψη: «Είναι εκεί δέκα χιλιάδες και κανέναν δεν παίρνουν απ' αυτούς· είμαι εγώ εκείνος που θα εκτελέσουν!». Και δεν είναι αυτά παρὰ τα προιαταρχικά. Μια μικρή σιάλα οδηγεί στο ικρίωμα· μπροστά σ' εκείνη τη σιάλα ξαφνικά έβαλε τα κλάματα· ήταν ένας δυνατός άνδρας, κι όπως λένε, ένας μεγάλος κακούργος. Ο ιερέας δεν τον άφησε ούτε μια στιγμή· είχε κάνει το δρόμο μαζί του μέσα στο κάρο και του μιλούσε όλη την ώρα. Ζήτημα είναι αν ο άλλος τον άκουγε· προσπαθούσε να ακούσει αλλά έχανε τη σειρά από την τρίτη κιόλας λέξη. Νομίζω πως έτσι πρέπει να είναι. Τέλος, ήρθε η στιγμή ν' ανεβεί τη σκαλωσιά· τα πόδια του ήταν δεμένα και δεν μπορούσε να κάνει παρὰ μικρά βήματα. Ο ιερέας, που ήταν χωρίς αμφιβολία άνθρωπος έξυπνος, σταμάτησε να μιλάει και περιοριζόταν να του δίνει συνέχεια τον εσταυρωμένο για να τον φιλάει. Κάτω απ' τη σιάλα ο άνθρωπος ήταν πολύ χλομός· όταν όμως ανέβηκε στο ικρίωμα, το πρόσωπό του έγινε αμέσως τόσο άσπρο, όσο ένα κομμάτι χαρτί γραφίματος. Βέβαια τα πόδια του λύγιζαν και παρέρυαν· του ερχόταν να κάνει εμετό και είχε δύσπνοια σαν κάτι να τον έσφιγγε στο λαρύγγι. Είναι η αίσθηση που νιώθει κανείς σε τέτοιες δύσκολες στιγμές ή μεγάλου φόβου, όταν έχει διαύγεια πνεύματος, αλλά δεν μπορεί πια να τον βοηθήσει σε τίποτα. Τέτοια πρέπει να είναι, μου φαίνεται, η αβάσταχτη επιθυμία ενός ανθρώπου όταν χάνεται, παραδείγματος χάρη, κάτω από την κατάρρευση ενός σπιτιού· τότε είναι που του έρχεται η επιθυμία να καθίσει ήσυχα, να κλείσει τα μάτια και να περιμένει να συμβεί αυτό που θα συμβεί!... Και εκείνη τη στιγμή, όταν άρχιζε αυτή η αδυναμία στον κατάδικο, ο παπάς με μια

κίνηση βιαστική και γρήγορη του 'βαζε στα χείλη ένα μικρό σταυρό, ασημένιο, με τέσσερις άκρες. Επαναλάμβανε αυτή τη χειρονομία πολλές φορές. Κάθε φορά που ο εσταυρωμένος ακουμπούσε στα χείλη του, ο κατάδικος άνοιγε τα μάτια, έπαιρνε κουράγιο για μερικά λεπτά και έβρισκε τη δύναμη να κινήσει τα πόδια του. Φιλούσε τον εσταυρωμένο με την απληστία και τη βιασύνη ενός ανθρώπου που νομίζει από φόβο ότι θα ξεχάσει τις προμήθειες του ταξιδιού, τις οποίες είχε ανάγκη. Αλλά είναι ζήτημα αν εκείνη τη στιγμή είχε κάποιο θρησκευτικό συναίσθημα. Αυτό συνεχίστηκε μέχρι να φτάσει στη σανίδα... Είναι παράξενο να παρατηρήσει κανείς ότι σπάνια ένας άνθρωπος χάνει τη λογική του σ' αυτές τις τελευταίες στιγμές. Αντιθέτως, μια ζωή και μια έντονη εργασία αναζωογονούν τον εγκέφαλο, που αναπτύσσει όλη τη δύναμη μιας μηχανής με καλή πορεία. Φαντάζομαι τις περισσότερες από τις σκέψεις που κάνουν, όλες ατελείωτες, ίσως τραγελαφικές και άκαιρες, όπως αυτές εδώ: «Να, εκεί κάτω, ανάμεσα στους θεατές, ένας που έχει μια κρεατοελιά στο μέτωπο. Δες, υπάρχει ένα σκουριασμένο κουμπί στη στολή του δήμιου...». Όμως, παρ' όλ' αυτά, όλα τα ξέρεις και τα καταλαβαίνεις: υπάρχει ένα σημείο το οποίο είναι αδύνατο να το ξεχάσεις και δεν μπορείς να λιποθυμήσεις, και όλα γυρνούν γύρω απ' αυτό το σημείο. Σκεφτείτε πως αυτό κρατά ως το τελευταίο τέταρτο του δευτερολέπτου, όταν πια το κεφάλι βρίσκεται στη λαιμητόμο και ο άνθρωπος περιμένει και... και ξέρει. Και ξαφνικά ακούει από πάνω του να γλιστράει το σίδερο! Γιατί είναι σίγουρο πως θα τ' ακούσεις! Εγώ, αν ήμουν ξαπλωμένος εκεί, θα άκουγα αυτό το θόρυβο. Ίσως να μην περνάει παραπάνω από ένα δέκατο του δευτερολέπτου, μα και αυτό ίσως να μην είναι αντιληπτό. Και φανταστείτε πως συζητούν ακόμη και μέχρι σήμερα, και λένε πως κι όταν ακόμη πέσει το κεφάλι κομμένο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το γνωρίζει για ένα ακόμη δευτερόλεπτο. Τι ιδέα! Και ποιος ξέρει αν δεν είναι πέντε δευτερόλεπτα; Τώρα ζωγραφίστε το ικρίωμα με τρόπο ώστε να διακρίνει κανείς καθαρά μονάχα το τελευταίο σιαλοπάτι: ο κατάδικος έχει πατήσει πάνω του, το πρόσωπό του είναι χλομό σαν ένα κομμάτι χαρτί: τεντώνει γρήγορα τα μελανιασμένα του χείλη στον εσταυρωμένο που του

παρουσιάζει ο ιερέας· κοιτάζει και τα ξέρει όλα. Ο εσταυρωμένος και το κεφάλι, να ο πίνακας. Ο παπάς, ο δήμιος, οι δυο βοηθοί του και μερικά κεφάλια που βρισκονται πιο εκεί, μπορεί να τα ζωγραφίσει κανείς σαν φόντο, σε τρίτο πλάνο, μέσα σε μια ομίχλη... Να ο πίνακας όπως ακριβώς τον βλέπω.

Ο πρίγκιπας σώπασε και κοίταξε τις ακροάτριές του.

– Αυτό δεν μοιάζει καθόλου με ησυχασμό, μουρμούρισε η Αλεξάνδρα μιλώντας στον εαυτό της.

– Και τώρα διηγηθείτε μας πώς ερωτευτήκατε, είπε η Αδελαΐδα.

Ο πρίγκιπας την κοίταξε με απορία.

– Ακούστε, είπε η Αδελαΐδα με βιασύνη, μας χρωστάτε να μας διηγηθείτε για τον πίνακα της Βασιλείας. Για τη στιγμή, θέλω να σας ακούσω να μας διηγείστε πώς ερωτευτήκατε. Μην ξεφεύγετε· ερωτευτήκατε. Άλλωστε όταν αρχίζετε να διηγείστε μερικά πράγματα, παύετε τη φιλοσοφία σας.

– Και όταν μια διήγησή σας τελειώνει, ντρέπεστε που μας την είπατε, παρατήρησε ξαφνικά η Αγλαΐα. Για ποιο λόγο;

– Τελικά όλα αυτά είναι πολύ ανόητα! είπε η στρατηγίνα, ρίχνοντας στην Αγλαΐα ένα βλέμμα αγανάκτησης.

– Είναι παράλογα, επιβεβαίωσε η Αλεξάνδρα.

– Μην την πιστεύετε, πρίγκιπα! συμπλήρωσε η στρατηγίνα. Επίτηδες το κάνει, δεν ξέρω τι την έχει πιάσει· έχει καλύτερη ανατροφή απ' αυτήν που δείχνει. Μη σκέπτεστε τίποτα απ' αυτά που βλέπετε· χωρίς αμφιβολία κάτι έχουν βάλει στο κεφάλι, για να σας δείχνουν τέτοια αγάπη. Τα ξέρω εγώ τα πρόσωπά τους.

– Και εγώ τα ξέρω, είπε ο πρίγκιπας, βεβαιώνοντας τα λόγια του με ιδιαίτερη προσοχή.

– Πώς αυτό; ρώτησε η Αδελαΐδα με περιέργεια.

– Τι ξέρετε για τα πρόσωπά μας; ρώτησαν και οι δυο άλλες με ενδιαφέρον.

Αλλά ο πρίγκιπας σώπαινε και ήταν σοβαρός. Όλες περίμεναν την απάντησή του.

– Θα σας το πω αργότερα, είπε αυτός με ηρεμία και σοβαρότητα.

– Θέλετε να μας κινήσετε το ενδιαφέρον, ξεφώνισε η Αγλαΐα. Και τι επίσημο ύφος!

– Ε, καλά! είπε γρήγορα η Αδελαιΐδα. Εάν πράγματι είστε τόσο καλός γνώστης της φυσιολογίας, σίγουρα θα έχετε ερωτευθεί κιόλας. Όστε το μάντεψα σωστά. Διηγείστε τό μας, λοιπόν.

– Δεν έχω ερωτευθεί, αποκρίθηκε ο πρίγκιπας στον ίδιο ήρεμο και σοβαρό τόνο. Ήμουν ευτυχισμένος... με κάποιον άλλον τρόπο.

– Με ποιον τρόπο; Με τι;

– Λοιπόν, πάει καλά, θα σας το πω, πρόφερε με ύφος ανθρώπου που έπεσε σε βαθύ ονειροπόλημα.

VI

– Ναι, άρχισε ο πρίγκιπας, αυτή τη στιγμή με κοιτάτε όλες σας με τόση περιέργεια που αν δεν σας την ικανοποιήσω, θα θυμώσετε μαζί μου. Όχι, αστεύομαι, συμπλήρωσε χαμογελώντας. Εκεί κάτω... στο ελβετικό χωριό, υπήρχαν όλο παιδιά· περνούσα τον καιρό μου μαζί τους και δεν είχα τίποτε άλλο εκτός απ' αυτά. Ήταν όλα τα παιδιά του σχολείου του χωριού. Δεν μπορείς να πεις ότι τους έκανα μάθημα· ω, όχι! Είχαν το δάσκαλό τους, που ονομαζόταν Ζυλ Τιμπό. Δεν μπορώ να πω ότι τους έμαθα τίποτε, αλλά για να το πω καλύτερα, όλα αυτά τα τέσσερα χρόνια ήμουν μαζί τους. Δεν είχα ανάγνγη από τίποτε άλλο. Τους τα έλεγα όλα, δεν τους έκρυβα τίποτε. Οι πατεράδες τους και οι συγγενείς τους θύμωναν μαζί μου, γιατί αυτά τα παιδιά δεν ήθελαν να κάνουν τίποτε άλλο παρά να είναι κοντά μου. Μαζεύονταν πάντα τριγύρω μου, τόσο που ο δάσκαλος του σχολείου κατάντησε και αυτός ο ίδιος να γίνει ο πιο μεγάλος μου εχθρός. Απόκτησα εκεί κάτω πολλούς άλλους εχθρούς και η αιτία ήταν πάντα τα παιδιά. Και ο ίδιος ο Σνάιντερ μου έκανε παρατηρήσεις πάνω σ' αυτό το θέμα. Τι φοβόντουσαν λοιπόν; Μπορείς να τα πεις όλα σ' ένα παιδί, όλα. Μου έκανε πάντοτε κατάπληξη σαν έβλεπα ότι οι μεγάλοι, αρχίζοντας από τους πατεράδες και τις μητέρες, ήξεραν τόσο λίγο τα παιδιά. Δεν πρέπει να κρύβεις τίποτα από τα παιδιά με τη δικαιολογία ότι είναι μικρά και ότι είναι πολύ νωρίς για να τους μαθαίνεις μερικά πράγματα. Τι θλιβερή και άτυχη σκέψη! Τα παιδιά τα ίδια γνωρίζουν πως οι πατεράδες τους τα νομίζουν πολύ μικρά και ανίκανα να καταλάβουν, όμως είναι αλήθεια πως αυτά τα καταλαβαίνουν όλα. Οι μεγάλοι δεν ξέρουν ότι ένα παιδί μπορεί να δώσει μια συμβουλή εξαιρετικά χρήσιμη, ακόμη και στην πιο δύσκολη υπόθεση. Ω, Θεέ μου! Όταν ένα απ' αυτά τα όμορφα πουλάκια σάς κοιτάζει με ύφος χαρούμενο και ευτυχισμένο, είναι ντροπή να το ξεγελάσετε! Αν τα ονομάζω πουλάκια, είναι γιατί τίποτε καλύ-

τερο δεν υπάρχει στον κόσμο από ένα μικρό πουλάκι. Άλλωστε, αν όλος ο κόσμος τότε θύμωσε μαζί μου, ήταν εξαιτίας ενός περιστατικού... Όσο για τον Τιμπό, ήταν μονάχα η ζήλια που είχε εναντίον μου. Άρχισε με το να κουνάει το κεφάλι του και απορούσε βλέποντας τα παιδιά να καταλαβαίνουν όλα όσα τούς έλεγα, ενώ δεν καταλάβαιναν τίποτε απ' όσα τούς έλεγε αυτός. Μετά άρχισε να με περιγελάει, όταν του είπα ότι ούτε αυτός ούτε εγώ μπορούσαμε να τα μάθουμε κάτι, και ότι εμείς θα μαθαίναμε περισσότερα απ' αυτά τα ίδια. Πώς μπορούσε να με φθονεί και να με συκοφαντεί, ενώ κι αυτός ο ίδιος ζούσε με παιδιά; Τα παιδιά γιατρεύουν την ψυχή... Λοιπόν, υπήρχε εκεί ένας άρρωστος στο ίδρυμα που διοικούσε ο Σνάιντερ· ήταν ένας πολύ δυστυχισμένος άνθρωπος. Η δυστυχία του ήταν τόσο τρομερή, που δεν θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί κάποια άλλη παρόμοια. Τον έφεραν να θεραπευτεί από τρέλα. Κατά τη γνώμη μου δεν ήταν τρελός, αλλά υπέφερε τρομερά· αυτή ήταν όλη του η αρρώστια. Εάν ξέρατε πόσο καλό τού 'καναν τα παιδιά μας! Αλλά θα σας διηγηθώ αργότερα για την αρρώστια του. Τώρα θα σας διηγηθώ πώς άρχισαν όλα αυτά. Στην αρχή τα παιδιά δεν μ' αγαπούσαν καθόλου. Ήμουνα πολύ μεγάλος γι' αυτά και έχω πάντοτε ένα αδέξιο φέρσιμο· ξέρω ακόμη ότι είμαι άσχημος... ακόμη ότι ήμουν ένας ξένος. Τα παιδιά στην αρχή με περιγελούσαν, μετά μου έριχναν πέτρες, όταν πήραν είδηση πως φίλησα τη Μαρί. Δεν τη φίλησα παρά μονάχα μια φορά... Όχι, μη γελάτε, βιάστηκε να πει ο πρίγκιπας για να σταματήσει τα γέλια των ακροατριών του· αυτό δεν ήταν ένα φιλή αγάπης. Αν ξέρατε πόσο δυστυχισμένο ήταν εκείνο το πλάσμα, θα το λυπόσασταν τόσο, όσο κι εγώ. Ήταν από το χωριό μας. Η μητέρα της ήταν μια γριά γυναίκα, που έμενε μαζί της σ' ένα μικρό, σαραβαλιασμένο σπιτάκι, φωτισμένο από δυο παράθυρα· ένα απ' αυτά τα παράθυρα ήταν αμπαρωμένο από μια σανίδα επάνω στην οποία, ύστερα από άδεια των τοπικών αρχών, είχε τοποθετήσει και πουλούσε κορδόνια, κλωστές, ταμπάκιο, σαπούνι. Αυτά που έπαιρναν απ' αυτό το εμπόριο, τις επέτρεπαν να ζουν. Ήταν άρρωστη και τα πόδια της πρήζονταν· αυτό την υποχρέωνε να μένει πάντοτε καθισμένη. Η κόρη της, η Μαρί, που ήταν περίπου είκοσι χρονών, ήταν λε-

πτή και αδύνατη· από πολύ καιρό τώρα η φυματίωση την έτρωγε, αυτό όμως δεν την εμπόδιζε να εργάζεται έξω την ημέρα και να κάνει τις χοντροδουλειές, όπως να σφουγγαρίζει το πάτωμα, να μπουγαδιάζει, να σκουπίζει τις αυλές, να καθαρίζει τους στάβλους. Ένας περσικός Γάλλος ταξιδιώτης την ξελόγιασε και την πήρε μαζί του, αλλά μετά από οκτώ μέρες την εγκατέλειψε στη μέση του δρόμου. Αυτή ξαναγύρισε, ζητιανεύοντας, καταλερωμένη, σχισμένη και με τα παπούτσια κουρέλια. Περιπατούσε όλη εκείνη τη βδομάδα, κοιμόταν κάτω απ' τ' άστρα και τουρτούριζε από το κρύο. Τα πόδια της ήταν μες στα αίματα, τα χέρια της πρησμένα και σκασμένα. Εδώ που τα λέμε, δεν ήταν ποτέ της όμορφη, αλλά στα μάτια της καθρεφτιζόνταν η ηρεμία, η καλοσύνη, η αθωότητα. Ήταν τρομερά λιγομίλητη. Μια φορά, πριν της συμβεί αυτό, είχε αρχίσει να τραγουδάει ενώ δούλευε. Θυμάμαι ότι όλοι παραξενεύτηκαν και άρχισαν να γελούν. «Δέστε, να, η Μαρί που τραγουδάει! Πώς; Η Μαρί τραγουδάει;». Εκείνη τα έχασε και απ' εκείνη τη μέρα δεν ξανάνοιξε το στόμα της. Λοιπόν, την περιέβαλλαν τότε με καλοσύνη, αλλά όταν γύρισε στο χωριό άρρωστη και βασανισμένη, κανένας δεν έδειξε γι' αυτήν την παραμικρή συμπόνια. Τι σκληροί που είναι οι άνθρωποι σε τέτοιες περιπτώσεις! Πώς η κρίση τους είναι κτηνώδης! Η μάνα της ήταν η πρώτη που της έδειξε αποστροφή και περιφρόνηση. «Έρχεσαι να με ατιμάσεις», της έλεγε. Αυτή ήταν η πρώτη που άφησε να φτύσουν την κόρη της. Όταν έμαθαν στο χωριό την επιστροφή της Μαρί, όλος ο κόσμος έτρεξε να τη δει. Όλοι τους, γέροι, παιδιά, γυναίκες, κορίτσια πήγαν στην γριάς το σπίτι, ένα πλήθος βιαστικό και περιεργό. Η Μαρί πεινούσε και ήταν πεσμένη στο πάτωμα στα πόδια της μητέρας της και έκλαιγε με λυγμούς. Όταν το πλήθος μπήκε στο ερείπιο, έκρυβε το πρόσωπό της στα ξεχτένιστα μαλλιά της και έσκυβε το κεφάλι μέχρι το πάτωμα. Οι άνθρωποι, όλοι τριγύρω της, την κοιτούσαν σαν να 'ταν κανένα ερπετό· οι γέροι την μάλλωναν και της ρίχναν άδικο· οι νέοι την κορόιδευαν, οι γυναίκες την έβριζαν και εκδήλωναν την ίδια αποστροφή σαν να έβλεπαν καμιά αράχνη. Η μάνα καθισμένη επέτρεπε και γίνονταν όλα αυτά, τα επιδοκίμαζε και κουνούσε το κεφάλι. Ήταν πολύ άρρωστη και σχεδόν ετοιμοθάνατη·

πραγματικά, ύστερα από δυο μήνες πέθανε. Αν και έβλεπε να πλησιάζει το τέλος της, δεν θέλησε να συγχωρέσει την κόρη της μέχρι την τελευταία της στιγμή· δεν της μιλούσε ποτέ, την έστελνε να κοιμηθεί στο χαγιάτι και δεν της έδινε τίποτε να φάει. Έπρεπε να βάζει τα άρρωστα πόδια της συχνά σε ζεστό νερό. Η Μαρί τής τα έπλενε κάθε μέρα και την πρόσεχε· η γριά δεχόταν τις υπηρεσίες της σιωπηλή, χωρίς να της λέει μια τρυφερή λέξη. Η δυστυχισμένη Μαρί τα υπέμενε όλα· όταν, αργότερα, γνωρίστηκα μαζί της, παρατήρησα πως και αυτή η ίδια τα επιδοκίμαζε όλ' αυτά και θεωρούσε τον εαυτό της σαν την τελευταία όλου του κόσμου. Όταν η μάνα της έπεσε στο κρεβάτι και δεν μπορούσε πια να σηκωθεί, οι γριές του χωριού ήρθαν να την περιποιηθούν μια μια με τη σειρά, όπως το 'χουν εκεί κάτω. Τότε δεν δίνανε πια καθόλου φαΐ στη Μαρί· όλος ο κόσμος την έδιωχνε, και κανένας δεν ήθελε να του κάνει πια δουλειές, όπως στο παρελθόν. Ήταν σαν ο καθένας να την έφτυνε στο πρόσωπο· οι άνδρες δεν την έβλεπαν παρά σαν μια γυναίκα και της έλεγαν βρομόλογα. Καμιά φορά, πολύ σπάνια, την Κυριακή, οι μεθυσμένοι τής έριχναν λεφτά για να σπάνε πλάκα. Η Μαρί τα μάζευε από τη γη χωρίς να λέει λέξη. Ήταν τότε που άρχισε να φτύνει αίμα. Τα ρούχα της κατακουρελιάστηκαν τόσο που ντρεπόταν να βγει στο χωριό. Από τη μέρα που γύρισε περπατούσε ξυπόλυτη. Λοιπόν, τα παιδιά, ένα τσούρμο, καμιά σαράντα μαθητές, άρχισαν να την κοροϊδεύουν τότε και ακόμη να της πετούν λάσπη. Αυτή ρώτησε ένα βοσκό αν της δίνει την άδεια να βόσκει τα ζώα του, ο βοσκός όμως την έδιωξε. Τότε κι εκείνη, χωρίς την άδειά του, άρχισε να φεύγει με το κοπάδι όλη τη μέρα χωρίς να γυρίζει σπίτι της. Πρόσφερε λοιπόν μεγάλες υπηρεσίες στο βοσκό, ο οποίος το κατάλαβε και έπαψε πια να την διώχνει, και της έδινε ό,τι έμενε απ' το φαγητό του, ψωμί και τυρί. Αυτό το θεωρούσε μεγάλη καλοσύνη από μέρους του. Όταν η μητέρα πέθανε, ο πάστορας δεν δίστασε να τη βρείσει δημόσια, μέσα στη γεμάτη εκκλησία. Αυτή καθόταν κουρελιασμένη πίσω από το φέρετρο και έκλαιγε. Πολλοί άνθρωποι είχαν πάει εκεί για να τη δουν να κλαίει και να ακολουθήσουν το λείψανο. Λοιπόν, ο πάστορας —ένας νέος άνδρας που όλη του η φιλοδοξία ήταν να γίνει μεγάλ-

λος ιεροκήρυκας— γύρισε στους καθήμενους δείχνοντας τη Μαρί: «Ιδού, είπε, αυτή είναι η αιτία του θανάτου αυτής της σεβαστής γυναικάς (ήταν ψέμα, γιατί η γριά ήταν άρρωστη εδώ και δυο χρόνια)· είναι εκεί μπροστά σας και δεν τολμά να υψώσει τα μάτια, γιατί την έχει στιγματίσει ο δάκτυλος του Θεού· είναι ξυπόλυτη και κουρελιασμένη· παράδειγμα για κείνους που έχασαν την αρετή τους! Ποια είναι λοιπόν αυτή; Είναι η κόρη της αποθανούσης!». Και συνέχισε στον ίδιο τόνο. Και φανταστείτε, αυτή η προστυχιά άρεσε σε όλον τον κόσμο, αλλά... ένα παράξενο γεγονός ακολούθησε, γιατί τότε ήταν που μπήκαν στη μέση τα παιδιά, που ήταν όλα με το μέρος μου, και είχαν αρχίσει να αγαπάνε τη Μαρί. Να πώς έγιναν όλ' αυτά: Είχα την ιδέα να κάνω κάτι για τη νέα κοπέλα, αλλά αυτό που θα της χρειαζόταν ήταν χρήματα, και εκεί κάτω δεν είχα ποτέ μου ένα δικό μου καπίκι. Είχα μια μικρή καρφίτσα μ' ένα μπριλάντι· την πούλησα σ' έναν μεταπράτη, ο οποίος γυρνούσε από χωριό σε χωριό και πουλούσε παλιά ρούχα. Μου έδωσε οκτώ φράγκα, αν και η αξία της καρφίτσας ήταν πάνω από σαράντα. Έψαχνα πολύ καιρό να συναντήσω τη Μαρί μόνη της· στο τέλος τη βρήκα έξω απ' το χωριό, κοντά σ' ένα φράχτη, πίσω από ένα δέντρο, σ' ένα μονοπάτι μιας πλαγιάς. Της έδωσα τα οκτώ μου φράγκα και της είπα να κάνει οικονομία, γιατί εγώ δεν θα 'χω άλλα να της δώσω. Μετά τη φίλησα και της είπα να μην το πάρει για απρέπεια· το φιλί μου ήταν μονάχα από οίκτο και όχι από έρωτα. Πρόσθεσα πως απ' την αρχή δεν τη θεώρησα ένοχη, αλλά μονάχα δυστυχισμένη. Ήθελα πολύ να την παρηγορήσω και να την κάνω να πιστέψει πως δεν έπρεπε να θεωρεί τον εαυτό της τιποτένιο μπροστά στους άλλους· αλλά είχα την εντύπωση ότι δεν με καταλάβαινε. Αυτό το πρόσεξα αμέσως, μόλο που όλη την ώρα που ήταν κοντά μου έμενε σιωπηλή, τα μάτια χαμηλωμένα και γεμάτη ντροπή. Όταν τέλειωσα να μιλώ, μου φίλησε τα χέρια. Εγώ αμέσως πήρα τα δικά της για να τα φιλήσω, αλλά τα τράβηξε γρήγορα. Εκείνη τη στιγμή όλο το τσούρμιο των παιδιών μάς παρακολουθούσε· αργότερα έμαθα ότι με κατασκόπευαν από πολύ καιρό. Αρχισαν να σφυρίζουν, να κτυπούν τα χέρια, να γελούν, και βλέποντας αυτά, η Μαρί έφυγε. Θέλησα να τους μιλήσω, αλλά άρχι-

σαν να μου ρίχνουν πέτρες. Την ίδια μέρα όλο το χωριό γνώριζε το συμβάν· τα βάλανε και πάλι με τη Μαρί. Άκουσα να λένε πως θέλανε να την καταδικάσουν σε κάποια τιμωρία, αλλά, Θεέ μου, ευχαριστώ, το πράγμα δεν έφτασε μέχρι εκεί. Αντιθέτως, τα παιδιά δεν την άφηναν να αναπαυθεί· την κοροΐδευαν χειρότερα από πριν και της πετούσαν λάσπη. Έτρεχαν πίσω της. Τους ξέφευγε, αλλά όπως ήταν άρρωστη, σταματούσε για να αναπνεύσει, αν και αυτά την ακολουθούσαν και την έβριζαν. Μια μέρα κόντεψα να τα δείρω. Μετά άρχισα να τα μιλάω, να τα μιλάω κάθε μέρα, κάθε φορά που μπορούσα. Καμιά φορά σταματούσαν και μ' άκουγαν, αλλά χωρίς να πάψουν να βρίζουν τη Μαρί. Τους εξήγησα πόσο ήταν δυστυχισμένη η Μαρί. Λοιπόν, σε λίγο σταμάτησαν να βρίζουν και άρχισαν να σκορπίζουν χωρίς να πούνε τίποτε. Σιγά σιγά πολλαπλασιάζαμε τις συνομιλίες μας. Δεν τους έκρυβα τίποτε και τους μιλούσα με ανοικτή καρδιά. Με άκουγαν με ζωηρό ενδιαφέρον και σε λίγο άρχισαν να αγαπούν τη Μαρί. Μερικά απ' αυτά τη χαιρετούσαν ευγενικά όταν τη συναντούσαν· είναι έθιμο σ' αυτό το μέρος να χαιρετάς τους ανθρώπους που συναντάς και να τους λες καλημέρα, είτε τους γνωρίζεις είτε δεν τους γνωρίζεις. Φαντάζομαι την έκπληξη της Μαρί. Μια μέρα δυο μικρά κοριτσάκια θέλησαν να της δώσουν μερικά βιβλία, της τα πήγαν, και ήρθαν και μου το 'παν. Μου διηγήθηκαν πως η Μαρί έβαλε τα κλάματα και πως τώρα την αγαπούσαν πολύ. Σε λίγο άρχισαν το ίδιο όλα τα παιδιά και άρχισαν να αγαπούν κι εμένα. Έρχονταν και με έβρισκαν συχνά και με παρακαλούσαν να τους διηγηθώ κάτι. Η ασχολία μου αυτή κράτησε τρία χρόνια. Αργότερα, όταν όλος ο κόσμος, ακόμη και ο Σνάιντερ, με κατηγορήσαν ότι μιλούσα στα παιδιά σαν να 'τανε μεγάλα, και δεν τους έκρυβα τίποτε, τους απαντούσα πως είναι ντροπή να λέμε ψέματα στα παιδιά, πως αυτά έτσι κι αλλιώς τα ξέρουν όλα, κι αν προσπαθούν να τους τα κρύψουν, τα κάνουν να φουντώνει η φαντασία τους, ενώ εγώ τούς τα μαθαίνω όμορφα. Έφτανε μονάχα ο καθένας τους να θυμηθεί πώς σιεφτόταν και τι ήξερε σαν ήτανε παιδί. Αυτοί δεν συμφωνούσαν πάνω σ' αυτό. Είχα φιλήσει τη Μαρί δυο βδομάδες πριν από το θάνατο της μητέρας της. Λοιπόν, όταν ο πάστορας έκανε το κήρυγμά του,

όλα τα παιδιά ήταν με το μέρος μου. Τους διηγήθηκα και τους εξήγησα αυτό που είχε κάνει ο πάστορας· όλα θύμωσαν πολύ και μερικά έφτασαν να του σπάσουν τα τζάμια από τα παράθυρα. Τους είπα να μην το ξανακάνουν και τους εξήγησα ότι αυτό ήταν μια κακή πράξη. Αλλά το χωριό τα έμαθε όλα και με κατηγορούσαν ότι χάλασα τα παιδιά. Λοιπόν, όλος ο κόσμος ήξερε ότι οι μαθητές αγαπούσαν τη Μαρί και αυτό τους κατατρόμαζε· αλλά η Μαρί ήταν πολύ ευτυχισμένη. Απαγόρευαν στα παιδιά να τη βλέπουν· όμως αυτά πήγαιναν κρυφά και την έβρισκαν στο χωράφι όπου έβοσκε τις αγελάδες· ήταν αριετά μακριά, σχεδόν μισό βέρσι από το χωριό. Της πήγαιναν γλυκά. Μερικά δεν πήγαιναν παρά για να τη φιλήσουν, την αγνάλιαζαν και της έλεγαν: «Σας αγαπώ, Μαρί», και μετά έφευγαν τρέχοντας. Η Μαρί κόντευε να χάσει το μυαλό της με μια ευτυχία τόσο αναπάντεχη· δεν το είχε καν ονειρευτεί αυτό. Το κυριότερο ήταν ότι τα παιδιά, και κυρίως τα κοριτσάκια, έτρεχαν για να της πουν πως εγώ την αγαπώ, και ότι τους μιλώ πολύ συχνά γι' αυτήν. Της έλεγαν πως εγώ ήμουν εκείνος που τους τα είχε διηγηθεί όλα, και πως αυτά τώρα την αγαπούν και τη λυπούνται. Μετά έτρεχαν σπίτι μου και μου τα έλεγαν όλα, με τα μικρά τους προσωπάκια χαρούμενα και πρόθυμα, ότι πήγαν και είδαν τη Μαρί και πως αυτή μου στέλνει χαιρετίσματα. Το βράδυ πήγαινα στον καταρράκτη· εκεί υπήρχε ένα μέρος τριγυρισμένο από λεύκες, μακριά από τα βλέμματα των ανθρώπων του χωριού. Τα παιδιά έρχονταν να με συναντήσουν εκεί, μερικά μάλιστα κρυφά. Μου φαίνεται πως ένιωθαν μεγάλη ευχαρίστηση να με νομίζουν ερωτευμένο με τη Μαρί και καθ' όλη τη διάρκεια που έζησα εκεί κάτω, ήταν το μόνο σημείο στο οποίο τα είχα ξεγελάσει. Δεν κάθισα να τους εξηγήσω και να τους ομολογήσω πως δεν αγαπούσα τη Μαρί, ή καλύτερα ότι δεν ήμουν ερωτευμένος μαζί της, και ότι δεν ένιωθα γι' αυτήν παρά μονάχα μεγάλη λύπη. Έβλεπα ότι η πιο μεγάλη τους ευχαρίστηση ήταν ότι εγώ αισθανόμουν έτσι όπως αυτά το είχαν φανταστεί μεταξύ τους. Γι' αυτό σώπαινα και τους άφησα την εντύπωση ότι είχαν μαντέψει σωστά. Υπήρχε μέσα στις μικρές τους καρδιές τόση τρυφεράδα και λεπτότητα, που τους φάνηκε αδύνατο, παραδείγματος χάρη, ο καλός τους

ο Λέων να αγαπάει τόσο τη Μαρί και η Μαρί να είναι τόσο κακο-
ντυμένη και να περπατά ξυπόλυτη. Φανταστείτε, της έδωσαν παπού-
τσια, κάλτσες, ασπρόρουχα και ακόμη και κάποιο ένδυμα. Από ποιο
θαύμα ευφύιας έγιναν όλα αυτά; Δεν θα μπορούσα να το πω· όλο το
τσούρμο δούλεψε μαζί. Όταν τους ρωτούσα για όλα αυτά, δεν απα-
ντούσαν, μονάχα γελούσαν χαρούμενα· τα κοριτσάκια χτυπούσαν τα
χέρια και μ' αγκάλιαζαν. Πήγα πολλές φορές να δω τη Μαρί κρυφά.
Η αρρώστια της προχωρούσε. Σταμάτησε να δουλεύει στου βοσκού.
Εντούτοις, όμως, αυτή έφευγε κάθε πρωί με το κοπάδι. Καθόταν πα-
ράμερα στο μέσα μέσα μέρος της προεξοχής ενός σχεδόν κάθετου
βράχου. Έμενε εκεί ακίνητη, κρυμμένη απ' όλους, από το πρωί ως
την ώρα που 'φευγε το κοπάδι. Η αρρώστια την είχε τόσο αδυνατί-
σει που όλη την ώρα αυτή κρατούσε τα μάτια κλειστά, το κεφάλι
ακουμπισμένο στο βράχο και μισοκοιμόταν. Ανέπνεε δύσκολα, το
πρόσωπό της αδυνατισμένο σαν σκελετός, ο ιδρώτας πλημμύριζε το
μέτωπό της και τα μελίγγια της. Την έβρισκα πάντα σ' αυτήν την κα-
τάσταση. Δεν πήγαινα παρά για ένα λεπτό και δεν ήθελα να με δουν.
Μόλις εμφανιζόμουν, η Μαρί ανασκίρτούσε, άνοιγε τα μάτια και με
φιλούσε βιαστικά τα χέρια. Εγώ δεν τα αποτραβούσα πια, γιατί αυ-
τό ήταν για κείνη μια ευτυχία. Όλη την ώρα που ήμουν εκεί αυτή
έτρεμε και έκλαιγε. Μερικές φορές αυτή άρχιζε να μιλάει, αλλά ήταν
δύσκολο να την καταλάβεις. Ώρες ώρες ήταν σαν τρελή, τρομερά
ταραγμένη και ενθουσιασμένη. Τα παιδιά έρχονταν μερικές φορές
μαζί μου. Σ' αυτήν την περίπτωση έμεναν συνήθως σε απόσταση και
έκαναν την περίπολο με μεγάλη ευχαρίστηση. Όταν φεύγαμε, η Μα-
ρί ξανάμενε μόνη, ξανάμενε ακίνητη, έκλεινε τα μάτια και ακου-
μπούσε το κεφάλι στο βράχο· ίσως να ονειρευόταν. Ένα πρωί δεν εί-
χε πια τη δύναμη να ακολουθήσει το κοπάδι και έμεινε μέσα στο
άδαιο σπίτι της. Τα παιδιά το μάθανε αμέσως και ήρθαν σχεδόν όλα
εκείνη τη μέρα να τη δουν με μεγάλη ευχαρίστηση. Τη βρήκαν ξα-
πλωμένη και εγκαταλειμμένη. Δυο μέρες την περιποιόνταν μονάχα
τα παιδιά, που έρχονταν να τη δουν με τη σειρά. Το ένα αντικαθι-
στούσε το άλλο. Αλλά όταν έμαθαν στο χωριό πως η Μαρί βρισκε-
ται στα τελευταία της, οι γριές ήρθαν για να τη φροντίσουν με βάρ-

διες. Φαινόταν ότι άρχισαν να τη λυπούνται. Οι περισσότεροι από τους ανθρώπους του χωριού άφησαν τα παιδιά να την πλησιάζουν και δεν τα μάλωναν όπως άλλες φορές. Η αρρώστια την είχε νικήσει· βρισκόταν σε λήθαργο· ο ύπνος της ήταν ταραγμένος και έβηχε δυνατά. Οι γριές έδιωχναν τα παιδιά, αλλά αυτά έτρεχαν κάτω απ' το παράθυρο, δεν έμεναν όμως παρά ένα λεπτό, για να της πουν: «Καλημέρα καλή μας Μαρί». Μόλις εκείνη τα έβλεπε ή άκουγε τις φωνές τους, ζώηρε, έπαιρνε δυνάμεις για να σηκωθεί λίγο στους αγκώνες της και να τους ευχαριστήσει μ' ένα κούνημα του κεφαλιού. Όπως και στο παρελθόν τής έφερναν λιχουδιές, αλλά αυτή δεν έτρωγε σχεδόν τίποτα. Σας βεβαιώνω πως εξαιτίας των παιδιών πέθανε σχεδόν ευτυχισμένη. Η αγάπη των παιδιών την έκανε και ξέχασε τη μαύρη δυστυχία της. Δέχτηκε τη συγγνώμη από τη μεσολάβησή τους, γιατί ως το τέλος θεωρούσε τον εαυτό της μεγάλη αμαρτωλή. Εκείνα, σαν μικρά πουλάκια, έρχονταν με κομμένα τα φτερά κάτω από το παράθυρό της και της φώναζαν κάθε πρωί: «Σ' αγαπάμε, Μαρί». Πέθανε πολύ πιο γρήγορα απ' ό,τι είχα φανταστεί. Την προηγούμενη του θανάτου της, πριν από τη δύση του ήλιου, πήγα να τη δω· φάνηκε να με γνωρίζει και εγώ τής έσφιξα το χέρι για τελευταία φορά. Πόσο αδύνατο ήτανε αυτό το χέρι! Την επομένη το πρωί κάποιος ήρθε και μου ανήγγειλε ότι η Μαρί πέθανε. Λοιπόν, ήταν αδύνατο να απομακρύνεις τα παιδιά. Αυτά σκέπασαν το φέρετρό της με λουλούδια και της έβαλαν ένα στεφάνι στο κεφάλι. Στην εκκλησία ο πάστορας, μπροστά στην πεθαμένη, δεν είπε τίποτα κακό γι' αυτήν· άλλωστε δεν υπήρχε πολύς κόσμος στην κηδεία, μερικοί περιεργοί όλοι κι όλοι. Αλλά τη στιγμή που σήκωναν το λείψανο, τα παιδιά όρμησαν με τρέλα για να σηκώσουν τα ίδια το φέρετρο. Όπως δεν είχαν τη δύναμη να το κάνουν, κάποιος τους βοήθησε· όλα ακολούθησαν την κηδεία κλαίγοντας. Από τότε το μνήμα της Μαρί είναι πάντοτε καλά περιποιημένο από τα παιδιά, τα οποία το στολίζουν κάθε χρόνο με λουλούδια, και έχουν φυτέψει γύρω γύρω τριανταφυλλιές. Μετά από εκείνη την κηδεία οι άνθρωποι του χωριού με κατέτρεχαν εξαιτίας της επιρροής που είχα στα παιδιά. Οι κυριότεροι υποκινητές αυτού του κατατρεγμού ήταν ο πάστορας και ο δάσκα-

λος. Απαγορέψανε στα παιδιά με τον αυστηρότερο τρόπο να με βλέπουν, και μάλιστα ο Σνάιντερ αναγκάστηκε να υποσχεθεί πως δεν θ' αφήσει κανένα παιδί να με πλησιάσει. Παρ' όλ' αυτά όμως εμείς συναντιόμασταν και μιλούσαμε από μακριά με νοήματα. Μου έστελναν μικρά σημειώματα. Στη συνέχεια όλ' αυτά τακτοποιήθηκαν και όλα πήγαν προς το καλύτερο. Η καταδίωξη αυτή με έφερε σε στενότερη επαφή με τα παιδιά. Κατά τη διάρκεια του τελευταίου χρόνου εγώ συμφιλιώθηκα με τον Τιμπό και με τον πάστορα. Όσο για τον Σνάιντερ, μίλησε πολύ μαζί μου γι' αυτό που αποκαλούσε «το βλαβερό μου σύστημα» με τα παιδιά. Τι «σύστημα» μπορούσα να έχω εγώ; Τελικά, τη στιγμή της αναχώρησής μου, ο Σνάιντερ μου είπε μια πολύ παραόξενη σκέψη του. Μου είπε πως βεβαιώθηκε ότι ήμουν ένα πραγματικό παιδί, ένα παιδί μ' όλη τη σημασία της λέξης. Πως μονάχα στο μπόι και στο πρόσωπο ήμουν α ώριμος· μα στην ανάπτυξη, στην ψυχή, στο χαρακτήρα δεν είχα ενηλικιωθεί. Θα μείνω έτσι μου είπε, κι αν ακόμη ζήσω εξήντα χρόνια. Αυτό με έκανε και γέλασα πολύ. Είναι προφανώς λάθος, γιατί πώς επιτέλους μπορεί να με παρομοιάσει κανείς μ' ένα παιδί; Εντούτοις, αυτό που είναι αλήθεια, είναι ότι δεν αγαπώ την κοινωνία των ωρίμων, των ανδρών, των μεγάλων. Είναι ένα πράγμα που το έχω παρατηρήσει από καιρό· δεν αγαπώ αυτήν την κοινωνία, γιατί δεν ξέρω πώς να της φερθώ. Ό,τι κι αν μου πουν μερικοί καλοί, ό,τι κι αν μου κάνουν, είμαι πάντα λυπημένος όταν είμαι μαζί τους, και είμαι χαρούμενος όταν μπορώ να φύγω για να πάω να συναντήσω τους φίλους μου· και οι φίλοι μου ήταν πάντοτε τα παιδιά, όχι γιατί ήμουν και εγώ ο ίδιος παιδί, αλλά γιατί παιδί αισθανόμουν κοντά τους. Στην αρχή της διαμονής μου στο χωριό, έκανα περίπατο μόνος μου στενοχωρημένος, στο βουνό. Αρκετές φορές συναντούσα συνήθως κατά το μεσημέρι, την ώρα που σχολούσαν, το θόρυβο των παιδιών που έτρεχαν με τις σάκες τους και τις πλάκες τους, με φωνές, με γέλια και παιχνίδια. Τότε μ' όλη μου την ψυχή έτρεχα προς αυτά. Δεν ξέρω πώς να το εκφράσω, αλλά ένιωθα ένα συναίσθημα χαρούμενο και εξαιρετικά δυνατό κάθε φορά που τα συναντούσα. Σταματούσα και γελούσα μ' ευχαρίστηση, βλέποντας τα αδύνατα και μικρά ποδαράκια τους πάντο-

τε σε κίνηση, παρατηρώντας τα αγοράκια και τα κοριτσάκια που έτρεχαν μαζί, τις χαρές τους και τα δάκρυά τους, γιατί μερικά απ' αυτά, από τη στιγμή που έφευγαν από το σχολείο, μέχρι τη στιγμή που έφταναν στο σπίτι, έβρισκαν τον καιρό να τσακωθούν και να κλάψουν, μετά να συμφιλιωθούν και να παίζουν. Αυτές τις στιγμές ξεχνούσα όλη μου τη θλίψη. Αργότερα, όλα αυτά τα τρία χρόνια, δεν μπόρεσα να καταλάβω ούτε πώς ούτε γιατί οι άνθρωποι μελαγχολούν. Η μοίρα μου με έφερνε προς τα παιδιά. Δεν λογάριάζα ποτέ να εγκαταλείψω το χωριό και δεν μου ερχότανε στο νου ότι θα ξαναγύριζα μια μέρα στη Ρωσία. Μου φαινόταν ότι θα ζούσα πάντοτε εκεί κάτω, αλλά ο Σνάνιντερ δεν μπορούσε να με κρατήσει πια, και εξάλλου μεσολάβησε μια υπόθεση τόσο σπουδαία, που ο ίδιος ο Σνάνιντερ με πίεσε να φύγω και έγραψε αυτός ο ίδιος για λογαριασμό μου. Είναι μια υπόθεση για την οποία θέλω να πληροφορηθώ και να συμβουλευτώ κάποιον. Μπορεί η μοίρα μου να αλλάξει εντελώς; αλλά δεν είναι εκεί η ουσία. Η ουσία είναι η αλλαγή που έγινε στη ζωή μου. Άφησα εκεί κάτω πολλά καλά πράγματα. Όλα χάθηκαν. Όταν ήμουν στο βαγόνι, σκεπτόμουν: Θα μπω τώρα στην κοινωνία των ανθρώπων. Ίσως δεν ξέρω τίποτα, αλλά μια καινούργια ζωή αρχίζει για μένα. Αποφάσισα να εκπληρώσω την αποστολή μου τίμια και σταθερά. Μπορεί να έχω σκοτούρες και δυσκολίες στις σχέσεις μου με τους ανθρώπους. Σ' όλες τις περιπτώσεις, αποφάσισα να είμαι ταπεινός και ειλικρινής μ' όλον τον κόσμο· κανένας δεν μου ζήτησε τίποτε περισσότερο! Ίσως και εδώ ακόμη να με κοιτάζουν σαν ένα παιδί· καλύτερα! Όλος ο κόσμος με θεωρεί σαν έναν ηλίθιο. Δεν ξέρω γιατί. Ήμουν τόσο άρρωστος, αυτό είναι αλήθεια, που αυτό μου έδινε ύφος ηλίθιου. Αλλά τι σόι ηλίθιος είμαι τώρα, μια και το καταλαβαίνω ο ίδιος πως με θεωρούν ηλίθιο; Όταν μπαίνω κάπου σκέφτομαι: ναι, με θεωρούν ηλίθιο, αλλά εγώ είμαι ένας άνθρωπος γνωστικός και αυτοί οι άνθρωποι εκεί δεν το καταλαβαίνουν... Αυτή η ιδέα μου περνάει συχνά. Όταν στο Βερολίνο πήρα μερικά γράμματα που τα παιδιά είχαν βρει καιρό να μου γράψουν, τότε κατάλαβα μέχρι ποιο σημείο τα αγαπούσα. Είναι το πρώτο γράμμα που με ευχαρίστησε τόσο. Και τι θλίψη είχαν όταν μ' αποχαιρετούσαν! Ένα

μήνα πριν, είχαν αποκτήσει τη συνήθεια να με φέρουν πίσω στο σπίτι, επαναλαμβάνοντας: «Ο Λέων φεύγει, ο Λέων φεύγει για πάντα!». Κάθε βράδυ πηγαίναμε όπως και πρώτα κοντά στον καταρράκτη και δεν μιλούσαμε παρά μόνο για το χωρισμό μας. Καμιά φορά ήμασταν χαρούμενοι όπως στο παρελθόν, αλλά όταν έφευγαν για να πάνε να κοιμηθούν, άρχιζαν να μ' αγκαλιάζουν με δύναμη και παραφορά, πράγμα που δεν συνέβαινε πριν. Μερικά έρχονταν κρυφά, το ένα μετά το άλλο, για να με αγκαλιάσουν χωρίς να είναι άλλοι μπροστά. Τη μέρα που ήταν να φύγω, όλο το τσούρμο με συνόδευσε στο σταθμό, που απείχε ένα βέρστι περίπου από το χωριό μας. Προσπαθούσαν να συγκρατήσουν τα δάκρυά τους, αλλά πολλά δεν το κατάφεραν και άρχιζαν να κλαίνε με λυγμούς, ιδιαίτερα τα κοριτσάκια. Προχωρούσαμε γρήγορα για να μην αργήσουμε, αλλά τότε τότε το ένα ή το άλλο απ' τα παιδιά έπεφτε επάνω μου στη μέση του δρόμου για να βάλει τα χεράκια του γύρω από το λαιμό μου και να μ' αγκαλιάσει· αυτό καθυστέρούσε όλο το τσούρμο. Αν και εμείς βιαζόμασταν, όλο και σταματούσαμε και περιμέναμε ώσπου να μ' αποχαιρετήσουν. Όταν κάθισα στο βαγόνι και όταν το τρένο ξεκίνησε, όλα τα παιδιά μού φώναζαν «ζήτω!», και έμειναν στη θέση τους πολλή ώρα μέχρι που το βαγόνι χάθηκε από τα μάτια τους. Κι εγώ επίσης τα έβλεπα... Ακούστε: όλη την ώρα, καθώς μπήκα εδώ μέσα, αισθάνομαι ευχαρίστηση, για πρώτη φορά από εκείνη τη στιγμή, η ψυχή μου είναι ξαλαφρωμένη βλέποντας τα αγαπητά πρόσωπά σας –γιατί τώρα παρατηρώ τα πρόσωπα με μεγάλη προσοχή– και ακούγοντας τα πρώτα σας λόγια, μπορώ να πω ότι είμαι ίσως στ' αλήθεια ένας ευτυχισμένος της ζωής. Το ξέρω καλά ότι δεν συναντάει κανείς συχνά ανθρώπους με τους οποίους να δεθεί απ' την πρώτη στιγμή, κι όμως, εγώ σας συνάντησα μόλις κατέβηκα απ' το τρένο. Δεν αγνώω πως είναι ντροπή να μιλάει κανείς για τα αισθήματά του μπροστά σ' όλους, να όμως που εγώ το κάνω. Δεν είμαι πολύ κοινωνικός και ίσως να μην ξαναέρθω στο σπίτι σας παρά μόνο μετά από πολύ καιρό. Μην το παίρνετε αυτό από την κακή του πλευρά. Δεν ήθελα να πω μ' αυτό ότι δεν εκτιμώ τη φιλία σας, και μη νομίζετε ότι προσβλήθηκα από κάτι. Με ρωτήσατε για την εντύπωση που μου

έκαναν τα πρόσωπά σας και τις παρατηρήσεις που έχω κάνει. Θα σας το πω με μεγάλη μου ευχαρίστηση. Εσείς, Αδελαιΐδα Ιβάνοβνα, έχετε ένα πρόσωπο που φανερώνει την καλοσύνη· είναι το πιο συμπαθητικό κι απ' τα τρία. Εκτός απ' το ότι είστε πολύ όμορφη, λέει κανείς κοιτάζοντάς σας: «Να ένα πρόσωπο που μοιάζει μ' αυτό μιας καλής αδελφής». Προσεγγίζετε τα πράγματα απλά κι εύθυμα, ξέρετε όμως να γνωρίζετε γρήγορα τις καρδιές των ανθρώπων. Αυτή είναι η σκέψη μου. Εσείς, Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, έχετε ένα πολύ όμορφο και γλυκό πρόσωπο, αλλά δεν αποκλείεται να έχετε κάποια κρυφή θλίψη. Η ψυχή σας είναι καλή, χωρίς να αμφιβάλλω, αλλά η ευθυμία απουσιάζει. Υπάρχει στο πρόσωπό σας μια ιδιαίτερη απόχρωση, κάτι από την έκφραση που μπορείς να δεις στη Μαντόνα του Χολμπάιν στη Δρέσδη. Αυτές είναι οι σκέψεις μου για το πρόσωπό σας· μάντεψα καλά; Αλήθεια, εσείς οι ίδιες μού προσφέρατε το δώρο της μαντικής. Όσο για το δικό σας πρόσωπο, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, είπε ο πρίγκιπας γυρνώντας ξαφνικά προς τη στρατηγίνα, έχω, δεν λέω την εντύπωση, αλλά την πεποίθηση ότι, παρὰ την ηλικία σας, είστε ένα αληθινό παιδί, σ' όλα, σ' όλα, στο καλό, όπως και στο κακό. Δεν είστε θυμωμένη που σας τα λέω αυτά, δεν είναι έτσι; Γνωρίζετε πόσο σεβασμό έχω στα παιδιά. Και μη νομίζετε πως σας μίλησα τόσο ειλικρινά για τα πρόσωπά σας από καθαρή αφέλεια. Όχι, κάθε άλλο. Ίσως είχα κι εγώ το σκοπό μου.

VII

Όταν ο πρίγκιπας σταμάτησε, όλες οι συνομιλήτριές του, ακόμη και η Αγλαΐα, τον κοιτούσαν εύθυμα, και ιδιαίτερα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Ιδού, η εξέτασή σας τελείωσε, φώναξε αυτή. Α! δεσποινίδες μου, νομίζατε πως θα τον συνοδεύατε σαν ένα φτωχοδιάβολο· και αυτός μόλις που καταδέχτηκε να σας θεωρήσει άξιες προσοχής, κι αυτό μονάχα υπό όρους: ότι θα έρχεται σπάνια να σας βλέπει. Να, λοιπόν, που την πάθαμε όλοι, αρχίζοντας από τον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Γι' αυτό χαίρομαι πολύ. Μπράβο, πρίγκιπα. Μας παρακάλεσαν να σας περάσουμε από εξετάσεις. Αυτά που είπατε για το πρόσωπό μου, είναι η καθαρή αλήθεια. Είμαι ένα παιδί, και το ξέρω. Θεωρώ ότι ο χαρακτήρας σας είναι όμοιος με το δικό μου και χαίρομαι γι' αυτό. Μοιάζουμε σαν δυο σταγόνες νερό, μόνο που εσείς είστε άνδρας κι εγώ είμαι γυναίκα· και δεν πήγα ούτε στην Ελβετία· ιδού όλη η διαφορά.

— Μη βιάζεστε μαμά, φώναξε η Αγλαΐα. Ο πρίγκιπας είπε ότι σ' αυτές τις εξομολογήσεις υπάρχει όχι αφέλεια, αλλά ένας σκοπός.

— Ναι, ναι, φώναζαν γελώντας οι άλλες δυο.

— Μην ειρωνεύεστε, χαριτωμένες μου· αυτός ο ίδιος μπορεί να είναι πιο έξυπνος απ' ό,τι και οι τρεις σας. Θα δείτε. Αλλά, σας παρακαλώ, πρίγκιπα, γιατί δεν είπατε τίποτε στην Αγλαΐα; Η Αγλαΐα περιμένει, όπως κι εγώ.

— Δεν μπορώ να πω τίποτε για την ώρα· θα το κάνω αργότερα.

— Γιατί; Δεν είναι αξιοπρόσεκτη;

— Ω, ναι, είναι αξιοπρόσεκτη. Είσαστε εξαιρετικά όμορφη, Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Είσαστε τόσο όμορφη που φοβάται κανείς να σας κοιτάξει.

— Αυτό είναι όλο; Μιλήστε μας για το χαρακτήρα της, επέμεινε η στρατηγίνα.

– Είναι δύσκολο να κρίνεις την ομορφιά· δεν είμαι ακόμη έτοιμος να το κάνω. Η ομορφιά είναι ένα αίνιγμα.

– Αυτό σημαίνει πως βάλατε ένα αίνιγμα στην Αγλαΐα, είπε η Αδελαΐδα. Αγλαΐα, μάντεψέ το! Είναι αλήθεια, πρίγκιπα, πως είναι ωραία, δεν είναι;

– Εξόχως όμορφη, απάντησε ο πρίγκιπας με θέρμη, ρίχνοντας ένα βλέμμα θαυμασμού στην Αγλαΐα. Είναι τόσο όμορφη, όσο και η Ναστάσια Φιλίπποβνα, αλλά το πρόσωπο είναι τόσο διαφορετικό!

Οι τέσσερις γυναίκες κοιτάχτηκαν με έκπληξη.

– Για ποια μιλάτε; ρώτησε η στρατηγίνα με μονότονη φωνή. Για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα; Πού έχετε δει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα; Ποια είναι αυτή;

– Πριν από λίγο, ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς έδειξε τη φωτογραφία της στον Ιβάν Φιοντόροβιτς.

– Πώς; Έφερε τη φωτογραφία της στον Ιβάν Φιοντόροβιτς;

– Για να τη δει. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα την έδωσε σήμερα στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και αυτός την έφερε για να τη δείξει.

– Θέλω να τη δω! είπε η στρατηγίνα με ορμητικότητα. Πού είναι αυτή η φωτογραφία; Εάν του την έδωσε, οφείλει να την έχει μαζί του, κι αυτός σίγουρα είναι ακόμη στο γραφείο. Έρχεται πάντα να δουλέψει την Τετάρτη και δεν φεύγει ποτέ πριν από τις τέσσερις. Φωνάξτε μου αμέσως τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς! Όχι, δεν έχω τόση μεγάλη επιθυμία να τον δω. Κάντε μου τη χάρη, αγαπητέ μου πρίγκιπα, να πάτε στο γραφείο να του πάρετε τη φωτογραφία και να μου τη φέρετε εδώ. Πέστε πως θέλουμε να τη δούμε. Κάντε μου αυτή την καλοσύνη.

– Είναι καλός, αλλά πολύ αφελής, είπε η Αδελαΐδα όταν βγήκε ο πρίγκιπας.

– Ναι, κάτι παραπάνω από πολύ, επιβεβαίωσε η Αλεξάνδρα· ή καλύτερα, καταντάει να είναι μια στάλα γελοιός.

Και η μια και η άλλη δεν ειδήλωσαν όλη τη σκέψη τους.

– Ωστόσο τα κατάφερε μια χαρά και ξεγλίστρησε όταν μιλούσε για τα πρόσωπά μας, είπε η Αγλαΐα. Αυτός κολάκεψε όλον τον κόσμο, ακόμη και τη μαμά.

– Μη γίνεσαι χλευαστική, φώναξε η στρατηγίνα. Δεν με κολάκεψε, αλλά ήμουν εγώ που κολακεύτηκα μ' αυτά που μου είπε.

– Νομίζεις πως όλ' αυτά τα έλεγε για να βγει από την αμηχανία; ρώτησε η Αδελαΐδα.

– Δεν φαίνεται και τόσο αφέλης.

– Λοιπόν, πάψε! είπε η στρατηγίνα οργισμένη. Εγώ σας λέω πως είστε ακόμη πιο γελοίες απ' αυτόν. Είναι αφέλης, αλλά έχει τα μυαλά του τετρακόσια, με την πιο ευγενική σημασία της λέξης εννοείται. Είναι ακριβώς όπως κι εγώ.

«Έχω οπωσδήποτε κάνει μια γκάφα μιλώντας γι' αυτήν τη φωτογραφία, σκεφτόταν ο πρίγκιπας με κάποιες τύψεις, μπαίνοντας μέσα στο γραφείο. Αλλά... ίσως να έκανα καλά που το είπα...».

Μια ιδέα παραξένη και αριετὰ συγκεχυμένη περνούσε απ' το μυαλό του.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς καθόταν ακόμη στο γραφείο και ήταν βυθισμένος στα χαρτιά του. Φαίνεται πως πραγματικά τον κέρδιζε με το μόχθο του το μισθό που του έδινε η εταιρία. Έδειξε μεγάλη ταραχή όταν ο πρίγκιπας του ζήτησε τη φωτογραφία, εξηγώντας του πως οι κυρίες Επάντσιν μάθανε για την υπαρξή της.

– Εχ! Ήταν ανάγκη να φλυαρήσετε; ξεφώνησε αυτός με θυμό και ορμητικό πείσμα. Δεν καταλαβαίνετε τίποτε... Ηλίθιε! μουρμούρισε μέσα απ' τα δόντια του.

– Συγχωρέστε με, όλα έγιναν από μια απροσεξία που είπα εκεί. Θέλησα να δηλώσω ότι η Αγλαΐα ήταν σχεδόν τόσο όμορφη όσο η Ναστάσια Φιλίποβνα.

Ο Γάνια τον παρακάλεσε να του τα διηγηθεί όλα με λεπτομέρειες και ο πρίγκιπας το έκανε. Λοιπόν, αυτός τον κοίταξε ξανά με ύφος χλευαστικό:

– Σας κόλλησε βλέπω η Ναστάσια Φιλίποβνα..., μουρμούρισε, αλλά δεν τελείωσε τη φράση του και παρέμεινε σκεπτικός.

Η ταραχή του ήταν φανερή. Ο πρίγκιπας του υπενθύμισε τη φωτογραφία.

– Ακούστε, πρίγκιπα, είπε ξαφνικά ο Γάνια σαν να του πέρασε από το νου μια ξαφνική σκέψη. Έχω μια πολύ μεγάλη χάρη να

σας ζητήσω... Αλλά, αλήθεια, δεν ξέρω αν...

Τα έχασε και δεν τέλειωσε τη φράση του. Προσπαθούσε να πάρει μια απόφαση και ήταν σαν να πάλευε με τον εαυτό του. Ο πρίγκιπας περίμενε σιωπηλός. Ο Γάνια τον κοίταζε πάλι μ' ένα βλέμμα εξεταστικό.

– Πρίγκιπα, ξανάρχισε, αυτήν τη στιγμή με περιμένουν εκεί κάτω... εξαιτίας ενός περιστατικού πολύ παράξενου... και γελοίου... για το οποίο δεν φταίω καθόλου... Με λίγες λέξεις, είναι περιττό να μιλάς γι' αυτό. Είναι εκεί κάτω αρκετά θυμωμένες μαζί μου, τόσο που από αρκετό καιρό δεν μπορούσα να πάω στα διαμερίσματα αυτών των κυριών χωρίς να με καλέσουν. Είναι εντελώς απαραίτητο να μιλήσω χωρίς καθυστέρηση στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα. Για κάθε ενδεχόμενο έχω γραφεί μερικές λέξεις (είχε μέσα στα χέρια ένα μικρό διπλωμένο χαρτάκι) και δεν ξέρω πώς να της το δώσω. Μήπως θα μπορούσατε εσείς, πρίγκιπα, να δώσετε τώρα αυτό το μπιλιετάκι στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, αλλά με καθαρό χέρι, θέλω να πω, έτσι που να μην το δει κανένας, καταλαβαίνετε; Δεν είναι, Θεέ μου, κανένα μυστικό· όχι, δεν υπάρχει εκεί τίποτε το... αλλά... θα μου κάνετε αυτήν τη χάρη;

– Αυτό δεν με ευχαριστεί και πολύ, απάντησε ο πρίγκιπας.

– Αχ, πρίγκιπα, παρακάλεσε ο Γάνια, είναι για μένα μεγάλη ανάγκη! Αυτή ίσως μου απαντήσει... Πιστέψτε με, δεν είναι παρά μεγάλη ανάγκη που απευθύνομαι σ' εσάς... Με ποιον να στείλω αυτό το μπιλιετάκι;... Είναι πολύ σημαντικό... Τρομερά σημαντικό για μένα...

Ο Γάνια φοβόταν τρομερά μια άρνηση του πρίγκιπα, τον οποίον κοίταζε στα μάτια με ύφος δειλού και ικετευτικού.

– Εντάξει, θα δώσω το μπιλιέτο.

– Αλλά να μην το δει κανένας, είπε ο Γάνια με πολλή χαρά. Και να ελπίζω και να λογαριάζω στο λόγο τις τιμές σας, έτσι δεν είναι, πρίγκιπα;

– Δεν θα το δείξω σε κανέναν, είπε ο πρίγκιπας.

– Το μπιλιέτο δεν είναι σφραγισμένο, αλλά..., ξέφυγε του Γάνια, που η μεγάλη του σύγχυση τον εμπόδισε να τελειώσει.

— Ω, δεν θα το διαβάσω, είπε ο πρίγκιπας εντελώς απλά.

Πήρε τη φωτογραφία και βγήκε από το γραφείο. Μένοντας μόνος ο Γάνια έβαλε το κεφάλι μέσα στα χέρια.

«Μια μονάχα λέξη απ' αυτήν, κι εγώ..., ναι, ίσως να τα διαλύσω!».

Του ήταν αδύνατο να ξαναβυθιστεί μέσα στα χαρτιά του· ίσως ήταν η προσμονή, ο εννευρισμός. Άρχισε να περπατάει με μεγάλα βήματα από τη μια γωνιά του γραφείου στην άλλη.

Ο πρίγκιπας άφησε τον Γάνια πολύ συλλογισμένος. Αισθανόταν δυσάρεστα στη σκέψη της παραγγελίας που του φόρτωσε, και ακόμμη στην ιδέα πως ο Γάνια έστελνε ένα μπιλιέτο στην Αγγλία. Σε απόσταση δύο δωματίων από το σαλόνι, αυτός σταμάτησε ξαφνικά, σαν μια ανάμνηση να του πέρασε από το νου. Κοίταξε γύρω του, πλησίασε στο παράθυρο για να είναι πιο κοντά στο φως και άρχισε να εξετάζει τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίποβνα.

Λες και ήθελε να μαντέψει μερικά μυστηριώδη χαρακτηριστικά που ήταν μέσα στο πρόσωπο αυτό, και που του είχαν κάνει εντύπωση πριν από λίγη ώρα. Η πρώτη του εντύπωση δεν τον είχε αφήσει ούτε στιγμή, και τώρα βιαζόταν να την επαληθεύσει. Λοιπόν, είχε την πιο έντονη αίσθηση, ότι αυτό το πρόσωπο φανέρωνε εκτός από την ομορφιά, μερικά πράγματα πιο εξαιρετικά. Μπορούσες να δεις σ' αυτό μια υπέρμετρη περηφάνια και μια περιφρόνηση, σχεδόν μίσος, και ταυτόχρονα κάποια διάθεση εμπιστοσύνης και μια καταπληκτική αφέλεια. Αυτή η αντίθεση μέσα στην ίδια φυσιογνωμία σου γεννούσε μια αίσθηση οίκτου. Η εκτυφλωτική ομορφιά αυτής της γυναικας γινόταν ανυπόφορη σ' αυτό το χλομό πρόσωπο με τα βαθυλωμένα μάγουλα και τα φλογισμένα μάτια· μα την αλήθεια, ομορφιά αντικανονική! Ο πρίγκιπας θαύμαζε τη φωτογραφία περίπου ένα λεπτό, ύστερα συνήλθε και ρίχνοντας ένα βλέμμα γύρω του, την έβαλε στα χείλη του και τη φίλησε. Μετά από ένα λεπτό μπήκε στο σαλόνι· το πρόσωπό του ήταν εντελώς ήρεμο.

Αλλά καθώς περνούσε την τραπεζαρία—χωρισμένη από το σαλόνι μ' ένα άλλο δωμάτιο—κόντεψε να πέσει επάνω του η Αγγλία που έβγαине την ίδια στιγμή. Ήταν μόνη.

— Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς με παρακάλεσε να σας δώσω αυτό,

είπε ο πρίγκιπας δίνοντάς της το μπιλιέτο.

Η Αγγλαΐα σταμάτησε, πήρε το χαρτί και κοίταξε τον πρίγκιπα κάπως παράξενα. Δεν υπήρχε η παραμικρή σκιά στο βλέμμα της, αλλά μονάχα μια μικρή έκπληξη και αυτή αναφερόταν στο ρόλο που έπαιξε ο πρίγκιπας. Ήσυχη και περήφανη, το βλέμμα της φαινόταν να λέει: Πώς έγινε και βρεθήκατε με τον Γάνια σ' αυτή την υπόθεση; Έμειναν μερικά λεπτά ο ένας μπροστά στον άλλον. Τέλος, μια χλευαστική έκφραση πήρε το πρόσωπό της, χαμογέλασε και πέρασε.

Η στρατηγίνα παρατήρησε σιωπηλή τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Μ' ένα μορφασμό περιφρόνησης, την κρατούσε σε απόσταση απ' τα μάτια της.

– Ναι, είπε τελικά, είναι ωραία γυναίκα, πολύ ωραία μάλιστα. Την έχω συναντήσει δυο φορές, αλλά μόνον από μακριά. Λοιπόν, αυτή είναι η ομορφιά που εκτιμάτε; είπε γυρνώντας προς τον πρίγκιπα.

– Ναι..., απάντησε ο πρίγκιπας με κάποια προσπάθεια.

– Για την ακρίβεια αυτήν εδώ την ομορφιά;

– Ακριβώς.

– Γιατί;

– Μέσα σ' αυτό το πρόσωπο... υπάρχει πόνος..., πρόσφερε μηχανικά ο πρίγκιπας σαν να μιλούσε στον εαυτό του και όχι για να απαντήσει σε μιαν ερώτηση.

– Νομίζω πως δεν ονειρεύεστε, είπε η στρατηγίνα και με μια περιφρονητική κίνηση πέταξε τη φωτογραφία στο τραπέζι.

Η Αλεξάνδρα την πήρε, η Αδελαΐδα πλησίασε και αυτές οι δυο άρχισαν να την εξετάζουν. Εισείνη τη στιγμή η Αγγλαΐα μπήκε στο σαλόνι.

– Τι δύναμη! φώναξε αμέσως η Αδελαΐδα που παρατηρούσε με απληστία τη φωτογραφία πάνω από τον ώμο της αδελφής της.

– Τι είναι; Για ποια δύναμη μιλάς; ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα απότομα.

– Μια τέτοια ομορφιά είναι δύναμη, είπε με θέρμη η Αδελαΐδα. Μ' αυτήν μπορεί κανείς να αναποδογυρίσει τον κόσμο!

Ξαναγύρισε σκεπτική στο καβαλέτο της. Η Αγγλαΐα έριξε στη φωτογραφία ένα γρήγορο βλέμμα, μισόκλεισε τα μάτια, φούσκωσε το

κάτω χείλος της, μετά πήγε να καθίσει παράμερα, σταυρώνοντας τα χέρια.

Η στρατηγίνα χτύπησε το κουδούνι. Ένας υπηρέτης μπήκε.

– Φωνάξτε τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς που είναι στο γραφείο, είπε.

– Μαμά! φώναξε η Αλεξάνδρα με κάποιο ιδιαίτερο νόημα.

– Θέλω να του πω δυο λόγια, μην ανακατεύεσαι! τη διέκοψε η στρατηγίνα αριετά ενοχλημένη και με ύφος που δεν δεχόταν αντίρρηση. Βλέπετε, πρίγκιπα, στο σπίτι μας τώρα τελευταία μόνο μυστικά υπάρχουν. Τίποτε άλλο από μυστικά. Υπάρχει ένα είδος ειτικέτας που χρειάζονται αυτά. Και αυτό σε μια υπόθεση που χρειάζεται περισσότερο από καθετί άλλο ειλικρίνεια, φως, τιμιότητα. Κάποιος σχεδιάζει γάμους, αλλά αυτοί οι γάμοι δεν μ' αρέσουν καθόλου.

– Μαμά, τι λέτε τώρα; βιάστηκε να πει η Αλεξάνδρα.

– Τι ανησυχείς, αγαπητή μου; Μήπως κι εσύ δεν τα βλέπεις με καλό μάτι; Για το ότι ο πρίγκιπας ακούει, αυτό δεν με ανησυχεί, γιατί είναι φίλος μας, ή καλύτερα ο καλύτερος φίλος μου. Θεέ, βρες ανθρώπους, αλλά μονάχα καλούς ανθρώπους· δεν χρειάζονται οι κακοί και οι παράξενοι, περισσότερο οι παράξενοι που σήμερα αποφασίζουν για ένα πράγμα και αύριο για κάποιο άλλο. Καταλαβαίνετε, Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα; Αυτές νομίζουν, πρίγκιπα, ότι είμαι ιδιότροπη. Αλλά εγώ ξέρω να διακρίνω. Η ουσία είναι η καρδιά. Τα υπόλοιπα είναι χωρίς αξία. Το πνεύμα είναι επίσης χρήσιμο... ίσως μάλιστα να είναι το πιο ουσιαστικό πράγμα. Μη χαμογελάς, Αγλαΐα, δεν αντιφάσκω καθόλου. Μια ανόητη που έχει καρδιά και όχι πνεύμα είναι το ίδιο δυστυχισμένη, όσο και μια ανόητη που έχει πνεύμα και όχι καρδιά. Είναι μια παλιά αλήθεια. Και εγώ είμαι μια ανόητη με καρδιά χωρίς πνεύμα. Εσύ είσαι μια ανόητη που έχει πνεύμα αλλά όχι καρδιά. Και οι δυο μας είμαστε δυστυχισμένες, και οι δυο μας υποφέρουμε το ίδιο.

– Μα τι σας κάνει λοιπόν τόσο δυστυχισμένη, μαμά; δεν μπόρεσε να μη ρωτήσει η Αδελαΐδα, η μόνη από τις τέσσερις γυναίκες που δεν είχε χάσει την καλή της διάθεση.

– Αυτό που με κάνει δυστυχισμένη; Είναι κατ' αρχάς οι μορφωμένες κόρες μου, συμπλήρωσε η στρατηγίνα. Και αυτό μόνο φτάνει· μην επεिताθούμε περισσότερο. Αρκετά φλυαρήσατε. Θα δούμε πώς το μυαλό σας και η φλυαρία σας θα ξεμπλέξουν μεταξύ τους –δεν μιλώ για την Αγγλαΐα. Θα δούμε, ερίτιμη Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, εάν βρείτε την ευτυχία με το σεβαστό σας κύριο... Α! φώναξε βλέποντας να μπαίνει ο Γάνια. Να ακόμη ένας υποψήφιος για γάμο! Καλημέρα, είπε ως απάντηση στο χαιρετισμό του Γάνια, αλλά χωρίς να του πει να καθίσει. Λοιπόν, θα έλθετε εις γάμον;

– Να παντρευτώ;... Πώς;... Να παντρευτώ με ποιαν; ψέλλισε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κατάπληκτος και γεμάτος σύγχυση.

– Σας ρωτάω αν θα παντρευτείτε. Σας αρέσει περισσότερο αυτή η έκφραση;

– Όχι... εγώ... Όχι..., είπε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, που κοκκίνισε από την ντροπή του, προφέροντας αυτήν την ψευτιά.

Κοίταξε κρυφά την Αγγλαΐα που καθόταν στη γωνιά της και αμέσως γύρισε τη ματιά του αλλού. Η νεαρή κοπέλα δεν τον άφηνε από τα μάτια της. Με την ψυχρή ματιά της, τη σταθερή και ήσυχη, παρακολουθούσε την ταραχή του.

– Όχι; Είπατε όχι; επέμενε η ανηλεής Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Φτάνει· θα θυμάμαι πως αυτήν την Τετάρτη, το πρωί, απαντώντας στην ερώτησή μου, είπατε όχι. Τι μέρα έχουμε; Τετάρτη;

– Νομίζω πως ναι, Τετάρτη, απάντησε η Αδελαΐδα.

– Δεν ξέρουν ποτέ τι μέρα είναι. Και η ημερομηνία;

– Είκοσι επτά, είπε ο Γάνια.

– Είκοσι επτά; Ημερομηνία για να τη θυμάσαι. Χαίρετε. Έχετε, νομίζω, πολλή δουλειά και εγώ θέλω να ντυθώ για να βγω· πάρτε τη φωτογραφία σας. Χαιρετίστε από μέρους μου τη Νίνα Αλεξάντροβνα, τη δυστυχισμένη σας μητέρα. Χαίρετε, αγαπητέ μου πρίγκιπα! Ελάτε να μας δείτε όσο το δυνατόν πιο σύντομα. Θα περάσω επίτηδες από το σπίτι της γριάς Μπιελονόνσκι για να της μιλήσω για σας. Ακουστείτε, αγαπητέ μου, νομίζω πως μονάχα για μένα ο καλός Θεός σάς έφερε από την Ελβετία στην Πετρούπολη. Ίσως θα έχετε εδώ και άλλες υποθέσεις, αλλά είναι κυρίως για μένα που έχετε έρθει. Ο

Θεός τα υπολόγισε έτσι ακριβώς. Γεια σας, αγαπητοί μου. Αλεξάνδρα, παιδί μου, συνόδευσέ με.

Η στρατηγίνα βγήκε. Αναστατωμένος, ταραγμένος και γεμάτος μνησικακία, ο Γάνια πήρε τη φωτογραφία από το τραπέζι και απευθύνθηκε στον πρίγκιπα με ένα στραβό χαμόγελο.

— Πρίγκιπα, γυρίζω τώρα αμέσως στο σπίτι. Εάν έχετε ακόμα τη διάθεση να μείνετε σπίτι μας, θα σας οδηγήσω, γιατί δεν ξέρετε ούτε τη διεύθυνση.

— Μια στιγμή, πρίγκιπα, είπε η Αγλαΐα, ενώ σηκωνόταν γρήγορα από την πολυθρόνα της· θέλω να μου γράψετε κατιτί στο άλμπουμ μου. Ο μπαμπάς είπε πως είστε ένας καλλιγράφος. Πάω να σας το φέρω.

Και βγήκε.

— Χαίρετε, πρίγκιπα, φεύγω κι εγώ, είπε η Αδελαΐδα.

Έσφιξε δυνατά το χέρι του πρίγκιπα, του χαμογέλασε ευπροσήγορα και βγήκε χωρίς να κοιτάζει τον Γάνια.

Αυτός έπεσε πάνω στον πρίγκιπα μόλις έμειναν μόνοι. Το πρόσωπό του εξέφραζε μανία και τα μάτια του λαμποκοπούσαν από μίσος.

— Εσείς είστε που καθίσατε και τους τα διηγηθήκατε, πως παντρεύομαι, τραύλισε με μισή φωνή, τρίζοντας τα δόντια. Είστε ένας τέλειος φλύαρος.

— Σας βεβαιώνω πως κάνετε λάθος, απάντησε ο πρίγκιπας ήρεμα και ευγενικά. Ούτε το 'ξερα πως παντρεύεστε.

— Ακούσατε πριν από λίγο τον Ιβάν Φιοντόροβις να λέει πως όλα θα τελειώσουν αυτό το βράδυ στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα και τα επαναλάβετε. Ψεύδεστε! Από πού αυτές οι γυναίκες θα μπορούσαν να το μάθουν; Ποιος, εκτός από σας, θα μπορούσε να τους το ανακοινώσει; Ο διάβολος να σας πάρει! Μήπως και η γριά δεν μου 'κανε υπαινιγμό για το γάμο μου;

— Εάν είδατε έναν υπαινιγμό στα λόγια της, θα μπορούσατε να ξέρετε καλύτερα από μένα ποιος τους το πρόφτασε· όσο για μένα, δεν είπα γι' αυτό λέξη.

— Δώσατε το μπιλιέτο; Υπάρχει μια απάντηση; τον διέκοψε ο Γάνια με ανυπομονησία.

Αλλά την ίδια στιγμή γύρισε η Αγλαΐα χωρίς να αφήσει στον πρίγκιπα τον καιρό να απαντήσει.

– Ορίστε, πρίγκιπα, είπε η νεαρή κοπέλα βάζοντας το άλμπουμ στο τραπέζι·ν διαλέξτε μια σελίδα και γράψτε μου κατιτί. Να και μια πένα· είναι ολοκαίνουργια. Πειράζει που σας έδωσα μια πένα από ατσάλι; Άκουσα πως οι καλλιγράφοι δεν τις χρησιμοποιούν.

Συζητώντας με τον πρίγκιπα, η Αγλαΐα ξέχασε την παρουσία του Γάνια. Αλλά καθώς ο πρίγκιπας διόρθωνε την πένα, έβρισκε μια σελίδα και ήταν έτοιμος να γράψει, ο γραμματέας πλησίασε στο τζάκι μπροστά απ' το οποίο στεκόταν η Αγλαΐα, στα δεξιά του πρίγκιπα, και με μια φωνή τρεμάμενη και διακεκομμένη τής είπε σχεδόν στ' αυτί:

– Μια λέξη, μια μόνο λέξη δικιά σας και έχω σωθεί.

Ο πρίγκιπας γύρισε γρήγορα και τους κοίταξε. Το πρόσωπο του Γάνια φανέρωνε αληθινή απελπισία. Μπορούσε να πει κανείς ότι φαινόταν να προφέρει αυτά τα λόγια χωρίς να το σκεφτεί, παίζοντάς τα όλα για όλα. Η Αγλαΐα τον κοίταξε μερικά λεπτά με την ίδια ήρεμη απορία που είχε κοιτάξει πριν τον πρίγκιπα. Αυτή η απορία της, αυτή η έκπληξη, σαν να μην καταλάβαινε τίποτα απ' όσα της λένε, φαινόταν πιο λυπηρή στον Γάνια και από την πιο έντονη περιφρόνηση...

– Τι μπορώ να γράψω; ρώτησε ο πρίγκιπας.

– Θα σας το υπαγορέψω, είπε η Αγλαΐα γυρίζοντας προς αυτόν. Είστε έτοιμος; Λοιπόν γράφετε: «Δεν κάνω παζάρια». Βάλτε από κάτω την ημερομηνία. Τώρα δώστε μου να το δω.

Ο πρίγκιπας της έδωσε το άλμπουμ.

– Υπέροχο! Το γράψατε θαυμάσια. Η γραφή σας είναι καταπληκτική. Σας ευχαριστώ. Χαίρετε, πρίγκιπα!... Μια στιγμή, είπε ξαφνικά, σαν να θυμήθηκε κάτι. Ελάτε, θέλω να σας δώσω ένα ενθύμιο.

Ο πρίγκιπας την ακολούθησε, αλλά στην τραπεζαρία η Αγλαΐα σταμάτησε.

– Διαβάστε αυτό, είπε τείνοντάς του το μπιλιέτο του Γάνια.

Ο πρίγκιπας πήρε το μπιλιέτο και κοίταξε την Αγγλαΐα με κατάπληξη.

– Ξέρω καλά πως δεν το διαβάσατε και ότι δεν μπορεί να είστε έμπιστος αυτού του ανθρώπου. Διαβάστε, θέλω να ξέρετε το περιεχόμενό του.

Το μπιλιέτο ήταν φανερό πως ήταν γραμμένο βιαστικά.

«Σήμερα είναι που θα αποφασιστεί η μοίρα μου· ξέρετε με ποιον τρόπο. Σήμερα θα αναγκαστώ να δώσω αμετάκλητα το λόγο μου. Δεν έχω κανένα δικαίωμα στη συμπάθειά σας, καμιά αιτία να ελπίζω. Αλλά, κάποτε προσέφερα μια λέξη, μια μόνο λέξη που φώτισε τη νύχτα της ύπαρξής μου και με οδήγούσε σαν ένας φάρος. Ξαναπέστε μια λέξη μόνο και θα με σώσετε από την καταστροφή. Πέστε μου μόνον: διάλυσέ τα όλα, και θα τα διαλύσω όλα σήμερα κιόλας. Τι σας κοστίζει να το πείτε αυτό; Εκλιπαρώντας αυτές τις δυο λέξεις, σας ζητώ μόνον ένα σημάδι ενδιαφέροντος και οίκτου! Τίποτε περισσότερο, τίποτε. Δεν τολμώ να σχηματίσω καμιά ελπίδα, γιατί είναι ανάξιάς της. Μετά από αυτή σας τη λέξη θα πέσω ξανά στη φτώχεια μου και θα υποφέρω με χαρά την απελπιστική μου κατάσταση. Θα αντιμετωπίσω με χαρά τον αγώνα και θα αντλήσω απ' αυτόν καινούργιες δυνάμεις. Στείλτε μου, λοιπόν, αυτήν τη λέξη του οίκτου (του οίκτου μονάχα, σας το ορκίζομαι). Μη θυμώνετε με το θράσος ενός απελπισμένου, που βρίσκεται στο σημείο να πνιγεί μην του δείχνετε αυστηρότητα που τόλμησε να κάνει μια τελευταία προσπάθεια για να σωθεί απ' την καταστροφή.

Γ.Ι.»

– Ο άνθρωπος αυτός, είπε αυστηρά η Αγγλαΐα όταν ο πρίγκιπας τελείωσε το διάβασμα, νομίζει ότι οι λέξεις «διάλυσέ τα όλα» δεν θα με εκθέσουν και δεν θα με υποχρεώσουν σε τίποτα. Αυτός ο ίδιος όπως το βλέπετε, μου δίνει μέσα σ' αυτό το μπιλιέτο έγγραφη εγγύηση. Προσέξτε την αφελή προθυμία με την οποία έχει υπογραμμίσει μερικές λεξούλες· και πόσο εύκολα προδίνεται η κρυφή του σκέψη. Άλλωστε το ξέρει πως αν τα διέλυε όλα, αυτός ο ίδιος, χωρίς να περιμένει να του το πω, χωρίς να μου μιλήσει, χωρίς καμιά ελπίδα ως προς εμένα, τότε εγώ θα άλλαζα τα αισθήματά μου

και ίσως γινόμεουν φίλη του. Αυτό το ξέρει σίγουρα. Η φυγή του όμως είναι βρόμικη. Ενώ τα ξέρει όλα, δεν τολμά να πάρει μια απόφαση· μου γυρεύει εγγυήσεις. Είναι ανίκανος για μια απόφαση πιστεύοντας απλώς σ' εμένα. Θέλει να του δώσω την άδεια να ελπίζει σ' εμένα σε αντάλλαγμα των εκατό χιλιάδων ρουβλίων. Όσο γι' αυτήν τη λέξη, την οποίο αναφέρει στο μπιλιέτο του και που του έχει φωτίσει την ύπαρξη, είναι ένα αναιδές ψέμα. Του έδειξα μόνο μια φορά λίγο οίκτο. Αλλά, έτσι που είναι αυθάδης και χωρίς ντροπή, αμέσως του πέρασε η ιδέα πως υπάρχει δυνατότητα ελπίδας. Αυτό το είχα καταλάβει από τότε. Από τότε λοιπόν άρχισε να μου στήνει παγίδες. Και τώρα το ίδιο κάνει. Πάρτε αυτό το μπιλιέτο και δώστε τó του μόλις θα βγείτε απ' εδώ· όχι νωρίτερα, αυτό εννοείται.

– Και τι απάντηση μπορώ να του δώσω;

– Φυσικά καμιά. Αυτή είναι η καλύτερη απάντηση. Φαίνεται πως έχετε την πρόθεση να κατοικήσετε σπίτι του;

– Μου το σύστησε να το κάνω ο ίδιος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, είπε ο πρίγκιπας.

– Φυλαχτείτε απ' αυτόν, σας προειδοποιώ. Δεν θα σας το συγχωρέσει καμιά φορά που θα του επιστρέψετε το μπιλιέτο.

Η Αγγλαΐα έσφιξε το χέρι του πρίγκιπα και βγήκε. Το πρόσωπό της ήταν σοβαρό και σκυθρωπό· ούτε καν χαμογέλασε όταν τον αποχαιρέτησε.

– Είμαι έτοιμος. Θα πάρω μόνο το μπογαλάκι μου, είπε ο πρίγκιπας στον Γάνια· θα φύγουμε μαζί.

Ο γραμματέας χτύπησε το πόδι του με ανυπομονησία. Το πρόσωπό του ήταν σκυθρωπό από τη λύσσα του. Τέλος, βγήκαν και οι δυο στο δρόμο, κρατώντας ο πρίγκιπας το μπογαλάκι του στο χέρι.

– Η απάντηση; Πού είναι η απάντηση; του είπε ο Γάνια επιθετικός. Τι σας είπε; Της δώσατε το γράμμα μου;

Χωρίς να πει μια λέξη ο πρίγκιπας του έδωσε το μπιλιέτο του. Ο Γάνια έμεινε κατάπληκτος.

– Πώς; Το μπιλιέτο μου! αναφώνησε. Ούτε που της το 'δωσε! Ω,

έπρεπε να το είχα καταλάβει! Ο καταραμένος!... Τώρα εξηγείται πώς δεν κατάλαβε όταν προ ολίγου τη ρώτησα. Αλλά πώς, πώς λοιπόν έγινε και δεν της δώσατε αυτό το γράμμα; Αχ, καταραμ...

— Συγχωρέστε με· είναι εντελώς το αντίθετο. Μπόρεσα και της έδωσα το μπιλιέτο σας λίγη ώρα μετά που μου το δώσατε και με τον τρόπο που μου υποδείξατε. Εάν ξαναβρέθηκε στα χέρια μου, είναι γιατί η Αγλαΐα Ιβάνοβνα μου το έδωσε πίσω.

— Πότε; Ποια στιγμή;

— Μόλις τελείωσα το γράψιμό μου στο άλμπουμ της, με παρακάλεσε να τη συνοδεύσω —δεν το ακούσατε;— Μπήκαμε στην τραπεζαρία, μου έδωσε το μπιλιέτο, μου είπε να το διαβάσω και μετά με παρακάλεσε να σας το επιστρέψω.

— Σας είπε να το διαβάσετε! ούρλιαξε ο Γάνια. Σας είπε να το διαβάσετε! Κι εσείς, το διαβάσατε;

Σταμάτησε ξανά κατάπληκτος και έμεινε μ' ανοικτό το στόμα στη μέση του πεζοδρομίου.

— Ναι, το διάβασα, μόλις τώρα.

— Και αυτή η ίδια σας το 'δωσε να το διαβάσετε, αυτή η ίδια;

— Η ίδια. Πιστέψτε με, δεν θα το διάβαζα ποτέ χωρίς την εντολή της.

Ο Γάνια περίμενε ένα λεπτό, έκανε μια λυπηρή προσπάθεια να κινηθεί και ξαφνικά φώναξε:

— Δεν είναι δυνατόν! Δεν θα μπορούσε να σας είπε να διαβάσετε το γράμμα μου. Ψεύδεστε! Μονάρχος σας το διαβάσατε!

— Σας λέω την αλήθεια, απάντησε ο πρίγκιπας χωρίς να χάσει την ηρεμία του. Πιστέψτε με. Λυπάμαι πολύ, που όλα αυτά σας κάνουν να έχετε μια ακόμη έντονη θλίψη.

— Μα, δυστυχισμένη, δεν σας είπε τίποτε επιστρέφοντάς σας το γράμμα; Κάτι θα σας απάντησε, δεν είναι έτσι;

— Ναι, φυσικά.

— Μιλήστε, μα μιλήστε λοιπόν, ω, διάβολε!...

Και ο Γάνια, που φορούσε γαλότσες, χτύπησε δυο φορές το πόδι στο πεζοδρόμιο.

— Μόλις διάβασα το μπιλιέτο, μου είπε πως θελήσατε να της στή-

σετε παγίδα και να την ειθεσετε με τροπο ωστε να παρτε απ' αυτην μια ελπιδα, και ετσι να τα χαλασετε με το αζημιωτο με την αλλη ελπιδα των εκατο χιλιαδων ρουβλιων. Ειπε πως αν ησασταν αποφασιστικος σε μια τετοια παραιτηση χωρις να κανετε παζαρεματα μαζι της, χωρις να ζητησετε απο πριν εγγυησεις, θα μπορουσε ισως να γινει φιλη σας. Νομιζω πως αυτα ειναι ολα. Α, υπαρχει ακομα και αυτο. Αφου ηηρα το μπιλιετο, τη ρωτησα τι απαντηση να σας δωσω. Μου ειπε πως η καλυτερη απαντηση θα ηταν να μην σας δωσει καμια απαντηση, η κατι τετοιο. Συγχωρεστε με αν ξεχασα την ακριβη της εκφραση, αλλα ετσι το εχω καταλαβει.

Μια μανία χωρις ορια επιασε τον Γανια και τα εβαλε μαζι του.

— Α! Ωστε ετσι πετανε τα μπιλιετα μου απ' το παρθυρο! Α! Δεν κανει παζαρεματα, ε, λοιπον εγω θα κανω! Θα δουμε! Δεν ειπα ακομα την τελευταια μου λεξη... Θα δουμε!... Θα εχει νεα μου!...

Σφιγγοταν, χλομιαζε, αφριζε. Φοβεριζε με τη γροθια του. Σ' αυτην την κατασταση εκανε μερικα βηματα με τον πριγκιπα. Η παρουσια αυτου δεν του προξενουσε καμια στενοχωρια· δεν τον υπολογιζε καθολου· εκανε σαν να ηταν μονος του μεσα στο δωματιο του. Ξαφνικα ομως κατι του περασε απ' το μυαλο και συνηλθε.

— Πως, ειπε απο πολυ κοντα στον πριγκιπα, πως το κατορθωσατε —ηλιθιος οπως ειστε, ειπε μεσα του— και γινατε τόσο εμπιστος, δυο ωρες μονο μετα τη γνωριμια σας; Αυτο μπορειτε να μου το εξηγησετε;

Σ' ολα τα βασανα που τον κατεβαλαν, η ζηλια ως τωρα μονο δεν υπηρχε. Και τωρα, να που ηρθε κι αυτη να τον δαγκιασει ισια στην καρδια.

— Αυτο δεν θα μπορεσω να σας το εξηγησω, απαντησε ο πριγκιπας.

Ο Γανια τον κοιταζε με μνησικακια.

— Δεν ειναι η εμπιστοσυνη της που σας χαρισε στην τραπεζαρια; Αυτη δεν ειπε πως ηθελε να σας χαρισει κατι;

— Δεν μπορω να καταλαβω τιποτε αλλο απ' αυτο που μου ειπε.

— Αλλα, ο διαβολος να με παρει, γιατι αυτη η εμπιστοσυνη; Τι

κάνατε γι' αυτό; Γιατί τους αρέσατε; Ακούστε, είπε με ζωηρό ερεθισμό (αυτή τη στιγμή όλα μέσα του ήταν κάπως σκόρπια και αισθανόταν μια τέτοια αταξία στο μυαλό, που δεν μπορούσε να περιμαζέψει τις σκέψεις του), ακούστε: δεν θα μπορούσατε να θυμηθείτε αυτά που τους λέγατε και να μου τα πείτε απ' την αρχή; Δεν παρατηρήσατε τίποτε; Δεν μπορείτε να θυμηθείτε τίποτε;

– Τίποτε δεν μου είναι πιο εύκολο, απάντησε ο πρίγκιπας. Στην αρχή, μετά την είσοδό μου και το χαιρετισμό μου, μιλήσαμε για την Ελβετία.

– Στο διάβολο η Ελβετία! Μετά!

– Μετά για τις θανατικές εκτελέσεις...

– Για τις θανατικές εκτελέσεις;

– Ναι, αυτό ήρθε τυχαία. Τους διηγήθηκα πώς έζησα εκεί κάτω τρία χρόνια και ανέφερα την ιστορία μιας φτωχιάς χωριατοπούλας...

– Στο διάβολο και η φτωχιά χωριατοπούλα! Μετά; φώναξε ο Γάβρια με ανυπομονησία.

– Μετά τους διηγήθηκα τη γνώμη του Σνάνιντερ για το χαρακτήρα μου, και πώς με ανάγκασε να...

– Στα κομμάτια κι ο Σνάνιντερ! Δεν σκοτίζομαι για τη γνώμη του! Μετά;

– Μετά, όπως το 'φερε η κουβέντα,μίλησα για τα πρόσωπα, ή καλύτερα για την έκφρασή τους, και είπα πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα ήταν τόσο ωραία όσο και η Ναστάσια Φιλίποβνα. Τότε ήταν που μου ξέφυγε και είπα για τη φωτογραφία...

– Αλλά δεν επαναλάβατε αυτά που ακούσατε πριν λίγη ώρα στο γραφείο; Δεν τα επαναλάβατε, δεν είναι έτσι; Όχι; όχι;

– Σας το λέω ακόμη μια φορά, πως δεν τα επανέλαβα.

– Μα, λοιπόν, από πού διάβολε;... Α! Μήπως η Αγλαΐα έδειξε το μπιλιέτο στη γριά;

– Μπορώ να σας διαβεβαιώσω κατηγορηματικά πως δεν το έκανε. Δεν βγήκα απ' το δωμάτιο. Δεν θα είχε τον καιρό να το κάνει.

– Ναι, αλλά μπορεί να έγιναν μερικά πράγματα χωρίς να πάρετε είδηση... Ω, καταραμένη ηλίθιε! φώναξε εκτός εαυτού. Ούτε

δυο κουβέντες σωστές δεν μπορεί να σου πει!

Όπως γίνεται πάντα σε μερικούς ανθρώπους, ο Γάνια άρχισε να τον βρίζει, και μη βρίζοντας αντίσταση, έχασε σιγά σιγά κάθε συγκρατημό. Ακόμη λίγο και θα μπορούσε ίσως να τον φτύσει στο πρόσωπο τον πρίγκιπα, τόσο είχε θυμώσει. Αλλά η μανία του η ίδια τον είχε τυφλώσει· αλλιώς, από ώρα τώρα, θα είχε παρατηρήσει ότι αυτός που μεταχειριζόταν σαν «ηλίθιο», μπορούσε να καταλάβει καμιά φορά τα πράγματα με τόση ζωηρότητα όσο και πονηριά και να τα αποδίδει με έναν τρόπο πολύ ικανοποιητικό. Εκείνη τη στιγμή, όμως, έγινε κάτι αναπάντεχο.

– Οφείλω να σας παρατηρήσω, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, είπε ξαφνικά ο πρίγκιπας, πως άλλοτε ήμουν πραγματικά τόσο άρρωστος, που με νόμιζαν πραγματικά ηλίθιο. Αλλά τώρα, από καιρό έχω γιατρευτεί. Γι' αυτό μου είναι αρκετά δυσάρεστο όταν με λένε και με μεταχειρίζονται ειλικρινώς ως ηλίθιο. Αν και θα μπορούσε κανείς να σας συγχωρέσει, παίρνοντας υπόψη τις αποτυχίες σας, εσείς φτάσατε στο σημείο να με βρίσετε δυο φορές. Αυτό δεν μ' αρέσει καθόλου, και ιδιαίτερα όπως κάνετε εσείς, έτσι ξαφνικά, από την πρώτη μας συνάντηση. Να που βρισκόμαστε σε μια διασταύρωση. Το καλύτερο είναι να χωρίσουμε. Εσείς θα τραβήξετε δεξιά για να πάτε σπίτι σας και εγώ θα πάω αριστερά. Έχω είκοσι πέντε ρούβλια και σίγουρα θα βρω να μείνω σε κανένα ξενοδοχείο.

Ο Γάνια είχε την εντύπωση ότι πιάστηκε σε παγίδα· αισθανόταν φρικτά σαστισμένος και κοκκίνισε από την ντροπή του.

– Συγχωρήστε με, πρίγκιπα, είπε με θέρμη, υποκαθιστώντας ξαφνικά σε εξαιρετική ευγένεια τον αυθάδη τόνο του. Για το Θεό, συγχωρήστε με! Βλέπετε σε τι αμηχανία βρίσκομαι. Εσείς δεν ξέρετε ακόμη σχεδόν τίποτε· εάν τα ξέρατε όλα, χωρίς αμφιβολία θα είχατε και λίγη επιείκεια για μένα, αν και φυσικά δεν την αξίζω καθόλου...

– Ω, δεν είναι ανάγκη να μου ζητήσετε τόσες συγγνώμες, είπε γρήγορα ο πρίγκιπας. Καταλαβαίνω πως είστε πολύ στενοχωρημένος· το δείχνει η προσβλητική σας στάση. Καλά λοιπόν, πάμε σπίτι σας. Θα σας συνοδεύσω ευχαρίστως.

«Όχι, δεν μπορώ τώρα να τον αφήσω να φύγει έτσι, σκεφτόταν ο Γάνια, που καθώς προχωρούσαν έριξε ένα θυμωμένο βλέμμα στον πρίγκιπα. Αυτό το κάθαρμα μ' έκανε και του τα είπα όλα και μετά ξαφνικά έβγαλε τη μάσκα... Κάτι πρέπει να σημαίνει αυτό. Ας είναι, θα δούμε! Όλα θα ξεκαθαρίσουν, όλα, όλα. Σήμερα κιόλας!».

Φτάσανε σε λίγο στο σπίτι.

VIII

Ο Γάνια έμενε στο δεύτερο πάτωμα. Μια σιάλα καθαρή, φωτεινή και φαρδιά, οδηγούσε στο διαμέρισμά του που το αποτελούσαν έξι ή επτά δωμάτια ή γραφεία. Χωρίς να υπάρχει τίποτε το εξαιρετικό, είναι αλήθεια, όπως και να 'ναι όμως ήταν ακριβό για έναν υπάλληλο οικογενειάρχη, ακόμη και αν έπαιρνε για μισθό δυο χιλιάδες ρούβλια το χρόνο. Δεν ήταν παρὰ δυο μήνες που εγkataστάθηκε εκεί με την οικογένειά του, με σκοπό να επινοικιάσουν τα δωμάτια —ο Γάνια ο ίδιος δεν έβλεπε με καθόλου καλό μάτι αυτόν το συμβιβασμό— ύστερα από παρακάλια της Νίνας Αλεξάντροβνα και της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνα, οι οποίες ήθελαν με τη σειρά τους να φανούν χρήσιμες και να αυξήσουν, έστω και λίγο, τα έσοδα της οικογένειας. Ο Γάνια θύμωνε και έβρισκε ατιμωτικό να έχουν οικότερους ύστερα απ' αυτό, λες και άρχισε να ντρέπεται να παραβρισκεται στην καλή κοινωνία, όπου ήθελε να τον παίρνουν για έναν νέο λαμπρό και γεμάτο μέλλον. Όλες αυτές οι υποχωρήσεις στις απαιτήσεις της ζωής, όλες αυτές οι στενοχώριες τον πλήγωναν βαθιά στην ψυχή. Είχε αρχίσει να νευριάζει από κάμποσο καιρό με το παραμικρό και αν δεχόταν ακόμα να υποχωρεί και να υπομένει, ήταν γιατί το 'χε πάρει απόφαση να τ' αλλάξει όλα αυτά στο άμεσο μέλλον. Ωστόσο, αυτή ακριβώς η αλλαγή την οποία είχε αποφασίσει να εκτελέσει, ήταν ένα πρόβλημα τόσο περίπλοκο που η λύση του υπήρχε φόβος να του φέρει περισσότερες σκοτούρες και βάσανα απ' ό,τι η παρούσα κατάσταση.

Ένας διάδρομος περνώντας από το χολ χώριζε το διαμέρισμα στα δύο. Από τη μια μεριά βρίσκονταν τρία δωμάτια που προορίζονταν για νοίκιασμα σε πρόσωπα «ιδιαιτέρως αξιόλογα». Στην ίδια μεριά και στο βάθος του διαδρόμου, δίπλα στην κουζίνα, βρισκόταν ένα τέταρτο δωμάτιο, το πιο μικρό απ' όλα· σ' αυτό έμενε ο αρχηγός της οικογένειας, ο στρατηγός εν αποστρατεία Ιβόλγκιν, που κοι-

μόταν σ' ένα φαρδύ ντιβάνι. Για να μπει στο διαμέρισμα ή για να βγει, ήταν υποχρεωμένος να περνάει από την κουζίνα και τη σάλα υπηρεσίας. Μέσα στο ίδιο δωμάτιο έμενε ο αδελφός του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, ο Κόλια, ένας μαθητής δεκατριών χρονών, ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να ζει σ' αυτό το δωμάτιο, να διαβάζει εκεί και να κοιμάται σ' ένα δεύτερο ντιβάνι μεταχειρισμένο, κοντό και στενό, σκεπασμένο μ' ένα τρύπιο σεντόνι. Η κυριότερη ασχολία αυτού του παιδιού ήταν να φροντίζει τον πατέρα του και να τον προσέχει, γιατί όσο περνούσε ο καιρός τόσο απαραίτητη του ήταν αυτή η φροντίδα. Έδειξε στον πρίγκιπα ένα από τα τρία δωμάτια που ήταν στη μέση· το πρώτο δεξιά ήταν πιασμένο από τον Φερντισσένκο· το τρίτο αριστερά ήταν ακόμη άδειο. Ο Γάνια, μόλις μπήκανε, οδήγησε τον πρίγκιπα στη μεριά του διαμερίσματος που κατοικούσε η οικογένεια. Απ' αυτήν τη μεριά του διαδρόμου υπήρχαν τρία δωμάτια, μια σάλα που τη χρησιμοποιούσαν και για τραπέζα-ριά, ένα σαλόνι, που μονάχα τα πρωινά ήταν σαλόνι και το βράδυ γινόταν γραφείο και υπνοδωμάτιο για τον Γάνια. Τέλος ένα τρίτο δωμάτιο στενάχωρο και πάντα κλειστό· ήταν το υπνοδωμάτιο της Νίνας Αλεξάντροβνα και της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνα. Ο Γάνια δεν έκανε τίποτε άλλο από το να δείχνει την κακή του διάθεση. Αν και φερόταν και ήθελε να φέρεται με σεβασμό προς τη μητέρα του, μπορούσε να το δει κανείς από την πρώτη ματιά πως ήταν μεγάλος τύραννος στην οικογένεια.

Η Νίνα Αλεξάντροβνα δεν ήταν μόνη στο σαλόνι. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα καθόταν δίπλα της και οι δυο τους ήταν απασχολημένες με το πλέξιμο και συζητούσαν με κάποιον επισκέπτη, τον Ιβάν Πέτροβιτς Πτίτσιν. Η Νίνα Αλεξάντροβνα ήταν περίπου πενήντα χρονών· το πρόσωπό της ήταν αδύνατο και λεπτό, τα μάτια πελιδνά. Φαινόταν άρρωστη και βασανισμένη, αλλά η φυσιογνωμία της και το βλέμμα της ήταν αρκετά ευχάριστα. Όποιος την άκουγε να μιλάει, του απεικάλυπτε έναν χαρακτήρα σοβαρό και γεμάτο πραγματική αξιοπρέπεια. Παρόλο το βασανισμένο της ύφος μάντευες πως είναι άνθρωπος σταθερός και αποφασιστικός. Ήταν ντυμένη πολύ σεμνά και φορούσε χρώματα σκουρά όπως μια γριά γυναίκα, αλλά η περι-

βολή της, η ομιλία της και όλοι οι τρόποι της φανέρωναν ένα πρόσωπο που συναναστρεφόταν την καλή κοινωνία.

Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήταν περίπου είκοσι τριών χρονών. Ήταν μετρίου αναστήματος και αρκετά αδύνατη. Το πρόσωπό της δεν είχε τίποτε το αξιοσημείωτο, αλλά ήταν απ' αυτά που έχουν το μυστικό να αρέσουν και χωρίς ομορφιά και ακόμη να εμπνέει το πάθος. Έμοιαζε πολύ στη μητέρα της και ήταν ντυμένη σχεδόν με τον ίδιο τρόπο, γιατί δεν της άρεσαν καθόλου τα λούσα. Η έκφραση των γιρίζων ματιών της μπορούσε να είναι καμιά φορά πολύ ευθυμη και πολύ τρυφερή, αλλά πιο συχνά, πολύ συχνά μάλιστα, ήταν σοβαρή και σκεπτική, περισσότερο τον τελευταίο καιρό. Η φυσιογνωμία της φανέρωνε θέληση και απόφαση. Θα μπορούσε να πει κανείς πως είχε ένα ταμπεραμέντο πιο ενεργητικό και πιο αποτελεσματικό απ' αυτό της μητέρας της. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήταν πολλές φορές ευέξαπτη και ο αδελφός της φοβόταν τις εκρήξεις του θυμού της. Τον ίδιο φόβο αισθανόταν και ο Ιβάν Πέτροβιτς Πίτισιν, που ήταν αυτήν την ημέρα επίσκεψη στους Ιβόλγκιν. Αυτός ήταν ένας άνδρας αρκετά νέος ακόμη· μπορούσες να τον πεις καμιά τριανταριά χρονών. Η φορεσιά του ήταν σεμνή αλλά με καλό γούστο. Οι τρόποι του ήταν ευχάριστοι, αλλά αρκετά σοβαροί. Στο ξανθό του γενάκι έβλεπε κανείς πως δεν ήταν υπάλληλος. Τον περισσότερο καιρό έμενε σιωπηλός, αλλά όταν μιλούσε η κουβέντα του ήταν έξυπνη και ενδιαφέρουσα. Γενικά προκαλούσε μια εντύπωση που ήταν αρκετά ευχάριστη. Έβλεπε κανείς πως η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα δεν του ήταν αδιάφορη και δεν προσπαθούσε να κρύψει τα αισθήματά του. Η νεαρή κοπέλα τον θεωρούσε φίλο της, αλλά απέφευγε και ακόμη αποδοκίμαζε μερικές του ερωτήσεις, όμως τελικά δεν τον αποθάρρυνε καθόλου. Η Ντίνα Αλεξάντροβνα του φερόταν στοργικά και μάλιστα τον τελευταίο καιρό τού έδειξε μεγάλη εμπιστοσύνη. Άλλωστε ήταν γνωστό πως δάνειζε χρήματα με ενέχυρα περισσότερο ή λιγότερο σίγουρα. Ήταν στενότερος φίλος με τον Γάνια.

Ο Γάνια, αφού χαιρέτησε τη μητέρα του με πολλή ψυχρότητα, παρουσίασε τον πρίγκιπα και τον σύστησε με τρόπο λακωνικό αλλά ακριβή. Δεν χαιρέτησε την αδελφή του. Πήρε κατόπιν τον Πίτισιν

και φύγανε απ' το δωμάτιο. Η Νίνα Αλεξάντροβνα είπε στον πρίγκιπα μερικά ευγενικά λόγια, και καθώς ο Κόλια είχε μπει στη μισάνοιχτη πόρτα, του ανέθεσε να τον οδηγήσει στο μεσαίο δωμάτιο. Ο Κόλια ήταν ένα αγόρι με χαρούμενο και συμπαθητικό πρόσωπο, του οποίου οι τρόποι πιστοποιούσαν την εμπιστοσύνη και την αφέλεια.

— Πού είναι οι αποσκευές σας; ρώτησε οδηγώντας τον πρίγκιπα μέσα στο δωμάτιο.

— Έχω ένα μπογαλάκι, που το άφησα στο χολ.

— Θα σας το φέρω αμέσως. Όλη μας η υπηρεσία είναι η μαγείρισσα και η Ματριόνα και γι' αυτό βοηθάω κι εγώ. Η Βάρια τα επιβλέπει όλα και θυμώνει. Ο Γάνια λέει ότι ήρθατε σήμερα από την Ελβετία;

— Ναι.

— Και είναι όμορφα στην Ελβετία;

— Πολύ ωραία.

— Υπάρχουν βουνά;

— Ναι.

— Θα πάω να σας φέρω αμέσως τα πράγματά σας.

Μπήκε η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα.

— Η Ματριόνα θα σας κάνει αμέσως το κρεβάτι σας. Έχετε βαλίτσα;

— Όχι, έχω ένα μπογαλάκι. Ο αδελφός σας πήγε να το φέρει. Είναι στο χολ.

— Δεν βρήκα κανένα μπόγο, παρ'αυτό το μικρό μπογαλάκι, είπε ο Κόλια μπαίνοντας στο δωμάτιο. Πού βάλατε τα υπόλοιπα;

— Δεν έχω τίποτε άλλο, είπε ο πρίγκιπας παίρνοντας το μπογαλάκι του.

— Α, κι εγώ αναρωτιόμουν αν ο Φερντιστσένικο σάς πήρε κρυφά κατιτί.

— Μη λες βλακείες, είπε αυστηρά η Βάρια· και στον πρίγκιπα μιλούσε με ψυχρότητα που μόλις θα μπορούσες να την πεις ευγένεια.

— Αγαπητή Babette, θα μπορούσες να μου φέρεσαι πιο ευγενικά· εγώ δεν είμαι ο Πτίτσιν.

– Θα μπορούσε ακόμη κανείς και να σε δειρεί, Κόλια, είσαι τόσο βλάκας. Για ό,τι χρειαστείτε μπορείτε να απευθυνθείτε στη Ματριόνα. Το γεύμα σερβίρεται στις τεσσαρισημίσι. Μπορείτε να γευματίσετε μαζί μας ή μέσα στο δωμάτιό σας, όπως προτιμάτε. Πάμε Κόλια, μην ενοχλείς τον κύριο.

– Πάμε, αυστηροτάτη δεσποινίς!

Βγαίνοντας πέρασε πάνω στον Γάνια.

– Ο πατέρας είναι εδώ; ρώτησε τον Κόλια.

Σε μια καταφατική απάντηση, ο Γάνια ψιθύρισε μερικές λέξεις στο αυτί του αδελφού του. Ο Κόλια έκανε ένα νεύμα συγκατάθεσης και ακολούθησε τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα.

– Δυο λέξεις, πρίγκιπα. Ξέχασα να σας πω μερικά πράγματα γι' αυτά τα... ζητήματα. Έχω μια παράκληση να σας κάνω. Εάν αυτό δεν σας ενοχλεί πολύ, έχετε την καλοσύνη να μην φλυαρήσετε ούτε εδώ γι' αυτά που έγιναν πριν από λίγο ανάμεσα στην Αγγλαΐα και σ' εμένα, ούτε να φλυαρήσετε εκεί για τα όσα θα δείτε εδώ. Γιατί και εδώ γίνονται αρκετές αηδίες. Και ωστόσο, όλα αυτά στο διάβολο!... Κρατήστε τη γλώσσα σας τουλάχιστον για σήμερα.

– Σας βεβαιώνω πως έχω φλυαρήσει πολύ λιγότερο απ' όσο νομίζετε, είπε ο πρίγκιπας αρκετά ενοχλημένος απ' τους υπαινιγμούς του Γάνια.

Ήταν φανερό πως οι σχέσεις τους όλο και χειροτέρευαν.

– Λοιπόν, πολλά έχω υποφέρει σήμερα εξαιτίας σας. Με άλλα λόγια, σάς ζητάω αυτήν τη χάρη.

– Σημειώστε ακόμα και αυτό, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Τι ήταν αυτό που με απαγόρευε ή με εμπόδιζε πριν από ώρα να κάνω υπαινιγμό για τη φωτογραφία; Δεν μου είχατε ζητήσει να μην πω τίποτα, έτσι δεν είναι;

– Ω, τι απαίσιο δωμάτιο, έκανε ο Γάνια ρίχνοντας γύρω του ένα βλέμμα περιφρονητικό. Είναι σκοτεινό και τα παράθυρα βλέπουν στην αυλή. Τέλος πάντων, αυτό δεν είναι δική μου δουλειά· δεν είμαι εγώ που νοικιάζω τα δωμάτια.

Ο Πτίτσιν έριξε μια ματιά στο δωμάτιο και φώναξε τον Γάνια. Αυτός άφησε βιαστικά τον πρίγκιπα και βγήκε. Είχε ακόμα μερικά

πράγματα να του πει, αλλά δίσταζε και ντρεπόταν να μιλήσει· μα και το δωμάτιο που το κακολόγησε, το έκανε για να βρει μια δικαιολογία για την ντροπή του.

Μόλις ο πρίγκιπας τελείωσε το πλύσιμό του και διόρθωσε λίγο την τουαλέτα του, άνοιξε η πόρτα και ένα καινούργιο πρόσωπο φάνηκε.

Ήταν ένας άνδρας καμιά τριανταριά χρονών, με ανάστημα πιο ψηλό από το μέτριο, με ώμους φαρδείς, με κεφάλι πελώριο, σγουρό και υποζάνθο. Το πρόσωπό του ήταν κόκκινο και κρεατωμένο, τα χείλη του χονδρά, η μύτη του φαρδιά και πλακουτσωτή· τα μικρά του μάτια πνιγμένα μες στο λίπος, είχαν μια χλευαστική έκφραση και φαινόταν σαν να έκαναν νόημα σε κάποιον. Όλη του η εμφάνιση έδειχνε κάποια αδιαντροπιά. Τα ρούχα του ήταν βρόμικα.

Στην αρχή μισάνοιξε την πόρτα τόσο όσο να χωράει μονάχα το κεφάλι και κοιτάζε το δωμάτιο περίπου πέντε δευτερόλεπτα. Έπειτα η πόρτα άρχισε να ανοίγει σιγά σιγά και φάνηκε όλο το σουλούπι του στο κατώφλι. Αλλά δεν έμπαινε ακόμη, και όρθιος στο κούφωμα μισόκλεινε τα μάτια και εξέταζε τον πρίγκιπα. Τέλος, έκλεισε την πόρτα πίσω του, έκανε μερικά βήματα, κάθισε σε μια καρέκλα, πήρε δυνατά απ' το χέρι τον πρίγκιπα και τον υποχρέωσε να καθίσει μπροστά του στο ντιβάνι.

— Φερντιστσένκο, του είπε παρατηρώντας τον πρίγκιπα μέσα στα μάτια σαν να τον ρωτούσε.

— Και λοιπόν; απάντησε ο πρίγκιπας βάζοντας σχεδόν τα γέλια.

— Είμαι ο νοικάρης, πρόφερε ο Φερντιστσένκο, με τα μάτια πάντα στραμμένα στο συνομιλητή του.

— Θέλετε να γνωριστούμε;

— Χε, χε! έκανε ο επισκέπτης, ανακατώνοντας τα μαλλιά και γελώντας.

Μετά γύρισε το βλέμμα του προς την απέναντι γωνιά του δωματίου.

— Έχετε χρήματα; είπε ξαφνικά γυρίζοντας προς τον πρίγκιπα.

— Λίγα.

— Πόσα ακριβώς;

– Είκοσι πέντε ρούβλια.

– Δείξτε τά μου.

Ο πρίγκιπας έβγαλε ένα χαρτονόμισμα των είκοσι πέντε ρουβλίων από την τσέπη του γιλέκου του και το έδωσε στον Φερντιστσένκο, ο οποίος το ξεδίπλωσε, το εξέτασε, το ξαναγύρισε, μετά το κοίταζε στο φως.

– Είναι μοναδικό, του είπε σκεπτικός. Γιατί αυτά τα χαρτονομίσματα κοκκινίζουν; Αυτά τα χαρτονομίσματα των είκοσι πέντε ρουβλίων καμιά φορά είναι κόκκινα, ενώ αντίθετα άλλα είναι που ξεβάφουν. Να, πάρε το.

Ο πρίγκιπας ξαναπήρε το χαρτονόμισμά του. Ο Φερντιστσένκο σηκώθηκε.

– Ήρθα για να σας προειδοποιήσω· πρώτον, να μη μου δανείσετε ποτέ χρήματα, γιατί θα σας ζητώ συχνά.

– Καλά.

– Έχετε την πρόθεση να πληρώνετε εδώ;

– Βεβαίως.

– Ε, καλά! Εγώ δεν το 'χω σκοπό. Ευχαριστώ πολύ. Είμαι ο γείτονάς σας, η πρώτη πόρτα δεξιά, την έχετε δει; Προσπαθήστε να μην έρχεστε να με βλέπετε και πολύ συχνά, όσο για μένα, μείνετε ήσυχος, θα έρχομαι να σας βλέπω. Έχετε δει το στρατηγό;

– Όχι.

– Ούτε τον ακούσατε;

– Και βέβαια όχι.

– Ε, καλά, θα τον δείτε και θα τον ακούσετε! Απευθύνεται αιόμην και σ' εμένα για να μου ζητήσει δανεικά. Ο νοών νοείτω. Χαίρετε. Μπορεί να ζήσει κανείς όταν λέγεται Φερντιστσένκο;

– Γιατί όχι;

– Χαίρετε.

Και τράβηξε προς την πόρτα. Ο πρίγκιπας έμαθε αργότερα ότι αυτός ο κύριος το είχε σύστημα να εκπλήσσει όλον τον κόσμο με την πρωτοτυπία του και την ευθυμία του, αλλά χωρίς ποτέ να το πετυχαίνει. Σε μερικά πρόσωπα έκανε δυσάρεστη εντύπωση, πράγμα που τον πονούσε ειλικρινά, χωρίς ωστόσο να σταματήσει το σύστη-

μά του. Στο κατώφλι του δωματίου είχε την ευκαιρία να πάρει κάτι σαν ρεβάνς· σκοντάφτοντας σ' ένα πρόσωπο άγνωστο στον πρίγκιπα που ήθελε να μπει, αυτός του έκανε τόπο να περάσει και μετά πίσω από την πλάτη του έκανε στον πρίγκιπα σημάδια συνεννόησης, κλείνοντας το μάτι. Με τον τρόπο αυτό έφυγε ικανοποιημένος.

Ο νεοφερμένος ήταν ένας άνδρας ψηλός, που μπορούσες να τον κάνεις πενήντα πέντε χρονών, ή ακόμη και περισσότερο. Ήταν αρκετά παχύς, με πρόσωπο κατακόκκινο, σαρκώδες και αποχαυνωμένο, που ήταν κορνιζαρισμένο με χοντρές γιριζες φαβορίτες. Είχε μουστάκι. Τα μάτια του ήταν μεγάλα και γουρλωμένα. Το σύνολο θα ήταν αρκετά επιβλητικό, αν δεν είχε κάτι το παραμελημένο, το κουρασμένο και ακόμη το μαραμένο. Ήταν ντυμένος με μια παλιά ρεντιγκότα, σχεδόν σχισμένη στους αγκώνες· το πουκάμισό του ήταν λιγδωμένο και αποκάλυπτε ένα παραμελημένο εσωτερικό. Από κοντά μύριζε βότνια, αλλά οι τρόποι του ήταν εντυπωσιακοί, αρκετά μελετημένοι και με φανερή την προσπάθεια να καταπλήξουν τον άλλον με την αξιοπρέπειά τους. Πλησίασε τον πρίγκιπα σιγά σιγά και μ' ένα ευπροσήγορο χαμόγελο στα χείλη τού πήρε σιωπηλά το χέρι και κρατώντας το μες στο δικό του παρατηρούσε κάμποση ώρα το πρόσωπό του, σαν για να βρει σ' αυτό γνωστά χαρακτηριστικά.

– Αυτός είναι! Αυτός είναι! είπε με φωνή σοβαρή αλλά επίσημη... Η ομοιότητα είναι εκπληκτική! Άκουσα να λένε ένα όνομα γνωστό μου και αγαπητό· θυμήθηκα το παρελθόν που ποτέ δεν θα ξαναγυρίσει... Ο πρίγκιπας Μίσιν;

– Εγώ ο ίδιος.

– Στρατηγός Ιβόλγκιν, απόστρατος και δυστυχημένος. Επιτρέπετε να ρωτήσω το όνομά σας και το πατρώνυμό σας;

– Λέων Νικολάγιεβιτς.

– Είναι ακριβώς αυτό! Είσαστε ο γιος του φίλου μου, μπορώ να πω, του παιδικού μου φίλου Νικολάι Πέτροβιτς.

– Ο πατέρας μου λεγόταν Νικολάι Αβόβιτς.

– Αβόβιτς, δόρθωσε ο στρατηγός χωρίς βιασύνη και με απόλυτη πεποίθηση ενός ανθρώπου ο οποίος δεν ξέχασε καθόλου, αλλά του οποίου η γλώσσα μονάχα μπερδεύτηκε.

Αυτός κάθισε και παίρνοντας τον πρίγκιπα απ' το χέρι, τον έβαλε να καθίσει δίπλα του.

– Σας κρατούσα στα χέρια μου, είπε.

– Είναι δυνατόν; ρώτησε ο πρίγκιπας. Είναι εδώ και είκοσι χρόνια που πέθανε ο πατέρας μου.

– Έτσι είναι. Είκοσι χρόνια, είκοσι χρόνια και τρεις μήνες. Σπουδάσαμε μαζί. Εγώ μόλις τελείωσα τις δικές μου σπουδές μπήκα στο στρατό...

– Και ο πατέρας μου ήταν στο στρατό. Ήταν ανθυπολοχαγός στο σύνταγμα Βασιλιέβσκι.

– Στο σύνταγμα Μπιελομίρσκι. Η μετάθεσή του σ' αυτό το σύνταγμα έγινε σχεδόν την παραμονή του θανάτου του. Ήμουν παρών στις τελευταίες του στιγμές και με τις ευλογίες μου ξεκίνησε για την αιωνιότητα. Η μητέρα σας...

Ο στρατηγός κοντοστάθηκε σαν να μην τον άφηνε κάποια θλιβερή ανάμνηση να συνεχίσει.

– Η μητέρα μου πέθανε μετά από έξι μήνες, είπε ο πρίγκιπας. Υπέκυψε σ' ένα κρυολόγημα.

– Όχι, δεν πέθανε από κρυολόγημα· πιστέψτε το γέρο. Ήμουν εκεί και την έθαψα κι αυτήν επίσης. Δεν ήταν κρυολόγημα· ήταν η λύπη που έχασε τον πρίγκιπά της· αυτό τη σκότωσε. Ναι, αγαπητέ μου, έχω κρατήσει εξίσου τη θύμηση της πριγκίπισσας. Αχ, οι νέοι άνθρωποι! Αν και παιδικοί φίλοι, ο πρίγκιπας και εγώ αλληλοσκοτωνόμασταν εξαιτίας της.

Ο πρίγκιπας άρχισε να τον ακούει με κάποια απορία.

– Ήμουν πολύ ερωτευμένος με τη μητέρα σας όταν ήταν αρραβωνιασμένη, αρραβωνιασμένη με το φίλο μου. Αυτός το πρόσεξε και ήταν γι' αυτόν ένα φοβερό χτύπημα. Ένα πρωί, μεταξύ έξι και επτά, έρχεται να με ξυπνήσει. Με πολλή έκπληξη βλέπω τα ρούχα μου. Σιωπή και απ' τις δυο μεριές. Εγώ τα κατάλαβα όλα. Βγάζει από την τσέπη του δυο πιστόλια. Μονομαχία μέσα από μαντίλι, χωρίς μάρτυρες. Για ποιο λόγο οι μάρτυρες, όταν σε διάστημα πέντε λεπτών πάει κάποιος να σε ξεκάνει για την αιωνιότητα; Γεμίσαμε τα πιστόλια, απλώσαμε το μαντίλι και σταθήκαμε σε θέση, ώστε ο ένας

να βλέπει το πρόσωπο του άλλου, και ακουμπήσαμε το πιστόλι στην καρδιά ο ένας του άλλου. Ξαφνικά, τα δάκρυα άρχισαν να τρέχουν από τα μάτια μας, και τα χέρια μας άρχισαν να τρέμουν. Σ' αυτόν, όπως σ' εμένα ταυτόχρονα. Φυσικά, πέσαμε ο ένας στην αγκαλιά του άλλου και μεταξύ μας υποσχεθήκαμε έναν αγώνα γενναιοδωρίας. «Είναι δική σου», φωνάζει ο πρίγκιπας. «Είναι δική σου», του λέω εγώ. Σύντομα, με μια λέξη... αλλά ήρθατε να μείνετε σπίτι μας;

– Ναι, ίσως για λίγο καιρό, απάντησε ο πρίγκιπας κομπιάζοντας.

– Πρίγκιπα, η μαμά σάς παρακαλεί να πάτε κοντά της, φώναζε ο Κόλια, αφού έριξε πρώτα ένα βλέμμα μέσα στο δωμάτιο.

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε για να πάει, αλλά ο στρατηγός έβαλε το δεξί του χέρι στον ώμο του πρίγκιπα και του είπε φιλικά να καθίσει επάνω στο ντιβάνι.

– Ως αληθινός φίλος του πατέρα σου, του είπε, πρέπει να σε προειδοποιήσω. Όπως το βλέπετε κι εσείς ο ίδιος, είμαι θύμα μιας τραγικής καταστροφής, αλλά χωρίς να έχει γίνει δίκη. Ναι, χωρίς δίκη. Η Νίνα Αλεξάντροβνα είναι μια γυναίκα σπάνια. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, η κόρη μου, είναι μια σπάνια δεσποινίς. Οι περιστάσεις μάς ανάγκασαν να νοικιάζουμε δωμάτια... Αυτή είναι μια ανήκουστη κατάπτωση! Εγώ, που ήμουν στο σημείο να γίνω γενικός διοικητής!... Έχουμε πάντα τη χαρά να σας βλέπουμε, αν και μια τραγωδία συντελείται κάτω από τη στέγη μας.

Ο πρίγκιπας, του οποίου η περιέργεια ήταν πολύ μεγάλη, τον κοίταξε ερωτηματικά.

– Ετοιμάζεται εδώ ένας γάμος, αλλά ένας γάμος όχι συνηθισμένος. Ένας γάμος μιας διαφορούμενης γυναίκας και ενός νέου ανδρός που θα μπορούσε να ήταν αυλικός ακόλουθος. Θέλουν να βάλουν αυτό το πρόσωπο κάτω από την ίδια στέγη με τη γυναίκα μου και την κόρη μου. Αλλά, όσο εγώ θα ζω, αυτό δεν θα γίνει ποτέ. Θα κοιμάμαι μπροστά στην πόρτα και θα πρέπει να περάσει πάνω απ' το σώμα μου!... Δεν απευθύνω πια το λόγο στον Γάνια· αποφεύγω ακόμη και να τον συναντήσω. Είναι για κάποιο σκοπό που σας προειδοποιώ. Άλλωστε, αν μείνετε σπίτι μας, θα γίνετε μάρτυρας σε πράγματα που θα ανταποδώσουν αυτήν την περιττή ειδοποίηση. Αλλά εί-

στε ο γιος του φίλου μου και έχω το δικαίωμα να ελπίζω...

– Πρίγκιπα, κάντε μου τη χάρη να ρθείτε κοντά μου, στο σαλόνι, είπε η Νίνα Αλεξάντροβνα που είχε έρθει η ίδια στην πόρτα.

– Φαντάσου, αγαπητή μου, φώναξε ο στρατηγός, ότι κουνούσα τον πρίγκιπα στα χέρια μου όταν ήταν παιδί!

Η Νίνα Αλεξάντροβνα έριξε στο στρατηγό ένα βλέμμα αποδοκιμαστικό, μετά εξέτασε με τα μάτια τον πρίγκιπα Μίσκιν, αλλά χωρίς να πει τίποτε. Ο πρίγκιπας την ακολούθησε. Έφτασαν στο σαλόνι, κάθισαν και η Νίνα Αλεξάντροβνα άρχισε να του λέει με μισή φωνή κάτι βιαστικά. Αλλά μόλις άρχισε, ο στρατηγός έκανε εισβολή μέσα στο δωμάτιο. Αυτή σώπασε και με φανερή στενοχώρια έσκυψε πάνω από το πλεκτό της. Ο στρατηγός ίσως παρατήρησε αυτήν τη στενοχώρια, όμως εξακολούθησε να 'ναι αριστά κεφάλτος.

– Ο γιος του φίλου μου! Τι αναπάντεχη συνάντηση! Από καιρό τώρα ούτε να το διανοηθώ δεν τολμούσα. Είναι δυνατόν, αγαπητή μου, να μη θυμάσαι το μακαρίτη Νικολάι Λβόβιτς; Τον είχες δει στο Τβερ, δεν είναι έτσι;

– Δεν τον θυμάμαι τον Νικολάι Λβόβιτς. Ήταν ο πατέρας σας; ρώτησε αυτή τον πρίγκιπα.

– Ναι, αλλά νομίζω πως πέθανε στο Ελιζαμπέτιγκραντ και όχι στο Τβερ, παρατήρησε δειλά ο πρίγκιπας στο στρατηγό. Έτσι μου είπε ο Παυλίστσεβ...

– Όχι, στο Τβερ, βεβαίωσε ο στρατηγός. Είχε μετατεθεί σ' αυτήν την πόλη λίγο πριν το θάνατό του και συγκεκριμένα πριν χειροτερέψει η αρρώστια του. Ήσασταν λοιπόν πολύ μικρός για να θυμάστε τη μετάθεση ή το ταξίδι. Όσο για τον Παυλίστσεβ, όσο κι αν ήταν ο καλύτερος των ανθρώπων, μπορεί να έκανε λάθος.

– Ξέρατε, λοιπόν τον Παυλίστσεβ;

– Ήταν άντρας σπάνιας αξίας, αλλά εγώ ήμουν αυτόπτης μάρτυς. Ευλόγησα τον πατέρα σας στο επιθανάτιο κρεβάτι του.

– Μα ο πατέρας μου ήταν υπόδικος τη στιγμή που πέθανε, παρατήρησε εκ νέου ο πρίγκιπας, αν και ποτέ δεν γνώρισα την κατηγορία που του απέδωσαν. Πέθανε στο νοσοκομείο.

– Ω, ήταν για την υπόθεση του στρατιώτη Κολπακόβ. Χωρίς

καμιά αμφιβολία θα αθωνόταν.

— Αλήθεια; Είσαστε θετικά κατατοπισμένοι γι' αυτήν την υπόθεση; ρώτησε ο πρίγκιπας, του οποίου η περιέργεια κεντρίστηκε ζωηρά.

— Το ξέρω πολύ καλά! φώναξε ο στρατηγός. Το δικαστήριο έλυσε τη συνεδρίαση χωρίς να αποδοθεί δικαιοσύνη. Ήταν μια παράξενη υπόθεση, μια υπόθεση μυστηρίου θα μπορούσε να πει κανείς. Ο λοχαγός Λαριόνοβ πεθαίνει ενώ ήταν διοικητής του λόχου. Το έργο του αναλαμβάνει προσωρινά ο πρίγκιψ. Καλά ως εδώ. Ένας στρατιώτης με το όνομα Κολπακόβ, κλέβει το πετσί της μπότας ενός συναδέλφου του. Πηγαίνει και τα πίνει. Καλά ως εδώ. Ο πρίγκιπας κατσαδιάζει τον Κολπακόβ και τον φοβερίζει με μαστίγωμα. Σημειώστε ότι η σκηνή έγινε παρουσία του επιλοχία και του δεκανέα. Πολύ καλά. Ο Κολπακόβ πάει στο στρατώνα, ξαπλώνει σ' ένα κρεβάτι και πεθαίνει ένα τέταρτο της ώρας αργότερα. Από το κακό στο χειρότερο· η περίπτωση είναι μοναδική, σχεδόν απίστευτη. Όπως και να 'ναι κηδεύουν τον Κολπακόβ, ο πρίγκιψ κάνει την αναφορά του. Όλα αυτά είναι τέλεια, δεν είναι έτσι; Αλλά να, που έξι μήνες αργότερα, στην επιθεώρηση της ταξιαρχίας παρουσιάζεται, σαν να μην είχε γίνει τίποτα, ο στρατιώτης Κολπακόβ, στον τρίτο λόχο του δευτέρου τάγματος, του συντάγματος πεζικού του Νοβοζεμπλιάνσκι, που ήταν στην ίδια ταξιαρχία και στην ίδια μεραρχία!

— Πώς αυτό; ξεφώνησε ο πρίγκιπας και έμεινε άναυδος.

— Τα πράγματα δεν έγιναν έτσι ακριβώς. Υπάρχει ένα λάθος, είπε η Νίνα Αλεξάντροβνα στον άντρα της κοιτάζοντάς τον σχεδόν με λύπη. Ο άντρας μου κάνει λάθος.

— Αγαπητή μου, είναι εύκολο να λες «κάνει λάθος», αλλά άντε να φέρεις στο φως μια υπόθεση σαν κι αυτήν! Όλος ο κόσμος βρέθηκε σε αδιέξοδο. Εγώ πρώτος θα 'λεγα ότι έγινε λάθος. Δυστυχώς, ήμουν μάρτυρας και συμμετείχα στην επιτροπή ανακρίσεως. Όλες οι αντιπαραστάσεις απέδειξαν πως ήταν στην πραγματικότητα εκείνος ο ίδιος ο στρατιώτης Κολπακόβ, που είχε κηδευτεί πριν έξι μήνες, με τις τυπικές συνήθειες, και με τον ήχο του τύμπανου. Η περίπτωση είναι πραγματικά σπάνια, σχεδόν απίθανη, συμφωνώ σ' αυτό, αλλά...

– Μπαμπά, το δείπνο σας έχει σερβιριστεί, ανήγγειλε η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα μπαίνοντας στο δωμάτιο.

– Α, πολύ ωραία, υπέροχα! Αρχίσα να πεινάω... Αλλά η περίπτωση είναι ψυχολογική...

– Η σούπα θα κρυώσει πάλι, είπε η Βάρια με ανυπομονησία.

– Έρχομαι, έρχομαι, μουρμούρισε ο στρατηγός βγαίνοντας από το δωμάτιο. Ήταν ήδη στο διάδρομο, όταν ακούστηκε να λέει: «Και με τη φούρνα όλων των ανακρίσεων...».

– Θα περάσετε πολλά από τον Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς αν μένετε σπίτι μας, είπε η Νίνα Αλεξάντροβνα στον πρίγκιπα. Άλλωστε δεν θα σας ενοχλεί πολύ, γιατί τρώει μόνος. Θα πρέπει να το παραδεχτείτε: ο καθένας έχει τα ελαττώματά του και τις... ιδιοτροπίες του. Μερικοί μάλιστα ίσως να 'χουν πολύ περισσότερα από εκείνους που τους δείχνουν με το δάκτυλο. Δεν θα σας κάνω παρά μόνο μια επίμονη παρακλήση: εάν ο άνδρας μου σας ρωτάει για τα χρήματα του δωματίου, πείτε του πως μου τα έχετε δώσει. Αλλά και αν τα δώσετε στον Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, πάλι θα περάσουν σε πίστωση του λογαριασμού σας: αλλά αν σας το λέω, είναι για την καλή τάξη... Τι είναι αυτό, Βάρια;

Η Βάρια μπήκε μέσα στο δωμάτιο. Χωρίς να πει λέξη, έδωσε στη μητέρα της τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Η Νίνα Αλεξάντροβνα σιρίτησε και παρατήρησε τη φωτογραφία για ένα λεπτό, πρώτα με μια έκφραση φόβου, έπειτα με συντριπτική πίκρα. Τέλος κοίταξε ερωτηματικά τη Βάρια.

– Η ίδια τού τη χάρισε σήμερα, είπε η Βάρια, και το βράδυ όλα θα αποφασιστούν μεταξύ τους.

– Το βράδυ! επανέλαβε η Νίνα Αλεξάντροβνα με μισή φωνή και απελπιστικό τόνο. Γιατί το βράδυ; Δεν υπάρχει πλέον αμφιβολία και δεν μένει πια καμιά ελπίδα. Δεν τα τακτοποίησε όλα δίνοντας αυτή τη φωτογραφία;... Σου την έδειξε ο ίδιος; τη ρώτησε με έκπληξη.

– Γνωρίζετε πως ένα μήνα τώρα δεν μιλάμε καθόλου. Ο Πίτισιν μού τα είπε όλα. Όσο για τη φωτογραφία, τη μάζεψα από κάτω, δίπλα στο τραπέζι.

– Πρίγκιπα, είπε ξαφνικά η Νίνα Αλεξάντροβνα, θα ήθελα να σας

ρωτήσω —και γι' αυτό κυρίως σας παρακάλεσα να έρθετε— αν είναι καιρός που γνωρίζετε τον γιο μου. Είπε, νομίζω, πως ήρθατε μόλις σήμερα.

Ο πρίγκιπας διηγήθηκε με λίγα λόγια τα γνωστά, παραλείποντας εκείνα που είχαν συμβεί στους Επάντσιν. Η Νίνα Αλεξάντροβνα και η Βάρια τον άκουγαν προσεκτικά.

— Δεν θέλω να εκμαιεύσω από σας πληροφορίες για τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς μ' αυτή μου την ερώτηση, παρατήρησε η Νίνα Αλεξάντροβνα· δεν πρέπει να με παρεξηγήσετε σ' αυτό το θέμα. Αν υπάρχει κάτι που δεν μπορείτε να το ομολογήσετε εσείς ο ίδιος, εγώ δεν θα θελήσω να το μάθω από άλλο στόμα. Δεν ενοχλήθηκα από τους υπαινιγμούς του Γάνια, που έκανε πριν λίγη ώρα μπροστά σας, και από την απάντηση που έδωσε, αφού φύγατε, σε μια από τις ερωτήσεις μου: «τα ξέρει όλα, άχρηστο να τον ενοχλείτε!». Τι σήμαινε λοιπόν αυτό; Δηλαδή, θα 'θελα να ξέρω μέχρι ποιο σημείο...

Ο Γάνια και ο Πτίτσιν μπόκαν γρήγορα στο δωμάτιο. Η Νίνα Αλεξάντροβνα σώπασε αμέσως. Ο πρίγκιπας έμεινε καθισμένος δίπλα της, ενώ η Βάρια πήγε παράμερα. Η φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνα ήταν σε φανερό μέρος, πάνω στο τραπέζι της δουλειάς της Νίνας Αλεξάντροβνα, ακριβώς μπροστά της. Ο Γάνια την πρόσεξε, σουφρώσε τα φρύδια, την πήρε με πείσμα και την πέταξε στο γραφείο του, στην άλλη πλευρά του δωματίου.

— Είναι για σήμερα, Γάνια; ρώτησε ξαφνικά η Νίνα Αλεξάντροβνα.

— Τι είναι για σήμερα; ρώτησε ο Γάνια αναπηδώντας και αμέσως γύρισε προς τον πρίγκιπα. Α, κατάλαβα, κι εδώ ακόμα τα προφτάσατε!... Ώστε σας ξαναήρθε η αρρώστια σας! Δεν μπορείτε να κρατήσετε τη γλώσσα σας; Λοιπόν, εξοχότατε, καταλαβαίνετε...

— Στην παρούσα περίπτωση το λάθος είναι δικό μου και κανενός άλλου, είπε ο Πτίτσιν.

Ο Γάνια τον κοίταξε ερωτηματικά.

— Λοιπόν, Γάνια, έτσι είναι πολύ καλύτερα. Άλλωστε από μια μεριά, είναι τελειωμένη υπόθεση, μουρμούρισε ο Πτίτσιν και πήγε και κάθισε στο τραπέζι, έβγαλε από την τσέπη του ένα κομμάτι χαρτί

γραμμένο με μολύβι και άρχισε να το εξετάζει προσεκτικά.

Ο Γάνια κατσούφιασε περιμένοντας μια οικογενειακή σκηνή. Ούτε που το σκέφτηκε να ζητήσει συγγνώμη από τον πρίγκιπα.

— Αν όλα έχουν τελειώσει, παρατήρησε η Νίνα Αλεξάντροβνα, είναι αυτονόητο πως ο Ιβάν Πίτισιν έχει δίκιο. Μη σου φρώνεις τα φρύδια, σε παρακαλώ, Γάνια, και μη νευριάζεις. Δεν θα σε ρωτήσω τίποτα σχετικά μ' αυτό που δεν θέλεις να μου πεις. Σου υπόσχομαι ότι θα υποταχθώ τελείως· κάνε μου τη χάρη να ηρεμήσεις!

Μιλούσε χωρίς να σηκώνει τα μάτια από το εργοχείρō της, και με ύφος που την έκανε να φαίνεται ήσυχη. Ο Γάνια απόρησε, σώπασε όμως και κοίταξε τη μητέρα του, περιμένοντας πιο πολλές εξηγήσεις. Οι οικογενειακές σκηνές δεν του ήταν πολύ ευχάριστες. Η Νίνα Αλεξάντροβνα πρόσεξε τη μεταβολή του και είπε με ελαφρύ χαμόγελο:

— Αμφιβάλλεις ακόμα και δεν με πιστεύεις. Μην ανησυχείς. Από μέρους μου δεν θα υπάρξουν ούτε δάκρυα ούτε παρακάλια. Η μόνη μου επιθυμία είναι να σε δω ευτυχισμένο, και αυτό το ξέρεις. Υποτάχτηκα στο πεπρωμένο, αλλά η καρδιά μου θα είναι πάντα μαζί σου, είτε μείνουμε μαζί, είτε χωρίσουμε. Και δεν το λέω μονάχα για τον εαυτό μου· δεν έχεις παρά να ρωτήσεις και την αδελφή σου...

— Α, πάλι αυτή! φώναξε ο Γάνια, ρίχνοντας στην αδελφή του ένα βλέμμα ειρωνείας και αποστροφής. Αγαπημένη μου μαμά! Να σας ξαναδώσω το λόγο μου για κάτι που σας τον είχα ήδη δώσει: όσο εγώ θα είμαι εδώ, όσο εγώ θα ζω, κανένας δεν θα τολμήσει να μη σας σεβαστεί. Θα επιμένω να σας έχουν πλήρη σεβασμό όλοι ανεξαιρέτως, όποιος κι αν πρόκειται να περάσει το κατώφλι μας...

Ο Γάνια αισθάνθηκε τόσο ευτυχισμένος που κοίταξε τη μητέρα του σχεδόν φιλικά, σχεδόν τρυφερά.

— Δεν έχω κανένα φόβο για μένα, Γάνια, το ξέρεις. Δεν ήταν για μένα που βσανιζόμουν όλον αυτόν τον καιρό. Λένε πως απόψε όλα θα τελειώσουν. Τι θα τελειώσει;

— Μου υποσχέθηκε να μου πει απόψε, στο σπίτι της, αν δέχεται ή όχι, απάντησε ο Γάνια.

— Είναι περισσότερο από τρεις βδομάδες που αποφεύγαμε να μι-

λήσουμε γ' αυτό το θέμα, και αυτό ήταν το προτιμότερο. Αλλά τώρα που όλα έχουν τελειώσει, ένα μονάχα ήθελα να σε ρωτήσω: πώς μπόρεσε να σου δώσει τη συγκατάθεσή της και ακόμα να σου χαρίσει τη φωτογραφία της, αφού δεν την αγαπάς; Είναι δυνατόν εσύ, και μια γυναίκα τόσο... τόσο...

– Τόσο πεπειραμένη, αυτό δεν θέλετε να πείτε;

– Δεν είναι αυτή η έκφραση που έφαχνα. Είναι ποτέ δυνατόν να την κοροϊδεύεις σε τέτοιο βαθμό;

Στην ερώτησή της, η Νίνα Αλεξάντροβνα άφησε να διαφανεί ένας ασυνήθιστος ερεθισμός. Ο Γάνια έμεινε σιωπηλός, σκέφτηκε ένα λεπτό και μετά είπε, χωρίς να κρύψει την ειρωνεία του:

– Έχετε παραφερθεί, αγαπητή μαμά: η υπομονή σας έχει εγκαταλείψει περισσότερο από μια φορά. Έτσι πάντα αρχίζουν οι καβγάδες μεταξύ μας και μας δηλητηριάζουν. Είχατε πει: ούτε ερωτήσεις, ούτε παράπονα, και όμως, να που ξανάρχισαν! Προτιμότερο να σταματήσουμε εδώ. Ναι, αυτό είναι προτιμότερο! Άλλωστε ήταν δική σας πρόθεση... Ποτέ και για τίποτε στον κόσμο δεν θα σας εγκαταλείψω. Άλλος στη θέση μου θα εγκατέλειπε το σπίτι, για να μην βλέπει μια αδελφή σαν τη δικιά μου. Να! Κοιτάζτε πώς με κοιτάει τώρα. Ας σταματήσουμε εδώ. Ήμουν τόσο χαρούμενος... Και πώς ξέρετε πως κοροϊδεύω τη Ναστάσια Φιλίπποβνα; Όσο για τη Βάρια, ας κάνει όπως νομίζει. Αρκετά! Δεν μου περισσεύει καιρός!

Ο Γάνια άναβε όλο και περισσότερο καθώς μιλούσε, και πηγαίνοερχόταν μέσα στο δωμάτιο. Αυτές οι συζητήσεις έθιγαν όλα τα μέλη της οικογένειας στο πιο ευαίσθητο σημείο τους.

– Το είπα και θα το κάνω, θα φύγω, αν μπει αυτή εδώ μέσα! είπε η Βάρια.

– Από πείσμα! φώναξε ο Γάνια. Και από πείσμα είναι που δεν παντρεύεσαι ακόμα. Γιατί μου κάνεις αυτόν το μορφασμό της περιφρόνησης; Δεν με νοιάζει, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα. Μπορείτε να κάνετε, και τώρα αμέσως, αυτό που σας αρέσει. Είναι καιρός τώρα που με ενοχλείτε.

Μετά, βλέποντας τον πρίγκιπα να σηκώνεται, του λέει:

– Πώς, πρίγκιπα, αποφασίσατε τελικά να μας αφήσετε;

Ο τόνος της φωνής του Γάνια έδειχνε το βαθμό του εκνευρισμού στον οποίο φτάνει ο άνθρωπος και πόσο τον χαίρεται ο ίδιος, όταν παραδίνεται σ' αυτόν χωρίς συγκρατημό και τον ζει με μεγάλη απόλαυση, κι ας τον φέρει όπου να 'ναι.

Ο πρίγκιπας, που βρισκόταν κιόλας στο κατώφλι του δωματίου, γύρισε και έκανε να απαντήσει, αλλά βλέποντας το συσπασμένο πρόσωπο του συνομιλητή του και καταλαβαίνοντας πως μια σταγόνα θα έφτανε για να ξεχειλίσει το ποτήρι, βγήκε δίχως να πει λέξη. Μερικά λεπτά αργότερα, οι φωνές που ακούγονταν από το σαλόνι του έδωσαν την εντύπωση ότι, μετά που έφυγε, η συζήτηση έγινε πιο ζωήρη και πιο ασυγκράτητη.

Πέρασε από τη σάλα και διέσχισε το χολ για να πάει στο δωμάτιό του. Περνώντας δίπλα από την εξώπορτα που άνοιγε προς τη σιάλα παρατήρησε πως κάποιος απ' έξω προσπαθούσε να χτυπήσει το κουδούνι· φαίνεται είχε πάθει κάποια βλάβη, γιατί κουνιόταν χωρίς να δίνει ήχο. Ο πρίγκιπας τράβηξε το σύρτη, άνοιξε την πόρτα, και τινάχτηκε προς τα πίσω γεμάτος έκπληξη: Η Ναστάσια Φιλίποβνα ήταν μπροστά του! Τη γνώρισε μεμιάς από τη φωτογραφία της. Καθώς τον αντίκρισε εκείνη, μια αστραπή θυμού φώτισε τα μάτια της. Πέρασε γρήγορα στο χολ, σκουντώντας τον λίγο με τον ώμο, και του είπε εξοργισμένη, ενώ πετούσε από τους ώμους της τη γούνα:

– Αν βαριέσαι τόσο να διορθώσεις το κουδούνι, να μένεις τουλάχιστον στο χολ για να ανοίγεις όποιον χτυπά! Να, τώρα, άφησες και τη γούνα μου να πέσει! Τι βλάκας!

Πραγματικά, η γούνα ήταν πεσμένη καταγής. Η Ναστάσια Φιλίποβνα την είχε ρίξει πίσω της, χωρίς να περιμένει να της την πάρει ο πρίγκιπας, και χωρίς να δει ότι τα χέρια του δεν την είχαν αρπάξει.

– Πρέπει να σε πετάξουν έξω απ' την πόρτα. Πήγαινε να με αναγγείλεις!... πρόσθεσε.

Κάτι ήθελε να πει ο πρίγκιπας, αλλά έχασε το θάρρος του και δεν μπόρεσε να προφέρει λέξη. Κρατώντας ακόμα τη γούνα, τράβηξε για το σαλόνι.

– Κοιτάτε τον πού πηγαίνει με τη γούνα μου! Γιατί την κρατάς ακόμα; Χα, χα! Μήπως είσαι τρελός;

Ο πρίγκιπας γύρισε και την κοιτάζε σαν απολιθωμένος. Αυτή έβαλε τα γέλια. Χαμογέλασε και αυτός, αλλά χωρίς να ξαναβρεί τη μιλιά του. Τη στιγμή που της άνοιγε την πόρτα ήταν χλομός, τώρα το αίμα είχε ξαναγυρίσει ξαφνικά στο πρόσωπό του.

– Μα ποιος είναι αυτός ο ηλίθιος; φώναξε αγανακτισμένη, χτυπώντας το πόδι. Ε, πού πας; Ποιον πας να αναγγείλεις;

– Πάω να αναγγείλω τη Ναστάσια Φιλίποβνα! τραύλισε ο πρίγκιπας.

– Από πού με ξέρεις; ρώτησε με ορμή. Εγώ δεν σ' έχω δει ποτέ. Πήγαινε να μ' αναγγείλεις... Μα τι φωνές είναι αυτές που ακούω;

– Μαλώνουν! είπε ο πρίγκιπας και κατευθύνθηκε προς το σαλόνι.

Μπήκε σε μια στιγμή πολύ κρίσιμη. Η Νίνα Αλεξάντροβνα ήταν έτοιμη να τα ξεχάσει όλα, να «υποταχτεί σε όλα», αλλά τελικά υπερασπιζόταν τη Βάρια. Αυτή ήταν στο πλευρό του Πίτιτσιν, που είχε τελειώσει πια την εξέταση του σημειώματος, που ήταν γραμμένο με μολύβι. Η Βάρια δεν δειλίαζε καθόλου και δεν έδινε σημασία, μόλο που οι αισχρολογίες του αδελφού της γίνονταν όλο και πιο κτηνώδεις, όλο και πιο ανυπόφορες. Σε τέτοιες περιπτώσεις συνήθιζε να μένει σιωπηλή και να κοιτάζει τον αδελφό της κοροϊδευτικά. Ήξερε πως μ' αυτόν τον τρόπο τον έκανε να βγαίνει από τα ρούχα του. Ήταν ακριβώς εκείνη η στιγμή, που ο πρίγκιπας μπήκε στο δωμάτιο και ανήγγειλε:

– Η Ναστάσια Φιλίποβνα!

IX

Γενική σιωπή επικράτησε. Όλοι κοιτούσαν τον πρίγκιπα, σαν να μην είχαν καταλάβει ή σαν να μην ήθελαν να καταλάβουν. Ο Γάνια έμεινε παγωμένος από φόβο.

Ο ερχομός της Ναστάσιας Φιλίποβνα ακριβώς σε μια τέτοια στιγμή, ήταν το πιο παράξενο γεγονός, το πιο απροσδόκητο, το πιο συνταρακτικό. Ήταν η πρώτη φορά που τιμούσε τους Ιβόλγκιν με την επίσκεψή της. Έως τώρα ήταν τόσο ακατάδεκτη, που στις συνουμιλίες της με τον Γάνια δεν είχε εκδηλώσει ποτέ την επιθυμία να γνωριστεί με τους γονείς του. Τον τελευταίο καιρό μάλιστα ούτε τους ανέφερε καθόλου, λες και δεν υπήρχαν. Ο Γάνια, ενώ ήταν ευχαριστημένος που αναβαλλόταν μια τέτοια συζήτηση δυσάρεστη γι' αυτόν, εντούτοις είχε σημειώσει στην καρδιά του αυτήν της την ακαταδεξία. Όπως και να 'ταν, περίμενε ειρωνείες για την οικογένειά του, παρά μια επίσκεψη. Του ήταν γνωστό, βέβαια, πως αυτή τα ξέρει όλα όσα γίνονται σπίτι του, από την ημέρα ακόμη που της ζήτησε το χέρι, και τον τρόπο που οι γονείς του τα έκριναν. Η επίσκεψή της, αυτήν τη στιγμή, μετά από το δώρο της φωτογραφίας και μάλιστα την ημέρα των γενεθλίων της, την ημέρα που είχε υποσχεθεί να αποφασίσει για την τύχη του, σήμαινε σχεδόν την ίδια την απόφασή της.

Η αμηχανία με την οποία όλοι τους κοίταζαν τον πρίγκιπα, δεν κράτησε πολύ. Η Ναστάσια Φιλίποβνα φάνηκε η ίδια στην πόρτα του σαλονιού, και για δεύτερη φορά μπαίνοντας στο δωμάτιο σιούνησε ελαφρά τον πρίγκιπα.

— Τελικά τα κατάφερα και μπήκα... Γιατί δένετε το κουδούνι σας; είπε με ύφος χαρούμενο, δίνοντας το χέρι στον Γάνια, που έσπευσε να την υποδεχτεί. Γιατί σατίσαστε; Παρακαλώ, συστήστε με...

Ο Γάνια, καταταραγμένος, αντί να την συστήσει αμέσως στη μητέρα του, όπως θα ήταν το σωστό, τη σύστησε πρώτα στη Βάρια. Πριν δώσουν τα χέρια οι δυο γυναίκες, αντάλλαξαν ένα βλέμμα πα-

ράξανο. Η Ναστάσια Φιλίποβνα γελούσε και προσποιούνταν ότι είχε καλή διάθεση, αλλά η Βάρια δεν προσπαθούσε να προσποιηθεί και κοιτάζε την επισκέπτρια σκυθρωπή. Στο πρόσωπό της δεν φάνηκε ούτε ίχνος χαμόγελου, πράγμα που το απαιτούσε η απλή διπλωματία. Ο Γάνια αισθάνθηκε να του κόβεται η αναπνοή. Η ώρα δεν σήκωνε πια παρακιάλια. Έριξε στη Βάρια ένα βλέμμα τόσο άγριο, που η αδελφή του κατάλαβε, από τη δύναμη εκείνου του βλέμματος, τι ένιωθε αυτός εκείνη τη στιγμή. Αποφάσισε λοιπόν να υποταχτεί στη θέλησή του και να χαμογελάσει στη Ναστάσια Φιλίποβνα. (Γενικά, τα πρόσωπα αυτής της οικογένειας είχαν ακόμη πολλή αγάπη ο ένας για τον άλλον).

Η Νίνα Αλεξάντροβνα θέλησε να μετριάσει κάπως την πρώτη αυτή εντύπωση, όταν ο Γάνια σύστησε τη Ναστάσια και σ' αυτήν. Αλλά μόλις η μητέρα του άρχισε να μιλάει για την «ιδιαιτερή της ευχαρίστηση», η Ναστάσια Φιλίποβνα, ενώ την άκουγε, γύρισε ξαφνικά στον Γάνια, έπειτα κάθισε, χωρίς να της πουν, σ' ένα μικρό ντιβάνι στη γωνιά, δίπλα στο παράθυρο, και άρχισε να τον ρωτά:

– Πού είναι το γραφείο σας; Και... πού είναι οι ενοικιαστές; Νοιάζετε δωμάτια, δεν είν' έτσι;

Ο Γάνια κοκκίνισε τρομερά και έκανε κάτι ν' απαντήσει, αλλά η Ναστάσια Φιλίποβνα τον διέκοψε πριν τελειώσει, για να συμπληρώσει μόνη της:

– Και πού να χωρέσουν οι ενοικιαστές; Εσείς δεν έχετε ούτε γραφείο! (Έπειτα, γυρίζοντας ξαφνικά στη Νίνα Αλεξάντροβνα, τη ρωτάει) Και αποδίδει η ενοικίαση;

– Αυτό είναι αρκετή ταλαιπωρία, απάντησε εκείνη, αλλά φυσικά φέρνει και κάποιο κέρδος. Άλλωστε πηγαίνουμε μόνο να...

Αλλά ξανά η Ναστάσια Φιλίποβνα έπαψε να την ακούει. Κοίταξε τον Γάνια και γελώντας του είπε:

– Τι πρόσωπο είναι αυτό; Θεέ μου! Τι έκφραση είναι αυτή που έχετε!

Το γέλιο της κράτησε ένα λεπτό. Πραγματικά, το πρόσωπο του Γάνια ήταν βαθιά αλλοιωμένο. Η σαστιμάρα του και ο κωμικός του φόβος έδωσαν μονομιάς θέση σε μια υπερβολική ωχρότητα. Τα χεί-

λη του συσπάστηκαν· σφίγγοντας τα δόντια, κοιτάζε με κακία το πρόσωπο της νέας γυναίκας, που δεν έπαυε να γελά.

Εκεί, σ' όλη αυτήν τη σιγή, ένας παρατηρητής παρακολουθούσε βουβός: Ήταν ο πρίγκιπας, που δεν είχε ακόμα ξαναβρεί τη μιλιάρχη του, που την έχασε με την εμφάνιση της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Μόλο που στεκόταν σαν απολιθωμένος στην ίδια θέση, δίπλα στην πόρτα, πρόφτασε ωστόσο να δει τη χλομάδα και την αρρωστιάριχη αλλοίωση στο πρόσωπο του Γάνια. Έκανε μηχανικά ένα βήμα μπροστά, σαν να ήταν φοβισμένος.

– Πιέστε λίγο νερό..., ψιθύρισε στον Γάνια. Και μην κοιτάτε μ' αυτό το βλέμμα...

Ήταν φανερό πως πρόφερε αυτά τα λόγια χωρίς να το συλλογιστεί, χωρίς προηγούμενη σκέψη· είχαν έρθει στα χείλη του αυθόρμητα. Το αποτέλεσμά τους όμως ήταν καταπληκτικό: Όλος ο θυμός του Γάνια στράφηκε ξαφνικά εναντίον του πρίγκιπα. Τον έπιασε από τον ώμο και τον κοιτούσε βουβός, μ' ένα βλέμμα εκδικητικό και μνησίκαιο, σαν να μην ήταν σε θέση να μιλήσει. Η σύγχυση ήταν γενική: Η Νίνα Αλεξάντροβνα άφησε μια αδύνατη κραυγή· ο Πίτισιν προχώρησε ανήσυχος ανάμεσα στους δυο άντρες· ο Κόλια και ο Φερντιστσένκο, που φάνηκαν στο κατώφλι της πόρτας, έμειναν μ' ανοιχτό στόμα. Μόνο η Βάρια εξακολουθούσε να κοιτάζει τη σιγή νή κρυφά, αλλά προσεκτικά, καθώς στεκόταν παράμερα, δίπλα στη μητέρα της, με τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος.

Αλλά ο Γάνια συνήλθε αμέσως, μετά την πρώτη του ορμή. Άρχισε να γελάει νευρικά, μετά ξαναβρήκε την ψυχραιμία του.

– Μα τι είστε, πρίγκιπα; Είστε γιατρός; φώναξε όσο μπορούσε πιο εύθυμα και πιο απλοϊκά. Κι εγώ ο ίδιος φοβήθηκα! Ναστάσια Φιλίποβνα, μπορώ να σας τον συστήσω, είναι ένας τύπος από τους πολυτιμότερους, αν και δεν τον γνωρίζω ούτε εγώ ο ίδιος, παρά μόναχα από σήμερα το πρωί.

Η Ναστάσια Φιλίποβνα κοιτάζε τον πρίγκιπα με έκπληξη.

– Πρίγκιπας; Είναι πρίγκιπας; Φανταστείτε, πως πριν λίγη ώρα, μέσα στο χολ, τον πέρασα για τον υπηρέτη και τον έστειλα να με αναγγείλει εδώ! Χα, χα, χα!

– Δεν πειράζει, μικρό το κακό! είπε ο Φερντιστσένικο, ευχαριστημένος που έβλεπε πως ξανάρχισαν να γελούν, και πλησίασε βιαστικά. Μικρό το κακό. Se non è vero...

– Είμαι σίγουρη πως σας κακομίλησα, πρίγκιπα. Συγχωρέστε με, σας παρακαλώ. Φερντιστσένικο τι κάνεις εδώ, και σε περασμένη ώρα; Νόμιζα πως δεν θα σας συναντούσα εδώ. Τι είπατε;... Ποιος πρίγκιπας; Μίσιν; ρώτησε τον Γάνια, ο οποίος κρατούσε ακόμα τον πρίγκιπα από τον ώμο, πρόφτασε όμως να της τον συστήσει.

– Είναι ενοικιαστής μας, ξαναείπε ο Γάνια.

Προφανώς τον πρίγκιπα τον έδειξαν σαν κάποιο σπάνιο φαινόμενο (παρουσιάστηκε λοιπόν σ' όλη την ομήγυρη σαν ένας αντιπερισπασμός σε μια δύσκολη κατάσταση). Τον έσπρωχνε ο Γάνια προς τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Άκουσε μάλιστα καθαρά τη λέξη «ηλίθιος», που την ψιθύρισε κάποιος πίσω του, πιθανόν ο Φερντιστσένικο, για να διαφωτίσει τη νέα γυναίκα.

– Πέστε μου, γιατί δεν με σταματήσατε, όταν εγώ σάς παρεξήγησα τόσο τρομερά; είπε η Ναστάσια Φιλίποβνα εξετάζοντας τον πρίγκιπα απ' την κορφή ως τα νύχια, με την πιο μεγάλη αφέλεια.

Μετά περίμενε ανυπόμονα την απάντηση, σαν να ήταν πεπεισμένη ότι αυτή θα ήταν τόσο ανόητη, που δεν θα μπορούσε να μη γελάσει κανείς.

– Απόρησα που σας συνάντησα τόσο ξαφνικά..., μουρμούρισε ο πρίγκιπας.

– Αλλά πώς το καταλάβατε ποια ήμουν; Πού με είδατε προηγουμένως; Είναι πράγματι αλήθεια, πως έχω την εντύπωση ότι σας είδα κάπου! Και επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω, γιατί όταν με συναντήσατε καρφωθήκατε στη θέση σας; Έχω λοιπόν κάτι το τόσο εκπληκτικό;

– Λοιπόν, άντε λοιπόν! είπε ο Φερντιστσένικο αρχίζοντας τα αστεία του. Μιλήστε λοιπόν! Θεέ μου, αν κάποιος μού έκανε εμένα μια τέτοια ερώτηση και τι δεν θα 'βρισκα ν' απαντήσω! Ε, καλά!... Μετά απ' αυτό, πρίγκιπα, μπορεί κανείς να διαβεβαιώσει πως είσαι βλάκας...

– Μα κι εγώ θα έλεγα πολλά πράγματα, αν ήμουν στη θέση σας, απάντησε γελώντας ο πρίγκιπας στον Φερντιστσένικο.

Μετά γύρισε προς τη Ναστάσια Φιλίποβνα:

– Πριν από ώρα, η φωτογραφία σας με άφησε στ’ αλήθεια έκπληκτο. Ύστερα είχαμε μιλήσει προηγουμένως για σας στους Επάντσιν. Και πριν, νωρίς το πρωί, πριν να φτάσουμε στην Πετρούπολη, ο Παρφιόν Ρογκόζιν, που ήταν στο ίδιο τρένο μ’ εμένα, μου είχε μιλήσει για σας πολλή ώρα... και τη στιγμή ακριβώς που σας άνοιξα την πόρτα, σκεφτόμουν εσάς. Και να που σας είδα μπροστά μου!

– Αλλά πώς ήσασταν σίγουρος ότι ήμουν εγώ;

– Από την ομοιότητά σας με τη φωτογραφία, και μετά...

– Και μετά τι;

– Και μετά, γιατί είσαστε ακριβώς έτσι όπως σας φανταζόμουν. Και εγώ έχω την εντύπωση ότι σας έχω δει κάπου.

– Πού; Πού;

– Είναι σαν να έχω δει κάπου τα μάτια σας... Αλλά αυτό είναι αδύνατο. Δεν είναι παρὰ μονάχα μια εντύπωση... Δεν σας έχω δει εδώ. Ίσως ήταν ένα όνειρο...

– Ω, δες, πρίγκιπα! φώναξε ο Φερντιστσένκο. Όχι, ξαναπαίρνω πίσω εκείνο το «Se non è vero»... Άλλωστε... άλλωστε, εδώ που τα λέμε, όλα αυτά τα είπε από αφέλεια..., πρόσθεσε με οίκτο.

Ο πρίγκιπας είχε μιλήσει με συγινημένη φωνή, σταματώντας πολλές φορές για να πάρει ανάσα. Όλα έδειχναν πως βρισκόταν σε μεγάλη ταραχή. Η Ναστάσια Φιλίποβνα τον κοίταζε με περιέργεια και δεν γελούσε πια. Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε μια δυνατή φωνή πίσω απ’ αυτούς που είχαν τριγυρίσει τον πρίγκιπα και τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Παραμέρισαν αμέσως και άνοιξαν στα δύο, για να αφήσουν να περάσει ο πατέρας της οικογένειας, ο ίδιος ο στρατηγός Ιβόλγκιν, ο οποίος πήγε και στάθηκε απέναντι από τη νέα γυναίκα. Φορούσε φράκιο και καθαρό πουκάμισο, τα μουστάκια του ήταν ελαφρά βαμμένα.

Αυτό πια δεν μπόρεσε ο Γάνια να το αντέξει. Ο εγωισμός του και η ματαιοδοξία του ήταν αναπτυγμένες μέχρι υποχονδρίας. Έφαχνε όλους αυτούς τους δυο μήνες να βρει κάτι καλύτερο για να στηριχτεί αξιοπρεπέστερα, για να φαντάζει όσο το δυνατόν πιο αριστοκράτης, νιώθοντας πως είναι ακόμα πρωτάρης στο δρόμο που διάλεξε. Έχο-

ντας πάρει την απόφαση, άρχισε να φέρεται χυδαία στους δικούς του, μη τολμώντας ωστόσο να ακολουθήσει την ίδια τακτική και απέναντι στη Ναστάσια Φιλίποβνα, η οποία τον κρατούσε σε αβελιότητα μέχρι την τελευταία στιγμή. Τον μεταχειριζόταν σαν «ανυπόμονο ζητιάνο», όπως τον έλεγε η ίδια, κι εκείνος το είχε μάθει. Ορκιζόταν, με τους μεγαλύτερους όρκους, πως θα της τα ξεπλήρωνε όλα αυτά αργότερα, κάνοντας καμιά φορά μέσα του παιδικά όνειρα για τακτοποίηση όλων των ζητημάτων και εξομάλυνση όλων των αντιθέσεων.

Ακόμα ένα απρόβλεπτο και τρομερό μαρτύριο, το τρομερότερο για έναν ματαιόδοξο, το να κοκινίζει από ντροπή για τους συγγενείς του και μέσα στο ίδιο του το σπίτι, του έπεφτε τώρα σαν κακή μοίρα. Μια σκέψη, λοιπόν, του πέρασε από το μυαλό: «Αξίζει λοιπόν η ανταμοιβή για τόσες ύβρεις;».

Πραγματοποιούνταν τώρα ένα γεγονός που το ζούσε μονάχα σ' όνειρό του τη νύχτα, εδώ και δυο μήνες, και που κάθε φορά τού έδινε την αίσθηση της ντροπής και του προκαλούσε φρίκη: ήταν η συνάντηση του πατέρα του με τη Ναστάσια Φιλίποβνα, στο περιβάλλον των δικών του. Κάπου κάπου προσπαθούσε να φανταστεί τι θα έκανε ο στρατηγός κατά τη γαμήλια τελετή, και δεν μπορούσε ποτέ να φτάσει μέχρι το τέλος της βασανιστικής αυτής σκηνής. Καμιά φορά υπερέβαλε με τη φαντασία του, χωρίς συγκεκριμένη αιτία, την ατυχία του. Έτσι πάντα συμβαίνει στους ματαιόδοξους ανθρώπους. Αλλά σ' αυτούς τους δυο μήνες είχε εξετάσει την κατάσταση απ' όλες τις πλευρές και είχε αποφασίσει να στείλει τον πατέρα του, αν αυτό ήταν δυνατόν, μακριά από την Πετρούπολη· κι ας έλεγε η μητέρα του ό,τι ήθελε!

Εδώ και δέκα λεπτά, καθώς μπήκε η Ναστάσια Φιλίποβνα, η έκπληξή του και η σαστιμάρα του ήταν τόση, που είχε ξεχάσει εντελώς την πιθανότητα εμφάνισης του Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, και γι' αυτό δεν είχε πάρει κανένα μέτρο για την αντιμετώπιση αυτού του ενδεχόμενου.

Και να που ο στρατηγός έκανε, μπροστά σε όλους, μια επίσημη είσοδο, ντυμένος με το φράκιο του, τη στιγμή ακριβώς που η Ναστά-

σια Φιλίπποβνα «δεν έφαχνε παρά μια ευκαιρία να ειρωνευτεί αυτόν και τους δικούς του».

Γι' αυτό ήταν σίγουρος. Γιατί, ποια άλλη έννοια θα μπορούσε να είχε η επίσκεψή της; Είχε έρθει για να δεθεί με δεσμούς φιλίας με τη μητέρα του και την αδελφή του ή για να τις προσβάλει; Βλέποντας την αμοιβαία στάση των δικών του και της επισκέπτριας, δεν μπορούσε να έχει καμιά αμφιβολία: η μητέρα του και η αδελφή του ήταν καθισμένες παράμερα, σαν να τις είχε καταλάβει η ντροπή, κι όσο για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, αυτή φαινόταν να είχε ξεχάσει την παρουσία τους... Για να φέρεται έτσι, σκέφτηκε, είναι βέβαιο πως έχει το σκοπό της!

Ο Φερντιστσένκο πήρε το στρατηγό απ' το μπράτσο και τον σύστησε. Ο γέροντας υποκλίθηκε γελώντας μπροστά στη Ναστάσια Φιλίπποβνα και είπε με πολλή αξιοπρέπεια:

— Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς Ιβόλγκιν, ένας γέρος και δυστυχημένος στρατιώτης, πατέρας μιας οικογένειας που της δίνει χαρά η ελπίδα ότι θα συμπεριλάβει στα μέλη της μια τόσο μαγευτική ομορφιά...

Δεν τέλειωσε. Ο Φερντιστσένκο έβαλε γρήγορα μια καρέκλα πίσω του, και ο στρατηγός, που δεν αισθανόταν σταθερά τα πόδια του μετά το γεύμα του, βούλιαξε, ή πιο σωστά, σωριάστηκε στην καρέκλα, χωρίς ωστόσο να τα χάσει γι' αυτό. Κάθισε απέναντι από τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, η οποία του έφερε τα λεπτά της δάκτυλα στα χείλη του με πολύ σκέρτσο, αργά και εντυπωσιακά. Ήταν αρκετά δύσκολο να τον κάνεις να χάσει την καλή του διάθεση. Η εμφάνισή του, εκτός από κάποια ατημελησία, ήταν αρκετά ευπαρουσίαστη, και αυτό το ήξερε πολύ καλά. Άλλοτε σύχναζε στους κύκλους της υψηλής κοινωνίας, από τους οποίους είχε αποκλειστεί οριστικά μόλις εδώ και δυο ή τρία χρόνια. Από τότε, λοιπόν, ήταν που αφέθηκε χωρίς συγκρατημό σε ορισμένες αδυναμίες του. Ωστόσο, διατηρούσε ακόμη τους καλούς και ευχάριστους τρόπους του. Όσο για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, αυτή χάριξε με την παρουσία του Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, για τον οποίο είχε πολλές φορές ακούσει να μιλούν.

— Έμαθα ότι ο γιος μου..., άρχισε ο στρατηγός.

– Αχ, ναι! Ο γιος σας! Σπουδαίος μπαμπάς είσαστε κι εσείς! Γιατί δεν ήρθατε ποτέ να με δείτε σπίτι μου; Μόνος σας κρύβεστε, ή μήπως σας κρύβει ο γιος σας; Εσείς τουλάχιστον θα μπορούσατε να έρθετε σπίτι μου χωρίς να ειθέσετε κανέναν.

– Τα παιδιά του δέκατου ένατου αιώνα και οι γονείς τους..., άρχισε πάλι ο στρατηγός, αλλά μια παρέμβαση τον διέκοψε πάλι.

– Ναστάσια Φιλίποβνα, έχετε την καλοσύνη να αφήσετε να βγει ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς για ένα λεπτό; Τον ζητούν! είπε δυνατά η Νίνα Αλεξάντροβνα.

– Να τον αφήσω να βγει; Επιτρέψτε μου, έχω ακούσει τόσο πολλά να λέγονται γι’ αυτόν, και από πολλών καιρό ήθελα να τον γνωρίσω. Άλλωστε τι υποθέσεις μπορεί να έχει; Δεν είναι απόστρατος;... Δεν θα με αφήσετε στρατηγέ, έτσι; Δεν είναι αλήθεια ότι θα φύγετε...

– Σας δίνω το λόγο μου πως θα ’ρθει να σας δει μόνος του, αλλά αυτήν τη στιγμή έχει ανάγκη από ξεκούραση.

– Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, λένε πως χρειάζεστε ξεκούραση! φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα με ένα μορφασμό δυσανεξίας, σαν ένα ελαφρόμυαλο κοριτσάκι που του παίζουν το παιχνίδι.

Ο στρατηγός λες και έβαλε τα δυνατά του να γελοιοποιήσει ακόμη περισσότερο τη θέση του.

– Ω, αγαπητή μου φίλη! πρόφερε επιτιμητικά γυρίζοντας επίσημα προς τη γυναίκα του και βάζοντας το χέρι στην καρδιά.

– Δεν θα φύγετε από δω, μαμά; ρώτησε με δυνατή φωνή η Βάρια.

– Όχι, Βάρια, θα μείνω μέχρι το τέλος!

Η Ναστάσια Φιλίποβνα άκουσε οπωσδήποτε την ερώτηση και την απάντηση, και η ευθυμία της λες και μεγάλωσε. Άρχισε να κάνει ένα σωρό ερωτήσεις στο στρατηγό, τόσο που αυτός, σε πέντε λεπτά μόνο, βρήκε όλη του τη διάθεση και άρχισε να ρητορεύει, ενώ η συντροφιά γελούσε τρανταχτά.

Ο Κόλια τράβηξε τον πρίγκιπα από την μπάσκα του σακκαγιού του.

– Προσπαθήστε, λοιπόν, να τον πάρετε, αν μπορείτε! Σας παρακαλώ! (Τα δάκρυα της αγανάκτησης έλαμπαν στα μάτια του καημέ-

νου του παιδιού). Καταραμμένη Γάνια! πρόσθεσε μονολογώντας.

Ο στρατηγός συνέχισε:

– Είναι αλήθεια, πως είχα μεγάλες φιλίες με τον Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν, είπε απαντώντας σε μια ερώτηση της Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Όπως οι τρεις σωματοφύλακες, ο Άθως, ο Πόρθος και ο Άραμις, ήμασταν και οι τρεις αχώριστοι, εγώ, αυτός και ο μακαρίτης πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν, του οποίου τον γιο αγάλιασα σήμερα, μετά από είκοσι χρόνια χωρισμού. Αλλά αλίμονο! Ο ένας είναι στον τάφο, σκοτωμένος από τη συκοφαντία και από μια σφαίρα, ο άλλος είναι μπροστά σας και εξακολουθεί να αγωνίζεται με τις συκοφαντίες και τις σφαίρες...

– Με τις σφαίρες; φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

– Είναι εδώ, μέσα στο στήθος μου, από την πολιορκία του Καρς. Όταν ο καιρός είναι άσχημος, τις αισθάνομαι. Τελικά ζω σαν φιλόσοφος, περπατώ, κάνω περίπατο, παίζω στο καφενείο μου ντάμα και διαβάζω την «Ανεξαρτησία» σαν ένας αστός αποτραβηγμένος από τις υποθέσεις του. Με τον Πόρθο μας, ή καλύτερα να πω τον Επάντσιν, κόψαμε τις σχέσεις μας από ένα περιστατικό που συνέβη εδώ και τρία χρόνια, στο σιδηροδρομικό σταθμό, εξαιτίας ενός πεκινουά.

– Ενός πεκινουά; Τι είναι, λοιπόν, αυτή η ιστορία; ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, με πολλή περιέργεια. Η ιστορία με το πεκινουά; Α, σκεφτείτε, και στο σιδηροδρομικό σταθμό κιόλας, πρόσθεσε, σαν να άρχιζε να θυμάται κάτι.

– Ω, μια ιστορία τόσο ανόητη, που δεν αξίζει τον κόπο να σας τη διηγηθώ. Αιτία ήταν η Μίσεσ Σμιθ, γκιουβερνάντα της πριγκίπισσας Μπιελοκόνσκι... Αλλά γιατί να σας τη διηγηθώ;

– Νομίζω πως οπωσδήποτε πρέπει να μας τη διηγηθείτε, φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα με ευθυμία.

– Ούτε κι εγώ την έχω ακόμα ακούσει! παρατήρησε ο Φερντιστένκο· είναι κάτι καινούργιο.

– Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς! επανέλαβε η Νίνα Αλεξάντροβνα με ύφος ικετευτικό.

– Μπαμπά, κάποιος σας ζητά! φώναξε ο Κόλια.

— Θα σας την πω, λοιπόν, με δυο λόγια αυτήν την ανόητη ιστορία..., άρχισε ο στρατηγός, ευχαριστημένος από τον εαυτό του. Είναι δυο χρόνια ή λιγότερο, αν δεν κάνω λάθος, τότε που γινόταν τα εγκαίνια της γραμμής του σιδηροδρομικού σταθμού του... Τότε είχα βάλει κι εγώ πολιτικά. Έχοντας, λοιπόν, να διεκπεραιώσω πολλές σπουδαίες υποθέσεις σχετιές με την παράδοση της υπηρεσίας μου, αγόρασα ένα εισιτήριο πρώτης θέσης και ανέβηκα στο βαγόνι. Κάθομαι και καπνίζω· για την ακρίβεια, συνεχίζω το κάπνισμα του τσιγάρου που είχα ανάψει από πριν... Ήμουν μόνος στο διαμέρισμα. Δεν απαγορευόταν το κάπνισμα, αλλά ούτε και επιτρεπόταν· μισοεπιτρέπεται, όπως συνήθως όλα τα πράγματα, ανάλογα με τα πρόσωπα. Το παράθυρο ήταν κατεβασμένο. Ξαφνικά, τη στιγμή της αναχώρησης, δύο κυρίες με ένα πεκινουά έρχονται και κάθονται απέναντί μου. Είχαν καθυστερήσει. Η μία, ντυμένη με πολύ λούσο, φορούσε μια γαλάζια τουαλέτα. Η άλλη, πιο απλά ντυμένη, φορούσε ένα φόρεμα μαύρο μεταξωτό και πελερίνα. Αυτές οι κυρίες, που μιλούσαν αγγλικά και δεν ήταν άσχημες, με κοιτούσαν από πάνω μέχρι κάτω. Φυσικά, εγώ κάπνιζα σαν να μην συνέβαινε τίποτε. Για να πω την αλήθεια, σε μια στιγμή δίστασα, αλλά συνέχισα το κάπνισμα γυρίζοντας προς το παράθυρο, που ήταν ανοικτό. Να, ακριβώς η εικόνα: Το πεκινουά κάθεται στα γόνατα της κυρίας με τα γαλάζια· είναι ένα μικρό ζώο, σαν τη γροθιά μου, μαύρο με άσπρα ποδαράκια· πραγματικά από ράτσα. Φοράει ένα ασημένιο περιλαίμιο με κάποια επιγραφή. Εγώ δεν δίνω σημασία. Παρατηρώ μόνο, πως οι κυρίες αρχίζουν να θυμώνουν, χωρίς αμφιβολία για το τσιγάρο. Η μία με κοιτάζει προσεκτικά με ένα φασαμέν από ταρταρούγα. Εγώ τίποτα, γιατί κι αυτές δεν λένε τίποτα. Αν μου μιλούσαν για να με προειδοποιήσουν ή να με παραινετήσουν να πετάξω το τσιγάρο, τότε... γι' αυτό άλλωστε έχουν γλώσσα, για να τη χρησιμοποιούν. Αλλά αυτές σωπαίνουν. Και να, έξαφνα, χωρίς καμιά προειδοποίηση —επαναλαμβάνω: χωρίς την παραμικρή προειδοποίηση— η κυρία με τα γαλάζια, λες και ήταν τρελή, μου αρπάζει το τσιγάρο απ' τα χέρια και το πετάει έξω απ' το παράθυρο! Το τρένο τρέχει με όλη του τη δύναμη. Την κοιτώ σαν ηλίθιος. Είναι μια παράξενη γυναίκα, με μια

παραξενιά τέλεια· να μην πολυλογώ, μια γυναίκα καλοθρεμμένη, χο-
ντρή, ψηλή, ξανθιά, ανοιχτόχρωμη επιδερμίδα (υπερβολικά μάλι-
στα). Με κοιτάζει με μάτια που πετούν σπίθες. Εγώ, τότε, χωρίς να
προφέρω λέξη, με μια ασυνήθιστη ευγένεια, με ειλεπτυσμένη ευγέ-
νεια θα μπορούσα να πω, απλώνω τα δυο μου δάχτυλα στο πεκινουά,
το πιάνω απαλά από το σβέριο και το πετάω από το παράθυρο, για
να συναντήσει το σιγάρο μου! Μόλις που πρόλαβε να βγάλει μια
φωνή. Και το τρένο εξακολουθούσε να τρέχει!...

– Είστε τέρας! φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, γελώντας δυνα-
τά και χτυπώντας παλαμάκια, σαν μικρό κοριτσάκι.

– Μπράβο!... Μπράβο!..., φώναξε και ο Φερντιστσένκο.

Ο Πίτισιν, ο οποίος είχε πάρα πολύ δυσανεχθεί με την εμφά-
νιση του στρατηγού, χαμογέλασε κι αυτός. Ακόμα και ο Κόλια γέ-
λασε και φώναξε «μπράβο!».

– Και είχα δίκιο, τρεις φορές δίκιο! Είχα όλα τα δίκια! συνέχισε
με θέρμη ο στρατηγός θριαμβεύοντας. Γιατί, αν τα σιγάρα απαγο-
ρεύονται στο βαγόνι, τα σκυλιά δεν επιτρέπονται καθόλου!

– Μπράβο, μπαμπά! φώναξε ο Κόλια με ενθουσιασμό. Υπέροχα!
Και εγώ θα έκανα, το δίχως άλλο, ακριβώς έτσι. Γι' αυτό, ναι!

– Και τι έκανε η κυρία; ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, που
ανυπομονούσε να μάθει τη συνέχεια της ιστορίας.

– Η κυρία; Ω, εδώ είναι η άσχημη πλευρά της υπόθεσης, είπε ο
στρατηγός κατσουφιάζοντας. Χωρίς να πει λέξη και χωρίς καμιά πα-
ρατήρηση, μου δίνει ένα χαστούκι! Σας το είπα: παράξενη γυναίκα,
με τέλεια παραξενιά.

– Κι εσείς τι κάνατε;

Ο στρατηγός χαμήλωσε τα μάτια, σήκωσε τα φρύδια, ανασήκω-
σε τους ώμους, μετά έσφιξε τα χείλη, άνοιξε τα χέρια και ύστερα από
μια στιγμή ησυχίας, άφησε να του φύγουν αυτές οι λέξεις:

– Δεν μπόρεσα να συγκρατηθώ!

– Την χτυπήσατε δυνατά;

– Όχι ακριβώς. Η χειρονομία έκανε σκάνδαλο, αλλά δεν την
χτύπησα δυνατά. Μια φορά μόνο τής έσπρωξα το χέρι, και αυτό μό-
νον για να αμυνθώ. Αλλά μπλέχτηκε στην υπόθεση ο διάβολος: η κυ-

ρία με τα γαλάζια βρέθηκε να είναι μια Αγγλίδα γκουβερνάντα στην υπηρεσία της πριγκίπισσας Μπιελοκόντσι, ίσως μάλιστα και φίλη του σπιτιού. Όσο για την άλλη, με τα μαύρα, αυτή ήταν η μεγαλύτερη από τις κόρες της πριγκίπισσας, ανύπαντρη, μια γεροντοκόρη γύρω στα τριάντα πέντε. Λοιπόν, όλοι γνωρίζουν τις στενές σχέσεις που έχει η στρατηγίνα Επάντσιν με την οικογένεια των Μπιελοκόντσι. Οι έξι κόρες της πριγκίπισσας πέσανε άρρωστες· έχυναν δάκρυα για το αγαπημένο σκυλί· φόρεσαν πένθος· η Αγγλίδα ξεφώνιζε με τις δεσποινίδες· με λίγα λόγια σαν να είχε έρθει το τέλος του κόσμου! Φυσικά, πήγα και εξέφρασα τη λύπη μου και ζήτησα με γράμμα μου να με συγχωρέσουν. Δεν δέχτηκαν ούτε εμένα ούτε το γράμμα μου. Έτσι, τα σουύγκρισα με τους Επάντσιν. Κι από τότε, όλες οι πόρτες είναι για μένα κλειστές.

– Αλλά... επιτρέψτε μου, πώς το εξηγείτε αυτό; ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Εδώ και πέντε ή έξι μέρες, διάβασα την ίδια ιστορία στη συνηθισμένη μου εφημερίδα, την «Ανεξαρτησία». Ακριβώς την ίδια ιστορία. Συνέβη σ' ένα τρένο στις όχθες του Ρήνου, μεταξύ ενός Γάλλου και μιας Αγγλίδας: το ίδιο τσιγάρο, το ίδιο πεκινουά πεταμένο από το παράθυρο, η ίδια λύση, όπως στη δική σας διήγηση. Μέχρι και η γαλάζια τουαλέτα, όλα ίδια!

Ο στρατηγός έγινε κατακόκκινος. Ο Κόλια κοκκίνισε κι αυτός και έπιασε το κεφάλι με τις παλάμες των χεριών του. Ο Πτίτσιν γύρισε το πρόσωπο αλλού, με μια γρήγορη χειρονομία. Μόνον ο Φερντιστσένκο εξακολουθούσε να γελάει δυνατά. Όσο για τον Γάνια, ο οποίος είχε μείνει βουβός σ' όλη τη διάρκεια της σκηνης, είναι πεπιττό να πούμε ότι καθόταν σε αναμμένα κάρβουνα.

– Σας διαβεβαιώνω, ψέλλισε ο στρατηγός, πως το ίδιο γεγονός έχει συμβεί μ' εμένα!...

– Είναι αλήθεια, φώναξε ο Κόλια. Ο μπαμπάς είχε ένα επεισόδιο με τη Μίσερ Σμιθ, την γκουβερνάντα των Μπιελοκόντσι· το θυμάμαι.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε τη σκληρότητα να επιμένει:

– Πώς! Μια περιπέτεια σε όλα τα σημεία ίδια; Στις δύο άκρες της Ευρώπης, η ίδια ιστορία, με όλες τις λεπτομέρειες, ακόμα και αυτή

η γαλάζια τουαλέτα! Θα σας στείλω την «Ανεξαρτησία».

– Αλλά σημειώστε, είπε ο στρατηγός, ότι αυτό μου συνέβη έμένα δύο χρόνια νωρίτερα...

– Ναι, αυτή είναι η μόνη διαφορά, είπε η Ναστάσια Φιλίποβνα, που γελούσε σαν τρελή.

– Μπαμπά, σας παρακαλώ να βγούμε. Έχω να σου πω δυο λόγια, είπε ο Γάνια συντετριμμένος, με φωνή τρεμουλιαστή, αρπάζοντας μηχανικά τον πατέρα του από τον ώμο.

Στο βλέμμα του κόχλαζε ένα απέραντο μίσος.

Τη στιγμή εκείνη, ένα δυνατό χτύπημα του κουδουνιού ακούστηκε στο χολ. Ακόμα λίγο και θα ξεριζωνόταν το κουδούνι. Προμηνύονταν μια ασυνήθιστη επίσκεψη. Ο Κόλια έτρεξε να ανοίξει.

X

Το χολ γέμισε σε μια στιγμή από ένα θορυβώδες πλήθος. Στο σαλόνι σχημάτισαν την εντύπωση ότι πολλοί άνθρωποι είχαν μπει και ότι εξακολουθούσαν ακόμα να μπαίνουν. Ξεφωνητά και κραυγές ανακατώνονταν· άκουγαν λαρυγγισμούς μέχρι τη σκάλα, γιατί η πόρτα είχε μείνει ανοιχτή. Η επίσκεψη καταντούσε πολύ παράξενη. Όλοι κοιτάχτηκαν, και ο Γάνια όρμησε στη σάλα, μα και εκεί είχαν μπει αριετοί.

— Α, να τος ο Ιούδας! φώναξε κάποια γνωστή στον πρίγκιπα φωνή. Γεια σου, παλιάνθρωπε Γάνια!

— Αυτός είναι, χωρίς αμφιβολία!..., βεβαίωσε ένας άλλος.

Ο πρίγκιπας δεν είχε πια καμιά αμφιβολία: Η πρώτη φωνή ήταν του Ρογκόζιν, ενώ η δεύτερη του Λέμπεντεβ.

Ο Γάνια στεκόταν σαν ηλίθιος στο κατώφλι του σαλονιού· σιωπηλός και χωρίς να εμποδίζει την είσοδο, κοίταζε που έμπαιναν ο ένας πίσω απ' τον άλλον, δέκα ή δώδεκα άτομα πίσω από τον Παρφιόν Ρογκόζιν. Αυτή η κομπανία ήταν κάθε καρυδιάς καρυδί και καθόλου καθωσπρέπει. Πολλοί έμπαιναν φορώντας ακόμη τα παλτά τους και τις γούνες τους. Για να πούμε την αλήθεια, δεν υπήρχαν ολότελα μεθυσμένοι. Θα 'λεγε κανείς πως όλοι τους είχαν ανάγκη ο ένας απ' τον άλλον για να μπου. Μόνος του κανείς δεν θα είχε το κουράγιο να το κάνει. Όλοι τους όμως λες και έσπρωχναν ο ένας τον άλλον να προχωρήσει. Και ο ίδιος ο Ρογκόζιν, που βάδιζε επικεφαλής της ομάδας, δεν προχωρούσε παρά με προφύλαξη. Είχε κάποια ιδέα και φαινόταν σκυθρωπός και ταραγμένος· ήταν σκεφτικός. Οι άλλοι έκαναν οχλοβοή ή, για να το πω καλύτερα, τη συμμορία για υποστήριξη. Εκτός από τον Λέμπεντεβ ήταν και ο Ζαλιόζνιεβ, που είχε αφήσει τη γούνα του στο χολ και έδειχνε τους έξυπνους τρόπους ενός λιμοκοντόρου. Μετά απ' αυτόν δύο ή τρία πρόσωπα της ίδιας ποιότητας φαινόταν να είναι γιοι εμπόρων. Ένας άλλος φορούσε πανωφόρι, που ήταν και

δεν ήταν στρατιωτικό. Ακολουθούσαν ένας κοντόσωμος και πολύ χοντρός που γελούσε χωρίς λόγο, ένας κολοσσός ασυνήθιστα χοντρός, σκυθρωπός και αμίλητος, που στήριζε μεγάλες ελπίδες στις γροθιές του, ένας φοιτητής της ιατρικής και ένας μικρόσωμος Πολωνός με όψη δουλοπρεπή. Στο πλατύσκαλο είχαν μείνει δύο κυρίες, που δεν αποφάσιζαν να μπουν, και έριχναν κλεφτές ματιές στο χολ. Ο Κόλια τούς έκλεισε κατάμουτρα την πόρτα και τράβηξε το σύρτη.

– Γεια σου, παλιάνθρωπε Γάνια! Ε, δεν περίμενες να δεις τον Παρφιόν Ρογκόζιν; είπε ο τελευταίος φτάνοντας μπροστά στον Γάνια, στην είσοδο του σαλονιού.

Αλλά εκείνη τη στιγμή εμφανίστηκε ξαφνικά μέσα σ' αυτό το δωμάτιο, απέναντί του ακριβώς, η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Ήταν φανερό πως δεν το 'χε φανταστεί να τη συναντήσει εδώ, γιατί η θέα της νέας γυναικάς τού έκανε καταπληκτική εντύπωση· χλόμιασε τόσο, που τα χείλη του μελάνιασαν.

– Λοιπόν είναι αλήθεια! μουρμούρισε με σιγανή φωνή σαν να μιλούσε στον εαυτό του και τα 'χε τελείως χαμένα. Τελείωσε... Ε, λοιπόν;... Μου απαντάς τώρα; φώναξε στον Γάνια τρίζοντας τα δόντια και ρίχνοντάς του ένα βλέμμα γεμάτο μίσος. Ε, λοιπόν;...

Λαχάνιαζε και δυσκολευόταν να μιλήσει. Μηχανικά προχώρησε προς το σαλόνι, μα σαν πέρασε το κατώφλι συνάντησε τη Νίνα Αλεξάντροβνα και τη Βάρια. Σταμάτησε· η σύγχυσή του έδωσε θέση σε μια μεγάλη ντροπή. Ο Λέμπεντεβ τον ακολουθούσε σαν να 'ταν η σκιά του· ήταν αρκετά μεθυσμένος. Ύστερα μπήκαν ο φοιτητής, ο κύριος με τις φοβερές γροθιές, ο Ζαλιόζνιεβ, χαιρετώντας δεξιά και αριστερά, και τέλος, κλείνοντας την πορεία, ο μικρόσωμος κοιλαράς. Η παρουσία των κυριών τούς συγκράτησε ακόμα λίγο και τους στενοχωρούσε καταφανώς· αλλά αισθανόταν κανείς πως αυτή η στενοχώρια θα κρατούσε μόνο μέχρι τη στιγμή που θα γινόταν η αρχή... Στο πρώτο σινιάλο αυτής της αρχής, η παρουσία των κυριών δεν θα εμπόδιζε πια το σιάνδαλο.

– Πώς; Είσαι κι εσύ εδώ, πρίγκιπα; είπε ο Ρογκόζιν αφηρημένα, αλλά είχε απορρήσει που τον συναντούσε. Και πάντα με τις γκέτες σου, ε;

Μετά ξέχασε τον πρίγκιπα και ξαναγύρισε το βλέμμα του στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, λες και τον τραβούσε σαν μαγνήτης.

Και αυτή επίσης κοιτάζε τους επισκέπτες με μεγάλη περιέργεια.

Τέλος ο Γάνια συνήλθε· κοιτάξε αυστηρά τους παρείσακτους και, γυρίζοντας κυρίως στον Ρογκόζιν, του λέει με δυνατή φωνή:

– Αλλά επιτρέψτε μου, τι σημαίνει αυτό τελικά; Μου φαίνεται, κύριοι, πως δεν μπήκατε σε στάβλο. Είναι εδώ η μητέρα μου και η αδελφή μου...

– Το βλέπουμε πως η μητέρα σου και η αδελφή σου είναι εδώ, μουρμούρισε ο Ρογκόζιν ανάμεσα από τα δόντια του.

– Αυτό φαίνεται, πρόσθεσε ο Λέμπεντεβ, για να πει κι εκείνος κάτι.

Ο άνθρωπος με τις γροθιές του Ηρακλή, νομίζοντας, χωρίς αμβολία, πως η στιγμή του έφτασε, άρχισε κάτι να μουρμουρίζει.

– Αρκετά όμως ως εδώ! είπε ο Γάνια απότομα, με δυνατή φωνή. Πρώτα πρώτα, σας παρακαλώ να περάσετε όλοι στη σάλα. Κι ύστερα θα ήθελα να ξέρω...

– Για κοιτάζτε τον, δεν με γνωρίζει! παρατήρησε ο Ρογκόζιν σαρκαστικά, χωρίς να κουνηθεί από τη θέση του. Λοιπόν, δεν τον γνώρισες τον Ρογκόζιν;

– Νομίζω πως σας έχω συναντήσει κάπου, αλλά...

– Τ' ακούτε αυτό; Με έχει συναντήσει, λέει, κάπου! Αλλά δεν είναι τρεις μήνες που έχασα παίζοντας μαζί σου διακόσια ρούβλια, που ήταν του πατέρα μου. Ο γέρος πέθανε χωρίς να το μάθει. Εσύ με παρέσυρες στο παιχνίδι, και ο Κνιφ είχε σημαδεμένα τα χαρτιά. Δεν το θυμάσαι; Η υπόθεση έγινε παρουσία του Πτίτσιν. Δεν έχω παρά να τραβήξω τρία ρούβλια από την τσέπη μου και να σου τα δείξω· άμα τα δεις, θα είσαι ικανός και να συρθείς στα τέσσερα, μέχρι τη Βασιλιέβσκι. Να τι άνθρωπος είσαι! Και τώρα ήρθα για να σ' αγοράσω ολάνκερο. Μη δίνεις προσοχή στις χωριάτικες μπότες μου· έχω λεφτά, φίλε μου· έχω πάρα πολλά· έχω τόσα, που φτάνουν να σ' αγοράσω ολάνκερο, εσένα και το βιος σου! Αν το θέλω, σας αγοράζω όλους! Όλους! επανέλαβε, ανάβοντας όλο και πιο πολύ, σαν να τον μεθούσε η φόρα που είχε πάρει. Λοιπόν, φώναξε, Ναστάσια Φι-

λίπποβνα, μη με διώχνετε! Πείτε μου μονάχα μια λέξη: Θα τον παντρευτείτε, ναι ή όχι;

Ο Ρογκόζιν έκανε αυτήν την ερώτηση με ύφος ανθρώπου που τον σπρώχνει η απελπισία, καθώς απευθύνεται σε μια θεότητα, με την τόλμη ενός καταδικασμένου σε θάνατο, που δεν έχει πια να χάσει τίποτα. Περίμενε την απάντηση με θανατερό σφίξιμο της ψυχής του.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα στην αρχή τον κοιτάζε με περιφρόνηση, μ' ένα βλέμμα ειρωνικό και ακατάδεκτο. Αλλά, ρίχνοντας τα μάτια στη Βάρια και στη Νίνα Αλεξάντροβνα, μετά στον Γάνια, άλλαξε στάση:

— Μα και βέβαια όχι, τι πάθατε; Και τι σας ήρθε και μου κάνετε μια τέτοια ερώτηση; απάντησε σιγά και σοβαρά, λες και είχε απορήσει.

— Όχι; Όχι;! φώναξε ο Ρογκόζιν με παράφορη χαρά. Όστε λοιπόν όχι; Μου είπαν, πως... Ω, ακούστε, Ναστάσια Φιλίπποβνα! Αυτοί διατείνονται πως είστε αρραβωνιασμένη με τον Γάνια! Εγώ τους αντιμίλησα. Με τον Γάνια; είπα· είναι δυνατόν; Με εκατό ρούβλια θα τον αγοράσω ολόκερο. Δίνοντάς του χίλια ρούβλια, ή και τρεις χιλιάδες, για να παραιτηθεί απ' αυτόν το γάμο, θα φύγει την παραμονή του γάμου και θα μ' αφήσει την αρραβωνιαστικιά του. Δεν είναι έτσι, χαμένο κορμί, Γάνια; Κάνω λάθος λέγοντας πως θα έπαιρνες τις τρεις χιλιάδες ρούβλια; Πάρε, να τες! Έχω έρθει για να υπογράψεις την παραίτησή σου. Είπα πως θα σε αγοράσω, και θα σε αγοράσω!

— Έξω από εδώ, είσαι μεθυσμένος! φώναξε ο Γάνια που κοικνίζε και χλόμιαζε απανωτά.

Μετά το ξεφωνητό του ακούστηκε ξαφνική έκρηξη από φωνές. Όλο το τσούρμο του Ρογκόζιν περίμενε από αριετή ώρα τώρα, την πρώτη λέξη της πρόκλησης. Ο Λέμπεντεβ φέλλισε με κάποια ιδιαίτερη ζωηρότητα κάτι στ' αυτό του Ρογκόζιν.

— Έχεις δίκιο, υπάλληλε! απάντησε ειρηνικός· έχεις δίκιο, μεθυσμένη ψυχή! Ε! Ναστάσια Φιλίπποβνα, φώναξε κοιτάζοντάς την βλοσυρά, και στο μεταξύ η δειλία του έδινε κατά διαστήματα τη θέση της σε αυθάδεια. Ορίστε, δεκαοκτώ χιλιάδες ρούβλια!

Και πέταξε στο τραπέζι, μπροστά της, μια δέσμη χαρτονομίσματα τυλιγμένα σε άσπρο χαρτί και δεμένα με σπάγκο.

—Πάρτε τα! πρόσθεσε. Και... θα έχει κι άλλα!

— Όχι! Δεν θα κάνεις τίποτε έτσι! του ψιθύρισε ο Λέμπεντεβ πάλι, και το πρόσωπό του έδειχνε κατάπληξη. (Ήταν εύκολο να μαντέψεις ότι το υπερβολικά μεγάλο ποσό τον έκανε να τρομάζει, και ήθελε να προτείνει μια προσφορά με έκπτωση).

— Όχι, φίλε μου, σ' αυτά τα ζητήματα είσαι κουτός, δεν ξέρεις τι σου γίνεται... Άλλωστε είναι φανερό πως είμαστε δύο βλάκες! πρόσθεσε ο Ρογκόζιν νιώθοντας ξαφνικά ανατριχίλα κάτω από το πύρινο βλέμμα της Ναστάσιας Φιλίπποβνα.

Μετά, μετανιωμένος, συμπλήρωσε:

— Αχ! Έκανα βλακεία που σ' άκουσα!

Βλέποντας το στενοχωρημένο πρόσωπο του Ρογκόζιν, η Ναστάσια Φιλίπποβνα άρχισε ξαφνικά να γελά.

— Δεκαοιτώ χιλιάδες ρούβλια για μένα; Να, πώς φαίνεται ο μουζίκος! παρατήρησε ξαφνικά, με ύφος ζετσίπωτης οικειότητας.

Σηκώθηκε από το ντιβάνι, δείχνοντας σαν να ήθελε να φύγει. Ο Γάνια παρακολούθησε τη σκηνή με καρδιά παγωμένη.

— Ωραία!... Προσφέρω σαράντα χιλιάδες! Σαράντα χιλιάδες, όχι δεκαοιτώ! φώναξε ο Ρογκόζιν. Ο Βάνια Πίτισιν και ο Μπίσιουπ μού υποσχέθηκαν να μου δώσουν σαράντα χιλιάδες ρούβλια σε επτά ώρες. Σαράντα χιλιάδες πάνω στο τραπέζι!

Η σκηνή ξέπεφτε σ' όλο και μεγαλύτερο εξευτελισμό, αλλά η Ναστάσια Φιλίπποβνα διασκέδαζε και δεν έλεγε να φύγει, σαν να ήθελε να την παρατείνει.

Η Νίνα Αλεξάντροβνα και η Βάρια είχαν σηκωθεί τρομαγμένες, και αμίλητες περίμεναν τη συνέχεια. Τα μάτια της Βάριας αστράφτανε. Αλλά η Νίνα Αλεξάντροβνα με κόπο κρατιόταν στα πόδια της: έτρεμε και φαινόταν πως θα λιποθυμούσε.

— Αν είναι έτσι, θα φτάσω μέχρι εκατό χιλιάδες, φώναξε ο Ρογκόζιν. Σήμερα κιόλας θα φέρω εκατό χιλιάδες ρούβλια! Πίτισιν, βοήθησέ με να τα μαζέψω· θα κάνεις την τύχη σου!

— Τρελάθηκες; μουρμούρισε ο Πίτισιν πλησιάζοντάς τον γρήγο-

ρα και αρπάζοντάς τον από το μπράτσο. Είσαι μεθυσμένος! Θα πάνε να φέρουν την αστυνομία. Πού νομίζεις ότι βρίσκεσαι;

– Το κρασί τον κάνει καυχησιάρη! είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, για να τον ερεθίσει.

– Όχι, δεν λέω ψέματα! Τα χρήματα θα είναι εδώ το βράδυ. Πίτσιν, τοκογλύφε, πάρε τον τόκο που θες, βρες μου όμως εκατό χιλιάδες ρούβλια μέχρι το βράδυ. Θα σας δείξω εγώ τι αξίζω! φώναζε ο Ρογκόζιν με ξαφνικό ενθουσιασμό.

– Λοιπόν, τι σημαίνουν όλα αυτά επιτέλους; ξέσπασε ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς με ύφος απειλητικό και εξοργισμένο, κάνοντας μερικά βήματα προς τον Ρογκόζιν.

Η εισβολή αυτή του γέρου, που μέχρι τώρα έμενε σιωπηλός, έγινε πολύ απροσδόκητα και αρκετά κωμικά. Γέλια ακούστηκαν.

– Από πού ήρθε τούτος; γέλασε ο Ρογκόζιν. Έλα μαζί μας, γέρο μου, θα πιεις μέχρι να μεθύσεις!

– Τι προστυχιά! φώναξε ο Κόλια κλαίγοντας από ντροπή και λύσσα.

– Είναι αδύνατο λοιπόν να βρεθεί κάποιος ανάμεσά σας, να βγάλει έξω από την πόρτα αυτήν την ξετσιπωτή; ξεφώνησε ξαφνικά η Βάρια, τρέμοντας από θυμό.

– Εμένα λένε ξετσιπωτή! έκανε η Ναστάσια Φιλίπποβνα μ' ένα περιφρονητικό γέλιο. Κι εγώ σαν ανόητη ήρθα να τις καλέσω στη γιορτή μου! Να πώς με αποκαλεί η αδελφή σας, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς!

Ο Γάνια έμεινε μια στιγμή σαν κεραυνοβολημένος από την επίθεση της αδελφής του. Αλλά βλέποντας πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα ετοιμάζεται αυτήν τη φορά να φύγει πραγματικά, ορμά σαν τρελός στη Βάρια και, μ' έναν παροξυσμό λύσσας, την αρπάζει από το μπράτσο.

– Τι έκανες; ούρλιαξε κοιτάζοντάς την σαν να ήθελε να τη λιώσει επιτόπου· τα είχε εντελώς χαμένα και δεν ήξερε τι γινόταν.

– Τι έκανα; Κι εσύ, πού με τραβάς; Θα ήθελες, ίσως, τιποτένιε άνθρωπε, να της ζητήσω και συγγνώμη γιατί πρόσβαλε τη μητέρα σου και ήρθε να ντροπιάσει το σπίτι σου; φώναζε πάλι η Βάρια, ρι-

χνοντας στον αδελφό της ένα βλέμμα θριάμβου και πρόκλησης.

Έμειναν μερικές στιγμές σιωπηλοί ο ένας απέναντι στον άλλον. Ο Γάνια κρατούσε συνέχεια το χέρι της αδελφής του μέσα στο δικό του. Η Βάρια προσπάθησε δυο φορές να απαλλαχτεί, αλλά αν και έβαλε όλα της τα δυνατά, δεν μπόρεσε να το πετύχει. Τότε, ξαφνικά, έξω φρενών, έφυγε στο πρόσωπο τον αδελφό της.

– Να μια κοπέλα που δεν ξέρει τι θα πει ντροπή! φώναζε η Να-στάσια Φιλίποβνα. Μπράβο, Πίτσιν, τα συγχαρητήριά μου!...

Ο Γάνια αισθάνθηκε ένα σύννεφο να του έχει θολώσει το λογικό. Χάνοντας, έτσι, εντελώς τον εαυτό του, σήκωσε το χέρι του, για να το κατεβάσει με ορμή στο πρόσωπο της αδελφής του. Δεν πρόφτασε όμως. Ένα άλλο χέρι αναχαίτισε το δικό του στον αέρα. Ο πρίγκιπας μπήκε στη μέση:

– Αρκετά! Ως εδώ!..., πρόσφερε με σταθερή φωνή, μόλο που η σφοδρή συγκίνηση που τον κατείχε τον έκανε να τρέμει σύγκορμος.

– Ε, πια, θα πρέπει λοιπόν να σε βρίσκω πάντα στο δρόμο μου; ούρλιαξε πάλι ο Γάνια.

Η λύσσα του είχε φτάσει στο κορύφωμά της. Άφησε ξαφνικά το μπράτσο της Βάριας και, έχοντας έτσι ελεύθερο το χέρι του, έδωσε ένα δυνατό χαστούκι στον πρίγκιπα.

– Ω! Θεέ μου! φώναζε ο Κόλια, χτυπώντας τα χέρια του το ένα με τ' άλλο.

Φωνές ακούστηκαν απ' όλες τις μεριές. Ο πρίγκιπας κιτρίνισε. Κοιτούσε τον Γάνια μέσα στα μάτια, με μια παράξενη έκφραση και επιτιμητική συγχρόνως. Τα χείλη του έτρεμαν και προσπαθούσαν να προσφέρουν κάτι: ένα χαμόγελο αλλόκοτο και ασυνήθιστο τα παραμόρφωνε.

– Για μένα, λίγο μ' ενδιαφέρει!... Αλλά αυτήν, δεν θα επέτρεπα να την χτυπήσεις..., είπε τελικά με σβησμένη φωνή.

Έπειτα, μην μπορώντας πια να συνεχίσει, παράτησε ξαφνικά τον Γάνια, έκρυψε το πρόσωπο μέσα στις παλάμες και, πηγαίνοντας σε μια γωνιά του δωματίου, με το πρόσωπο γυρισμένο προς τον τοίχο, είπε με κομμένη φωνή:

– Ω, πόσο θα ντρέπεστε για την πράξη σας!

Πραγματικά, ο Γάνια αισθανόταν εκμηδενισμένος. Ο Κόλια έτρεξε και αγκάλιασε τον πρίγκιπα. Ο Ρογκόζιν, η Βάρια, ο Πίτισιν, η Νίνα Αλεξάντροβνα, όλοι τους, ακόμα και ο γερο-Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, μαζεύτηκαν κι αυτοί αμέσως γύρω από τον πρίγκιπα.

– Δεν είναι τίποτα..., δεν είναι τίποτα..., τους έλεγε εκείνος με το ίδιο λυπητερό χαμόγελο.

– Και θα το μετανιώσει! ξεφώνησε ο Ρογκόζιν. Θα ντρέεσαι, Γάνια, που πρόσβαλες ένα τέτοιο... πρόβατο! (δεν μπόρεσε να βρει μια άλλη λέξη). Πρίγκιπα, ψυχή μου, παράτα τους αυτούς τους ανθρώπους και πάμε να φύγουμε. Θα δεις πως ο Ρογκόζιν ξέρει να αγαπά!

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν και αυτή κατάπληκτη από την πράξη του Γάνια και την απάντηση του πρίγκιπα. Το πρόσωπό της, που ήταν πάντα τόσο χλομό και σκεπτικό και δεν του πήγαιναν τα βεβιασμένα χαμόγελα, κατὰ τη διάρκεια αυτής της σιηνής ζωήρεψε από το καινούργιο αίσθημα. Ήταν άλλωστε αδύνατο να το ερμηνεύσει και δεν κατόρθωσε να διώξει από το πρόσωπο την ειρωνική έκφραση, που προσπαθούσε με το ζόρι να κρατήσει.

– Είναι αλήθεια, έχω δει τη φυσιογνωμία του κάπου! πρόσφερε με ύφος σοβαρό, καθώς θυμήθηκε την ερώτηση που είχε ήδη κάνει.

– Κι εσείς δεν ντρέεστε; Αφού δεν είστε τέτοια που θέλετε να μας δείξετε. Είναι δυνατόν! φώναξε ξαφνικά ο πρίγκιπας με ζωηρή αλλά φιλόστοργη μομφή.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα απόρησε. Χαμογέλασε, αλλά με ένα χαμόγελο σαν να ήθελε κάτι να αποικρύψει· μετά, αφού έριξε ένα βλέμμα στον Γάνια, βγήκε απ' το σαλόνι. Αλλά δεν είχε φτάσει στο χολ, όταν ξαναγύρισε ξαφνικά πίσω και, πλησιάζοντας γρήγορα τη Νίνα Αλεξάντροβνα, της πήρε το χέρι και το έφερε στα χείλη της.

– Σωστά το είπε. Δεν είμαι, στην πραγματικότητα, τέτοια που σας έδειξα, μουρμούρισε γρήγορα αλλά φλογερά και κοκκινίζοντας ολόκληρη.

Ξαναγύρισε και βγήκε αυτήν τη φορά τόσο βιαστικά, που κανένας δεν κατάλαβε γιατί είχε ξαναμπί. Είδανε μόνο να ψιθυρίζει κάτι στ' αυτί της Νίνας Αλεξάντροβνα και νόμισαν πως της φίλησε το

χέρι. Η Βάρια όλα τα πρόσεξε και όλα τα άκουσε· την κοιτάζε με μάτια γεμάτα έκπληξη.

Ο Γάνια συνήλθε, όρμησε να συνοδεύσει τη Ναστάσια Φιλίποβνα, αλλά αυτή είχε ήδη βγει. Την πρόλαβε στη σκάλα.

— Μη με συνοδεύετε! του φώναξε. Αντίο σας μέχρι το βράδυ. Θα έλθετε οπωσδήποτε, δεν είναι έτσι;

Αυτός γύρισε ταραγμένος και ανήσυχος. Ένα αίνιγμα λυπηρό, πιο λυπηρό απ' τα προηγούμενα, βάραινε την ψυχή του. Η εικόνα του πρίγκιπα περνούσε συχνά από το νου του... Ήταν τόσο απορροφημένος στις σκέψεις του, που με κόπο είδε όλο το τσούρμο του Ρογκόζιν να βγαίνει βιαστικά από το διαμέρισμα και να περνά από πίσω του, από κοντά του, τόσο, που μερικοί μάλιστα τον έσπρωξαν στην πόρτα. Όλοι συζητούσαν δυνατά για κάτι. Ο Ρογκόζιν βιάδιζε δίπλα στον Πίτισιν και του ξανάλεγε με επιμονή για κάτι που φαινόταν να είναι πολύ βιαστικό, μα και πολύ σοβαρό.

— Έχασες, Γάνια! του φώναξε περνώντας δίπλα του.

Ο Γάνια τούς κοιτάζε που φεύγουν με ανήσυχο βλέμμα.

XI

Ο πρίγκιπας βγήκε από το σαλόνι και κλείστηκε στο δωμάτιό του.

Ο Κόλια έτρεξε αμέσως να τον παρηγορήσει. Το καημένο το παιδί φαινόταν να μην μπορεί να φύγει από κοντά του.

– Κάνατε καλά που φύγατε, του είπε, γιατί η φασαρία θα ξαναγίνει εδώ αιόμη χειρότερη· όλες τις μέρες γίνεται στο σπίτι μας το ίδιο πράγμα και γι' αυτό αιτία είναι η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

– Εδώ στο σπίτι σας, πολλές πληγές είναι έτοιμες να ανοίξουν, Κόλια, παρατήρησε ο πρίγκιπας.

– Ναι, πολλές. Αυτό ούτε να λέγεται· εμείς οι ίδιοι φταίμε για όλα. Αλλά έχω ένα πολύ φίλο μου, που, αυτός, είναι ακόμα πιο δυστυχισμένος. Θα θέλατε να σας τον γνωρίσω;

– Πολύ ευχαρίστωσ. Είναι ένας από τους συμμαθητές σου;

– Ναι, σχεδόν. Θα σας τα εξηγήσω όλα αυτά αργότερα... Αλλά η Ναστάσια Φιλίπποβνα είναι μια καλλονή. Τι σκέφτεστε εσείς; Δεν την είχα δει ποτέ μέχρι σήμερα, και είχα κάνει τόσα πολλά για να την δω. Είναι πραγματικά εκθαμβωτική. Θα τα συγχωρούσα όλα στον Γάνια αν την παντρευόταν από έρωτα, αλλά αυτός το κάνει για να πάρει χρήματα. Γιατί αυτό; Εκεί είναι το άσχημο.

– Ναι, ο αδελφός σας δεν μου αρέσει καθόλου.

– Το ξέρω καλά· μετά απ' αυτό που σας... Θα θέλατε να σας πω κάτι; Υπάρχει ένα είδος απόψεων που δεν μπορώ να τις ανεχθώ. Βρίσκεται ένας τρελός ή ένας βλάκας ή ακόμα και ένας κακούργος, και επειδή του 'στριψε δίνει ένα χαστούκι σε κάποιον, και σου λένε πως αυτός μένει ντροπιασμένος για όλη του τη ζωή, και πως δεν μπορεί να ξεπλύνει αυτό το χαστούκι παρ'όλο που μόνο με αίμα, ή καλύτερα αν θα 'ρθει ο άλλος να του ζητήσει συγγνώμη γονατιστός. Κατά τη γνώμη μου αυτό είναι παραλογισμός και δεσποτισμός. Είναι το θέμα ενός δράματος του Λέρμοντοβ, «Η Μασκαράτα», δράμα που βρίσκω

ανόητο, ή καλύτερα αφύσικο. Είναι αλήθεια πως το 'γραψε παιδί ακόμα.

— Η αδελφή σας μου άρεσε πολύ.

— Πώς έφτυσε κατάμουτρα τον Γάνια! Η Βάρια είναι τολμηρή. Εάν δεν την μιμηθήκατε, είμαι σίγουρος πως το κάνατε γιατί σας έλειπε η τόλμη. Αλλά να την η ίδια· όταν κανείς μιλάει για το λύκο βλέπει την ουρά του. Το ήξερα πως θα 'ρχόταν· έχει ευγενική καρδιά, αν και έχει ελαττώματα.

— Δεν έχεις καμιά δουλειά εδώ πέρα, άρχισε να τον μαλώνει η Βάρια. Πήγαινε να βρεις τον πατέρα. Σας ενοχλεί, πρίγκιπα;

— Όχι, αντιθέτως.

— Λοιπόν, πάλι άρχισες να φοβερίζεις! Αυτό είναι ένα από τα ελαττώματά της. Μα την αλήθεια, νόμιζα πως ο πατέρας θα φύγει με τον Ρογκόζιν. Είναι σίγουρο πως θα το 'χει μετανιώσει τώρα. Θα ήταν καλό να πάω να δω τι του συμβαίνει, είπε ο Κόλια βγαίνοντας.

— Θεέ μου, ευχαριστώ. Βόλεψα τη μαμά και την έβαλα να πλαισιάσει· δεν έγιναν άλλα επεισόδια. Ο Γάνια τα 'χει χαμένα και είναι βυθισμένος σε σκέψεις. Τι μάθημα!... Ήρθα για να σας ευχαριστήσω άλλη μια φορά, πρίγκιπα, και για να σας ρωτήσω αν γνωρίζατε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα πριν από τη σημερινή συνάντησή.

— Όχι, δεν την γνώριζα.

— Λοιπόν, πώς μπορέσατε να της πείτε κατάμουτρα πως δεν είναι ακριβώς τέτοια που θέλει να φαίνεται; Φαίνεται άλλωστε πως μαντέψατε σωστά. Είναι αλήθεια πως αποδείχτηκε τελικά ποια είναι. Ωστόσο δεν μπορώ να την καταλάβω. Αυτό που είναι φανερό, είναι πως είχε την πρόθεση να μας προσβάλει. Ήδη στο παρελθόν είχα ακούσει να διηγούνται πολλά παράξενα γι' αυτήν. Αλλά αν ήρθε να μας καλέσει, ποια αιτία την έκανε να φερθεί μ' αυτόν τον τρόπο στη μαμά; Ο Πτίτσιν, που την γνωρίζει καλά, λέει πως δεν μπορεί να καταλάβει τίποτε από την προηγούμενη στάση της. Και με τον Ρογκόζιν; Όταν κανείς σέβεται τον εαυτό του, δεν επιτρέπεται να μιλά έτσι και μάλιστα στο σπίτι του... Η μαμά είναι πολύ ανήσυχη για σας.

— Δεν είναι τίποτε, είπε ο πρίγκιπας με μια αόριστη χειρονομία.

— Και πώς σάς άκουσε αυτή!...

– Να μ’ άκουσε! Σε τι;
– Της είπατε πως η στάση της ήταν αισχρή και αυτή αμέσως άλλαξε. Έχετε επιρροή επάνω της, πρίγκιπα, είπε η Βάρια μισοχαμογελώντας.

Η πόρτα άνοιξε και μπήκε ο Γάνια εντελώς απροσδόκητα.

Βλέποντας την αδελφή του δεν ταράχτηκε καθόλου. Μετά από ένα αργό βάδισμα στο κατώφλι του δωματίου, πλησίασε αποφασιστικά τον πρίγκιπα.

– Πρίγκιπα, είπε ζωηρά και με βαθιά συγκίνηση, ενήργησα άναδρα, συγχωρέστε με, καλέ μου φίλε.

Τα χαρακτηριστικά του έδειχναν ένα βαθύ πόνο. Ο πρίγκιπας τον κοίταξε κατάπληκτος και δεν απάντησε αμέσως.

– Μα συγχωρέστε με! Συγχωρέστε με, λοιπόν! παρακαλούσε ο Γάνια ανυπόμονα. Λοιπόν, εάν θέλετε, θα σας φιλήσω το χέρι!

Ο πρίγκιπας ήταν αναστατωμένος. Χωρίς να πει λέξη, άνοιξε την αγκαλιά του στον Γάνια. Και οι δυο φιλήθηκαν με ειλικρίνεια.

– Δεν μπορούσα ποτέ να φανταστώ πως είσατε τέτοιος, είπε τελικά ο πρίγκιπας ανασαίνοντας με κόπο. Νόμιζα πως εσείς... δεν είστε... ικανός...

– Να αναγνωρίζω το φταίξιμό μου; Και πώς μου ήρθε πριν από ώρα πως είστε ένας ηλίθιος! Εσείς προσέχετε αυτά που οι άλλοι δεν θα πρόσεχαν ποτέ. Θα μπορούσε κανείς να κουβεντιάσει μαζί σας, αλλά είναι προτιμότερο να απέχει απ’ αυτό.

– Υπάρχει ένα άλλο πρόσωπο από το οποίο πρέπει να ζητήσετε συγγνώμη, είπε ο πρίγκιπας δείχνοντας τη Βάρια.

– Όχι, γιατί είναι εναντίον μου πάντοτε. Πρέπει να ξέρετε, πρίγκιπα, ότι πολλές φορές έκανα την απόπειρα. Εδώ δεν συγχωρεί κανέναν ειλικρινά! φώναξε ο Γάνια και γύρισε την πλάτη στην αδελφή του.

– Ε, λοιπόν, θα σε συγχωρέσω! είπε ξαφνικά η Βάρια.

– Και θα πας το βράδυ στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα;

– Θα πάω, αν το θέλεις. Αλλά σκέψου και εσύ ο ίδιος: υπάρχει έστω και η παραμικρή δυνατότητα πια να πάω εκεί;

– Δεν είναι αυτή που νομίζει κανείς. Το βλέπεις τι ανίγματα βά-

ζει; Είναι μια γυναίκα που κάνει ταχυδακτυλουργίες, είπε ο Γάνια με σαρκασμό.

– Ξέρω καλά πως δεν είναι τέτοια, αλλά έχει και παραξενιές. Μα ποιες είναι αυτές; Και μετά, Γάνια, είδες για ποιον σε περνάει. Είναι αλήθεια πως φίλησε το χέρι της μαμάς. Ταχυδακτυλουργία, αν θέλεις, και μ' αυτό σε κοροΐδευε. Πιστεύω, αδελφέ μου, πως οι εβδομήντα πέντε χιλιάδες δεν αξίζουν αυτές τις ταπεινώσεις. Σου μιλώ έτσι γιατί είσαι ικανός για ευγενικά αισθήματα. Λοιπόν, μην πας ούτε εσύ! Φυλάξου! Όλα αυτά θα 'χουν άσχημο αποτέλεσμα!

Λέγοντας αυτά τα λόγια, η Βάρια, κατασυγκινημένη, βγήκε από το δωμάτιο.

– Να πώς είναι όλοι τους! είπε ο Γάνια χλευαστικά. Νομίζουν, λοιπόν, πως εγώ ο ίδιος τα αγνωώ όλα αυτά; Μα εγώ ξέρω πολύ περισσότερα απ' αυτούς.

Και κάθισε στο ντιβάνι, με την πρόθεση να παρατείνει την επίσκεψή του.

– Εάν είστε τόσο οξυδερκής, ρώτησε ο πρίγκιπας με κάποια δειλία, πώς μπορέσατε να διαλέξετε αυτό το μαρτύριο, ξέροντας πως αυτές οι εβδομήντα πέντε χιλιάδες δεν θα σας αποζημιώσουν καθόλου;

– Δεν εννοούσα αυτό, μουρμούρισε ο Γάνια. Αλλά μια και είναι έτσι, πείτε μου λοιπόν τι σκέφτεστε; Είμαι περίεργος να γνωρίσω τη γνώμη σας. Οι εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια αξίζουν ή δεν αξίζουν αυτό το «μαρτύριο»;

– Η γνώμη μου είναι πως δεν τ' αξίζουν.

– Καλά! Αυτό το ξέρω. Αλλά είναι ντροπή να παντρευτεί κανείς κάτω απ' αυτές τις συνθήκες;

– Μεγάλη ντροπή.

– Ε, καλά! Μάθετε λοιπόν πως θα παντρευτώ, και πως τώρα το έχω αποφασίσει. Πριν από ώρα είχα μια στιγμή αμφιβολίας, αλλά τώρα δεν έχω. Είναι άχρηστο να μιλάς. Ξέρω τι θέλετε να πείτε...

– Όχι, δεν θα πω αυτό που περιμένετε. Αλλά αυτό που με ανησυχεί είναι η απόλυτη σιγουριά σας...

– Σε τι; Πού βλέπετε τη σιγουριά;

– Η σιγουριά που έχετε, νομίζοντας πως η Ναστάσια Φιλίποβ-
να θα σας παντρευτεί οπωσδήποτε. Και ακόμη, αν σας παντρευτεί,
οι εβδομήντα πέντε χιλιάδες θα βρεθούν μονομιás στην τσέπη σας;
Είναι αλήθεια πως σ' αυτή την υπόθεση υπάρχουν πολλές λεπτομέ-
ρειες που εγώ δεν τις ξέρω.

Ο Γάνια έκανε μια ξαφνική κίνηση προς το μέρος του πρίγκιπα.

– Ακριβώς, δεν τα ξέρετε όλα, είπε. Εάν δεν υπήρχε τίποτε άλ-
λο, θα φορτωνόμουν αυτό το φορτίο;

– Μου φαίνεται πως τα πράγματα είναι κάπως έτσι: παντρεύεται
κάποιος για τα χρήματα, και τα χρήματα μένουν στα χέρια της γυ-
ναίκας.

– Ω, όχι! Δεν θα γίνει αυτό στην περίπτωση μου... Υπάρχουν εδώ
ορισμένες περιπτώσεις..., μουρμούρισε βυθισμένος και ανήσυχος.
Αλλά όσο για την απάντησή της, δεν έχω πια καμιά αμφιβολία, βιά-
στηκε να προσθέσει. Τι είναι αυτό που σας κάνει να νομίζετε πως θα
μπορέσει να μου αρνηθεί;

– Δεν ξέρω απολύτως τίποτα, εκτός απ' αυτά που είδα. Άλλωστε
η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα έλεγε...

– Ε, πια! Οι γυναίκες είναι πάντα έτσι, δεν ξέρουν τι να πουν!
Όσο για τον Ρογκόζιν, η Ναστάσια Φιλίποβνα τον κοροϊδευε,
μπορείτε να είστε σίγουρος, γιατί αυτό το διαπίστωσα. Ήταν φανε-
ρό. Στην αρχή είχα φόβους, αλλά τώρα το βλέπω καθαρά. Μήπως
επειδή φέρθηκε μ' αυτόν τον τρόπο η Ναστάσια Φιλίποβνα απένα-
ντι στη μητέρα μου, στον πατέρα μου και στη Βάρια;

– Και σ' εσάς.

– Ίσως: αλλά όμως αυτά είναι μια συνηθισμένη γυναικεία μνησι-
καχία, και τίποτε παραπάνω. Η Ναστάσια Φιλίποβνα είναι τρομε-
ρά οξύθυμη, φιλύποπτη και εγωίστρια. Έχει την ψυχή ενός υπαλλή-
λου που στερείται πολλά πλεονεκτήματα. Ήθελε να δείξει τι αξίζει
και ακόμα ήθελε να δείξει όλη της την περιφρόνηση στους δικούς
μου και σ' εμένα: είναι ακριβώς έτσι, δεν το αρνιέμαι... και παρ' όλ'
αυτά, θα με παντρευτεί. Δεν έχετε ιδέα τι στροφές μπορεί να πάρει
ο ανθρώπινος εγωισμός. Να, αυτή η γυναίκα με νομίζει αξιοκατα-
φρόνητο, γιατί, ξέροντας πως είναι μετρέσα κάποιου άλλου, δεν κά-

νω το μυστήριο να την παντρευτώ παρά μονάχα για τα χρήματα. Και δεν ξέρει πως ένας άλλος στη θέση μου θα της φερόταν με περισσότερη προστυχιά: θα της κόλλαγε, θα της έλεγε ωραία λόγια για την πρόοδο και για τη χειραφέτηση, θα την κολάκευε ως γυναίκα για να τη σέρνει από τη μύτη. Θα την έκανε να πιστέψει –με πόση ευκολία– αυτήν, που είναι κενόδοξο ζώο, ότι την παντρεύεται μόνο και μόνο για την «ευγενική της καρδιά και για τις δυστυχίες που πέρασε», κι όμως θα την έπαιρνε μόνον για τα λεφτά της. Εμένα με αντιπαθούν γιατί δεν μπορώ να υποκριθώ. Αλλά και αυτή τι κάνει; Μήπως δεν κάνει το ίδιο; Γιατί παίζει αυτήν την κωμωδία, και γιατί με περιφρονεί; Γιατί εγώ δεν της κάνω το χατίρι και δείχνω την υπερηφάνεια μου. Ε, καλά, θα δούμε!

– Μα την αγαπούσατε πριν απ’ αυτά;

– Ναι, στην αρχή την αγαπούσα. Αλλά, φτάνει... Υπάρχουν γυναίκες που δεν μπορούν να είναι τίποτα άλλο παρά μετρέσες. Δεν μπορώ να πω πως ήταν δικιά μου. Εάν θελήσει να ζήσει ήσυχα, θα ζήσω κι εγώ ήσυχα· εάν όμως επαναστατήσει, θα την αφήσω αμέσως και θα βάλω χέρι στα λεφτά. Δεν θέλω να είμαι γελοίος· αυτή είναι η πρώτη μου ανησυχία.

– Νομίζω, ωστόσο, ότι η Ναστάσια Φιλίποβνα είναι έξυπνη, παρατήρησε προσεκτικά ο πρίγκιπας. Ποιος ο λόγος, ενώ προαισθάνεται όλα αυτά τα βάσανα, να πάει να πέσει στην παγίδα; Θα μπορούσε να κάνει έναν άλλον γάμο. Αυτό είναι που με εκπλήσσει.

– Εδώ είναι που υπάρχει ένας υπολογισμός. Δεν τα ξέρετε όλα, πρίγκιπα... Εκτός απ’ αυτό είναι πεπεισμένη πως την αγαπώ μέχρι τρέλας, σας το ορκίζομαι. Και ξέρετε; Υποφιάζομαι πως κι αυτή μ’ αγαπά, με τον τρόπο της φυσικά· ξέρετε την παροιμία «όποιος αγαπά παιδεύει». Όλη της τη ζωή θα με βλέπει σαν φάντη καρό (και ίσως να της χρειάζεται), αλλά δεν θα μ’ αγαπάει λιγότερο μ’ αυτόν τον τρόπο. Γι’ αυτό προετοιμάζεται, γιατί τέτοιος είναι ο χαρακτήρας της. Είναι Ρωσίδα με όλη τη σημασία της λέξης, μπορώ να σας απαντήσω· αλλά κι εγώ τής ετοιμάζω μιαν έκπληξη. Η σκηνή που έγινε πριν λίγο με τη Βάρια, ήταν απροσδόκητη, ήταν όμως πολύ χρήσιμη για μένα. Η Ναστάσια Φιλίποβνα είναι έξυπνη· είδε πως γι’ αυ-

τήν είμαι έτοιμος να τα διαλύσω με όλους τους δικούς μου. Δεν είμαι όμως τόσο ανόητος, να είστε σίγουρος. Αλήθεια, δεν θα με νομίσετε για έναν φλύαρο, ε; Αγαπητέ μου πρίγκιπα, δεν αποικλείεται να κάνω λάθος που σας εμπιστεύομαι τόσο. Αλλά εάν πέφτω επάνω σας, είναι ακριβώς γιατί είστε ο πρώτος άνθρωπος με καρδιά που έτυχε να συναντήσω. Όταν λέω πως έπεσα επάνω σας, μην το πάρετε για σχαλό λογοπαίγνιο. Δεν μου κρατάτε κακία, δεν είναι έτσι, για τη σκηνή πριν από λίγο; Είναι ίσως η πρώτη φορά εδώ και δυο χρόνια που μιλώ με ανοιχτή καρδιά. Θα βρισκατε εδώ πολύ λίγους τίμιους ανθρώπους· δεν υπάρχει άνθρωπος πιο τίμιος απ' τον Πτίτσιν. Αλλά νομίζω πως γελάτε· μήπως κάνω λάθος; Οι τιποτένιοι άνθρωποι αγαπούν τους τίμιους, δεν το ξέρατε αυτό; Και εγώ, είμαι... Αλλά γιατί; Γιατί είμαι ένας τιποτένιος άνθρωπος; Μιλήστε μου με ειλικρίνεια. Επειδή μετά τη Ναστάσια Φιλίποβνα με ονομάζουν όλοι έτσι; Ξέρετε πως ακούγοντας αυτούς, και ακούγοντας και αυτήν, συνήθισα να ονομάζω κι εγώ τον ίδιο μου τον εαυτό μ' αυτόν τον τρόπο; Να, πού είναι η προστυχιά!

— Εγώ δεν θα σας θεωρήσω πια ποτέ ως έναν τιποτένιο άνθρωπο, είπε ο πρίγκιπας. Πριν από ώρα σάς είχα πάρει για έναν πραγματικό κακούργο και ξαφνικά με γεμίσατε χαρά· να ένα καλό μάθημα που αποδεικνύει πως δεν πρέπει να κρίνεις τους ανθρώπους πριν τους γνωρίσεις. Τώρα παρατηρώ πως όχι μόνο δεν είστε ένας κακούργος, αλλά ακόμη ούτε θα μπορούσε κανείς να σας θεωρήσει πολύ διεφθαρμένο. Κατά τη γνώμη μου, είστε ένας άνθρωπος από τους πιο συνηθισμένους, πολύ αδύνατος στο χαρακτήρα, και δεν έχετε καμιά πρωτοτυπία.

Ο Γάνια χαμογέλασε με κακία, αλλά δεν είπε τίποτε. Ο πρίγκιπας κατάλαβε πως η κρίση του δεν του άρεσε, ταράχτηκε και σώπασε κι αυτός.

— Ο πατέρας μου σας ζήτησε χρήματα; ρώτησε ξαφνικά ο Γάνια.

— Όχι.

— Θα σας ζητήσει· μην του δώσετε τίποτα. Και να σιεφτεί κανείς πως ήταν ένας άνθρωπος αξιοπρεπής. Θυμάμαι, εκείνον τον καιρό! Τον δέχονταν στην καλή κοινωνία. Πώς ξοφλάνε γρήγορα αυτοί οι

παλιοί άνθρωποι του καλού κόσμου! Μόλις αλλάζουν λίγο οι συνθήκες, δεν μένει τίποτα από τα παλιά, λες και ήταν πούδρα που σκόρπισε. Σας βεβαιώ πως δεν έλεγε ψέματα στο παρελθόν. Παλιά είχε μια τάση ενθουσιασμού, και να πού κατάντησε τώρα! Βέβαια είναι το κρασί που φταίει. Ξέρετε ότι συντηρεί ερωμένη; Δεν είναι λοιπόν ένας αθώος ψεύτης. Δεν μπορώ να καταλάβω την υπομονή της μητέρας μου. Σας διηγήθηκε την πολιορκία του Καρς; Σας διηγήθηκε την ιστορία με το ψαρί του άλογο που άρχισε να μιλάει; Γιατί έφτασε μέχρις εκεί, να λέει τερατώδη ψέματα.

Και ο Γάνια άρχισε ξαφνικά να γελάει.

– Τι έχετε και με κοιτάτε έτσι; ρώτησε απροσδόκητα τον πρίγκιπα.

– Απορώ που σας βλέπω να γελάτε με τόση ειλικρίνεια. Αλήθεια, έχετε μέσα σας ένα παιδικό γέλιο. Πριν λίγο, όταν ήρθατε να συμπιλιωθείτε μαζί μου, είπατε: «Εάν θέλετε, θα σας φιλήσω το χέρι», όπως ακριβώς ένα παιδί που ζητά συγγνώμη. Λοιπόν, είσαστε ακόμη ικανός να μιλάτε και να φέρεστε με την ειλικρίνεια ενός παιδιού. Μετά, αρχίζετε να διηγείστε, έτσι ξαφνικά, αυτήν τη σκοτεινή ιστορία των εβδομήντα πέντε χιλιάδων ρουβλίων. Πραγματικά όλ' αυτά είναι παράλογα και απίθανα.

– Σε ποιο συμπέρασμα θέλετε να φτάσετε;

– Σ' αυτό εδώ: πως ενεργείτε πραγματικά επιπόλαια και θα κάνατε καλά να τα εξετάσετε πιο προσεκτικά. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ίσως έχει δίκιο όταν σαν το λέει.

– Ω, ναι! Η ηθική! Το ξέρω πολύ καλά πως είμαι ακόμη ένα παιδάκι, τον διέκοψε ο Γάνια με παραφορά, και η απόδειξη είναι πως κάνω μαζί σας τέτοιες κουβέντες. Εγώ, πρίγκιπα, δεν είναι μόνον από υπολογισμό που μπαίνω σ' αυτά τα βάσανα, συνέχισε με ύφος νέου ανθρώπου που του τραυμάτισαν το φιλότιμο. Εάν το έκανα από υπολογισμό, θα έπεφτα οπωσδήποτε έξω, γιατί είμαι ακόμη αδύνατος στο μυαλό και στο χαρακτήρα. Είναι το πάθος που με παρασύρει, και με παρασύρει σ' ένα σκοπό που για μένα είναι σημαντικός. Εσείς πιστεύετε πως παίρνοντας τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια, θα πάρω μια καρότσα; Ε, λοιπόν, όχι! Θα χρησιμοποιώ την

παλιά ρεντιγκότα που φορώ εδώ και τρία χρόνια και θα κόψω όλες τις γνωριμίες μου της λέσχης. Στην πατρίδα μας, αν και όλος ο κόσμος έχει ψυχή τοκογλύφου, λίγοι είναι εκείνοι που μπορούν να αντισταθούν στον πειρασμό. Εγώ όμως δεν θα παρεκτραπώ. Το ουσιώδες είναι να φτάσεις μέχρι το τέλος. Σε ηλικία δεκαεπτά χρόνων ο Πτίτσιν κοιμόταν στο δρόμο και πουλούσε σουγιαδάκια· είχε αρχίσει από ένα καπίκι. Τώρα έχει εξήντα χιλιάδες ρούβλια, αλλά τι κόποι χρειάστηκαν για όλ' αυτά! Εγώ, ίσα ίσα, όλ' αυτά θα τα υπερπηδήσω και θα αρχίσω μ' ένα κεφάλαιο. Μέσα σε δεκαπέντε χρόνια θα λένε: «Να ο Ιβόλγιν, ο βασιλιάς των Εβραίων». Μου λέτε πως είμαι ένας άνθρωπος χωρίς πρωτοτυπία. Σημειώστε, αγαπητέ μου πρίγκιπα, ότι για τους ανθρώπους της εποχής μας και της φυλής μας δεν υπάρχει τίποτα πιο προσβλητικό από το να του πει κανείς πως δεν έχει πρωτοτυπία, πως έχει αδύνατο χαρακτήρα, πως του λείπουν τα ιδιαίτερα χαρίσματα και πως είναι ένας άνθρωπος συνηθισμένος. Ούτε καν παλιάνθρωπο της προκοπής δεν είχατε την ευχαρίστηση να με θεωρήσετε, και γι' αυτό και μόνον πριν λίγη ώρα ήθελα να σας πνίξω. Με προσβάλατε χειρότερα απ' ό,τι ο Επάντσιν, που με θεώρησε ικανό να του πουλήσω τη γυναίκα μου (υπόθεση αφελής, γιατί ούτε ο ίδιος είχε βολιδοσκοπήσει τα πράγματα, ούτε εγώ έκανα τέτοια νύξη). Όλα αυτά με δαιμονίζουν από καιρό τώρα και θέλω χρήματα. Όταν κάνω περιουσία, να είστε σίγουρος πως θα γίνω πάρα πολύ πρωτότυπος. Αυτό που κάνει τα χρήματα πιο πρόστυχα και πιο μισητά από το καθετί, είναι που σου δίνουν και ταλέντα. Κι αυτό θα γίνεται μέχρι τη συντέλεια του κόσμου. Θα πείτε ότι όλα αυτά είναι παιδιάστινες συζητήσεις ή ίσως και ποιητικές φαντασίες· γιατί όχι; Τόσο το καλύτερο για μένα, παρ' όλα αυτά η δουλειά θα γίνει. Θα αντέξω και θα φτάσω στο τέρμα. Θα γελάσει καλά όποιος γελάσει τελευταίος! Γιατί με προσβάλλει μ' αυτόν τον τρόπο ο Επάντσιν; Μήπως από κακία; Κάθε άλλο. Απλά επειδή είμαι υπερβολικά ασήμαντος. Όταν όμως... Ας είναι, φτάνει. Άλλωστε είναι καιρός να πηγαίνω. Ο Κόλια έχει βάλει κιόλας δυο φορές το κεφάλι του στην πόρτα και σας φωνάζει για το γεύμα. Εγώ πρέπει να βγω έξω. Θα έρχομαι τότε τότε να σας βλέπω. Δεν θα περάσετε άσχημα μαζί μας.

Θα σας έχουν σαν συγγενή εδώ πέρα. Μόνο προσέξτε μη με μαρτυρήσετε. Νομίζω πως εμείς οι δυο θα γίνουμε πολύ φίλοι ή πολύ εχθροί. Και πείτε μου, πρίγκιπα, αν σας είχα φιλήσει το χέρι πριν—όταν το είχα προτείνει ειλικρινά—θα γινόμουν ύστερα εχθρός σας γι' αυτό;

— Γι' αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία, αλλά όχι για πάντα, γιατί δεν θα είχατε τη δύναμη να αντέξετε και θα με συγχωρούσατε, είπε ο πρίγκιπας γελώντας μετά από μια στιγμή σκέψης.

— Χα, χα! Μ' εσάς πρέπει να 'χει κανείς ψύλλους στ' αυτιά. Υπάρχει στη σκέψη σας μια σταγόνα φαρμάκι. Ποιος ξέρει; Ίσως είστε εχθρός μου! Αλλά, χα, χα! Ξέχασα να σας κάνω μια ερώτηση: Γελάστηνα, παρατηρώντας πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα σάς αρέσει πάρα πολύ;

— Ναι, μου αρέσει.

— Είστε ερωτευμένος μαζί της;

— Α!... Όχι.

— Και όμως κοκκινίσατε τόσο πολύ και υποφέρατε. Ε, καλά, δεν θα σας πειράξω, γεια σας! Αλλά να ξέρετε πως αυτή η γυναίκα είναι ενάρετη. Μπορείτε να το πιστέψετε; Σκέφτεστε πως ζει μ' αυτόν τον Τότσκι; Κάθε άλλο! Είναι καιρός τώρα που έκοψαν τις σχέσεις τους. Και προσέξτε πως καμιά φορά δεν είχε άνεση; Υπήρχαν πριν στιγμές που ταραζόταν. Αυτή είναι η αλήθεια. Να σε ποιες γυναίκες αρέσει να εξουσιάζουν! Λοιπόν, γεια σας!

Ο Γάνια είχε καλή διάθεση, βγήκε πολύ πιο άνετα απ' ό,τι είχε μπει. Ο πρίγκιπας έμεινα ακίνητος και σκεφτικός περίπου δέκα λεπτά.

Ο Κόλια έχωσε και πάλι το κεφάλι στην πόρτα μισανοίγοντάς την.

— Δεν θα γευματίσω, Κόλια. Στους Επάντσιν πήρα ένα καλό πρόγευμα.

Ο Κόλια μπήκε μέσα και έδωσε ένα σημείωμα στον πρίγκιπα. Ήταν από το στρατηγό, διπλωμένο και σφραγισμένο. Μπορούσε να δεις στο πρόσωπο του αγοριού πως του έκανε μεγάλο κόπο να του φέρει αυτή την παραγγελία. Ο πρίγκιπας διάβασε το σημείωμα, σηκώθηκε και πήρε το καπέλο του.

– Είναι δυο βήματα απ’ εδώ, είπε ο Κόλια με ντροπή. Κάθεται εκεί με συντροφιά την μπουκάλα του. Δεν μπορώ να καταλάβω πώς τα καταφέρνει και του δίνουν κρασί με πίστωση. Πρίγκιπα, να είστε προσεκτικός και να μην πείτε ύστερα εδώ πέρα πως εγώ σας έφερα αυτό το σημείωμα. Ορκίστηκα χίλιες φορές να μην του ξανακάνω τον ταχυδρόμο, αλλά δεν είχα το κουράγιο να του το αρνηθώ. Επίσης, σας παρακαλώ, μην τον στενοχωρήσετε· δώστε του μερικά φιλά και μη του δίνετε περισσότερη σημασία.

– Είχα και εγώ ο ίδιος την πρόθεση να δω τον πατέρα σας, Κόλια. Πρέπει να του μιλήσω... για κάποια υπόθεση... Λοιπόν, πάμε!

XII

Ο Κόλια οδήγησε τον πρίγκιπα λίγο παρακάτω, στην οδό Λιτέι-ναγια, σ' ένα καφέ-μπιλιάρδο στο ισόγειο, όπου βρισκόταν ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς. Καθόταν σ' ένα μικρό δωμάτιο στα δεξιά, ως παλιός πελάτης, με μια μπουκάλια μπροστά του και την εφημερίδα «Ανεξαρτησία» στα χέρια. Περίμενε τον πρίγκιπα. Μόλις τον είδε να έρχεται, έβαλε κατὰ μέρος την εφημερίδα του και άρχισε φιλικές εξηγήσεις αλλά φλύαρες, από τις οποίες ο πρίγκιπας δεν κατάλαβε σχεδόν τίποτα, γιατί ο στρατηγός ήταν ήδη αρκετά μεθυσμένος.

— Δεν έχω τα δέκα ρούβλια που μου ζητάτε, τον διέκοψε ο πρίγκιπας, αλλά να ένα χαρτονόμισμα των εικοσιπέντε· χαλάστε το και δώστε μου δεκαπέντε ρούβλια ρέστα, γιατί και εγώ δεν θα έχω ούτε ένα καπίκι.

— Ω, μην αμφιβάλλετε και να είστε σίγουρος πως αμέσως...

— Εκτός απ' αυτό, έχω μια χάρη να σας ζητήσω, στρατηγέ. Δεν πήγατε ποτέ στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα;

— Εγώ; Εάν δεν έχω πάει ποτέ στο σπίτι της; Εμένα μού το ρωτάτε αυτό; Αλλά έχω πάει πολλές φορές, αγαπητέ μου! φώναζε ο στρατηγός σ' έναν παροξυσμό κομπασμού και θριαμβευτικής ειρωνείας. Μονάχα, έχω πάψει να την βλέπω, γιατί δεν θέλω να ενθαρρύνω έναν απρεπή σύνδεσμο. Το παρατηρήσατε, κι εσείς ο ίδιος είσα-στε μάργυρας σ' αυτό που έγινε πριν λίγο: έκανα όλα όσα θα μπορούσε να κάνει ένας πατέρας, εννοώ ένας πατέρας πράος και επιεικής. Τώρα θα βγει στη σκηνή ένας πατέρας άλλου είδους. Λοιπόν, θα δούμε αν ένας παλαιός πολεμιστής γεμάτος από αξίες θιράμβου θα την εξουδετερώσει ή εάν μια αναίσχυντη καμέλια θα μπει σε μια ευγενική οικογένεια.

— Θα ήθελα μόνον να σας παρακαλέσω εάν, ως γνωστός, θα μπορούσατε να με οδηγήσετε το βράδυ στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Πρέπει οπωσδήποτε να είμαι εκεί το βράδυ· έχω μια υπόθε-

ση, αλλά δεν ξέρω πώς μπορώ να πάω σπίτι της. Βέβαια έχω συστηθεί, αλλά δεν με κάλεσε κανείς, και θα είναι μια γιορτή με προσκλήσεις. Είμαι άλλωστε έτοιμος να υπερπηδήσω τις ερωτήσεις εθιμοτυπίας και ας γελάσουν, φτάνει εγώ να μπορέσω να μπω με τον έναν ή τον άλλον τρόπο.

– Πετύχατε θαυμάσια, νεαρέ μου φίλε! φώναξε ο στρατηγός ενθουσιασμένος. Δεν είναι γι' αυτά τα ασήμαντα πράγματα που σας παρακάλεσα να 'ρθείτε, συνέχισε παίρνοντας τα λεφτά· εάν σας φώναζα είναι για να κάνω μαζί σας την εισστρατεία μου εναντίον της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Ο στρατηγός Ιβόλγιν και ο πρίγκιπας Μίσκιν! Τι εντύπωση θα της κάνει αυτός ο σύνδεσμος; Εγώ ο ίδιος με μια επίσκεψη φιλοφρονήσεως, επ' ευκαιρία των γενεθλίων της, θα της κοινοποιήσω τη θέλησή μου, λοξοδρομώντας, όχι κατευθείαν. Τότε ο Γάνια θα δει τι πρέπει να κάνει: θα εκλέξει ανάμεσα σ' έναν αξιωματούχο πατέρα και... για να πω καλύτερα... ας γίνει ό,τι γίνει. Η ιδέα σας θα αποφέρει οπωσδήποτε καρπούς. Θα πάμε σπίτι της στις εννέα. Έχουμε καιρό μπροστά μας.

– Πού μένει;

– Μακριά απ' εδώ, κοντά στο Μεγάλο Θέατρο, στο σπίτι του Μίτοβτσοβ, σχεδόν στην πλατεία, στο ισόγειο... δεν θα είναι πολύς κόσμος σπίτι της, και ας είναι η γιορτή της..., και θα φύγουν νωρίς.

Το βράδυ είχε πέσει από ώρα τώρα, και ο πρίγκιπας ήταν πάντα εκεί, να ακούει το στρατηγό να απαγγέλλει αμέτρητα ανέκδοτα, που άρχιζε κάθε φορά άλλο, χωρίς να τελειώνει ούτε ένα. Όταν ήρθε ο πρίγκιπας, είχε ζητήσει μια καινούργια μπουκάλια, που έκανε μια ώρα να την πει, μετά παρήγγειλε και τρίτη, και την τελείωσε κι εκείνη. Έτσι καταλαβαίνει κανείς πως ο στρατηγός είχε τον καιρό να διηγηθεί την ιστορία σχεδόν ολόκληρης της ζωής του. Τέλος, ο πρίγκιπας σηκώθηκε και είπε πως δεν μπορούσε να περιμένει άλλο. Ο στρατηγός ήπие τις τελευταίες σταγόνες της μπουκάλιας, μετά σηκώθηκε κι αυτός και βγήκε από το δωμάτιο τριιλιζοντας. Ο πρίγκιπας ήταν απελπισμένος. Δεν μπορούσε να καταλάβει πώς τόσο ανόητα είχε δείξει εμπιστοσύνη σ' αυτόν τον άνθρωπο. Μα δεν έδειξε καθόλου εμπιστοσύνη στο στρατηγό, υπολόγιζε σ' αυτόν μόνον για να τον

οδηγήσει στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα, έστω κι αν γινόταν κάποιος σιάνδαλο· ωστόσο δεν θα αντιμετώπιζε την περίπτωση να γίνει μεγάλο σιάνδαλο. Ο στρατηγός ήταν ολότελα μεθυσμένος. Μιλούσε χωρίς να σταματά, κατασυγκινημένος μέχρι τα βάθη της ψυχής και σχεδόν κλαίγοντας. Έλεγε συνέχεια πως με την κακή διαγωγή των μελών της οικογενείας του, τα πάντα έχουν χαλάσει, και πως είχε έρθει η στιγμή να δοθεί ένα τέλος. Τελικά έφτασαν στην οδό Λιτέινια. Ο νοτιάς εξακολουθούσε· ένας αέρας λυπημένος, χλιαρός και ανθυγιεινός, σφύριζε στους δρόμους. Τα αμάξια τσαλαβουτούσαν στη λάσπη και τα πέταλα των αλόγων αντηχούσαν με θόρυβο στο λιθόστρωτο. Το πλήθος σκυθρωπό και μουσκεμένο πλανιόταν στα πεζοδρόμια. Πού και πού συναντούσες μεθυσμένους.

— Βλέπετε, στο πρώτο πάτωμα αυτού του σπιτιού, τα φωταγωγημένα παράθυρα; ρώτησε ο στρατηγός· κάθονται συνάδελφοί μου· κι εγώ που έχω προσφέρει τις περισσότερες υπηρεσίες και πέρασα περισσότερα βράσινα απ' όλους, πηγαίνω με τα πόδια στο Μεγάλο Θέατρο, για να επισκεφτώ μια γυναίκα υπόπτου διαγωγής! Ένας άνδρας που έχει δεκατρείς σφαίρες στο στήθος!... Δεν με πιστεύετε; Και όμως, είναι αλήθεια, πως για μένα ο Πιρογκόβ τηλεγράφησε στο Παρίσι και εγκατέλειψε για μια στιγμή την πολιορκημένη Σεβαστούπολη. Εκείνον τον καιρό, ο Νελατόν, ο γιατρός της γαλλικής αυλής, κατάφερε και έβγαλε άδεια ελευθέρως διελεύσεως εν ονόματι της επιστήμης, για να 'ρθει στην πολιορκημένη πόλη και να εξετάσει τα τραύματά μου. Αυτό το γεγονός ήταν γνωστό στην ανωτάτη ηγεσία. Όταν με συνάντησε, φώναξε: «Α, είναι αυτός ο Ιβόλγκιν που έχει δεκατρείς σφαίρες στο σώμα!». Βλέπετε, πρίγκιπα, αυτό το σπίτι; Εδώ στο πρώτο πάτωμα μένει ο παλιός μου συνάδελφος, ο στρατηγός Σοκολόβιτς, με την ευγενική και πολυάριθμη οικογένειά του. Σ' αυτό το σπίτι, σε τρία άλλα στη λεωφόρο Νέβσκι και σε δυο άλλα ακόμη, στη Μαρσκάγια, αυτός είναι σήμερα ο κύκλος των γνωριμιών μου. Των προσωπικών μου γνωριμιών. Η Νίνα Αλεξάντροβνα από καιρό τώρα υποτάχτηκε στη μοίρα της. Όσο για μένα, ζω με τις αναμνήσεις μου... και αναπαύομαι για να πω καλύτερα, στον εκλεκτό κύκλο των πρώην συναδέλφων μου, που εξακολουθούν να με λατρεύ-

ουν. Αυτός ο στρατηγός Σοκολόβιτς —αλήθεια! έχω πολύ καιρό να πάω σπίτι του και να δω την Άννα Φιοντόροβνα—... Ξέρετε, αγαπητέ μου πρίγκιπα, όταν δεν δέχεσαι επισκέψεις, χάνεις άθελά σου τη συνήθεια να πηγαίνεις στα σπίτια των άλλων. Και ωστόσο... χμ... δεν με πιστεύετε; Άλλωστε, γιατί να μην οδηγήσω τον γιο του καλύτερου φίλου μου και παιδικού συντροφού μου σ' αυτήν τη θεσπέσια οικογένεια; Ο στρατηγός Ιβόλγκιν και ο πρίγκιπας Μίσκιν! Θα δείτε εκεί μια καταπληκτική κοπέλα... Όχι μία αλλά δύο, τι λέω, τρεις, που είναι το στολίδι της πρωτεύουσας και της καλής κοινωνίας: ομορφιά, μόρφωση, αντιλήψεις..., γυναικεία χειραφέτηση, ποίηση, όλα αυτά συνυπάρχουν σ' ένα ευτυχισμένο και πολupoικίλο μείγμα. Χωρίς να λογαριάζουμε ότι καθεμιά από τις κοπέλες αυτές έχει το λιγότερο ογδόντα χιλιάδες ρούβλια για προίκα, λεφτά τοις μετρητοίς, πράγμα που δεν βλέπτε ποτέ, παρ' όλες τις γυναικείες και κοινωνικές ανησυχίες. Όλα αυτά, το δίχως άλλο, είναι απαραίτητο να σας τα πω. Ο στρατηγός Ιβόλγκιν και ο πρίγκιπας Μίσκιν! Με μια λέξη... τι εντύπωση!

— Αμέσως; Τώρα αμέσως; Αλλά ξεχάσατε ότι..., άρχισε ο πρίγκιπας.

— Όχι, δεν ξέχασα τίποτα. Απ' εδώ ας ανεβούμε αυτήν την υπέροχη σκάλα. Εκπλήσσομαι που απουσιάζει ο θυρωρός... είναι ημέρα γιορτής και θα το 'σκασε. Πώς δεν τον έχουν διώξει ακόμη αυτόν τον παλιομεθύστακα; Αυτός ο Σοκολόβιτς μού οφείλει την ευτυχία της ζωής του και όλες τις επιτυχίες της καριέρας του τις χρωστάει σ' εμένα και σε κανέναν άλλον, αλλά... να, φτάσαμε.

Ο πρίγκιπας ακολουθούσε το στρατηγό χωρίς αντίρρηση και χωρίς να διαμαρτύρεται, για να μην τον ερεθίσει, και με την ελπίδα πως ο στρατηγός Σοκολόβιτς και όλη του η οικογένεια θα εξαφανιστούν σιγά σιγά σαν κάποιο όνειρο, και θα αποδειχθούν ανύπαρκτοι, για να ξανακατέβουν πολύ ήσυχα τη σκάλα. Αλλά, προς μεγάλη του έκπληξη, είδε να χάνεται αυτή του η ελπίδα: ο στρατηγός τον ανέβαζε στη σκάλα με την πεποίθηση ανθρώπου που γνωρίζει αληθινά τους ενόικους του σπιτιού, και σε κάποια στιγμή τού ανέφερε βιογραφικές και τοπογραφικές λεπτομέρειες με μαθηματική ακρίβεια. Τελικά, φθά-

νοντας στο πρώτο πάτωμα, σταμάτησαν δεξιά, μπροστά στην πόρτα ενός πλούσιου διαμερίσματος. Τη στιγμή που ο στρατηγός έβαζε το χέρι στο κουδούνι, ο πρίγκιπας πήρε την απόφαση να το σκάσει, αλλά ένας αντιπερισπασμός τον κράτησε ένα λεπτό.

– Κάνετε λάθος, στρατηγέ, είπε· το όνομα που γράφει στην πόρτα είναι Κουλακόβ· κι εσείς γυρεύετε τους Σοκολόβιτς.

– Κουλακόβ;... Το Κουλακόβ δεν σημαίνει τίποτα. Το διαμέρισμα αυτό είναι του Σοκολόβιτς, και εγώ κτυπάω στου Σοκολόβιτς. Σκοτίστηκα για τον Κουλακόβ. Κάποιος έρχεται να μας ανοίξει.

Πραγματικά, η πόρτα άνοιξε. Ένας υπηρέτης φάνηκε, ο οποίος ανήγγειλε πως οι κύριοι δεν ήταν στο σπίτι.

– Τι ατυχία! είπε ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, βαθύτατα λυπημένος. Να πείτε στους κυρίους σας, φίλε μου, πως ο στρατηγός Ιβόλγκιν και ο πρίγκιπας Μίσκιν ήρθαν να τους εκφράσουν τα σέβη τους και βαθιά, βαθύτατα ελυπήθηκαν...

Εκείνη τη στιγμή φάνηκε στο χολ ένα άλλο πρόσωπο, μια γυναίκα καμιά σαρανταριά χρονών, με σκούρο φόρεμα, που μπορούσε να ήταν μια οικονόμος ή μια γκουβερνάντα. Ακούγοντας να προφέρουν τα ονόματα του στρατηγού Ιβόλγκιν και του πρίγκιπα Μίσκιν, πλησίασε διστακτική και είπε κοιτάζοντας εξεταστικά το στρατηγό:

– Η Μαρία Αλεξάντροβνα δεν είναι στο σπίτι· πήγε στο σπίτι της γιαγιάς μαζί με τη δεσποινίδα Αλεξάνδρα Μιχαήλοβνα.

– Και η Αλεξάνδρα Μιχαήλοβνα βγήκε και αυτή! Ω! Θεέ μου, τι κακοτυχία! Φανταστείτε, κυρία, πως πάντα έτσι είμαι άτυχος! Σας παρακαλώ ταπεινά να διαβιβάσετε τα σέβη μου, όσο για την Αλεξάνδρα Μιχαήλοβνα, πείτε της να θυμηθεί... με δυο λόγια, πείτε της πως της εύχομαι με όλη μου την καρδιά για κείνο που ονειρεύτηκε η ίδια, την περασμένη Πέμπτη το βράδυ, ακούγοντας την μπαλάντα του Σοπέν· θα το θυμηθεί..., πείτε πως της το εύχομαι με όλη μου την καρδιά! Ο στρατηγός Ιβόλγκιν και ο πρίγκιπας Μίσκιν!

– Δεν θα το παραλείψω, απάντησε η κυρία κάνοντας μια υπόκλιση και με ύφος πιο καθησυχαστικό.

Ενώ κατέβαιναν τις σκάλες, ο στρατηγός συνέχιζε να εκφράζει τη λύπη του που δεν βρήκανε κανέναν και που δεν μπόρεσε να κάνει

στον πρίγκιπα μια γνωριμία τόσο γοητευτική.

– Ξέρετε, αγαπητέ μου, έχω μια αριετὰ ποιητική ψυχή. Το έχετε προσέξει; Άλλωστε... άλλωστε νομίζω πως δεν πήγαμε εκεί που έπρεπε, είπε ξαφνικά και εντελώς αναπάντεχα. Οι Σοκολόβιτς, τώρα το θυμήθηκα, δεν μένουν πια εδώ, και έχω την εντύπωση πως μπορεί να βρίσκονται αυτήν τη στιγμή στη Μόσχα. Ναι, έκανα ένα μικρό λάθος αλλά χωρίς σημασία.

– Θα ήθελα να ξέρω μονάχα ένα πράγμα, παρατήρησε ο πρίγκιπας καταβεβλημένος· θα πρέπει να πάψω πια να υπολογίζω σ' εσάς και να πάω μόνος μου στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα;

– Να πάψετε να υπολογίζετε σ' εμένα; Να πάτε μόνος σας εκεί κάτω; Μα πώς μπορέσατε να κάνετε μια τέτοια ερώτηση, αφού η επίσκεψη αυτή αποτελεί διάβημα κεφαλαιώδες για μένα, και από την οποία πρόκειται να κριθούν τόσα πολλά στη μοίρα όλης της οικογενείας μου; Νεαρέ μου φίλε, δεν γνωρίζετε καλά τον Ιβόλγκιν. Όποιος λέει «Ιβόλγκιν» εννοεί «βράχος»· στηρίζω στον Ιβόλγκιν όπως σ' έναν βράχο, έτσι έλεγαν για μένα στην ίλη όταν άρχισα τη σταδιοδρομία μου. Θέλω μονάχα να περάσω, για ένα μόνο λεπτό, από ένα σπίτι, όπου η ψυχή μου βρήκε εδώ και αριετὰ χρόνια μια ξεκούραση στις αγωνίες και τις δοκιμασίες της...

– Θέλετε να περάσετε από το σπίτι σας;

– Όχι! Θέλω... να περάσω από το σπίτι της λοχαγίνας Τερέντιεβνας, χήρας του λοχαγού Τερέντιεβ, πρώην υφισταμένου μου... και ακόμη φίλου μου. Εκεί στην λοχαγίνα, αισθάνομαι την ψυχή μου να ξαναγεννιέται και φέρνω τις πίκρες της ζωής μου, ενός ανδρός ιδιώτου, και ενός αρχηγού οικογενείας... Και επειδή σήμερα ακριβώς αισθάνομαι το ηθικό μου πολύ πεσμένο, θα...

– Μου φαίνεται, μουρμούρισε ο πρίγκιπας, ότι και αυτό να μην ήταν, έκανα μια μεγάλη βλακεία να σας απασχολήσω σήμερα. Άλλωστε εσείς τώρα... Χαίρετε!

– Μα δεν μπορώ, δεν μπορώ να σας αφήσω να φύγετε έτσι, νεαρέ μου φίλε! φώναξε ο στρατηγός με έμφαση. Πρόκειται για μια χήρα, που έχει οικογένεια και βγάζει από την καρδιά της τους τόνους που αντηχούν σ' όλο μου το είναι. Η επίσκεψη που θέλω να της κά-

νω θα διαρκέσει πέντε λεπτά· είμαι στο σπίτι αυτό, σαν στο δικό μου. Θα πλυθώ, θα τακτοποιήσω λίγο την τουαλέτα μου, και μετά θα πάμε με την άμαξα στο Μεγάλο Θέατρο. Σημειώστε πως σας έχω ανάγκη όλο το βράδυ... Να, σ' αυτό το σπίτι είναι, φτάσαμε... Ε, Κόλια, είσαι κι εσύ εδώ; Ξέρεις αν η Μάρθα Μπορίσοβνα είναι σπίτι της, ή τώρα φτάνεις κι εσύ;

– Ω, όχι! απάντησε ο Κόλια που έπεσε πάνω τους στην εξώπορτα. Είμαι από ώρα εδώ· κρατώ συντροφιά στον Ιππόλυτο, που είναι χειρότερα. Έμεινε στο κρεβάτι σήμερα. Κατέβηκα για να πάω στο μαγαζί ν' αγοράσω μια τράπουλα. Η Μάρθα Μπορίσοβνα σας περιμένει. Μονάχα, μπαμπά, είσατε σε μια κατάσταση..., έκανε, αφού παρατήρησε προσεκτικά το βάδισμα και τη στάση του στρατηγού. Πάμε, δεν πειράζει!

Η συνάντηση με τον Κόλια έκανε τον πρίγκιπα να συνοδέψει το στρατηγό στης Μάρθας Μπορίσοβνα, αλλά μόνον για μια στιγμή. Ο Κόλια τού ήταν χρήσιμος, γιατί είχε αποφασίσει να παρατήσει το στρατηγό, και δεν μπορούσε να συγχωρέσει στον εαυτό του, που φαντάστηκε πως θα 'ταν δυνατό να του φανεί χρήσιμος. Ανέβαιναν ώρα, για να φτάσουν στο τέταρτο πάτωμα, από την πίσω σκάλα.

– Θέλατε να της γνωρίσετε τον πρίγκιπα; ρώτησε ο Κόλια στη σκάλα.

– Ναι, φίλε μου, θέλω να τον συστήσω· ο στρατηγός Ιβόλγιν και ο πρίγκιπας Μίσκιν! Αλλά, πες μου... σε ποια κατάσταση βρίσκεται η Μάρθα Μπορίσοβνα;...

– Το ξέρετε, μπαμπά, θα κάνατε καλύτερα να μην ερχόσασταν. Θα σας φάει! Είναι τρεις μέρες τώρα που δεν φανήκατε και αυτή περιμένει χρήματα. Γιατί της τα υποσχεθήκατε; Είστε πάντα ο ίδιος. Τώρα ξεμπλέξτε τα μόνος σας.

Στο τέταρτο πάτωμα σταμάτησαν μπροστά σε μια χαμηλή πόρτα. Ο στρατηγός, καταφοβισμένος, έβαλε τον πρίγκιπα μπροστά του.

– Εγώ θα μείνω εδώ, ψιθύρισε, θέλω να κάνω μια έκπληξη...

Ο Κόλια μπήκε πρώτος. Μια κυρία, καμιά σαρανταριά χρονών, υπερβολικά φτιασιδωμένη, με παντούφλες και καμιζόλα, με μαλλιά

πλεγμένα σε μικρές κοτσίδες, κοιτούσε απ' το χολ. Η έκπληξη που ήθελε να κάνει ο στρατηγός, πήγε περίπατο, γιατί η κυρία μόλις τον είδε άρχισε να φωνάζει:

– Να τος, ο χυδαίος ο άνδρας, ο δόλιος! Η καρδιά μου το προ-
αισθάνθηκε πως θα 'ρθεις.

– Ας μπορούμε, ψέλλισε ο στρατηγός στον πρίγκιπα, αυτό δεν είναι
τίποτα σπουδαίο.

Και συνέχιζε να γελά αθώα.

Αλλά αυτό ήταν σπουδαίο. Μόλις πέρασαν ένα χολ σκοτεινό και
χαμηλό και μπήκανε σε μια σάλα στενή και επιπλωμένη, με μισή
ντουζίνα καρέκλες ψάθινες και δυο τραπέζια χαρτοπαίγνιου, η οικο-
δέσποινα συνέχισε το υβρεολόγιο κλαψουρίζοντας σαν μάθημα που
το είχε μάθει απ' έξω:

– Δεν έχεις ντροπή, δεν έχεις ντροπή, δήμει της οικογένειάς μου,
βάρβαρε! Τέρας! Μου τα πήρες όλα και δεν είσαι ακόμη ευχαριστη-
μένος! Μέχρι τότε θα σε υποφέρω, άτιμε και αδιάντροπε;

– Μάρθα Μπορίσοβνα, Μάρθα Μπορίσοβνα! Αυτός είναι... ο
πρίγκιπας Μίσκιν. Ο στρατηγός Ιβόλγκιν και ο πρίγκιπας Μίσκιν!
τραβίλες έντρομος και ταραγμένος ο στρατηγός.

– Θα το πιστεύατε, είπε ξαφνικά η λοχαγίνα γυρνώντας προς τον
πρίγκιπα, θα το πιστεύατε ότι αυτός ο ξετσίπωτος άνδρας δεν λυπή-
θηκε τα ορφανά μου! Όλα μου τα λήστεψε, όλα μου τα πήρε, όλα τα
πούλησε ή τα έβαλε ενέχυρο· δεν άφησε τίποτα. Τι να τα κάνω τα
γραμμάτιά σου, άνδρα στριμμένη και ασυνείδητε; Απάντησε απατε-
ώνα, απάντησέ μου αχόρταγη καρδιά. Πού, πού θα βρω για να θρέ-
ψω τα ορφανά παιδιά μου; Τον βλέπετε· είναι μεθυσμένος και δεν
μπορεί να σταθεί στα πόδια του... Απάντησέ μου άτιμε, απατεώνα!

Αλλά ο στρατηγός δεν ήταν σε θέση να σηκώσει κεφάλι στη
θύελλα.

– Μάρθα Μπορίσοβνα, να είκοσι πέντε ρούβλια. Είναι το μόνο
που μπορώ να κάνω με τη βοήθεια του ευγενικού μου φίλου! Πρί-
γκιπα, είμαι σκληρά περιφρονημένος! Έτσι... είναι η ζωή... Και τώ-
ρα... συγχωρέστε με, αισθάνομαι πολύ κουρασμένος, συνέχισε ο
στρατηγός, που, ενώ στεκόταν στη μέση του δωματίου, χαίρετούσε

προς όλες τις μεριές. Κουράστηκα, συγχωρέστε με. Λένοτσια, αγαπητή μου, γρήγορα ένα μαξιλάρι...

Η Λένοτσια, ένα κοριτσάκι οκτώ χρονών, έτρεξε αμέσως να βρει ένα μαξιλάρι που το 'βαλε σ' ένα ντιβάνι παλιό και σκεπασμένο με μουσαμά. Ο στρατηγός κάθισε εκεί, με την πρόθεση να πει ακόμα πολλά, αλλά μόλις κάθισε, έγειρε στο πλάι και γυρνώντας προς τον τοίχο, κοιμήθηκε τον ύπνο του δικαίου. Με ύφος λυπημένο, η Μάρθα Μπορίσοβνα έδειξε στον πρίγκιπα μια καρτέλα δίπλα στο τραπέζι του χαρτοπαίγνιου, ενώ η ίδια κάθισε απέναντί του, στήριξε το δεξί της μάγουλο στο χέρι κι άρχισε να αναστενάζει σιωπηλά βλέποντάς τον. Τρία μικρά παιδιά, δυο κοριτσάκια και ένα αγόρι, που το μεγαλύτερο ήταν η Λένοτσια, πλησίασαν στο τραπέζι, ακούμπησαν εκεί, και άρχισαν και αυτά να παρατηρούν τον πρίγκιπα. Ο Κόλια πρόβαλε από ένα διπλανό δωμάτιο.

— Είμαι πολύ χαρούμενος που σας βρήκα εδώ, Κόλια, του είπε ο πρίγκιπας. Δεν θα μπορούσατε να με βοηθήσετε; Πρέπει οπωσδήποτε να πάω στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Είχα παρακαλέσει τον Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς να με οδηγήσει εκεί, αλλά αυτός κοιμάται. Δείξτε μου πού είναι, γιατί δεν ξέρω ούτε τους δρόμους, ούτε πώς πηγαίνει κανείς εκεί. Ξέρω τη διεύθυνση: είναι στο σπίτι Μιτόβτσοβα, δίπλα στο Μεγάλο Θέατρο.

— Η Ναστάσια Φιλίποβνα; Μα δεν έμενε ποτέ δίπλα στο Μεγάλο Θέατρο, και αν θέλετε να ξέρετε, ο πατέρας μου δεν πήγε ποτέ σπίτι της. Παραξενεύομαι, που περιμένατε κάτι καλό απ' αυτόν. Μένει στις Πέντε Γωνιές, δίπλα στη Βλαδιμήρσκαγια· είναι πολύ πιο κοντά απ' εδώ. Θέλετε να πάμε αμέσως; Είναι εννέα και μισή τώρα. Θα σας οδηγήσω.

Ο πρίγκιπας και ο Κόλια βγήκαν αμέσως. Αλίμονο! Ο πρίγκιπας δεν είχε λεφτά να πάρει ένα αμάξι· έπρεπε να πάνε με τα πόδια.

— Θα ήθελα να σας γνωρίσω με τον Ιππόλυτο, είπε ο Κόλια· είναι ο μεγαλύτερος γιος της λοχαγίνας. Είναι άρρωστος και έμεινε όλη την ημέρα ξαπλωμένος στο διπλανό δωμάτιο. Είναι όμως ένα παράξενο αγόρι και με μεγάλη ευαισθησία. Έχω την εντύπωση πως θα στενοχωριόταν απέναντί σας, γιατί ήρθατε σε μια τέτοια στιγμή...

Εγώ ντρέπομαι λιγότερο απ' αυτόν· γι' αυτόν είναι η μητέρα του που χτυπάει άσχημα· για μένα είναι ο πατέρας μου. Υπάρχει μια διαφορά, γιατί το ανδρικό γένος δεν παθαίνει ατίμωση στην περίπτωση αυτή. Ο Ιππόλυτος είναι ένα εξαιρετικό παιδί, είναι όμως σιλάβρος ορισμένων προλήψεων.

– Λέτε πως είναι φυματικός;

– Έτσι φαίνεται. Καλύτερα να πέθαινε μια ώρα γρηγορότερα. Στη θέση του, θα παρακαλούσα να πεθάνω. Τα αδέρφια του, τα μικρά παιδιά που είδατε, διεγείρουν τον οίκτο του. Εάν μπορούσαμε, εάν είχαμε μόνον χρήματα, θα αποχωριζόμασταν από τις οικογένειές μας για να ζήσουμε μαζί σε κάποιο άλλο σπίτι. Είναι το όνειρό μας. Ξέρετε ότι, όταν του διηγήθηκα πριν λίγη ώρα αυτό που σας συνέβη, θύμωσε και είπε πως όταν ένας άνδρας δεχτεί ένα χαστούκι χωρίς να ζητήσει ικανοποίηση με όπλα, είναι ένας πρόστυχος. Ήταν τρομερά εννευρισμένος και δεν μπόρεσα να του φέρω αντίρρηση. Βλέπω πως η Ναστάσια Φιλίποβνα σας κάλεσε να πάτε σπίτι της.

– Όχι, αυτό είναι ακριβώς που με στεναχωρεί.

– Λοιπόν, πώς μπορείτε να πάτε; Ξεφώνησε ο Κόλια, σταματώντας στη μέση του πεζοδρομίου. Και μετά... είναι μια γιορτή· πώς θα πάτε μ' αυτά τα ρούχα;

– Θεέ μου, δεν ξέρω πώς θα μπω. Εάν με δεχτούν καλώς· εάν δεν με δεχτούν, η υπόθεση θα έχει αποτυχία. Όσο για τα ρούχα μου, τι μπορώ να κάνω;

– Και έχετε, είπατε, δουλειά; Ή πηγαίνετε μόνον για να περάσετε την ώρα σας με «ευγενική συντροφιά»;

– Όχι, για να μιλήσουμε καθαρά, πρόκειται για μια υπόθεση... Μου είναι δύσκολο να την ορίσω, αλλά...

– Η αφορμή της επίσκεψής σας δεν αφορά παρά εσάς. Αυτό που μ' ενδιαφέρει να ξέρω, είναι πως δεν πηγαίνετε σ' αυτήν τη γιορτή για απλή ευχαρίστηση, να ανακατωθείτε μ' έναν κόσμο γοητευτικό, με γυναίκες του υποκόσμου, με στρατηγούς και τοκογλύφους. Εάν ήταν έτσι, συγχωρέστε με, μα θα σας πω, πρίγκιπα, ότι θα σας κοροϊδεύα και θα σας περιφρονούσα. Εδώ υπάρχουν τρομερά λίγοι τίμιοι άνθρωποι· δεν υπάρχει κανένας που να μπορείς να του έχεις εμπιστο-

σύνη. Είσαι υποχρεωμένος να τους βλέπεις όλους αφ' υψηλού, αυτοί όμως απαιτούν σεβασμό, και πρώτη η Βάρια. Και προσέξατε, πριγκίπα, πως στον αιώνα μας όλοι είναι τυχοδιώκτες; Αυτό είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αγαπητής μας πατρίδας, της Ρωσίας. Δεν μπορώ να καταλάβω πώς έφτασαν εκεί τα πράγματα. Θα 'λεγε κανείς πως ήταν όλα γερά και ασάλευτα. Όλος ο κόσμος το λέει, όλοι το καταγγέλλουν. Εδώ, στην πατρίδα μας όλα τα καταγγέλλουν. Οι γονείς πρώτοι έκαναν πίσω και ντρέπονται και οι ίδιοι για την παλιά ηθική τους. Δεν ήτανε στη Μόσχα που ένας πατέρας παρότρυνε το γιο του να μην υποχωρεί μπροστά σε τίποτα για να κερδίσει χρήματα; Ο Τύπος σχολίασε αυτό το γεγονός. Κοιτάζτε τον πατέρα μου, το στρατηγό, πού κατάντησε! Και εξάλλου σημειώστε: η γνώμη μου είναι πως είναι ένας τίμιος άνθρωπος. Σας δίνω το λόγο μου, όλα αυτά είναι μικροαταξίες του και η σκέψη του για το κρασί. Αυτή είναι η αλήθεια. Τόσο που τον λυπάμαι, μα δεν τολμώ να το πω, γιατί αυτό θα κάνει να γελάσουν όλοι. Άλλωστε είναι μια κατάσταση αξιολύπητη. Και οι άνθρωποι με μυαλό, τι έχουν λοιπόν αυτοί; Όλοι τους είναι τοκογλύφοι, απ' τον πρώτο ως τον τελευταίο, όλοι! Ο Ιππόλυτος συγχωρεί την τοκογλυφία· λέει πως είναι απαραίτητη· μιλάει για οικονομική κρίση, για πλημμυρίδες και αμπώτιδες, ποιος ξέρει; Ένας διάβολος τα ξέρει όλα αυτά! Τον λυπάμαι, μα αυτός είναι ένας πικραμένος. Σκεφτείτε πως η μητέρα του, η λοχαγίνα, παίρνει χρήματα απ' το στρατηγό και του τα ξαναδίνει με βραχυπρόθεσμα δάνεια. Είναι αηδιαστικό. Το ξέρετε ότι η μαμά, η μητέρα μου, η Νίνα Αλεξάντροβνα, η στρατηγίνα, δίνει στον Ιππόλυτο χρήματα, ρούχα, εσώρουχα κτλ.; Επίσης βοηθάει και τ' άλλα τα παιδιά μέσω του Ιππόλυτου, γιατί η μητέρα τους δεν τα φροντίζει καθόλου. Και η Βάρια κάνει το ίδιο πράγμα.

— Βλέπετε, λέτε πως δεν υπάρχουν τίμιοι και δυνατοί άνθρωποι· πως δεν είναι παρά τοκογλύφοι. Λοιπόν, κάτω απ' τα μάτια σας έχετε δύο δυνατά πρόσωπα: τη μητέρα σας και τη Βάρια. Μήπως το να βοηθάει κανείς αυτούς τους δυστυχισμένους κάτω από τέτοιες συνθήκες, δεν δείχνει ηθική δύναμη;

— Η Βάρια το κάνει από εγωισμό, από επίδειξη, για να μη φανεί

κατώτερη απ' τη μητέρα. Όσο για τη μαμά..., πραγματικά..., την εκτιμώ. Ναι, σέβομαι και εκτιμώ την πράξη της. Και ο ίδιος ο Ιππόλυτος το νιώθει, αν και η αναισθησία του είναι απόλυτη. Στην αρχή γελούσε και έλεγε πως αυτό που κάνει η μαμά είναι από προστυχιά. Τώρα όμως είναι κατασυγκινημένος. Χμ! Εσείς το ονομάζετε δύναμη αυτό. Θα το σημειώσω. Ο Γάνια δεν ξέρει πως η μαμά τους βοηθά. Αν το 'ξερε θα το έλεγε υπόθαλψη.

– Ω! Ο Γάνια δεν το ξέρει; Μου φαίνεται πως είναι πολλά ακόμη τα πράγματα που δεν ξέρει ο Γάνια, άφησε να του ξεφύγει του πρίγκιπα, ενώ είχε βυθιστεί σε σκέψεις.

– Ξέρετε, πρίγκιπα, πως μου αρέσετε πολύ; Δεν κάνω τίποτ' άλλο απ' το να θυμάμαι αυτό που έγινε σήμερα.

– Κι εσείς επίσης, Κόλια, μου αρέσετε πολύ.

– Ακούστε· πώς σκοπεύετε να φτιάξετε τη ζωή σας εδώ; Εγώ θα βρω κάποια ασχολία και θα βγάλω μερικά λεφτά. Θα μπορούσαμε, εάν θέλετε, να πιάσουμε ένα διαμέρισμα με τον Ιππόλυτο, και να κατοικήσουμε και οι τρεις μαζί. Ο στρατηγός θα 'ρχεται να μας βλέπει.

– Πολύ ευχαρίστως. Αλλά θα ξαναμιλήσουμε γι' αυτό. Είμαι προς το παρόν πολύ... πολύ στεναχωρημένος. Τι είπατε; Φτάσαμε κιόλας; Είναι σ' αυτό το σπίτι... Τι υπέροχη είσοδος! Και υπάρχει και θυρωρός. Μα την πίστη μου, Κόλια, δεν ξέρω τι μπορεί να βγει απ' όλα αυτά!

Ο πρίγκιπας είχε ύφος χαμένου.

– Θα μου τα διηγηθείτε αύριο όλα. Μη σας πιάνει φόβος. Ο Θεός να σας τα φέρει βολικά, γιατί εγώ συμφωνώ με όλες σας τις απόψεις! Χαίρετε. Πάω πίσω, και θα τα διηγηθώ όλα στον Ιππόλυτο. Όσο για να μην σας δεχτούν, το ξέρετε, δεν υπάρχει φόβος. Είναι μια γυναίκα απ' τις πιο παράξενες. Πάρτε αυτή τη σκάλα· στο πρώτο πάτωμα· ο θυρωρός θα σας δείξει.

XIII

Ανεβαίνοντας τη σιάλα, ο πρίγκιπας έβαζε τα δυνατά του να δώσει κουράγιο στον εαυτό του. «Το χειρότερο που θα μπορούσε να μου συμβεί, σκεφτόταν, είναι να μη με δεχτούν και να σκεφτούν κάτι λυπηρό για μένα, ή να με δεχτούν, και όλοι τους να με κοροϊδεύουν κάτω απ' τη μύτη μου... Αυτά είναι πράγματα χωρίς σημασία». Και, πραγματικά, αυτό δεν τον τρόμαζε καθόλου, σε σύγκριση με την ερώτηση, αν ξέρει τι θα κάνει στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, και γιατί πηγαίνει εκεί, ερώτηση στην οποία δεν έβρισκε καμιά απάντηση ικανοποιητική. Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε να βρει μια ευκαιρία για να πει στη Ναστάσια Φιλίπποβνα: «Μην παντρεύεστε αυτόν τον άνδρα και μην καταστρέφετε τον εαυτό σας· δεν αγαπάει εσάς, αλλά τα χρήματά σας. Μου το είπε ο ίδιος, καθώς και η Αγγλαΐα Επάντσινα, και εγώ απλώς ήρθα για να σας το επαναλάβω». Μήπως, όμως, αυτή η επέμβαση δεν θα 'ταν σωστή απ' όλες τις απόψεις;

Υπήρχε όμως εκτός αυτού και κάτι ακόμη, τόσο σημαντικό, που ο πρίγκιπας φοβόταν και να το σκεφτεί ακόμη· δεν μπορούσε, ούτε τολμούσε να το παραδεχτεί, δεν ήξερε πώς να το διατυπώσει. Κοκίνιζε κι έτρεμε μόνον που το σκεφτόταν.

Εντούτοις, με όλες τις ανησυχίες του και όλες τις αμφιβολίες του, μπήκε μέσα και ζήτησε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Αυτή έμενε σ' ένα διαμέρισμα μετρίου μεγέθους, αλλά πραγματικά υπέροχο. Σ' αυτά τα πέντε χρόνια που έμενε στην Πετρούπολη, ένα διάστημα, στην αρχή, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς ξόδευε γι' αυτήν χωρίς να λογαριάζει. Ήταν τον καιρό που ήλπιζε ακόμη να την κάνει να τον αγαπήσει ή που σκεφτόταν να την θέλξει, προπάντων, με την άνεση και την πολυτέλεια, ξέροντας πόσο είναι εύκολο να συνηθίσει κανείς στην πολυτέλεια, και πόσο δύσκολο είναι να την στερηθεί όταν αυτή, λίγο λίγο, γίνει απαραίτητη.

Στην περίπτωση αυτή, ο Τότσι έμενε ακλόνητος στις καλές παλιές παραδόσεις, που επέβαλλαν απεριορίστη εμποστοσύνη στην ακατανίκητη δύναμη της επίδρασης των υλικών αγαθών. Η Ναστάσια Φιλίποβνα δεν αρνιόταν την πολυτέλεια, την αγαπούσε, αλλά —κι εκεί ήταν το παράδοξο της κατάστασης— δεν υποτασσόταν σ' αυτήν ποτέ, και φαινόταν έτοιμη να κάνει και χωρίς αυτή σε κάθε στιγμή. Προσπαθούσε μάλιστα να το λέει αυτό πολλές φορές στον Τότσι, κι αυτό του έκανε δυσάρεστη εντύπωση.

Τελικά, και πολλά άλλα πράγματα που έλεγε κι έκανε αυτή, προξενούσαν αυτήν την εντύπωση στον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, τόσο που γι' αυτά την περιφρονούσε. Χωρίς να μιλά για τη χυδαιότητα των ανθρώπων που της άρεσε να κάνει παρέα, ή που είχε την τάση να κάνει, εκδήλωνε μερικές παράξενες κλίσεις. Είχε κατά κάποιο βάρβαρο τρόπο δύο διαφορετικά γούστα και είχε την ικανότητα να αρκείται και να ικανοποιείται με τέτοια πράγματα και μέσα, που ένας καθωσπρέπει, ένας καλλιεργημένος άνθρωπος, δεν θα μπορούσε ούτε την ύαρχή τους να ανεχθεί. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς θα ήταν εξαιρετικά ευχαριστημένος αν την έβλεπε να δείχνει καμιά φορά μια χαριτωμένη και κομψή άγνοια, και να μην αμφιβάλλει, παραδείγματος χάρη, πως οι Ρωσίδες χωριάτισσες φοράνε, όπως αυτή, εσώρουχα από βατίστα. Αυτά τα αποτελέσματα προσπάθησε να φέρει από την αρχή, όλη η διαπαιδαγώγηση, σύμφωνα με το πρόγραμμα του Τότσι, ο οποίος είχε αρκετή πείρα. Αλλά, αλίμονο! Το αποτέλεσμα της προσπάθειάς του ήταν απατηλό. Εντούτοις, έμεινε σ' αυτήν κατιτί που άφηνε κατάπληκτο και τον ίδιο τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς: ήταν μια σπάνια και θελκτική πρωτοτυπία, ένα είδος κυριαρχίας που τον μάγευε ακόμα και τώρα, όταν πια είχαν καταρρεύσει όλες του οι ελπίδες για την κατάκτηση αυτής της γυναίκας.

Τον πρίγινιπα τον υποδέχτηκε μια υπηρέτρια (γιατί η Ναστάσια Φιλίποβνα δεν είχε στην υπηρεσία της παρά μονάχα γυναίκες) και είχε την έκπληξη να την δει να τον συνοδεύει χωρίς να σκοντάψει στην παραόλησή του να τον αναγγείλει. Ούτε οι λασπωμένες του μπότες, ούτε το καπέλο του με το φαρδύ μπορ, ούτε ο μανδύας του, που δεν είχε μανίκια, ούτε το σαστισμένο του ύφος δεν της ενέπνευ-

σαν τον παραμικρό δισταγμό. Αυτή τον απάλλαξε από το μανδύα του, τον παρακάλεσε να περιμένει στο χολ και πήγε αμέσως να τον αναγγείλει.

Τη συντροφιά που μαζεύτηκε στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα την αποτελούσαν οι πιο συνηθισμένοι επισκέπτες της. Είχε όμως λιγότερο κόσμο από τα προηγούμενα γενέθλιά της. Σ' αυτήν τη συντροφιά, ήταν παρόντες πρώτος και καλύτερος ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς Τότσκι και ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν· ήταν και οι δυο ευγενικοί, αλλά με κάποια κρυφή ανησυχία, μέχρι να ακούσουν τη δήλωση, που η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε υποσχεθεί να κάνει, σχετικά με τον Γάνια. Εκτός απ' αυτούς τους δυο, ήταν και ο Γάνια, πολύ σκυθρωπός, συλλογισμένος και με μια αγένεια σχεδόν πλήρη την περισσότερη ώρα στεκόταν σιωπηλός, και δεν χαλάρωνε καθόλου τα δόντια. Δεν αποφάσισε να φέρει τη Βάρια, της οποίας η απουσία δεν έκανε καμιά εντύπωση στη Ναστάσια Φιλίπποβνα· αντιθέτως, αυτή, μετά τα πρώτα λόγια φιλοφρόνησης, του ξαναθύμισε τη σκηνή που είχε με τον πρίγκιπα. Ο στρατηγός, που δεν είχε ακούσει να μιλούν γι' αυτά, έδειξε ενδιαφέρον. Τότε ο Γάνια τα διηγήθηκε λακωνικά, συγκρατημένα, αλλά με όλη την ειλικρίνεια, αυτά που είχαν γίνει, και πρόσθεσε πως είχε πάει κιόλας στον πρίγκιπα και του ζήτησε συγγνώμη. Εκεί πάνω δήλωσε με ύφος ορμητικό, πως έβρισκε πολύ παράξενο που τον είχαν μεταχειριστεί —ένας Θεός ξέρει γιατί— τον πρίγκιπα ως ηλίθιο. Είχε μια γνώμη κατηγορηματικά αντίθετη, και ήταν σίγουρος πως ο άνθρωπος αυτός τα μυαλά του τα 'χει τετρακόσια.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα άκουγε αυτήν την κρίση με μεγάλο ενδιαφέρον και παρατηρούσε περίεργα τον Γάνια, αλλά η συζήτηση γύρισε στον Ρογκόζιν που είχε παίξει ένα ρόλο τόσο σημαντικό κατά τη διάρκεια αυτής της ημέρας. Οι πράξεις του και τα κατορθώματά του ξύπνησαν εξίσου ένα ζωηρό ενδιαφέρον στον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς και στον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Αποδείχτηκε πως ο Πίτσιν μπορούσε να δώσει ιδιαίτερες πληροφορίες για τον Ρογκόζιν, με τον οποίον έτρεχε μέχρι τις εννέα το βράδυ για δικές του υποθέσεις. Ο Ρογκόζιν ήθελε οπωσδήποτε να του βρει εκατό χιλιάδες ρούβλια μέ-

χρη το βράδυ. «Είναι αλήθεια πως ήταν μεθυσμένος, παρατήρησε ο Πτίτσιν· αλλά θα βρει τις εκατό χιλιάδες ρούβλια, αν και αυτό είναι αρκετά δύσκολο· μονάχα δεν ξέρω εάν θα τις έχει για το βράδυ, ούτε αν θα τις έχει όλες· πολλοί εργάζονται γι' αυτήν την υπόθεση: ο Κίντερ, ο Τρεπάλοβ, ο Μπίσκουπ. Είναι αλήθεια πως θα πληρώσει όσο τόκο τού ζητήσουν· και όλ' αυτά γιατί είναι μεθυσμένος», συμπέρανε ο Πτίτσιν.

Όλες αυτές τις πληροφορίες τις άκουσαν με ενδιαφέρον, αρκετά σκυθρωποί. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα σώπαινε και ήταν φανερή η επιθυμία της να μην πει τη γνώμη της. Ο Γάνια έκανε το ίδιο. Ο στρατηγός Επάντσιν ανησυχούσε από μέσα του σχεδόν περισσότερο απ' όλους, γιατί το κολιέ με τα μαργαριτάρια που είχε χαρίσει το πρωί είχαν γίνει δεκτά με μια ψυχρή ευγένεια, ή καλύτερα με μια δόση ειρωνείας. Απ' όλους τους καλεσμένους, μονάχα ο Φερντιστένκο αισθανόταν κεφάτος, γιατί παρευρισκόταν σε κάποια γιορτή. Γελούσε δυνατά, και τα γέλια αυτά δεν είχαν άλλη αιτία, παρά μόνο για να δικαιολογήσει το ρόλο του παλιάτσου που είχε αναλάβει μόνος του. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, αυτός ο ίδιος, που είχε τη φήμη λεπτού και κομψού αφηγητή και ο οποίος διηθύνει κυριολεκτικά τη συζήτηση σε τέτοιες γιορτές, ήταν φανερά άκεφος και αρκετά σαστισμένος, πράγμα που δεν συνέβαινε συχνά σ' αυτόν.

Οι άλλοι επισκέπτες, άλλωστε όχι πολλοί, ήταν: ένας γέρος δάσκαλος, που ήταν προσκεκλημένος, κανείς δεν ήξερε γιατί, ένας πολύ νέος άνδρας άγνωστος στους άλλους, φρικτά δειλός και πεισματικά σιωπηλός, μια κυρία έξυπνη που την έκανες σαράντα χρονών και ήταν θεατρίνα, και τέλος μια νεαρή κυρία, εξαιρετικά ωραία, ντυμένη με γούστο και φινέτσα, αλλά όμως ασυνήθιστα σιωπηλή. Όλοι αυτοί όχι μόνον δεν μπορούσαν να δώσουν ζωή στη συζήτηση, μα ήταν φορές που δεν ήξεραν καθόλου τι να πουν.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, η εμφάνιση του πρίγκιπα ήταν αυτό που χρειαζόταν. Η αναγγελία του ονόματός του προκάλεσε έκπληξη, και αρκετά παράξενα χαμόγελα φάνηκαν σε μερικά πρόσωπα, ιδιαίτερα από το κατάπληκτο ύφος της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, από την οποία μάθανε πως ούτε η ίδια είχε σκεφτεί να τον κα-

λέσει. Αλλά αυτήν τη ζωηρότητα τη διαδέχτηκε ξαφνικά μια ευχαρίστηση τόσο καταφανής, που οι περισσότεροι απ' τους καλεσμένους ετοιμάστηκαν αμέσως να υποδεχτούν τον άγνωστο επισκέπτη με χαρές.

— Παραδέχομαι πως αυτός ο νέος άνδρας το έκανε από αφέλεια, συμπέρανε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν. Σε γενικές γραμμές είναι αρκετά επικίνδυνο να ενθαρρύνεις κάτι τέτοιες τάσεις. Αλλά αυτήν τη στιγμή δεν ήταν άσχημη ιδέα να 'ρθει, έστω και μ' αυτόν τον πρωτότυπο τρόπο· ίσως να μας διασιεδάσει κιόλας, απ' όσο τουλάχιστον μπορώ να κρίνω γι' αυτόν.

— Πολύ περισσότερο που μας φορτώθηκε ο ίδιος, πρόλαβε να συμπληρώσει ο Φερντιστσένκο.

— Τι θέλετε να πείτε μ' αυτό; ρώτησε ξερά ο στρατηγός που δεν μπορούσε να χωνέψει τον Φερντιστσένκο.

— Θέλω να πω ότι οφείλει να πληρώσει το ρεφενέ του, εξήγησε ο άλλος.

— Επιτρέπεται; Ένας πρίγκιπας Μίσκιν δεν είναι ένας Φερντιστσένκο, είπε ο στρατηγός απότομα, γιατί δεν μπορούσε ακόμη να το πάρει απόφαση, πως βρισκόταν με τον Φερντιστσένκο στην ίδια συντροφιά, σαν ίσος προς ίσο.

— Χε, στρατηγέ, να φέρεστε με επιείκεια στον Φερντιστσένκο, απάντησε αυτός γελώντας. Έχω εδώ εξάλλου ειδικά δικαιώματα.

— Τι ειδικά δικαιώματα;

— Είχα την τιμή να τα εξηγήσω στη συντροφιά στην περασμένη γιορτή. Θα τα επαναλάβω για την εξοχότητά σας. Καταδεχθείτε να προσέξετε πως όλος ο κόσμος έχει πνεύμα, και ότι εγώ δεν έχω. Για να αποζημιωθώ, ζήτησα την άδεια να λέω την αλήθεια· καθένας ξέρει, αυτό είναι αλήθεια, πως δεν υπάρχουν παρά οι χαζοί για να πουν την αλήθεια. Εξάλλου, είμαι πολύ εκδικητικός, κι αυτό επίσης έχει την αιτία του στο ότι δεν είμαι πνευματώδης. Καταπίνω ταπεινά όλες τις προσβολές, μέχρι που αυτός που με πρόσβαλε να πέσει μέσα στη δυστυχία. Αλλά με την πρώτη του αποτυχία, ξαναθυμάμαι τις βρισιές που μου είπε, τον εκδικούμαι, κλωτσάω, όπως το είπε μια μέρα για μένα ο Ιβάν Πίτισιν, ο οποίος με τη σειρά του δεν έχει δώσει

ποτέ του κλωτσιά σε κανέναν. Η εξοχότης σας γνωρίζει το μύθο του Κρυλόβ, «Το λιοντάρι και ο γάιδαρος»; Ε, λοιπόν, είμαστε εμείς οι δύο. Ο μύθος γράφτηκε για μας.

– Μου φαίνεται πως αρχίσατε να παραλογίζεστε, Φερντιστσένκο, είπε ο στρατηγός αγανακτισμένος.

– Για ποιο πράγμα η εξοχότης σας αγανακτεί; ρώτησε ο Φερντιστσένκο, που υπολόγιζε πως θα μπορούσε να ρίξει κι άλλο λάδι στη φωτιά. Μην ανησυχείτε, θα μείνω στη θέση μου. Εάν είπα πως είμαστε εσείς κι εγώ το λιοντάρι και ο γάιδαρος του Κρυλόβ, είναι ευκολονόητο πως παίρνω επάνω μου το ρόλο του γάιδαρου, αφήνοντας στην εξοχότητά σας αυτόν του λιονταριού. Και ο μυθογράφος λέει:

*Ένα λιοντάρι δυνατό, το φόβητρο του δάσους,
τη δύναμή του έχασε, σαν γέρασε πολύ.*

Εγώ, εξοχότατε, είμαι ο γάιδαρος.

– Σ' αυτό το σημείο δεν αμφιβάλλω καθόλου, είπε ο στρατηγός απερίσκεπτα.

Όλος αυτός ο διάλογος, βέβαια χοντροκομμένος, είχε γίνει συνήθεια στον Φερντιστσένκο που έπαιζε το ρόλο του παλιάτσου. Ο ίδιος μια μέρα ξεφώνησε:

– Εάν με δέχονται και με ανέχονται εδώ, είναι γιατί λέω κάτι τέτοια. Βλέπετε, είναι δυνατόν να δέχονται σ' ένα σαλόνι έναν άνθρωπο σαν και μένα; Το καταλαβαίνω πολύ καλά. Μπορεί κάποιος να βάλει να καθίσει ένας Φερντιστσένκο δίπλα σ' έναν ευπατρίδη, τόσο λεπτό, σαν τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς; Δεν υπάρχει παρὰ μονάχα μια εξήγηση γι' αυτό: αυτός που με βάζει να καθίσω δίπλα του το κάνει μόνον για απίθανα πράγματα.

Η Νατσάσια Φιλίπποβνα άρεσε αυτές τις αστειότητες, αν και βρισκόταν σε άσχημη κατάσταση, και καμιά φορά υπερβολική. Όσοι ήθελαν να συχνάζουν σπίτι της, δεν μπορούσαν παρὰ να ανέχονται τον Φερντιστσένκο. Αυτός υπέθετε, και ίσως να 'χε δίκιο, πως τον δέχονταν γιατί ακριβώς ο Τότσκι τον είχε κρίνει ανυπόφορο. Ο Γάνια, απ' την πλευρά του, είχε περάσει αναρίθμητα μαρτύρια απ' τον Φερντιστσένκο, και απ' αυτήν την άποψη το είχε καταφέρει ο Φερντι-

στσένιο και στάθηκε πολύ χρήσιμος στη Ναστάσια Φιλίποβνα.

– Θα ήθελα τώρα να βάλω τον πρίγκιπα να μας τραγουδήσει μια ρομάντζα της μόδας, συμπλήρωσε ο Φερντιστσένιο, κοιτάζοντας τη Ναστάσια Φιλίποβνα για να δει τι θα πει.

– Δεν σας το επιτρέπω, Φερντιστσένιο, και σας παρακαλώ να μην παραλογίζεστε, του είπε ξερά εκείνη.

– Ω, εάν τον παίρνετε υπό την ιδιαίτερη προστασία σας, τότε σταματώ να μιλώ.

Αλλά η Ναστάσια Φιλίποβνα, χωρίς να τον ακούει, σηκώθηκε για να πάει η ίδια να υποδεχτεί τον πρίγκιπα.

– Λυπάμαι, είπε αυτή, καθώς εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά του, που, μέσα στη βιασύνη μου, ξέχασα να σας καλέσω, και είμαι πολύ χαρούμενη που μου δίνετε τώρα την ευκαιρία να σας ευχαριστήσω και να σας συγχαρώ για την πρωτοβουλία σας.

Λέγοντας αυτά τα λόγια, κοίταζε προσεκτικά τον πρίγκιπα και προσπαθούσε να καταλάβει από το πρόσωπό του, την αφορμή της επίσκεψής του.

Ο πρίγκιπας μπορεί σ' αυτό το σημείο να έλεγε κάτι στα ευγενικά της λόγια, αλλά αισθανόταν τόσο θαμπωμένος και τόσο έκπληκτος, που δεν μπόρεσε να προφέρει ούτε έστω μια λέξη. Η Ναστάσια Φιλίποβνα παρατήρησε τη στεναχώρια του με ευχαρίστηση. Φορούσε εκείνο το βράδυ την καλύτερη τουαλέτα της και έκανε ιδιαίτερη εντύπωση. Πήρε τον πρίγκιπα απ' το χέρι και τον οδήγησε στο μέσον των καλεσμένων. Πριν να περάσουν το κατώφλι του σαλονιού, αυτός σταμάτησε ξαφνικά και με μια ασυνήθιστη ταραχή τής ψιθύρισε βιαστικά:

– Όλα σ' εσάς είναι τέλεια... και η αδυναμία σας και η χλομάδα σας... Δεν θα ήθελε να σας φανταστεί κανείς διαφορετική απ' ό,τι είστε... Είχα τόση επιθυμία να 'ρθω εδώ, που... εγώ... συγχωρέστε με...

– Δεν σας συγχωρώ, είπε αυτή γελώντας· θα χαλάσετε τη χειρονομία της πρωτοτυπίας. Γιατί έχουν δικίο να σας λεν παράξενο άνθρωπο. Είπατε πως με βρίσκετε τέλεια, δεν είναι έτσι;

– Ναι.

– Αν και ξέρετε να μαντεύετε, αυτή τη φορά ωστόσο κάνετε

λάθος. Θα σας το αποδείξω σε λίγο αυτό...

Σύστησε τον πρίγκιπα στους καλεσμένους της, απ' τους οποίους οι περισσότεροι τον γνώριζαν ήδη. Ο Τότσι βιάστηκε να κάνει φιλοφρόνηση στο νεοφερμένο. Όλοι ζώηρεψαν κάπως, η συζήτηση και τα γέλια άρχισαν ταυτόχρονα. Η Ναστάσια Φιλίποβνα έβαλε τον πρίγκιπα να καθίσει δίπλα της.

— Ωστόσο, ποιος είναι έκπληκτος με την εμφάνιση του πρίγκιπα; φώναξε ο Φερντιστένκο, και η φωνή του σκέπασε όλες τις άλλες. Το πράγμα είναι φανερό και μιλάει μόνο του.

— Είναι υπερβολικά φανερό, υπερβολικά ομιλητικό, είπε ξαφνικά ο Γάνια βγαίνοντας απ' τη βουβαμάρα του. Παρατηρούσα σήμερα τον πρίγκιπα, σχεδόν συνεχώς, απ' τη στιγμή που είδε για πρώτη φορά τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίποβνα επάνω στο τραπέζι του Ιβάν Φιοντόροβιτς. Θυμάμαι πως σχημάτισα μια εντύπωση, που βρίσκω τώρα πως δεν είχα κάνει λάθος και που ο ίδιος ο πρίγκιπας μου το ομολόγησε με ακρίβεια.

Ο Γάνια πρόφερε αυτήν τη φράση με τόνο εξαιρετικά σοβαρό, χωρίς καθόλου να αστειεύεται, μάλλον λυπημένα, που προξένησε μια κάποια έκπληξη.

— Δεν σας ομολόγησα τίποτε, είπε ο πρίγκιπας κοκινίζοντας· περιορίστηκα να απαντήσω στις ερωτήσεις σας.

— Μπράβο, μπράβο! φώναξε ο Φερντιστένκο. Να λοιπόν μια απάντηση ειλικρινής, μια απάντηση πονηρή και ειλικρινής.

Όλοι τους γέλασαν δυνατά.

— Ησυχάστε, λοιπόν, Φερντιστένκο, είπε ο Πτίτσιν με μισή φωνή και με ύφος αηδιαστικό.

— Δεν σας νόμιζα ικανό για τέτοια ανδραγαθήματα, έκανε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς· ξέρετε τι δύναμη προϋποθέτουν; Και εγώ που σας θεωρούσα φιλόσοφο! Τα σιγανά ποτάμια να φοβάσαι!

— Βλέπω πως ο πρίγκιπας κοκινίζει σαν μια αφελής νεαρή κοπέλα από αυτό το αθώο αστείο, και συμπεραίνω πως αυτός ο ευγενικός νεαρός τρέφει στην καρδιά του τις πιο αξιέπαινες προθέσεις, είπε με φωνή τρεμουλιαστή ο γερο-δάσκαλος, που μέχρι τώρα στεκόταν αμίλητος και του οποίου η απροσδόκητη επέμβαση εξέπληξε αυτούς που

νόμιζαν πως το φαφούτικο στόμα του δεν θα άνοιγε όλο το βράδυ.

Όλοι γέλασαν, ακόμη περισσότερο και ο γέρος, που νόμιζε χω-
ρίς αμφιβολία πως αυτή η ιλαρότητα ήταν αποτέλεσμα της εξυπνά-
δας του, και κοιτάζοντας τους άλλους, γέλασε ακόμα πιο δυνατά και
αυτό του προκάλεσε ένα δυνατό βήχα. Η Ναστάσια Φιλίποβνα,
που είχε μια ιδιαίτερη αδυναμία στους γέροντες, στις γριούλες, ακό-
μα και στους μισοπάλαβους, άρχισε αμέσως να τον χαϊδεύει και να
του προσφέρει τη βοήθειά της· τον αγκάλιασε και είπε να του σερβί-
ρουν ακόμη ένα φλιτζάνι τσάι. Είπε στην υπηρέτρια να της φέρει τη
μαντίλα της και να ρίξει ξύλα στο τζάκι. Ρώτησε τι ώρα ήταν και η
υπηρέτρια απάντησε πως ήταν ήδη δέκα και μισή.

— Κύριοι, δεν θα θέλατε να πιείτε σαμπάνια; πρότεινε ξαφνικά αυ-
τή. Την έχω έτοιμη. Ίσως αυτό σάς κάνει πιο εύθυμους. Λοιπόν, χω-
ρίς νάζια.

Η πρόταση της Ναστάσιας Φιλίποβνα και κυρίως ο αφελής
τρόπος της, τους φάνηκε πολύ παράξενος. Όλοι ήξεραν ποια ευπρέ-
πεια επικρατούσε στις προηγούμενες γιορτές της. Η βραδιά γινόταν
όλο και πιο εύθυμη, αλλά με έναν αρκετά ασυνήθιστο τρόπο. Εντού-
τοις, κανένας δεν αρνήθηκε την προσφορά. Ο στρατηγός το δέχτη-
κε πρώτος και το παράδειγμά του ακολούθησε η εύθυμη κυρία, με-
τά ο γερο-δάσκαλος, ο Φερντισσένκο και τέλος όλοι οι άλλοι. Ο
Τότσκι πήρε κι αυτός ένα ποτήρι με την ελπίδα να δεχτεί την και-
νούργια κατάσταση δίνοντάς της, όσο ήταν δυνατόν, το χαρακτήρα
αξιαγάπητης αστειότητας. Μόνον ο Γάνια δεν ήθελε τίποτε να πιει.

Ήταν δύσκολο να καταλάβεις από τα παράξενα φερσίματα, που
καμιά φορά ήταν απότομα, τη Ναστάσια Φιλίποβνα, που το υστε-
ρικό παράλογο γέλιο της το διαδεχόταν ξαφνικά μια σιωπηλή, μια
σκυθρωπή μελαγχολία. Ήταν τότε που και αυτή πήρε ένα ποτήρι και
είπε πως θα πιει τρία. Μερικοί καλεσμένοι νόμιζαν πως έχει πυρετό.
Τελικά άρχισαν να παρατηρούν πως και αυτή φαινόταν να περιμένει
κάτι· συμβουλευόταν συνεχώς το ρολόι και φαινόταν ανυπόμονη και
αφηρημένη.

— Μήπως έχετε λίγο πυρετό; τη ρώτησε η ζωνερή κυρία.

— Όχι λίγο, πολύ μάλιστα· γι' αυτό έβαλα και τη μαντίλα μου,

απάντησε η Ναστάσια Φιλίποβνα, που πραγματικά ήταν πολύ χλομή και έκανε προσπάθειες για να υπερνικήσει ένα σφοδρό ρίγος.

Όλοι ταράχτηκαν και ανησύχησαν.

– Θα μπορούσαμε ίσως να αφήσουμε την οικοδέσποινα να αναπαυθεί; είπε ο Τότσκι κοιτάζοντας τον Ιβάν Φιοντόροβιτς.

– Όχι, κύριοι. Σας παρακαλώ ρητώς να μείνετε. Η παρουσία σας απόψε μου είναι εντελώς απαραίτητη, είπε η Ναστάσια Φιλίποβνα με ξαφνική και έντονη επιμονή.

Κι επειδή τα περισσότερα παρόντα πρόσωπα γνώριζαν πως μια σημαντική απόφαση θα τους ανακοίνωνε κατά τη διάρκεια της γιορτής της, έδωσαν στα λόγια της πολύ μεγάλη σημασία. Ο στρατηγός και ο Τότσκι κοιτάχτηκαν άλλη μια φορά, ενώ ο Γάνια έκανε μια σπασμωδική κίνηση.

– Θα κάναμε καλά να διασκεδάσουμε με κανένα μικρό παιχνίδι, είπε η ζωηρή κυρία.

– Ξέρω ένα, που είναι υπέροχο και καινούργιο, είπε ο Φερντιστένκο· είναι ένα μικρό παιχνίδι που δεν έχει τίποτε το ιδιαίτερο και που επιχειρήσαν να το παίξουν μία και μόνο φορά σε μια συντροφιά, μα δεν τα κατάφεραν.

– Περί τίνος πρόκειται; ρώτησε η κυρία.

– Βρέθηκα μια μέρα σε μια συντροφιά και πρέπει να πω πως είχαμε πει λιγάκι. Ξαφνικά, κάποιος έριξε την ιδέα καθένας από μας να διηγηθεί δυνατά και χωρίς να σηκωθεί απ' το τραπέζι, ένα επεισόδιο για την ψυχή του και τη συνείδησή του, που το θεωρούσε ως την πιο κακή πράξη της ζωής του. Η συμφωνία όμως ήταν να μην πουν ψέματα και να μιλήσουν με όλη την ειλικρίνεια.

– Αλλόκοτη ιδέα! έκανε ο στρατηγός.

– Μπορεί να είναι αλλόκοτη, εξοχότατε, αλλά αυτή είναι η μαγεία του παιχνιδιού.

– Τι περίεργο παιχνίδι! είπε ο Τότσκι. Τελικά, το καταλαβαίνω, είναι ένα είδος καυχησιάς.

– Μπορεί αυτό να επιδιώκεται, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς.

– Αλλά αυτό το παιχνίδι θα μας κάνει περισσότερο να κλάψουμε παρά να γελάσουμε, παρατήρησε η κυρία.

– Είναι παράλογη και ακατανόητη διασκέδαση, έκανε ο Πτίτσιν.
– Μα είχε επιτυχία; ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα.
– Όχι, δεν πέτυχε. Καθένας διηγήθηκε μια ιστορία· πολλοί είπαν την αλήθεια. Σκεφτείτε πως υπήρχαν μερικοί που τα λέγανε με ευχαρίστηση, αλλά στο τέλος το αίσθημα της ντροπής ήταν γενικό και σταμάτησαν. Γενικά ήταν ένα παιχνίδι αρκετά διασκεδαστικό, φυσικά στο είδος του.

– Δεν θα ήταν άσχημο, παρατήρησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, ζωηρεύοντας ξαφνικά. Θα μπορούσε κάποιος να δοκιμάσει. Κύριοι! Σαν να μην έχουμε κέφι απόψε. Εάν κάποιος από μας θέλει να διηγηθεί ένα επεισόδιο... αυτού του είδους, αλλά με ολονών τη θέληση, η ελευθερία του καθενός πρέπει να είναι ανέκραιη· τι σκέφτεστε; Θα μπορούσαμε ίσως, εμείς, να φτάσουμε ως το τέλος; Σε γενικές γραμμές θα είναι μια διασκέδαση πολύ πρωτότυπη.

– Να μια μεγαλοφυής ιδέα! φώναζε ο Φερντιστσένιο. Οι κυρίες δεν θα παίζουν· μόνον οι κύριοι θα διηγηθούν την ιστορία τους. Θα βάλουμε κλήρο, όπως έγινε στη γιορτή που σας έλεγα. Ναι, ναι, πρέπει να τακτοποιηθεί αυτό! Αυτός που θα αρνηθεί να το κάνει, δεν θα τον εξαναγκάσει φυσικά κανείς, αλλά η αποχή του θα φανερώνει αγένεια. Δώστε μου τα ονόματά σας, κύριοι· θα τα βάλω εδώ, στο καπέλο μου. Ο πρίγκιπας θα τα τραβήξει στην τύχη. Ο κανόνας του παιχνιδιού είναι πολύ απλός: θα πρέπει να διηγηθείτε την πιο κακή πράξη της ζωής σας. Δεν είναι περίπλοκο, κύριοι. Θα δείτε. Εάν κάποιος ξεχάσει κάτι, αναλαμβάνω να του το θυμίσω αμέσως.

Η ιδέα ήταν παράλογη και δυσαρέστησε σχεδόν όλη τη συντροφιά. Όλοι σμίγανε τα φρύδια, αλλά μισοχαμογελούσαν. Μερικοί φέρονε αντιρρήσεις, δεν επέμειναν όμως πολύ, όπως ο Ιβάν Φιοντόροβιτς που δεν ήθελε να αντισταθεί στην επιθυμία της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, που είχε φανερώσει τον ενθουσιασμό της γι' αυτήν την παράξενη ιδέα, ίσως μόνον εξαιτίας της απίθανης παραξενιάς της. Όταν επιθυμούσε κάτι, η Ναστάσια Φιλίπποβνα έδειχνε άκαμπτη και αμείλικτη στην εκδήλωση των επιθυμιών της, ακόμη και αν αυτές ήταν επιπόλαιες και χωρίς ωφέλεια γι' αυτήν. Και αυτήν τη στιγμή φαινόταν να κατέχεται από μεγάλη νευρικήτητα· παραφερόταν και

γελούσε νευρικά, ιδίως επειδή ο Τότσει, ανήσυχος, έκανε επιπλήξεις. Τα σιούρα της μάτια έβγαζαν φωτιές και δυο κόκκινοι λεικέδες φάνηκαν στα χλομά της μάγουλα. Το παραπονιάρικο και ταραγμένο ύφος μερικών καλεσμένων της, υποδαύλιζε ακόμη περισσότερο τη χαιρεκακία της· ίσως αυτό που της άρεσε να ήταν η κυνικότητα και η σκληρότητα της ιδέας. Μερικοί απ' τους καλεσμένους έβρισκαν πως αυτή είχε κάτι στο νου της. Άλλωστε όλοι άρχισαν να συμφωνούν για το παιχνίδι. Η περιέργεια ήταν γενική και ήταν για πολλούς ελκυστικό. Ο Φερντιστσένκο ήταν αυτός που το 'χε πάρει πιο ζεστά απ' όλους.

— Και αν είναι κάτι που δεν μπορεί να το διηγηθεί κανείς... μπροστά στις κυρίες; παρατήρησε δειλά ο σιωπηλός νεαρός.

— Ε, καλά! Δεν θα τα διηγηθείτε. Λες και δεν υπάρχουν κακές πράξεις εκτός απ' αυτές· πόσο νέος είστε! είπε ο Φερντιστσένκο.

— Εγώ δεν ξέρω ποια απ' τις πράξεις μου είναι η πιο χειρότερη, είπε η ζωηρή κυρία.

— Οι κυρίες απαλλάσσονται από την υποχρέωση να διηγηθούν την ιστορία τους, επανέλαβε ο Φερντιστσένκο. Αλλά η απαλλαγή είναι προαιρετική· η εθελοντική συμμετοχή τους θα γίνει δεκτή με ευγνωμοσύνη. Οι άνδρες που αποστρέφονται να κάνουν την εξομολόγησή τους, μπορούν φυσικά να απαλλαχτούν.

— Ωραία, αλλά πώς να δείξω πως δεν λέω ψέματα; ρώτησε ο Γάνια· αν πω ψέματα, όλο το παιχνίδι χάνει το αλάτι του. Και ποιος θα πει την αλήθεια; Είναι βέβαιο πως όλος ο κόσμος ψεύδεται.

— Μα και αυτό έχει το γούστο του, να βλέπεις έναν άνθρωπο να ψεύδεται. Άλλωστε εσύ, μικρέ μου Γάνια, δεν κινδυνεύεις να πεις ψέματα, γιατί η πιο πρόστυχη πράξη σου είναι γνωστή σ' όλον τον κόσμο, χωρίς να τη διηγηθείς. Για σκεφτείτε λίγο, κυρίες και κύριοι, φώναξε ο Φερντιστσένκο, σαν να ενθουσιάστηκε ξαφνικά: με τι μάτια θα κοιτάζουμε ο ένας τον άλλον μετά τις εξομολογήσεις μας, παραδείγματος χάρη αύριο;

— Βλέπετε; Είναι δυνατόν; Το θέλετε στα σοβαρά, Ναστάσια Φίλιποβνα; ρώτησε ο Τότσει με αξιοπρέπεια.

— Όταν κάποιος φοβάται το λύκο, δεν πηγαίνει στο δάσος!

απάντησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα ειρωνικά.

— Αλλά επιτρέψτε, κύριε Φερντιστσένκο, μπορεί να γίνει απ' όλα αυτά ένα μικρό παιχνίδι; συνέχισε ο Τότσκι, όλο και περισσότερο ανήσυχος. Σας βεβαιώ πως αυτά τα πράγματα δεν έχουν ποτέ επιτυχία. Το λέτε και ο ίδιος πως δεν πέτυχε και έχετε κακή πείρα σ' αυτό το είδος.

— Πώς δεν πέτυχε; Αφού τους διηγήθηκα τότε τον τρόπο με τον οποίο έλεψα τρία ρούβλια. Διηγήθηκα το πράγμα όπως ακριβώς ήταν.

— Ίσως. Αλλά ήταν δύσκολο η διήγησή σας να παρουσιαζόταν με τέτοιο τρόπο, που να την πίστευαν και να σας έδειχναν εμπιστοσύνη. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς είχε δικιο όταν παρατήρησε πως και λίγο να φανεί το ψέμα, χάνει το παιχνίδι όλο του το νόημα. Μονάχα τυχαία θα πει κανείς την αλήθεια, αφού θα έχει σκοπό να καυχηθεί. Η καυχισιολογία όμως αυτή θα είναι κακόγουστη, θα είναι κάτι ακατανόητο, κάτι ολότελα αναξιοπρεπές για όλους.

— Η λεπτότητά σας είναι πολύ μεγάλη, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, και εγώ ο ίδιος μένω κατάπληκτος! φώναξε ο Φερντιστσένκο. Φανταστείτε αυτό, κύριοι: παρατηρώντας πως δεν θα μπορούσα να δώσω στην ιστορία μου, της κλοπής, αρκετή αλήθεια, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς κάνει τον υπαινιγμό, τελικά, πως μου είναι αδύνατον να κλέψω, ξέροντας πως είναι ένα πράγμα για το οποίο δεν πρέπει κανείς να καυχάται. Αυτό που εμποδίζει τη συνειδησή του, είναι ίσως η γνώμη ότι ο Φερντιστσένκο θα μπορούσε βέβαια να κλέψει! Αλλά ας ξαναγυρίσουμε στο έργο μας, κύριοι. Όλα τα ονόματα έχουν μαζευτεί: μα κι εσείς ο ίδιος, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, βάλατε το όνομά σας: δεν υπάρχει λοιπόν καμιά αποχή. Πρίγκιπα, τραβήξτε.

Χωρίς να πει λέξη, ο πρίγκιπας έχωσε το χέρι του μέσα στο καπέλο. Το πρώτο όνομα που βγήκε ήταν αυτό του Φερντιστσένκο: το δεύτερο του Πίτισιν· μετά βγήκαν διαδοχικά του στρατηγού, του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς, του πρίγκιπα, του Γάνια κ.ο.κ. Οι κυρίες δεν έλαβαν μέρος στην κλήρωση.

— Θεέ μου, τι ατυχία! φώναξε ο Φερντιστσένκο. Και εγώ που νόμιζα πως το πρώτο όνομα θα ήταν του πρίγκιπα, και το δεύτερο του

στρατηγού. Ευτυχώς που ο Ιβάν Πέτροβιτς θα είναι μετά από μένα. Θα μπορέσω να αποζημιωθώ ακούγοντάς τον. Λοιπόν, κύριοι, η υποχρέωσή μου είναι να δώσω το καλό παράδειγμα· αλλά λυπάμαι περισσότερο τώρα που είμαι τόσο ασήμαντος και τόσο ανάξιος για ενδιαφέρον. Η σειρά μου στην ιεραρχία ήταν και αυτή κατώτερη. Βλέπετε: Τι ενδιαφέρον μπορεί να έχει να ακούς να διηγείται ο Φερντιστένιο μια κακή πράξη; Και ποια είναι η χειρότερη πράξη μου; Δοκιμάζω εδώ μια αμηχανία τι να πρωτοδιαλέξω. Θα μπορούσα να διηγηθώ για δεύτερη φορά την ιστορία της κλοπής, για να αποδείξω στον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς πως μπορεί κάποιος να κλέψει χωρίς να είναι κλέφτης;

– Θα μου αποδείξετε εξίσου, κύριε Φερντιστένιο, πως μπορεί κάποιος να ευχαριστείται με το να διηγείται τις πιο αισχρές του πράξεις, χωρίς να τον παρακαλέσει κανείς να το κάνει... Άλλωστε... Με συγχωρείτε, κύριε Φερντιστένιο.

– Αρχίστε, λοιπόν, Φερντιστένιο! Φλυαρείτε τρομερά χωρίς λόγο και δεν θα τελειώσετε ποτέ! πρόσθεσε η Ναστάσια Φιλίποβνα με θυμό και ανυπομονησία.

Όλοι είχαν παρατηρήσει πως μετά από ένα ξέσπασμα υστερικού γέλιου, αυτή είχε γίνει απότομα μελαγχολική, δηκτική, οξύθυμη. Παρ' όλα αυτά επέμενε πεισματικά και δεσποτικά στο ακατανόητο καπρίτσιο της. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς καθόταν σε αναμμένα κάρβουνα. Η στάση του Ιβάν Φιοντόροβιτς τον έβγαζε έξω απ' τα ρούχα του: ο στρατηγός καθόταν, έπινε τη σαμπάνια του σαν να μην συνέβαινε τίποτα και ετοιμαζόταν ίσως να διηγηθεί κάτι, όταν θα 'ρχόταν η σειρά του.

XIV

— Είμαι ένας άνθρωπος χωρίς πνεύμα, Ναστάσια Φιλίποβνα, και γι' αυτό φλυαρώ χωρίς λόγο! φώναξε ο Φερντιστσένκο, αρχίζοντας τη διήγησή του. Εάν ήμουν έξυπνος, σαν τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς ή τον Ιβάν Πέτροβιτς, θα περνούσα όπως αυτοί όλη τη βραδιά μου, χωρίς να ανοίξω το στόμα μου. Πρίγκιπα, επιτρέψτε μου να σας συμβουλευτώ: έχω πάντοτε τη γνώμη ότι στον κόσμο υπάρχουν περισσότεροι κλέφτες παρά μη κλέφτες και δεν υπάρχει ούτε ένας τίμιος άνθρωπος, που έστω και μία φορά στη ζωή του να μην έχει κλέψει κάτι. Αυτή είναι η γνώμη μου· συμπεραίνω άλλωστε ότι στον κόσμο υπάρχουν πάντοτε κλέφτες.

— Ουφ! Τι ανόητα που διηγείστε! έκανε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα. Και τι ανοησία να υποθέτετε πως όλος ο κόσμος κλέβει· εγώ δεν έχω ποτέ μου κλέψει.

— Εσείς δεν κλέψατε τίποτε, Ντάρια Αλεξέγιεβνα· αλλά τι θα πει ο πρίγκιπας, που τόσο ξαφνικά έγινε κατακόκκινος;

— Μου φαίνεται πως λέτε την αλήθεια, αλλά υπερβάλλετε πολύ, απάντησε ο πρίγκιπας, που πραγματικά είχε κοκκινίσει, χωρίς να ξέρει γιατί.

— Κι εσείς ο ίδιος, πρίγκιπα, δεν έχετε κλέψει τίποτα;

— Ουφ! Τι γελοία ερώτηση! Μαζέψτε τη γλώσσα σας, κύριε Φερντιστσένκο, είπε ο στρατηγός.

— Απλά, τώρα που ήρθε η ώρα ν' αρχίσει το παιχνίδι, ντρέπεστε να διηγηθείτε την ιστορία σας· γι' αυτό θέλετε να παρασύρετε τον πρίγκιπα μαζί σας, γιατί έχει καλό χαρακτήρα, είπε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα ξερά.

— Φερντιστσένκο, αποφασίστε να μιλήσετε ή σωπάστε και μην ασχολείστε παρά μονάχα με τον εαυτό σας! Εξαντλήσατε την υπομονή όλων μας, πρόφερε η Ναστάσια Φιλίποβνα, ξαφνικά, νευριασμένη.

— Τώρα αμέσως, Ναστάσια Φιλίποβνα! Αλλά, εάν ο πρίγκιπας ομολόγησε —γιατί επιμένω, η στάση που κρατάει είναι μια ομολογία— τι θα έλεγε ένας άλλος, χωρίς να αναφέρω όνομα, εάν επιθυμούσε να πει την αλήθεια! Όσο για μένα, κύριοι, η ιστορία μου είναι μικρή· είναι τόσο απλή, όσο ανόητη και άσχημη. Αλλά σας βεβαιώνω πως δεν είμαι ένας κλέφτης· πώς μπόρεσα να κλέψω, το αγνοώ. Ήταν εδώ και δυο χρόνια, στη βίλα του Σεμιόν Ιβάνοβιτς Ισένκο, μια Κυριακή. Είχε τραπέζι. Μετά το γεύμα, οι άνδρες συνεχίσαν να πίνουν. Μου ήρθε η ιδέα να παρακαλέσω τη δεσποινίδα Μαρία Σεμιόνοβνα, την κόρη του οικοδεσπότη, να παίξει κάτι στο πιάνο. Περιώνοντας από το γωνιακό δωμάτιο, είδα επάνω στο τραπέζι της δουλειάς της Μαρίας Ιβάνοβνα ένα χαρτονόμισμα πράσινο των τριών ρουβλίων· το είχε αφήσει εκεί για ψώνια. Άρπαξα το χαρτονόμισμα και το έβαλα στην τσέπη μου· γιατί; Δεν ξέρω. Δεν κατάλαβα τι μ' έπιασε. Αμέσως γύρισα βιαστικά και κάθισα στο τραπέζι. Έμεινα εκεί να περιμένω· ήμουν αρκετά συγκινημένος, φλυαρούσα χωρίς σταματημό, διηγούμουν ανέκδοτα και γελούσα· μετά πήγα και κάθισα δίπλα στις κυρίες. Σε μισή ώρα περίπου είδαν ότι έλειπε το χαρτονόμισμα, και άρχισαν να ρωτούν τους υπηρέτες. Οι κατηγορίες έπεσαν στην Ντάρια. Έδειξα μεγάλη περιέργεια και ένα ξεχωριστό ενδιαφέρον γι' αυτήν την υπόθεση, και θυμάμαι πως, βλέποντας την Ντάρια σαστισμένη, άρχισα να την πείθω πως έπρεπε να ομολογήσει, και γινόμεουν εγγυητής για την επιείκεια της Μαρίας Ιβάνοβνα. Έλεγα αυτές τις προτροπές με υψηλή φωνή, μπροστά σ' όλον τον κόσμο. Όλα τα μάτια ήταν στραμμένα επάνω μας και ένιωθα μια έντονη ευχαρίστηση στην ιδέα πως κήρυττα την ηθική, ενώ το κλεμμένο χαρτονόμισμα ήταν στην τσέπη μου. Εξόδεψα τα τρία ρούβλια το ίδιο βράδυ για να πιω. Ζήτησα σ' ένα ρεστοράν ένα μπουκάλι κρασί. Ήταν η πρώτη φορά που ζητούσα κρασί χωρίς να φάω τίποτε, αλλά αισθανόμουν την ανάγκη να ξοδέψω αυτά τα λεφτά όσο πιο γρήγορα μπορούσα. Δεν αισθανόμουν καθόλου τύψεις ούτε εκείνη τη στιγμή, ούτε αργότερα. Αλλά δεν θα επιχειρούσα να το ξανακάνω· το πιστεύετε ή δεν το πιστεύετε, αυτό μου είναι αδιάφορο. Λοιπόν, αυτό είναι όλο.

– Φυσικά, αυτή δεν είναι η χειρότερη πράξη σας, είπε η Ντά-ρια Αλεξέγιεβνα με αηδία.

– Δεν είναι μια πράξη, είναι μια περίπτωση ψυχολογική, παρατήρησε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς.

– Και η υπηρέτρια; ρώτησε η Ναστάσια Φιλίποβνα, χωρίς να κρύβει τη βαθιά της αηδία.

– Την υπηρέτρια τη διώξανε την επομένη κιόλας, αυτό το ξέρω. Είναι ένα σπίτι όπου δεν αστειεύονται καθόλου.

– Κι εσείς, αφήσατε να γίνει αυτό!

– Άλλο και τούτο! Θα θέλατε να πάω να παραδοθώ μόνος μου; είπε ο Φερντιστσένκο γελώντας.

Στην πραγματικότητα απόρησε από τη δυσάρεστη εντύπωση που προκάλεσε η διήγησή του στο ακροατήριο.

– Τι βροδιά! φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα.

– Λοιπόν, έτσι! Ζητάτε από έναν άνθρωπο να σας διηγηθεί την πιο άσχημη πράξη του, και θέλετε αυτή η πράξη να είναι λαμπερή! Οι χειρότερες πράξεις είναι πάντοτε πολύ βρόμικες, Ναστάσια Φιλίποβνα: αυτό θα μας το πει τώρα ο Ιβάν Πέτροβιτς. Άλλωστε πολλοί άνθρωποι έχουν μια εξωτερική λάμψη και θέλουν να περνούν για ενάρετοι γιατί κυλούν τη δική τους καρότσα. Λες και είναι λίγοι αυτοί που κυλούν τη δική τους καρότσα... αλλά με τι τρόπους αποκτημένη...

Με δυο λόγια, ο Φερντιστσένκο δεν ήταν κύριος του εαυτού του, δεν ήξερε τι έλεγε, και ξεπέρασε κάθε όριο. Το πρόσωπό του και αυτό στράβωσε. Όσο παράξενο κι αν φαινόταν αυτό, περίμενε για τη διήγησή του μια άλλη επιτυχία. Αυτές οι «γκιάφες» του κακού ύφους και αυτός ο «ιδιόρρυθμος κομπασμός», για να μεταχειριστούμε την έκφραση του Τότσκι, του συνέβαινε συχνά και ανταποκρινόταν εντελώς στο χαρακτήρα του.

Η Ναστάσια Φιλίποβνα, που ο θυμός την έκανε να τρέμει, κοίταξε επίμονα τον Φερντιστσένκο. Αυτός ο τελευταίος ξαφνικά φοβήθηκε και παγώνοντας από το φόβο του, σώπασε. Το είχε πάει πολύ μακριά.

– Δεν κόβουμε εδώ το παιχνίδι; έκανε υπαινιγμό ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς.

– Είναι η σειρά μου, αλλά κάνοντας χρήση της αποχής, δεν θα διηγηθώ τίποτε, είπε ο Πίτισιν αποφασιστικά.

– Παραιτείστε;

– Δεν μπορώ να το κάνω, Ναστάσια Φιλίποβνα· άλλωστε θεωρώ αυτό το μικρό παιχνίδι ακατανόητο.

– Στρατηγέ, νομίζω πως τώρα είναι η σειρά σας, είπε η Ναστάσια Φιλίποβνα, γυρνώντας προς τον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Αν αρνηθείτε κι εσείς, το παιχνίδι θα χαλάσει και θα λυπηθώ γιατί υπολόγιζα να διηγηθώ κι εγώ ένα περιστατικό από την «ιδιωτική μου ζωή», αλλά θα ήθελα να πάρω το λόγο μετά από σας και μετά τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, γιατί θα πρέπει βέβαια να μου δώσετε κουράγιο, συμπλήρωσε γελώντας.

– Ω, αφού κάνετε μια τέτοια υπόσχεση, φώναξε θερμά ο στρατηγός, είμαι έτοιμος να σας διηγηθώ όλη μου τη ζωή. Ομολογώ πως περιμένοντας τη σειρά μου έχω ήδη ετοιμάσει το ανέκδοτό μου...

– Και μόνο από το ύφος της εξοχότητός του, μπορεί κανείς να συμπεράνει με τι ιδιαίτερη λογοτεχνική ευχαρίστηση έχει δουλέψει το ανέκδοτό του, γέλασε ο Φερντιστσένκο μ' ένα σαρκαστικό γέλιο.

Η Ναστάσια Φιλίποβνα κοίταζε το στρατηγό και γέλασε κι αυτή. Αλλά η θλίψη και ο θυμός της μεγάλωναν από στιγμή σε στιγμή. Η ανησυχία του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς διπλασιαζόταν απ' τη στιγμή που υποσχέθηκε πως θα διηγηθεί κατιτί.

Ο στρατηγός άρχισε την ιστορία του:

– Μου έτυχε, όπως σ' όλους τους ανθρώπους, κύριοι, να κάνω κατὰ τη διάκριση της ζωής μου πράξεις που δεν είναι ομολογητές. Αλλά η χειρότερη πράξη της ζωής μου είναι το μικρό ανέκδοτο που θα σας διηγηθώ. Έχουν περάσει περισσότερα από τριάντα πέντε χρόνια και όταν το ξαναθυμάμαι νιώθω ένα σφίξιμο στην καρδιά. Η υπόθεση ήταν άλλωστε αριστά ανόητη. Ήμουν τότε απλός σημαιοφόρος, και είχα φορτική υπηρεσία. Ξέρετε τι είναι ένας σημαιοφόρος; το αίμα βράζει κι η τσέπη άδεια. Είχα τότε έναν ιπποκόμο, τον Νικηφόρο, που κρατούσε το νοικοκυριό μου με πολύ ζήλο· ήταν οικονόμος, μπάλωνε, καθάριζε και έφτανε να κλέβει όσα μπορούσε ν' αρπάξει, για να τα φέρει όλα στο σπίτι· με δυο λόγια, ήταν πολύ πι-

στός και τίμιος. Για αρκετό καιρό μέναμε σε μια μικρή πολιτεία. Μου παραχώρησαν μια κατοικία σ' ένα προάστιο, στο σπίτι της χήρας ενός απόστρατου ανθυπολοχαγού. Ήταν μια γριούλα καμιά ογδόντα χρονών ή περισσότερη. Κατοικούσε σ' ένα μικρό σπιτάκι φτιαγμένο από ξύλα, μισοχαλασμένο και η φτώχεια της ήταν τόση, που ούτε υπηρέτρια δεν είχε. Είχε κάποτε μια πολυάριθμη οικογένεια, αλλά άλλοι είχαν πεθάνει, άλλοι είχαν φύγει και, τέλος, άλλοι την ξέχασαν. Όσο για τον άνδρα της, ήταν περίπου σαράντα πέντε χρόνια που τον κήδεψε. Μερικά χρόνια πριν πάω εγώ, είχε κοντά της μια ανεψιά της καμπούρα και κακιιά σαν μάγισσα, που έφτασε κάποτε σε σημείο να δαγκώσει τη θεία της στο δάκτυλο. Αλλά και αυτή η ανεψιά πέθανε και η γριά ζούσε εδώ και τρία χρόνια εντελώς έρημη. Έπληττα στο σπίτι της ήταν τόσο στενοκέφαλη, που κάθε συνομιλία μαζί της ήταν αδύνατη. Τελικά, μου 'κλεψε ένα κοκόρι. Η υπόθεση αυτή έμεινε για πάντα σιωπηλή, αλλά δεν ήταν δυνατόν να έχει κάνει κανένας άλλος την κλοπή εκτός απ' αυτήν. Ζούσαμε λοιπόν κάτω από άσχημες συνθήκες. Τότε ήταν που παρουσιάστηκε μια ευκαιρία και, μόλις το ζήτησα, μου παραχώρησαν άλλη κατοικία, σ' άλλο προάστιο, στην άλλη άκρη της πόλης, στο σπίτι ενός εμπόρου, που είχε μια μακριά γενειάδα και ζούσε με μια πολυμελή οικογένεια. Νομίζω πως τον βλέπω ακόμη. Μετακομίζουμε, λοιπόν, με χαρά, ο Νικηφόρος κι εγώ, και αφήνω τη γριά με αγανάκτηση. Τρεις μέρες πέρασαν. Γυρνούσα απ' τις ασκήσεις, όταν ο Νικηφόρος μού είπε: «Η ευγενεία σας δεν έκανε καλά να αφήσει τη σουπιέρα μας στο σπίτι της παλιάς νοικοκυράς· δεν έχω τώρα τίποτα για να σερβίρω τη σουπά». Του δήλωσα την έκπληξή μου: «Πώς έγινε και αφήσαμε τη σουπιέρα στο σπίτι της παλιάς νοικοκυράς;». Ο Νικηφόρος έκπληκτος συνεχίζει την αφήγησή του: «Τη στιγμή που φεύγαμε, η γριά κράτησε τη σουπιέρα μας ως πρόφαση επειδή της είχα σπάσει ένα τσουκάλι· κράτησε τη σουπιέρα ως αποζημίωση για το τσουκάλι της και είπε πως εγώ είχα προτείνει αυτόν το διακιανονισμό». Μια τέτοια προστυχιά μ' έβγαλε έξω απ' τα ρούχα μου· το αίμα μου έβραζε και έτρεξα στο σπίτι της γριάς. Έφτασα σε έξαλλη κατάσταση και την είδα να κάθεται μόνη σε μια γωνιά στην πόρτα, σαν για να κρυφτεί απ'

τον ήλιο, με το μάγουλο ακουμπισμένο στο χέρι. Άρχισα, λοιπόν, να την βρίζω: «είσαι τέτοια, είσαι αποτέτοια...», με δυο λόγια όλο το ρώσικο λεξικό είχε περάσει. Αλλά παρατηρώντας την, βλέπω κάτι παράξενο: κάθεται χωρίς να κουνιέται, σιωπηλή, με το πρόσωπο γυρισμένο προς το μέρος μου και τα μάτια γουρλωμένα και στραμμένα επάνω μου· το σώμα της δίνει την εντύπωση ότι ταλαντεύεται. Τελικά ηρεμώ, την εξετάζω από πιο κοντά, τη ρωτάω, αυτή όμως ούτε λέξη. Για μια στιγμή δίστασα, αλλά όπως ο ήλιος είχε βασιλέψει και η ησυχία ταραζόταν απ' το ζουζούνισμα που έκαναν οι μύγες, γυρίζω για να φύγω αρκετά σατισμένος. Δεν γύρισα αμέσως σπίτι μου, γιατί ο ταγματάρχης μου ζήτησε να περάσω να τον δω. Πήγα λοιπόν στο τάγμα και γύρισα στο σπίτι μου όταν πια είχε πέσει η νύχτα. Η πρώτη λέξη του Νικηφόρου, όταν με είδε, ήταν αυτή: «Γνωρίζεις, η ευγενεία σας, ότι η νοικοκυρά μας πέθανε;». Πότε έγινε αυτό; ρώτησα. «Μα σήμερα το βράδυ, είναι περίπου μιάμιση ώρα». Δηλαδή, πέθαινε τη στιγμή ακριβώς που την έλουζα με βρισιές. Είχα φοβηθεί πολύ, σας το ορκίζομαι και τρώμαξα να συνέλθω. Η σκέψη της νεκρής με ακολουθούσε ακόμη και τη νύχτα. Άλλωστε, δεν είμαι προληπτικός, αλλά τη μεθεπομένη πήγα στην εκκλησία για να παραβρεθώ στην κηδεία της. Με δυο λόγια, όσο ο καιρός περνούσε, τόσο περισσότερο ένιωθα άσχημα με τη θύμηση της γριάς. Το σπουδαιότερο ήταν που έκανα την εξής σκέψη: να μια γυναίκα, μια ανθρώπινη ύπαρξη, όπως λένε στον καιρό μας, που έζησε, έζησε για πολύ καιρό, περισσότερο καιρό απ' ό,τι έπρεπε. Είχε παιδιά, άνδρα, οικογένεια, συγγενείς· όλ' αυτά έσφυζαν γύρω της με ζωντάνια και χαρά. Τώρα πια τίποτα. Όλα διαλύθηκαν και έμεινε ολομόναχη, μόνη σαν μια μύγα, φέροντας πάνω της την κατάρρα των αιώνων. Τέλος, ο Θεός την κάλεσε κοντά του. Με το ηλιοβασίλεμα, ένα ήσυχο καλοκαιριάτικο βράδυ, η ψυχή της δικιάς μου γριάς πέταξε... Προφανώς όλ' αυτά έχουν μια ηθική σημασία. Και να που εκείνη ακριβώς τη στιγμή αντί για ένα αποχαιρετιστήριο δάκρυ, ο νεαρός και παράφορος σημαιοφόρος, με προτεταμένο το στήθος και τις γροθιές στα ισχία, την ξεπροβοδίζει απ' αυτόν τον κόσμο, με όλο το ακόλαστο υβρεολόγιο, εξαιτίας μιας χαμένης σουπιέρας. Δεν υπάρ-

χει αμφιβολία πως ήμουν φταιχτής, και μόλο που από καιρό τώρα βλέπω την πράξη μου αυτή σαν να την έκανε κάποιος άλλος, και επειδή πέρασε τόσος καιρός, και επειδή έχει αλλάξει ο χαρακτήρας μου, παρ' όλ' αυτά συνεχίζω να τη λυπάμαι τη γριά. Το ξαναλέω, το πράγμα φάνηκε σ' εμένα τον ίδιο ακόμη πιο παράξενο, γιατί αν είμαι ένοχος, το φταιξιμο δεν είναι ολότελα δικό μου: γιατί να πεθάνει εκείνη ακριβώς τη στιγμή; Φυσικά η πράξη μου έχει επίσης τη συγχώρεσή της και από μια άποψη είναι ψυχολογική. Παρ' όλα αυτά δεν μπορούσα να ξαναφέρω την ησυχία στην ψυχή μου, ώσπου απόκτησα εδώ και δέκα χρόνια ένα κληροδότημα για να επιτρέπω σε δυο γριούλες άρρωστες, να μπουν σε γηροκομείο και να τις ασφαλίσω με μια αξιοπρεπή διαβίωση, για να ελαφρώσω τις τελευταίες ημέρες της επίγειας ζωής τους. Σκέφτομαι να μετατρέψω αυτήν τη δωρεά μου σε μόνιμη, αναγράφοντάς την στη διαθήκη μου. Αυτή είναι όλη η ιστορία μου. Επαναλαμβάνω πως ίσως έκανα λάθη στη ζωή μου, αλλά ενσυνειδήτως βλέπω αυτό το επεισόδιο ως τη χειρότερη πράξη όλης της ζωής μου.

— Μα αντί να μας διηγηθείτε την πιο χειρότερη πράξη της ζωής σας, η εξοχότης σας μας είπε μια απ' τις καλύτερες πράξεις της ζωής σας, παρατήρησε ο Φερντιστσένκο.

— Έτσι είναι, στρατηγέ, είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα ράθυμα, δεν φανταζόμουν πως είχατε τόσο καλή καρδιά. Τι κρίμα!

— Κρίμα; Γιατί αυτό; ρώτησε ο στρατηγός γελώντας ευγενικά και πίνοντας μια γουλιά σαμπάνια με ύφος ανθρώπου που είναι ευχαριστημένος απ' τον ίδιο τον εαυτό του.

Τώρα ήταν η σειρά του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς, που είχε κι αυτός προετοιμάσει τη διήγησή του. Όλοι προβλέπανε πως δεν θα απέφευγε, όπως είχε κάνει ο Ιβάν Πέτροβιτς, και για ορισμένους λόγους περιέμεναν τη διήγησή του με ζωηρή περιέργεια, παρατηρώντας όμως ταυτόχρονα και την έκφραση της φυσιογνωμίας της Ναστάσιας Φιλίπποβνα.

Άρχισε να διηγείται ένα από τα «μαγευτικά του ανέκδοτα» ήρεμος και ευγενικός. Η αξιοπρέπεια στον τόνο της φωνής του ταίριαζε απόλυτα στο επιβλητικό του παρουσιαστικό. Μπορούμε να πούμε

πως ήταν ένας άνθρωπος ωραίος, με ψηλό ανάστημα, αρκετά δυνατός, λιγάκι φαλακρός, λιγάκι γκριζομάλλης· τα κόκκινά του μάγουλα ήταν λίγο πλαδαρά και είχε ξένα δόντια. Ξόδευε πολλά για ντύσιμό του και φορούσε ακριβά ρούχα. Τα άσπρα και παχουλά του χέρια αποσπούσαν τα βλέμματα όλων. Ένα διαμάντι ακριβό στόλιζε το δακτυλίδι που φορούσε στο δείκτη του δεξιού χεριού.

Όλη την ώρα που αυτός διηγούνταν, η Ναστάσια Φιλίπποβνα παρατηρούσε τη δαντελένια γαρνιτούρα του μανικιού της και την τσαλάκωνε με τα δυο δάκτυλα του αριστερού χεριού της, έτσι που δεν σήκωσε ούτε μια φορά τα μάτια στον αφηγητή.

— Το έργο μου είναι ιδιαίτερα εύκολο, είπε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, από τη ρητή υποχρέωση να διηγηθώ τη χειρότερη πράξη της ζωής μου. Δεν μπορεί να υπάρξει, σε μια τέτοια περίπτωση, καμιά αμφιβολία: η συνείδηση και η μνήμη της καρδιάς θα σου δείξουν αυτό που πρέπει να διηγηθείς. Ανάμεσα στις αναριθμητές πράξεις της ζωής μου, ίσως επιπόλαιες και... απρόσεκτες, υπάρχει μία που χαράχτηκε βαθιά στη μνήμη μου. Αυτό έγινε εδώ και είκοσι χρόνια περίπου. Έμενα στου Πλάτωνα Ορνίντσεβ, που θα γινόταν ειλεκτός στρατάρχης, και περνούσε με τη νεαρή γυναίκα του τις γιορτές, τις τελευταίες του χρόνου, στα κτήματά του. Τα γενέθλια της Αμφίσας Αλεξέγιεβνα έπεφταν εκείνο τον καιρό και ορίστηκε να γίνουν δυο χοροί. Ήταν λοιπόν της μόδας το υπέροχο μυθιστόρημα του Δουμά υιού, «Η κυρία με τας καμέλιες», που έκανε πάταγο στην ανώτερη κοινωνία· νομίζω άλλωστε πως αυτό το σύγγραμμα δεν θα γεράσει και δεν θα πεθάνει ποτέ. Στην επαρχία, οι γυναίκες τρελάθηκαν μ' αυτό το μυθιστόρημα, όσες τουλάχιστον από αυτές το είχαν διαβάσει. Η μαγεία της διήγησης, η πρωτότυπη θέση της κυριότερης ηρωίδας, όλος αυτός ο ελκυστικός κόσμος και ο τόσο επιτήδεια γραμμένος, τέλος, οι θεσπέσιες λεπτομέρειες που ήταν άφθονες στο βιβλίο (λόγου χάρη η σημαντική εναλλαγή από τις άσπρες και τις κόκκινες καμέλιες), με δυο λόγια ολόκληρο το σύγγραμμα, είχε κάνει στην κοινωνία μια μικρή επανάσταση. Οι καμέλιες ήταν τα λουλούδια της μόδας. Τα ζητούσαν και τα κυνηγούσαν όλες οι γυναίκες. Μπορείτε να καταλάβετε αν ήταν εύκολο να τις βρει κανείς σε μια

γωνιά της επαρχίας, όπου όλος ο κόσμος τις ζητούσε για τους χορούς, αν και αυτοί δεν ήταν τόσο πολυάριθμοι! Ο Πέτια Βοροχοβσιχόη έλιωνε τότε για την Αμφίσα Αλεξέγιεβνα. Για να πω την αλήθεια, αγνοώ αν είχανε κάτι μεταξύ τους. Θέλω να πω, πως αγνοώ αν το φτωχό αγόρι μπορούσε να τρέφει έστω και την παραμικρή ελπίδα. Ο δυστυχής δεν ήξερε προς τα πού να στραφεί για να ξετρυπώσει καμέλιες ενόψη του χορού της Αμφίσας Αλεξέγιεβνα. Η κοντέσα Σότσκι απ' την Πετρούπολη, που ήταν καλεσμένη της γυναίκας του διοικητή, και η Σοφία Μπεσπάλοβα θα έρχονταν, όπως είχε γίνει γνωστό, με άσπρες καμέλιες. Για να κάνει εντύπωση, η Αμφίσα Αλεξέγιεβνα θέλησε κόκκινες καμέλιες. Ο καημένος ο Πλάτων, που του είχε ζητήσει να τις βρει, ξεποδαριάστηκε· βλέπετε ήταν σύζυγος. Αλλά τι μπορούσε να κάνει; Την προηγούμενη, η Κατερίνα Αλεξάντροβνα Μιτίστσεβα, η πιο μεγάλη αντίζηλος της Αμφίσας Αλεξέγιεβνα, και που ήταν στα μαχαίρια μεταξύ τους, είχε αρπάξει όλες τις καμέλιες του τόπου. Εννοείται, ύστερα απ' αυτό, νεύρα, λιποθυμία. Ο Πλάτων τα είχε χάσει. Ήταν φανερό πως αν ο Πέτια, αυτήν την κρίσιμη στιγμή, κατάφερνε να προμηθευτεί από κάπου ένα μπουκέτο, η υπόθεσή του θα μπορούσε να προχωρήσει σημαντικά· η ευγνωμοσύνη μιας γυναίκας σε παρόμοια περίπτωση δεν γνωρίζει ποτέ όρια. Περιφερόταν σαν δαιμονισμένος, αλλά δεν μπορούσε τίποτε να γίνει. Τον συναντώ απροσδόκητα στις έντεκα το βράδυ, παραμονή του χορού, στο σπίτι μιας γειτόνισσας των Ορντίντσεβ, της Μαρίας Πέτροβνα Ζούμπκοβα. Λάμπει από χαρά. «Τι έχεις λοιπόν;». «Βρήκα! Εύρηκα!». «Ε, λοιπόν, φίλε μου, με εκπλήσσεις. Πού; Πώς;». «Στο Εκσάισκ (μια πολιτεία είκοσι βέρστια μακριά, αλλά σε άλλη επαρχία). Είναι εκεί ένας έμπορος με τ' όνομα Τρεπάλοβ, έχει μια μεγάλη γενειάδα, και ζει με τη γριά γυναίκα του· μη έχοντας παιδιά, ανατρέφει καναρίνια. Έχουν και οι δυο το πάθος των λουλουδιών· είπαν ότι μπορώ να βρω σ' αυτούς καμέλιες». «Συγγνώμη, και αν δεν σου δώσει;». «Θα πέσω στα γόνατα μπροστά του και δεν θα σηκωθώ ούτε θα φύγω, αν δεν μου δώσει!». «Πότε σκοπεύεις να πας εκεί;». «Αύριο, στις πέντε η ώρα, μόλις χαράξει». «Καλή τύχη!». Ήμουν πολύ χαρούμενος μαζί του, σας βεβαιώ. Γυρίζω στο σπίτι

των Ορντίντσεβ· έμεινα μέχρι τη μία το πρωί και ο νους μου ήταν συνεχώς εκεί. Πήγα να ξαπλώσω, όταν μια πρωτότυπη ιδέα μου πέ-
ρασε απ' το κεφάλι. Πηγαίνω αμέσως στην κουζίνα και ξυπνάω τον
αμαξά, τον Σαβέλι. «Ζέφε τα άλογα· να είναι έτοιμα σε μισή ώρα»,
του είπα δίνοντάς του δεκαπέντε ρούβλια. Μόλις η μισή ώρα πέρα-
σε, όλα ήταν έτοιμα. Μου είπαν πως η Αμφίσα Αλεξέγιεβνα είχε ημι-
κρανία, πυρετό και παραλήρημα. Ανεβαίνω στην άμαξα και ξεκινά-
με. Έφτασα στο Εκσάισκι κατά τις πέντε. Περιμένω στο χάνι το χά-
ραμα της μέρας· μόλις έφεξε, να με στου Τρεπάλοβ· δεν ήταν ούτε
επτά η ώρα. «Έχετε καμέλιες; Γενναίε μου, βοήθησέ με, σώσε με, σε
ικετεύω γονατιστός!». Ήταν ένας γέρος ψηλός, ξανθός, αυστηρός,
ένας τρομερός γέρος. «Όχι, όχι, για τίποτε στον κόσμο! Αρνούμαι!». Πέφτω στα πόδια του, πέφτω μπρούμυτα μπροστά του. «Τι κάνετε,
κύριέ μου;», είπε με έκφραση τρόμου. «Δεν ξέρετε ότι θα σώσετε τη
ζωή ενός ανθρώπου;», του φώναξα. «Να, πάρτε αφού είναι έτσι, με
την ευχή του Θεού». Έκοψα λοιπόν ένα μπουκέτο κόκκινες καμέ-
λιες. Ήταν υπέροχο. Είχε μικρό θερμοκήπιο. Ο γέρος αναστέναξε.
Του δίνω εκατό ρούβλια. «Όχι, αγαπητέ μου κύριε, απαλλάξτε με
απ' αυτήν την προσβολή». «Εάν είναι έτσι, του είπα, δωρίστε τα αυ-
τά τα εκατό ρούβλια στο νοσοκομείο του τόπου για να περιθάλπουν
τους ασθενείς». «Αυτό αλλάζει, αγαπητέ μου κύριε, είπε. Θα τα δώ-
σω, να σας έχει καλά ο Θεός». Οφείλω να πω ότι αυτός ο γέρος μου
άρεσε· ήταν ένας Ρώσος καθαρός, ένας Ρώσος γνήσιος ράτσας.
Ενθουσιασμένος απ' την επιτυχία μου, πήρα το δρόμο της επιστρο-
φής, από μια διαφορετική οδό για να μη συναντήσω τον Πέτια. Μό-
λις έφτασα, στέλνω το μπουκέτο για να το δώσουν στην Αμφίσα
Αλεξέγιεβνα, που μόλις είχε ξυπνήσει. Μπορείτε να φανταστείτε την
παράφορά της, την ευγνωμοσύνη της, τα δάκρυα της ευγνωμοσύνης
της! Ο Πλάτων, που χθες ακόμη ήταν σαν σκοτωμένος, αποκαμω-
μένος, ο Πλάτων κλαίει με λυγμούς στο στήθος μου. Αλίμονο! Όλοι
οι σύζυγοι είναι ίδιοι, από καταβολής... του γάμου! Δεν τολμώ τίπο-
τε να προσθέσω· μπορώ μόνον να πω πως αυτό το επεισόδιο κατέ-
στρεψε για πάντα την υπόθεση του καημένου του Πέτια. Σκέφτηκα
κατ' αρχάς ότι θα μ' έσφαζε όταν μάθαινε την πράξη μου και είχα

προετοιμαστεί να τον αντιμετωπίσω. Αλλά έγινε κάτι που δεν θα μπορούσα να το πιστέψω: μόλις το έμαθε, έπαθε το βράδυ ένα παραλήρημα και την επομένη το πρωί τον βρήκα με υψηλό πυρετό· έκλαιγε με λυγμούς και αναφιλητά σαν μικρό παιδί. Μετά ένα μήνα, μόλις έγινε καλά, πήγε στον Καύκασο· με δυο λόγια, ένα αληθινό ρομάντζο. Τελικά σκοτώθηκε στην Κριμαία. Ο αδελφός του, ο Στεπάν Βοροχοβσκόη, ήταν επικεφαλής ενός συντάγματος. Ομολογώ πως για πάρα πολλά χρόνια ύστερα απ' αυτό, με βασάνιζαν οι τύψεις: γιατί, για ποιο σκοπό, του έδωσα ένα τέτοιο κτύπημα; Η πράξη μου θα ήταν συγχωρητέα, εάν εκείνην ακριβώς τη στιγμή ήμουν και εγώ ερωτευμένος. Αλλά δεν ήταν παρά μια απλή κατεργαριά, ένα φέρεσιμο γυναικά και τίποτε παραπάνω. Και εάν δεν του άρπαζα εκείνο το μπουκέτο, ποιος ξέρει; Ίσως να βρισκόταν ακόμη στη ζωή, θα γνώριζε την ευτυχία και την επιτυχία και δεν θα του είχε περάσει ποτέ απ' το μυαλό η σκέψη να πάει να τα βάλει με τους Τούρκους.

Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς σώπασε με την ίδια σοβαρή αξιοπρέπεια, που είχε δείξει αρχίζοντας τη διήγησή του. Παρατήρησαν πως τα μάτια της Ναστάσιας Φιλίπποβνα έλαμψαν με μια παράξενη λάμψη και ακόμη τα χείλη της τρεμούλιασαν, μόλις ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς τελείωσε. Όλοι τούς κοίταζαν με περιέργεια.

— Γελάστηκες, Φερντιστσένκο! Πόσο αισχρά σε ξεγέλασαν! φώναξε με ύφος κλαψιάρικο ο Φερντιστσένκο καταλαβαίνοντας πως ήρθε η στιγμή να πετάξει τη λεζούλα του.

— Τόσο το χειρότερο για σας, αν δεν καταλάβετε τίποτε απ' το παιχνίδι. Δεν έχετε παρά να πάρετε μαθήματα απ' τους έξυπνους ανθρώπους, είπε αποφθεγματικά η Ντάρια Αλεξέγιεβνα (ήταν παλιά και πιστή φίλη και συνεργός του Τότσι).

— Έχετε δίκιο, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, αυτό το μικρό παιχνίδι είναι πολύ ανιαρό· πρέπει να το σταματήσουμε όσο το δυνατόν πιο γρήγορα, είπε βαριεστημένα η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Θα σας διηγηθώ αυτό που σας υποσχέθηκα, και μετά θα μπορέσετε να παίξετε όλο χαρτιά.

— Πρώτ' απ' όλα, όμως, το ανέκδοτο που υποσχεθήκατε! επιδοκίμασε με θερμή ο στρατηγός.

– Πρίγκιπα, είπε ξαφνικά με φωνή αποφασιστική και χωρίς να σαλέψει η Ναστάσια Φιλίπποβνα, βλέπετε εδώ τους παλιούς μου φίλους, το στρατηγό και τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, που με σπρώχνουν συνεχώς στο γάμο. Δώστε μου τη γνώμη σας· οφείλω ή όχι να παντρευτώ; Τι προτείνετε; Αυτό που θα πείτε, θα το κάνω.

Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς χλόμιασε, ο στρατηγός έμεινε σαστισμένος. Όλοι τέντωσαν το λαιμό και καρφώσανε τα μάτια στον πρίγκιπα. Ο Γάνια έμεινε πετρωμένος στη θέση του.

– Με ποιον; ρώτησε ο πρίγκιπας με σιγανή φωνή.

– Με τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν, απάντησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα με τον ίδιο αποφασιστικό τόνο.

Πέρασαν μερικά δευτερόλεπτα σιωπής· θα έλεγες ότι ο πρίγκιπας δοκίμαζε να μιλήσει, αλλά χωρίς να μπορεί να προφέρει έναν ήχο, σαν να τον πίεζε ένα τρομερό βάρος στο στήθος του.

– Όχι..., να μην παντρευτείτε! μουρμούρισε τελικά, με μεγάλη προσπάθεια.

– Έτσι θα γίνει, είπε αυτή· μετά, με ύφος αυταρχικό: Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, ακούσατε την απόφαση του πρίγκιπα; Ε, λοιπόν, αυτή είναι η απάντησή μου. Και ας μην ξαναγίνει πια καμιά ερώτηση γι' αυτήν την υπόθεση!

– Ναστάσια Φιλίπποβνα! ψέλλισε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς με τρεμουλιαστή φωνή.

– Ναστάσια Φιλίπποβνα! πρόφερε ο στρατηγός με ύφος παθητικό αλλά ανήσυχο.

Η σύγχυση του στρατηγού μεμιάς μεταδόθηκε σ' όλους.

– Τι έχετε, κύριοι; συνέχισε αυτή, ενώ προσπαθούσε να κοιτάξει τους καλεσμένους με έκπληξη. Γιατί ανησυχήσατε; Και γιατί έχετε αυτό το ύφος;

– Αλλά... θυμηθείτε, Ναστάσια Φιλίπποβνα, τραύλισε ο Τότσκι, υποσχεθήκατε, χωρίς καμιά βία... και θα μπορούσατε να είστε λιγότερο απότομη... Αισθάνομαι ενοχλημένος και... χωρίς αμφιβολία έχω σαστίσει αλλά... με δυο λόγια, τώρα, σε μια τέτοια στιγμή και... μπροστά σε τόσο κόσμο· και μετά, να δώσετε ένα τέτοιο τέλος, με ένα μικρό παιχνίδι σε μια υπόθεση τόσο σοβαρή, μια υπό-

θεση τιμής και καρδιάς... απ' την οποία εξαρτάται...

– Δεν σας καταλαβαίνω, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, πράγματι χάνετε τα λόγια σας. Άλλωστε τι θέλατε να πείτε μ' αυτά τα λόγια «μπροστά σε τόσο κόσμο»; Δεν βρισκόμαστε εδώ σε μια υπέροχη συντροφιά από οικείους; Και γιατί το λέτε «μικρό παιχνίδι»; Θα ήθελα, αυτό είναι αλήθεια, να διηγηθώ το ανέκδοτό μου. Ε, λοιπόν! Το έχω διηγηθεί· δεν ήταν καλό; Και γιατί λέτε πως δεν ήταν σοβαρό; Σε τι δεν ήταν σοβαρό; Μ' ακούσατε να λέω στον πρίγκιπα: «όπως μου πείτε εσείς, θα το κάνω». Εάν έλεγε ναι, τότε θα έδινα τη συγκατάθεσή μου. Αλλά είπε όχι κι εγώ αρνήθηκα. Μήπως αυτό δεν είναι σοβαρό; Ήταν ολόκληρη η ζωή μου που κρεμόταν από μια τρίχα· τι πιο σοβαρό;

– Αλλά ο πρίγκιπας τι σχέση έχει μ' αυτά; Γιατί συμβουλευτήκατε τον πρίγκιπα σ' αυτήν την υπόθεση; Και τι είναι επιτέλους ο πρίγκιπας; ψέλλισε ο στρατηγός που ήταν αδύνατο να συγκατατήσει την αγανάκτησή του και θεωρούσε προσβλητικό το αποδιδόμενο στον πρίγκιπα κύρος.

– Συμβουλευτήκα τον πρίγκιπα, γιατί είναι ο πρώτος άνθρωπος απ' όσους είδα, του οποίου η αφοσίωση και η ειλικρίνεια μου ενέπνευσαν εμπιστοσύνη. Με την πρώτη ματιά αυτός πίστεψε σ' εμένα κι εγώ πίστεψα σ' αυτόν.

– Δεν μένει παρά να ευχαριστήσω τη Ναστάσια Φιλίπποβνα για την εξαιρετική λεπτότητα με την οποία... μου φέρθηκε, είπε τέλος ο Γάνια, με φωνή τρεμουλιαστή, το πρόσωπο ωχρο, τα χείλη στραβά. Φυσικά, έτσι έπρεπε να γίνει... αλλά ο πρίγκιπας... Ο πρίγκιπας στην υπόθεση αυτή...

– Ο πρίγκιπας μπήκε στον πειρασμό απ' τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια, δεν είναι έτσι; τον έκοψε ξαφνικά η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Αυτό δεν θέλετε να πείτε; Μην κρύβεστε· χωρίς καμιά αμφιβολία, αυτό είναι που θέλετε να πείτε. Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, ξέχασα να προσθέσω αυτό: κρατήστε αυτές τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια και να ξέρετε πως σας δίνω την ελευθερία σας δωρεάν! Ε, λοιπόν, αρκετά πια! Είναι καιρός να σας αφήσω να ανασάνετε! Εννέα χρόνια και τρεις μήνες! Αύριο αρχίζει για μένα μια καινούργια ζωή·

αλλά σήμερα είναι η γιορτή μου, και για πρώτη φορά στη ζωή μου ανήκω στον εαυτό μου! Στρατηγέ, κι εσείς επίσης, πάρτε πίσω το κολλιέ σας με τις πέτρες να το, κάντε το δώρο στη σύζυγό σας. Από αύριο φεύγω για πάντα από αυτό το διαμέρισμα. Δεν θα ξαναγίνουν πια εδώ εσπερίδες, κύριοι!

Αφού είπε αυτά τα λόγια, σηκώθηκε ξαφνικά και έκανε να φύγει.

– Ναστάσια Φιλίποβνα! Ναστάσια Φιλίποβνα! φώναζαν όλοι οι καλεσμένοι, που από μια γενική συγκίνηση σηκώθηκαν και περιτριγυρίζοντας τη νέα γυναίκα, άκουγαν με αγωνία τα ακατάστατα, πυρετώδη και παράφορα λόγια της.

Σ' αυτήν την ατμόσφαιρα της αταξίας κανένας δεν μπορούσε να βγάλει νόημα, δεν μπορούσε να καταλάβει τι γινόταν.

Εν τω μεταξύ, ένα δυνατό κτύπημα του κουδουνιού αντήχησε, το ίδιο που είχε ακουστεί προηγουμένως στο σπίτι του Γάνια.

– Α, α! Να η τελευταία λέξη! Είναι από ώρα που την περιμένω. Έντεκα και μισή η ώρα, φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα. Παρακαλώ να καθίσετε, κύριοι, είναι η λύση!

Μετά απ' αυτό, κάθισε και η ίδια. Ένα παράξενο χαμόγελο σούφρωνε τα χείλη της. Με μια αναμονή σιωπηλή αλλά πυρετική, κρατούσε τα μάτια στραμμένα στην πόρτα.

– Είναι οπωσδήποτε ο Ρογκόζιν, με τις εκατό χιλιάδες ρούβλια, μουρμούρισε ο Πτίτσιν σαν να μιλούσε στον εαυτό του.

XV

Η καμαριέρα, η Κάτια, μπήκε κατατρομαγμένη.

— Ο Θεός ξέρει τι γίνεται εκεί έξω, Ναστάσια Φιλίπποβνα! Είναι καμιά δεκαριά, όλοι μεθυσμένοι, που ζητούν να μπουν. Λένε πως είναι ο Ρογκόζιν και πως ξέρετε για τι πρόκειται.

— Ακριβώς, Κάτια, οδήγησέ τους όλους αμέσως.

— Είναι δυνατόν..., όλους, Ναστάσια Φιλίπποβνα; Αλλά, είναι ξέρετε... είναι αδύνατον να τους δεχτεί κανείς. Είναι τρομακτικό.

— Άφησέ τους όλους να μπουν, σου είπα, Κάτια, όλους μέχρι τον τελευταίο· μη φοβάσαι. Άλλωστε θα μπουν χωρίς καν την άδειά σου. Ακούς ήδη το θόρυβο που κάνουν; Είναι όπως το μεσημέρι. Κύριοι, είπε γυρίζοντας προς τους καλεσμένους της, ίσως να σας πειράζει να με βλέπετε να δέχομαι παρουσία σας μια τέτοια παρέα. Λυπάμαι πολύ, και σας παρακαλώ να με συγχωρέσετε, αλλά είναι αναγκάσιο, και η πιο μεγάλη μου επιθυμία είναι να θελήσετε να παρευρεθείτε σ' αυτήν τη λύση· εντούτοις, ας γίνει όπως θέλετε.

Οι καλεσμένοι εξακολούθουσαν να εκφράζουν την έκπληξή τους, να ψιθυρίζουν μεταξύ τους, να ανταλλάσσουν βλέμματα, αλλά ήταν ολοφάνερο πως βρίσκονταν μπροστά σε μια σιγή προμελετημένη απ' τα πριν, και πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα, αν και φυσικά δεν μπορεί παρά να έχασε τα λογικά της, δεν μπορούσε να παραιτηθεί από την ιδέα της. Όλοι βασιάνιζονταν από περιέργεια, αλλά κανένας τους δεν είχε τρομάξει. Δεν υπήρχαν παρά μονάχα δυο κυρίες: η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, μια ζωντανή κυρία, που έχοντας δει πολλά, της ήταν δύσκολο να σατίσει, και η ωραία και σιωπηλή άγνωστη, που ήταν Γερμανίδα και δεν γνώριζε ούτε μια λέξη ρωσικά και δεν μπορούσε να καταλάβει αυτά που γίνονταν. Αυτή, φαινόταν να είναι τόσο ανόητη όσο και ωραία. Τη νεοφερμένη, είχε γίνει πια συνήθεια να την καλούν σε ορισμένες εσπερίδες, εξαιτίας της φανταστικής τουαλέτας της και του χτενίσματός της και προετοιμαζόταν μόνο για μια

εμφάνιση· ήθελαν να τη βλέπουν σπίτι τους σαν κόσμημα, όπως ακριβώς δανείζονται απ' τους φίλους τους για μια εσπερίδα κάποιον πίνακα, ή ένα βάζο, ένα άγαλμα ή ένα εικράν.

Οι άνδρες δεν είχαν καμιά αιτία να παγώσουν. Ο Πτίτσιν, λόγου χάριν, ήταν φίλος του Ρογκόζιν· ο Φερντιστσένκο αισθανόταν σαν ψάρι στο νερό· ο Γάνια δεν μπορούσε ακόμη να συνέλθει, αλλά ένιωθε μια ανάγκη, βασανιστική και αόριστη, να μείνει ως το τέλος δίπλα στον ατιμωτικό του πάσσαλο· ο γερο-δάσκαλος δεν καταλάβαινε καθόλου τι γινόταν, αλλά ήταν έτοιμος να βάλει τα κλάματα και έτρεμε κυριολεκτικά απ' το φόβο του, βλέποντας την ταραχή της Ναστάσιας Φιλίποβνα, που τη λάτρευε όπως ένας παππούς λατρεύει την εγγονή του. Ήταν προτιμότερο να πεθάνει, παρά να την εγναταλείψει σε μια τέτοια στιγμή.

Όσο για τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, δεν είχε βέβαια καμιά επιθυμία να εκτεθεί σε περιπέτειες αυτού του είδους, αλλά ενδιαφερόταν πολύ γι' αυτήν την υπόθεση, παρά την εξωφρενική τροπή που έπαιρνε. Εξάλλου η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε πει για λογαριασμό του δυο ή τρία λόγια, για τα οποία θα ήθελε οπωσδήποτε να έχει την οριστική εξήγηση. Αποφάσισε λοιπόν να μείνει μέχρι το τέλος και να κρατά μια απόλυτη σιωπή, περιοριζόμενος στο ρόλο του παρατηρητή, όπως ακριβώς απαιτούσε και η αξιοπρέπειά του.

Ο στρατηγός Επάντσιν, αγανακτισμένος ήδη με τον αυθάδη και ανέμελο τρόπο με τον οποίο τού είχαν επιστρέψει το δώρο του, μπορούσε να προσβληθεί ακόμη περισσότερο απ' τους άλλους, απ' αυτές τις μωρολογίες και με την εμφάνιση του Ρογκόζιν. Εξάλλου, ένας άνθρωπος σαν κι αυτόν είχε ήδη κατεβεί πολύ χαμηλά αποφασίζοντας να καθίσει δίπλα στον Πτίτσιν ή στον Φερντιστσένκο· αλλά εκείνο που θα μπορούσε να κάνει η δύναμη του πάθους, θα ήταν επιτέλους δυνατό να το υπερνικήσει το αίσθημα του καθήκοντος, η συνείδηση του αξιώματός του, η κοινωνική του θέση, ακόμη και ο σεβασμός στον εαυτό του, και έτσι δεν μπορούσε σε καμιά περίπτωση να ανεχθεί την παρουσία του Ρογκόζιν και της παρέας του. Γύρισε προς τη Ναστάσια Φιλίποβνα για να της το δηλώσει, αλλά πριν ακόμα ανοίξει το στόμα, η νεαρή γυναίκα τον διέκοψε.

– Ω, στρατηγέ, το ξέχασα! Να είστε σίγουρος πως έχω προβλέψει τις αντιρρήσεις σας. Εάν φοβάστε μια συκοφαντία, δεν επιμένω να σας κρατήσω, αν και η παρουσία σας αυτήν τη στιγμή θα μου ήταν αρκετά πολύτιμη. Σας ευχαριστώ πολύ για την επίσκεψή σας και για την κολακευτική σας προσοχή. Αλλά εάν φοβάστε...

– Επιτρέψτε μου, Ναστάσια Φιλίποβνα, φώναξε ο στρατηγός με μια κρίση ιπποτικής μεγαλοφυχίας, σε ποιον μιλάτε; Εγώ θα μείνω κοντά σας από αφοσίωση και αν, λόγου χάριν, κάποιος κίνδυνος σας απειλεί... Οφείλω άλλωστε να ομολογήσω πως η περιέργειά μου είναι πολύ μεγάλη. Νομίζω μόνον πως αυτοί οι άνθρωποι θα λερώσουν τα χαλιά ή θα σπάσουν κατιτί. Κατά τη γνώμη μου, Ναστάσια Φιλίποβνα, θα κάνατε καλύτερα να μη τους δεχόσασταν καθόλου.

– Να ο Ραγκόζιν αυτοπροσώπως! ανήγγειλε ο Φερντιστένκο.

– Τι λέτε, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς; ψέλλισε ο στρατηγός στ' αυτί του Τότσκι. Δεν τρελάθηκε; Τη λέω τρελή, χωρίς αλληγορίες, αλλά με την ιατρική έννοια της λέξεως. Τι σκέφτεστε;

– Σας το είπα πως πάντα είχε μια προδιάθεση στην τρέλα, μουρμούρισε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς με ύφος αποφασιστικό.

– Σημειώστε και τον πυρετό..., τα ρίγη...

Την παρέα του Ρογκόζιν την αποτελούσαν σχεδόν τα ίδια πρόσωπα, όπως και το μεσημέρι, μόνον που είχαν προστεθεί δυο καινούργιοι νεοσύλλεκτοι. Ο ένας ήταν ένας γερο-ακόλαστος που κάποτε έκανε το συντάκτη σε μια σκανδαλοθηρική φυλλάδα, και που έλεγαν γι' αυτόν ότι για να πει είχε βάλει ενέχυρο τα χρυσά του δόντια· ο άλλος ήταν ένας απόστρατος ανθυπολοχαγός, που πόζαρε σαν επαγγελματίας αντίζηλος του κυρίου με τις γροθιές, του Ηρακλή· κανένας από τη συντροφιά του Ρογκόζιν δεν τον γνώριζε· η παρέα τον είχε περιμαζέψει απ' την ηλιόλουστη μεριά της λεωφόρου Νέβσκι, όπου είχε τη συνήθεια να ζητιανεύει· σταματούσε τους διαβάτες με το λευτικό ύφος του Μαρλίνσκι και τους ζητούσε βοήθεια, με το πρόσχημα πως «στον καιρό του έδινε ελεημοσύνη δεκαπέντε ρούβλια στο κεφάλι».

Οι δυο αντίζηλοι από την πρώτη στιγμή έδειξαν αποστροφή. Ο άνδρας με τις γροθιές του Ηρακλή προσβλήθηκε απ' την πρόσληψη

ενός «ενοχλητικού» μέσα στην παρέα, αλλά, επειδή ήταν σιωπηλός εκ του φυσικού του, περιοριζόταν να γκριδιάζει σαν μια αρκούδα και να αντιμετωπίζει με βαθιά περιφρόνηση τις προσπάθειες και τις υποκλίσεις που του έκανε ο άλλος, για να τον φέρει στα νερά του, και ο οποίος ήταν άνθρωπος κοσμικός και φίνος πολιτικός.

Ο ανθυπολοχαγός έμοιαζε καθαρά μ' αυτούς που, για να ανοίξουν ένα δρόμο, προτιμούν τα λόγια και τα τεχνάσματα, παρά τη δύναμη, αν και βέβαια δεν ήταν πιο ψηλός απ' τον κύριο με τις γροθιές. Με λεπτότητα, χωρίς να προκαλεί αντιλογία, αλλά με τρομερή κομπορημοσύνη, είχε επανειλημμένα εκθειάσει τα πλεονεκτήματα του αγγλικού μποξ, και είχε αποδειχτεί θαυμαστής σε πράγματα της Δύσης. Ακούγοντας τη λέξη «μποξ», ο κύριος με τις γροθιές περιοριζόταν να γελάει περιφρονητικά, χωρίς να καταδέχεται να συζητάει με τον αξιωματικό, δείχνοντας ή καλύτερα εμφανίζοντας, χωρίς να λείει λέξη, και δήθεν κατὰ τύχη, κάποιο απόλυτα εθνικό προϊόν: μια πελώρια γροθιά με φλέβες, με ρόζους και σκεπασμένη με κόκκινο χνούδι. Και φαινόταν καθαρά σ' όλους πως αν αυτό το εθνικό προϊόν πέσει επάνω σ' ένα αντικείμενο, τότε ούτε ψύλλος στον κόρφο του.

Όπως το μεσημέρι, έτσι και τώρα, στην τρελή επιχείρηση, κανένας από τα μέλη της παρέας δεν ήταν εντελώς μεθυσμένο. Ο Ρογκόζιν, που είχε όλη την ημέρα το νου του στην επίσκεψη στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα, είχε συγκρατήσει τους άνδρες του. Ο ίδιος είχε τον καιρό να ξεμεθύσει εντελώς, αλλά παρέμενε σαν αποβλακωμένος απ' όλες εκείνες τις συγκινήσεις που βρέθηκε στην ανάγκη να υποφέρει, εκείνη την ακαταλόγιστη ημέρα της ζωής του. Δεν είχε στο μυαλό και στην καρδιά παρά μονάχα μια σκέψη, μια ιδέα σταθερή, που τον ενοχλούσε χωρίς διακοπή. Γι' αυτήν τη μοναδική ιδέα είχε περάσει, από τις πέντε το απόγευμα μέχρι τις έντεκα το βράδυ, σε μια συνεχή κατάσταση στενοχώριας και ανησυχίας. Είχε περάσει αυτόν τον καιρό χασομερώντας με τον Κίντερ και τον Μπίσκουπ, που και αυτοί επίσης τα έχασαν τρέχοντας για να του βρουν τα λεφτά, τα οποία είχε ανάγκη. Τελικά, πρόφτασαν να μαζέψουν το ποσό των εκατό χιλιάδων ρουβλίων, για τα οποία η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε κάνει έναν ειρωνικό και αόριστο υπαινιγμό. Αλλά ο απαι-

τούμενος τόκος ήταν τόσο υπέρογκος, που και ο ίδιος ο Μπίσκουπ ντρεπόταν να το πει δυνατά, παρά το ψιθύριζε με φωνή σιγανή μόνο στον Κίντερ.

Όπως και στη σκηνή του μεσημεριού, ο Ρογκόζιν βάδιζε επιεφαλής της παρέας, ενώ οι ακόλουθοί του τον ακολουθούσαν με κάποια δειλία, αν και είχαν πλήρη συνείδηση της υπεροχής τους. Ήταν ωστόσο η Ναστάσια Φιλίποβνα που, δεν ξέρεi κανείς γιατί, τους ενέπνεε το φόβο. Μερικοί απ' αυτούς νομίζανε πως θα τους έριχναν κάτω απ' τις σκάλες. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν ο κομπός και δονζουανικός Ζαλιόζνιεβ. Οι άλλοι ένιωθαν στη συνειδήσή τους μια βαθιά περιφρόνηση, ίσως ακόμη και μίσος, για τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Πήγαιναν εκεί σαν σε έφοδο ενός φρουρίου, έχοντας στην πρώτη σειρά τον άνδρα με τις γροθιές του Ηρακλή. Εντούτοις έμειναν έκπληκτοι, με μια ακατανίκητη εντύπωση σεβασμού και φόβου, στη θέα της πολυτελέστατης διακόσμησης των δύο πρώτων δωματίων, με πράγματα καινούργια γι' αυτούς: σπάνια έπιπλα, πίνακες, ένα μεγάλο άγαλμα της Αφροδίτης. Αυτό το συναίσθημα δεν τους εμπόδιζε να τρυπώσουν, με αναιδή περιέργεια, ξοπίσω από τον Ρογκόζιν μέχρι το σαλόνι. Αλλά μόλις ο αθλητής, ο «ζητιάνος» και οι άλλοι γνώρισαν το στρατηγό Επάντσιν ανάμεσα στους καλεσμένους, έχασαν κατ' αρχάς το κουράγιο τους και άρχισαν να υποχωρούν προς τα πίσω, στο διπλανό δωμάτιο. Ο Λέμπεντεβ ήταν ο μόνος απ' αυτούς που δεν έχασε το θάρρος του: προχωρούσε στο πλευρό του Ρογκόζιν, γνωρίζοντας πολύ καλά τι είναι να είσαι ένας άνθρωπος με ένα εκατομμύριο τετρακόσιες χιλιάδες ρούβλια καθαρή περιουσία, από τα οποία τα εκατό χιλιάδικα στο χέρι αυτήν τη στιγμή. Πρέπει άλλωστε να σημειώσουμε πως όλοι, ακόμη και ο γνώστης των νόμων Λέμπεντεβ, είχαν μια συγκεχυμένη ιδέα σχετικά με τα όρια της δύναμής τους και δεν ήξεραν αν πραγματικά τους επιτρέπονταν τα πάντα ή όχι. Σε μερικές στιγμές ο Λέμπεντεβ ήταν έτοιμος να ορκιστεί πως όλα τού επιτρέπονταν σ' άλλες στιγμές αισθανόταν ανήσυχος και υποχωρούσε στην ανάγκη να ξαναθυμηθεί, για κάθε ενδεχόμενο, μερικά άρθρα του Ποινικού Κώδικα, κατά προτίμηση αυτά που έκρινε τονωτικά και καθησυχαστικά.

Το σαλόνι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα έκανε στον Ρογκόζιν διαφορετική εντύπωση απ' ό,τι στους συντρόφους του. Μόλις ανασηκώθηκε το παραπέτασμα και αντίκρισε τη νεαρή γυναίκα, όλα τ' άλλα σταμάτησαν να υπάρχουν γι' αυτόν. Ήταν κατά ένα βαθμό πολύ πιο έντονο το αίσθημα, απ' ό,τι το είχε δοκιμάσει το μεσημέρι βλέποντάς την στους Ιβόλγκιν. Χλόμιασε και για μια στιγμή στάθηκε ακίνητος. Μπορούσε κανείς να μαντέψει πως η καρδιά του χτυπούσε ορμητικά. Για μερικά λεπτά την παρατηρούσε δειλά και σαστισμένα χωρίς να μπορεί να τραβήξει από πάνω της τα μάτια του. Μετά, ξαφνικά, με ύφος ενός ανθρώπου που τα έχει χαμένα, πλησίασε τρεκλίζοντας το τραπέζι· σκόνταψε περνώντας στην καρέκλα του Πίτσι και πάτησε με τις λασπωμένες μπότες του τη δαντελένια γαρνιτούρα που κοσμούσε το υπέροχο γαλάζιο φόρεμα που φορούσε η ωραία και σιωπηλή Γερμανίδα. Δεν ζήτησε συγγνώμη, γιατί ούτε που το πρόσεξε. Φτάνοντας στο τραπέζι έβαλε πάνω ένα παραξένο αντικείμενο, που κρατούσε με τα δυο του χέρια, απ' τη στιγμή που μπήκε στο σαλόνι. Ήταν ένα μεγάλο πακέτο, μια παλάμη ύψος και κάτι παραπάνω μακρός· ήταν τυλιγμένο μ' ένα κομμάτι εφημερίδα από τα «Χρηματιστηριακά Νέα» και δεμένο σφιχτά μ' ένα σπάγκο σαν αυτούς που χρησιμοποιούν για να δένουν τους κώνους της ζάχαρης. Μόλις άφησε το πακέτο, ο Ρογκόζιν έμεινε χωρίς να πει λέξη· είχε τα χέρια πεσμένα κάτω, σε μια στάση σαν να περίμενε θανατική απόφαση. Φορούσε τα ίδια ρούχα, εκείνα που φορούσε το μεσημέρι, εκτός από ένα μεταξωτό φουλάρι που είχε δεμένο στο λαιμό, ολοκαίνουργιο, φωτεινό πράσινο και κόκκινο, που επάνω του ήταν καρφιτσωμένη μια διαμαντένια χρυσή καρφίτσα που παρίστανε έναν σκαραβαίο. Ένα χοντρό διαμαντένιο δακτυλίδι ακτινοβολούσε στο δάκτυλο του δεξιού του χεριού, που ήταν βρόμικο. Όσο για τον Λέμπεντεβ, έμεινε τρία βήματα μακριά από το τραπέζι· οι άλλοι έμπαιναν ένας ένας στο σαλόνι. Η Κάτια και η Πάσα, οι καμαριέρες της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, είχαν τρέξει κι αυτές και παρακολουθούσαν τη σκηνή απ' το ανασηκωμένο παραπέτασμα· τα πρόσωπά τους πρόδιδαν την έκπληξη και το φόβο.

– Τι είναι αυτό; ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα παρατηρώντας

τον Ρογκόζιν και δείχνοντάς του το πακέτο ερωτηματικά.

– Είναι οι εκατό χιλιάδες ρούβλια, απάντησε σχεδόν ψιθυριστά.

– Το βλέπετε; Κράτησε το λόγο του! Καθίστε, λοιπόν, σας παρακαλώ, σ' αυτήν την καρέκλα· θα σας πω αμέσως μερικά λόγια. Ποιος είναι μαζί σας; Όλη η πρωινή συντροφιά σας; Ε, λοιπόν, ας μπουν και ας καθίσουν! Να ένα ντιβάνι που μπορούν να καθίσουν και να ακόμη ένα. Υπάρχουν εκεί πέρα και δυο πολυθρόνες... Αλλά τι έχουν; Δεν θέλουν να μείνουν;

Πραγματικά, μερικοί, αριετά φοβισμένοι, υποχώρησαν και κάθισαν στο διπλανό δωμάτιο. Αυτοί που είχαν μείνει, πήραν θέσεις στο μέρος που τους έδειξαν, αλλά σε κάποια απόσταση απ' το τραπέζι, στις γωνιές. Ήθελαν να μείνουν όσο το δυνατόν απρατήρητοι· οι άλλοι αντιθέτως ξανάβρισκαν γρήγορα το θράσος τους. Ο Ρογκόζιν κάθισε και αυτός επίσης στην καρέκλα που του υποδείξανε, αλλά δεν παρέμεινε για πολλή ώρα· σηκώθηκε γρήγορα και δεν ξανακάθισε. Άρχισε σιγά σιγά να κοιτάζει προσεκτικά τους επισκέπτες και να διακρίνει τα γνωστά πρόσωπα. Βλέποντας τον Γάνια χαμογέλασε με κακία και μουρμούρισε μέσα του: «Κοίτα! Κοίτα!». Το στρατηγό και τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς τους κοίταζε χωρίς να σαστίσει και δεν του προκάλεσαν καμιά εντύπωση. Αλλά μόλις αναγνώρισε τον πρίγκιπα να κάθεται δίπλα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, δεν μπορούσε να πιστέψει στα μάτια του και ρώτησε με έκπληξη, πώς βρισκόταν εκεί. Υπήρχαν στιγμές που θα πίστευες ότι βρισκόταν σε αληθινό παραλήρημα. Εκτός από τις συγινήσεις της ημέρας, είχε περάσει όλη την προηγούμενη ημέρα στο βαγόνι και δεν είχε κοιμηθεί εδώ και σαράντα οκτώ ώρες.

– Εκεί υπάρχουν εκατό χιλιάδες ρούβλια, κύριοι, είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα γυρίζοντας προς όλους τους καλεσμένους, με ύφος ανυπόμονα πυρετικό και προκλητικό. Εκατό χιλιάδες ρούβλια μέσα σ' αυτό το βρόμικο πακέτο. Το μεσημέρι, αυτός εδώ ο άνθρωπος, προκήρυττε σαν τρελός ότι θα μου φέρει εκατό χιλιάδες ρούβλια στην εσπερίδα· έτσι, εγώ τον περιμένα όλη αυτήν την ώρα. Με πάραυτε· άρχισε από δεκαοκτώ χιλιάδες ρούβλια, ξαφνικά πήδησε στις σαράντα χιλιάδες και τέλος στις εκατό χιλιάδες, που βρίσκονται

πάνω στο τραπέζι. Ωστόσο κράτησε το λόγο του. Ω! Πόσο είναι χλομός!... Όλ' αυτά έγιναν στο σπίτι του Γάνια· είχα πάει να επισκεφτώ τη μαμά του, τη μέλλουσα οικογένειά μου, και εκεί η αδελφή του μου φώναξε κατάμουτρα: «Δεν μπορεί λοιπόν κανείς να διώξει απ' εδώ αυτήν την ξετσίπωτη;», μετά έφτυσε στο πρόσωπο τον αδελφό της. Είναι μια νέα κοπέλα που έχει χαρακτήρα.

– Ναστάσια Φιλίποβνα! πρόφερε με μομφή ο στρατηγός, που είχε αρχίσει να καταλαβαίνει την κατάσταση, αλλά με τον τρόπο του.

– Τι θέλετε να πείτε, στρατηγέ; Μήπως βρίσκετε αυτήν τη σιγνή άσεμνη; Ε, λοιπόν, αρκετά έχω παίξει την κοσμική κυρία! Όλ' αυτά πέντε χρόνια, όπου εμφανιζόμουν στο θεωρείο μου, στο Γαλλικό Θέατρο, στεκόμουν σαν την οσία Μαρία και ήμουν άγρια σ' όλους αυτούς που με περιτριγύριζαν με επιμέλεια· προσποιούμουν με υπερήφανη αθωότητα. Να η βλακεία στην οποία έπεσα. Και, μετά από αυτά τα πέντε χρόνια της αρετής, αυτός ο άνθρωπος έβαλε μπροστά σας επάνω στο τραπέζι εκατό χιλιάδες ρούβλια· είμαι σίγουρη πως αυτοί οι άνθρωποι έχουν φέρει τις τρόικες και με περιμένουν έξω! Με εκτίμησε λοιπόν με εκατό χιλιάδες ρούβλια. Γάνια, βλέπω πως είσαι ακόμα θυμωμένος μαζί μου. Μα ήταν δυνατό να θέλεις να με βάλεις μέσα στην οικογένειά σου; Εγώ, η «πουλημένη στον Ρογκόζιν!». Τι είπε ο πρίγκιπας το μεσημέρι;

– Εγώ δεν είπα πως είστε του Ρογκόζιν· άλλωστε αυτό δεν είναι έτσι! είπε ο πρίγκιπας με φρίκη στη φωνή.

– Ναστάσια Φιλίποβνα! φώναξε ξαφνικά η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, φτάνει, αγαπητή μου! Φτάνει, περισσότερα μου! Εάν η παρουσία αυτών των ανθρώπων σάς είναι δυσάρεστη, γιατί τους φέρεστε με το γάντι; Είναι δυνατόν, για εκατό χιλιάδες ρούβλια να φύγεις μ' έναν τέτοιο περιφρονημένο άνθρωπο; Πραγματικά, εκατό χιλιάδες ρούβλια είναι κάτι. Πάρ' τες, απάλλαξέ τον απ' αυτές αφού σου τις προσφέρει· να πώς πρέπει να ξεμπερδεύει κανείς με τέτοιους ανθρώπους. Στη θέση σου, εγώ θα τους... Να μια υπόθεση!

Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα θύμωσε. Είχε χρυσή καρδιά και ήταν πολύ ευαίσθητη.

— Λοιπόν, μη θυμώνεις! της είπε χαμογελώντας η Ναστάσια Φιλίποβνα. Μίλησα στον Γάνια χωρίς θυμό. Μήπως τον μάλωσα; Δεν μπορώ να εξηγήσω, μα την αλήθεια, πώς μπόρεσα να είμαι τόσο ανόητη για να θέλω να μπω σε μια τίμια οικογένεια. Είδα τη μητέρα του και της φίλησα το χέρι. Μικρέ μου Γάνια, αν κράτησα στο σπίτι σου μια αυθάδη στάση, το 'κανα επίτηδες και για να δω για τελευταία φορά μέχρι πού μπορείς να φτάσεις. Ειλικρινά, με εξέπληξες. Περίμενα πολλά πράγματα, αυτό όμως όχι! Μπορούσες να με παντρευτείς, ξέροντας πως αυτός εκεί ο άνδρας μου έχει χαρίσει ένα κολιέ με μαργαριτάρια, σχεδόν την παραμονή του γάμου μου, και πως εγώ δέχτηκα το δώρο του; Και ο Ρογκόζιν; Σπίτι σου, παρουσία της μητέρας σου και της αδελφής σου, με παζάρευε, χωρίς αυτό να σ' εμποδίζει να 'ρθεις εδώ να ζητήσεις το χέρι μου· λίγο ακόμη θα 'φερνες και την αδελφή σου! Ο Ρογκόζιν είχε δίκιο, λοιπόν, όταν έλεγε πως για τρία ρούβλια θα μπορούσες να βαδίσεις στα τέσσερα μέχρι το Βασιλιέβσκι;

— Θα βαδίσει στα τέσσερα, είπε ξαφνικά ο Ρογκόζιν με μισή φωνή, αλλά με βαθιά πεποίθηση.

— Θα σε συγχωρούσα, αν πέθαινες της πείνας, αλλά λένε ότι παίρνεις καλό μισθό. Μα εκτός από την ντροπή, θα έπαιρνες κάτω από τη στέγη σου μια γυναίκα που σου είναι μισητή —γιατί με μισείς, το ξέρω! Ω, όχι! Τώρα είμαι σίγουρη πως ένας άνδρας σαν και σένα θα σκότωνε για τα χρήματα! Η απληστία κυρίεψε σήμερα την καρδιά των ανθρώπων μέχρι τρέλας. Και τα παιδιά ακόμα πάνε να γίνουν τοκογλύφοι! Ή παίρνουν ένα ξυράφι, το τυλίγουν στο μετάξι και γλιστρούν ύπουλα πίσω από έναν φίλο, για να τον σφάξουν σαν πρόβατο. Αυτό το διάβασα προχθές. Με δυο λόγια, είστε άνθρωπος χωρίς ντροπή. Και εγώ επίσης, δεν έχω ντροπή, αλλά εσύ είσαι χειρότερος από μένα. Όσο για τον άνθρωπο με τα μπουκέτα, ούτε λόγος να γίνεται.

— Εσείς, εσείς μιλάτε έτσι, Ναστάσια Φιλίποβνα; φώναξε ο στρατηγός κτυπώντας τα χέρια με πίκρα. Εσείς, μια τόσο αιθέρια υπαρξη, που οι ιδέες σας είναι τόσο εκλεκτές! Να πού πέσατε! Τι γλώσσα! Τι εκφράσεις!

– Είμαι μεθυσμένη αυτήν τη στιγμή, στρατηγέ, είπε η Ναστάσια Φιλίποβνα, που γέλασε ξαφνικά. Θέλω να το ρίξω έξω! Σήμερα είναι η γιορτή μου, είναι η μέρα η δική μου, που περίμενα από πολύ καιρό. Ντάρια Αλεξέγιεβνα, βλέπετε αυτόν τον μπουκετάκια, αυτόν εκεί τον κύριο με τις καμέλιες που κάθεται εκεί και μας κοροϊδεύει;...

– Δεν κοροϊδεύω, Ναστάσια Φιλίποβνα· μονάχα ακούω με την πιο μεγάλη προσοχή, είπε αξιοπρεπώς ο Τότσκι.

– Και ρωτώ, γιατί τάχα τον έκανα να υποφέρει όλα αυτά τα πέντε χρόνια, χωρίς να του δίνω την ελευθερία του. Του άξιζε τάχα; Είναι, απλούστατα, ο άνθρωπος που όφειλε να είναι... Και ακόμη θα με θεωρούσε ένοχη απέναντί του; Θα έλεγε πως μου έδωσε καλή ανατροφή, πως με είχε σαν κοντέσα, πως ξόδεψε για μένα ένα σωρό λεφτά, πως μου βρήκε εκεί κάτω έναν τίμιο άνδρα και εδώ έναν άλλο, τον Γάνια. Το φαντάζεστε; Όλ' αυτά τα τελευταία πέντε χρόνια δεν ζούσα μαζί του, αλλά έπαιρνα τα χρήματα απ' αυτόν. Νόμιζα πως κάνω καλά, τόσο ριζική ήταν η διαστροφή των ιδεών μου. Μου λες τώρα να κρατήσω τις εκατό χιλιάδες ρούβλια και να διώξω τον άνθρωπο αν μου προξενεί αηδία. Μου προξενεί αηδία, αυτό είναι αλήθεια. Από καιρό θα μπορούσα να παντρευτώ και να βρω κάποιον καλύτερο από τον Γάνια, αλλά και αυτό ακόμα μου προξενούσε αηδία. Γιατί έχασα αυτά τα πέντε χρόνια; Από το μίσος μου. Το πιστεύεις ή δεν το πιστεύεις; Εδώ και τέσσερα χρόνια ήταν στιγμές που αναρωτιόμουν γιατί τάχα να μην τον παντρευτώ τον Αθανάσιό μου Ιβάνοβιτς; Ήταν η χαιρεκακία που μ' έπιανε. Λίγες σκέψεις μου πέρασαν απ' το μυαλό! Αν το ήθελα θα 'φτανε μέχρις εκεί! Ο ίδιος με παρακαλούσε, μπορείς να το πιστέψεις. Είναι αλήθεια πως έλεγε ψέματα, αλλά είναι τόσο φιλήδονος που δεν θα μπορούσε να αντισταθεί. Θεέ μου, ευχαριστώ! Κατόπιν το σκέφτηκα και αναρωτήθηκα αν άξιζε τόσο μίσος. Λοιπόν, ένωσα ξαφνικά τόση αποστροφή, που αν με ζητούσε ο ίδιος σε γάμο, δεν θα δεχόμουν. Έτσι, όλα αυτά τα πέντε χρόνια έπαιζα το ρόλο της κυρίας του κόσμου. Όχι! Λοιπόν καλύτερα στο δρόμο, εκεί είναι η θέση μου. Ή θα κάνω το γάμο με τον Ρογκόζιν, ή από αύριο θα γίνω πλύστρα. Γιατί, δεν έχω τίποτα δικό

μου. Την ημέρα που θα φύγω, θα του επιστρέψω όλα όσα μου έδω-
σε, μέχρι το τελευταίο κουρέλι. Λοιπόν, ποιος θα με ήθελε αν δεν εί-
χα τίποτα; Ρωτήστε τον Γάνια αν θα με παντρευτεί. Ούτε ο ίδιος ο
Φερντιστσένκο δεν με παίρνει!

– Ο Φερντιστσένκο μπορεί να μη σας παίρνει, Ναστάσια Φιλίπ-
ποβνα, εγώ είμαι άνθρωπος ειλικρινής, είπε ο Φερντιστσένκο· όμως
ο πρίγκιπας θα σας πάρει! Είσαστε εδώ και κλαιγόσαστε, αλλά κοι-
τάζτε λοιπόν τον πρίγκιπα· από ώρα τώρα τον παρακολουθώ...

Η Ναστάσια Φιλίποβνα γύρισε περιεργά και κοίταζε τον πρί-
γκιπα.

– Είναι αλήθεια; τον ρώτησε.

– Είναι αλήθεια, μουρμούρισε αυτός.

– Θα με παντρευόσουν έτσι όπως είμαι, χωρίς τίποτα;

– Ναι, Ναστάσια Φιλίποβνα.

– Να, λοιπόν, και κάτι άλλο! μουρμούρισε ο στρατηγός. Θα
'πρεπε να το περιμένω.

Ο πρίγκιπας κοίταζε, μ' ένα πονεμένο, αυστηρό και εξεταστικό
βλέμμα, στο πρόσωπο τη Ναστάσια Φιλίποβνα, που εξακολουθού-
σε να τον παρατηρεί.

– Ακόμη ένας μνηστήρας, είπε αυτή ξαφνικά, γυρίζοντας προς
την Ντάρια Αλεξέγιεβνα. Το κάνει από καλή καρδιά, το γνωρίζω.
Βρήκα σ' αυτόν έναν ευεργέτη. Άλλωστε, ίσως έχουν δικιο που λένε
πως έχει... μια βίδα. Και πώς θα ζήσεις λοιπόν, αν είσαι τόσο ερω-
τευμένος για να παντρευτείς, εσύ ολόκληρος πρίγκιπας, μια γυναίκα
πουλημένη στον Ρογκόζιν;

– Σας θεωρώ μια γυναίκα τίμια, Ναστάσια Φιλίποβνα, και όχι
πουλημένη στον Ρογκόζιν, είπε ο πρίγκιπας.

– Λοιπόν, με θεωρείς τίμια;

– Ναι.

– Ε, καλά! Αυτά γίνονται στα μυθιστορήματα, μικρέ μου πρίγκι-
πα· είναι ξεπερασμένα παραμύθια. Οι άνθρωποι σήμερα είναι πιο
γνωστικοί και κοιτάζουν αυτές τις προλήψεις ως παραλόγες! Και με-
τά, πώς θες να παντρευτείς, που ακόμη έχεις ανάγκη από μια νταντά
να σε προσέχει;

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε και απάντησε με τρεμάμενη και δειλή φωνή, αλλά με τόνο ανθρώπου που πιστεύει σ' αυτό που λέει:

— Εγώ δεν ξέρω τίποτα, Ναστάσια Φιλίπποβνα, τίποτα δεν έχω δει· έχετε δίκιο, αλλά εγώ... εγώ θα θεωρήσω πως είστε εσείς που μου κάνετε την τιμή και όχι εγώ. Εγώ δεν είμαι τίποτα, αλλά εσείς, εσείς υποφέρατε και βγήκατε καθαρή από μια τέτοια κόλαση, και αυτό είναι πάρα πολύ. Γιατί, λοιπόν, αισθάνεστε ντροπή και γιατί θέλετε να φύγετε με τον Ρογκόζιν; Αυτό είναι παραλήρημα... Έχετε επιστρέψει τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια στον κύριο Τότσκι και λέτε πως θα του αφήσετε όλα όσα βρίσκονται εδώ· αυτό, κανένα από τα παρόντα πρόσωπα δεν θα το έκανε. Σας... σας αγαπώ, Ναστάσια Φιλίπποβνα. Είμαι έτοιμος να πεθάνω για σας, Ναστάσια Φιλίπποβνα. Δεν θα επιτρέψω σε κανέναν να πει έστω και μια λέξη για σας, Ναστάσια Φιλίπποβνα... Αν ζούμε μέσα στη φτώχεια, θα εργάζομαι, Ναστάσια Φιλίπποβνα...

Μόλις είπε τις τελευταίες αυτές λέξεις, ακουστήκαν τα γέλια του Φερντιστσένκο και του Λέμπεντεβ. Ο στρατηγός ξερόβηξε παράξενα, πολύ δυσανεκτήσιμος. Ο Πτίτσιν και ο Τότσκι δεν μπόρεσαν να συγκρατήσουν ένα χαμόγελο. Οι άλλοι, κατάπληκτοι, έμειναν με το στόμα ανοικτό.

— ...Αλλά μπορεί να μην είμαστε φτωχοί. Μπορεί να είμαστε πολύ πλούσιοι, Ναστάσια Φιλίπποβνα, συνέχισε ο πρίγκιπας το ίδιο δειλά. Αυτό που σας λέω, δεν είναι σίγουρο, και απορώ πώς δεν μπόρεσα ακόμα να μάθω τίποτα, ολόκληρη μέρα. Αλλά πήρα, όταν ακόμα βρισκόμουν στην Ελβετία, ένα γράμμα απ' τον κύριο Σαλάζκιν, απ' τη Μόσχα, που μου γνωστοποιούσε για μια κληρονομιά πολύ σπουδαία. Να το αυτό το γράμμα....

Ο πρίγκιπας έβγαλε πραγματικά ένα γράμμα από την τσέπη του.

— Μήπως έχασε τα λογικά του; μουρμούριζε ο στρατηγός. Είναι αλήθεια πως βρισκόμαστε σ' ένα τρελοκομείο!

Έγινε σιωπή για μια στιγμή.

— Εάν κατάλαβα καλά, είπατε, πρίγκιπα, πως το γράμμα είναι γραμμένο απ' τον Σαλάζκιν; ρώτησε ο Πτίτσιν. Είναι ένας άνθρωπος πολύ γνωστός στον κύκλο του, ένας πασίγνωστος μεσάζων, και αν

πραγματικά είναι αυτός που σας έγγραψε, μπορείτε να του έχετε εμπιστοσύνη. Από καλή τύχη, γνωρίζω το γραφικό του χαρακτήρα, γιατί δεν είναι πολύς καιρός που είχα κάτι υποθέσεις μαζί του... Αν μου επιτρέπατε να ρίξω μια ματιά στο γράμμα, ίσως θα μπορούσα να σας πω κάτι.

Χωρίς να πει λέξη, ο πρίγκιπας του έδωσε το γράμμα με τρεμάμενο χέρι.

— Μα τι είναι; Τι είναι λοιπόν; φώναξε ο στρατηγός ρίχνοντας γύρω του ένα ανόητο βλέμμα. Είναι δυνατόν να πρόκειται για κληρονομιά;

Όλοι κάρφωσαν τα μάτια στον Πτίτσιν όση ώρα διάβαζε το γράμμα. Η γενική περιέργεια φούντωσε πάλι. Ο Φερντιστένκο δεν μπορούσε να καθίσει στη θέση του. Ο Ρογκόζιν παρατηρούσε μια τον Πτίτσιν και μια τον πρίγκιπα σατισμένος και στενοχωρημένος. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα καθόταν σ' αναμμένα κάρβουνα. Ο Λέμπεντεβ, μην μπορώντας να κάνει τίποτα άλλο, άφησε τη γωνιά του και πήγε να κοιτάξει το γράμμα, πάνω από τον ώμο του Πτίτσιν. Ήταν διπλωμένος στα δύο, σε στάση ανθρώπου που περιμένει να του δώσουν ένα μπάτσο σαν τιμωρία για την περιέργειά του.

XVI

– Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία, είπε τέλος ο Πτίτσιν διπλώνοντας το γράμμα για να το επιστρέψει στον πρίγκιπα. Θα γίνετε κληρονόμος μιας πολύ μεγάλης περιουσίας, από μια διαθήκη της θείας σας. Η διαθήκη αυτή είναι απρόσβλητη και δεν θα έχετε καμιά δυσκολία.

– Είναι αδύνατο! ξεφώνησε ο στρατηγός σαν να πυροβόλησε.

Όλοι μείνανε και πάλι με το στόμα ανοιχτό.

Ο Πτίτσιν εξήγησε γυρίζοντας περισσότερο προς το μέρος του Ιβάν Φιοντόροβιτς, πως μια θεία του πρίγκιπα πέθανε πριν πέντε μήνες· ήταν η μεγαλύτερη αδελφή της μητέρας του, αλλά ποτέ του δεν τη γνώρισε από κοντά· αυτή ήταν από την οικογένεια των Παπούσιν, και ο πατέρας της, Μοσχοβίτης έμπορος τρίτης κατηγορίας, χρεοκόπησε και πέθανε μέσα στη φτώχεια. Ο μεγάλος αδελφός αυτού του τελευταίου πέθανε εδώ και λίγο καιρό· ήταν μεγάλος έμπορος στην αγορά. Εδώ κι ένα χρόνο περίπου του πεθάνανε τον ίδιο μήνα και οι δυο του γιοι· ήταν τα μόνα παιδιά που είχε. Ήταν γέρος και δεν είχε άλλον κληρονόμο, εκτός από μια ανεψιά, τη θεία του πρίγκιπα, μια φτωχιά γυναίκα που ζούσε σε ξένο σπίτι. Όταν τον κληρονόμησε η θεία, ήταν σχεδόν ετοιμοθάνατη, αλλά άρχισε να ψάχνει αμέσως να βρει τον πρίγκιπα. Ανέθεσε την υπόθεση στον Σαλάζκιν και πρόφτασε να κάνει τη διαθήκη της. Φαίνεται πως ούτε ο πρίγκιπας, ούτε ο γιατρός που τον κουράριζε στην Ελβετία, δεν θέλησαν να περιμένουν επίσημη ειδοποίηση ή να ζητήσουν πληροφορίες, και ο πρίγκιπας με το γράμμα του Σαλάζκιν στην τσέπη, ξεκίνησε για να φτάσει στη Ρωσία...

– Δεν μπορώ παρά να πω ένα μόνο πράγμα, συμπλήρωσε ο Πτίτσιν γυρίζοντας προς τον πρίγκιπα, πως όλα όσα σάς γράφει ο Σαλάζκιν για την αναμφισβήτητη νομιμότητά της υπόθεσής σας, μπορείτε να τα θεωρήσετε σίγουρα· είναι σαν να έχετε τα χρήματα στην

τσέπη. Τα συγχαρητήριά μου πρίγκιπα! Ίσως να παίρνετε κι εσείς ενάμισι εκατομμύριο, αν δεν είναι και περισσότερα. Ο Παπούσιν ήταν ένας έμπορος πολύ πλούσιος.

– Μια δωρεά για τον τελευταίο από τους πρίγκιπες Μίσκιν! ούρλιαξε ο Φερντιστσένκο.

– Ζήτω! φώναξε ο Λέμπεντεβ με φωνή μεθυσμένη.

– Κι εγώ τον διευκόλυνα με είκοσι πέντε ρούβλια σαν έναν φουκαρά! Χα, χα! Είναι σωστή φαντασμαγορία! είπε ο στρατηγός κατά-πληκτος. Συγχαρητήρια, αγαπητέ μου, συγχαρητήρια!

Και σηκώθηκε για να πάει να αγκαλιάσει τον πρίγκιπα. Οι άλλοι τον μιμήθηκαν. Και αυτοί ακόμη που ήταν πίσω από το παραπέτασμα, άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους στο σαλόνι. Μια γενική οχλοβοή ακολούθησε· επιφωνήματα αντηχούσαν· κάποιος ζήτησε σαμπάνια. Ο συνωστισμός και η κίνηση ήταν τέτοιες, που για μια στιγμή ξέχασαν τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, ξέχασαν πως η εσπερίδα γινόταν σπίτι της. Σιγά σιγά και όλοι μαζί αναλογίστηκαν πως ο πρίγκιπας της είχε κάνει πρόταση γάμου. Ο Τότσκι βαθιά απορημένος, σήκωσε τους ώμους· ήταν σχεδόν ο μόνος που καθόταν, ενώ όλοι οι καλεσμένοι στριμώχνονταν γύρω απ' το τραπέζι. Όλοι αργότερα βεβαίωναν πως, από εκείνη ακριβώς τη στιγμή, η τρέλα της Ναστάσιας Φιλίπποβνα ήταν στο έπακρο. Έμενε καθισμένη στην καρέκλα παρατηρώντας τους καλεσμένους μ' ένα χαμένο βλέμμα, σαν να μην καταλάβαινε, και σαν να έκανε προσπάθειες να βρει τη μνήμη της. Μετά γύρισε ξαφνικά προς τον πρίγκιπα και σμίγοντας τα φρύδια με οργισμένο ύφος, τον παρατηρούσε επίμονα. Αυτό κράτησε μονάχα μια στιγμή. Ίσως να σκέφτηκε ξαφνικά πως ήταν ένα παιχνίδι απάτης ή αστειότητας, αλλά το ύφος του πρίγκιπα την έπεισε για το αντίθετο. Έπεσε σε συλλογή και άρχισε να γελά ασυνείδητα.

– Λοιπόν, είναι αλήθεια, θα μπορέσω να γίνω πριγκίπισσα! μουρμούρισε ειρωνικά, σαν να μιλούσε στον εαυτό της, και πέφτοντας η ματιά της κατά λάθος στην Ντάρια Αλεξέγιεβνα, έβαλε τα γέλια. Η λύση είναι απροσδόκητη... Δεν το πρόβλεψα... Αλλά, κύριοι, γιατί στέκεστε όρθιοι; Καθίστε σας παρακαλώ, και δώστε τα συγχαρητήριά σας στον πρίγκιπα και σ' εμένα. Νομίζω πως κάποιος ζήτησε σα-

μπάνια. Φερντιστσένιο, πηγαίνετε και πείτε να σερβίρουν! Κάτια, Πάσα, φώναξε ξαφνικά προσέχοντας τις καμαριέρες στο κατώφλι του δωματίου, πλησιάστε· ακούσατε; Παντρεύομαι έναν πρίγκιπα που έχει ενάμισι εκατομμύριο. Είναι ο πρίγκιπας Μίσκιν· με ζήτησε σε γάμο.

– Ο Θεός να σε ευλογεί, καλή μου φίλη! Είναι καιρός! Μην αφήνεις να χαθεί η ευκαιρία! φώναξε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, βαθιά συγκινημένη από αυτήν τη σκηνή.

– Αλλά κάθισε, λοιπόν, δίπλα μου, πρίγκιπα, είπε η Ναστάσια Φιλίποβνα· εδώ, ωραία! Φέρνουν το κρασί· συγχαρείτε με, κύριοι!

– Ζήτω! φώναζαν πολλοί.

Οι περισσότεροι από τους καλεσμένους, και κυρίως όλο το τσούρμο του Ρογκόζιν, στριμώχτηκαν γύρω από τις μπουκάλες. Αν και φωνάζανε και ήταν διατεθειμένοι να φωνάξουν κι άλλο, μερικοί απ' αυτούς, παρ' όλα τα παράξενα που έγιναν, αισθάνονταν πως το ντεκόρ είχε αλλάξει. Άλλοι είχαν σαστίσει, περίμεναν με δυσπιστία τη συνέχεια της περιπέτειας. Άλλοι πάλι, και ήταν ο μεγαλύτερος αριθμός, ψιθύριζαν μεταξύ τους πως δεν υπήρχε εκεί τίποτε το ασυνήθιστο και πως είχαν δει πολλές φορές πρίγκιπες να παίρνουν μποέμισες από τις κατασκηνώσεις για να τις παντρευτούν. Ο Ρογκόζιν στεκόταν όρθιος για να θαυμάσει την παράσταση, και ένα χαμόγελο αμηχανίας ήταν ζωγραφισμένο στο πρόσωπό του.

– Πρίγκιπα, αγαπητέ μου, σύνελθε! μουρμούρισε με τρόμο ο στρατηγός πλησιάζοντας τον πρίγκιπα κρυφά και τραβώντας τον από το μανίκι.

Η Ναστάσια Φιλίποβνα το πρόσεξε και γέλασε.

– Ω, όχι, στρατηγέ! Τώρα είμαι κι εγώ πριγκιπέσσα και ο πρίγκιπας δεν θα επιτρέψει σε κανέναν να με κακομεταχειριστεί, το ακούσατε; Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, συγχαρείτε με λοιπόν! Τώρα θα μπορώ να κάθομαι παντού δίπλα δίπλα με τη γυναίκα σας· τι σκέφτεστε; Δεν είναι τύχη να 'χεις έναν τέτοιο σύζυγο; Ενάμισι εκατομμύριο, έναν πρίγκιπα, ο οποίος, λένε, είναι και ηλίθιος από πάνω, τι καλύτερο θα μπορούσα να ζητήσω; Είναι ακριβώς τώρα που θα αρχίσω αληθινά να ζω. Πολύ αργά, Ρογκόζιν! Πάρε πίσω το πακέτο

σου, παντρεύομαι τον πρίγκιπα που είναι πιο πλούσιος από σένα!

Αλλά ο Ρογκόζιν κατάλαβε. Ένας ανέκφραστος πόνος σφράγισε το πρόσωπό του· σήκωσε τα χέρια και ένα βογγητό ξέφυγε απ' το στήθος του.

– Παραιτήσου! φώναξε στον πρίγκιπα.

Ένα γέλιο γενικό ακούστηκε.

– Θα ήθελες να παραιτηθεί για χάρη σου; συμπλήρωσε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα. Κοιτάτε τον που έριξε τα λεφτά πάνω στο τραπέζι! Ο πρίγκιπας πρότεινε το γάμο· εσύ δεν ήρθες εδώ, παρ'ότι για να κάνεις σκάνδαλο!

– Μα και εγώ, επίσης, θέλω να την παντρευτώ! Είμαι έτοιμος να την παντρευτώ αυτήν τη στιγμή! Θα έδινά όλα...

– Βγήκες απ' την ταβέρνα μεθυσμένος! Θα έπρεπε κάποιος να σε βγάλει έξω απ' την πόρτα! είπε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα αγανακτισμένη.

Τα γέλια έγιναν πιο δυνατά.

– Ακούς, πρίγκιπα; είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα· να πώς αυτός ο μουζίκος παζαρεύει τη μνηστή σου.

– Είναι μεθυσμένος, έκανε ο πρίγκιπας. Σας αγαπά πολύ.

– Και δεν θα ντρέπεσαι, αργότερα, όταν σκέφτεσαι πως η μνηστή σου παρ' ολίγο να φύγει με τον Ρογκόζιν;

– Μα όλα αυτά έγιναν, γιατί είσαστε κάτω από την επίδραση πυρετού· και τώρα επίσης έχετε παραλήρημα.

– Και δεν θα κοκινίζεις όταν σου λένε αργότερα, πως η γυναίκα σου ήταν σπιτωμένη απ' τον Τότσει;

– Όχι, δεν θα κοκινίζω... Εάν μένατε με τον Τότσει, αυτό ήταν ενάντια στη θέλησή σας.

– Και δεν θα με κατηγορήσεις ποτέ;

– Ποτέ.

– Πρόσεξε καλά, μην υπόσχεσαι για όλη σου τη ζωή!

– Ναστάσια Φιλίπποβνα, είπε ο πρίγκιπας με γλυκύτητα και συμπόνια· πριν λίγο νομίζω πως σας έκανα την τιμή να ζητήσω το χέρι σας· σας είπα πριν από ώρα πως θα ήμουν ευτυχισμένος αν δεχόσασταν να με παντρευτείτε. Γελάσατε μ' αυτά τα λόγια μου και ά-

κουσα πολλά γέλια γύρω μου. Ίσως να εκφράστηκα με αδεξιότητα και να ήμουν αστείος· αλλά μου φαίνεται πάντοτε ότι καταλαβαίνω τι είναι η τιμή, και είμαι σίγουρος πως είπα την αλήθεια. Τώρα μόλις, θέλατε να καταστρέψετε ανεπανόρθωτα τον εαυτό σας, γιατί δεν θα συγχωρούσατε ποτέ αργότερα τη στάση σας· κι όμως, εσείς δεν φταίτε σε τίποτα. Δεν είναι δυνατόν η ζωή σας να καταστράφηκε εντελώς. Τι σημασία έχει που ο Ρογκόζιν ήρθε σ' εσάς και που ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς ήθελε να σας εξαπατήσει; Γιατί το θυμίζετε αυτό συνεχώς; Αυτό που κάνατε, το επαναλαμβάνω, λίγοι άνθρωποι ήταν ικανοί να το κάνουν. Όσο για το ότι θέλατε να ακολουθήσετε τον Ρογκόζιν, αυτό τ' αποφασίσατε σε μια κρίση πυρετού. Είσαστε ακόμη σ' αυτήν την κατάσταση, και θα ήταν προτιμότερο να πηγαίνατε να πλαγιάσετε. Εάν ακολουθούσατε τον Ρογκόζιν, θα τον εγκαταλείπατε την επομένη κιόλας, για να γίνετε πλούστρα. Είστε υπερήφανη, Ναστάσια Φιλίποβνα, αλλά είσατε ίσως τόσο δυστυχισμένη που πραγματικά θεωρείτε τον εαυτό σας ένοχο. Έχετε ανάγκη από πολλή περιποίηση, Ναστάσια Φιλίποβνα. Θα φροντίσω για σας. Το πρωί, όταν είδα τη φωτογραφία σας, είχα την εντύπωση πως ήταν ένα γνωστό μου πρόσωπο. Μου φάνηκε τότε πως θα με φωνάζατε... εγώ... εγώ θα σας εκτιμώ σ' όλη μου τη ζωή, Ναστάσια Φιλίποβνα.

Σταμάτησε απροσδόκητα ο πρίγκιπας και έγινε κατακόκκινος, όταν κατάλαβε ότι τα έλεγε αυτά μπροστά σε ανθρώπους.

Ο Πτίτσιν, προφανώς παρακινημένος από ένα συναίσθημα ντροπής, χαμήλωσε το κεφάλι και έβλεπε το πάτωμα. Ο Τότσκι σκέφτηκε μέσα του: «Είναι ένας ηλίθιος, αλλά ξέρει πως η κολακεία είναι το καλύτερο μέσον για να φτάσεις στους σκοπούς σου· τι είναι το ένστικτο!».

Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως ο Γάνια, απ' τη γωνιά του, τον κοίταζε με μάτια που πέταγαν σπίθες σαν να ήθελε να τον κεραινοβολήσει.

– Να ποιον μπορείς να πεις άνθρωπο με καρδιά! φώναξε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα κατασυγκινημένη.

– Είναι ένα αγόρι αρκετά μορφωμένο, αλλά θα πάει χαμένο!

μουρμούρισε με μισή φωνή ο στρατηγός.

Ο Τότσκι πήρε το καπέλο του και θέλησε να φύγει κρυφά. Ο στρατηγός και αυτός κοιτάχτηκαν, σαν να ήθελαν να φύγουν μαζί.

– Ευχαριστώ, πρίγκιπα, είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα· κανένas μέχρι τώρα δεν μου μίλησε έτσι. Πάντοτε μ’ αγόραζαν· ποτέ μέχρι τώρα, κανένas έντιμος άνδρας δεν μου έκανε πρόταση γάμου. Τ’ ακούσατε, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς; Τι σκέφτεστε για όλα αυτά που μου είπε ο πρίγκιπας; Βρίσκετε πως αυτά πλησιάζουν την απρέπεια;... Ρογκόζιν, περίμενε μια στιγμή! Άλλωστε βλέπω πως δεν έχεις την πρόθεση να φύγεις. Μπορεί ακόμη να φύγω μαζί σου. Πού ήθελες να με πας;

– Στο Αικατερινγκόβ, συμπλήρωσε απ’ τη γωνιά του ο Λέμπεντεβ, ενώ ο Ρογκόζιν, τρέμοντας, κοίταζε με ύφος ανθρώπου που δεν πίστευε στ’ αυτιά του· ήταν τόσο σαστισμένος, σαν να είχε δεχτεί ένα δυνατό χτύπημα στο κεφάλι.

– Μα τι έχεις αγαπητή μου; Έχεις παραλήρημα; Έχασες το λογικό σου; φώναξε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα με τρομάρα.

– Κι εσύ λοιπόν νόμισες πως μιλούσα σοβαρά; συμπλήρωσε η Ναστάσια Φιλίπποβνα γελώντας δυνατά. Με νόμισες ικανή να καταστρέψω τη ζωή αυτού του αθώου; Αυτό μόνον ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς θα μπορούσε να το κάνει. Συγγνώμη, Ρογκόζιν! Ετοίμασε το πακέτο σου! Θέλεις να με παντρευτείς ή όχι, δώσε μου τα λεφτά. Νόμιζες πως επειδή θα με παντρευόσουν θα κρατούσες τα λεφτά; Σε γέλασανε. Είμαι και εγώ ένα πλάσμα χωρίς ντροπή. Ήμουν η παλακίδα του Τότσκι... Όσο για σένα, πρίγκιπα, η γυναίκα που σου ταιριάζει είναι η Αγλαΐα Επάντσινα και όχι η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Εάν κάνεις αυτήν τη βλακεία, ακόμη και ένας Φερντισσένκο θα σε δείχνει με το δάκτυλο. Το περιγελάς, το ξέρω· αλλά εγώ θα φοβάμαι πως σε κατέστρεψα και θα με κατηγορείς αργότερα γι’ αυτό. Όσο γι’ αυτό που λες, πως εγώ θα σου κάνω την τιμή να γίνω γυναίκα σου, ρώτα τον Τότσκι, αυτός ξέρει. Εσύ, Γάνια, έχασες την ευκαιρία να παντρευτείς με την Αγλαΐα Επάντσινα. Δεν υπάρχει γι’ αυτό αμφιβολία. Εάν δεν έκανες παζάρια μαζί της, ασφαλώς θα σε παντρευόταν. Όλοι σας είστε ίδιοι. Πρέπει να κάνετε την ειλογή σας ανάμεσα στις

τίμιες γυναίκες και τις εταιρές! Αλλιώς δεν θα ξεμπερδεύετε... Κοιτάζτε το στρατηγό που μας βλέπει με ανοιχτό το στόμα...

— Αυτά είναι Σόδομα, Σόδομα! έλεγε ο στρατηγός σηκώνοντας τους ώμους.

Είχε κι αυτός σηκωθεί απ' το ντιβάνι· όλοι τους ξανασηκώθηκαν. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα βρισκόταν σε παροξυσμό και σ' ενθουσιασμό.

— Είναι δυνατό; αναστέναξε ο πρίγκιπας συστρέφοντας τα χέρια.

— Γιατί όχι; Μπορώ να έχω και εγώ την υπερηφάνεια μου, κι ας είμαι τόσο ξετσιπωτή. Είπες πριν λίγο πως ήμουν η τελειότητα· σπουδαία τελειότητα, μα την αλήθεια, που πέφτει μέσα στη λάσπη μόνο και μόνο για να καυχηθεί, και ποδοπατάει ενάμισι εκατομμύριο και τον τίτλο της πριγκίπισσας! Βλέπετε, τι γυναίκα θα μπορούσα να γίνω για σας, μετά απ' αυτά; Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, μπορείτε να παρατηρήσετε πως πράγματι έχω πετάξει αυτό το εκατομμύριο απ' το παράθυρο. Πώς μπορέσατε να φανταστείτε πως θα ήμουν ευχαριστημένη να παντρευτώ τον Γάνια και να δελεαστώ από τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια; Πάρ' τες, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς (ούτε τις εκατό χιλιάδες δεν έφτασες· ο Ρογκόζιν ήταν πιο γενναϊόδωρος από σένα). Όσο για τον Γάνια, θα τον παρηγορήσω, έχω τον τρόπο μου. Τώρα θέλω να γιορτάσω —δεν είμαι ένα κορίτσι του δρόμου; Πέρασα δέκα χρόνια σε μια φυλακή, ήρθε η στιγμή για μένα να γίνω ευτυχισμένη! Ε, λοιπόν, Ρογκόζιν, ετοιμάσου, φεύγουμε!

— Φεύγουμε! ούρλιαξε ο Ρογκόζιν, σχεδόν τρελός από χαρά. Ε, εκεί... εσείς..., κρασί! Ουφ!...

— Κάνε προμήθεια για κρασί, γιατί θέλω να πιω. Θα έχουμε μουσική;

— Βεβαίως! Μη πλησιάζεις, ξεφώνησε ο Ρογκόζιν με μανία, βλέποντας την Ντάρια Αλεξέγιεβνα να πλησιάζει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Είναι δικιά μου! Είναι όλα δικά μου. Είναι η βασιλίσσά μου! Πάει, τέλειωσε!

Η χαρά τον έπνιγε· γυρνούσε γύρω από τη Ναστάσια Φιλίπποβνα φωνάζοντας: «Κανείς μη πλησιάσει». Όλη η παρέα ήταν τώρα μαζεμένη στο σαλόνι. Οι μεν έπιναν, οι δε φώναζαν και γελούσαν δυ-

νατά· όλοι τους βρίσκονταν σε έξαψη και έκαναν ό,τι τους κατέβαινε φοβερά κεράτοι. Ο Φερντισσένιο προσπαθούσε να τρυπώσει στο τσούρμο. Ο στρατηγός και ο Τότσι έκαναν μια καινούργια προσπάθεια για να φύγουν κρυφά. Ο Γάνια είχε επίσης το καπέλο στο χέρι, αλλά έμενε όρθιος και σιωπηλός, σαν να μην μπορούσε να αποσπάσει τα μάτια του απ' αυτήν τη σκηνή.

– Μη πλησιάζεις! φώναξε ο Ρογκόζιν.

– Γιατί ξεφωνίζεις έτσι; του είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, γελώντας δυνατά. Είμαι ακόμη η οικοδέσποινα· δεν έχω παρὰ μια λέξη να πω για να σε βγάλουν έξω απ' την πόρτα. Δεν πήρα ακόμη τα χρήματά σου· είναι πάντα εκεί. Φέρ' τα εδώ· δώσε μου όλο το πακέτο! Λοιπόν, υπάρχουν εκατό χιλιάδες σ' αυτό το πακέτο. Φτου, τι φρίκη! Τι έχεις, Νάτρια Αλεξάνιεβνα; Μα τι περιμένεις; Πως θα μπορούσα να καταστρέψω τη ζωή του; (και έδειξε τον πρίγκιπα). Πώς να παντρευτεί αυτός, που έχει ακόμη ανάγκη από μια νταντά; Ο στρατηγός θα παίζει αυτόν το ρόλο· κοιτάζε πώς τον καλοπιάνει! Κοίταξε, πρίγκιπα, η μνηστή σου πήρε τα χρήματα γιατί είναι μια εταίρα, κι εσύ ήθελες να την παντρευτείς; Αλλά γιατί κλαις; Αυτό σε λύπησε; Κάνε όπως εγώ, γέλα! συνέχισε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, στα μάγουλα της οποίας έλαμψαν επίσης δυο χοντρά δάκρυα. Άφησε να περάσει ο καιρός, όλα θα περάσουν! Καλύτερα να λογικευτείς τώρα, παρὰ αργότερα... Αλλά, τι έχετε όλοι σας και κλαίτε; Να και η Κάτια που κλαίει! Τι έχεις μικρή μου Κάτια; Σας έχω αφήσει, σ' εσένα και στην Πάσα, αρκετά πράγματα. Έχω δώσει ήδη τις οδηγίες μου. Και τώρα, γεια σας! Εσένα, μια ηθική κοπέλα, σε υποχρέωνα να υπηρετείς μια ξετσιπωτή... Πρίγκιπα, έτσι είναι καλύτερα, πολύ καλύτερα, γιατί αργότερα θα με περιφρονούσες και δεν θα ήμασταν ευτυχημένοι. Μην κάνεις όρκους ούτε διαβεβαιώσεις· δεν πιστεύω τίποτα. Και τι ανόητο που θα 'τανε!... Όχι, είναι προτιμότερο να πούμε αντίο ευγενικά, γιατί, δες, και εγώ επίσης είμαι μια ονειροπόλα, και αυτό δεν θα βγει σε καλό μας. Μήπως κι εγώ δεν σε ονειρευόμουν; Ήταν όλα αυτά τα πέντε χρόνια της μοναξιάς που τα πέρασα στο χωριό, στο σπίτι αυτού του άνδρα. Αφηνόμουν στις σκέψεις μου και στα όνειρά μου, και φανταζόμουν έναν άνδρα σαν και σένα, κα-

λό, τίμιο, ωραίο, λίγο χαζό, που όταν θα ἔρχόταν θα μου ἔλεγε: «Δεν είστε ἐνοχη, Ναστάσια Φιλίπποβνα, σας λατρεύω». Και αφηγόμενον σ' αὐτό το ὄνειρο μέχρι το σημεῖο να τρελαθῶ... Και τότε ἐρχόταν ἐκεῖνος ἐκεῖ ο κύριος που περνοῦσε δυο μῆνες το χρόνο κοντά μου και ὅταν ἐφευγε, με ἀφηνε ατιμασμένη, ντροπιασμένη, υπερερεθισμένη και διεστραμμένη. Χίλιες φορές ἤθελα να πέσω στη λίμνη, μα μου ἔλειπε το κουράγιο και δεν εἶχα τη δύναμη να το κάνω. Και τώρα... Ρογκόζιν είσαι ἐτοιμος;

– Όλα ἐτοιμα, ἀπάντησαν πολλές φωνές μαζί.

– Οι τρόικες είναι κάτω, με τα κουδουνάκια τους.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα πήρε το πακέτο στο χέρι.

– Γάνια, μου ἤρθε μια ιδέα· θέλω να σε αποζημιώσω, γιατί δεν υπήρχε λόγος να τα χάσεις όλα. Ρογκόζιν, το πιστεύεις πως θα συρθεί μέχρι το Βασιλιέβσκι για τρία ρούβλια;

– Ναι.

– Λοιπόν, ἀκουσέ με, Γάνια, θέλω να θαυμάσω την ψυχή σου για τελευταία φορά. Με ἔκανες να υποφέρω τρεις ολόκληρους μῆνες· τώρα, είναι η σειρά μου. Βλέπεις αὐτό το πακέτο; Περιέχει ἐκατὸ χιλιάδες ρούβλια. Ε, λοιπόν! Θέλω να το πετάξω μέσα στο τζάκι, ἀνάμεσα στις φωτιές, μπροστά σ' ὅλους που θα γίνουν μάρτυρες. Μόλις οι φλόγες το περικυκλώσουν ολόκληρο, μπες μέσα στο τζάκι για να το τραβήξεις, ἀλλὰ χωρίς γάντια, τα χέρια γυμνά και σηκωμένα τα μανίκια. Εάν το ἐπιτύχεις, οι ἐκατὸ χιλιάδες είναι δικές σου. Θα καοῦν λίγο τα δάκτυλα, ἀλλὰ σκέψου λοιπόν! Ἐκατὸ χιλιάδες ρούβλια... Αὐτό θα διαρκέσει τόσο λίγο! Και ἐγὼ θα ἀπολαύσω το μεγαλεῖο της ψυχῆς σου, βλέποντάς σε να τραβάς τα χρήματά μου ἀπὸ τη φωτιά. Όλοι είναι μάρτυρες πως το πακέτο θα σου ἀνήκει! Εάν δεν το τραβήξεις ἀπ' τη φωτιά, θα καεί, γιατί δεν θα ἐπιτρέψω σε κανέναν να το πάρει! Παραμερίστε ὅλοι! Αὐτά τα χρήματα μου ἀνήκουν! Τὰ πήρα για να περάσω μια νύχτα με τον Ρογκόζιν. Δικά μου δεν είναι τα χρήματα, Ρογκόζιν;

– Ναι, χαρά μου, ναι, βασιλίσσά μου!

– Λοιπόν, οπισθοχωρήστε ὅλοι· εἶμαι ἐλεύθερη να κάνω αὐτό που θέλω! Κανείς να μη μ' ἐμποδίζει! Φερντιστσένκο, σιαλίστε τη φωτιά!

– Ναστάσια Φιλίποβνα, τα χέρια μου αρνούνται αυτήν τη δουλειά! απάντησε ο Φερντιστσένιο κατάπληκτος.

– Εχ! φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα, που πήρε τις μασιές, σκόρπισε δυο κούτσουρα που σιγόναιαν και μόλις η φλόγα σηκώθηκε, έριξε το πακέτο μέσα στη φωτιά.

Αυτό έκανε να ακουστούν από παντού φωνές· πολλοί έκαναν το σταυρό τους.

– Είναι τρελή! Είναι τρελή! φωνάζανε.

– Δεν θα ’ταν καλύτερα να την δέσουμε; ψιθύρισε ο στρατηγός στον Πτίτσιν· θα έπρεπε να στείλουμε να βρει... Είναι τρελή, δεν είναι έτσι; Πολύ τρελή!

– Όχι, μπορεί αυτό να μην είναι τρέλα, απάντησε ο Πτίτσιν χαμηλόφωνα· ήταν άσπρος σαν χαρτί και έτρεμε· τα μάτια του δεν μπορούσαν να ξεκολλήσουν από το πακέτο που άρχισε να καίγεται.

– Έχασε το λογικό της, δεν νομίζετε; συνέχισε ο στρατηγός γυρίζοντας προς τον Τότσι.

– Σας είπα πως είναι μια γυναίκα εκκεντρική, τραύλισε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, που και αυτός επίσης είχε χλομάσει.

– Αλλά σκεφτείτε, λοιπόν, εκατό χιλιάδες ρούβλια!

– Θεέ μου! Θεέ μου! ακουγόταν απ’ όλες τις μεριές.

Ήταν μια γενική κραυγή. Όλοι έτρεξαν γύρω από το τζάκι για να δουν από πιο κοντά... Μερικοί ανέβηκαν στις καρέκλες για να βλέπουν πάνω από τα κεφάλια των άλλων. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα έτρεξε κατατρομαγμένη στο διπλανό δωμάτιο και κάτι ψιθύρισε στην Κάτια και την Πάσα. Η ωραία Γερμανίδα έφυγε.

– Μητερούλα μου, βασίλισά μου! Παντοδύναμή μου! θρηνούσε ο Λέμπεντεβ και σερνόταν στα γόνατα της Ναστάσιας Φιλίποβνα απλώνοντας τα χέρια κατά το τζάκι: Εκατό χιλιάδες ρούβλια! Εκατό χιλιάδες ρούβλια! Τις είδα με τα μάτια μου, τις έκαναν πακέτο μπροστά μου. Μητερούλα! Πολυεϋσπλαγχνή! Δώσε μου διαταγή και θα μπω ολόκληρος στο τζάκι· θα βάλω στη φωτιά το άσπρο μου κεφάλι!... Έχω στην προστασία μου μια άρρωστη γυναίκα, παράλυτη στα πόδια και δεκατρία παιδιά ορφανά, τον πατέρα τους τον κήδεψα την περασμένη εβδομάδα· πεινούν, Ναστάσια Φιλίποβνα.

Μόλις τελείωσε τα μοιρολόγια του, έκανε να συρθεί προς το τζάκι.

– Πίσω! φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα σπρώχνοντάς τον. Όλοι σας παραμερίστε! Γάνια, γιατί δεν σαλεύεις; Μην ντρέεσαι! Πήγαινε! Θα κάνεις την τύχη σου!

Ο Γάνια όμως που είχε υποφέρει πολλά εκείνη την ημέρα, απ' το πρωί, δεν ήταν προετοιμασμένος γι' αυτήν την τελευταία δοκιμασία. Όλοι τους άνοιξαν μπροστά του και έμεινε αντίκρυ από τη Ναστάσια Φιλίποβνα, όπου τρία βήματα τους χώριζαν. Όρθια μπροστά στο τζάκι, περίμενε χωρίς να παίρνει από πάνω του το επίμονο βλέμμα της. Ο Γάνια, φορώντας φράκο, γάντια και το καπέλο στο χέρι, έμενε μπροστά της σιωπηλός, καρτερικός, τα χέρια σταυρωμένα και τα μάτια καρφωμένα στη φωτιά. Ένα τρελό χαμόγελο σάλευε στο χλομό του πρόσωπο. Η αλήθεια είναι πως αισθανόταν μαγεμένος απ' τη φωτιά, όπου το πακέτο είχε αρχίσει να καίγεται· αλλά αισθανόταν πως ένα καινούργιο αίσθημα κυριαρχούσε στην ψυχή του, λες και είχε ορκιστεί να ξεπεράσει αυτήν τη δοκιμασία μέχρι το τέλος και να παραμείνει ακίνητος. Σε λίγο όλοι κατάλαβαν πως δεν ήθελε να πάει να τραβήξει το πακέτο απ' τη φωτιά, και πως δεν θα πήγαινε.

– Ε, θα καούν! του φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα· θα ντρέεσαι, και μετά θα κρεμαστείς, δεν αστειεύομαι.

Η φωτιά στην αρχή ήταν αναζωογονημένη ανάμεσα στα δυο κούτσουρα, αλλά πέφτοντας το πακέτο κόντεψε να σβήσει. Μόνον μια μικρή γαλάζια φλόγα έκαιγε ακόμη κάτω από τη γωνιά ενός δαυλού. Τελικά μια λεπτή μακιριά φλόγα έγλειψε το χαρτί, η φωτιά γαντζώθηκε και άρχισε να ανεβαίνει προς τα πάνω και προς τις γωνιές· το πακέτο ολόκληρο άναψε μεμιάς, ρίχνοντας στο τζάκι μια λαμπερή φλόγα. Ακούστηκε μια γενική κραυγή.

– Μητερούλα! κλαψούρισε πάλι ο Λέμπεντεβ που επανέλαβε την απόπειρα για να μπει στο τζάκι, αλλά ο Ρογκόζιν τον τράβηξε και τον σκούνηξε πίσω.

Ο Ρογκόζιν είχε μεταβληθεί ολόκληρος σ' ένα ακίνητο βλέμμα, που δεν μπορούσε να το ξεκολλήσει από τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Βρισκόταν σε αγαλλίαση. Βρισκόταν στον έβδομο ουρανό.

– Αυτή είναι μια αληθινή βασίλισσα! επαναλάμβανε χωρίς σταματημό σε όσους ήταν κοντά του. Έτσι κάνουμε εμείς, φώναζε. Ποιος από σας είναι ικανός να κάνει αυτό που έκανε εκείνη;

Ο πρίγκιπας κατάπληκτος παρατηρούσε τη σιγή σιωπηλός.

– Για ένα μόνο χαρτονόμισμα των χιλίων ρουβλίων εγώ θα τραβούσα το πακέτο με τα δόντια μου, έκανε ο Φερντιστσένκο.

– Το ίδιο θα έκανα κι εγώ, είπε σφίγγοντας τα δόντια ο άνδρας με τις γροθιές του Ηρακλή, που καθισμένος πίσω απ’ τους άλλους φαινόταν να είναι σε κρίση απελπισίας. Ο διάλογος να πάρει! Καίγεται! έβγαλε μια φωνή βλέποντας να ψηλώνει η φλόγα.

– Καίγεται! Καίγεται! φώναζαν με μια φωνή όλοι.

Οι περισσότεροι απ’ αυτούς έκαναν να προχωρήσουν προς το τζάκι.

– Γάνια, μην κάνεις τον ανόητο! Σου το λέω για τελευταία φορά.

– Μα πήγαινε, λοιπόν! ούρλιαξε ο Φερντιστσένκο σπρώχνοντας σαν παλαβός τον Γάνια και τραβώντας τον απ’ το μανίκι. Πήγαινε, φανφαρόνε! Θα καεί. Καταραμένος να είσαι!

Ο Γάνια όρμησε στον Φερντιστσένκο με δύναμη, μετά γυρνώντας κατευθύνθηκε προς την πόρτα. Μα δεν πρόλαβε να κάνει δυο βήματα, τρέκλισε και σωριάστηκε στο πάτωμα.

– Λιποθύμησε! φώναξαν γύρω του.

– Μητερούλα, τα χαρτονομίσματα καίγονται! κλαψούρισε ο Λέμπεντεβ.

– Καίγονται τζάμπα και βερεσέ! κλαψούριζαν από παντού.

– Κάτια, Πάσα, φέρτε του νερό, αμμωνία! φώναζε η Ναστάσια Φιλίποβνα, που άρπαξε τη μασιά και τράβηξε το πακέτο απ’ τη φωτιά.

Το εξωτερικό χαρτί ήταν σχεδόν εντελώς κατεστραμμένο, αλλά με ένα βλέμμα φαινόταν πως το από μέσα δεν είχε πάθει τίποτε. Τα τρία φύλλα της εφημερίδας που ήταν τυλιγμένα προστάτεψαν τα χαρτονομίσματα. Ένας στεναγμός ανακούφισης φάνηκε στα πρόσωπα όλων.

– Έτσι ένα μικρό χιλιάρικο να χάλασε, τα άλλα όμως δεν πάθανε τίποτα, παρατήρησε ο Λέμπεντεβ κατασυγνημένος.

– Όλο το πακέτο είναι δικό του! Όλο! Ακούτε, κύριοι! φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα βάζοντας το πακέτο δίπλα στον Γάνια. Το άντεξε, δεν τα τράβηξε. Αυτό δείχνει πως η φιλοτιμία του ήταν μεγαλύτερη απ’ την απληστία. Δεν είναι τίποτε, θα ξαναβρεί τις αισθήσεις του! Αλλιώς μπορεί και να με σκότωνε. Να, λοιπόν, που συνέρχεται! Στρατηγέ, Ιβάν Πέτροβιτς, Ντάρια Αλεξέγιεβνα, Κάτια, Πάσα, Ρογκόζιν, μ’ ακούσατε; Το πακέτο είναι δικό του, του Γάνια. Του το δίνω γι’ αυτόν, ως αποζημίωση..., ε, για ό,τι και να είναι! Να του το πείτε. Αφήστε το πακέτο καταγής, δίπλα του... Ρογκόζιν, εμπρός! Γεια σας, πρίγκιπα· χάρις σ’ εσάς, για πρώτη φορά έτυχε να δω έναν άνθρωπο! Γεια σας, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς· ευχαριστώ.

Όλο το τσούρμο του Ρογκόζιν κατευθύνθηκε προς την έξοδο με φωνές και φασαρία, πίσω απ’ τον αρχηγό τους και τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Μέσα στη σάλα οι υπηρέτριες δώσανε τη γούνα στη νέα γυναίκα. Η Μάρθα, η μαγειρίσσα, έτρεξε από την κουζίνα. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα τις αγκάλιασε όλες.

– Είναι δυνατόν, μητερούλα; Πώς μας εγκαταλείπετε για πάντα; Πού πηγαίνετε, λοιπόν; Και αυτό σήμερα, την ημέρα των γενεθλίων σας, μια τέτοια μέρα! ρωτούσανε οι υπηρέτριες κλαίγοντας και φιλώντας τα χέρια της.

– Πάω στο δρόμο, Κάτια, το άκουσες, εκεί είναι η θέση μου· ή μάλλον θα γίνω πλύστρα. Αρκετά πια με τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς! Χαιρέτησέ τον από μέρους μου, και μη μου κρατάτε κακία...

Ο πρίγκιπας κατευθύνθηκε προς την έξοδο, όπου το τσούρμο του Ρογκόζιν έμπαινε σε τέσσερις τρόικες με κουδουνάκια. Ο στρατηγός πρόλαβε και τον σταμάτησε στη σάλα.

– Λοιπόν, πρίγκιπα, σύνελθε! του είπε παίρνοντάς τον απ’ το χέρι. Άφησέ την. Τη βλέπεις ποια είναι! Σου μιλώ σαν πατέρα...

Ο πρίγκιπας τον κοίταξε χωρίς να πει λέξη· μετά ξεφεύγοντας απ’ το αγκάλιασμά του, έτρεξε στο δρόμο. Στην έξοδο απ’ όπου μόλις είχαν φύγει οι τρόικες, ο στρατηγός τον είδε να σταματάει την πρώτη άμαξα που περνούσε και έδωσε στον αμαξά την εντολή να τον οδηγήσει στο Αικατερινγκόβ, πίσω από τις τρόικες.

Λίγο μετά ο στρατηγός ανέβηκε στο αμάξι του, ζεμένο με το

γκρίζο αλογάνι, και γύρισε σπίτι του γεμάτος καινούργιες ελπίδες και σχέδια. Είχε και το μαργαριταρένιο κολιέ που δεν είχε ξεχάσει ωστόσο να το πάρει. Ανάμεσα στις σιέψεις του, η θελκτική εικόνα της Ναστάσιας Φιλίποβνα παρουσιάστηκε μια δυο φορές μπροστά του. Αναστέναξε:

– Τι κρίμα! Είλικρινά, τι κρίμα! Αυτή η γυναίκα χάθηκε. Είναι τρελή... Όσο για τον πρίγκιπα, δεν είναι πια η Ναστάσια Φιλίποβνα που του χρειάζεται... Μετά απ' αυτό, καλύτερα που η υπόθεση πήρε αυτήν τη στροφή...

Δύο άλλοι προσκεκλημένη της Ναστάσιας Φιλίποβνα που θέλησαν να κάνουν λίγο δρόμο με τα πόδια, έκαναν μερικές παρόμοιες σκέψεις.

– Ξέρετε, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, πως κάτι τέτοιο, όπως λένε, συνηθίζουν και στην Ιαπωνία; έλεγε ο Ιβάν Πέτροβιτς Πτίτσιν. Εκεί κάτω, ένας προσβλημένος άνθρωπος πηγαίνει να βρει αυτόν που τον πρόσβαλε και του λέει: «Με πρόσβαλες, και γι' αυτό θα ανοίξω την κοιλιά μου μπροστά στα μάτια σου». Και την ανοίγει πραγματικά, και φαίνεται πως νιώθει τόση ευχαρίστηση, σαν να τον εκδικήθηκε αληθινά. Υπάρχουν σ' αυτόν τον κόσμο παράξενοι χαρακτήρες, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς!

– Και νομίζετε πως αυτό που έγινε ήταν κάτι παρόμοιο; είπε χαμογελώντας ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς. Η σύγκριση είναι πνευματώδης... και πολύ ωραία. Αλλά είδατε και μόνος σας, καλέ μου Ιβάν Πέτροβιτς, πως έκανα ό,τι μπορούσα. Συμφωνήστε πως δεν μπορώ να κάνω κάτι που υπερβαίνει τα όρια του δυνατού. Και συμφωνήστε ακόμη πως αυτή η δαιμονισμένη γυναίκα είχε χαρίσματα πολλά..., λαμπρότατες αρετές. Πριν από ώρα, αν αυτή η αταξία δεν με είχε εμποδίσει, θα ήθελα να της φωνάξω πως αυτή η ίδια ήταν η καλύτερη απάντηση στις κατηγορίες που μου απέδιδε. Ποιος δεν θα μπορούσε να γοητευτεί απ' αυτήν τη γυναίκα τόσο, που να χάσει το λογικό και... οτιδήποτε άλλο; Κοιτάζτε αυτόν το χωριάτη, τον Ρογκόζιν, που έβαλε εκατό χιλιάδες ρούβλια στα πόδια της! Παραδεχτείτε πως η σκηνή, στην οποία παραβρεθήκαμε μάρτυρες, ήταν ασυνάρτητη, ρομαντική, διόλου καθωσπρέπει. Αλλά απ' την άλλη ήταν

ιδιόρρυθμη, πρωτότυπη, ομολογήστε το! Θεέ μου! Τι δεν θα μπορούσε να κάνει ένας τέτοιος χαρακτήρας που διαθέτει επιπλέον και μια τέτοια ομορφιά! Αλλά παρ' όλες τις προσπάθειές μου, παρ' όλη τη μόρφωση που της έδωσα, όλα αυτά χάθηκαν. Είναι ένα ακατέργαστο διαμάντι, το 'χω πει αρκετές φορές...

Και ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς έβγαλε ένα βαθύ αναστεναγμό.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

I

Δυο μέρες μετά την παράξενη περιπέτεια στη γιορτή της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, την εσπερίδα με την οποία τελείωσε το πρώτο μέρος της διήγησής μας, ο πρίγκιπας Μίσκιν έφυγε βιαστικά στη Μόσχα για να πάρει την κληρονομιά που αποκτούσε με έναν τρόπο τόσο απροσδόκητο. Έλεγαν τότε πως και άλλες αιτίες είχαν συντελέσει να επισπεύσει την αναχώρησή του, αλλά δεν μπορούσαμε να πάρουμε παρά ελάχιστες λεπτομέρειες γι' αυτό, όπως και για τη ζωή του στη Μόσχα, και γενικά για τον καιρό που πέρασε έξω απ' την Πετρούπολη. Έλειψε ακριβώς έξι μήνες, και για όλο αυτό το διάστημα τα πρόσωπα τα ίδια που για τον έναν ή τον άλλο λόγο ενδιαφέρονταν γι' αυτόν, δεν μπόρεσαν να μάθουν και πολλά πράγματα για την ύπαρξή του. Μερικές φήμες έφταναν, αλλά κι αυτές κατά αραιά διαστήματα· ήταν τις πιο πολλές φορές παράξενες και πάντοτε αντιφατικές. Αυτοί που ενδιαφέρονταν για τον πρίγκιπα περισσότερο, ήταν ασφαλώς οι Επάντσιν, τους οποίους δεν βρήκε τον καιρό να τους αποχαιρετήσει πριν την αναχώρησή του. Εντούτοις, ο στρατηγός τον είχε δει δυο ή τρεις φορές και κουβέντιασαν αρκετά σοβαρά. Αλλά παρά τις συναντήσεις του μαζί του, ο Επάντσιν δεν είπε τίποτα στην οικογένειά του. Και γενικά, όλον τον πρώτο καιρό, δηλαδή έναν ολόκληρο μήνα από τότε που έφυγε ο πρίγκιπας, θα το θεωρούσαν ως ευπρέπεια, στο σπίτι των Επάντσιν, να μην κάνουν λόγο γι' αυτό. Μόνο η στρατηγίνα Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε δηλώσει στην αρχή πως «είχε πέσει τρομερά έξω σχετικά με τον πρίγκιπα». Μετά, δυο ή τρεις μέρες αργότερα, πρόσθεσε, χωρίς αυτήν τη φορά να αναφέρει το όνομα του πρίγκιπα, αλλά μιλώντας αόριστα,

πως «το κυριότερο χαρακτηριστικό της ζωής της ήταν το ότι έπεφτε συνεχώς έξω σχετικά με τους ανθρώπους». Τελικά, δέκα μέρες αργότερα, σε μια στιγμή παραφοράς εναντίον των κοριτσιών της, με τρόπο συμπερασματικό πέταξε αυτήν την επίθεση: «Μέχρι εδώ τα λάθη! Δεν θα γίνουν πια στο εξής!».

Δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε εδώ, πως ένα δυσάρεστο κλίμα επικρατούσε για αρκετό καιρό στο σπίτι τους. Αισθανόσουν να πλανιέται μια βαριά ατμόσφαιρα, μια ένταση μυστικότητας: όλοι τους ήταν σκυθρωποί. Ο στρατηγός ήταν απασχολημένος μέρα και νύχτα· φρόντιζε για υποθέσεις και πρώτη φορά τον είχαν δει τόσο απασχολημένο, κυρίως στην εργασία του. Ήταν ζήτημα αν οι δικοί του τον έβλεπαν καθόλου. Όσο για τις δεσποινίδες Επάντσιν, ήταν αδύνατο να μιλήσουν γι' αυτά που συμβαίνανε. Ίσως και σαν ήταν μόνες να μην ήταν πολύ διαχυτικές μεταξύ τους. Ήταν υπερήφανες κοπέλες, ακατάδεχτες και ντροπαλές ακόμα και μεταξύ τους. Τέλος, καταλάβαιναν όχι μόνο με την πρώτη λέξη, αλλά ακόμη και με το πρώτο βλέμμα, τόσο, που η εξήγηση καμιά φορά ήταν περιττή.

Ένα μόνο πράγμα θα μπορούσε να καταλάβει κάποιος τρίτος, εάν βρισκόταν μέσα στην οικογένεια: ότι δηλαδή, κρίνοντας από μερικές λεπτομέρειες που αναφέραμε, ο πρίγκιπας είχε αφήσει στους Επάντσιν μια ιδιαίτερη εντύπωση, αν και δεν τους έκανε παρά μονάχα μία και σύντομη επίσκεψη. Ίσως να ήταν μια απλή εντύπωση ζωηρής περιέργειας, από τις μοναδικές περιπέτειες του πρίγκιπα. Πάντως, όπως και να ήταν, η εντύπωση αυτή εξακολουθούσε.

Λίγο λίγο οι φήμες που διαδόθηκαν στην πόλη που έμεναν, έγιναν σιγά σιγά αβέβαιες και σκοτεινές. Μιλούσαν για κάποιον μικρό πρίγκιπα (κανένας δεν μπορούσε να ορίσει με ακρίβεια το όνομά του), έναν χαζούλη, που είχε πάρει ξαφνικά μια τεράστια κληρονομιά και που είχε παντρευτεί μια περαστική Γαλλίδα, γνωστή στο Παρίσι ως χορεύτρια του καν-καν στο Σατό ντε Φλερ. Άλλοι πάλι διαβεβαίωναν πως αυτήν την κληρονομιά την είχε πάρει ένας στρατηγός και ότι ο άνδρας της περαστικής Παριζιάνας ήταν ένας νέος έμπορος, Ρώσος, πολύ πλούσιος. Έλεγαν ότι την ημέρα του γάμου του, αυτός ο τελευταίος, ενώ ήταν μεθυσμένος, είχε κάψει στη φλό-

γα ενός κεριού, από καθαρή ψευτοεπίδειξη, επτακόσιες χιλιάδες ρούβλια, σε τίτλους του τελευταίου λαχειοφόρου δανείου.

Όλες αυτές οι φήμες σταμάτησαν πολύ γρήγορα· σ' αυτό συνετέλεσαν πολύ και τα γεγονότα. Το τσούρμο του Ρογκόζιν, που πολλά από τα μέλη του θα μπορούσαν να προμηθεύσουν πληροφορίες, έφυγε όλο μαζί με τον αρχηγό του στη Μόσχα, οκτώ μέρες μετά από ένα τρομερό όργιο στο Αικατερινγκόβ, όργιο στο οποίο είχε παρευρεθεί η Ναστάσια Φιλίποβνα. Σε μερικούς ενδιαφερόμενους έγινε γνωστό από κάτι αβέβαιες φήμες, πως η Ναστάσια Φιλίποβνα έφυγε την επομένη κιόλας απ' το Αικατερινγκόβ και χάθηκε, αλλά ξαναβρήκαν τα ίχνη της στη Μόσχα. Στην αναχώρηση του Ρογκόζιν γι' αυτήν την πόλη έβρισκαν κάποια σύμπτωση μ' αυτήν τη φήμη.

Άλλες φήμες άρχισαν να κυκλοφορούν και για τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν, που ήταν αρκετά γνωστός στον κύκλο του. Αλλά ένα τυχαίο γεγονός περιόρισε και δεν άργησε να σταματήσει εντελώς τα κουτσομπολιά σε βάρος του: αρρώστησε βαριά και δεν μπορούσε να εμφανιστεί, τόσο στον κύκλο του, όσο και στο γραφείο του. Έναν ολόκληρο μήνα έμεινε στο κρεβάτι, έγινε καλά, όμως παραιτήθηκε από τις εργασίες του. Δεν ξαναπήγε πια στο σπίτι του στρατηγού Επάντσιν, ο οποίος πήρε έναν άλλο γραμματέα. Οι εχθροί του μπορούσαν να υποθέσουν πως ντρεπόταν και δεν ήθελε ούτε στο δρόμο να εμφανιστεί, μετά από όλα όσα τού τύχανε. Αλλά η αλήθεια ήταν πως αισθανόταν πραγματικά άρρωστος και είχε γίνει υποχόνδριος· ήταν μελαγχολικός και οξύθυμος.

Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα παντρεύτηκε τον Πίτισιν τον ίδιο εκείνο χειμώνα· όλοι οι φίλοι τους απέδιδαν αυτόν το γάμο στο ότι ο Γάνια, μη θέλοντας να ξαναγυρίσει στη δουλειά του, όχι μόνον δεν συντηρούσε πια την οικογένεια, αλλά κι αυτός είχε ανάγκη από περικοπή.

Ας σημειώσουμε μέσα σε παρένθεση, ότι στο σπίτι των Επάντσιν δεν έλεγαν πια το όνομα του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, σαν να μην είχε πάει ποτέ στο σπίτι τους και ακόμη σαν να μην υπήρξε ποτέ. Και ωστόσο μάθανε όλοι (και μάλιστα πολύ γρήγορα) ένα γεγονός πολύ

περίεργο γι' αυτόν: τη μοιραία νύχτα, μετά το δυσάρεστο περιστατικό στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, ο Γάνια, γυρίζοντας σπίτι του, δεν κοιμήθηκε και περίμενε την επιστροφή του πρίγκιπα, με μια πυρετική ανυπομονησία. Ο πρίγκιπας γύρισε από το Αικατερινγκόβ στις έξι η ώρα το πρωί. Τότε ο Γάνια μπήκε στο δωμάτιό του και έβαλε πάνω στο τραπέζι, μπροστά του, το καψαλισμένο πακέτο που περιείχε τα χαρτονομίσματα, τα οποία η Ναστάσια Φιλίπποβνα του είχε αφήσει, όταν αυτός ήταν αναίσθητος. Τον παρακάλεσε επίμονα να δώσει πίσω αυτό το δώρο, στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, με την πρώτη ευκαιρία. Τη στιγμή που ο Γάνια έμπαινε στο δωμάτιο του πρίγκιπα, είχε εχθρικά αισθήματα απέναντί του και φαινόταν απελπισμένος. Αλλά μετά τα πρώτα λόγια που αντάλλαξαν μεταξύ τους, έμεινε δυο ώρες κοντά του και δεν σταμάτησε το κλάμα όλη αυτήν την ώρα. Όταν χώρισαν, οι σχέσεις τους ήταν πάλι φιλικές.

Αυτή η είδηση, που έφτασε στ' αυτιά όλων των Επάντσιν, ήταν ακριβής, όπως επιβεβαιώθηκε αργότερα. Χωρίς αμφιβολία, είναι μοναδικό, πως παρόμοιες κοινοποιήσεις κυκλοφορούν τόσο γρήγορα: είναι αλήθεια πως όλα όσα έγιναν στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, έγιναν γνωστά από την επομένη κιόλας στους Επάντσιν, με τρόπο ακριβή και μάλιστα με λεπτομέρειες. Όσο για τις πληροφορίες τις σχετικές με τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, μπορεί κανείς να παρατηρήσει πως τις είχε φέρει στους Επάντσιν η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που ξαφνικά είχε γίνει φίλη με τις τρεις δεσποινίδες και δεν άργησε να δεθεί ολόψυχα μαζί τους, προς μεγάλη έκπληξη της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα. Αλλά, μόλο που η Βάρια θεωρούσε αναγκαίο να προσεγγίσει στους Επάντσιν, δεν θα τους μιλούσε ποτέ για τον Γάνια. Ήταν μια γυναίκα που είχε την υπερηφάνεια της, παρόλο που δημιούργησε σχέσεις σ' ένα σπίτι απ' όπου σχεδόν είχαν διώξει τον αδελφό της. Πριν απ' αυτό, τις δεσποινίδες Επάντσιν, αν και ήδη τις γνώριζε, δεν τις έβλεπε καθόλου. Και τώρα ακόμη δεν έμπαινε σχεδόν ποτέ στο σαλόνι: έμπαινε από τη σκάλα υπηρεσίας, κρυφά. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν της είχε δείξει ποτέ συμπάθεια ούτε πριν ούτε τώρα, αν και εκτιμούσε πολύ τη Νίνα Αλεξάντροβνα, τη μητέρα της νέας κοπέλας. Απορούσε, θύμωνε, αποδίδοντας τη σχέ-

ση των κοριτσιών της με τη Βάρια σε καπρίτσιο, που «δεν ήξεραν τι να βρουν για να δυσχεραστήσουν τη μητέρα τους». Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα εξακολουθούσε να τις επισκέπτεται και πριν και μετά το γάμο της.

Ένα μήνα σχεδόν μετά την αναχώρηση του πρίγκιπα, η στρατηγίνα Επάντσινα πήρε ένα γράμμα απ' τη γριά πριγκίπισσα Μπιελονόνσκι, που είχε φύγει πριν δυο βδομάδες πηγαίνοντας στη μεγαλύτερη κόρη της, που ήταν παντρεμένη στη Μόσχα. Αυτό το γράμμα είχε, χωρίς αμφιβολία, μια καταφανή επίδραση πάνω της. Δεν ανακοίνωσε τίποτε στις κόρες της ούτε στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, αλλά πολλές ενδείξεις επέτρεπαν στους δικούς της να σημειώσουν πως ήταν κατασυγκινημένη και ακόμα ταραγμένη. Άρχισε να μιλάει στις κόρες της με ύφος απροσδόκητο και πάντοτε έκανε παράδοξες ερωτήσεις. Είχε την όρεξη να ανοίξει την καρδιά της, αλλά φαινόταν πως κάτι τη συγκρατούσε. Την ημέρα που πήρε το γράμμα, τους καλόπιασε όλους, φίλησε μάλιστα την Αγλαΐα και την Αδελαιΐδα και τις έδειξε τη μετάνοιά της, χωρίς να μπορούν αυτές να καταλάβουν ακριβώς για τι πρόκειται. Άρχισε να φέρεται συγκαταβατικά στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, που του κρατούσε κακία εδώ και ένα μήνα. Την άλλη κιόλας ημέρα οργίστηκε που έδειξε τόση αισθηματικότητα, και πριν από το γεύμα βρήκε τον καιρό να μαλώσει με όλους. Κατά το βράδυ ο οικογενειακός ορίζοντας έλαμψε και πάλι και μια ολόκληρη εβδομάδα έδειχνε αρκετά καλή διάθεση, πράγμα που είχε να της συμβεί από καιρό.

Μια εβδομάδα ακόμη πέρασε, που στο τέλος της έφτασε ένα δεύτερο γράμμα από την πριγκίπισσα Μπιελονόνσκι. Αυτήν τη φορά η στρατηγίνα αποφάσισε να μιλήσει. Ανακοίνωσε επίσημα πως «η γριά Μπιελονόνσκι» (δεν αποκαλούσε ποτέ διαφορετικά την πριγκίπισσα) τής έγραφε ειδήσεις πολύ παρηγορητικές γι' αυτόν..., γι' αυτόν τον παράξενο, τέλος... τον πρίγκιπα! Η γριά τον συνάντησε στη Μόσχα και τα αποτελέσματα της ανάκρισής του ήταν πολύ ευχάριστα. Ο πρίγκιπας πήγε τελικά ο ίδιος να την δει και της έκανε μια εντύπωση πραγματικά μοναδική. «Αυτό μπορεί να το κρίνει κανείς από το γεγονός πως τον κάλεσε να πηγαίνει να την βλέπει όλες τις

μέρες, από μια ή δυο ώρες, και ότι αυτή η καθημερινή του επίσκεψη δεν την ιούρασε ακόμα». Τελείωσε για να συμπεράνει πως, με σύσταση της «γριάς», τον πρίγκιπα τον κάλεσαν σε δυο ή τρία σπίτια περιωπής. «Είναι καλό που δεν ζει μονάχος του στο σπίτι του και δεν ντρέπεται σαν βλάκας!».

Οι δεσποινίδες ακούγοντας αυτές τις εξηγήσεις, παρατήρησαν αμέσως ότι η μαμά τους τους έκρυψε τα πιο ενδιαφέροντα απ' το γράμμα. Μπορεί να το μάθαιναν από τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που μπορούσε και όφειλε να ξέρει πολλά πράγματα, τόσα όσα και ο σύζυγός της, για τις υποθέσεις και τη διαμονή του πρίγκιπα στη Μόσχα. Ο Πτίτσιν, πραγματικά, ήταν ο καλύτερα κατατοπισμένος απ' όλους. Ήταν πάντοτε σιωπηλός όταν επρόκειτο για υποθέσεις, αλλά δεν είχε κανένα μυστικό από τη Βάρια. Αυτό έκανε τη στρατηγίνα να την αντιπαθήσει ακόμη περισσότερο.

Σε γενικές γραμμές, ο πάγος είχε σπάσει και μπορούσαν πια να μιλάνε ελεύθερα για τον πρίγκιπα. Εκτός απ' αυτό, αποκαλύφθηκε για μια ακόμα φορά η ασυνήθιστη εκείνη εντύπωση κι εκείνο το ζωηρό ενδιαφέρον που προκάλεσε και άφησε πίσω του ο πρίγκιπας στο σπίτι των Επάντσιν. Η στρατηγίνα παραξενεύτηκε με την περιέργεια που προκάλεσαν στις κόρες της τα νέα από τη Μόσχα. Από την πλευρά τους, τα κορίτσια απόρησαν με την ασυνέπεια της μητέρας τους, που τους ανακοίνωσε τόσο επίσημα πως «το κυριότερο χαρκτηριστικό της ζωής της ήταν το ότι έπεφτε συνεχώς έξω σχετικά με τους ανθρώπους», και ταυτόχρονα σύστησε τον πρίγκιπα στη φροντίδα της «παντοδύναμης» γριάς Μπιελοκόνσι! στη Μόσχα, γιατί αυτό δεν ήταν μια μικρή υπόθεση, επειδή «η γριά» δεν κουνούσε και τόσο εύκολα το δαχτυλάκι της.

Μόλις ένας καινούργιος άνεμος είχε αρχίσει να φυσά, ο στρατηγός θέλησε να κάνει γνωστή τη γνώμη του. Ο πρίγκιπας φαινόταν να τον ενδιαφέρει πάρα πολύ. Τέλος, οι πληροφορίες που έδωσε γι' αυτόν ήταν μόνο περί της υλικής κατάστασης. Αποδείχτηκε πως, για το συμφέρον του πρίγκιπα, είχε βάλει να τον επιβλέπουν, εκτός από τον συμβουλάτορά του, τον Σαλάζκιν, δύο πρόσωπα εμπιστοσύνης, που είχανε στο είδος τους μεγάλη επιρροή στη Μόσχα. Όλα όσα έλεγαν

για την κληρονομιά ήταν σωστά, αλλά στο τέλος του λογαριασμού η σπουδαιότητα της κληρονομιάς ήταν αρκετά υπερβολική. Η κληρονομιά άρχιζε να επιβαρύνεται με χρέη, υπήρχαν αντίπαλοι, αλλά παρ' όλες τις συμβουλές που του έδιναν, ο πρίγκιπας φέρθηκε με τον πιο αντιεπιχειρηματικό τρόπο. Βέβαια, ο στρατηγός του ευχήθηκε κάθε τύχη, και τώρα που ο πάγος έσπασε, ήταν χαρούμενος να μπορέσει να του το πει με όλη την ειλικρίνεια, γιατί ήταν ένας άνθρωπος που είχε μεγάλη αξία, αν και λίγο τρελούτσικος. Κι ωστόσο έκανε και αρκετές ανοησίες. Έτσι, εμφανίστηκαν πιστωτές του μακαρίτη έμπορα με αμφίβολους τίτλους ή τιποτένια ντοκουμέντα· μερικοί μάλιστα βλέποντας τις υποθέσεις και χωρίς να έχουν καμιά απ' αυτές, ήρθαν στον πρίγκιπα. Ξέρετε τι έκανε ο πρίγκιπας; Για πείσμα στις παρατηρήσεις των φίλων που του έδειχναν πως αυτοί οι άνθρωποι δεν είχαν κανένα δικαίωμα, τους ικανοποιούσε σχεδόν όλους. Τους πλήρωσε μόνο και μόνο επειδή μερικοί από τους πιστωτές είχε αποδειχτεί πως υπέφεραν από κάποια ζημία.

Η στρατηγίνα σημείωσε τότε πάνω σ' αυτό, πως την ίδια παρατήρηση της έκανε στο γράμμα και η πριγκίπισσα Μπιελοκόνσκι. «Ήταν ανοησία, μεγάλη ανοησία· αλλά δεν μπορεί να γιατρευτεί ένας κουτός», πρόσθεσε απότομα. Εντούτοις, στη φυσιογνωμία της έβλεπες ότι ο τρόπος που ενεργούσε αυτός ο «κουτός» ίσως να την ευχαριστούσε. Τέλος, ο στρατηγός πρόσεξε πως η γυναίκα του ενδιαφέρεται για τον πρίγκιπα σαν να ήταν πραγματικός γιος της, και πως άρχισε να καλοπιάνει την Αγλαΐα. Βλέποντάς το αυτό, για αρκετό διάστημα πήρε ύφος επιχειρηματικό.

Αλλά αυτές οι καλές διαθέσεις κράτησαν τόσο λίγο. Μια καινούργια και ξαφνική μεταβολή έγινε τη δεύτερη εβδομάδα: η στρατηγίνα ξανάγινε σκυθρωπή και ο στρατηγός, αφού σήκωσε μερικές φορές τους ώμους, ξανάπεσε και πάλι στον «πάγο της σιωπής».

Η αλήθεια είναι πως είχε πάρει, εδώ και δεκαπέντε μέρες, μια εμπιστευτική πληροφορία, πως η Ναυστάσια Φιλίπποβνα, που στην αρχή είχαν χάσει τα ίχνη της στη Μόσχα, είχε ξαναβρεθεί με τον Ρογκόζιν. Ύστερα πάλι ξαναχάθηκε, και πάλι ξαναβρέθηκε. Τέλος, του έδωσε το λόγο της πως θα τον παντρευτεί.

Και να που δυο βδομάδες αργότερα, η εξοχότης του έμαθε ότι η Ναστάσια Φιλίπποβνα έφυγε για τρίτη φορά, σχεδόν τη στιγμή της γαμήλιας τελετής. Αυτήν τη φορά έφυγε κάπου στην επαρχία, και ταυτόχρονα ο πρίγκιπας Μίσκιν εξαφανίστηκε απ' τη Μόσχα, αφήνοντας εν τω μεταξύ όλες τις υποθέσεις του στην επίβλεψη του Σαλάζκιν. Είχε φύγει μαζί της ή έτρεξε ξοπίσω της; Ποιος ήξερε! Αλλά ο στρατηγός συμπέρανε πως εκεί υπήρχε χέλι κάτω από βράχο.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πήρε από τη μεριά της εξίσου δυσάρεστες ειδήσεις. Τελικά, δυο μήνες μετά την αναχώρηση του πρίγκιπα, χάθηκαν εντελώς τα ίχνη του στην Πετρούπολη και οι Επάντσιν δεν ξανάσπασαν πια τον «πάγο της σιωπής». Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα συνέχιζε να επισκέπτεται τις δεσποινίδες.

Για να τελειώνουμε μ' όλες αυτές τις φήμες και τις πληροφορίες, προσθέτουμε πως την άνοιξη έγιναν πολλές αλλαγές στο σπίτι των Επάντσιν, έτσι που τους ήταν δύσκολο να μην ξεχάσουν τον πρίγκιπα, ο οποίος άλλωστε δεν έδινε σημεία ζωής· ίσως και να το έκανε σκόπιμα. Όσο κρατούσε ακόμα ο χειμώνας, είχαν πάρει την απόφαση να περάσουν το καλοκαίρι στο εξωτερικό. Δηλαδή η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και οι κόρες της· ο στρατηγός δεν είχε καιρό για χάσιμο με «μάταιες διασκεδάσεις». Η απόφαση πάρθηκε μετά από επίμονες παρακλήσεις των κοριτσιών που είχαν πεισθεί πως οι γονείς τους δεν ήθελαν να τις πάνε στο εξωτερικό, από φόβο μήπως δεν τις παντρέψουν. Επίσης μπορεί κανείς να υποθέσει πως το ζεύγος Επάντσιν σκέφτηκε ότι τους γαμπρούς μπορούσαν να τους βρουν και έξω από την πατρίδα, και ότι ένα ταξίδι το καλοκαίρι όχι μόνο δεν θα τους χαλούσε τα σχέδια, μπορούσε αντιθέτως να τα τακτοποιήσει. Προσθέτουμε εδώ ότι ο σχεδιαζόμενος γάμος της μεγαλύτερης κόρης με τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς είχε εγkataλειφθεί από πριν και η συγκεκριμένη πρόταση δεν έγινε ποτέ. Αυτό είχε γίνει σαν από μόνο του, χωρίς πολλές συζητήσεις, και χωρίς διαφωνίες μέσα στην οικογένεια. Άλλωστε μετά την αναχώρηση του πρίγκιπα είχαν σταματήσει να μιλούν γι' αυτόν και από τη μια μεριά καθώς και από την άλλη. Αυτό το γεγονός συντελούσε ως ένα σημείο στο να βαρύνει η δυσάρεστη ατμόσφαιρα που επικρατούσε στο σπίτι των Επάντσιν,

άσχετα αν ακόμα και η στρατηγίνα το είχε δηλώσει αμέσως πως ήρθε η καρδιά της στον τόπο της, και πως «θα έκανε το σταυρό της με τα δυο χέρια». Ο στρατηγός, γνωρίζοντας καλά τις ζημιές για τις οποίες η γυναίκα του του έκανε παράπονα, για πολλόν καιρό έδειχνε την κακή του διάθεση. Λυπόταν για τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, «έναν άνθρωπο τόσο πλούσιο και τόσο επιτήδειο». Κατόπιν έμαθε πως αυτός ο τελευταίος ήταν ερωτευμένος με μια περαστική Γαλλίδα της ανωτέρας κοινωνίας· ήταν μια μαρκησία απ' την παράταξη των βασιλοφρόνων. Ο γάμος είχε αποφασιστεί και ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς θα πήγαινε στην αρχή στο Παρίσι και μετά κάπου στη Βρετάνη. «Λοιπόν, αποφάσισε ο στρατηγός, παντρεμένος με μια Γαλλίδα, είναι ένας άνθρωπος χαμένος!».

Οι Επάντσιν ετοιμάζονταν για το καλοκαιρινό τους ταξίδι, όταν η αναπάντεχη παρουσία κάποιου τα κατέστρεψε όλα και έκανε να αναβληθεί το ταξίδι, για πολύ μεγάλη ευχαρίστηση του στρατηγού και της γυναίκας του. Έφτασε στην Πετρούπολη ένας πρίγκιπας Μοσχοβίτης, ο πρίγκιπας Σ., άνθρωπος γνωστός και με θέση πολύ αξιότιμη. Ήταν από εκείνους τους ανθρώπους —προσωπικότητα του τελευταίου καιρού, έντιμος, σεμνός, μετριοφρων— που επιθυμούν ειλικρινά και ευσυνείδητα να είναι χρήσιμοι, εργάζονται χωρίς σταματημό και διακρίνονται για το σπάνιο και ευτυχημένο εκείνο προσόν να βρίσκουν πάντα πεδίο δράσεως. Χωρίς τη μανία των επιδείξεων, αποφεύγοντας τα πάθη και τις φλυαρίες, μη θεωρώντας τον εαυτό του από τους πρώτους, ο πρίγκιπας κατάλαβε πολλά απ' όσα γίνονταν τον τελευταίο καιρό. Στην αρχή ήταν υπάλληλος του κράτους, ύστερα έπαιρνε μέρος στα επαρχιακά συμβούλια. Εκτός απ' αυτό, συνεργαζόταν, ως αντεπιστέλλον μέλος, στις εργασίες των περισσοτέρων ρωσικών επιστημονικών εταιριών. Με τη συνδρομή ενός γνωστού μηχανικού με συνεχείς μελέτες και ειδικές έρευνες, συνετέλεσε στην κατασκευή ενός από τους πιο σπουδαίους σιδηροδρομικούς σταθμούς. Ήταν τριάντα πέντε χρονών. Σύχναζε στην ανώτατη κοινωνία, κατείχε, κατά την έκφραση του στρατηγού, «μια περιουσία αρκετή, σοβαρή, αναντίρροπη». Ο στρατηγός ήξερε μερικά πράγματα, γιατί είχε κάνει τη γνωριμία του στο σπίτι του κόμη, του προΐ-

σταμένου του, επ' ευκαιρία μιας αρκετά σημαντικής υπόθεσης. Κινοούμενος από μια ιδιαίτερη περιέργεια, ο πρίγκιπας ποτέ δεν απέφυγε τις γνωριμίες με τους Ρώσους «ανθρώπους των υποθέσεων». Οι περιστάσεις θέλησαν να γνωριστεί με την οικογένεια του στρατηγού. Η Αδελαΐδα Ιβάνοβνα, η μεσαία από τις τρεις αδελφές, του έκανε αρκετά ζωηρή εντύπωση. Στις αρχές της άνοιξης, έκανε την πρότασή του. Αυτό άρεσε πολύ στην Αδελαΐδα, καθώς και στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Ο στρατηγός ήταν πολύ χαρούμενος από τη μεριά του. Το ταξίδι φυσικά αναβλήθηκε και αποφάσισαν να γίνει ο γάμος την ίδια σεζόν.

Άλλωστε το ταξίδι θα μπορούσε να γίνει και στα μέσα ή τα τέλη του καλοκαιριού και δεν θα διαρκούσε παρά μονάχα έναν ή δυο μήνες, οπότε θα έφερνε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και στις δυο άλλες κόρες της έναν αντιπερισπασμό για τη λύπη που τις προξενούσε η φυγή της Αδελαΐδας. Αλλά έγινε πάλι ένα καινούργιο επεισόδιο· προς το τέλος της άνοιξης (ο γάμος καθυστέρησε λίγο και αναβλήθηκε μέχρι τα τέλη του καλοκαιριού), ο πρίγκιπας Σ. παρουσίασε στους Επάντσιν έναν μακρινό συγγενή του, κάποιον Ευγένιο Παύλοβιτς Ρ., έναν νέο, υπασπιστή του Τσάρου, περίπου είκοσι οκτώ χρόνων, πολύ όμορφο, από αριστοκρατική γενιά, έξυπνο, λαμπρό, πολύ καλλιεργημένο, καταπληκτικής μορφώσεως και κάτοχο μιας υπέρμετρης περιουσίας. Σ' αυτό το τελευταίο σημείο ο στρατηγός έδειχνε πάντοτε μετρημένος. Έτσι πήρε πληροφορίες από τις οποίες συμπεράνει: «το πράγμα φαίνεται εντάξει, αλλά ρώτα ακόμη για να είσαι σίγουρος». Αυτός ο νέος υπασπιστής «με μέλλον», έβλεπε τη γοητεία του ανυψωμένη από τις συστάσεις που τους έδωσε από τη Μόσχα η γριά Μπιελοκόνσκι. Μια φήμη μόνον ήταν ανησυχητική· οι σχέσεις του, βεβαίωσαν, και οι «κατακτήσεις» κάποιων δυστυχημένων γυναικών. Μόλις είδε την Αγλαΐα, άρχισε να επισιέπεται πολύ συχνά το σπίτι των Επάντσιν. Η αλήθεια είναι πως δεν είχε ειπωθεί ούτε μια εξήγηση, ούτε ένας υπαινιγμός. Αλλά οι γονείς είχαν την εντύπωση πως δεν έπρεπε να γίνεται λόγος για ταξίδι στο εξωτερικό, αυτό το καλοκαίρι. Ίσως η Αγλαΐα να είχε διαφορετική γνώμη.

Αυτά γίνονται την προηγούμενη από την εμφάνιση του ήρωά μας

στη σικηνή. Κρίνοντας από τα πράγματα, τον είχαν πια ξεχάσει εντελώς τον καημένο τον πρίγκιπα Μίσκιν στην Πετρούπολη. Εάν εμφανιζόταν τώρα ανάμεσα στους γνωστούς του, θα νόμιζαν πως έπεσε από τον ουρανό.

Μπορούμε να αναφέρουμε ακόμη ένα γεγονός πριν κλείσουμε αυτήν την εισαγωγή. Μετά την αναχώρηση του πρίγκιπα, ο Κόλια Ιβόλγκιν συνέχιζε στην αρχή να ζει όπως στο παρελθόν· πήγαινε στο γυμνάσιο, σύχναζε στο φίλο του Ιππόλυτο, πρόσεχε τον πατέρα του και βοηθούσε τη Βάρια στο νοικοκυριό, δηλαδή έκανε μικροθελήματα. Αλλά οι ενοικιαστές έφυγαν γρήγορα. Ο Φερντιστσένκο μετακόμισε τρεις μέρες μετά τη σικηνή στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα· είχε εξαφανιστεί και δεν άκουγαν καθόλου να μιλούν γι' αυτόν· έλεγαν μόνο, χωρίς να το διαβεβαιώνουν, πως κάπου τα έπινε. Ο πρίγκιπας, ο τελευταίος ενοικιαστής, είχε φύγει για τη Μόσχα. Αργότερα, όταν η Βάρια παντρεύτηκε, η Νίνα Αλεξάντροβνα και ο Κόλια πήγαν να μείνουν μαζί της στο σπίτι του Πτίτσιν στη συνοικία του συντάγματος Ιζμαϊλόβσκι.

Όσο για το στρατηγό Ιβόλγκιν, του έτυχε εκείνο τον καιρό μια περιπέτεια πολύ απρόοπτη: τον κλείσανε στη φυλακή για χρέη. Τον έστειλε εκεί η φιλενάδα του, η χήρα λοχαγίνα, στην οποία είχε υπογράψει κατά καιρούς γραμμάτια για δυο χιλιάδες ρούβλια. Αυτό στάθηκε για το στρατηγό μια αληθινή έκπληξη και ο δυστυχισμένος έλεγε πως έπεσε «θύμα της απεριόριστης εμπιστοσύνης του στην ευγένεια της ανθρώπινης καρδιάς». Έχοντας αποκτήσει την καθησυχαστική συνήθεια να υπογράφει χρεωστικές επιστολές και γραμμάτια, δεν φαντάστηκε πως μπορούσε ποτέ να έχει συνέπειες, και σκεφτόταν πως τα πράγματα θα έμεναν πάντα εκεί. Αλλά το γεγονός τον έβγαλε από την απάτη. «Πώς να έχεις εμπιστοσύνη, μετά απ' αυτό, στους ανθρώπους!», φώναζε με πίκρα, αν και έπινε μια μπουκάλια κρασί με συντροφιά τους καινούργιους του φίλους, τους οικότροφους του Ταρσόβ, στους οποίους διηγούνταν ανέκδοτα απ' την πολιορκία του Καρς και την ανάσταση του στρατιώτη. Προσαρμόστηκε άλλωστε τέλεια στην καινούργια του κατοικία. Ο Πτίτσιν και η Βάρια έλεγαν πως εκεί ήταν η θέση που του πήγαινε, άποψη με την

οποία συμφωνούσε απόλυτα και ο Γάνια. Μόνο η δύστυχη Νίνα Αλεξάντροβνα έκλαιγε κρυφά (πράγμα που έκανε τους δικούς της να απορούν) και, αν και πάντοτε άρρωστη, πήγαινε αρκετά συχνά να δει τον άνδρα της σ' αυτήν τη μακρινή συνοικία.

Από τότε που έγινε αυτό το περιστατικό, που το ονόμαζε «το ατύχημα του στρατηγού», και μετά το γάμο της αδελφής του, ο Κόλια ήταν σχεδόν χειραφετημένος, σε σημείο να πηγαίνει σπάνια να κοιμάται στο σπίτι. Κυκλοφορούσε η φήμη πως είχε κάνει πολλές νέες γνωριμίες· εκτός απ' αυτό, τον έβλεπες συχνά και στο παραρτήμα που κρατούνταν οι φυλακισμένοι για χρέη. Η Νίνα Αλεξάντροβνα δεν μπορούσε να τα καταφέρει εκεί πέρα δίχως αυτόν. Στο σπίτι του, ούτε με την περιέργειά τους δεν τον ενοχλούσαν πια. Η Βάρια, που του φερόταν πρώτα τόσο αυστηρά, δεν τον ρωτούσε τώρα πια για τις απουσίες του. Για μεγάλη έκπληξη της οικογένειας, ο Γάνια, παρ' όλη την υποχονδρία του, κουβέντιαζε μαζί του, και του έδειχνε καμιά φορά αγάπη, πράγμα που δεν γινόταν ποτέ πριν. Ήταν είκοσι επτά χρονών και ο αδελφός του δεκαπέντε· μέχρι τώρα δεν του είχε δώσει καμιά φροντίδα· αντίθετα, του φερόταν βάνανυσα και απαιτούσε απ' όλους να του φέρονται αυστηρά και τον φοβέριζε πως θα του «τραβήξει τ' αυτιά», πράγμα που έκανε τον μικρό έξω φρενών. Είχαν τώρα την εντύπωση πως ο Κόλια ήταν απαραίτητος στον αδελφό του. Από τη μεριά του ο Κόλια ήταν έκπληκτος που τον είδε να επιστρέφει τα χρήματα στη Ναστάσια Φιλίποβνα, και γι' αυτό ήταν έτοιμος να του συγχωρέσει πολλά.

Τρεις μήνες περίπου μετά την αναχώρηση του πρίγκιπα, η οικογένεια Ιβόλγκιν έμαθε πως ο Κόλια γνώρισε ξαφνικά τους Επάντσιν και πως βρήκε σπίτι τους την καλύτερη υποδοχή από τις δεσποινίδες. Η Βάρια βεβαιώθηκε γρήγορα γι' αυτό. Εδώ πρέπει να πούμε πως ο Κόλια πήγε μόνος του και δεν είχε προσφύγει στη μεσολάβηση της αδελφής του. Λίγο λίγο τον αγαπήσανε στους Επάντσιν. Η στρατηγίνα, που στην αρχή του έδειξε την κακή της διάθεση, δεν άργησε να είναι ευπροσήγορη, γιατί έλεγε πως «ήταν ελικορινής και δεν του άρεζαν οι κολακείες». Το ότι δεν έλεγε κολακείες, αυτό ήταν απόλυτα σωστό: Τους φερόταν εντελώς σαν ίσος τους και ανεξάρτη-

τος άνθρωπος. Εάν διάβαζε καμιά φορά βιβλία και εφημερίδες στη στρατηγίνα, είναι γιατί ήταν από φυσικού του περιποιητικός. Εντούτοις, σε δύο διενέξεις που είχε με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, της είπε πως ήταν δεσποτική και πως δεν θα ξαναπατούσε σπίτι της. Η πρώτη απ' αυτές τις διενέξεις ήταν εξαιτίας του «γυναικείου ζητήματος» η δεύτερη ήταν για το ποια είναι η εποχή που πιάνονται καλύτερα τα καναρίνια. Όσο απίθανο κι αν φαίνεται, η στρατηγίνα του έστειλε τη μεθεπομένη μ' έναν υπηρέτη ένα σημείωμα με το οποίο τον παρακαλούσε να πάει να τη δει. Ο Κόλια δεν ήταν πεισματάρης και γι' αυτό πήγε αμέσως. Μόνο η Αγλαΐα τον αντιπαθούσε, ποιος ξέρει γιατί, και τον κοίταζε αφ' υψηλού. Άλλωστε ήταν γραφτό, αυτήν ακριβώς, να της κάνει μια έκπληξη. Μια ημέρα –ήταν την εβδομάδα του Πάσχα– ο Κόλια περίμενε μια στιγμή που θα ήταν μόνοι για να της δώσει ένα γράμμα, που του είχαν πει να της το δώσει ιδιαιτέρως. Η Αγλαΐα έριξε ένα απειλητικό βλέμμα σ' αυτό το «αναιδές παιδαρέλι», αλλά ο Κόλια βγήκε χωρίς να περιμένει περισσότερο. Αυτή ξεδίπλωσε το γράμμα και διάβασε:

«Μια μέρα με τιμήσατε με την εμπιστοσύνη σας. Ίσως τώρα να μ' έχετε ξεχάσει εντελώς. Πώς μπόρεσα να πάρω την απόφαση να σας γράψω; Δεν ξέρω· αλλά μ' έπιασε μια ακατανίκητη επιθυμία να σας θυμίσω ότι υπάρχω, μονάχα σ' εσάς. Πολλές φορές εσείς και οι αδελφές σας μου ήσασταν πολύ απαραίτητες, αλλά από τις τρεις σας δεν έβλεπα παρά μονάχα εσάς. Μου χρειάζεστε, πάρα πολύ μου χρειάζεστε. Δεν έχω τίποτε να σας γράψω ούτε να σας διηγηθώ για τον εαυτό μου. Δεν θα το 'θελα άλλωστε. Αλλά η πιο μεγάλη μου επιθυμία θα ήταν να είστε ευτυχισμένη. Είσατε ευτυχισμένη; Αυτό ήθελα μονάχα να σας πω.

*Ο ξάδελφός σας
πρόγκιπ Α. Μίσκιν»*

Αφού διάβασε αυτό το σύντομο και αρκετά ασυνάρτητο γράμμα, η Αγλαΐα κοκκίνισε ξαφνικά και έμεινε συλλογισμένη. Θα μας ήταν δύσκολο να ακολουθήσουμε τη σειρά των σκέψεών της. Ανάμεσα σ' άλλα έθεσε στον εαυτό της την ερώτηση: να το δείξω αυτό το γράμμα σε κανέναν; Τέλος έριξε το γράμμα μέσα στο συρτάρι του γρα-

φείου της χαμογελώντας αινιγματικά και κοροϊδευτικά.

Την επομένη ξαναπήρε το γράμμα και το έβαλε σ' ένα χοντρό βιβλίο, δεμένο. Έτσι έκανε πάντοτε για τα χαρτιά της, για να τα ξαναβρίσκει, σαν τα ήθελε, εύκολα. Μια βδομάδα πέρασε και μετά έτυχε να δει τον τίτλο του βιβλίου αυτού· ήταν ο *Δον Κιχώτης της Μάντσας*. Δεν ξέρει κανείς γιατί αυτός ο τίτλος την έκανε να βάλει τα γέλια. Δεν ήξερε ακόμη αν θα έδειχνε το γράμμα στη μία ή στην άλλη από τις αδελφές της.

Αλλά, όσο το διάβαζε, μια ερώτηση της πέρασε απ' το μυαλό: μπορεί ποτέ ο πρίγκιπας να είχε διαλέξει αυτό το αυθάδες και φαντασμένο παιδαρέλι για ταχυδρόμο του; Και ίσως αυτό το παιδαρέλι να 'ταν ο μόνος που του έγραφε. Θα ρωτούσε τον Κόλια, κοιτάζοντάς τον απ' υψηλού. Αλλά το «παιδαρέλι», τόσο ευερέθιστο συνήθως, δεν έδωσε καμιά προσοχή στην ακαταδεξιά της. Εξήγησε πολύ σύντομα και αριετὰ ξερά, πως για κάθε ενδεχόμενο είχε δώσει τη διεύθυνσή του στον πρίγκιπα και του πρόσφερε τις υπηρεσίες του, πριν αυτός εγκαταλείψει την Πετρούπολη, αλλά πως αυτή ήταν η πρώτη παραγγελία που του είχε αναθέσει, και το πρώτο γράμμα που έπαιρνε. Ως απόδειξη γι' αυτά που έλεγε, της έδειξε το γράμμα που ο πρίγκιπας είχε στείλει στον ίδιο. Η Αγλαΐα δεν ντράπηκε καθόλου να διαβάσει αυτό το γράμμα, που ήταν τόσο σύντομο:

«Αγαπητέ Κόλια, κάντε μου τη χάρη να παραδώσετε το εσώκλειστο και σφραγισμένο γράμμα στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Να είστε καλά.

*Φιλόστοργα δικός σας
Ο πρίγκιψ Α. Μίσκιν»*

— Όπως και να 'ναι, είναι γελοίο να έχεις τόσο εμπιστοσύνη σ' ένα τέτοιο παιδάκι! είπε η Αγλαΐα προσβλητικά, επιστρέφοντας το γράμμα στον Κόλια· έπειτα απομακρύνθηκε περιφρονητικά.

Αυτό δεν μπόρεσε να το υποφέρει ο Κόλια, που για την περίστασή είχε δανειστεί από τον Γάνια, χωρίς να του πει την αιτία, το καινούργιο πράσινο κασκόλ του. Αισθανόταν βαθιά προσβλημένος.

II

Ήταν αρχές Ιουνίου· εδώ και μια εβδομάδα στην Πετρούπολη έκανε καλοκαιρία. Οι Επάντσιν είχαν στο Παυλόβσκι μια πολυτελή βίλα. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ξεσηκώθηκε ξαφνικά να πάει εκεί· σε δυο μέρες η μετακόμιση είχε τελειώσει.

Μία ή δύο μέρες μετά από αυτήν την αναχώρηση, ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν έφτασε από τη Μόσχα με το πρωινό τρένο. Κανένας δεν τον περίμενε στο σταθμό, αλλά μόλις κατέβηκε από το βαγόνι, του φάνηκε πως τον παρατηρούσε κάποιος μέσα από το πλήθος των ταξιδιωτών· του φάνηκε πως το φλογερό βλέμμα δύο ματιών καρφώθηκε πάνω του παράξενα. Έφαξε να βρει από πού προερχόταν αυτό το βλέμμα, αλλά δεν κατάφερε τίποτα. Ίσως ήταν μια αυταπάτη, αλλά του άφησε μια δυσάρεστη εντύπωση. Άλλωστε και χωρίς αυτό ήταν λυπημένος και σκεπτικός· κάτι φαινόταν να τον απασχολεί.

Πήρε ένα αμάξι που τον οδήγησε σ' ένα ξενοδοχείο, όχι μακριά απ' την οδό Λιτέιναγια. Σ' αυτό το ξενοδοχείο, που δεν είχε καλή όψη, νοίκιασε δυο μικρά δωμάτια, σκοτεινά και επιπλωμένα με κακό γούστο. Πλύθηκε, άλλαξε ρούχα χωρίς να ζητήσει τίποτα και βγήκε βιαστικός σαν άνθρωπος που φοβάται μη χάσει τον καιρό του ή αθετήσει μια επίσκεψη.

Εάν ένα από τα πρόσωπα που τον γνώριζε πριν έξι μήνες, από τότε που είχε έρθει για πρώτη φορά στην Πετρούπολη, τον έβλεπε αυτήν τη στιγμή, θα παρατηρούσε μια αξιοσημείωτη βελτίωση στο παρυσιαστικό του. Όμως αυτό δεν ήταν παρά ένα πρόσχημα. Μόνο στην ενδυμασία του η αλλαγή ήταν ριζική: φορούσε ένα κουστούμι ραμμένο σε καλό ράφτη στη Μόσχα. Όμως αυτό το κουστούμι είχε το ελάττωμα να είναι πολύ στη μόδα (όπως ράβουν πάντοτε οι ράφτες που έχουν περισσότερο καλή θέληση παρά γούστο), κυρίως για έναν άνθρωπο που δεν ενδιαφέρεται καθόλου για όλ' αυτά· ένας πα-

ρατηρητής, αν είχε όρεξη να κοροϊδέψει παρατηρώντας τον πρίγκιπα, θα έβρισκε κάτι να γελάσει. Αλλά υπάρχουν τόσα πράγματα με τα οποία μπορεί κανείς να γελάσει.

Ο πρίγκιπας πήρε ένα αμάξι και κατευθύνθηκε στα Σάμπλα. Σ' έναν από τους δρόμους Ροζντεστβάνσκι, βρήκε αμέσως τη διεύθυνση που έψαχνε: ήταν ένα σπιτάκι ξύλινο με ευχάριστη θέα, καθαρό και νοικοκυρεμένο. Γύρω γύρω είχε κήπο με πολλά λουλούδια. Τα παράθυρα στο δρόμο ήταν ανοιχτά και ακουγόταν μια φωνή διαπεραστική, σχεδόν απότομη, λες και κάποιος διάβαζε ή έβγαζε λόγο· αυτή η φωνή διακοπτόταν πότε πότε από δυνατά γέλια. Ο πρίγκιπας μπήκε στην αυλή, πέρασε το χαγιάτι και ζήτησε: «ο κύριος Λέμπεντεβ;».

– Να τος, απάντησε η μαγείρισσα, με ανασηκωμένα μανίκια μέχρι τον αγκώνα και έδειξε με το δάκτυλο στο «σαλόνι».

Αυτό το σαλόνι, ταπετσαρισμένο με χαρτί μπλε σκούρο, ήταν συγυρισμένο καθαρά και με μερικές αξιώσεις: τα έπιπλά του ήταν ένα τραπέζι στρογγυλό, ένα ντιβάνι, ένα μπρούντζινο ρολόι κάτω από μια γυάλα, ένας καθρέφτης στενός στον τοίχο και ένας μικρός παλιός πολυέλαιος με μικρά κρύσταλλα, που κρεμόταν από το ταβάνι με μια μπρούντζινη αλυσίδα.

Στη μέση αυτού του δωματίου στεκόταν ο κύριος Λέμπεντεβ, ο ίδιος, με την πλάτη γυρισμένη στην πόρτα απ' την οποία έμπαινε ο πρίγκιπας. Με το γιλέκο χωρίς μανίκια, γιατί έκανε ζέστη, ρητόρευε με ύφος παθητικό, χτυπώντας το στήθος του. Για ακροατές του είχε: ένα αγόρι δεκαπέντε χρονών με όψη έξυπνη και εύθυμη, που κρατούσε ένα βιβλίο στο χέρι, μια νέα κοπέλα περίπου είκοσι χρονών, ντυμένη στα μαύρα, που είχε ένα μωρό στην αγκαλιά, ένα κοριτσάκι δεκατριών χρονών, κι αυτό στα μαύρα, που γελούσε δυνατά, και τέλος έναν παράζενο άνθρωπο καθισμένο στο ντιβάνι· ήταν ένας νέος καμιά εικοσαριά χρονών, αρκετά όμορφος, μελαχρινός, με μακριά πυκνά μαλλιά, και μεγάλα μαύρα μάτια, και ένα χνούδι που έμοιαζε με φαβορίτες και γενάκι. Αυτός ο τελευταίος φαινόταν να διακόπτει συνέχεια την ευγλωττία του Λέμπεντεβ και έφερνε αντιρρήσεις, για τις οποίες, χωρίς αμφιβολία, γελούσαν οι ακροατές.

– Λουκιάν Τιμοφείτς, ε, Λουκιάν Τιμοφείτς! Για δεξ! Μα για κοιτάζετε λοιπόν εδώ!... Ουφ, ε, μετά απ' αυτό, κάνουνε όπως νομίζετε!

Και η μαγείρισσα βγήκε, κόκκινη από θυμό, κουνώντας τα χέρια της με μια χειρονομία αδυναμίας.

Ο Λέμπεντεβ γύρισε και βλέποντας τον πρίγκιπα έμεινε απολιθωμένος· μετά κατευθύνθηκε προς το μέρος του μ' ένα δουλικό χαμόγελο, αλλά σταμάτησε και πάλι στο κατώφλι, παγωμένος από την έκπληξη και μουρμούρισε:

– Ε... εξοχότατε πρίγκιπα!

Και ξαφνικά, σαν να ήταν ακόμη ανίκανος να καταλάβει τι γίνεται, γύρισε και όρμησε χωρίς αιτία στην κοπέλα με τα μαύρα που κρατούσε ένα μωρό στην αγκαλιά· αυτή έγερσε λίγο προς τα πίσω, μπροστά σ' αυτήν την απότομη χειρονομία. Αλλά γυρνώντας πάλι άρχισε να ξεφωνίζει στο δεκατριάχρονο κοριτσάκι, που ήταν όρθιο στο κατώφλι του διπλανού δωματίου, και που δεν είχε μπορέσει ακόμη να σταματήσει τα γέλια του· το κοριτσάκι δεν μπόρεσε να αντέξει τις φωνές του και έφυγε προς την κουζίνα. Ο Λέμπεντεβ χτυπούσε τα πόδια για να το τρομάξει περισσότερο, αλλά συναντώντας το βλέμμα του πρίγκιπα, που κοίταζε αμήχανα, πρόφερε επεξηγηματικά:

– Αυτό είναι για... μεγαλύτερο σεβασμό, χε, χε!

– Δεν υπήρχε λόγος να..., έκανε να αρχίσει ο πρίγκιπας.

– Τώρα αμέσως, τώρα αμέσως... με την ταχύτητα του ανέμου.

Και ο Λέμπεντεβ χάθηκε γρήγορα από το δωμάτιο. Ο πρίγκιπας παρατήρησε με απορία τη νεαρή κοπέλα, το αγόρι και τον άνθρωπο τον ξαπλωμένο στο ντιβάνι· όλοι γελούσαν. Γέλασε κι αυτός.

– Πήγε να βάλει το φράκτο του, είπε το αγοράκι.

– Πόσο θλιβερά είναι όλα αυτά, έκανε ο πρίγκιπας. Κι εγώ που νόμιζα πως... Αλλά, πέστε μου, δεν είναι...

– Μεθυσμένος, θέλετε να πείτε; φώναξε μια φωνή που ερχόταν απ' το ντιβάνι. Για τίποτα στον κόσμο! Τρία ή τέσσερα ποτηράκια μπορεί να ήπие, ίσως πέντε, μα αυτό δεν σημαίνει τίποτε.

Ο πρίγκιπας έκανε να απαντήσει, αλλά προηγήθηκε η κοπέλα, της οποίας το όμορφο πρόσωπο μαρτυρούσε την πιο μεγάλη ειλικρίνεια.

– Δεν πίνει ποτέ πολύ το πρωί· αν θέλετε να του μιλήσετε για δουλειές, κάντε το, είναι η καλύτερη στιγμή. Το βράδυ, όταν γυρίζει, είναι μεθυσμένος· τώρα έρχεται κυρίως τη νύχτα, κλαίει και μας διαβάζει δυνατά κομμάτια από την Αγία Γραφή, γιατί η μητέρα μας πέθανε εδώ και πέντε βδομάδες.

– Εάν έφυγε κρυφά, είναι γιατί δεν ήξερε τι να σας απαντήσει, παρατήρησε ο νεαρός απ' το ντιβάνι. Στοιχηματίζω πως ψάχνει ήδη να σας κολακεύσει και να σας ξεγελάσει.

– Πέντε βδομάδες που πέθανε! Πέντε βδομάδες μόνο, φώναξε ο Λέμπεντεβ που ξαναφάνηκε ντυμένος με το φράκκο· έκλεισε τα μάτια και τράβηξε ένα μαντίλι από την τσέπη του, για να σκουπίσει τα δάκρυα.

– Ορφανά! Είναι ορφανά!

– Μα, γιατί βάλανε αυτό το ρούχο το τρύπιο; είπε η κοπέλα. Έχετε εκεί, πίσω από την πόρτα, μια ρεντιγκότα καινούργια. Δεν την είδατε λοιπόν;

– Σώπα εσύ, ακρίδα! της φώναξε ο Λέμπεντεβ. Πώς δεν την είδα! και χτύπησε το πόδι για να την τρομάξει, αλλά αυτή έβαλε τα γέλια.

– Γιατί προσπαθείτε να με φοβίσετε; Δεν είμαι η Τάνια, δεν θα το βάλω στα πόδια. Κοιτάξτε, θα ξυπνήσετε τη Λιούμποτσκα, και μπορεί να την πιάσουν σπασμοί. Γιατί λοιπόν φωνάζετε έτσι;

– Πώς δεν δένεται η γλώσσα σου στον ουρανίσκο! φώναξε ο Λέμπεντεβ με μια ξαφνική κίνηση φοβέρας. (Και πηγαίνοντας προς το παιδί που κοιμόταν στην αγκαλιά της κοπέλας, έκανε από πάνω του, σαν χαμένος, πολλές φορές το σημείο του σταυρού). Ο Θεός να το έχει καλά! Ο Θεός να το φυλάει! Αυτό το μωρό είναι η κόρη μου Λιούμποβ, είπε γυρνώντας προς τον πρίγκιπα. Γεννήθηκε από νόμιμο γάμο, με τη γυναίκα μου Ελένα, που πέθανε πρόσφατα στη γέννα. Και αυτή είναι η κόρη μου η Βέρα, ντυμένη στα μαύρα. Και αυτός... ω, αυτός...

– Γιατί σταμάτησες; Συνέχισε, μη διστάξεις, φώναξε ο νεαρός.

– Εντιμότατε! φώναξε ο Λέμπεντεβ με ενθουσιασμό, παρακολουθήσατε στις εφημερίδες το φόνο της οικογένειας Ζεμάριν;

— Ναι, απάντησε ο πρίγκιπας με αρκετή απορία.
— Ε, λοιπόν! Αυτός είναι ο δολοφόνος της οικογένειας Ζεμάριν· είναι αυτός ο ίδιος.

— Τι θέλεις να πεις; έκανε ο πρίγκιπας.
— Περιμένετε· μιλώ αλληγορικά. Θέλω να πω πως είναι ο μέλλον δολοφόνος της μέλλουσας οικογένειας Ζεμάριν, εάν υπάρξει τέτοια. Ετοιμάζεται να γίνει...

Όλοι γέλασαν. Ο πρίγκιπας σκέφτηκε πως ο Λέμπεντεβ κάνει ίσως αυτά τα αστεία γιατί προαισθάνεται τις ερωτήσεις στις οποίες δεν θα ξέρει τι να απαντήσει και θέλει να κερδίσει χρόνο.

— Αυτό το αγόρι είναι ένας στασιαστής, ένας συναίτιος συνωμοσίας! φώναξε ο Λέμπεντεβ με ύφος ανθρώπου που δεν μπορούσε να κρατηθεί άλλο. Λοιπόν, μπορώ ποτέ εγώ να τον θεωρήσω ως ανεψιό μου, ως τον μονάκριβο γιο της αδελφής μου Ανίσιας, αυτήν τη γλώσσα της έχιδνας, αυτόν τον άσωτο, αυτό το τέρας;

— Πάψε, λοιπόν, μεθυσμένη άνθρωπε! Πιστεύετε πρίγκιπα πως τώρα θέλει να γίνει δικηγόρος; Γυρίζει στα δικαστήρια, εξασκείται στη ρητορεία και κάνει ασκήσεις, βγάζοντας λόγους μπροστά στα παιδιά του. Είναι πέντε μέρες που παρουσιάστηκε ως συνήγορος στο Ειρηνοδικείο. Για χάρη τίνος; Μια γριά τον εξόριζε να την υπερασπιστεί εναντίον ενός παλιάνθρωπου τοκογλύφου, ο οποίος τής λήστεψε πεντακόσια ρούβλια, όλη της την περιουσία. Την υπερασπίστηκε τη γριά; Όχι· συνηγόρησε για τον τοκογλύφο, έναν Εβραίο με τ' όνομα Ζάιντλερ, γιατί αυτός τού υποσχέθηκε πενήντα ρούβλια...

— Πενήντα ρούβλια αν κερδίσω τη δίκη, αλλά πέντε μόνον αν την χάσω, εξήγησε ο Λέμπεντεβ με φωνή αλλαγμένη, σαν να μη φώναζε αυτός λίγη ώρα πριν.

— Λοιπόν, τα έκανε θάλασσα! Η δικαιοσύνη δεν είναι πια όπως ήτανε κάποτε. Όλοι γελούσαν μαζί του. Όμως αυτός έμεινε πολύ ευχαριστημένος από τη συνηγορία του. Θυμηθείτε, αμερόληπτοι δικαστές, είπε, ότι ο πελάτης μου, ένας δυστυχισμένος γέρος, παράλυτος, που ζει με την τίμια εργασία του, στερείται και του τελευταίου τεμαχίου άρτου. Θυμηθείτε τα σοφά λόγια του νομοθέτη: «Ας βασιλεύει η επιείκεια στα δικαστήρια». Φανταστείτε, πως μας επαναλαμ-

βάνει κάθε πρωί αυτή του τη συνηγορία, όπως ακριβώς την είπε εκεί πέρα: σήμερα είναι η πέμπτη φορά που την ακούμε. Τα ξανάλεγε λίγο πριν έρθετε εσείς, τόσο πολύ τού άρεσε. Καμαρώνει γι' αυτό. Και ετοιμάζεται να υπερασπίσει και ένα ακόμη πελάτη της ίδιας ποιότητας. Είστε, νομίζω, ο πρίγκιπας Μίσκιν; Ο Κόλια μου μίλησε για σας. Μου είπε πως δεν έχει δει στον κόσμο άνθρωπο τόσο έξυπνο όσο εσείς.

– Όχι, όχι! δεν υπάρχει στον κόσμο άνθρωπος πιο έξυπνος, υπερτίμησε ο Λέμπεντεβ.

– Παραδεχόμαστε πως αυτός εκεί δεν λέει την αλήθεια. Ο ένας σάς αγαπά και ο άλλος πάει να σας φανεί ευχάριστος. Εγώ δεν το έχω καθόλου σκοπό να σας νολακέψω, μπορείτε να με πιστέψετε. Αλλά δεν σας λείπει η καλή διάθεση: κρίνετε, λοιπόν, εμάς τους δύο· αυτόν κι εμένα. Τι λες, θέλεις να μας κρίνει ο πρίγκιπας; ρώτησε το θείο του ο νεαρός που καθόταν ακόμη στο ντιβάνι. Χαίρομαι, μάλιστα, πρίγκιπα, που ήρθατε τώρα.

– Το θέλω πολύ, φώναξε ο Λέμπεντεβ αποφασιστικά, ρίχνοντας ακούσια ένα βλέμμα στο «κοινό», που άρχισε και πάλι να μαζεύεται γύρω του.

– Περί τίνος πρόκειται; πρόφερε ο πρίγκιπας σμίγοντας τα φρύδια.

Του πονούσε πολύ το κεφάλι, αλλά καταλάβαινε πως ο Λέμπεντεβ πάει να τον ξεγελάσει και βρίσκει έτσι έναν αντιπερισπασμό.

– Να η εξήγηση της υπόθεσης. Είμαι ανεψιός του· επάνω σ' αυτό, αντίθετα από τη συνήθειά του, δεν είπε ψέματα. Δεν τελειώσα τις σπουδές μου, αλλά θέλω να τις τελειώσω, και θα τις τελειώσω γιατί έχω χαρακτήρα. Εν τω μεταξύ, για να ζήσω, εργάζομαι στους σιδηροδρόμους και παίρνω μισθό είκοσι πέντε ρούβλια. Ομολογώ εξάλλου πως μ' έχει βοηθήσει δύο ή τρεις φορές. Είχα είκοσι ρούβλια και τα έχασα στα χαρτιά. Ναι, πρίγκιπα, το πιστεύετε; Είχα την ποταπότητα, την προστυχιά να τα χάσω στα χαρτιά!

– Μ' έναν αγύρτη, έναν αγύρτη, που θα μπορούσες να μην τον πληρώσεις! φώναξε ο Λέμπεντεβ.

– Έναν αγύρτη, είναι αλήθεια, αλλά που όφειλα να τον πληρώσω,

συνέχισε ο νεαρός. Όσο για το ότι είναι ένας κανάγιας, το λέω κι εγώ, όχι μόνο γιατί σε ξυλοκόπησε, αλλά και για άλλες αιτίες. Πρίγκιπα, πρόκειται για έναν αξιωματικό που τον έδιωξαν απ' το στρατό, έναν απόστρατο ανθυπολοχαγό, που έκανε παρέα με το τσούρ-μο του Ρογκόζιν και που δίνει μαθήματα μποξ. Όλοι τους τώρα περιφέρονται στους δρόμους από τότε που ο Ρογκόζιν τούς έδιωξε. Αλλά το χειρότερο απ' όλα είναι που ήξερα πως ήταν ένας αγύρτης, ένας βρόμικος και ένας λωποδύτης και ότι, παρ' όλα αυτά, ρισκάρισα τα τελευταία μου ρούβλια παίζοντας μαζί του —παίξαμε πλακάκια. Έλεγα μέσα μου: εάν χάσω, θα πάω να βρω τον θείο Λουκιάν, θα του φιλήσω το χέρι και δεν θα μου αρνηθεί να με βοηθήσει. Να τι ήταν πρόστυχο, καθαρά πρόστυχο! Ήταν συνειδητή ανανδρία!

— Ναι, συνειδητή ανανδρία! επανέλαβε ο Λέμπεντεβ.

— Μην βιάζεσαι τόσο να θριαμβεύσεις! συμπλήρωσε ο ανεψιός ζωηρά. Βρήκε ευκαιρία να χαρεί. Ήρθα λοιπόν στο σπίτι του θείου μου και τα ομολόγησα όλα· φέρθηκα ευγενικά, δεν χαρίστηκα στον εαυτό μου καθόλου· αντίθετα, έβρισκα τον εαυτό μου μπροστά του όσο χειρότερα μπορούσα· όλοι εδώ είναι μάρτυρες. Για να μπω στη θέση που πήρα στους σιδηροδρόμους, είναι οπωσδήποτε αναγκάιο να ανανεώσω λίγο την γκαρνταρόμπα μου, γιατί είμαι μέσα στα κουρέλια. Κοιτάζτε λοιπόν τις μπότες μου! Δεν μπορώ να παρουσιαστώ στην καινούργια μου δουλειά έτσι, και αν δεν παρουσιαστώ στην ορισμένη προθεσμία, τη θέση μου θα την πάρει κάποιος άλλος, και τότε εγώ θα μείνω έτσι, και ο Θεός ξέρει πότε θα βρω μια άλλη απασχόληση! Τώρα δεν του ζητώ παρὰ μόνο δεκαπέντε ρούβλια· του υπόσχομαι ότι ποτέ δεν θα του ζητήσω άλλα, και θα τα ξεπληρώσω μέχρι και την τελευταία πεντάρα μέσα σε τρεις μήνες. Θα κρατήσω το λόγο μου. Ξέρω πως μπορώ να ζήσω με ψωμί και κβας τρεις ολόκληρους μήνες, γιατί εγώ έχω χαρακτήρα. Για τρεις μήνες θα πάρω εβδομήντα πέντε ρούβλια. Μαζί μ' αυτά που του δανείστηκα πριν, θα του χρωστάω τριάντα πέντε ρούβλια· θα μπορέσω λοιπόν να τον ξεφλήσω. Όσο για τον τόκο, ας βάλει όσο θέλει, που να πάρει ο διάβολος! Μήπως δεν με γνωρίζει; Ρωτήστε τον, πρίγκιπα, αν του γύρισα ή όχι τα χρήματά του όταν με βοηθούσε. Γιατί μου αρνείται τώ-

ρα; Είναι θυμωμένος μαζί μου, γιατί πλήρωσα αυτόν τον ανθυπολογαγό. Δεν υπάρχει άλλη αιτία. Να τι άνθρωπος είναι: τίποτε για κείνον, λοιπόν, τίποτε και για τους άλλους.

– Και δεν λέει να φύγει! φώναξε ο Λέμπεντεβ. Πλάγιασε εκεί όπου τον βλέπετε, και δεν σάλεψε καθόλου.

– Σου το έχω ήδη πει: δεν θα φύγω πριν μου δώσεις αυτά που σου ζήτησα. Γιατί χαμογελάτε, πρίγκιπα; Θα έλεγα πως με αποδοκιμάζετε.

– Δεν χαμογελάω, αλλά, κατὰ τη γνώμη μου, έχετε λίγο άδικο, απάντησε ο πρίγκιπας απρόθυμα.

– Πέστε ορθά κοφτά πως σ' όλα έχω άδικο. Μην προφασίζεστε. Γιατί αυτό το «λίγο»;

– Όπως θέλετε· ας πούμε πως έχετε σ' όλα άδικο.

– Όπως θέλω! Να τι είναι αστείο! Νομίζετε πως δεν το καταλαβαίνω και μόνος μου ότι ο τρόπος που φέρομαι είναι αρκετά συζητήσιμος; Ξέρω ότι τα λεφτά τού ανήκουν, ό,τι θέλει κάνει, και από τη δικιά μου τη μεριά αυτό καταντάει εκβιασμός. Αλλά εσείς πρίγκιπα... δεν γνωρίζετε τη ζωή. Εάν κάποιος δεν δώσει ένα μάθημα σ' αυτούς εκεί τους ανθρώπους, δεν έχει τίποτε να περιμένει. Πρέπει να τους το δώσει κάποιος. Η συνείδησή μου είναι καθαρή. Σας το είπα με όλη την ειλικρίνεια, δεν θα τον αδικήσω καθόλου, θα του επιστρέψω τα χρήματά του και μάλιστα με τόκο. Ηθικά, έχει πάρει μια ικανοποίηση, ήταν μάρτυρας στον εξευτελισμό μου. Τι άλλο θέλει λοιπόν; Σε τι θα είναι καλός, αν δεν προσφέρει υπηρεσίες; Δέστε άλλωστε πώς φέρεται ο ίδιος. Ρωτήστε τον πώς φέρεται στους ανθρώπους. Με τι έγινε κύριος αυτού του σπιτιού; Κόβω το κεφάλι μου εάν δεν σας έχει κιόλας εξαπατήσει και αν δεν έχει σκεφτεί με τι τρόπο θα σας εξαπατήσει περισσότερο. Χαμογελάτε; Δεν το πιστεύετε;

– Νομίζω, παρατήρησε ο πρίγκιπας, πως όλ' αυτά δεν έχουν μεγάλη σχέση με την υπόθεσή σας.

– Να, τρεις μέρες που είμαι ξαπλωμένος εδώ, και τι δεν έχω δει! φώναξε ο νεαρός χωρίς να ακούει τον πρίγκιπα. Φανταστείτε πως έχει υποψίες γι' αυτόν τον άγγελο, αυτήν την κοπέλα που σήμερα είναι ορφανή, την ξαδέλφη μου και κόρη του· ψάχνει κάθε νύχτα, μή-

πως κρύβει κανέναν εραστή. Έρχεται εδώ σαν το λύκο και κοιτάζει κάτω από το ντιβάνι μου. Η δυσπιστία τριγυρνάει στο κεφάλι του· βλέπει κλέφτες σ' όλες τις γωνιές. Τη νύχτα σηκώνεται από το κρεβάτι του κάθε λίγο και λιγάκι, πηγαίνει να βεβαιωθεί αν οι πόρτες και τα παράθυρα είναι καλά κλεισμένα και επιθεωρεί τη σόμπα. Αυτό το μάγγανο το ανανεώνει μέχρι επτά φορές μέσα σε μια νύχτα. Στο δικαστήριο συνηγορεί υπέρ των κατεργάρηδων· εδώ σηκώνεται ακόμη και τρεις φορές τη νύχτα για να κάνει την προσευχή του· πέφτει στα γόνατα μέσα σ' αυτό το σαλόνι και χτυπάει το μέτωπό του μισή ώρα συνέχεια, ψέλνει και κάνει επικλήσεις για τις ζημίες και τα ελαττώματα! Χωρίς αμφιβολία, αυτό είναι αποτέλεσμα του μεθυσιού. Προσευχήθηκε ακόμη και για την ανάπαυση της ψυχής της κόμισσας Ντυμπαρσύ· το άκουσα με τα ίδια μου τ' αυτιά. Επίσης τον άκουσε και ο Κόλια. Με δυο λόγια, έχασε εντελώς τα λογικά του.

— Βλέπετε, πρίγκιπα, ακούτε πώς με βρίζει; φώναξε ο Λέμπεντεβ κατακόκκινος και εκτός εαυτού. Είμαι ίσως ένας μέθυσος, ένας αισχρός, ένας κλέφτης και ένας εκμεταλλευτής, αλλά υπάρχει κάτι που αυτός ο χάχας δεν ξέρει, πως όταν ήταν στην κούνια, ήμουν εγώ που τον φάσιωνα και τον έπλενα. Πέρασα νύχτες ολόκληρες ξάγρυπνος να τους περιποιούμαι, αυτόν και τη μητέρα του, την αδελφή μου Ανίσια, που ήταν χήρα και πάμπτωχη· εγώ, το ίδιο πάμπτωχος, τους φρόντιζα όταν ήταν άρρωστοι· πήγαινα κι έκλεβα ξύλα απ' το σπίτι του θυρωρού· είχα την κοιλιά άδεια, αλλά τραγουδούσα, κάνοντας στράκες με τα δάκτυλά μου, για να κοιμηθεί το μωρό. Τον χάιδευα, και να τος τώρα που με περιγελάει. Και τι σε νοιάζει εσένα αν εγώ κάνω το σταυρό μου και παρακαλώ για την ανάπαυση της ψυχής της κόμισσας Ντυμπαρσύ; Πρίγκιπα, εδώ και τρεις μέρες διάβασα, για πρώτη φορά στη ζωή μου, τη βιογραφία της σε κάποια εγκυκλοπαίδεια. Αλλά ξέρεις εσύ ο ίδιος τι ήταν η Ντυμπαρσύ; Μίλα· το ξέρεις, ναι ή όχι;

— Και ποιος είπε πως είσαι ο μόνος που το ξέρεις; μουρμούρισε ο νεαρός σχεδόν απρόθυμα, αλλά κοροϊδευτικά.

— Ήταν μια κόμισσα που βγαίνοντας από την ντροπή, έγινε σχεδόν βασίλισσα, σε σημείο που μια μεγάλη αυτοκρατορία να την πει

«ξαδέλφηη μου» σ' ένα ιδιόχειρο γράμμα της. Στο λεβέ-ντι-ρουά –ξέρεις τι ήταν αυτό το λεβέ-ντι-ρουά;– ένας καρδινάλιος, ο νούντιος του Πάπα, προσφέρθηκε να της βάλει τις μεταξωτές της κάλτσες· το θεώρησε ως τιμή, αυτός ο αξιωματούχος, το άγιο πρόσωπο. Το ξέρεις αυτό; Βλέπω στο πρόσωπό σου πως το αγνοείς. Λοιπόν, πώς πέθανε; Απάντησε αν το ξέρεις!

– Άφησέ με στην ησυχία μου! Με σκότισες.

– Να πώς πέθανε. Μετά από τόσες τιμές, αυτήν την παντοδύναμη, ο δήμιος Σαμφών την έσυρε στην γκιλοτίνα, αν και αθώα, για να ευχαριστηθούν τα παλιогόναια του Παρισιού. Η τρομάρα της ήταν τόση, που δεν κατάλαβε τι επρόκειτο να της κάνουν. Όταν κατάλαβε πως ο δήμιος της έσπρωξε το σβέριο κάτω από το μεγάλο μαχαίρι και τη σκουντούσε με κλοτσιές να γονατίσει, αν και οι άνθρωποι γελούσαν γύρω της, αυτή άρχισε να φωνάζει: «Ακόμα μια στιγμή, κύριε δήμιε, ακόμα μια στιγμή!». Και να, ίσως γι' αυτήν τη στιγμή ο Θεός να τη συγχωρέσει, γιατί δεν μπορεί κανείς να φανταστεί μεγαλύτερη μιζέρ απ' αυτήν για την ανθρώπινη ψυχή. Ξέρεις τι θα πει η λέξη «μιζέρ»; Σημαίνει ακριβώς αυτήν τη στιγμή εκεί. Όταν διάβασα γι' αυτήν την κραυγή της κόμισσας, γι' αυτήν τη στιγμή, αισθάνθηκα την καρδιά μου σφιγμένη σαν ανάμεσα σε δυο τανάλιες. Και τι σε νοιάζει, σκουληκάκι, αν εγώ πέφτοντας για ύπνο κάνω μέσα στις προσευχές μου μια σκέψη γι' αυτήν τη μεγάλη αμαρτωλή; Εάν το κάνω, ίσως είναι γιατί κανένας δεν σκέφτηκε, μέχρι σήμερα, να την μνημονεύσει ή καλύτερα να κάνει ένα σταυρό γι' αυτήν. Χωρίς αμφιβολία θα της δώσει χαρά στον άλλο κόσμο, να αισθάνεται πως βρέθηκε εδώ κάτω ένας αμαρτωλός, όπως αυτή, για να τη μνημονεύσει, έστω και μια φορά, για την ψυχή της. Γιατί χασικογελάς; Δεν το πιστεύεις, αθεϊστή; Και τι ξέρεις εσύ; Άλλωστε αν με κρυφάκουσες, λες ψέματα γι' αυτά που άκουσες· δεν προσευχήθηκα μονάχα για την κόμισσα Ντυμπάρύ, είπα: «Ανάπαυσον, Κύριε, την ψυχή της μεγάλης αμαρτωλής, της κόμισσας Ντυμπάρύ, και όλων των ομοίων της!». Κι αυτό είναι εντελώς διαφορετικό, γιατί υπάρχουν στον άλλο κόσμο πολλές μεγάλες αμαρτωλές, που γνώρισαν τις περσιπέτειες της τύχης, που υπέφεραν πολλά και τώρα βογγούν μέσα

στη φρίκη και περιμένουν. Προσευχήθηκα επίσης για σένα και για τους όμοιούς σου, τους αναιδείς και τους αυθάδεις. Να πώς προσευχήθηκα, μια και το 'κανες δουλειά σου να κρυφακούς τις προσευχές μου...

— Ε, καλά, φτάνει, αρκετά! Προσευχήσου για όποιον θέλεις, που να πάρει ο διάολος! Τι φωνάζεις; τον διέκοψε με θυμό ο ανεψιός. Πρέπει να σας πω, πρίγκιπα, πως έχουμε εδώ έναν λόγο· δεν το ξέρατε; είπε με ύφος βεβιασμένης ειρωνείας. Περνάει τώρα τον καιρό του με το να διαβάζει τέτοιου είδους βιβλία και απομνημονεύματα.

— Σε γενικές γραμμές, ο θεός σας δεν είναι ένας άνθρωπος... που στερείται καρδιάς, παρατήρησε ο πρίγκιπας κάπως απρόθυμα. (Ο νεαρός τού γινόταν κατά βάθος αντιπαθητικός).

— Τα παινέματά σας θα τον κτυπήσουν στο κεφάλι. Βλέπετε ότι το απολαμβάνει αμέσως; έφερε το χέρι στην καρδιά και σούφρωσε τα χείλη. Δεν είναι ένας άνθρωπος στερημένος από αισθήματα, το βλέπω! Αλλά είναι ένας κατεργάρης και ένας μέθυσος· να ποια είναι η συμφορά! Ξεχαρβαλώθηκε όπως όλοι αυτοί που ζουν από πολλά χρόνια στην κραυπή· γι' αυτό και όλα του τρίζουν. Παραδέχομαι πως αγαπάει τα παιδιά του και πως έδειχνε σεβασμό στη μακαρίτισσα τη θεία μου... Και εμένα επίσης μ' αγαπάει, ευχαριστώ Θεέ μου! Δεν θα με ξεχάσει στη διαθήκη του.

— Δεν θα σ' αφήσω τίποτε! φώναξε ο Λέμπεντεβ εξαγριωμένος.

— Ακούστε, Λέμπεντεβ, είπε ο πρίγκιπας με σταθερή φωνή γυρίζοντας την πλάτη στο νεαρό, ξέρω από πείρα πως είστε ένας άνθρωπος σοβαρός όταν το θέλετε... Δεν έχω παρὰ ελάχιστο χρόνο και αν εσείς... Με συγχωρείτε· ξέχασα το όνομα και το επίθετό σας· θέλετε να μου το επαναλάβετε;

— Τι... Τι... Τιμοφεί.

— Και;

— Λουκιάνοβιτς.

Όλοι βάλανε πάλι τα γέλια.

— Είπε ψέματα! φώναξε ο ανεψιός. Λες ψέματα ακόμα και στο όνομά σου. Πρίγκιπα, δεν τον λένε καθόλου Τιμοφεί Λουκιάνοβιτς, αλλά Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς! Πες μου, γιατί είπες ψέματα; Ή Λου-

κιάν ή Τιμοφέι, δεν είναι το ίδιο γι' αυτόν; Και τι τον νοιάζει τον πρίγκιπα; Στο λόγο μου, λέει ψέματα από καθαρή συνήθεια!

– Είναι ποτέ δυνατό αυτό; ρώτησε ο πρίγκιπας που έχασε την υπομονή του.

– Είναι αλήθεια· ονομάζομαι Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς, συμφώνησε ο Λέμπεντεβ χαμηλώνοντας υποτακτικά τα μάτια και φέροντας ξανά το χέρι στην καρδιά.

– Αλλά, Θεέ μου, γιατί λοιπόν είπατε ψέματα;

– Από ταπεινοφροσύνη, μουρμούρισε ο Λέμπεντεβ, χαμηλώνοντας περισσότερο το κεφάλι.

– Δεν βλέπω καμιά ταπεινοφροσύνη σ' αυτήν την ψευτιά. Ω, εάν ήξερα μόνο πού να βρω τώρα τον Κόλια! είπε ο πρίγκιπας και έιανε να φύγει.

– Μπορώ να σας πω πού είναι ο Κόλια, είπε ο νεαρός.

– Όχι, όχι! τον διέκοψε ξαφνικά ο Λέμπεντεβ.

– Ο Κόλια πέρασε τη νύχτα μαζί μας, έφυγε το πρωί και πήγε να βρει τον πατέρα του, που εσείς, πρίγκιπα, τον βγάλατε από τη φυλακή που ήταν για χρέη, ο Θεός ξέρει γιατί! Χθες ο στρατηγός υποσχέθηκε να ρθει εδώ να κοιμηθεί, αλλά δεν φάνηκε. Το πιθανότερο είναι να κοιμήθηκε στο ξενοδοχείο «Η Ζυγαριά», δυο βήματα απ' εδώ. Ο Κόλια είναι λοιπόν εκεί, εάν δεν πήγε στο Παυλόβσκ, στους Επάντιν. Είχε λεφτά, και σχεδίαζε να πάει εκεί χθες. Θα τον βρείτε λοιπόν ή στη «Ζυγαριά» ή στο Παυλόβσκ.

– Στο Παυλόβσκ, στο Παυλόβσκ! φώναξε ο Λέμπεντεβ. Κι εμείς, ως πάμε εδώ στον κήπο... θα πάρουμε εκεί τον καφέ...

Και πιάνοντας τον πρίγκιπα απ' το χέρι, τον τράβηξε έξω, μέσα σε μια αυλή, που έβγαζε στον κήπο από μια μικρή πόρτα. Αυτός ο κήπος ήταν μικρός αλλά ευχάριστος· με τον καλό καιρό που έκανε, όλα τα δέντρα είχαν πρασινίσει. Ο Λέμπεντεβ έβαλε τον πρίγκιπα να καθίσει σ' έναν ξύλινο πάγκο, βαμμένο πράσινο, μπροστά από ένα τραπέζι επίσης πράσινο και χωμένο στο χώμα. Κάθισε απέναντί του. Σ' ένα λεπτό έφεραν τον καφέ και ο πρίγκιπας δεν αρνήθηκε. Ο Λέμπεντεβ συνέχιζε να τον κοιτάει στα μάτια, άπληστα και δουλικά.

– Δεν το ήξερα πως έχατε μια τέτοια ιδιοκτησία, είπε ο πρίγκι-

πας με ύφος ανθρώπου που σκέφτεται κάτι άλλο.

– Ορφανά! έκανε ο Λέμπεντεβ, σαν να ήθελε να ξαναρχίσει τα μοιρολόγια του, αλλά σταμάτησε αμέσως.

Ο πρίγκιπας κοιτάζε αφηρημένα μπροστά του, έχοντας, χωρίς αμφιβολία, ξεχάσει την ερώτηση που ήθελε να κάνει. Ένα λεπτό πέ-
ρασε. Ο Λέμπεντεβ παρατηρούσε τον πρίγκιπα και περίμενε.

– Ε, λοιπόν! Τι; έκανε ο πρίγκιπας σαν να ξυπνούσε. Ω, ναι! Ξέ-
ρετε καλά, Λέμπεντεβ, για τι πρόκειται. Έχω έρθει ύστερα από το
γράμμα σας. Μιλήστε.

Ο Λέμπεντεβ ταράχτηκε, θέλησε να πει κάτι, αλλά δεν πρόφερε
παρά ακατάληπτες λέξεις. Ο πρίγκιπας περίμενε και χαμογέλασε
θλιμμένα.

– Νομίζω πως σας καταλαβαίνω πολύ καλά, Λουκιάν Τιμοφέγιε-
βιτς. Δεν με περιμένατε τόσο γρήγορα. Σκεφτήκατε πως δεν θα εγκα-
τέλειπα το χωριό μου αμέσως, με την πρώτη σας ειδοποίηση, που
μου στείλατε μόνο και μόνο για να 'χετε καθαρή τη συνείδησή σας.
Αλλά βλέπετε πως ήρθα. Λοιπόν, μην προσπαθείτε να με κοροϊδέφε-
τε. Πάψτε να υπηρετείτε δυο κυρίους. Ο Ρογκόζιν είναι εδώ, από
τρεις βδομάδες τώρα. Τα ξέρω όλα. Πετύχατε, ναι ή όχι, να του που-
λήσετε αυτήν τη γυναίκα όπως την άλλη φορά; Πέστε την αλήθεια.

– Το τέρας, την ανακάλυψε μόνος του.

– Μην τον βρίζετε· χωρίς αμφιβολία, σας φέρθηκε άσχημα...

– Με ξυλοκόπησε, ναι, με ξυλοκόπησε! συμπλήρωσε ο Λέμπε-
ντεβ με παραφορά. Και στη Μόσχα, έβαλε το σκύλο του και με κυ-
νηγούσε· αυτό το ζώο, ένα φοβερό λαγωνικό, με κυνηγούσε για πο-
λύ δρόμο.

– Με παίρνετε για μικρό παιδί, Λέμπεντεβ. Πέστε μου, αν αυτή
τον άφησε πραγματικά στη Μόσχα.

– Πραγματικά, πραγματικά, κι αυτήν τη φορά πάλι όπως την
προηγούμενη κάτω από το στεφάνι. Αυτός μέτραγε πια τα λεπτά, κι
αυτή έφυγε κρυφά στην Πετρούπολη και ήρθε ίσια στο σπίτι μου.
«Γλίτωσέ με, δώσε μου άσυλο, Λουκιάν, και μη λες τίποτε στον πρί-
γκιπα!»... Σας φοβάται ακόμη πιο πολύ απ' αυτόν, πρίγκιπα, και εκεί
είναι το μυστήριο!

Ο Λέμπεντεβ έφερε το δάκτυλο στο μέτωπο με επιτηδειότητα.

– Και τώρα, τους φέρατε και πάλι τον έναν κοντά στον άλλον;

– Είλαμπρότατε πρίγκιπα, πώς... πώς μπορούσα να αποτρέψω αυτήν την προσέγγιση;

– Καλά. Θα τα μάθω όλα μόνος μου. Πέστε μου μόνο πού βρίσκεται τώρα αυτή. Στο σπίτι του;

– Ω, όχι! Ζει ακόμη μόνη. «Είμαι ελεύθερη», λέει. Ξέρετε, πρίγκιπα, επιμένει πολύ σ' αυτό το σημείο. «Έχω ακόμη απόλυτη ελευθερία», επαναλαμβάνει. Μένει πάντα στην παλιά Πετρούπολη, στο σπίτι της γυναικαδέλφης μου, όπως σας το έγγραφα.

– Είναι εκεί τώρα;

– Ναι, αν δεν πήγε στο Παυλόβσκ, όπου, επειδή καλοσύνεψε ο καιρός, μπορεί να βρίσκεται για παραθερισμό στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα. Επαναλαμβάνει συνεχώς: «Έχω απόλυτη ελευθερία». Χθες ακόμη υπερηφανευόταν για την ανεξαρτησία της, μπροστά στον Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς. Κακό σημάδι!

Και ο Λέμπεντεβ άρχισε να χαμογελά.

– Ο Κόλια πάει συχνά και την βλέπει;

– Είναι ένας απρόσεκτος, ένα παιδί ακατανόητο, ανίκανος να κρατήσει ένα μυστικό.

– Είναι καιρός που πήγατε σπίτι της;

– Πηγαίνω κάθε μέρα.

– Λοιπόν, ήσασταν και χθες;

– Όχι. Είναι τρεις μέρες που έχω να την δω.

– Τι κρίμα που είσαστε λίγο μεθυσμένος, Λέμπεντεβ! Αλλιώς θα σας έκανα μια ερώτηση.

– Όχι, όχι, δεν έχω πειε καθόλου! απάντησε ο Λέμπεντεβ τεντώνοντας τ' αυτί.

– Πέστε μου, πώς την αφήσατε;

– Χμ!..., σε μια κατάσταση γυναικας που ψάχνει...

– Μια γυναίκα που ψάχνει;

– Ναι, μια γυναίκα που θα ψάχνει συνεχώς σαν να έχει χάσει κάτι. Όσο για τον προσεχή της γάμο, και μόνο η ιδέα τής είναι μισητή και οργίζεται αν κάποιος τής μιλάει γι' αυτό. Όσο γι' αυτόν, τον

σκέφτεται σαν μια φλούδα από πορτοκάλι, ή για να πω καλύτερα, τον σκέφτεται μ' ένα αίσθημα φόβου· απαγορεύει και να της μιλούν γι' αυτόν... Δεν τον βλέπει παρ'ότι σε περιπτώσεις μεγάλης ανάγκης... κι αυτός το καταλαβαίνει πολύ καλά. Αλλά δεν γίνεται αλλιώς!... Είναι ανήσυχη, ειρωνική, διφορούμενη και οξύθυμη...

– Διφορούμενη και οξύθυμη;

– Ναι, οξύθυμη· γιατί, κατά την τελευταία μου επίσκεψη, λίγο έλειψε να με αρπάξει από τα μαλλιά εξαιτίας μιας απλής κουβέντας. Δοκίμασα να την ησυχάσω διαβάζοντάς της την Αποκάλυψη.

– Πώς αυτό; ρώτησε ο πρίγκιπας νομίζοντας πως δεν άκουσε καλά.

– Σας το είπα· διαβάζοντάς της την Αποκάλυψη. Είναι κυρία με ανήσυχη φαντασία. Χε, χε! Αντίθετα, παρατήρησα σ' αυτήν μια κλίση για συζητήσεις, κυρίως για σοβαρά θέματα. Έχει μια προτίμηση σ' αυτά τα θέματα και το θεωρεί ιδιαίτερη εκτίμηση για το άτομό της. Είναι ακριβώς έτσι. Κι εγώ είμαι πολύ δυνατός στην ερμηνεία της Αποκαλύψεως, την οποία διαβάζω εδώ και δεκαπέντε χρόνια. Συμφώνησε μαζί μου όταν της είπα πως φτάσαμε στην εποχή του τρίτου ίππου, του μαύρου ίππου, του οποίου ο καβαλάρης κρατάει μια ζυγαριά στο χέρι, γιατί στον αιώνα μας όλα είναι ζυγισμένα στη ζυγαριά και κανονισμένα με συμβόλαιο· καθένας δεν έχει άλλη ανησυχία, από το να επιζητήσει τα δικαιώματά του: «χοϊνιξ σίτου δηναρίου και τρεις χοϊνικες κριθής δηναρίου...». Και ταυτόχρονα όλοι θέλουν να κρατήσουν την ελευθερία του πνεύματος, την καθαρότητα της καρδιάς, την υγεία του σώματος και όλα τα αγαθά του Θεού. Έτσι, δεν είναι αυτά τα μόνα δικαιώματα που θέλουν να διαφυλάξουν. Γιατί θα εμφανιστεί ο ίππος ο χλομός, με τον καβαλάρη του τον Θάνατο και που θα επακολουθήσει ο Άδης... Τέτοια είναι τα θέματα που συζητάμε όταν βλεπόμαστε, και της κάνουν ζωηρή εντύπωση.

– Εσείς ο ίδιος πιστεύετε σ' όλα αυτά; ρώτησε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας τον Λέμπεντεβ αρχικά έκπληκτος.

– Το πιστεύω και το διερμηνεύω. Γιατί, γεννημένος φτωχός, δεν είμαι παρ'ότι ένα άτομο στον ανθρώπινο ανεμοστρόβιλο. Ποιος σέβε-

ται τον Λέμπεντεβ; Καθένας εξασκεί την κακία του εναντίον του άλλου και τον ξαποστέλλει, για να πω καλύτερα, με κλοτσιές. Αλλά στην εν λόγω ερμηνεία, είμαι ένας μεγάλος κύριος. Γιατί είναι ζήτημα πνεύματος. Το πνεύμα μου άφησε έκπληκτο και έκανε να τρέμει ένα υψηλό πρόσωπο πάνω στην πολυθρόνα του. Ήταν πριν δυο χρόνια, τις παραμονές του Πάσχα. Η αυτού εξοχότης ο Νιλ Αλεξέγιεβιτς, έχοντας ακούσει να μιλούν για μένα, όταν ακόμα ήμουν στο τμήμα του υφιστάμενος, με κάλεσε στο γραφείο του με τον Πιότρ Ζαχάριτς. Όταν μείναμε μόνοι, με ρώτησε: «Είναι αλήθεια πως είσαι διδάσκαλος στην ερμηνεία των σχετικών προφητειών του Αντίχριστου». Δεν το έκρυψα πως ήταν αλήθεια, και άρχισα να εκθέτω και να σχολιάζω το γνωστό θέμα. Δεν τα παρέστησα λιγότερο φοβερὰ απ' ό,τι ήταν, μα απεναντίας, ξετυλίγοντας το αλληγορικό κουβάρι, δυνάμωσα τη φρίκη τους και παρουσίασα και αριθμούς. Άρχισε να γελάει, αλλά μπροστά στα νούμερα και στις ομοιότητες άρχισε να τρέμει και με παρακάλεσε να κλείσω το βιβλίο και να φύγω. Για το Πάσχα μού έδωσε ένα φιλοδώρημα. Την επομένη εβδομάδα παρέδωσε την ψυχή του στον Θεό.

— Τι λέτε τώρα εκεί, Λέμπεντεβ;

— Την καθαρή αλήθεια. Έπεσε από την άμαξά του το απόγευμα... επάνω σ' ένα στύλο και πέθανε αμέσως. Σύμφωνα με τα χαρτιά του, ήταν εβδομήντα τριών χρονών· ήταν ένας άνθρωπος κοικινωπός, με άσπρα μαλλιά, πάντοτε παρφουμαρισμένος και γελούσε χωρίς σταματημό, όπως ένα μικρό παιδί. Ο Πιότρ Ζαχάριτς θυμήθηκε την επίσκεψή μου και είπε: «Εσύ το προφήτεψες».

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε για να φύγει. Ο Λέμπεντεβ απόρησε και τα χρειάστηκε μάλιστα που τον είδε να φεύγει.

— Γίνατε πραγματικά αδιάφορος, χε, χε! τόλμησε να παρατηρήσει.

— Η αλήθεια είναι πως δεν αισθάνομαι πολύ καλά. Το κεφάλι μου είναι βαρύ· ίσως είναι από το ταξίδι, απάντησε ο πρίγκιπας σκυθρωπός.

— Θα κάνατε καλά αν πηγαίνατε στην εξοχή, συνέχισε δειλά ο Λέμπεντεβ.

Ο πρίγκιπας, όρθιος, έμενε σκεφτικός.

– Κοιτάζτε, εγώ ο ίδιος, μέσα σε δυο ή τρεις μέρες, θα φύγω με όλους τους δικούς μου. Είναι απαραίτητο για την υγεία του νεογέννητου· έτσι, θα κάνω και εδώ όλες τις απαραίτητες διορθώσεις. Κι εγώ στο Παυλόβσκι θέλω να πάω.

– Κι εσείς θα πάτε στο Παυλόβσκι; έκανε ξαφνικά ο πρίγκιπας. Ω, μα όλος ο κόσμος εδώ πηγαίνει στο Παυλόβσκι; Και είπατε πως έχετε εκεί ένα εξοχικό σπίτι;

– Όλος ο κόσμος δεν πάει στο Παυλόβσκι. Αλλά, ο Ιβάν Πέτροβιτς Πτίτσιν μού παραχώρησε μια από τις βίλες του που απόκτησε δίχως πολλά πολλά. Το μέρος είναι ευχάριστο, σε ύψωμα, καταπράσινο· η ζωή εκεί είναι φτηνή, η κοινωνία καλή και έχει και μουσική. Να γιατί το Παυλόβσκι είναι τόσο πολυσύχναστο μέρος. Θα κρατήσω άλλωστε μια μικρή πτέρυγα· όσο για την κυρίως βίλα...

– Την έχετε νοικιάσει;

– Χμ... όχι... όχι ακριβώς.

– Νοικιάστε την σ' εμένα, πρότεινε ξαφνικά ο πρίγκιπας.

Φαίνεται ότι εκεί ακριβώς πάσχιζε να φέρει το πράγμα ο Λέμπεντεβ. Εδώ και τρία λεπτά αυτή η ιδέα του καρφώθηκε στο κεφάλι. Άλλωστε δεν είχε ανάγκη από ενοικιαστή, γιατί είχε στα χέρια του κάποιον, που είχε υποσχεθεί πως ίσως θα την νοίκιαζε. Και το ήξερε στα σίγουρα, πως όχι «ίσως», αλλά σίγουρα θα την νοικιάσει. Αλλά, σκέφτηκε ξαφνικά το μεγάλο συμφέρον που θα έβρισκε αν νοίκιαζε τη βίλα στον πρίγκιπα, βρίσκοντας πρόφαση πως ο άλλος ενοικιαστής δεν είχε δώσει σίγουρη υπόσχεση. «Να μια απρόοπτη μεταβολή: η υπόθεση παίρνει μια εντελώς καινούργια τροπή», σκέφτηκε. Δέχτηκε με ενθουσιασμό σχεδόν την πρόταση του πρίγκιπα, και όταν αυτός ρώτησε την τιμή, άρχισε να κουνάει τα χέρια του.

– Καλά, είπε ο πρίγκιπας, ας γίνει όπως θέλετε. Θα τα κανονίσουμε. Δεν θα χάσετε τίποτα.

Και οι δυο τους πήγαιναν προς την έξοδο του κήπου.

– Εάν θέλατε, αξιότιμε πρίγκιπα, θα μπορούσα... θα μπορούσα... να σας ανακοινώσω μερικά πράγματα, πολύ ενδιαφέροντα, για την υπόθεση που με ρωτήσατε, τραύλισε ο Λέμπεντεβ, ο οποίος, κατα-

χαρούμενος, στριφογύριζε γύρω από τον πρίγκιπα.

Αυτός σταμάτησε.

– Η Ντάρια Αλεξάντροβνα κατέχει μια βίλα στο Παυλόβσκ.

– Και μετά;

– Το πρόσωπο που γνωρίζετε, είναι φίλη της και, καθώς φαίνεται, έχει σκοπό να της κάνει συχνές επισκέψεις στο Παυλόβσκ. Έχει ένα σκοπό.

– Τι σκοπό;

– Η Αγγαίτσα Ιβάνοβνα...

– Ω, αρκετά, Λέμπεντεβ! τον διέκοψε ο πρίγκιπας, με τη δυσάρεστη αντίδραση ανθρώπου που του άγγιξαν το πιο ευαίσθητο σημείο. Δεν είναι έτσι όλα αυτά. Πέστε μου καλύτερα, πότε σκέφτεστε να φύγετε. Για μένα, όσο πιο γρήγορα τόσο το καλύτερο, γιατί μένω στο ξενοδοχείο...

Κουβεντιάζοντας, άφησαν πίσω τους τον κήπο· δεν ξαναμπήκαν στο σπίτι, αλλά διασχίζοντας την αυλή κατευθύνθηκαν προς την πόρτα του φράχτη.

– Το καλύτερο, είπε ο Λέμπεντεβ μετά από μια στιγμή σκέψης, θα ήταν να αφήνατε το ξενοδοχείο σήμερα κιόλας για να ρθείτε να μείνετε εδώ. Και μεθαύριο θα φύγουμε όλοι μαζί για το Παυλόβσκ.

– Θα δω, είπε ο πρίγκιπας με ύφος ονειροπόλο, ενώ προχωρούσε στο δρόμο.

Ο Λέμπεντεβ τον ακολούθησε με το βλέμμα. Απορούσε με την ξαφνική αφηρημάδα του πρίγκιπα, ο οποίος, βγαίνοντας, δεν του είπε «γεια σας», και ούτε καν τον χαιρέτησε. Αυτή η αμέλεια δεν ταιριαζε καθόλου στους γνωστούς και ευγενικούς τρόπους του, που ήξερε ο Λέμπεντεβ.

III

Ήταν ήδη κοντά μεσημέρι. Ο πρίγκιπας ήξερε ότι στην πόλη, στο σπίτι των Επάντσιν, θα έβρισκε μονάχα το στρατηγό απασχολημένο στην εργασία του, χωρίς και αυτό να είναι σίγουρο. Σιέφτηκε πως αυτός ίσως ήθελε να τον οδηγήσει στο Παυλόβσκ. Εντούτοις ήθελε πολύ να κάνει προηγουμένως μια επίσκεψη. Με κίνδυνο να φτάσει πολύ αργά στους Επάντσιν και να αναβάλει ως την επομένη την αναχώρησή του για το Παυλόβσκ, αποφάσισε να ψάξει για να βρει το σπίτι που ήθελε να επισκεφθεί.

Άλλωστε, η ενέργειά του αυτή ήταν αριετὰ ριψοκίνδυνη, από μια ορισμένη άποψη. Βρισκόταν σε αμηχανία και σε δισταγμό. Ήξερε ότι το σπίτι βρίσκεται στην οδό Γιαροχόβαγια, όχι μακριά απ' την οδό των Κήπων. Αποφάσισε να πάει εκεί, με την ελπίδα ότι προχωρώντας ως εκεί θα έβρισκε τον καιρό να πάρει την οριστική του απόφαση.

Φθάνοντας στη διασταύρωση των δύο δρόμων, απόρησε και ο ίδιος με την ασυνήθιστη ταραχή του. Δεν περίμενε να αισθανθεί την καρδιά του να χτυπάει τόσο δυνατά.

Από μακριά, ένα σπίτι τράβηξε την προσοχή του, χωρίς αμφιβολία, από την ιδιόμορφη εμφάνισή του· αργότερα, θυμόταν πως είχε κάνει αυτήν τη σκέψη: «Είναι σίγουρα αυτό εκεί το σπίτι που ψάχνω». Πλησίασε με έντονη περιέργεια για να εξαιριβώσει την εικασία του, και ένιωσε πως θα τον δυσαρεστούσε αν είχε μαντέψει σωστά. Ήταν ένα μεγάλο ακίνητο, σκοτεινό, με τρία πατώματα, χωρίς αρχιτεκτονική, του οποίου η πρόσοψη είχε χρώμα λερωμένο πράσινο. Μερικά τέτοια σπίτια, που είχαν χτιστεί στα τέλη του περασμένου αιώνα, βρίσκονταν ακόμη σ' αυτήν τη συνοικία της Πετρούπολης (όπου όλα αλλάζουν τόσο γρήγορα). Στέρεα κατασκευασμένα, με χοντρούς τοίχους και παράθυρα σε πολύ αραιά διαστήματα, καμιά φορά με κάγκελα στο ισόγειο, που γίνεται τις περισσότερες φορές σα-

ράφιο. Ο «σκοπέτς»* που έχει το μαγαζί, μένει συνήθως στο επάνω πάτωμα. Το εξωτερικό αυτών των σπιτιών είναι αφιλόξενο, όπως και το εσωτερικό: όλα εκεί είναι κρύα, μυστηριώδη και αδιαπέραστα, χωρίς να μπορεί κανείς να εξηγήσει με ευκολία τις αιτίες αυτής της εντύπωσης. Ο συνδυασμός των αρχιτεκτονικών γραμμών έχει, φυσικά, μερικά πράγματα απόκρυφα. Σ' αυτά τα ακίνητα έμεναν άνθρωποι που ασχολούνταν με το εμπόριο.

Ο πρίγκιπας πλησίασε την εξώπορτα και διάβασε σε μια επιγραφή: «Οικία Ρογκόζιν, κληρονομικού επίτιμου αστού». Ξεπερνώντας τους δισταγμούς του, σκούντηξε μια τζαμόπορτα, που ξανάκλεισε με θόρυβο πίσω του, και ανέβηκε στο πρώτο πάτωμα από μια φαρδιά σκάλα. Αυτή η σκάλα ήταν πέτρινη και χοντροφτιαγμένη· χανόταν στο ημίφως ανάμεσα στους κοκκινοβαμμένους τοίχους.

Ο πρίγκιπας ήξερε πως ο Ρογκόζιν κρατούσε, με τη μητέρα του και τον αδελφό του, όλο το πρώτο πάτωμα αυτής της άθλιας κατοικίας. Ο υπηρέτης που του άνοιξε την πόρτα, τον οδήγησε χωρίς να τον αναγγείλει, από έναν δαίδαλο δωματίων· μπήκαν στην αρχή σε μια σάλα επιδείξεως, της οποίας οι τοίχοι ήταν βαμμένοι σαν μάρμαρο· το παρκέτο ήταν δρύινο και τα έπιπλα, χοντρά και βαριά, σε στιλ 1820. Μετά περάσανε μια σειρά από μικρά δωμάτια, που έκαναν στροφές και ζικ-ζακ· έπρεπε να ανεβούν εδώ δύο ή τρία σκαλοπάτια· μετά ξανακατέβηκαν άλλα τόσα. Τέλος χτυπήσανε σε μια πόρτα. Ήταν ο ίδιος ο Παρφιόν Σεμιόνιτς που άνοιξε. Βλέποντας τον πρίγκιπα έμεινε κατάπληκτος και χλόμιασε τόσο πολύ, ώστε για μερικά λεπτά φαινόταν σαν ένα πέτρινο άγαλμα· η ακινησία του βλέμματός του εξέφραζε το φόβο, και το στόμα ήταν συσπασμένο σ' ένα ανόητο χαμόγελο. Η παρουσία του πρίγκιπα του φάνηκε σαν κάτι απίστευτο και σχεδόν σαν θαύμα. Ο επισκέπτης, αν και περίμενε κάτι τέτοιο, ωστόσο απόρησε.

— Παρφιόν, ίσως γίνομαι ενοχλητικός· αν θέλεις φεύγω, κατάφερε να πει με κάποια στενοχώρια.

— Καθόλου, καθόλου! απάντησε ο Παρφιόν, ξαναβρίσκοντας το θάρρος του. Έλα μέσα.

* Αυτός που ανήκει στην αίρεση των σιοπτσί (αυτοευνουχιζόμενοι).

Μιλούσαν στον ενικό. Στη Μόσχα είχαν την ευκαιρία να βλέπονται συχνά και για πολλή ώρα. Υπήρχαν ωστόσο στις συναντήσεις τους στιγμές που είχαν αφήσει μια ανεξίτηλη εντύπωση στην καρδιά και του ενός και του άλλου. Περισσότερο από τρεις μήνες είχαν να ιδωθούν.

Το πρόσωπο του Ρογκόζιν ήταν πάντα χλομό· φιλά και διαπεραστικά ρίγη το πλαισίωναν ακόμα. Αν και είχε αφήσει τον επισκέπτη να μπει, συνέχιζε να αισθάνεται μια μεγάλη ταραχή. Οδήγησε τον πρίγκιπα να καθίσει σε μια πολυθρόνα δίπλα στο τραπέζι, αλλά ο άλλος, γυρίζοντας κατά τύχη, σταμάτησε κάτω από ένα βλέμμα παράδοξα εντυπωσιακό. Λες και κάτι διαπέρασε τον πρίγκιπα και ταυτόχρονα σαν να θυμήθηκε κάτι πρόσφατο, βαρύ, ζοφερό. Χωρίς να καθίσει, μένοντας όρθιος και ασάλευτος, για μια στιγμή κοίταξε τον Ρογκόζιν ίσια μέσα στα μάτια· αυτά λες και είχαν λάμψει, με μια λάμψη ακόμη πιο ζωηρή. Τέλος ο Ρογκόζιν ψευτογέλασε, αλλά με ένα χαμόγελο που προδίδε την ταραχή του και την αμηχανία του.

— Γιατί με κοιτάζεις έτσι επίμονα; ψιθύρισε. Κάθισε.

— Παρφιών, του είπε, μίλησέ μου καθαρά: το ήξερες πως θα ερχόμουν σήμερα στην Πετρούπολη, ναι ή όχι;

— Το σκεφτόμουν πως θα 'ρθεις, και βλέπεις πως δεν έκανα λάθος, απάντησε με ένα πικρό χαμόγελο· αλλά πώς μπορούσα να μαντέψω πως θα ερχόσουν σήμερα;

Ο απότομος και οξύθυμος τόνος, με τον οποίον έκανε αυτήν την ερώτηση, και περίμενε την ίδια στιγμή μια απάντηση, προκάλεσε στον πρίγκιπα καινούργια έκπληξη.

— Αλλά και να το 'ξερες ότι θα φτάσω σήμερα, γιατί θυμώνεις έτσι; έκανε γλυκά αλλά συλλογισμένα.

— Αλλά εσύ, γιατί μου κάνεις αυτήν την ερώτηση;

— Το πρωί, κατεβαίνοντας από το τρένο, παρατήρησα μέσα στο πλήθος ένα ζευγάρι μάτια ολόδια με τα δικά σου.

— Για κοίτα! Για σκέψου! Σε ποιον ανήκαν αυτά τα μάτια; μουρμούρισε ο Ρογκόζιν φιλόποπα, αλλά ο πρίγκιπας παρατήρησε πως ανατρίχιασε.

— Δεν ξέρω· ήτανε μέσα στο πλήθος· ίσως να ήταν φαντασία μου.

Αυτόν τον τελευταίο καιρό έχω τέτοιου είδους πλάνες. Αγαπητέ μου Παρφιών, αισθάνομαι σαν να βρίσκομαι σε μια κατάσταση σαν κι αυτήν που μου συνέβαινε εδώ και πέντε χρόνια, όταν είχα τις κρίσεις.

– Μπορεί να ήταν και ένα παιχνίδι της φαντασίας σου· δεν ξέρω τίποτα, μουρμούρισε ο Παρφιών.

Δεν ήταν καθόλου διατεθειμένος να χαμογελάσει ελκυστικά. Αυτό που εμφανίστηκε στο πρόσωπό του, αντανακλούσε δυσανάλογα αισθήματα και ήταν αδύνατο να τα καταλάβεις.

– Ε, λοιπόν, μήπως θα ξαναφύγεις για το εξωτερικό; ρώτησε και ξαφνικά πρόσθεσε: Θυμάσαι, όταν συναντηθήκαμε το περασμένο φθινόπωρο στο τρένο που ερχόταν από το Πσκοβ στην Πετρούπολη... Θυμάσαι το μανδύα σου και τις μπότες σου;

Αυτήν τη φορά ο Ρογκόζιν έβαλε τα γέλια με φανερή κακία, λες και είχε βρει την ευκαιρία να ειδηλώσει αυτήν την κακία του.

– Εγκαταστάθηκες μόνιμα εδώ; ρώτησε ο πρίγκιπας ρίχνοντας ένα βλέμμα γύρω του στο γραφείο.

– Ναι, μένω σπίτι μου. Πού ήθελες να πάω;

– Είναι πολύς καιρός που έχουμε να ιδωθούμε. Έχω ακούσει για σένα πράγματα που θα ήταν αδύνατο να τα πιστέψω.

– Είναι κουτσομπολιά, απάντησε ξερά ο Ρογκόζιν.

– Ωστόσο έδιωξες όλη την παρέα· εσύ ο ίδιος μένεις κάτω από την πατρική στέγη και δεν κάνεις πια αποδράσεις. Αυτό είναι καλό. Το σπίτι είναι δικό σου ή ολόκληρης της οικογένειας;

– Το σπίτι είναι της μητέρας μου. Το διαμέρισμά της είναι από την άλλη μεριά του διαδρόμου.

– Και πού μένει ο αδελφός σου;

– Ο αδελφός μου, Σεμιόν Σεμιόνιτς, κατοικεί στην πτέρυγα.

– Είναι παντρεμένος;

– Είναι χήρος. Τι ανάγκη έχεις να τα ξέρεις όλα αυτά;

Ο πρίγκιπας τον κοίταξε χωρίς να απαντήσει· έγινε ξαφνικά σκεπτικός, φάνηκε σαν να μην άκουσε την ερώτηση. Ο Ρογκόζιν δεν επέμενε και περίμενε. Και οι δυο έμειναν για μια στιγμή σιωπηλοί.

– Μάντεψα πως αυτό είναι το σπίτι σου με την πρώτη ματιά και από εκατό βήματα απόσταση, είπε ο πρίγκιπας.

– Πώς αυτό;

– Δεν ξέρω. Το σπίτι σου έχει τη φυσιογνωμία ολόκληρης της οικογένειάς σας και της ρογκιζιανής ζωής σας. Αλλά αν με ρωτήσεις να εξηγήσω πώς έβγαλα αυτό το συμπέρασμα, δεν θα μπορούσα να το εξηγήσω. Όλα αυτά είναι κάτι σαν παραλήρημα. Φοβάμαι μάλιστα και με ανησυχεί τόσο πολύ αυτό. Στο παρελθόν δεν έκανα καμιά σκέψη για το σπίτι που μπορούσες να έμενες· αλλά μόλις το είδα, αμέσως σκέφτηκα: «Ακριβώς σ' αυτό το σπίτι πρέπει να μένει!».

– Αλήθεια! είπε ο Ρογκόζιν χαμογελώντας και χωρίς να καταλαβαίνει καθαρά τη συγκεχυμένη σκέψη του πρίγκιπα. Ο παππούς μου έχτισε αυτό το σπίτι, παρατήρησε. Όλον τον καιρό έμεναν εδώ σκοτσί, οι Χλουντιακόβ. Είναι ακόμα και σήμερα ενοικιαστές.

– Τι σκοτάδι! Ζεις σ' ένα δωμάτιο πολύ σκοτεινό, είπε ο πρίγκιπας ρίχνοντας τα μάτια του γύρω του.

Το γραφείο ήταν ένα μεγάλο δωμάτιο, ψηλοτάβανο, χωρίς φωτεινότητα, περιτριγυρισμένο με κάθε λογής έπιπλα, τραπέζια, γραφεία, ντουλάπες γεμάτες κατάρσιχα και παλιόχαρτα. Ένα κόκκινο, φαρδύ, πέτσινο ντιβάνι, το χρησιμοποιούσε οπωσδήποτε για κρεβάτι του ο Ρογκόζιν. Ο πρίγκιπας παρατήρησε επάνω στο τραπέζι, δίπλα στο οποίο καθόταν, δύο ή τρία βιβλία· το ένα, η Ιστορία του Σολοβιόβ, ήταν ανοιχτό και μία σελίδα σημαδεμένη μ' έναν σελιδοδείκτη. Στους τοίχους κρέμονταν μέσα σε θαμπές χρυσωμένες κορνίζες, μερικές ελαιογραφίες, τόσο σκοτεινές και τόσο καπνισμένες, που ήταν πολύ δύσκολο να ξεχωρίσεις τι παρίσταναν. Ένα ολόσωμο πορτρέτο τράβηξε την προσοχή του πρίγκιπα· παρουσίαζε έναν άνθρωπο κάπου πενήντα χρονών, που φορούσε μια ξενική ρεντιγκότα, που όμως ήταν μακριά· δύο παράσημα κρέμονταν από το λαιμό του, το γενάκι του αραιό, κοντό και γκριζό, το πρόσωπό του ήταν ρυτιδωμένο και κίτρινο, το βλέμμα του ύπουλο και λυπημένο.

– Αυτός δεν είναι ο πατέρας σου; ρώτησε ο πρίγκιπας.

– Ναι, αυτός ο ίδιος, απάντησε ο Ρογκόζιν μ' ένα δυσάρεστο χαμόγελο, σαν να ετοιμαζόταν να κάνει κάποιο άνοστο αστείο σε βάρος του μακαρίτη.

– Δεν ανήκε στην αίρεση των παλαιόθρησκων;

– Όχι, πήγαινε στην εκκλησία· αλλά υποστήριζε πως η παλιά θρησκεία ήταν η πιο σωστή. Άλλωστε εκτιμούσε πολύ τους σκοπτούς. Το γραφείο του ήταν αυτό εδώ που βρισκόμαστε. Γιατί με ρώτησες αν ήτανε παλαιόθρησκος;

– Εδώ θα γίνει ο γάμος;

– Εδώ..., απάντησε ο Ρογκόζιν που ανατρίχιασε απ' αυτήν την αναπάντεχη ερώτηση.

– Θα γίνει γρήγορα;

– Το ξέρεις πως αυτό δεν εξαρτάται από μένα.

– Παρφιών, δεν είμαι εχθρός σου και δεν έχω καμιά πρόθεση να σου σταθώ εμπόδιο σε τίποτα. Σου το ξαναλέω τώρα, όπως σου το έχω δηλώσει ακόμη μια φορά, σε μια στιγμή ανάλογη μ' αυτήν. Όταν στη Μόσχα ήταν να γίνει ο γάμος σου, δεν ήμουν εγώ που τον εμπόδισα, το ξέρεις. Την πρώτη φορά ήταν εκείνη που έτρεξε σ' εμένα, σχεδόν τη στιγμή της τελετής, παρακαλώντας με να τη «σώσω» από σένα. Σου επαναλαμβάνω τα ίδια της τα λόγια. Μετά, έφυγε κρυφά και από μένα· την ξαναβρήκες και την οδήγησες και πάλι στο βωμό. Και τώρα, μου είπαν πως ακόμη σε φοβάται για να καταφύγει και πάλι εδώ. Είναι αλήθεια; Ο Λέμπεντεβ μου έστειλε την είδηση και γι' αυτό και ήρθα. Το πώς έγιναν όμως όλα, το έμαθα χθες στο βαγόνι, από το στόμα του παλιού σου φίλου, του Ζαλιόζνιεβ, αν θες να ξέρεις από ποιον. Η επιστροφή μου στην Πετρούπολη δεν έχει παρὰ ένα σκοπό: είναι για να την πείσω τελικά να πάει στο εξωτερικό, για να κοιτάξει την υγεία της· κατά τη γνώμη μου είναι βαθιά διαταραγμένη, ψυχικά και ηθικά· προπαντός το μυαλό της, και χρειάζεται πολλή περιποίηση. Δεν είχα την πρόθεση να τη συνοδέψω· θα ήθελα να οργανώσω το ταξίδι της χωρίς να το ξέρει. Σου λέω την καθαρή αλήθεια. Αλλά εάν είναι αλήθεια πως τα ξαναφτιάξατε, δεν θα με ξαναδεί ποτέ στα μάτια της και δεν θα ξαναπατήσω ποτέ πια σπίτι σου. Το ξέρεις καλά πως δεν πάω να σε ξεγελάσω, γιατί πάντα ήμουν ειλικρινής μαζί σου. Δεν σου έκρυψα ποτέ τις σκέψεις μου· πάντα σου το 'λεγα πως μαζί σου θα καταστραφεί. Κι εσύ επίσης θα καταστραφείς... ίσως ακόμη περισσότερο απ' αυτήν. Εάν τα ξαναχαλούσατε, θα ήμουν ευχαριστημένος, αλλά δεν έχω καμιά πρόθεση να

βάλω το χέρι μου σ' αυτήν τη ρήξη. Ησύχασε, λοιπόν, και μην έχεις υποψίες για μένα. Άλλωστε το ξέρεις: ποτέ δεν ήμουν για σένα ένας αληθινός αντιζήλος, ακόμη κι όταν ήρθε σ' εμένα. Για δες, γελάς τώρα· ξέρω γιατί. Ναι, ζούσαμε εκεί χώρια, σε διαφορετικές πολιτείες· εσύ, βέβαια, τα ξέρεις όλα. Δεν σου έχω ήδη εξηγήσει πως «την αγαπάω όχι από έρωτα, αλλά από οίκτο»; Νομίζω πως η εξήγησή μου είναι ακριβής. Μου έλεγες, λοιπόν, πως καταλάβαινες τι ήθελα να πω· αυτή δεν είναι η αλήθεια; Κατάλαβες καλά; Τι μίσος διαβάζω στο βλέμμα σου! Ήρθα για να σε καθησυχάσω, γιατί κι εσύ επίσης μου είσαι αγαπητός. Σ' αγαπώ πολύ, Παρφιόν. Τώρα φεύγω και δεν θα ξανάρθω ποτέ. Αντίο!

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε.

— Μείνε ακόμη λίγο μαζί μου, είπε σιγά ο Παρφιόν, που δεν είχε σηκωθεί και έμενε με το κεφάλι ακουμπισμένο στο δεξί χέρι. Έχω καιρό να σε δω.

Ο πρίγκιπας ξανακάθισε. Ακολούθησε σιωπή.

— Όταν δεν είσαι μπροστά μου, Λέων Νικολάγιεβιτς, αισθάνομαι τόσο μίσος για σένα! Εδώ και τρεις μήνες που δεν σε είδα, ένιωθα για σένα μια αποστροφή, κάθε λεπτό, κάθε στιγμή· σου ορκίζομαι πως ευχαρίστως θα σε δηλητηρίαζα. Έτσι είναι. Αλλά εδώ και ένα τέταρτο, που είσαι μαζί μου, το μίσος που σου είχα εξαφανίστηκε, και μου ξανάγινες αγαπητός όπως στο παρελθόν. Μείνε λίγο μαζί μου...

— Όταν είμαι κοντά σου, έχεις εμπιστοσύνη σ' εμένα, αλλά μόλις φεύγω αυτή η εμπιστοσύνη φεύγει κι εσύ με υποπτεύεσαι πάλι. Μοιάζεις στον πατέρα σου! συμπλήρωσε φιλικά ο πρίγκιπας, προσπαθώντας να κρύψει κάτω από ένα χαμόγελο τη συγκίνησή του.

— Σε εμπιστεύομαι όταν ακούω τη φωνή σου. Καταλαβαίνω καλά πως δεν υπάρχει σύγκριση ανάμεσά μας, άλλο εσύ...

— Γιατί το πρόσθεσες αυτό; Να που θύμωσες πάλι! είπε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας τον Ρογκόζιν με απορία.

— Εδώ, φίλε μου, δεν ρωτούν τη γνώμη μας, απάντησε ο Ρογκόζιν, τα κανονίζουν χωρίς να μας συμβουλευτούν.

Σταμάτησε για ένα λεπτό και συμπλήρωσε με σιγανή φωνή:

— Ο καθένας μας αγαπάει με τον τρόπο του· θέλω να πω πως διαφέρουμε σε όλα. Εσύ λες πως την αγαπάς από οίκτο. Εγώ δεν αισθάνομαι γι' αυτήν κανέναν οίκτο. Άλλωστε αυτή με μισεί κατά βάθος. Τη βλέπω τώρα κάθε βράδυ στα όνειρά μου: είναι με κάποιον άλλον και με κοροϊδεύει. Και, αγαπητέ μου, είναι αυτό που συμβαίνει πραγματικά. Πάει να με παντρευτεί και δεν με σκέφτεται καθόλου, λες και αλλάζει τα παπούτσια της. Θα με πιστεύεις αν σου πω ότι έχω πέντε μέρες να τη δω, επειδή φοβάμαι να πάω σπίτι της; Θα με ρωτήσει γιατί πήγα. Ήδη αρκετά μ' έχει ντροπιάσει...

— Σε ντροπίασε; Τι θέλεις να πεις;

— Σαν να μην ξέρεις! Δεν το 'σκασε μαζί σου κάτω από το στεφάνι; Εσύ ο ίδιος το είπες.

— Λοιπόν, να που κι εσύ δεν με πιστεύεις, όταν σου λέω...

— Μήπως δεν με ντροπίασε, όταν στη Μόσχα είχε μια περιπέτεια με έναν αξιωματικό, τον Ζεμτιούζνικοβ; Το ξέρω στα σίγουρα, και αυτό έγινε αφού η ίδια είχε ορίσει την ημέρα του γάμου.

— Δεν είναι δυνατόν! φώναξε ο πρίγκιπας.

— Είμαι σίγουρος, είπε ο Ρογκόζιν με πεποίθηση. Θα μου έλεγες πως δεν είναι τέτοια. Αυτά σ' άλλους, αγαπητέ μου! Μ' εμένα θα φερόταν διαφορετικά και μια παρόμοια σκέψη θα της έφερνε φρίκη, το παραδέχομαι· αλλά μ' εμένα δεν θα είχε τις ίδιες ανησυχίες συνειδήσεως. Έτσι είναι. Με κοιτάει σαν να ήμουν ο πιο τελευταίος. Το ξέρω σίγουρα πως συνδέθηκε με τον Κέλερ, αυτόν τον αξιωματικό του μποξ, μονάχα για να με περιγελάσει. Αλλά δεν ξέρεις ακόμα τι μου έκανε στη Μόσχα, ούτε πόσα λεφτά μου κόστισε!...

— Λοιπόν... γιατί προσπαθείς τώρα να την παντρευτείς; Τι περιμένεις στο μέλλον; ρώτησε ο πρίγκιπας με έκπληξη.

Ο Ρογκόζιν δεν απάντησε τίποτα και έριξε στον πρίγκιπα ένα σπαραχτικό βλέμμα. Μετά από μια στιγμή σιωπής:

— Να που έχω πέντε μέρες και δεν πήγα στο σπίτι της. Πάντα φοβάμαι πως θα με βγάλει έξω από την πόρτα. Μου επαναλαμβάνει: «Είμαι ακόμα ελεύθερη και κυρία του εαυτού μου· εάν θέλω θα σε διώξω εντελώς και θα φύγω στο εξωτερικό». Είναι πολλές φορές που μου μίλησε γι' αυτό —είπε, σαν να άνοιγε μια παρένθεση και κοιτά-

ζοντας παράξενα τον πρίγκιπα στα μάτια. Είναι αλήθεια πως μου μίλησε μονάχα για να με τρομάξει. Κάτι βλέπει πάντοτε πάνω μου που της φέρνει γέλια. Άλλες φορές σμίγει τα φρύδια, κατεβάζει τα μούτρα και δεν ανοίγει πια το στόμα της. Αυτό είναι που φοβάμαι περισσότερο. Μια μέρα είπα στον εαυτό μου: δεν θα πηγαίνω σπίτι της μ' άδεια χέρια. Ε, λοιπόν! Τα δώρα μου δεν έκαναν παρὰ να διεγείρουν τις ειρωνείες της και το θυμό της. Έδωσε στην Κάτια, την καμαριέρα, ένα υπέροχο σάλι που της είχα χαρίσει, ένα σάλι που ίσως να μην είχε ξαναδεί παρόμοιο, παρὰ την πολυτέλεια στην οποία ζούσε. Όσο για το πότε θα γίνει ο γάμος, δεν μπορώ να πω τίποτα. Ωρσία κατάσταση ενός γαμπρού, που δεν τολμάει να πάει να δει τη μέλλουσα σύζυγό του. Γι' αυτό που κάθομαι σπίτι μου και όταν δεν μπορώ να κρατηθώ άλλο, πάω και περνάω κρυφά γύρω από το σπίτι της ή κρύβομαι στη γωνιά του δρόμου. Μια μέρα έμεινα φρουρά έξω από την πόρτα σχεδόν μέχρι τα χαράματα· είχα υποψιαστεί κάτι τότε. Με είδε από το παράθυρό της: «Τι θα μου έκανες, είπε, εάν μάθαινες πως σε απατώ;». Δεν μπόρεσα να κρατηθώ και της απάντησα: «Το ξέρεις καλά!».

— Τι ξέρεις;

— Και πού θες να ξέρω εγώ! χαμογέλασε ο Ρογκόζιν. Στη Μόσχα δεν μπόρεσα να την πιάσω με κανέναν, αν και την κατασιόπευα καιρό. Μια φορά την έπιασα και της είπα: «Υποσχέθηκες να γίνεις γυναίκα μου· θα μπεις σε μια τίμια οικογένεια· λοιπόν, ξέρεις τι είσαι; Ε, λοιπόν, να τι είσαι!».

—Της το είπες αυτό;

— Ναι.

— Ε, λοιπόν;

— Μου απάντησε: «Τώρα, ούτε θέλω να γίνω γυναίκα σου, δεν θα σε ήθελα ίσως, τέτοιος που είσαι, ούτε για υπηρέτη μου!». Τότε της απάντησα: «Δεν φεύγω από 'δώ και ό,τι θέλει ας γίνει!». «Κι εγώ, μου λέει, θα φωνάξω αμέσως τον Κέλερ και θα του πω να σε βγάλει έξω από την πόρτα με τις κλοτσιές». Μετά από αυτό, έπεσα πάνω της και την έδειρα. Είχε μελανιάσει το σώμα της.

— Δεν είναι δυνατόν! φώναξε ο πρίγκιπας.

– Σου λέω πως είναι αλήθεια, συνέχισε ο Ρογκόζιν, του οποίου η φωνή ήταν σιγανή, αλλά τα μάτια έλαμπαν.

– Μιάμιση ημέρα ούτε κοιμήθηκα, ούτε έφαγα, ούτε ήπια· δεν βγήκα από το δωμάτιό της· έπεφτα στα γόνατα μπροστά της λέγοντάς της: «Θα πεθάνω, αλλά δεν θα φύγω απ' εδώ αν δεν με συγχωρέσεις. Εάν με διώξεις, θα πάω να πέσω στο νερό· τι θα απογίνω τώρα χωρίς εσένα;». Όλη εκείνη την ημέρα ήταν σαν τρελή· άλλοτε έκλαιγε, άλλοτε απειλούσε ότι θα με σκοτώσει ή με γέμιζε βρισιές. Μετά φώναξε τον Ζαλιόζνιεβ, τον Κέλερ, τον Ζεμπιούζνικοβ κι ακόμη και άλλους για να με διώξει και να με εξευτελίσει μπροστά τους. «Λοιπόν, κύριοι, πάμε όλοι μαζί στο θέατρο· αυτός ας μείνει εδώ αν το θέλει· δεν είμαι υποχρεωμένη να του κρατώ συντροφιά! Όσο για σας, Παρφόν Σεμιόνιτς, θα σας σερβίρουν το τσάι κατά την απουσία μου, γιατί θα πεινάσατε σήμερα». Γύρισε μόνη από το θέατρο: «Αυτοί οι κύριοι είναι χαμένα κορμιά και άνδρες, μου λέει, σε φοβούνται και θέλουν να με τρομάξουν· λένε πως δεν θα φύγεις αν δεν με σφάζεις. Κι εγώ, όταν θα πάω να κοιμηθώ, δεν θα κλείσω την πόρτα του δωματίου μου· να πόσο σε φοβάμαι! Πάρ' το χαμπάρι. Πήρες τσάι». «Όχι, της απάντησα, ούτε και θα πάρω. Θέλεις να δείξεις φιλοτιμία, αλλά αληθινά αυτό δεν σου πάει καθόλου». Έκανε όπως είπε. Δεν έκλεισε την πόρτα της. Το πρωί, βγαίνοντας από το δωμάτιό της, άρχισε να γελά: «Είσαι τρελός; Θέλεις, λοιπόν να πεθάνεις από την πείνα;». «Συγχώρα με», της λέω. «Δεν θέλω να σε συγχωρέσω, ούτε και θα σε παντρευτώ. Είναι αλήθεια πως έμεινες όλη τη νύχτα καθισμένος σ' αυτήν την πολυθρόνα, χωρίς να κοιμηθείς». «Όχι, λέω, δεν κοιμήθηκα». «Πόσο πονηρό αυτό! Ακόμη μια φορά: δεν θα πεις τσάι, δεν θα φας». «Σου το είπα· θέλω τη συγγνώμη σου». «Εάν ήξερες πόσο δεν σου πάει αυτή η στάση! Να 'ξερες πώς μου φαίνεσαι, σαν μια σαμαρωμένη αγελάδα. Το σκέφτηκες ίσως για να με τρομάξεις! Αλλά τι με ενδιαφέρει αν θέλεις να μείνεις νηστικός! Μεγάλη υπόθεση!». Θύμωσε, αλλά αυτό δεν διήρκησε πολύ και άρχισε να με κοροϊδεύει. Απόρησα σαν είδα το θυμό της να πέφτει τόσο γρήγορα. Δεν το περίμενα από ένα χαρακτήρα τόσο εκδικητικό και τόσο μνησικάκο όπως ο δικός της. Τότε ήταν που μου πέρασε η ιδέα

πως μου δίνει τόσο λίγη σημασία, που ούτε μεγάλη κακία δεν μπορεί να μου κρατήσει! Ήταν αλήθεια. «Ξέρεις, με ρώτησε, τι είναι ο Πάπας της Ρώμης;». «Έχω ακούσει να μιλούν», της απαντώ. «Σπούδασες ποτέ σου γενική ιστορία, Παρφιόν Σεμιόνιτς;». «Δεν σπούδασα τίποτε», της λέω. «Λοιπόν, θα σου δώσω να διαβάσεις την ιστορία ενός Πάπα, που θύμωσε μ' έναν αυτοκράτορα και που τον υποχρέωσε να μείνει τρεις μέρες χωρίς να πει, ούτε να φάει, στα γόνατα, με πόδια γυμνά, στην πόρτα του πύργου του, μέχρι που αυτός να τον συγχωρέσει. Όλες αυτές τις τρεις ημέρες που ο αυτοκράτορας έμεινε γονατιστός, τι σκέψεις και τι όρκους νομίζεις πως έκανε;... Αλλά περίμενε, μου είπε, θα σου το πω εγώ η ίδια». Έτρεξε να φέρει ένα βιβλίο. «Είναι στίχου», μου είπε και άρχισε να διαβάζει σε στίχους για τους όρκους που έκανε εκείνος ο αυτοκράτορας για να εκδικηθεί τον Πάπα. «Είναι δυνατόν, μου είπε, όλα αυτά να μη σου αρέσουν, Παρφιόν Σεμιόνοβιτς;». «Όλα όσα διάβασες, της λέω, είναι αλήθεια». «Α, ώστε είναι αλήθεια· συνεπώς εσύ ο ίδιος θα λες: όταν θα γίνει γυναικα μου θα της ξαναθυμίσω αυτήν την ημέρα, και θα πάρω τη ρεβάνς!». «Δεν ξέρω, της απαντώ, ίσως είναι δυνατόν». «Πώς δεν ξέρεις;». «Όχι, δεν ξέρω, δεν σκέφτομαι αυτήν τη στιγμή αυτό». «Και τι σκέφτεσαι λοιπόν;». «Ε, λοιπόν, να: όταν σηκώνεσαι και περνάς δίπλα μου, σε κοιτάζω και σε παρακολουθώ· στο θόρυβο της ρόμπας σου η καρδιά μου λιγώνει και μόλις βγαίνεις από το δωμάτιο, θυμάμαι καθένα από τα λόγια σου και το ύφος με το οποίο τα είπες· όλη τη νύχτα δεν σκεφτόμουν τίποτε· δεν έκανα τίποτε άλλο από το να ακούω το θόρυβο της αναπνοής σου και πως γύρισες δυο φορές απ' το άλλο πλευρό...». «Ίσως, είπε γελώντας, ξέχασες πόσο ξύλο μου 'δωσες;». «Ίσως να το σκέφτομαι, δεν ξέρω». «Και αν δεν σε συγχωρέσω, και ούτε σε παντρευτώ;». «Σου το είπα ήδη, πως θα πέσω στο νερό». «Ίσως θα με σκοτώσεις πριν το κάνεις», είπε και έπεσε σε ονειροπόλημα. Μετά θύμωσε και βγήκε. Σε μια ώρα ξαναπήκε και μου είπε σκοτεινή και συνθροπή: «Θα σε παντρευτώ, Παρφιόν Σεμιόνοβιτς. Όχι γιατί σε φοβάμαι· το ίδιο μου κάνει εάν χαθώ ή έτσι ή αλλιώς. Αλλά δεν βλέπω καλύτερη διέξοδο. Κάθισε, θα σου φέρουν το γεύμα σου. Και εάν σε παντρευτώ, θα είμαι μια πιστή σύζυγος, γι' αυ-

τό να μην έχεις αμφιβολία ούτε και καμιά ανησυχία». Ύστερα, μετά από μια στιγμή σιωπής, πρόσθεσε ακόμη: «Σε θεωρούσα προηγούμενως σαν έναν αληθινό λαχέ, αλλά έκανα λάθος». Τότε ήταν που όρισε και την ημερομηνία του γάμου μας, αλλά την επόμενη εβδομάδα μού το 'σκασε και ήρθε στον Λέμπεντεβ. Μόλις έφτασα στην Πετρούπολη, μου είπε: «Δεν το αρνούμαι ότι είπα πως θα σε παντρευτώ, αλλά θέλω να περιμένω λίγο, γιατί είμαι πάντοτε ελεύθερη να κάνω ό,τι θέλω. Περίμενε κι εσύ, αν το θέλεις». Να πού βρισκόμαστε σήμερα... Τι σκέφτεσαι για όλα αυτά, Λέων Νικολάγιεβιτς;

– Εσύ τι σκέφτεσαι; ρώτησε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας θλιμμένα τον Ρογκόζιν.

– Μήπως εγώ σκέφτομαι; φώναξε αυτός.

Ήθελε να προσθέσει κάτι ακόμη, αλλά σώπασε σαν να βρισκόταν σε μια θλίψη χωρίς διέξοδο.

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε έτοιμος και πάλι να φύγει.

– Παρ' όλα αυτά, δεν θα σου σταθώ εμπόδιο, είπε με χαμηλή φωνή και ονειροπόλο ύφος, σαν να απαντούσε στη δική του μυστική σκέψη.

– Ξέρεις τι θα σου πω; είπε ο Ρογκόζιν ζωντανεύοντας, ενώ τα μάτια του άστραψαν. Δεν καταλαβαίνω καθόλου, πώς μου παραχωρείς έτσι το προβάδισμα. Ή μήπως έπαψες εντελώς να την αγαπάς; Πριν από λίγο ήσουν τόσο στενοχωρημένος, το κατάλαβα τόσο καλά. Γιατί έτρεξες εδώ τόσο βιαστικά; Από οίκτο; (και ένα κακό χαμόγελο στράβωσε το πρόσωπό του) Χα, χα!

– Νομίζεις πως σε ξεγελώ; ρώτησε ο πρίγκιπας.

– Όχι· σου έχω εμπιστοσύνη, αλλά δεν καταλαβαίνω τίποτε. Νομίζω πως ο οίκτος σου είναι χειρότερος απ' τον έρωτά μου.

Μια έκφραση μίσους ερμηνευμένη σε λόγια άστραψε στα μάτια του.

– Η αγάπη σου μοιάζει, αν δεν απατώμαι, με μίσος, παρατήρησε ο πρίγκιπας χαμογελώντας. Αλλά εάν περάσει αυτό το αίσθημα, η συμφορά που θα έρθει θα είναι ακόμη μεγαλύτερη. Καημένη μου Παρφιόν, σου το λέω...

– Τι; Πως θα τη σφάξω;

Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε.

– Θα έρθει μια μέρα που θα τη μισήσεις πολύ, εξαιτίας αυτής της αγάπης που αισθάνεσαι σήμερα και για τα βάζαννα που περνάς. Πώς μπορεί ακόμη να θέλει να σε παντρευτεί, είναι κάτι που δεν μπορώ να το σκεφτώ. Όταν το έμαθα χθες δεν το πίστεψα καθόλου και στενοχωρήθηκα. Να, που δυο φορές τώρα σε παράτησε και έφυγε την παραμονή της γαμήλιας τελετής. Ίσως έχει κάποια προαίσθηση... Τι μπορεί τώρα να την φέρει πίσω σ' εσένα; Τα χρήματά σου; Ανοησίες. Μήπως η μόνη της επιθυμία είναι να παντρευτεί; Θα μπορούσε να βρει κάποιον άλλον, όποιον άλλον και να πάρει θα είναι καλύτερα γι' αυτήν, γιατί εσύ θα μπορούσες κάλλιστα να τη σφάζεις και αυτή το καταλαβαίνει ίσως πολύ καλά. Η ορμητικότητα του πάθους σου την τράβηξε; Μπορεί να είναι και έτσι... Έχω ακούσει να λένε πως υπάρχουν γυναίκες που ζητούν ένα τέτοιο πάθος... μόνον...

Ο πρίγκιπας σταμάτησε και έγινε σκεπτικός.

– Γιατί χαμογελάς ακόμη βλέποντας το πορτρέτο του πατέρα μου; ρώτησε ο Ρογκόζιν, που κατασκόπευε και τη μικρότερη αλλαγή στο πρόσωπο του πρίγκιπα.

– Γιατί χαμογέλασα; Γιατί μου πέρασε η σκέψη πως αν δεν σε έπιανε αυτό το πάθος, θα γινόσουν, και μάλιστα αρκετά σύντομα, ιδιος με τον πατέρα σου. Θα κλεινόσουν μέσα σ' αυτό το σπίτι με μια γυναίκα υπάκουη και σιωπηλή· θα της μιλούσες κι εσύ σπάνια και αυστηρά, δεν θα πίστευες σε κανέναν, γιατί δεν θα είχες ανάγκη να πιστεύεις· θα ήσουν ευχαριστημένος να μαζεύεις λεφτά σιωπηλά και σκυθρωπά. Και μετά, όταν πια θα γερνούσες, το πολύ πολύ να σε ενδιέφεραν τα παλιά βιβλία ή να έκανες το σημείο του σταυρού με τα δυο δάκτυλα...

– Κοροΐδεύε με! Μου είπε ακριβώς τα ίδια πράγματα, δεν πάει πολύς καιρός, βλέποντας αυτό το πορτρέτο. Είναι περίεργο που οι σκέψεις σας συναντώνται τώρα.

– Πώς! Ηρθε ήδη σπίτι σου; ρώτησε περίεργα ο πρίγκιπας.

– Ναι, κοίταζε για πολλή ώρα το πορτρέτο και με ρωτούσε για το μακαρίτη. «Να, πώς θα γίνεις με τον καιρό, είπε γελώντας. Έχεις, Παρφιόν Σεμιόνιτς, ορμητικά πάθη, τόσο ορμητικά, που θα σε οδη-

γούσαν ίσια στη Σιβηρία, αν δεν είχες μυαλό, γιατί εσύ έχεις πολύ μυαλό (είπε αυτά τα λόγια, αληθινά, το πιστεύεις ή δεν το πιστεύεις; Ήταν η πρώτη φορά που μου τα έλεγε αυτά). Γρήγορα θα απαρνίσουν τις τωρινές νεανικές σου τρέλες, και όπως είσαι ένας άνθρωπος αμόρφωτος, δεν θα είχες άλλη απασχόληση από το να μαζεύεις χρήματα. Θα έμενες κλεισμένος σπίτι σου, ακριβώς όπως ο πατέρας σου, με συντροφιά τους σκοπτοί σου. Ίσως τελικά να ασπαζόσουν την πίστη τους. Αγαπάς τόσο τα χρήματά σου, που θα μάζευες όχι μόνο δύο, αλλά ποιος ξέρει, ίσως δέκα εκατομμύρια, με κίνδυνο να πεθάνεις της πείνας πάνω στα σακούλια σου από χρυσάφι, γιατί τα κάνεις όλα με πάθος, και τα παρατραβάς ως το πάθος!». Είναι, σχεδόν, λέξη προς λέξη, όσα μου είπε. Ποτέ μέχρι τότε δεν μου είχε μιλήσει έτσι. Πάντα κουβεντιάζει μαζί μου σαχλαμάρες και με κοροϊδεύει. Κι αυτήν τη φορά είχε αρχίσει να κοροϊδεύει και μετά, ξαφνικά, έγινε κυθωπή· τριγύρισε όλο το σπίτι επιθεωρώντας το, σαν να φοβόταν κάτι. «Θα τα αλλάξω όλα αυτά, της είπα, ή καλύτερα θα αγοράσω ένα άλλο σπίτι για το γάμο μας». «Όχι, όχι, απάντησε, δεν θα αλλάξεις τίποτε εδώ· θα συνεχίσουμε στο ίδιο τρένο της ζωής. Θέλω να μείνω κοντά στη μητέρα σου όταν θα γίνω γυναίκα σου». Την πήγα στη μητέρα μου. Στάθηκε μπροστά της σαν κόρη της, όλο σεβασμό. Εδώ και δυο χρόνια η μητέρα μου είναι άρρωστη, έχει χάσει τα λογικά της κυρίως από το θάνατο του πατέρα μου, είναι σαν να ξαναμωράθηκε· τα πόδια της είναι παράλυτα, δεν μιλάει και περιορίζεται να κάνει μια υπόκλιση με το κεφάλι στους ανθρώπους που πάνε να τη δουν. Εάν δεν της πας την τροφή της, μπορεί να μείνει δύο ή τρεις μέρες χωρίς να ζητήσει τίποτε. Πήρα το δεξιό χέρι της μητέρας μου, της ένωσα τα δάκτυλα στο σημείο του σταυρού και της είπα: «Ευλογήστε την μαμά, θα γίνει γυναίκα μου». Τότε φίλησε με συγκίνηση το χέρι της λέγοντας: «Είμαι σίγουρη πως η μητέρα σου έχει πολύ υποφέρει». Βλέποντας αυτό εδώ το βιβλίο, με ρώτησε: «Αρχισες λοιπόν να διαβάζεις την ιστορία της Ρωσίας; (Ήταν αυτή η ίδια που μια μέρα στη Μόσχα μού είπε: Θα έκανες καλά αν μορφωνόσουν λίγο, παραδείγματος χάριν, διαβάζοντας την ιστορία της Ρωσίας του Σολοβιόβ, γιατί δεν ξέρεις τίποτε). Έχεις δίκιο, είπε, συ-

νέχισε το διάβασμα. Θα σου γράψω εγώ η ίδια έναν κατάλογο από βιβλία που πρέπει να διαβάσεις μετά από αυτό, θέλεις;». Δεν μου είχε μιλήσει ποτέ έτσι. Έμεινα κατάπληκτος, και για πρώτη φορά αισθάνθηκα σαν ένας ζωντανός άνθρωπος.

– Χαίρομαι πολύ, Παρφιόν, χαίρομαι! είπε ο πρίγκιπας με συγκίνηση. Ποιος ξέρει; Ίσως ο Θεός θελήσει να σας ενώσει.

– Αυτό δεν θα γίνει ποτέ! φώναξε ο Ρογκόζιν παράφορα.

– Άκουσε, Παρφιόν, αν την αγαπάς τόσο, είναι δυνατόν να μην θελήσεις να γίνεις άξιος της εκτίμησής της; Και αν το θέλεις, είναι δυνατόν να μην ελπίζεις; Πριν λίγη ώρα, σου είπα πως δεν καταλάβαινα γιατί δέχεται να σε παντρευτεί. Αλλά, μόλο που δεν μπορώ να βρω μια λύση, ωστόσο πρέπει να υπάρχει γι' αυτό μια πιθανή αιτία: δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Είναι πεπεισμένη για την αγάπη σου, αλλά δεν είναι απόλυτα πεπεισμένη για ορισμένα προτερήματα. Δεν μπορεί να είναι διαφορετικά, και αυτά που μου είπες το επιβεβαιώνουν. Εσύ ο ίδιος το είπες, πως βρήκε την καλύτερη γλώσσα να σου μιλήσει και να μεταχειριστεί έναν τρόπο εντελώς διαφορετικό απ' αυτόν που ήξερες μέχρι τώρα. Είσαι καχύποπτος και ζηλιάρης και γι' αυτό μεγαλοποίησες όλα τα κακά που είδες σ' αυτήν. Είναι σίγουρο πως δεν έχει για σένα μια τόσο άσχημη ιδέα, όπως λες. Αλλιώς θα έπρεπε να παραδεχτεί ότι ενώ θα σε παντρευτεί, καταδικάζεται επίτηδες, να χαθεί πνιγμένη ή σφαγμένη. Είναι δυνατόν; Ποιος πάει, γνωρίζοντας την κατάσταση, μπροστά στο θάνατο;

Ο Παρφιόν άκουγε τα θερμά λόγια του πρίγκιπα μ' ένα πικρό χαμόγελο. Η πεποίθησή του φαινόταν πια ακλόνητη.

– Τι βλοσυρά που με κοιτάξεις, Παρφιόν! ξέφυγε του πρίγκιπα μ' ένα αίσθημα θλίψης.

– Να χαθεί πνιγμένη ή σφαγμένη! φώναξε τέλος ο Ρογκόζιν. Χε! Ακριβώς: εάν με παντρεύεται είναι γιατί είναι σίγουρη πως θα σφαχτεί από το χέρι μου! Όχι! Δεν έχεις καταλάβει ακόμη, πρίγκιπα, τι συμβαίνει σ' όλη αυτήν την υπόθεση;

– Δεν σε καταλαβαίνω.

– Μετά απ' αυτό, ίσως και να μη με καταλαβαίνεις, χε, χε! Αφού το λένε πως είσαι λίγο... κάπως έτσι. Αγαπάει έναν άλλον, δεν είναι

έτσι; Αγαπάει έναν άλλον, όπως την αγαπάω τώρα εγώ. Και αυτός ο άλλος ξέρεις ποιος είναι; Είσαι εσύ! Τι, δεν το ήξερες;

– Εγώ!

– Ναι, εσύ! Άρχισε να σε αγαπάει από την ημέρα της γιορτής της. Μόνον που νομίζει πως της είναι αδύνατον να σε παντρευτεί, γιατί θα σε γεμίσει ντροπή και θα σου καταστρέψει το μέλλον σου. «Ξέρουν ποια είμαι», λέει. Μου τα είπε η ίδια κατάμουτρα. Εσένα φοβάται να μη σε καταστρέψει και να μη σε ντροπιάσει· αλλά εμένα, δεν βαριέσαι, μπορεί να με παντρευτεί. Να, τι εκτίμηση μου έχει· κράτησέ το αυτό.

– Αλλά, πώς το έσκασε για να 'ρθει κοντά μου και να μου ξαναφύγει...

– Για να 'ρθει σ' εμένα; Χε! Ποιος μπορεί να ξέρει τι της πέρασε από το κεφάλι; Τώρα είναι σε μια κατάσταση πυρετού! Μια μέρα μού φωνάζει: «Σε παντρεύομαι, σαν να πάω να πέσω στο νερό. Ας παντρευτούμε όσο πιο σύντομα γίνεται!». Αυτή η ίδια επισπεύδει τις προετοιμασίες, ορίζει την ημέρα του γάμου... Μετά, όταν πλησιάζει η μέρα, αρχίζει να φοβάται, ή σκέφτεται άλλα πράγματα, ένας Θεός ξέρει τι! Την έχεις δει. Κλαίει, γελάει, παραφέρεται πυρετωδώς. Τι σε κάνει και απορείς που έφυγε κι από σένα; Έφυγε γιατί διέκρινε την ορμητικότητα του πάθους που της εμπνέεις. Δεν μπόρεσε να μείνει κοντά σου. Είπες πριν λίγο πως την ξαναβρήκα στη Μόσχα. Δεν είναι έτσι ακριβώς· ήταν αυτή η ίδια που έτρεξε κοντά μου, σαν έφυγε από σένα. Μου είπε: «Όρισε την ημέρα, είμαι έτοιμη! Φέρε σαμπάνια! Λοιπόν, πάμε στις τσιγγάνες!», φώναξε. Αλλά αν δεν ήμουν εγώ, από πολύ καιρό θα έπεφτε στο νερό, αλήθεια σου λέω. Εάν δεν το 'κανε, είναι ίσως γιατί με βρίσκει πιο επικίνδυνο από το νερό. Θα με παντρευτεί από μίσος... εάν με παντρευτεί. Σου το λέω: θα με παντρευτεί απ' το κακό της.

– Αλλά πώς μπορείς... πώς..., φώναξε ο πρίγκιπας χωρίς να τελειώσει τη φράση του.

Κοίταξε τον Ρογκόζιν με τρομάρα.

– Γιατί δεν τελείωσες τη φράση σου; είπε αυτός σαρκάζοντας. Θέλεις να σου πω τι σκέφτεσαι αυτήν τη στιγμή; Σκέφτεσαι: «Πώς

μπορεί να τον παντρευτεί τώρα; Πώς θα την αφήσω να κάνει έναν παρόμοιο γάμο;». Χωρίς αμφιβολία αυτά σκέφτεσαι...

– Δεν είναι γι' αυτό, Παρφιόν, που ήρθα εδώ, σου το επαναλαμβάνω. Δεν ήταν αυτή η ιδέα που είχα στο νου μου.

– Ίσως να μην ήρθες γι' αυτό και ίσως να μην είχες αυτήν την ιδέα στο μυαλό σου, αλλά τώρα αυτός βέβαια είναι ο τρόπος που σκέφτεσαι, χε, χε! Λοιπόν, φτάνει! Γιατί είσαι τόσο αναστατωμένος; Είναι αλήθεια πως δεν ξέρεις τίποτε απ' όλα αυτά; Με κάνεις κι απορώ.

– Όλα αυτά, Παρφιόν, είναι ζήλια. Είναι αρρώστια. Σφάλλεις πολύ, υπερβάλλεις..., ψέλλισε ο πρίγκιπας κατασυγνινημένος. Μα τι έχεις;

– Άσ' το αυτό, είπε ο Παρφιόν αρπάζοντας γρήγορα από τα χέρια του πρίγκιπα και ξαναβάζοντας στη θέση ένα μικρό μαχαίρι που αυτός είχε πάρει πάνω από το τραπέζι, δίπλα απ' το βιβλίο, και το ξανάβαλε εκεί.

– Όταν έφευγα για την Πετρούπολη, συνέχισε ο πρίγκιπας, είχα σαν κάποιο προαίσθημα... δεν ήθελα να 'ρθω εδώ. Ήθελα να ξεχάσω όλα όσα με συνέδεαν μ' αυτήν την πόλη, να τα ξεριζώσω από την καρδιά μου! Λοιπόν, αντίο... Αλλά τι έχεις πάλι;

Μιλώντας, ο πρίγκιπας είχε ξαναπάρει, από αφηρημάδα, το μικρό μαχαίρι. Ο Ρογκόζιν τού το άρπαξε από τα χέρια και το πέταξε πάνω στο τραπέζι. Ήταν ένα μαχαίρι αρκετά απλό· η λαβή ήταν κοκάλινη και η λάμα είχε δεκαπέντε πόντους μάκρος και ανάλογο φάρδος.

Βλέποντας τον πρίγκιπα έκπληκτο που του τράβηξαν δυο φορές το μαχαίρι από τα χέρια, ο Ρογκόζιν το πήρε με θυμό, το έβαλε μέσα στο βιβλίο και το πέταξε στο άλλο το τραπέζι.

– Το χρησιμοποιείς για χαρτοκόπτη; ρώτησε ο πρίγκιπας με αφηρημάδα, αλλά πάντοτε αρκετά ενοχλημένος.

– Ναι...

– Είναι βέβαια ένα μαχαίρι κήπου.

– Ναι. Μήπως δεν μπορείς να κόψεις τις σελίδες με ένα μαχαίρι κήπου;

– Αλλά είναι... τόσο καινούργιο!

– Τι σημασία έχει; Μήπως δεν μπορώ να αγοράσω ένα καινούργιο μαχαίρι; φώναξε θυμωμένα ο Ρογκόζιν.

Ο θυμός του μεγάλωνε σε κάθε λέξη του πρίγκιπα. Αυτός ο τελευταίος ανατρίχιασε και τον κοίταζε επίμονα.

– Για κοίταξε κάτι ιδέες! είπε ξαφνικά γελώντας σαν να συνήλθε εντελώς. Συγχώρεσέ με, αγαπητέ μου, όταν το κεφάλι μου είναι βαρύ, όπως τώρα, και όταν η αρρώστια μου με πιάνει... έχω γελοίες αφηρημάδες. Δεν ήταν αυτή η ερώτηση που ήθελα να σου κάνω... Τώρα το ξέχασα. Αντίο...

– Όχι από εκεί, είπε ο Ρογκόζιν.

– Ξέχασα!

– Από εδώ, πάμε, θα σου δείξω το δρόμο.

IV

Πέρασαν από τα ίδια δωμάτια που ο πρίγκιπας είχε ήδη περάσει· ο Ρογκόζιν ήταν λίγο μπροστά. Μπήκαν στη μεγάλη σάλα, στους τοίχους της οποίας ήταν κρεμασμένοι μερικοί πίνακες, πορτρέτα επισκόπων και τοπία, όπου δεν μπορούσες να διακρίνεις τίποτε. Πάνω από την πόρτα που έβγαζε στο διπλανό δωμάτιο, έβλεπες μια εικόνα με διαστάσεις αρκικά ακανόνιστες· είχε περίπου δυόμισι πήχες μήκος και τριάντα πόντους ύψος. Αυτή η εικόνα παρουσίαζε τον Σωτήρα μετά την Αποκαθήλωση. Ο πρίγκιπας την κοιτάζε χωρίς να σταματήσει και σαν κάτι να θυμήθηκε, θέλησε να περάσει πιο γρήγορα την πόρτα. Αισθανόταν άσχημα σ' αυτό το σπίτι και βιαζόταν να φύγει. Αλλά ο Ρογκόζιν σταμάτησε μπροστά στον πίνακα.

— Όλους αυτούς τους πίνακες, είπε, τους αγόρασε ο μακαρίτης ο πατέρας μου, που ήταν ένας ερασιτέχνης λάτρης της ζωγραφικής, σε δημοπρασία. Τους πλήρωσε ένα ή δύο ρούβλια τον καθένα. Ένας γνώστης που τους εξέτασε, είπε πως όλοι τους είναι για πέταμα, εκτός απ' αυτόν που βρίσκεται πάνω από την πόρτα. Αυτόν ο πατέρας μου τον πλήρωσε δύο ρούβλια. Όταν ζούσε ακόμη, του πρόσφεραν τριακόσια πενήντα ρούβλια, μετά ένας έμπορος, μεγάλος συλλέκτης, ο Ιβάν Ντμίτριτς Σαβέλιεβ, πρόσφερε τετρακόσια ρούβλια· τέλος, την περασμένη εβδομάδα πρότεινε πεντακόσια στον αδελφό μου Σεμιόν Σεμιόνιτς. Εγώ προτίμησα να τον κρατήσω.

— Μα αυτό είναι μια κόπια του Χανς Χολμπάιν, είπε ο πρίγκιπας, αφού εξέτασε καλά τον πίνακα· και, χωρίς να είμαι μεγάλος γνώστης, θα μπορούσα να πω πως είναι ένα υπέροχο αντίγραφο. Έχω δει το πρωτότυπο στο εξωτερικό και δεν μπορώ να το ξεχάσω. Αλλά... τι έπαθες πάλι;

Ο Ρογκόζιν, σταματώντας ξαφνικά να κοιτάζει τον πίνακα, άρχισε να προχωράει. Αυτή την ορμητική χειρονομία του, μπορούσες να την εξηγήσεις από την αφηρημάδα του και από την ιδιαίτερη κατάρ-

σταση του εκνευρισμού του. Αλλά ο πρίγκιπας απόρησε αρκετά που είδε να κόβεται έτσι μια συνομιλία, που αυτός ο ίδιος είχε αρχίσει.

– Πες μου, Λέων Νικολάγιεβιτς, είναι καιρός που ήθελα να σου κάνω μια ερώτηση: πιστεύεις στον Θεό, ναι ή όχι; ρώτησε ξαφνικά ο Ρογκόζιν, αφού έκανε μερικά βήματα.

– Τι αλλόκοτη ερώτηση... και τι παράξενο βλέμμα! παρατήρησε άθελά του ο πρίγκιπας.

Ακολούθησε σιωπή.

– Εγώ αγαπώ και θαυμάζω αυτόν τον πίνακα, μουρμούρισε ο Ρογκόζιν σαν να είχε ξεχάσει την ερώτησή του.

– Αυτός ο πίνακας! φώναξε ο πρίγκιπας σαν να του ήρθε μια ξαφνική έμπνευση, αυτός ο πίνακας! Μα ξέρεις πως βλέποντάς τον μπορείς να χάσεις την ίδια σου την πίστη;

– Ναι, μπορείς να χάσεις την πίστη, επιβεβαίωσε ο Ρογκόζιν με έναν απροσδόκητο τρόπο.

Έφθασαν στο κατώφλι της πόρτας.

– Πώς μπορείς και το λες αυτό; φώναξε ο πρίγκιπας σταματώντας ξαφνικά. Πήρες στα σοβαρά μια σκέψη που ήταν σχεδόν ένα αστέιο. Και γιατί με ρώτησες αν πιστεύω στον Θεό;

– Για τίποτε. Να, έτσι. Είναι μια ερώτηση που ήθελα να σου κάνω από πολύ καιρό. Σήμερα υπάρχουν πολλοί άπιστοι. Εσύ που έζησες στο εξωτερικό, θα μπορείς να μου πεις αν είναι αλήθεια, όπως με διαβεβαίωσε ένας μεθυσμένος, αν στη Ρωσία υπάρχουν περισσότεροι άθεοι από κάθε άλλη χώρα. Αυτός μου λέει: «Για μας είναι πιο εύκολο να είμαστε άθεοι, γιατί είμαστε πιο προοδευμένοι απ' αυτούς».

Ο Ρογκόζιν υπογράμμισε την ερώτησή του μ' ένα σαρκαστικό γέλιο. Μετά, με μια ξαφνική κίνηση, άνοιξε την πόρτα και, έχοντας το χέρι στο πόμολο, περίμενε τον πρίγκιπα να βγει. Αυτός απόρησε, αλλά βγήκε. Ο Ρογκόζιν τον ακολούθησε στο κεφαλόσκαλο και έκλεισε την πόρτα πίσω του. Έμειναν ο ένας απέναντι στον άλλον σαν να είχαν ξεχάσει πού ήταν και τι έπρεπε να κάνουν.

– Αντίο, είπε ο πρίγκιπας δίνοντάς του το χέρι.

– Αντίο, επανέλαβε ο Ρογκόζιν σφίγγοντας δυνατά αλλά μηχανικά το χέρι του πρίγκιπα.

Ο πρίγκιπας κατέβηκε ένα σιαλοπάτι και ξαναγύρισε. Ήταν φανερό πως δεν ήθελε να αφήσει έτσι τον Ρογκόζιν.

— Όσο γι' αυτό που αφορά την πίστη, είπε γελώντας και ζωηρεύοντας κάτω από την επίδραση μιας θύμησης, είχα, την περασμένη εβδομάδα, τέσσερις συνομιλίες πάνω σ' αυτό το θέμα μέσα σε δυο μέρες. Ένα πρωί ταξιδεύοντας σε μια καινούργια σιδηροδρομική γραμμή, έκανα τη γνωριμία ενός κάποιου Σ., με τον οποίον συζήτησα περίπου τέσσερις ώρες. Είχα ακούσει προηγουμένως να λένε πολλά γι' αυτόν και μου είπε, ανάμεσα σε τόσα άλλα πράγματα, πως ήταν άθεος. Ήταν ένας άνθρωπος πολύ μορφωμένος και ήμουν ευτυχισμένος που είχα βρει την ευκαιρία να μιλήσω μ' έναν αληθινό επιστήμονα. Επιπλέον, ήταν άνθρωπος με τέλεια ανατροφή, έτσι ώστε μου μιλούσε σαν έναν άνθρωπο ίσον προς αυτόν, τόσο στη μόρφωση, όσο και στην αντίληψη. Δεν πιστεύει στον Θεό. Μονάχα ένα πράγμα μου έκανε εντύπωση. Συζητώντας γι' αυτό το θέμα, σου έδινε την εντύπωση πως μιλάει για άλλα πράγματα. Και αυτήν την εντύπωση την είχα όσες φορές τύχαινε να συνομιλήσω με άπιστους ή να διαβάσω τα βιβλία τους. Μίλησα λοιπόν γι' αυτήν την παρατήρηση στον Σ., αλλά ίσως δεν μπόρεσα να του ξεκαθαρίσω τη σκέψη μου, γιατί δεν με κατάλαβε... Το βράδυ της ίδιας ημέρας έφτασα σε μια πόλη της επαρχίας για να περάσω εκεί τη νύχτα. Έμεινα σ' ένα ξενοδοχείο όπου ένας φόνος είχε γίνει την περασμένη νύχτα: ήταν ακόμη το θέμα των συζητήσεων σαν έφτασα. Δύο χωρικοί μιας κάποιας ηλικίας, που γνωρίζονταν από πολύ καιρό και που ήτανε φίλοι, είχαν νοικιάσει ένα κοινό μικρό δωμάτιο για να περάσουν τη νύχτα αφού ήπιαν το τσάι τους. Δεν ήταν μεθυσμένοι, ούτε ο ένας ούτε ο άλλος. Ο ένας απ' αυτούς είδε πως ο φίλος του φορούσε εδώ και δυο μέρες ένα ρολόι που δεν το είχε δει προηγουμένως. Το ρολόι ήταν ασημένιο και κρεμόταν από ένα κορδόνι κίτρινο στολισμένο με γυάλινες χάντρες. Ο άνθρωπος αυτός δεν ήταν κλέφτης: ήταν μάλιστα ένας τίμιος άνθρωπος και ως χωρικός είχε τον τρόπο του. Αλλά το ρολόι του φίλου του τόσο πολύ τον μάγεψε, που τελικά υπέκυψε στον πειρασμό. Οπλίστηκε μ' ένα μαχαίρι, και όταν ο άλλος είχε την πλάτη γυρισμένη, τον πλησίασε με πατημασιές λύκου, σήκωσε τα μάτια

στον ουρανό, σταυροκοπήθηκε και πρόφερε με θέρμη αυτήν την προσευχή: «Κύριε, συγχώρα με, για την αγάπη του Χριστού!». Έτσι, έκοψε μ' ένα μονάχα χτύπημα το λαιμό του συντρόφου του, όπως σφάζει κανείς ένα πρόβατο, και του πήρε το ρολόι.

Ο Ρογκόζιν έβαλε τα γέλια. Το γέλιο του αυτό είχε κάτι το νευρικό. Ήταν μια παραφωνία αυτό το γέλιο που διαδέχτηκε την κακή του διάθεση στην οποία ήταν βουτηγμένος μέχρι εκείνη τη στιγμή.

– Να, τι με ευχαριστεί! Οπωσδήποτε δεν θα βρισκόταν τίποτε καλύτερο! φώναξε με φωνή λαχανιασμένη, σχεδόν φουσιώνοντας. Ο ένας δεν πιστεύει στον Θεό· ο άλλος τον πιστεύει τόσο, που κάνει την προσευχή του πριν σκοτώσει τους ανθρώπους! Όχι, αγαπητέ μου, δεν εφευρίσκει κανείς παρόμοια πράγματα. Χα, χα! Αυτό τα ξεπερνάει όλα!...

– Την άλλη μέρα το πρωί, βγήκα για να κάνω έναν περίπατο στην πόλη, συνέχισε ο πρίγκιπας μόλις ησύχασε ο Ρογκόζιν (αν και ένα σπασμωδικό και αρρωστιάριο γέλιο συνέχιζε να σαλεύει στα χείλη του). Συναντώ έναν μεθυσμένο φαντάρο, εντελώς κουρελή και άθλιο, που τρέκλιζε στο ξύλινο πεζοδρόμιο. Με πλησιάζει και μου λέει: «Αγοράζεις αυτόν τον ασημένιο σταυρό, αφεντικό, σου τον παραχωρώ για είκοσι καπίκια· είναι καλός για τόσα λεφτά». Και δείχνει, κρεμασμένο από ένα κορδόνι μπλε, πολύ τριμμένο, έναν σταυρό που ίσως τον είχε βγάλει από το λαιμό του. Με μια πρώτη ματιά έβλεπες πως ήταν ένας σταυρός από κασσίτερο με οκτώ άκρες, μεγάλης διάστασης, με μια λαμπρότητα, σε ρυθμό βυζαντινό. Τράβηξα ένα νόμισμα των είκοσι καπικιών και του το έδωσα, μετά πέρασα το σταυρό γύρω απ' το λαιμό μου. Διάβασα στο πρόσωπό του τη χαρά που αισθανόταν στην ιδέα πως είχε εξαπατήσει ένα ηλίθιο αφεντικό και έτρεξε χωρίς αμφιβολία στην ταβέρνα για να πει τα είκοσι καπίκια του. Εκείνη τη στιγμή, φίλε μου, όλα όσα είχα παρατηρήσει στη Ρωσία μου παρείχαν την πιο ζωντανή εντύπωση. Άλλες φορές δεν καταλάβαινα τίποτε· στην πατρίδα μας ήμουν τελείως αμάθητος. Στο εξωτερικό, όλα αυτά τα πέντε χρόνια που έμεινα, δεν θυμόμουν τη Ρωσία παρά σαν μια θύμηση φανταστική. Έκανα λοιπόν τον περίπατό μου και έλεγα στον εαυτό μου: «Θα περιμένω ακόμη πριν τον κα-

ταδικάσω αυτόν τον Ιούδα. Ο Θεός ξέρει τι γίνεται σ' αυτές τις καρδιές των φτωχών μεθυσμένων!». Γυρνώντας στο ξενοδοχείο μια ώρα αργότερα, συνάντησα μια χωρική μ' ένα μωρό στην αγκαλιά. Ήταν μια γυναίκα ακόμη νέα και το παιδί μπορεί να ήταν έξι εβδομάδων. Χαμογέλασε στη μητέρα του, για πρώτη φορά, έλεγε αυτή, από τότε που γεννήθηκε. Την είδα να σταυροκοπιέται ξαφνικά με μια άφατη ευλάβεια. «Γιατί το κάνεις αυτό;», της είπα. Είχα τότε τη μανία να κάνω ερωτήσεις. «Τόση χαρά, απάντησε αυτή, αισθάνεται μια μητέρα όταν βλέπει το πρώτο χαμόγελο του παιδιού της, όση χαρά αισθάνεται και ο Θεός, κάθε φορά που Αυτός βλέπει, ψηλά από τον ουρανό, έναν αμαρτωλό να προσεύχεται από τα βάθη της καρδιάς του». Αυτά ήταν, σχεδόν κατὰ γράμμα, που μου είπε αυτή η γυναίκα του λαού. Ήταν μια σκέψη τόσο βαθιά, τόσο λεπτή, τόσο απλά θρησκευτική, όπου εκφράστηκε όλη η ουσία του χριστιανισμού, η έννοια του Θεού ως ουράνιου Πατέρα που χαίρεται σαν βλέπει τον άνθρωπο, όπως ένας πατέρας βλέπει το παιδί του. Είναι η κυριότερη ιδέα του Χριστού. Μια απλή γυναίκα του λαού! Είναι αλήθεια, πως ήταν μια μητέρα... Και ποιος ξέρει αν δεν ήταν η γυναίκα του στρατιώτη που μου πούλησε το σταυρό; Άκουσέ με, Παρφιόν, πριν λίγη ώρα μού έθεσες μια ερώτηση· να, η απάντησή μου: η ουσία του θρησκευτικού αισθήματος δεν μπορεί να υπαχθεί σε καμιά λογική, και είναι απρόσιτη σε κάθε αθεϊσμό. Υπάρχει και θα υπάρχει αιώνια σ' αυτό το αίσθημα κάτι το άπιαστο και απρόσιτο στην επιχειρηματολογία των άθεων. Αλλά το πιο αξιοσημείωτο είναι ότι μπορείς να το παρατηρήσεις με περισσότερη λάμψη και αυθορμητισμό στην καρδιά των Ρώσων! Να το συμπέρασμά μου! Είναι μια από τις πρώτες πεποιθήσεις που απόκτησα γνωρίζοντας τη Ρωσία μας. Υπάρχουν πολλά καλά που μπορούμε να κάνουμε, Παρφιόν, και κυρίως στη ρώσικη γη μας, πίστεψέ με! Θυμήσου τις συναντήσεις και τις συνομιλίες που είχαμε στη Μόσχα κάποτε... Ω, δεν είχα καμιά όρεξη να ξαναγυρίσω εδώ τώρα! Και δεν υπολόγιζα καθόλου πως θα σε συναντούσα σε παρόμοιες συνθήκες!... Τέλος, ας μη μιλάμε άλλο!... Αντίο, γεια σου! Ο Θεός να σ' έχει καλά!

Γύρισε και άρχισε να κατεβαίνει τις σκάλες.

– Λέων Νικολάγιεβιτς! του φώναξε από πάνω ο Παρφιόν μόλις αυτός έφτασε στο πρώτο πλατύσκαλο· αυτόν το σταυρό που αγόρασες απ’ τον φαντάρο, τον έχεις πάνω σου;

– Ναι, τον φοράω, είπε ο πρίγκιπας σταματώντας.

– Δείξ’ τον μου.

– Ακόμη μια καινούργια επιθυμία!

Ο πρίγκιπας στοχάστηκε μια στιγμή, ξανανέβηκε τη σκάλα και, χωρίς να βγάλει το σταυρό από το λαιμό του, άφησε να τον δει ο Ρογκόζιν.

– Δώσε μου τον, είπε αυτός.

– Γιατί; Μήπως εσύ...

Ο πρίγκιπας δεν ήθελε να αποχωριστεί αυτόν το σταυρό.

– Για να τον φορέσω· θα σου δώσω το δικό μου στη θέση του.

– Θέλεις να ανταλλάξουμε τους σταυρούς μας; Καλά, Παρφιόν, εάν το επιθυμείς δεν θα ρωτήσω τίποτε· ας σφραγίσουμε την αδελφότητά μας!

Ο πρίγκιπας έβγαλε τον κασσιτερένιο του σταυρό· ο Παρφιόν τον δικό του, που ήταν χρυσός, και έκαναν την ανταλλαγή. Μα ο Παρφιόν έμενε σιωπηλός και ο πρίγκιπας παρατήρησε με μια οδυνηρή έκπληξη πως η φυσιογνωμία του νέου του αδελφού συνέχιζε να κρατά την έκφραση της δυσπιστίας και πως ένα πικρό και σχεδόν σαρκιαστικό χαμόγελο δεν έλεγε να αφήσει ακόμη το πρόσωπό του.

Χωρίς να πει μια λέξη ο Ρογκόζιν πήρε το χέρι του πρίγκιπα και μετά από μια στιγμή δισταγμού, τον παρέσυρε ξαφνικά, λέγοντάς του με φωνή που μόλις γινόταν αντιληπτή: «Πάμε!». Πέρασαν το πλατύσκαλο του πρώτου πατώματος και χτύπησαν σε μια πόρτα που ήταν απέναντι απ’ αυτήν που βγήκαν. Ήρθαν και τους άνοιξαν γρήγορα. Μια μικροσκοπική γριά, εντελώς καμπουριασμένη και ντυμένη στα μαύρα, που φορούσε στο κεφάλι ένα μαντίλι, έκανε, χωρίς να ξεσφίξει τα δόντια της, ένα χαιρετισμό στον Ρογκόζιν. Αυτός τής έκανε μια γρήγορη ερώτηση και χωρίς να περιμένει να του απαντήσει, οδήγησε τον πρίγκιπα περνώντας μια σειρά από δωμάτια σκοτεινά, ψυχρά και επιπλωμένα με παλιά αυστηρά έπιπλα, σκεπασμένα με άσπρα καθαρά σκεπάσματα. Μετά, χωρίς να αναγγελθεί, τον

έμπασε σ' ένα μικρό δωμάτιο που φαινόταν για σαλόνι και που χωριζόταν μ' ένα κοκκινωπό χώρισμα, με δυο πόρτες στις άκρες. Αυτό το χώρισμα μπορεί να έκρυβε μια κρεβατοκάμαρα. Στη γωνιά του σαλονιού, κοντά στη σόμπα, καθόταν μια γριούλα σε μια πολυθρόνα. Δεν φαινόταν να είναι και πολύ μεγάλη· το πρόσωπό της γεμάτο υγεία, ήταν μάλλον ευχάριστο, αλλά τα μαλλιά της ήταν όλα άσπρα και με μια πρώτη ματιά θα μπορούσες να συμπεράνεις πως είχε ξαναμωραθεί. Φορούσε μια μαύρη μάλλινη ρόμπα, ένα μικρό σάλι γύρω από το λαιμό και μια σκούφια ολόλευκη με μαύρες κορδέλες. Είχε ένα σιαμνάκι κάτω από τα πόδια της. Δίπλα της καθόταν μια άλλη καθαρή γριούλα που φαινόταν πιο μεγάλη και ίσως ήταν φιλοξενούμενη· ντυμένη στα μαύρα φορούσε κι αυτή μια σκούφια άσπρη και έπλεκε σιωπηλή μια κάλτσα. Αυτές οι γυναίκες φαινόταν πως δεν έλεγαν τίποτε. Η πρώτη γριούλα μόλις είδε τον Ρογκόζιν και τον πρίγκιπα χαμογέλασε και έσκυψε πολλές φορές το κεφάλι για να δείξει την ευχαρίστησή της.

— Μητέρα, είπε ο Ρογκόζιν αφού της φίλησε το χέρι, σου παρουσιάζω το μεγάλο μου φίλο, τον πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσιν. Ανταλλάξαμε τους σταυρούς μας. Στη Μόσχα για ένα διάστημα ήταν σαν αδελφός μου και έκανε πολλά για μένα. Ευλόγησέ τον, μητέρα, όπως θα ευλογούσες τον πραγματικό σου γιο. Περίμενε, μητερούλα, άφησέ μου να σου σμιξώ τα δάχτυλα για να...

Μα η γριούλα, χωρίς να περιμένει τη βοήθεια του Ρογκόζιν, σηκωσε το δεξί χέρι, έσμιξε τα τρία δάχτυλα και σταύρωσε τρεις φορές ευλαβικά τον πρίγκιπα. Μετά απ' αυτό, κούνησε άλλη μια φορά το κεφάλι με γλυκύτητα και φιλοστοργία.

— Λοιπόν, ας πηγαίνουμε, Λέων Νικολάγιεβιτς! είπε ο Παρφιόν· δεν σ' έφερα παρά μονάχα γι' αυτό...

Όταν ξαναβγήκαν στη σιάλα, πρόσθεσε:

— Βλέπεις, η μητέρα μου δεν καταλαβαίνει τίποτε απ' όσα της λένε· δεν κατάλαβε το νόημα που είχαν τα λόγια μου, και όμως σ' ευλόγησε. Το έκανε λοιπόν αυθόρμητα... Λοιπόν, αντίο! Για σένα, όπως και για μένα, είναι καιρός να χωριστούμε.

Και άνοιξε την πόρτα του διαμερίσματός του.

– Άφησέ με να σ' αγκαλιάσω τουλάχιστον, πριν χωριστούμε· τι περίεργος άνθρωπος που είσαι! φώναξε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας τον Ρογκόζιν τρυφερά.

Ήθελε να τον πάρει στην αγκαλιά του, αλλά ο άλλος, που είχε ανοίξει κιόλας τα χέρια του, τα κατέβασε αμέσως. Δεν το αποφάσισε και τα μάτια του απέφυγαν να κοιτάζουν τον πρίγκιπα. Με δυο λόγια, δεν ήθελε να τον αγκαλιάσει.

– Αμ δε, που φοβάμαι! μουρμούρισε με κάποιο παράξενο χαμόγελο. Μόλο που σου πήρα το σταυρό σου, δεν θα σε σφάξω για το ρολόι!

Μα ξαφνικά άλλαξε όλο του το πρόσωπο: απλώθηκε μια φριχτή χλομάδα, τα χείλη του άρχισαν να τρέμουν, τα μάτια του φλογίστηκαν. Άνοιξε τα χέρια, έσφιξε με δύναμη τον πρίγκιπα στο στήθος του και του είπε ανασαίνοντας με δυσκολία:

– Πάρ' την, λοιπόν, εάν έτσι το γράφει η μοίρα. Είναι δικιά σου! Σου την παραχωρώ!... Να τον θυμάσαι τον Ρογκόζιν!

Και αφού απομακρύνθηκε από τον πρίγκιπα, χωρίς να του ρίξει ένα τελευταίο βλέμμα, μπήκε βιαστικά στο διαμέρισμά του, κλείνονταςθορυβωδώς πίσω του την πόρτα.

V

Ήταν πια αργά, σχεδόν δυόμισι η ώρα, και ο πρίγκιπας δεν βρήκε τον Επάντσιν σπίτι του. Άφησε την κάρτα του και ετοιμάστηκε να πάει να βρει τον Κόλια στο ξενοδοχείο «Ζυγαριά», σκοπεύοντας να του αφήσει ένα σημείωμα αν δεν ήταν εκεί. Στη «Ζυγαριά» έμαθε πως ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς είχε φύγει από το πρωί παρακαλώντας να πουν σε περίπτωση που θα τον ζητούσαν, πως δεν θα γύριζε ίσως πριν περάσουν τρεις ώρες· εάν δεν γύριζε σε τρισήμισι ώρες, ίσως να είχε πάει με το τρένο στο Παυλόβσκι, για να επισκεφτεί τη στρατηγίνα Επάντσιν και βέβαια θα έτρωγε σπίτι της.

Ο πρίγκιπας αποφάσισε να τον περιμένει και ζήτησε να του φέρον κάτι να φάει.

Τρισήμισι ώρες πέρασαν, μετά τέσσερις ώρες, και ο Κόλια δεν είχε φανεί ακόμη. Βγήκε λοιπόν και άρχισε να περπατάει χωρίς σκοπό. Στις αρχές του καλοκαιριού έκανε καμιά φορά στην Πετρούπολη λαμπερές ημέρες. Λες και έγινε επίτηδες, η μέρα εκείνη ήταν φωτεινή, ζεστή, ήσυχη. Ο πρίγκιπας περπατούσε έτσι άσκοπα για αρκετή ώρα. Δεν γνώριζε καλά την πόλη. Καμιά φορά σταματούσε στα σταυροδρόμια, μπροστά από μερικά σπίτια, στις πλατείες ή στις γέφυρες· σε μια στιγμή μπήκε να ξεκουραστεί σ' ένα ζαχαροπλαστείο. Άλλες φορές παρατηρούσε περιέργα τους διαβάτες. Αλλά την περισσότερη ώρα δεν έδινε σημασία ούτε στους διαβάτες ούτε σε ποιο δρόμο βάδιζε. Αισθανόταν τα νεύρα του οδυνηρά τεντωμένα και ένιωθε στενοχωρημένος, ενώ ταυτόχρονα είχε την έντονη ανάγκη της μοναξιάς. Ήθελε να μείνει μόνος και να παραδοθεί σ' αυτήν τη βασανιστική υπερένταση, εντελώς παθητικά, χωρίς να γυρεύει καμιά διέξοδο. Αηδίαζε με τη σκέψη να δοκιμάσει να λύσει όλες τις ερωτήσεις που πλημμύριζαν την ψυχή και την καρδιά του. «Λοιπόν, μουρμούριζε μέσα του, σχεδόν ασυναίσθητα, μήπως είναι δικό μου το λάθος για όλα αυτά που έγιναν».

Κατά τις έξι βρέθηκε στο σταθμό του Τσάρσκογιε - Σελό. Η μοναξιά δεν είχε αργήσει να του γίνει ανυπόφορη. Μια καινούργια έξαρση θερμότητας τον κυρίευσε στην καρδιά του και μια ζωνερή αλλά παροδική λάμψη φώτισε τα σκοτάδια που πίεζαν την ψυχή του. Πήρε ένα εισιτήριο για το Παυλόβσκι και περίμενε με ανυπομονησία την ώρα της αναχώρησης. Όμως αισθανόταν έντονα μια ενόχληση, της οποίας η αιτία ήταν αληθινή και όχι φανταστική, όπως ίσως είχε την τάση να νομίζει. Είχε σχεδόν καθίσει στο βαγόνι, όταν μετάνιωσε, πέταξε απότομα το εισιτήριό του και ξαναβγήκε από το σταθμό, με το μυαλό ταραγμένο και ανήσυχο μέσα στις σκέψεις του. Λίγη ώρα μετά, στο δρόμο, του φάνηκε πως κάτι θυμήθηκε ξαφνικά, πως κάτι κατάναβε, κάτι πολύ παρ'άξιο, που τον ανησυχούσε από καιρό. Του 'τυχε ξαφνικά να συλλάβει συνειδητά τον εαυτό του σε μια ασχολία που συνεχιζόταν από ώρα τώρα κι όμως δεν την είχε προσέξει ακόμα μέχρι αυτήν τη στιγμή. Ήταν κιόλας κάμποσες ώρες, από τη στιγμή ακόμη που είχε μπει στο ξενοδοχείο «Ζυγαριά» και ίσως μάλιστα και πιο μπροστά, που είχε αρχίσει ξαφνικά να ψάχνει για κάτι γύρω του. Μετά το ξεχνούσε, περίπου για μισή ώρα, και ξαφνικά ξαναγύριζε και κοίταζε γύρω του και εξέταζε κατά βάθος με ανησυχία.

Αλλά μόλις πρόσεξε πως κάνει αυτήν τη νοσηρή και μέχρι τότε ασυναίσθητη κίνηση, που από τόσην ώρα τώρα τον είχε κυριέψει, μια άλλη θύμηση, όχι λιγότερο παρ'άξιο, του ήρθε αμέσως στο μυαλό. Θυμήθηκε πως τη στιγμή που έκπληκτος έψαχνε για κατιτί γύρω του, βρισκόταν στο πεζοδρόμιο, μπροστά σ' ένα μαγαζί και κοίταζε τη βιτρίνα με μια ζωνερή περιέργεια. Ήθελε λοιπόν το δίχως άλλο να εξακριβώσει αν πραγματικά είχε σταματήσει μπροστά σ' αυτήν τη βιτρίνα εδώ και πέντε λεπτά, ή ήταν ένα όνειρο ή μια σύγχυση. Μα αυτό το μαγαζί και αυτή η βιτρίνα υπήρχαν πραγματικά; Αισθάνεται σήμερα τις διαθέσεις του ιδιαίτερα νοσηρές και νιώθει σχεδόν όπως ένιωθε παλαιότερα, όταν άρχιζαν οι κρίσεις της αρρώστιας του. Ήξερε πως αυτές τις στιγμές που τον έπιαναν οι κρίσεις, γινόταν ασυνήθιστα αφηρημένος, σε σημείο να συγχέει πράγματα και πρόσωπα, αν δεν συγκέντρωνε σ' αυτά όλη του την προσοχή.

Μα υπήρχε ένας ιδιαίτερος λόγος που ήθελε τόσο πολύ να εξα-

κρίβώσει αν είχε πράγματι σταθεί λίγο πριν μπροστά στο μαγαζί: ανάμεσα στα πράγματα που ήταν εκτεθειμένα στη βιτρίνα, υπήρχε και ένα στο οποίο είχε σταματήσει το βλέμμα του και το είχε εκτιμήσει μάλιστα για εξήντα καπίκια· αυτή η θύμηση του είχε μείνει, παρ' όλη την αφηρημάδα του και την ταραχή του. Κατά συνέπεια, εάν αυτό το μαγαζί υπήρχε πραγματικά και αν το αντικείμενο βρισκόταν στη βιτρίνα, αν είχε σταματήσει, το 'χε κάνει οπωσδήποτε για να εξετάσει αυτό το αντικείμενο. Συμπέρανε λοιπόν πως το αντικείμενο εκείνο τού είχε προκαλέσει ένα ενδιαφέρον αριστά δυνατό, για να του τραβήξει την προσοχή ακόμη και την ώρα που βρισκόταν σε μια τόσο καταθλιπτική σύγχυση, βγαίνοντας απ' το σταθμό.

Προχωρούσε κοιτάζοντας σχεδόν με αγωνία προς τα δεξιά. Η καρδιά του χτυπούσε μ' ανησυχία και ανυπομονησία. Τελικά ξαναβρήκε το μαγαζί. Ήταν πεντακόσια βήματα από το μέρος όπου του είχε έρθει η ιδέα να ξαναγυρίσει πίσω. Ξαναβρήκε εκείνο το αντικείμενο των εξήντα καπικιών. «Είναι αυτό, δεν αξίζει περισσότερο», ξανασκέφτηκε, και αυτή η σκέψη τον έκανε να γελάσει. Μα το γέλιο του ήταν νευρικό· αισθανόταν βάρος στην ψυχή. Τώρα θυμήθηκε ολοκάθαρα πως τη στιγμή που στεκόταν μπροστά στο μαγαζί, είχε γυρίσει με την ίδια ξαφνική κίνηση και είχε κοιτάξει πίσω του, όπως και πρωτίτερα, όταν κατάλαβε τη ματιά του Ρογκόζιν καρφωμένη πάνω του. Όταν βεβαιώθηκε πως δεν είχε κάνει λάθος (κατά βάθος είχε πειστεί και πριν απ' αυτήν την εξακρίβωση), απομακρύνθηκε με μεγάλη βήματα απ' το μαγαζί.

Ο πρίγκιπας έπρεπε όσο το δυνατό πιο γρήγορα να σκεφτεί γι' αυτό το φαινόμενο. Ήταν ανάγκη, γιατί τώρα ήταν βέβαιος πως δεν ήταν φαντασία του εκείνο που ένωσε στο σταθμό. Ένα γεγονός· ασυζήτητο αληθινό τού είχε συμβεί, που συνδεόταν, χωρίς καμιά αμφιβολία, με την προηγούμενη ανησυχία του. Εντούτοις δεν μπόρεσε να καταπνίξει ένα είδος εσωτερικής αποστροφής και μη θέλοντας να σκεφτεί περισσότερο γι' αυτό, γύρισε τις σκέψεις του σε εντελώς διαφορετικά πράγματα.

Ανάμεσα στα άλλα, σκεφτόταν πως στις επιληπτικές του κρίσεις υπήρχε μια στιγμή, ελάχιστα πριν το ξέσπασμά της (αν η κρίση

τού ερχόταν την ώρα που ήταν ξύπνιος), οπότεν ξαφνικά, μέσα στη θλίψη, στο ψυχικό σκοτάδι, την ώρα που κάτι τον πλάκωνε, ένιωθε μερικές στιγμές το μυαλό του να φλογίζεται και τις δυνάμεις του να εντείνονται, όλες μαζί, μονομιάς, στο έπακρο. Σ' αυτές τις γρήγορες, φωτεινές στιγμές, η αίσθηση της ζωής και η αυτοσυνείδηση δεκαπλασιάζονταν μέσα του. Το μυαλό και η καρδιά του φωτιζόνταν με ένα ασυνήθιστο φως· όλες οι ανησυχίες, όλες οι αμφιβολίες του, όλες οι συγκινήσεις του μαλάκωναν μεμιάς, για να μετατραπούν σε μια υπέρτατη γαλήνη, γεμάτη από φωτεινή χαρά, αρμονία και ελπίδα, για χάρη της οποίας το λογικό του υψωνόταν μέχρι την αντίληψη της τελικής αιτίας.

Αλλά αυτές οι ακτινοβόλες στιγμές δεν ήταν παρά μια προαίσθηση μονάχα του αποφασιστικού εκείνου δευτερόλεπτου (δεν διαρκούσε ποτέ περισσότερο από ένα δευτερόλεπτο) που μ' αυτό άρχιζε η πραγματική κρίση. Αυτό το δευτερόλεπτο ήταν φυσικά ανυπόφορο. Όταν γινόταν καλά, ο πρίγκιπας ξαναθυμόταν αυτήν τη στιγμή, και έλεγε συχνά: Αυτές οι αναλαμπές της διαύγειας και οι διαλεύψεις της ευαισθησίας και της συνείδησης που εμφανίζουν μια μορφή «ανώτερης ζωής», δεν είναι κάτι άλλο παρά αρρωστημένα φαινόμενα, αλλοίωση της φυσιολογικής κατάστασης· και αν είναι έτσι, δεν πρόκειται καθόλου για ανώτερη ζωή, αντιθέτως θα πρέπει να λογιστεί ως μια από τις κατώτερες εκδηλώσεις του είναι.

Εν τω μεταξύ κατέληξε σ' ένα συμπέρασμα από τα πιο παράδοξα: «Τι σημασία έχει που η κατάστασή μου είναι νοσηρή; Τι σημασία έχει που αυτή η υπερένταση δεν είναι φυσιολογική, εάν τη στιγμή που γεννιέται, που ανακαλείται στη μνήμη μου και αναλύεται από μένα, όταν βρίσκομαι σε κατάσταση υγείας, αποδείχεται πως φτάνει σε μια αρμονία και μια ανώτερη ομορφιά, και αν αυτή η στιγμή μου παρέχει, ως έναν ανήκουστο βαθμό, μια αίσθηση πληρότητας, μέτρου, ειρήνευσης και παλλόμενης θρησκευτικής ταύτισης με την πεμπτουσία της ζωής».

Αυτές οι ακατάληπτες εκφράσεις τού φαίνονταν βέβαια κατανοητές, αν και πολύ κατώτερες απ' την πραγματικότητα. Δεν αμφέβαλλε, δεν παραδεχόταν ότι μπορούσε ν' αμφιβάλλει, πως πρόκειται για

πραγματικές αισθήσεις για την «ομορφιά και τη θρησκευτική ταύτιση», πως ήταν πραγματικά «η πεμπτουσία της ζωής». Γιατί δεν ονειρευόταν τίποτα οράματα εκείνη τη στιγμή, όπως συμβαίνει όταν πει κανείς χασίς, όπιο ή κρασί, που εξασθενούν το μυαλό και διαστρεβλώνουν την ψυχή, δεν έβλεπε πράγματα αφύσικα ούτε φανταστικά. Μπορούσε να τα κρίνει λογικά όλα αυτά, όταν περνούσε η κρίση. Αυτές οι στιγμές, για να τις ορίσεις με μια λέξη, χαρακτηρίζονταν από μια ασυνήθιστη ισχυροποίηση της αυτοσυνείδησης και από μια ανώτατη εξύψωση της αυτοαίσθησης. Αφού σ' αυτό το δευτερόλεπτο, δηλαδή την τελευταία συνειδητή στιγμή πριν από την κρίση, είχε τον καιρό να πει στον εαυτό του καθαρά και συνειδητά: «Ναι, γι' αυτήν τη στιγμή θα μπορούσε κανείς να δώσει μια ολόκληρη ζωή!», σημαίνει φυσικά πως αυτή η στιγμή από μόνη της αξίζει μια ολόκληρη ζωή.

Άλλωστε δεν επέμενε καθόλου για το διαλεκτικό μέρος του συμπεράσματός του, γιατί η αποβλάκωση, η φρενική τύφλωση και η ηλιθιότητα εμφανίζονταν μπροστά του ως ξεκάθαρες συνέπειες αυτής της «έξοχης στιγμής». Εννοείται πως δεν θα καθόταν να συζητήσει σοβαρά το θέμα. Το συμπέρασμά του, δηλαδή η εκτίμησή του εκείνης της στιγμής, ήταν χωρίς αμφιβολία λανθασμένη, αλλά τον έφερνε σε αμηχανία η πραγματικότητα της αίσθησης που δοκίμαζε. Τι μεγαλύτερη απόδειξη πως είναι πραγματικότητα; Αφού αυτό του είχε συμβεί: κατά τη διάρκεια αυτού του δευτερόλεπτο, είχε βρει τον καιρό να πει στον εαυτό του πως αυτό το δευτερόλεπτο, με την απέραντη ευτυχία που την γεύοταν, άξιζε ίσως μια ολόκληρη ζωή. «Σ' αυτήν τη στιγμή —όπως έλεγε μια μέρα στον Ρογκόζιν όταν βλέπονταν στη Μόσχα— ξανάβλεπα την αίσθηση αυτής της μοναδικής έκφρασης: *ουκέτι έσται χρόνος*. Χωρίς αμφιβολία, πρόσθεσε χαμογελώντας, ήταν μια στιγμή ίδια μ' εκείνη που πριν ακόμα προφτάσει να χυθεί το νερό από την αναποδογυρισμένη στάμνα του επιληπτικού Μωάμεθ, αυτός είχε προφτάσει μέσα στο ίδιο εκείνο δευτερόλεπτο να περιέλθει όλα τα διαμερίσματα του Αλλάχ». Στη Μόσχα, πράγματι, ο Ρογκόζιν και αυτός ήταν πολύ συνδεδεμένοι και μιλούσαν για διάφορα πράγματα. Ο πρίγκιπας

σκέφτηκε: «Ο Ρογκόζιν είπε πριν λίγη ώρα πως ήμουν γι' αυτόν σαν ένας αδελφός· σήμερα είναι η πρώτη φορά που εκφράζεται έτσι».

Αφέθηκε στις σκέψεις του, καθισμένος κάτω από ένα δέντρο σ' ένα παγκάκι του Θερινού Κήπου. Θα ήταν περίπου η ώρα επτά. Ο κήπος ήταν έρημος. Μια περαστική σκιά σκέπασε τον ήλιο που έδυε. Η ατμόσφαιρα ήταν πνιγνή και φαινόταν να πλησιάζει μια θύελλα. Ο πρίγκιπας έβρισκε κάποια γοητεία στις σκέψεις του. Προσκολλιόταν με τις αναμνήσεις και τις σκέψεις σε όλα τα εξωτερικά αντικείμενα και έφαχνε έναν αντιπερισπασμό για μια ενοχλητική σκέψη· αλλά μόλις έριχνε μια ματιά γύρω του, αυτή η σκοτεινή σκέψη από την οποία τόσο λαχταρούσε να απαλλαγεί, του ξαναρχόταν στο μυαλό. Θυμήθηκε την ιστορία που του είχε διηγηθεί το γκαρσόνι του ξενοδοχείου όταν έτρωγε: ένα πρόσφατο και πολύ παράξενο έγκλημα που είχε κάνει θόρυβο και είχε προκαλέσει πολλές συζητήσεις στην πόλη.

Μα μόλις το θυμήθηκε αυτό, του συνέβη και πάλι ένα παράξενο φαινόμενο. Ήταν μια ορμητική, ακάθεκτη επιθυμία, ένας αληθινός πειρασμός που του παρέλυε τελείως τη θέληση. Σηκώθηκε από το παγκάκι του, βγήκε από το πάρκο και κατευθύνθηκε στην Παλιά Πετρούπολη. Λίγο πριν, στην προκουμιά του Νέβα, είχε ρωτήσει έναν περαστικό να του δείξει αυτήν τη συνοικία απ' την άλλη μεριά του ποταμού. Του την έδειξαν, όμως δεν πήγε. Μα δεν υπήρχε λόγος, ήξερε πως ήταν άχρηστο να πάει εκεί σήμερα. Ήξερε από πολύ καιρό τη διεύθυνση της γυναικαδέλφης του Λέμπεντεβ και θα μπορούσε εύκολα να βρει το σπίτι της· αλλά ήταν από πριν σίγουρος πως δεν θα την έβρισκε εκεί. «Θα έχει πάει σίγουρα στο Παυλόβσκ, σκέφτηκε· ο Κόλια θα μου άφηνε αλλιώς σημείωμα στη “Ζυγαριά”, όπως είχαμε συμφωνήσει». Εάν λοιπόν πήγαινε εκεί τώρα, δεν ήταν φυσικά για να την δει. Η περιέργειά του υπάκουε σε μια άλλη αφορμή, σκοτεινή και σπαρακτική. Μια καινούργια και ξαφνική σκέψη του πέρασε από το μυαλό...

Αυτουνού όμως τού έφτανε που προχωρούσε και ήξερε πού πηγαίνει, έτσι που σ' ένα λεπτό δεν έδινε πια καθόλου προσοχή στο δρόμο του. Αισθάνθηκε τρομερή και σχεδόν ανυπέρβλητη φρίκη, όταν σκέφτηκε περισσότερο την «ξαφνική σκέψη» που του είχε έρθει

στο μυαλό. Κοίταξε με μια οδυνηρή φρενική ένταση όλα όσα περνούσαν απ' τα μάτια του. Κοίταξε τον ουρανό, τον Νέβα. Θέλησε να μιλήσει μ' ένα παιδί που συνάντησε στο δρόμο. Ίσως η επιληπτική κρίση του να χειροτέρευε. Η θύελλα φαινόταν να πλησιάζει, αν και αργούσε. Ακούγονταν κιόλας από μακριά οι βροντές. Ο αέρας γινόταν πνιγηρός...

Ξαναθυμόταν τώρα τον ανεψιό του Λέμπεντεβ που τον είχε δει σήμερα, χωρίς να ξέρει γιατί, όπως ξαναθυμάσαι ένα μουσικό μοτίβο το οποίο σ' έχει ξεκουφάνει τα αυτιά. Το πιο παράξενο είναι πως τον θυμόταν με τη μορφή εκείνου του δολοφόνου για τον οποίον είχε μιλήσει ο Λέμπεντεβ όταν του σύστησε τον ανεψιό του. Πριν από λίγο ακόμη, είχε διαβάσει κάτι γι' αυτόν το δολοφόνο. Από τότε που γύρισε στη Ρωσία, είχε διαβάσει και είχε ακούσει πολλά για υποθέσεις αυτού του είδους: τα παρακολουθούσε όλα αυτά συστηματικά. Το απόγευμα ακριβώς, στη συνομιλία του με το γκαρσόνι του ξενοδοχείου, έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τη δολοφονία των Ζεμάριν. Θυμήθηκε ότι το γκαρσόνι είχε την ίδια γνώμη μαζί του. Η φυσιογνωμία αυτού του ανθρώπου τού ξαναρχόταν στη μνήμη: δεν ήταν ένας ανόητος, αλλά ένας έξυπνος, σοβαρός και προσεκτικός· μα τελικά «ο Θεός ξέρει τι ακριβώς ήταν» είναι δύσκολο να μαντέψεις το χαρακτήρα των ανθρώπων σε μια πόλη που δεν γνωρίζεις ακόμη». Εντούτοις άρχισε να έχει μια εμπαθή εμπιστοσύνη στη ρώσικη ψυχή. Ω! Σ' αυτούς τους έξι τελευταίους μήνες είχε γνωρίσει πολλές καινούργιες εντυπώσεις! Εμπειρίες αναπάντεχες, ανήκουστες, απροσδόκητες, που δεν του 'χανε περάσει ποτέ απ' το μυαλό! Αλλά η ψυχή του άλλου είναι ένα μυστήριο, η ρώσικη ψυχή είναι ένα αίνιγμα —για πολλούς ανθρώπους είναι σκοτάδι. Έτσι για πολύν καιρό συναναστρέφονταν με τον Ρογκόζιν· είχαν συνδεθεί στενά, είχαν συνδεθεί αδελφικά. Τον ξέρει όμως τον Ρογκόζιν; Μα σ' όλα αυτά υπήρχε τόσο χάος, τόσο ακαταστασία, τόσες παραφωνίες!

«Και τι φαντασμένος και σιχαμερός άνθρωπος, αυτός ο ανεψιός του Λέμπεντεβ, που είδα σήμερα; Μα πού έχω το μυαλό μου; είπε ο πρίγκιπας που συνέχιζε την ονειροπόλησή του. Μήπως είναι αυτός που σκότωσε τα έξι πρόσωπα; Ω, μα λοιπόν τα συγχέω... είναι παρά-

ξένα όλα αυτά· το κεφάλι μου γυρίζει λίγο... Και τι συμπαθητικό και γλυκό πρόσωπο είχε η μεγάλη κόρη του Λέμπεντεβ, αυτή που κρατούσε το μωρό στην αγκαλιά! Τι αθώα έκφραση και σχεδόν παιδική! Τι γέλιο αφελέστατο!».

Ο πρίγκιπας παραξενεύτηκε πώς είχε ξεχάσει σχεδόν αυτό το πρόσωπο, και μόνο τώρα του ήρθε στη μνήμη. «Ο Λέμπεντεβ τρομάζει τα παιδιά του χτυπώντας το πόδι, αλλά είναι σίγουρο πως τα λατρεύει. Λατρεύει επίσης και τον ανεψιό του· είναι τόσο σίγουρο, όσο ξέρει πως δυο και δυο κάνουν τέσσερα».

Τελικά, πώς αυτός ο καινουργιοφερμένος μπορεί να τους κρίνει έτσι τελεσίδικα αυτούς τους ανθρώπους που γνωρίζει τόσο λίγο; Ο Λέμπεντεβ, παραδείγματος χάριν, εμφανίστηκε σήμερα ως ένα πρόσωπο αινιγματικό. Το περίμενε να βρει μπροστά του έναν τόσο διαφορετικό Λέμπεντεβ; Ήξερε έως τώρα ότι υπάρχει και τέτοιος Λέμπεντεβ; «Ο Λέμπεντεβ και η Ντυμπάρύ, τι σύγκριση, Θεέ μου! Εάν ο Ρογκόζιν γίνει ποτέ του φονιάς, δεν θα σκοτώσει, τουλάχιστον αυτός, έτσι άραχμπα. Δεν θα υπάρξει ποτέ αυτό το χάος. Ένα κατασκευασμένο όργανο στη θέα ενός φονιά, και οι έξι Ζεμάριν σφαγμένοι μέσα στο παραλήρημα! Μήπως ο Ρογκόζιν κατέχει ένα φονικό όργανο κατόπιν παραγγελίας;... Αυτός που έχει... Μα μήπως είναι σίγουρο πως θα σκοτώσει;», αναρωτήθηκε ξαφνικά ο πρίγκιπας με φρίκη. «Μήπως είναι έγγλημα, είναι προστυχιά από μέρους μου να κάνω με τόσο κυνισμό μια παρόμοια υπόθεση;», φώναξε κοκκινίζοντας από ντροπή.

Στάθηκε κατάπληκτος, σαν να καρφώθηκε στο έδαφος. Με τον ίδιο τρόπο θυμήθηκε φύρδην-μίγδην το σταθμό του Παυλόβσκι, το σταθμό Νικόλας και την ευθεία ερώτησή του, που έκανε στον Ρογκόζιν, για τα μάτια που διέκρινε την ημέρα της άφιξής του, το σταυρό του Ρογκόζιν που φορούσε τώρα αυτός, την ευλογία της μητέρας του Ρογκόζιν, που τον είχε πάρει σ' αυτήν, το σπασμωδικό αγάλλισμα που ο Ρογκόζιν τού έδωσε, και την άρνηση για τη γυναίκα που αγαπάει και που την είχε διατυπώσει στο πλατύσκαλο...

Και μετά απ' αυτά έπιανε τον εαυτό του να ψάχνει συνεχώς για κάτι γύρω του και εκείνο το μαγαζί και εκείνο το αντικείμενο των

εξήντα καπικιών... Ουφ! Τι προστυχιά! Κινούμενος από την «ξαφνική του σκέψη» βαδίζει προς «έναν ειδικό σκοπό». Ένα αίσθημα απελπισίας και πόνου κυριεύει όλη του την ψυχή. Θα ήθελε να γυρίσει αμέσως πίσω στο ξενοδοχείο του· άλλαξε μάλιστα το δρομολόγιό του, μα σε μια στιγμή σταμάτησε, μετάνιωσε και ξαναπήρε την πρώτη του κατεύθυνση.

Ήταν κιόλας μέσα στην Παλιά Πετρούπολη και βρισκόταν κοντά στο σπίτι. Έλεγε, θέλοντας να δικαιολογηθεί, πως αφού δεν είχε πια τον προηγούμενο σκοπό ούτε και την «διαίτερη σκέψη», γιατί να μην πάει; Πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς; Χωρίς αμφιβολία η αρρώστια του τον ξανάπιανε· ίσως η κρίση να του ξανάρθει το δίχως άλλο σήμερα. Και αυτή η κρίση ήταν η αιτία των σκοταδιών, όπου το μυαλό του πάλευε το σπέρμα της «διαίτερης σκέψης του». Λοιπόν, αυτά τα σκοτάδια είχαν σκορπίσει, ο δαίμονας είχε αποδιωχτεί· η αγαλλίαση βασίλευε στην καρδιά του και δεν υπήρχαν πια αμφιβολίες. Κι όμως, πάει τόσοσ καιρός που δεν την είδε..., θα ήθελε να την δει... Ναι, θα ήθελε τώρα να συναντήσει τον Ρογκόζιν, να τον πάρει από το χέρι και να προχωρήσει μαζί του... Η καρδιά του ήταν καθαρή· ήταν ένας αντίζηλος για τον Ρογκόζιν; Αύριο θα πήγαινε σπίτι του και θα του έλεγε πως την είχε δει. Δεν είχε έρθει βιαστικά στην Πετρούπολη, όπως του το 'χε πει πριν λίγο ο Ρογκόζιν, μόνο και μόνο για να τη δει; Μπορεί και να τη βρει σπίτι της, γιατί δεν ήταν και τόσο σίγουρο πως είχε φύγει για το Παυλόβσι.

Ναι, θα πρέπει να ξεκαθαριστούν τώρα όλα, έτσι που και οι μεν και οι δε να μπορούν να διαβάζουν αμοιβαία και χωρίς αμφιβολίες τις καρδιές τους. Όχι πια σκοτεινές αρνήσεις και εμπάθειες, όπως αυτή του Ρογκόζιν..., κι ας πραγματοποιηθούν όλα ελεύθερα και φωτεινά! Μήπως του Ρογκόζιν τού ήταν αδύνατο να υποφέρει το φως; Έλεγε πως αγαπάει αυτήν τη γυναίκα με μια αγάπη που δεν περιλάμβανε ούτε συμπόνια ούτε οίκτο. Είναι αλήθεια πως είπε: «Ο οίκτος σου ίσως είναι χειρότερος απ' την αγάπη μου». Αλλά συκοφαντεί τον εαυτό του. Χμ!... ο Ρογκόζιν αρχίζοντας να διαβάζει ένα βιβλίο, δεν είναι μήπως κι αυτό μια πράξη οίκτου ή μήπως δεν είναι η αρχή του οίκτου; Και με το βιβλίο αυτό ανάμεσα στα χέρια, δεν είναι μήπως

η απόδειξη πως έχει πλήρη συνείδηση των σχέσεών του μ' αυτήν τη γυναίκα; Και η διήγησή του πριν από λίγο; Όχι, αυτό είναι κάτι βαθύτερο από ένα απλό πάθος. Άλλωστε, το πρόσωπο αυτής της γυναίκας δεν είναι που του εμπνέει το πάθος; Μα μπορεί, αυτό το πρόσωπο να εμπνεύσει τώρα το πάθος; Μονάχα τον πόνο γεννάει και μόνο για τον πόνο είναι που σου σφίγγεται η ψυχή, που... Εδώ ο πρίγκιπας αισθάνθηκε μια θύμηση καυτερή και βασανιστική, που πέρασε ξαφνικά από την καρδιά του.

Ναι, μια θύμηση βασανιστική. Θυμήθηκε τα βάσανα που είχε περάσει, όταν κατάλαβε για πρώτη φορά τα συμπτώματα της τρέλας της. Αυτή η ανακάλυψη τον είχε φέρει σχεδόν σε απελπισία. Και πώς μπόρεσε να την αφήσει τότε, που του το 'σπασε για να πάει στον Ρογκόζιν; Θα έπρεπε να τρέξει από πίσω της αντί να περιμένει νέα της.

Μα... είναι δυνατόν ο Ρογκόζιν να μην παρατήρησε ακόμη τα συμπτώματα της τρέλας της; «Χμ..., ο Ρογκόζιν βλέπει σ' όλα διαφορετικές αιτίες, αιτίες ερωτικές! Η ζήλια του τον κρατάει σε πλάνη. Τι ήθελε να πει με την υπόθεση που έκανε πριν λίγο;» (Ο πρίγκιπας κοικίνισε ξαφνικά και αισθάνθηκε να διαπερνά την καρδιά του ένα ρίγος).

Άλλωστε για ποιο λόγο τού ξανάρχονταν όλες αυτές οι θύμησης; Όλ' αυτά ήταν τρέλες και απ' τις δυο μεριές. Γι' αυτό που τον αφορούσε, ο πρίγκιπας έκρινε σχεδόν ακατανόητο, σχεδόν σκληρό και απάνθρωπο να αγαπάει αυτήν τη γυναίκα με πάθος. «Ναι, ο Ρογκόζιν συκοφαντεί τον εαυτό του. Έχοντας μεγάλη καρδιά, του είναι εύκολο να υποφέρει και να συμπονάει. Όταν θα μάθει όλη την αλήθεια, και όταν βεβαιωθεί πως αυτή η γυναίκα είναι ένα πλάσμα δυστυχημένο και ξεχαρβαλωμένο και σχεδόν μισότρελη, δεν θα μπορέσει να κάνει διαφορετικά παρά να της συγχωρέσει όλα τα βάσανά του, όλα τα προηγούμενα. Θα γίνει λοιπόν γι' αυτήν, χωρίς αμφιβολία, σκλάβος της, αδελφός, φίλος, φύλακας άγγελος. Η συμπόνια θα λογικέψει και θα διδάξει και τον ίδιον, γιατί είναι ο κυριότερος και ίσως ο μοναδικός νόμος της ανθρώπινης ύπαρξης». Πόσο μετάνιωσε τώρα για την ασυγχώρητη ατιμία με την οποία φέρθηκε στον Ρογκόζιν! Όχι, δεν ήταν αυτή η «ερώσιμη ψυχή», που ήταν ένα αίνιγμα, μα

ήταν η δικιά του η ψυχή, αφού μπόρεσε να φανταστεί μια παρόμοια φρίκη. Για μερικά θερμά και εγκάρδια λόγια που είχε ακούσει απ' αυτόν στη Μόσχα, ο Ρογκόζιν τον λέει κιόλας αδελφό του, κι αυτός... Μα όλα αυτά ήταν αερώστια, παραλήρημα. Όλα αυτά θα περάσουν!... Με τι απαίσιο ύφος ο Ρογκόζιν τού είπε πριν λίγη ώρα πως «ήταν έτοιμος να χάσει την πίστη του»! Αυτός ο άνθρωπος θα πρέπει να υποφέρει τρομερά. Διατείνονταν πως αγαπούσε να κοιτάζει τον πίνακα του Χολμπάιν· δεν είναι ότι του αρέσει να τον κοιτάζει, αλλά γιατί αισθάνεται την ανάγκη. Ο Ρογκόζιν δεν έχει μόνο παθιασμένη ψυχή, έχει επίσης το χαρακτήρα αγωνιστή· θέλει με κάθε τρόπο να ξαναποκτήσει την πίστη που έχει χάσει. Την αισθάνεται τώρα την ανάγκη και την παίρνει... Ναι, θέλει να πιστέψει σε κάτι! Να πιστέψει σε κάποιον! Μα τι παράξενο έργο αυτός ο πίνακας του Χολμπάιν!... Ω, να ο δρόμος, και χωρίς αμφιβολία, να το σπίτι που ψάχνω... Είναι αυτό. Αριθμός 16, «Οικία της συζύγου του γραμματέως Φιλίσοβ». Εδώ είναι!

Χτύπησε και ζήτησε τη Ναστάσια Φιλίποβνα.

Η ίδια η νοικοκυρά του σπιτιού τού απάντησε πως η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε φύγει από το πρωί στο Παυλόβσκ, όπου ήταν φιλοξενούμενη της Ντάριας Αλεξέγιεβνα, «στο σπίτι της οποίας δεν αποκλείεται να μείνει μερικές ημέρες». Η κυρία Φιλίσοβα ήταν μια μικροσκοπική γυναίκα, καμιά σαρανταριά χρονών, με σουβλερό πρόσωπο και διαπεραστικό μάτι· το βλέμμα της ήταν πονηρό και εξεταστικό. Ρώτησε τον επισκέπτη για το όνομά του με κάποιο ύφος μυστηρίου. Ο πρίγκιπας στην αρχή είχε την πρόθεση να μην απαντήσει, αλλά γύρισε ξαφνικά και την παρακάλεσε με επιμονή να αναφέρει το όνομά του στη Ναστάσια Φιλίποβνα. Η κυρία δέχτηκε αυτήν τη σύσταση με μεγάλη προσοχή και δείχνοντας ένα εξαιρετικά εχέμυθο ύφος, που φαινόταν σαν να ήθελε να πει: «Μην ανησυχείτε για τίποτε· έχω καταλάβει!». Το όνομα του πρίγκιπα ήταν φανερό πως της έκανε μια ζωηρή εντύπωση. Ο πρίγκιπας της έριξε ένα βλέμμα αφηρημένο, γύρισε και πήρε το δρόμο για το ξενοδοχείο του. Αλλά δεν είχε πια το ίδιο βάδισμα, όπως όταν χτύπησε στο σπίτι της κυρίας Φιλίσοβα. Σ' ένα δευτερόλεπτο του συνέβη και πάλι μια ασυ-

νήθιστη αλλαγή: βάδιζε τώρα και πάλι χλομός, ασθενικός, βασανιζόμενος και ταραγμένος· τα γόνατά του έτρεμαν· ένα χαμόγελο αόριστο και αφρημένο τρεμόπαιζε στα μελανιασμένα του χείλη· η «ξαφνική του σιέψη» επιβεβαιώθηκε ξαφνικά και δικαιώθηκε· αισθανόταν παραδομένος και πάλι στο δαίμονά του.

Γιατί, λοιπόν, επιβεβαιώθηκε και δικαιώθηκε η «σιέψη του»; Γιατί τον ξανάπιασε και πάλι αυτό το ρίγος, αυτός ο κρύος ιδρώτας, αυτά τα παγωμένα σκοτάδια της ψυχής; Ήταν μήπως γιατί ξαναείδε αυτά τα ίδια μάτια; Μα δεν είχε αφήσει το Θερινό Κήπο μόνο και μόνο για να τα δει; Αυτή μονάχα ήταν η «ξαφνική σιέψη». Είχε αισθανθεί μια έντονη επιθυμία να ξαναδεί αυτά «τα ίδια μάτια» για να πειστεί με έναν αποφασιστικό τρόπο πως θα τα ξαναβρεί το δίχως άλλο εκεί κάτω, κοντά σ' εκείνο το σπίτι. Εάν είχε τόση φλογερή επιθυμία να τα ξαναδεί, γιατί βλέποντάς τα αισθανόταν συντριμμένος και κατάρπητος, σαν να βρισκόταν μπροστά σ' ένα απροσδόκητο γεγονός; Ναι, ήταν εκείνα τα ίδια μάτια (δεν είχε πια καμιά αμφιβολία τώρα) που τον κοίταζαν αστράφτοντας το πρωί στο σταθμό Νικολας, ανάμεσα από το πλήθος, όταν κατέβαινε από το βαγόνι. Ήταν τα ίδια μάτια (απολύτως τα ίδια) που, το απόγευμα, στο σπίτι του Ρογκόζιν, τα είχε αισθανθεί να βαρύνουν στους ώμους του τη στιγμή που καθόταν. Ο Ρογκόζιν το είχε αρνηθεί· ρώτησε μ' ένα στραβό και παγωμένο χαμόγελο: «Σε ποιον ανήκαν αυτά τα μάτια;». Και τα ίδια εκείνα μάτια, ο πρίγκιπας τα είχε δει ακόμη για τρίτη φορά μέσα σε μια μέρα, λίγη ώρα πριν, στο σταθμό του Τσάρσκογιε - Σελό τη στιγμή που μπήκε στο βαγόνι, για να πάει να δει την Αγλαΐα. Λοιπόν, τον έπιασε μια τρομερή επιθυμία να πλησιάσει τον Ρογκόζιν και να του πει «σε ποιον ανήκαν αυτά τα μάτια!». Αλλά βγήκε βιαστικά από το σταθμό και συνήλθε μονάχα μπροστά στο μαγαζί που πουλούσε μαχαίρια και τη στιγμή που στεκόταν και έλεγε πως αξίζει εξήντα καπίκια εκείνο το αντικείμενο που είχε την κοκάλινη λαβή.

Ένας δαίμονας παράξενος, τρομακτικός τον είχε κολλήσει για τα καλά και δεν ήθελε πια να τον αφήσει. Ήταν αυτός ο δαίμονας που του ψιθύριζε στ' αυτί, όταν σιεπτόταν καθισμένος κάτω από μια

φλαμουριά στο Θερινό Κήπο, πως ο Ρογκόζιν τον παρακολουθούσε από το πρωί, σε κάθε του βήμα, και βλέποντας πως δεν είχε φύγει για το Παυλόβσκι (πράγμα που ήταν για τον Ρογκόζιν μια μοιραία αποκάλυψη), ο Ρογκόζιν δεν θα παρέλειπε να πάει εκεί κάτω στην Παλιά Πετρούπολη, για να κατασκοπεύει το δίχως άλλο το σπίτι που θα πήγαινε αυτός ο άνθρωπος, ο πρίγκιπας, ο οποίος του είχε δώσει το λόγο της τιμής του, την ίδια κιόλας εκείνη ημέρα, πως «δεν θα πάει να την δει» και πως «δεν είχε έρθει γι' αυτό στην Πετρούπολη».

Και να που ο πρίγκιπας, κινούμενος από μια εσωτερική ώθηση, κατευθύνθηκε προς το σπίτι εκείνο· και τι το παράξενο, λοιπόν, που συναντάει εκεί τον Ρογκόζιν; Είδε, λοιπόν, έναν δυστυχημένο άνθρωπο και βασανισμένο με σκοτεινές σκέψεις· άλλωστε αυτός ο δυστυχημένος ούτε που κρυβότανε τώρα. Ναι, χωρίς αμφιβολία, ο Ρογκόζιν είχε αρνηθεί και είχε πει ψέματα στη σικηνή που έγινε το απόγευμα στο σπίτι του. Αλλά στο σταθμό του Τσάρσκογιε - Σελό στεκόταν, χωρίς σχεδόν να κρύβεται. Εάν κάποιος κρυβόταν ήταν αυτός και όχι ο Ρογκόζιν, που στεκόταν τώρα κιοντά στο σπίτι. Όρθιος, με σταυρωμένα τα χέρια, περίμενε στο απέναντι πεζοδρόμιο, κάπου πενήντα βήματα πιο εκεί. Εδώ πια στεκόταν εντελώς φανερά, και φαίνεται πως το 'κανε επίτηδες για να τον δει. Είχε τη στάση ενός κατήγορου και ενός δικαστή κι όχι σαν ένας... Για ποιο λόγο το έκανε;

Αλλά γιατί ο πρίγκιπας, ενώ προχωρούσε προς το μέρος του, απομακρύνθηκε, σαν να μην είχε καταλάβει τίποτε, ενώ τα μάτια τους συναντήθηκαν; (Ναι, τα μάτια τους συναντήθηκαν και αντάλλαξαν ένα βλέμμα). Δεν είχε αυτός ο ίδιος προηγουμένως την πρόθεση να τον πάρει από το χέρι και να πάνε εκεί κάτω παρέα; Δεν είχε προγραμματίσει να περάσει αύριο και να του πει πως είχε πάει στο σπίτι της; Πριν λίγη ώρα, στα μισά του δρόμου για το σπίτι, δεν είχε απελευθερωθεί από το δαίμονά του, όταν ξαφνικά η χαρά είχε πλημμυρίσει την ψυχή του; Ή μήπως υπήρχε κάτι πραγματικά στο πρόσωπο του Ρογκόζιν, ή για να πω καλύτερα στη γενική στάση αυτού του ανθρώπου, όλη αυτήν την ημέρα, στα λόγια του, στις κινή-

σεις του, στις πράξεις του, στα βλέμματά του, κάτι που να μπορούσε να δικαιολογήσει τις φριχτές προαισθήσεις του πρίγκιπα και τους σκανδαλώδεις υπαινιγμούς του δαίμονά του;

Υπήρχε εκεί κάτι το ολοφάνερο, μα που ήταν δύσκολο να το αναλύσεις και να το βάλεις σε μια σειρά· δεν μπορούσες περισσότερο να το δικαιολογήσεις. Ωστόσο, παρ' όλες αυτές τις δυσκολίες και τις αδυναμίες, υπήρχε μια γενική εντύπωση, η οποία δεν μπορεί να αποτραπεί, και που αυτή η ίδια μετατρέπεται σε μια απόλυτη πεποίθηση.

Μια πεποίθηση, μα σε τι; (Ω, πόσο το τερατούργημα, η «ατιμία αυτής της πεποίθησης», η «ποταπότητα αυτού του προαισθήματος», βασάνιζαν τον πρίγκιπα! Και με πόση ορμητικότητα κατηγορούσε ο ίδιος τον εαυτό του!). «Εξήγησε, λοιπόν, ειλικρινά αυτήν την πεποίθηση, εάν το τολμάς!», έλεγε στον εαυτό του ακατάπαυστα, με ύφος κατηγορηματικό και προκλητικό. «Διατύπωσε όλη τη σκέψη σου καθαρά, με ακρίβεια, χωρίς ψευδείς περιστροφές! Ω, είμαι άτιμος!», έλεγε με αγανάκτηση και κοκκίνιζε όλο του το πρόσωπο. «Με τι μάτια θα τολμώ στο εξής να κοιτάζω αυτόν τον άνθρωπο σ' όλη μου τη ζωή; Ω, τι μέρα κι αυτή η σημερινή! Θεέ μου, τι εφιάλτης!».

Υπήρχε στο τέλος αυτής της μακρινής και βασανιστικής πορείας στην Παλιά Πετρούπολη, μια στιγμή που ο πρίγκιπας αισθάνθηκε να τον πιάνει μια ακάθεκτη επιθυμία να πάει τώρα αμέσως στο σπίτι του Ρογκόζιν, να τον περιμένει εκεί, να τον αγκαλιάσει χύνοντας δάκρυα μετάνοιας, να του τα πει όλα και να τελειώνει μ' αυτήν την υπόθεση. Μα είχε κιόλας φτάσει μπροστά στο ξενοδοχείο του...

Αυτό το ξενοδοχείο, οι διάδρομοι, το δωμάτιό του, το κίτριο το ίδιο, δεν του άρεσαν καθόλου, από την αρχή ακόμη. Πολλές φορές αυτήν την ημέρα αισθανόταν μια ιδιαίτερη αποστροφή στη σκέψη ότι έπρεπε να ξαναγυρίσει εδώ. «Αλλά τι έχω, λοιπόν; Κάνω σαν άρρωστη γυναίκα που πιστεύει σε κάθε προαισθήμα!», σκέφτηκε με θυμό και ειρωνεία· και κάνοντας αυτήν τη σκέψη, σταμάτησε μπροστά στη μεγάλη πόρτα. Απ' όλα τα επεισόδια της ημέρας, ένα πέρασε αυτήν τη στιγμή από το μυαλό του, αλλά το αντιμετώπισε «εν ψυχωρώ», «εντελώς λογικά», «χωρίς εφιάλτες τώρα πια». Ξαναθυμήθηκε

το μαχαίρι που ήταν στο τραπέζι του Ρογκόζιν. «Αλλά, τι μ' αυτό; Γιατί ο Ρογκόζιν να μην έχει επάνω στο τραπέζι του όσα μαχαίρια θέλει», αναρωτιόταν κατάπληκτος για την καθαρή του σκέψη. Και η έκπληξή του διπλασιάστηκε, όταν θυμήθηκε απροσδόκητα τη στάση του το απόγευμα μπροστά στο μαγαζί που πουλούσε τα μαχαίρια. «Μα, λοιπόν..., φώναξε, τι σχέση μπορεί επιτέλους να έχουν αυτά με-ταξύ τους!...». Δεν τελείωσε τη φράση του. Ένας καινούργιος παρο-ξυσμός ντροπής, σχεδόν απελπισίας, τον κάρφωσε στη θέση που βρισκόταν μπροστά στην πόρτα. Στάθηκε μια στιγμή ακίνητος. Εί-ναι ένα φαινόμενο αριετά συχνό. Δηλαδή μια θύμηση ανυπόφορη, σχεδόν απονεκρωμένη, είναι σε θέση να σε παραλύσει για μερικά λε-πτά. «Ναι, είμαι ένας άνθρωπος χωρίς καρδιά, ένας φοβητσίαρχης!», ξανάπε σκυθρωπά και έκανε μια γρήγορη κίνηση για να μπει, αλλά... και πάλι σταμάτησε.

Συνήθως αριετά κακοφωτισμένη η είσοδος του ξενοδοχείου, ήταν αυτήν τη στιγμή εντελώς σκοτεινή, εξαιτίας της μπόρας που πλησίαζε και που είχε σβήσει όλο το φως του δειλινού. Τη στιγμή ακριβώς που ο πρίγκιπας γυρνούσε, αυτή η μπόρα ξέσπασε και μια δυνατή βροχή άρχισε να πέφτει. Την ίδια εκείνη στιγμή, μετά το ξαφνικό εκείνο σταμάτημα στην εξωτερική πόρτα, άρχισε και πάλι να προχωρεί· τότε διέκρινε αμέσως στο βάθος, στο ημίφως, έναν άν-θρωπο στην αρχή της σιάλας. Ο άνθρωπος εκείνος, που έμοιαζε σαν να περίμενε κάτι, εξαφανίστηκε σ' ένα κλάσμα του δευτερολέπτου. Μη μπορώντας να διακρίνει τα χαρακτηριστικά του προσώπου του ο πρίγκιπας, δεν μπόρεσε να πει ποιος ακριβώς ήταν, γιατί πολλοί άνθρωποι περνούσαν από εκεί· υπάρχει μέσα σ' ένα ξενοδοχείο μια ακατάπαυστη κίνηση ανθρώπων που μπαίνουν, διασχίζουν τους δια-δρόμους και βγαίνουν. Εν τω μεταξύ ένωσε αμέσως την απόλυτη και ακλόνητη πεποίθηση πως είχε αναγνωρίσει αυτόν τον άνθρωπο και πως δεν μπορούσε παρά να είναι ο Ρογκόζιν. Μια στιγμή μετά όρ-μησε στο κατόπι του στη σιάλα. Η καρδιά του πάγωσε. «Τώρα όλα θα ξεκαθαρίσουν!», έλεγε μέσα του με αλλόκοτη σιγουριά.

Η σιάλα στην οποία όρμησε ο πρίγκιπας οδηγούσε στους δια-δρόμους του πρώτου και του δεύτερου πατώματος. Κατασκευασμέ-

νη από πέτρα, όπως έχουν όλα τα παλιά σπίτια, ήταν σκοτεινή και στενή και περιστρεφόταν γύρω από έναν πέτρινο στύλο. Στο πρώτο πλατύσκαλο η κολώνα ειςένη βρέθηκε να έχει μια εσοχή, όχι παραπάνω από ένα βήμα φάρδος και μισό βήμα βάθος. Ένας άνθρωπος θα μπορούσε να χωρέσει εκεί. Φτάνοντας σ' αυτό το πλατύσκαλο, ο πρίγκιπας διέκρινε αμέσως, αν και ήταν σκοτεινά, πως κάποιος κρύβεται μέσα στην εσοχή. Η πρώτη του κίνηση ήταν να περάσει χωρίς να κοιτάξει στα δεξιά του. Αλλά ενώ είχε κάνει ένα βήμα, δεν μπόρεσε να κρατηθεί και γύρισε το κεφάλι.

Τότε, τα δυο μάτια του απογέματος, τα ίδια μάτια, συνάντησαν ξαφνικά τα δικά του. Ο άνθρωπος που κρυβόταν στην εσοχή είχε κάνει ένα βήμα για να βγει. Για μια στιγμή στέκονταν και οι δυο, ο ένας απέναντι απ' τον άλλον, σχεδόν αγγίζονταν. Ξαφνικά ο πρίγκιπας άρπαξε τον άνθρωπο από τους ώμους και τον παρέσυρε στη σιάλα, κοντά στο φως, για να τον δει πιο καλά στο πρόσωπο.

Τα μάτια του Ρογκόζιν άστραψαν και ένα λυσσασμένο χαμόγελο στράβωσε τα χείλη του. Σήκωσε το δεξί του χέρι και έλαμπε μέσα σ' αυτό ένα αντικείμενο. Ο πρίγκιπας δεν σκέφτηκε να το συγκρατήσει. Θυμόταν αργότερα πως είχε βγάλει μια φωνή:

— Παρφιδόν, δεν το πιστεύω!

Του φάνηκε τότε πως κάτι άνοιξε μπροστά του· ένα φως εσωτερικό με μια ασυνήθιστη λάμψη φώτισε την ψυχή του. Ίσως η στιγμή αυτή να κράτησε όχι παραπάνω από μισό δευτερόλεπτο· ωστόσο θυμόταν καθαρά και συνειδητά στην αρχή, τον πρώτο ήχο του τρομερού του ουρλιαχτού που ξεπετάχτηκε από το στήθος του και που με καμιά δύναμη δεν θα μπορούσε να το πνίξει. Ύστερα η συνείδησή του έσβησε μονομιάς μέσα του και έπεσε μέσα στα πηχτά σκοτάδια του.

Είχε πάθει κρίση επιληψίας, που από πολλά χρόνια είχε πάψει να τον ενοχλεί. Είναι γνωστό πως αυτές οι κρίσεις της επιληψίας πιάνουν τον άρρωστο ακαριαία. Εκείνη τη στιγμή, το πρόσωπο και κυρίως το βλέμμα του αρρώστου παραμορφώνονταν μ' έναν τρόπο τόσο γρήγορο, όσο και απίστευτο. Οι σπασμοί και τα ρίγη ταράζουν όλο του το σώμα και τα χαρακτηριστικά του προσώπου του. Τρο-

μερά βογγητά, που δεν μπορείς ούτε να τα φανταστείς, μα ούτε και να καταλάβεις, βγαίνουν από το στήθος του. Δεν υπάρχει σ' αυτά τίποτε το ανθρώπινο, και είναι δύσκολο, σχεδόν αδύνατο, να το φανταστείς, όταν τα ακούς, πως φωνάζει αυτός ο ίδιος δυστυχισμένος άνθρωπος. Θα πίστευες ίσως πως φωνάζει κάποιος άλλος που βρίσκεται μέσα σ' εκείνον τον άρρωστο. Πολλοί τουλάχιστον έτσι περιγράψανε τις εντυπώσεις τους. Σ' έναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων, η θέα της επιληψίας φέρνει μια ανυπόφορη φρίκη.

Θα πρέπει να υποθέσει κανείς πως μια τέτοια εντύπωση αναπάντεχης φρίκης, συνδεδεμένη με άλλες τρομερές εντυπώσεις εκείνης της στιγμής, έκαναν τον Ρογκόζιν να πετρώσει ξαφνικά και έτσι σώθηκε και ο πρίγκιπας από το αναπόφευκτο κτύπημα του μαχαιριού που κατέβαινε κιόλας κατά πάνω του. Ο Ρογκόζιν δεν είχε τον καιρό να σκεφτεί πως ήταν επιληψία αυτό που είχε πάθει ο αντίπαλός του. Αλλά βλέποντάς τον να τρικλίζει και να πέφτει ξαφνικά ανάσκελα στη σιάλα, χτυπώντας το σβέρο του σ' ένα πέτρινο σκαλοπάτι, άρχισε να κατεβαίνει τέσσερα τέσσερα τα σκαλοπάτια, περνώντας δίπλα από τον πεσμένο πρίγκιπα και έφυγε κρυφά από το ξενοδοχείο σχεδόν σαν τρελός.

Οι σπασμοί και τα ρίγη έκαναν να γλιστρήσει το σώμα του αρρώστου σκαλοπάτι σκαλοπάτι (που δεν ήταν πάνω από δεκαπέντε) μέχρι το τέλος της σιάλας. Πολύ γρήγορα –πέντε λεπτά δεν θα είχαν περάσει– είδαν τον πεσμένο και μαζεύτηκε κόσμος. Μια μικρή λίμνη αίματος γύρω από το κεφάλι τούς έκανε και αναρωτιόνταν: ήταν ένα ατύχημα ή πρόκειται για ένα έγκλημα; Σε λίγο όμως κατάλαβαν μερικοί πως επρόκειτο για μια περίπτωση επιληψίας. Ένα γκαρσόνι του ξενοδοχείου γνώρισε στο πρόσωπο του πρίγκιπα τον πελάτη που είχε έρθει το πρωί. Η φασαρία τελείωσε με τον καλύτερο τρόπο, εξαιτίας μιας καλής συγγυρίας.

Ο Κόλια Ιβόλγκιν, ο οποίος είχε υποσχεθεί να βρίσκεται στη «Ζυγαριά» στις τέσσερις η ώρα, και ο οποίος, αλλάζοντας γνώμη, είχε πάει στο Παυλόβσκι, αρνήθηκε, για μια άγνωστη αιτία, να γευματίσει στο σπίτι της στρατηγίνας Επάντσιν. Ξαναγύρισε στην Πετρούπολη και πήγε βιαστικά στη «Ζυγαριά», όπου και βρέθηκε κατά τις

επτά το βράδυ. Βρίσκοντας το σημείωμα που του έλεγε πως ο πρίγκιπας ήταν στην πόλη, έτρεξε αμέσως στη διεύθυνση που του έγραφε. Τον πληροφορήσαν στο ξενοδοχείο πως αυτός είχε βγει. Κατέβηκε λοιπόν στην τραπεζαρία και τον περίμενε πίνοντας τσάι και ακούγοντας το οργάνκι. Τυχαία άκουσε μια συζήτηση για κάποιον που είχε μια κρίση επιληψίας. Σπρωγμένος από ένα σίγουρο προαίσθημα, έτρεξε αμέσως στο σημείο του ατυχήματος και αναγνώρισε τον πρίγκιπα. Πάρθηκαν αμέσως τα αναγκαία μέτρα. Μεταφέρανε τον άρρωστο στο δωμάτιό του. Αν και άνοιξε σε λίγο τα μάτια του, άργησε ωστόσο αρκετά να ξαναβρεί τις αισθήσεις του. Ο γιατρός που φωνάζανε για να εξετάσει τα τραύματα του κεφαλιού, έδωσε εντολή να του βάλουν κομπρέσες και δήλωσε ότι δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος από τούς μώλωπές του. Σε μια ώρα περίπου ο πρίγκιπας άρχισε να καταλαβαίνει αρκετά καλά τι γινόταν γύρω του. Ο Κόλια τότε τον μετέφερε μ' ένα αμαξάκι από το ξενοδοχείο στο σπίτι του Λέμπεντεβ. Αυτός υποδέχτηκε τον άρρωστο με ζωντανές εκδηλώσεις προθυμίας και με δουλοπρέπεια. Για χάρη του βιάστηκε να φύγουν για την εξοχή· τρεις μέρες μετά, όλοι τους ήταν στο Παυλόβσι.

VI

Η βίλα του Λέμπεντεβ ήταν μικρή, αλλά άνετη και πολύ όμορφη. Το μέρος που προοριζόταν για νοίκιασμα, ήταν στολισμένο με μια ιδιαίτερη φροντίδα. Στην είσοδο του σπιτιού, επάνω στη βεράντα, μπαίνοντας κανείς απ' το δρόμο, μικρές πορτοκαλιές, λεμονιές και γιασεμιά ήταν τοποθετημένα σε μεγάλα πράσινα μαστέλα, που κατὰ την άποψη του Λέμπεντεβ αποτελούσε το πιο γοητευτικό θέαμα. Μερικά απ' αυτά τα δέντρα υπήρχαν στη βίλα όταν την απέκτησε, και η εντύπωση που του άφηναν βλέποντάς τα τοποθετημένα εκεί στη βεράντα, του ήταν τόσο θελκτική, που είχε αποφασίσει σ' έναν πλειστηριασμό ν' αγοράσει κι άλλα. Όταν, τέλος, μεταφέρθηκαν όλα τα δέντρα στη βίλα και τοποθετήθηκαν στη θέση τους, κατέβηκε αρκετές φορές τα σκαλοπάτια της βεράντας σε μια μέρα, για να θαυμάσει από το δρόμο την όψη που παρουσίαζαν, υπολογίζοντας κάθε φορά την αύξηση της τιμής που θα απαιτούσε από το μελλοντικό του νοικάρη.

Η βίλα άρεσε πολύ στον πρίγκιπα, ο οποίος ήταν εξασθενημένος, καταβεβλημένος και σωματικά κατάρκτος. Είναι γεγονός ότι από την ημέρα που έφτασαν στο Παυλόβσκι, δηλαδή την τρίτη ημέρα μετά την κρίση του, φαινόταν πως είχε βρει ξανά την υγεία του· αλλά ο ίδιος δεν αισθανόταν ακόμη εντελώς καλά. Ήταν ευτυχημένος που έβλεπε όλον αυτόν τον κόσμο γύρω του, αυτές τις τρεις ημέρες. Ο Κόλια, που δεν τον άφηνε σχεδόν καθόλου, η οικογένεια του Λέμπεντεβ (εκτός από τον ανεψιό, που έφυγε γρήγορα, ποιος ξέρει για πού) και ο ίδιος ο Λέμπεντεβ. Είχε δεχτεί με ευχαρίστηση την επίσκεψη που του είχε κάνει ο στρατηγός Ιβόλγκιν στην Πετρούπολη πριν ακόμη φύγει.

Το ίδιο βράδυ που έφτασαν στο Παυλόβσκι, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός επισκεπτών μαζεύτηκε γύρω του στη βεράντα· πρώτος έφτασε ο Γάνια, που ήταν αρκετά δύσκολο να τον γνωρίσεις, τόσο

είχε αλλάξει και είχε αδυνατίσει· μετά η Βάρια και ο Πίτισιν, που παραθέριζαν κι αυτοί στο Παυλόβσκ. Ο στρατηγός Ιβόλγκιν, που ήταν σχεδόν όλη την ώρα στο σπίτι του Λέμπεντεβ, φαίνεται πως τον είχε ακολουθήσει στη μετακόμισή του. Ο Λέμπεντεβ έκανε κάθε δυνατή προσπάθεια να τον κρατήσει κοντά του και τον εμπόδιζε να πηγαίνει στου πρίγκιπα. Του φερόταν φιλικά και φαίνεται πως γνωρίζονταν οι δυο τους από πολύ καιρό. Ο πρίγκιπας τους έβλεπε συχνά, όλες αυτές τις τρεις ημέρες, να κάθονται μαζί και να συζητούν ώρες πολλές· φώναζαν και έρχονταν στα λόγια γύρω από επιστημονικά θέματα, κι αυτό ευχαριστούσε τον Λέμπεντεβ. Θα μπορούσε κανείς να πει πως αυτός δεν μπορούσε να αποχωριστεί το στρατηγό. Τελικά, έπαιρνε τις ίδιες προφυλάξεις και απέναντι στην οικογένειά του, από σεβασμό στον πρίγκιπα, από τότε που εγκαταστάθηκαν στη βίλα. Με την πρόφαση ότι δεν ήθελε να τον απασχολούν, δεν άφηνε κανέναν να πάει να τον δει· χτυπούσε το πόδι και έτρεχε πίσω από τα παιδιά του, μόλις καταλάβαινε πως ήθελαν να πάνε στη βεράντα όπου βρισκόταν ο πρίγκιπας, αν και αυτός τον είχε παρακαλέσει να μην διώχνει κανέναν. Ακόμα και η ίδια η Βέρα, με το μωρό στην αγκαλιά, δεν ξέφευγε από αυτές τις ζωηρότητες.

— Πρώτα απ' όλα, απαντούσε γρήγορα στις αντιρρήσεις του πρίγκιπα, μια παρόμοια οικειότητα θα καταλήξει, εάν τους δώσεις την άδεια, σε μια έλλειψη σεβασμού· έπειτα, θα είναι και μια απρέπεια από μέρους τους...

— Μα γιατί, λοιπόν, αυτό; στενοχωριόταν ο πρίγκιπας. Σας βεβαιώνω ότι οι επιτηρήσεις σας και οι αυστηρότητές σας δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να με λυπούν. Όπως σας το είπα, πολλές φορές πλήττω μόνος μου κι εσείς διπλασιάζετε τους τρόμους μου χειρονομώντας ακατάπαυστα και βαδίζοντας στις μύτες των ποδιών.

Έκανε υπαινιγμό στη συνήθεια που είχε πάρει ο Λέμπεντεβ, αυτές τις τρεις μέρες, να μπαίνει μέσα κάθε λεπτό διώχνοντας όλους τους άλλους, με την πρόφαση ότι ο άρρωστος έχει ανάγκη από ησυχία. Μισάνοιγε την πόρτα, έχωνε το κεφάλι και παρατηρούσε το δωμάτιο για να εξακριβώσει εάν ο πρίγκιπας ήταν εκεί, ή μήπως το είχε σκάσει. Μετά, στις μύτες των ποδιών, πλησίαζε στα κλεφτά την

πολυθρόνα, τρομάζοντας καμιά φορά τον ενοικιαστή του με μια απροσδόκητη εμφάνιση. Τον ρωτούσε κάθε λίγο και λιγάκι εάν έχει ανάγκη από τίποτε. Και όταν ο πρίγκιπας τον παρακαλούσε να τον αφήσει να ξεκουραστεί, έφευγε υπάκουος και σιωπηλός, βαδίζοντας πάντοτε στις μύτες και χειρονομώντας ακατάπαυστα, σαν να εννοούσε πως είχε μπει περνώντας, πως δεν είχε τίποτε να προσθέσει, πως είχε βγει κιόλας και δεν θα ξανάρθει πια. Αυτό δεν τον εμπόδιζε να ξαναφανεί σε δέκα λεπτά ή το πολύ σε ένα τέταρτο αργότερα.

Ο Κόλια, που είχε ελεύθερη είσοδο στου πρίγκιπα, διέγειρε έτσι το φθόνο του Λέμπεντεβ, πικραίνοντάς τον βαθιά και κινώντας του την αγανάκτηση γι' αυτήν την προτίμηση. Είχε παρατηρήσει πως ο Λέμπεντεβ έμενε καμιά φορά και μισή ώρα πίσω από την πόρτα για να κατασκοπεύει τη συνομιλία του με τον πρίγκιπα, πράγμα για το οποίο, φυσικά, είχε ειδοποιήσει τον πρίγκιπα.

— Με κρατάτε κλειδωμένο σαν να είσαστε αφεντικά στο πρόσωπό μου, διαμαρτυρόταν ο πρίγκιπας. Θέλω να μην ξαναγίνουν αυτά εδώ στην εξοχή. Να ξέρετε ότι θα δέχομαι όποιον θέλω και θα πηγαίνω όπου με ευχαριστεί περισσότερο!

— Χωρίς την παραμικρότερη αμφιβολία! απαντούσε ο Λέμπεντεβ κουνώντας τα χέρια.

Ο πρίγκιπας τον κοίταζε εξεταστικά από την κορφή μέχρι τα νύχια.

— Πέστε μου, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς, φέρατε μαζί σας εδώ την ντουλαπίτσα που είχατε πάνω από το κρεβάτι σας στην Πετρούπολη;

— Όχι, δεν την κουβάλησα.

— Πώς και την αφήσατε εκεί;

— Δεν ήταν εύκολο να τη μεταφέρω. Θα έπρεπε να χαλαστεί ο τοίχος... Είναι τόσο γερά στερεωμένη.

— Ίσως να υπάρχει μια παρόμοια εδώ;

— Ναι, και μάλιστα καλύτερη. Είναι μια από τις αιτίες που αγόρασα τη βίλα.

— Α! Και ποιο ήταν το πρόσωπο στο οποίο απαγορέψατε την είσοδο στο δωμάτιό μου εδώ και μια ώρα;

– Ήταν... ήταν ο στρατηγός. Είναι αλήθεια, δεν τον άφησα να μπει. Δεν είναι εδώ η θέση του. Πρίγκιπα, αν και τον εκτιμώ βαθύτατα... είναι ένας... μεγάλος άνθρωπος, δεν με πιστεύετε; Ε, λοιπόν! Θα δείτε. Εντούτοις... θα κάνατε καλά, ελαμπρότατε πρίγκιπα, να μην τον δέχετε στο δωμάτιό σας.

– Μα επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω, γιατί να μην τον δεχτώ; Και γιατί, Λέμπεντεβ, στέκεστε τώρα στα νύχια των ποδιών και με πλησιάζετε πάντοτε σαν να θέλατε να μου ψιθυρίσετε κάποιο μυστικό στ' αυτό;

– Από προστυχιά· το αισθάνομαι, είναι προστυχιά! απάντησε αναπάντεχα ο Λέμπεντεβ χτυπώντας το στήθος του με αίσθημα. Μα μήπως ο στρατηγός δεν θα ήταν υπερβολικά φιλόξενος για σας;

– Υπερβολικά φιλόξενος; Τι θέλετε να πείτε μ' αυτό;

– Ναι, υπερβολικά φιλόξενος. Κατ' αρχάς είναι διατεθειμένος να μείνει εδώ μαζί μου. Δεν με πειράζει αυτό καθόλου, αλλά θέλει να μπει και στην οικογένεια. Μέχρι τώρα έχουμε πολλές φορές εξετάσει μαζί τους δεσμούς της συγγένειας και βρήκαμε πως είμαστε συγγενείς από συμπεθεριό. Κι εσείς επίσης, είσαστε δεύτερος ανεψιός του από τη μητέρα σας. Μόλις χθες μου το εξήγησε. Εάν είσαστε ανεψιός του, σημαίνει πως είμαστε και μαζί συγγενείς, ελαμπρότατε πρίγκιπα. Είναι μια μικρή αδυναμία του στρατηγού. Αλλά, εδώ και ένα λεπτό, με βεβαίωνα πως σε όλη του τη ζωή, από την ημέρα που ήταν ανθυπασιπιστής, μέχρι τις 11 Ιουνίου πέρσι, δεν ήταν ποτέ λιγότερα από διακόσια άτομα την ημέρα, που να μην πάνε στο σπίτι του. Έφτασε στο σημείο να ισχυριστεί πως ούτε σηκώνονταν καθόλου από το τραπέζι σίτι του: γευματίζανε, δειπνούσανε, έπιναν τσάι, περίπου δεκαπέντε ώρες συνεχώς. Αυτό διήρκεσε τριάντα ολόκληρα χρόνια χωρίς την παραμικρή διακοπή· μόλις που προλαβαίνανε ν' αλλάξουν τραπεζομάντιλο. Ένας προσκεκλημένος σηκωνόταν για να φύγει, ένας άλλος έπαιρνε τη θέση του. Στις γιορτάσιμες ημέρες και κυρίως στις γιορτές της αυτοκρατορικής οικογένειας, ο στρατηγός είχε μέχρι τριακόσιους συνδαιτυμόνες. Μου απαρίθμησε επτακόσιους στη μνήμη της χιλιετηρίδας της Ρωσίας. Είναι φοβερός. Μια παρόμοια ιστορία δεν προμηνύει τίποτε καλό και είναι επι-

κίνδυνο να δέχεσαι σπίτι σου ανθρώπους τόσο φιλόξενους. Γι' αυτό ακριβώς αναρωτήθηκα εάν ο στρατηγός δεν θα ήταν υπερβολικά φιλόξενος για σας όπως και για μένα.

— Αν δεν κάνω λάθος, όμως, οι σχέσεις σας μαζί του είναι πολύ φιλικές.

— Αδελφικές. Παίρνω τις φλυαρίες του για αστειό και ας είμαστε συγγενείς από συμπεθεριό· αυτό δεν μου κάνει ούτε κρύο ούτε ζέστη· τιμή μου είναι. Όσα κι αν λέει για τα διακόσια άτομα και για τη χιλιετηρίδα της Ρωσίας, εγώ τον βλέπω σαν έναν άνθρωπο εξαιρετο. Το δηλώνω με όλη την ειλικρίνεια. Πριν λίγο, πρίγκιπα, λέγατε πως σας πλησίαζα σαν να είχα ένα μυστικό να σας ανακοινώσω. Ε, λοιπόν, έχω ακριβώς ένα: κάποιον γνωστό πρόσωπο με ειδοποίησε πως θα επιθυμούσε πολύ να έχει μια μυστική συνάντηση μαζί σας.

— Γιατί μια μυστική συνάντηση; Για κανέναν λόγο. Θα πάω εγώ ο ίδιος στο σπίτι της, σήμερα κιόλας αν γίνεται.

— Όχι, όχι! απάντησε ο Λέμπεντεβ με μεγάλες χειρονομίες· οι φόβοι της δεν είναι αυτοί που νομίζετε. Εξάλλου, το τέρας έρχεται κάθε ημέρα και μαθαίνει νέα για την υγεία σας. Το ξέρετε;

— Τον ονομάζετε πολύ συχνά τέρας· το βρίσκω πολύ ύποπτο.

— Να μην έχετε καμιά υποψία, απάντησε ο Λέμπεντεβ με προθυμία· θέλω μονάχα να σας εξηγήσω πως το γνωστό πρόσωπο δεν φοβάται αυτόν. Ένα εντελώς διαφορετικό πράγμα φοβάται.

— Μα τι λοιπόν; Πέστε το γρήγορα! ρώτησε ο πρίγκιπας ενοχλημένος από τα μυστηριώδη καμώματα του Λέμπεντεβ.

— Εκεί είναι το μυστικό! χαμογέλασε ειρωνικά αυτός.

— Το μυστικό ποιανού;

— Το δικό σας μυστικό. Εσείς ο ίδιος, ελαμπρότατε πρίγκιπα, μου απαγορέψατε να μιλάω μπροστά σας..., ψέλλισε ο Λέμπεντεβ και μαγεμένος επειδή έβλεπε την εξαγριωμένη περιέργεια του συνομιλητή του, συνέχισε ξαφνικά: Φοβάται την Αγλαΐα Ιβάνοβνα.

Ο πρίγκιπας έσμιξε τα φρύδια κι έμεινε για λίγο σιωπηλός.

— Σας ορκίζομαι, Λέμπεντεβ, πως θα αφήσω το σπίτι σας, έκανε. Πού είναι ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και οι Πτίτσιν; Σπίτι σας; Τους φέρατε κι αυτούς, επίσης, εδώ;

— Ήθελαν να 'ρθουν! Ήθελαν να 'ρθουν. Και ο στρατηγός από πίσω τους. Θα ανοίξω όλες μου τις πόρτες και θα φωνάξω όλες μου τις κόρες, όλες, αυτήν εδώ τη στιγμή! ψιθύριζε ο Λέμπεντεβ τρομαγμένα, κουνώντας τα χέρια και τρέχοντας από την μια πόρτα στην άλλη.

Την ίδια στιγμή ο Κόλια φάνηκε στη βεράντα. Είχε έρθει από έξω. Ανακοίνωσε πως ερχόταν για επίσκεψη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και οι τρεις κόρες της.

— Κάνει ή δεν κάνει να μπου οι Πτίτσιν και ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς; Κάνει να αφήσω να μπει ο στρατηγός; ρώτησε ο Λέμπεντεβ αναστατωμένος απ' αυτήν την είδηση.

— Γιατί όχι; Αφήστε να μπει όποιος θέλει. Σας βεβαιώνω, Λέμπεντεβ, πως από την πρώτη μέρα πήρατε ανάποδα τις σχέσεις μου. Κάνετε συνεχώς κάποιο λάθος. Δεν έχω την παραμικρή αιτία να κρύβομαι από κανέναν, γέλασε ο πρίγκιπας.

Ο Λέμπεντεβ, βλέποντάς τον να γελάει, άρχισε να τον μιμείται. Παρ' όλη τη μεγάλη του ταραχή, ήταν κι αυτός ευχαριστημένος.

Η είδηση που είχε φέρει ο Κόλια ήταν σωστή· είχε προπορευτεί από τους Επάντσιν μερικά βήματα για να αναγγείλει την άφιξή τους. Έτσι οι επισκέπτες μπήκαν ξαφνικά και από τις δυο μεριές: οι Επάντσιν μπήκαν από τη βεράντα, ενώ οι Πτίτσιν, ο Γάνια και ο στρατηγός Ιβόλγκιν από το διαμέρισμα του Λέμπεντεβ.

Οι Επάντσιν είχαν μάθει από τον Κόλια για την αρρώστια του πρίγκιπα και ότι βρισκότανε στο Παυλόβσκ. Μέχρι εκείνη τη στιγμή η στρατηγίνα ήταν πολύ στενοχωρημένη. Από προχθές ακόμη ο άντρας της είχε ανακοινώσει στην οικογένεια πως έλαβε ένα επισκεπτήριο του πρίγκιπα, από το οποίο η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε συμπεράνει, χωρίς να διστάζει, πως αυτός δεν θα παρέλειπε να πάει να τους δει στο Παυλόβσκ. Μάταια οι δεσποινίδες την βεβαίωναν πως, αν είχε μείνει έξι μήνες χωρίς να γράφει μια λέξη, θα μπορούσε να μην βιαζόταν και τώρα να τους δει, έχοντας χωρίς αμφιβολία —ποιος μπορεί να γνωρίζει τις υποθέσεις του;— και άλλες ακόμη φροντίδες στην Πετρούπολη. Ενοχλημένη απ' αυτές τις αντιρροήσεις, η στρατηγίνα ήταν σχεδόν έτοιμη να στοιχηματίσει πως ο πρίγκιπας θα 'ρχότανε το αργότερο την άλλη ημέρα. Την επομένη, λοιπόν, τον

περίμενε από το πρωί, μετά για το γεύμα, και τέλος για το δείπνο. Όταν έπεσε η νύχτα, θύμωσε και έκανε καβγάδες με όλους κι αυτό εννοείται χωρίς να αναφέρει το όνομα του πρίγκιπα μέσα στους καβγάδες της. Κανένας τους δεν έκανε υπαινιγμούς γι' αυτόν και την άλλη ημέρα. Ενώ έτρωγαν, η Αγλαΐα άφησε να της ξεφύγει απροσδόκητα αυτή η σκέψη: «Η μαμά είναι θυμωμένη γιατί ο πρίγκιπας δεν μας κάνει την τιμή να 'ρθει». «Δεν φταίει αυτός», βιάστηκε να παρατηρήσει ο στρατηγός. Πάνω σ' αυτό η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σηκώθηκε φουρισμένη και έφυγε από το τραπέζι.

Τελικά, προς το βράδυ, έφτασε ο Κόλια και τους έφερε τα νέα του πρίγκιπα και διηγήθηκε όσα ήξερε για τις περιπέτειές του. Αυτά ήταν για τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα μια αιτία θριάμβου, δεν παρέλειψε όμως να μαλώσει τον Κόλια: «Περνάει ολόκληρες ημέρες τριγυρίζοντας εδώ και μας γίνεται κακός μπελάς, και τώρα, ας μας ειδοποιούσε τουλάχιστον αφού δεν του 'κοψε να 'ρθει ο ίδιος!». Ο Κόλια θύμωσε ακούγοντάς την να λέει πως «μας γίνεται κακός μπελάς», αλλά κράτησε τη μνησικακία του για αργότερα· θα έκλινε τα μάτια σε μια έκφραση λιγότερο προσβλητική, πόσο όμως του άρεσε η σύγχυση και η ανησυχία της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα μαθαίνοντας για την αρρώστια του πρίγκιπα! Αυτή επέμενε για πολλή ώρα στην ανάγκη να στείλουν, χωρίς αργοπορία, έναν άνθρωπο στην Πετρούπολη, για να φέρουν με το πρώτο τρένο στο Παυλόβσκι μια ιατρική διασημότητα. Οι κόρες της όμως τη μετάπεισαν· ωστόσο κι αυτές έτρεξαν πίσω από τη μητέρα τους όταν αυτή δήλωσε χωρίς δυσκολία ότι σκόπευε να πάει να επισκεφτεί τον άρρωστο.

– Δεν μπορούμε να κοιτάμε τις εθιμοτυπίες όταν αυτό το αγόρι βρίσκεται στην επιθανάτιο κλίνη του, έλεγε με ανησυχία. Είναι ή δεν είναι ένας φίλος του σπιτιού μας;

– Ναι, αλλά δεν μπορούμε να μπούμε στο νερό πριν να βρούμε το πέρασμα*, παρατήρησε η Αγλαΐα.

– Ε, λοιπόν! Μην έρχεσαι· αυτό θα ήταν το καλύτερο. Ο Ευγέν-

* Ρώσικη παροιμία.

νιος Παύλοβιτς θα 'ρθει, κι εάν φύγεις δεν θα υπάρχει κανένας να τον υποδεχτεί.

Μετά από αυτόν το διάλογο, η Αγλαΐα έσπευσε φυσικά να ακι-
λουθήσει τη μητέρα της και τις αδελφές της, πράγμα που άλλωστε
είχε σκοπό να το κάνει έτσι κι αλλιώς. Ο πρίγκιπας Σ., που κρατού-
σε συντροφιά στην Αδελαΐδα, προσφέρθηκε να συνοδέψει τις κυρίες,
μετά από παράκληση της νεαρής κοπέλας. Από πολύ καιρό πριν,
από την αρχή της γνωριμίας του με τους Επάντσιν, είχε δείξει ζωη-
ρό ενδιαφέρον να τις ακούει να μιλούν για τον πρίγκιπα. Αποδειχτή-
κε πως τον γνώριζε, πως τον συνάντησε περίπου τρεις μήνες πιο
μπροστά, σε μια μικρή πόλη της επαρχίας, όπου πέρασε μαζί του
δεκαπέντε μέρες. Διηγούνταν πολλά πράγματα για τον νέο άντρα και
γενικά έδειχνε για το πρόσωπό του μεγάλη συμπάθεια· του έκανε
λοιπόν αληθινή ευχαρίστηση να πάει τώρα να επισκεφτεί τον παλιό
του γνώριμο. Ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς δεν ήταν στο σπίτι
αυτήν την ημέρα, και ο Ευγένιος Παύλοβιτς δεν είχε ακόμη φτάσει.

Από τη βίλλα των Επάντσιν μέχρι αυτήν του Λέμπεντεβ δεν
ήταν παρά τριακόσια βήματα. Μπαίνοντας στου πρίγκιπα, η πρώ-
τη δυσάρεστη εντύπωση που αισθάνθηκε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα
ήταν που βρήκε γύρω του μια πολυάριθμη συντροφιά, επειδή, μέ-
σα σ' αυτήν τη συντροφιά, δύο ή τρία πρόσωπα της ήταν ειλικρινώς
αντιπαθητικά. Εξάλλου θύμωσε βλέποντας να έρχεται προς το μέ-
ρος της ένας νέος άντρας, προφανώς καλός στην υγεία του, ντυμένος
κομψά και χαρούμενα, αντί να είναι στην επιθανάτιο κλίνη του, ό-
πως περίμενε να τον βρει. Σταμάτησε, χωρίς να πιστεύει στα μάτια
της, προς μεγάλη χαρά του Κόλια, που θα μπορούσε φυσικά να της
είχε εξηγήσει πριν ακόμα βγει από το σπίτι της, πράγμα που δεν εί-
χε κάνει όμως, προαισθανόμενος, ο πονηρός, τον κωμικό θυμό της,
βλέποντας τον αγαπητό της φίλο, τον πρίγκιπα, εν πλήρει υγεία.

Ο Κόλια μάλιστα δεν είχε και τη λεπτότητα να αποσιωπήσει το
πράγμα, μα είπε δυνατά την πρόβλεψή του για να εξοργίσει ακόμα
πιο πολύ τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, με την οποία κλοντράρονταν
αδιάκοπα, καμιά φορά πολύ προσβλητικά, αν και τους έδενε μεγά-
λη φιλία.

— Υπομονή, αγαπητέ μου, μην βιάζεσαι τόσο! Μην καταστρέφεις το θρίαμβό σου! απάντησε αυτή ενώ καθόταν στην πολυθρόνα που της πρόσφερε ο πρίγκιπας.

Ο Λέμπεντεβ, ο Πίτισιν και ο στρατηγός Ιβόλγκιν έσπευσαν να προσφέρουν τις καρέκλες τους στις δεσποινίδες. Ο στρατηγός πρόσφερε μια καρέκλα στην Αγλαΐα. Ο Λέμπεντεβ πρόσφερε μια άλλη στον πρίγκιπα Σ., και μάλιστα πρόλαβε με το τσάκισμα της μέσης του να εκφράσει το βαθύ του σεβασμό. Η Βάρια, όπως το είχε συνήθεια, χαιρέτησε τις δεσποινίδες με ενθουσιασμό και άρχισε να κρυφομιλάει μαζί τους.

— Είναι αλήθεια, πρίγκιπα, πως περίμενα να σας βρω στο κρεβάτι· τόσο οι φόβοι μου μεγαλοποίησαν τα πράγματα. Και για να μην πω ψέματα, θα ομολογήσω πως μου κακοφάνηκε τρομερά πριν λίγο, όταν είδα το ευτυχισμένο σου πρόσωπο, αλλά σ' ορκίζομαι πως αυτή η θλίψη δεν κράτησε παρά μονάχα ένα λεπτό, ώσπου να το καλοσκεφτώ. Όταν καλοσκεφτώ, φέρομαι και μιλάω πάντοτε μ' έναν τρόπο πιο γνωστικό. Νομίζω πως και μ' εσένα το ίδιο συμβαίνει. Για να πω την αλήθεια, αν είχα ένα γιο άρρωστο, η ανάρρωσή του θα μου έκανε λιγότερη ευχαρίστηση, απ' όσο η δική σου. Εάν δεν το πιστεύεις αυτό, είναι ντροπή για σένα και όχι για μένα. Όσο γι' αυτόν τον αχρείο, επιτρέπει στον εαυτό του να με περιπαίζει και με χειρότερα αστεία απ' αυτό. Φαίνεται πως τον προστατεύεις. Σε προειδοποιώ, πως ένα ωραίο πρωί θα στερηθώ —να 'σαι σίγουρος γι' αυτό— την ευχαρίστηση να 'χω την τιμή της γνωριμίας του.

— Μα σε τι φταίω λοιπόν εγώ; φώναζε ο Κόλια. Και αν ακόμη σας βεβαίωνα πως ο πρίγκιπας ήταν σχεδόν καλά, δεν θα θέλατε να το πιστέψετε· για σας ήταν πολύ πιο ενδιαφέρον να σας τον παρουσιάσουν στην επιθανάτιο κλίνη του.

— Θα είσαι για πολύ καιρό εδώ; ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον πρίγκιπα.

— Για όλο το καλοκαίρι, και ίσως ακόμη περισσότερο.

— Είσαι μόνος; Δεν παντρεύτηκες;

— Όχι, δεν παντρεύτηκα, απάντησε ο πρίγκιπας γελώντας με την αφέλεια του πειράγματός της.

– Δεν υπάρχει λόγος να χαμογελάς· αυτό μπορούσε να γίνει. Αλλά σκέπτομαι την παραθέριση· γιατί δεν ήρθες να μείνεις σπίτι μας; Έχουμε μια ολόκληρη πτέρυγα άδεια. Εξάλλου, αυτό είναι δική σου υπόθεση. Είσαι ενοικιαστής αυτού του ανθρώπου; ρώτησε με σιγανή φωνή δείχνοντας με τα μάτια τον Λέμπεντεβ. Γιατί κάνει πάντοτε μορφασμούς;

Εκείνη τη στιγμή η Βέρα βγαίνοντας από το διαμέρισμα φάνηκε στη βεράντα και, όπως συνήθιζε, κρατούσε το νεογέννητο στην αγκυλιά. Ο Λέμπεντεβ που γυρνούσε γύρω από τις καρέκλες χωρίς να ξέρει τι κάνει, αλλά και χωρίς να το 'χει σκοπό να φύγει, όρμησε ξαφνικά στην κόρη του και άρχισε να χειρονομεί για να την απομακρύνει. Ξεχάστηκε τόσο, μέχρι που άρχισε να χτυπάει το πόδι στο πάτωμα.

– Είναι τρελός; ρώτησε βιαστικά η στρατηγίνα.

– Όχι, είναι...

– Μήπως είναι μεθυσμένος; Ε, λοιπόν, έχεις ωραία συντροφιά! είπε αυτή ξερά, αφού έριξε μια ματιά στους άλλους επισκέπτες. Όμως να μια γλυκιά κοπελίτσα. Ποια είναι;

– Είναι η Βέρα Λουιάνοβνα, η κόρη αυτού του Λέμπεντεβ.

– Ω!... Είναι πολύ χαριτωμένη. Θα ήθελα να τη γνωρίσω.

Αλλά ο Λέμπεντεβ που άκουσε τα κολακευτικά λόγια της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα, τράβαγε ήδη την κόρη του για να τη συστήσει ο ίδιος.

– Ορφανά, είναι ορφανά! βογγούσε, πλησιάζοντάς την με δουλοπρέπεια. Και το μωρό που έχει στην αγκυλιά είναι επίσης ορφανό· είναι η αδελφή της, η Λιούμποβ, η κόρη μου, γεννημένη από νόμιμο γάμο με τη γυναίκα μου Ελένα, που πέθανε εδώ και έξι βδομάδες κατά τη θέληση του Θεού... Ναι..., την κρατάει στη θέση της μητέρας της, αν και δεν είναι τίποτε περισσότερο από αδελφή της, τίποτε περισσότερο, τίποτε...

– Κι εσύ, γενναίε μου, δεν είσαι τίποτε περισσότερο, παρά ένας παλαβός· να με συγχωρείς που στο λέω. Νομίζω πως το καταλαβαίνεις και μόνος σου, είπε κοφτά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με τρομερή αγανάκτηση.

– Αυτή είναι η ακριβής αλήθεια! απάντησε ο Λέμπεντεβ, υποκλινόμενος με πολύ σεβασμό.

– Πέστε μου, κύριε Λέμπεντεβ· λένε πως εξηγείτε την Αποκάλυψη. Είναι αλήθεια; ρώτησε η Αγλαΐα.

– Είναι η ακριβής αλήθεια!... Εδώ και δεκαπέντε χρόνια την εξηγώ.

– Έχω ακούσει να μιλούν για σας. Νομίζω πως κάτι γράφανε για σας και οι εφημερίδες.

– Όχι· οι εφημερίδες μιλούσαν για κάποιον άλλον σχολιαστή. Αυτός πέθανε και πήρα εγώ τη θέση του, πρόφερε ο Λέμπεντεβ, που αισθανόταν μεγάλη χαρά.

– Κάντε μου τη χάρη, μια και είμαστε γείτονες, να ρθείτε μια μέρα για να μου εξηγήσετε μερικά χωρία της Αποκαλύψεως. Δεν καταλαβαίνω τίποτε απ' αυτήν.

– Δεν μπορώ να μην σας προειδοποιήσω, Αγλαΐα Ιβάνονβα, πως όλα αυτά από μέρους του είναι τσαρλατανισμοί, πιστέψτε με! είπε βιαστικά ο στρατηγός Ιβόλγκιν που, καθισμένος δίπλα στην Αγλαΐα, υπέφερε που δεν μπορούσε να πάρει μέρος στη συζήτηση.

– Βέβαια, η ζωή στην εξοχή έχει τα δικαιώματά της, όπως επίσης και τις διασκεδάσεις της, συνέχισε αυτός. Με το να δέχεστε έναν τέτοιο παρείσακτο για να σας εξηγήσει την Αποκάλυψη, είναι κι αυτό ένας τρόπος για να περάσει η ώρα, όπως και κάθε άλλος, ένας τρόπος μάλιστα αξιοσημείωτης ευφυΐας, αλλά εγώ... Μα γιατί με κοιτάτε με έκπληξη; Επιτρέψτε μου να σας συστηθώ: Στρατηγός Ιβόλγκιν. Σας κρατούσα στην αγκαλιά μου, Αγλαΐα Ιβάνονβα, όταν ήσασταν μωρό.

– Χαίρω πολύ για τη γνωριμία σας. Γνωρίζω τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα και τη Νίνα Αλεξάντροβνα, ψέλλισε η Αγλαΐα που κρατιόταν με το ζόρι για να μη βάλει τα γέλια.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έγινε κατακόκκινη... Ο θυμός που από ώρα είχε μαζευτεί στην καρδιά της, γύρευε τώρα να ξεσπάσει. Δεν μπορούσε να υποφέρει το στρατηγό Ιβόλγκιν, που τον γνώριζε κάποτε, πάει πολύς καιρός από τότε.

– Λες ψέματα, αγαπητέ μου, όπως το συνηθίζεις! Ποτέ δεν κρα-

τησες την κόρη μου στην αγκαλιά σου, του είπε με αγανάκτηση.

– Το ξεχάσατε, μαμά, αλλά, μα την πίστη μου, είναι αλήθεια πως με κρατούσε, βεβαίωσε ξαφνικά η Αγλαΐα. Ήταν στο Τβερ όπου μέναμε τότε. Ήμουν έξι χρονών και το θυμάμαι. Μου είχε κάνει ένα βέλος και ένα τόξο, μου έμαθε να τοξεύω και εγώ σκότωσα ένα περιστέρι. Δεν θυμάστε που σκοτώσαμε μαζί ένα περιστέρι;

– Κι εμένα μου είχε δώσει ένα κράνος από χαρτόνι και ένα ξίφος από ξύλο· το θυμάμαι εξίσου καλά! φώναζε η Αδελαΐδα.

– Κι εγώ επίσης το θυμάμαι αυτό! βεβαίωσε η Αλεξάνδρα. Τότε μάλιστα μαλώσαμε για κείνο το πληγωμένο περιστέρι και σας βάλανε τιμωρία στη γωνία. Η Αδελαΐδα έπρεπε να στέκεται εκεί όρθια, με το κράνος της και με το ξίφος της.

Λέγοντας ότι κρατούσε τότε την Αγλαΐα στην αγκαλιά του, ο στρατηγός ήθελε μονάχα να πει κάτι για να πιάσει συζήτηση, όπως έκανε πάντα όταν ήθελε να πιάσει κουβέντα με τους νέους ανθρώπους ή όταν το 'βρισκε αναγκάσιο να γνωριστεί μαζί τους. Αλλά αυτήν τη φορά, λες και έγινε επίτηδες, είχε πει την αλήθεια, επικαλούμενος μια φιλαλήθη περίπτωση που και ο ίδιος είχε ξεχάσει. Έτσι που, όταν η Αγλαΐα απροσδόκητα πιστοποίησε πως είχαν σκοτώσει μαζί ένα περιστέρι, η μνήμη του φωτίστηκε αμέσως και τα θυμήθηκε όλα με τις μικρότερες λεπτομέρειες, όπως γίνεται συχνά με τους γέροντες που θυμούνται ένα μακρινό παρελθόν. Θα είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς τι μπορούσε να έχει αυτή η ανάμνηση για να κάνει τόση εντύπωση στο φτωχό και, όπως συνήθως, λίγο μεθυσμένο στρατηγό. Γεγονός είναι πως φάνηκε τρομερά κατασυγκινημένος.

– Θυμάμαι, ναι, τα θυμάμαι όλα! αναφώνησε. Ήμουνά τότε στρατηγός. Εσείς ήσασταν τόσο μικρή, τόσο χαριτωμένη! Η Νίνα Αλεξάντροβνα..., ο Γάνια... Ήταν τότε που... με δεχόσασταν σπίτι σας. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς...

– Και βλέπεις πού κατάντησες τώρα! συμπλήρωσε η στρατηγίνα. Ίσως το κρasi να μην κατέπνιξε τα ευγενικά σου αισθήματα, γι' αυτό και συγκινήθηκες τόσο μ' αυτήν τη θύμηση. Αλλά έχεις καταταρρανήσει τη γυναίκα σου. Αντί να δώσεις το παράδειγμα στα παιδιά σου, εσύ πας στη φυλακή για χρέη. Φύγε από εδώ, φίλε μου! Πήγαι-

νε όπου θέλεις, πίσω από την πόρτα, σε καμιά γωνιά και αναθυμήσου την παλιά σου αθωότητα· ίσως ο Θεός να σε συγχωρέσει! Λοιπόν, πήγαινε! Σου μιλά ειλικρινά. Για να διορθωθεί κανείς, δεν υπάρχει τίποτε καλύτερο από το να θυμηθεί τα παλιά με συντριβή.

Μα δεν υπήρχε λόγος να επιμένει· ο στρατηγός είχε την ευαισθησία των ανθρώπων οι οποίοι έχουν τη συνήθεια να πίνουν, και του ήταν λυπηρό, όπως σ' όλους τους ξεπεσμένους, να αναθυμούνται τις ευτυχισμένες ημέρες. Σηκώθηκε και κατευθύνθηκε προς την πόρτα με τέτοια ευπείθεια, που η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα για μια στιγμή τον λυπήθηκε.

— Αρνταλιόν Αλεξάντριτς, φίλε μου, φώναξε στο κατόπι του, περιμένε μια στιγμή! Όλοι μας είμαστε αμαρτωλοί· όταν θα αισθανθείς πως η συνείδησή σου έχει καλμάρει, έλα να με δεις, να αφιερώσουμε λίγο χρόνο και να μιλήσουμε για τα παλιά. Μπορεί εγώ να είμαι πενήντα φορές πιο αμαρτωλή από σένα. Μα τώρα, αντίο, πήγαινε! Δεν έχεις να κάνεις τίποτε εδώ..., είπε ξαφνικά, φοβούμενη μήπως τον δει να ξαναγυρίζει.

— Θα κάνατε καλά για την ώρα να μην τον ακολουθήσετε, είπε ο πρίγκιπας στον Κόλια, που ήταν έτοιμος να τρέξει πίσω από τον πατέρα του. Γιατί έτσι σ' ένα λεπτό θα του κατοφανεί και θα χάσει και όλες του τις καλές προθέσεις.

— Αυτό είναι αλήθεια· άφησέ τον· θα πας να τον βρεις σε μισή ώρα, αποφάσισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Να τι είναι να πει κανείς, έστω και μια φορά στη ζωή του, την αλήθεια σε κάποιον· κατασυγινείται τόσο μέχρι που δακρύζει! είπε ο Λέμπεντεβ.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον έβαλε αμέσως στη θέση του:

— Κι εσύ επίσης, καλέ μου φίλε, δεν πας και πολύ πίσω, αν είναι αλήθεια αυτά που έχω ακούσει να λένε! τον έβαλε αμέσως στη θέση του η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Η θέση του κάθε επισκέπτη απ' αυτούς που είχαν μαζευτεί στη βεράντα, καθορίστηκε λίγο λίγο. Ο πρίγκιπας φυσικά μπορούσε να εκτιμήσει όπως έπρεπε, και εκτίμησε, όλη τη συμπάθεια γι' αυτόν, τόσο της στρατηγίνας όσο και των τριών δεσποινίδων. Τους είπε με

ελικρίνεια πως είχε, πριν από την επίσκεψή τους, την πρόθεση να πάει σπίτι τους να τους δει την ίδια εκείνη ημέρα, παραβλέποντας και την κατάσταση της υγείας του και την ώρα, που ήταν περασμένη. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα απάντησε, ρίχνοντας ένα περιφρονητικό βλέμμα στους επισκέπτες, πως ήταν ακόμα καιρός να βάλει αυτό το σχέδιο σε εφαρμογή. Ο Πίτισιν, άνθρωπος ευγενικός και πολύ συμβιβαστικός, δεν άργησε να σηκωθεί, και σε λίγο πήγε στο διαμέρισμα του Λέμπεντεβ· είχε την πρόθεση να παρασύρει και αυτόν μαζί του, μα αυτός υποσχέθηκε πως θα πήγαινε σε λίγο. Η Βάρια, που μιλούσε με τις δεσποινίδες, δεν κουνήθηκε από τη θέση της. Ο Γάνια και αυτή ήταν πολύ ευχαριστημένοι με την αναχώρηση του στρατηγού. Ο Γάνια έφυγε και αυτός λίγο μετά τον Πίτισιν. Εκείνα τα λίγα λεπτά που έμεινε στη βεράντα μπροστά στους Επάντσιν, είχε μια στάση μετριοφροσύνης και αξιοπρέπειας και δεν ταράχτηκε καθόλου κάτω από το κυρίαρχο βλέμμα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα, η οποία δυο φορές τον παρατήρησε με περιφρόνηση από την κορφή ως τα νύχια. Μπορούσε, μα την αλήθεια, να φαίνεται πολύ αλλαγμένος σ' αυτούς που τον γνώριζαν από πιο πριν. Η στάση του έκανε ζωηρή εντύπωση στην Αγλαΐα.

— Μήπως ήταν ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς αυτός που βγήκε; ρώτησε η Αγλαΐα ξαφνικά, όπως της άρεζε να κάνει, διακόπτοντας με την φιλή φωνή της τους άλλους και μιλώντας χωρίς να απευθύνεται σε κανέναν ιδιαίτερα.

— Αυτός ήταν, απάντησε ο πρίγκιπας.

— Τρόμαξα να τον γνωρίσω, είπε η Αγλαΐα. Έχει τόσο πολύ αλλάξει και... προς το καλύτερο.

— Χαίρομαι πάρα πολύ γι' αυτόν, είπε ο πρίγκιπας.

— Ήταν πολύ άρρωστος, πρόσθεσε η Βάρια με χαρούμενη συμμόνια.

— Και τι είναι αυτό που άλλαξε στο καλύτερο; ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με μια παραφορά θυμού και σχεδόν τρομάζοντας. Πώς σου φάνηκε αυτό; Δεν βρήκα τίποτε καλύτερο σ' αυτόν. Τι βρήκες εσύ;

— Τίποτε καλύτερο δεν υπάρχει από έναν «φτωχό ιππότη», φώνα-

ξε αμέσως ο Κόλια, που στεκόταν πάντοτε δίπλα στην καρέκλα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα.

– Αυτή είναι και η δική μου γνώμη, είπε γελώντας ο πρίγκιπας Σ.

– Αυτή ακριβώς είναι και η δική μου, δήλωσε πανηγυρικά η Αδελαΐδα.

– Ποιον «φτωχό ιππότη»; ρώτησε η στρατηγίνα παρατηρώντας τους μ' ένα αμήχανο βλέμμα και σχεδόν φουρισμένη· μετά, βλέποντας την Αγλαΐα κατακόκκινη, πρόσθεσε με θυμό: Ίσως πρόκειται για μια βλακεία! Τι πράγμα είναι αυτός ο «φτωχός ιππότης»;

– Μήπως είναι η πρώτη φορά που αυτό το παιδαρέλι, ο ευνοούμενός σας, διαστρεβλώνει τα λόγια των άλλων; απάντησε η Αγλαΐα με ύφος υπερβολικής αλαζονείας.

Η Αγλαΐα, στους παροξυσμούς του θυμού της, τους πολύ συχνούς, έχανε τη σοβαρότητά της, και διέκρινε κανείς κάτι το τόσο παιδικό, το τόσο ανυπόμονα μαθητικό, που καμιά φορά σού ήταν αδύνατο να μη γελάσεις βλέποντάς την. Αυτό φούρμιζε αφάνταστα την Αγλαΐα, γιατί δεν μπορούσε να εξηγήσει αυτό το γέλιο και αναρωτιόταν πώς μπορεί κανείς και πώς τολμάει να γελά με την παραφορά της. Γελάσανε τώρα και οι αδελφές της και ο πρίγκιπας Σ. Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς χαμογέλασε κι αυτός ο ίδιος, μάλιστα κοκκινίζοντας ολόκληρος, ποιος ξέρει για ποιο λόγο. Ο Κόλια θριάμβευε και γελούσε δυνατά. Η Αγλαΐα θύμωσε για τα καλά, κι αυτό την έκανε ακόμη πιο όμορφη· η σύγχυση και το πείσμα που την είχαν πιάσει της πήγαιναν πολύ.

– Μήπως αυτό το παιδαρέλι δεν διαστρεβλώνει και τα δικά σας λόγια; πρόσθεσε η Αγλαΐα.

– Κι όμως, εγώ βασιζομαι μόνο στα δικά σας λόγια, φώναξε ο Κόλια. Εδώ κι ένα μήνα, διαβάζοντας τον «Δον Κιχώτη», είπατε ότι δεν υπάρχει τίποτε καλύτερο από έναν «φτωχό ιππότη». Δεν ξέρω για ποιον μιλούσατε τότε: μήπως για τον Δον Κιχώτη, τον Ευγένιο Παύλιτς ή για κάποιο άλλο πρόσωπο; Το σίγουρο πάντως είναι ότι αναφέρατε τα λόγια αυτά για κάποιον· για όλα αυτά κάνατε μια μεγάλη συζήτηση...

– Βλέπω, φίλε μου, πως επιτρέπετε να πάνε λίγο μακριά οι εικα-

σίες σας, είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα φουρκισμένη.

– Μήπως είμαι ο μόνος; συνέχισε ο Κόλια στρεψόδικα. Όλοι το λέγανε και λένε ακόμη: αυτήν τη στιγμή ακόμη ο πρίγκιπας Σ., η Αδελαΐδα Ιβάνοβνα και οι άλλοι είπαν πως ήταν οπαδοί του «φτωχού ιππότη». Αυτός ο ιππότης υπάρχει λοιπόν πραγματικά, και η γνώμη μου είναι πως, εάν δεν ήταν η Αδελαΐδα Ιβάνοβνα, θα ξέραμε από πολύ καιρό τώρα ποιος είναι.

– Και για ποιο πράγμα φταίω εγώ; ρώτησε γελώντας η Αδελαΐδα.

– Δεν θελήσατε να ζωγραφίσετε το πορτρέτο του· να το λάθος σας! Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα σας είχε παρακαλέσει να το κάνετε και ακόμη σας υπέδειξε όλες τις λεπτομέρειες του έργου, έτσι όπως η ίδια τις φαντάστηκε, το θυμάστε; Εσείς όμως δεν θέλατε...

– Μα πώς θα μπορούσα να το ζωγραφίσω, τι θα παρουσίαζα; Αφού, καθώς λένε, ο «φτωχός ιππότης»

Απ' τη μορφή του τ' ατσάλενο γείσο

δε σήκωσε, κανένας να τον δει.

Λοιπόν τι πρόσωπο να του δώσω; Τι να ζωγραφίσω; Ένα γείσο ή κάποιον άγνωστο;

– Δεν καταλαβαίνω τίποτε. Για ποιο γείσο πρόκειται; φώναξε η στρατηγίνα νευριασμένη, που είχε αρχίσει να καταλαβαίνει ποιον υπονοούσαν με το συνθηματικό όνομα (προφανώς συμφωνημένο από πολύ καιρό) του «φτωχού ιππότη».

Μα το πιο αξιοσημείωτο ήταν να βλέπει να συγχύζεται ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς, ο οποίος κοίταζε σατισμένος σαν ένα παιδί δέκα χρονών.

– Μήπως δεν πρόκειται, λοιπόν, να σταματήσει αυτό το αστείο; Θα μου εξηγήσει κανείς, ναι ή όχι, τι σημαίνει αυτό το «φτωχός ιππότης»; Μήπως είναι ένα μυστικό τόσο φοβερό, που να μην μπορεί κανείς να το αποκαλύψει; συνέχισε η στρατηγίνα.

Όμως όλοι εξακολουθούσαν να γελούν. Ο πρίγκιπας Σ., ο οποίος επιθυμούσε αληθινά να σταματήσει το επεισόδιο και να αλλάξει η συζήτηση, αποφάσισε να επέμβει:

– Πρόκειται για ένα τραγελαφικό ποίημα γραμμένο στα ρώσικα, που δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος και του οποίου το θέμα είναι ένας

«φτωχός ιππότης». Εδώ και ένα μήνα, καθόμασταν στο τραπέζι μετά το φαγητό και γελούσαμε. Ψάχναμε όπως πάντα ένα θέμα για τον επόμενο πίνακα της Αδελαΐδας Ιβάνοβνα. Το ξέρετε πως αυτό από πολύ καιρό τώρα είναι η κοινή ασχολία όλης της οικογένειας. Τότε ήταν που η ιδέα ήρθε σε κάποιον από μας –ποιος; δεν θυμάμαι πια– να πάρει για θέμα το «φτωχό ιππότη»...

– Η ιδέα ήταν της Αγλαΐας Ιβάνοβνα! φώναζε ο Κόλια.

– Μπορεί να είναι και έτσι, αλλά δεν θυμάμαι καθόλου, συμπλήρωσε ο πρίγκιπας Σ. Κάποιοι γελάσανε μ' αυτό το θέμα, άλλοι πάλι υποστήριζαν πως δεν θα μπορούσαν να βρουν τίποτε υψηλότερο απ' αυτό, αλλά που θα έπρεπε, σε κάθε περίπτωση, να δώσουν ένα πρόσωπο στο «φτωχό ιππότη». Ψάχναμε γι' αυτό το πρόσωπο ανάμεσα σ' όλους όσους γνωρίζουμε, μα κανένας δεν έκανε σαν θέμα, και η υπόθεση έμεινε εκεί. Αυτό είναι όλο. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς σκέφτηκε να το ξαναβάλει αυτό επί τάπητος. Εκείνο που στάθηκε αστείο και ήταν επίκαιρο τότε, σήμερα δεν έχει πια κανένα ενδιαφέρον.

– Γιατί υπάρχει εκεί κάποιο καινούργιο υπονοούμενο ανόητο, προσβλητικό και υβριστικό, είπε κοφτά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

– Δεν υπάρχει τίποτε το ανόητο. Υπάρχει μόνον η έκφραση μιας πολύ βαθιάς εκτίμησης, απάντησε ξαφνικά η Αγλαΐα.

Πρόφερε αυτά τα λόγια με σοβαρότητα και εντελώς απροσδόκητα. Όχι μόνον είχε εντελώς καλμάρει τα νεύρα της, αλλά ακόμη θα μπορούσε κανείς να υποθέσει, από ορισμένα συμπτώματα, πως τώρα χαίρεται και η ίδια, βλέποντας το αστείο να τραβάει όλο και πιο πολύ. Αυτή η αλλαγή έγινε μέσα της από τη στιγμή που κατάλαβε πως η σύγχυση του πρίγκιπα γινόταν λίγο λίγο και πιο έντονη.

– Γελούν σαν τρελοί, και να που ξαφνικά μιλούν για την πιο βαθιά εκτίμησή τους. Θεοπάλαβοι! Γιατί αυτή η εκτίμηση; Απάντησέ μου τώρα αμέσως, πού τη βρήκες, έτσι στα καλά καθούμενα, αυτήν τη βαθιά εκτίμηση;

Στην ερώτηση που της έθεσε η μητέρα της με νευρικότητα, η Αγλαΐα απάντησε το ίδιο σοβαρά και επίσημα:

– Μίλησα για μια πολύ βαθιά εκτίμηση, γιατί αυτοί οι στίχοι πε-

ριγράφουν έναν άνθρωπο ικανό να έχει ένα ιδανικό, έναν άνθρωπο που έχοντας προσδιορίσει ένα ιδανικό, του αφιερώνει τυφλά όλη του τη ζωή. Αυτό δεν γίνεται πια στον καιρό μας. Δεν λένε αυτοί οι στίχοι ποιο ήταν το ιδανικό του «φτωχού ιππότη», αλλά βλέπει κανείς καλά πως αυτό το ιδανικό ήταν, κατά κάποιον τρόπο, μια φωτεινή μορφή, «ένα έμβλημα αγνής ομορφιάς»· ο ερωτευμένος ιππότης φορούσε ο ίδιος, στη θέση του μαντιλιού, ένα κομπολόγι γύρω στο λαιμό. Είναι αλήθεια πως υπάρχει ακριβώς εκεί ένα ρητό σιοτεινό, αινιγματικό, που εκφράζεται με τα γράμματα Α.Ν.Μ. που είχε χαραγμένα στην ασπίδα του.

– Α.Ν.Δ., διόρθωσε ο Κόλια.

– Κι εγώ λέω Α.Ν.Μ. και έτσι μ' αρέσει να το λέω, τον διέκοψε φουρμισμένη η Αγλαΐα. Όπως και να 'ναι, όμως, είναι αλήθεια ότι ο φτωχός ιππότης δεν νοιαζόταν για ό,τι κι αν ήταν ή του είχε κάνει η κυρά του. Του έφτανε που την είχε διαλέξει και είχε πιστέψει στην «αγνή ομορφιά» της και ύστερα πια τη λάτρεψε για πάντα. Επάνω σ' αυτό ήταν η αξία του, γιατί κι αν ακόμα εκείνη γινόταν αργότερα κλέφτρα, αυτός θα την πίστευε και θα συνέχιζε να διασταυρώνει το ξίφος για την αγνή της ομορφιά. Ο ποιητής φαίνεται πως ήθελε να ενσαρκώσει σε μια εξαιρετική μορφή τη δυνατή ιδέα της ιπποτικής και πλατωνικής αγάπης, τέτοια ακριβώς που ήταν στο μεσαιώνα. Δεν πρόκειται φυσικά παρ'αυτά για ένα ιδανικό. Στο «φτωχό ιππότη» αυτό το ιδανικό φτάνει στο ακρότατό του σημείο, φτάνει μέχρι τον ασκητισμό. Πρέπει να παραδεχτούμε πως η ικανότητα για ένα παρόμοιο αίσθημα σημαίνει πολλά, και πως παρόμοια αισθήματα σφραγίζουν το χαρακτήρα ενός ανθρώπου με χαρίσματα πολύ αξιέπαινα, χωρίς να μιλήσουμε εδώ για τον Δον Κιχώτη. Ο «φτωχός ιππότης» είναι ο ίδιος ο Δον Κιχώτης, ένας Δον Κιχώτης όχι κωμικός, μα σοβαρός. Στην αρχή δεν το καταλάβαινα και γελούσα· αλλά τώρα τον αγαπώ το «φτωχό ιππότη» και κυρίως εκτιμώ τα κατορθώματά του.

Η Αγλαΐα τελείωσε. Βλέποντάς την, ήταν δύσκολο να καταλάβεις εάν είχε μιλήσει σοβαρά ή αν κορόιδευε.

– Ε, λοιπόν, με όλα του τα κατορθώματα αυτός ο «φτωχός ιππότης» είναι ένας βλάκας! παρατήρησε η στρατηγίνα. Κι εσύ, καλή

μου, μας έκανες ολόκληρη διάλεξη· πίστεψέ με, αυτά δεν σου πάνε καθόλου. Σε κάθε περίπτωση είναι ανυπόφορα. Ποιοι είναι αυτοί οι στίχοι; Απάγγειλέ τους. Σίγουρα τους ξέρεις. Θέλω οπωσδήποτε να ξέρω τι λένε αυτοί οι στίχοι. Σ' όλη μου τη ζωή δεν μπόρεσα να υποφέρω τους στίχους, λες και το προαισθανόμουν. Για τ' όνομα του Θεού, πρίγκιπα, κάνε υπομονή· φαίνεται πως εσύ κι εγώ πρέπει να υποφέρουμε μαζί, είτε γυρνώντας προς τον πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς. (Ήταν καταστενοχωρημένη).

Ο πρίγκιπας κάτι θέλησε να πει, αλλά η ταραχή του ήταν τόση που δεν μπόρεσε να προσφέρει ούτε μια λέξη. Μονάχα η Αγλαΐα, που με τόση τόλμη επέτρεψε στον εαυτό της «να κάνει τη διάλεξή της», δεν έδειξε καμιά ταραχή και μάλιστα φαινόταν ευχαριστημένη. Πάντα σοβαρή και επίσημη, σηκώθηκε ξαφνικά σαν να ήταν έτοιμη να διηγηθεί τους στίχους και δεν περίμενε παρά μια πρόσκληση για να το κάνει· μετά, προχωρώντας στη μέση της βεράντας, κάθισε απέναντι από τον πρίγκιπα που εξακολούθουσε να κάθεται στην πολυθρόνα του. Όλοι την κοίταζαν με κάποια έκπληξη. Ο πρίγκιπας Σ., οι αδελφές της, η μητέρα της, με δυο λόγια σχεδόν όλοι οι παρευρισκόμενοι αισθάνονταν ένα αίσθημα στενοχώριας μπροστά σ' αυτήν την καινούργια αταξία που ετοιμάζε η Αγλαΐα που, όπως και να 'ταν, το είχε πια παρατραβήξει. Αλλά ήταν φανερό ότι η Αγλαΐα ήταν ευχαριστημένη μ' αυτόν τον τρόπο της προετοιμασίας για την απαγγελία της. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν έτοιμη να της πει να ξανακαθίσει, αλλά τη στιγμή ακριβώς που η Αγλαΐα είχε αρχίσει να απαγγέλλει την περίφημη μπαλάντα, δύο νέοι επισκέπτες μπήκαν από το δρόμο στη βεράντα, μιλώντας δυνατά. Ήταν ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν και τον συνόδευε ένας νέος. Η εμφάνισή τους προκάλεσε κάποια αίσθηση.

VII

Ο νέος που συνόδευε το στρατηγό μπορεί να ήταν μέχρι είκοσι οκτώ χρονών, υψηλού αναστήματος, στητός, με πολύ όμορφο και έξυπνο πρόσωπο, με μεγάλα μαύρα μάτια που σπινθηροβολούσαν από ζωηράδα και πονηριά. Η Αγλαΐα ούτε γύρισε καν να τον δει και συνέχιζε να απαγγέλλει το ποίημά της, κοιτάζοντας τον πρίγκιπα και αποτεινόμενη μονάχα σ' αυτόν. Αυτός κατάλαβε καλά πως η Αγλαΐα τα κάνει αυτά έχοντας κάποιον ιδιαίτερο σκοπό. Όμως, ο ερχομός των νέων επισκεπτών τον έβγαλε λίγο από την αμηχανία του. Μόλις τους είδε, ανασηκώθηκε λίγο, κούνησε από μακριά ευγενικά το κεφάλι του στο στρατηγό και έκανε νόημα να μην διακόψουν την απαγγελία. Μετά πήγε και κάθισε πίσω από την πολυθρόνα του, και ακουμπώντας το αριστερό του χέρι στη ράχη της, εξασχοληθούμε να ακούει τη συνέχεια της μπαλάντας, σε βολικότερη θέση και λιγότερο γελοία απ' αυτήν που αισθάνεται ένας άνθρωπος χαμένος στην πολυθρόνα του. Από τη μεριά της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κούνησε δυο φορές προστακτικά το χέρι της στους καινούργιους επισκέπτες για να τους σταματήσει.

Ο πρίγκιπας έδειξε ζωηρό ενδιαφέρον για τον νέο που συνόδευε το στρατηγό. Μάντεψε αμέσως πως ήταν ο Ευγένιος Παύλοβιτς Ραντόμσκι, για τον οποίο είχε ακούσει πολλά να λέγονται και τον είχε σκεφτεί πολλές φορές. Μονάχα η πολιτική ενδυμασία του νέου άντρα τον μπέρδευε, γιατί είχε ακούσει πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν στρατιωτικός. Όλη την ώρα της απαγγελίας, ένα ειρωνικό χαμόγελο στράβωνε τα χείλη του καινούργιου επισκέπτη: ήταν αλήθεια πως και αυτός επίσης γνώριζε την ιστορία του «φτωχού ιππότη».

«Ίσως να είναι αυτός που τα σοφίστηκε όλα αυτά», σκέφτηκε ο πρίγκιπας.

Η πνευματική κατάσταση της Αγλαΐας ήταν εντελώς διαφορετική. Το πάθος και ο στόμφος με τον οποίο είχε αρχίσει τη διήγησή

της, σκεπάστηκαν από ένα αίσθημα σοβαρότητας, και ήταν κατασυνγινημένη από τη σημασία των στίχων που απάγγελνε. Άρθρωνε την κάθε λέξη με τόση έμφραση, την πρόφερε με τόση ανώτερη απλότητα, που στο τέλος της απαγγελίας της, όχι μονάχα είχε αιχμαλωτίσει τη γενική προσοχή, αλλά ακόμη δικαιολόγησε, με τη μετάδοση της υψηλής έμπνευσης αυτής της μπαλάντας, την έντονη σοβαρότητα που είχε όταν πριν λίγη ώρα τοποθετήθηκε στο μέσον της βεράντας. Μπορούσες τώρα να δεις σ' αυτό το πάθος μονάχα την ένδειξη ενός αφελούς και απεριόριστου σεβασμού για το ποίημα το οποίο είχε αναλάβει να ερμηνεύσει. Τα μάτια της λάμπανε και μια φρικιάση ενθουσιασμού, που ήταν με κόπο αντιληπτή, διαπέρασε κάνα δυο φορές το ωραίο της πρόσωπο.

Να τι απάγγειλε:

*Ήταν στον κόσμο ένας φτωχός ιππότης
απλός και σιωπηλός, μ' όψη χλομή,
συννεφιασμένο το όνειρο της νιότης
κι αλύγιστη η γενναία του ψυχή.*

*Κάποια οπτασία που ποτέ δεν σβήνει
και που κανείς δεν έχει φανταστεί
του 'τυχε, και από τότε η εικόνα εκείνη
στα φύλλα της καρδιάς του είχε γραφτεί.*

*Στάχτη και αποκαΐδια πια η ψυχή του,
σ' άλλη γυναίκα μήτε μια ματιά
δεν έριξε, κι ως τη στερνή πνοή του
δεν άλλαξε ούτε λέξη με καμιά.*

*Αντί μαντίλι, στο λαιμό του γύρω
δένει το κομποσκοίνι του ασκητή,
κι απ' τη μορφή του τ' ατσαλένιο γείσο
δε σήκωσε κανέναν να τον δει.*

Κείνη η οπτασία μονάχη του ηλιαχτίδα,

γεμάτος έρωτα πιστό κι αγνό,
Ν.Φ.Μ. πάνω στην ασπίδα
με το αίμα του είχε γράψει το ζεστό.

Στης Παλαιστίνης τις ερήμους, βράχοι
ολόγυρα, κι οι Παλαδίνοι εκεί
κραύγαζαν, καθώς ρίχνονταν στη μάχη,
τ' όνομα της καλής τους – μουσική.

Και, *Lumen coeli, sancta Rosa!* εκείνος
εφώναζε άγριος, και σαν κεραυνός
στων Μουσουλμάνων πάνωθε το σμήνος
έπεφτε της φοβέρας του ο αχός.

Κι ως γύρισε, στον πύργο του κλεισμένος,
τυλίχτηκε σε μοναξιά αυστηρή,
πάντοτε σιωπηλός, πάντα θλιμμένος,
και σαν τρελός τέλειωσε τη ζωή.

Αργότερα, όταν αναθυμόταν αυτές τις στιγμές ο πρίγκιπας βασιανιζόταν από ένα πρόβλημα άλυτο γι' αυτόν: πώς μπόρεσε να συνδυάσει ένα αίσθημα τόσο αληθινό και τόσο ωραίο, με μια ειρωνεία τόσο φανερή και επίσης τόσο μοχθηρή; Γιατί γι' αυτόν δεν υπήρχε αμφιβολία πως υπήρχε ειρωνεία· το κατάλαβε καθαρά και είχε τους λόγους του: κατά τη διάρκεια της απαγγελίας της η Αγλαΐα επέτρεψε στον εαυτό της να αλλάξει τα γράμματα από Α.Ν.Δ. σε Ν.Φ.Μ. Ήταν σίγουρος πως εκείνη δεν έκανε λάθος και αυτός δεν παράκουσε (η απόδειξη αυτού έγινε λίγο αργότερα). Όπως και να 'ναι, η αστείότητα της Αγλαΐας –γιατί όσο πειρακτική και απρόσεκτη κι αν ήταν, ήταν μια αστείότητα– γινόταν φανερό πως έγινε από προμελέτη. Για έναν ολόκληρο μήνα όλοι μιλούσαν –και γελούσαν– για το «φτωχό ιππότη». Ωστόσο όταν αναθυμόταν αργότερα ο πρίγκιπας αυτές τις στιγμές, ήταν πια πεπεισμένος, πως η Αγλαΐα είχε προφέρει αυτά τα γράμματα Ν.Φ.Μ., χωρίς να δώσει κανένα ύφος αστεί-

ότητας ή σαρκασμού, ούτε και τα υπογράμμισε με τρόπο ώστε να φανερωθεί κάποιο κρυμμένο νόημα. Αντιθέτως, τα πρόφερε με τέτοια απαθή σοβαρότητα, με τόση αθώα και απονήρευτη απλότητα, που θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί πως τα έβρισκε έτσι ακριβώς στο τυπωμένο κείμενο της μπαλάντας.

Πάντοτε, και πριν ακόμη από τη διήγηση, ο πρίγκιπας αισθανόταν ένα σκληρό αίσθημα ελαφριάς αδιαθεσίας. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν κατάλαβε φυσικά ούτε την αλλαγή των γραμμάτων ούτε τον υπαινιγμό. Ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς το μόνο που κατάλαβε ήταν πως είχαν απαγγελθεί σίχοι. Από τους άλλους ακροατές πολλοί κατάλαβαν την πρόθεση της Αγλαΐας και έμειναν έκπληκτοι από την τόση τόλμη· δεν είπαν όμως λέξη και έκαναν πως δεν κατάλαβαν τίποτε. Όσο για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, όχι μονάχα το κατάλαβε –γι’ αυτό ο πρίγκιπας θα μπορούσε να στοιχηματίσει–, μα προσπαθούσε κιόλας να το δείξει πως είχε καταλάβει, τονίζοντας την έκφρασή του με το σαρκαστικό χαμόγελό του.

– Ήταν θεσπέσιο! φώναξε η στρατηγίνα αληθινά γοητευμένη, μόλις τελείωσε η απαγγελία. Ποιανού είναι αυτοί οι σίχοι;

– Του Πούσιν, μαμά, φώναξε η Αδελαΐδα· μη μας ντροπιάζετε! Πώς μπορείτε να το αγνοείτε;

– Μ’ εσάς μπορεί κανείς να γίνει ακόμα πιο βλάκας! συμπλήρωσε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σχεδόν πικραμένη. Αυτό είναι αίσχος. Μόλις επιστρέψουμε σπίτι, να μου δώσετε αυτούς τους στίχους του Πούσιν.

– Νομίζω πως δεν έχουμε καθόλου Πούσιν στο σπίτι μας.

– Από καιρό τώρα, κάπου σέρνονται δυο τόμοι του σε κακιά χάλια, πρόσθεσε η Αλεξάνδρα.

– Πρέπει αμέσως να στείλουμε κάποιον στην πόλη για να αγοράσουμε τα ποιήματα του Πούσιν. Ή ο Φιοντόρ ή ο Αλεξέι να πάνε με το πρώτο τρένο. Μα καλύτερα να πάει ο Αλεξέι. Αγλαΐα, έλα εδώ. Φίλησέ με. Απάγγελες πολύ ωραία. Αλλά –πρόσθεσε μιλώντας της στ’ αυτί– αν ο τρόπος που απάγγελες ήταν ειλικρινής, σε λυπάμαι. Εάν ήθελες να τον κοροϊδέψεις, δεν εγκρίνω το αίσθημά σου. Έτσι, λοιπόν, και στη μια περίπτωση και στην άλλη, θα έκανες καλύτερα

να μην είχες απαγγείλει αυτό το ποίημα. Με καταλαβαίνεις; Πήγαινε τώρα, κορίτσι μου, έχω ακόμη κι άλλα να σου πω, μα νομίζω πως καθίσαμε αρκετή ώρα εδώ.

Στο μεταξύ ο πρίγκιπας χαιρέτησε το στρατηγό Ιβάν Φιοντόροβιτς, που του σύστησε τον Ευγένιο Παύλοβιτς Ραντόμσκι.

– Τον συνάντησα στο δρόμο· ερχόταν κατευθείαν από το τρένο στο σπίτι, όπου του είπαν πως ερχόμουν εδώ να βρω όλους τους δικούς μας...

– Έμαθα εξάλλου πως είστε κι εσείς εδώ, τον διέκοψε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, και όπως από καιρό είχα την επιθυμία όχι μόνον να κάνω τη γνωριμία σας, μα ακόμη να επιδιώξω και τη φιλία σας, δεν θέλησα να χάσω την ευκαιρία. Είσαστε άρρωστος; Μόλις τώρα το έμαθα...

– Είμαι πολύ καλά και χαιρόμαι για τη γνωριμία σας. Έχω ακούσει να λέγονται πολλά για σας, και μάλιστα κουβέντιασα για σας με τον πρίγκιπα Σ., απάντησε ο Λέων Νικολάγιεβιτς δίνοντάς του το χέρι.

Έσφιξαν τα χέρια αφού αντάλλαξαν λόγια ευγενείας· μετά κοιτάχτηκαν επίμονα στα μάτια. Η συζήτηση έγινε αμέσως γενική. Ο πρίγκιπας –που ήξερε τώρα να παρατηρεί με γρηγοράδα και επιμέλεια, σε σημείο μάλιστα να διακρίνει και πράγματα που δεν υπήρχαν καθόλου– παρατήρησε πως όλοι ήταν κατάπληκτοι που έβλεπαν τον Ευγένιο Παύλοβιτς με πολιτικά. Η έκπληξη ήταν τόσο ζωηρή, που έσβησε όλες τις άλλες εντυπώσεις. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως αυτή η αλλαγή της φορεσιάς έδειχνε ένα σπουδαίο γεγονός. Η Αδελαΐδα και η Αλεξάνδρα, κατάπληκτες, έκαναν ενδιαφέρουσες ερωτήσεις γι' αυτό το θέμα. Ο πρίγκιπας Σ., που ήταν συγγενής του, φαινόταν πολύ ανήσυχος· ο στρατηγός μιλούσε σχεδόν με ταραχή. Η Αγλαΐα, η μόνη που ήταν βεβαίως ήρεμη, κοίταζε με περιέργεια τον Ευγένιο Παύλοβιτς και αναρωτιόταν αν τα πολιτικά ρούχα τού πηγαίνουν καλύτερα από τη στολή· όμως σε μια στιγμή γύρισε αλλού το κεφάλι της και δεν ξανακοίταζε πια προς το μέρος του. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν θέλησε κι αυτή να τον ρωτήσει, μόλο που κι αυτή αισθανόταν κάποια ανησυχία. Ο πρίγκιπας παρατήρησε μια

κάποια ψυχρότητα της στρατηγίνας προς τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

– Με άφησε κατάπληκτο! επαναλάμβανε συνεχώς ο Ιβάν Φιοντόροβιτς απαντώντας σ' όλες τις ερωτήσεις. Δεν το πίστευα στα μάτια μου όταν τον συνάντησα, πριν από λίγο στην Πετρούπολη, με πολιτικά. Και γιατί αυτή η ξαφνική αλλαγή; Ιδού το αίνιγμα! Αυτός ο ίδιος είναι ο πρώτος που φωνάζει πως δεν πρέπει κανείς να είναι βιαστικός.

Από τη συζήτηση που έγινε πάνω σ' αυτό το θέμα, προέκυψε πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς από πολύ καιρό είχε εκδηλώσει την πρόθεση να εγκαταλείψει την υπηρεσία του. Μα κάθε φορά που μιλούσε γι' αυτό, έπαιρνε ένα ύφος τόσο σοβαρό, που κανένας δεν μπορούσε να τον πιστέψει. Γενικά είχε τη συνήθεια να δίνει για τα σοβαρότερα πράγματα έναν τόνο έκφρασης τόσο αστείο, που κανένας δεν μπορούσε να καταλάβει τίποτε, ιδιαίτερα όταν αυτός ο ίδιος το 'θελε να μην καταλάβεις.

– Δεν παραιτούμαι άλλωστε από την υπηρεσία μου παρά μονάχα προσωρινά, για μερικούς μήνες, ένα χρόνο το πολύ, είπε ο Ραντόμσκι με φαιδρότητα.

– Μα δεν υπάρχει και δεν βλέπω καμιά ανάγκη, από όσο ξέρω τις υποθέσεις σας, είπε με ορμή ο στρατηγός.

– Και πώς θα επισκεφτώ τα κτήματά μου; Εσείς ο ίδιος με συμβουλέψατε. Και μετά έχω σκοπό να κάνω ένα ταξίδι στο εξωτερικό...

Η συζήτηση γύρισε ξαφνικά αλλού, αλλά η κατάσταση ανησυχίας που εξακολουθούσε να υπάρχει, το λιγότερο επέτρεπε τη σκέψη στον πρίγκιπα, πως υπήρχε μέσα σ' όλα αυτά κάτι το εξαιρετικό.

– Έτσι, λοιπόν, ο «φτωχός ιππότης» ξαναγυρίζει στη σκηνή; ρώτησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς πλησιάζοντας την Αγλαΐα.

Προς μεγάλη έκπληξη του πρίγκιπα, η νεαρή κοπέλα απάντησε μ' ένα βλέμμα εκστατικό και ερωτηματικό, σαν να ήθελε να του δείξει πως ούτε κουβέντα δεν μπορούσε να γίνεται μεταξύ τους για το «φτωχό ιππότη», και πως δεν καταλάβαινε την ερώτησή του.

– Είναι αργά, πολύ αργά τώρα για να στείλετε στην πόλη να σας αγοράσουν τον Πούσινι! έλεγε ο Κόλια, που λογομαχούσε με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· χίλιες φορές σάς το λέω, είναι πολύ αργά.

– Πραγματικά, είναι πολύ αργά για να στείλετε κάποιον στην πόλη, είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, που απομακρύνθηκε βιαστικά από την Αγγλία. Νομίζω πως τα μαγαζιά θα είναι κλειστά στην Πετρούπολη, γιατί πλησιάζει εννιά, είπε αφού συμβουλευτηκε το ρολόι του.

– Εάν περιμέναμε μέχρι τώρα, μπορούμε κάλλιστα να περιμένουμε μέχρι αύριο, παρατήρησε η Αδελαΐδα.

– Άλλωστε, είπε ο Κόλια, δεν είναι καθωσπρέπει στους κοσμικούς ανθρώπους να ενδιαφέρονται τόσο για τη φιλολογία. Ρωτήστε και τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Είναι πολύ πιο καθωσπρέπει να έχεις ένα κίτρινο αμαξάκι με κόκκινες ρόδες.

– Και αυτό το πήρατε πάλι από κάποιο βιβλίο, Κόλια, παρατήρησε η Αδελαΐδα.

– Ναι, όλα, ό,τι λέει τα δανείζεται από τα βιβλία του, είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Σας αναφέρει ολόκληρες περικοπές από τα αντίγραφα των κριτικών ανασκοπήσεων. Είναι καιρός τώρα που έχω την ευχαρίστηση να γνωρίζω πώς μιλάει ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, μα αυτήν τη φορά δεν επανέλαβε κάτι που διάβασε. Κάνει προφανώς υπαινιγμό για το κίτρινο αμαξάκι μου, που, μα την αλήθεια, είναι πάνω σε κόκκινες ρόδες. Μόνο που το έχω ήδη αλλάξει· αργήσατε.

Ο πρίγκιπας άκουγε τον Ραντόμσκι να μιλάει... Είχε την εντύπωση πως φερόταν άμεμπτα, με μετριοφροσύνη και φαιδρότητα. Αυτό που του άρεσε ιδιαίτερα, είναι που μεταχειριζόταν τον Κόλια φιλικά, με ύφος εγκάρδιο, σαν ίσος προς ίσον, όταν ο Κόλια προσπαθούσε να τον πειράξει.

– Μα τι είναι αυτό που φέρνετε εκεί; ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τη Βέρα, την κόρη του Λέμπεντεβ, που ερχόταν να σταθεί μπροστά της, φέροντας πολλά βιβλία στα χέρια, μεγάλου σχήματος, υπέροχα βιβλιοδετημένα και σχεδόν καινούργια.

– Είναι ο Πούσιν, είπε η Βέρα, είναι ο δικός μας Πούσιν. Ο μπαμπάς μου έδωσε την εντολή να σας τον προσφέρει.

– Πώς; Είναι δυνατόν; έκανε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με έκπληξη.

– Δεν είναι ένα δώρο, όχι, όχι! Δεν θα μπορούσα!..., πετάχτηκε ο Λέμπεντεβ που εμφανίστηκε ξαφνικά πίσω από την κόρη του. Θα

σας τον παραχωρήσω στην τιμή που κοστίζει. Είναι ο οικογενειακός μας Πούσιν, έκδοση Ανιένκοβ, που είναι τώρα δυσεύρετος και που θα σας τον αφήσω στην τιμή που κοστίζει. Τον προσφέρω στην εσχόλητά σας με σεβασμό, θέλοντας να τον πουλήσω και ταυτόχρονα ικανοποιώντας την ευγενική σας ανυπομονησία για τις φιλολογικές απολαύσεις.

— Εάν το πουλάς, σ' ευχαριστώ. Μην φοβάσαι, δεν θα χάσεις τίποτε. Αλλά, σε παρακαλώ, σταμάτα τους μορφασμούς, καλέ μου φίλε! Έχω ακούσει να λένε πως είσαι πολύ μορφωμένος. Θα συναντηθούμε μια μέρα να κουβεντιάσουμε· θα ήθελες να φέρεις εσύ ο ίδιος τα βιβλία;

— Θα σας τα φέρω με μεγάλη υπόληψη... με σεβασμό! έκανε ο Λέμπεντεβ που εξακολουθούσε τις δουλοφροσύνες του και ήταν πολύ χαρούμενος.

Έπειτα πήρε τα βιβλία από τα χέρια της κόρης του.

— Καλά, λοιπόν, φέρ' τα· σε απαλλάσσω από το σεβασμό, αλλά μη μου τα χάσεις. Μόνον —είπε κοιτάζοντάς τον στα μάτια— με τη συμφωνία πως δεν θα περάσεις το κατώφλι μου, γιατί δεν έχω την πρόθεση να σε δεχτώ σήμερα. Αλλά μπορείς να μου στείλεις την κόρη σου, τη Βέρα, και τώρα αμέσως αν θέλεις· μου αρέσει πολύ.

— Γιατί δεν λέτε τίποτε γι' αυτούς που περιμένουν εκεί μέσα; είπε η Βέρα στον πατέρα της με ανυπομονησία. Εάν δεν τους οδηγήσετε, θα σπάσουν την πόρτα. Άρχισαν να κάνουν φασαρία. Λέων Νικολάγιεβιτς, είπε αυτή γυρίζοντας προς τον πρίγκιπα που είχε ήδη το καπέλο του στο χέρι, είναι εκεί τέσσερις επισκέπτες που σας περιμένουν από ώρα και βρίζουν· ο μπαμπάς δεν τους αφήνει να 'ρθουν σ' εσάς.

— Ποιοι είναι αυτοί οι επισκέπτες; ρώτησε ο πρίγκιπας.

— Λένε πως έχουν έρθει για δουλειά, αλλά είναι από τους ανθρώπους τους ικανούς να σας σταματήσουν στη μέση του δρόμου, εάν δεν τους αφήσεις να περάσουν. Το καλύτερο που έχετε να κάνετε, Λέων Νικολάγιεβιτς, είναι να τους αφήσετε για να ξεμπερδεύετε μια και καλή μαζί τους. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και ο Πτίτσιν συζητούν μαζί τους, δεν θέλουν όμως να ακούσουν τίποτε, τίποτε!

– Είναι ο γιος του Παυλίστσεβ! Ο γιος του Παυλίστσεβ! Δεν υπάρχει λόγος να τον δεχτείς, όχι, δεν υπάρχει λόγος! είπε ο Λέμπεντεβ χειρονομώντας. Αυτούς τους ανθρώπους δεν αξίζει ούτε να τους ακούει κανείς· θα ήταν απρέπεια από μέρους σας, εκλαμπρότατε πρίγκιπα, να ασχολείστε μαζί τους! Να! Δεν είναι αξιοπρεπείς...

– Ο γιος του Παυλίστσεβ; Ω, Θεέ μου! φώναζε ο πρίγκιπας τρομερά σαστισμένος. Ξέρω... αλλά εγώ... έχω αναθέσει στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς να ασχοληθεί μ' αυτήν την υπόθεση. Αυτός ο ίδιος μού έλεγε...

Εκείνη τη στιγμή ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς φάνηκε στη βεράντα, βγαίνοντας από το διαμέρισμα. Ο Πτίτσιν τον ακολουθούσε. Στο διπλανό δωμάτιο άκουγε κανείς το θόρυβο· η δυνατή φωνή του στρατηγού Ιβόλγκιν, νόμιζες πως ήθελε να σκεπάσει τις φωνές των άλλων προσώπων. Ο Κόλια έτρεξε αμέσως να δει τι τρέχει.

– Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον! παρατήρησε με δυνατή φωνή ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

«Ξέρει, λοιπόν, περί τίνος πρόκειται», σκέφτηκε ο πρίγκιπας.

– Ποιος γιος του Παυλίστσεβ; Και... από πού ξεφύτρωσε αυτός ο γιος του Παυλίστσεβ; ρώτησε κατάπληκτος ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς, εξετάζοντας με το βλέμμα όλα τα πρόσωπα, γιατί έβλεπε με έκπληξη πως ήταν ο μόνος που αγνοούσε αυτήν την καινούργια ιστορία.

Πραγματικά, το επεισόδιο προκάλεσε τη γενική προσοχή. Ο πρίγκιπας κατάπληκτος παρατήρησε πως μια υπόθεση που ήταν εντελώς προσωπική του, διέγειρε ήδη τόσο πολύ το ενδιαφέρον όλων των παρευρισκομένων.

– Το καλύτερο θα ήταν να κανονίσετε τώρα αμέσως εσείς ο ίδιος αυτήν την υπόθεση, είπε η Αγλαΐα πλησιάζοντας τον πρίγκιπα σοβαρά. Επιτρέψτε μας να σας παρασταθούμε ως μάρτυρες. Κάποιος θέλει να σας μολύνει, πρίγκιπα· οφείλετε να δικαιώσετε τον εαυτό σας μ' έναν θριαμβευτικό τρόπο. Χαίρομαι ει των προτέρων, στην ιδέα πως πηγαίνετε να το κάνετε.

– Επιθυμώ και εγώ η ίδια να τελειώσει επιτέλους αυτή η άτιμη απαίτηση! φώναζε η στρατηγίνα. Δώστε τους ένα καλό μάθημα, πρί-

γκιπα, μην τους λυπάστε! Μου φάγανε τ' αυτιά μ' αυτήν την υπόθεση και είμαι πολύ στενοχωρημένη για σας. Θα ήταν ενδιαφέρον να τους δεις. Φώναξέ τους· θα μείνουμε εδώ. Η Αγλαΐα είχε μια καλή ιδέα. Έχετε ακούσει να μιλούν γι' αυτήν την υπόθεση, πρίγκιπα; ρώτησε απευθυνόμενη στον πρίγκιπα Σ.

– Ναι, και μάλιστα στο σπίτι σας. Είμαι ιδιαίτερα περίεργος να δω αυτούς τους ανθρώπους, απάντησε ο πρίγκιπας Σ.

– Αυτοί είναι οι μηδενιστές, δεν είναι έτσι;

– Όχι, είπε ο Λέμπεντεβ, που τρέμοντας σχεδόν από την ταραχή, έκανε ένα βήμα μπροστά· δεν θα μπορούσες να τους πεις μηδενιστές· είναι μια άλλη φάρα, ένα αλλιώτικο είδος ανθρώπων. Ο ανεψιός μου διατείνεται πως βρίσκονται πολύ πιο μπροστά από τους μηδενιστές. Γελέστε, εξοχότατη, αν νομίζετε πως θα τους φοβίσετε με την παρουσία σας. Αυτοί εκεί οι παλικαράδες δεν αφήνουν να τους επιβληθείτε. Οι μηδενιστές, στην κυριολεξία, είναι καμιά φορά άνθρωποι γραμματιζούμενοι, ακόμη και επιστήμονες. Αυτοί εκεί όμως τους ξεπερνούν, γιατί πρώτα απ' όλα είναι πρακτικοί, άνθρωποι των επιχειρήσεων. Κατά βάθος προέρχονται από τους μηδενιστές, αλλά έμμεσα, όχι από πρώτο χέρι. Δεν εκδηλώνονται με άρθρα στις εφημερίδες, αλλά κατευθείαν στην πράξη. Δεν γίνεται λόγος πια γι' αυτούς, παραδείγματος χάριν, να αποδείξουν πως ο Πούσινιν δεν αξίζει τίποτα ή για το ότι η Ρωσία πρέπει να διαμελιστεί, όχι· αλλά θεωρούν δικαίωμά τους, αν θέλουν να αποκτήσουν κάτι, να μη σταματήσουν μπροστά σε κανένα εμπόδιο και να ξεπαστρέψουν και οκτώ άτομα για ασήμαντη αιτία. Πάντως, πρίγκιπα, θα σας συμβούλευα να...

Αλλά ο πρίγκιπας πήγαινε ήδη να ανοίξει την πόρτα στους επικέπτες.

– Τους συκοφαντείτε, Λέμπεντεβ, είπε μ' ένα χαμόγελο. Βλέπω πως ο ανεψιός σας σας έβαλε σε ανησυχίες. Μην τον πιστεύετε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Σας διαβεβαιώνω πως οι Γκόρσκι και οι Ντανίλοβ δεν είναι παρά περιπτώσεις μεμονωμένες· όσο γι' αυτούς τους νεαρούς... έχουν πέσει σε πλάνη... Αλλά θα προτιμούσα να μην μιλήσω μαζί τους εδώ μπροστά σ' όλον τον κόσμο. Συγχωρέστε με,

Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· θα μπου, θα σας τους παρουσιάσω και μετά θα τους πάρω μέσα. Περάστε, κύριοι, σας παρακαλώ!

Ο πρίγκιπας όμως βασανιζόταν περισσότερο από μια άλλη σκέψη. Αναρωτιόταν αν κάποιος είχε κανονίσει από πριν, ώστε αυτή η υπόθεση να συμπέσει τώρα την ίδια ακριβώς ώρα, και αυτοί ακριβώς οι μάρτυρες που μπορεί να περίμεναν το θρίαμβό του, να παρασταθούν στον εξευτελισμό του. Την ίδια ώρα όμως θλιβόταν υπερβολικά για την «παράλογη και υπερβολική καχυποψία του». Θα προτιμούσε να πεθάνει, παρά να μάθει κανείς πως μια τέτοια σκέψη πέρναγε απ' το μυαλό του. Και όταν φάνηκαν οι καινούργιοι επισκέπτες του, θεωρούσε ειλικρινά τον εαυτό του, από ηθική άποψη, σαν τον τελευταίο από τους τελευταίους, από όλους όσους βρισκόνταν γύρω του.

Πέντε πρόσωπα μπήκαν· τέσσερα καινούργια και πίσω τους ο στρατηγός Ιβόλγκιν, που ήταν ζωηρά συγκινημένος και βρισκόταν σε κρίση ευγλωττίας. «Αυτός εκεί είναι βεβαίως με το μέρος μου», σκέφτηκε ο πρίγκιπας χαμογελώντας. Ο Κόλια είχε τρυπώσει μέσα στο γκρουπ· μιλούσε με ορμή στον Ιππόλυτο, που ήταν ένας από τους επισκέπτες και τον άκουγε μ' ένα ειρωνικό χαμόγελο.

Ο πρίγκιπας έβαλε τους επισκέπτες να καθίσουν. Ήταν όλοι νέοι άνθρωποι, σχεδόν έφηβοι, και η ηλικία τους έδινε αφορμή να απορρίψουν τόσο με το περιστατικό, όσο και με τη φασαρία που προκάλεσαν. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν, που δεν γνώριζε τίποτε απ' αυτήν την «καινούργια υπόθεση» και δεν καταλάβαινε καθόλου, έφτασε στο σημείο να αγανακτήσει βλέποντας αυτά τα παιδαρέλια, και θα έβρισκε κάποιον τρόπο να διαμαρτυρηθεί, εάν δεν τον συγκρατούσε το προσωπικό ενδιαφέρον που έδειχνε η γυναίκα του στις προσωπικές υποθέσεις του πρίγκιπα. Έτσι έμεινε εκεί, κατά το ήμισυ από περιέργεια και κατά το ήμισυ από καλοσύνη, με την ελπίδα να φανεί χρήσιμος και, όπως και να 'ταν να επιβληθεί με το κύρος του. Αλλά η υπόκλιση που του έκανε από μακριά μπαίνοντας ο στρατηγός Ιβόλγκιν, τον έκανε και πάλι να αγανακτήσει· σκυθρωπίασε και αποφάσισε να μη βγάλει λέξη.

Ανάμεσα στους τέσσερις νέους επισκέπτες υπήρχε και ένας που

μπορεί να ήταν τριάντα χρονών. Ήταν ομποξέρ και απόστρατος ανθυπολοχαγός, που ήταν κάποτε στην παρέα του Ρογκόζιν και που καυχόταν πως έδινε, άλλες φορές, ελεημοσύνη δεκαπέντε ρούβλια. Μπορούσε να μαντέψει κανείς πως συνοδεύει τους άλλους ως καλός φίλος, να τους ενθαρρύνει ηθικώς και σε περίπτωση ανάγκης να τους δώσει όλη του την υποστήριξη. Ανάμεσα στους άλλους τρεις, την πρώτη θέση και τον κυριότερο ρόλο τον είχε εκείνος που ονόμαζαν «γιο του Παυλίστσεβ», αν κι αυτός ο ίδιος συστήθηκε με το όνομα Αντίπ Μπουρντόβσκι. Ήταν ένας ξανθός νεαρός, με σφυριάρινο πρόσωπο και ντυμένος φτωχά και βρόμικα. Η ρεντιγιότα του ήταν τόσο λιγδωμένη, που τα μανίκια του γυάλιζαν σαν καθρέφτες· το λιγδιάρικο γιλέκο του, κουμπωμένο μέχρι πάνω, απέκρυπτε το ανύπαρκτο πουκάμισο. Είχε στο λαιμό ένα κασκόλ μαύρο και μεταξωτό, βρόμικο και στριμμένο σαν ένα σχοινί. Τα χέρια του δεν ήταν πλυμένα. Το βλέμμα του φανέρωνε, αν μπορώ να το πω έτσι, κάτι ανάμεικτο με αθωότητα και αδιαντροπιά. Ήταν αδύνατος, μάλλον ψηλός, και φαινόταν να είναι είκοσι δύο χρονών. Το πρόσωπό του δεν φανέρωνε ούτε την παραμικρή ειρωνεία ούτε τη σιγή μιας σκέψης· διάβαζε κανείς σ' αυτό την πλήρη προκατάληψη που υπήρχε, γι' αυτό που νόμιζε πως είναι δικαίωμά του, και ταυτόχρονα μια παράξενη και ακατάπαυστη ανάγκη να αισθάνεται προσβλημένος συνεχώς. Μιλούσε ταραγμένο, βιαζόταν και δίσταζε, έτσι που έχανε ένα μέρος από τις λέξεις, λες και ήταν τσευδός ή ίσως και ξένος, παρόλο που η καταγωγή του ήταν καθαρά ρωσική.

Συνοδευόταν πρώτον από τον ανεψιό του Λέμπεντεβ, που ο αναγνώστης τον γνωρίζει, και δεύτερον από τον Ιπόλυτο. Αυτός ήταν πολύ νέος, δεκαεπτά ή δεκαοκτώ χρονών· η έξυπνη φυσιογνωμία του ήταν διαρκώς ερεθισμένη, έχοντας τα αποτυπώματα της φοβερής αρρώστιας που τον έφθειρε. Ήταν αδύνατος σαν σκελετός, το χρώμα του ήταν σαν το κερί, τα μάτια του έλαμπαν και δυο κόκκινοι λεκέδες τού φλόγιζαν τα μάγουλα. Έβηχε χωρίς σταματημό· η κάθε του λέξη, σχεδόν η κάθε του ανάσα, συνοδευόταν από έναν ρόγχο. Είχε φτάσει προφανώς στο τελευταίο στάδιο της φυματίωσης και σου έδινε την εντύπωση πως δεν είχε ζωή παρά δυο ή τρεις το πολύ

εβδομάδες. Φαινόταν εξαντλημένος και κάθισε πρώτος στην καρέ-κλα, πριν καθίσουν όλοι οι άλλοι.

Οι σύντροφοί του μπήκαν κάνοντας κάποιο θόρυβο· φαινόταν πως τα είχαν λίγο χαμένα, έκαναν τους σπουδαίους σαν να φοβόνταν μήπως εκθέσουν την αξιοπρέπειά τους· η στάση τους ερχόταν σε πα-ράξενη αντίθεση με τη φήμη που είχαν, αυτοί οι αρνητές των κοσμι-κών μηδαμινοτήτων και οι άνθρωποι που δεν γνώριζαν άλλον νόμο, εκτός από τα προσωπικά τους συμφέροντα.

— Αντίπ Μπουρντόβσκι, ψέλλισε αυτοσυστηγόμενος ο «γιος του Παυλίστσεβ».

— Βλαδίμηρος Ντοκτορένκο, πρόφερε με σαφήνεια και με αλα-ζονεία ο ανεψιός του Λέμπεντεβ, σαν να τον έκανε το όνομά του υπε-ρήφανο.

— Κέλερ, μουρμούρισε ο απόστρατος ανθυπολοχαγός.

— Ιππόλυτος Τερέντιεβ, είπε με αναπάντεχο τονισμό ο τελευταί-ος.

Όλοι τους κάθισαν στη σειρά απέναντι από τον πρίγκιπα. Αφού συστήθηκαν, σκυθρωπίασαν και για να πάρουν λίγο θάρρος πέρασαν το κασιέτο τους από το ένα χέρι στο άλλο. Καθένας ήταν έτοιμος να μιλήσει, μα όλοι μέναν σιωπηλοί, λες και κάτι περίμεναν με ύφος προκλητικό, και φαινόταν πως ήθελαν να πουν: «Όχι, φίλε μου, όχι, δεν θα μας ξεγελάσεις!». Το 'βλεπες πως θα 'φτανε να κάνει κάποιος την αρχή και να προσφέρει την πρώτη λέξη, για να αρχίσουν αμέσως να μιλάνε όλοι μαζί, προλαβαίνοντας και διακόπτοντας ο ένας τον άλλον.

VIII

– Κύριοι, άρχισε ο πρίγκιπας, δεν περίμενα να δω κανέναν από σας. Εγώ ήμουν άρρωστος μέχρι σήμερα, όσο για την υπόθεσή σας –είπε και γύρισε στον Αντίπ Μπουρντόβσκι– είναι ένας μήνας που την ανέθεσα στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, όπως σας είχα ειδοποιήσει τότε. Άλλωστε, δεν έχω αντίρρηση να εξηγηθώ προσωπικά μαζί σας, μόλο που ήρθατε σε μια τέτοια ώρα... Αν είναι να μην αργήσουμε, σας προτείνω να περάσετε μαζί μου στο άλλο δωμάτιο... Αυτή τη στιγμή είναι εδώ φίλοι, και σας παρακαλώ να πιστέψετε...

– Φίλους... όσους θέλετε, αλλά επιτρέψτε μου! τον διέκοψε ξαφνικά ο ανεψιός του Λέμπεντεβ με έντονο ύφος, χωρίς όμως να υψώσει τη φωνή. Επιτρέψτε μας να σας δηλώσουμε ότι θα μπορούσατε να μας φερθείτε πιο ευγενικά και να μην μας κάνετε να σας περιμένουμε δυο ώρες στον προθάλαμό σας...

– Και βεβαίως... και εγώ επίσης..., να πώς ενεργούν οι πρίγκιπες!... και σεις είστε λοιπόν ένας στρατηγός! Κι εγώ δεν είμαι δικός σας λαϊκός! Αλλά εγώ... εγώ..., ψέλλισε ξαφνικά ο Αντίπ Μπουρντόβσκι τρομερά ταραγμένος· τα χείλη έτρεμαν καθώς και η φωνή του, από το παράπονο για την προσβολή που του έκαναν· το σάλιο του ξεπετάχτηκε από το στόμα του σε φουσκάλιδες σαν να είχε σιάσει ο ίδιος όπως μια σαπουνόφουσκα και ξαφνικά άρχισε να μιλάει τόσο γρήγορα, που στη δέκατη λέξη είχε γίνει εντελώς ακατανόητος.

– Ναι, να ποια είναι η συμπεριφορά ενός πρίγκιπα! έκανε ο Ιππόλυτος με τραχιά φωνή.

– Αν κάποιος φερόταν έτσι σ' εμένα, γκρίνιαζε ομποζέρ, μπορώ να πω, εάν αυτή η συμπεριφορά απευθυνόταν σ' εμένα, αν αφορούσε την τιμή μου... στη θέση του Μπουρντόβσκι εγώ θα...

– Κύριοι, μπορείτε να με πιστέψετε, είναι μονάχα ένα λεπτό που το 'μαθα ότι ήσασταν εδώ, παρατήρησε ο πρίγκιπας.

– Δεν τους φοβόμαστε καθόλου τους φίλους σας, πρίγκιπα, ό-

ποιοι κι αν είναι, γιατί εμείς είμαστε..., έχουμε το δικίο με το μέρος μας, ξανάπε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Ποιος σας έδωσε την άδεια, επιτρέψτε μας να σας ρωτήσουμε, να αναθέσετε την υπόθεση του Μπουρντόβσκι στην κρίση των φίλων σας; τσίριξε και πάλι ο Ιππόλυτος που ήταν τώρα πολύ αναμμένος. Ίσως να μην είμαστε διατεθειμένοι να δεχτούμε αυτήν την κρίση· το ξέρουμε πολύ καλά πώς κρίνουν οι φίλοι σας!...

Ο πρίγκιπας καταταραγμένος από αυτό το προοίμιο, τα κατάφερε τελικά να δώσει μια απάντηση:

– Αλλά σας το έχω πει ήδη, κύριε Μπουρντόβσκι, πως εάν δεν θέλετε να σας εξηγήσω εδώ, μπορούμε αμέσως να περάσουμε στο άλλο δωμάτιο. Σας επαναλαμβάνω ότι μόλις τώρα έμαθα για την παρουσία σας εδώ.

– Μα δεν έχετε το δικαίωμα, δεν έχετε το δικαίωμα, όχι, δεν έχετε το δικαίωμα... Τους φίλους σας... Να! φέλλισε και πάλι ο Μπουρντόβσκι, ρίχνοντας γύρω του ένα βλέμμα άγριας δυσπιστίας. Δεν έχετε το δικαίωμα!

Σταμάτησε απότομα σαν κάτι να τον τσάκισε και σκύβοντας ολόκληρος μπροστά, παρατήρησε τον πρίγκιπα σαν για να τον ρωτήσει κάτι με τα πεταγμένα μυωπικά μάτια του που είχαν χοντρές κόκκινες φλεβίτσες.

Αυτή τη φορά η έκπληξη του πρίγκιπα ήταν τέτοια που δεν έβρισκε μια λέξη για να πει και κοίταζε, κι αυτός επίσης, τον Μπουρντόβσκι γουρλώνοντας τα μάτια.

– Λέων Νικολάγιεβιτς! φώναξε ξαφνικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Να, διάβασε αυτό εδώ τώρα αμέσως, έχει άμεση σχέση με την υπόθεσή σου.

Του έδωσε βιαστικά μια εβδομαδιαία σατιρική εφημερίδα και του έδειξε με το δάκτυλο ένα άρθρο. Ο Λέμπεντεβ, επιθυμώντας να φανεί ευχάριστος στη στρατηγίνα, έβγαλε αυτήν την εφημερίδα από την τσέπη του τη στιγμή που είχαν μπει οι επισκέπτες και της την έβαλε κάτω από τα μάτια της δείχνοντάς της μια στήλη σημειωμένη με μια γραμμή μολυβιού. Οι λίγες γραμμές που η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε τον καιρό να διαβάσει, της έφεραν τρομερή ανησυχία.

— Θα ήταν καλύτερα ίσως να μην διαβαστεί δυνατά, ψιθύρισε ο πρίγκιπας πολύ σαστισμένος· θα προτιμούσα να τη διαβάσω μόνος μου... αργότερα...

— Ε, λοιπόν, θα είσαι εσύ που θα το διαβάσεις αυτό, τώρα αμέσως και με δυνατή φωνή! Ακούς; Με δυνατή φωνή! είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον Κόλια, αφού άρπαξε με μια ανυπόμονη κίνηση την εφημερίδα από τα χέρια του πρίγκιπα. Διάβασε αυτό το άρθρο με δυνατή φωνή για να το ακούσουν όλοι!

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν μια γυναίκα παράφορη και απότομη, έτσι που αρκιετές φορές, χωρίς ώριμη σκέψη, σήκωνε όλες τις άγκυρες και έκανε πανιά για το πέλαγος, χωρίς να σκεφτεί την τρικυμία. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έκανε μια κίνηση ανησυχίας. Ενώ οι επισκέπτες έμεναν ασάλευτα μέσα στην αναμονή και στην αμηχανία, ο Κόλια άνοιξε την εφημερίδα και άρχισε να διαβάζει δυνατά το άρθρο που ο Λέμπεντεβ έσπευσε να του δείξει:

«Οι Προλετάριοι και οι Επίγονοι. Ένα επεισόδιο για τη ληστεία της ημέρας, της κάθε ημέρας! Πρόοδος! Μεταρρύθμιση! Δικαιοσύνη!».

«Συμβαίνουν παράξενα πράγματα μέσα σ' αυτήν τη χώρα που την ονομάζουν Αγία Ρωσία, σ' αυτόν τον καιρό των μεταρρυθμίσεων και της πρωτοβουλίας των μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων, του εθνικισμού και της ετήσιας εξόδου των εκατοντάδων εκατομμυρίων στο εξωτερικό, της ενθαρρύνσεως της βιομηχανίας και της παραλύσεως των εργατικών χεριών κτλ. κτλ., όμως δεν θα τελειώσουμε, κύριοι, μ' αυτήν την απαρίθμηση, γι' αυτό ας έρθουμε στο προκείμενο.

»Μια παράξενη περιπέτεια συνέβη σ' έναν επίγονο της παλιάς τσιφλικάδικης αριστοκρατίας μας. Οι πρόγονοι αυτών των επιγόνων έχασαν όλη τους την περιουσία στη ρουλέτα· οι πατεράδες τους αναγκάστηκαν να υπηρετήσουν στον στρατό, ως υπίλαρχοι και υπολοχαγοί και τις περισσότερες φορές πέθαναν, ενώ εξακολουθούσε η δίκη τους για κάποιο αθώο λάθος στα χρήματα του δημοσίου, όπου ήταν λογιστές.

»Τα παιδιά τους, όπως ο ήρωας της διήγησής μας, μεγαλώνουν σαν ηλίθιοι ή συλλαμβάνονται για μια εγκληματική υπόθεση, οπότε οι ένορκοι τους συγχωρούν, με την ελπίδα να γίνουν καλύτεροι, ή τέλος καταλήγουν να δημιουργούν ένα από εκείνα τα ανέκδοτα που καταπλήσσουν το κοινό και αφή-

νουν μια καινούργια ντροπή σε μια εποχή που δεν την λογαριάζουν καθόλου.

»Ο επίγονός μας γύρισε εδώ και έξι μήνες στη Ρωσία ερχόμενος από την Ελβετία όπου έκανε μια θεραπεία εναντίον της ηλιθιότητας! Εκείνη την εποχή φορούσε γκέτες όπως οι ξένοι και κρύωνε κάτω από ένα μανδύα που δεν ήταν φοδραρισμένος. Πρέπει να ομολογήσουμε πως ήταν τυχερός. Χωρίς να μιλήσουμε εδώ για την ενδιαφέρουσα αρρώστια την οποία πήγε να θεραπεύσει στην Ελβετία (μια θεραπεία για την ηλιθιότητα, το φαντάζεστε αυτό;), θα μπορούσε να δικαιολογήσει κανείς την ορθότητα της ρωσικής παροιμίας που λέει: «η ευτυχία είναι για τους κουτούς». Κρίνετέ το μόνοι σας: Έμεινε ορφανός σε πολύ μικρή ηλικία, πεθαίνοντας ο πατέρας του, όπως λένε, όταν ήταν υπολογαγός, αφού πέρασε από στρατοδικείο επειδή έχασε στα χαρτιά τα χρήματα του λόχου του και ίσως επίσης επειδή είχε μαστιγώσει πολύ γενναία έναν από τους στρατιώτες του (θυμάστε τον παλιό καιρό, κύριοι!). Ο βαρόνος μας ανατράφηκε από έναν ελεήμονα και πολύ πλούσιο κτηματία της Ρωσίας. Αυτός ο κτηματίας —ας τον ονομάσουμε Π.— κατείχε, εκείνη τη χρυσή εποχή, τέσσερις χιλιάδες ψυχές, τέσσερις χιλιάδες δούλους (δούλους! Καταλαβαίνετε, κύριοι, τι θέλει να πει αυτή η έκφραση; Εγώ δεν την καταλαβαίνω· θα πρέπει να συμβουλευτεί κανείς ένα λεξικό, για να εννοήσει τη σημασία αυτής της έκφρασης: «Κάτι το πολύ πρόσφατο μα σχεδόν απίστευτο»). Ήταν προφανώς ένας από εκείνους τους Ρώσους τους οκνηρούς και τους παρασιτικούς, που παρέτειναν στο εξωτερικό την άνεργη ζωή τους, περνώντας το καλοκαίρι στις ιαματικές πηγές και το χειμώνα στο Σατό-ντε-Φλερ στο Παρίσι, όπου άφηναν μυθώδη ποσά. Θα μπορούσε να διαβεβαιώσει κανείς πως το ένα τρίτο από εκείνα που εισέπρατταν από τους δούλους που υπηρετούσαν τους κυρίους τους, πήγαιναν στην τσέπη του ιδιοκτήτη του Σατό-ντε-Φλερ (ευτυχισμένος θνητός!).

»Όπως όμως και να συνέβαινε, αυτός ο αμέριμνος Π. ανάρθεψε το ορφανό σαν πρίγκιπα, του έφερε παιδαγωγούς και γκουβερνάντες (όμορφες χωρίς αμφιβολία) που τις έφερνε αυτός ο ίδιος από το Παρίσι. Μα αυτός ο τελευταίος επίγονος της λαμπρής γενιάς ήταν ηλίθιος. Οι γκουβερνάντες στο Σατό-ντε-Φλερ δεν μπόρεσαν να τον κάνουν άνθρωπο, και ο μαθητής μας έφτασε στην ηλικία των είκοσι χρόνων χωρίς να έχει μάθει καμιά άλλη γλώσσα, ούτε καν την ίδια τη ρωσική. Η άγνοια αυτού του τελευταίου είναι άλλωστε συγχωρητέα. Τέλος μια παράλογη ιδέα φύτρωσε στο μυαλό του

οπαδού της δουλείας, του Π. Σκέφτηκε πως ένας ηλίθιος μπορεί να αποκτήσει μυαλό στην Ελβετία. Αυτή η ιδέα άλλωστε δεν είχε έλλειψη λογικής: ένα παράσιτο, ένας ιδιοκτήτης ήταν πολύ φυσικό να φανταστεί πως μπορούσες να αγοράσεις και μυαλό στην αγορά, αν είχες λεφτά, πόσο μάλλον στην Ελβετία. Πέντε χρόνια πέρασαν, αφιερωμένα στη θεραπεία του επιγόνου στην Ελβετία, από έναν διάσημο καθηγητή. Χιλιάδες ρούβλια ξοδεύτηκαν γι' αυτό. Ο ηλίθιος δεν έγινε ένας έξυπνος άνθρωπος, λένε όμως πως άρχισε και έμοιαζε λίγο με άνθρωπο.

»Όμως ξαφνικά πέθανε ο Π. Δεν άφησε, όπως εννοείται, καμιά διαθήκη· οι υποθέσεις του ήταν μεπερδεμένες. Ένα πλήθος από άπληστους κληρονόμους παρουσιάστηκε κανένας απ' αυτούς δεν φροντίζει να συντηρήσει τους επιγόνους της ευγενικής γενιάς και να τους βοηθήσει από ελεημοσύνη να θεραπεύσουν στην Ελβετία την ηλιθιότητά τους. Αν και ηλίθιος, ο επίγονος για τον οποίον σάς μιλάμε, προσπαθούσε εντούτοις να εξαπατήσει τον καθηγητή του, και τα κατάφερε, έτσι λένε, κρύβοντάς του το θάνατο του ευεργέτη του, να συνεχίσει τη θεραπεία στην κλινική του δωρεάν ακόμη δύο ολόκληρα χρόνια. Αλλά ο καθηγητής ήταν κι αυτός ο ίδιος ένας τέλειος τσαρλατάνος· ανησυχώντας από τη μια γιατί δεν ελάμβανε τίποτε και από την άλλη βλέποντας την όρεξη που είχε ο ηλίθιος των είκοσι πέντε χρόνων, του φόρεσε τις παλιές του μπότες, του έριξε έναν μανδύα τριμμένο στους ώμους και τον ξαπόστειλε με δικά του έξοδα για τη Ρωσία, τρίτη θέση σιδηροδρομικώς, για να τον ξεφορτωθεί από την Ελβετία.

»Θα μπορούσε να πιστέψει κανείς πως η τύχη είχε γυρίσει τις πλάτες στον ήρωά μας. Μα όχι εντελώς· αυτή που ευχαριστείται να εξολοθρεύει με την πείνα ολόκληρους νομούς, ρίχνει μονομιάς όλα της τα δώρα σ' αυτόν το μικρό αριστοκράτη· όπως ακριβώς το «Σύννεφο» στο μύθο του Κρυλόφ, που πέρασε πάνω από τα ξερά χωράφια για να ρίξει όλη του τη βροχή στον ωκεανό. Την ίδια σχεδόν στιγμή που ο επίγονος γυρνούσε από την Ελβετία στην Πετρούπολη, ένας συγγενής της μητέρας του (που κρατούσε φυσικά από μια οικογένεια εμπόρων) πέθανε στη Μόσχα· ήταν ένας γέρος έμπορος με μεγάλη γενειάδα, που δεν άφησε παιδιά, και ανήκε στην αίρεση των Ρασκόλνικ. Κληροδότησε μια απρόσβλητη κληρονομιά μερικών εκατομμυρίων σε καθαρά μετρητά (κάτι που θα έκανε καλά τη δική μας δουλειά, έτσι δεν είναι φίλε αναγνώστη;), στον επίγονό μας, στο βαρόνο

μας, που πήγε στην Ελβετία να θεραπεύσει την ηλιθιότητά του!

»Από τότε άλλαξε το τροπάρι. Ο βαρόνος μας με τις γκέτες ξετρελάθηκε με μια διάσημη καλλονή και μαζεύτηκε ξαφνικά γύρω του ένα πλήθος από φίλους και γνωστούς· βρέθηκαν ακόμη και συγγενείς και πάνω απ' όλα, ένας μεγάλος αριθμός ευγενικών δεσποινίδων συνδέθηκαν μαζί του επιθυμώντας ένα γάμο νόμιμο, γιατί τι καλύτερο θα μπορούσαν να βρουν και να αξιώσουν από έναν αριστοκράτη, εκατομμυριούχο και ηλίθιο; (Όλα τα χαρίσματα σ' ένα πρόσωπο). Δεν θα μπορούσαν να βρουν έναν παρόμοιο, ακόμη κι αν τον έφαχναν μ' ένα φανάρι ή κι αν τον είχαν κάνει παραγγελία!...».

— Αυτό... δεν το καταλαβαίνω πια! φώναζε ο Ιβάν Φιοντόροβις έξω φρενών από το θυμό του.

— Σταματήστε αυτήν την ανάγνωση, Κόλια! είπε ο πρίγκιπας με φωνή ικετευτική.

Ξεφωνητά ακούστηκαν από παντού.

— Να διαβάσει, να διαβάσει το δίχως άλλο! διέταξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, η οποία, όπως φαινόταν, είχε καταβάλει μεγάλες προσπάθειες για να συγκρατηθεί. Πρίγκιπα, εάν σταματήσει να διαβάζει, θα μαλώσουμε.

Δεν γινόταν τίποτε. Κατακόκκινος από συγκίνηση, ο Κόλια συνέχισε την ανάγνωση με ταραγμένη φωνή.

«Ενώ ο καινούργιος μας εκατομμυριούχος αισθανόταν, για να το πω έτσι, πως βρισκόταν στον έβδομο ουρανό, συνέβη ένα εντελώς απροσδόκητο γεγονός. Ένα ωραίο πρωί παρουσιάστηκε στίτι του ένας επισκέπτης, με πρόσωπο ήρεμο και σοβαρό, ντυμένος απλά αλλά διακριτικά. Αυτός ο άνθρωπος που μιλούσε ευγενικά, με αξιοπρέπεια και αμέριμνη, η σκέψη του οποίου ήταν φιλελεύθερη, του εξήγησε με δυο λόγια την αιτία της επίσκεψής του. Φημισμένος δικηγόρος, είχε έρθει εκ μέρους ενός νέου ανθρώπου, που του είχε αναθέσει τις υποθέσεις του, και που αυτός ο νέος δεν ήταν, ούτε λίγο ούτε πολύ, παρά ο γιος του μακαρίτη Π., αν και είχε άλλο επίθετο. Στη φιλήδονη νεότητά του ο Π. είχε αποπλανήσει μια τίμια και φτωχιά κοπέλα, που υπηρετούσε τότε στο στίτι του, που είχε ωστόσο ευρωπαϊκή μόρφωση (είχε χρησιμοποιήσει φυσικά όλα τα καθιερωμένα δικαιώματα ως αφεντικό της για να την ξελογιάσει). Όταν κατάλαβε τις προσεχείς και αναπόφευκτες

συνέπειες αυτής της σχέσης, βιάστηκε να την παντρεύει μ' έναν άνθρωπο ευγενικού χαρακτήρος, που είχε μια μικρή ασχολία, και ίσως ήταν ένας υπάλληλος και ο οποίος αγαπούσε από πολύ καιρό τη νέα κοπέλα. Βοηθούσε κατ' αρχάς τους νιόπαντρους, αλλά σε λίγο ο άνδρας δεν ήθελε πια να δεχθεί, από υπερηφάνεια, τα βοηθήματά του. Σε λίγο καιρό, ο Π. ξέχασε λίγο λίγο την παλιά του φίλη και το παιδί που είχε αποκτήσει μαζί της· μετά πέθανε, όπως είναι γνωστό, χωρίς να αφήσει διαθήκη.

»Εν τω μεταξύ, ο γιος του Π., ο οποίος γεννήθηκε μετά το γάμο της μητέρας του, και ο οποίος υιοθετήθηκε από τον άνθρωπο με την ευγενική καρδιά του οποίου πήρε και το όνομα, έμεινε χωρίς πόρους μετά από το θάνατο του θετού του πατέρα. Η μητέρα του άρρωστη και παράλυτη στα πόδια, που ζει σε μια μακρινή επαρχία, περιμένει βοήθεια από αυτόν. Αυτός εγκατεστημένος στην πρωτεύουσα, κέρδιζε τίμια τη ζωή του, δίνοντας κάθε μέρα μαθήματα σε παιδιά εμπόρων· έτσι μπόρεσε στην αρχή να τελειώσει το γυμνάσιο, έπειτα παρακολούθησε ανώτερες τάξεις και διαλέξεις γιατί προετοιμαζόταν για ένα μελλοντικό σκοπό. Αλλά τι μπορούν να σου προσφέρουν τα μαθήματα στις οικογένειες των εμπόρων όταν σε πληρώνουν δέκα καπίκια την ώρα και μάλιστα, όταν έχεις να βοηθήσεις μια μητέρα άρρωστη και σακάτισσα; Ακόμα και ο θάνατός της στη μακρινή επαρχία, δεν τον ξαλάφρωσε καθόλου.

»Και τώρα γεννάται το ερώτημα: τι θα ήταν δίκαιο να σκεφτεί ο επήγονός μας; Θα νομίζετε χωρίς αμφιβολία, φίλοι αναγνώστες, πως είπε: “Όλη μου τη ζωή την πέρασα με τις ευεργεσίες του Π. Εξόδευσε δεκάδες χιλιάδες ρούβλια για την ανατροφή μου, για τις γκουβερνάντες μου και για τη θεραπεία μου στην Ελβετία. Σήμερα είμαι εκατομμυριούχος, ενώ αυτός ο ευγενικός γιος του Π., αθώος για τα λάθη ενός πατέρα ελαφρόμυαλου και ξεχασιάρη, χάνεται δίνοντας μαθήματα. Όλα αυτά που ξόδεψε για μένα θα μπορούσαν με δικαιοσύνη να του επιστραφούν. Όλα αυτά τα ποσά που θυσιάστηκαν για μένα, ουσιαστικά δεν μου ανήκουν. Χωρίς αυτό το λάθος της τυφλής τύχης, θα έπρεπε να τα είχε πάρει ο γιος του Π. Έπρεπε αυτός να τα επωφεληθεί και όχι εγώ, γιατί εάν ο Π. μού τα έδωσε, δεν ήμουν γι' αυτόν παρά ένα καπρίτσιο αυτού του ελαφρόμυαλου και ξεχασιάρη. Εάν ήμουν ένας άνθρωπος απόλυτα ευγενικός, λεπτός και δίκαιος, θα έπρεπε να δώσω στο γιο του τη μισή μου κληρονομιά. Αλλά μια και είμαι πάνω απ' όλα ένας

άνθρωπος οικονόμος και ξέρω πολύ καλά πως η υπόθεση αυτή δεν θα φτάσει μέχρι τα δικαστήρια, δεν θα θελήσω να μοιράσω μαζί του τα εκατομμύριά μου. Άλλωστε θα ήταν από μέρους μου μια πράξη πολύ ποταπή και πολύ άτιμη (ο επίγονος ξέχασε να προσθέσει και “απερίσκεπτη”), εάν δεν του επέστρεφα τώρα τις δεκάδες χιλιάδες ρούβλια, που ο πατέρας του ξόδεψε για να θεραπεύσει την ηλιθιότητά μου. Είναι μια απλή υπόθεση συνείδησης και δικαιοσύνης· γιατί τι θα είχα γίνει εγώ, εάν ο Π. δεν έπαιρνε στην υποχρέωσή του τη φροντίδα μου, και εάν φρόντιζε για το γιο του και όχι για μένα;”.

»Αλλά όχι, κύριοι! Οι επίγονοί μας δεν σκέφτονται έτσι. Θα το πιστέψατε, πως αυτός ο επίγονος, ο τρόφιμος της Ελβετίας, έμεινε ασυγκίνητος σε όλα τα επιχειρήματα του δικηγόρου που είχε αναλάβει τα συμφέροντα του νέου ανθρώπου, από καθαρή φιλία και σχεδόν παρά τη θέλησή του; Όσο κι αν του εξήγησε τα καθήκοντα της τιμής, της γενναιοδωρίας, της δικαιοσύνης, και ακόμα την αίσθηση του συμφέροντος του πιο στοιχειώδους, αυτός έμεινε αμετάπειστος.

»Και αυτά δεν είναι τίποτε ακόμη· να τι είναι τώρα αληθινά ασυγχώρητο και που δεν θα μπορούσε να συγχωρεθεί με καμιά ενδιαφέρουσα αρρώστια. Αυτός ο εκατομμυριούχος, που μόλις είχε βγάλει τις μπότες του καθηγητή του, δεν ήταν ικανός να αντιληφθεί πως αυτός ο ευγενικός νεαρός, που σκοτώνεται στο διάβασμα, δεν απευθύνεται στον οίκτο του και δεν ζητάει ούτε ελεημοσύνη, αλλά απαιτεί ένα χρέος, και πως αυτό το χρέος δεν μπορεί να το ζητήσει δικαστικά. Ακόμη, δεν ανακατεύεται αυτός ο ίδιος, αλλά επεμβαίνουν οι φίλοι του. Ο επίγονός μας πήρε ύφος μεγαλοπρεπές και με την προκατάληψη του εκατομμυριούχου, που τα νομίζει όλα επιτρεπτά, βγάζει ένα χαρτονόμισμα των πενήντα ρουβλίων και το στέλνει αδιάντροπα σαν ελεημοσύνη στον ευγενικό νεαρό. Δεν το πιστεύετε, κύριοι, είσαστε αναγκασμένοι και στασιάζετε· ξεσπάτε σε διαμαρτυρίες! Και όμως, έτσι ακριβώς έκανε! Πρέπει να ξέρετε πως τα χρήματά του επεστράφησαν αμέσως και, για να το πω καλύτερα, του τα πέταξαν στα μούτρα.

»Ποια θα είναι η έκβαση αυτής της υποθέσεως; Όπως δεν έχει βάσεις νομικές, δεν μένει παρά να δημοσιευτεί. Παραδίδουμε λοιπόν την ιστορία αυτή στους αναγνώστες μας και τους εγγυόμαστε για την αυθεντικότητά της. Ένας από τους πιο γνωστούς μας χιουμορίστες έκανε επ’ ευκαιρία ένα μα-

γευτικό επίγραμμα, που αξίζει να πάρει θέση στις επισκοπήσεις των ηθών μας, όχι μόνον της επαρχίας, αλλά ακόμη και της πρωτεύουσας. Να αυτό το επίγραμμα:

Κάποιος Λέων έπαιξε μια πενταετία
Με του Σνάντερ** τη χλαίνη
Και τεμπέλης πέρασε στην Ελβετία
Μια ζωή ονειρεμένη.*

*Με τις γκέτες γύρισε και δίχως να νοιαστεί
Κληρονομιά τού έπεσε μεγάλη
Την προσευχή του κάνει ρωσισί
Και φοιτητές ξαφρίζει και προσβάλλει».*

Μόλις τέλειωσε την ανάγνωσή του, ο Κόλια βιάστηκε να δώσει την εφημερίδα στον πρίγκιπα και, χωρίς να πει μια λέξη, έτρεξε σε μια γωνιά κρύβοντας το πρόσωπό του μέσα στα χέρια του. Αισθάνονταν ένα ανυπόφορο αίσθημα ντροπής, και η παιδική του ψυχή, που δεν είχε βρει ακόμη τον καιρό να εξοικειωθεί με την προστυχιά της ζωής, είχε συγχυστεί υπέρμετρα. Του φαινόταν πως είχε γίνει κάτι το έκτακτο, που εξαιτίας του κατέρρευσαν μεμιάς όλα γύρω του, και πως ήταν κατά κάποιον τρόπο ο αίτιος αυτής της καταστροφής, έστω και μόνον γιατί είχε διαβάσει το άρθρο αυτό με δυνατή φωνή.

Όμως έβλεπες πως όλοι όσοι ήταν παρόντες αισθάνονταν ένα παρόμοιο αίσθημα.

Οι δεσποινίδες είχαν μια αίσθηση ελαφράς αδιαθεσίας και ντροπής. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα συγκρατούσε το θυμό της, που ήταν πολύ μεγάλος· ίσως να μετάνιωσε και αυτή πικρά που ανακατεύτηκε σ' αυτήν την υπόθεση· για τη στιγμή σιωπούσε.

Όσο για τον πρίγκιπα, πέρασε από τα συναισθήματα που αισθάνονται συχνά σε μια τέτοια περίπτωση οι υπερβολικά δειλοί άνθρω-

* Λέων: Το όνομα του επιγόνου.

** Σνάντερ: Ο Ελβετός καθηγητής.

ποι. Σκεπτόταν με πολλή ντροπή την πράξη των άλλων, και αισθανόταν τόσο απονεκρωμένος απέναντι στους επισκέπτες του, που πέ-
ρασε ένα λεπτό χωρίς να τολμήσει να τους κοιτάξει. Ο Πτίτσιν, η Βάρια, ο Γάνια και ακόμη και αυτός ο Λέμπεντεβ, όλοι φαίνονταν αρκετά σαστισμένοι. Το πιο αλλόκοτο ήταν που ο Ιππόλυτος και ο «γιος του Παυλίστσεβ» φαίνονταν κι αυτοί αρκετά έκπληκτοι· ο ανε-
ψιός του Λέμπεντεβ φαινόταν πως ήταν δυσχεστημένος. Μονάχα ο μποξέρ κρατούσε μια τέλεια ηρεμία· σήκωνε τα μουστάκια του με σπουδαιότητα και χαμήλωνε λίγο τα μάτια, όχι από στενοχώρια, αλ-
λά αντιθέτως από ένα αίσθημα γενναίας μετριοφροσύνης, συγκρατώ-
ντας έναν ολοφάνερο θρίαμβο. Ήταν φανερό πως το άρθρο του άρε-
σε υπέρμετρα.

— Ένας διάβολος ξέρει από πού ξεφύτρωσε αυτή η ατιμία! μουρ-
μούρισε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς· λες και πενήντα λακέδες ενώθηκαν
για να γράψουν μια παρόμοια ατιμία.

— Επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω, αγαπητέ μου κύριε, με ποιο δι-
καίωμα μας προσβάλλετε με υποθέσεις τόσο προσβλητικές; ρώτησε
ο Ιππόλυτος τρέμοντας ολόκληρος από θυμό.

— Για έναν ευγενικό άνθρωπο, στρατηγέ, αυτό είναι μια προσβο-
λή..., συμφωνήστε σ' αυτό· ένας ευγενικός άνθρωπος..., γκρίνιαξε ο
μποξέρ, ο οποίος αναταράχτηκε κι αυτός ξαφνικά, άρχισε να στρί-
βει τα μουστάκια του, ενώ οι ώμοι του και το σώμα του τινάζονταν
με φρίκη.

— Κατ' αρχάς δεν είμαι για σας ο «αγαπητός κύριος»· δεύτερον,
δεν έχω καμιά εξήγηση να σας δώσω, απάντησε απότομα ο στρατη-
γός, που αυτό το επεισόδιο τον είχε οργίσει ζωηρά.

Έτσι σηκώθηκε και, χωρίς να προσθέσει λέξη, έκανε μια κίνηση
να κατέβει από τη βεράντα, αλλά στάθηκε στο πρώτο σκαλοπάτι, με
την πλάτη γυρισμένη στη συντροφιά. Ήταν αγανακτισμένος βλέπο-
ντας πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ακόμα και αυτήν τη στιγμή, δεν
έλεγε να σηκωθεί.

— Κύριοι, κύριοι, αφήστε με επιτέλους να εξηγηθώ, φώναξε ο πρί-
γκιπας γεμάτος στενοχώρια και συγκίνηση· κάντε μου τη χάρη να μι-
λήσουμε με τρόπο ώστε να καταλαβαίνουμε ο ένας τον άλλον. Δεν

έχω τίποτε να σας πω για την υπόθεση αυτού του άρθρου· δεν μου κοστίζει καθόλου· να ξέρετε μονάχα, κύριοι, πως το περιεχόμενο του είναι εντελώς λανθασμένο· το λέω γιατί εσείς το ξέρετε καλύτερα από μένα, τόσο που ντρέπεται κανείς. Και θα ήμουνα κατάπληκτος εάν μάθαινα ότι ένας από σας ήταν ο δημιουργός του.

– Εγώ, μέχρι αυτήν τη στιγμή, δεν ήξερα τίποτε γι’ αυτό το άρθρο, δήλωσε ο Ιππόλυτος. Δεν το επιδοκιμάζω.

– Εγώ γνώριζα την ύπαρξή του, αλλά... δεν θα συμβούλευα τη δημοσίευσή του· ήταν πρόωρο, πρόσθεσε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Εγώ το γνώριζα, αλλά είναι δικαίωμά μου... εγώ..., ψέλλισε ο «γιος του Παυλίσταβ».

– Πώς, εσείς λοιπόν είστε που τα εφεύρατε όλα αυτά; ρώτησε ο πρίγκιπας εξετάζοντας με περιέργεια τον Μπουρντόβσκι. Μα δεν είναι δυνατόν!

– Θα μπορούσε κανείς να σας αρνηθεί το δικαίωμα να βάζετε παρόμοιες ερωτήσεις, παρατήρησε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Περιορίζομαι να εκφράσω την έκπληξή μου γι’ αυτό που πέτυχε ο κύριος Μπουρντόβσκι στο... αλλά... τελικά θέλω να πω αυτό εδώ: από τη στιγμή που παραδώσατε αυτήν την υπόθεση στη δημοσιότητα, δεν βλέπω γιατί προσβληθήκατε πριν λίγη ώρα, όταν θέλησα να μιλήσω μπροστά στους φίλους μου.

– Επιτέλους! μουρμούρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με αγανάκτηση.

Ο Λέμπεντεβ, χάνοντας την υπομονή του, γλίστρησε ξαφνικά ανάμεσα από τις καρέκλες· τον είχε πιάσει κάτω σαν πυρετός.

– Υπάρχει κάτι, είπε, πρίγκιπα, που ξεχάσατε να το αναφέρετε. Είναι ότι εάν δεχτήκατε και ακούσατε αυτούς εδώ τους ανθρώπους, αυτό οφείλεται μόνο στην ασύγκριτη καλοσύνη της καρδιάς σας. Άλλωστε δεν είχαν κανένα δικαίωμα να το απαιτούν αυτό, πολύ περισσότερο μάλλον, επειδή εσείς είχατε ήδη αναθέσει την υπόθεση στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Ακόμη μια μαρτυρία της υπερβολικής σας καλοσύνης. Ξεχάσατε, επίσης, εκλαμπρότατε πρίγκιπα, πως είσατε τώρα με εκλεκτή συντροφιά φίλων και πως δεν μπορείτε να θυσιάσετε τους φίλους σας γι’ αυτούς τους κυριούς· θα μπορούσατε

φυσικά να τους βγάλετε αυτούς τους κυρίους έξω από την πόρτα, κι εγώ, με την ιδιότητα του νοικοκύρη του σπιτιού, θα είχα την πιο μεγάλη ευχαρίστηση να...

— Και καλά θα τους κάνατε, βροντοφώναξε από το βάθος τουωματίου ο στρατηγός Ιβόλγκιν.

— Φτάνει, Λέμπεντεβ! αρκετά μέχρι εδώ, άρχισε ο πρίγκιπας.

— Όχι, πρίγκιπα, συγγνώμη. Τώρα πια αυτό δεν φτάνει! φώναξε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ, του οποίου η φωνή επικρατούσε απ' αυτές των άλλων. Πρέπει τώρα να τοποθετήσουμε καθαρά το ζήτημα, γιατί φαίνεται πως δεν το καταλαβαίνουν. Μπήκανε τώρα εδώ, σοφιστές των δικαιωμάτων στο όνομα των οποίων μας φοβερίζουν ότι θα μας πετάξουν έξω. Αλλά, πρίγκιπα, μας νομίζετε για τόσο ανόητους ώστε να μην καταλαβαίνουμε εμείς οι ίδιοι πως η υπόθεσή μας στερείται κάθε νομικής βάσης και πως ο νόμος δεν μας επιτρέπει να απαιτήσουμε από σας ούτε ένα ρούβλι; Είναι ακριβώς έτσι, ωστόσο καταλαβαίνουμε ότι έχουμε το ανθρώπινο δικαίωμα, το φυσικό δικαίωμα, το δικαίωμα της λογικής και της συνείδησης. Λίγο μ' ενδιαφέρει αν αυτό το δικαίωμα δεν είναι γραμμένο σε κάποιον κώδικα παλιό, γιατί ένας άνθρωπος με ευγενικά και τίμια αισθήματα, δηλαδή ένας άνθρωπος λογικός, έχει την υποχρέωση να μένει πιστός σ' αυτά τα αισθήματα, ακόμη και στις περιπτώσεις στις οποίες ο κώδικας μένει βουβός. Εάν ήρθαμε εδώ χωρίς να φοβηθούμε μήπως μας πετάξουν έξω από την πόρτα —όπως μας φοβερίσατε πριν λίγο— εξαιτίας των απαιτήσεών μας —γιατί απαιτούμε και δεν απαιτούμε— και όσο για το ακατάλληλο της ώρας για την επίσκεψή μας (άλλωστε δεν ήρθαμε αργά: είναι που εσείς μας αφήσατε να περιμένουμε στον προθάλαμο), είναι γιατί νομίσαμε πως θα βρούμε ακριβώς σ' εσάς έναν άνθρωπο λογικό, δηλαδή έναν άνθρωπο με τιμή και συνείδηση. Ναι, αυτή είναι η αλήθεια, δεν μπήκαμε ταπεινά, σαν παράσιτα, κάνοντας έρανο και ελπίζοντας στην καλή σας εύνοια. Μπήκαμε με το κεφάλι ψηλά, ως ελεύθεροι άνθρωποι που δεν κάνουν μια παράκληση, αλλά διατυπώνοντας μια ελεύθερη και υπερήφανη απαίτηση, τ' ακούτε; Μια απαίτηση και όχι μια παράκληση· σημειώστε το καλά αυτό. Θέσαμε την ερώτηση με αξιοπρέπεια και χωρίς υπεκφυγές: πιστεύετε

πως έχετε δίκαιο ή άδικο στην υπόθεση Μπουρντόβσκι; Αναγνωρίζετε πως ο Παυλίστσεβ σάς ευεργέτησε και, ίσως, σας έσωσε τη ζωή; Αν αναγνωρίζετε αυτήν τη φανερή αλήθεια, έχετε την πρόθεση, ή βρίσκετε πως είναι δίκαιο, τώρα που είστε εκατομμυριούχος να αποζημιώσετε το γιο του Παυλίστσεβ που βρίσκεται μέσα στη δυστυχία, χωρίς να σταματήσετε στο ότι έχει το όνομα του Μπουρντόβσκι; Ναι ή όχι; Εάν ναι, δηλαδή εάν διαθέτετε εκείνο που στη γλώσσα σας το ονομάζετε τιμή και συνείδηση, και που εμείς το ονομάζουμε ακριβέστερα λογική, δώστε μας ικανοποίηση και δεν θα μιλήσουμε γι' αυτό άλλο πια. Κανονίστε την υπόθεση χωρίς να περιμένετε από μας ούτε παρακλήσεις ούτε ευγνωμοσύνες· γιατί αυτό που θα κάνετε, δεν θα το κάνετε για μας, αλλά για τη δικαιοσύνη. Εάν αρνείστε να μας δώσετε ικανοποίηση, δηλαδή εάν μας απαντάτε όχι, τότε φεύγουμε αμέσως και η υπόθεση μένει εκεί. Αλλά στην περίπτωση αυτή, θα θέλαμε να σας πούμε κατ'άμμουτρα και παρουσία όλων αυτών των μαρτύρων σας, πως είστε ένας χοντράνθρωπος και με κατώτερη μόρφωση· πως δεν έχετε πια στο εξής το δικαίωμα να λέγεστε άνθρωπος με τιμή και συνείδηση, γιατί αυτό το δικαίωμα θέλετε να το αγοράσετε πολύ φτηνά. Αυτά είχα να πω· έθεσα την ερώτηση. Πετάξτε μας τώρα έξω από την πόρτα, αν τολμάτε. Μπορείτε να το κάνετε, έχετε τη δύναμη. Αλλά θυμηθείτε ότι εμείς απαιτούμε και δεν επαιτούμε. Απαιτούμε· δεν επαιτούμε!...

Ο ανεψιός του Λέμπεντεβ σταμάτησε. Είχε μιλήσει τρομερά ερεθισμένος.

– Απαιτούμε, απαιτούμε, απαιτούμε, αλλά δεν επαιτούμε! ψέλλισε ο Μπουρντόβσκι κόκκινος σαν αστακός.

Μετά το λόγο του ανεψιού του Λέμπεντεβ, ακολούθησε μια γενική ταραχή· ακούστηκαν φωνές από παντού, αν και η τάση του καθενός ήταν φανερή, πως δεν ήθελαν να ανακατευτούν στην υπόθεση, εκτός μονάχα από τον Λέμπεντεβ, που ήταν πάντα πολύ ταραγμένος (παράξενο πράγμα: αν και οπαδός του πρίγκιπα, ο Λέμπεντεβ φαινόταν πως αποδεχόταν, με κάποια οικογενειακή υπερηφάνεια, το λόγο του ανεψιού του· έριξε στους παρευρισκόμενους βλέμματα που μαρτυρούσαν μια ιδιαίτερη ευχαρίστηση).

– Κατά τη γνώμη μου, άρχισε ο πρίγκιπας με φωνή αργιετά χαμηλή, στα μισά έχετε δίκαιο, κύριε Ντοκτορένιο, απ’ όλα όσα είπατε. Παραδέχομαι μάλιστα πως έχετε δίκαιο σε κάτι παραπάνω από τα μισά, και θα συμφωνούσα απόλυτα μαζί σας εάν δεν είχατε κάνει μια παράλειψη στο λόγο σας. Αυτό που παραλείψατε δεν είμαι σε θέση να το εκφράσω ακριβώς, αλλά τελικά κάτι λείπει από τα λόγια σας, για να πει κανείς ότι είστε μέσα στην αλήθεια. Αλλά ας μιλήσουμε γι’ αυτήν καθ’ αυτήν την υπόθεση, κύριοι, και πέστε μου γιατί δημοσιεύσατε αυτό το άρθρο; Δεν πιστεύετε πως περιέχει περισσότερες συκοφαντίες παρά αλήθειες; Η γνώμη μου, κύριοι, είναι ότι κάνατε μια ταπεινή πράξη.

– Επιτρέψτε μου!...

– Σας παρακαλώ, κύριε...

– Ω! Μα αυτό... αυτό..., φώναξαν ταυτόχρονα οι ταραγμένοι επισκέπτες.

– Όσο για το άρθρο, συμπλήρωσε ο Ιππόλυτος με την τσιριχτή φωνή του, σας το έχω ήδη πει, πως ούτε εγώ ούτε οι άλλοι το εγκρίνουμε. Το έγραψε αυτός εδώ (έδειξε τον μποξέρ καθισμένο δίπλα του). Το έγραψε χωρίς τακτ, το αναγνωρίζω, με απρέπεια, το έγραψε σαν αγράμματος και με τη γλώσσα που γράφουν όλοι οι απόστρατοι. Είναι ένας ανόητος και το έχει επάγγελμα· του το λέω κάθε μέρα κατάμουτρα. Εντούτοις, κατά το ήμισυ είχε δίκαιο: η δημοσιότητα είναι ένα νόμιμο δικαίωμα, που ανήκει σ’ όλους τους ανθρώπους και, κατά συνέπεια, και στον Μπουρντόβσκι. Εάν ανακατώνει εκεί αδεξιότητες, είναι προσωπική του ευθύνη. Όσο για τη διαμαρτυρία που έκανα πριν λίγη ώρα εξ ονόματος όλων μας για την παρουσία των φίλων σας, νομίζω αναγκαίο, κύριοι, να σας δηλώσω ότι δεν είχα άλλο σκοπό από το να διαβεβαιώσω το δικαίωμά μας· ουσιαστικά θα θέλαμε να υπάρχουν μάρτυρες και, πριν ακόμη μπούμε, είχαμε ήδη συμφωνήσει και οι τέσσερις πάνω σ’ αυτό το σημείο. Δεχόμασταν αυτούς τους μάρτυρες, όποιοι κι αν ήταν, ακόμη κι αν είναι φίλοι σας. Πώς μπορούν να παραγνωρίσουν το δικαίωμα του Μπουρντόβσκι –βλέποντας πως αυτό το δικαίωμα είναι αυτονόητο σαν μαθηματικό αξίωμα. Είναι λοιπόν προτιμότερο που αυτοί είναι

φίλοι σας· η αλήθεια θα λάμψει με περισσότερη φωτεινότητα.

– Έτσι είναι· είχαμε συμφωνήσει έτσι, βεβαίωσε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Λοιπόν, εάν ήταν τέτοιος ο σκοπός σας, γιατί κάνατε τόσο θόρυβο από τις πρώτες ακόμη λέξεις της συνομιλίας μας; ρώτησε ο πρίγκιπας με έκπληξη.

Ο μποξέρ, που φλεγόταν από την επιθυμία να πει το λογάκι του, επενέβη με ύφος ευχάριστης ευθυμίας (μπορούσε κανείς να υποπτευθεί ότι η παρουσία των κυριών είχε πάνω του μια ζωηρή επίδραση).

– Όσο γι' αυτό που αφορά το άρθρο, πρίγκιπα, είπε, αναγνωρίζω ότι εγώ πραγματικά το έγραψα, μόλο που ο άρρωστος φίλος μου δεν δίστασε να το κριτικάρει· εγώ όμως του τα συγχωρώ όλα, εξαιτίας της κατάστασής του. Αλλά το έγραψα και το τύπωσα εν είδει ανταποκρίσεως, στην εφημερίδα ενός καλού μου φίλου. Μονάχα οι στίχοι δεν είναι δικοί μου· γράφτηκαν από την πένα ενός γνωστού χιουμορίστα. Στον Μπουρντόβσκι περιορίστηκα να του διαβάσω μόνο το άρθρο, μα και πάλι όχι όλο, και μου έδωσε αμέσως την άδεια να το δημοσιεύσω. Παραδεχτείτε πως δεν είχα ανάγκη τη συγκατάθεσή του για να το κάνω. Η δημοσιότητα είναι ένα γενικό δικαίωμα, ευγενικό και ευεργετικό. Ελπίζω, πρίγκιπα, πως κι εσείς ο ίδιος είστε πολύ φιλελεύθερος ώστε να μην φέρετε αντιρρήσεις...

– Δεν φέρω καμιά αντίρρηση, αλλά παραδεχτείτε ότι στο άρθρο σας υπάρχει...

– Υπάρχει έντονο ύφος..., αυτό θέλετε να πείτε; Αλλά είναι δικαιολογημένο, κατά κάποιον τρόπο, από την υπόληψη του κοινωνικού συμφέροντος, παραδεχτείτε το κι εσείς ο ίδιος· και έπειτα θα μπορούσε κανείς να αφήσει να του ξεφύγει μια παρόμοια ευκαιρία; Τόσο το χειρότερο για τους ενόχους· πάνω απ' όλα το κοινωνικό συμφέρον! Όσο για το ότι υπάρχουν μερικές ανακρίβειες, ή για να πω καλύτερα μερικές υπερβολές, συμφωνήστε πως αυτό που ενδιαφέρει κυρίως είναι η πρωτοβουλία, ο επιδιωκόμενος σκοπός, η πρόθεση. Το ουσιώδες είναι να δώσεις ένα σωτήριο παράδειγμα· όσο για τις ατομικές περιπτώσεις, αυτές θα τις εξετάσουμε αργότερα. Τέλος, όσο για το ύφος, Θεέ μου, είναι ένα χιουμοριστικό είδος· όλος ο κό-

σμος έτσι γράφει, το παραδεχόσαστε κι εσείς ο ίδιος. Χα, χα!

– Αλλά έχετε πάρει στραβό δρόμο, κύριοι, φώναξε ο πρίγκιπας, σας το διαβεβαιώνω. Δημοσιεύσατε το άρθρο με την ιδέα πως εγώ δεν θα μπορούσα με κανέναν τρόπο να κάνω κάτι για τον κύριο Μπουρντόβσκι. Μ' αυτήν την υπόθεση, ψάχνατε να με φοβερίσετε και να με εκδικηθείτε. Αλλά πώς το ξέρατε; Ίσως είχα την πρόθεση να ικανοποιήσω τον Μπουρντόβσκι. Και σας το λέω τώρα μ' έναν τρόπο κατηγορηματικό, μπροστά σ' όλα τα παρόντα πρόσωπα, πως θα τον ικανοποιήσω...

– Επιτέλους! Να ένας έξυπνος και σοβαρός λόγος, εκφραζόμενος από έναν άνθρωπο έξυπνο και πολύ σοβαρό! Ξεφώνησε ο μποξέρ.

– Θεέ μου! φώναξε χωρίς να το θέλει η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

– Αυτό είναι ανυπόφορο! μουρμούρισε ο στρατηγός.

– Επιτρέψτε μου, κύριοι! Αφήστε με να εκθέσω την υπόθεση, ικέτευε ο πρίγκιπας. Εδώ και πέντε εβδομάδες περίπου δέχτηκα στην πόλη Ζ. την επίσκεψη του Τσέμπαροβ, του εντολοδόχου σας και ανθρώπου των υποθέσεών σας, κύριε Μπουρντόβσκι. Του κάνατε ένα πορτρέτο πολύ θελκτικό στο άρθρο σας, κύριε Κέλερ, συνέχισε γελώντας ο πρίγκιπας, που είχε γυρίσει προς τη μεριά του μποξέρ. Εμένα όμως δεν μ' άρεσε καθόλου. Κατάλαβα από την πρώτη στιγμή πως ο Τσέμπαροβ ήταν ο παρακινητής όλης της υπόθεσης και ίσως αυτός να σας προέτρεψε, κύριε Μπουρντόβσκι, εκμεταλλευόμενος την αφέλειά σας, για να μιλήσουμε εάν θέλετε με ειλικρίνεια.

– Δεν έχετε το δικαίωμα..., εγώ..., εγώ δεν είμαι τόσο αφελής..., τραύλισε ο Μπουρντόβσκι εντελώς ταραγμένος.

– Δεν έχετε κανένα δικαίωμα να κάνετε παρόμοιες υποθέσεις, εκστόμισε με ύφος αποφθεγματικό ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Αυτό είναι εξόχως φρικτό! τσίριξε ο Ιππόλυτος. Είναι μια εικασία προσβλητική, ψεύτικη και εντελώς άσχετη με την υπόθεση.

Ο πρίγκιπας έσπευσε να πει:

– Συγγνώμη, κύριοι, συγγνώμη. Σας παρακαλώ συγχωρέστε με. Σκέφτηκα ότι θα ήταν προτιμότερο να μιλήσουμε και από το ένα μέρος και από το άλλο, με απόλυτη ειλικρίνεια. Αλλά θα γίνει όπως

το θέλετε. Απάντησα στον Τσέμπαροβ πως επειδή απουσίαζα από την Πετρούπολη, παρακάλεσα έναν φίλο χωρίς αργοπορία να επιληφθεί αυτής της υποθέσεως και πως θα σας ειδοποιούσα για το αποτέλεσμα, εσάς, κύριε Μπουρντόβσι. Θα σας έλεγα, χωρίς μπερδεμένα λόγια, κύριοι, πως αυτό είναι ακριβώς μια επέμβαση του Τσέμπαροβ και πως μου μύρισε μια αισχροκέρδεια... Ω, μη προσβάλλεστε, κύριοι! Για όνομα του Θεού! Μην προσβάλλεστε! φώναξε ο πρίγκιπας τρομαγμένος, βλέποντας ότι προσβλήθηκε ο Μπουρντόβσι και άρχισαν να διαμαρτύρονται οι φίλοι του. Όταν λέω πως η υπόθεση μου φάνηκε μια καθαρή αισχροκέρδεια, αυτό δεν μπορεί να αφορά εσάς προσωπικά. Μην ξεχνάτε ότι δεν εγνώριζα τότε κανέναν από σας: αγνοούσα ακόμη και τα ονόματά σας. Έκρινα την υπόθεση με βάση τον Τσέμπαροβ. Μιλώ γενικά, γιατί... εάν ξέρατε μόνον πόσοι μ' έχουν εξαπατήσει από τότε που πήρα αυτήν την κληρονομιά!

— Πρίγκιπα, είστε τρομερά απονήρευτος, παρατήρησε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ με σαρκασμό.

— Και εκτός απ' αυτό, είστε, πρίγκιπα, και εκατομμυριούχος! Λοιπόν, παρ' όλη την καλοσύνη και την αφέλεια της καρδιάς σας, δεν μπορείτε φυσικά να ξεφύγετε από το γενικό νόμο, διακήρυξε ο Ιππόλυτος.

— Δεν αποκλείεται, δεν αποκλείεται καθόλου, κύριοι, βιάστηκε να πει ο πρίγκιπας, αν και δεν κατάλαβα για ποιον γενικό νόμο μιλάτε. Συνεχίζω, και σας παρακαλώ να μην εξάπτεστε μάταια. Σας ορκίζομαι πως δεν έχω την παραμικρή πρόθεση να σας προσβάλω. Τι σημαίνει τέλος πάντων αυτό, κύριοι; Δεν μπορεί να πει κανείς ούτε μια λέξη με ειλικρίνεια και αμέσως θίγεστε; Κατ' αρχάς, έμεινα κατάπληκτος, μαθαίνοντας την ύπαρξη ενός κάποιου «γιου του Παυλίστσεβ» και την άθλια κατάσταση στην οποία βρίσκεται, όπως είπε ο Τσέμπαροβ. Ο Παυλίστσεβ ήταν ο ευεργέτης μου και φίλος του πατέρα μου. (Ω, κύριε Κέλερ, γιατί στο άρθρο σας γράψατε πράγματα τόσο νοθευμένα για τον πατέρα μου; Ποτέ δεν έκανε κατάχρηση στα χρήματα του λόχου του και ποτέ δεν κακομεταχειρίστηκε κανέναν από τους στρατιώτες του· σ' αυτό είμαι απόλυτα σίγουρος. Πώς

μπόρεσε το χέρι σας να γράψει μια παρόμοια συκοφαντία;). Όσο για εκείνο που είπατε για τον Παυλίστσεβ, είναι τελείως απαράδεκτο. Διατείνεστε πως αυτός ο άνθρωπος, ο τόσο ευγενικός, ήταν ένας διαφθορέας και ένας χαρακτήρας επιπόλαιος. Το λέτε αυτό με τόση πεποίθηση, σαν να ήταν η αλήθεια. Όμως ήταν ο πιο αγνός άνθρωπος που υπήρχε στον κόσμο! Ήταν μάλιστα ένας αξιοσημείωτος επιστήμονας. Αλληλογραφούσε μ' έναν μεγάλο αριθμό επιστημονικών προσωπικοτήτων και είχε δώσει πολλά χρήματα για την πρόοδο των επιστημονικών ερευνών. Όσο για την καρδιά του και τις καλές του πράξεις, είχατε δίκιο που γράφατε πως ήμουν τότε σχεδόν ηλίθιος και δεν μπορούσα να καταλάβω τίποτε (ωστόσο μιλούσα και καταλάβαινα τα ρώσικα). Αλλά τώρα είμαι ικανός να κρίνω όλα όσα θυμάμαι...

– Επιτρέπετε! φώναξε ο Ιππόλυτος. Δεν νομίζετε ότι πέφτουμε σε μια υπερβολική αισθηματικότητα; Δεν είμαστε παιδιά. Ας έρθουμε στην υπόθεση: είναι περασμένες εννιά, μην το ξεχνάτε!

– Μάλιστα, κύριοι, το θέλω πολύ, συμφώνησε αμέσως ο πρίγκιπας. Μετά την πρώτη κίνηση δυσπιστίας, συμπέρανα ότι μπορεί να κάνω λάθος και ότι ο Παυλίστσεβ μπορεί να είχε πράγματι ένα γιο. Αλλά αυτό που μου φαίνεται λιγότερο πιστευτό, ήταν που αυτός ο γιος μπορούσε τόσο εύκολα, θέλω να πω τόσο δημόσια, να φανερώνει το μυστικό της γεννήσεώς του και να ντροπιάζει τη μητέρα του. Γιατί ο Τσέμπαροβ, από τότε ακόμη με είχε απειλήσει μ' ένα σιάνδαλο...

– Τι ανοησία! φώναξε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Δεν έχετε το δικαίωμα..., δεν έχετε το δικαίωμα! φώναξε ο Μπουρντόβσι.

– Ένας γιος δεν είναι υπεύθυνος για την ανήθικη πράξη του πατέρα του, και η μητέρα δεν είναι ένοχη, τσίριζε με τη φωνή του ο Ιππόλυτος πολύ ερεθισμένος.

– Ήταν, κατά την αντίληψή μου, ένας λόγος παραπάνω για να μην την εκθέτετε, παρατήρησε δειλά ο πρίγκιπας.

– Δεν είσατε μονάχα απονήρευτος, πρίγκιπα; ίσως ξεπερνάτε τα όρια της αφέλειας, είπε μ' ένα μοχθηρό γέλιο ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Και τι δικαίωμα έχετε; ρώτησε ο Ιππόλυτος με φωνή που δεν είχε τίποτε το φυσικό.

– Κανένα, κανένα! βιάστηκε να απαντήσει ο πρίγκιπας· εδώ σ' αυτό το σημείο, έχετε δίκαιο, το παραδέχομαι. Μα αυτά τα σκέφτηκα άθελά μου. Ωστόσο, αργότερα, σκέφτηκα ότι η προσωπική μου εντύπωση δεν πρέπει να επηρεάσει την υπόθεση, γιατί από τη στιγμή που παραδέχομαι πως είμαι υποχρεωμένος να ικανοποιήσω τον κύριο Μπουρντόβσκι, από ευγνωμοσύνη προς τη μνήμη του Παυλίστσεβ, η εκτίμησή μου ή όχι προς τον κύριο Μπουρντόβσκι δεν θα άλλαζε σε τίποτα αυτήν την υποχρέωση. Εάν σας μίλησα για το δισταγμό μου, είναι μόνον, κύριοι, γιατί μου φάνηκε εντελώς αφύσικο, ένας γιος να αποκαλύπτει έτσι δημοσίως το μυστικό της μητέρας του... Με δυο λόγια, αυτό ήταν κυρίως το γεγονός που με έπεισε πως ο Τσέμπαροβ θα 'πρεπε να ήταν ένας παλιάνθρωπος, του οποίου οι απάτες παρέσυραν τον κύριο Μπουρντόβσκι σ' αυτήν την αισχροκέρδεια.

– Ω, αυτό ξεπερνάει κάθε όριο! φώναξαν οι επισκέπτες· μερικοί μάλιστα σηκώθηκαν με δύναμη.

– Κύριοι! Είναι αυτό το ίδιο το επιχείρημα που με έκανε να πιστεύω πως αυτός ο δυστυχισμένος, ο κύριος Μπουρντόβσκι, θα πρέπει να είναι ένας άνθρωπος αφελής, ένας άνθρωπος ανυπεράσπιστος, που υποτάσσεται εύκολα στους λωποδύτες· έχω λοιπόν την υποχρέωση να τον βοηθήσω σαν «γιο του Παυλίστσεβ», και αυτό με τρεις τρόπους: πρώτον, να αντιδράσω στον Τσέμπαροβ, δεύτερον, να τον καθοδηγήσω με την αφοσίωσή μου και τη φιλία μου· τρίτον, μετρώντας του δέκα χιλιάδες ρούβλια, δηλαδή κατά τους υπολογισμούς μου, τα ισοδύναμα χρήματα που ο Παυλίστσεβ ξόδεψε για μένα.

– Πώς! Δέκα χιλιάδες ρούβλια μονάχα; φώναξε ο Ιππόλυτος.

– Λοιπόν, πρίγκιπα, δεν είστε πολύ δυνατός στην αριθμητική· ή μάλλον είστε πολύ δυνατός, κι ας κάνετε τον αφελή! φώναξε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ.

– Δεν δέχομαι αυτές τις δέκα χιλιάδες ρούβλια, φώναξε ο Μπουρντόβσκι.

– Αντίπ, δέξου! ψιθύρισε γρήγορα ο μποξέρ, σκύβοντας πάνω

από την καρέκλα του Ιππόλυτου. Δέξου! Θα δούμε αργότερα.

– Συγγνώμη, κύριε Μίσκιν! τσίριξε ο Ιππόλυτος. Καταλαβαίνετε πολύ καλά ότι δεν είμαστε βλάκες· δεν είμαστε τελείως βλάκες όπως φαίνεται να υποθέτουν οι φίλοι σας, αυτές οι κυρίες που μας κοιτάζουν μ' ένα χαμόγελο περιφρόνησης, και ιδίως αυτός ο κύριος της υψηλής κοινωνίας (έδειχνε τον Ευγένιο Παύλοβιτς) που δεν έχω φυσικά την τιμή να τον γνωρίζω, μα για τον οποίον έχω ακούσει διαφορετικά πράγματα...

– Επιτρέψτε, επιτρέψτε μου, κύριοι, ακόμη μια φορά μ' έχετε παρεξηγήσει! είπε ο πρίγκιπας ταραγμένος. Κατ' αρχάς, στο άρθρο σας, κύριε Κέλερ, εκτιμήσατε πολύ εσφαλμένα την περιουσία μου· δεν πήρα ποτέ μου εκατομμύρια· δεν έχω παρά το ένα όγδοο ή ίσως και το ένα δέκατο από όσα υποθέτετε. Δεύτερον, δεν ξοδεύτηκαν στην Ελβετία για μένα δεκάδες χιλιάδες ρούβλια· ο Σνάνιντερ λάμβανε εξακόσια ρούβλια το χρόνο, μα και αυτό δεν βάσταζε παρά τα τρία πρώτα χρόνια. Όσο για τις ωραίες γκουβερνάντες, ο Παυλί-στσεβ δεν πήγε ποτέ στο Παρίσι να τις φέρει· να μια συνοφαντία ακόμη. Νομίζω πως τα μετρητά που ξοδεύτηκαν για μένα ήταν πολύ λιγότερα από δέκα χιλιάδες ρούβλια, αλλά παραδέχτηκα αυτό το ποσόν. Αναγνωρίζετε κι εσείς οι ίδιοι πως εξοφλώντας ένα χρέος, δεν θα μπορούσα να προσφέρω στον κύριο Μπουρντόβσκι περισσότερα, έστω και αν τον αγαπούσα τρομερά, και δεν θα μπορούσα από λεπτότητα, γιατί του επέστρεφα ένα χρέος και δεν του έστελνα ελεημοσύνη. Δεν μπορώ να καταλάβω, κύριοι, πώς δεν το αντιλαμβάνετε αυτό! Αλλά θα ήθελα να κάνω περισσότερα, δίνοντας σ' αυτόν το δυστυχισμένο κύριο Μπουρντόβσκι τη φιλία μου και την υποστήριξή μου. Βλέπω όμως πως έχει εξαπατηθεί, γιατί βέβαια δεν θα μπορούσε να συμφωνήσει σε μια παρόμοια ταπεινή πράξη, όπως δηλαδή η δημοσιότητα, δοσμένη με το άρθρο του κυρίου Κέλερ, στη διαπόμπευση της μητέρας του... Μα γιατί οργίζεστε πάλι, κύριοι; Αν δεν μιλήσουμε έτσι, θα τελειώσουμε χωρίς να τα καταλάβουμε όλα! Ε, λοιπόν, είχα μαντέψει σωστά! Έχω πεισθεί τώρα, με τα ίδια μου τα μάτια, πως η εικασία μου ήταν βεβαίως βάσιμη, συμπέρανε ο πρίγκιπας εμψυχωμένος και χωρίς να παρατηρήσει ότι, αν και πάσχιζε

να καλμάρει τους επισκέπτες του, η αγανάκτησή τους συνεχώς αυξανόταν.

— Πώς; Για τι πράγμα πειστήκατε; τον ρωτούσαν με θυμό.

— Κατ' αρχάς, μπόρεσα να δω με την άνεσή μου τον κύριο Μπουρντόβσι και βλέπω τώρα καθαρά πια τι άνθρωπος είναι... Είναι ένας αθώος άνθρωπος που όλος ο κόσμος τον εξαπατά. Είναι ένας άνθρωπος ανυπεράσπιστος... και που έχω συνεπώς την υποχρέωση να τον συμπονέσω. Δεύτερον, ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, που του είχα αναθέσει να επιληφθεί αυτής της υποθέσεως και από τον οποίο είχα πολύ καιρό να πάρω νέα του, εξαιτίας του ταξιδιού μου και της αρρώστιας μου, όλες αυτές τις τρεις ημέρες που έμεινα στην Πετρούπολη, ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, λέω, μου έκανε γνωστές τις έρευνές του εδώ και μια ώρα, στην πρώτη μας συνάντηση. Μου δήλωσε ότι εξιχνίασε τις προθέσεις του Τσέμπαροβ και έχει αποδείξεις πως οι υποθέσεις μου για το άτομό του ήταν βάσιμες. Ξέρω βεβαίως, κύριοι, πως πολλοί άνθρωποι με θεωρούν ηλίθιο. Ο Τσέμπαροβ έχοντας ακούσει να λένε πως δίνω λεφτά εύκολα, σκέφτηκε ότι θα με κοροϊδέψει πολύ εύκολα, εκμεταλλευόμενος και υπολογίζοντας στα αισθήματά μου για τον Παυλίστσεβ. Αλλά το κυριότερο όμως είναι —μα λοιπόν, κύριοι, ακούστε με μέχρι το τέλος!— το κυριότερο είναι ότι τώρα αποδειγνύεται πως ο κύριος Μπουρντόβσι δεν είναι καθόλου γιος του Παυλίστσεβ! Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς τώρα μόλις μου έκανε γνωστή αυτήν την ανακάλυψη και διαβεβαιώνει πως βρήκε θετικές αποδείξεις. Λοιπόν, τι λέτε γι' αυτό; Είναι δύσκολο να το πιστέψει κανείς αυτό μετά απ' όλες τις συκοφαντίες που μου έχει πει! Και ακούστε με καλά· υπάρχουν δυο θετικές αποδείξεις. Δεν το πιστεύω ακόμη ούτε εγώ ο ίδιος· δεν μπορώ να το πιστέψω, σας το διαβεβαιώνω. Αμφιβάλλω ακόμη, γιατί ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς δεν είχε τον καιρό να μου κάνει γνωστές όλες τις λεπτομέρειες. Αλλά υπάρχει κάτι, που γι' αυτό τώρα δεν χωράει καμιά αμφιβολία πως ο Τσέμπαροβ είναι ένας παλιάνθρωπος. Δεν ξεγέλασε μόνον τον κατημένο τον κύριο Μπουρντόβσι, αλλά και εσάς όλους, κύριοι, που ήρθατε εδώ, με την ευγενική διάθεση να υποστηρίξετε το φίλο σας (γιατί έχει ανάγκη από κάποια υποστήριξη, αυτό

το καταλαβαίνω πολύ καλά). Σας έχει μπλέξει όλους σε μια αισχροκέρδεια, γιατί αυτή η υπόθεση, ουσιαστικά, δεν είναι τίποτε άλλο!

– Πώς! Μια αισχροκέρδεια!... Πώς! Δεν είναι ο «γιος του Παυλίστσεβ»; Πώς γίνεται αυτό;... ακούστηκαν φωνές απ' όλες τις μεριές.

Όλη η παρέα του Μπουρντόβσκι ήταν πάρα πολύ ταραγμένη.

– Μα είναι απλώς μια αισχροκέρδεια! Εάν έχει αποδειχθεί τώρα ότι ο κύριος Μπουρντόβσκι δεν είναι ο «γιος του Παυλίστσεβ», η απαίτησή του αποβαίνει μια καθαρή αισχροκέρδεια (στην περίπτωση, εννοείται, που θα γνώριζε την αλήθεια). Αλλά η υπόθεση είναι ακριβώς ότι τον εξαπάτησαν· γι' αυτό ακριβώς επιμένω πως πρέπει να τον συμπονά κανείς, και πιστεύω ότι η αφέλειά του του ανταποδίδει άξια τον οίκτο, και τον εμποδίζει να κάνει κάτι χωρίς υποστήριξη. Αλλιώς θα αποδειχθεί πως κι αυτός επίσης φέρθηκε ως ένας απάτεώνας σ' αυτήν την υπόθεση. Αλλά είμαι ήδη πεπεισμένος ότι δεν κατάλαβε τίποτε. Ήμουν κι εγώ σ' αυτήν την κατάσταση μέχρι την αναχώρησή μου για την Ελβετία· ψέλλιζα λόγια ασυνάρτητα. Ήθελα να εκφραστώ και τα λόγια δεν έρχονταν... Το καταλαβαίνω πολύ καλά αυτό· μπορώ καλύτερα να τον συμπονώ, γιατί κι εγώ ήμουν σχεδόν στην ίδια κατάσταση μ' αυτόν. Έχω λοιπόν το δικαίωμα να μιλάω γι' αυτό. Και για να τελειώνουμε, παρόλο που δεν υπάρχει τώρα πια «γιος του Παυλίστσεβ» και που όλα αυτά οδηγούν σε μια απάτη, δεν παραιτούμαι από την απόφασή μου και είμαι έτοιμος να του καταβάλω τις δέκα χιλιάδες ρούβλια εις μνήμην του Παυλίστσεβ. Πριν έρθει ο κύριος Μπουρντόβσκι, σκόπευα να διαθέσω αυτά τα χρήματα για την ίδρυση ενός σχολείου για να τιμούν τη μνήμη του Παυλίστσεβ· αλλά τώρα είναι αδιάφορο αν τα χρήματα προοριστούν για το σχολείο ή για τον κύριο Μπουρντόβσκι, γιατί αυτός, εάν δεν είναι ο «γιος του Παυλίστσεβ», εγώ τον βλέπω σαν γιο του Παυλίστσεβ, γιατί και αυτός εξαπατήθηκε φρικτά· αυτός ο ίδιος νόμιζε πως ήταν γιος του Παυλίστσεβ. Ακούστε, λοιπόν, τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς· κύριοι, ας τελειώνουμε· μη θυμώνετε, μην ταράζεστε και καθίστε. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς θα σας εξηγήσει όλη την υπόθεση και το ομολογώ, έχω μεγάλη επιθυμία να μάθω τις λεπτομέρειες. Λέει ότι πήγε και μέχρι το Πσκοβ, στο σπίτι της μητέ-

ρας σας, κύριε Μπουρντόβσκι, που δεν πέθανε καθόλου, όπως υποστηρίζουν στο άρθρο που διαβάσαμε... Καθίστε, κύριοι, καθίστε!

Ο πρίγκιπας κάθισε και κατάφερε να κάνει να καθίσουν τους σκανδαλιάρηδες φίλους του κυρίου Μπουρντόβσκι. Εδώ και δέκα ή είκοσι λεπτά μιλούσε ξαναμμένα, με φωνή δυνατή, επισπεύδοντας ανυπόμονα την απαγγελία του, αφήνοντας να παρασυρθεί και προσπαθώντας να επικρατήσει στις διαμαρτυρίες και στις φωνές. Τώρα λυπόταν πικρά για μερικές εκφράσεις και εικασίες που του είχαν ξεφύγει. Αν δεν τον είχαν εξερεθίσει και αν δεν τον είχαν κάνει να γίνει έξω φρενών, δεν θα επέτρεπε ποτέ στον εαυτό του να πει τόσο ανοικτά και βιαστικά μερικές εικασίες του και δεν θα μιλούσε με τόση ειλικρίνεια μπροστά σε τόσο κόσμο. Μόλις όμως κάθισε, αισθάνθηκε την καρδιά του σφιγμένη από μια οδυνηρή μεταμέλεια· όχι μονάχα είχε «προσβάλει» τον Μπουρντόβσκι, λέγοντας δημοσίως πως έχει κι αυτός την ίδια αρρώστια που είχε κι ο ίδιος όταν πήγε να κάνει θεραπεία στην Ελβετία, και ακόμα το είχε κάνει απρόσεκτα και αναίσχυντα, προσφέροντάς του τις δέκα χιλιάδες ρούβλια, αντί για το σχολείο, ως μια ελεημοσύνη και μπροστά σ' όλον τον κόσμο. «Έπρεπε να περιμένω και να του τις προσφέρω αύριο όταν θα ήμασταν ο ένας απέναντι στον άλλον, σκεφτόταν· τώρα η αδεξιότητα είναι χωρίς αμφιβολία ανεπανόρθωτη! Ναι, είμαι ηλίθιος, ένας γνήσιος ηλίθιος!», συμπέρανε μέσα σ' έναν παροξυσμό ντροπής και πίκρας.

Λοιπόν, στην πρόσκλησή του ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, που μέχρι εκείνη τη στιγμή στεκόταν παράμερα και δεν είχε καθόλου ξεσφίξει τα δόντια, προχώρησε, κάθισε κοντά του, και άρχισε να κάνει τον απολογισμό του με φωνή καθαρή και ήρεμη, για την αποστολή που του είχε ανατεθεί. Οι συνομιλίες σταμάτησαν αμέσως και όλοι οι παρευρισκόμενοι, προπάντων οι φίλοι του Μπουρντόβσκι, τέντωσαν τ' αυτιά με μεγάλη περιέργεια.

IX

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς γύρισε κατευθείαν στον Μπουρντόβ-
σκι, ο οποίος καταταραγμένος, έριχνε σ' αυτόν, μ' όλη του την προ-
σοχή, ένα βλέμμα επιφορτισμένο με έκπληξη.

— Χωρίς αμφιβολία, δεν θα αρνηθείτε και δεν θα αμφισβητήσετε
στα σοβαρά, ότι γεννηθήκατε ακριβώς δυο χρόνια μετά το νόμιμο
γάμο της σεβαστής σας μητέρας με τον υπουργικό γραμματέα
Μπουρντόβσκι, τον πατέρα σας. Είναι πολύ εύκολο να αποδειχθεί
με ντοκουμέντα η ημερομηνίας της γεννήσεώς σας· η πλαστογραφη-
ση αυτής της ημερομηνίας —η τόσο προσβλητική και για σας και για
τη μητέρα σας— μέσα στο άρθρο του κυρίου Κέλερ, δεν εξηγείται
παρά μονάχα με τη φαντασία του, που σκεφτόταν να σερβίρει έτσι
τα συμφέροντά σας κάνοντας το δικαίωμά σας περισσότερο αυτο-
νόητο. Ο κύριος Κέλερ δήλωσε πως σας είχε διαβάσει το άρθρο
προηγούμενως, αλλά όχι όλο..., είναι αναμφίβολο ότι δεν σας διάβα-
σε αυτήν την παράγραφο.

— Πραγματικά, δεν του την διάβασα, απάντησε ο μποξέρ· όμως
όλα τα δεδομένα μου είχαν ανακοινωθεί από κάποιο πρόσωπο καλά
πληροφορημένο κι εγώ...

— Με συγχωρείτε, κύριε Κέλερ, τον σταμάτησε ο Γαβρίλα Αρ-
νταλιόνοβιτς, αφήστε με να συνεχίσω. Σας υπόσχομαι ότι θα μιλή-
σουμε για το άρθρο σας, θα 'ρθει η ώρα· τότε θα μου δώσετε τις εξη-
γήσεις σας· τώρα είναι προτιμότερο να ακολουθήσουμε τη σειρά της
ειθέσεώς μου. Εντελώς τυχαία και με τη βοήθεια της αδελφής μου
Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνα Πίτισινα, απέκτησα από την αδελφική
της φίλη, τη Βέρα Αλεξέγιεβνα Ζούμπκοβα, χήρα πτηματία, ένα
γράμμα που ο μακαρίτης Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ τής εί-
χε γράψει εδώ και είκοσι τέσσερα χρόνια, όταν ήταν στο εξωτερικό.
Μετά από μια συνάντηση που είχα με τη Βέρα Αλεξέγιεβνα, απευ-
θύνηκα, μετά από δικές της οδηγίες, στον απόστρατο ταγματάρχη

Τιμοφεί Φιοντόροβιτς Βιαζόννιν, μακρινό συγγενή και στενό φίλο του αποθανόντος. Κατόρθωσα να αποκτήσω από αυτόν άλλα δυο γράμματα του Νικολάι Αντρέγιεβιτς, που γράφτηκαν επίσης στο εξωτερικό. Η αντιπαράσταση στις ημερομηνίες και τα στοιχεία που περιέχουν αυτά τα τρία γράμματα, είναι ντοκουμέντα, με μαθηματική ακρίβεια, ενάντια στους ισχυρισμούς σας. Αυτά δεν μπορεί κανείς να τα διαψεύσει, ούτε να φέρει αντίρρηση, ούτε χωρεί αμφιβολία πως ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς έζησε στο εξωτερικό τρία ολόκληρα χρόνια και πως η αναχώρησή του έγινε ακριβώς ενάμιση χρόνο πριν από τη γέννησή σας, κύριε Μπουρντόβσκι. Η μητέρα σας, όπως το ξέρετε, δεν βγήκε ποτέ έξω από τη Ρωσία... Δεν θα σας διαβάσω αυτά τα γράμματα, γιατί η ώρα είναι περασμένη· περιορίζομαι για την ώρα, να αναφέρω την ύπαρξή τους. Αλλά εάν θέλετε, κύριε Μπουρντόβσκι, μπορούμε να δώσουμε ραντεβού για αύριο στο σπίτι μου και φέρτε τους μάρτυρές σας (και αν θα θέλατε μεγάλο αριθμό απ' αυτούς) και εμπειρογνώμονες να εξετάσουν τη γραφή. Είμαι σίγουρος ότι θα αναγκαστείτε να συμφωνήσετε με την καθαρή αλήθεια γι' αυτά που σας ανέφερα. Αυτή η αλήθεια, που δεν θα μπορέσετε να αμφισβητήσετε, θα κάνει ώστε η υπόθεση να λήξει από μόνη της.

Μια καινούργια κίνηση γενικής ταραχής κυρίευσε όλους τους επισκέπτες. Ο Μπουρντόβσκι σηκώθηκε ξαφνικά από την καρέκλα του.

— Εάν είναι έτσι, με εξαπάτησαν, ναι, εξαπατήθηκα, αλλά όχι από τον Τσέμπαραοβ· μα αυτό έγινε παλιά, από πολύ παλιά! Δεν θέλω εμπειρογνώμονες, ούτε θα έρθω στο σπίτι σας. Σας πιστεύω· παραιτούμαι από την απαίτησή μου... αρνούμαι τις δέκα χιλιάδες ρούβλια... χαιρέτε!...

Πήρε το κασκέτο του και σπρώχνοντας την καρέκλα του, έκανε να φύγει.

— Εάν μπορείτε, κύριε Μπουρντόβσκι, είπε με άνοστο ύφος ο Γαβρίλ Αρνταλιόνοβιτς, μείνετε ακόμη λίγο, δεν θα είναι παρά μονάχα πέντε λεπτά. Αυτή η υπόθεση προσφέρει κι άλλες αποκαλύψεις πιο μεγάλης σπουδαιότητας, προπάντων για σας, και ιδίως πολύ περιεργες. Κατά τη γνώμη μου, πρέπει να ξέρετε και ίσως να ευχαρι-

στηθείτε κι εσείς ο ίδιος βλέποντας να ξεκαθαρίζουν όλ' αυτά με δι-
αύγεια.

Ο Μπουρντόβσκι κάθισε χωρίς να πει μια λέξη, με το κεφάλι λί-
γο χαμηλωμένο, σε μια στάση ανθρώπου βαθιά συλλογισμένου. Ο
ανεψιός του Λέμπεντεβ, που είχε σηκωθεί για να βγει μαζί του, κά-
θισε και αυτός· φαινόταν αμήχανος, αν και δεν είχε χάσει ούτε την
ψυχραιμία του ούτε την αταραξία του. Ο Ιππόλυτος ήταν σκυθρω-
πός, θλιμμένος και αρκετά σατισμένος. Εκείνη τη στιγμή τον έπια-
σε ένας τόσο ορμητικός παροξυσμός βήχα, που το μαντίλι του γέμι-
σε με αίμα. Ομποξέρ έμεινε σαν απολιθωμένος.

— Αχ, Αντίπ! φώναξε αυτός πικραμένος. Σου το είπα την προη-
γούμενη μέρα... προχθές, πως μπορούσε, αληθινά, να μην είσαι γιος
του Παυλίστσεβ!

Συγκρατημένα γέλια ακολούθησαν αυτήν την ομολογία. Δύο ή
τρεις, μη μπορώντας να συγκρατηθούν περισσότερο, έσκασαν στα
γέλια θορυβωδώς.

— Η λεπτομέρεια που μας αποκαλύψατε έχει την αξία της, κύριε
Κέλερ, συνέχισε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Εντούτοις, είμαι σε θέ-
ση να διαβεβαιώσω μετά από ακριβέστατα στοιχεία, ότι ο κύριος
Μπουρντόβσκι, γνωρίζοντας ακριβώς την ημέρα γέννησής του, α-
γνοούσε πως ο Παυλίστσεβ διέμενε στο εξωτερικό, όπου πέρασε το
μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, γυρίζοντας στη Ρωσία για σύντομα
διαστήματα. Εξάλλου, αυτή η αναχώρηση ήταν κάτι το εντελώς ασή-
μαντο αυτό καθαυτό, για να μείνει, περισσότερο από είκοσι χρόνια
μετά, στη μνήμη αυτών που γνώριζαν από κοντά τον Παυλίστσεβ·
ακόμη δεν μπορεί να το θυμάται ούτε ο κύριος Μπουρντόβσκι, για-
τί δεν είχε γεννηθεί ακόμη εκείνη την εποχή. Βέβαια, μια ανάκριση
γι' αυτό το ταξίδι αποδείχτηκε αδύνατο, αλλά οφείλω να ομολογή-
σω ότι τις πληροφορίες που συνέλεξα, τις συνέλεξα εντελώς τυχαία.
Μια παρόμοια ανάκριση θα μπορούσα κάλλιστα να μην την είχα
βρει, έτσι που για τον κύριο Μπουρντόβσκι ακόμα και για τον Τσέ-
μπαροβ ήταν πραγματικά αδύνατο να συγκεντρώσουν αυτές τις πλη-
ροφορίες, ακόμα κι αν τους ερχόταν η ιδέα να το κάνουν. Μα θα
μπορούσαν ακόμη και να μην το σκεφτούν...

– Επιτρέψτε μου, κύριε Ιβόλγκιν, τον διέκοψε με θυμό ο Ιππόλυτος, γιατί όλα αυτά τα συγκεχυμένα λόγια; (Συγχωρέστε με). Η υπόθεση είναι στο εξής ξεκαθαρισμένη και αναγνωρίσαμε το κυριότερο σημείο. Γιατί αυτή η λυπηρή και προσβλητική επιμονή; Επιθυμείτε ίσως να τραβήξετε τη ματαιότητα της επιτηδειότητας των ερευνών σας, και να δείξετε ότι αξίζετε, στα μάτια του πρίγκιπα και στα δικά μας, για το ταλέντο σας του ανακριτού και του ντεντέκτιβ; Ή μήπως έχετε την πρόθεση να συγχωρέσετε και να αθωώσετε τον Μπουρντόβσκι αποδεικνύοντας ότι μπλέχτηκε σ' αυτήν τη βλαβερή υπόθεση από άγνοια; Μα αυτό είναι μια αυθάδεια, αγαπητέ μου κύριε! Ο Μπουρντόβσκι δεν έχει ανάγκη από τη συγχώρεσή σας και από τη δικαιολογία σας· οφείλετε να το ξέρετε. Είναι μια προσβολή γι' αυτόν, και δεν έχει ανάγκη απ' αυτό, στην κατάσταση της λύπης και της στενοχώριας που βρίσκεται τώρα. Θα έπρεπε να το μαντέψετε, να το καταλάβετε αυτό...

– Αρκιετά, κύριε Τερέντιεβ, ε, λοιπόν, αρκιετά! τον διέκοψε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Ηρεμήστε και μην εξάπτεστε· είσαστε, νομίζω, πολύ άρρωστος. Σας συμπονώ για την αρρώστια σας. Εάν το επιθυμείτε, δεν θα μιλήσω άλλο, ή για να πω καλύτερα υποτάσσομαι και συμπτύσσω τα γεγονότα, που κατά τη γνώμη μου δεν θα ήταν άσκοπο να τα πληροφορηθεί κανείς σ' όλη τους την έκταση, πρόσθεσε, παρατηρώντας στους παρευρισκόμενους μια κίνηση που έμοιαζε με ανυπομονησία. Για να διαφωτίσω όλα τα πρόσωπα που παρευρέθηκαν σ' αυτήν την υπόθεση, θέλω μοναχά να κάνω γνωστό, με αποδείξεις, πως, εάν η μητέρα σας, κύριε Μπουρντόβσκι, ήταν το αντικείμενο των περιποιήσεων και της φροντίδας του Παυλίστσεβ, είναι μοναχά γιατί ήταν αδελφή μιας νεαρής υπηρέτριας που ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς ερωτεύτηκε στα πρώτα νεανικά του χρόνια και που ήθελε φυσικά να την παντρευτεί εάν δεν πέθαινε αναπάντεχα. Έχω αποδείξεις ολωσδιόλου πειστικές γι' αυτό το γεγονός, που είναι πολύ λίγο γνωστό και τώρα μάλιστα εντελώς ξεχασμένο. Θα μπορούσα, εκτός απ' αυτό, να σας εξηγήσω πως η μητέρα σας, όταν ήταν δέκα χρονών την πήρε ο κύριος Παυλίστσεβ, ο οποίος ανέλαβε να την αναθρέψει και της είχε βάλει στην άκρη μια σημαντική προίκα.

Εκείνα τα δείγματα φιλοστοργίας έγιναν αιτία και κυκλοφόρησαν φήμες ανησυχητικές ανάμεσα στους πολυάριθμους συγγενείς του Παυλίστσεβ, που νομίζανε μάλιστα πως θα παντρευόταν την ψυχοκόρη του. Αλλά, όταν έφτασε στην ηλικία των είκοσι χρόνων, η μητέρα σας ερωτεύτηκε και παντρεύτηκε έναν υπάλληλο της υπηρεσίας χωρομετρίας, ονόματι Μπουρντόβσκι. Και γι' αυτό επίσης μπορώ να σας δώσω αποδείξεις. Έχω περισυλλέξει αδιάσειστα στοιχεία που αποδεικνύουν ότι ο πατέρας σας, κύριε Μπουρντόβσκι, που δεν είχε καμιά ιδέα από επιχειρήσεις, εγκατέλειψε την υπηρεσία του αφού πήρε τις δεκαπέντε χιλιάδες ρούβλια, την προίκα της μητέρας σας, και ανακατεύτηκε με τις εμπορικές επιχειρήσεις. Τον κορόιδεψαν, έχασε το κεφάλαιό του, και μη έχοντας τη δύναμη να αντέξει αυτήν τη συμφορά, άρχισε να πίνει· κατέστρεψε έτσι την υγεία του και πέθανε πρόωρα μετά από επτά ή οκτώ χρόνια γάμου. Η μητέρα σας μετά από αυτό, απόμεινε, την επομένη αυτού του θανάτου, στη φτώχεια, και θα χανόταν χωρίς τη γενναιοδωρη και συνεχή βοήθεια του Παυλίστσεβ, που της είχε κάνει ένα ετήσιο εισόδημα ανερχόμενο στα εξακόσια ρούβλια. Αναρίθμητες μαρτυρίες πιστοποιούν κατόπιν πως όταν ήσασταν παιδί, αυτός σας αγάπησε πολύ. Γι' αυτές τις μαρτυρίες, διαβεβαιωμένες άλλωστε από τη μητέρα σας, βγαίνει το συμπέρασμα πως αυτή του η προτίμηση έβγαινε κυρίως από το γεγονός ότι στα πρώτα παιδικά σας χρόνια ήσασταν τσευδός, μοιάζατε φιλάσθενος και αδύνατος. Γιατί ο Παυλίστσεβ, όπως έχω συμπεράνει από τις αποδείξεις, είχε σ' όλη του τη ζωή μια ιδιαίτερη φιλοστοργία στον κάθε κατατρεγμένο και αδικημένο από τη φύση, προπάντων όταν επρόκειτο για παιδιά, γεγονός κατὰ τη γνώμη μου εξαιρετικά σημαντικό για την υπόθεση που μας απασχολεί. Τέλος, μπορώ να καυχηθώ ότι έκανα μια κεφαλαιώδη ανακάλυψη: η πολύ ζωηρή αγάπη που έτρεφε για σας ο Παυλίστσεβ (χάρης στον οποίο μπήκατε στο γυμνάσιο και σπουδάσατε κάτω από μια ειδική επίβλεψη) γέννησε την ιδέα, ανάμεσα στους συγγενείς και φίλους, πως μπορεί να ήσαστε γιος του και πως ο νόμιμος πατέρας σας δεν ήταν παρά ένας απατημένος σύζυγος. Αλλά είναι ουσιώδες να προσθέσουμε ότι αυτή η ιδέα δεν πήρε την έκταση μιας ρητής και γενικής πεποίθη-

σης, παρά μονάχα τα τελευταία χρόνια της ζωής του Παυλίστσεβ, όταν οι γύρω του άρχισαν να φοβούνται πως δεν είχε διαθήκη, όταν τα αρχικά γεγονότα είχαν ξεχαστεί και όταν ήταν πια αδύνατο να συγκεντρώσει κανείς πληροφορίες. Είναι πιθανό πως αυτή η εικασία έφτασε κι ως τα δικά σας τ' αυτιά, κύριε Μπουρντόβσκι, και πως σας κυριάρχησε στο μυαλό. Η μητέρα σας, την οποία είχα την ευχαρίστηση να γνωρίσω προσωπικά, παρόλο που γνώριζε αυτήν τη φήμη, αγνοούσε —και της το έκρυψα κι εγώ— πως κι εσείς ο ίδιος ο γιος της είσαπτε υπό την επιρροή αυτής της φήμης. Βρήκα στο Πσκοβ, κύριε Μπουρντόβσκι, την αξιοσέβαστη μητέρα σας άρρωστη και μέσα στη μεγαλύτερη φτώχεια, όπου την άφησε ο θάνατος του Παυλίστσεβ. Μου έκανε γνωστό, με δάκρυα ευγνωμοσύνης, ότι εάν ζει ακόμη, είναι χάρις σ' εσάς και στη βοήθειά σας. Βασίζεται στις μελλοντικές σας μεγάλες επιτυχίες και πιστεύει με θερμή πως θα επιτύχετε...

— Μα αυτό τελικά ξεπερνάει κάθε όριο! φώναξε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ χάνοντας την υπομονή του. Προς τι όλο αυτό το μυθιστόρημα;

— Είναι μια σκανδαλώδης απρέπεια! αναταράχτηκε ο Ιππόλυτος. Αλλά ο Μπουρντόβσκι δεν είπε τίποτε και ούτε σάλεψε καθόλου.

— Προς τι λοιπόν; Γιατί; απόρησε γρήγορα μ' ένα πονηρό χαμόγελο ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, που ετοίμαζε ένα δηκτικό συμπέρασμα. Αλλά κατ' αρχάς μπορεί να είναι τώρα απόλυτα σίγουρος ο κύριος Μπουρντόβσκι, πως ο Παυλίστσεβ τον αγαπούσε, όχι από πατρικό ένστικτο, αλλά από μεγαλοψυχία. Αυτό μονάχα το γεγονός ήταν απαραίτητο να μάθει ο κύριος Μπουρντόβσκι, που επιβεβαιώνει και ενέκρινε πριν λίγη ώρα, μετά το διάβασμα του άρθρου, τις διαβεβαιώσεις του κυρίου Κέλερ. Το λέω αυτό γιατί σας θεωρώ ως έναν τίμιο άνθρωπο, κύριε Μπουρντόβσκι. Δεύτερον, φαίνεται τώρα πως δεν υπήρχε καμιά πρόθεση αισχροειρδειας, ακόμη και από την πλευρά του Τσέμπαροβ. Θέλω να επιμείνω σ' αυτό το σημείο, γιατί εδώ και ένα λεπτό, μέσα στην έξαψη της συζήτησης, ο πρίγκιπας είπε ότι συμφωνούσα και εγώ με τη γνώμη του στο δόλιο χαρακτήριο αυτής της δύστυχης υπόθεσης. Αντιθέτως, όλοι εδώ ενεργήσανε με καλή πίστη. Ο Τσέμπαροβ είναι ίσως ένας μεγάλος απατεώνας, αλ-

λά στην προκειμένη περίπτωση δεν ήταν παρά ένας στρεψόδικος κερδοσκοπός. Είχε την ελπίδα να κερδίσει πολλά ως δικηγόρος, και ο υπολογισμός του ήταν όχι μόνον επιτήδειος αλλά και βάσιμος· βασιζόταν στην ευκολία με την οποία ο πρίγκιπας δίνει τα χρήματα εξαιτίας του ευγενικού σεβασμού που τρέφει ακόμη για τη μνήμη του μακαρίτη του Παυλίστσεβ· τέλος –και προπάντων– στην ιπποτική του αντίληψη των υποχρεώσεων στην τιμή και στη συνείδηση. Όσο για τον κύριο Μπουρντόβσκι, μπορεί να πει κανείς ότι επ' ευκαιρία ορισμένων πεποιθήσεών του, αφέθηκε να επηρεαστεί από τον Τσέμπαροβ και την παρέα του, μέχρι το σημείο να βάλει μπροστά την υπόθεση, έξω από κάθε προσωπικό συμφέρον, μα πιστεύοντας πως υπηρετεί κατά κάποιον τρόπο την αλήθεια, την πρόοδο και την ανθρωπότητα. Τώρα που όλα τα στοιχεία ξεκαθαρίστηκαν, είναι φανερό ότι παρ' όλα τα προσχήματα, ο κύριος Μπουρντόβσκι είναι άνθρωπος χρηστός· ο πρίγκιπας ίσως τώρα του προτείνει με μεγαλύτερη θέληση ακόμη, που δεν το έκανε πριν λίγη ώρα, τη φιλική του βοήθεια και την πραγματική του υποστήριξη, για την οποία έκανε πριν λίγο λόγο μιλώντας για τα σχολεία και τον Παυλίστσεβ.

– Σταματήστε, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, σωπάστε! φώναξε ο πρίγκιπας αληθινά κατατρομαγμένος.

Αλλά ήταν ήδη πολύ αργά.

– Το είπα, το είπα τρεις φορές ότι δεν θέλω τα χρήματα, έκανε θυμωμένα ο Μπουρντόβσκι. Δεν θα τα πάρω... γιατί δεν τα θέλω... Φεύγω.

Και έτρεξε προς τη βεράντα, ενώ ο ανεψιός του Λέμπεντεβ τον άρπαξε από το χέρι και του είπε κάτι με σιγανή φωνή. Ξαναγύρισε, λοιπόν, βιαστικά και βγάζοντας ένα φάκελο από την τσέπη του, μεγάλο και ασφράγιστο, τον πέταξε στο μικρό τραπέζι που ήταν δίπλα στον πρίγκιπα.

– Να τα λεφτά!... Δεν θα ωφελούσε σε τίποτε να τολμήσετε να μου τα προσφέρετε... Τα χρήματα!

– Είναι τα διακόσια πενήντα ρούβλια, που τολμήσατε να του στείλετε ως ελεημοσύνη μέσω του Τσέμπαροβ, εξήγησε ο Ντοκτορένκο.

– Μα το άρθρο λέει για πενήντα ρούβλια! φώναξε ο Κόλια.

– Είμαι ένοχος, είπε ο πρίγκιπας πλησιάζοντας τον Μπουρντόβ-
σαι, ναι, πολύ ένοχος απέναντί σας, Μπουρντόβσαι, μα δεν σας έ-
στειλα αυτά τα χρήματα ως ελεημοσύνη, πιστέψτε το. Είμαι ένοχος
ακόμη και τώρα... (Ο πρίγκιπας ήταν πολύ στενοχωρημένος, φαινό-
ταν κουρασμένος και εξαντλημένος, τα λόγια του ήταν ασυνάρτητα).
Μίλησα για αισχροκέρδεια... αλλά αυτό δεν ήταν για σας· έκανα λά-
θος. Είπα πως είστε... άρρωστος σαν κι εμένα. Αλλά όχι, δεν είστε
σαν κι εμένα..., δίνετε μαθήματα, συντηρείτε τη μητέρα σας. Είπα
πως ατιμάσατε τη μητέρα σας, ενώ την αγαπάτε· αυτή η ίδια το εί-
πε... δεν το ήξερα..., ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς δεν πρόφτασε να
μου τα εξηγήσει όλα... είχα άδικο. Τόλμησα να σας προσφέρω δέ-
κα χιλιάδες ρούβλια, αλλά δεν έκανα καλά. Έπρεπε να το κάνω δια-
φορετικά, και τώρα... δεν είναι πια εύκολο γιατί με περιφρονείτε...

– Μα αυτό είναι ένα τρελοκομείο! φώναξε η Λιζαβέτα Προκό-
φιεβνα.

– Και βέβαια είναι ένα τρελοκομείο! συμπλήρωσε στυφά η Α-
γλαΐα που δεν μπορούσε πια να συγκρατηθεί.

Αλλά τα λόγια της χάθηκαν μέσα στη γενική φασαρία· όλοι μι-
λούσαν και συζητούσαν τώρα δυνατά· άλλοι φιλονικούσαν και άλλοι
γελούσαν. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν ήταν αγανακτισμένος και
περίμενε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με ύφος ανθρώπου βαθύτατα
πληγωμένου. Ο ανεψιός του Λέμπεντεβ θέλησε να πει την τελευταία
του λέξη.

– Ε, λοιπόν, ναι, πρίγκιπα! Πρέπει να σας αποδοθεί αυτή η δικαι-
οσύνη, γιατί ξέρετε από προηγουμένως να επωφελείστε από την... ως
την πούμε, από την αρρώστια σας (για να μεταχειριστώ ευγενική λέ-
ξη). Προσφέρατε τόσο επιτήδεια τη φιλία και τα χρήματά σας, που
δεν είναι πια δυνατό σ' έναν τίμιο άνθρωπο να τα δεχτεί κάτω από
καμιά μορφή.

– Επιτρέψτε μου, κύριοι! φώναξε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, που
εν τω μεταξύ είχε ανοίξει το φάκελο με τα χρήματα. Ή πρέπει να εί-
ναι υπερβολική αφέλεια ή υπερβολική επιτηδειότητα... Θα πρέπει να
ξέρετε το ποσόν που περιέχει. Εδώ δεν υπάρχουν διακρίσεις πενήντα

ρούβλια, αλλά μονάχα εκατό. Το λέω, πρίγκιπα, για να αποφευχθεί κάθε παρεξήγηση.

– Αφήστε, αφήστε αυτό! είπε ο πρίγκιπας στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κάνοντας μια κίνηση με το χέρι.

– Όχι, καθόλου αφήστε, παρατήρησε αμέσως ο ανεψιός του Λέμπεντεβ. Αυτό το «αφήστε αυτό» είναι μια προσβολή για μας, πρίγκιπα. Εμείς δεν κρυβόμαστε, το δηλώνουμε ανοιχτά· ναι, δεν υπάρχουν εδώ παρά εκατό ρούβλια και όχι διακόσια πενήντα· αλλά μήπως αυτό δεν είναι τάχα το ίδιο;

– Όχι, αυτό δεν είναι το ίδιο, πρόσθεσε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς σ' έναν τόνο άκακης έκπληξης.

– Μην με διακόπτετε· δεν είμαστε τόσο βλάκες όπως το νομίζετε, κύριε δικηγόρε! φώναζε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ με κακία και φούρκα. Πρέπει να ξέρει κανείς πως εκατό ρούβλια δεν είναι το ίδιο πράγμα με διακόσια πενήντα. Μα αυτό που ενδιαφέρει εδώ είναι η αρχή, η χειρονομία· εάν λείπουν εκατόν πενήντα ρούβλια, δεν είναι παρά μια λεπτομέρεια. Η ουσία είναι πως ο Μπουρντόβσκι δεν δέχεται την ελεημοσύνη σας και πως σας την πετάει στα μούτρα, εκλαμπρότατε πρίγκιπα! Κάτω απ' αυτήν τη σχέση το ίδιο κάνει τι εκατό, τι διακόσια πενήντα ρούβλια. Αρνήθηκε τις δέκα χιλιάδες, το είδατε· εάν ήταν ανέντιμος δεν θα έφερνε ούτε αυτά τα εκατό ρούβλια! Τα εκατό πενήντα ρούβλια που λείπουν, τα έδωσε στον Τσέμπαροβ για τα έξοδα του ταξιδιού του, όταν πήγε να βρει τον πρίγκιπα. Είσαστε ελεύθεροι να κοροϊδεύετε για την αδεξιότητά μας και για την άγνοιά μας να τα βγάλουμε πέρα με μιαν υπόθεση· άλλωστε, κάνετε ό,τι σας ήταν δυνατόν για να μας γελοιοποιήσετε· αλλά δεν σας επιτρέπουμε να πείτε πως είμαστε άνθρωποι ανέντιμοι! Αγαπητέ μου κύριε, θα τα επιστρέψουμε όλα αυτά τα εκατό πενήντα ρούβλια στον πρίγκιπα· θα του τα δίνουμε έστω και ρούβλι ρούβλι· θα του αποδώσουμε ακόμη και τόκο. Ο Μπουρντόβσκι είναι φτωχός, δεν είναι ένας εκατομμυριούχος, και ο Τσέμπαροβ του παρουσίασε το λογαριασμό μετά το ταξίδι του. Ελπίζαμε ότι θα κερδίσουμε... Ποιος, στη θέση του, δεν θα έκανε το ίδιο;

– Τι εννοείτε ποιος; φώναξε ο πρίγκιπας Σ.

— Είναι να τρελαίνεται κανείς! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Αυτό μού θυμίζει, έκανε γελώντας ο Ευγένιος Παύλοβιτς, που από πολύ ώρα παρατηρούσε τη σκηνή χωρίς να σαλεύει, την πρόσφατη συνηγορία ενός περίφημου δικηγόρου, του οποίου ο πελάτης είχε δολοφονήσει έξι πρόσωπα για να τα ληστέψει. Επικαλέστηκε τη φτώχεια ως δικαιολογία γι' αυτό το έγκλημα και κατέληξε περίπου ως εξής: «Είναι φυσικό πως η φτώχεια έκανε τον πελάτη μου να σκεφτεί μ' αυτόν τον τρόπο και να σκοτώσει αυτούς τους έξι ανθρώπους· μα ποιος δεν θα σκεφτόταν στη θέση του να κάνει το ίδιο». Είπε μερικά πράγματα ακόμη αυτού του είδους· σε τέτοιες περιπτώσεις, ο συλλογισμός είναι πολύ διασκεδαστικός.

— Ε, φτάνει πια! είπε ξαφνικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα καταθυμωμένη. Είναι καιρός να δοθεί ένα τέλος σ' αυτά τα συγκεχυμένα λόγια!...

Ήταν τρομερά νευριασμένη· έριξε το κεφάλι προς τα πίσω, με ύφος απειλητικό, έριξε ένα προκλητικό βλέμμα σ' όλους τους παρευρισκόμενους, όπου δεν διέκρινε τώρα πια φίλους και εχθρούς. Ο θυμός, που από ώρα συγκρατούσε, ξέσπαγε επιτέλους· ένιωσε την ανάγκη να ριχτεί στη μάχη και να τα βάλει με κάποιον το γρηγορότερο. Αυτοί που τη γνώριζαν, κατάλαβαν αμέσως πως κάτι το ιδιαίτερο της συνέβαινε. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έλεγε την επομένη, με ύφος αναντίρρητο, στον πρίγκιπα Σ., πως αυτοί οι παροξυσμοί την πιάνουν καμιά φορά, αλλά πως της συμβαίνουν σπάνια —ίσως μία φορά στα τρία χρόνια, ποτέ περισσότερο— σε παρόμοιο βαθμό ορμητικότητας.

— Αρκετά, Ιβάν Φιοντόροβιτς! Αφήστε με! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Γιατί μου προσφέρετε τώρα το χέρι σας; Δεν μπορούσατε να με πάρετε να φύγουμε πιο νωρίς; Είστε ο σύζυγος, ο αρχηγός της οικογένειας. Θα έπρεπε να με τραβήξετε απ' τα αυτιά εάν ήμουν αρκετά ανόητη και αρνιόμουν να σας υπακούσω και να σας ακολουθήσω. Έπρεπε ωστόσο να σκεφτείτε τις κόρες σας! Τώρα, θα βρω το δρόμο μου και χωρίς εσάς, μετά τη συνοφαντία για την οποία θα κοκκινίζω έναν ολόκληρο χρόνο!... Περιμένετε, θέλω ακόμη να ευχαριστήσω τον πρίγκιπα!... Ευχαριστώ, πρίγκιπα, για την

ευχαρίστηση που μας προσφέρατε! Μα απορώ πώς έμεινα εκεί, για να ακούσω αυτούς τους νέους ανθρώπους!... Τι προστυχιά! Τι προστυχιά! Ένα χάος, ένα σκάνδαλο, ένας πραγματικός εφιάλτης! Υπάρχουν πράγματι πολλοί τέτοιοι άνθρωποι;... Φρόνιμα, Αγλαΐα! Σιωπή, Αλεξάνδρα! Δεν είναι αυτή δική σας υπόθεση!... Μην τριγυρνάτε έτσι γύρω μου, Ευγένιε Παύλοβιτς, με εκνευρίζετε!... Έτσι, μικρέ μου, βρήκες λοιπόν με τι μέσον θα τους ζητήσεις συγγνώμη; είπε γυρίζοντας και πάλι προς τον πρίγκιπα. «Συγχωρέστε με, τους είπε, είμαι έτοιμος να σας προσφέρω μια περιουσία...». Κι εσύ, αυθάδη, για ποιο λόγο γελάς; είπε ξαφνικά στον ανεψιό του Λέμπεντεβ. «Αρνόμαστε, είπε αυτός, τα χρήματά απαιτούμε, δεν απαιτούμε!». Επειδή δεν ήξερε, πως αυτός ο ηλίθιος θα πάει αύριο κιόλας να τους προσφέρει εκ νέου τη φιλία του και τα χρήματά του! Δεν είναι αλήθεια πως θα πας; Θα πας, ναι ή όχι;

— Θα πάω, απάντησε ο πρίγκιπας ήρεμα και με σιγανή φωνή.

— Το ακούσατε; Να, βέβαια, σε τι λογαριάζεις! φώναξε αυτή προς τον Ντοκτορένιο. Είναι σαν να είχες ήδη αυτά τα χρήματα στην τσέπη. Εάν κάνει το μεγαλόψυχο, είναι μονάχα για να μας ψευτοεπιδειχθεί!... Όχι, φίλε μου, ζήτησε αλλού τα κορόιδα σου· έχω καλά μάτια εγώ... βλέπω όλο το παιχνίδι σας!

— Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! φώναξε ο πρίγκιπας.

— Λοιπόν, ας φεύγουμε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! Είναι πια καιρός, και ας πάρουμε και τον πρίγκιπα μαζί μας, πρότεινε ο πρίγκιπας Σ. χαμογελαστά και ήρεμα.

Οι δεσποινίδες έμεναν παράμερα, σχεδόν τρομαγμένες. Ο στρατηγός ήταν κι αυτός ταραγμένος. Σε ολονών τα πρόσωπα διάβαζες την έκπληξη. Μερικοί απ' αυτούς που είχαν μείνει πίσω, γελούσαν και κρυφομιλούσαν. Η φυσιολογία του Λέμπεντεβ έκφραζε πολύ μεγάλο ενθουσιασμό.

— Τα σκάνδαλα και το χάος, κυρία, τα βρίσκει κανείς παντού, είπε ο ανεψιός του Λέμπεντεβ, με μια έκφραση στενοχώριας.

— Όχι σε τέτοιο βαθμό! Όχι, φίλε μου, όχι σε τέτοιο βαθμό! συμπλήρωσε χαιρέκακα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, σαν να την είχε πιάσει υστερία. Μα αφήστε με λοιπόν ήσυχη! είπε σ' αυτούς που προ-

σπαθούσαν να της φέρουν αντιρροήσεις. Εάν, όπως εσείς, Ευγένιε Παύλοβιτς, έρχεστε να μας διηγηθείτε για το δικηγόρο που μπόρεσε να δηλώσει σε γεμάτο δικαστήριο ότι βρίσκει φυσική τη δύναμη να σκοτώσει κάποιος έξι ανθρώπους κάτω από την ώθηση της φτώχειας, αυτό αποδεικνύει πως έφτασε η συντέλεια του κόσμου. Ποτέ μου δεν έχω ακούσει παρόμοιο πράγμα. Τώρα τα κατάλαβα όλα! Κοιτάζτε αυτόν το βραδυγλωσσο (έδειξε τον Μπουρντόβσκι που την παρατηρούσε με έκπληξη) μήπως δεν είναι ικανός να δολοφονήσει; Στοιχηματίζω πως θα δολοφονήσει κάποιον. Λέει ότι δεν παίρνει τις δέκα χιλιάδες ρούβλια, και ότι τις αρνείται, κι αυτό από καθαρή συνείδηση· όμως θα ξανάρθει τη νύχτα, θα σε σφάξει και θα κλέψει τα χρήματα μέσα απ' την κασετίνα σου, και πάλι από καθαρή συνείδηση! Γι' αυτόν δεν θα είναι ένα φονικό· θα είναι ένας «παραξυσμός ευγενικής απελπισίας», ένα «κατόρθωμα άρνησης» ή ο διάβολος ξέρει τι!... Ουφ!... Ο κόσμος είναι ανάποδα, οι άνθρωποι βαδίζουν με το κεφάλι προς τα κάτω. Μια νεαρή κοπέλα, αναθρεμμένη κάτω από την πατρική στέγη, βγήκε στο δρόμο και φώναξε στη μητέρα της: «Μαμά, παντρεύομαι αύριο έναν κάποιον, τον Κάρλιτς ή τον Ιβάνιτς αντίο!». Μήπως το βρίσκετε ωραίο αυτό; Είναι αξιοπρεπές, είναι φυσικό; Κοιτάζτε αυτό το παιδαρέλι (έδειξε τον Κόλια), θα υποστηρίζει την άλλη ημέρα ότι σ' αυτό συνίσταται ακριβώς το «γυναικείο ζήτημα». Ας παραδεχτούμε πως η μητέρα είναι μια ανόητη, εσύ οφείλεις να τη μεταχειριστείς ανθρώπινα!... Γιατί μπήκατε πριν λίγη ώρα μ' αυτό το προκλητικό ύφος, που φαινόταν να λέει: «Προχωρούμε, μην πλησιάζει κανείς! Δώστε μας όλα τα δικαιώματα, αλλά δεν σας επιτρέπεται να πείτε ούτε μια λέξη μπροστά μας. Δώστε μας όλον το σεβασμό και την εκτίμηση που υπάρχει στον κόσμο, αλλά εμείς θα σας μεταχειριστούμε πιο σκληρά από τον τελευταίο λακέ!». Ψάχνουν την αλήθεια, βασίζονται στο δικαίωμα· αλλά αυτό δεν τους εμποδίζει να συκοφαντούν τον πρίγκιπα στο άρθρο τους, όπως τους άπιστους. «Απαιτούμε, δεν απαιτούμε και δεν θα ακούσετε να σας απευθύνουμε κανέναν λόγο ευγνωμοσύνης, γιατί αυτό που θα κάνετε, θα το κάνετε για την ικανοποίηση της δικής σας καθαρής συνείδησης». Ωραία ηθική! Πώς δεν καταλαβαίνεις, ότι εάν απαλλαγείς από κάθε

είδος ευγνωμοσύνης, ο πρίγκιπας ίσως σου απαντήσει πως και αυτός δεν αισθάνεται δεμένος με κανένα αίσθημα ευγνωμοσύνης προς τη μνήμη του Παυλίστσεβ, βλέποντας από τη δική του πλευρά, πως ο Παυλίστσεβ ό,τι έκανε το έκανε για την ικανοποίηση της δικής του συνειδησης. Κι όμως, εσύ υπολογίζεις ακριβώς στην ευγνωμοσύνη που είχε ο πρίγκιπας προς τον Παυλίστσεβ, αφού δεν δανείστηκε από σένα χρήματα και δεν σου οφείλει τίποτε. Λοιπόν, γιατί δείχνεις αυτό το αίσθημα; Είναι μια τρέλα! Να, λοιπόν, οι άνθρωποι που κατηγορούν την κοινωνία για σκληρότητα. Κι όμως, οι ίδιοι δεν διστάζουν να παραδώσουν το λάθος κάποιου στη δημοσιότητα και θέλουν να πιστεύουν πως δεν έκαναν κανένα κακό. Είναι μια τρέλα, μια προκατάληψη! Δεν πιστεύουν ούτε στον Θεό ούτε στον Χριστό. Αλλά η ματαιότης και η υπερηφάνεια τούς φθείρουν σε τέτοιο σημείο, που θα τελειώσουν με το να αλληλοφαγωθούν· είμαι εγώ που σας το προφητεύω! Μήπως δεν είναι παραλογισμός, αναρχία, ένα σιάνδαλο; Μετά από όλα αυτά, να κι αυτός, ο αδιάντροπος, που επικαλείται τη συγγνώμη τους! Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι σαν και αυτούς; Σαρκάζετε! Είναι ασφαλώς γιατί ντροπιάστηκα μαζί σας; Ναι, ντροπιάστηκα, δεν γίνεται πια τίποτε... Όσο για σένα (αυτή η αποστροφή απευθυνόταν στον Ιππόλυτο), σου απαγορεύω να γελάς μαζί μου! Με κόπο ανασαίνει και αποπλανά τους άλλους. Εσύ το διέφθειρες αυτό το παιδί (έδειξε και πάλι τον Κόλια)· δεν ονειρεύεται παρά μονάχα εσένα· του έμαθες τον αθεϊσμό. Δεν πιστεύεις στον Θεό και είσαι ακόμη, μικρέ μου κύριε, σε ηλικία να σου τις βρέξει κανείς! Ο διάλογος να σας πάρει!... Λοιπόν, είναι αλήθεια, πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς, θα πας αύριο σπίτι τους; Θα πας; επανέλαβε σχεδόν λαχανιάζοντας.

— Θα πάω.

— Μετά από αυτό, δεν θέλω πια να σε ξέρω!

Και έκανε ξαφνικά να φύγει, μα γύρισε πάλι και δείχνοντας τον Ιππόλυτο είπε:

— Θα πας στο σπίτι αυτού του άθεου; Μα γιατί, λοιπόν, με κοροϊδεύεις; φώναξε αυτή μ' ένα ύφος που δεν γνώριζε κανείς, ορμώντας πάνω στον Ιππόλυτο, του οποίου το σκωπτικό χαμόγελο την είχε κάνει έξω φρενών.

– Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! ακούστηκε απ’ όλες τις μεριές.

– Μαμά, αυτό είναι ντροπή! φώναζε δυνατά η Αγλαΐα.

Η Λιζαβέτα είχε πέσει επάνω στον Ιππόλυτο και, κρατώντας τον από το χέρι, τον τραβούσε δυνατά και ταυτόχρονα τον κοιτάζε επίμονα μ’ ένα βλέμμα γεμάτο μανία.

– Μην ανησυχείτε, Αγλαΐα Ιβάνοβνα! είπε ήρεμα ο Ιππόλυτος· η μαμά σας θα καταλάβει πως δεν πρέπει να πειράξει έναν ετοιμοθάνατο... Άλλωστε είμαι έτοιμος να της εξηγήσω γιατί γέλασα... Θα ήμουν χαρούμενος, αν μπορούσα...

Αλλά ένας τρομερός βήχας τον έπιασε για ένα λεπτό, χωρίς να μπορεί να σταματήσει.

– Να ένας ετοιμοθάνατος, που δεν σταματάει να ρητορεύει! φώναζε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, αφήνοντας το χέρι του Ιππόλυτου και κοιτάζοντάς τον με φρίκη να σκουπίζει το αίμα που του είχε ρθει στα χείλη. Τι έχεις να πεις; Θα έκανες καλά να πας να πλαγιάσεις...

– Αυτό θέλω να κάνω, απάντησε ο Ιππόλυτος με αδύνατη και σβησμένη φωνή, σχεδόν σαν κρυφομίλημα. Μόλις γυρίσω στο σπίτι, θα πλαγιάσω... Θα πεθάνω σε δεκαπέντε μέρες, το ξέρω. Ο γιατρός Μπ-ν, ο ίδιος, μου το δήλωσε την περασμένη εβδομάδα... Γι’ αυτό, αν το επιτρέπετε, θα σας πω δυο αποχαιρετιστήρια λόγια.

– Μα νομίζω τρελάθηκες! Τι ανοησία! Πρέπει να θεραπευτείς. Η στιγμή δεν είναι για λόγια. Πήγαινε, πήγαινε να πέσεις στο κρεβάτι! φώναζε ανήσυχη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

– Θα πλαγιάσω κι αυτό θα είναι για να μην ξανασηκωθώ, έκανε ο Ιππόλυτος χαμογελώντας. Χθες ακόμη, ήθελα να πλαγιάσω για να περιμένω το θάνατο, αλλά συμβιβάστηκα με μια αναβολή δύο ημερών, όσο τα πόδια μου μπορούν να με κρατούν ακόμη, για να έρθω σήμερα εδώ μ’ αυτούς... Αλλά κουράστηκα πολύ...

– Μα κάθισε, κάθισε! Γιατί στέκεσαι όρθιος; είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δίνοντάς του αυτή η ίδια μια καρέκλα.

– Σας ευχαριστώ, πρόφερε ο Ιππόλυτος με φωνή σβησμένη. Καθίστε απέναντί μου και ας μιλήσουμε... Πρέπει οπωσδήποτε να μι-

λήσουμε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· επιμένω τώρα γι' αυτό εδώ..., συμπλήρωσε χαμογελώντας και πάλι. Σκεφτείτε πως είναι η τελευταία ημέρα που περνά στο υπαίθρο και ανάμεσα στους ανθρώπους. Σε δεκαπέντε μέρες θα είμαι σίγουρα μέσα στο χώμα. Είναι, λοιπόν, κατά κάποιον τρόπο, το αντίο μου στους ανθρώπους και στη φύση. Αν και δεν είμαι καθόλου αισθηματικός, είμαι πολύ χαρούμενος —το πιστεύετε;— που αυτό έγινε εδώ στο Παυλόβσκι· έτσι, βλέπω την πρασινάδα, τα δέντρα.

— Μα τι πολυλογία! είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, της οποίας ο τρόμος αυξανόταν από λεπτό σε λεπτό. Μα εσύ έχεις υψηλό πυρετό. Πριν λίγη ώρα ξελαρυγγίζοσουν, τσίριζες· τώρα μιλάς με δυσκολία, σαν να μην έχεις πνοή.

— Δεν θα αργήσω να ξεκουραστώ. Γιατί δεν θέλετε να ακούσετε την τελευταία μου επιθυμία;... Το ξέρετε πως, από πολύ καιρό τώρα, ονειρευόμουν να βρεθώ μαζί σας, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα; Έχω ακούσει πολλά να λένε για σας... από τον Κόλια, που είναι σχεδόν ο μόνος που δεν μ' έχει αφήσει... Είσαστε μια πρωτότυπη γυναίκα, εκκεντρική, το είδα και μόνος μου... Ξέρετε πως σας αγαπούσα κιόλας λίγο;

— Θεέ μου! Και εγώ παρ'ά λίγο να τον κτυπήσω!

— Είναι η Αγλαΐα Ιβάνοβνα, εάν δεν απατώμαι, που σας εμπόδιζε να το κάνετε; Δεν είναι λοιπόν κόρη σας η Αγλαΐα Ιβάνοβνα; Είναι τόσο ωραία που, χωρίς να την έχω δει ποτέ, την αναγνώρισα αμέσως, με την πρώτη ματιά. Αφήστε με λίγο να θαυμάσω την ομορφιά για τελευταία φορά στη ζωή μου, είπε ο Ιππόλυτος μ' ένα χαμόγελο αδέξιο και στενοχωρημένο. Είσαστε εδώ με τον πρίγκιπα, τον σύζυγό σας και όλη τη συντροφιά. Γιατί αρνείστε να ικανοποιήσετε την τελευταία μου επιθυμία;

— Μια καρέκλα! φώναζε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που πήρε μονάχη της ένα κάθισμα και κάθισε απέναντι από τον Ιππόλυτο.

— Κόλια, τον διέταξε, οδήγησέ τον αμέσως στο σπίτι· αύριο δεν θα παραλείψω εγώ η ίδια να...

— Με την άδειά σας, θα ρωτούσα τον πρίγκιπα αν γίνεται να μου δώσουν ένα φλιτζάνι τσάι. Αισθάνομαι πολύ κουρασμένος. Ξέρετε,

Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, θα θέλατε, νομίζω, να παίρνατε τον πρίγκιπα για να πάρει το τσάι σπίτι σας; Ε, λοιπόν, μείνετε εδώ, ας περάσουμε μια στιγμή μαζί· ο πρίγκιπας θα προσφέρει βέβαια το τσάι σ' όλους. Συγχωρέστε με αν μιλάω μ' αυτόν τον τρόπο... Αλλά είσαστε καλή, το ξέρω. Ο πρίγκιπας είναι εξίσου καλός... Είμαστε όλοι τόσο καλοί, που καταντάει κωμικό.

Ο πρίγκιπας βιάστηκε να δώσει οδηγίες. Ο Λέμπεντεβ βγήκε βιαστικά από το δωμάτιο. Η Βέρα τον ακολούθησε αμέσως.

— Κι αυτή είναι η αλήθεια! είπε αποφασιστικά η στρατηγίνα. Μίλησε εάν το θέλεις, αλλά πιο ήρεμα και χωρίς να ενθουσιάζεσαι. Θα σε περιμένω, πρίγκιπα! Δεν σου αξίζει να πάρω το τσάι σπίτι σου, μα ας είναι, θα μείνω, άλλωστε δεν ζητώ συγγνώμη από κανέναν. Από κανέναν! Θα ήταν πολύ ανόητο!... Τέλος πάντων, αν σε πρόσβαλα, πρίγκιπα, συγχώρεσέ με, εάν θέλεις δηλαδή. Άλλωστε, δεν κρατώ με το ζόρι κανέναν, είπε με ύφος οργισμένο, γυρίζοντας προς το σύζυγό της και τις κόρες της σαν να είχε απ' αυτούς κάποιο φοβερό παράπονο. Θα μπορούσα πολύ καλά να γυρίσω στο σπίτι εντελώς μόνη...

Όμως δεν την άφησαν να τελειώσει. Όλοι τους την πλησίασαν και πήγαν τριγύρω της. Ο πρίγκιπας παρακάλεσε επίσης τους παρευρισκόμενους να μείνουν για να πάρουν το τσάι και τους ζήτησε συγγνώμη, που δεν το έκανε πιο νωρίς. Ο στρατηγός Επάντσιν ο ίδιος έδειξε κατανόηση, μουρμουρίζοντας μερικά κατευναστικά λόγια. Πολύ περιποιοτικός, ρώτησε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα εάν κρύωνε στη βεράντα. Παραλίγο, μάλιστα, να ρωτήσει τον Ιππόλυτο από τότε ήταν γραμμένος στο Πανεπιστήμιο, αλλά συγκρατήθηκε. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς και ο πρίγκιπας Σ. έγιναν αμέσως ευπροσήγοροι και φαιδροί. Η Αδελαΐδα και η Αλεξάνδρα συνομιλούσαν με μια έκφραση έκπληξης και στις φυσιογνωμίες τους αντανακλούσε επίσης η ευχαρίστηση. Με δυο λόγια, όλοι τους ήταν καταφανώς ευτυχισμένοι που η κρίση της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα είχε περάσει. Μόνον η Αγλαΐα κρατούσε το πρόσωπό της σκυθρωπό και καθόταν σιωπηλή παράμερα. Τα άλλα πρόσωπα της παρέας έμειναν κι αυτά· κανένας δεν ήθελε να αποσυρθεί, ούτε ο ίδιος ο στρατηγός Ιβόλγκιν· αλλά ο

Λέμπεντεβ κάτι τού ψιθύρισε που τον έκανε να δυσαρεστηθεί, γιατί αποτραβήχτηκε σε μια γωνιά.

Ο πρίγκιπας πλησίασε τον Μπουρντόβσκι και την παρέα του για να τους προσκαλέσει, χωρίς να εξαιρέσει κανέναν. Περιμένοντας τον Ιππόλυτο αποσύρθηκαν σε μια γωνιά της βεράντας, όπου και ξανακάθισαν δίπλα δίπλα. Ο Λέμπεντεβ είχε από ώρα, όπως φαίνεται, ετοιμάσει το τσάι για τους δικούς του, γιατί τους το σέρβιρε αμέσως. Σήμανε έντεκα η ώρα.

X

Ο Ιππόλυτος έβρεξε τα χείλη του με το τσάι που του πρόσφερε η Βέρα Λεμπέντεβα, άφησε το φλιτζάνι σ' ένα τραπεζάκι και έριξε γύρω του ένα βλέμμα στενοχωρημένο, σχεδόν χαμένο.

— Κοιτάξτε αυτά τα φλιτζάνια, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, είπε ξαναβρίσκοντας τα λόγια του, είναι από πορσελάνη και νομίζω βέβαια από πολύ καλή πορσελάνη. Ο Λέμπεντεβ τα κρατάει πάντα μέσα σ' ένα μικρό έπιπλο· δεν τα βγάζει ποτέ..., ήταν προφανώς ένα μέρος από την προίκα της γυναίκας του... Είναι μια συνήθεια... Τα έβγαλε σήμερα, φυσικά, προς τιμήν σας, τόσο είναι ευχαριστημένος...

Θα ήθελε να προσθέσει κάτι ακόμη, μα τα λόγια δεν του έρχονταν πια.

— Να τον που ντρέπεται· το περίμενα κάτι τέτοιο, ψιθύρισε ζωηρά ο Ευγένιος Παύλοβιτς στ' αυτί του πρίγκιπα. Είναι επικίνδυνος, δεν είναι; Είναι ένδειξη πως τώρα πια από κακία και μόνον θα κάνει κάτι τόσο εκκεντρικό, που ούτε η ίδια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν θα μπορέσει να ανεχθεί.

Ο πρίγκιπας τον εξέτασε με το βλέμμα.

— Δεν φοβάστε τις εκκεντρικότητες; συνέχισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Εγώ όχι πια. Τις εύχομαι ως τιμωρία για την καλή μας Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Πρέπει αυτή η τιμωρία να της επιβληθεί σήμερα· δεν θέλω να φύγω πριν δω κάτι τέτοιο. Φαίνεστε πως έχετε πυρετό.

— Θα σας απαντήσω αργότερα· μην με εμποδίζετε να ακούσω. Είναι αλήθεια, δεν αισθάνομαι πολύ καλά, απάντησε ο πρίγκιπας με ύφος αφηρημένο και ανυπόμονο· άκουγε να προφέρουν το όνομά του, ο Ιππόλυτος μιλούσε γι' αυτόν.

— Δεν το πιστεύετε; έλεγε ο Ιππόλυτος με ένα νευρικό γέλιο. Δεν το περίμενα. Ο ίδιος ο πρίγκιπας θα με πίστευε αμέσως και δεν θα έδειχνε καμιά έκπληξη.

– Τον ακούς, πρίγκιπα; είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, γυρίζοντας προς αυτόν. Τον ακούς;

Γέλια ακούστηκαν γύρω τους. Ο Λέμπεντεβ έκανε γκριμάτσες ανησυχίας και στριφογύριζε μπροστά από τη στρατηγίνα.

– Διατείνεται ότι αυτός ο τιποτένιος, ο νοικοκύρης σου, διόρθωσε το άρθρο του κυρίου, αυτό το άρθρο που διαβάστηκε σήμερα το βράδυ, και που σε αφορά.

Ο πρίγκιπας κοίταζε τον Λέμπεντεβ με έκπληξη.

– Γιατί σωπαίνεις; είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα χτυπώντας το πόδι.

– Ε, λοιπόν, μουρμούρισε ο πρίγκιπας, με τα μάτια πάντα καρφωμένα στον Λέμπεντεβ· παρατηρώ ήδη, πως πραγματικά διόρθωσε το άρθρο!

– Είναι αλήθεια; έκανε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα γυρίζοντας γρήγορα προς τον Λέμπεντεβ.

– Είναι η καθαρή αλήθεια, εξοχότατη, απάντησε ο Λέμπεντεβ, με τέλεια πεποίθηση και βάζοντας το χέρι στην καρδιά του.

– Το λέει, λες και υπερηφανεύεται γι' αυτό! φώναξε η στρατηγίνα, που είχε αναπηδήσει επάνω στην καρδέλλα της.

– Είμαι ένας άνθρωπος ευτελής, ένας άνθρωπος ευτελής! ψέλλισε ο Λέμπεντεβ, που άρχισε να χτυπά το στήθος του, σκύβοντας όλο και χαμηλότερα το κεφάλι.

– Και τι με νοιάζει εμένα που είσαι ευτελής; Νομίζει ότι φτάνει να πει «είμαι ευτελής» για να λήξει η υπόθεση. Πρίγκιπα, σε ρωτώ ακόμη μια φορά. Δεν αισθάνεσαι ντροπή που κάνεις παρέα με τέτοιους ανθρώπους; Ποτέ δεν θα σου το συγχωρέσω!

– Ο πρίγκιπας θα με συγχωρέσει! πρόφερε ο Λέμπεντεβ με ύφος πεπεισμένο και συγινημένο.

Ο Κέλερ πλησίασε βιαστικά τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και είπε με φωνή δυνατή, κουνουνιστή:

– Είναι από καθαρή γενναιοδωρία, και για να μην προδώσω ένα συμβιβαστικό φίλο, γι' αυτό και δεν μίλησα τόσην ώρα για τη διόρθωση που έκανε στο άρθρο, αν και σκόπευε, όπως το ακούσατε, να μας πετάξει κάτω από τη σκάλα. Για να αποκαταστήσω την αλήθεια,

αναγνωρίζω, πράγματι, ότι απευθύνθηκα σ' αυτόν και του έδωσα έξι ρούβλια. Δεν τον πλήρωσα όμως για να μου διορθώσει το ύφος, αλλά για να μου αποκαλύψει, σαν καλά πληροφορημένη πηγή, για πράγματα που τα περισσότερα ήταν άγνωστα σ' εμένα. Όλα όσα έγραψε για τις γκιέτες του πρίγκιπα, για την όρεξή του στο ίδρυμα του Ελβετού καθηγητή, για τα πενήντα ρούβλια μνημονευμένα στη θέση των διακοσίων πενήντα πραγματικώς δοσμένων, όλη αυτή η πληροφορία είναι δικής του παραγωγής· γι' αυτό, και όχι για να διορθώσει το ύφος, του έδωσα τα έξι ρούβλια.

— Οφείλω να παρατηρήσω πως δεν διόρθωσα παρά το πρώτο μέρος του άρθρου! τον διέκοψε ο Λέμπεντεβ, με πυρετική ανυπομονησία και με φωνή που θα 'λεγες πως ήταν σεργάμενη αν και τα γέλια διπλασιάζονταν γύρω του. Όταν φτάσαμε στη μέση διαφωνήσαμε· επίσης, μαλώσαμε εξαιτίας μιας ιδέας που είχα θέσει· έτσι δεν διόρθωσα το δεύτερο μέρος. Δεν πρέπει λοιπόν να είμαι εγώ ο υπεύθυνος για τα λάθη που υπάρχουν εκεί.

— Για δέστε τι τον απασχολεί! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω: πότε έχει διορθωθεί το άρθρο; είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς στον Κέλερ.

— Χθες το πρωί, απάντησε με ευπείθεια αυτός. Είχαμε μια συνάντηση και την οποία υποσχέθήκαμε, και από τη μια μεριά και από την άλλη, να κρατήσουμε μυστική.

— Ήταν τη στιγμή που σεργνότανε μπροστά μου διαβεβαιώνοντάς με για την αφοσίωσή του! Τι κόσμος! Μπορείς να κρατήσεις τον Πούσινιν σου· και η κόρη σου να μην πατήσει στο σπίτι μου!

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θέλησε να σηκωθεί, αλλά βλέποντας πως ο Ιππόλυτος γελούσε, πέταξε επάνω του το θυμό της.

— Ε, τι λοιπόν! Υποσχέθηκες, αγαπητέ μου, να με κρατήσεις εδώ για να με κοροϊδέψεις;

— Θεός φυλάξοι! συμπλήρωσε ο Ιππόλυτος μ' ένα βεβιασμένο χαμόγελο. Αλλά, πάνω απ' όλα είμαι κατάπληκτος για την απίστευτη εικεντρικότητά σας, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Ομολογώ πως ανέφερα επίτηδες την υπόθεση του Λέμπεντεβ. Προέβλεφα την εντύπωση που θα σας έκανε· μόνο σ' εσάς, γιατί ο πρίγκιπας δεν παρέλειψε

να τον συγχωρέσει. Είμαι σίγουρος ότι το έκανε κιόλας... Ίσως μάλιστα να βρήκε πως ο ίδιος πρέπει να ζητήσει συγγνώμη για την πράξη του Λέμπεντεβ· δεν είναι αλήθεια, πρίγκιπα;

Ανάσινε με δυσκολία. Σε κάθε λέξη, η παραξένη ταραχή του μεγάλωνε.

– Ε, λοιπόν; είπε θυμωμένα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που ο τόνος της φωνής του την είχε εκπλήξει. Ε, λοιπόν;

– Έχω ήδη ακούσει να διηγούνται για το άτομό σας πολλά παρόμοια πράγματα... Με μεγάλη χαρά... έμαθα να σας εκτιμώ εξαιρετικά, συνέχισε ο Ιππόλυτος.

Μιλούσε μ' έναν τρόπο, σαν να ήθελε να εξηγήσει κάτι άλλο, εντελώς διαφορετικό απ' αυτό που έλεγε. Η απαγγελία του πρόδιε ταυτόχρονα μια πρόθεση σαρκασμού, μια δυσανάλογη ταραχή. Έριχνε γύρω του καχύποπτα βλέμματα, μπερδευόταν και τα έχανε με την κάθε του λέξη, έτσι που όλα αυτά, μαζί με τη φυματική του όψη, με τα μάτια του που έλαμπαν και με το ενθουσιώδες βλέμμα του, έκαναν τους άλλους να τον προσέχουν άθελά τους.

– Επειδή δεν ξέρω καθόλου τον κόσμο (αυτό το αναγνωρίζω), απόρησα βλέποντάς σας να μένετε όχι μονάχα εσείς η ίδια, σε μια παρέα σαν τη δικιά μας, που την κρίνετε καθόλου καθωσπρέπει, αλλά, κιόμα, αφήσατε και τα... κορίτσια σας να ακούσουν μια υπόθεση ανήθικη, αν και, με την ανάγνωση των μυθιστορημάτων, τα έχουν μάθει όλα. Εξάλλου, δεν ξέρω... γιατί οι ιδέες μου μπερδεύονται: αλλά, γενικά, κανένας, εκτός από σας, δεν θα έμενε... στην παράκληση ενός παιδιού (ναι, ενός παιδιού, το αναγνωρίζω κι αυτό επίσης) να περάσει μαζί του τη βραδιά και... να τα μάθει όλα..., ξέροντας πως θα κοκκινίζει την επομένη (δέχομαι τελικά πως δεν εκφράζομαι καλά). Όλα αυτά μου φαίνονται πολύ αξιέπαινα και βαθύτατα σημαντικά, παρόλο που το πρόσωπο του συζύγου σας εκφράζει καθαρά πόσο η εξοχότης του προσβλήθηκε γι' αυτά που γίνονται εδώ... Χι, χι!

Άρχισε να γελάει δυνατά, αμέσως μπερδεύτηκε, μετά τον έπιασε ένας παροξυσμός βήχα, που για δύο ολόκληρα λεπτά δεν έλεγε να σταματήσει.

– Να τον τώρα που πνίγεται! είπε κρύα και ξερά η Λιζαβέτα

Προκόφιεβνα κοιτάζοντάς τον με περιέργεια, χωρίς συμπάθεια. Λοιπόν, μικρέ μου, φτάνει πια! Είναι καιρός να τελειώνεις.

— Αφήστε με επίσης να σας κάνω την παρατήρηση για ένα πράγμα, μικρέ μου κύριε, επενέβη ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, αγανακτισμένος και χάνοντας την υπομονή του. Η γυναίκα μου είναι εδώ στο σπίτι του πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς, γείτονά μας και κοινού φίλου. Δεν είσατε εσείς εκείνος, ένας νέος άνθρωπος, που αρμόζει να κρίνει τις πράξεις της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα, ούτε να εκφράζετε με δυνατή φωνή, και παρουσία μου, αυτό που νομίζετε πως διαβάζετε στο πρόσωπό μου. Καταλάβετε; Και εάν η γυναίκα μου έμεινε εδώ, συνέχισε αυτός νευριάζοντας όλο και περισσότερο καθώς μιλούσε, είναι μάλλον, κύριε, αποτέλεσμα μιας καταληπτής έκπληξης και μιας περιέργειας να δει μερικούς παράξενους νέους ανθρώπους της σήμερον. Μα κι εγώ ακόμη έμεινα, όπως μένω καιιά φορά στο δρόμο όταν βλέπω κάτι που μπορεί να το θεωρήσει κανείς σαν... σαν... σαν...

— Σαν κάτι σπάνιο, βοήθησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

— Αυτό ακριβώς, αυτή είναι η σωστή λέξη, είπε με προθυμία η εξοχότης του που τα είχε περδέψει λίγο για να βρει την παρομοίωση. Σε γενικές γραμμές αυτό που μου φαίνεται πιο καταπληκτικό και πιο θλιβερό —εάν η γραμματική μου επιτρέπει να μεταχειριστώ αυτόν τον όρο— είναι γιατί δεν μπορείς να καταλάβεις, νεαρέ άνδρα, πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν έμεινε τώρα μαζί σας, παρά γιατί είσατε άρρωστος —έμεινε για την ακρίβεια, επειδή φθάσατε στο σημείο να θεωρείστε ετοιμοθάνατος. Το έκανε, για να πω καλύτερα, από οίκτο, εξαιτίας των λόγων σας. Καιιά κηλίδα, κύριε, δεν θα μπορούσε ποτέ να προσβάλει το όνομά της, την ευγενική της καταγωγή, την κοινωνική της θέση... Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! συμπέρανε ο στρατηγός κόκκινος από θυμό, εάν θέλεις να φύγουμε, θα πούμε αντίο στον καλό μας πρίγκιπα και...

— Σας ευχαριστώ για το μάθημα, στρατηγέ, τον διέκοψε ο Ιππόλυτος σ' έναν τόνο απροσδόκητης σοβαρότητας και παρατηρώντας τον Ιβάν Φιοντόροβιτς μ' ένα σκεπτικό βλέμμα.

— Ας πηγαίνουμε, μαμά, μπορεί να διαρκέσει αυτό αρκετή ώρα ακόμη! πρόφερε ενώ σηκώνονταν η Αγλαΐα με θυμό και ανυπομονησία.

— Ακόμη δύο λεπτά, εάν το θέλεις, αγαπητέ μου Ιβάν Φιοντόροβιτς, είπε με αξιοπρέπεια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα γυρίζοντας προς το σύζυγό της. Νομίζω πως έχει υψηλό πυρετό και όλα αυτά είναι ένα παραλήρημα· το βλέπω στα μάτια του· δεν θα μπορούσε κανείς να τον εγκαταλείψει σ' αυτήν την κατάσταση. Λέων Νικολάγιεβιτς, δεν θα μπορούσε να περάσει τη νύχτα σπίτι σου, για να μην τον κουβαλάνε σήμερα στην Πετρούπολη; Αγαπητέ πρίγκιπα, μήπως πλήξατε; ρώτησε απροσδόκητα τον πρίγκιπα Σ. Έλα εδώ, Αλεξάνδρα, διόρθωσε λίγο τα μαλλιά σου, αγαπητή μου.

Της τακτοποίησε τα μαλλιά, αν και αυτά δεν ήταν καθόλου κατ'άστυα, και μετά τη φίλησε· ήταν η μόνη αιτία για την οποία την φώναζε.

— Σας θεωρούσα ικανή για μια παρόμοια εμφάνιση..., συμπλήρωσε ο Ιππόλυτος βγαίνοντας από το ονειροπόλημά του. Ναι, να τι θα ήθελα να σας πω, είπε με την ευχαρίστηση ενός ανθρώπου που ξαναθυμήθηκε κάτι ξεχασμένο· δέστε τον Μπουρντόβσκι· θέλει ειλικρινά να υπερασπιστεί τη μητέρα του, δεν είναι έτσι; Και αντί γι' αυτό, την ατίμασε. Δέστε τον πρίγκιπα· επιθυμεί να βοηθήσει τον Μπουρντόβσκι, και με καλή καρδιά τού πρόσφερε την αγάπη του και τα χρήματα· ίσως είναι ο μόνος από όλους εμάς που δεν αισθάνθηκε αποστροφή γι' αυτόν. Να, λοιπόν, ο ένας απέναντι από τον άλλον σαν αληθινοί εχθροί... Χα, χα, χα! Μισείτε τον Μπουρντόβσκι όλοι σας, γιατί, κατά την κρίση σας, φέρθηκε στη μητέρα του μ' έναν τρόπο αηδιαστικό και άκομψο, δεν είναι έτσι; Έτσι είναι; Έτσι λοιπόν είναι; Είσαστε όλοι σας τρομερά δεμένοι με την ομορφιά και την κομψότητα· είναι το μόνο πράγμα που λογαριάζετε, δεν είναι έτσι; (Είναι καιρός τώρα που υποψιάστηκα πως δεν κρατιέστε παρά μόνον απ' αυτό). Ε, λοιπόν, μάθετε πως ίσως κανένας από σας να μην αγαπά τόσο πολύ τη μητέρα του όπως ο Μπουρντόβσκι αγαπά τη δική του! Εσείς, πρίγκιπα, ξέρω πως στείλατε με τον Γάνια λεφτά σ' αυτήν τη γυναίκα. Ε, λοιπόν, είμαι έτοιμος να στοιχηματίσω πως ο Μπουρντόβσκι θα σας κατηγορήσει τώρα που δεν δείξατε τον ανάλογο σεβασμό απέναντι στο πρόσωπο της μητέρας του. Ναι, μα την αλήθεια! Χα, χα, χα!

Το νευρικό αυτό γέλιο που συνόδευε τις τελευταίες λέξεις του, του έφερε πάλι μια καινούργια κρίση και ένα δυνατό βήχα.

– Να πηγαίνουμε, αυτό ήταν όλο; Είπες όλα όσα ήθελες; Λοιπόν, πήγαινε τώρα να ξαπλώσεις στο κρεβάτι. Έχεις πυρετό, έκανε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με ανυπομονησία και δεν έλεγε να ξεκολλήσει από πάνω του το ανήσυχο βλέμμα της. Ω! Θεέ μου! Πάλι άρχισε!

– Γελάτε ή μου φαίνεται; Γιατί γελάτε πάντοτε μαζί μου; Το έχω παρατηρήσει, έκανε ξαφνικά ο Ιππόλυτος απευθυνόμενος στον Ευγένιο Παύλοβιτς με οξύθυμο ύφος.

Αυτός ο τελευταίος γελούσε πραγματικά.

– Θα ήθελα μονάχα να σας ρωτήσω, κύριε... Ιππόλυτε, συγγνώμην, έχω ξεχάσει το όνομα της οικογενείας σας.

– Κύριος Τερέντιεβ, είπε ο πρίγκιπας.

– Ω, ναί! Τερέντιεβ· ευχαριστώ πρίγκιπα· μου το είπαν πριν λίγο, αλλά το ξέχασα... Θα ήθελα να σας ρωτήσω, κύριε Τερέντιεβ, αν όλα όσα έμαθα για σας είναι αλήθεια. Άκουσα πως έχετε τη γνώμη ότι αρκεί να μιλήσετε στο λαό από το παράθυρό σας ένα τέταρτο της ώρας, και το πλήθος θα συμφωνήσει αμέσως με τις ιδέες σας και θα σας ακολουθήσει;

– Δεν αποκλείεται να το είπα αυτό..., απάντησε ο Ιππόλυτος προσπαθώντας να αναθυμηθεί... Ναι, βεβαίως το είπα! είπε αμέσως ζωηρέοντας εις νέου και παρατηρώντας αποφασιστικά τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Και τι συμπεραίνετε μ' αυτό;

– Απολύτως τίποτε· ρώτησα μόνο για να συμπληρώσω τις πληροφορίες μου.

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς σώπασε. Ο Ιππόλυτος εξακολουθούσε να τον κοιτάζει σαν να περίμενε με ανυπομονησία τη συνέχεια.

– Ε, λοιπόν! Τελείωσες; ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Τελείωνε γρήγορα φίλε μου· είναι ώρα να πάει να κοιμηθεί. Η μήπως δεν ξέρεις τι άλλο να πεις;

Ήταν τρομερά φουρκισμένη.

– Δεν έχω καμιά αντίρρηση να προσθέσω αυτό, απάντησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς χαμογελώντας. Όλα όσα άκουσα από τους φίλους σας, κύριε Τερέντιεβ, όλα όσα εσείς ο ίδιος τώρα μόλις είπατε με

αναμφισβήτητο ταλέντο, καταλήγουν, κατά τη γνώμη μου, στη θεωρία ότι θα θριαμβεύσει το δίκαιο πριν απ' όλα, πάνω απ' όλα, ακόμα και με τον αποκλεισμό των άλλων, και ίσως μάλιστα πριν ακόμα εξεταστεί σε τι συνίσταται αυτό το δίκαιο. Μήπως κάνω λάθος;

– Βεβαίως και κάνετε λάθος, και μάλιστα δεν σας καταλαβαίνω...

Και μετά;

Από μια γωνιά της βεράντας ακούστηκε ένας ψίθυρος. Ο ανεψιός του Λέμπεντεβ μουρμούρισε κάτι με μισή φωνή.

– Δεν έχω σχεδόν τίποτε άλλο να πω, απάντησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Θα ήθελα μονάχα να παρατηρήσω πως απ' αυτήν τη θεωρία μπορεί να φτάσουμε αμέσως στο δίκαιο της βίας, στο δίκαιο της γροθιάς και της ατομικής αυθαιρεσίας. Ο Προυντόν, λόγου χάρη, σταμάτησε στο δίκαιο της βίας. Κατά τον εμφύλιο πόλεμο της Αμερικής, πολλοί από τους πιο προοδευτικούς λιμπεραλιστές πήραν το μέρος των ιδιοκτητών των φυτειών, με την πρόφαση ότι οι νέγροι, ως νέγροι, είναι κατώτεροι από τη λευκή φυλή, και κατά συνέπεια το δίκαιο της βίας το 'χουν οι λευκοί...

– Ε, λοιπόν;

– Βλέπω πως δεν αμφισβητείτε το δίκαιο της βίας.

– Και μετά;

– Είστε συνεπείς. Ήθελα μονάχα να παρατηρήσω ότι δεν υπάρχει μεγάλη απόσταση από το δίκαιο της βίας ως το δίκαιο των τίγρεων και των κροκοδείλων, ακόμα και ως τους Ντάνιλοβ και Γκόρσκι.

– Δεν ξέρω... Μετά;

Ο Ιππόλυτος δεν άκουγε τον Ευγένιο Παύλοβιτς παρά μονάχα μ' ένα αυτί. Έλεγε «ε, λοιπόν, μετά;» από συνήθεια στις συζητήσεις, χωρίς να βάζει στις λέξεις αυτές ούτε ενδιαφέρον, ούτε περιέργεια.

– Δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω... Αυτά ήταν όλα.

– Όπως και να 'ναι δεν σας θυμώνω, συμπέρανε ο Ιππόλυτος μ' έναν τρόπο εντελώς αναπάντεχο.

Και σχεδόν ασυνείδητα χαμογέλασε και έτεινε το χέρι στον Ευγένιο Παύλοβιτς.

Αυτός, κατ' αρχάς έκπληκτος, άγγιξε με το σοβαρότερο ύφος το χέρι που του έτεινε ο Ιππόλυτος, σαν να δεχόταν τη συγγνώμη του.

— Δεν μπορώ να μην προσθέσω, είπε με τον ίδιο τόνο πλήρους σεβασμού αλλά διφορούμενο, ότι σας ευχαριστώ για την προσοχή με την οποία μ' ακούσατε και μ' αφήσατε να τελειώσω, γιατί, όπως είχα πολλές φορές την ευκαιρία να παρατηρήσω, οι δικοί μας λιμπεραλιστές δεν επιτρέπουν στους άλλους να έχουν μια προσωπική γνώμη και πως απαντούν στους συνομιλητές τους με ύβρεις ή με επιχειρήματα ακόμη πιο αξιολύπητα...

— Εδώ έχετε απόλυτο δίκιο! είπε ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς και, βάζοντας τα χέρια πίσω από την πλάτη, κατευθύνθηκε στην άκρη της βεράντας, προς την έξοδο, και χασμουρήθηκε ενοχλημένος.

— Λοιπόν, αρκετά φίλε μου! είπε ξαφνικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον Ευγένιο Παύλοβιτς. Με παρασχοτίσατε...

— Είναι ώρα, έκανε ο Ιππόλυτος, που σηκώθηκε ξαφνικά ανήσυχος και ρίχνοντας γύρω του ένα χαμένο βλέμμα. Σας καθυστέρησα· θα ήθελα να σας τα πω όλα... νόμιζα πως ήταν όλα... για τελευταία φορά... ήταν μια φαντασία...

Έβλεπε κανείς ότι ζώηρευε κατά διαστήματα και έβγαινε από ένα, πραγματικά, σχεδόν παραλήρημα· αποκοτούσε τότε πλήρη συνείδηση, συγκέντρωνε τις θύμησές του και έλεγε, τις περισσότερες φορές αποσπασματικά, τις ιδέες που από καιρό ίσως είχε σχεδιάσει και είχε μάθει απ' έξω, στις μακροδουρές και πληκτικές ώρες της μοναξιάς και της αϋπνίας που περνούσε στο κρεβάτι.

— Ε, λοιπόν, αντίο! πρόφερε απότομα. Νομίζετε ότι μου είναι εύκολο να σας πω αντίο; Χα, χα!

Γέλασε πικραμένα με την αδεξιότητα της ερώτησής του· μετά πειραγμένος που δεν μπορούσε να εξηγήσει όλα όσα θα ήθελε να πει, φώναζε θυμωμένα:

— Εξοχότατε, έχω την τιμή να σας προσκαλέσω στην κηδεία μου! Εάν φυσικά καταδέχεστε να απαντήσετε σ' αυτήν την πρόσκληση, και... σας προσκαλώ όλους σας, κύριοι, μετά το στρατηγό!...

Άρχισε να γελάει, αλλά το γέλιο του έμοιαζε μ' αυτό του τρελού. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, κατάπληκτη, έκανε ένα βήμα προς το μέρος του και τον τράβηξε από το χέρι. Την κοίταζε επίμονα, πά-

ντοτε με το ίδιο γέλιο, που δεν συνεχιζόταν πια, που έμοιαζε όμως σαν να σταμάτησε και να πάγωσε στο πρόσωπό του.

– Το ξέρετε πως ήρθα εδώ, για να δω τα δέντρα; Να, αυτά... (έδειξε με μια κίνηση τα δέντρα του πάρκου)· αυτό δεν έχει τίποτε το γελοίο, δεν είναι έτσι; Νομίζω πως δεν υπάρχει εκεί τίποτε για να γελάσεις, πρόσθεσε με ύφος σοβαρό, απευθυνόμενος στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Μα ξαφνικά ξανάγινε και πάλι ονειροπόλος, μετά, σε μια στιγμή, ξανασήκωσε το κεφάλι και άρχισε να εξετάζει γύρω γύρω τους παρκευρισμένους, σαν για να βρει κάποιον. Αυτός ο κάποιος ήταν ο Ευγένιος Παύλοβιτς, που ήταν σχεδόν δίπλα του, δεξιά του, και δεν είχε μετατοπιστεί από τη θέση του. Αλλά το είχε ξεχάσει και ερευνούσε τους γύρω του.

– Ω, δεν φύγατε! φώναξε όταν τελικά τον είδε. Γελούσατε πριν λίγο και για πολλή ώρα, στην ιδέα πως θα ήθελα να εκφωνήσω από το παράθυρό μου μια δημηγορία για ένα τέταρτο της ώρας... Λοιπόν, βάλτε καλά στο μυαλό σας, πως δεν είμαι παρά δεκαοκτώ χρονών· έμεινα τόσο καιρό με το κεφάλι στο προσκέφαλό μου, να κοιτάζω απ' αυτό το παράθυρο και να σκέφτομαι... για πολλά πράγματα... που... Οι νεκροί δεν έχουν ηλικία, το ξέρετε. Αυτή η ιδέα μου ήρθε την περασμένη εβδομάδα, όταν μια νύχτα είχα αϋπνία. Θα θέλατε να σας πω τι φοβάστε όλοι σας; Την ειλικρίνιά μας φοβάστε, παρόλο ότι μας περιφρονείτε! Είναι ακόμα μια σκέψη αυτή, που μου ήρθε τη νύχτα όταν αναπαύομαι στο προσκέφαλό μου... Νομίζετε πως ήθελα να σας ειρωνευτώ πριν λίγη ώρα, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα; Όχι, δεν είχα τέτοια πρόθεση· δεν ήθελα παρά να σας επαινέσω... Ο Κόλια είπε πως ο πρίγκιπας σας είχε μεταχειριστεί σαν παιδί... το βρήκε καλά... Αλλά λοιπόν... θα ήθελα να προσθέσω κάτι ακόμη.

Έκρυψε το πρόσωπο στα χέρια και σκέφτηκε ένα λεπτό.

– Να τι ήθελα να πω! Όταν ήσασταν έτοιμοι να μου πείτε το αντίο σας, σκέφτηκα ξαφνικά: να οι άνθρωποι που ποτέ, ποτέ πια δεν θα ξαναδώ. Δεν θα ξαναδώ ούτε καν τα δέντρα. Δεν θα έχω κάτω από τα μάτια μου παρά τους τοίχους από κόκκινα τούβλα του σπιτιού του Μάγιερ... απέναντι από το παράθυρό μου... Ε, λοιπόν, είπα

στον εαυτό μου, εξήγησέ τους τα όλα αυτά... Προσπάθησε να τους κάνεις να καταλάβουν· να μια ομορφιά..., μα εσύ είσαι ένας νεκρός· συστήσου και πες πως είσαι νεκρός, δήλωσέ τους πως «ένας νεκρός επιτρέπεται να μιλάει για όλα»... και πως η πριγκίπισσα Μαρία Αλεξέγιεβνα δεν θα πει τίποτε γι' αυτό, χα, χα!... Δεν γελάτε; ρωτούσε ρίχνοντας γύρω του ένα βλέμμα δυσπιστίας. Θα σας πω πως όταν αναπανόμουν σ' αυτό το προσκέφαλο, πολλές ιδέες μου έρχονταν... Είμαι πεπεισμένος, ανάμεσα σε τόσα άλλα, πως η φύση ήταν πολύ χλευαστική... Είπατε πριν λίγο πως ήμουν άθεος· αλλά γνωρίζετε πως η φύση... Γιατί αρχίσατε πάλι να γελάτε; Είσαστε, λοιπόν, τόσο σκληροί; πρόφερε ξαφνικά ρίχνοντας στο ακροατήριό του ένα βλέμμα λύτης και αγανάκτησης. Δεν διέφθειρα τον Κόλια, τελείωσε με ύφος εντελώς διαφορετικό, με σοβαρότητα και πεποίθηση, σαν κάποια άλλη θύμηση να του τρυπούσε το μυαλό.

— Κανένας, κανένας δεν σε κοροϊδεύει εδώ, ηρέμησε! του είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα αριετά λυπημένη. Αύριο θα πρέπει να 'ρθει ένας καινούργιος γιατρός· ο πρώτος ήταν απατεώνας. Μα κάθισε, δεν μπορείς να κρατηθείς στα πόδια σου! Έχεις παραλήρημα... Ω, τι μπορούμε να του κάνουμε τώρα; φώναξε σαν τρελή ενώ καθόταν σε μια πολυθρόνα.

Ένα μικρό δάκρυ έλαμψε στο μάγουλό της.

Ο Ιππόλυτος έμεινε σαν απολιθωμένος· σήκωσε το χέρι, το άπλωσε δειλά και σκούπισε αυτό το μικρό δάκρυ. Ένα παιδικό χαμόγελο πέρασε στο πρόσωπό του.

— Εγώ... εσάς..., έκανε ζωηρά. Δεν ξέρετε πόσο σας... Κοιτάζτε! Ο Κόλια μου μιλάει πάντα για σας, με έναν ενθουσιασμό τέτοιο, που... Αγαπώ τον ενθουσιασμό του. Δεν τον έχω διαφθείρει! Δεν τον έχω παρὰ σαν θεματοφύλακα στις σκέψεις μου... Θα ήθελα όλος ο κόσμος να συμμετείχε σ' αυτό το κληροδότημα, αλλά δεν υπήρχε κανένας, κανένας... Θα ήθελα ακόμη, να είμαι ένας άνθρωπος της δράσης· να είχα το δικαίωμα... πολλά πράγματα θα ήθελα ακόμη! Τώρα δεν επιθυμώ πια τίποτε, δεν θέλω πια τίποτε να επιθυμώ, ορκίστηκα να μην εύχομαι πια τίποτε· και οι άλλοι ας ψάξουν χωρίς εμένα την αλήθεια! Ναι, η φύση είναι χλευαστική! Γιατί, πρόσθεσε

ξαναμμένος, γιατί αυτή πλάθει τις καλύτερες υπάρξεις για να τις χλευάσει έπειτα; Μα μήπως, όταν έδειξε στους ανθρώπους τη μοναδική ύπαρξη που αναγνωρίστηκε απ' όλους για την τελειότητά της, μήπως δεν της έδωσε ως αποστολή να προσφέρει λόγια, που εξαιτίας τους χύθηκε τόσο αίμα, που εάν το αίμα είχε χυθεί όλο μονομιάς, θα είχε πνιγεί η ανθρωπότητα! Κι εγώ, ίσως, θα μπορούσα να προσφέρω μερικές φρικτές ψευτιές κάτω από την ώθηση της φύσης!... Όμως δεν διέφθειρα κανέναν... Θα ήθελα να ζήσω για την ευτυχία όλων των ανθρώπων, για την ανακάλυψη και τη διάδοση της αλήθειας... Παρατηρούσα από το παράθυρό μου τον τοίχο του σπιτιού του Μάγιερ, ενώ σκεφτόμουν πως θα 'φτανε να μιλήσω ένα τέταρτο της ώρας, για να πείσω όλους τους ανθρώπους, ναι, όλους! Και να, λοιπόν, που μια φορά στη ζωή μου, μου έδωσε την ευκαιρία να έρθω σε επαφή, όχι με τον κόσμο, αλλά μ' εσάς. Και ποιο ήταν το αποτέλεσμα; Τίποτα! Το αποτέλεσμα είναι ότι με περιφρονήσατε. Σημαίνει λοιπόν ότι είμαι ένας κουτός, ένας άχρηστος, και ότι είναι ώρα να εξαφανιστώ! Και δεν κατάφερα ν' αφήσω πίσω μου κάποιο ενθύμιο: ούτε μια φήμη, ούτε ένα ίχνος, ούτε μια πράξη! Δεν έχω διαδώσει ούτε μια ιδέα! Μη γελάτε μ' έναν ανόητο! Ξεχάστε με! Ξεχάστε τα όλα! Ξεχάστε τα, σας παρακαλώ μην είσαστε σκληροί! Το ξέρετε πως, εάν δεν ήμουν φυματικός, θα είχα σκοτωθεί;...

Φαίνονταν πως ήθελε να μιλήσει για ώρα ακόμη, αλλά δεν πρόρεσε να κρατηθεί και έπεσε στην πολυθρόνα του, σκέπασε το πρόσωπό του με τα χέρια του και άρχισε να κλαίει σαν μικρό παιδί.

– Τι θα τον κάνουμε λοιπόν τώρα; Μπορείτε να μου πείτε; επανέλαβε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Τον πλησίασε βιαστικά, του πήρε το κεφάλι και το έσφιξε δυνατά στο στήθος της. Αυτός έκλαιγε με λυγμούς, σπασμωδικά.

– Έλα, έλα, λοιπόν, μην κλαίς, φτάνει πια! Είσαι ένα καλό παιδί· ο Θεός θα σε συγχωρέσει για την άγνοιά σου. Λοιπόν, φτάνει! Γίνε άντρας... μετά απ' αυτό θα ντρέπεται!...

– Έχω εκεί στο σπίτι μου, είπε ο Ιππόλυτος προσπαθώντας να σηκώσει το κεφάλι, έναν αδελφό και αδελφές, φτωχά παιδιά, αθώα... Εκείνη θα τα διαφθείρει! Εσείς είστε μια αγία..., είσαστε κι εσείς η

ίδια ένα παιδί, σώστε τα! Πάρτε τα απ' αυτήν... αυτή... είναι ντροπή. Ω, πηγαίνετε να τα βοηθήσετε, βοηθήστε τα! Ο Θεός θα σας το ανταποδώσει στο εκατονταπλάσιο· κάντε το για την αγάπη του Θεού, για την αγάπη του Χριστού!

– Αποφασίστε να μιλήσετε, τι πρέπει να κάνουμε τώρα, Ιβάν Φιοντόροβιτς! φώναζε με θυμό η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Έχετε την καλοσύνη να βγείτε από τη μεγαλόπρεπη σιωπή σας; Εάν δεν πάρετε μια απόφαση, να ξέρετε ότι θα περάσω όλη τη νύχτα εδώ. Αρκετά υπέφερα τη διασιέδασή σας και την τυραννία σας!

Μιλούσε με ενθουσιασμό και παραφορά· απαιτούσε απ' αυτόν μια άμεση απάντηση. Σε παρόμοιες περιπτώσεις οι παρόντες, κι αν ακόμη είναι πολλοί, κρατούν γενικά τη σιωπή και την παθητική τους περιέργεια· αποφεύγουν να δηλώσουν κάτι, και αφήνουν να εκφράσουν την άποψή τους μετά από ώρα. Ανάμεσα στα παρόντα πρόσωπα υπήρχαν μερικά που θα έμεναν εκεί μέχρι το πρωί χωρίς να προφέρουν ούτε μια λέξη, όπως ήταν η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που ήταν παράμερα όλο το βράδυ, χωρίς να ανοίξει το στόμα, αλλά εξαιρετικά προσεκτική –χωρίς αμφιβολία είχε τους λόγους της– σε όσα λέγονταν.

– Αγαπητή μου φίλη, είπε ο στρατηγός, η γνώμη μου είναι πως μια νοσοκόμα θα ήταν εδώ πιο χρήσιμη, παρά η δική σας ταραχή. Και θα ήταν προτιμότερο, ένας μυαλωμένος και ψύχραιμος άνθρωπος να περνούσε μαζί του τη νύχτα. Όπως και να 'ναι, πρέπει να ρωτήσουμε τον πρίγκιπα να δώσει τις διαταγές... και να αφήσουμε αμέσως τον άρρωστο να αναπαυθεί. Αύριο θα μπορούμε και πάλι να ασχοληθούμε μ' αυτόν.

– Είναι μεσάνυχτα· ας φύγουμε. Θα έρθει μαζί μας ή θα μείνει σπίτι σας; ρώτησε ο Ντοκτορένιο τον πρίγκιπα με ύφος θυμωμένο.

– Εάν θέλετε, μπορείτε να μείνετε μαζί του, είπε ο πρίγκιπας. Υπάρχει αρκετό μέρος.

– Εξοχότατε, έκανε ξαφνικά ο κύριος Κέλερ πλησιάζοντας το στρατηγό. Εάν χρειάζεται αυτήν τη στιγμή ένας άνθρωπος της εμπιστοσύνης για να περάσει τη νύχτα με τον άρρωστο, θα θυσιάστώ

εκουσίως για τον φίλο μου..., είναι μεγάλη ψυχή! Είναι πολύς καιρός, εξοχότατε, που τον θεωρώ ως ένα μεγάλο άνδρα! Η μόρφωσή μου, βέβαια, έχει ελλείψεις, αλλά αυτός, όταν επικρίνει, μαργαριτάρια, μαργαριτάρια βγαίνουν από το στόμα του, εξοχότατε!

Ο στρατηγός γύρισε από την άλλη μεριά με μια κίνηση απελπισίας.

– Θα χαρώ πολύ αν μείνει· φυσικά τού είναι δύσκολο να φύγει, έκανε ο πρίγκιπας απαντώντας στις νευριασμένες ερωτήσεις της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα.

– Μα τι, κοιμάσαι; Εάν δεν θέλεις να τον φορτωθείς, φίλε μου, θα τον μεταφέρω σπίτι μου. Ω, Θεέ μου, κι αυτός μόλις που κρατιέται στα πόδια του! Είσαι άρρωστος, πρίγκιπα;

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα περίμενε το απόγευμα να βρει τον πρίγκιπα στην επιθανάτιο κλίνη του. Βλέποντάς τον στο πόδι, νόμιζε πως είχε πια αναρρώσει. Η πρόσφατη κρίση του, όμως, οι δυσάρεστες αναμνήσεις που τη συνόδευαν, η κούραση και οι συγκινήσεις απ' αυτό το βράδυ, κατ' αρχάς το περιστατικό με τον «γιο του Παυλίστσεβ», μετά του Ιππόλυτου, είχαν ταλαιπωρήσει την αρρωστημένη ευαισθησία του πρίγκιπα, που έφτασε στο σημείο να βρίσκεται σε μια κατάσταση σχεδόν πυρετική. Εκτός απ' αυτό, μια καινούργια φροντίδα, ακόμα ένα φόβο, μπορούσε να διαβάσει κανείς στα μάτια του· κοίταζε τον Ιππόλυτο με ανησυχία, σαν να περίμενε από αυτόν ακόμη μια έκρηξη.

Ξαφνικά ο Ιππόλυτος σηκώθηκε τρομερά χλομός· το παραμορφωμένο του πρόσωπο έκφραζε μια φοβερή ντροπή μέχρι απελπισίας. Αυτό εκδηλωνόταν κυρίως σ' ένα μνησικάκο βλέμμα που έριχνε σ' όλους γύρω του και στο χαμένο, στραβό χαμόγελό του, που σερόνταν στα τρεμάμενα χείλη του. Μετά χαμήλωσε τα μάτια και με το ίδιο χαμόγελο κατευθύνθηκε τρικλίζοντας προς τον Μπουρντόβσκι και τον Ντοκτορένκο που τον περίμεναν στην έξοδο της βεράντας· έφευγε μαζί τους.

– Να ακριβώς τι φοβόμουν! φώναξε ο πρίγκιπας. Έτσι θα γινόνταν!

Ο Ιππόλυτος γύρισε αμέσως προς το μέρος του σ' έναν παροξυ-

μό μανίας που έκανε να πάλλονται όλα τα χαρακτηριστικά του προσώπου του.

— Ω, αυτό φοβόσασταν! «Έτσι θα γινόταν» είπατε! Ε, λοιπόν, μάθετε πως εάν υπάρχει εδώ ένας άνθρωπος που μισώ —ούρλιαξε με διαπεραστική φωνή και τα σάλια του πετάχτηκαν από το στόμα του— (σας μισώ όλους, όλους!) αυτός ο άνθρωπος είστε εσείς! Εσάς, την ιησουίτικη ψυχή, τη μελιστάλαχτη ψυχή, εσάς τον ηλίθιο, τον ευεργέτη εκατομμυριούχο· εσάς σας μισώ περισσότερο απ' όλους και απ' όλο τον κόσμο! Είναι πολύς καιρός που σας είχα καταλάβει και είχα αρχίσει να σας μισώ· από την ημέρα που άκουσα να μιλούν για σας, σας μίσησα μ' όλη τη δύναμη της ψυχής μου... Εσείς είστε που με παρασύρατε σ' αυτήν την παγίδα! Είστε εσείς που διεγείρατε σ' εμένα αυτήν την κρίση! Εσείς είστε που με καταντήσατε, έναν ετοιμοθάνατο, να ντρέπομαι· ναι, είστε εσείς! Εσείς είστε ο υπεύθυνος για την προστυχιά μου και τη μικροψυχία μου! Θα σας σκότωνα, εάν μπορούσα να συνεχίσω να ζω. Δεν έχω ανάγκη από τις ευεργεσίες σας· δεν θέλω να δω κανέναν, μ' ακούτε, κανέναν! Είχα παραλήρημα και δεν έχετε δικαίωμα να θριαμβεύετε μ' αυτό!... Σας καταριέμαι όλους σας μια για πάντα.

Σταμάτησε για να μπορέσει ν' ανασάνει.

— Ντράπηκε που έλαψε! μουρμούρισε ο Λέμπεντεβ στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. «Έτσι θα γινόταν!». Τι άνθρωπος όμως ο πρίγκιπας! Τον διάβασε μέχρι τα βάθη της ψυχής του...

Αλλά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν καταδέχτηκε να τον κοιτάξει. Στεκόταν περήφανη και στητή και με το κεφάλι γερμένο προς τα πίσω, εξέταζε «αυτούς τους μηδαμινούς ανθρώπους», με περιφρονητική περιέργεια. Όταν ο Ιππόλυτος τελείωσε να μιλάει, ο στρατηγός έκανε να ανασηκώσει τους ώμους· αυτή τότε τον παρατήρησε με περιφρόνηση, με ύφος οργισμένο, από την κορφή ως τα νύχια, σαν να του ζητούσε εξήγηση γι' αυτήν την κίνηση· μετά γύρισε αμέσως προς τον πρίγκιπα.

— Ευχαριστώ, πρίγκιπα, εκκεντρικέ φίλε του σπιτιού μας· ευχαριστώ για την ευχάριστη βραδιά για την οποία σου είμαστε όλοι οφειλέτες. Βάζω στοίχημα πως είστε τώρα πολύ χαρούμενος, στην ιδέα

πως πετύχατε να μπλέξετε κι εμάς στις τρέλες σας... Μα ακριετά, καλέ μου φίλε. Ευχαριστώ που μας δώσατε επιτέλους την ευκαιρία να σας γνωρίσουμε καλά!...

Με κινήσεις θυμού, άρχισε να φτιάχνει τη μαντίλα της, περιμένοντας την αναχώρηση αυτών εκεί των «μηδαμινών ανθρώπων». Εν τω μεταξύ ένα αμάξι ήρθε να τους πάρει, οδηγούμενο από το γιο του Λέμπεντεβ, το μαθητή του γυμνασίου, που ο Ντοκτορένκο είχε στείλει πριν από ένα τέταρτο να ψάξει για ένα όχημα. Ο στρατηγός βρήκε την ευκαιρία να πει και αυτός το λογάκι του, μετά τα λόγια της γυναίκας του.

— Γεγονός είναι, πρίγκιπα, πως κι εγώ ο ίδιος δεν το περίμενα... ύστερα απ' όλες τις φιλικές μας σχέσεις..., και επιτέλους, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα...

— Λοιπόν, πώς μπορείτε να τον μεταχειρίζεστε έτσι! φώναζε η Αδελαΐδα, που πλησίασε με προθυμία τον πρίγκιπα και του έτεινε το χέρι.

Αυτός τής χαμογέλασε αφηρημένα. Ξαφνικά, ένας βιαστικός και γλυκός ψίθυρος, σαν να του έκαψε το αυτί.

— Εάν δεν τους βγάλετε αυτήν τη στιγμή έξω αυτούς τους σιχαμένους, θα σας μισώ σ' όλη μου τη ζωή, σ' όλη μου τη ζωή εσάς και μόνο εσάς! ψιθύρισε η Αγλαΐα.

Φαινόταν ότι ήταν εντός εαυτού, αλλά γύρισε βιαστικά πριν βρει ο πρίγκιπας τον καιρό να την κοιτάξει. Τελικά, δεν υπήρχε κανένας για να τον πετάξει έξω από την πόρτα: οι φίλοι του άρρωστου είχαν προλάβει να τον βάλουν μέσα στο αμάξι και να φύγουν.

— Μήπως αυτό θα διαρκέσει πολύ ακόμη, Ιβάν Φιοντόροβιτς; Τι σκέφτεστε; Θα υποφέρω για πολλή ώρα ακόμη αυτά τα παλιόπαιδα;

— Αλλά, αγαπητή μου φίλη... εγώ είμαι φυσικά διατεθειμένος... και ο πρίγκιπας...

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έδωσε εντούτοις το χέρι στον πρίγκιπα, χωρίς να του δώσει τον καιρό να του το σφίξει κι έτρεξε ξοπίσω από τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που κατέβαινε τα σκαλιά της βεράντας με θόρυβο δηλώνοντας το θυμό της. Η Αδελαΐδα, ο μνηστήρας της και η Αλεξάνδρα χαιρέτησαν τον πρίγκιπα με ειλικρινή εγκραδιότητα.

τα. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν μαζί τους· ήταν ο μόνος που είχε καλή διάθεση.

– Αυτό που προέβλεπα έγινε! μουρμούρισε με το πιο γλυκό του χαμόγελο. Το μόνο λυπηρό είναι, φτωχέ μου φίλε, πως κι εσείς κακοπάθατε.

Η Αγλαΐα βγήκε χωρίς να χαιρετήσει τον πρίγκιπα.

Εντούτοις, εκείνη τη βραδιά έγινε ακόμη μια καινούργια έκπληξη· η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έπρεπε να υποστεί ακόμη μια συνάντηση από τις πιο απροσδόκητες.

Δεν είχε προφτάσει να κατεβεί τη σκάλα που οδηγούσε στο δρόμο (και έκανε το γύρο του πάρκου), όταν ξαφνικά μια πολυτελέστατη καρότσα, με δυο άσπρα άλογα, πέρασε τροχάδην μπροστά από τη βίλα του πρίγκιπα. Δύο κυρίες με τουαλέτες κάθονταν μέσα στην καρότσα, που σταμάτησε ξαφνικά δέκα βήματα πιο εκεί. Μια από τις κυρίες γύρισε ζωηρά, σαν να διέκρινε ένα γνωστό της πρόσωπο, που είχε επείγουσα ανάγκη να το δει.

– Ευγένιε Παύλοβιτς, εσύ είσαι; φώναξε αυτή με φωνή καθαρή και αρμονική, που έκανε να ανατριχιάσει ο πρίγκιπας και ίσως ακόμη και κάποιος άλλος. Ω, πόσο είμαι ευτυχισμένη που σε βρήκα επιτέλους! Έστειλα δυο φορές άνθρωπο στο σπίτι σου, στην πόλη, να σε βρει. Σε έψαχνα όλη την ημέρα!

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς σταμάτησε στη μέση της σκάλας σαν να τον χτύπησε κεραυνός. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στάθηκε κι εκείνη ασάλευτη, αλλά χωρίς να δείξει τη φρίκη της όπως εκείνος· παρατήρησε με περιφρόνηση την αυθάδη κυρία, με την ίδια ψυχική περιφρόνηση όπως κοίταζε εδώ και πέντε λεπτά τους «μηδαμινούς ανθρώπους». Μετά γύρισε το επίμονο βλέμμα της στον Ευγένιο Παύλοβιτς.

– Έχω ένα νέο να σου ανακοινώσω, συνέχισε η ίδια φωνή. Μην βασανίζεσαι πια για τις συναλλαγματικές του Κούπερ. Ο Ρογκόζιν τις εξαγόρασε, μετά από δική μου επέμβαση, με τόσο τριάντα τα εκατό. Μπορείς να είσαι ήσυχος για τρεις τουλάχιστον μήνες. Όσο για τον Μπίσκουπ κι όλη του τη φάρα, θα τα συμβιβάσουμε ασφαλώς φιλικά, ώστε όλα να πάνε στο καλύτερο. Σε χαιρετώ! Αύριο πάλι!

Η καρδόσα ξεκίνησε και σε λίγο έγινε άφαντη.

– Είναι μια τρελή! φώναζε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, που κατακόκκινος από αγανάκτηση, έριχνε γύρω του κατάπληκτα βλέμματα. Αγνώω εντελώς αυτά που μου έλεγε. Ποιες συναλλαγματικές; Ποια είναι αυτή;

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον παρατήρησε για δυο λεπτά ακόμη, μετά έκανε μεταβολή και κατευθύνθηκε προς το σπίτι της, ακολουθούμενη από όλους τους δικούς της. Ένα λεπτό μετά, ο Ευγένιος Παύλοβιτς πήγε να ξαναβρεί τον πρίγκιπα στη βεράντα. Ήταν τρομερά ταραγμένος.

– Είλικρινά, πρίγκιπα, ξέρετε τι ήθελε να πει αυτή;

– Δεν ξέρω τίποτε, απάντησε ο πρίγκιπας που βρισκόταν κι αυτός σε τρομερή υπερένταση.

– Όχι;

– Όχι.

– Κι εγώ δεν ξέρω περισσότερα, απάντησε γρήγορα ο Ευγένιος Παύλοβιτς γελώντας. Αυτή η ιστορία με τις συναλλαγματικές δεν με αφορά· σας δίνω το λόγο της τιμής μου!... Μα τι έχετε, λοιπόν; Σας ήρθε λιποθυμία;

– Ω, όχι, όχι· σας διαβεβαιώνω πως δεν είναι τίποτα...

XI

Δύο ημέρες πέρασαν χωρίς ο εκνευρισμός των Επάντσιν να έχει κοπάσει εντελώς. Κατά τη συνήθειά του, ο πρίγκιπας απέδιδε στον εαυτό του πολλά άδικα και περίμενε ειλικρινά μια τιμωρία· ωστόσο, ήταν από την αρχή ακόμη πεπεισμένος ότι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν μπορούσε να του έχει θυμώσει στα σοβαρά, αλλά μάλλον είχε θυμώσει με τον ίδιο τον εαυτό της. Έτσι, βλέποντας τις ημέρες να περνάνε και την έχθρα της να εξακολουθεί, βρέθηκε, την τρίτη ημέρα, στο πιο θλιβερό αδιέξοδο. Εκτός απ' αυτό και άλλα περιστατικά συνετέλεσαν στην ανησυχία του και κυρίως ένα απ' αυτά. Και τις τρεις αυτές ημέρες, η ταραχή του όλο και μεγάλωνε μέσα στην αχυροψία του (κατηγορούσε τον εαυτό του, αυτόν τον τελευταίο καιρό, πως έπεφτε σε δύο ακρότητες: για την «παράλογη και άκαιρη» εμπιστοσύνη του και ταυτόχρονα για τη «σκοτεινή και πρόστυχη» δυσπιστία του). Με δυο λόγια, το βράδυ της τρίτης ημέρας, το επεισόδιο με την εκκεντρική κυρία που μίλησε στον Ευγένιο Παύλοβιτς μέσα από την καρότσα της, πήρε στη σκέψη του τρομακτικές και αινιγματικές διαστάσεις. Το αίνιγμα μεταφραζόταν γι' αυτόν (χωρίς να μιλάει για τις άλλες απόψεις της υπόθεσης) μ' αυτήν την οδυνηρή ερώτηση: η ευθύνη για το «παράξενο» νέο ήταν τάχα δική του ή μήπως... Δεν μπόρεσε όμως να φτάσει μέχρι το τέλος για να προσφέρει και ποιος άλλος θα μπορούσε να φταίει. Όσο για τα αρχικά Ν.Φ.Μ., δεν ήταν—αυτήν την εντύπωση είχε—παρά μια αθώα αταξία και εντελώς παιδικάστικη, για την οποία θα ήταν ντροπή να κάθεται να τα σκέφτεται όλα αυτά, και από μια άποψη μάλιστα καταντούσε ατιμία.

Άλλωστε, την άλλη νύχτα ημέρα από την σκανδαλιστική «βραδιά» της οποίας ο «αίτιος» ήταν κυρίως αυτός, ο πρίγκιπας είχε την ευχαρίστηση να δεχτεί το πρωί την επίσκεψη του πρίγκιπα Σ. και της Αδελαΐδας, που γυρνούσαν από έναν περίπατο· «ήρθαν κυρίως για να μάθουν νέα για την υγεία του». Η Αδελαΐδα είχε παρατηρήσει περ-

νώντας μέσα από το πάγκο ένα υπέροχο γέρινο δέντρο, πολύ πυκνό, του οποίου ο κορμός ήταν κούφιος, είχε μια σχισματιά και τα κλαδιά του, μακριά και ροζιάρικα, ήταν γεμάτα από ένα νέο φύλλωμα· ήθελε το δίχως άλλο να το ζωγραφίσει! Δεν μιλούσε παρά μονάχα γι' αυτό το δέντρο κατά τη μισή ώρα που διήρκεσε η επίσκεψή της. Ο πρίγκιπας Σ. ήταν ευγενικός και ευπροσήγορος, ως συνήθως· ρωτούσε τον πρίγκιπα για τα παλιά και ανακαλούσε στη μνήμη του γεγονότα για το πώς είχε γίνει η πρώτη τους συνάντηση, έτσι που δεν μίλησαν καθόλου για τα γεγονότα που είχαν γίνει χθες.

Τέλος, μη μπορώντας να κρατηθεί άλλο, η Αδελαΐδα ομολόγησε χαμογελώντας ότι είχαν έρθει ινκόγκνιτο. Πάνω σ' αυτό δεν είπε περισσότερα, αλλά αυτή η ομολογία έφτανε για να καταλάβει κανείς πως οι γονείς της, και κυρίως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ήταν πολύ δυσχεστημένη με τον πρίγκιπα. Εντούτοις, όλη την ώρα της επίσκεψής τους η Αδελαΐδα και ο πρίγκιπας Σ. δεν είπαν λέξη για τη στρατηγίνα, για την Αγγαΐα, ούτε ακόμη για τον Ιβάν Φιοντόροβιτς.

Φεύγοντας για να συνεχίσουν τον περίπατό τους, δεν προσκόλλεσαν τον πρίγκιπα να τους συνοδεύσει. Όσο για να τον καλέσουν να περάσει να τους δει, ούτε λέξη. Η Αδελαΐδα άφησε να της ξεφύγει πάνω σ' αυτό μια σημαντική σκέψη· μιλώντας για μια από τις ακουαρέλες της, της ήρθε η επιθυμία να τη δείξει ξαφνικά στον πρίγκιπα: «Πώς να γίνει για να μπορέσετε να την δείτε το συντομότερο; Περιμένετε! Θα σας τη στείλω σήμερα με τον Κόλια αν περάσει από το σπίτι· ή τότε αύριο θα σας τη φέρω εγώ η ίδια, όταν βγούμε περίπατο με τον πρίγκιπα». Υποβάλλοντας αυτήν τη λύση, φαινόταν ευτυχισμένη που τα είχε καταφέρει να τακτοποιήσει τόσο βολικά το ζήτημα για όλους.

Τη στιγμή που σηκώθηκαν να φύγουν, ο πρίγκιπας Σ. φάνηκε σαν να θυμήθηκε ξαφνικά κάτι:

— Αλήθεια, ρώτησε, ξέρετε, αγαπητέ μου Λέων Νικολάγιεβιτς, ποια ήταν η κυρία που μίλησε χθες στον Ευγένιο Παύλοβιτς μέσα από την καρότσα της;

— Ήταν η Ναστάσια Φιλίποβνα, είπε ο πρίγκιπας· δεν την αναγνωρίζατε; Αλλά δεν ξέρω με ποιαν ήταν.

— Την γνωρίζω, έχοντας ακούσει να μιλούν γι' αυτήν, απάντησε βιαστικά ο πρίγκιπας Σ. Αλλά για τι πράγμα φώναζε; Ομολογώ πως είναι ένα αίνιγμα για μένα... για μένα και για τους άλλους.

Λέγοντας αυτές τις λέξεις, ο πρίγκιπας Σ. έδειχνε εξαιρετικά κα-
τάπληκτος.

— Μίλησε για κάποιες συναλλαγματικές του Ευγένιου Παύλοβιτς, απάντησε ο πρίγκιπας με πολλή απλότητα· αυτές οι συναλλαγματι-
κές έχουν περάσει, ύστερα από δική της παράκληση, από τα χέρια ενός τοκογλύφου στον Ρογκόζιν, που θα παραχωρήσει μια προθε-
σμία στον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Είναι αλήθεια πως το άκουσα, αγαπητέ μου πρίγκιπα, αλλά αυ-
τό είναι αδύνατο! Ο Ευγένιος Παύλοβιτς δεν μπορεί να υπέγραψε
καμιά συναλλαγματική! Με μια περιουσία όπως η δική του... Κάτι
τέτοιο του συνέβη κι άλλοτε, είναι αλήθεια, εξαιτίας της επιπολαιό-
τητάς του· εγώ ο ίδιος τον βοήθησα να βγει από το αδιέξοδο... Αλλά
ένας άνθρωπος που έχει μια παρόμοια περιουσία, να υπογράψει συ-
ναλλαγματικές σε έναν τοκογλύφο και ν' ανησυχεί για τη λήξη της
προθεσμίας τους, είναι αδύνατο πράγμα. Και είναι εξίσου αδύνατο
να μιλάνε με το «εσύ» και να έχουν με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα τό-
σο φιλικές σχέσεις. Εκεί είναι που βρίσκεται το κυριότερο αίνιγμα.
Ορκίζεται πως δεν κατάλαβε τίποτε απ' αυτά, και τον πιστεύω από-
λυτα. Όμως, αγαπητέ μου πρίγκιπα, θα επιθυμούσα να σας ρωτήσω
εάν ξέρετε τίποτε γι' αυτήν την υπόθεση. Θέλω να πω, εάν κατά τύ-
χη έφτασε κάτι στ' αυτιά σας.

— Όχι, δεν ξέρω τίποτε γι' αυτήν την υπόθεση και σας βεβαιώ πως
δεν ανακατεύτηκα καθόλου.

— Ω, πρίγκιπα, πώς είστε έτσι σήμερα! Δεν σας αναγνωρίζω, ειλι-
κρινά. Πώς ήταν ποτέ δυνατόν να σιεφτώ πως πήρατε μέρος σε μια
παρόμοια υπόθεση; Λοιπόν, δεν είσατε στα καλά σας.

Τον τράβηξε και τον φίλησε.

— Τι εννοείτε λέγοντας «μια παρόμοια υπόθεση»; επανέλαβε ο
Λέων Νικολάγιεβιτς. Μα δεν βλέπω καμιά υπόθεση.

— Χωρίς καμιά αμφιβολία, αυτή η κυρία θέλησε να βλάψει με τον
έναν ή τον άλλον τρόπο τον Ευγένιο Παύλοβιτς, αποδίδοντάς του

μπροστά σε μάρτυρες ιδιότητες που δεν μπορεί να είναι δικές του, απάντησε ο πρίγκιπας Σ. σε ξερό τόνο.

Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς φάνηκε σατισμένος, αλλά συνέχισε να παρατηρεί το συνομιλητή του μ' ένα ερωτηματικό βλέμμα. Αυτός όμως κρατούσε σιωπή.

— Μα δεν πρόκειται απλώς για συναλλαγματικές; Δεν είναι, ακριβώς, για τις συναλλαγματικές που τον ρώτησε χθες; μουρμούρισε τελικά ο πρίγκιπας με κάποια ανησυχία.

— Λοιπόν, σας το λέω και μπορείτε να το κρίνετε μόνος σας: τι κοινό μπορεί να έχει ο Ευγένιος Παύλοβιτς με... αυτήν και ακόμη με τον Ρογκόζιν; Έχει, σας επαναλαμβάνω, μια μεγάλη περιουσία: το ξέρω από θετικές πηγές: και εκτός απ' αυτό, είμαι βέβαιος και για την περιουσία του θείου του. Απλώς, η Ναστάσια Φιλίπποβνα...

Ο πρίγκιπας Σ. ξανασώπασε: ήταν φανερό ότι δεν ήθελε να πει περισσότερα για τη νέα γυναίκα.

Ο Λέων Νικολάγιεβιτς, μετά από μια στιγμή σιωπής, ρώτησε ξαφνικά:

— Παρ' όλα ταύτα όμως γνωρίζονται, έτσι;

— Είναι δυνατόν: είναι αρκετά άστατος σ' αυτά! Τελικά, εάν γνωρίζονται, αυτό θα έγινε στο παρελθόν: δηλαδή πριν δύο ή τρία χρόνια. Ήταν βέβαια γνωστός και του Τότσκι. Τώρα δεν θα είχαν τίποτε το κοινό και είναι αδύνατο να έχουν φτάσει στο σημείο να μιλάνε στον ενικό. Το ξέρετε και μόνος σας πως αυτή δεν ήταν εδώ τον τελευταίο καιρό: είχε εξαφανιστεί. Πολλοί άνθρωποι αγνοούν ακόμη τη νέα της εμφάνιση. Δεν είναι περισσότερο από τρεις μέρες που πρωτοείδα το αμαξάκι της.

— Υπέροχο αμαξάκι! είπε η Αδελαΐδα.

— Ναι, υπέροχο.

Οι δύο επισκέπτες φύγανε, εκφράζοντας στον πρίγκιπα τα πιο φιλικά αισθήματα ή, για να πω καλύτερα, τα πιο αδελφικά.

Η επίσκεψη όμως αυτή, για τον ήρωά μας είχε μεγάλη σημασία. Χωρίς αμφιβολία, κάτι υποπτευόταν κι ο ίδιος από την περασμένη νύχτα (και ίσως ακόμη πιο μπροστά): όμως δεν αποφάσιζε μέχρι τότε να παραδεχτεί τους φόβους του. Τώρα το έβλεπε καθαρά: ο πρί-

γκιπας Σ. δίνοντας φυσικά στο περιστατικό μια λανθασμένη ερμηνεία, μα όσο να 'ναι είχε πλησιάσει την αλήθεια, είχε καταλάβει δηλαδή την ύπαρξη κάποιας ραδιουργίας. Άλλωστε, σιεφτόταν ο πρίγκιπας, ίσως ξέρει βέβαια για τι πρόκειται, αλλά δεν θέλει να το αφήσει να φανερωθεί, γι' αυτό και δίνει λανθασμένες ερμηνείες. Κάτι όμως σιεφτόταν: ότι εάν ήρθαν να τον δουν (και κυρίως ο πρίγκιπας Σ.), ήταν επειδή είχαν την ελπίδα πως θα μάθουν κάτι περισσότερο απ' αυτόν· εάν ήταν έτσι, τότε τον θεωρούν συμμετοχο στη ραδιουργία. Εκτός απ' αυτό, εάν η υπόθεση ήταν έτσι και είχε μια παρόμοια σπουδαιότητα, ήταν η απόδειξη ότι αυτή επιδίωκε ένα φοβερό σκοπό· αλλά ποιο σκοπό; Φρικτή ερώτηση! «Και πώς να τη σταματήσεις απ' αυτόν το σκοπό; Είναι αδύνατο να τη σταματήσεις, όταν αυτή έχει πιστέψει στο σκοπό της!». Αυτό ο πρίγκιπας το γνώριζε από πείρα. «Είναι τρελή, είναι τρελή!».

Αλλά πολλά μυστήρια είχαν μαζευτεί εκείνο το πρωί, και όλα απαιτούσαν μια άμεση λύση, έτσι που ο πρίγκιπας ήταν πολύ λυπημένος. Η επίσκεψη της Βέρας Λεμπέντεβα, κρατώντας στην αγκαλιά της τη Λιούμποτσια, τον διασκέδασε λίγο· φλυαρούσε χαρούμενα για κάμποση ώρα. Ύστερα ήρθε και η αδελφή της, αυτή που άνοιγε το στόμα της, και τέλος ο γιος του Λέμπεντεβ, το παιδί του γυμνασίου, που τον διαβεβαίωσε ότι ο «Αστήρ Άψιθος», που κατά την Αποκάλυψη έπεσε στη γη πάνω στις πηγές των υδάτων, είναι, σύμφωνα με την ερμηνεία του πατέρα του, το δίκτυο των σιδηροδρόμων που απλώθηκε σήμερα στην Ευρώπη. Ο πρίγκιπας δεν ήθελε να πιστέψει σ' αυτή τη διαβεβαίωση και αποφασίστηκε να ρωτήσουν γι' αυτό το θέμα τον ίδιο τον Λέμπεντεβ σε πρώτη ευκαιρία.

Η Βέρα Λεμπέντεβα διηγήθηκε στον πρίγκιπα ότι ο Κέλερ είχε εγγκατασταθεί στο σπίτι τους από χθες, και κατά τα φαινόμενα δεν θα έφευγε από εκεί, γιατί βρήκε παρέα που του άρμοζε και είχε γίνει φίλος με το στρατηγό Ιβόλγκιν. Είχε δηλώσει ότι δεν έμενε σπίτι τους παρά για να τελειοποιήσει τη μόρφωσή του.

Γενικά, ο πρίγκιπας μέρα με τη μέρα συμπαθούσε όλο και περισσότερο τα παιδιά του Λέμπεντεβ. Ο Κόλια δεν φάνηκε όλη τη μέρα· είχε πάει από το πρωί στην Πετρούπολη (ο Λέμπεντεβ είχε φύ-

γει επίσης από τα χαράματα για μερικές προσωπικές του υποθέσεις).

Αλλά η επίσκεψη που περίμενε ο πρίγκιπας με ανυπομονησία ήταν αυτή του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Αυτός έπρεπε να έρθει το δίχως άλλο σήμερα να τον δει. Έφτασε κατά τις έξι με επτά το απόγευμα, ακριβώς μετά το δείπνο. Βλέποντάς τον, ο πρίγκιπας σκέφτηκε ότι αυτός ο κύριος θα πρέπει να ξέρει όλη την αλήθεια για τα μυστικά της υπόθεσης. Και πώς δεν θα τα γνώριζε ο Γάνια, αυτός που είχε στα χέρια του βοηθούς σαν τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα και το σύζυγό της; Αλλά οι σχέσεις ανάμεσα στον πρίγκιπα και σ' αυτόν ήταν κάπως παράξενες. Έτσι, ο πρίγκιπας του είχε αναθέσει την υπόθεση του Μπουρντόβσκι, παρακαλώντας τον ιδιαίτερα να την αναλάβει. Άλλωστε, παρ' όλη την εμπιστοσύνη και αυτά που είχαν γίνει μεταξύ τους στο παρελθόν, υπήρχαν πάντοτε ορισμένα σημεία που γι' αυτά είχαν αποφασίσει να μην πουν ποτέ τους λέξη. Ο πρίγκιπας είχε καμιά φορά το αίσθημα πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς επιθυμούσε να δημιουργηθεί μεταξύ τους μια φιλία και μια ελικρίνεια χωρίς επιφύλαξη. Αυτήν τη μέρα, λόγου χάρη, βλέποντάς τον να μπαίνει, είχε την εντύπωση πως ο Γάνια έκρινε τη στιγμή κατάλληλη για να σπάσει ο πάγος και να εξηγηθεί σ' όλα τα σημεία (ο επισκέπτης ήταν ωστόσο βιαστικός· η αδελφή του τον περίμενε στο σπίτι του Λέμπεντεβ που είχαν να κανονίσουν μεταξύ τους μια επείγουσα υπόθεση).

Αλλά εάν πράγματι ο Γάνια περίμενε μια σειρά ανυπόμονες ερωτήσεις απ' τον πρίγκιπα, με ακούσιες αποκαλύψεις και με ενδόμυχες διαχύσεις, είχε κάνει μεγάλο λάθος. Όλα τα είκοσι λεπτά που διήρκεσε η επίσκεψή του, ο πρίγκιπας έμενε σκεπτικός και σχεδόν αψηγημένος. Δεν διατύπωσε τις ερωτήσεις, ή καλύτερα τη μοναδική σπουδαία ερώτηση που περίμενε ο Γάνια. Έτσι, αυτός έκρινε σκόπιμο να μιλήσει πολύ συγκρατημένα. Μιλούσε ασταμάτητα, διηγούνταν συνέχεια όλα τα είκοσι λεπτά, γελούσε, φλυαρούσε γρήγορα για θέματα ευχάριστα αλλά άσχετα, χωρίς να κάνει λόγο για το σπουδαιότερο.

Διηγήθηκε, ανάμεσα σε τόσα άλλα, πως η Ναστάσια Φιλίποβνα βρίσκεται εδώ και τέσσερις μόνο μέρες στο Παυλόβσκι και πως

έχει κιόλας προκαλέσει τη γενική προσοχή. Μένει στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα, σ' ένα μικρό και άνετο σπίτι στην οδό Μάτε-λοτς, αλλά είχε ίσως την πιο όμορφη καρότσα στο Παυλόβσι. Γύρω τους έχει ήδη μαζευτεί ένα πλήθος από θαυμαστές, νέους και γέ-ρους· καμιά φορά έφιπποι άντρες συνοδεύουν την καρότσα της. Πι-στή στις παλιές της συνήθειες, είναι πολύ εκλεκτική και δεν δέχεται κοντά της παρά διαλεγμένους προσκαλεσμένους· αυτό όμως δεν εμποδίζει να είναι περιτριγυρισμένη από μια αληθινή σωματοφυλα-κή, έτοιμη να την υπερασπιστεί σε περίπτωση ανάγκης. Εξαιτίας της ένας, κάποιος από τους παραθεριστές του Παυλόβσι, είχε ήδη δια-λύσει τους αρραβώνες του, και ένας γέρος στρατηγός είχε σχεδόν καταρραστεί το γιο του. Έπαιρνε συνήθως στους περιπάτους της με την καρότσα μια χαριτωμένη κοπελίτσα δεκαέξι χρονών, μακρινή συγγενή της Ντάριας Αλεξέγιεβνα· αυτό το κοριτσάκι τραγουδούσε με ταλέντο και η φωνή της προσέλκυε, το βράδυ, την προσοχή των γειτόνων του σπιτιού τους. Τέλος πάντων, η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε πολλά ρούχα, ντυνόταν απλά αλλά μ' ένα ξεχωριστό γούστο, που μαζί με την ομορφιά της και την καρότσα της διέγειρε τη ζήλια όλων των κυριών.

— Το χθεσινό εκκεντρικό επεισόδιο, άφησε να του ξεφύγει ο Γά-νια, ήταν χωρίς καμιά αμφιβολία προμελετημένο και δεν πρέπει να καταλογιστεί εις βάρος της. Για να την κατηγορήσει κανείς για κάτι, πρέπει να βρει στοιχεία ή να τη συκοφαντήσει· αυτό, άλλωστε, δεν θα αργήσει να γίνει.

Περίμενε ότι ο πρίγκιπας θα τον ρωτούσε για ποια αιτία βλέπει το χθεσινό επεισόδιο ως προμελετημένο και γιατί δεν θα αργήσει να γίνει αιτία για να τη συκοφαντήσουν, αλλά ο πρίγκιπας δεν έθεσε κα-μιά ερώτηση στα δύο αυτά σημεία.

Ο Γάνια, μετά, ανέφερε λεπτομερείς πληροφορίες και για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, χωρίς να τον ξαναρωτήσει περισσότερα ο πρί-γκιπας· ήταν άλλωστε πολύ παράξενο γιατί τον ανέφερε χωρίς να έχει γίνει λόγος. Κατά τη γνώμη του, ο Ευγένιος Παύλοβιτς δεν είχε σχέ-σεις στο παρελθόν με τη Ναστάσια Φιλίποβνα· ακόμη και επί του παρόντος, είναι ελάχιστα γνωστός μαζί της· τους σύστησε κάποιος

εδώ και τρεις ή τέσσερις μέρες, ενώ έκαναν περίπατο. Είναι αμφίβολο εάν πήγε στο σπίτι της έστω και μία φορά και με τη συντροφιά και άλλων προσώπων.

Όσο για τις συναλλαγματικές, το πράγμα είναι δυνατόν (ο Γάνια το ξέρει θετικά). Βέβαια, ο Ευγένιος Παύλοβιτς είχε μια μεγάλη περιουσία, αλλά «επικρατούσε κάποια ακαταστασία στη διαχείριση της περιουσίας του»... Άλλαξε τη συζήτηση και δεν είπε τίποτε άλλο απ' αυτό το περίεργο κεφάλαιο. Εκτός από τον υπαινιγμό που ανέφερε πιο πάνω, δεν ξαναγύρισε στην αποκοτιά που η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε κάνει την προηγούμενη.

Τέλος, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήρθε να βρει τον Γάνια, αλλά δεν έμεινε στου πρίγκιπα παρά ένα λεπτό, κατά το οποίο βρήκε τον καιρό να ανακοινώσει (χωρίς κι αυτή να έχει ερωτηθεί) πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς θα έμενε εκείνη τη μέρα, και ίσως και την επομένη, στην Πετρούπολη, και πως ο άντρας της (ο Ιβάν Πέτροβιτς Πτίτσιν) ήταν και εκείνος επίσης εκεί, χωρίς αμφιβολία για να ασχοληθεί με τις υποθέσεις του Ευγένιου Παύλοβιτς. Φεύγοντας, πρόσθεσε ότι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε σήμερα τα νεύρα της και ότι η Αγλαΐα –το πιο παράξενο πράγμα– τα τσούγκρισε με όλη την οικογένεια, όχι μονάχα με τον πατέρα της και τη μητέρα της, αλλά ακόμη και με τις δυο αδελφές της. «Αυτό δεν ήταν καθόλου καλό». Όταν έδωσε αυτήν την πληροφορία, δήθεν πως το έφερε η κουβέντα (και που ήταν για τον πρίγκιπα μια πληροφορία τρομερά σημαντική), αυτή και ο αδελφός της σηκώθηκαν κι έφυγαν. Για την υπόθεση του «γιου του Παυλίστσεβ», ο Γάνια δεν είπε λέξη, ίσως το έκανε από προσποιητή μετριοφροσύνη, ίσως «για να περιορίσει τα αισθήματα του πρίγκιπα». Αυτός ωστόσο τον ευχαρίστησε ακόμη μια φορά για τους κόπους που είχε κάνει για να τελειώσει αυτή η υπόθεση.

Ευτυχισμένος τελικά που βρέθηκε μόνος, ο πρίγκιπας κατέβηκε από τη βεράντα, διέσχισε το δρόμο και πήγε μέσα στο πάρκο· ήθελε να σκεφτεί και είχε να πάρει μια απόφαση. Λοιπόν, αυτή η απόφαση ήταν ακριβώς από κείνες για τις οποίες δεν χρειάζεται να σκέφτεσαι πολύ, αλλά που τις πραγματοποιείς αμέσως: είχε μια ξαφνική

και τρομερή όρεξη να τα παρατήσει όλα εκεί και να φύγει βιαστικά, χωρίς να πει σε κανέναν αντίο και να ξαναγυρίσει εκεί απ' όπου ήρθε, στην απομάκρυνση και στη μοναξιά. Προαισθανόταν ότι, εάν έμενε ακόμα στο Παυλόβσκ, έστω και για μερικές μέρες, τότε θα τον αφομοιώσει το περιβάλλον και ο κόσμος αυτός μοιραία θα γίνει δικός του. Αλλά δεν το σκέφτηκε ούτε δέκα λεπτά αυτό και αμέσως έβγαλε το συμπέρασμα ότι η φυγή ήταν «αδύνατη» και ότι κάτι τέτοιο θα ήταν μικροψυχία. Τα προβλήματα που είχε μπροστά του ήταν τέτοια, που δεν είχε πια κανένα δικαίωμα να τα αφήσει άλυτα ή τουλάχιστον να μην καταβάλει καμιά προσπάθεια για να βρει μια λύση. Μ' αυτές τις σκέψεις γύρισε στο σπίτι του μη έχοντας κάνει ούτε ένα τέταρτο της ώρας περίπατο. Εκείνη τη στιγμή αισθανόταν απόλυτα δυστυχισμένος.

Ο Λέμπεντεβ αποσείαζε ακόμη, έτσι που κατά το βράδυ ο Κέλερ πρόφτασε να μπει στο σπίτι του πρίγκιπα. Δεν ήταν μεθυσμένος, αλλά ήρθε για διαχύσεις και εκμυστηρεύσεις. Το δήλωσε διαμιάς πως ήρθε να του διηγηθεί όλη του τη ζωή και πως αυτός ήταν ο λόγος που είχε μείνει στο Παυλόβσκ· δεν υπήρχε καμιά δυνατότητα να τον διώξει κανείς, δεν θα έφευγε για τίποτε στον κόσμο. Θέλησε να αρχίσει μια ομιλία που θα κρατούσε πολλή ώρα, αλλά από τις πρώτες κιόλας λέξεις πέρασε στο συμπέρασμα και ομολόγησε ότι είχε χάσει «κάθε σιά ήθιχ» (για το μοναδικό λόγο πως δεν πίστευε στον Θεό) και έφτασε στο σημείο να κλέβει.

– Μπορείτε, είπε, να φανταστείτε ένα παρόμοιο πράγμα!

– Ακούστε, Κέλερ, στη θέση σας δεν θα το ομολογούσα αυτό, εκτός κι αν ήταν απόλυτη ανάγκη, άρχισε ο πρίγκιπας. Άλλωστε είναι πολύ πιθανόν να συκοφαντείτε τον εαυτό σας σκόπιμα.

– Δεν το είπα αυτό παρά σ' εσάς, μονάχα σ' εσάς και αποκλειστικά για να συντελέσω στην ηθική μου ανάπτυξη. Δεν θα ξαναμιλήσω γι' αυτό σε κανέναν και θα πάρω το μυστικό μου στον τάφο. Μα, πρίγκιπα, αν μονάχα γνωρίζατε πόσο είναι δύσκολο στην εποχή μας να σου παρέχει κανείς χρήματα! Από πού να τα πάρω; Επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω. Δεν σου δίνουν παρά μια απάντηση: «Φέρε μου χρυσάφι και διαμάντια, και τότε θα σου δανείσουμε». Χρυσάφι και

διαμάντια, δηλαδή, αυτό ακριβώς που δεν έχω· μπορείτε να το φανταστείτε αυτό; Στο τέλος θύμωσα και μετά από μια στιγμή είπα: «Και με σμαράγδια θα μου δώσετε χρήματα;». «Ναι, και με σμαράγδια θα σου δώσουμε». Έτσι, λοιπόν, φόρεσα το καπέλο μου και βγήκα· ο διάολος να σας πάρει, αγύρτηδες που είστε! Μα το Θεό!

– Είχατε, λοιπόν, σμαράγδια;

– Σμαράγδια; Ω, πρίγκιπα! Κοιτάζετε ακόμη τη ζωή με μια γαλήνη και μια αφέλεια, ή μπορώ να πω ότι την αντιμετωπίζετε βουκολικά.

Ο πρίγκιπας όχι πως αισθάνθηκε οίκτο για τον Κέλερ, αλλά περισσότερο ντράπηκε ακούγοντας τις εκμυστηρεύσεις του. Μια σκέψη τού πέρασε από το μυαλό: «Δεν θα μπορούσε να κάνει κάτι κανείς γι' αυτόν τον άνθρωπο εξασκώντας επάνω του μια σωτήρια επιρροή;». Αυτός παραμέριζε άλλωστε, για διάφορες αιτίες, την ιδέα πως αυτή η επιρροή μπορεί να ήταν η δικιά του, όχι από μετριοφροσύνη, αλλά εξαιτίας του ιδιαίτερου τρόπου του να αντιμετωπίζει τα γεγονότα. Πιάσανε λίγο λίγο κουβέντα και είχε τόσο ενδιαφέρον που το αποτέλεσμα ήταν να μη θέλουν να χωριστούν. Ο Κέλερ άρχισε με μια καταπληκτική προθυμία να ομολογεί πράξεις που ήταν αδύνατο να φανταστείς πώς ένας άνθρωπος μπορεί να κάνει τέτοιες ομολογίες. Σε καθεμιά από τις εκμυστηρεύσεις του, διαβεβαίωνε ότι μετάνιωνε ειλικρινά και ότι η καρδιά του ήταν «γεμάτη δάκρυα»· αυτό δεν τον εμπόδιζε να εκθέτει τα λάθη του μ' ένα ύφος υπερηφάνειας και καμιά φορά μ' έναν τρόπο τόσο κωμικό, που ο πρίγκιπας και αυτός γελούσαν και οι δυο σαν τρελοί.

– Το ουσιώδες, είπε στο τέλος ο πρίγκιπας, είναι πως υπάρχει σ' εσάς μια παιδιάστικη εμπιστοσύνη και μια σπάνια ειλικρίνεια. Ξέρετε πως αυτό και μόνο φτάνει για να σας συγχωρέσουν πολλά πράγματα;

– Έχω ψυχή ευγενική, ευγενική και ιπποτική! διαβεβαίωσε ο Κέλερ με συγκίνηση. Αλλά ξέρετε, πρίγκιπα, αυτή η ευγένεια δεν υπάρχει παρά ως ιδανικό και, για να πω καλύτερα, ως δύναμη· όμως δεν καταφέρνω ποτέ τίποτε! Γιατί αυτό; Δεν μπορώ να το καταλάβω.

– Μην απελπίζεστε. Τώρα μπορεί να πει κανείς με βεβαιότητα

πως μου έχετε αποκαλύψει το βάθος της ψυχής σας. Εξάλλου, μου φαίνεται αδύνατο να υπάρχουν κι άλλα εκτός απ' αυτά που μου διηγηθήκατε. Δεν είναι αλήθεια;

— Αδύνατο; φώναξε ο Κέλερ με ύφος οίκτου· ω, πρίγκιπα, κρίνετε ακόμη τους ανθρώπους με τις ιδέες ενός Ελβετού.

— Είναι δυνατόν να έχετε ακόμη κι άλλα πράγματα να προσθέσετε; έκανε ο πρίγκιπας λίγο συγχυσμένος και λίγο έκπληκτος. Αλλά πέστε μου, Κέλερ, τι περιμένατε από μένα και μου κάνατε αυτές τις εκμυστηρεύσεις; Γιατί ήρθατε;

— Τι περίμενα από σας; Πρώτον, είναι να θαυμάζει κανείς σ' εσάς την απλότητα της ψυχής σ' όλη τη μαγεία της· είναι ευχάριστο να περνάει κανείς μια στιγμή κουβεντιάζοντας μαζί σας· ξέρω καλά πως έχω μπροστά μου έναν άνθρωπο μιας δοκιμασμένης αρετής, και δεύτερον... δεύτερον...

Έμεινε σιωπηλός.

— Μήπως θέλετε να μου ζητήσετε χρήματα; είπε ο πρίγκιπας πολύ σοβαρός και με ειλικρίνεια και μάλιστα κάπως δειλά.

Ο Κέλερ σιρίτησε· κοιτάζε τον πρίγκιπα ίσια στα μάτια με ύφος κατάπληκτο και χτύπησε δυνατά τη γροθιά στο τραπέζι.

— Ε, λοιπόν, να ο τρόπος σας με τον οποίο αποστομώνετε τους ανθρώπους. Ω, πρίγκιπα, έχετε μια αφέλεια και μια αθωότητα που ούτε στη χρυσή εποχή δεν ήταν γνωστές· και ξαφνικά η βαθιά ψυχολογική οξύνοιά σας διαπερνά έναν άνθρωπο σαν βέλος. Αλλά, επιτρέψτε μου, πρίγκιπα, αυτό χρειάζεται μια εξήγηση, γιατί εγώ... εγώ τα 'χω χαμένα! Εννοείται πως τελικός μου σκοπός ήταν να σας ζητήσω δανεικά, αλλά όμως εσείς με ρωτήσατε σαν να μην βρίσκατε σ' αυτό τίποτε το επιλήψιμο, σαν να επρόκειτο για ένα εντελώς φυσικό πράγμα.

— Ναι..., από τη δική σας τη μεριά, ήταν σαν το φυσικότερο όλων των πραγμάτων.

— Και αυτό δεν σας έκανε να επαναστατήσετε;

— Μα... γιατί λοιπόν;

— Ακούστε με, πρίγκιπα: έμεινα στο Παυλόβσκι από χθες το βράδυ, κατ' αρχάς εξαιτίας της ιδιαίτερης εκτίμησης που έχω για τον

Γάλλο αρχιεπίσκοπο Μπουρνταλού* (ανοίγαμε μπουκάλες στου Λέμπεντεβ ως τις τρεις το πρωί)· δεύτερον και κύριον (σας ορκίζομαι σ' όλα τα σημεία του σταυρού πως λέω την καθαρή αλήθεια) γιατί ήθελα να σας κάνω τη γενική μου εξομολόγηση και, ειλικρινά, από ενδιαφέρον για την ηθική μου ανάπτυξη. Μ' αυτήν τη σκέψη κοιμήθηκα, με τα μάτια γεμάτα δάκρυα, κατά τις τέσσερις η ώρα το πρωί. Πιστεύετε τώρα έναν άνθρωπο γεμάτο ευγενικά αισθήματα; Τη στιγμή ακριβώς που με έπαιρνε ο ύπνος πλημμυρισμένο δάκρυα εσωτερικά όπως και εξωτερικά (γιατί τελικά έκλαψα με λυγμούς, το θυμάμαι!), μια μοχθηρή σκέψη μου πέρασε από το μυαλό: «Και γιατί, τελικά, να μην του ζητήσω δανεικά χρήματα, αφού πρώτα θα του έχω κάνει την εξομολόγησή μου;». Έτσι ακριβώς προετοιμάζα την εξομολόγησή μου σαν μια μικρή πιατέλα, με τέλεια χόρτα ποτισμένα με δάκρυα, με σκοπό να σας καλοπιάσω και να σας προετοιμάσω για ένα δάνειο των εκατό πενήντα ρουβλίων. Δεν βρίσκετε πως αυτό είναι πρόστυχο;

— Είμαι σίγουρος πως δεν έγιναν έτσι, πρόκειται απλώς για μια σύμπτωση. Δύο σκέψεις διασταυρώθηκαν στο μυαλό σας: είναι ένα συνηθισμένο φαινόμενο, με το οποίο κι εγώ ο ίδιος είμαι αριετά εξοικειωμένος. Νομίζω πως αυτό δεν είναι καλό, και βλέπετε, Κέλερ, είναι το πράγμα για το οποίο κατηγορώ τον εαυτό μου. Αυτό που είπατε μπορώ να το πάρω πως ήταν για μένα. Μου συνέβη κι εμένα τον ίδιο μερικές φορές να σκεφτώ —συνέχισε ο πρίγκιπας με ύφος στοχαστικό, σαν ένας άνθρωπος που αυτή η ερώτηση τον ενδιέφερε βαθιά— πως όλος ο κόσμος είναι έτσι, και άρχισα να δικαιολογώ τον εαυτό μου, γιατί είναι δύσκολο να αντιδράσει κανείς σ' αυτές τις διπλές σκέψεις. Μιλώ από πείρα. Ένας Θεός ξέρει από πού έρχονται αυτές οι σκέψεις και πώς προκύπτουν! Αλλά να που το νομάζετε αυτό ξεκάθαρα πρόστυχιά! Θα ξαναρχίσω λοιπόν και εγώ να φοβάμαι αυτές τις σκέψεις. Όπως και να 'ναι, δεν είμαι εγώ ο αρμό-

* Εδώ ο Κέλερ μιλώντας για το διάσημο αρχιεπίσκοπο Μπουρνταλού, εννοεί το κρασί Μπορντώ. Είναι μια φράση που χρησιμοποιούσαν για να υποδηλώσουν την κρασσοικατάλυξη.

διος για να σας κρίνω. Δεν νομίζω άλλωστε πως η λέξη προστυχιά έχει εδώ τη θέση της· τι σιέφτεστε λοιπόν γι' αυτό; Καταφύγατε στην πονηριά για να μου πάρετε χρήματα με τα δάκρυά σας, αλλά εσείς ο ίδιος ορκίζεστε πως η εξομολόγησή σας είχε ακόμη ένα σκοπό, ένα σκοπό ευγενικό και αφιλοκερδή. Όσο για τα χρήματα, σας χρειάζονται για να γλεντήσετε, δεν είναι έτσι; Κι αυτό, μετά από μια εξομολόγηση σαν κι αυτήν που κάνατε, είναι βέβαια μια ηθική έλλειψη. Αλλά, πώς να ξεριζώσεις από τη μια στιγμή στην άλλη τη συνήθεια για γλέντι; Είναι αδύνατο. Προς τι, λοιπόν; Το καλύτερο είναι να το θέσουμε στην κρίση της συνείδησής σας· τι σιέφτεστε λοιπόν;

Ο πρίγκιπας έριξε στον Κέλερ ένα βλέμμα με εξαιρετική περιέργεια. Ήταν φανερό ότι η ερώτηση για τη διπλή σιέφη, τον απασχολούσε από καιρό.

– Μετά απ' αυτά τα λόγια, δεν μπορώ να εξηγήσω πώς μπορεί κανείς να σας αποκαλεί ηλίθιο! φώναξε ο Κέλερ.

Ο πρίγκιπας κατακοκίνισε.

– Ο ιεροκήρυκας Μπουρνταλού δεν θα συγχωρούσε έναν άνθρωπο με αδυναμίες, εσείς όμως μου φερθήκατε με επιείκεια και με κρίνατε με ανθρωπισμό. Για να τιμωρηθώ και για να αποδείξω πόσο είμαι συγκινημένος, παραιτούμαι από τα εκατόν πενήντα ρούβλια. Θα ήμουν ευχαριστημένος με είκοσι πέντε. Γιατί αυτά έχω ανάγκη, το λιγότερο για δυο εβδομάδες. Δεν θα ξαναέρθω να σας ζητήσω χρήματα πριν από δεκαπέντε μέρες. Ήθελα να ευχαριστήσω την Αγία-σσια, αλλά αυτή δεν τ' αξίζει καθόλου. Ω, αγαπητέ μου πρίγκιπα, ο Θεός να σας ευλογεί!

Εν τω μεταξύ, ο Λέμπεντεβ, που γύρισε από την Πετρούπολη, μπήκε και σούφρωσε τα φρύδια βλέποντας το χαρτονόμισμα των είκοσι πέντε ρουβλίων μέσα στα χέρια του Κέλερ. Αλλά αυτός μόλις πήρε τα χρήματα, βιάστηκε να εξαφανιστεί. Ο Λέμπεντεβ άρχισε αμέσως να τον κακολογεί.

– Είστε άδικος· μετάνιωσε ειλικρινά, παρατήρησε τέλος ο πρίγκιπας.

– Αλλά τι αξίζει η μετάνοιά του; Είναι ακριβώς όπως και η δική

μου χθες το βράδυ: «Είμαι τιποτένιος, είμαι τιποτένιος». Δεν είναι παρά λέξεις.

– Ω, δεν ήταν παρά λέξεις, ε; Κι εγώ που νόμιζα...

– Ε, λοιπόν, να, σ' εσάς και μόνον σ' εσάς θα πω την αλήθεια, γιατί εσείς μαντεύετε την καρδιά του ανθρώπου. Μέσα μου, τα λόγια και οι πράξεις, το ψέμα και η αλήθεια ανακατώνονται μ' έναν τέλειο αυθορμητισμό. Η αλήθεια και οι πράξεις αποτελούν για μένα την ειλικρινή μετάνοια, με πιστεύετε ή δεν με πιστεύετε, σας ορκίζομαι πως είναι ακριβώς έτσι· όσο για τα λόγια και τα ψέματα, αυτά μου έρχονται με μια καταχθόνια σκέψη (που δεν λέει να μου αφήσει το μυαλό), με την οποία αισθάνομαι μια ώθηση να ξεγελάσω τους ανθρώπους και να έχω κάποιο κέρδος με τα δάκρυα της μετανοίας μου! Σας δίνω το λόγο μου πως είναι ακριβώς έτσι! Δεν θα το έλεγα αυτό σε κάποιον άλλον, θα γελούσε ή θα με έφτυνε με αηδία· αλλά εσείς, πρίγκιπα, θα με κρίνετε με ανθρωπιά.

– Ε, λοιπόν, είναι ακριβώς αυτά που μου είπε τώρα μόλις και ο άλλος, φώναζε ο πρίγκιπας, και έχετε και οι δυο ένα ύφος λες και καμαρώνετε! Με κάνετε και απορώ· εντούτοις, είναι πιο ειλικρινής από σας, γιατί εσείς κάνατε το ψέμα ένα αληθινό επαγγελμα. Λοιπόν, φτάνουν τα τσακίσματα, Λέμπεντεβ! Μη βάζετε το χέρι στην καρδιά σας. Δεν έχετε τίποτε να μου πείτε; Δεν έρχεστε ποτέ να με δείτε χωρίς λόγο...

Ο Λέμπεντεβ άρχισε πάλι να κάνει γκριμάτσες και να ζαρώνει.

– Σας περίμενα όλη τη μέρα για να σας κάνω μια ερώτηση. Δεν θα μπορούσατε, έστω μια φορά στη ζωή σας, με την πρώτη λέξη να μου πείτε την αλήθεια; Πήρατε καθόλου μέρος χθες στο επεισόδιο με την καρότσα; Ναι ή όχι;

Ο Λέμπεντεβ παραδόθηκε σε καινούργιους μορφασμούς, άρχισε να χασκογελάει, μετά έτριβε τα χέρια και τέλος να φτερνίζεται, αλλά δεν αποφάσιζε να προφέρει μια λέξη.

– Βλέπω πως πήρατε μέρος.

– Ω, τίποτε άλλο από έναν έμμεσο τρόπο! Λέω την καθαρή αλήθεια. Ο μόνος μου ρόλος στην υπόθεση συνίστατο να κάνω γνωστό, σε ένα μικρό χρόνο, σε ένα κάποιο πρόσωπο, πως είχα κόσμο στο σπί-

τι μου και πως αυτοί και αυτοί βρίσκονταν εκεί.

– Ξέρω ότι στείλατε εκεί πέρα το γιο σας, άλλωστε μου το είπε ο ίδιος. Μα τι σημαίνει λοιπόν αυτή η ραδιουργία; φώναξε ο πρίγκιπας με ανυπομονησία.

– Δεν είναι δική μου δουλειά, είπε ο Λέμπεντεβ χειρονομώντας. Αυτή η ραδιουργία είναι έργο των άλλων προσώπων· και είναι, για να πω καλύτερα, μια επιθυμία παρά μια ραδιουργία.

– Μα, για τι πράγμα πρόκειται; Εξηγήστε μου για την αγάπη του Χριστού! Είναι δυνατόν να μην καταλαβαίνετε πως αυτή η υπόθεση με αφορά άμεσα; Δεν βλέπετε πως ψάχνουν να δυσφημήσουν τον Ευγένιο Παύλοβιτς;

– Πρίγκιπα, εκλαμπρότατε πρίγκιπα! φώναξε ο Λέμπεντεβ αρχίζοντας να ξαναμαζεύεται. Δεν μου επιτρέπεται να σας πω όλη την αλήθεια. Έχω ήδη δοκιμάσει περισσότερο από μια φορά να σας τα ειθέσω, αλλά εσείς ποτέ σας δεν μ' αφήσατε να συνεχίσω...

Ο πρίγκιπας σώπασε και σκέφτηκε.

– Ε, λοιπόν, πείτε μου την αλήθεια, πρόφερε με κόπο και μ' ένα ύφος που άφηνε να μαντέψεις μια ορμητική εσωτερική πάλη.

– Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα..., άρχισε αμέσως ο Λέμπεντεβ.

– Σωπάστε, σωπάστε! του φώναξε ο πρίγκιπας με παραφορά. (Ήταν κόκκινος από αγανάκτηση και ίσως να ντρεπόταν κιόλας). Είναι αδύνατο· όλα αυτά είναι παράλογα και συκοφαντίες, από σας ή από άλλους τρελούς σαν κι εσάς. Σας απαγορεύω να μου ξαναμιλήσετε γι' αυτό ποτέ!

Αργά το βράδυ, κατά τις έντεκα, ο Κόλια έφτασε μ' ένα σωρό νέα, και της Πετρούπολης, μα και του Παυλόβσκ. Διηγήθηκε εν συντομία αυτά που ήταν της Πετρούπολης (που αφορούσαν κυρίως τον Ιππόλυτο και το χθεσινό επεισόδιο), έχοντας την πρόθεση να μιλήσει με λεπτομέρειες γι' αυτά αργότερα, και βιάστηκε να περάσει στα νέα του Παυλόβσκ. Είχε γυρίσει από την Πετρούπολη πριν τρεις ώρες και, πριν να πάει στο σπίτι του πρίγκιπα, πήγε κατευθείαν στους Επάντσιν. «Είναι φρικτό το τι έγινε εκεί πέρα!». Και ως αιτία, το πρώτο πλάνο του σκανδάλου ήταν το επεισόδιο με την καρότσα· αλλά είχε συμβεί και ένα άλλο γεγονός που ούτε αυτός, ούτε ο πρίγκι-

πας το γνώριζαν. «Εννοείται πως εγώ δεν έκανα τον κατάσκοπο, ούτε θέλησα να ρωτήσω κανέναν· άλλωστε, με δέχτηκαν τόσο καλά, που ούτε το περίμενα· αλλά δεν μου είπε κανείς ούτε μια λέξη, πρίγκιπα, για σας!». Αλλά, να το κυριότερο νέο: η Αγλαΐα μάλωσε με τους δικούς της εξαιτίας του Γάνια. Κανένας δεν γνωρίζει τις λεπτομέρειες του καβγά, αλλά ξέρουν ότι ο Γάνια ήταν η αιτία γι' αυτό (το φανταζόσαστε αυτό;): ο καβγάς ήταν ορμητικός και σημαίνει πως πρόκειται για μια σημαντική αιτία. Ο στρατηγός γύρισε αργά, κατσούφης· έφερε μαζί του τον Ευγένιο Παύλοβιτς, που τον δεχτήκανε με ανοιχτή αγκαλιά και που αυτός ήταν γεμάτος από καλή διάθεση και ευπροσηγορία. Ένα νέο, ακόμη πιο σπουδαίο, ήταν αυτό εδώ. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα φώναξε στη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που καθόταν στο άλλο δωμάτιο με τις κόρες της, και της απαγόρευσε για πάντα την είσοδο στο σπίτι της· αυτή η απαγόρευση άλλωστε έγινε με τον πιο ευγενικό τρόπο. «Το άκουσα από την ίδια τη Βάρια», πρόσθεσε ο Κόλια. Μα όταν βγήκε από το δωμάτιο της στρατηγίνας και αποχαιρέτησε τις δεσποινίδες, αυτές δεν γνώριζαν πως το σπίτι τους της ήταν πια κλειστό για πάντα και πως τις άφηνε οριστικά.

— Εν τω μεταξύ η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήρθε εδώ κατά τις εφτά, έκανε ο πρίγκιπας με απορία.

— Και κατά τις οκτώ ήταν που τη διώχνανε. Λυπάμαι πολύ τη Βάρια και τον Γάνια... Χωρίς αμφιβολία, είναι πάντοτε μπλεγμένοι σε ραδιουργίες· είναι μια συνήθεια την οποία δεν μπορούν να αποχωρίστούν. Δεν μπόρεσα ποτέ μου να μάθω αυτό που μηχανορραφούν, και δεν θέλω να το μάθω. Αλλά σας διαβεβαιώνω, καλέ μου, αγαπητέ μου πρίγκιπα, ότι ο Γάνια έχει καρδιά. Είναι ένας άνθρωπος χαμένος, από πολλές απόψεις, αλλά υπάρχουν σ' αυτόν χαρίσματα που αξίζουν να αποκαλύψει κανείς και δεν θα συγχωρέσω ποτέ στον εαυτό μου που δεν τον είχα καταλάβει πιο μπροστά... Δεν ξέρω αν πρέπει να συνεχίσω να συναναστρέφομαι τους Επάντσιν μετά απ' αυτό που έγινε με τη Βάρια. Από την πρώτη κιόλας μέρα, είναι αλήθεια, κρατούσα την πλήρη ανεξαρτησία μου και τις αποστάσεις μου· αλλά ωστόσο, πρέπει να το σκεφτώ.

– Έχετε άδικο να λυπάστε τόσο τον αδελφό σας, παρατήρησε ο πρίγκιπας. Εάν τα πράγματα έφτασαν εκεί, είναι γιατί ο Γαβρίλα Αρ-νταλιόνοβιτς έχει γίνει επικίνδυνος στα μάτια της Λιζαβέτας Προκό-φιεβνα· λοιπόν, κάποιες από τις ελπίδες του επιβεβαιώνονται.

– Ποιες ελπίδες; Τι θέλετε να πείτε; φώναξε ο Κόλια κατάπλη-κτος. Δεν θα σκεφτόσασταν πως η Αγλαΐα... Αυτό είναι αδύνατο!

Ο πρίγκιπας σιωπούσε.

– Είσατε τρομερός σκεπτικιστής, πρίγκιπα, πρόσθεσε ο Κόλια σ' ένα ή δυο λεπτά. Παρατηρώ πως εδώ και λίγο καιρό πέφτετε σ' έναν υπερβολικό σκεπτικισμό· αρχίζετε να μην πιστεύετε πια σε τί-ποτε, και για όλα κάνετε υποθέσεις..., αλλά τη χρησιμοποίησα σω-στά εδώ τη λέξη «σκεπτικιστής»;

– Νομίζω πως ναι, αν και δεν είμαι κι εγώ ο ίδιος απόλυτα σίγου-ρος.

– Εντούτοις, ξαναπαίρνω αυτήν τη λέξη· έχω βρει μια που ταιριάζ-ζει καλύτερα στη σκέψη μου! φώναξε ξαφνικά ο Κόλια. Δεν είσατε ένας σκεπτικιστής, είσατε ένας ζηλιάρης! Ο Γάνια σάς εμπνέει μια καταχθόνια ζήλια, εξαιτίας μιας υπερήφανης κοπέλας.

Εκεί ακριβώς ο Κόλια πετάχτηκε όρθιος και άρχισε να γελάει, όπως ποτέ ίσως δεν είχε γελάσει. Το γέλιο του κόπηκε ξαφνικά όταν είδε ότι ο πρίγκιπας κατακοκκίνισε. Τον ευχαρίστησε η σκέψη πως αυτός ζήλευε εξαιτίας της Αγλαΐας. Αλλά σώπασε μόλις κατάλαβε ότι τον είχε πικράνει ειλικρινά. Άρχισαν τότε να μιλάνε με πολύ σο-βαρότητα· η συνομιλία τους διήρκεσε ακόμη μία ή μιάμιση ώρα.

Την επομένη ο πρίγκιπας πήγε στην Πετρούπολη, όπου μια επείγουσα υπόθεση τον κράτησε εκεί μέχρι το απόγευμα. Τη στιγ-μή που ξαναγύριζε στο Παυλόβσκ, κατά τις πέντε, συνάντησε στο σιδηροδρομικό σταθμό τον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Αυτός τον τράβη-ξε ορμητικά από το χέρι και ριχνοντας αριστερά και δεξιά βλέμμα-τα φοβισμένα, τον έκανε ν' ανέβει μαζί του σ' ένα βαγόνι της πρώ-της θέσης. Φλεγόταν από την επιθυμία να κουβεντιάσει για ένα θέ-μα σημαντικό.

– Κατ' αρχάς, αγαπητέ μου πρίγκιπα, μη μου θυμώνεις· εάν έχεις κάτι εναντίον μου, ξέχασέ το. Χθες ήθελα να έρθω σπίτι σου, αλλά

δεν ήξερα πώς θα σκεφτόταν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα... Σπίτι μου, είναι μια αληθινή κόλαση· θα έλεγε κανείς ότι μια αινιγματική σφίγγα τοποθετήθηκε κάτω από τη στέγη μας· εγώ είμαι εκεί χωρίς να καταλαβαίνω τίποτα. Όσο για σένα, είσαι, κατά τη γνώμη μου, είσαι ο λιγότερο ένοχος απ' όλους μας· αν και είσαι η αιτία για πολλές περιπλοκές. Βλέπεις, πρίγκιπα, η φιλανθρωπία είναι πράγμα ευχάριστο, όχι όμως και τόσο. Ίσως να δοκίμασες κι εσύ ο ίδιος αυτήν την εμπειρία. Βέβαια, αγαπώ την καλοσύνη και εκτιμώ τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, αλλά...

Ο στρατηγός μιλούσε ώρα πολλή σ' αυτό το ύφος, αλλά τα λόγια του ήταν κυρίως ασυνάρτητα. Έβλεπε κανείς πως ήταν ταραγμένος και συγχυσμένος σε υψηλό βαθμό από ένα φαινόμενο εντελώς ακατανόητο.

— Για μένα δεν υπάρχει αμφιβολία πως δεν έχεις καμιά σχέση μ' όλα αυτά, είπε τελικά λίγο πιο καθαρά. Αλλά σε παρακαλώ, φιλικά, να μην έρθεις να μας δεις για λίγο καιρό, μέχρι που να γυρίσει ο αέρας. Όσο γι' αυτό που αφορά τον Ευγένιο Παύλοβιτς, φώναζε με έξαψη, όλα όσα διηγήθηκαν δεν είναι παρά μια αβάσιμη συκοφαντία, η χειρότερη από τις συκοφαντίες! Είναι ένα κακό κουτσομπολιό, πρόκειται για ραδιουργία· θέλουν να τα γκρεμίσουν όλα και να μας κάνουν να μαλώνουμε ο ένας με τον άλλον. Βλέπεις, πρίγκιπα, σου το λέω εμπιστευτικά: ανάμεσα στον Ευγένιο και σ' εμάς δεν έχει ειπωθεί ακόμη καμιά λέξη, κατάλαβες; Τίποτε δεν μας δένει τώρα. Αυτή η λέξη όμως ίσως ειπωθεί· ίσως να γίνει γρήγορα, από τη μια στιγμή στην άλλη. Μα γιατί; Με ποια πρόθεση το έκαναν; Δεν μπορώ να το εξηγήσω. Αυτή η γυναίκα είναι συνταρακτική, εκκεντρική· την φοβάμαι τόσο πολύ που έχασα σχεδόν τον ύπνο μου. Και αυτή η καρότσα με τα άσπρα άλογα... να τι ονομάζουν ακριβώς οι Γάλλοι σικ! Ποιος της δίνει τα λεφτά για να ζει; Στο λόγο μου, είχα κάποια μέρα την ένοχη ιδέα ότι της τα δίνει ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Αλλά είναι φανερό πως κάτι τέτοιο είναι αδύνατο. Λοιπόν, γιατί ψάχνει αιτία για να μας κάνει να μαλώνουμε; Να το αίνιγμα! Για να κρατήσει κοντά της τον Ευγένιο Παύλοβιτς; Αλλά σου το επαναλαμβάνω και σου ορκίζομαι πως αυτός δεν τη γνωρίζει και πως οι συ-

ναλλαγματικές είναι μια εφεύρεση κακόγουστη. Και τι αδιαντροπιά να του μιλάει έτσι στον ενικό μέσα στο δρόμο! Είναι μια ολοκάθαρη συνωμοσία! Είναι ολοφάνερο ότι οφείλουμε να αποκρούσουμε αυτήν τη ραδιουργία με περιφρόνηση και να διπλασιάσουμε την εκτίμησή μας για τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Αυτό ακριβώς είπα και στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Τώρα, θα σου πω την πιο κρυφή μου σκέψη· είμαι απόλυτα πεπεισμένος ότι θέλει μ' αυτό να εκδικηθεί εμένα προσωπικά εξαιτίας των γεγονότων που είχαν γίνει παλιά, θυμάσαι; Κι όμως, ποτέ δεν ήμουν ένοχος απέναντί της. Κοκκινίζω ακόμη και όταν το σκέφτομαι. Και να τώρα που φανερώθηκε και πάλι, αν και την νόμιζα οριστικά χαμένη. Πού είναι λοιπόν αυτός ο Ρογκόζιν; Σας ρωτάω. Νόμιζα πως αυτή είχε γίνει από πολύ καιρό τώρα κυρία Ρογκόζιν.

Με δυο λόγια ο στρατηγός τα είχε εντελώς χαμένα. Όλη αυτή τη μία ώρα που διήρκεσε η διαδρομή, μονολογούσε, κάνοντας ο ίδιος τις ερωτήσεις και τις απαντήσεις, σφίγγοντας τα χέρια του πρίγκιπα, επιτυγχάνοντας να τον πείσει πως δεν είχε σκιά υποψίας γι' αυτόν. Αυτό ήταν για τον πρίγκιπα το ουσιωδέστερο σημείο. Τελείωσε μιλώντας για το θείο του Ευγένιου Παύλοβιτς, που ήταν επικεφαλής μιας διαχειρίσεως στην Πετρούπολη. «Είναι, είπε, ένας εβδομηντάρης, που κρατάει μια περιβλεπτο θέση· είναι ένας φιλήδονος και ένας καλοφαγάς· με δυο λόγια, ένας γέρος με σφρίγος... Χα, χα! Ξέρω πως έχει ακούσει να μιλούν για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και πως επιζητούσε την εύνοιά της. Πήγα πριν λίγες μέρες να τον δω· δεν δέχεται γιατί είναι άρρωστος, αλλά είναι πλούσιος, πλούσιος· έχει μεγάλη επιρροή και... ο Θεός να του χαρίζει ζωή για πολύ καιρό ακόμη! Αλλά τελικά ο Ευγένιος Παύλοβιτς θα κληρονομήσει όλη του την περιουσία... Ναι, ναι, παρ' όλα αυτά όμως εγώ φοβάμαι. Υπάρχει στον αέρα μια βλαβερή τύχη που πλανιέται σαν μια νυχτερίδα και εγώ φοβάμαι, φοβάμαι...».

XII

Ήταν κατὰ τις εφτά το βράδυ, που ο πρίγκιπας ετοιμαζόταν να κάνει τον περίπατό του στο πάρκο, όταν ξαφνικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα εμφανίστηκε μόνη της στη βεράντα και κατευθύνθηκε προς αυτόν.

– Πρώτον, είπε, να μην υποθέσεις πως ήρθα για να σου ζητήσω συγγνώμη. Τι κουταμάρα! Εσύ μόνον έχεις όλα τα άδικα.

Ο πρίγκιπας σώπαινε.

– Είσαι ένοχος, ναι ή όχι;

– Ούτε περισσότερο, ούτε λιγότερο από σας. Άλλωστε, ούτε εσείς ούτε εγώ δεν αμαρτήσαμε από πρόθεση. Εδώ και τρεις μέρες θεωρούσα τον εαυτό μου ένοχο. Τώρα όμως βλέπω πως δεν είναι έτσι.

– Ω, έτσι λοιπόν, ε! Καλά, κάθισε και άκου, γιατί δεν έχω την πρόθεση να μείνω όρθια.

Και οι δυο τους κάθισαν.

– Δεύτερον, ούτε μια λέξη για εκείνα τα παλιόπαιδα. Δεν έχω παρὰ δυο λεπτά να μιλήσω μαζί σου· ήρθα για να σου ζητήσω μια πληροφορία (κι εσύ πίστεψες, ένας Θεός ξέρει τι, έτσι δεν είναι;) και εάν πεις έστω και μια λέξη για κείνα τα παλιόπαιδα, σηκώνομαι και φεύγω και όλα θα τελειώσουν μεταξύ μας.

– Καλά, απάντησε ο πρίγκιπας.

– Επίτρεψέ μου να σου κάνω μια ερώτηση· έχεις στείλει ένα γράμμα στην Αγγλία, εδώ και δύο ή δυόμισι μήνες, σχεδόν το Πάσχα;

– Χμ... ναι.

– Για ποιο λόγο; Τι περιείχε αυτό το γράμμα; Δείξ' το μου!

Τα μάτια της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα άστραψαν και έτρεμε από ανυπομονησία.

– Δεν έχω αυτό το γράμμα, απάντησε ο πρίγκιπας έκπληκτος και

τρομερά φοβισμένος. Εάν υπάρχει ακόμη, θα το έχει η Αγλαΐα Ιβάνοβνα...

– Άσε τις πονηριές! Τι της έγγραφες;

– Δεν κάνω πονηριές και δεν έχω τίποτε να φοβηθώ. Δεν βλέπω γιατί δεν θα μου ήταν επιτρεπτό να της γράψω...

– Σώπα! Θα μιλήσεις μετά. Τι έλεγες μέσα στο γράμμα; Γιατί κοκκίνισες;

Ο πρίγκιπας σκέφτηκε για ένα λεπτό.

– Δεν γνωρίζω τις σκέψεις σας, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Βλέπω μόνο πως αυτό το γράμμα ήταν η αιτία να λυπηθείτε πολύ. Παραδεχτείτε πως θα μπορούσα να αρνηθώ να απαντήσω σε μια παρόμοια ερώτηση. Αλλά, για να σας αποδείξω ότι δεν έχω τίποτε να φοβηθώ γι' αυτό το γράμμα και ότι ούτε μετάνιωσα ούτε κοκκινίζω που το έγραψα (λέγοντας αυτά ο πρίγκιπας έγινε δυο φορές περισσότερο κόκκινος), θα σας τα πω τι έγγραφε, γιατί νομίζω πως το θυμάμαι απ' έξω.

Και ο πρίγκιπας επανέλαβε σχεδόν λέξη προς λέξη το κείμενο από το γράμμα.

– Τι συγκεχυμένα λόγια! Τι σημαίνουν λοιπόν όλες αυτές οι βλακείες; ρώτησε σκυθρωπή η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα που είχε ακούσει το γράμμα με μεγάλη προσοχή.

– Ούτε εγώ ο ίδιος δεν το ξέρω πολύ καλά· αυτό που ξέρω είναι πως το αίσθημά μου είναι ειλικρινές. Είχα εκεί κάτω στιγμές γεμάτες έντονη ζωή και υπέρμετρες ελπίδες.

– Τι ελπίδες;

– Μου είναι δύσκολο να το εξηγήσω, όμως δεν ήταν καθόλου τέτοιες που φαντάζεστε αυτήν τη στιγμή. Ελπίδες... με μια λέξη, ελπίδες για το μέλλον κι ελπίδες χαράς γιατί σκεφτόμουν πως ίσως εκεί κάτω να μην ήμουν ένας ξένος. Αισθανόμουν ευτυχισμένος με τη σκέψη να ξαναγυρίσω στην πατρίδα μου. Έτσι ένα ηλιόλουστο πρωινό, πήρα την πένα και της έγραψα αυτό το γράμμα. Γιατί το έγραψα σ' αυτήν; Δεν το ξέρω. Είναι καμιά φορά στιγμές που θέλει κανείς να έχει ένα φίλο δίπλα του· χωρίς αμφιβολία, αυτό το αίσθημα ήταν που με οδήγησε..., πρόσθεσε ο πρίγκιπας μετά από σιωπή.

- Είσαι ερωτευμένος;
- Θεέ μου, όχι. Εγώ... εγώ τής έγραψα σαν να ήταν αδελφή μου. Γι' αυτό και υπέγραψα με το όνομα του αδελφού.
- Χμ, καλή φαντασία! Κατάλαβα!
- Μου είναι πολύ λυπηρό να απαντώ σε παρόμοιες ερωτήσεις, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.
- Το ξέρω, αλλά αυτό μου είναι εντελώς αδιάφορο. Άκουσε, πες μου την αλήθεια, σαν να μιλάς μπροστά στον Θεό! Ψεύδεσαι ή δεν ψεύδεσαι;
- Δεν ψεύδομαι.
- Το λες αλήθεια όταν διαβεβαιώνεις πως δεν είσαι ερωτευμένος;
- Μου φαίνεται πως είναι η μόνη αλήθεια.
- Ω, σου «φαινεται»! Εκείνο το παλιόπαιδο το έφερε το γράμμα;
- Παρακάλεσα τον Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς να...
- Το παλιόπαιδο, το παλιόπαιδο! είπε με θυμό η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Δεν γνωρίζω κανέναν Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς. Το παλιόπαιδο!
- Ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς...
- Το παλιόπαιδο, σου λέω!
- Όχι, δεν είναι ένα παλιόπαιδο! Είναι ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, συμπλήρωσε ο πρίγκιπας χωρίς να υψώσει τη φωνή, αλλά σταθερά.
- Καλά, καλά, μικρό μου. Σου το σημειώνω κι αυτό!
- Έκρυψε την ταραχή της για ένα λεπτό για να ξαναπάρει αναπνοή.
- Και τι σημαίνει ο «φτωχός ιππότης»;
- Δεν έχω ιδέα, αυτό έγινε ερήμην μου, χωρίς αμφιβολία είναι κάποιο αστείο.
- Με φώτισες! Μα είναι δυνατόν να ενδιαφέρεται για σένα; Αυτή η ίδια σε έχει πει «τέρας» και «ηλίθιο».
- Θα μπορούσατε να μη μου το λέγατε αυτό, παρατήρησε ο πρίγκιπας με ύφος επιτιμητικό και σχεδόν με χαμηλή φωνή.
- Μη θυμώνεις. Αυτή είναι μια κοπέλα αυταρχική, άμυαλη, ένα παιδί κακομαθημένο. Εάν ερωτευθεί κάποιον τον βρίζει δημοσίως και τον κοροϊδεύει κατάμουτρα. Και εγώ η ίδια ήμουν έτσι. Μονάχα, σε παρακαλώ, μη θριαμβολογείς, μικρέ μου, δεν είναι για σένα,

αρνούμαι να το πιστέψω, αυτό δεν θα γίνει ποτέ! Σου το λέω για να πάρεις από τώρα τα μέτρα σου. Άκουσε: ορκίσου μου πως δεν θα παντρευτείς την άλλη.

– Τι λέτε εκεί, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα; έκανε ο πρίγκιπας αναπηδώντας με έκπληξη.

– Μα δεν είχες φτάσει στο σημείο να την παντρευτείς;

– Ναι, είχα φτάσει στο σημείο να την παντρευτώ, μουρμούρισε ο πρίγκιπας χαμηλώνοντας το κεφάλι.

– Λοιπόν, μ' αυτήν είσαι ερωτευμένος; Ήρθες εδώ γι' αυτήν; Γι' αυτήν τη γυναίκα;

– Δεν ήρθα εδώ για να παντρευτώ, απάντησε ο πρίγκιπας.

– Υπάρχει στον κόσμο κάτι ιερό για σένα;

– Ναι.

– Ορκίζεσαι πως δεν ήρθες για να παντρευτείς αυτήν τη γυναίκα;

– Ορκίζομαι σ' ό,τι θέλετε.

– Σε πιστεύω· φίλησέ με. Τελικά ανάσana ελεύθερα. Αλλά ξέρε το καλά πως η Αγγαίτza δεν σ' αγαπάει, πάρε τα μέτρα σου, δεν θα γίνει ποτέ γυναίκα σου, όσο εγώ βρίσκομαι σ' αυτόν τον κόσμο. Το άκουσες;

– Άκουσα.

Ο πρίγκιπας είχε γίνει τόσο κόκκινος που δεν μπορούσε να κοιτάξει τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στο πρόσωπο.

– Βάλτο καλά αυτό στο κεφάλι σου. Σε περίμενα σαν τη Θεία Πρόνοια (δεν το άξιζες καθόλου!), έβρεχα τη νύχτα το προσκέφαλό μου με δάκρυα· ω, όχι εξαιτίας σου, μικρέ μου φίλε, ησύχασε. Έχω έναν άλλο καημό, που είναι αιώνια ο ίδιος. Αλλά να γιατί σε περίμενα με τόση ανυπομονησία: πιστεύω ακόμη πως ο ίδιος ο Θεός είναι που σ' έστειλε κοντά μου, σαν ένα φίλο και αδελφό. Δεν έχω πλάι μου κανέναν, εκτός από τη γριά Μπιελοκόνσκι, που κι αυτή η ίδια έφυγε· άλλωστε, τα γεράματα την κάνανε ανόητη σαν ένα πρόβατο. Τώρα απάντησέ μου απλά μ' ένα ναι ή μ' ένα όχι· ξέρεις γιατί αυτή φώναζε την προηγούμενη μέρα από την καρότσα της;

– Στο λόγο της τιμής μου, δεν πήρα μέρος σ' όλα αυτά και δεν ξέρω τίποτε.

– Φτάνει! Σε πιστεύω. Τώρα έχω άλλη γνώμη πάνω σ’ αυτό, αλλά χθες το πρωί ακόμη έριχνα στον Ευγένιο Παύλοβιτς όλες τις ευθύνες γι’ αυτά που έγιναν. Είχα αυτήν την ιδέα όλη τη μέρα προχθές και όλο το πρωί χθες. Τώρα, δεν μπορώ να συμφωνήσω μαζί τους: είναι φανερό ότι κάποιος τον κοροΐδεψε σαν ένα βλάκκα· προς τι, γιατί, για ποιο σκοπό; Η κίνηση, αυτή η ίδια, είναι ήδη ύποπτη και δυσάρεστη. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν θα παντρευτεί την Αγλαΐα, εγώ σου το λέω! Μπορεί να είναι εξαιρετικός άνθρωπος, όμως θα γίνει όπως το είπα. Και πριν απ’ αυτό το επεισόδιο, ήμουν διστακτική: τώρα η απόφασή μου άρθηκε: «Βάλτε με πρώτα στο φέρετρό μου και χώστε με στη γη· μετά απ’ αυτό παντρεύτε την κόρη σας», να τι είπα σήμερα στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, ακριβώς τα λόγια μου. Βλέπεις τι εμπιστοσύνη σου έχω, το βλέπεις;

– Το βλέπω και καταλαβαίνω.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα παρατήρησε τον πρίγκιπα μ’ ένα βλέμμα διαπεραστικό. Ίσως φλεγόταν από την επιθυμία να μάθει τι εντύπωση του έκανε που ήρθε να του πει για τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

– Δεν ξέρεις τίποτα για τον Γαβρίλα Ιβόλγκιν;

– Δηλαδή... ξέρω πολλά πράγματα.

– Το ήξερες, ναι ή όχι, πως έχει φιλίες με την Αγλαΐα;

– Το αγνοούσα εντελώς, απάντησε ο πρίγκιπας με μια κίνηση έκπληξης. Πώς; Λέτε ότι ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς έχει σχέσεις με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα; Είναι αδύνατον!

– Ω, είναι πολύ πρόσφατο. Είναι η αδελφή του που όλον το χειμώνα τού άνοιγε το δρόμο. Δούλευε σαν ένας ποντικός.

– Δεν πιστεύω τίποτα, είπε ο πρίγκιπας με πεποίθηση, αφού είχε μείνει ένα λεπτό σκεπτικός και ταραγμένος. Αν συνέβαινε αυτό θα το ήξερα βεβαίως.

– Νομίζεις, χωρίς αμφιβολία, πως θα ερχόταν να σου τ’ ορκιστεί κλαίγοντας στο στήθος σου; Τι αθώς που είσαι! Όλος ο κόσμος σε περιγελάει σαν ένα..., σαν ένα... Και δεν ντρέπεσαι να του παραχωρείς την εμπιστοσύνη σου; Μα δεν βλέπεις πόσο πολύ σε κοροΐδεύει;

– Το ξέρω καλά πως με εξαπατά καμιά φορά, είπε με μισή φωνή

ο πρίγκιπας, όχι χωρίς μια κάποια αποστροφή. Και δεν το αγνοεί πως το ξέρω...

Δεν τελείωσε τη σκέψη του.

— Έτσι, το ξέρει και συνεχίζει να του έχει εμπιστοσύνη! Αυτό μάς έλειπε τώρα! Άλλωστε, αυτό μόνο μπορεί να περιμένει κανείς από σένα. Ουφ! Λοιπόν! Ξέρεις πως αυτός ο Γάνια κι αυτή η Βάρια την πήγαν και έπιασε φίλιες με τη Ναστάσια Φιλίποβνα;

— Ποια; φώναξε ο πρίγκιπας.

— Την Αγλαΐα.

— Δεν το πιστεύω. Δεν είναι δυνατό. Με ποιο σκιοπό;

Πετάχτηκε επάνω μ' ένα πήδημα.

— Κι εγώ δεν το πιστεύω, μόλο που υπάρχουν αποδείξεις. Είναι μια κοπέλα παράξενη, φαντασμένη, άμυαλη! Μια κοπέλα κακιά, κακιά, κακιά! Θα το επαναλαμβάνω χίλια χρόνια, πως είναι κακιά! Όλες τους τώρα έτσι είναι, οι κόρες μου, ακόμα κι αυτή η βρεγμένη κότα, η Αλεξάνδρα· αλλά εκείνη μου ξέφυγε από τα χέρια. Άλλωστε δεν το πιστεύω. Ίσως γιατί δεν θέλω να το πιστέψω, πρόσθεσε σαν να μονολογούσε, και μετά φώναξε ξαφνικά στον πρίγκιπα: Γιατί δεν ερχόσουν; Γιατί έμεινες τρεις μέρες χωρίς να έρθεις; επανέλαβε με ανυπομονησία.

Ο πρίγκιπας άρχισε να της εξηγεί τους λόγους του· αλλά και πάλι τον έκοψε στη μέση.

— Όλος ο κόσμος σε παίρνει για ανόητο και σε ξεγελάνε! Ήσουν χθες στην πόλη· βάζω στοίχημα πως πήγες και έπεσες στα γόνατα μπροστά σ' αυτόν τον αγύρτη, για να τον παρακαλέσεις να δεχτεί τις δέκα χιλιάδες ρούβλια σου!

— Καθόλου· ούτε καν το σκέφτηκα. Δεν τον είδα και ούτε είναι αγύρτης. Έλαβα το γράμμα του.

— Δείξ' το μου.

Ο πρίγκιπας έβγαλε από το χαρτοφύλακα ένα σημείωμα και το έδωσε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Το σημείωμα έγραφε:

«Κύριε, δεν έχω φυσικά, στα μάτια του κόσμου, το παραμικρό δικαίωμα να έχω φιλότιμο. Ο κόσμος με θεωρεί πολύ ασήμαντο γι' αυτό. Αλλά αυτό δεν σημαίνει πως κι εσείς με βλέπετε έτσι. Είμαι πολύ πεπεισμένος, κύριε,

πως ίσως είσαστε πολύ καλύτερος από τους άλλους. Δεν συμφωνώ με τη γνώμη του Ντοκτορένκο και μένω σταθερός σ' αυτό το σημείο. Δεν θα δεχόμουν ποτέ ένα καπίκι από σας· αλλά βοηθήσατε τη μητέρα μου και σας είμαι ευγνώμων έστω κι αν είναι μια αδυναμία. Όπως και να 'ναι, έχω άλλη γνώμη για σας και όφειλα να σας το αναγγείλω. Περαιτέρω, υποθέτω πως δεν μπορεί να υπάρχει μεταξύ μας καμιά φιλία.

Αντίπ Μπουρντόβσκι

Υ.Γ.: Το ποσόν που λείπει για να συμπληρωθούν τα διακόσια ρούβλια που σας οφείλω, θα σας πληρωθεί στο ανέραιο, εν καιρώ».

– Τι αδεξιότηης! είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πετώντας το σημείωμα. Δεν άξιζε τον κόπο να το διαβάσω. Για τι πράγμα γελάς;

– Παραδεχτείτε πως αυτή η ανάγνωση κι εσάς την ίδια σας ευχαρίστησε.

– Πώς; Ευχαρίστηση να διαβάσεις αυτά τα επιτηδευμένα συγχευμένα λόγια; Δεν βλέπεις, λοιπόν, πως όλοι αυτοί οι άνθρωποι τα έχουν χαμένα από υπερηφάνεια και εγωισμό;

– Ναι, αλλά ωστόσο αναγνώρισε τα άδικά του και τα χάλασε με τον Ντοκτορένκο· αυτό τού στοίχισε, επειδή ο εγωισμός του είναι πιο μεγάλος. Ω, τι μικρό παιδί που είστε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα!

– Μήπως έχεις όρεξη να σου δώσω ένα μπάτσο;

– Όχι, δεν έχω όρεξη καθόλου. Παρατηρώ μόνο πως η ανάγνωση αυτού του σημειώματος σας ευχαρίστησε, και όμως το κρύβετε. Γιατί ντρέπεστε για τα αισθήματά σας; Πάντα έτσι είσαστε.

– Να μην ξαναπατήσεις στο σπίτι μου! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σκιρτώντας, χλομή απ' την οργή της. Να μην ξαναπεράσεις πια το κατώφλι της πόρτας μου!

– Και σε τρεις μέρες, εσείς η ίδια θα έρθετε να με ξανακαλέσετε... Λοιπόν, δεν ντρέπεστε; Γι' αυτά τα καλά σας αισθήματα ντρέπεστε, γιατί; Δεν κάνετε τίποτε άλλο από το να βασανίζετε μονάχη σας.

– Θα βρίσκομαι στην επιθανάτιο κλίνη μου κι όμως δεν θα σε φωνάξω! Θα ξεχάσω το όνομά σου. Το ξεχάσα κιόλας.

Παραμέρισε βιαστικά τον πρίγκιπα.

– Πριν από σας, μου το έχουν κιόλας απαγορέψει να έρθω να σας δω! της φώναξε ο πρίγκιπας.

– Τι; Ποιος σου το απαγόρευσε;

Γύρισε ξαφνικά, σαν να την είχαν τσιμπήσει με μια καρφίτσα. Ο πρίγκιπας δίστασε να απαντήσει, αισθανόμενος πως του είχε ξεφύγει ένας απερίσκεπτος λόγος.

– Ποιος σου το απαγόρευσε; ξεφώνισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα εκτός εαυτού.

– Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα μου απαγόρευσε...

– Πότε; Μίλα, μα μίλα λοιπόν!

– Το πρωί, μου έκανε γνωστό πως δεν πρέπει πια να ξαναπατήσω το πόδι μου σπίτι σας.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έμεινε σαν απολιθωμένη· εν τω μεταξύ άρχισε να σιέφτεται.

– Πώς! Με ποιον σου το έκανε γνωστό; Με το παλιόπαιδο; Προφορικά; φώναξε αυτή ξαφνικά.

– Πήρα ένα σημείωμα, είπε ο πρίγκιπας.

– Πού είναι; Δώσ' το! Αμέσως τώρα!

Ο πρίγκιπας, μετά από μια στιγμή σιέψης, τράβηξε από την τσέπη του γιλέκου του ένα κακοδιπλωμένο κομμάτι χαρτιού, επάνω στο οποίο έγραφε:

«Πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς, εάν, μετά από όλα όσα έγιναν, έχετε την πρόθεση να με εκπλήξετε ερχόμενος να μας δείτε στη βίλα μας, να είστε σίγουρος πως δεν θα είμαι απ' εκείνους που θα χαρούν με την επίσκεψή σας.

Αγλαΐα Επάντωνα».

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έμεινε μια στιγμή σιεφτική, μετά ρίχτηκε στον πρίγκιπα, τον έπιασε από το χέρι και τον τράβηξε μαζί της.

– Τώρα αμέσως! Πήγαινε! Αυτήν τη στιγμή! φώναξε αυτή τρομερά ταραγμένη και ανυπόμονη.

– Αλλά με υποβάλλετε σε...

– Σε τι; Ανόητε! Βλάκκα! Είναι να το πιστεύεις, πως δεν είσαι άντρας! Λοιπόν, τώρα θα τα δω όλα μονάχη μου με τα ίδια μου τα μάτια...

– Αφήστε με τουλάχιστον να πάρω το καπέλο μου.

– Να το, λοιπόν, το βρομοκαπέλο σου! Δεν μπορείς ούτε ένα καπέλο να διαλέξεις με γούστο!... Αυτό... το έγραψε αυτό, μετά από τη σκηνή που είχε γίνει... επάνω στο θυμό της, τραύλισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τραβώντας τον πρίγκιπα ξωπίσω της χωρίς να τον αφήνει καθόλου. Πριν από λίγο πήρα το μέρος σου· τους είπα πως ήσουν ένας ανόητος που δεν ερχόσουν... αλλιώς δεν θα σου έγραφε ένα σημείωμα τόσο ανόητο, ένα σημείωμα τόσο άσεμνο! Άσεμνο για μια ευγενική κοπέλα, καλοαναθρεμμένη, έξυπνη, ναι, έξυπνη! Χμ! –συνέχισε αυτή– ίσως κι αυτή η ίδια να πείσμωνε που δεν ερχόσουν, είναι δυνατόν· αλλά δεν σκέφτηκε ότι δεν γράφει κανείς έτσι σ' έναν ηλίθιο που τα παίρνει όλα τους μετρητοίς, όπως άλλωστε και έγινε. Γιατί τεντώνεις το αυτί σου; φώναζε καταλαβαίνοντας πως έχει πει κάτι δυνατά. Της χρειάζεται ένας παλιάτσος του είδους σου· είναι καιρός που δεν έχει δει έναν τέτοιο· να γιατί σε φωνάζει! Χαίρομαι, ω ναι! Χαίρομαι στη σκέψη πως θέλει να σε γελοιοποιήσει! Σου αξίζει. Και είναι επιτήδεια αυτή σε τέτοια παιχνίδια, ω, ναι! Είναι επιτήδεια, ναι!...

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

I

Πολύ συχνά ακούς τους ανθρώπους να παραπονιούνται πως στη χώρα μας δεν υπάρχουν πρακτικοί άνθρωποι· λένε ότι υπάρχει, λόγου χάρη, πληθώρα από πολιτικούς άντρες· υπάρχουν επίσης πολλοί στρατηγοί· ότι, εάν κάποιος έχει ανάγκη από διαχειριστές επιχειρήσεων, μπορεί να βρει αμέσως όσους θέλει, πρακτικούς ανθρώπους όμως δεν συναντάς πουθενά. Ή τουλάχιστον όλος ο κόσμος παραπονιέται πως δεν συναντάς πουθενά. Πιστεύουν μάλιστα, πως σε μερικές σιδηροδρομικές γραμμές δεν υπάρχουν ούτε υπηρεσίες της προκοπής. Λένε ακόμη πως είναι εντελώς αδύνατο να επανδρώσεις, κάπως υποφερτά, τη διεύθυνση μιας ατμοπλοϊκής εταιρίας. Κάθε τόσο ακούς ότι, σε μια καινούργια σιδηροδρομική γραμμή, τα βαγόνια σφηνώθηκαν μετά από μια σφοδρή σύγκρουση ή γκρεμίστηκαν περνώντας από μια γέφυρα· κάθε τόσο γράφουν πως ένα τρένο έμεινε από βλάβη της μηχανής μέσα στα χιόνια και πως παραλίγο να μείνει εκεί όλον το χειμώνα. Οι ταξιδιώτες πίστευαν πως θα έλειπαν μονάχα για μερικές ώρες και έμειναν μέσα στα χιόνια πέντε ολόκληρες μέρες. Αλλού, ακούς να διηγούνται ότι χιλιάδες καντάρια εμπορεύματα σαπίζει στις αποθήκες δύο ή τρεις μήνες περιμένοντας να γίνει αποστολή· αλλού διηγούνται (πράγμα εντελώς απίστευτο) πως ένας διαχειριστής, δηλαδή ένας επόπτης, αντί για απάντηση έδωσε μια γροθιά στο σαγόνι κάποιου εμπόρου που τον ενοχλούσε, θέλοντας να τον καταφέρει να φορτώσει τα εμπορεύματά του, και είχε και το θράσος να δικαιολογηθεί γι' αυτήν τη διαχειριστική πράξη του, λέγοντας πως «εξήφθη». Τα γραφεία είναι τόσο πολλά στις υπηρεσίες του κράτους, που τρομάξεις μόλις σκεφτείς τον αριθμό τους. Όλοι

έχουν υπηρετήσει το κράτος και είναι διατεθειμένοι ακόμη να το υπηρετήσουν· δεν φαίνεται, λοιπόν, απίθανο πως ένα παρόμοιο φυτόριο από υπαλλήλους να μην μπορεί να επανδρώσει τη διαχείριση μιας ατμοπλοϊκής εταιρείας;

Σ' αυτήν την ερώτηση δίνουν καμιά φορά μια απάντηση υπερβολικά απλή, τόσο απλή που είναι αδύνατο ακόμη και να την παραδεχτείς. Λένε: είναι αλήθεια πως όλος ο κόσμος υπηρέτησε και υπηρετεί ακόμη σε δημόσιες υπηρεσίες στη χώρα μας· αυτό διαρκεί εδώ και διακόσια χρόνια, πάππου προς πάππου, κατὰ το καλύτερο γερμανικό πρότυπο. Αλλά οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι ίσα ίσα οι λιγότερο πρακτικοί· σε τέτοιο σημείο μάλιστα, που η έλλειψη κάθε πρακτικότητας να θεωρείται ακόμη και τώρα, ανάμεσα στους υπαλλήλους, ως μια εξέχουσα αρετή και ως το καλύτερο συστατικό.

Τελικά, γιατί αρχίσαμε να μιλάμε για τους υπαλλήλους, όταν ο σκοπός μας ήταν να μιλήσουμε ειδικά για τους πρακτικούς ανθρώπους; Υπ' αυτήν τη μορφή, η ερώτηση δεν είναι πια αμφίβολη: η μικροψυχία και η έλλειψη προσωπικής πρωτοβουλίας λογαριάζονταν πάντοτε στη χώρα μας ως το κυριότερο και μεγαλύτερο προσόν κάθε πρακτικού ανθρώπου· ακόμη και τώρα, δεν κρίνουν διαφορετικά. Αλλά γιατί να παραπονιόμαστε για τον εαυτό μας, αν φυσικά υπάρχει κάποιο παράπονο; Η έλλειψη πρωτοτυπίας λογαριάζόταν παντού, σ' όλον τον κόσμο και από πολλά χρόνια πριν, ως το πιο απαραίτητο χάρισμα, ως η καλύτερη σύσταση ενός δραστήριου και πρακτικού ανθρώπου και τουλάχιστον τα ενενήντα εννιά τοις εκατό των ανθρώπων (για να μην πούμε παραπάνω) σκέφτονται παντού έτσι και μονάχα το ένα τοις εκατό σκεφτόταν πάντοτε και σκέφτεται ακόμη διαφορετικά.

Οι εφευρέτες και οι μεγαλοφυΐες, σχεδόν πάντα, από την αρχή της καριέρας τους (και πολύ συχνά μέχρι το τέλος) θεωρήθηκαν από την κοινωνία ανάξιοι βλάκες· αυτή η παρατήρηση είναι τόσο κοινή, που έχει γίνει γνωστή σ' όλους. Έτσι, λόγου χάρη, εδώ και δεκάδες χρόνια, όλος ο κόσμος έβαζε τα χρήματά του στο ταμειευτήριο, συσσωρεύοντας εκεί δισεκατομμύρια με τόσο τέσσερα τοις εκατό. Τη μέρα που έλειψε το ταμειευτήριο και καθένas από τους υπαλλήλους

πήρε δική του πρωτοβουλία, το περισσότερο μέρος απ' αυτά τα εκατομμύρια αναπόφευκτα χάθηκε ανάμεσα στα χέρια των κατεργάρηδων, μέσα σ' έναν πυρετό κερδοσκοπίας· τέτοια ήταν η λογική έκβαση της ευπρέπειας και των καλών ηθών. Λέω «καλών ηθών», γιατί η καθωσπρέπει έλλειψη πρωτοτυπίας αποτελούσε ως τώρα στην πατρίδα μας –σύμφωνα με τη γενική πεποίθηση– το αναπόσπαστο χαρκτηριστικό ενός ευπόληπτου και δραστήριου ανθρώπου, και φυσικά θα 'ταν υπερβολικά ανυπόληπτο, θα 'ταν μάλιστα τρομερά απρεπές να αλλάξει κανείς ξαφνικά τόσο πολύ.

Ποια είναι, λόγου χάρη, η μητέρα η οποία, από φιλοσοργία για τα παιδιά της, δεν φοβάται και δεν πέφτει άρρωστη εάν δει το γιο της ή την κόρη της να βγαίνουν από τον ίδιο δρόμο; «Ω, όχι! Όχι πια πρωτοτυπίες! Μου αρέσει να είναι ευτυχισμένος και να ζει μέσα στην άνεση», σκέφτεται κάθε μητέρα χαϊδεύοντας το παιδί της. Όσο για τις νταντάδες μας, νανούριζαν τα παιδιά, από τα παλιά ακόμη χρόνια, με τα αδιάκοπα τραγούδια: «Νάνι - νάνι το μικρό μου, που θα γίνει στρατηγός και χρυσάφι και ζαφείρια θα του δίνει ο Θεός!». Έτσι, ακόμη και οι ίδιες οι νταντάδες μας θεωρούν πάντοτε τον τίτλο του στρατηγού ως το ακρότατο όριο της ρωσικής ευτυχίας· δηλαδή ο βαθμός αυτός στάθηκε το δημοφιλέστερο εθνικό ιδεώδες και το σύμβολο μιας μαγευτικής και ήσυχης ευτυχίας. Και πράγματι, όταν κάποιος πετύχαινε δίχως μέσα στις εξετάσεις και υπηρετούσε για τριάντα πέντε ολόκληρα χρόνια, ποιος θα μπορούσε στο τέλος να μη γίνει εδώ στη χώρα μας στρατηγός και να μην έχει αποταμιεύσει ένα ορισμένο ποσό στο ταμειευτήριο; Έτσι ο Ρώσος αποκτούσε χωρίς καμιά προσπάθεια την υπόληψη ενός ικανού και πρακτικού ανθρώπου. Όμως υπάρχει στη Ρωσία και μια κατηγορία ανθρώπων, που δεν μπορούν να φτάσουν στη στρατηγία: είναι οι πρωτότυποι, μ' άλλα λόγια οι ανήσυχοι. Ίσως υπάρχει σ' αυτό μια παρεξήγηση, αλλά, μιλώντας γενικά, φαίνεται πως δεν πέφτουμε έξω, και η ρωσική κοινωνία είχε δίκιο όταν τοποθετούσε έτσι τον ιδανικό και πρακτικό άνθρωπό της. Αλλά, να που απομακρυνθήκαμε πολύ από την υπόθεσή μας, που ήταν να δώσουμε μερικές διασαφηνίσεις για την οικογένεια των Επάντσιν.

Οι Επάντσιν, ή καλύτερα τα μέλη αυτής της οικογένειας που σιέ-
φτονταν κάπως περισσότερο, υποφέρανε από μια οικογενειακή τους
ιδιότητα που ήταν ακριβώς η αντίθετη με τις αρετές που ήδη αναφέ-
ραμε. Χωρίς να κατανοούν εντελώς το γεγονός (άλλωστε είναι δύ-
σκολο να το κατανοήσεις), υποπτεύονταν καμιά φορά πως τα πράγ-
ματα δεν πήγαιναν στο σπίτι τους όπως στα σπίτια όλου του κόσμου.
Ο δρόμος, επίπεδος για όλους τους άλλους, ήταν γι' αυτούς ανηφο-
ρικός με ανωμαλίες. Οι περισσότεροι στον κόσμο γλιστρούν σαν πά-
νω σε ράγες, ενώ αυτοί εκτροχιάζονται κάθε στιγμή. Σ' όλους τους
άλλους επικρατεί μια μικροφυχία καλής ποιότητας· σ' αυτούς τίποτε
παρόμοιο. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν, αυτό είναι η αλήθεια,
επιρρεπής σε υπέρμετρους φόβους, αλλά που δεν είχαν τίποτε το
κοινό μ' εκείνη την κοσμική δειλία και την ευπρέπεια, που τόσο τη
νοσταλγούσαν όλοι τους. Ίσως, τελικά, να ήταν η μόνη που ανησυ-
χούσε τόσο. Οι κοπέλες, αν και ήταν ακόμη νέες, ήταν ήδη προικι-
σμένες με πνέυμα επικριτικό και μεγάλη οξυδέρκεια· όσο για το
στρατηγό, μάντευε το βάθος των πραγμάτων (όχι χωρίς κάποια βρα-
δύτητα), αλλά, στις μελαλίδικες περιστάσεις περιοριζόταν να κάνει:
«Χμ!» και τελείωνε με το να παραδίδεται εντελώς στη Λιζαβέτα
Προκόφιεβνα, που σημαίνει πως σ' αυτήν έπεφτε και όλη η ευθύνη.

Δεν μπορείς, εντούτοις, να πεις πως αυτή η οικογένεια διακρινό-
ταν για κάποια δική της πρωτοβουλία, ούτε πως αφηνόταν να χαθεί
από μια συνειδητή κλίση προς την πρωτοτυπία, πράγμα που θα ήταν
η τελευταία απρέπεια. Ω, όχι! Δεν υπήρχε ουσιαστικά τίποτε το πα-
ρόμοιο, δηλαδή δεν υπήρχε κανένας συνειδητός σκοπός· και εντού-
τοις, το αποτέλεσμα ήταν πως αυτή η οικογένεια, που λογιζόταν τό-
σο σεβαστή, δεν ήταν ακριβώς αυτό που θα έπρεπε να είναι, ως απά-
ντηση στον ορισμό που συνήθως δίνουν για μια σεβαστή οικογένεια.
Τον τελευταίο καιρό η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα άρχισε να ανακαλύ-
πτει πως αυτή μονάχα και ο «δυστυχής» χαρακτήρας της ήταν η αι-
τία αυτής της ανωμαλίας, και αυτή η αποκάλυψη δεν έκανε τίποτε
άλλο από το να αυξήσει τα βάσανά της. Κάθε λίγο και λιγάκι έλεγε
για την «ανόητη και άπρεπη παραξενιά της»· βασανιζόταν από τη δυ-
σπιστία της, τα έχανε συνεχώς, δεν έβρισκε διέξοδο ακόμη και στις

μικρότερες περιπλοκές, και πάντοτε έβλεπε ως μεγάλη συμφορά και το πιο μικρό ατύχημα.

Από την αρχή της διήγησής μας, είπαμε πως οι Επάντσιν απολάμβαναν μια ομόφωνη και πραγματική υπόληψη. Τον ίδιο το στρατηγό Ιβάν Φιοντόροβιτς, παρά την ασήμαντη καταγωγή του, τον δέχονταν παντού με αναμφισβήτητο σεβασμό. Άξιζε άλλωστε αυτόν το σεβασμό, πρώτον γιατί δεν ήταν ο «όποιος όποιος» και είχε παρουσία, και δεύτερον, γιατί ήταν γενναιόδωρος άνθρωπος, παρόλο που το μυαλό του δεν έκοβε πολύ. Αλλά, μια κάποια αμβλύνοια είναι, καθώς φαίνεται, μια ιδιότητα σχεδόν απαραίτητη, αν όχι σ' όλους τους ανθρώπους που ανακατεύονται με υποθέσεις, τουλάχιστον σε κάθε σοβαρό επιχειρηματία. Τέλος, είχε καλούς τρόπους, ήταν σεμνός και ήξερε να σωπαίνει, χωρίς ωστόσο να αφήνει να τον πατούν στον κάλο· δεν κρατούσε μονάχα τον τίτλο του, αλλά και φερόταν ως άνθρωπος με ευγενική καρδιά. Και το σπουδαιότερο ήταν πως είχε ισχυρούς προστάτες.

Όσο για τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ήταν, όπως είπαμε, από μεγάλη οικογένεια. Η καταγωγή όμως δεν ζυγίζεται βاریά στην πατρίδα μας, εάν δεν συνοδεύεται από τις απαραίτητες σχέσεις· όμως αυτή, τελικά, τις απόκτησε αυτές τις σχέσεις. Τη σέβονταν και πέτυχε να κερδίσει την αγάπη μερικών ανθρώπων, με την υπόδειξη των οποίων ήταν φυσικό να τη σεβαστούν όλοι και να τη δεχτούν. Είναι περιττό να προσθέσουμε πως τα βάσανα της οικογένειάς της ήταν αβάσιμα, είχαν ασήμαντες αιτίες, μα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τα μεγαλοποιούσε τόσο που καταντούσε κωμικό. Είναι αλήθεια πως εάν έχετε μια κρεατοελιά στη μύτη ή στο μέτωπο, νομίζετε πάντοτε πως όλος ο κόσμος δεν κάνει τίποτε άλλο από το να την κοιτάζει, να γελάει γι' αυτήν και να σας κριτικάρει, ακόμη και αν εσείς είχατε ανακαλύψει την Αμερική. Δεν υπάρχει πια καμιά αμφιβολία, πως στους κοσμικούς κύκλους η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θεωρούνταν πραγματικά ως μια «παράξενη», χωρίς ωστόσο αυτό να ελαττώνει στο ελάχιστο το σεβασμό με τον οποίο την περιτριγύριζαν· αλλά τελικά κατάντησε να αμφιβάλλει γι' αυτόν το σεβασμό, και εκεί ήταν η δυστυχία της. Όταν παρατηρούσε τις κόρες της, βασανιζόταν από

την υποψία πως ο γελοίος χαρακτήρας της, ο απρεπής και ανυπόφορος, βλάπτει κατά κάποιον τρόπο την αποκατάστασή τους· και για όλα αυτά κατηγορούσε τις ίδιες τις κόρες της και τον Ιβάν Φιοντόροβιτς και μάλωνε μαζί τους μέρες ολόκληρες, χωρίς να παύει να τους αγαπάει μέχρι αυτοθυσίας και σχεδόν με πάθος.

Βασανιζόταν κυρίως με τη σκέψη πως οι κόρες της, κι αυτές επίσης, γίνονταν «παράξενες» όπως αυτή η ίδια, και ότι δεν υπήρχε ούτε μπορεί να υπάρχει στον κόσμο νέος άνθρωπος του είδους τους. «Είναι αληθινές μηδενίστριες και τίποτε άλλο!» επαναλάμβανε συνεχώς. Ένα χρόνο τώρα και κυρίως τον τελευταίο καιρό, αυτή η λυπηρή σκέψη ρίζωνε όλο και πιο βαθιά στο μυαλό της. «Και πρώτα πρώτα γιατί δεν παντρεύονται;» αναρωτιόταν. «Για να βασανίζουν τη μητέρα τους· να ποιος είναι ο σκοπός της ζωής τους· άλλωστε τίποτε το εκπληκτικό δεν υπάρχει σ' αυτό· είναι η συνέπεια των καινούργιων ιδεών και κυρίως εκείνου του καταραμένου γυναικειού ζητήματος! Η Αγλαΐα μήπως δεν σκέφτηκε, εδώ και έξι μήνες, να κόψει τα υπέροχα μαλλιά της; (Θεέ μου, μα ούτε κι εγώ η ίδια δεν είχα τόσο ωραία μαλλιά όταν ήμουν νέα!). Είχε ήδη το ψαλίδι στο χέρι, και χρειάστηκε να την παρακαλέσω γονατιστή για να παραιτηθεί από την ιδιοτροπία της... Και ακόμη, ας παραδεχτούμε πως αυτή θέλησε να κουρευτεί από κακία, όχι για τίποτε άλλο, παρά για να βασανίσει τη μητέρα της, γιατί είναι ένα κορίτσι κακό, ισχυρογνώμων, κακομαθημένη, αλλά κυρίως κακιά, ναι, κακιά! Αλλά και εκείνη η χοντρή, η Αλεξάνδρα, δεν είχε φτάσει μέχρι το σημείο να τη μιμηθεί και να κόψει τα μαλλιά της; Αυτή δεν το έκανε ούτε από κακία ούτε από καπρίτσιο, αλλά από αφέλεια· η Αγλαΐα την εξαπάτησε πως αν κόψει τις κοτσίδες, θα κοιμάται καλύτερα και δεν θα έχει πονοκεφάλους! Και ένας Θεός ξέρει πόσοι γαμπροί τις ζήτησαν τα τελευταία πέντε χρόνια! Και υπήρχαν πράγματι άνθρωποι που ήταν περίφημοι, μερικοί μάλιστα υπέροχοι! Τι περιμένουν, λοιπόν, και γιατί δεν παντρεύονται; Μονάχα θέλουν να στενοχωρούν τη μητέρα τους. Δεν υπάρχει απολύτως καμιά άλλη αιτία!».

Αλλά, να τελικά μια ωραία μέρα που ανέτειλε ο ήλιος για τη μητρική της καρδιά· μία από τις κόρες της —δεν ήταν άλλη από την

Αδελαΐδα— θα βουλευόταν. «Μία λιγότερη στα χέρια μου!», έλεγε όταν της δινόταν η ευκαιρία να μιλήσει δυνατά (αλλά στα κατάβαθα της ψυχής της εκφραζόταν πολύ πιο τρυφερά). Το πράγμα είχε τακτοποιηθεί τόσο καλά και με τόση ευπρέπεια! Ο κόσμος άρχισε να μιλάει για το ζήτημα με ευμένεια. Ο γαμπρός ήταν ένας άνθρωπος πασίγνωστος, ένας πρίγκιπας· είχε περιουσία, καλό χαρακτήρα και, κυρίως, είχε κερδίσει τη συμπάθειά της· τι καλύτερο μπορούσε να περιμένει; Άλλωστε, το μέλλον της Αδελαΐδας τής προκαλούσε πάντοτε λιγότερη ανησυχία απ' αυτό των άλλων κοριτσιών της, αν και τα καλλιτεχνικά γούστα της δευτερότοκης, σαστίζανε ώρες ώρες τη διαρκώς αμφιβάλλουσα καρδιά της. «Ναι, έχει εύθυμο χαρακτήρα και είναι λογική· λοιπόν, θα επιτύχει!», συμπέρανε με παρηγορητικό τρόπο. Ήταν κυρίως για την Αγλαΐα που φοβόταν. Για την Αλεξάνδρα, τη μεγαλύτερη, δεν ήξερε ακριβώς ούτε η ίδια, εάν έπρεπε ή όχι να ανησυχεί. Άλλωστε, της φαινόταν πως «αυτό το κορίτσι δεν είχε πια μέλλον»· ήταν είκοσι πέντε χρονών, θα έμενε γεροντοκόρη. «Και όμως είναι τόσο όμορφη!». Έφτανε στο σημείο να κλαίει ολόκληρες νύχτες εξαιτίας της, την ώρα που η Αλεξάνδρα, τις ίδιες νύχτες, κοιμόταν πολύ ήσυχη. «Μα τι είναι λοιπόν; Είναι μηδενίστρια ή είναι απλώς μια ανόητη;». Το ότι δεν ήταν ανόητη, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα το ήξερε πολύ καλά, γιατί εκτιμούσε βαθιά τους συλλογισμούς της Αλεξάνδρας και της άρεσε να τη συμβουλευεται. Αλλά δεν υπήρχε καμιά αμφιβολία πως ήταν μια «βρεγμένη κότα». «Είναι τόσο ήρεμη, που και να τη σπρώξεις δεν θα κουνηθεί! Είναι αλήθεια πως υπάρχουν βρεγμένες κότες που δεν είναι ήρεμες. Ουφ! Χάνω τα μυαλά μου!». Ένωθε για την Αλεξάνδρα ένα αίσθημα φιλόστοργου και έναν ανεξήγητο οίκτο, πιο δυνατό και απ' αυτόν που αισθανόταν για την Αγλαΐα, που ήταν εντούτοις το ίνδαλμά της. Αλλά, τα οξύθυμα λόγια της (που ήταν η κυριότερη εκδήλωση της φροντίδας της και της μητρικής της αγάπης), επίσης τα τρυφερά της πειράγματα, όπως αυτό το «βρεγμένη κότα», δεν είχαν άλλο αποτέλεσμα από το να κάνουν την Αλεξάνδρα να γελάει.

Καμιά φορά και τα πιο τιποτένια πράγματα την εξαγριώναν και την έκαναν έξω φρενών. Λόγου χάρη, η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα αγα-

πούσε να κοιμάται πολλές ώρες και έβλεπε συνήθως πολλά όνειρα· αλλά αυτά τα όνειρα διακρίνονταν πάντα από μια σπάνια κενότητα· ήταν αθώα, σαν κι αυτά που βλέπει ένα παιδί επτά χρονών· ακόμη και αυτή η αθωότητα ερέθιζε —ποιος ξέρει γιατί— τη μαμά της. Μια ημέρα είδε στο όνειρό της εννιά κότες και αυτό έγινε αιτία για να μάλώσει με τη μητέρα της. Για ποια ακριβώς αιτία; Κανείς δεν θα ήξερε να πει. Μια φορά, μια μόνη φορά, τα κατάφερε να δει ένα όνειρο αρκετά πρωτότυπο. Είχε δει έναν καλόγερο μοναχό του, μέσα σε κάποιο σκοτεινό δωμάτιο, όπου αυτή φοβόταν να μπει. Οι δυο αδελφές της, γελώντας δυνατά, πήγαν θριαμβολογώντας να διηγηθούν το όνειρο στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Η μαμά θύμωσε και πάλι και τις αποκάλεσε και τις τρεις «ζώα». «Χμ! σκεφτόταν, είναι απαθής σαν ζώο· είναι χωρίς αμφιβολία μια “βρεγμένη κότα”. Και ακόμη είναι λυπημένη· το βλέμμα της το σκεπάζει η μελαγχολία. Από πού προέρχεται η λύπη της;». Καμιά φορά έκανε αυτή την ερώτηση στον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Την έκανε όπως συνήθιζε, με ύφος βλοσυρό, σε τόνο απειλητικό, περιμένοντας μια άμεση απάντηση. Ο στρατηγός μουρμούριζε: «Χμ! Χμ!», σούφρωνε τα φρύδια, σήκωνε τους ώμους και έβγαζε τελικά την απόφαση ανοίγοντας τα χέρια:

— Της χρειάζεται ένας άντρας!

— Ο Θεός να τη φυλάξει να μην της τύχει κανείς σαν κι εσάς, Ιβάν Φιοντόροβιτς! συμπλήρωνε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα που έσκαγε τελικά σαν βόμβα. Εύχομαι να μην σας μοιάζει ούτε στους συλλογισμούς σας ούτε στις κρίσεις σας, Ιβάν Φιοντόροβιτς! Με δυο λόγια, να μη βρεθεί κάποιος αγροίκος σαν κι εσάς, Ιβάν Φιοντόροβιτς!...

Ο στρατηγός φρόντιζε να αποσυρθεί αμέσως και η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ησύχαζε μετά την έκρηξή της. Εννοείται, πως το ίδιο κιόλας βράδυ, δεν παρέλειπε να του δείξει μια ασυνήθιστη περιποίηση· φερόταν με γλυκύτητα, με καλοσύνη και σεβασμό στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, στον «αγροίκο» της Ιβάν Φιοντόροβιτς. Τον αγαπούσε σ' όλη της τη ζωή, και ήταν ερωτευμένη μαζί του, και αυτό το ήξερε πολύ καλά και ο ίδιος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, ο οποίος γι' αυτό εκτιμούσε απεριόριστα τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Αλλά το κυριότερο και παντοτινό της βάσανο ήταν η Αγγλαΐα.

«Είναι ολόιδια μ' εμένα· είναι το πορτρέτο μου απ' όλες τις απόψεις, έλεγε· ένας κακός, μικρός δαίμονας, αυταρχικός! Μηδενίστρια, παράζενη, άμυαλη και κακιιά, κακιιά, κακιιά! Ω! Θεέ μου, πόσο θα δυσχήσει!»).

Όμως, ο ήλιος είχε ανατείλει και, όπως το είπαμε, τα καταπράυνε και τα φώτισε για μια στιγμή όλα. Υπήρξε στη ζωή της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα σχεδόν ένας ολόκληρος μήνας κατά τη διάρκεια του οποίου είχε ξεχάσει όλες της τις ανησυχίες. Εξαιτίας του γάμου της Αδελαΐδας, που θα γινόταν σε λίγους μήνες, άρχισαν να μιλούν στους κοσμικούς κύκλους και για την Αγλαΐα. Αυτή φερόταν παντού τόσο χαριτωμένα! Είχε τόσο τακτ, όσο και πνεύμα! Το λίγο κατακτητικό ύφος της ανυψωνόταν με λίγη υπερηφάνεια, και αυτό της πήγαινε τόσο πολύ! Έναν ολόκληρο μήνα ήταν τόσο στοργική και τόσο καλόκαρδη με τη μητέρα της! («Είναι αλήθεια πως πρέπει να εξετάσουμε ακόμη καλὰ αυτόν τον Ευγένιο Παύλοβιτς· πρέπει να τον καταλάβουμε· μα, καθώς φαίνεται, και η Αγλαΐα δεν του δείχνει περισσότερη ευμένεια από τους άλλους!»). Αλλά είχε γίνει ξαφνικά μια τόσο χαριτωμένη και τόσο καλή κοπέλα! Θεέ μου! Πόσο όμορφη είναι! Ομορφανει κάθε μέρα και περισσότερο! Και να...

Και να, που μόλις έφτασε αυτός ο απαίσιος περιγινιάκος, αυτός ο ευτελής ηλίθιος, όλα αναστατώθηκαν απ' την αρχή και έγινε άνω κάτω όλο το σπίτι!

Μα τι είχε γίνει λοιπόν;

Για κάποιο άλλο πρόσωπο, εκτός από τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, δεν θα είχε συμβεί τίποτε βεβαίως. Αλλά αυτή είχε ειδικότητα ακριβώς σ' αυτό· ο συνδυασμός και το μπλέξιμο των πιο συνηθισμένων γεγονότων γινόταν αιτία να είναι πάντοτε ανήσυχη, την έπιανε ο πιο καχύποπτος και ασυνήθιστος φόβος και ο πιο καταθλιπτικός. Έπεφτε καμιά φορά και άρρωστη. Μπορεί κανείς να φανταστεί αυτό που αισθανόταν, όταν τώρα, ανάμεσα από ένα πλήθος γελοίες και αβάσιμες ανησυχίες, άρχισε να φαίνεται ένα γεγονός που πράγματι ήταν σημαντικό, και που προκαλούσε δικαιολογημένα ανησυχίες, αμφιβολίες και δυσπιστία.

«Αλλά πώς τόλμησαν να μου γράψουν αυτό το καταραμένο ανώ-

νυμο γράμμα και να μου πουν πως αυτή η πρόστυχη έχει σχέσεις με την Αγλαΐα;», σκεφτόταν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σ' όλο το δρόμο, καθώς τραβούσε μαζί της τον πρίγκιπα, και μετά στο σπίτι της, όταν τον έβαλε να καθίσει στο στρογγυλό τραπέζι όπου ήταν μαζεμένη όλη η οικογένεια. «Πώς μπόρεσαν και έβαλαν μια τέτοια ιδέα στο μυαλό τους; Θα πεθάνω από ντροπή, αν πιστέψω έστω και μια λέξη ή εάν δείξω αυτό το γράμμα στην Αγλαΐα! Να μας κοροϊδεύουν έτσι, εμάς, τους Επάντσιν! Και όλα αυτά εξαιτίας του Ιβάν Φιοντόροβιτς· όλα αυτά εξαιτίας σας, Ιβάν Φιοντόροβιτς! Ω, γιατί δεν πήγαμε στη βίλα μας στο Ελάγιν; Εγώ το είπα πως έπρεπε να πηγαίναμε εκεί, στο Ελάγιν! Ίσως να είναι η Βάρια που έγγραψε αυτό το γράμμα· ναι, το ξέρω ή ίσως... Όλα αυτά είναι λάθος του Ιβάν Φιοντόροβιτς! Αυτό το πλάσμα σκέφτηκε να του παίξει ένα παρόμοιο παιχνίδι εξαιτίας των παλιών τους σχέσεων, και κατάφερε να τον γελοιοποιήσει. Αυτό μου θυμίζει τον καιρό που της πήγαινε τα μαργαριτάρια, όταν τον κοροϊδευε και τον έσερνε απ' τη μύτη σαν έναν βλάχα... Και να ποιο ήταν το αποτέλεσμα, να βρεθούμε μπλεγμένοι όλοι μας. Ναι, Ιβάν Φιοντόροβιτς, βρέθηκαν μπλεγμένες οι κόρες σας, οι δεσποινίδες της υψηλής κοινωνίας, τα κορίτσια της παντρειάς· ήταν παρούσες, έμειναν εκεί, τα άκουσαν όλα, ακόμη αναμείχθηκαν στην ιστορία μ' εκείνα τα παλιόπαιδα· είσαστε ευχαριστημένος! Και εκεί επίσης ήταν παρούσες και τα άκουσαν όλα. Δεν θα τον συγχωρέσω ποτέ αυτόν τον αχρείο πριγκιπάκο· ποτέ δεν θα του το συγχωρέσω! Και γιατί η Αγλαΐα, εδώ και τρεις μέρες, είναι τόσο νευρική; Γιατί μάλωσε με τις αδελφές της, ακόμα και μ' αυτήν την Αλεξάνδρα, που της φιλούσε πάντα τα χέρια σαν μητέρα της, τόσο πολύ την σεβόταν; Γιατί βάζει εδώ και τρεις μέρες αινίγματα σ' όλους; Τι ήρθε να κάνει εδώ ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγιν; Γιατί, χθες και σήμερα τον παινεύει και έβαλε μάλιστα τα κλάματα; Για ποιο λόγο το ανώνυμο σημείωμα μιλάει γι' αυτόν τον καταραμένο “φτωχό ιππότη”, ενώ δεν έδειξε ούτε στις ίδιες τις αδελφές της το γράμμα του πρίγκιπα; Και γιατί... βιάστηκα να πάω στο σπίτι του σαν τρελή και να τον τραβήξω εγώ η ίδια εδώ; Θεέ μου, δεν ξέρω πια τι κάνω, έχασα τα μυαλά μου! Τι ήταν αυτό που έκανα; Πώς

μπόρεσα να πω τα μυστικά της κόρης μου σ' έναν νέο άντρα, κυρίως... όταν αυτά τα μυστικά αφορούν αυτόν τον ίδιο; Θεέ μου, ευτυχώς που είναι ηλίθιος και... και... φίλος του σπιτιού. Μα είναι ποτέ δυνατόν να αγάπησε η Αγλαΐα αυτόν το βλάκα; Ύψιστε, τι κάθομαι και λέω τώρα; Φτου! Είμαστε για τα πανηγύρια..., έπρεπε να μας βάλουν σε μια γυάλα και να μας δείχνουν σ' όλους, αρχίζοντας από μένα, με δέκα καπίκια είσοδο. Δεν θα σου το συγχωρέσω αυτό, Ιβάν Φιοντόροβιτς, ποτέ δεν θα σου το συγχωρέσω! Και γιατί δεν τον πειράζει τώρα αυτόν; Υποσχέθηκε να τον πειράζει, και να τώρα που δεν κάνει τίποτε! Κοιτάζτε, τον κοιτάζει στα μάτια, μένει σιωπηλή και δεν λέει να απομακρυνθεί. Και να σκεφτεί κανείς πως αυτή η ίδια του είπε να μην ξανάρθει... Όσο γι' αυτόν, είναι τόσο χλομός. Και αυτός ο καταραμένος, ο φλύαρος Ευγένιος Παύλοβιτς, που μιλάει συνεχώς! Μπροστά στην τόση του φλυαρία, κανείς δεν μπορεί να προσθέσει ούτε μια λέξη. Θα τα μάθαινα όλα, εάν μπορούσα να φέρω μονάχα την κουβέντα όπου θέλω εγώ...».

Καθισμένος στο στρογγυλό τραπέζι, ο πρίγκιπας ήταν πραγματικά αρκετά χλομός. Φαινόταν να κατέχεται από ένα αίσθημα τρομερού φόβου, το οποίο ανακατωνόταν στιγμές στιγμές μ' ένα είδος έκστασης, ακατανόητο και γι' αυτόν τον ίδιο ακόμη, που του κατέκλυζε την ψυχή. Πόσο φοβόταν να ρίξει ένα βλέμμα λοξό προς εκείνη τη γωνιά, όπου ένα ζευγάρι μαύρα μάτια, πολύ γνωστά, τον παρατηρούσαν! Άλλωστε, λιγωνόταν από ευχαρίστηση στη σκέψη πως ξαναβρισκόταν μέσα σ' αυτήν την οικογένεια, και πως θα άκουγε τη γνωστή φωνή της, κι αυτά μετά απ' όσα του είχε γράψει. «Θεέ μου, τι πρόκειται να πει τώρα;». Δεν είχε προφέρει ακόμη ούτε μια λέξη, και έδειχνε μεγάλη προσοχή στα λόγια του Ευγένιου Παύλοβιτς, ο οποίος σπάνια είχε τόσο μεγάλο κέφι όσο απόψε και φλυαρούσε συνεχώς. Αυτός τον άκουγε για πολλή ώρα χωρίς να καταλαβαίνει σχεδόν ούτε μια λέξη απ' όσα έλεγε. Η οικογένεια ήταν συμπληρωμένη, εκτός από τον Ιβάν Φιοντόροβιτς που δεν είχε γυρίσει ακόμη από την Πετρούπολη. Ο πρίγκιπας Σ. ήταν ανάμεσα στους παρευρισκόμενους, που είχαν, όπως φαίνεται, την πρόθεση να πάνε λίγο αργότερα, μετά το τσάι, να ακούσουν μουσική. Η συζήτηση κυλούσε σε

τέτοιον τόνο που φαινόταν ότι είχε αρχίσει πριν ακόμη έρθει ο πρίγκιπας. Ξαφνικά, εμφανίστηκε στη βεράντα ο Κόλια, ποιος ξέρει από πού είχε έρθει. «Κοίτα, συνεχίζουν να τον δέχονται εδώ όπως παλιά!», σκέφτηκε ο πρίγκιπας.

Η βίλα όπου διέμεναν οι Επάντσιν ήταν υπέροχη, κατασκευασμένη σε στιλ ελβετικού χωριάτικου σπιτιού. Ήταν στολισμένη με γούστο και περιττριγυρισμένη με λουλούδια και πρασινάδα, με μικρά αλλά θεσπέσια παρτέρια. Όλη η παρέα καθόταν στη βεράντα, όπως στου πρίγκιπα, αλλά εδώ η βεράντα ήταν λίγο πιο ευρύχωρη και περισσότερο ευχάριστη.

Το θέμα της συζήτησης δεν τους ευχαριστούσε όλους. Η συζήτηση είχε αρχίσει, όπως θα μπορούσε κανείς να μαντέψει, από μια λογομαχία, και θα μπορούσαν φυσικά να αλλάξουν θέμα, εάν ο Ευγένιος Παύλοβιτς δεν επέμενε με πείσμα πάνω στην ίδια ερώτηση, χωρίς να ενδιαφέρεται για την εντύπωση που προοικαλούσε. Η εμφάνιση του πρίγκιπα φάνηκε ότι τον εξερέθισε περισσότερο. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν σκυθρωπή γιατί δεν καταλάβαινε τίποτε απ' όσα έλεγε αυτός. Η Αγλαΐα δεν έλεγε να φύγει και καθισμένη παράμετρα, σχεδόν σε μια γωνιά, άκουγε και σώπαινε με επιμονή.

— Επιτρέψτε μου, αντέλεγε με θέρμη ο Ευγένιος Παύλοβιτς, δεν έχω τίποτε εναντίον του λιμπεραλισμού! Ο λιμπεραλισμός δεν είναι έγκλημα· είναι ένα απαραίτητο συστατικό σ' ένα σύνολο, που χωρίς αυτόν θα αποσυντεθεί και θα μαραθεί. Έχει τα ίδια δικαιώματα να υπάρχει, όσα και ο πιο νομιμόφρων συντηρητισμός. Αλλά εγώ κριτικάρω το ρώσικο λιμπεραλισμό και σας επαναλαμβάνω πως, εάν το κάνω, είναι γιατί ο φιλελεύθερος Ρώσος είναι ένας φιλελεύθερος που δεν έχει τίποτε το ρώσικο. Δείξτε μου έναν φιλελεύθερο ο οποίος να είναι Ρώσος και θα τον φιλήσω τώρα εδώ μπροστά σας.

— Εάν φυσικά θελήσει κι αυτός να σας φιλήσει, είπε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα που ήταν ιδιαίτερα νευρική και που τα μάγουλά της ήταν πιο κόκκινα απ' ό,τι συνήθως.

«Για δες την», σκέφτηκε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που τίποτε δεν την ενδιαφέρει και που δεν σκέφτεται τίποτε άλλο από το να κοιμά-

ται και να τρώει· αλλά μια φορά το χρόνο μιλάει με τέτοιο τρόπο που σε κάνει να σαστίζεις».

Ο πρίγκιπας παρατήρησε ότι η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα φαινόταν πολύ δυσχεστική να βλέπει τον Ευγένιο Παύλοβιτς να κρατάει μια συζήτηση τόσο σοβαρή σε τόνο τόσο αστείο, και την ίδια ώρα να προσποιείται παραφορά και αστειότητα.

— Υποστηρίζα λίγο πριν έρθετε, πρίγκιπα, συνέχισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, πως εδώ στη Ρωσία οι φιλελεύθεροι προέρχονταν μονάχα από δύο στρώματα· από τους πρώην τσιφλικάδες (που δεν υπάρχουν πια), και από τους σεμιναρίστες. Έτσι, αφού και τα δύο αυτά στρώματα μεταβλήθηκαν στο τέλος σε δύο κοινωνικές τάξεις, σε κάτι εντελώς ξεχωριστό από το έθνος —και όσο περνούσε ο καιρός όλο και απομονώνονταν από γενιά σε γενιά— βγαίνει το συμπέρασμα πως οι φιλελεύθεροι όλα όσα έκαναν και κάνουν δεν έχουν τίποτε το εθνικό...

— Πώς αυτό; Ώστε λοιπόν, όσα έγιναν δεν είχαν τίποτε το ρωσικό; συμπλήρωσε ο πρίγκιπας Σ.

— Τίποτε το εθνικό, σε καμιά περίπτωση. Ακόμη και αν η πράξη τους είναι ρωσική, δεν είναι εθνική. Οι φιλελεύθεροί μας άλλωστε, δεν έχουν τίποτε το ρωσικό, απολύτως τίποτε... Μπορείτε να είστε βέβαιος πως το έθνος δεν θα αναγνωρίσει, ούτε τώρα ούτε αργότερα, αυτά που έκαναν οι τσιφλικάδες και οι σεμιναρίστες...

— Άλλο πάλι και τούτο! Πώς μπορείτε να υποστηρίζετε μια παρόμοια παραδοξολογία, εάν φυσικά μιλάτε σοβαρά; Δεν μπορώ να αφήσω να μιλούν μ' αυτόν τον τρόπο για τους Ρώσους τσιφλικάδες. Κι εσείς ο ίδιος είστε Ρώσος γαιοκτήμονας, είπε με θέρμη ο πρίγκιπας Σ.

— Μα δεν μιλάω για τον Ρώσο γαιοκτήμονα έτσι όπως θελήσατε να το εννοήσετε. Είναι μια αξιότιμη τάξη, έστω και μόνο γιατί ανήκω κι εγώ σ' αυτήν. Κυρίως τώρα που έπαψε να υπάρχει...

— Είναι αλήθεια, πως ακόμη και στη φιλολογία, δεν έχουμε τίποτε το εθνικό; τον διέκοψε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα.

— Δεν κατέχω πολλά πράγματα από φιλολογία, αλλά, κατά τη γνώμη μου, και η ρωσική φιλολογία δεν έχει τίποτε το ρωσικό, εκτός

ίσως από τον Λομονόσοβ, τον Πούσκιν και τον Γκόγκολ.

— Ε, λοιπόν! Κάτι είναι κι αυτό· και μετά, εάν ο ένας απ' αυτούς τους συγγραφείς ήταν άνθρωπος του λαού, οι άλλοι δύο ήταν γαιοκτήμονες, είπε η Αδελαιΐδα γελώντας.

— Έτσι ακριβώς είναι, μα μην βιάζεστε να θριαμβεύσετε. Μέχρι τώρα αυτοί οι τρεις συγγραφείς ήταν οι μόνοι που κατάφεραν να πουν κάτι εντελώς δικό τους, χωρίς να το δανειστούν. Οποιοσδήποτε Ρώσος κι αν πει, γράψει ή κάνει κάτι αληθινά δικό του, κάτι που να είναι μόνο δικό του και να μην αποτελεί ούτε μια απομίμηση ούτε και να είναι δανεισμένο, θα γίνει αναπόφευκτα εθνικός, ακόμα κι αν μιλάει ακατανόητα. Το θέτω αυτό ως αξίωμα. Άλλωστε δεν αρχίσαμε να μιλάμε για τη φιλολογία, αλλά για τους σοσιαλιστές· αυτή ήταν και η αιτία που άναψε η συζήτηση. Λοιπόν, διαβεβαιώνω πως δεν είχαμε και ούτε έχουμε έναν Ρώσο σοσιαλιστή. Γιατί; Διότι όλοι μας οι σοσιαλιστές προέρχονται και αυτοί από την τάξη που καταγονται οι τσιφλικάδες και οι σεμιναρίστες. Όλοι οι δηλωμένοι σοσιαλιστές μας, αυτοί που είναι σταμπαραρισμένοι, τόσο αυτοί που βρίσκονται στην πατρίδα μας, όσο και αυτοί που βρίσκονται στο εξωτερικό, δεν είναι τίποτε άλλο από φιλελεύθεροι που βγήκαν από την τάξη των τσιφλικάδων τον καιρό της δουλοπαροικίας. Γιατί γελάτε; Δείξτε μου τα βιβλία τους, δείξτε μου τη διδασκαλία τους, τα απομνημονεύματά τους· χωρίς να είμαι επαγγελματίας κριτικός, υποσχομαι να σας γράψω την πιο πειστική φιλολογική κριτική για να σας αποδείξω καθαρά πως κάθε σελίδα από τα βιβλία τους, τα κάθε είδους φυλλάδιά τους και τα απομνημονεύματά τους είναι γραμμένα πρώτα απ' όλα από έναν πρώην Ρώσο τσιφλικά. Το μίσος τους, η οργή τους, το πνεύμα τους, μαρτυρούν τσιφλικά (και μάλιστα σ' ένα ύφος τόσο απαρχαιωμένο όσο αυτό του Φαμουσόβ)· ο ενθουσιασμός τους, τα δάκρυά τους, μπορεί να είναι πραγματικά δάκρυα, ίσως και ειλικρινή, αλλά είναι ο ενθουσιασμός και τα δάκρυα των τσιφλικάδων! Τσιφλικάδικα ή σεμιναρίστικα... Γελάτε ακόμη; Κι εσείς πρίγκιπα, γελάτε; Δεν συμφωνείτε λοιπόν με τη γνώμη μου;

Είναι αλήθεια πως το γέλιο ήταν γενικό. Και ο ίδιος ο πρίγκιπας χαμογελούσε.

— Δεν θα μπορούσα ακόμη να σας πω κατηγορηματικά εάν διαφωνώ ή όχι με τη γνώμη σας, πρόφερε ο πρίγκιπας σταματώντας ξαφνικά να χαμογελάει και αναπηδώντας σαν ένας μαθητής που είχε κάνει κάποια αταξία, αλλά σας διαβεβαιώνω πως νιώθω μια εξαιρετική ευχαρίστηση να σας ακούω...

Λέγοντας αυτές τις λέξεις αισθανόταν να πνίγεται και ένας κρύος ιδρώτας περιέλουσε το μέτωπό του. Ήταν τα πρώτα λόγια που είχε πει από την ώρα που ήρθε. Επιχείρησε να ρίξει ένα βλέμμα γύρω του, αλλά δεν τόλμησε. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς πρόσεξε την κίνησή του και χαμογέλασε.

— Θα σας αναφέρω ένα γεγονός, κύριοι, συνέχισε στον ίδιο τόνο παραφοράς και θερμής και συγχρόνως χαμογελώντας με την ίδια του την ευγλωττία, ένα γεγονός που νομίζω πως εγώ ο ίδιος ανακάλυψα και παρατήρησα την αξία του· απ' όσο ξέρω, κανένας δεν μίλησε ούτε έγραψε ποτέ γι' αυτό. Σ' αυτό το γεγονός εκφράζεται όλη η ουσία του ρωσικού λιμπεραλισμού, έτσι ακριβώς όπως το δείχνω εγώ. Και κατ' αρχάς, τι είναι ο λιμπεραλισμός γενικά, αν όχι η επίθεση (λογική ή εσφαλμένη, αυτό είναι άλλη υπόθεση) ενάντια στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων; Έτσι δεν είναι; Τώρα, το γεγονός που παρατήρησα είναι το εξής: ο ρωσικός λιμπεραλισμός δεν είναι μια επίθεση στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων· είναι μια επίθεση στην ίδια την ουσία της εθνικής μας ζωής· ενάντια στην ίδια τη ζωή και όχι μονάχα στην τάξη, όχι ενάντια στη ρωσική τάξη, αλλά ενάντια στην ίδια τη Ρωσία. Ο λιμπεραλισμός που σας λέω, έφτασε μέχρι να απαρνηθεί την ίδια τη Ρωσία· για να το πω αλλιώς, μισεί και χτυπάει την ίδια τη μητέρα του. Κάθε δυστυχημένο επεισόδιο, κάθε αποτυχία της Ρωσίας τον κάνει να γελά και του εμπνέει χαρά. Τα λαϊκά έθιμα, η ιστορία της Ρωσίας, όλα αυτά τού είναι μισητά. Η μόνη του δικαιολογία, αν υπάρχει κάποια, είναι πως δεν ξέρει τι κάνει, και πως παίρνει το μίσος του για τη Ρωσία σαν τον πιο εύφορο λιμπεραλισμό. Πόσους λιμπεραλίστες δεν θα συναντήσεις στη χώρα μας που τους χειροκροτούν οι άλλοι, και που ίσως είναι κατά βάθος —και χωρίς να το ξέρουν ούτε και οι ίδιοι— οι πιο αδέξιοι, οι πιο παράλογοι, οι πιο κακοήθεις συντηρητικοί! Το μίσος για τη Ρωσία, πριν από λί-

γο καιρό, μερικοί λιμπεραλίστες μας το θεωρούσαν ως την πιο αληθινή αγάπη προς την πατρίδα, και καυχιόνταν πως βλέπουν πιο καθαρά από τους άλλους σε τι θα έπρεπε να συνίσταται αυτή η αγάπη. Αλλά με τον καιρό έγιναν σαφέστεροι· στο εξής, την έκφραση «αγάπη προς την πατρίδα» την έβλεπαν ως απρεπή και απέδιωξαν ακόμην και την έννοια αυτή, και την έβαλαν κατά μέρος σαν κάτι βλαβερό και ασήμαντο. Αυτό το γεγονός είναι ακριβέστατο. Έπρεπε επιτέλους να αποφασίσουμε να πούμε την αλήθεια μ' όλη της την αφέλεια και την ειλικρίνεια· είμαστε μπροστά σ' ένα φαινόμενο το οποίο δεν παρατηρήθηκε ποτέ και πουθενά, σε καμιά εποχή και σε κανένα λαό. Αυτό σημαίνει πως είναι τυχαίο και ίσως να είναι εφήμερο· δεν αμφιβάλλω γι' αυτό. Αλλά ο λιμπεραλίστας που μισεί την πατρίδα του, δεν θα μπορέσει να βρεθεί πουθενά άλλωστε. Πώς εξηγείται, λοιπόν, που αυτή η περίπτωση έχει παρουσιαστεί στην πατρίδα μας; Η εξήγηση είναι αυτή που εξέφρασα πριν από λίγο: πως ο Ρώσος λιμπεραλίστας προς το παρόν είναι ένας λιμπεραλίστας που δεν έχει τίποτε το ρωσικό. Δεν βλέπω καμιά καλύτερη εξήγηση.

– Όσα είπες τα παίρνω ως μια αστειότητα, Ευγένιε Παύλοβις, απάντησε σοβαρά ο πρίγκιπας Σ.

– Δεν τους έχω δει όλους τους λιμπεραλίστες και δεν αναλαμβάνω να κρίνω, είπε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, αλλά αγανάκτησα ακούγοντας την έκθεσή σας· πήρατε μια μεμονωμένη περίπτωση και την γενικεύσατε, που σημαίνει ότι όσα είπατε είναι συκοφαντίες.

– Μια μεμονωμένη περίπτωση; Α-χα! Να λοιπόν η λέξη που περιμένει! Πρόκειται ή όχι για μια μεμονωμένη περίπτωση; ρώτησε ο Ευγένιος Παύλοβις. Πρίγκιπα, τι γνώμη έχετε πάνω σ' αυτό; Πρόκειται ή όχι για μια μεμονωμένη περίπτωση;

– Οφείλω να ομολογήσω, κι εγώ επίσης, πως δεν έχω καθόλου πείρα και πως δεν έκανα παρέα... με λιμπεραλίστες, είπε ο πρίγκιπας. Αλλά μου φαίνεται ότι ίσως να έχετε δίκιο και ότι ο ρωσικός λιμπεραλισμός για τον οποίο μας μιλήσατε, είναι πράγματι επιρρεπής στο μίσος κατά της Ρωσίας κι όχι μόνο για το πολίτευμά της. Φυσικά, αυτό δεν είναι απόλυτο και δεν μπορεί να εφαρμόζεται σ' όλους τους λιμπεραλίστες...

Σταμάτησε ξαφνικά. Παρ' όλη την ταραχή του, ακολούθησε κι αυτός τη συζήτηση με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πρίγκιπα ήταν το βαθύ αφέλεστατο ύφος του με το οποίο άκουγε τις υποθέσεις που του παρακινούσαν την προσοχή. Αυτή η αφέλεια βρισκόταν και στις απαντήσεις που έδινε σ' αυτούς που τον ρωτούσαν γι' αυτές τις υποθέσεις: εκφραζόταν στο πρόσωπό του και κυρίως στη στάση του κορμιού του. Εμφανιζόταν μια πίστη και μια αφέλεια που δεν υποπευόταν την ειρωνεία και το χιούμορ. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς από πολύ καιρό τώρα συνήθιζε να του απευθύνει το λόγο πάντα μ' ένα ειρωνικό χαμόγελο.

Αλλά αυτήν τη φορά, ακούγοντας την απάντησή του, τον κοίταξε με πολύ σοβαρότητα, όπως ήταν απροετοίμαστος.

— Α, για δεσ! Με εκπλήσσετε, πρόφερε. Λοιπόν, πρίγκιπα, μου απαντήσατε σοβαρά;

— Η ερώτησή σας δεν ήταν σοβαρή; απάντησε ο πρίγκιπας κατάπληκτος.

Ένα γενικό γέλιο συνόδεψε τα λόγια του.

— Είδατε τι παθαίνετε όταν τον πιστεύετε, είπε η Αδελαΐδα· ο Ευγένιος Παύλοβιτς μας περιπαίζει όλους! Εάν ξέρατε τι ερωτήσεις είναι ικανός καμιά φορά να κάνει με το σοβαρότερο ύφος του κόσμου!

— Η γνώμη μου είναι πως αυτή η συζήτηση είναι λυπηρή και το καλύτερο απ' όλα θα ήταν να μην την αρχίζατε, παρατήρησε απότομα η Αλεξάνδρα. Σκοπεύαμε να κάνουμε έναν περίπατο...

— Ας πάμε, η βραδιά είναι θαυμάσια! φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Αλλά θέλω να σας αποδείξω ότι αυτήν τη φορά μιλάω πολύ σοβαρά. Θέλω κυρίως να το αποδείξω στον πρίγκιπα (μου κινήσατε ζωηρά το ενδιαφέρον, πρίγκιπα, και σας ορκίζομαι πως είμαι λιγότερο επιπόλαιος απ' ό,τι φαίνομαι, αν και για να πω την αλήθεια, η κουφότης είναι ελάττωμά μου). Ακόμη θα κάνω στον πρίγκιπα, με την άδεια των παρευρισκομένων, μια τελευταία ερώτηση για να ικανοποιήσω την προσωπική μου περιέργεια, και μετά απ' αυτό θα σταματήσουμε εκεί. Αυτή η ερώτηση μου ήρθε στο μυαλό εδώ και δυο ώρες, σαν να έγινε επίτηδες (βλέπετε, πρίγκιπα, είναι φορές που σκέφτομαι σοβαρά). Εγώ βρήκα μια λύση, αλλά ας δούμε τι θα πει ο

πρίγκιπας. Μιλούσαμε πριν λίγο για τη «μεμονωμένη περίπτωση». Αυτή η έκφραση έπαιξε ένα μεγάλο ρόλο στην κοινωνία μας, που αγαπάει να τη μεταχειρίζεται. Τελευταία, ένα τρομερό κακούργημα απασχόλησε τον τύπο και την κοινή γνώμη· πρόκειται για το φόνο έξι προσώπων από έναν νεαρό. Μίλησαν πολύ για την παράξενη αγόρευση του συνηγόρου, που δήλωνε ότι ο φονιάς επειδή βρισκόταν στη μιζέρια, η ιδέα να σκοτώσει αυτούς τους έξι ανθρώπους ήταν φυσικότητα. Δεν το είπε ακριβώς έτσι, αλλά η ουσία είναι πως κατέληξε σε κάτι τέτοιο. Νομίζω πως ο συνηγόρος εκφράζοντας μια τόσο παράδοξη ιδέα, πίστευε ειλικρινά πως έτσι εκφράζει την πιο λιμπεραλιστική, την πιο ουμανιστική και την πιο προοδευτική άποψη που θα μπορούσε να εκφράσει κανείς στην εποχή μας. Λοιπόν, τι σκέπτεστε; Είναι μια μεμονωμένη περίπτωση ή ένα γενικό φαινόμενο αυτή η διαστρέβλωση των αντιλήψεων και των πεποιθήσεων, αυτή η δυνατότητα να βλέπει κανείς τα πράγματα τόσο στραβά και παράλογα;

Όλοι τους ξεκαρδίστηκαν στα γέλια.

– Είναι βεβαίως μια μεμονωμένη περίπτωση, είπαν η Αλεξάνδρα και η Αδελαΐδα χαμογελώντας.

– Επιτρέψτε μου να σας υπενθυμίσω, Ευγένιε Παύλοβιτς, είπε ο πρίγκιπας Σ., πως το αστείο σου άρχισε να γίνεται άνοστο.

– Τι σκέφτεστε πρίγκιπα; ρώτησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, χωρίς να δώσει σημασία σ' αυτό που του είπε ο πρίγκιπας Σ., αισθανόμενος να βαρβαίνει επάνω του το σοβαρό και εξεταστικό βλέμμα του πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς. Τι σκέφτεστε; Μία μεμονωμένη περίπτωση ή ένα γενικό φαινόμενο; Ομολογώ πως σκέφτηκα αυτήν την ερώτηση ακριβώς για σας.

– Όχι, δεν είναι μια μεμονωμένη περίπτωση, είπε ο πρίγκιπας χαμηλόφωνα αλλά με σταθερότητα.

– Ε, λοιπόν, Λέων Νικολάγιεβιτς, φώναξε ο πρίγκιπας Σ. με κάποιον πείσμα, δεν βλέπετε πως σας στήνει μια παγίδα; Είναι φανερό πως κοροϊδεύει και προσπαθεί κάπου να σας πιάσει.

– Νόμιζα ότι μιλούσε σοβαρά, είπε ο πρίγκιπας κοικινίζοντας και χαμήλωσε τα μάτια.

– Αγαπητέ μου πρίγκιπα, συνέχισε ο πρίγκιπας Σ., θυμηθείτε

λοιπόν τη συζήτηση που κάναμε εδώ και τρεις μήνες. Παρατηρούσαμε τότε, πως στα καινούργια μας δικαστήρια εμφανίστηκαν ήδη δικηγόροι αξιοπρόσεκτοι και υπεράξιοι. Και πόσες ετυμηγορίες άξιες επαίνου απέδωσαν οι ένορκοί μας! Ήμουν τότε τόσο ευτυχισμένος να σας βλέπω να χαίρεστε μ' αυτήν την πρόοδο... Λέγαμε πως μπορούμε να είμαστε υπερήφανοι... Αυτή η αδέξια συνηγορία και αυτό το παράξενο επιχείρημα, δεν είναι βέβαια παρά ένα ατύχημα, μια περίπτωση στις χίλιες.

Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς σιέφτηκε μια στιγμή και μετά απάντησε με απόλυτη σιγουριά, αν και δεν ύψωσε τον τόνο, με μια απόχρωση δειλίας στη φωνή του:

— Ήθελα μονάχα να πω, πως αυτή η διαστρέβλωση των ιδεών και των εννοιών (για να χρησιμοποιήσω την έκφραση του Ευγένιου Παύλοβιτς) συναντιέται, αλίμονο, πολύ συχνά! Είναι περισσότερο ένα γενικό φαινόμενο παρά μια μεμονωμένη περίπτωση. Εάν αυτή η διαστρέβλωση δεν ήταν μια τόσο γενική περίπτωση, δεν θα υπήρχαν ίσως τα ανήκουστα εγκλήματα όπως αυτά...

— Ανήκουστα εγκλήματα; Αλλά σας διαβεβαιώνω πως τα εγκλήματα που γίνονταν άλλοτε ήταν και αυτά επίσης τερατώδη και ίσως ακόμη πιο φρικτά. Γίνονται όχι μονάχα στη χώρα μας, αλλά παντού, και νομίζω πως θα γίνονται για πολύ καιρό ακόμη. Η διαφορά είναι πως δεν υπήρχε τότε στη χώρα μας μια τόσο μεγάλη δημοσιότητα: τώρα, ο τύπος και η κοινή γνώμη τα συζητάνε: να πώς δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι βρισκόμαστε τώρα μπροστά σ' ένα καινούργιο φαινόμενο. Να ποιο είναι το λάθος σας, ένα πολύ απονήρευτο λάθος, πρίγκιπα: πρέπει να με πιστέψετε, συμπέρανε ο πρίγκιπας Σ. μ' ένα κοροϊδευτικό χαμόγελο.

— Το ξέρω, φυσικά, είπε ο πρίγκιπας, πως τα εγκλήματα ήταν και άλλοτε το ίδιο τερατώδη και το ίδιο φοβερά. Επισκέφτηκα τις φυλακές, δεν είναι πολύς καιρός, και είχα την ευκαιρία να κάνω τη γνωριμία με μερικούς κατάδικους και υπόδικους. Υπάρχουν μάλιστα τρομερότεροι εγκληματίες απ' αυτόν που πριν λίγο μιλούσαμε. Υπάρχουν εγκληματίες που, έχοντας σκοτώσει δέκα ανθρώπους, δεν αισθάνονται ούτε μια σκιά τύφης. Αλλά, να τι παρατήρησα: ο πιο πω-

ρωμένος καιούργος και ο πιο αμετανόητος αισθάνεται εντούτοις πως είναι εγκληματίας, δηλαδή στη συνείδησή του ξέρει πως έπραξε άσχημα, έστω κι αν δεν αισθάνεται καμιά μετάνοια. Αυτή ήταν η περίπτωση όλων των φυλακισμένων. Αλλά οι εγκληματίες που ανέφερε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, δεν θέλουν βέβαια να θεωρηθούν ως τέτοιοι μέσα τους νομίζουν πως είχαν το δικαίωμα, ότι καλά κάνανε ή κάτι τέτοιο. Εκεί ακριβώς βρίσκεται, κατά τη γνώμη μου, η φοβερή διαφορά. Και σημειώστε πως είναι όλοι τους νέοι άνθρωποι, δηλαδή η ηλικία τους είναι τέτοια που ο άνθρωπος είναι περισσότερο αφοπλισμένος στην επιρροή της διαστρέβλωσης των ιδεών.

Ο πρίγκιπας Σ. είχε σταματήσει να γελάει και άκουγε τον πρίγκιπα με ύφος αμήχανο. Η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, που από πολλή ώρα ήθελε κάτι να παρατηρήσει, σώπαινε, σαν μια ιδιαίτερη αιτία να την είχε σταματήσει. Όσο για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, παρατηρούσε τον πρίγκιπα με κατάπληξη και, αυτήν τη φορά, χωρίς την παραμικρή ειρωνεία.

— Τι έχετε, λοιπόν, αγαπητέ μου κύριε, και τον παρατηρείτε μ' αυτό το εκστατικό ύψος; μπήκε στη μέση ξαφνικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Τον νομίζατε, λοιπόν, πιο ανόητο από σας και ανίκανο να σκέφτεται με το δικό σας τρόπο;

— Όχι, κυρία, δεν νόμιζα αυτό, έκανε ο Ευγένιος Παύλοβιτς· αλλά ένα πράγμα με εκπλήσσει, πρίγκιπα (συγχωρέστε με για την ερώτηση): εάν εννοείτε και μαντεύετε μ' αυτόν τον τρόπο την έννοια αυτού του προβλήματος, πώς μπορέσατε (συγχωρέστε με για μια φορρά ακόμη), σ' εκείνη την παράξενη υπόθεση, εδώ και μερικές ημέρες..., στην υπόθεση του Μπουρντόβσκι, αν δεν κάνω λάθος..., πώς, λέω, δεν μπορέσατε να παρατηρήσετε την ίδια διαστρέβλωση των ιδεών και των ηθικών φρονημάτων; Η περίπτωση ήταν φυσικά ταυτοσημή. Μου φάνηκε τότε πως δεν το προσέξατε καθόλου.

— Ε, λοιπόν, αγαπητέ μου κύριε, είπε ανάβοντας η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, όλοι μας, όσοι βρισκόμαστε εδώ και το είχαμε παρατηρήσει, τώρα καθόμαστε και κάνουμε τον σπουδαίο στον πρίγκιπα, αυτός όμως είναι που πήρε σήμερα ένα γράμμα από έναν της παρέας του Μπουρντόβσκι, τον αρχηγό τους, αυτόν που είχε στο πρόσω-

πο σπυριά· τον θυμάσαι Αλεξάνδρα; Σ' αυτό το γράμμα τού ζητάει συγγνώμη —φυσικά με τον τρόπο του— και δηλώνει πως τα χάλασε με το φίλο που του ανέβαινε στο κεφάλι εκείνη τη μέρα· το θυμάσαι Αλεξάνδρα; Και προσθέτει ότι τώρα εμπιστεύεται περισσότερο τον πρίγκιπα. Κανένας από μας δεν πήρε ακόμη ένα παρόμοιο γράμμα, και καλά θα κάνουμε να μην κοιτάζουμε αφ' υψηλού τον παραλήπτη του.

— Και ο Ιππόλυτος μετακόμισε για να έρθει να εγκατασταθεί στο σπίτι μας! φώναζε ο Κόλια.

— Πώς! Είναι κιόλας εδώ; ρώτησε ο πρίγκιπας με κάποια ανησυχία.

— Έφτασε αμέσως μετά την αναχώρησή σας με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Εγώ τον οδήγησα με την άμαξα.

Ξεχνώντας ότι μόλις πριν λίγο έκανε επαίνους για τον πρίγκιπα, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έγινε έξω φρενών.

— Βάζω στοίχημα πως πήγε χθες στη σοφίτα αυτού του κακού παλιόπαιδου για να του ζητήσει γονατιστός συγγνώμη για να 'ρθει να μετακομίσει εδώ! Τον είδες χθες; Πριν λίγο εσύ ο ίδιος το ομολόγησες. Πήγες, ναι ή όχι; Έπεσες στα γόνατα, ναι ή όχι;

— Δεν έπεσε καθόλου στα γόνατα, φώναζε ο Κόλια. Έγινε εντελώς το αντίθετο! Ο Ιππόλυτος πήρε χθες το χέρι του πρίγκιπα και το φίλησε δυο φορές. Ήμουν μάρτυρας της σκηνής· έτσι πήρε τέλος η εξήγησή τους· το μόνο που είπε ο πρίγκιπας ήταν πως θα του έκανε καλό αν πήγαινε στη βίλα και ο Ιππόλυτος απάντησε πως μόλις αισθανόταν καλύτερα θα πήγαινε αμέσως.

— Δεν υπήρχε λόγος, Κόλια, ψέλλισε ο πρίγκιπας ενώ σηκωνόταν και έπαιρνε το καπέλο του· γιατί τα διηγείστε αυτά, εγώ...

— Πού πηγαίνεις; ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σταματώντας τον.

— Μην ανησυχείτε, πρίγκιπα, συμπλήρωσε ο Κόλια με ζωηρότητα· μην πηγαίνετε να τον δείτε και ταράξετε την ανάπαυσή του· κοιμήθηκε μετά από την κούραση του ταξιδιού. Είναι πολύ χαρούμενος. Ειλικρινά, πρίγκιπα, νομίζω πως θα ήταν καλύτερα να μην πάτε να τον δείτε σήμερα· αφήστε το για αύριο, γιατί ακόμη ντρέπεται.

Το πρωί, είπε, πως εδώ και έξι μήνες ποτέ δεν αισθάνθηκε τόσο ευδιάθετος και τόσο δυνατός. Ακόμη και ο βήχας του ελαττώθηκε.

Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως η Αγλαΐα άλλαξε ξαφνικά θέση για να πλησιάσει στο τραπέζι. Δεν τολμούσε να την κοιτάξει, αλλά όλο του το είναι αισθανόταν πως αυτήν τη στιγμή τα μαύρα μάτια της νέας ήταν καρφωμένα επάνω του· αυτά τα μάτια εκφράζανε βέβαια την αγανάκτηση ίσως και τη φοβέρα· το πρόσωπο της Αγλαΐας έγινε καταιόκκινο.

— Μου φαίνεται, Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, πως είχατε άδικο να τον φέρετε εδώ, εάν είναι εκείνο το φθισικό παιδί που είχε βάλει εκείνη τη μέρα τα κλάματα και που είχε προσκαλέσει τους παρευρισκόμενους στην κηδεία του, παρατήρησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Είχε μιλήσει με τόση ευγλωττία για τον τοίχο που βρίσκεται μπροστά στο σπίτι του, που οπωσδήποτε θα τον νοσταλγήσει εκείνον τον τοίχο, πιστέψτε το!

— Σωστά τα λέει· θα φιλονικήσει μαζί σας, θα έρθετε στα χέρια και θα φύγει, έτσι όπως ακριβώς είχε κάνει και τότε.

Και η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με πολλή αξιοπρέπεια πήρε μαζί της το καλαθάκι με τη δουλειά της, ξεχνώντας πως όλοι τους είχαν σηκωθεί για να πάνε περίπατο.

— Θυμάμαι τον στόμφο με τον οποίο μιλούσε για εκείνον τον τοίχο, συνέχισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς· διατεινόταν πως χωρίς εκείνον τον τοίχο δεν θα μπορούσε να πεθάνει με ευγλωττία· και αυτός θέλει να πεθάνει με ευγλωττία.

— Ε, και λοιπόν; μουρμούρισε ο πρίγκιπας. Εάν δεν θέλετε να τον συγχωρέσετε, θα πεθάνει και δίχως τη δική σας συγγνώμη... Τώρα ήρθε να μείνει εδώ για να βλέπει τα δέντρα.

— Ω! Όσο για μένα, του τα συγχωρώ όλα· μπορείτε να του το πείτε.

— Δεν είναι έτσι όπως το καταλάβατε το πράγμα, είπε ο πρίγκιπας χαμηλόφωνα και απρόθυμα, με τα μάτια πάντα καρφωμένα σ' ένα σημείο του πατώματος. Πρέπει κι εσείς ο ίδιος να συγκατατεθείτε και να δεχτείτε τη συγγνώμη του.

— Και τι δουλειά έχω εγώ; Τι αδικία τού έχω κάνει;

– Εάν δεν το καταλαβαίνετε, δεν επιμένω... Αλλά εσείς καταλαβαίνετε βεβαίως. Η επιθυμία του ήταν τότε... να μας ευλογήσει όλους και να δεχτεί επίσης την ευλογία μας. Αυτό είναι όλο...

Ο πρίγκιπας Σ. αντάλλαξε ένα γρήγορο βλέμμα με μερικά από τα παρόντα πρόσωπα.

– Καλέ μου και αγαπητέ πρίγκιπα, είπε αρκετά ζωντανά, αλλά ζυγίζοντας τα λόγια του. Ο παράδεισος δεν είναι τόσο εύκολο να πραγματοποιηθεί στη γη, και αυτό που εσείς επιδιώκετε είναι σχεδόν ο παράδεισος. Το πράγμα είναι δύσκολο, πρίγκιπα, πολύ πιο δύσκολο απ' όσο το φαντάζεται η υπέροχη καρδιά σας. Ας αφήσουμε αυτήν την κουβέντα, πιστέψτε με· γιατί αλλιώς θα ξαναπέσουμε στην ντροπή και τότε...

– Πάμε να ακούσουμε τη μουσική, είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβ-να με ύφος επιτακτικό και, με μια κίνηση θυμού, σηκώθηκε.

Όλοι τη μιμήθηκαν.

II

Ο πρίγκιπας πλησίασε ξαφνικά τον Ευγένιο Παύλοβιτς και τον τράβηξε από το χέρι.

– Ευγένιε Παύλοβιτς, είπε μ’ έναν παράξενο ενθουσιασμό, να είστε σίγουρος πως σας θεωρώ παρ’ όλ’ αυτά ως τον καλύτερο των ανθρώπων· σας δίνω το λόγο μου.

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς τόσο παραξευεύτηκε, που έκανε ένα βήμα προς τα πίσω. Για μια στιγμή συγκράτησε ένα ορμητικό γέλιο, αλλά προσέχοντας καλύτερα τον πρίγκιπα, παρατήρησε πως ένιωθε κάπως άβολα ή τουλάχιστον του συνέβαινε κάτι το ασυνήθιστο.

– Στοιχηματίζω, πρίγκιπα, φώναξε, πως δεν είναι αυτό που είχατε την πρόθεση να μου πείτε, και ίσως ακόμη να μην απευθύνονταν σ’ εμένα αυτά τα λόγια!... Μα τι έχετε; Μήπως είσαστε άρρωστος;

– Είναι πιθανόν, πολύ πιθανόν. Κάνατε την υπόδειξή σας με πολλή λεπτότητα, παρατηρώντας πως μπορεί να μην είσαστε εσείς εκείνος στον οποίο ήθελα να απευθυνθώ.

Επάνω σ’ αυτό χαμογέλασε παράξενα και σχεδόν κωμικά. Μετά φάνηκε ξαφνικά να εξάπτεται.

– Μην μου θυμίζετε τη διαγωγή που έδειξα πριν τρεις μέρες! φώναξε. Δεν σταμάτησα να ντρέπομαι όλον αυτόν τον καιρό... Ξέρω πως έσφαλα.

– Μα... τι κάνατε λοιπόν το τόσο φρικτό;

– Βλέπω πως εσείς ίσως να ντρέπεστε για μένα περισσότερο απ’ όλους τους άλλους, Ευγένιε Παύλοβιτς. Κοικνίζετε, και αυτό είναι η ένδειξη μιας έξοχης καρδιάς. Θα φύγω αμέσως, πιστέψτε το.

– Μα τι τον έπιασε; Μήπως έτσι αρχίζουν οι κρίσεις του; ρώτησε κατατρομαγμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον Κόλια.

– Μη δίνετε σημασία, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· δεν είναι αυτή κρίση και δεν θα αργήσω να φύγω. Ξέρω πως εγώ... είμαι ένας αδικημένος από τη φύση. Ήμουν άρρωστος είκοσι τέσσερα χρόνια, ή,

πιο σωστά, από τότε που γεννήθηκα μέχρι τα είκοσι τέσσερα χρόνια μου. Θεωρήστε με ακόμη και τώρα ως έναν άρρωστο. Θα φύγω τώρα αμέσως, να είστε σίγουροι. Δεν κοκκινίζω, γιατί θα ήταν παράξενο να κοκκινίζει κανείς επειδή είναι άρρωστος. Αλλά είμαι περιττός στην κοινωνία. Δεν το λέω από φιλοτιμία... Σκέφτηκα πολύ αυτές τις τρεις μέρες και συμπέρανα πως υποχρέωσή μου ήταν να σας προειδοποιήσω ειλικρινά και τίμια με την πρώτη ευκαιρία. Υπάρχουν ορισμένες ιδέες, ορισμένες υψηλές ιδέες για τις οποίες θα πρέπει να συγκρατιέμαι και να μην μιλάω για να μην βάζουν τα γέλια· ο πρίγκιπας Σ. έκανε πριν λίγη ώρα έναν υπαινιγμό γι' αυτό... Δεν έχω εγώ καλούς τρόπους, δεν έχω συναίσθηση του μέτρου. Η γλώσσα μου δεν ανταποκρίνεται στις σκέψεις μου και, έτσι, τις ταπεινώνει. Ακόμη δεν έχω το δικαίωμα... Εξάλλου είμαι φιλόποπτος. Εγώ... είμαι σίγουρος πως κανένας δεν μπορεί να με προσβάλει σ' αυτό το σπίτι και πως μ' αγαπούν περισσότερο απ' όσο αξίζω. Αλλά ξέρω (χωρίς να αμφιβάλλω) πως είκοσι τέσσερα χρόνια αρρώστιας, δεν πέρασαν χωρίς ν' αφήσουν σημάδια και είναι αδύνατο να μην γελάνε μαζί μου... καμιά φορά..., αυτή δεν είναι η αλήθεια;

Κοίταξε τους παρευρισκόμενους μ' ένα τέτοιο βλέμμα σαν να περίμενε μια απάντηση και μια απόφαση. Όλοι ήταν έκπληκτοι απ' αυτήν την αναπάντεχη και νοσηρή συμπεριφορά του, που τίποτε δεν την αιτιολογούσε και που γεννούσε ένα παράξενο επεισόδιο.

— Γιατί τα λέτε όλα αυτά εδώ; φώναξε ξαφνικά η Αγλαΐα. Γιατί τα λέτε σ' αυτούς; Σ' αυτούς εδώ τους ανθρώπους;

Βρισκόταν σ' έναν παροξυσμό αγανάκτησης. Τα μάτια της στραποβολούσαν. Ο πρίγκιπας, που στεκόταν βουβός μπροστά της, ξαφνικά χλόμιασε. Η Αγλαΐα ξέσπασε:

— Δεν υπάρχει εδώ ούτε ένα πρόσωπο που να αξίζει να ακούσει αυτά τα λόγια! Όλοι τους δεν αξίζουν ούτε το μικρό σας δακτυλάκι, δεν έχουν ούτε το μυαλό σας, ούτε και την καρδιά σας. Είσατε πιο τίμιος απ' όλους αυτούς· τους φέρεστε με ευγένεια, με καλοσύνη, με εξυπνάδα. Υπάρχουν εδώ μερικοί που δεν είναι άξιοι να σκύψουν και να σας σηκώσουν το μαντίλι που σας έπεσε από τα χέρια... Λοιπόν, γιατί ταπεινώνεστε και βάζετε τον εαυτό σας πιο χαμηλά απ' όλους

αυτούς; Γιατί αναστατώνεστε χωρίς λόγο; Γιατί σας λείπει η υπερηφάνεια;

– Θεέ μου! Τι πάει να πει αυτό! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα χτυπώντας τα χέρια.

– Ζήτη για τον φτωχό ιππότη! φώναξε ο Κόλια με ενθουσιασμό.

– Σωπάστε!... Πώς τολμούν να με προσβάλλουν έτσι μέσα στο σπίτι σας! είπε βίαια στη μητέρα της η Αγλαΐα που βρισκόταν σε μια κατάσταση υστερική, όπου δεν γνωρίζει κανείς ούτε όρια ούτε εμπόδια. Γιατί με βασανίζουν όλοι, από τον πρώτο μέχρι τον τελευταίο; Γιατί, πρίγκιπα, με ενοχλούν εδώ και τρεις μέρες εξαιτίας σας; Για τίποτε στον κόσμο δεν θα σας παντρευόμουν! Να ξέρετε πως δεν θα το κάνω ποτέ ούτε με καμιά τιμή! Βάλτε το καλά αυτό στο κεφάλι! Μπορεί κανείς να παντρευτεί έναν τόσο γελοίο σαν κι εσάς; Κοιταχτείτε λοιπόν αυτήν τη στιγμή σ' έναν καθρέφτη και δέστε τα χάλια που έχετε!... Γιατί με πειράζουν λέγοντας πως θα σας παντρευτώ; Εσείς πρέπει να το ξέρετε! Χωρίς αμφιβολία είσαστε συνένοχός τους!

– Κανένας δεν σε πειράξε ποτέ! ψέλλισε η Αδελαΐδα έντρομη.

– Ποτέ κανένας δεν είχε μια τέτοια ιδέα! Ποτέ κανένας δεν είπε κάτι τέτοιο! φώναξε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα.

– Ποιος την πειράξε; Πότε την πειράξε; Ποιος μπόρεσε να πει ένα παρόμοιο πράγμα; Είναι στα καλά της ή παραμιλάει; φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τρέμοντας από θυμό, ενώ γύριζε και τους ρωτούσε όλους.

– Όλοι το λένε, όλοι, χωρίς εξαίρεση, μου έφαγαν τ' αυτιά μ' αυτό αυτές τις τρεις μέρες! Ε, λοιπόν, ποτέ, ποτέ δεν θα τον παντρευτώ! πρόσφερε η Αγλαΐα σ' έναν τόνο σπαραξικάρδιο.

Εκεί ακριβώς ξέσπασε σε κλάματα, έκρυψε το πρόσωπο με το μαντίλι της και έπεσε σε μια καρέκλα.

– Μα αυτός ούτε που σε ζήτ...

– Δεν σας ζήτησα σε γάμο, Αγλαΐα Ιβάνοβνα, ξέφυγε του πρίγκιπα.

– Τι; Τι είπες; φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με ύφος ανακατωμένο με έκπληξη, αγανάκτηση και φρίκη.

Δεν μπορούσε να πιστέψει στ' αυτιά της. Ο πρίγκιπας άρχισε να προφέρει διακεικομμένα λόγια.

— Ήθελα να πω... ήθελα να πω... ήθελα μονάχα να εξηγήσω στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα... να έχω την τιμή να της εξηγήσω πως δεν έχω καμιά πρόθεση... να έχω την τιμή να ζητήσω το χέρι της ακόμη και στο μέλλον. Δεν έχω καμιά ανάμειξη σ' αυτήν την υπόθεση, καμιά, Αγλαΐα Ιβάνοβνα, μάρτυς μου ο Θεός. Ποτέ δεν είχα την πρόθεση να ζητήσω το χέρι σας· ποτέ δεν μου πέρασε μια τέτοια σκέψη, και δεν θα το θελήσω ποτέ, θα το δείτε, μην αμφιβάλλετε! Ποιος κακός άνθρωπος βρέθηκε να με συκοφαντήσει σ' εσάς; Μα μπορείτε να είστε ήσυχη!

Μιλώντας είχε πλησιάσει την Αγλαΐα. Αυτή παραμέρισε το μαντίλι που έκρυβε το πρόσωπό της και του έριξε ένα γρήγορο βλέμμα. Είδε την τρομαγμένη όψη του, κατάλαβε τα λόγια του και άρχισε να του γελάει κατάμουτρα. Αυτό το γέλιο ήταν τόσο εύθυμο και τόσο κοροϊδευτικό, που άρχισε να γελάει και η Αδελαΐδα και αφού κοίταξε κι αυτή τον πρίγκιπα, πήρε την αδελφή της στην αγκαλιά της και έσκασε στα γέλια με την ίδια ορμητική και παιδαριώδη χαρά. Βλέποντάς τες ο πρίγκιπας, άρχισε και αυτός να γελάει. Επαναλάμβανε με έκφραση χαράς και ευτυχίας:

— Αχ! Θεέ μου, δοξασμένο το όνομά σου! Δόξα τω Θεώ!

Με τη σειρά της η Αλεξάνδρα, μη μπορώντας να κρατηθεί άλλο, άρχισε να γελάει κι αυτή με την καρδιά της. Τα γέλια των τριών αδελφών φαίνονταν να μην τελειώνουν.

— Βλέπετε, είναι τρελές! μουρμούρισε μέσα από τα δόντια της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Άλλοτε μας τρομάζουν και άλλοτε...

Μα σε λίγο άρχισε να γελάει και ο πρίγκιπας Σ., μετά ο Ευγένιος Παύλοβιτς και ο ίδιος ο Κόλια, που δεν μπορούσε πια να συγκρατηθεί και κοίταζε εναλλάξ τους μεν και τους δε. Ο πρίγκιπας έκανε όπως αυτοί.

— Πάμε περίπατο! Πάμε! φώναξε η Αδελαΐδα. Όλοι μαζί, και ο πρίγκιπας θα 'ρθει μαζί μας! Δεν έχετε καμιά αιτία να φύγετε πρίγκιπα, καλέ μου πρίγκιπα! Δεν είναι αλήθεια πως είναι καλός, Αγλαΐα; Δεν είναι έτσι, μαμά; Εξάλλου, πρέπει αμέσως να τον φιλήσω για...

για την εξήγησή του με την Αγλαΐα. Πρέπει, μαμά, αγαπητή μαμά, μου επιτρέπετε να τον φιλήσω; Αγλαΐα μου επιτρέπεις να φιλήσω τον πρίγκιπά σου; φώναζε η κατεργάρα.

Και κάνοντας το λόγο πράξη, πλησίασε τον πρίγκιπα και τον φίλησε στο μέτωπο. Αυτός της πήρε τα χέρια και της τα έσφιξε με τόση δύναμη που η Αδελαΐδα παραλίγο να βάλει τις φωνές. Την κοιτάζε με απέραντη χαρά και φέρνοντας ξαφνικά το χέρι της κοπέλας στα χείλη του, της το φίλησε τρεις φορές.

– Λοιπόν, πάμε! φώναζε η Αγλαΐα. Πρίγκιπα, θα είστε ο καβαλιέρος μου. Επιτρέπεις, μαμά; Δεν είναι ο μνηστήρας που με απέκρουσε; Δεν είναι αλήθεια, πρίγκιπα, πως με αποκρούσατε για πάντα; Μα δεν το δίνουν έτσι το μπράτσο σε μια κυρία. Δεν ξέρετε πώς δίνουν το μπράτσο τους σε μια ντάμα; Είναι εντάξει τώρα· λοιπόν, πάμε και μάλιστα μπροστά απ' όλους. Θέλετε να πάμε μπροστά απ' όλους και μάλιστα τετ-α-τετ;

Μιλούσε χωρίς να σταματάει και κάθε τόσο γελούσε.

– Δόξα τω Θεώ! Δόξα τω Θεώ! επαναλάμβανε η Λιζαβέτα Προκοφιέβνα, χωρίς να ξέρει ακριβώς για ποιο πράγμα χαιρότανε.

«Να ποιοι είναι παράξενοι άνθρωποι!», σκεφτόταν ο πρίγκιπας Σ. για εκατοστή ίσως φορά από τότε που τους γνώρισε, αλλά... αυτοί οι παράξενοι άνθρωποι τον ευχαριστούσαν. Ίσως να μην έτρεφε εντελώς το ίδιο αίσθημα και για τον πρίγκιπα· όταν ξεινήσαν για περίπατο ήταν κατσούφης και πολύ ανήσυχος.

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν ο πιο ευδιάθετος· σ' όλο το δρόμο και μέχρι το σταθμό έλεγε αστεία στην Αλεξάνδρα και την Αδελαΐδα· αυτές γελούσαν με πολύ προθυμία με τα αστεία του, έτσι που άρχισε τελικά να υποψιάζεται πως ίσως να μην τον άκουγαν καθόλου. Χωρίς να ξέρει το λόγο, αυτή η ιδέα τον έκανε να βάλει ξαφνικά τα γέλια με τόση ειλικρίνεια όσο και αυθορμητισμό (τέτοιος ήταν ο χαρακτήρας του!). Οι δυο αδελφές εμψυχωμένες με πολύ καλή διάθεση, δεν άφηναν από τα μάτια τους τη μικρή τους αδελφή, που προχωρούσε μπροστά τους με τον πρίγκιπα. Η στάση της Αγλαΐας έθετε προφανώς ένα αίνιγμα. Ο πρίγκιπας Σ. προσπαθούσε αδιάκοπα να πιάσει κουβέντα με τη Λιζαβέτα Προκοφιέβνα για θέματα

άσχετα. Ίσως ήθελε να τη διασκεδάσει με τις σκέψεις του, αλλά δεν πέτυχε τίποτε άλλο από το να τον βαρεθεί τρομερά. Φαινόταν πως αυτή δεν είχε διάθεση· απαντούσε άλλα αντ' άλλων ή δεν απαντούσε καθόλου.

Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα δεν είχε τελειώσει ακόμα τα αινίγματά της εκείνο το βράδυ. Το τελευταίο της αίνιγμα το φύλαγε μόνο για τον πρίγκιπα. Ήταν περίπου εκατό βήματα μακριά από τη βίλα, όταν κρυφομίλησε γρήγορα στον καβαλιέρο της που έμενε επίμονα σιωπηλός.

– Κοιτάζτε δεξιά.

Ο πρίγκιπας υπάκουσε.

– Κοιτάζτε πιο προσεκτικά. Βλέπετε ένα παγκάκι, μέσα στο πάρκο, εκεί κάτω κοντά σ' εκείνα τα τρία μεγάλα δέντρα..., ένα παγκάκι πρῶσινο;

Ο πρίγκιπας απάντησε καταφατικά.

– Σας αρέσει το μέρος; Έρχομαι καμιά φορά πολύ πρωί, κατὰ τις επτά η ώρα, όταν όλοι κοιμούνται ακόμη, και κάθομαι εδώ εντελώς μόνη.

Ο πρίγκιπας συμφώνησε ψιθυρίζοντας πως το μέρος ήταν υπέροχο.

– Και τώρα παραμερίστε· δεν θέλω να προχωρώ αγιαζέ μαζί σας. Ή μάλλον δώστε μου το μπράτσο σας, αλλά μην πείτε ούτε μια λέξη. Θέλω να μείνω μόνη με τις σκέψεις μου...

Η σύσταση ήταν σε γενικές γραμμές περιττή, γιατί και χωρίς να του το ορίσουν, ο πρίγκιπας δεν είχε προφέρει ούτε μια λέξη όλη την ώρα του περιπάτου. Η καρδιά του άρχισε να χτυπάει δυνατά όταν άκουσε τη σχετική σκέψη για το παγκάκι. Αλλά ένα λεπτό μετά, μετάνιωσε και έδιωξε με ντροπή αυτήν την ανόητη σκέψη που του είχε έρθει στο μυαλό.

Όπως είναι γνωστό, ή καλύτερα όπως το διαβεβαιώνει όλος ο κόσμος, αυτοί που συχνάζουν στο σταθμό του Παυλόβσκ τις καθημερινές είναι «πιο εκλεκτοί», απ' ό,τι αυτοί που έρχονται τις Κυριακές και τις γιορτινές μέρες από την Πετρούπολη, που είναι «κάθε είδους άνθρωποι». Οι τουαλέτες δεν είναι επίσημες, αλλά τις καθημερινές

είναι με περισσότερο γούστο. Έχει γίνει συνήθεια να πηγαίνουν εκεί για να ακούσουν μουσική. Η ορχήστρα είναι ίσως η καλύτερη απ' όλες όσες παίζουν στους δημόσιους κήπους, και το ρεπερτόριό της περιλαμβάνει καινούργια κομμάτια. Η οικογενειακή ατμόσφαιρα και κυρίως η οικειότητα που επικρατεί σ' αυτούς τους ομίλους είναι καθωσπρέπει. Όλα είναι πολύ σεμνά και επικρατεί ένας ανεπιτήδευτος τόνος. Οι γνωστοί είναι αποκλειστικά με τις οικογένειές τους και όλοι παραθεριστές στο Παυλόβσκ, έρχονται εκεί για να βρει ο ένας τον άλλον. Πολλοί άνθρωποι νιώθουν μεγάλη ευχαρίστηση και έρχονται μονάχα γι' αυτό, ενώ άλλοι έρχονται μόνο για τη μουσική. Τα σκάνδαλα εκεί είναι πολύ σπάνια, αλλά καμιά φορά γίνονται ακόμη και τις καθημερινές· είναι άλλωστε κάτι το αναπόφευκτο.

Εκείνη τη μέρα, η βραδιά ήταν μαγευτική και ο κόσμος αρκετός. Όλες οι θέσεις δίπλα στην ορχήστρα ήταν πιασμένες. Η συντροφιά μας κάθισε λίγο μακριότερα, κοντά στην αριστερή έξοδο. Το πλήθος και η μουσική είχαν λίγο ζωηρέψει τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και οι κόρες της άρχισαν να διασκεδάζουν· είχαν ανταλλάξει ματιές με μερικούς γνωστούς τους και έστελναν με το κεφάλι μικρά φιλικά νεύματα σε άλλους. Είχαν βρει επίσης τον καιρό να ξεταάσουν τις τουαλέτες, να προσέξουν μερικές παραξενιές και να σχολιάσουν με ειρωνικά χαμόγελα. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς έκανε κι αυτός επίσης πολυάριθμους χαιρετισμούς. Μερικοί άρχισαν ήδη να παρατηρούν πως η Αγλαΐα και ο πρίγκιπας ήταν μαζί. Μερικοί γνωστοί νεαροί πλησίασαν τη μητέρα και τις κόρες της· δυο ή τρεις έμειναν να κουβεντιάσουν· ήταν φίλοι του Ευγένιου Παύλοβιτς. Ένας απ' αυτούς, ένας νεαρός αξιωματικός, πολύ όμορφο αγόρι, γεμάτος ευθυμία και πολύ ομιλητικός, έσπευσε να πιάσει κουβέντα με την Αγλαΐα, και έκανε τα πάντα για να τραβήξει την προσοχή της νεαρής κοπέλας που τον άκουγε πολύ ευπροσέγγορα και γελούσε με τ' αστεία του. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς ζήτησε από τον πρίγκιπα την άδεια να του παρουσιάσει αυτόν τον φίλο· αν και ο πρίγκιπας δεν κατάλαβε τι του ζητάνε, η παρουσίαση έγινε· οι δυο άντρες συστήθηκαν και έδωσαν τα χέρια. Ο φίλος του Ευγένιου Παύλοβιτς έκανε μια ερώτηση στην οποία ο πρίγκιπας δεν απάντησε ή απάντησε μουρμουρίζοντας μ' έναν τρόπο

τόσο παρᾶξeno, που ο αξιωματικός τον παρατήρησε επίμονα, μετά κοίταξε τον Ευγένιο Παύλοβιτς και έχοντας καταλάβει γιατί αυτός τού έκανε αυτήν τη γνωριμία, χαμογέλασε σχεδόν ανεπαίσθητα και ξαναγύρισε προς την Αγγλία. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν ο μόνος που παρατήρησε πως η κοπέλα είχε ξαφνικά κοικινίσει εκείνη τη στιγμή.

Όσο για τον πρίγκιπα, ούτε το πρόσεξε πως και άλλοι κουβέντιαζαν με την Αγγλία και χαριεντίζονταν μαζί της. Ήταν μάλιστα στιγμές που ξεχνούσε τελείως πως καθόταν δίπλα της. Καμιά φορά τον έπιανε η επιθυμία να φύγει από εδώ, ποιος ξέρει για πού, να εξαφανιστεί εντελώς· ευχόταν να βρίσκεται σ' ένα σκοτεινό και έρημο καταφύγιο, όπου θα έμενε μόνος με τις σκέψεις του και όπου κανέναν δεν θα μπορούσε να τον βρει. Άλλοτε πάλι, θα ήθελε να βρίσκεται σπίτι του, επάνω στη βεράντα, αλλά χωρίς κανέναν κοντά του, ούτε τον Λέμπεντεβ, ούτε τα παιδιά· να ξαπλώσει στο ντιβάνι του με το πρόσωπο χωμένο στο μαξιλάρι και να μείνει έτσι μια μέρα, μια νύχτα, μετά μια ακόμη μέρα. Άλλες στιγμές ονειρευόταν τα βουνά, κυρίως σ' ένα ορισμένο αλπικό τοπίο, που αγαπούσε πάντοτε να το θυμάται και που εκεί έκανε τον περίπατο που του άρεσε, όταν ακόμη ζούσε στην Ελβετία. Από εκείνο το μέρος κοίταζε το χωριό στο βάθος της κοιλάδας, την άσπρη κλωστή του καταρράκτη, τα άσπρα σύννεφα και ένα παλιό εγκαταλειμμένο πύργο. Πώς θα ήθελε τώρα να βρεθεί εκεί πέρα και να μην έχει παρὰ μια σκέψη..., μια μόνη σκέψη για όλη του τη ζωή· αυτό τού έφτανε για χιλιάδες χρόνια! Λίγο τον ενδιέφερε, μα την αλήθεια, κι αν τον ξεχνούσαν όλοι τους εδώ πέρα. Αυτό ήταν μάλιστα απαραίτητο· θα ήταν καλύτερα να μην τον είχαν γνωρίσει ποτέ και όλες αυτές οι εικόνες που είχαν περάσει μπροστά στα μάτια του να μην ήταν παρὰ ένα όνειρο! Άλλωστε, όνειρο ή πραγματικότητα, δεν ήταν μήπως ένα και το αυτό; Μετά άρχισε ξαφνικά να παρατηρεί την Αγγλία και έμεινε πέντε λεπτά χωρίς να τραβήξει το βλέμμα του από το πρόσωπο της κοπέλας, αλλά αυτό το βλέμμα ήταν τελείως ασυνήθιστο· θα έλεγε κανείς πως βλέπει ένα αντικείμενο δυο βέρστια μακριά του, ή καλύτερα ένα πορτρέτο και όχι το ίδιο το πρόσωπο.

– Γιατί με κοιτάζετε έτσι, πρίγκιπα; ρώτησε αυτή σταματώντας ξαφνικά να μιλάει και να γελάει με τους γύρω της. Με τρομάζετε. Έχω πάντοτε την εντύπωση ότι θα θέλατε να απλώσετε το χέρι για να με αγγίξετε στο πρόσωπο για να το ψηλαφίσετε. Δεν είναι έτσι, Ευγένιε Παύλοβιτς, πως ο τρόπος που με κοιτάει δίνει αυτήν την εντύπωση;

Ο πρίγκιπας άκουσε αυτά τα λόγια και παραξενεύτηκε βλέποντας ότι απευθύνονταν σ' αυτόν. Έμεινε για λίγο σκεπτικός, αν και δεν κατάλαβε ίσως περί τίνος πρόκειται. Δεν απάντησε, αλλά παρατηρώντας πως η Αγλαΐα γελούσε και μαζί μ' αυτήν και οι άλλοι, άνοιξε ξαφνικά το στόμα και άρχισε να γελάει μαζί τους. Το γέλιο απλώθηκε γύρω του· ο αξιωματικός, που φαίνεται πως ήταν από κείνους που γελάνε εύκολα, έσκασε στα γέλια. Η Αγλαΐα μουρμούρισε σαν να μονολογούσε μ' έναν ξαφνικό θυμό:

– Ηλίθιε!

– Θεέ μου! Είναι ποτέ δυνατόν να τον... έναν τέτοιο... Λες να τρελάθηκε; μουρμούρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θυμωμένα.

– Είναι ένα αστείο. Είναι το ίδιο αστείο μ' εκείνο του «φτωχού ιππότη», τίποτε περισσότερο, ψιθύρισε με σταθερότητα η Αλεξάνδρα στ' αυτί της μητέρας της. Άρχισε και πάλι να τον πειράζει με τον τρόπο της. Μονάχα που αυτό τ' αστείο ξεπέρασε τα όρια και πρέπει να δοθεί ένα τέλος, μαμά! Πριν λίγο έκανε μορφασμούς σαν μια θεατρίνα και τα παιδιαρίσματά της μας τρώμαξαν.

– Πάλι καλά που έπεσε σ' έναν τέτοιο ηλίθιο, μουρμούρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που η σκέψη της κόρης της την είχε ανακουφίσει.

Ο πρίγκιπας φυσικά άκουσε που τον αποκάλεσαν ηλίθιο. Ανασκήρτησε, όχι βέβαια εξαιτίας αυτής της προσηγορίας που την ξέχασε αμέσως. Ήταν γιατί, μέσα στο πλήθος, όχι μακριά από εκεί που καθόταν, στο μέρος (δεν θα μπορούσε να προσδιορίσει ούτε το μέρος ούτε το σημείο), μπόρεσε να διακρίνει ένα χλομό πρόσωπο με μαύρα σγουρά μαλλιά, και του οποίου το χαμόγελο καθώς και το βλέμμα τού ήταν γνωστά. Αυτό το πρόσωπο γλίστρησε και εξαφανίστηκε. Ίσως να ήταν της φαντασίας του. Δεν έμεινε απ' αυτήν την

οπτασία στη μνήμη του παρὰ ένα στραβό χαμόγελο, δυο μάτια και μια πράσινη κομπή γραβάτα που φορούσε ο κύριος που είχε δει για μια στιγμή. Αυτός, ο τελευταίος, χάθηκε μέσα στο πλήθος ή τρύπωσε μέσα στο σταθμό; Ο πρίγκιπας δεν θα μπορούσε να το καθορίσει αυτό ακριβώς.

Αλλά, μια στιγμή μετά, άρχισε ξαφνικά να εξετάζει με προσοχή γύρω του. Αυτή η πρώτη εμφάνιση θα μπορούσε να προμηνύει ή να αναγγέλλει μια δεύτερη. Κάτι παρόμοιο θα 'πρεπε να γίνει. Πώς μπόρεσε να ξεχάσει την πιθανότητα μιας παρόμοιας συνάντησης όταν ξεκίνησε για το σταθμό; Είναι αλήθεια πως δεν καταλάβαινε τότε πού πήγαινε, τόσο τα είχε χαμένα. Εάν ήξερε ή αν μπορούσε να είναι πιο προσεκτικός, θα είχε παρατηρήσει, εδώ και ένα τέταρτο της ώρας τώρα, πως η Αγλαΐα γυρνούσε πότε πότε και κοιτάζε με ανησυχία γύρω της και φαινόταν να ψάχνει με τα μάτια κάτι. Τώρα που η νευρικότητά του έγινε πιο ζωηρή, η σύγχυση και ο τρόμος της Αγλαΐας τονίστηκαν περισσότερο και κάθε φορά που αυτός κοίταζε πίσω του, έκανε και αυτή αμέσως την ίδια κίνηση. Η αιτία της ταραχής τους δεν άργησε να φανεί.

Από την πλαϊνή έξοδο, κοντά στην οποία ο πρίγκιπας και οι Επάντσιν είχαν καθίσει, είδαν ξαφνικά να βγαίνει ένα τσούρμο, περίπου δέκα άνθρωποι. Επικεφαλής του τσούρμου βάδιζαν τρεις γυναίκες, από τις οποίες οι δύο ήταν ανείπωτης ομορφιάς και δεν ήταν παρ'άξιο που τις είχαν πάρει στο κατόπι τόσοι θαυμαστές. Αλλά αυτοί, όπως κι αυτές, είχαν κάτι το ιδιαίτερο που τους έκανε εντελώς διαφορετικούς από τον κόσμο που ήταν μαζεμένος γύρω από την ορχήστρα. Σχεδόν όλοι τους πρόσεξαν από την αρχή ακόμα της εμφάνισής τους, αλλά οι περισσότεροι προσπαθούσαν να δείξουν πως δεν είχαν αντιληφθεί την παρουσία τους, εκτός από μερικούς νεαρούς που άρχισαν να γελούν και να μιλούν μεταξύ τους χαμηλόφωνα. Ήταν άλλωστε αδύνατο να μην προσέξεις τους νεοφερμένους, γιατί έκαναν μεγάλη φασαρία, μιλούσαν θορυβωδώς και γελούσαν. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς πως ανάμεσά τους ήταν άνθρωποι μεθυσμένοι, αν και πολλοί ήταν ντυμένοι με γούστο και διάκριση. Αλλά ήταν και άλλοι με πολύ παρ'άξιο παρουσιαστικό, με παρ'άξε-

νο ντύσιμο και με πρόσωπα πολύ ξαναμμένα. Τέλος, υπήρχαν μέσα σ' αυτό το τσούρμο μερικοί στρατιωτικοί και άνθρωποι μιας κάποιας ηλικίας. Μερικά άτομα ήταν ντυμένα με άνετα και κομψά ρούχα, φορούσαν δαχτυλίδια και πολύτιμα κουμπιά στα υπέροχα μανικέτια, οι περούκες τους και οι φαβορίτες τους ήταν μαύρες σαν την πίσσα, και είχαν ύφος εξαιρετικά ευγενικό, αν και η φυσιογνωμία τους είχε κάτι το μόρτικο. Ήταν από εκείνους τους ανθρώπους που, χωρίς αμφιβολία, ο κόσμος τους αποστρέφεται σαν την πανούκλα. Στις εξοχικές όμως συγκεντρώσεις μας, υπάρχουν και άνθρωποι που τους διακρίνει μια ξεχωριστή ευπρέπεια και χαίρουν εξαιρετικής φήμης. Αλλά και ο πιο προσεκτικός ακόμα άνθρωπος δεν είναι ποτέ βέβαιος πως σε κάποια στιγμή της ζωής του δεν θα του έρθει στο κεφάλι μια κεραμίδα από το γειτονικό σπίτι. Μια τέτοια κεραμίδα ήταν που έπεσε τώρα στον εκλεκτό κόσμο που ήταν γύρω από την ορχήστρα.

Για να περάσει κανείς από τη λέσχη στη μικρή πλατεία, όπου ήταν η ορχήστρα, έπρεπε να κατεβεί τρία σκαλοπάτια. Το τσούρμο σταμάτησε ακριβώς μπροστά απ' αυτά τα σκαλιά, διστάζοντας να τα κατεβεί. Μια από τις τρεις γυναίκες κατέβηκε πρώτη, και μονάχα δύο από την παρέα της αποφάσισαν να την ακολουθήσουν. Ο ένας ήταν μεσόκοπος με αριετὰ σεμνό ύφος και παρουσιαστικό πολύ καθωσπρέπει απ' όλες τις απόψεις, αλλά που διέκρινες σ' αυτόν ένα ακοινώνητο γεροντοπαλίκαρα. Ο άλλος ήταν κακοντυμένος και το φέρσιμό του ήταν από τα πιο αμφίβολα. Εκτός απ' αυτούς τους δύο, κανένας άλλος δεν ακολούθησε την εκκεντρική κυρία· αυτή άλλωστε, κατεβαίνοντας τα σκαλοπάτια, δεν ξαναγύρισε καθόλου πίσω, δείχνοντας έτσι πόσο της ήταν αδιάφορο εάν την ακολουθούσαν ή όχι. Συνέχιζε να γελάει και να μιλάει θορυβωδώς· η μεγάλη κομψότητα και ο πλούτος του ντυσίματός της έκαναν μεγάλη εντύπωση. Πέρασε μπροστά από την ορχήστρα για να πάει στην άλλη μεριά της πλατείας, όπου μια καρότσα σταματημένη στο δρόμο φαινόταν να περιμένει κάποιον.

Ήταν περισσότεροι από τρεις μήνες που ο πρίγκιπας δεν την είχε δει. Από την επιστροφή του στην Πετρούπολη, δεν είχε περάσει

μέρα χωρίς να θέλει να πάει να την επισκεφτεί· ίσως ένα μυστικό προαίσθημα να τον είχε συγκρατήσει. Αν όχι τίποτε άλλο, δεν μπορούσε να καταλάβει τι θα ένοιωθε όταν θα τη συναντούσε, ενώ προσπαθούσε, όχι χωρίς τρόμο, να φανταστεί αυτήν τη συνάντηση. Για το μόνο πράγμα που ήταν σίγουρος, είναι πως θα γινόταν δυστυχισμένος. Πολλές φορές, αυτούς τους έξι μήνες, θυμόταν την πρώτη εντύπωση που του είχε κάνει το πρόσωπο αυτής της γυναίκας· ακόμη και όταν είχε κάτω από τα μάτια τη φωτογραφία της, αυτή η εντύπωση —αυτό το θυμόταν— του ήταν οδυνηρή. Εκείνο το μήνα που τον πέρασε στην επαρχία και την έβλεπε σχεδόν κάθε μέρα, του είχε φέρει τόσο ζωηρές ανησυχίες, που έδιωχνε καμιά φορά απ' το μυαλό του αυτό το πρόσφατο παρελθόν. Υπήρχε πάντοτε στο πρόσωπο αυτής της γυναίκας κάτι που τον βασάνιζε. Σε μια συζήτησή του με τον Ρογκόζιν είχε περιγράψει αυτό που αισθανόταν σαν «ένα αίσθημα με απέραντο οίκτο». Και αυτή ήταν η αλήθεια: από την πρώτη φορά που είδε τη φωτογραφία αυτής της γυναίκας, ξύπνησε στην καρδιά του ο οίκτος. Αυτό το αίσθημα συμπόνιας προχώρησε μέχρι την οδύνη, δεν τον άφηνε ποτέ, ακόμη και τώρα, χωρίς σταματημό. Ω, όχι! Τώρα ήταν ακόμη δυνατότερο.

Και, ωστόσο, η εξήγηση που είχε δώσει ο πρίγκιπας στον Ρογκόζιν δεν τον ικανοποιούσε πια. Μονάχα τώρα, η απροσδόκητη εμφάνισή της του αποκάλυψε, σαν μια άμεση προαίσθηση, το κενό εκείνης της εξήγησης, κενό που δεν μπορούσε να είναι συμπληρωμένο παρά με τις εκφραζόμενες λέξεις της φρίκης, ναι, της φρίκης! Εκείνη ακριβώς τη στιγμή το κατάλαβε καλά. Είχε τους λόγους του για να είναι πεπεισμένος, απόλυτα πεπεισμένος, πως αυτή η γυναίκα ήταν τρελή. Φανταστείτε έναν άνθρωπο που αγαπάει μια γυναίκα περισσότερο από καθετί στον κόσμο, ή που προαισθάνεται τη δυνατότητα μιας παρόμοιας αγάπης, να έβλεπε ξαφνικά αυτήν τη γυναίκα αλυσοδεμένη πίσω από ένα σιδερένιο κάγκελο, κάτω από το μαστίγιο ενός φύλακα. Ναι, σχεδόν, η κατάσταση στην οποία βρισκόταν τώρα ο πρίγκιπας.

— Τι έχετε; του ψιθύρισε βιαστικά η Αγλαΐα παρατηρώντας τον και τραβώντας τον με αφέλεια από το χέρι.

Γύρισε το κεφάλι του προς το μέρος της, την κοίταξε και είδε να λάμπει στα μαύρα της μάτια μια λάμψη που ποτέ πριν δεν είχε προσέξει. Έκανε μια προσπάθεια να χαμογελάσει στην κοπέλα, μετά, ξεχνώντας το ξαφνικά, γύρισε το βλέμμα του δεξιά, γοητευμένος ξανά από το παράδοξο όραμα.

Εκείνη τη στιγμή η Ναστάσια Φιλίποβνα περνούσε πολύ κοντά από τις καρέκλες που κάθονταν οι δεσποινίδες. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς συνέχιζε να διηγείται στην Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα κάτι που έπρεπε να είναι ενδιαφέρον και πολύ αστείο, κρίνοντας από την ορμή και τη ζωηρότητα της διήγησής του. Ο πρίγκιπας αναθυμόταν αργότερα πως η Αγγαίτσα είχε πει ξαφνικά με μισή φωνή: «Ω, ποια...».

Εκείνο το επιφώνημα έμεινε στη μέση. Η κοπέλα σταμάτησε αμέσως, αφήνοντας τη φράση της ατέλειωτη. Αλλά αυτό που είχε πει ήταν αρκετό. Η Ναστάσια Φιλίποβνα, που περνούσε χωρίς να προσέχει κανέναν, γύρισε ξαφνικά προς το μέρος τους και φάνηκε πως ανακάλυψε την παρουσία του Ευγένιου Παύλοβιτς.

– Α, μπα! Μα να τος! φώναξε σταματώντας ξαφνικά. Πριν από λίγο έστειλα να τον βρουν και, λες και το κάνει επίτηδες, τον βρίσκω εκεί που δεν το φανταζόμουν... Σε νόμιζα εκεί κάτω... στο σπίτι του θείου σου!

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς κατακοκκίνισε. Έριξε στη Ναστάσια Φιλίποβνα ένα λυσσασμένο βλέμμα, μετά βιαστικά γύρισε τα μάτια σ' άλλη μεριά.

– Τι; Δεν το ξέρεις; Δεν ξέρει ακόμη τίποτε! Για φαντάσου! Αυτοκτόνησε! Ο θεός σου τίναξε τα μυαλά του το πρωί! Το έμαθα πριν δυο ώρες· τώρα το ξέρει η μισή πόλη. Υπάρχει ένα έλλειμμα από τριακόσιες χιλιάδες ρούβλια στο ταμείο του δημοσίου· άλλοι λένε για πεντακόσιες χιλιάδες. Και εγώ που ήμουν πάντα σίγουρη πως θα σου άφηνε μια περιουσία! Τα έφαγε όλα. Ήταν ένας γέρος μάγκας... Τελικά, αντίο, καλή τύχη! Μα δεν θα πας λοιπόν στην πόλη; Γι' αυτό έφυγες από το στρατό σε καλή ώρα! Αλλά πού έχεις τα μυαλά σου! Τα ήξερες όλα, τα ήξερες ακόμη ίσως και από χθες...

Παίρνοντας αυτό το ύφος της απερίσκεπτης πρόκλησης και επιδεικνύοντας μια φανταστική οικειότητα με τον Ευγένιο Παύλοβιτς,

η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε προφανώς ένα σκοπό. Κατ' αρχάς ο Ευγένιος Παύλοβιτς νόμιζε πως θα μπορούσε να ξεμπλέξει απ' αυτήν την υπόθεση χωρίς σκάνδαλο, προσπαθώντας να μη δώσει καμιά προσοχή στην πρόκληση. Αλλά τα λόγια της τον χτύπησαν σαν κεραυνός ακούγοντας πως πέθανε ο θείος του, έγινε άσπρος σαν πανί και γύρισε προς την αυθάδη. Εκεί ακριβώς η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σηκώθηκε γρήγορα και παίρνοντας μαζί της όλους τους άλλους, έφυγε σχεδόν τρέχοντας. Μόνο ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς και ο Ευγένιος Παύλοβιτς έμειναν ακόμη ένα λεπτό· ο πρώτος φαινόταν αμήχανος, ο δεύτερος τα είχε χαμένα. Αλλά οι Επάντσιν δεν είχαν πάει ούτε είκοσι βήματα μακριά, όταν ξέσπασε ένα τρομερό σκάνδαλο.

Ο αξιωματικός, στενός φίλος του Ευγένιου Παύλοβιτς, που μιλούσε με την Αγγαίτσα, εκδήλωσε την πιο ζωηρή του αγανάκτηση.

– Αυτό που χρειάζεται εδώ, είναι ασφαλώς το καμουτσίνι. Με τίποτε άλλο δεν τα βγάζεις πέρα μ' αυτό το πλάσμα, είπε σχεδόν δυνατά. (Ο Ευγένιος Παύλοβιτς προφανώς του τα είχε εκμυστηρευθεί όλα).

Η Ναστάσια Φιλίποβνα γύρισε αμέσως προς το μέρος του, τα μάτια της σπινθηροβολούσαν. Τράβηξε από τα χέρια ενός νέου, που στεκόταν δυο βήματα πιο εκεί και που δεν τον γνώριζε, μια λεπτή βεργίτσα από σχοινί και μαστίγωσε μ' όλη της τη δύναμη το πρόσωπο του αξιωματικού που την πρόσβαλε. Η σκηνή έγινε γρήγορα σαν μια λάμψη... Ο αξιωματικός, εκτός εαυτού, έπεσε επάνω στη νέα γυναίκα που την είχαν εγκαταλείψει οι ακόλουθοί της. Ο μεσόκοπος κύριος εξαφανίστηκε εντελώς και ο σύντροφός του είχε αρχίσει να γελάει, όπως στεκόταν παράμερα. Η αστυνομία θα ερχόταν χωρίς αμφιβολία ένα λεπτό αργότερα, αλλά περιμένοντας, η Ναστάσια Φιλίποβνα θα είχε περάσει μια άσχημη στιγμή, εάν μια ανέλπιστη βοήθεια δεν ερχόταν έγκαιρα: ο πρίγκιπας, που κι αυτός στεκόταν δυο βήματα μακριά της, κατόρθωσε να τραβήξει από πίσω τα χέρια του αξιωματικού. Προσπαθώντας να απελευθερωθεί, αυτός έσπρωξε τον πρίγκιπα δυνατά στο στήθος και τον έστειλε να πέσει τρία βήματα πιο εκεί σε μια καρέκλα. Αλλά ήδη η Ναστάσια Φιλίποβνα εί-

χε στα πλάγια της δυο καινούργιους υπερασπιστές. Μπροστά στον επιθετικό αξιωματικό ήρθε και στάθηκε ομποξέρ, ο συγγραφέας του άρθρου που ο αναγνώστης γνωρίζει, το παλιό μέλος της παρέας του Ρογκόζιν. Συστήθηκε με αταραξία:

– Κέλερ, ανθυπολοχαγός εν αποστρατεία! Εάν θέλετε να έρθου-
με στα χέρια, λοχαγέ, και να με δεχθείτε ως υπερασπιστή του αδύ-
νατου φύλου, είμαι στις διαταγές σας. Είμαι η πρώτη δύναμη του αγ-
γλικού μποξ. Μην σπρώχνετε, λοχαγέ· σας συμπονώ για την αιματη-
ρή προσβολή που δεχτήκατε, αλλά δεν μπορώ να σας επιτρέψω να
παίζετε μπουνιές δημοσίως με μια κυρία. Εάν προτιμάτε να κανονί-
σουμε την υπόθεση μ' έναν άλλον τρόπο, όπως αρμόζει σ' έναν ευ...
σ' έναν ευπατρίδη, σ' αυτήν την περίπτωση, λοχαγέ, πιστεύω φυσικά
να με καταλαβαίνετε...

Αλλά ο αξιωματικός είχε συνέλθει πια και δεν τον άκουγε. Εκεί-
νη τη στιγμή ο Ρογκόζιν βγήκε μέσα από το πλήθος, πήρε βιαστικά
τη Ναστάσια Φιλίπποβνα από το χέρι και την παρέσυρε μαζί του.
Κι αυτός επίσης φαινόταν πολύ ταραγμένος: ήταν χλομός και έτρε-
με.

Παίρνοντας μαζί του τη νέα γυναίκα, βρήκε τον καιρό να χαμο-
γελάσει κατάμουτρα στον αξιωματικό και να του πει σε τόνο θριαμ-
βεύοντα καταστηματαρχη:

– Ε, και τώρα τι κατάλαβες; Σου χάλασε τα μούτρα!

Ο αξιωματικός είχε συνέλθει εντελώς και καταλαβαίνοντας με
ποιους ανθρώπους είχε να κάνει, αφού έκρυψε το πρόσωπο με το μα-
ντίλι του, γυρίζοντας ευγενικά προς τον πρίγκιπα, ο οποίος είχε ση-
κωθεί απ' την καρέκλα, του είπε:

– Είστε ο πρίγκιπας Μίσκιν, του οποίου είχα την ευχαρίστηση να
κάνω τη γνωριμία;

– Είναι τρελή! Είναι μια ανισόρροπη! Σας το βεβαιώνω! απάντη-
σε ο πρίγκιπας με τρεμάμενη φωνή δίνοντάς του μηχανικά τα τρε-
μάμενα χέρια του.

– Δεν το ξέρω αυτό που λέτε, αλλά μου είναι απαραίτητο να γνω-
ρίσω το όνομά σας.

Τον χαιρέτησε με μια κίνηση του κεφαλιού και απομακρύνθηκε.

Η αστυνομία έφτασε πέντε δευτερόλεπτα αργότερα, όταν και οι τελευταίοι πρωταγωνιστές αυτής της σκηνής είχαν εξαφανιστεί. Το σκάνδαλο δεν διήρκεσε άλλωστε περισσότερο από δύο λεπτά. Μερικοί από τον κόσμο σηκώθηκαν από τις καρέκλες τους και έφυγαν, άλλοι άλλαξαν απλώς θέση, άλλοι μαγεύτηκαν από το επεισόδιο, άλλοι τελικά βρήκαν αφορμή συζητήσεων. Με δυο λόγια, η υπόθεση τελείωσε ως συνήθως. Η ορχήστρα ξανάρχισε να παίζει. Ο πρίγκιπας ακολούθησε την οικογένεια Επάντσιν. Εάν, πριν σπρωχθεί και πέσει στην καρέκλα, είχε την ιδέα ή τον καιρό να κοιτάξει αριστερά του, θα έβλεπε, σε είκοσι βήματα μακριά του, την Αγλαΐα να έχει σταματήσει και να παρατηρεί τη σκηνή, χωρίς να δίνει σημασία στις φωνές της μητέρας της και των αδελφών της που ήταν ήδη σε κάποια απόσταση και τη φώναζαν. Ο πρίγκιπας Σ. έτρεξε κοντά της και την κατάφερε να φύγει όσο γινόταν πιο γρήγορα. Τους πρόφτασε –το θυμόταν αργότερα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα– αλλά ήταν τόσο ταραγμένη, που οπωσδήποτε δεν είχε ακούσει όταν τη φώναζαν. Αλλά δυο λεπτά αργότερα, μπαίνοντας μέσα στο άρχιο, είπε με ύφος αδιάφορο και χαριτωμένο, όπως είχε τη συνήθεια:

– Ήθελα να δω πώς θα τελείωνε αυτή η κωμωδία!

III

Το επεισόδιο στο σταθμό είχε καταπλήξει και τη μητέρα και τις δεσποινίδες. Ταραγμένη και ανήσυχη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τούς οδήγησε όλους πίσω στο σπίτι σχεδόν τρέχοντας. Σύμφωνα με τις ιδέες της και τις αντιλήψεις της, σ' εκείνο το επεισόδιο συνέβησαν και αποκαλύφθηκαν πάρα πολλά, τόσο που μέσα στο μυαλό της, παρόλο το φόβο και τη σύγχυση που τη βασάνιζε, άρχισαν κιόλας να ριζώνουν πιο αποφασιστικές σκέψεις. Όλη η οικογένεια καταλάβαινε άλλωστε πως κάτι το αντικανονικό είχε συμβεί και πως ίσως κιόλας ένα σημαντικό μυστικό άρχιζε να αποκαλύπτεται. Παρ' όλες τις προηγούμενες διαβεβαιώσεις και τις εξηγήσεις του πρίγκιπα Σ., ο Ευγένιος Παύλοβιτς «είχε τώρα ξεσιεπαστεί», είχε ξεμασκαρευτεί και «η σχέση του μ' αυτό το πλάσμα ήρθε στο φως». Τέτοια ήταν η γνώμη της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα και των δύο μεγαλύτερων κοριτσιών της. Αλλά, αυτό το συμπέρασμα δεν είχε άλλο αποτέλεσμα, παρά να πληθύνουν ακόμα περισσότερα τα αινίγματα. Χωρίς αμφιβολία, οι δεσποινίδες είχαν αγανακτήσει για τον υπερβολικό φόβο και τη γρήγορη φυγή της μητέρας τους, εντούτοις, τις πρώτες στιγμές της φασαρίας δεν ήθελαν να την ανησυχήσουν με τις ερωτήσεις τους. Εξάλλου, είχαν την εντύπωση πως η μικρή τους αδελφή, η Αγλαΐα Ιβάνοβνα, ίσως ήξερε περισσότερα γι' αυτήν την υπόθεση, απ' όσα ήξεραν αυτές οι δυο και η μητέρα τους. Ο πρίγκιπας Σ. ήταν σκυτεινός σαν τη νύχτα και παραδομένος κι αυτός στις σκέψεις του. Σ' όλο το δρόμο η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν του είπε ούτε μια λέξη, κι αυτός φαίνεται πως δεν πρόσεξε καθόλου αυτήν τη βουβαμάρα. Η Αδελαΐδα τόλμησε να τον ρωτήσει: «Για ποιο θείο έλεγαν, και τι συνέβη λοιπόν στην Πετρούπολη;». Αυτός τραύλισε—ξινίζοντας τα μούτρα του— κάτι πολύ αόριστο για κάτι πληροφορίες και πως όλ' αυτά είναι μωρολογίες. «Δεν χωράει καμιά αμφιβολία!», απάντησε η Αδελαΐδα, που παραιτήθηκε από την επιθυμία να μάθει περισσότε-

ρα. Η Αγλαΐα ήταν υπερβολικά ήρεμη. Το μόνο που παρατήρησε στο δρόμο ήταν ότι πήγαιναν πολύ γρήγορα. Σε μια στιγμή κοιτάξε πίσω της και είδε τον πρίγκιπα που προσπαθούσε να τους προφτάσει· χαμογέλασε ειρωνικά και δεν ξαναγύρισε προς το μέρος του.

Σχεδόν στο κατώφλι της βίλας, συναντήθηκαν με τον Ιβάν Φιο-ντόροβιτς που μόλις είχε γυρίσει από την Πετρούπολη και ερχόταν να τους συναντήσει. Με την πρώτη του λέξη ρώτησε για τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Αλλά η γυναίκα του πέρασε δίπλα του με ύφος άγριο, χωρίς να του απαντήσει και χωρίς καν να τον κοιτάξει. Διάβασε αμέσως στα μάτια των κοριτσιών του και του πρίγκιπα Σ. πως υπήρχε θύελλα στο σπίτι. Άλλωστε, και πριν απ' αυτήν τη διαπίστωση, στο πρόσωπό του αντανάκλούσε μια ασυνήθιστη έκφραση ανησυχίας. Πήρε αμέσως τον πρίγκιπα Σ. από το χέρι, τον σταμάτησε μπροστά στη βίλλα και αντάλλαξε μαζί του μερικά λόγια με χαμηλή φωνή. Κρίνοντας από την ταραχή που πρόδιδε η φυσιογνωμία τους, όταν ανέβηκαν στη βεράντα για να συναντήσουν τη Λιζαβέτα Προκόφιεβ-να, μπορούσε κανείς να συμπεράνει πως είχαν μάθει κάποιο συνταρακτικό νέο.

Όλη η συντροφιά ανέβηκε στο πάνω πάτωμα, στο διαμέρισμα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα και μόνο ο πρίγκιπας έμεινε στη βεράντα, όπου κάθισε σε μια γωνιά σαν κάτι να περίμενε. Κι αυτός ο ίδιος δεν ήξερε τι έκανε εκεί, μα ούτε και είχε σκεφτεί να φύγει βλέποντας τη φασαρία που επικρατούσε στο σπίτι. Θα έλεγε κανείς πως είχε ξεχάσει ολόκληρο το σύμπαν και πως ήταν έτοιμος να μείνει ακόμα και δύο χρόνια συνέχεια όπου κι αν τον έβαζαν να καθίσει. Από ψηλά τού ερχόταν πού και πού ο αντίλαλος μιας ταραγμένης συζήτησης. Δεν θα μπορούσε να πει πόση ώρα έμεινε καθισμένος σ' εκείνη τη γωνιά. Ήταν αργά και είχε σκοτεινιάσει. Εντελώς ξαφνικά, η Αγλαΐα φάνηκε στη βεράντα· φαινόταν ήρεμη αλλά λίγο χλομή. Χαμογέλασε με έκπληξη όταν είδε τον πρίγκιπα, τον οποίο φυσικά δεν περίμενε να τον συναντήσει εκεί, καθισμένο σε μια καρέκλα.

— Τι κάνετε εδώ; ρώτησε πλησιάζοντάς τον.

Ο πρίγκιπας, σαστισμένος, μουρμούρισε κάτι και σηκώθηκε βιαστικά· αλλά η Αγλαΐα, έχοντας καθίσει κιόλας δίπλα του, τον έκανε

να ξανακαθίσει κι αυτός. Τον κοίταξε μ' ένα γρήγορο αλλά εξεταστικό βλέμμα, μετά κοίταξε το παράθυρο χωρίς κανένα φανερό σκοπό, και τελικά τον ξανακοίταξε.

Ο πρίγκιπας σιέφτηκε:

«Ίσως έχει όρεξη να γελάσει. Αλλά όχι· εάν είχε τέτοια πρόθεση, δεν θα συγκρατιόταν!».

– Επιθυμείτε να πάρετε τσάι; ρώτησε μετά από σιωπή. Θα πω να σας φέρουν.

– Όχι... Δεν ξέρω...

– Πώς μπορείτε να μην ξέρετε εάν θέλετε ή όχι; Ω! Αλήθεια, αν κάποιος σάς καλούσε σε μονομαχία τι θα κάνατε; Είναι μια ερώτηση που ήθελα να σας κάνω.

– Αλλά... ποιος λοιπόν..., κανέναν δεν έχει την πρόθεση να με καλέσει σε μονομαχία.

– Τελικά, αν γινόταν αυτό, θα φοβόσασταν;

– Νομίζω πως ναι..., θα φοβόμουν πολύ.

– Σοβαρά; Λοιπόν, είστε δειλός;

– Ω... όχι, ίσως να μην είμαι. Δειλός είναι εκείνος που φοβάται και φεύγει. Εκείνος που φοβάται αλλά δεν φεύγει δεν είναι δειλός, είτε χαμογελώντας ο πρίγκιπας μετά από μια στιγμή σκέψης.

– Και εσείς, εσείς δεν θα φύγετε;

– Μπορεί και να μην φύγω, είπε τελικά γελώντας με τις ερωτήσεις της Αγλαΐας.

– Εγώ, αν και είμαι γυναίκα, δεν θα έφευγα για τίποτε στον κόσμο, παρατήρησε σχεδόν με φούρια. Άλλωστε, εσείς με κοροϊδείτε και κάνετε τις συνηθισμένες σας γκριμάτσες για να γίνετε πιο ενδιαφέρον. Πέστε μου: είναι συνήθως σε δώδεκα βήματα που σκοτώνουν στις μονομαχίες; Ή μήπως σε δέκα; Είναι σίγουρο, πως σε μια τέτοια περίπτωση σκοτώνεσαι ή πληγώνεσαι.

– Στις μονομαχίες είναι σπάνιο να σε πετύχουν.

– Πώς αυτό; Ο Πούσκιν σκοτώθηκε.

– Ίσως έγινε κατά τύχη.

– Καθόλου· ήταν μονομαχία μέχρι θανάτου και σκοτώθηκε.

– Η σφαίρα τον βρήκε φυσικά πολύ πιο χαμηλά από το σημείο

που σκόπευε ο Νταντές, που πρέπει να ήταν το κεφάλι ή το στήθος. Κανέννας δεν σκοπεύει στο σημείο που τον βρήκε· το τραύμα του ήταν πραγματικά τυχαίο, από ένα λάθος της βολής. Μου το είπαν άνθρωποι που ξέρουν απ' αυτά.

– Και εγώ μίλησα γι' αυτό μ' έναν στρατιώτη και μου είπε πως, σύμφωνα με τον κανονισμό, πρέπει να σκοπεύουν στο κέντρο όταν βρίσκονται σε σκοποβολή. Αυτός είναι ο όρος του κανονισμού: «στη μέση». Δεν πρέπει, λοιπόν, να σκοπεύουν ούτε στο στήθος ούτε στο κεφάλι, αλλά στη μέση. Έναν αξιωματικό που ρώτησα αργότερα γι' αυτό, μου είπε πως έτσι ακριβώς συμβαίνει.

– Είναι πράγματι σωστό για βολή μεγάλης απόστασης.

– Κι εσείς ξέρετε να σκοπεύετε;

– Δεν σκόπευσα ποτέ.

– Ίσως δεν ξέρετε να γεμίσετε και πιστόλι.

– Δεν ξέρω. Ή καλύτερα ξέρω τον τρόπο, πώς πρέπει να το κάνω, αλλά ποτέ δεν έτυχε να το κάνω μόνος μου.

– Δηλαδή δεν το ξέρετε, γιατί είναι μια πράξη που χρειάζεται πείρα! Ακούστε με καλά και θυμηθείτε αυτό που θα σας πω: θα αγοράσετε κατ' αρχάς καλό μπαρούτι για πιστόλια· θα πρέπει να μην είναι υγρό, αλλά πολύ ξηρό (είναι, καθώς φαίνεται, απαραίτητο). Πρέπει να είναι πολύ ψιλό· ρωτήστε το αυτό για να μην αγοράσετε μπαρούτι για κανόνι. Όσο για τις σφαίρες, πρέπει, λένε, να τις χύσει αυτός ο ίδιος. Έχετε πιστόλια;

– Όχι, και δεν μου χρειάζονται, απάντησε ο πρίγκιπας γελώντας ξαφνικά.

– Ω, τι βλακεία! Μην παραλείψετε να αγοράσετε και από τα καλά· να διαλέξετε μια μάρακα γαλλική ή αγγλική, λένε πως είναι τα καλύτερα. Μετά πάρτε μπαρούτι και γεμίστε μια δακτυλήθρα ή καλύτερα δύο, και χύστε το στην κάννη του πιστολιού. Παραγεμίστε με κετσέ (φαίνεται πως ο κετσές είναι απαραίτητος, δεν ξέρω γιατί)· πρέπει να τον προμηθευτείτε δεν ξέρω από πού, από ένα στρώμα λόγου χάρη ή από κάποιο περιτύλιγμα πόρτας. Αφού βάλετε το στουπί, θα τοποθετήσετε τη σφαίρα. Μ' ακούτε καλά; Το μπαρούτι στην αρχή, τη σφαίρα μετά· αλλιώς δεν θα πυροβολήσει. Γιατί γελάτε;

Θέλω να εξασκείστε κάθε μέρα και πολλές φορές τη μέρα στη βολή. Θα το κάνετε;

Ο πρίγκιπας γελούσε πάντα. Η Αγλαΐα χτύπησε το πόδι με πείσμα. Το σοβαρό της ύφος σε μια τέτοια κουβέντα έκανε τον πρίγκιπα να απορήσει αρκετά. Ένωθε αόριστα πως θα έπρεπε να ρωτήσει κάτι· να ρωτήσει για ζητήματα πιο σοβαρά από το πώς γεμίζουν ένα πιστόλι. Αλλά αυτό του είχε διαφύγει εντελώς από τη μνήμη· το μόνο που ήξερε ήταν πως η Αγλαΐα κάθεται μπροστά του και αυτός την κοιτάζει. Εικίνη τη στιγμή του ήταν εντελώς αδιάφορο τι του έλεγε.

Τέλος, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, ο ίδιος, κατέβηκε από το επάνω πάτωμα και φάνηκε στη βεράντα. Έβγαινε και φαινόταν σκυθρωπός, ανήσυχος και αποφασιστικός.

– Α! Λέων Νικολάγιεβιτς, εσύ είσαι... Πού πηγαίνεις τώρα; τον ρώτησε, αν και ο πρίγκιπας δεν είχε καμιά πρόθεση να το κουνήσει. Πάμε, έχω δυο λόγια να σου πω.

– Χαίρετε, είπε η Αγλαΐα, που έδωσε το χέρι στον πρίγκιπα.

Η βεράντα ήταν ήδη αρκετά σκοτεινή, έτσι που ο πρίγκιπας δεν μπορούσε να δει καθαρά το πρόσωπο της κοπέλας. Ένα λεπτό μετά, όταν ο στρατηγός και ο πρίγκιπας βγήκαν από τη βίλα, ο τελευταίος κοκκίνισε τρομερά και έσφιξε με δύναμη το δεξί του χέρι.

Αποδείχθηκε πως ο Ιβάν Φιοντόροβιτς ακολουθούσε τον ίδιο δρόμο μ' αυτόν. Παρά την περασμένη ώρα, βιαζόταν να πάει να συναντήσει κάποιον, για να συζητήσει μια υπόθεση. Περιμένοντας άρχισε να μιλάει στον πρίγκιπα γρήγορα, ταραγμένα και αρκετά ασυνάρτητα· το όνομα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα ερχόταν συχνά στα λόγια του. Εάν ο πρίγκιπας ήταν περισσότερο προσεκτικός να ακούει εκείνη τη στιγμή, θα μάντευε ίσως πως ο συνομιλητής του έψαχνε να του πάρει μερικές πληροφορίες, ή καλύτερα να του θέσει ορθά κοφτά μια ερώτηση, αλλά χωρίς να πετυχαίνει να πλησιάσει στο ουσιώδες σημείο. Για μεγάλη του ντροπή, ήταν τόσο αφηρημένος, που δεν άκουσε την πρώτη λέξη απ' αυτό που του έλεγε ο στρατηγός και όταν αυτός μπήκε μπροστά του για να του κάνει μια φλέγουσα ερώτηση, αναγκάστηκε να του ομολογήσει πως δεν είχε κατ'αλάβει τίποτε.

Ο στρατηγός σήκωσε τους ώμους.

– Τι περίεργοι άνθρωποι που γίνετε, απ' όλες τις απόψεις! είπε δι-
νοντας συνέχεια στην ευγλωττία του. Σου λέω, πως δεν καταλαβαίνω
καθόλου τις σκέψεις και τους φόβους της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα.
Την έπιασε υστερία· κλαίει και λέει πως μας εξευτέλισαν, μας ντρο-
πίασαν. Ποιος; Πώς; Με τι; Πότε και γιατί; Είχα άδικο, το αναγνω-
ρίζω, μεγάλο άδικο, αλλά τελικά η λύσσα αυτής της ανήσυχης γυναι-
κας (που επιπλέον είναι κακής διαγωγής) μπορεί να σταματήσει με
την επέμβαση της αστυνομίας. Έχω σκοπό, σήμερα κιόλας, να πάω
να δω κάποιον αρμόδιο και να τον κάνω να πάρει μέτρα. Όλα μπο-
ρούν να κανονιστούν ήσυχα, με το μαλακό, να τα δουν με προσοχή,
και χάρη στις γνωριμίες να μη δημιουργήσουν κανένα σκάνδαλο.
Συμφωνώ ακόμη πως το μέλλον μάς επιφυλάσσει πολλά, και πως
πολλά πράγματα μένουν αδιευκρίνιστα· είμαστε επί του παρόντος
μπροστά σε μια ραδιουργία. Αλλά ρωτάς τον έναν, δεν ξέρει τίποτε,
ρωτάς τον άλλον, δεν ξέρει· εάν εγώ δεν άκουσα να λένε τίποτε, ού-
τε εσύ άκουσες τίποτε, ούτε ο τρίτος άκουσε, ούτε ο τέταρτος, ούτε
ο πέμπτος, τότε σε ρωτώ, ποια κατά τη γνώμη σου είναι η εξήγηση
της υποθέσεως; Πώς το εξηγείς αυτό; Μοιάζει πως η μισή υπόθεση
είναι ένας αντικατοπτρισμός, ένα μη πραγματικό φαινόμενο, κάτι
σαν το φως του φεγγαριού... ή κάποια άλλη φανταστική οπτασία.

– Αυτή είναι τρελή, ψιθύρισε ο πρίγκιπας καθώς ξαφνικά θυμή-
θηκε όλα αυτά που είχαν γίνει εκείνη τη μέρα.

– Το παραδέχομαι, αν μιλάς γι' αυτήν! Έχω σκεφτεί αρκετές φο-
ρές σαν και σένα, και αναπαυόμουν μ' αυτήν την ιδέα. Αλλά, παρα-
τηρώ τώρα πως άλλοι βλέπουν με πιο σωστό τρόπο, και δεν πιστεύω
πια στην τρέλα της. Προφανώς αυτή η γυναίκα δεν έχει συνηθισμέ-
νη φρόνηση, αλλά δεν είναι τρελή· είναι πολύ πονηρή. Αυτά που μας
έλεγε σήμερα για τον Καπιτόν Αλεξέγιεβιτς το αποδείχνουν πολύ
καλά. Ενεργεί με αχρειότητα ή καλύτερα με ιησουϊτισμό, για να
φτάσει σ' έναν αχριβή σκοπό.

– Ποιον Καπιτόν Αλεξέγιεβιτς;

– Ω! Θεέ μου, Λέων Νικολάγιεβιτς! Μα δεν μ' ακούς καθόλου!
Είχα αρχίσει να σου μιλώ για τον Καπιτόν Αλεξέγιεβιτς· είμαι τόσο

αναστατωμένος που τα χέρια και τα πόδια μου τρέμουν ακόμη. Γι' αυτό ήρθα σήμερα τόσο αργά από την πόλη. Ο Καπιτόν Αλεξέγιεβιτς Ραντόμσκι, ο θείος του Ευγένιου Παύλοβιτς...

– Ε, λοιπόν; φώναζε ο πρίγκιπας.

– Τίναξε τα μυαλά του το πρωί, τα χαράματα, στις επτά η ώρα. Ήταν ένας σεβαστός εβδομηντάρης, ένας επικούρειος. Και όπως ακριβώς το είπε, υπάρχει ένα έλλειμμα, ένα σημαντικό έλλειμμα στο ταμείο!

– Μα από πού αυτή μπορεί να...

– Το 'μαθε; Χα, χα! Μα δεν το ξέρετε πως μόλις ήρθε εδώ ένα ολόκληρο επιτελείο μαζεύτηκε γύρω της; Ξέρεις τι πρόσωπα τη συναναστρέφονται τώρα ή επιζητούν «την τιμή να κάνουν τη γνωριμία της»; Δεν υπάρχει τίποτε το εκπληκτικό σ' αυτό, γιατί μπορεί να το έμαθε από τους επισκέπτες που έρχονται από την πόλη, γιατί όλη η Πετρούπολη γνωρίζει ήδη το νέο, όπως άλλωστε το μισό ή ίσως και όλο το Παυλόβσκι. Αλλά τι κατεργάρικη σκέψη έκανε, όπως μου είπανε, για τη στολή του Ευγένιου Παύλοβιτς, δηλαδή για την απόφασή με την οποία αυτός έδωσε την παραίτησή του. Τι καταχθόνιος υπαινιγμός! Όχι, αυτό δεν είναι τρέλα. Βέβαια, αρνούμαι να πιστέψω πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς μπορούσε να προφητέψει την καταστροφή ή, για να το πω διαφορετικά, να ξέρει πως θα γινόταν την τάδε μέρα, στις επτά το πρωί κτλ. κτλ. Αλλά μπορεί να το προαισθάνθηκε. Όταν σκέφτομαι, όπως ο πρίγκιπας Σ. κι εγώ, και όλοι μας, είχαμε πεισθεί πως θα τον κληρονομούσε! Είναι φρικτό, φρικτό! Τελικά κατάλαβέ με καλά, δεν τον κατηγορώ για τίποτε τον Ευγένιο Παύλοβιτς· σου το δηλώνω κατηγορηματικά. Εντούτοις, υπάρχει κάτι το ύποπτο. Ο πρίγκιπας Σ. είναι κατάπληκτος. Όλ' αυτά έγιναν μ' έναν τρόπο τόσο παράξενο!

– Μα τι το ύποπτο υπάρχει λοιπόν στη διαγωγή του Ευγένιου Παύλοβιτς;

– Απολύτως τίποτε! Φέρθηκε με τον πιο σωστό τρόπο. Δεν κά- νω άλλωστε κανέναν υπαινιγμό. Η προσωπική του περιουσία είναι, νομίζω, άθικτη. Εννοείται πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν θέλει να ακούσει να μιλούν γι' αυτόν... Αλλά το πιο σοβαρό είναι πως όλες

αυτές τις οικογενειακές καταστροφές ή, για να πω καλύτερα, όλα αυτά τα δυσάρεστα... δεν ξέρω πώς να τα πω... Εσύ, Λέων Νικολάγιεβιτς, είσαι, για να μιλήσω καθαρά, ένας φίλος του σπιτιού· ε, λοιπόν, φαντάσου πως τώρα μόλις μάθαμε (αν και δεν είναι ακόμη σίγουρο) πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς εξηγήθηκε με την Αγγλία, εδώ κι ένα μήνα, και πήρε τάχα καθώς φαίνεται μια κατηγορηματική άρνηση.

— Δεν είναι δυνατό! φώναξε με θέρμη ο πρίγκιπας.

— Μα μήπως ξέρεις κάτι; είπε ο στρατηγός που έτρεμε από έκπληξη και έμεινε σαν να τον κάρφωσαν στη θέση του. Βλέπεις, καλέ μου φίλε, ίσως να είχα άδικο που σου μίλησα γι' αυτό, αλλά είναι γιατί εσύ... εσύ είσαι... ένας τέτοιος άνθρωπος. Μήπως ξέρεις κάτι το ιδιαίτερο;

— Δεν ξέρω τίποτε... για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, μουρμούρισε ο πρίγκιπας.

— Και εγώ δεν ξέρω! Εμένα... αγαπητέ μου φίλε, ορκίστηκαν να με θάψουν, να με καταποντίσουν· δεν θέλουν να καταλάβουν πως αυτό είναι λυπηρό για έναν άνθρωπο και πως δεν θα το υποφέρω. Πριν λίγο είχαμε μια φορική σκηνή! Σου μιλώ σαν να είσαι πραγματικός γιος μου. Και το πιο κύριο είναι πως η Αγγλία κοροϊδεύει τη μητέρα της. Όσο για την άρνηση που έδωσε στον Ευγένιο Παύλοβιτς και την αριστά κρίσιμη εξήγηση που είχαν, τα μάθαμε από εικασίες των αδελφών της, εικασίες άλλωστε πιθανές. Αλλά πρόκειται για ένα πλάσμα αυταρχικό και ευφάνταστο, μέχρι σημείου να μην μπορώ να σου την περιγράψω. Έχει όλες τις ευγενικές εξάρσεις της ψυχής, όλες τις λαμπρές ιδιότητες της καρδιάς και του νου, τα έχει όλ' αυτά, το παραδέχομαι· αλλά είναι τόσο πεισματάρης, τόσο παράξενη και χλευαστική! Με δυο λόγια, είναι ένας διαβολεμένος χαρακτήρας, με πολλές ιδιοτροπίες. Πριν λίγη ώρα κοροϊδεύε ανοικτά τη μητέρα της, τις αδελφές της, τον πρίγκιπα Σ. Δεν μιλάω για μένα, εμένα πάντα με κοροϊδεύει, μα εγώ ξέρεις πόσο την αγαπώ. Μέχρι που έχω την εντύπωση πως γι' αυτήν την αιτία, αυτή η μικρή διαβόλισσα μ' αγαπάει τόσο ιδιαίτερα. Μπορώ να πω περισσότερο απ' όλους τους άλλους. Ορκίζομαι πως θα βρήκε ευκαιρία να σε κοροϊδέψει κι εσένα. Σας βρήκα πριν λίγο να κουβεντιάζετε μετά τη θύελλα που είχα-

με πάνω. Ήταν καθισμένη κοντά σου σαν να μην είχε συμβεί τίποτε.

Ο πρίγκιπας έγινε τρομερά κόκκινος και έσφιξε το χέρι, μα δεν έβγαλε μιλιά.

— Αγαπητέ μου, καλέ μου Λέων Νικολάγιεβιτς! είπε αμέσως ο στρατηγός με θέρμη και συγκίνηση. Εγώ... ακόμη και η ίδια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα —η οποία άλλωστε άρχισε να σε στολίζει και μαζί μ' εσένα στόλισε κι εμένα εξαιτίας σου, δεν μπορώ να εξηγήσω γιατί— παρ' όλα αυτά σ' αγαπάμε, σ' αγαπάμε ειλικρινά και σ' εκτιμάμε, αν και έγιναν... Θέλω να πω παρ' όλα τα φαινόμενα. Αλλά συμφώνησε, αγαπητέ μου φίλε, συμφώνησε κι εσύ ο ίδιος, τι ξαφνικό αίνιγμα, τι απονέκρωση να ακούς ξαφνικά αυτήν τη μικρή διαβόλισσα —ήταν εκεί, καρφωμένη μπροστά στη μητέρα της, και είχε την πιο βαθιά περιφρόνηση προς όλες μας τις ερωτήσεις, κυρίως σ' αυτές που της έκανα εγώ, γιατί έκανα τη βλακεία να πάρω το αυστηρό ύφος του αρχηγού της οικογένειας, ο διάβολος να με πάρει, είμαι ανόητος!...— να την ακούς, είπα· μας δήλωσε ψυχρά και κοροϊδευτικά μια εξήγηση τόσο απροσδόκητη: «Αυτή η τρελή —είναι η λέξη που χρησιμοποίησε και παραξενεύτηκα που την άκουσα να επαναλαμβάνει τη δική σας φράση: “πώς δεν μπορέσατε να το καταλάβετε πιο νωρίς;”— το έβαλε σκοπό να με παντρέψει το δίχως άλλο με τον πρίγκιπα Λέων Νικολάγιεβιτς κι αυτή είναι η αιτία που ψάχνει να βρει τρόπο για να ξεκουμπιστεί ο Ευγένιος Παύλοβιτς από το σπίτι μας!». Αυτά είπε· χωρίς άλλη εξήγηση έφυγε γελώντας· μείναμε με το στόμα ανοιχτό όταν έβγαине βροντώντας την πόρτα. Ύστερα μου διηγήθηκαν το επεισόδιο που έγινε σήμερα ανάμεσα σ' εκείνη και σ' εσένα και... και... Άκουσε, αγαπητέ μου φίλε, δεν είσαι άνθρωπος ευερέθιστος και είσαι πολύ γνωστικός, το έχω παρατηρήσει, αλλά... μη θυμώνεις όταν σου λέω πως σε κοροϊδεύει. Στο λόγο μου. Σε κοροϊδεύει σαν μικρό παιδί· μη της θυμώνεις όμως, είναι έτσι ακριβώς όπως σου το λέω. Μη βάζεις λανθασμένες ιδέες στο μυαλό σου· διασκεδάζει εις βάρος σου όπως και εις βάρος όλων μας, επειδή δεν ξέρει τι να κάνει. Λοιπόν, γεια σου! Γνωρίζεις τα αισθήματά μας! Ξέρεις πόσο είναι ειλικρινή. Είναι αμετάβλητα, τίποτε δεν θα τα κάνει ν' αλλάξουν ποτέ... αλλά... πρέπει να πάω τώρα, γεια σου! Ποτέ δεν

βρέθηκα σε τόσο δύσκολη θέση όπως σήμερα (είναι καλά έτσι που το είπα;)... Να τι παραθερισμό κάνω!

Μένοντας μόνος σ' ένα σταυροδρόμι ο πρίγκιπας, κοίταξε γύρω του, τράβηξε γρήγορα ένα δρόμο και πλησίασε το φωτισμένο παράθυρο μιας βίλας· ξεδίπλωσε τότε ένα μικρό χαρτάκι που κρατούσε σφιχτά στο δεξί του χέρι σ' όλη τη συζήτηση με τον Ιβάν Φιοντόροβιτς και με το αδύνατο φως που έπεφτε από το παράθυρο διάβαζε αυτό:

«Αύριο στις επτά το πρωί, θα είμαι στο πράσινο παγκάκι, μέσα στο πάρκο, και θα σας περιμένω. Αποφάσισα να σας μιλήσω για μια πολύ σημαντική υπόθεση και που σας αφορά άμεσα.

Υ.Γ.: Ελπίζω πως δεν θα δείξετε σε κανέναν αυτό το σημείωμα. Αισθάνθηκα ανησυχία συνειδήσεως κάνοντάς σας μια παρόμοια σύσταση, αλλά σκέφτηκα πως το αξίζετε. Γράφοντάς το σκέφτηκα το γελοίο σας χαρακτήρα και κοκκίνισα από ντροπή.

Δεύτερο Υ.Γ.: Είναι εκείνο το ίδιο πράσινο παγκάκι που σας έδειξα νωρίτερα. Πρέπει να ντρέπεστε που αναγκάζομαι να το ορίζω και αυτό ακριβώς».

Το σημείωμα ήταν γραμμένο βιαστικά και διπλωμένο με αμέλεια, χωρίς αμφιβολία μια στιγμή πριν κατεβεί η Αγγλαΐα στη βεράντα. Τον πρίγκιπα τον έπιασε μια απεριγράπτη ταραχή, που έφτανε μέχρι το φόβο· έσφιξε με δύναμη το χαρτάκι στο χέρι του και απομακρύνθηκε από το φωτισμένο παράθυρο βιαστικά, σαν τρομαγμένος κλέφτης. Αλλά αυτή η ξαφνική κίνηση τον έριξε πάνω σ' έναν κύριο που βρισκόταν ακριβώς πίσω του.

— Σας παραφυλάω, πρίγκιπα, είπε αυτός.

— Εσείς είστε, Κέλερ; φώναξε ο πρίγκιπας με κατάπληξη.

— Σας φάχνω, πρίγκιπα. Σας περιμένα έξω από τη βίλα των Επώντων όπου φυσικά δεν μπορούσα να μπω. Σας ακολούθησα κατά βήμα όταν προχωρούσατε με το στρατηγό. Είμαι στις διαταγές σας, πρίγκιπα, βασιστείτε στον Κέλερ. Είμαι έτοιμος να θυσιάστώ, ακόμα και να πεθάνω, εάν χρειαστεί.

— Μα... γιατί;

– Ε, λοιπόν, είναι σίγουρο πως θα ακολουθήσει μια μονομαχία! Αυτός ο υπολοχαγός Μολόβτσοβ, τον γνωρίζω, δηλαδή όχι προσωπικά..., δεν θα καταπιεί αυτήν την προσβολή. Τους ανθρώπους σαν τον Ρογκόζιν κι εμένα, τους κοιτάει σαν υπόκοσμο, και ίσως να μην έχει άδικο· εσείς είστε, λοιπόν, ο μόνος από τον οποίο θα ζητήσει ικανοποίηση. Θα πρέπει να πληρώσετε τα σπασμένα, πρίγκιπα! Όπως άκουσα, πήρε πληροφορίες για σας και αύριο το δίχως άλλο ένας από τους φίλους του θα 'ρθει να σας βρει εάν δεν σας περιμένει ήδη στο σπίτι σας. Εάν έχετε την ευχαρίστηση να με πάρετε ως μάρτυρα, είμαι έτοιμος ακόμη και στο κάτεργο να πάω. Για να σας πω αυτό, σας γύρευα πρίγκιπα.

– Λοιπόν, κι εσείς επίσης, έρχεστε και μου μιλάτε για μονομαχία! φώναξε ο πρίγκιπας σιάζοντας στα γέλια, προς μεγάλη έκπληξη του Κέλερ.

Γελούσε και έπιανε τα πλευρά του. Ο Κέλερ, που καθόταν στα καρφιά μέχρι τη στιγμή που πρότεινε στον πρίγκιπα να τον πάρει μάρτυρα, φάνηκε σχεδόν προσβλημένος από μια τόσο μεγάλη ιλαρότητα.

– Άλλωστε, πρίγκιπα, τον πιάσατε από τα χέρια το απόγευμα, ε; Ένας ευπατρίδης δεν μπορεί καθόλου να το ανεχθεί αυτό, όταν μάλιστα γίνεται δημοσίως.

– Μα κι αυτός με χτύπησε στο στήθος! φώναξε ο πρίγκιπας πάντοτε γελώντας. Δεν υπάρχει λόγος να χτυπηθούμε! Θα του ζητήσω συγγνώμη και όλα θα πάνε καλά. Μα αν θέλει να χτυπηθούμε, θα χτυπηθούμε! Αυτός καταφεύγει στα όπλα· το θέλω μάλιστα. Χα, χα! Ξέρω τώρα να γεμίζω ένα πιστόλι. Φανταστείτε πως μου το έμαθαν μόλις πριν λίγο. Ξέρετε να γεμίζετε πιστόλι, Κέλερ; Πρέπει κατ' αρχάς να αγοράσεις μπαρούτι για πιστόλι, δηλαδή μπαρούτι που να μην είναι υγρό, ούτε χοντρό όπως αυτό που χρησιμοποιούν για τα κανόνια. Αρχίζεις βάζοντας το μπαρούτι, στουπώνεις με κετσέ από κάποια πόρτα κι ύστερα βάζεις μέσα τη σφαίρα, κι όχι τη σφαίρα πριν απ' το μπαρούτι, γιατί δεν θα πυροβολήσει. Μ' ακούτε, Κέλερ; Δεν θα πυροβολήσει. Χα, χα! Δεν είναι μια υπέροχη λογική, φίλε Κέλερ; Αχ, Κέλερ, ξέρετε πως θέλω αυτήν τη στιγμή να σας φιλήσω;

Χα, χα, χα! Πώς έγινε και βρεθήκατε έτσι ξαφνικά μπροστά μου; Ελάτε λοιπόν όποτε θέλετε σπίτι μου να πιούμε σαμπάνια. Θα μεθύσουμε με σαμπάνια! Ξέρετε πως έχω δώδεκα μπουκάλια στην κάβα του Λέμπεντεβ; Μου τις πούλησε χθες σε «τιμή ευκαιρίας» και τις αγόρασα όλες. Ήταν την επόμενη μέρα της αφίξεώς μου. Θα μαζέψω όλη την παρέα! Πέστε μου, λοιπόν, θα κοιμηθείτε απόψε;

– Ως συνήθως, πρίγκιπα.

– Ε, λοιπόν, όνειρα γλυκά! Χα, χα!

Ο πρίγκιπας πέρασε το δρόμο και χάθηκε μέσα στο πάριο, αφήνοντας τον Κέλερ αμήχανο και λίγο σκεπτικό. Αυτός δεν είχε δει ξανά τον πρίγκιπα σε μια κατάσταση τόσο παράξενη και δεν θα μπορούσε ποτέ του να τον φανταστεί έτσι.

«Ίσως έχει πυρετό, γιατί είναι άνθρωπος νευρικός και όλα αυτά τον επηρέασαν, αλλά είναι βέβαιο πως δεν φοβάται. Θεέ μου! Οι άνθρωποι του είδους του δεν δειλιάζουν! σκέφτηκε ο Κέλερ. Χμ! Σαμπάνια! Το νέο είναι πολύ ενδιαφέρον. Δώδεκα μπουκάλια, μια ντουζίνα, είναι ήδη μια αξιοσέβαστη παρακαταθήκη. Βάζω στοίχημα πως ο Λέμπεντεβ πήρε αυτές τις σαμπάνιες από κάποιον που τις έβαλε ενέχυρο. Χμ... είναι ωστόσο αρκετά χαριτωμένος αυτός ο πρίγκιπας· είναι, μα την πίστη μου, το είδος των ανθρώπων που αγαπώ· όμως δεν είναι η στιγμή να διστάζω..., εάν υπάρχει σαμπάνια, πρέπει να αρπάξω την ευκαιρία...».

Ήταν σίγουρο πως ο πρίγκιπας έκανε σαν να είχε πυρετό.

Περιπλανιόταν για πολλή ώρα στο σκοτεινό πάριο και τέλος έπιασε τον εαυτό του να περπατάει με μεγάλα βήματα σε κάποια αλέα. Μέσα στο νου του θυμόταν πως είχε ήδη περάσει τριάντα ή σαράντα φορές αυτήν την αλέα, ανάμεσα από το παγκάκι και ένα γέρινο δέντρο, ψηλό και εύκολο να το γνωρίζεις, που βρισκόταν εκατό βήματα πιο μακριά. Όταν προσπαθούσε να θυμηθεί τι σκεφτόταν σ' αυτόν τον περίπατο όλη αυτήν τη μία τουλάχιστον ώρα που βρισκόταν στο πάριο, αυτό τού ήταν εντελώς αδύνατο, ακόμη κι αν το ήθελε. Ανακάλυψε άλλωστε μια σκέψη που τον έκανε ξαφνικά να γελάσει· δεν είχε εντούτοις τίποτε το γελοίο, αλλά είχε την επιθυμία να γελάσει. Του ήρθε στο μυαλό πως ο Κέλερ δεν ήταν ο μόνος που

έβλεπε πιθανή μια μονομαχία, και επομένως η ιστορία για το πώς γεμίζουν πιστόλια μπορεί να μην ήταν καθόλου τυχαία... «Κοίτα! εί-
πε ξαφνικά σταματώντας σαν να χτυπήθηκε από μια άλλη ιδέα· πριν
λίγο, όταν κατέβηκε στη βεράντα και με βρήκε στη γωνιά, φάνηκε
έκπληκτη που με είδε εκεί· χαμογέλασε..., μου μίλησε για τσάι. Επο-
μένως, είχε ήδη αυτό το σημείωμα στο χέρι. Ήξερε λοιπόν χωρίς
αμφιβολία πως ήμουν στη βεράντα. Τότε γιατί απόρησε; Χα, χα,
χα!».

Τράβηξε το σημείωμα από την τσέπη του και το φίλησε, αλλά
αμέσως μετά απόμεινε σκεφτικός.

«Είναι πολύ παράξενο! Ναι, πολύ παράξενο!», πρόφερε σε μια
στιγμή και με κάποια θλίψη· στις στιγμές της έντονης χαράς αισθα-
νόταν πάντοτε κυριευμένος από θλίψη, χωρίς και αυτός ο ίδιος να ξέ-
ρει γιατί. Έριξε γύρω του ένα παράξενο βλέμμα και απόρησε γιατί
είχε έρθει σ' αυτό το μέρος. Τρομερά κουρασμένος πλησίασε στο
παγκάκι και κάθισε. Γύρω του απλωνόταν μια βαθιά σιωπή. Η μου-
σική είχε σταματήσει στο σταθμό. Ίσως να μην υπήρχε πια κανένας
στο πάγκο· ήταν περασμένες εντεκάμισι. Η νύχτα ήταν ήσυχη, ζε-
στή, φωτεινή· μια πετρουπολίτικη νύχτα στις αρχές του Ιουνίου, αλ-
λά μέσα στο πυκνό και σιερό πάγκο, μέσα στην αλέα όπου βρισκό-
ταν, ήταν σχεδόν θεοσιότεινα.

Εάν εκείνη τη στιγμή κάποιος του έλεγε πως ήταν ερωτευμένος,
περιπαθώς ερωτευμένος, θα αρνιόταν αυτήν τη σκέψη με έκπληξη
και ίσως μάλιστα με αγανάκτηση. Και αν κάποιος του έλεγε πως το
γραμματάκι της Αγλαΐας ήταν ένα σημείωμα ερωτικό, μια πρόσκλη-
ση για ένα ερωτικό ραντεβού, θα κοκκίνιζε από ντροπή γι' αυτόν που
θα έκανε μια παρόμοια υπόθεση και ίσως θα τον καλούσε σε μονο-
μαχία. Όλ' αυτά ήταν βέβαια ειλικρινή, δεν επέτρεψε όμως στον εαυ-
τό του να κάνει την παραμικρή σκέψη, για την πιθανότητα να τον
αγαπάει αυτή η κοπέλα, ούτε να την αγαπάει αυτός. Μια παρόμοια
ιδέα θα τον έκανε να ντραπεί· η πιθανότητα να αγαπάει έναν «άνθρω-
πο σαν κι αυτόν» θα του φαινόταν σαν κάτι το τερατώδες. Έλεγε πως
αν έπρεπε να υπάρχει κάτι το πραγματικό, στα μάτια του, ήταν μό-
νο μια απλή κατεργαριά της κοπέλας, κατεργαριά που αυτός τη δε-

χόταν με μια υπερβολική αδιαφορία και δεν της έβρισκε τίποτα το εξαιρετικό για να τον συγκινήσει. Τον ανησυχούσε και τον ταλαιπωρούσε κάτι εντελώς διαφορετικό. Είχε πιστέψει στα λόγια του στρατηγού όταν πριν λίγο, μέσα στο θυμό του, του είπε πως αυτή κοροϊδεύει όλον τον κόσμο και αυτόν, τον πρίγκιπα, ιδιαίτερα. Ούτε που θίχτηκε καθόλου απ' αυτό· κατά τη γνώμη του δεν μπορεί να ήταν διαφορετικά. Το ουσιώδες γι' αυτόν ήταν ότι την επομένη, πολύ πρωί, θα την ξανάβλεπε, θα καθόταν δίπλα της στο πράσινο παγκάκι και θα τη θαύμαζε ακούγοντάς την να του εξηγεί πώς γεμίζουν ένα πιστόλι. Δεν ζητούσε τίποτε περισσότερο. Μία ή δύο φορές αναρωτήθηκε για τι πράγμα επιθυμούσε να του μιλήσει και ποια μπορεί να ήταν εκείνη η σοβαρή υπόθεση που τον αφορούσε άμεσα. Δεν είχε άλλωστε σε καμιά στιγμή την παραμικρή αμφιβολία για την πραγματικότητα αυτής της υπόθεσης, της «σοβαρής», για την οποία του είχε δώσει ραντεβού· αλλά προς το παρόν δεν επιχείρησε καθόλου να σταματήσει εκεί τη σκέψη του.

Ένας θόρυβος από σιγανά βήματα στην άμμο της αλέας τον έκανε να σηκώσει το κεφάλι. Ένας άνθρωπος, του οποίου ήταν δύσκολο να διακρίνεις τα χαρακτηριστικά του προσώπου του μέσα στο σκοτάδι, πλησίασε στο παγκάκι και κάθισε δίπλα του. Ο πρίγκιπας έσκυψε προς το μέρος του, σχεδόν μέχρι που τον άγγιξε, και γνώρισε το χλομό πρόσωπο του Ρογκόζιν.

— Δεν αμφέβαλα καθόλου πως περιπλανιέσαι κάπου προς τα εδώ. Δεν δυσκολεύτηκα να σε βρω, μουρμούρισε ο Ρογκόζιν μέσα από τα δόντια του.

Ήταν η πρώτη φορά που ξαναβλέπονταν μετά τη συνάντησή τους στο διάδρομο του ξενοδοχείου. Ο πρίγκιπας ήταν τόσο κατάπληκτος από την απροσδόκητη εμφάνιση του Ρογκόζιν, που του χρειάστηκε κάμποση ώρα για να μπορέσει να συγκεντρώσει τις σκέψεις του· μια σπαρακτική αίσθηση ξαναζωντάνεψε στην καρδιά του. Ο Ρογκόζιν κατάλαβε ασφαλώς την εντύπωση που του προκάλεσε· αν και την πρώτη στιγμή φάνηκε ταραγμένος, μιλούσε με ευχέρεια, που είχε προσποιητό ύφος· ωστόσο ο πρίγκιπας παρατήρησε σε λίγο πως δεν είχε τίποτα το προσποιητό· φαινόταν μάλιστα να μην είναι ιδιαί-

τερα σαστισμένος· εάν υπήρχε κάποια αδεξιότητα στις κινήσεις του και στην κουβέντα του, ήταν ένα απλό πρόσχημα· στο βάθος της ψυχής, αυτός ο άνθρωπος δεν μπορούσε να αλλάξει.

– Πώς με βρήκες... εδώ; ρώτησε ο πρίγκιπας για να πει κάτι.

– Ο Κέλερ μου το είπε –είχα περάσει από το σπίτι σου– λέγοντάς μου: «Πήγε στο πάρκο». Ωραία, σιέφτηκα, ας πάω εκεί!

– Τι υπαινιγμό έκανες με το «ας πάω εκεί»; ρώτησε ο πρίγκιπας με ανησυχία.

Ο Ρογκόζιν χαμογέλασε ύπουλα, αλλά απέφυγε την εξήγηση.

– Πήρα το γράμμα σου, Λέων Νικολάγιεβιτς· άχρηστο που μου το 'στειλες... καθαρή ζημία. Τώρα ήρθα από μέρους της για να σε βρω· θέλει το δίχως άλλο να πας να τη δεις· έχει κάτι επείγον να σου πει. Σε περιμένει σήμερα κιόλας.

– Θα πάω αύριο. Θα γυρίσω τώρα αμέσως στο σπίτι· θα 'ρθεις... σπίτι μου;

– Για ποιο λόγο; Σου τα είπα όλα, γεια σου.

– Λοιπόν, δεν θα 'ρθεις; ρώτησε ήρεμα ο πρίγκιπας.

– Είσαι ένας παράξενος άνθρωπος, Λέων Νικολάγιεβιτς. Με κάνεις και απορώ.

Και ο Ρογκόζιν χαμογέλασε με χαιρεκακία.

– Γιατί αυτό; Από πού έρχεται τώρα αυτή η έχθρα για το πρόσωπό μου; ρώτησε ο πρίγκιπας με έξαψη και λύπη. Βλέπεις κι εσύ ο ίδιος τώρα, πως όλες οι εικασίες σου δεν στηρίζονταν σε καμιά βάση. Άλλωστε δεν αμφέβαλλα πως το μίσος σου για μένα δεν πέρασε, και ξέρεις γιατί; Γιατί θέλησες να με σκοτώσεις. Να η αιτία που εξακολουθεί η αποστροφή σου. Σου το λέω, εγώ δεν θυμάμαι παρά μονάχα έναν Παρφιόν Ρογκόζιν· εκείνον με τον οποίον έγινα αδελφός του ανταλλάσσοντας τους σταυρούς μας. Σου το έγγραψα αυτό στο χθεσινό μου γράμμα για να ξεχάσεις στη στιγμή εκείνον τον επιάλληλο και να μη μου ξαναμιλήσεις πια γι' αυτό. Γιατί ξεμακραίνεις από κοντά μου; Γιατί κρύβεις το χέρι σου; Σου το επαναλαμβάνω πως για μένα η σκηνή που είχε γίνει δεν έγινε παρά σε μια στιγμή πυρετού. Ξέρω τώρα πώς ήσουν εκείνη τη μέρα, όπως ξέρω και τον ίδιο μου τον εαυτό. Εκείνο που φαντάστηκες δεν υπήρχε και δεν μπο-

ρούσε να υπάρχει. Λοιπόν, γιατί να υπάρχει η έχθρα μεταξύ μας;

– Μα είσαι ικανός να έχεις εσύ έχθρα; γέλασε ξανά ο Ρογκόζιν ως απάντηση στα θερμά και αυθόρμητα λόγια του πρίγκιπα (βρισκόταν πραγματικά δυο βήματα μακριά του και έκρυβε τα χέρια του). Στο εξής μου είναι εντελώς αδύνατο να σε συναναστρέφομαι, Λέων Νικολάγιεβιτς, πρόσθεσε ως συμπέρασμα, με ύφος σιγανό και αποφθεγματικό.

– Με μισείς, λοιπόν, τόσο πολύ; Πες μου!

– Δεν σ' αγαπώ, Λέων Νικολάγιεβιτς· γιατί λοιπόν να σε συναναστρέφομαι; Ε, πρίγκιπα, είσαι σ' όλα ένα παιδί: όταν ζητάει ένα παιχνίδι το θέλει αμέσως, και δεν καταλαβαίνει τίποτε. Όλα αυτά που μου λες, μου τα έγγραψες στο γράμμα σου, μα μήπως εγώ δεν σε πιστεύω; Πιστεύω σε κάθε σου λέξη, ξέρω πως ποτέ δεν με ξεγέλασες και πως δεν θα με ξεγελάσεις. Και παρ' όλα αυτά δεν σ' αγαπώ. Μου έγγραψες πως τα ξέχασες όλα, πως θυμάσαι τον Ρογκόζιν με τον οποίο άλλαξες το σταυρό σου και όχι τον Ρογκόζιν που σήκωσε μαχαίρι για να σε σκοτώσει. Μα από πού γνωρίζεις τα αισθήματά μου; (Εδώ ξαναγέλασε δυνατά). Ίσως από τη μέρα εκείνη να μην μετάνιωσα ούτε μια φορά για την πράξη μου· λοιπόν, πώς εσύ μου έστειλες ιόλας την αδελφική σου συγγνώμη; Μπορεί ακόμη το βράδυ εκείνης της σκηνής, να σκεφτόμουν εντελώς άλλα πράγματα και πως αυτό...

– Τα ξέχασες! είπε ο πρίγκιπας. Καλά το σκέφτηκα! Βάζω στοιχημα ακόμη πως αμέσως πήρες το τρένο για το Παυλόβσκ, και πως ήρθες στη μουσική και πως την παραιοιολοιούσες και την κατασκοπεύες μέσα στο πλήθος, όπως έκανες σήμερα. Νομίζεις ότι εκπλήσσομαι; Μα εάν δεν ήσουν τότε σε τέτοια κατάσταση που να μη σκέφτεσαι παρὰ μονάχα ένα πράγμα, ίσως δεν θα μπορούσες να σηκώσεις μαχαίρι επάνω μου... Είχα προαίσθηση για την πράξη σου από το πρωί ακόμη, βλέποντας το πρόσωπό σου· ξέρεις σε τι κατάσταση βρισκόσουν; Χωρίς αμφιβολία τη στιγμή που ανταλλάξαμε τους σταυρούς μας μου πέρασε αυτή η ιδέα. Γιατί μ' οδήγησες εκείνη ακριβώς τη στιγμή στη γριά μάνα σου; Σκέφτηκες πως έτσι θα συγκρατούσες το χέρι σου; Μα όχι, δεν μπορεί να το σκέφτηκες· όπως

εγώ, δεν είχες παρά μια αίσθηση... Είχαμε και οι δυο την ίδια αίσθηση. Εάν δεν σήκωνες το χέρι σου να με χτυπήσεις (ο Θεός το παραμέρισε) πώς θα υποστήριζες σήμερα τον εαυτό σου; Είχα αυτήν την υποψία αγκιστρωμένη στο μυαλό· με δυο λόγια και οι δυο αμαρτήσαμε από δυσπιστία. (Μη σου φρώνεις τα φρύδια. Λοιπόν, γιατί γελάς;) «Δεν μετάνιωσα» είπες. Αλλά θα ήθελες να μετανιώσεις, όμως αυτό είσαι ανίκανος να το κάνεις επειδή δεν μ' αγαπάς. Από μη κι αν ήμουν απέναντί σου αθώς όπως ένας άγγελος, δεν θα μπορούσες να με ανεχθείς, ούτε με ανέχεσαι όσο νομίζεις πως δεν είσαι εσύ αλλά εγώ αυτός που αγαπάει. Αυτό είναι ζήλια. Αλλά, να τι σκέψη έκανα αυτήν τη βδομάδα και την οποία κρατώ, Παρφιόν, για να σου την πω: ξέρεις πως σ' αγαπάει τώρα περισσότερο από καθετί, και η αγάπη της είναι τέτοια, που όσο πιο πολύ σε βασανίζει τόσο περισσότερο μεγαλώνει; Ποτέ δεν θα σου το πει, αλλά πρέπει να το καταλάβεις. Γιατί, παρ' όλα αυτά, θέλει να σε παντρευτεί; Θα σου το πει μια μέρα και σ' εσένα τον ίδιο. Υπάρχουν γυναίκες που θέλουν να τις αγαπάνε έτσι· έτσι είναι ακριβώς η περίπτωση της. Ο χαρκτηρας σου και η αγάπη σου πρέπει να τη μαγεύουν! Ξέρεις, λοιπόν, πως μια γυναίκα είναι ικανή να βασανίζει σκληρά έναν άντρα, να τον κοροϊδεύει, χωρίς να νιώθει την παραμικρή τύψη συνειδήσεως; Γιατί, κάθε φορά που σε κοιτάζει, σκέφτεται: «Τώρα θα τον βασανίσω με χίλιους θανάτους· αλλά μετά, η αγάπη μου θα τον αποζημιώσει...».

Ο Ρογκόζιν που άκουσε τον πρίγκιπα μέχρι το τέλος, έβαλε τα γέλια.

– Πες, λοιπόν, πρίγκιπα, μήπως έπεσες κι εσύ σε καμιά τέτοια γυναίκα; Αυτό που άκουσα να λένε για σένα είναι αλήθεια;

Ο πρίγκιπας ξαφνικά ανατρίχιασε.

– Τι; Τι άκουσες να λένε; είπε και σταμάτησε τρομερά σαστισμένος.

Ο Ρογκόζιν συνέχιζε να γελάει. Είχε ακούσει τον πρίγκιπα με κάποια περιέργεια, ίσως μάλιστα με κάποια ευχαρίστηση· η καλή διάθεση και η θερμή ευθυμία του πρίγκιπα του 'καναν εντύπωση και του 'δωσαν κουράγιο.

– Δεν το άκουσα μονάχα να το λένε· πείστηκα βλέποντάς σε πως αυτή είναι η αλήθεια, πρόσθεσε. Λοιπόν, μίλησες ποτέ σου όπως ακριβώς τώρα; Θα έλεγα πως κάποιος άλλος άνθρωπος μίλησε με το δικό σου στόμα. Εάν δεν είχα ακούσει κάτι παρόμοιο για σένα, δεν θα ερχόμουν εδώ να σε ψάχνω μέσα στο πάγκο τα μεσάνυχτα.

– Δεν κατάλαβα τίποτε, Παρφιόν Σεμιόνοβιτς.

– Είναι καιρός που αυτή μου δίνει εξηγήσεις για σένα κι αυτές τις εξηγήσεις μπόρεσα να τις διαπιστώσω πριν λίγο, βλέποντας το πρόσωπο δίπλα στο οποίο καθόσουν στην ορχήστρα. Χθες και σήμερα μου οριίζεται πως είσαι ερωτευμένος σαν γάτος με την Αγλαΐα Επάντσινα. Εμένα μου είναι αδιάφορο, πρίγκιπα, δεν είναι δική μου δουλειά· εάν δεν την αγαπάς πια, αυτή δεν έπαψε να σ' αγαπά. Το ξέρεις πως θέλει, το δίχως άλλο, να σε παντρέψει με την άλλη; Το οριίστηκε, χε, χε! Μου είπε: «Δεν θα σε παντρευτώ δίχως αυτό· τη μέρα που θα πάνε στην εκκλησία, θα πάμε κι εμείς». Είναι κάτι που μου είναι ακατανόητο: ή σ' αγαπάει αφάνταστα, ή... Αλλά εάν σ' αγαπάει, πώς τότε θέλει να σε παντρέψει με μια άλλη; Είπε ακόμη: «Θέλω να τον δω ευτυχισμένο». Λοιπόν, σ' αγαπάει.

– Σου το είπα και το έγγραψα πως αυτή... δεν είναι στα καλά της, είπε ο πρίγκιπας που είχε ακούσει τον Ρογκόζιν με ένα αίσθημα λύπης.

– Ο Θεός το ξέρει! Ίσως να γελάστηκες σ' αυτό..., τελικά, σήμερα, όταν γυρίσαμε σπίτι από τη μουσική, όρισε την ημέρα: «Θα παντρευτούμε σε τρεις βδομάδες, αυτό είναι βέβαιο, και ίσως και πιο μπροστά», έτσι είπε. Το οριίστηκε στην εικόνα που φίλησε. Έτσι τώρα, πρίγκιπα, από σένα εξαρτάται η υπόθεση, χε, χε!

– Όλα αυτά είναι παραμιλητό! Αυτό που μου προφητεύεις δεν θα γίνει ποτέ, ποτέ! Αύριο θα πάω να τη δω...

– Πώς μπορείς να λες πως είναι τρελή; παρατήρησε ο Ρογκόζιν. Πώς φαίνεται λογική σ' όλον τον κόσμο και τρελή αποκλειστικά σ' εσένα; Πώς θα μπορούσε ακόμη να γράφει γράμματα εκεί κάτω; Εάν ήταν τρελή θα το καταλάβαιναν διαβάζοντας τα γράμματά της.

– Ποια γράμματα; ρώτησε ο πρίγκιπας με τρόμο.

– Τα γράφει εκεί, στην άλλη, κι εκείνη διαβάζει τα γράμματά της.

Δεν το ξέρεις; Λοιπόν, θα το μάθεις· θα σου δείξει βέβαια η ίδια.

– Είναι αδύνατο να το πιστέψω αυτό, φώναξε ο πρίγκιπας.

– Ε, βλέπω καλά, Λέων Νικολάγιεβιτς, πως είσαι ακόμη στην αρχή. Υπομονή· θα έχεις την ιδιωτική σου αστυνομία, θα παραφυλάς εσύ ο ίδιος μέρα και νύχτα, θα γνωρίζεις το κάθε της βήμα, μονάχα να...

– Σταμάτα και μη μου ξαναμιλήσεις ποτέ γι' αυτό! φώναξε ο πρίγκιπας. Άκουσέ με, Παρφιόν· για μια στιγμή πριν έρθεις, περιφερόμουν εδώ· ξαφνικά άρχισα να γελώ, χωρίς να ξέρω γιατί. Θυμήθηκα πως ακριβώς αύριο είναι τα γενέθλιά μου. Κοντεύουν μεσάνυχτα. Έλα να προϋπαντήσουμε μαζί την αυγή της ημέρας. Έχω κρασί, θα το πιούμε· θα μου ευχηθείς εκείνο που εγώ ο ίδιος δεν μπορώ αυτή τη στιγμή να ευχηθώ στον εαυτό μου· πρέπει να γίνει από σένα αυτή η ευχή· εγώ θα κάνω ευχή για την ολοκληρωτική σου ευτυχία. Εάν δεν θέλεις, δώσε μου πίσω το σταυρό μου! Εκείνον το σταυρό δεν μου τον επέστρεψες την επομένη. Τον έχεις επάνω σου; Τον φοράς ακόμη και τώρα;

– Ναι, τον φοράω, απάντησε ο Ρογκόζιν.

– Λοιπόν, πάμε! Δεν θέλω να προϋπαντήσω την καινούργια μου ζωή χωρίς εσένα, γιατί για μένα είναι καινούργια η ζωή που αρχίζει. Δεν το ξέρεις, Παρφιόν, πως η καινούργια μου ζωή άρχισε σήμερα;

– Τώρα το βλέπω και το ξέρω από μόνος μου πως άρχισε. Θα της το πω κι εκείνης. Έχεις γίνει άλλος άνθρωπος, Λέων Νικολάγιεβιτς!

IV

Με μια ζωνηρή συγκίνηση ο πρίγκιπας πλησιάζοντας τη βίλα του και συνοδευόμενος από τον Ρογκόζιν, είδε πως η βεράντα ήταν φωτισμένη λαμπρά και είχε μαζευτεί εκεί μια πολυάριθμη και θορυβώδης παρέα. Αυτή η παρέα ήταν εύθυμη, γελούσε δυνατά και ξεφώνιζε· φαινόταν να συζητά με δυνατές φωνές. Από μια πρώτη ματιά μπορούσες να καταλάβεις πως η ώρα περνούσε εκεί χαρούμενα. Και τέλος, όταν ανέβηκε στη βεράντα ο πρίγκιπας, τους βρήκε να πίνουν και μάλιστα σαμπάνια. Αυτή η μικρή γιορτή φαίνεται πως είχε αρχίσει από ώρα, γιατί πολλοί από τους επισκέπτες είχαν κιόλας προφτάσει να έρθουν στο κέφι. Όλοι ήταν γνωστοί του πρίγκιπα, αλλά το παράξενο ήταν που είχαν μαζευτεί σαν κάποιος να τους είχε καλέσει, αν κι αυτός δεν είχε κάνει καμιά πρόσκληση και εντελώς τυχαία πριν από λίγο θυμήθηκε την ημέρα των γενεθλίων του.

— Φαίνεται πως είπες σε κάποιον πως θα προσφέρεις σαμπάνια· λοιπόν, έτρεξαν, μουρμούρισε ο Ρογκόζιν, ακολουθώντας τον πρίγκιπα στη βεράντα. Τα ξέρουμε αυτά· αρκεί να τους το σφυριχίσεις..., πρόσθεσε με τόνο μίσους, χωρίς αμφιβολία ανακαλώντας στη μνήμη του νοερά το δικό του πρόσφατο παρελθόν.

Όλοι μαζί περιτριγύρισαν τον πρίγκιπα και τον υποδέχτηκαν με φωνές και με ευχές. Μερικοί έκαναν πολλή φασαρία, άλλοι ήταν πολύ πιο ήσυχοι, αλλά μόλις έμαθαν πως ήταν τα γενέθλιά του, όλοι τον πλησίασαν, καθένας με τη σειρά του και έσπευσαν να του ευχηθούν. Η παρουσία μερικών προσώπων, όπως λόγου χάρη του Μπουρντόβσκι, κίνησε το ενδιαφέρον του πρίγκιπα, αλλά αυτό που τον εξέπληξε περισσότερο, ήταν που βρήκε τον Ευγένιο Παύλοβιτς μέσα σ' αυτήν την παρέα. Δεν πίστευε στα μάτια του και σχεδόν τρόμαξε μόλις τον αναγνώρισε.

Εν τω μεταξύ, ο Λέμπεντεβ, κατακόκκινος και σχεδόν ξαναμμένος, έτρεξε για να δώσει εξηγήσεις. Ήταν αργιετά εντάξει. Είπε με

φλυαρία πως αυτός ο κόσμος είχε μαζευτεί με το φυσικότερο τρόπο του κόσμου και σχεδόν τυχαία. Ο πρώτος απ' όλους ήταν ο Ιππόλυτος που είχε φτάσει κατά το βραδάκι· επειδή αισθανόταν πολύ καλύτερα και θέλοντας να περιμένει στη βεράντα την επιστροφή του πρίγκιπα, ξάπλωσε στο ντιβάνι. Μετά ήρθε ο Λέμπεντεβ να του κάνει παρέα, ύστερα ακολούθησε όλη του η οικογένεια ή για να πω καλύτερα, οι κόρες του και ο στρατηγός Ιβόλγκιν. Ο Μπουρντόβσκι είχε φτάσει με τον Ιππόλυτο, στον οποίο κρατούσε συντροφιά. Ο Γάβνια και ο Πίτισιν, περνώντας έξω από τη βίλα είχαν μπει, ως φαίνεται, πριν λίγη ώρα (η άφιξή τους συνέπεσε με το επεισόδιο στο σταθμό). Μετά έκανε την εμφάνισή του ο Κέλερ αναγγέλλοντάς τους πως ήταν τα γενέθλια του πρίγκιπα και ζήτησε σαμπάνια. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς έφτασε εκεί πριν μισή ώρα. Ο Κόλια επέμενε μ' όλη του τη δύναμη για τη σαμπάνια και να οργανώσουν μια γιορτή. Ο Λέμπεντεβ προθυμοποιήθηκε να φέρει κρασί.

— Μα είναι δικό μου το κρασί, δικό μου! τραύλισε απευθυνόμενος στον πρίγκιπα. Εγώ κάνω τα έξοδα για να γιορτάσετε και να χαρείτε, και θα υπάρξει και ένα μικρό συμπόσιο με κρύους μεζέδες, η κόρη μου φροντίζει. Ω, πρίγκιπα, αν γνωρίζατε το θέμα που συζητούσαμε· θυμάστε εκείνη τη φράση του Άμλετ; «Να ζει κανείς ή να μη ζει;». Να ένα θέμα σύγχρονο, πολύ σύγχρονο! Ερωτήσεις και απαντήσεις... Και ο κύριος Τερέντιεβ υπερπλήρης ζωηρότητας... δεν θέλει να κοιμηθεί! Άλλωστε δεν ήπιε παρά μόνο μια γουλιά σαμπάνια, μια μόνη γουλιά, αυτό δεν θα του κάνει καλό... Πλησιάζετε, πρίγκιπα, και κόψτε τη συζήτηση! Όλοι σάς περιμέναμε, όλοι λογαριάζαμε στη σωστή σας κρίση.

Ο πρίγκιπας παρατήρησε το γλυκό και χαϊδευτικό βλέμμα της Βέρας Λεμπέντεβα που και αυτή επίσης βιαζόταν να τον πλησιάσει ανοίγοντας δρόμο. Ήταν η πρώτη που της έδωσε το χέρι· αυτή κοκίνισε από ευχαρίστηση και του ευχήθηκε «μια ευτυχισμένη ζωή από εδώ και πέρα». Ύστερα έτρεξε στην κουζίνα όπου ετοίμαζε τους μεζέδες. Αλλά και πριν από τον ερχομό του πρίγκιπα, όταν της δινόταν ευκαιρία, πήγαινε στη βεράντα για να ακούει με τα ίδια της τ' αυτιά τις ζωηρές συζητήσεις που έκαναν οι πιωμένοι επισκέπτες, διατυ-

πωμένες με ερωτήσεις πολύ αφηρημένες και πολύ παράξενες για την κοπέλα. Η μικρή της αδελφή –αυτή που άνοιγε το στόμα της– είχε κοιμηθεί στο διπλανό δωμάτιο, καθισμένη επάνω σ' ένα μπαούλο. Όσο για το γιο του Λέμπεντεβ, καθόταν δίπλα στον Κόλια και τον Ιππόλυτο· από το ξαναμμένο του πρόσωπο μάντευες πως θα μπορούσε να μείνει εκεί, χωρίς να μετακινηθεί από τη θέση του, ακόμη δέκα ώρες συνέχεια και να απολαμβάνει τη συζήτηση.

– Σας περίμενα με ανυπομονησία και είμαι χαρούμενος που σας βλέπω να έρχεστε τόσο ευτυχισμένος, είπε ο Ιππόλυτος, μόλις ο πρίγκιπας του έδωσε το χέρι, αμέσως μετά τη Βέρα.

– Και πώς ξέρετε ότι είμαι «τόσο ευτυχισμένος»;

– Αυτό φαίνεται στο πρόσωπό σας. Χαιρετήστε τους κυρίους και ελάτε να καθίσετε εδώ, κοντά μας. Σας περίμενα με ανυπομονησία, επανέλαβε τονίζοντας με σημασία αυτήν τη φράση.

Ο πρίγκιπας τον ρώτησε εάν δεν ήταν επικίνδυνο για την υγεία του που έμενε έξω τόσο αργά. Απάντησε πως είναι κι αυτός ο ίδιος κατάπληκτος και πως δεν αισθανόταν ποτέ τόσο καλά όσο αυτό το βράδυ, ενώ ετοιμαζόταν να πεθάνει εδώ και τρεις μέρες.

Ο Μπουρντόβσκι σηκώθηκε ξαφνικά και μουρμούρισε πως είχε έρθει «ιάπως έτσι», «συνοδεύοντας» τον Ιππόλυτο και πως και αυτός ήταν χαρούμενος. Μέσα στο γράμμα του «είχε γράψει ανοησίες», αλλά τώρα ήταν «απλώς χαρούμενος...». Χωρίς να τελειώσει τη φράση του, έσφιξε με δύναμη το χέρι του πρίγκιπα και ξανακάθισε.

Όταν ο πρίγκιπας χαιρέτησε όλον τον κόσμο, πλησίασε τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Αυτός τον πήρε αμέσως από το χέρι.

– Δεν έχω παρά να σας πω δυο λόγια, είπε με μισή φωνή· πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό γεγονός. Ας απομακρυνθούμε για μια στιγμή.

– Δυο λόγια, μουρμούρισε μια άλλη φωνή στο άλλο αυτί του πρίγκιπα και κάποιο άλλο χέρι τού έπιασε το ελεύθερο μπράτσο του.

Ο πρίγκιπας έκπληκτος είδε ένα κατακόκκινο και εύθυμο από το κρασί πρόσωπο και αναγνώρισε αμέσως πως ήταν εκείνο του Φερντιστένιο. Αυτός εμφανίστηκε ποιος ξέρει από πού.

– Τον θυμάστε τον Φερντιστένιο; ρώτησε.

- Πώς βρεθήκατε εδώ; φώναξε ο πρίγκιπας.
- Μετανοεί! φώναξε ο Κέλερ που πλησίασε βιαστικά. Ήταν κρυμμένος, δεν ήθελε να εμφανιστεί μπροστά σας. Κρύφτηκε εκεί κάτω, μέσα σε μια γωνιά. Μετανοεί, πρίγκιπα, αισθάνεται ένοχος.
- Μα γιατί, για ποιο πράγμα, λοιπόν;
- Εγώ τον συνάντησα, πρίγκιπα, και τον έφερα αμέσως. Είναι ένας από τους καλύτερους φίλους μου, αλλά μετανοεί.
- Χαίρω πολύ, κύριοι· πηγαίνετε να καθίσετε με την υπόλοιπη παρέα· έρχομαι αμέσως, είπε τέλος ο πρίγκιπας για να απαλλαγεί απ' αυτούς· βιαζόταν να μιλήσει με τον Ευγένιο Παύλοβιτς.
- Ξεχνιέται κανείς στο σπίτι σας, παρατήρησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, και πέρασα ευχάριστα περιμένοντάς σας μισή ώρα. Να, λοιπόν, περί τίνος πρόκειται, πολυαγαπητέ μου Λέων Νικολάγιεβιτς· τα τακτοποίησα όλα με τον Κουρμιτσέγιεβ και ήρθα για να σας καθησυχάσω· δεν πρέπει να ανησυχείτε· πήρε την υπόθεση πολύ λογικά· άλλωστε, κατά τη γνώμη μου, εκείνος ήταν κυρίως που έφταιξε.
- Ποιον Κουρμιτσέγιεβ;
- Ε, λοιπόν, μα... αυτόν που τον πιάσατε πριν από λίγο από τα χέρια... Ήταν τόσο θυμωμένος, που ήθελε να σας στείλει αύριο τους μάρτυρές του, να ζητήσει εξηγήσεις.
- Ουφ, λοιπόν, τι ανοησία!
- Προφανώς, είναι μια ανοησία και θα τελείωνε με μια ανοησία· αλλά υπάρχουν σπίτι σας αυτοί οι άνθρωποι...
- Ίσως ήρθατε ακόμη και για κάποιον άλλο λόγο, Ευγένιε Παύλοβιτς!
- Ω, φυσικά! Έχω και κάτι άλλο, είπε αυτός γελώντας. Αύριο, αγαπητέ μου πρίγκιπα, μόλις ξημερώσει, πηγαίνω στην Πετρούπολη γι' αυτήν τη δύστυχη ιστορία –την υπόθεση του θείου μου, θυμάστε; Φανταστείτε πως όλα ήταν αλήθεια και πως όλος ο κόσμος το ήξερε, εκτός από μένα. Ήμουν τόσο αναστατωμένος που δεν βρήκα την ώρα να περάσω από εκεί (από το σπίτι των Επάντσιν)· δεν θα μπορούσα να πάω ούτε αύριο, γιατί θα είμαι στην Πετρούπολη, καταλαβαίνετε; Ίσως δεν θα γυρίσω ούτε σε τρεις μέρες· με δυο λόγια οι υποθέσεις μου πηγαίνουν ανάποδα. Χωρίς να μεγαλοποιώ τη σπου-

δαιότητα του γεγονότος, σκέφτηκα ωστόσο πως θα έπρεπε να εξηγηθώ μαζί σας με ειλικρίνεια, χωρίς να το αναβάλω περισσότερο, δηλαδή πριν από την αναχώρησή μου. Τώρα, αν μου το επιτρέπετε, θα μείνω εδώ και θα περιμένω ώσπου να φύγει η παρέα· δεν έχω άλλωστε τίποτε καλύτερο να κάνω, είμαι τόσο ταραχμένος που δεν θα πέσω για ύπνο. Τέλος, παρόλο που είναι αναίδεια και λάθος να πλησιάζεις έτσι έναν άνθρωπο, θα σας πω ειλικρινά πως ήρθα για να ζητήσω τη φιλία σας, καλέ μου πρίγκιπα. Είστε ένας άνθρωπος σπάνιος, άνθρωπος που δεν λέει ψέματα σε κάθε του βήμα, και πως ίσως μάλιστα να μη λέει και ποτέ. Λοιπόν, υπάρχει μια υπόθεση για την οποία έχω ανάγκη από ένα φίλο και συμβουλάτορα, γιατί επί του παρόντος είμαι πραγματικά ένας δυστυχισμένος άνθρωπος.

Ξανάρχισε να γελά.

– Το κακό είναι τούτο, είπε ο πρίγκιπας μετά από μια στιγμή σκέψης· θα περιμένετε την αναχώρησή τους, αλλά ο Θεός ξέρει πότε θα γίνει! Δεν είναι προτιμότερο να πάμε τώρα στο πάρκο; Ειλικρινά μπορούν να με περιμένουν· θα τους ζητήσω συγγνώμη.

– Όχι, όχι, έχω τους λόγους μου για να μην θέλω να υποπτευθούν πως είχαμε μια επείγουσα συζήτηση. Υπάρχουν εδώ άνθρωποι που ενδιαφέρονται πολύ για τις σχέσεις μας, δεν το ξέρετε πρίγκιπα; Το καλύτερο απ' όλα θα ήταν να δούνε πως οι σχέσεις μας είναι φιλικές και όχι απλώς μια εξαιρετική περίπτωση, καταλαβαίνετε; Θα αποσυρθούν σχεδόν σε δυο ώρες· θα σας απασχολήσω όχι περισσότερο από είκοσι λεπτά, το πολύ μισή ώρα...

– Ευχαρίστως, σας παρακαλώ! Προς τι όλες αυτές οι εξηγήσεις; Σας ευχαριστώ πολύ, άλλωστε, για τα καλά σας λόγια, για τις φιλικές μας σχέσεις. Συγχωρέστε με εάν είμαι αφηρημένος σήμερα· ξέρετε, μου είναι απολύτως αδύνατο να συγκεντρωθώ αυτήν τη στιγμή.

– Το βλέπω, το βλέπω, μουρμούρισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με ένα ελαφρύ χαμόγελο.

Εκείνο το βράδυ ήταν πολύ ευδιάθετος.

– Τι βλέπετε; ρώτησε ο πρίγκιπας ανασικρτώντας.

– Δεν υποψιάζεστε, λοιπόν, αγαπητέ μου πρίγκιπα, εξακολούθησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς συνεχίζοντας να χαμογελάει και χωρίς ν'

απαντήσει κατευθείαν στην ερώτηση, δεν υποψιάζεστε, λοιπόν, πως η επίσκεψή μου δεν μπορούσε να έχει άλλο σκοπό, από το να σας ξεγελάσω και να σας πάρω μερικές πληροφορίες, ε;

– Το ότι ήρθατε για να με κάνετε να μιλήσω, γι' αυτό δεν υπάρχουν καμιά αμφιβολία, είπε ο πρίγκιπας αρχίζοντας κι αυτός να γελάει. Ίσως μάλιστα αποφασίσατε να καταχραστείτε λίγο την αθωότητά μου. Αλλά, για να πω την αλήθεια, δεν σας φοβάμαι· εξάλλου, αυτήν τη στιγμή όλα μου είναι αδιάφορα, το πιστεύετε; Και... όπως από πριν έχω πειστεί πως είστε ένας περίφημος άνθρωπος, θα γίνουμε τελικά φίλοι. Μου αρέσετε πολύ, Ευγένιε Παύλοβιτς. Είστε... κατά τη γνώμη μου, ένας άνθρωπος πολύ καθωσπρέπει!

– Όπως και να 'ναι, είναι πολύ ευχάριστο να έχει κανείς να κάνει μαζί σας, για όποια αιτία πρόκειται, συμπέρανε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Θα πω μια κούπα στην υγιά σας. Είμαι φοβερά ευχαριστημένος που σας φορτώθηκα. Ω! έκανε ξαφνικά σταματώντας· αυτός ο κύριος Ιππόλυτος θα μείνει σπίτι σας;

– Ναι.

– Ελπίζω να μην πεθάνει απόψε, ε;

– Γιατί αυτή η ερώτηση;

– Έτσι, τίποτα· πέρασα μισή ώρα συντροφιά μαζί του...

Καθ' όλη τη διάρκεια της παράμερης αυτής συζήτησης, ο Ιππόλυτος, που περίμενε τον πρίγκιπα, δεν είχε αφήσει από τα μάτια του ούτε τον πρίγκιπα ούτε τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Ζωήρεψε πυρετικά όταν πλησίασαν στο τραπέζι. Ήταν ανήσυχος και βρισκόταν σε έξαψη· ο ιδρώτας έσταζε στο μέτωπό του. Τα ακτινοβόλα και χαμένα μάτια του έκφραζαν μια ακατάπαυστη ανησυχία, μια ανυπομονησία ακαθόριστη. Το βλέμμα του πήγαινε από το ένα αντικείμενο στο άλλο, από το ένα πρόσωπο στο άλλο, χωρίς να παρατηρεί τίποτε. Αν και έπαιρνε μέχρι τώρα μέρος στη ζωνρή συζήτηση που γινόταν γύρω του, η ευθυμία του ήταν απλώς πυρετική· κατά βάθος δεν έπαιρνε μέρος σ' αυτήν τη συζήτηση· ο τρόπος του να αντιλέγει ήταν ασυνάρτητος και εκφραζόταν με ύφος κοροϊδευτικό, περιφρονητικό και παράδοξο. Δεν τελείωνε τις φράσεις του και σταματούσε στη μέση μια συζήτηση, που αυτός ο ίδιος υποστήριζε με θερμή ένα λεπτό νω-

ρίτερα. Ο πρίγκιπας έμαθε με έκπληξη και λύπη πως του είχαν επιτρέψει εκείνο το βράδυ να πει δυο κούπες σαμπάνια· η αρχινισμένη κούπα που ήταν μπροστά του, ήταν ήδη η τρίτη. Μα αυτό το έμαθε πολύ αργά· αλλά προς το παρόν δεν μπορούσε να παρατηρήσει αυτό που γινόταν.

– Ξέρετε πως είμαι πολύ χαρούμενος που είναι ακριβώς σήμερα τα γενέθλιά σας; φώναξε ο Ιππόλυτος.

– Γιατί;

– Θα το δείτε· καθίστε γρήγορα στο τραπέζι. Πρώτα απ' όλα, που όλος ο δικός σας... κόσμος μαζεύτηκε σήμερα εδώ· καλὰ το σκέφτηκα πως θα ερχόταν κόσμος· για πρώτη φορά στη ζωή μου υπολόγισα σωστά! Τι κρύμα όμως, να μην ξέρω από πιο νωρίς ότι είναι η μέρα των γενεθλίων σας, θα σας έφερνα το δώρο μου... χα, χα! Μα ποιος ξέρει; Ίσως να το έχω στην τσέπη! Θέλει πολλή ώρα για να ξημερώσει;

– Μέχρι την αυγή, έχουμε ακόμη περίπου δυο ώρες, παρατήρησε ο Πτίτσιν, αφού κοίταξε το ρολόι του.

– Μα ποιος ενδιαφέρεται για την αυγή, αφού έξω και τώρα ακόμα μπορείς να διαβάσεις; παρατήρησε κάποιος.

– Γιατί επιθυμώ να δω μια μικρή αχτίδα του ήλιου. Μπορούμε να πιούμε στην υγεία του ήλιου; Πρίγκιπα, τι γνώμη έχετε;

Ο Ιππόλυτος έκανε αυτές τις ερωτήσεις με ύφος σιληρό, απευθυνόμενος σ' όλους, αυθαδιάζοντας, σαν να έδινε προσταγές· αλλά ο ίδιος δεν φαινόταν να το αντιλαμβάνεται.

– Γιατί όχι; Ας πιούμε. Μονάχα που πρέπει να ηρεμήσετε, Ιππόλυτε, δεν είναι έτσι;

– Πάντα μου λέτε να πάω να πλαγιάσω, πρίγκιπα· είστε για μένα μια νταντά. Μόλις ο ήλιος φανεί και αρχίσει «να αντηχεί στον ουρανό» (ποιανού είναι αυτός ο στίχος: «ο ήλιος αντήχησε στον ουρανό»; Δεν έχει νόημα, αλλά είναι ωραίος!), τότε θα κοιμηθούμε. Λέμπεντεβ! Ο ήλιος είναι η πηγή της ζωής, ψέματa; Τι θέλουν να πουν αυτές οι λέξεις «πηγή της ζωής» μέσα στην Αποκάλυψη; Έχετε ακούσει να μιλούν για τον «Αστέρα Άψινθο», πρίγκιπα;

– Μου έχουν πει πως ο Λέμπεντεβ αναγνωρίζει μέσα σ' αυτόν τον

«Αστέρα Άψινθο» το δίκτυο των ευρωπαϊκών σιδηροδρομικών γραμμών.

– Α, όχι, επιτρέψτε μου! Αυτό δεν είναι ένα παιχνίδι! φώναζε ο Λέμπεντεβ αναπηδώντας και κουνώντας τα χέρια, σαν να ήθελε να σταματήσει το γενικό γέλιο που είχε απλωθεί. Επιτρέψτε μου! Μ' αυτούς τους κυρίους..., μ' όλους αυτούς τους κυρίους, υπάρχουν ερωτήσεις στις οποίες..., να τι είναι...

Και έδωσε δυο μικρά απότομα κτυπήματα επάνω στο τραπέζι, που ως αποτέλεσμα είχαν να δυναμώσει το γέλιο των παρευρισκομένων.

Ο Λέμπεντεβ ήταν στην ίδια κατάσταση όπως κάθε βράδυ, αλλά αυτήν τη φορά είχε εξαφθεί και ερεθιστεί περισσότερο από ό,τι συνήθως, από τη μακριά «επιστημονική» συζήτηση που είχε προηγηθεί· σε τέτοιες καταστάσεις έδειχνε απεριόριστη περιφρόνηση στους αντιπάλους του.

– Δεν είναι ωραίο, κύριοι! Συμφωνήσαμε, εδώ και μισή ώρα, να μη διακόπτουμε και να μη γελάμε όταν ένας από μας θα μιλούσε, και να τον αφήναμε να τελειώσει εκφράζοντας κάθε του σκέψη ελεύθερος, κι ύστερα πια ας του φέρουν τις αντιρρήσεις τους ακόμα κι οι αθεϊστές αν θέλουν. Να, δώσαμε στο στρατηγό την προεδρία της συζήτησης! Αλλιώς δεν γίνεται. Έτσι θα μπορούσε να συνεχίσει χωρίς διακοπές και ειρωνείες εκείνος που θα εξέθετε τις πιο υψηλές και τις πιο βαθείς σκέψεις.

– Μα, μιλήστε, μιλήστε λοιπόν! Κανείς δεν θα σας εμποδίσει! φώναξαν πολλές φωνές μαζί.

– Μιλήστε, αλλά μην παραλογίζεστε!

– Τι είναι αυτός ο «Άψινθος Αστήρ»; ρώτησε κάποιος.

– Δεν έχω την παραμικρή ιδέα! απάντησε με ύφος σπουδαίο ο στρατηγός, που είχε ξανακερδίσει τη θέση του προέδρου.

– Λατρεύω αυτές τις συζητήσεις και αυτούς τους καβγάδες, πρίγκιπα, όταν είναι φυσικά θέματος επιστημονικού, ψέλλισε τότε ο Κέλερ στριφογυρίζοντας στην καρέκλα του με ύφος ειστατικό και ανυπόμονο. Ένα θέμα επιστημονικό και πολιτικό, είπε, γυρίζοντας απάντεχα προς τον Ευγένιο Παύλοβιτς που καθόταν σχεδόν δίπλα

του. Ξέρετε, με ευχαριστεί να διαβάζω στις εφημερίδες για τον τρόπο που συζητούν στην αγγλική βουλή. Όχι πως μ' ενδιαφέρουν αυτές οι συζητήσεις (δεν είμαι ένας πολιτικός, το ξέρετε), αλλά ο τρόπος με τον οποίον οι ρήτορες διαπραγματεύονται μεταξύ τους και φέρονται, για να το πω έτσι, στο ρόλο τους του πολιτικού: «ο ευγενής υποκόμης που κάθεται απέναντί μου», «ο ευγενής κόμης που συμφωνεί με την άποψή μου», «ο ευγενής αντίπαλός μου, του οποίου η πρόταση κατέπληξε την Ευρώπη», όλες αυτές οι μικρές εκφράσεις, όλος αυτός ο κοινοβουλευτισμός ενός ελεύθερου λαού, να, τι μ' ευχαριστεί! Με θέλγει, πρίγκιπα. Είμαι πάντοτε στο βάθος της ψυχής μου ένας καλλιτέχνης, σας το ορκίζομαι, Ευγένιε Παύλοβιτς!

– Λοιπόν, συμπεραίνετε πως οι σιδηροδρομικές γραμμές είναι καταραμένες; φώναξε από τη γωνιά του ο Γάνια με ύφος επιθετικό· θα είναι η καταστροφή της ανθρωπότητας, δηλητήριο που θα πέσει στη γη για να διαφθείρει τις «πηγές της ζωής»;

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς βρισκόταν εκείνο το βράδυ σε ιδιαίτερη έξαψη και η διάθεσή του ήταν κεφάτη, σχεδόν θριαμβευτική, κατά την αντίληψη του πρίγκιπα. Ήταν σίγουρο ότι η ερώτησή του δεν ήταν παρά ένα αστείο, για να προκαλέσει τον Λέμπεντεβ, σε λίγο όμως δεν άργησε και ο ίδιος να πάρει φωτιά.

– Όχι, δεν είναι οι σιδηροδρομικές γραμμές! συμπλήρωσε ο Λέμπεντεβ που αισθανόταν, μα την πίστη του, να γίνεται έξω φρενών και ταυτόχρονα να μεθά από ευχαρίστηση. Από μόνες τους οι σιδηροδρομικές γραμμές δεν μπορούν να διαφθείρουν τις πηγές της ζωής. Αυτό που είναι καταραμένο, είναι το σύνολο· είναι όλη η επιστημονική και πρακτική νοοτροπία των τελευταίων μας αιώνων. Ναι, μπορεί αυτή να είναι πραγματικά καταραμένη!

– Η κατάρρα είναι βεβαία, ή μόνο ενδεχόμενο; Αυτό έχει μεγάλη σημασία, είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

– Βεβαία είναι η κατάρρα, αναμφισβήτητα είναι αυτή! βεβαίως ο Λέμπεντεβ με έξαψη.

– Μην ενθουσιάζεστε, Λέμπεντεβ· το πρωί θα είστε πολύ πιο ειλικής, παρατήρησε ο Πτίτσιν μ' ένα χαμόγελο.

– Ναι, αλλά το βράδυ είμαι πιο ειλικρινής! Το βράδυ είμαι πιο

εγκάρδιος, πιο ειλικρινής! είπε με έξαψη ο Λέμπεντεβ γυρίζοντας προς το μέρος του. Είμαι πιο αφελής, πιο σαφής, πιο τίμιος, πιο σεβαστός. Λέγοντάς τα αυτά, χωρίς αμφιβολία, σας αποκαλύπτω το ασθενές μου σημείο, κύριοι, μα δεν με νοιάζει. Σας προκαλώ τώρα όλους σας, άθεοι όπως είστε: Πώς θα σώσετε τον κόσμο; Ποιος είναι ο σωστός δρόμος που τον βρήκατε εσείς, οι σοφοί, οι βιομήχανοι, οι υπερασπιστές των συνεταγισμών, οι μισθωτοί και όλοι οι άλλοι; Με τι θα σώσετε τον κόσμο; Με την πίστωση; Τι είναι η πίστωση; Πού θα σας οδηγήσει;

– Είστε πολύ περίεργος! παρατήρησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

– Και η γνώμη μου είναι ότι αυτός που δεν ενδιαφέρεται γι' αυτές τις ερωτήσεις, δεν είναι παρὰ ένα κάθαρμα της υψηλής κοινωνίας, ναι, κύριοι!

– Η πίστωση θα οδηγήσει περισσότερο στη γενική αλληλεγγύη και στην ισορροπία των συμφερόντων, παρατήρησε ο Πτίτσιν.

– Μα τίποτε περισσότερο; Χωρίς καμιά ηθική βάση, εκτός από την ικανοποίηση του ατομικού εγωισμού και των υλικών αναγκών; Η παγκόσμια ειρήνη, η πανανθρώπινη ευτυχία να στηριχτεί μονάχα στην ανάγκη! Επιτρέψτε μου να σας το ξαναρωτήσω: είναι πράγματι έτσι όπως το κατάλαβα, αγαπητέ μου κύριε;

– Μα η πανανθρώπινη ανάγκη να ζήσει ο άνθρωπος, να πει, να φάει, και η ατράνταχτη και επιστημονική πεποίθηση πως αυτές οι ανάγκες δεν μπορούν να ικανοποιηθούν παρὰ μονάχα με την παγκόσμια συλλογική οργάνωση και την αλληλεγγύη των συμφερόντων, είναι, αν δεν κάνω λάθος, μια αντίληψη αρκετά δυνατή για να χρησιμέψει ως θεμέλιος λίθος και «πηγή ζωής» στην ανθρωπότητα, για τους μέλλοντες αιώνες, παρατήρησε ο Γάνια, που το 'χε πάρει κιόλας σοβαρά το πράγμα.

– Η ανάγκη να πιούμε και να φάμε, δηλαδή μόνο το ένστικτο της αυτοσυντήρησης...

– Μα αυτό το ένστικτο δεν είναι ήδη πολύ; Είναι ο φυσικός νόμος της ανθρωπότητας...

– Ποιος σας το είπε αυτό; φώναξε ξαφνικά ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Είναι ένας νόμος, βέβαια, αλλά ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο φυ-

σικός από το νόμο της καταστροφής, ίσως μάλιστα και της αυτοκαταστροφής. Μήπως το ένστικτο της αυτοσυντήρησης αποτελεί το μόνο φυσικό νόμο της ανθρωπότητας;

– Ε, ε! φώναζε ο Ιππόλυτος γυρίζοντας ζωνερά προς τη μεριά του Ευγένιου Παύλοβιτς.

Τον εξέτασε με μια βαθιά περιέργεια, αλλά βλέποντας πως γελούσε, άρχισε να γελάει κι αυτός, μετά έσπρωξε τον Κόλια που καθόταν δίπλα του και τον ξαναρώτησε την ώρα· τράβηξε μάλιστα αυτός ο ίδιος το ασημένιο ρολόι του αγοριού και κοίταξε με απληστία τους δείκτες. Μετά, σαν να χάθηκε μέσα στη λήθη, τεντώθηκε πάνω στο ντιβάνι, έβαλε τα χέρια πίσω από το κεφάλι και άρχισε να κοιτάζει το ταβάνι. Αλλά μισό λεπτό αργότερα, κάθισε και πάλι στο τραπέζι, ισιώνοντας το κορμί και ακούγοντας τον Λέμπεντεβ που εξακολουθούσε να ρητορεύει πολύ ξαναμμένος.

– Να μια σκέψη δόλια και ειρωνική, μια σκέψη προκλητική! είπε ο Λέμπεντεβ που αρπάχτηκε με πάθος από την παραδοξολογία του Ευγένιου Παύλοβιτς. Αλλά αυτή η σκέψη είναι σωστή, αν και την πετάξατε για να ανάψετε την αμφισβήτηση. Σκεπτικός όπως είστε, με την ιδιότητα του κοσμικού ανθρώπου και του αξιωματικού του ιππικού (άλλωστε, με πολλές ικανότητες προικισμένος!) δεν ξέρετε ούτε εσείς ο ίδιος όλο το βάθος και την ακρίβεια αυτής της σκέψης! Ναι, κύριε! Ο νόμος της αυτοκαταστροφής και ο νόμος της αυτοσυντήρησης είναι μέσα στην ανθρωπότητα εξίσου ισχυροί. Ο διάβολος θα υπηρετεί ακόμα τον ένα νόμο όπως και τον άλλον για να κυριαρχεί στην ανθρωπότητα ως ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, του οποίου το όριο παραμένει άγνωστο σ' εμάς. Γελάτε; Δεν πιστεύετε στο διάβολο; Η άρνηση του διαβόλου είναι μια γαλλική ιδέα, μια ιδέα επιπόλαιη. Ξέρετε ποιος είναι ο διάβολος; Γνωρίζετε το όνομά του; Και, αγνοώντας ακόμη και αυτό το όνομά του, γελάτε με τη μορφή του, όπως έκανε ο Βολταίρος· γελάτε με τα διχαλωτά πόδια του, με την ουρά του και με τα κέρατά του, που είναι δική σας εφεύρεση· γιατί το κακό πνεύμα είναι ένα πνεύμα μεγάλο και τρομερό, που δεν έχει ούτε διχαλωτά πόδια, ούτε κέρατα που του αποδώσατε εσείς. Μα δεν πρόκειται γι' αυτόν αυτή τη στιγμή.

– Και πού το ξέρετε; φώναξε ξαφνικά ο Ιππόλυτος γελώντας σπασμωδικά.

– Να μια παρατήρηση συνετή και υποβλητική! επιδοκίμασε ο Λέμπεντεβ. Μα, το επαναλαμβάνω, δεν πρόκειται γι' αυτόν. Η ερώτηση ήταν εάν οι «πηγές της ζωής» εξασθένησαν πραγματικά από την εξέλιξη.

– Των σιδηροδρόμων; φώναξε ο Κόλια.

– Όχι, όχι των σιδηροδρόμων, νεαρέ απερίσκεπτε, αλλά όλων εκείνων των ιδεολογικών τάσεων στις οποίες οι σιδηρόδρομοι μπορούν να χρησιμεύουν, ή για να πω καλύτερα, σαν εικόνα και σαν καλλιτεχνική έκφραση. Βιάζονται, περιφέρονται με μεγάλο θόρυβο, σπρώχνονται, παραφέρονται, λένε, για την ευτυχία της ανθρωπότητας! Ένας στοχαστής αποσυρμένος από τον κόσμο παραπονιέται γι' αυτό το τράνταγμα: «η ανθρωπότης έγινε πολύ θορυβώδης και πολύ βιομηχανική εις βάρος της ψυχικής ηρεμίας». «Ας είναι, αλλά ο θόρυβος της σούστας που φέρνει ψωμί στους πεινασμένους ανθρώπους είναι ίσως προτιμότερος από την ψυχική ηρεμία», συμπλήρωσε θριαμβευτικά κάποιος άλλος στοχαστής, που κυκλοφορεί παντού και αποτρέπει τον πρώτο υπερήφανος. Κι εγώ, ο τιποτένιος Λέμπεντεβ, δεν πιστεύω στις σουστές που φέρνουν ψωμί στην ανθρωπότητα! Γιατί, εάν μια ηθική ιδέα δεν τις διευθύνει, αυτές οι σουστές μπορούν ψυχραιμα να αποκλείσουν από την απόλαυση του ψωμιού που μεταφέρουν ένα σημαντικό μέρος της ανθρωπότητας· αυτό έχει ήδη συμβεί.

– Οι σουστές είναι που μπορούν ψυχραιμα να αποκλείσουν; παρατήρησε κάποιος.

– Αυτό έχει ήδη συμβεί, επανέλαβε ο Λέμπεντεβ, χωρίς να καταδεχτεί να δώσει προσοχή στην ερώτηση. Ο Μάλλθος ήταν ένας φιλόανθρωπος. Αλλά ένας φιλόανθρωπος με ασταθείς ηθικές βάσεις είναι ένας κανίβαλος. Και δεν λέω τίποτε για τη ματαιοδοξία του, γιατί εάν προσβάλετε την υπερηφάνεια κανενός απ' αυτούς τους αναρίθμητους φίλους της ανθρωπότητας, θα είναι έτοιμος να βάλει αμέσως φωτιά στον κόσμο κι απ' τις τέσσερις μεριές, για να ικανοποιήσει τη μικροπρεπή του μνησικαχία. Άλλωστε, για να είμαστε αμερόληπτοι, πρέπει να προσθέσουμε πως όλοι μας είμαστε το ίδιο, αρχίζοντας

από μένα, τον πιο τιποτένιο απ' όλους· θα ήμουν ίσως ο πρώτος που θα έφερνα το δεμάτι μου και μετά θα έφευγα. Μα και πάλι, δεν είναι αυτό το θέμα μας!

— Για τι πράγμα πρόκειται λοιπόν;

— Μας σκότισε!

— Πρόκειται για το παρακάτω ανέκδοτο που ανατρέπει στους περασμένους αιώνες, γιατί βρίσκομαι στην ανάγκη να σας μιλήσω για μακρινούς καιρούς. Στην εποχή μας, στην πατρίδα μας που αγαπάτε —το ελπίζω— όπως την αγαπώ κι εγώ, γιατί είμαι έτοιμος να χύσω γι' αυτήν και την τελευταία σταγόνα του αίματός μου...

— Παρακάτω, παρακάτω!

— Στην πατρίδα μας, όπως και στην Ευρώπη, οι φοβεροί, οι γενικοί λιμοί επισκέπτονται επί του παρόντος την ανθρωπότητα, απ' όσα μπορούν να λογαριάσουν και απ' όσα μού επιτρέπει η μνήμη μου να θυμάμαι, την επισκέπτονται μια φορά κάθε τέταρτο αιώνας ή μ' άλλα λόγια κάθε είκοσι πέντε χρόνια. Δεν επιμένω για την ακρίβεια του αριθμού, αλλά γεγονός είναι πως οι λιμοί είναι σχετικώς σπάνιοι.

— Συγκριτικά με τι;

— Με το δωδέκατο αιώνα και τους αιώνες που προηγήθηκαν και ακολούθησαν. Γιατί, σ' εκείνη την εποχή, κατά τη μαρτυρία των συγγραφέων, οι γενικοί λιμοί επισκέπτονταν την ανθρωπότητα κάθε δύο χρόνια ή τουλάχιστον κάθε τρία, έτσι που σε παρόμοιες περιστάσεις ο άνθρωπος κατέφευγε και στην ανθρωποφαγία ακόμα, παρόλο που το έκρυβε. Ένας απ' αυτούς τους κανίβαλους εκείνου του καιρού, πλησιάζοντας στα γεράματα, δήλωσε αυθόρμητα και χωρίς κανέναν καταναγκασμό, πως στη διάρκεια της πολύχρονης και τρισάθλιας ζωής του είχε σκοτώσει και είχε φάει αυτός προσωπικά, και με απόλυτη μυστικότητα, εξήντα καλόγερους και μερικά παιδιά, έξι όλα κι όλα, δηλαδή ελάχιστα σε σύγκριση με την ποσότητα του κλήρου που είχε φάει. Όσο για τους ενήλικους κοσμικούς, φαίνεται πως ποτέ δεν τους είχε αγγίξει.

— Αυτό δεν είναι δυνατόν! φώναξε σχεδόν προσβλημένος ο πρόεδρος, ο ίδιος ο στρατηγός. Διαφωνώ και συζητώ συχνά μαζί του,

κύριοι, πάντοτε για τέτοιου είδους θέματα, αλλά τις περισσότερες φορές μου λέει τόσα ψέματα, τόσα πράγματα απίθανα!

— Στρατηγέ, θυμήσου την πολιορκία του Καρς! Κι εσείς, κύριοι, μάθετε πως το ανέκδοτό μου είναι η καθαρή αλήθεια. Θα προσθέσω από μέρους μου πως η πραγματικότητα, παρόλο που υποτάσσεται στους αμετάβλητους νόμους, είναι σχεδόν πάντοτε απίστευτη και απίθανη. Καμιά φορά μάλιστα όσο πιο πραγματικό είναι ένα γεγονός, τόσο πιο απίθανο φαίνεται.

— Μα πώς μπορεί να έφαγε έτσι εξήντα καλόγερους; ρώτησαν γελώντας οι ακροατές.

— Εννοείται πως δεν τους έφαγε όλους μονοκοπανιά, ίσως να τους έφαγε μέσα σε δεκαπέντε ή είκοσι χρόνια· υπ' αυτές τις συνθήκες, το πράγμα είναι βεβαίως ευνόητο και φυσικό...

— Και φυσικό;

— Ναι, φυσικό! απάντησε ο Λέμπεντεβ με σχολαστικό πείσμα. Άλλωστε, ο καθολικός καλόγερος είναι, από φυσικού του, κοινωνικός και περίεργος· τίποτε πιο εύκολο από το να τον παρασύρεις σ' ένα δάσος ή σε κάποιο απόμερο μέρος και εκεί να του φερθείς όπως είπα παραπάνω. Εντούτοις, δεν αμφισβητώ πως ο αριθμός των φαγωμένων ανθρώπων είναι υπερβολικός, και προδίδει μάλιστα μια τάση ακολασίας.

— Ίσως να είναι αλήθεια, κύριοι, παρατήρησε ξαφνικά ο πρίγκιπας.

Μέχρι τώρα είχε μείνει σιωπηλός και άκουγε τη συζήτηση χωρίς να επεμβαίνει. Γελούσε με την καρδιά του πολλές φορές, τις στιγμές που γελούσαν όλοι. Έβλεπε κανείς πως αισθανόταν ευτυχισμένος με την ευθυμία που επικρατούσε, μ' όλον αυτόν το θόρυβο, και ακόμη παρατηρώντας που έπιναν με τόση ευθυμία. Θα μπορούσε να μην πει λέξη όλο το βράδυ, ξαφνικά όμως του ήρθε η διάθεση να μιλήσει, και το έκανε με τόση σοβαρότητα, που όλοι γύρισαν προς το μέρος του και τον κοίταξαν με ένα περίεργο βλέμμα.

— Θέλω να τονίσω ακριβώς ένα σημείο, κύριοι: τη συχνότητα των λιμών στο παρελθόν. Αν και δεν γνωρίζω καλά την ιστορία, έχω ακούσει κι εγώ να μιλούν γι' αυτό. Αλλά μου φαίνεται πως δεν θα μπο-

ρούσε να είναι αλλιώς. Τότε που έμενα στα ελβετικά βουνά, θαύμαζα πολύ τα ερείπια των παλιών ιπποτικών πύργων, που είναι χτισμένοι στις πλαγιές των βουνών, επάνω στους απόκρημνους βράχους και σε ύψος τουλάχιστον μισό βέρσι (δηλαδή πρέπει να κάνουνε πολλά βέρσια για να φτάσεις εκεί, ακολουθώντας τα μονοπάτια). Ξέρετε τι είναι ένας πύργος; ένα αληθινό βουνό από πέτρες. Χρειάστηκε υπερβολική, αφάνταστη δουλειά, μια δουλειά που χωρίς αμφιβολία έγινε απ' όλους εκείνους τους φτωχούς ανθρώπους που ήταν οι υποτελείς. Αυτοί ήταν εξάλλου αναγκασμένοι να πληρώνουν κάθε είδους φόρο και να συντηρούν τον κλήρο. Πώς να έβρισκαν τον καιρό να βοηθήσουν τους εαυτούς τους και να καλλιεργήσουν τη γη; Ήταν εξάλλου πολύ λίγοι για να μπορούν να το κάνουν· οι περισσότεροι θα πέθαιναν από την πείνα αφού δεν θα είχαν τίποτε να φάνε. Πολλές φορές μάλιστα αναρωτήθηκα πώς αυτός ο πληθυσμός δεν έσβησε εντελώς, πώς άντεξε και μπόρεσε να υποφέρει μια τέτοια ζωή. Βεβαιώνοντας πως υπήρχαν ανθρωποφάγοι και μάλιστα σε πολύ μεγάλο αριθμό, ο Λέμπεντεβ έχει αναμφισβήτητα δίκιο· μόνο δεν ξέρω γιατί ανακάτεψε τους καλόγερους σ' αυτήν την υπόθεση, ούτε πού θέλει να καταλήξει μ' αυτό.

— Σίγουρα θέλει να πει πως στο δωδέκατο αιώνα μπορούσες να φας μόνο καλόγερους, γιατί ήταν οι μόνοι που ήταν χοντροί, παρατήρησε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς.

— Να μια υπέροχη σκέψη και σ' όλα της σωστή! φώναξε ο Λέμπεντεβ. Γι' αυτό ο άνθρωπος μας δεν άγγιξε καθόλου τους κοσμοκούς! Ούτε έναν κοσμικό έναντι εξήντα αντιπροσώπων του κλήρου· είναι φοβερή αυτή η διαπίστωση, ιστορικής δύναμης και στατιστικής αξίας· από κάτι τέτοια γεγονότα αποκαθιστά την ιστορία εκείνος που ξέρει να κρίνει, γιατί βρίσκει με μαθηματική ακρίβεια πως ο κλήρος τότε ζούσε τουλάχιστον εξήντα φορές ευτυχέστερα και περισσότερο θρεμμένος από την υπόλοιπη ανθρωπότητα. Ίσως μάλιστα ήταν και εξήντα φορές πιο χοντροί.

— Πόση υπερβολή, Λέμπεντεβ, πόση υπερβολή! φώναξε κάποιος και γέλασε δυνατά.

— Παραδέχομαι πως είναι μια σκέψη ιστορική, αλλά πού θέλετε

να καταλήξετε; ρώτησε ο πρίγκιπας. (Μιλούσε με τόση σοβαρότητα, με τόση έλλειψη ειρωνείας, και ήταν φανερό πως δεν ήθελε να αστείευτεί με τον Λέμπεντεβ —ενώ όλοι οι άλλοι γέλαγαν μαζί του— που η αντίθεση μεταξύ του ύφους του και του ύφους των άλλων, τον έκανε να γίνεται κωμικός· σε λίγο άρχισαν να γελάνε και μαζί του, μα ο πρίγκιπας δεν το πρόσεξε).

— Δεν βλέπετε, πρίγκιπα, πως είναι τρελός; του ψιθύρισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Μου έλεγε πριν λίγο εδώ, ότι το δικηγορίλκι και οι δικηγορικές αγορεύσεις του γύρισαν τα μυαλά και ότι θέλει να περάσει από εξετάσεις. Περιμένω μια υπέροχη παρωδιά!

— Καταλήγω σ' ένα πελώριο συμπέρασμα, συνέχισε ο Λέμπεντεβ με βροντώδη φωνή. Αλλά ας εξετάσουμε πριν απ' όλα την ψυχολογική και νομική κατάσταση αυτού του εγκληματία. Βλέπουμε πως αυτός —ας τον ονομάσουμε, αν θέλετε, πελάτη μου— παρόλο που του ήταν αδύνατο να βρει άλλη τροφή, δείχνει πολλές φορές κατά τη διάρκεια της περίεργης σταδιοδρομίας του, την επιθυμία να μετανοήσει και να παραιτηθεί από τη σάρκα του καλόγερου. Αυτό το αποδείχνουν καθαρά τα γεγονότα· είπαμε πως έφαγε πέντε ή έξι παιδάκια. Συγκριτικά αυτός ο αριθμός είναι ασήμαντος· αλλά, από μια άλλη άποψη της ζωής, έχει τρομερή σημασία. Είναι φανερό πως ο πελάτης μου έχει φοβερές τύψεις —γιατί είναι ένας άνθρωπος ευλαβής, ένας άνθρωπος με συνείδηση· αυτό θα το αποδείξω. Επιθυμώντας να ελαφρύνει το αμάρτημά του, στα όρια του δυνατού, αντικατέστησε, σαν για να κάνει δοκιμή, την καλογορική του τροφή έξι φορές με κοσμική τροφή. Το ότι πρόκειται για δοκιμή είναι αναμφισβήτητο, γιατί εάν το έκανε για να ποικίλει το μενού του, ο αριθμός έξι θα ήταν γελοίος· γιατί έξι και όχι τριάντα; (Παίρνω το μισό· μισοί καλόγεροι, μισοί κοσμικοί). Αλλά εάν πρόκειται μονάχα για μια δοκιμή εμπνευσμένη από την απελπισία και την τρομάρα ενώπιον της ιεροσυλίας και της προσβολής που γίνεται στους ανθρώπους της εκκλησίας, τότε ο αριθμός έξι είναι περισσότερο καταληπτός· έξι απόπειρες για να ησυχάσουν οι τύψεις συνειδήσεως ήταν υπεραρκετές, γιατί έβλεπε πως δεν μπορούσαν να δώσουν ικανοποιητικά αποτελέσματα. Κατ' αρχάς, κατά τη γνώμη μου, το παιδί είναι πολύ μι-

κρό ή για να το πω καλύτερα, έχει πολύ λίγο κρέας· ο πελάτης μου θα μπορούσε σ' ένα ορισμένο χρονικό διάστημα να χρειαστεί τριπλάσιο ή πενταπλάσιο αριθμό από παιδιά παρά από τους καλόγερους· ελαττώνοντας, λοιπόν, ποιοτικά το αμάρτημά του από τη μια μεριά, το μεγάλωνε ποσοτικά από την άλλη. Βέβαια, κύριοι, για να κάνω αυτούς τους συλλογισμούς, ξεινών από την ψυχική κατάσταση ενός εγκληματία του δωδέκατου αιώνα. Εγώ, άνθρωπος του δέκατου ένατου αιώνα, θα μπορούσα ίσως να σκέφτομαι διαφορετικά. Σας προειδοποιώ, κύριοι, πως δεν υπάρχει καμιά αφορμή για να με κοροϊδεύετε· σ' εσάς το λέω, στρατηγέ, αυτό είναι τελείως απρεπές. Εκ δευτέρου, το παιδί έχει —αυτή είναι μια προσωπική μου γνώμη— μια σάρκα πολύ λίγο θρηπτική, ίσως μάλιστα άνοστη και πολύ σαχλή, έτσι που να μην ικανοποιεί εκείνον που το τρώει και να του αφήνει μόνον τύψεις συνειδήσεως. Να τώρα το συμπέρασμά μου, κύριοι, ο επίλογός μου· θα σας δώσει τη λύση ενός από τα μεγαλύτερα προβλήματα, του τότε και του σήμερα. Ο εγκληματίας τελικά πηγαίνει και καταγγέλλει τον εαυτό του στον κλήρο και παραδίδεται στα χέρια της εξουσίας. Ας αναρωτηθούμε τι μαρτύρια εκείνης της εποχής τον περίμεναν, τι τροχοί, πυρές, φωτιές! Ποιος, λοιπόν, τον ανάγκαζε να πάει να καταγγείλει τον εαυτό του; Γιατί αφού τόσο απλά στάματσε στον αριθμό των εξήντα, δεν κρατούσε το μυστικό του μέχρι την τελευταία του πνοή; Γιατί να μην αφήσει ήσυχους τους καλόγερους και να μετανοήσει κάνοντας τη ζωή ενός ερημίτη; Γιατί τέλος να μη γίνει και αυτός ο ίδιος καλόγερος; Να η λύση του αινίγματος! Υπήρχε, λοιπόν, μια ανώτερη δύναμη απ' αυτήν των πυρών και της φωτιάς και απ' αυτήν ακόμη τη συνήθεια των είκοσι χρόνων! Υπήρχε, λοιπόν, μια σκέψη που ήταν πιο δυνατή απ' όλες τις θεομηνίες, τις σιτοδείες, τα βάσανα, την πανώλη, τη λέπρα και όλη εκείνη την κόλαση, που η ανθρωπότητα δεν θα μπορούσε να σηκώσει χωρίς αυτήν την ίδια ιδέα με την οποία οι καρδιές ήταν υποταγμένες και οδηγημένες στις γονιμοποιούσες πηγές της ζωής! Δείτε μου, λοιπόν, κάτι που να πλησιάζει αυτήν τη δύναμη στο δικό μας αιώνα της ακολασίας και των σιδηροδρόμων... Θα έπρεπε να πω «στον αιώνα μας των ατμοπλοίων και των σιδηροδρόμων», λέω όμως «στον

αιώνα μας της ακολασίας και των σιδηροδρόμων», γιατί είμαι μεθυσμένος, αλλά φιλαλήθης. Δείξτε μου μια ιδέα που να νουθετεί την τωρινή ανθρωπότητα, μια πράξη που να έχει τη μισή δύναμη από εκείνη. Και τολμήστε να πείτε πως οι πηγές της ζωής δεν εξασθένησαν, δεν θόλωσαν κάτω απ' αυτόν τον «Αστέρα», κάτω απ' αυτό το δίχτυ, μέσα στο οποίο περιπλέχτηκαν οι άνθρωποι. Και μη με φοβίζετε με την ευημερία σας, με τα πλούτη σας, με τη σπανιότητα της σιτοδείας και με την ταχύτητα των μέσων συγκοινωνίας! Τα πλούτη είναι περισσότερο άφθονα, αλλά οι δυνάμεις παρκαμιάζουν· δεν υπάρχουν πια σκέψεις που να συνδέουν τους ανθρώπους· όλα είναι πλαδαρά, όλα και όλοι σαπίσανε! Ναι, όλοι, όλοι, όλοι είμαστε σάπιοι!... Αλλά φτάνει! Δεν πρόκειται τώρα γι' αυτό· το σημαντικό είναι πως ήρθε η ώρα να σερβίρουμε τους μεζέδες στους καλεσμένους μας, δεν είναι έτσι, υπεραξίοτιμε πρίγκιπα;

Ο Λέμπεντεβ είχε καταφέρει να προκαλέσει σε μερικούς από τους ακροατές του μια αληθινή αγανάκτηση (πρέπει να παρατηρήσουμε ότι συνέχιζαν όλη αυτήν την ώρα να ανοίγουν μπουκάλια). Αλλά απόπλισε αμέσως όλους τους αντιπάλους του, αναγγέλλοντας τους μεζέδες, μετά το απροσδόκητο εκείνο συμπέρασμα, συμπέρασμα μεγάλης επιρροής γι' αυτόν τον ίδιο, που όπως έλεγε ήταν «επιτήδεια ραδιουργία του δικηγόρου για να επιτύχει μια υπόθεση». Χαρούμενα γέλια ξανακούστηκαν και οι επισκέπτες ζώηρεψαν πάλι. Όλοι σηκώθηκαν από το τραπέζι και άρχισαν να περπατούν στη βεράντα για να ξεμουδιάσουν. Μόνον ο Κέλερ έμεινε δυσανεκτός από το λόγο του Λέμπεντεβ και έδειχνε τρομερά εννευρισμένος.

— Προσβάλλει την παιδεία, κηρύττει το φανατισμό του δωδέκατου αιώνα και κάνει μορφασμούς, χωρίς μάλιστα να έχει την παραμικρή ψυχική αφέλεια· σας ρωτώ, με τι χρήματα έγινε ιδιοκτήτης αυτού του σπιτιού; έλεγε δυνατά σταματώντας όλους τους επισκέπτες τον έναν μετά τον άλλον.

— Έχω γνωρίσει έναν αληθινό ερμηνευτή της Αποκαλύψεως, είπε από την αντίθετη γωνιά ο στρατηγός, σ' άλλα πρόσωπα της παρέας και κυρίως στον Πίτσιν που τον είχε πιάσει από ένα κουμπί του ρούχου του. Ήταν ο μακαρίτης Γρηγόρης Σεμιόνοβιτς Μπουρμί-

στροβ. Εκείνος διαπερνούσε τις καρδιές με καυτό σίδηρο. Άρχιζε βάζοντας τα γυαλιά του, μετά άνοιγε ένα μεγάλο και παλιό βιβλίο δεμένο με μαύρο δέρμα. Είχε ένα γκριζο γενάκι και φορούσε δυο μετάλλια που τα απόκτησε από πράξεις αγαθοεργίας. Άρχιζε να διαβάζει με ύφος επίμονο και αυστηρό· μπροστά του οι στρατηγοί έσκυβαν και οι κυρίες έπεφταν λιπόθυμες. Μα αυτός εδώ καταλήγει στους μεζέδες! Ακατονόμαστα πράγματα!

Ακούγοντας το στρατηγό, ο Πτίσιν χαμογελούσε και φαινόταν να ετοιμάζεται να πάρει το καπέλο του για να φύγει· αλλά ή δεν το αποφάσιζε ή ξεχνούσε πάντα την απόφασή του. Πριν ακόμη σηκωθούν από το τραπέζι, ο Γάνια είχε ξαφνικά σταματήσει να πίνει και έσπρωξε το ποτήρι μακριά του. Κάτι σκοτεινό διακρινόταν στο βλέμμα του. Όταν σηκώθηκε, πλησίασε τον Ρογκόζιν και κάθισε δίπλα του. Θα μπορούσε κανείς να πιστέψει πως βρίσκονταν σε μεγάλες φιλίες. Ο Ρογκόζιν, ο οποίος στην αρχή σκέφτηκε πολλές φορές να το σκάσει κρυφά, καθόταν τώρα ακίνητος και με το κεφάλι χαμηλωμένο· κι αυτός επίσης φαινόταν να έχει ξεχάσει ότι ήθελε να φύγει. Όλο το βράδυ δεν είχε πει ούτε μια γουλιά κρασί. Ήταν βυθισμένος στις σκέψεις του. Στιγμές στιγμές σήκωνε τα μάτια και παρατηρούσε έναν έναν τους επισκέπτες. Τώρα η στάση του έδινε να καταλάβεις πως ανέβαλλε την αναχώρησή του γιατί περίμενε κάτι που είχε μεγάλη σημασία γι' αυτόν.

Ο πρίγκιπας δεν είχε πει παρά μονάχα δυο ή τρεις κουπες· ήταν εύθυμος, τίποτε παραπάνω. Όταν σηκώθηκαν από το τραπέζι, τα μάτια του συναντήθηκαν μ' αυτά του Ευγένιου Παύλοβιτς· θυμήθηκε πως έπρεπε να έχει μια εξήγηση μαζί του και χαμογέλασε ευπροσήγορα. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς τον χαιρέτησε με το κεφάλι και του έδειξε ξαφνικά τον Ιππόλυτο που κοιμόταν τεντωμένος πάνω στο ντιβάνι και τον οποίο παρατηρούσε εκείνη τη στιγμή μ' ένα βλέμμα εξεταστικό.

— Πέστε μου, πρίγκιπα, γιατί αυτό το παιδαρέλι γλίστρησε σπίτι σας; ρώτησε με μια έκφραση τόσο φανερού θυμού, και μάλιστα μίσους, που ο πρίγκιπας απόρησε. Βάζω στοίχημα πως έχει κακό σιοπό στο κεφάλι του!

– Παρατήρησα, ή καλύτερα, μου φαίνεται, Ευγένιε Παύλοβιτς, απάντησε ο πρίγκιπας, πως ενδιαφέρεστε πολύ απόψε γι' αυτόν· αλήθεια δεν είναι;

– Προσθέστε ακόμη πως στην κατάσταση που βρίσκομαι, έχω τόσα άλλα πράγματα στο κεφάλι, εντούτοις εγώ είμαι ο πρώτος που δεν μπορώ όλο το βράδυ να ξεκολλήσω τα μάτια μου απ' αυτήν τη σιχαμερή φυσιognωμία.

– Το πρόσωπό του είναι όμορφο...

– Να, να, κοιτάξτε! φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς τραβώντας τον πρίγκιπα από το χέρι. Να!

Και πάλι ο πρίγκιπας έριξε στο συνομιλητή του ένα βλέμμα γεμάτο απορία.

V

Ο Ιππόλυτος, που είχε κοιμηθεί ξαφνικά πάνω στο ντιβάνι κατά το τέλος της μεθοδικής αγόρευσης του Λέμπεντεβ, ξύπνησε μ' ένα τίναγμα, σαν κάποιος να του είχε δώσει μια κοντακιά στο πλευρό. Ανατρίχιασε, κάθισε, κοίταζε γύρω του και χλόμιασε. Το πρόσωπό του εξέφρασε κάποιο φόβο, μα όταν θυμήθηκε πού βρίσκεται, αυτός ο φόβος έγινε κάτι σαν τρόμος.

– Τι, φεύγουν; Τέλειωσαν; Όλα τέλειωσαν; Βγήκε ο ήλιος; ρώτησε με ανησυχία τραβώντας τον πρίγκιπα από το χέρι. Τι ώρα είναι; Για το Θεό, πέστε μου την ώρα! Κοιμήθηκα. Κοιμήθηκα πολλή ώρα; πρόσθεσε σχεδόν απελπισμένος, σαν να είχε λείψει, ενώ κοιμόταν, από μια υπόθεση από την οποία εξαρτιόταν τουλάχιστον όλη του η μοίρα.

– Κοιμηθήκατε επτά ή οκτώ λεπτά, του απάντησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

Ο Ιππόλυτος τον κοίταξε άπληστα και έμεινε σκεπτικός μερικές στιγμές.

– Α, μονάχα! Λοιπόν, εγώ...

Εκεί ακριβώς πήρε μια βαθιά ανάσα, σαν να ανακουφίστηκε από ένα μεγάλο βάρος. Κατάλαβε τελικά πως τίποτα «δεν είχε τελειώσει» και πως η αυγή δεν είχε προβάλει ακόμη, πως οι επισκέπτες δεν είχαν σηκωθεί από το τραπέζι παρά για να πάνε να φάνε τους μεζέδες τους και πως το μόνο πράγμα που είχε τελειώσει ήταν η φλυαρία του Λέμπεντεβ. Χαμογέλασε και τα μάγουλά του χρωματίστηκαν με δυο κόκκινους λεκέδες, ένδειξη της φυματίωσης.

– Όσο για σας, Ευγένιε Παύλοβιτς, μετρούσατε τα λεπτά που κοιμόμουν, του είπε με ύφος κοροϊδευτικό· δεν μ' αφήσατε από τα μάτια σας όλο το βράδυ, το κατάλαβα... Α, ο Ρογκόζιν! Τον είδα στον ύπνο μου, μουρμούρισε στον πρίγκιπα σμίγοντας τα φρύδια και δείχνοντας μ' ένα κούνημα του κεφαλιού το μέρος του τραπεζιού

όπου καθόταν ο Παρφιδόν Σεμιόνοβιτς. Α, ναι, είπε πηδώντας ξαφνικά από το ένα θέμα στο άλλο, πού είναι ο ρήτωρ; Πού είναι ο Λέμπεντεβ; Τελείωσε λοιπόν τη δημηγορία του; Για τι μιλούσε; Είναι αλήθεια, πρίγκιπα, πως είπατε μια μέρα ότι η «ομορφιά» θα σώσει τον κόσμο; Κύριοι, φώναξε παίρνοντας όλη την παρέα σαν μάρτυρα, ο πρίγκιπας διατείνεται πως η ομορφιά θα σώσει τον κόσμο! Και εγώ διατείνομαι πως, εάν έχει ιδέες τόσο παιχιδιάρικες, είναι γιατί είναι ερωτευμένος. Κύριοι, ο πρίγκιπας είναι ερωτευμένος· πριν λίγη ώρα, μόλις ήρθε, αμέσως το κατάνεβα. Μην κοκινίζετε, πρίγκιπα! Θα με κάνετε να σας λυπηθώ. Ποια ομορφιά θα σώσει τον κόσμο; Ο Κόλια μου επανέλαβε τα λόγια... Είστε πραγματικός χριστιανός; Ο Κόλια λέει ότι αυτοαποκαλείσθε πιστός χριστιανός.

Ο πρίγκιπας τον κοίταζε προσεκτικά και δεν του απάντησε καθόλου.

– Δεν μου απαντάτε; Ίσως σκέφτεστε ότι σας αγαπώ πολύ, πρόσθεσε ξαφνικά ο Ιππόλυτος, σαν να του είχε ξεφύγει αυτή η σκέψη.

– Όχι, δεν το σκέφτηκα αυτό. Το ξέρω πως δεν μ' αγαπάτε.

– Πώς! Ακόμη και ύστερα απ' αυτά που έγιναν χθες; Δεν ήμουν ελικορινής μαζί σας, χθες;

– Το ήξερα και χθες πως δεν μ' αγαπούσατε.

– Θέλετε να πείτε ότι επειδή σας φθονώ, σας μισώ; Πάντα το νομίζατε και το νομίζετε ακόμη, αλλά... γιατί να μιλάω γι' αυτό; Θέλω να πιω κι άλλη σαμπάνια. Κέλερ, βάλτε μου κι άλλη.

– Δεν κάνει να πιείτε άλλο, Ιππόλυτε· δεν θα σας αφήσω...

Και ο πρίγκιπας πήρε την κούπα από κοντά του.

– Πράγματι, μετά απ' αυτό..., συμφώνησε αμέσως με ύφος σκεπτικό· θα πουν χωρίς αμφιβολία πως... αλλά τι με ενδιαφέρει τι θα πουν! Δεν είναι έτσι; Ας πουν μετά ό,τι θέλουν, δεν είναι έτσι, πρίγκιπα; Και τι μας νοιάζει, όλοι μας τέτοιοι που είμαστε, τι θα γίνει ύστερα;... Τελικά δεν καλοξύπνησα. Τι φρικτό όνειρο που είδα! Μονάχα τώρα το θυμήθηκα. Δεν σας εύχομαι παρόμοια όνειρα, πρίγκιπα, αν και αληθινά ίσως να μην σας αγαπώ καθόλου. Άλλωστε, όταν δεν αγαπάς κάποιον, γιατί να θέλεις το κακό του; Ψέματα; Αλλά γιατί κάνω όλες αυτές τις ερωτήσεις; Δώστε μου το χέρι σας, θα σας το

σφίζω δυνατά· να, έτσι... ωστόσο μου το δώσατε το χέρι σας. Λοιπόν, νομίζετε πως θα σας το σφίξω ειλικρινά... Ναι, δεν θα πιω άλλο. Τι ώρα είναι; Δεν χρειάζεται να μου πείτε, ξέρω. Η ώρα σήμανε. Η στιγμή έφτασε. Ε, τι; Σερβίρουν τους μεζέδες σ' εκείνη τη γωνιά; Λοιπόν, αυτό το τραπέζι είναι ελεύθερο; Ακριβώς! Κύριοι, εγώ... κανέναν δεν μ' ακούει καθόλου... Σκοπεύω να διαβάσω ένα άρθρο, πρίγκιπα· οι μεζέδες έχουν βέβαια περισσότερο ενδιαφέρον, αλλά...

Ξαφνικά, και με τον πιο απροσδόκητο τρόπο, τράβηξε από τη μέσα τσέπη του ένα μεγάλο πακέτο, σφραγισμένο με μια μεγάλη κόκκινη σφραγίδα, και το έβαλε μπροστά του επάνω στο τραπέζι.

Αυτή η απροσδόκητη χειρονομία έκανε μεγάλη εντύπωση στην παρέα που είχε κέφι, αλλά... όχι για ανάγνωση. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς σηκώθηκε από την καρέκλα του αναπηδώντας· ο Γάνια πλησίασε γρήγορα στο τραπέζι. Ο Ρογκόζιν έκανε το ίδιο αλλά με μορφασμό αηδίας και σκυθρωπός όπως ένας άνθρωπος που ξέρει περί τίνος πρόκειται. Ο Λέμπεντεβ που βρισκόταν εκεί κοντά, πλησίασε μ' ένα βλέμμα πονηρό και άρχισε να εξετάζει το πακέτο προσπαθώντας ναμαντέψει το περιεχόμενο.

– Τι έχετε εκεί; ρώτησε ο πρίγκιπας με ανησυχία.

– Στις πρώτες λάμψεις του ήλιου, θα κοιμηθώ, πρίγκιπα, το είπα· στο λόγο της τιμής μου, θα δείτε! φώναξε ο Ιππόλυτος. Αλλά... αλλά... μήπως νομίζετε πως δεν είμαι σε θέση να αποσφραγίσω αυτό το πακέτο; πρόσθεσε ρίχνοντας γύρω του ένα προκλητικό βλέμμα που φαινόταν να απευθύνεται σ' όλους χωρίς καμιά διάκριση.

Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως έτρεμε σύγκορμος. Πήρε το λόγο για όλους τους παρευρισκόμενους.

– Κανένας από μας δεν έχει κάνει τέτοια σκέψη. Γιατί το αποδίδετε σ' εμάς και νομίζετε πως... Τι αστεία ιδέα να θέλετε να μας διαβάσετε! Τι έχετε εκεί, Ιππόλυτε;

– Τι είναι; Τι τον έπιασε πάλι; ρωτούσαν γύρω του.

Όλοι πλησίασαν, μερικοί έτρωγαν κιόλας. Το πακέτο και η κόκκινη σφραγίδα του τραβούσαν όλους τους καλεσμένους σαν ένας μαγνήτης.

– Είναι αυτό που έγραψα εγώ ο ίδιος χθες, μόλις σας έδωσα το

λόγο μου πως θα ερχόμουν να μείνω σπίτι σας, πρίγκιπα. Το έγγραφο όλη τη μέρα χθες, ύστερα τη νύχτα και το τελείωσα το πρωί. Κατά τα χαράματα, είδα ένα όνειρο...

– Δεν θα ήταν καλύτερα να το αφήσουμε για αύριο; τον διέκοψε δειλά ο πρίγκιπας.

– Αύριο «ουκ έσται χρόνος!», χασιογέλασε υστερινά ο Ιππόλυτος. Τέλος πάντων, μη φοβάστε, η ανάγνωση θα κρατήσει σαράντα λεπτά ή το πολύ μια ώρα... Και κοιτάζτε πώς ενδιαφέρεται όλος ο κόσμος· καθένας πλησιάζει, καθένας κοιτάζει το πακέτο μου. Εάν δεν το σφράγιζα το άρθρο μου στο φάκελο, δεν θα κινούσε καμιά περιέργεια. Χα, χα! Να το θέλγητρο του μυστηρίου! Να το ξεσφραγίσω ή όχι, κύριοι; φώναξε γελώντας με το παράξενο γέλιο του και εξακοντίζοντας στο ακροατήριο τα σπινθηροβόλα μάτια του. Μυστήριο! Μυστήριο! Θυμάστε, πρίγκιπα, ποιος είπε «ουκ έσται χρόνος»; Το είπε ο γιγάντιος και κραταιός Άγγελος στην Αποκάλυψη.

– Καλύτερα είναι να μην το διαβάσετε, φώναξε ξαφνικά ο Ευγένιος Παύλοβιτς με ύφος τόσο ανήσυχο, που πολλοί το βρήκαν παράξενο.

– Μην το διαβάζετε! φώναξε και ο πρίγκιπας, βάζοντας το χέρι πάνω στο πακέτο.

– Πώς, να διαβάσει τώρα; Μα τώρα τρώμε, παρατήρησε κάποιος.

– Ένα άρθρο; Είναι μήπως για περιοδικό; ρώτησε ένας άλλος.

– Ίσως είναι ανιαρό! πρόσθεσε ένας τρίτος.

– Μα περί τίνος λοιπόν πρόκειται; ρωτούσαν οι άλλοι.

Η φοβισμένη κίνηση του πρίγκιπα είχε τρομάξει και τον ίδιο τον Ιππόλυτο.

– Λοιπόν... να μην το διαβάσω; του ψιθύρισε δειλά, μ' ένα στραβό χαμόγελο στα μελανιασμένα του χείλη. Να μην το διαβάσω; μουρμούρισε εξετάζοντας προσεκτικά γύρω του όλα τα μάτια και όλα τα πρόσωπα και ψάχνοντας να γαντζωθεί πάνω τους, όπως πριν λίγη ώρα, με μια άπληστη ανάγκη διαχυτικότητας. Φοβάστε; ρώτησε γυρίζοντας και πάλι προς τον πρίγκιπα.

– Να φοβηθώ για ποιο πράγμα; είπε αυτός, ενώ η φυσιολογική του άλλαζε από στιγμή σε στιγμή.

– Έχει κανέννας είκοσι καπίκια; ρώτησε ξαφνικά ο Ιππόλυτος ανασκίρτώντας σαν κάποιος να τον είχε τραβήξει από την καρέιλα του ένα οποιοδήποτε νόμισμα;

– Να! είπε αμέσως ο Λέμπεντεβ δίνοντάς του ένα· η σκέψη πως ο άρρωστος είχε τρελαθεί ερχόταν να του κυριεύσει το νου.

– Βέρα Λουκιάνοβνα! φώναξε βιαστικά ο Ιππόλυτος· πάρτε αυτό το νόμισμα και ρίξτε το στο τραπέζι· κορώνα ή γράμματα; Εάν είναι κορώνα, θα το διαβάσω!

Η Βέρα κοιτάζε με φόβο το νόμισμα, μετά τον Ιππόλυτο, ύστερα τον πατέρα της και σηκώνοντας το κεφάλι, με την ιδέα πως δεν έπρεπε να δει το νόμισμα, το έριξε στο τραπέζι με μια αδέξια κίνηση. Ήταν κορώνα.

– Πρέπει να το διαβάσω! μουρμούρισε ο Ιππόλυτος συντριμμένος από την απόφαση της μοίρας· δεν θα ήταν τόσο χλομός εάν άκουγε τη θανατική του καταδίκη. Άλλωστε, φώναξε ανατριχιάζοντας μετά από μισό λεπτό σιωπής, τι να πω; Είναι ποτέ δυνατόν να έπαιξα το πεπρωμένο μου;

Έριξε στους παρευρισκόμενους ένα βλέμμα στο οποίο ξεχώριζε η ίδια φορτική ειλικρίνεια.

– Αυτό είναι μια καταπληκτική ψυχολογική περίπτωση! φώναξε ξαφνικά στον πρίγκιπα, με τόνο έκπληκτης ειλικρίνειας. Αυτό είναι ένα παράξενο χαρακτηριστικό της ψυχολογίας... ένα χαρακτηριστικό ακατανόητο, πρίγκιπα, επανέλαβε ζωηρεύοντας και με ύφος ανθρώπου που άρχιζε να συνέρχεται· σημειώστε το αυτό και θυμηθείτε το, αφού μαζεύετε, όπως φαίνεται, αποδείξεις για τις θανατικές εκτελέσεις... Μου το λέγανε, χα, χα! Ω! Θεέ μου! Τι παράλογη μωρολογία!

Κάθισε στο ντιβάνι, στήριξε τους δυο του αγκώνες στο τραπέζι και πήρε το κεφάλι μέσα στα χέρια.

– Αυτό πια καταντάει ντροπή. Αλλά τι μ’ ενδιαφέρει αν είναι ντροπή; (Και ξανασηκώνοντας αμέσως το κεφάλι, φάνηκε να υπακούει σε μια ξαφνική απόφαση). Κύριοι, κύριοι, αποσφραγίζω το πακέτο μου, εγώ... εγώ δεν αναγκάζω άλλωστε κανέναν να ακούσει!

Με χέρια που έτρεμαν από τη συγκίνηση ξεσφράγισε το πακέτο

και τράβηξε από μέσα μερικά φύλλα χαρτιού για γράμμα, γραμμένα με ψιλά γράμματα, τα έβαλε μπροστά του και άρχισε να τα ισιώνει.

— Μα τι είναι εκεί; Τι υπάρχει; Τι πάει να διαβάσει; μουρμούρισαν μερικοί καλεσμένοι με ύφος σκοτεινό.

Μερικοί σιωπούσαν, αλλά όλοι κάθονταν και παρατηρούσαν τη σκηνή με περιέργεια. Ίσως περίμεναν πραγματικά ένα έκτακτο γεγονός. Η Βέρα ήταν κρεμασμένη στην καρέκλα του πατέρα της και είχε έναν τέτοιο φόβο, που συγκρατούσε με κόπο τα δάκρυα. Ο Κόλια δεν ήταν λιγότερο τρομαγμένος. Ο Λέμπεντεβ που είχε καθίσει κιόλας, σηκώθηκε ξαφνικά, πήρε τα κεριά και τα έφερε κοντά στον Ιππόλυτο για να βλέπει καλύτερα.

— Κύριοι, αυτό... θα δείτε αμέσως τι είναι, πρόσθεσε ποιος ξέρει γιατί ο Ιππόλυτος και ξαφνικά άρχισε να διαβάσει: «Απαραίτητη εξήγηση». Επιγραφή: «Μετά από μένα ο κατακλυσμός». Στο διάβολο! φώναζε σαν να κήκει: Πώς μπόρεσα να βάλω στα σοβαρά μια τόσο ανόητη επιγραφή;... Ακούστε, κύριοι!... Σας βεβαιώνω πως όλα αυτά ίσως να μην είναι στο τέλος παρά φριχτές σαχλαμάρες! Είναι μονάχα μερικές δικές μου σκέψεις... Εάν νομίζετε πως υπάρχει εκεί κάτι το μυστηριώδες ή... το απαγορευμένο... με μια λέξη...

— Το καλύτερο που θα κάνατε είναι να διαβάσετε χωρίς προλόγους, τον διέκοψε ο Γάνια.

— Ψάχνει για προφάσεις! πρόσθεσε ένας άλλος.

— Πολλή φλυαρία! είπε ο Ρογκόζιν που μέχρι τότε έμενε αμίλητος.

Ο Ιππόλυτος τον κοίταξε αμέσως τη στιγμή που συναντήθηκαν τα μάτια τους, ο Ρογκόζιν χαμογέλασε πικρά και φαρμακερά, μετά πρόφερε αυτά τα παράξενα λόγια:

— Δεν πρέπει να φέρεσαι έτσι σε μια τέτοια υπόθεση, αγόρι μου, όχι...

Βέβαια, κανένας δεν κατάλαβε αυτό που ήθελε να πει ο Ρογκόζιν. Μα η φράση του έκανε αρκετά παράξενη εντύπωση σε όλους· όλους τούς ακούμπησε η ίδια σκέψη. Όσο για τον Ιππόλυτο, αυτή η φράση του έκανε φοβερή εντύπωση· άρχισε να τρέμει τόσο δυνατά,

που ο πρίγκιπας έφτασε στο σημείο να του απλώσει το χέρι για να τον συγκρατήσει να μην πέσει, και ο Ιππόλυτος θα έβγαζε βέβαια μια κραυγή, αν δεν του κοβόταν ξάφνου η μιλιά. Πέρασε ένα ολόκληρο λεπτό χωρίς να μπορεί να προφέρει μια λέξη. Ανέπνεε με κόπο και δεν άφηνε τον Ρογκόζιν από τα μάτια. Τέλος, ξαναβρίσκοντας τη φωνή του με τρομερή προσπάθεια, πρόφερε:

— Λοιπόν, εσείς... εσείς ήσασταν που... εσείς...

— Τι ήμουν εγώ; Τι θέλεις να πεις; ρώτησε ο Ρογκόζιν, που δεν καταλάβαινε.

Αλλά ο Ιππόλυτος κατακοκκίνισε και παρασυρμένος από ένα είδος ξαφνικής λύσσας, φώναξε απότομα και βίαια:

— Ήσασταν εσείς που ήρθατε σπίτι μου την περασμένη εβδομάδα, τη νύχτα, μετά τη μία, την επομένη της μέρας που ήρθα και σας επισκέφτηκα. Ήσασταν εσείς! Ομολογήστε το· εσείς ήσασταν;

— Την περασμένη εβδομάδα, τη νύχτα; Μήπως τρελάθηκες, αγόρι μου;

Το «αγόρι» σώπασε ακόμη ένα λεπτό, έβαλε το δείκτη στο μέτωπο και άρχισε να σκέφτεται. Αλλά όμως στο χλομό χαμόγελό του που το στράβωνε ο φόβος, φάνηκε ξαφνικά μια έκφραση δόλια και μάλιστα θριαμβευτική.

— Ήσασταν εσείς! επανέλαβε σχεδόν με μισή φωνή, αλλά ωστόσο απόλυτα σίγουρος. Εσείς είχατε έρθει στο σπίτι μου και μείνατε καθισμένος μια ώρα, ίσως και περισσότερο, χωρίς να πείτε λέξη, πάνω στην καρέκλα, δίπλα στο παράθυρο· ήταν περίπου μεσάνυχτα όταν ήρθατε και φύγατε περασμένες δύο... Ναι, ήσασταν εσείς! Γιατί με φοβερίζατε; Γιατί ήρθατε να με βασανίσετε; Δεν μπορώ να το εξηγήσω, αλλά ήσασταν εσείς!

Στο βλέμμα του άστραψε ξαφνικά μια άπειρη αναλαμπή μίσους, αλλά συνέχιζε να τρέμει από φόβο.

— Τώρα, κύριοι, θα τα μάθετε όλα, εγώ... εγώ... ακούστε...

Και ξανάρπαξε με βία τα χειρόγραφα του που είχαν μετατοπιστεί και ανακατευτεί· προσπαθούσε να τα βάλει στη σειρά· τα φύλλα έτρεμαν ανάμεσα στα τρεμουλιαστά του δάκτυλα και έκανε πολλή ώρα για να μπορέσει να τα τακτοποιήσει.

– Είναι τρελός ή παραμιλάει! μουρμούρισε ο Ρογκόζιν με φωνή σχεδόν ψιθυριστή.

Τέλος, η ανάγνωση άρχισε. Τα πρώτα πέντε λεπτά ο συγγραφέας αυτού του απροσδόκητου άρθρου, με δυσκολία προσπαθούσε να αναπνεύσει και διάβαζε ασύνδετα και κομμένα. Αλλά η φωνή του γινόταν λίγο λίγο και πιο σταθερή και άρχισε να εκφράζει σωστά πια αυτό που διάβαζε. Μονάχα πού και πού ένας αριετὰ δυνατός βήχας τον διέκοπτε· φτάνοντας στη μέση της ανάγνωσής του, τον έπιασε μια δυνατή βραχνάδα. Ο ενθουσιασμός που τον κατείχε όλο και μεγάλωνε, όσο προχωρούσε η ανάγνωση, έφτασε τέλος στο αποκορύφωμα, όπως και η νοσηρή εντύπωση που έκανε το άρθρο στους ακροατές. Να τι έλεγε όλο αυτό το άρθρο:

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΕΞΗΓΗΣΗ

«Χθες το πρωί ο πρίγκιπας ήρθε να με δει· ανάμεσα στ’ άλλα πράγματα, μου πρότεινε να μεταφερθώ στη βίλα του. Ήξερα πως θα επέμενε πάνω σ’ αυτό το σημείο· ήμουν βέβαιος ότι θα μου δήλωνε, χωρίς περδεμένα λόγια, πως “θα ήταν καλύτερα να πεθάνω ανάμεσα στους ανθρώπους και στα δέντρα”, για να επαναλάβω την έκφρασή του. Μα σήμερα δεν μεταχειρίστηκε τη λέξη *πεθαίνω*· είπε πως “θα είναι καλύτερα να συνεχιστεί εκεί η ζωή μου”, πράγμα άλλωστε, στην κατάσταση που βρισκομαι, που είναι για μένα σχεδόν το ίδιο. Τον ρώτησα τι ήθελε να πει μ’ εκείνα τα “δέντρα” του για τα οποία μιλάει τόσο συχνά, και γιατί με ξεκουφαίνει έτσι τ’ αυτιά. Απόρησα όταν τον άκουσα να λέει πως εγώ ο ίδιος το προηγούμενο βράδυ είχα δηλώσει πως ήρθα στο Παυλόβσκι για να δω τα δέντρα για τελευταία φορά. Του παρατήρησα πως, αν ήταν να πεθάνω, μου ήταν βέβαια το ίδιο να είμαι κάτω από τα δέντρα ή να κοιτάω έναν τοίχο από τούβλα μπροστά στο παράθυρό μου· για δυο βδομάδες που μου έμεναν να ζήσω, δεν ήταν ανάγκη να γίνουν τόσες διατυπώσεις. Αυτός συμφώνησε αμέσως, αλλά σκεφτόταν ότι η πρασινάδα και ο καθαρός αέρας θα φέρουν βέβαια μια αλλαγή στη φυματική μου κατάσταση και θα αλλάξουν τα όνειρά μου και την ταραχή μου, ίσως μέχρι του σημείου να γίνουν υποφερτά. Του παρατήρησα και πάλι, γελώντας, πως μιλάει σαν υλιστής. Μου απάντησε με το συνηθισμέ-

νο του χαμόγελο ότι πάντοτε ήταν υλιστής. Όπως δεν λέει ψέματα ποτέ, δεν ήταν αυτά λόγια του αέρα. Το χαμόγελό του είναι ωραίο· τον εξέτασα τώρα με μεγαλύτερη προσοχή. Δεν ξέρω εάν τώρα τον αγαπώ ή δεν τον αγαπώ, δεν έχω τον καιρό αυτή τη στιγμή να βασανίζω το μυαλό μου μ' αυτή την ερώτηση. Το μίσος που του είχα εδώ και πέντε μήνες, σημειώστε το καλά, άρχισε να πέφτει εντελώς αυτόν τον τελευταίο μήνα. Ποιος ξέρει; Ίσως ήρθα στο Παυλόβσκ κυρίως για να τον δω. Αλλά... γιατί άφησα το δωμάτιό μου; Ο καταδικασμένος σε θάνατο δεν πρέπει να αφήνει τη γωνιά του· εάν δεν είχα πάρει τώρα μια οριστική απόφαση, και είχα, αντιθέτως, υποταχθεί να περιμένω την τελευταία μου ώρα, δεν θα εγκατέλειπα βέβαια το δωμάτιό μου για τίποτε στον κόσμο και δεν θα δεχόμουν την πρόταση να έρθω να “πεθάνω” εδώ στο Παυλόβσκ, στο σπίτι του.

»Πρέπει να βιαστώ για να τελειώσω, το δίχως άλλο μέχρι αύριο, όλη αυτή την “εξήγηση”. Δηλαδή δεν θα έχω τον καιρό να την ξαναδιαβάσω ούτε να τη διορθώσω· θα τη διαβάσω αύριο μεταδίδοντάς τα στον πρίγκιπα και σε δύο ή τρεις μάρτυρες που σκοπεύω να βρω στο σπίτι του. Όπως δεν θα υπάρχει εδώ ούτε μια λέξη που να μην είναι αληθινή, η έσχατη και επίσημη αλήθεια, είμαι περιεργός να γνωρίσω τι εντύπωση θα κάνει και σ' εμένα τον ίδιο, τη στιγμή που θα κάνω αυτήν την ανάγνωση. Άλλωστε, δεν ήταν λόγος να γράψω αυτές τις λέξεις “έσχατη και επίσημη αλήθεια”· για δεκαπέντε μέρες ζωή, δεν αξίζει τον κόπο να πεις ψέματα· αυτό είναι η μεγαλύτερη απόδειξη πως δεν θα γράψω παρά μονάχα την αλήθεια. (Σημείωση: Δεν πρέπει να ξεχάσω τη σκέψη: μήπως είμαι τρελός αυτή τη στιγμή ή, για να πω καλύτερα, σε ορισμένες στιγμές; Με διαβεβαίωσαν θετικά, πως φθάνοντας στο τελευταίο στάδιο της αρρώστιας τους, οι φυματικοί έχουν στιγμές τρέλας. Θα το εξακριβώσω αυτό αύριο, από την εντύπωση που θα κάνει η ανάγνωση στους ακροατές. Αυτή η ερώτηση πρέπει να εξακριβωθεί, το δίχως άλλο με τον πιο ακριβή τρόπο· χωρίς αυτό δεν μπορώ να επιχειρήσω τίποτε).

»Μου φαίνεται ότι έγραψα μια πελώρια ανοησία· αλλά όπως το είπα, δεν έχω τον καιρό να διορθώνω· εξάλλου υποσχέθηκα να αφήσω σιόπιμα αυτό το χειρόγραφο χωρίς την παραμικρή διόρθωση,

ακόμη και αν δω πως αντιλέγω σε κάθε πέντε αράδες. Θέλω ακριβώς να εξακριβώσω αύριο με την ανάγνωση, αν η λογική ροή της σκέψης μου είναι σωστή και να βεβαιωθώ αν αντιλαμβάνομαι τα λάθη μου· θα ξέρω έτσι αν όλες οι σκέψεις που έκανα μέσα σ' αυτό το δωμάτιο, όλους αυτούς τους τελευταίους μήνες, είναι αληθινές ή εάν πρόκειται για ένα παραλήρημα.

»Εάν μπορούσα, εδώ και δυο μήνες, να εγκαταλείψω εντελώς το δωμάτιό μου, όπως πάω να το κάνω, και να πω αντίο στον τοίχο του Μάριερ, είμαι σίγουρος πως θα μελαγχολούσα. Τώρα δεν αισθάνομαι πια τίποτε, αν και θα αφήσω αύριο για πάντα αυτό το δωμάτιο και αυτόν τον τοίχο! Λοιπόν, το είναι μου κυριαρχείται σήμερα από την πεποίθηση πως, για δυο βδομάδες, δεν είναι ανάγκη να λυπάσαι ή να αφήνεσαι σε κανένα αίσθημα. Και όλες μου οι αισθήσεις υπακούουν ίσως κιόλας σ' αυτήν την πεποίθηση. Μα είναι πράγματι αλήθεια αυτό; Είναι αλήθεια πως η φύση μου έχει δαμαστεί εντελώς; Εάν κάποιος μού επέβαλλε την ποινή των βασάνων αυτήν τη στιγμή, θα άρχιζα σίγουρα να φωνάζω, και δεν θα έλεγα ότι δεν αξίζει τον κόπο να φωνάζω και να αισθάνομαι τον πόνο επειδή μου μένουν μόναχά δεκαπέντε μέρες ζωής.

»Εντούτοις, είναι αλήθεια ότι μου μένουν δεκαπέντε μέρες ζωής και όχι περισσότερες; Εκείνο που είχα διηγηθεί στο Παυλόβσκι ήταν ψέματα. Ο Μπ-ν δεν μου είχε πει τίποτε, και μάλιστα ποτέ δεν με εξέτασε· αλλά εδώ και μια βδομάδα μού φέρανε το φοιτητή Κισλόροντοβ· είναι ένας υλιστής, ένας άθεος και ένας μηδενιστής· γι' αυτό ακριβώς του είπα να έρθει· είχα ανάγκη από έναν άνθρωπο που να μου πει τελικά την αλήθεια χωρίς προφυλάξεις, ούτε προσχήματα. Αυτό ακριβώς έκανε, όχι μονάχα με προθυμία και χωρίς περιφράσεις, αλλά μάλιστα με φανερή ευχαρίστηση (που, κατά τη γνώμη μου, είχε ξεπεράσει τα όρια). Μου δήλωσε κτηνωδώς ότι μου έμενε περίπου ένας μήνας ζωής· ίσως λίγο περισσότερο, εάν οι συνθήκες ήταν καλές, μα ίσως και πολύ λιγότερο. Μπορεί, κατά τη γνώμη του, να πεθάνω ξαφνικά, λόγου χάρη κι αύριο· αυτό έχει ξαναγίνει. Και μόλις προχθές, μια νεαρή κυρία φυματική, που έμενε στη συνοικία του Καλόμνα, και της οποίας η κατάσταση ήταν παρόμοια με τη δι-

κιά μου, ετοιμαζόταν να πάει στην αγορά για να κάνει τις προμήθει-
ές της, αισθάνθηκε ξαφνικά αδιάθετη, ξάπλωσε σ' ένα ντιβάνι, έβγα-
λε έναν αναστεναγμό και παρέδωσε την ψυχή. Ο Κισλορόντοβ μου
ανέφερε αυτές τις λεπτομέρειες με κάποια επίδειξη αναισθησίας και
αδιαφορίας, σαν να μου έκανε την τιμή ότι με θεωρεί κι εμένα ως
ανώτερο άνθρωπο που αρνιέται τα πάντα, όπως κι αυτός που, φυσι-
κά, δεν του κοστίζει καθόλου να πεθάνει. Τελικά, ένα πράγμα είναι
σίγουρο, ότι είχα ένα μήνα ζωής και όχι περισσότερο! Έτσι είμαι
απόλυτα πεπεισμένος ότι δεν έκανε λάθος στους υπολογισμούς του.

»Απόρησα πολύ όταν ο πρίγκιπας μάντεψε πως θα είχα εφιάλτες·
είχε πει στο γράμμα πως στο Παυλόβσκι “οι καταστάσεις του υπερε-
ρεθισμού μου και τα όνειρά μου” θα αλλάξουν. Γιατί είχε μιλήσει
για τα όνειρά μου; Ή είναι γιατρός ή έχει πραγματικά σπάνιο μυα-
λό, ικανό να μαντεύει πολλά πράγματα. (Αλλά τελικά, το ότι είναι
“ηλίθιος”, γι' αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία). Ακριβώς πριν από
την άφιξή του είχα κάνει ένα ωραίο όνειρο (όπως κάνω τώρα εκατο-
ντάδες). Είχα κοιμηθεί μια ώρα, νομίζω, πριν έρθει και είδα πως
ήμουν μέσα σ' ένα δωμάτιο που δεν ήταν το δικό μου. Ήταν πιο με-
γάλο και πιο ψηλό, καλύτερα επιπλωμένο, φωτεινό· τα έπιπλά του
ήταν μια ντουλάπα, ένα κομοδίνο, ένα ντιβάνι και το κρεβάτι μου,
που ήταν φαρδύ και μακρύ, μ' ένα σκέπασμα πράσινο, από κεντημέ-
νο μετάξι. Μέσα σ' αυτό το δωμάτιο είδα ένα φοβερό ζώο, ένα τέ-
ρας. Έμοιαζε με σκορπιό, αλλά δεν ήταν σκορπιός· ήταν κάτι πιο
αποκρουστικό και πολύ πιο άσχημο. Φαίνεται πως το νόμισα έτσι
γιατί δεν υπάρχουν κάτι τέτοια ζώα στη φύση και πως εμφανίστηκε
επίτηδες στο σπίτι μου και στην εμφάνιση αυτή υπήρχε κάτι το μυ-
στηριώδες. Το εξέτασα με άνεση: ήταν ένα καφέ ερπετό με λέπια,
μακρύ κάπου δέκα πόντους· το κεφάλι του ήταν χοντρό όσο δυο δά-
χτυλα, αλλά το σώμα του λέπταινε βαθμιαία προς την ουρά, έτσι που
η άκρη του δεν θα ήταν περισσότερο από το ένα τέταρτο του πό-
ντου. Σε δυόμισι πόντους από το κεφάλι, δυο πόδια ξεπετάγονταν
από το ένα μέρος και από το άλλο του κορμιού, με το οποίο κορμί
σχημάτιζαν μια γωνία σαράντα πέντε μοιρών, έτσι που άμα το κοι-
τάζες από ψηλά, το ζώο έπαιρνε τη μορφή τριάινας. Δεν διέκρινα

πολύ καλά το κεφάλι, αλλά πρόσεξα σ' αυτό δυο μικρές κεραίες πολύ κοντές, κι αυτές καφέ, που έμοιαζαν με δυο χοντρές βελόνες. Έβλεπες δυο παρόμοιες μικρές κεραίες στην άκρη της ουράς και στην άκρη του κάθε ποδιού· δηλαδή ήταν οκτώ στο σύνολο. Αυτό το ζώο έτρεχε γρήγορα και διέσχιζε το δωμάτιο πατώντας στα πόδια του και στην ουρά του· καθώς έτρεχε, το σώμα του και τα πόδια του σέρνονταν σαν φίδια με μια καταπληκτική ταχύτητα παρά τα χοντρά του λέπια και ήταν κάτι το φοβερό να το βλέπεις. Είχα ένα φοριχτό φόβο πως το ζώο θα με δάγκωνε, γιατί μου είπαν πως ήταν φαρμακερό. Αλλά εκείνο που με βασάνιζε περισσότερο, ήταν το ποιος το έστειλε μέσα στο δωμάτιό μου, τι επεδίωκαν εναντίον μου και πού κρυβόταν αυτό το μυστήριο. Το ζώο κρυβόταν κάτω από το κομοδίνο, κάτω από την ντουλάπα και χωνόταν στις γωνιές. Κάθισα σε μια καρέκλα και μάζεψα τα πόδια μου πάνω. Το ζώο έτρεξε γρήγορα το δωμάτιο, διαγώνια, και χάθηκε κάπου κοντά στην καρέκλα μου. Το έφαχνα με τα μάτια κατατρομαγμένος, αλλά, όπως καθόμουν με τα πόδια διπλωμένα κάτω από το σώμα μου, έλπιζα ότι δεν θα σκαρφάλωνε επάνω στην καρέκλα. Ξαφνικά άκουσα ένα ελαφρύ τριξίμο πίσω μου, όχι μακριά από το σβέρο μου. Γύρισα και είδα το ερπετό που σκαρφάλωνε κατά μήκος του τοίχου· βρισκόταν ήδη στο ύψος του κεφαλιού μου και άγγιζε μάλιστα τα μαλλιά μου με την ουρά του που σάλευε και στριφογύριζε με μεγάλη ευκινησία. Πεταχτήκα και το τέρας εξαφανίστηκε. Δεν τολμούσα να πλαγιάσω στο κρεβάτι, από το φόβο μήπως χωθεί κάτω από το μαξιλάρι. Η μητέρα μου και κάποιο άλλο πρόσωπο, δικός της γνωστός, μπήκαν τότε μέσα στο δωμάτιο κι άρχισαν να κυνηγάνε το ερπετό. Ήταν πιο ήρεμοι από μένα και δεν εκδήλωσαν μάλιστα κανέναν φόβο, αλλά δεν καταλάβαιναν τίποτε. Ξαφνικά το τέρας ξαναφάνηκε· σερνόταν αυτήν τη φορά πολύ σιγά, σαν να είχε κάποια ιδιαίτερη πρόθεση· αργοσάλευε σαν φίδι κι έτσι γινόταν ακόμη πιο σιχαμερό· πέρασε ξανά το δωμάτιο όπως την πρώτη φορά, κατευθύνθηκε προς το κατώφλι. Εκείνη τη στιγμή η μητέρα μου άνοιξε την πόρτα και φώναξε τη Νόρμα, τη σκυλίτσα μας· ήταν ένα πελώριο σκυλί της Νέας Γης με τρίχωμα μαύρο και σγουρό· είναι πέντε χρόνια τώρα που ψόφησε.

Όρμησε μέσα στο δωμάτιο και σταμάτησε σαν απολιθωμένο απέναντι από το ερπετό που, κι αυτό επίσης, σταμάτησε να προχωράει, αλλά συνέχιζε να γυρίζει και να χτυπάει το πάτωμα με τα πόδια του και με την άκρη της ουράς του. Τα ζώα δεν μπορούν να νιώσουν μυστικιστικό φόβο, αν δεν απατώμαι· αλλά εκείνη τη στιγμή μου φάνηκε πως στην τρομάρα της Νόρμας υπήρχε κάτι το εντελώς παράξενο, σχεδόν μυστικιστικό· δηλαδή ότι μάντευε, όπως κι εγώ, μέσα σ' αυτό το ζώο μια εμφάνιση ολέθρια και μυστηριώδη. Οπισθοχώρησε αργά, ενώ το ερπετό προχωρούσε προσεκτικά και με βήματα μετρημένα, σαν να ήθελε να πηδήξει επάνω της για να την κεντρίσει. Αλλά παρόλο το φόβο της, και αν και έτρεμε ολόκληρη, η Νόρμα έριξε στο ζώο τα μάτια της τα γεμάτα λύσσα. Ξαφνικά άνοιξε αργά τα τρομερά της δόντια, άνοιξε το πελώριο κόκκινο στόμα της, πήρε φόρα και έπεσε αποφασιστικά πάνω στο τέρας για να το χάψει. Το ζώο έκανε, φαίνεται, μια δυνατή προσπάθεια για να ξεγλιστρήσει, γιατί η Νόρμα το ξανάπιασε τώρα κι αυτή τη φορά στον αέρα. Δυο φορές το καταβρόχθισε μέσα στο στόμα της κρατώντας το πάντα στον αέρα, σαν να ήθελε να το καταπιεί. Τα χοντρά λέπια έτριζαν κάτω από τα δόντια της· η ουρά και τα πόδια του ζώου κρέμονταν και κουνιόνταν μ' έναν τρόπο τρομακτικό. Ξαφνικά η Νόρμα ουρλιαξε λυπητερά. Το ερπετό παρ' όλ' αυτά την είχε κεντρίσει στη γλώσσα. Ουρλιάζοντας από πόνο, η σκύλα άνοιξε τα δόντια. Είδα τότε μέσα στο στόμα της το ερπετό μισοκομματισμένο που συνέχιζε να παλεύει από το ακρωτηριασμένο σώμα του έτρεχε πάνω στη γλώσσα της σκύλας ένα άσπρο άφθονο υγρό που έμοιαζε μ' αυτό μιας κατσαρίδας που συντρίβεται... Εκείνη ακριβώς τη στιγμή ξύπνησα και μπήκε ο πρίγκιπας».

Ο Ιππόλυτος διέκοψε ξαφνικά την ανάγνωσή του σαν να ντράπηκε.

— Κύριοι, είπε, δεν ξαναδιάβασα αυτό το άρθρο και μου φαίνεται, το ομολογώ, πως έγραψα πολλά περιττά πράγματα. Αυτό το όνειρο...

— Είναι αλήθεια, έσπευσε να παρατηρήσει ο Γάνια.

— Ομολογώ πως υπάρχουν πάρα πολλές προσωπικές εντυπώσεις,

το είπα· αφορούν αποκλειστικά το πρόσωπό μου...

Λέγοντας αυτά τα λόγια, ο Ιππόλυτος φαινόταν εξαντλημένος· σκούπιζε με το μαντίλι του τον ιδρώτα από το μέτωπό του.

– Ναι, κύριε, ενδιαφέρεστε πολύ για τον εαυτό σας! έκανε ο Λέμπεντεβ με φωνή σαν να σφύριζε.

– Αλλά, κύριοι, ακόμη μια φορά, δεν αναγκάζω κανέναν· αυτοί που δεν θέλουν να μ' ακούσουν μπορούν να φύγουν.

– Διώχνει τους ανθρώπους... από το σπίτι κάποιου άλλου, μουρμούρισε ο Ρογκόζιν σε τόνο που μόλις γινόταν αντιληπτός.

– Και εάν σηκωθούμε όλοι και φύγουμε; έκανε απροσδόκητα ο Φερντιστσένκο, που μέχρι τότε δεν είχε τολμήσει να πει λέξη.

Ο Ιππόλυτος χαμήλωσε ξαφνικά τα μάτια και άρπαξε το χειρόγραφο του. Αλλά ξανασήκωσε αμέσως το κεφάλι· οι κόρες των ματιών του έλαμπαν, δυο κόκκινα στίγματα χρωμάτιζαν τα μάγουλά του· κοίταξε με προσοχή τον Φερντιστσένκο:

– Εσείς δεν μ' αγαπάτε καθόλου, είπε.

Γέλια ακούστηκαν, αλλά οι περισσότεροι δεν έβγαζαν τον παραμικρό ήχο. Ο Ιππόλυτος κοκκίνισε φοβερά.

– Ιππόλυτε, είπε ο πρίγκιπας, μαζέψτε το χειρόγραφο σας και δώστε τό μου· πηγαίνετε να κοιμηθείτε εδώ μέσα στο δωμάτιό μου. Θα μιλήσουμε πριν να κοιμηθούμε και θα μιλήσουμε και αύριο πάλι, αλλά με τον όρο πως δεν θα ξανανοίξετε αυτά τα χαρτιά. Θέλετε;

– Είναι δυνατόν; έκανε ο Ιππόλυτος ρίχνοντάς του ένα βλέμμα φανεράς έκπληξης. Κύριοι, φώναζε σε τόνο πυρετικού ερεθισμού, πρόκειται για ένα ανόητο επεισόδιο και φέρθηκα σαν βλάκας. Δεν θα ξαναδιακόψω πια την ανάγνωσή μου. Όποιος θέλει να ακούσει, ας ακούσει...

Κατάπие με βιασύνη μια γουλιά νερό, ακούμπησε γρήγορα στο τραπέζι για να ξεφύγει από τα βλέμματα και συνέχισε με πείσμα την ανάγνωσή του. Η ντροπή του δεν κράτησε άλλωστε πολύ...

«Η ιδέα πως δεν αξίζει να ζήσεις για μερικές βδομάδες, άρχισε, νομίζω, να μ' ενοχλεί εδώ κι ένα μήνα, όταν κατάλαβα ότι δεν έχω πια παρά τέσσερις βδομάδες μπροστά μου. Αλλά με κυριάρχησε

εντελώς εδώ και τρεις μέρες, το βράδυ που γύρισα από το Παυλόβσκι. Η πρώτη φορά που αισθάνθηκα ότι αυτή η ιδέα με διαπέρασε σύγκορμα, ήταν στη βεράντα στο σπίτι του πρίγκιπα, που αποφάσισα τότε να κάνω το τελευταίο πείραμα της ζωής. Ήθελα να δω τους ανθρώπους και τα δέντρα (ας παραδεχτούμε πως εγώ το είπα έτσι): είχα ερεθιστεί και είχα υπερασπιστεί τον Μπουρντόβσκι, «τον πλησίον μου»· ονειρευόμουν πως όλοι οι παρευρισκόμενοι θα μου άνοιγαν τα χέρια για να με αγκαλιάσουν και πως θα εκλιπαρούσαν τη συγγνώμη μου και πως θα τους ζητούσα τη δική τους· με δυο λόγια φέρθηκαν σαν ευτελής ανόητος. Και είναι τότε που ανακάλυψα μέσα μου αυτήν την «έσχατη πεποίθηση». Αναρωτιέμαι τώρα πώς μπόρεσα να ζήσω έξι ολόκληρους μήνες χωρίς αυτήν την «πεποίθηση». Ήξερα θετικά πως ήμουν φυματικός και ανίατος· δεν ξεγελόμουν και έβλεπα καθαρά την κατάστασή μου. Αλλά όσο καθαρότερα την έβλεπα, τόσο γινόμουν πιο άπληστος για να ζήσω· γαντζωνόμουν από τη ζωή και ήθελα να την παρατείνω με κάθε θυσία. Συμφωνώ πως θα μπορούσα τότε να αγανακτώ με τη σκοτεινή και ανάλγητη μοίρα που, χωρίς να ξέρω γιατί, είχε αποφασίσει να με συντρίψει σαν μια μύγα. Αλλά γιατί να μην τελειώνω μ' αυτήν τη λύσσα; Γιατί πραγματικά άρχιζα να ζω τότε που ήξερα πως αυτό δεν μου ήταν πια επιτρεπτό; Γιατί παραδινόμουν σ' αυτήν την απόπειρα ξέροντας πως δεν υπάρχει καμιά διέξοδος; Και στο μεταξύ, έφτασα να μην μπορώ πια να διαβάζω και να παραιτούμαι από την ανάγνωση. Προς τι να διαβάζεις και προς τι να μαθαίνεις για έξι μήνες; Πολλές φορές αυτή η σκέψη μ' έκανε να πετάζω το αρχινισμένο βιβλίο.

»Ναι, εκείνος ο τοίχος του σπιτιού του Μάγιερ μπορούσε να πει πολλά. Έχω γράψει γι' αυτόν πολλά πράγματα. Δεν υπήρχε πάνω σ' αυτόν το βρόμικο τοίχο ούτε ένας λευκός που να μην τον γνωρίζω απ' έξω. Καταραμένος τοίχος! Και παρ' όλα αυτά μου είναι πιο αγαπητός απ' όλα τα δέντρα του Παυλόβσκι, ή καλύτερα θα έπρεπε να μου είναι, εάν τώρα πια δεν μου ήταν όλα αδιάφορα.

»Αναθυμάμαι τώρα με πόση απληστία άρχισα να παρακολουθώ τη δική τους ζωή· ποτέ πριν δεν είχα μια παρόμοια περιέργεια. Περιμένα καμιά φορά με ανυπομονησία και πίναρα την επιστροφή του

Κόλια, όταν ήμουν τόσο άρρωστος που δεν μπορούσα να βγω από το δωμάτιο. Εμβάθυνα τόσο σ' όλες τις λεπτομέρειες, ενδιαφερόμουν τόσο ζωηρά για όλα όσα έλεγαν, που είχα γίνει, νομίζω, ένας κουτσομπόλης. Δεν καταλάβαινα, λόγου χάρη, πώς οι άνθρωποι που είχαν τόση ζωή δεν κατάφεραν να πλουτίσουν (δεν το καταλαβαίνω άλλωστε ούτε σήμερα). Γνώριζα ένα φτωχό που αργότερα μου είπαν πως πέθανε από την πείνα· θυμάμαι ότι εκείνο το νέο με έκανε έξω φρενών· εάν μπορούσε κανείς να αναστήσει εκείνον το δυστυχημένο, μου φαίνεται πως θα τον εξολόθρευα.

»Εφθανα καμιά φορά να αισθάνομαι καλύτερα για ολόκληρες βδομάδες και να μπορώ μάλιστα να βγαίνω στο δρόμο· αλλά ο δρόμος τελικά μ' ενοχλούσε τόσο που έμενα επίτηδες κλεισμένος μέσα ολόκληρες μέρες, παρόλο που θα μπορούσα να βγω όπως όλος ο κόσμος. Δεν μπορούσα να υποφέρω τη θέα των ανθρώπων που πηγαينوέρχονταν γύρω μου στα πεζοδρόμια, πάντα ανήσυχοι, λυπημένοι, πολυάσχολοι. Προς τι η αιώνια θλίψη τους, η αιώνια ταραχή τους και η ακατάπαυστη κίνησή τους, η αιώνια σκυθρωπή κακία τους; (Γιατί είναι κακοί, κακοί, κακοί!). Ποιος φταίει που είναι δυστυχημένοι και δεν ξέρουν να ζήσουν, έχοντας μια προοπτική από εξήντα χρόνια ζωής; Γιατί ο Ζαρνίτσιν αφέθηκε να πεθάνει από την πείνα, έχοντας εξήντα χρόνια μπροστά του; Και καθένας, δείχνοντας τα κουρέλια του και τα εργατικά του χέρια, οργίζεται και φωνάζει: “Εργαζόμαστε σαν τα ζώα, κοπιάζουμε, είμαστε πεινασμένοι σαν τα σκυλιά και είμαστε φτωχοί! Άλλοι δεν εργάζονται, δεν κοπιάζουν και είναι πλούσιοι!” (το αιώνιο τροπάρι!). Δίπλα σ' αυτούς τρέχει πολυσχολος από το πρωί μέχρι το βράδυ ένας δυστυχημένος φτωχός, εντελώς ζαρωμένος, αλλά “ευγενικής καταγωγής”, όπως ο Ιβάν Φόμιτς Σουρίκοβ, που μένει πάνω από μας. Έχει πάντοτε τους ακώωνες τρύπιους και τα κουμπιά του όλο πέφτουν. Κάνει θελήματα σε πολλούς ανθρώπους και τον γεμίζουν ποιος ξέρει με τι είδους εκδουλεύσεις· αυτό κρατάει από το πρωί ως το βράδυ. Πιάστε συζήτηση μαζί του· θα σας πει πως είναι “φτωχός, άπορος, άθλιος· η γυναίκα του πέθανε γιατί δεν είχε με τι να της αγοράσει φάρμακα· το χειμώνα, το μικρό του αγόρι πέθανε από το κρύο· η μεγάλη του κόρη πή-

γε να σπιτωθεί...”. Γκρινιάζει και κλαίει χωρίς σταματημό. Ω, δεν αισθάνθηκα ούτε τότε, ούτε τώρα κανέναν οίκτο γι’ αυτούς τους ανόητους, το λέω με υπερηφάνεια! Γιατί αυτός ο περιφρονημένος άνθρωπος δεν έγινε κι αυτός Ρότσιλντ; Ποιανού λάθος είναι εάν δεν έχει εκατομμύρια όπως ο Ρότσιλντ, εάν δεν έχει ένα βουνό από χρυσά ρούβλια και χρυσά ναπολεόνια; Ένα βουνό τόσο ψηλό σαν κι αυτό που βλέπουμε στα πανηγύρια, κατά τη διάρκεια του καρνάβαλου; Αφού ζει, όλα είναι στην εξουσία του. Ποιος φταίει που δεν το καταλαβαίνει;

»Ω, στο εξής πια το ίδιο μου κάνει, δεν έχω πια τον καιρό να οργίζομαι! Αλλά τότε, τότε, το επαναλαμβάνω, δάγκωνα κυριολεκτικά το μαξιλάρι μου τη νύχτα και έσχιζα από λύσσα την κουβέρτα μου. Ω, τι όνειρα έκανα εκείνη τη στιγμή και τι ευχόμουν! Ευχόμουν από τα βάθη της καρδιάς να με πετούσαν αμέσως στο δρόμο, παρά τα δεκαοκτώ μου χρόνια, και να έμενα χωρίς ρούχα, χωρίς στέγη· να με άφηναν εντελώς μόνο, χωρίς δουλειά, χωρίς ένα κομμάτι ψωμί, χωρίς γονείς, χωρίς καμιά γνωριμία, μέσα στην τεράστια πόλη, πεινασμένο και δαρμένο (τόσο το καλύτερο), αλλά να είχα την υγεία μου. Τότε θα τους έδειχνα...

»Γι’ θα τους έδειχνα;

»Μπορείτε να με νομίζετε ασυνείδητο· ξέρω πόσο έχω ήδη ταπεινωθεί λέγοντας αυτά με την “Εξήγησή” μου! Ποιος, λοιπόν, δεν θα με πάρει για ένα δυστυχισμένο που δεν ξέρει τη ζωή και ποιος θα ξεχάσει πως δεν είμαι παρά δεκαοκτώ χρονών, και πως όταν ζήσει όπως έζησα εγώ αυτούς τους έξι τελευταίους μήνες, έχει φτάσει κιόλας στην ηλικία που ασπρίζουν τα μαλλιά; Αλλά ας κοροϊδεύουν εάν θέλουν κι ας λένε πως όλα αυτά είναι παραμύθια! Γιατί, πραγματικά είναι παραμύθια που τα έλεγα στον εαυτό μου. Γέμιζα μ’ αυτά τα παραμύθια ολόκληρες νύχτες και τα αναθυμάμαι τώρα όλ’ αυτά.

»Αλλά μπορώ να τα επαναλάβω τώρα, που για μένα έχει περάσει ο καιρός των παραμυθιών; Και για ποιον να τα πω; Ευχαριστιόμουν μ’ αυτά ακόμα και τότε που είδα καθαρά πως μου είχαν απαγορέψει να μελετήσω έστω την ελληνική γραμματική όπως ήθελα κάποτε, γιατί αμέσως σιέφτηκα πως θα πεθάνω πριν ακόμα φτάσω στο συ-

ντακτικό, κι έτσι σταμάτησα στην πρώτη κιόλας σελίδα και πέταξα το βιβλίο κάτω από το τραπέζι. Ακόμα εκεί είναι· απαγόρευσα στη Ματρίονα να το μαζέψει.

»Μπορεί, εκείνος που θα πέσει στα χέρια του η “Εξήγησή” μου και που θα έχει την υπομονή να τη διαβάσει μέχρι το τέλος, να με περάσει για τρελό ή για ένα κολεγιόπαιδο ή να με θεωρήσει για έναν καταδικασμένο σε θάνατο, ο οποίος πιστεύει ότι εκτός απ’ αυτόν, κανένας άνθρωπος δεν δίνει αρκετή σημασία στη ζωή, ότι την κατασπαταλούν όλοι πολύ φτηνά, ότι την απολαμβάνουν με πάρα πολλή νωχέλεια και όχι με αρκετή συνείδηση, και ότι, κατά συνέπεια, από τον πρώτο μέχρι τον τελευταίο, όλοι οι άνθρωποι είναι ανάξιοι. Και μετά; Δηλώνω ότι ο αναγνώστης μου θα πέσει έξω και ότι οι σκέψεις μου δεν έχουν επηρεαστεί με τίποτε απ’ τη θανατική μου καταδίκη. Ρωτήστε, ρωτήστε τους μονάχα πώς όλοι τους, χωρίς εξαίρεση, καταλαβαίνουν την ευτυχία; Α, να είστε βέβαιοι πως ο Κολόμβος ήταν ευτυχισμένος όχι όταν ανακάλυψε την Αμερική, αλλά όταν πήγαινε για να την ανακαλύψει. Να ’στε σίγουροι πως η εξέχουσα στιγμή της ευτυχίας του είναι ίσως τοποθετημένη τρεις μέρες πριν από την ανακάλυψη του Νέου Κόσμου, όταν το επαναστατημένο από την απελπισία πλήρωμα ήταν στο σημείο να κάνει στροφή για να ξαναγυρίσει στην Ευρώπη. Μα δεν πρόκειται εδώ για το Νέο Κόσμο, που θα μπορούσε να βουλιάξει. Ο Κολόμβος πέθανε χωρίς καλὰ καλὰ να τον δει και χωρίς να ξέρει ουσιαστικά αυτό που είχε ανακαλύψει. Εκείνο που είναι σπουδαίο, είναι η ζωή και μόνον η ζωή· είναι η αδιάκοπη έρευνα, η αιώνια έρευνα της ζωής, και όχι η ανακάλυψή της! Αλλά προς τι αυτή η φλυαρία; Υποπεύομαι πως όλα αυτά είναι μια κοινοτοπία και πως θα με πάρουν χωρίς αμφιβολία για ένα κολεγιόπαιδο κατωτέρων τάξεων που κάνει μια έκθεση για την “ανατολή του ηλίου”. Θα πουν πως ίσως να ήθελα να εξηγήσω κάτι, όμως παρ’ όλη την προσπάθεια που έκανα δεν μπόρεσα να... “εξηγηθώ”. Εντούτοις, θα προσθέσω πως σε κάθε μεγαλοφυή ιδέα, σε κάθε καινούργια σκέψη ή καλύτερα απλώς σε κάθε σοβαρή σκέψη που γεννάει το ανθρώπινο κεφάλι, υπάρχει πάντοτε ένα χρεωστικό υπόλοιπο, που είναι αδύνατο να το μεταδώσει στους άλλους, έστω κι αν

γράφουν ολόκληρους τόμους και αν αναμασούν αυτό το κάτι τριάντα πέντε ολόκληρα χρόνια. Αυτό το χρεωστικό υπόλοιπο δεν θα βγει ποτέ από το κεφάλι σας, και θα μείνει εκεί για πάντα· θα πεθάνετε χωρίς να το έχετε πει σε κανέναν και θα κρατήσετε ίσως την ουσία της σκέψης σας. Μα, αν κι εγώ επίσης δεν τα κατάφερα να μεταδώσω όλα εκείνα που με βασανίζουν αυτούς τους έξι μήνες, θα καταλάβουν ίσως πως πιθανόν να πλήρωσα πολύ ακριβά την “έσχατη πεποίθηση”, στην οποία έχω φτάσει τώρα. Να αυτό που νόμισα πως ήταν απαραίτητο να τονίσω στην “Εξήγησή” μου, για κάποιο δικό μου σκοπό.

»Αλλά ωστόσο συνεχίζω.

VI

»Δεν θέλω να πω φέματα. Όλους αυτούς τους έξι μήνες μ' επηρέαζε η πραγματικότητα περισσότερο από μια φορά και με παρέσυρε μέχρι του σημείου να ξεχνάω την καταδίκη μου, ή καλύτερα με έπειθε να μη θέλω να τη σκέφτομαι και με έβαζε να εργάζομαι. Έτσι θα ξαναθυμηθώ τις συνθήκες στις οποίες ζούσα τότε. Εδώ και οκτώ μήνες, όταν είχε χειροτερέψει η αρρώστια μου, έκοψα όλες μου τις σχέσεις και σταμάτησα να βλέπω τους παλιούς μου συντρόφους. Όπως είχα πάντοτε αρκετά δύσθυμη διάθεση, αυτοί δεν δυσκολεύτηκαν να με ξεχάσουν· θα με ξεχνούσαν άλλωστε ακόμη και αν ήμουν διαφορετικός. Η ζωή μου στο σπίτι, δηλαδή “στην οικογένεια”, ήταν κι αυτή ζωή ερημίτη. Εδώ και πέντε μήνες περίπου, κλειδώθηκα μια για πάντα και απομονώθηκα εντελώς από τους δικούς μου. Είχαν συνηθίσει να υπακούουν στις διαταγές μου και κανέννας δεν τολμούσε να μπει στο δωμάτιό μου εκτός από τις ορισμένες ώρες για το συγύρισμα και για να μου φέρουν να φάω. Η μητέρα μου έτρεμε μπροστά στις διαταγές μου και δεν τολμούσε μάλιστα ούτε να κλάψει μπροστά μου, όταν καμιά φορά αποφάσιζα να την αφήσω να μπει. Χτυπούσε συνεχώς τα παιδιά για να μην κάνουν θόρυβο και να μην ενοχλούν· είναι αλήθεια, παραιπονιόμουν πολλές φορές για τις φωνές τους· φαντάζομαι πόσο μπορούν να μ' αγαπούν τώρα! Νομίζω πως βασάνιζα τον “πιστό Κόλια”, για να τον πω όπως συνήθιζα να τον φωνάζω. Τον τελευταίο καιρό όμως με βασάνιζε κι αυτός· όλα αυτά ήταν φυσικά, οι άνθρωποι πλάστηκαν για να κάνουν να υποφέρουν οι μεν από τους δε. Εντούτοις, παρατήρησα πως υπέφερε την κακή μου διάθεση σαν να είχε ορισθεί να μου χαρίζεται επειδή ήμουν άρρωστος. Αυτό φυσικά μού έδινε στα νεύρα· είχα επίσης την εντύπωση πως είχε βάλει στο κεφάλι να μιμηθεί τη “χριστιανική ταπεινοφροσύνη” του πρίγκιπα, κι αυτό καταντούσε αρκετά γελοίο. Αυτό το αγόρι έχει τον ενθουσιασμό της νεότητας· επίσης μιμείται

όλα όσα βλέπει. Αλλά μου φαινόταν καμιά φορά πως ήταν πια καιρός να ζήσει και με το δικό του μυαλό. Τον αγαπώ πολύ. Βασάνιζα επίσης τον Σούρικοβ που κάθεται πάνω από μας, και που κάνει από το πρωί ως το βράδυ, ο Θεός ξέρει πόσες παραγγελίες! Περινούσα τον καιρό μου αποδεικνύοντάς του πως για τη φτώχεια του φταίει ο ίδιος, έτσι που στο τέλος με πήρε από φόβο και δεν ξαναπάτησε πια το πόδι του στο σπίτι μου. Είναι ένας άνθρωπος πολύ ταπεινός, υπερβολικά ταπεινός. (Σημείωση: Λένε πως η ταπεινοφροσύνη είναι φοβερή δύναμη· πρέπει να ρωτήσω τον πρίγκιπα να μου εξηγήσει, γιατί η έκφραση είναι δικιά του). Αλλά όταν ανέβηκα, το Μάρτη, στο σπίτι τους, για να δω πώς είχαν αφήσει “να ξεπαγιάσει”, όπως έλεγαν, το μικρό τους αγόρι, χαμογέλασα χωρίς να το θέλω μπροστά στο πτώμα του παιδιού και ξανάρχισα να εξηγώ στον Σούρικοβ πως “ήταν δικό του το λάθος”. Τότε τα κατσιασμένα χείλη αυτού του ασήμαντου ανθρώπου άρχισαν να τρέμουν· με άρπαξε με το ένα του χέρι από τον ώμο και με το άλλο μου έδειξε την πόρτα: “πηγαίνετε, κύριε!”, μου είπε σιγανά, σχεδόν σαν να ψιθύριζε. Βγήκα· η χειρονομία του με ευχαρίστησε πολύ, με ευχαρίστησε κυρίως τη στιγμή που μου έδειξε την πόρτα· εντούτοις, τα λόγια του μου άφησαν για πολύ καιρό μετά, όταν τα ξαναθυμόμουν, μια παράξενη και λυπηρή εντύπωση, κάτι σαν ένα αίσθημα περιφρονητικού οίκτου για το πρόσωπό του, αίσθημα που θα ήθελα πολύ να μην το αισθανόμουν. Ακόμα και τη στιγμή μιας τέτοιας προσβολής (γιατί το αισθάνομαι πως χωρίς να έχω μια τέτοια πρόθεση, τον είχα προσβάλει), αυτός ο άνθρωπος δεν ήταν ικανός να θυμώσει! Αν και τα χείλη του είχαν αρχίσει να τρέμουν, δεν το έκανε όμως από θυμό, σας το ορκίζομαι· με είχε τραβήξει από το χέρι και είχε πει εκείνο το θαυμάσιο “πηγαίνετε, κύριε!”, χωρίς την παραμικρή οργή. Ήταν εκείνη τη στιγμή γεμάτος αξιοπρέπεια, στο σημείο μάλιστα που αυτή η αξιοπρέπεια δεν του πήγαινε καθόλου (γιατί, μα την αλήθεια, ήταν κωμική), αλλά δεν είχε σιγά θυμού. Ίσως είχε αισθανθεί ξαφνικά περιφρόνηση για μένα. Από τότε τον συνάντησα δύο ή τρεις φορές στη σκάλα· με χαιρέτησε αμέσως βγάζοντας το καπέλο του, πράγμα που ποτέ δεν το είχε κάνει προηγουμένως. Αλλά δεν σταματούσε πια όπως άλλες

φορές, περνούσε γρήγορα δίπλα μου σαν να ήταν σαστισμένος. Αιόμα και αν με περιφρονούσε, το έκανε με τον τρόπο του, “με ταπεινοφροσύνη”. Ίσως να με χαιρετούσε με το καπέλο του, απλώς και μόνο από φόβο, γιατί ήμουν ο γιος του δανειστή του· όφειλε πάντοτε χρήματα στη μητέρα μου και ποτέ δεν μπορούσε να τα εξοφλήσει. Αυτή η υπόθεση είναι μάλλον η πιο πιθανή. Είχα σκεφτεί να εξηγηθώ μαζί του· είμαι βέβαιος πως σε λιγότερο από δέκα λεπτά θα άρχιζε να μου ζητάει συγγνώμη, αλλά σκέφτηκα πως θα ήταν καλύτερα να τον αφήσω ήσυχο.

»Εκείνη την εποχή, δηλαδή κατά τα μέσα του Μάρτη, όταν ο Σούρικοβ άφησε “να ξεπαγιάσει” το παιδί του, αισθάνθηκα ξαφνικά πολύ καλύτερα και αυτή η καλύτερευση συνεχίστηκε κοντά δυο βδομάδες. Άρχισα να βγαίνω, κυρίως όταν βράδιαζε. Μου άρεσε το σούρουπο του Μαρτίου, όταν άρχιζε η παγωνιά και άναβαν το γκάζι. Πήγαινα καμιά φορά περίπατο αριετά μακριά. Μια μέρα στην οδό Σεστιλαβότσανγια, κάποιος που είχε την όψη ευγενούς, αλλά του οποίου δεν μπόρεσα να διακρίνω τα χαρακτηριστικά του προσώπου του, πέρασε μπροστά μου μέσα στο σιοτάδι· κρατούσε ένα πακέτο τυλιγμένο με χαρτί και ήταν ντυμένος μ’ ένα άθλιο παλτό κουρελιασμένο και πολύ ελαφρύ για την εποχή. Όταν έφτασε κάτω από ένα φανάρι, έξι βήματα περίπου μπροστά μου, είδα κάτι να του πέφτει από την τσέπη. Έτρεξα να σηκώσω το αντικείμενο και καλά που πρόλαβα, γιατί κάποιος άνθρωπος με μακριά καφτάνι είχε κιόλας ορμήσει για να το πάρει, αλλά βλέποντας το αντικείμενο στην κατοχή μου, δεν είπε τίποτε, μόνο έριξε ένα βλέμμα στα χέρια μου και έφυγε. Εκείνο το αντικείμενο ήταν ένα μεγάλο πορτοφόλι πέτσινο, παλιού τύπου· ήταν γεμάτο χαρτιά, αλλά δεν ξέρω γιατί, μάντεψα από την πρώτη ματιά πως έπρεπε να περιέχει και κάτι άλλο, εκτός από τα χρήματα. Ο διαβάτης που το είχε χάσει ήταν ήδη σαράντα βήματα μπροστά από μένα· κόντευε να χαθεί μέσα στο πλήθος. Έτρεξα πίσω του και τον φώναζα· αλλά, όπως δεν μπορούσα να φωνάξω τίποτε άλλο από “έι!”, δεν γύρισε. Ξαφνικά χώθηκε αριστερά μέσα σε μια εξώπορτα σπιτιού. Όταν έφτασα σ’ αυτήν την πόρτα όπου βασίλευε ένα βαθύ σιοτάδι, δεν είδα πια κανέναν. Το σπίτι

ήταν ένα από εκείνα τα μεγαθήρια που χτίζουν οι κερδοσκόποι με πολλά μικρά διαμερίσματα. Σκουντώντας την εξώπορτα, μπόρεσα να δω στη δεξιά γωνία και στο βάθος μιας απέραντης αυλής, κάποιον που απομακρυνόταν, αλλά το σκοτάδι μ' εμπόδισε να διακρίνω περισσότερα. Έτρεξα μέχρι εκείνη τη γωνιά και ανακάλυψα την είσοδο μιας στενής σκάλας, τρομερά βρόμικης και χωρίς φως. Ακούγοντας από ψηλά τα βιαστικά βήματα ενός ανθρώπου που ανέβαινε, όρμησα στη σκάλα, λογαριάζοντας να τον προφτάσω πριν κάποιος τού ανοίξει την πόρτα. Έτσι κι έγινε· οι σκάλες ήταν πολύ κοντές, αλλά ο αριθμός τους μου φάνηκε ατέλειωτος και λαχάνιασα. Μια πόρτα άνοιξε και ξανάκλεισε στο πέμπτο πάτωμα. Το μάντεψα όταν ήμουν ακόμη τρία πατώματα πιο κάτω. Μου χρειάστηκαν μερικά λεπτά για να φτάσω στο πέμπτο, να πάρω μια ανάσα και να βρω το κουδούνι. Τελικά, μια γυναίκα που φαινόταν ότι ανασκόλευε τη φωτιά σ' ένα σαμοβάρι μέσα σε μια μικροσκοπική κουζίνα, ήρθε και μου άνοιξε. Άκουσε τις ερωτήσεις μου σιωπηλή, δεν κατάλαβε φυσικά τίποτε και πάντοτε χωρίς να πει λέξη, με πέρασε σ' ένα διπλανό δωμάτιο. Ήταν ένα πολύ μικρό δωμάτιο, πολύ χαμηλό και του οποίου η άθλια επίπλωση περιοριζόταν στα απολύτως απαραίτητα· σ' ένα πελώριο κρεβάτι με κουρτίνες ήταν ξαπλωμένο ένας άντρας που η γυναίκα φώναζε “Τερέντις”, και που μου φάνηκε πως ήταν μεθυσμένος. Επάνω στο τραπέζι έκαιγε ένα μισοτελειωμένο κερί, μέσα σ' ένα καντηλέρι από σίδηρο, δίπλα σ' ένα μπουκάλι κρασιού, κατοστάρι, σχεδόν άδειο. Χωρίς να σηκωθεί ο Τερέντις, μούγγρισε μερικούς ακατάληπτους ήχους και μου έδειξε με το χέρι τη διπλανή πόρτα. Η γυναίκα είχε εξαφανιστεί, και έτσι δεν έμενε παρά να σπρώξω εκείνη την πόρτα. Την άνοιξα και μπήκα στο διπλανό δωμάτιο.

»Αυτό ήταν ακόμη πιο στενό και πιο μικρό από το πρώτο, τόσο που δεν ήξερα πώς να γυρίσω. Ένα στενό κρεβάτι βαλμένο στη γωνιά έπιανε σχεδόν όλο το δωμάτιο, και τα υπόλοιπα έπιπλα ήταν τρεις συνηθισμένες καρέκλες γεμάτες με κάθε είδους κουρέλια κι ένα τραπέζι κουζίνας μπροστά από ένα ντιβάνι πέτσινο, έτσι που με κόπο μπορούσες να περάσεις ανάμεσα από το τραπέζι και το κρεβάτι.

»Ένα αναμμένο κερί σ' ένα σιδερένιο καντηλέρι, παρόμοιο μ' αυ-

τό του άλλου δωματίου, ήταν επάνω στο τραπέζι. Ένα μωρό, το πολύ τριών βδομάδων, κλαψούριζε ξαπλωμένο στο κρεβάτι. Μια γυναίκα άρρωστη και χλομή το “άλλαζε” ή μάλλον του ξανάδενε τις πάνες. Φαινόταν να είναι νέα και ήταν ατημέλητα ντυμένη· έβλεπες πως τώρα άρχιζε να σηκώνεται μετά τη γέννα. Όσο για το μωρό, δεν σταματούσε να φωνάζει περιμένοντας το αδύνατο στήθος της μητέρας του. Επάνω στο ντιβάνι κοιμόταν ένα άλλο παιδί, ένα κοριτσάκι τριών χρονών, που του είχαν ρίξει για σκέπασμα κάποιο ρούχο, μάλλον ένα φράκιο. Δίπλα στο τραπέζι στεκόταν ένας άντρας ντυμένος με μια ρεντιγκότα πολύ κουρελιασμένη (είχε βγάλει κιόλας το παλτό του και το είχε βάλει πάνω στο κρεβάτι), και ξετύλιγε ένα πακέτο από μπλε χαρτί που περιείχε ένα κιλό άσπρο ψωμί και δυο μικρά λουκάνικα. Υπήρχε ακόμη πάνω στο τραπέζι μια τσαγιέρα γεμάτη και ξεροκόμματα από μαύρο ψωμί. Κάτω από το κρεβάτι μπορούσες να διακρίνεις μια ανοιχτή βαλίτσα και δυο μπόγους που περιείχαν ρούχα.

»Με μια λέξη, επικρατούσε μια φοβερή ακαταστασία. Ο κύριος και η κυρία από την πρώτη ματιά μου φάνηκαν πως ήταν καθωσπρέπει, αλλά οδηγήθηκαν απ’ τη φτώχεια σ’ αυτήν την κατάσταση του εξευτελισμού, όπου η ακαταστασία υπερνικάει κάθε προσπάθεια να την καταπολεμήσεις και κάνει τους ανθρώπους να φτάσουν στην πικρή ανάγκη να βρίσκουν σ’ αυτήν την ακαταστασία κάποια πικρή και ειδικητική ευχαρίστηση.

»Όταν μπήκα, ο κύριος που είχε κι αυτός φτάσει πριν λίγο ξεδίπλωσε τις προμήθειές του και συζητούσε με τη γυναίκα του με μεγάλη νευρικότητα· εκείνη δεν είχε τελειώσει ακόμη με το φάσκιωμα του μωρού και είχε αρχίσει κιόλας να κλαίει· είναι πιθανόν τα νέα που της έφερε ο άντρας της να ήταν άσχημα, όπως συνήθως. Το πρόσωπο του κυρίου μου φάνηκε ευπρεπές, ευχάριστο. Ήταν ένας άντρας περίπου είκοσι οκτώ χρονών, μελαχρινός, ξερακιανός, που είχε μαύρες φαβορίτες και είχε ξυρισμένο εντελώς το πηγούνι. Είχε ύφος λυπημένο και το βλέμμα του ήταν σκυθρωπό, αλλά με μια απόχρωση αρρωστημένης περηφάνιας, που φαινόταν να θίγεται εύκολα. Όταν μπήκα έγινε μια παράξενη σκηνή.

»Υπάρχουν άνθρωποι που βρίσκουν μεγάλη ευχαρίστηση στην οξυθυμία τους, κυρίως όταν προσβάλλονται (πράγμα που δεν αργεί καθόλου να συμβεί), τόσο που να γίνονται έξω φρενών· σε μια τέτοια στιγμή θα έλεγε κανείς πως βρίσκουν περισσότερη ικανοποίηση να είναι προσβλημένοι από το να μην είναι. Αργότερα, αυτοί οι οξύθυμοι άνθρωποι αισθάνονται τους πόνους της μετάνοιας, εάν φυσικά είναι έξυπνοι και αν είναι σε θέση να καταλάβουν ότι παραφέρθηκαν δέκα φορές περισσότερο απ' ό,τι έπρεπε. Ο κύριος εκείνος με κοίταξε μια στιγμή με έκπληξη, ενώ το πρόσωπο της γυναίκας του εκδήλωνε το φόβο, σαν η εμφάνιση κάποιου ανθρώπου μέσα στο δωμάτιό τους να αποτελούσε ένα φοβερό γεγονός. Αλλά ξαφνικά, πριν ακόμα προφτάσω να πω δυο λέξεις, έπεσε πάνω μου σαν λυσσασμένος. Ήταν βαθιά προσβλημένος που έβλεπε έναν ευπαρουσίαστο άνθρωπο να τολμά να μπαίνει, χωρίς να έχει δουλειά, μέσα στην τρώγλη του και να κοιτάζει το άθλιο περιβάλλον του για το οποίο αυτός ο ίδιος ντρεπόταν. Φυσικά, χάρηκε κιόλας που του δινόταν η ευκαιρία να μιλήσει σε κάποιον για τις αποτυχίες του. Σε μια στιγμή μάλιστα, νόμισα πως θα ερχόταν να με χτυπήσει. Έγινε χλομός, σαν μια γυναίκα που βρίσκεται σε κατάσταση υστερίας, πράγμα που τρόμαξε τη γυναίκα του.

— Πώς τολμήσατε να μπειτε έτσι! Πηγαίνετε! φώναξε τρέμοντας και μην μπορώντας σχεδόν να προφέρει τις λέξεις.

»Αλλά αμέσως είδε το πορτοφόλι στα χέρια μου.

— Νομίζω πως σας έπεσε αυτό, είπα σε τόνο ήρεμο και ξερό όσο μου ήταν δυνατό (ήταν άλλωστε ο τόνος που άρμοζε).

»Ορθιος μπροστά μου, κατατρομαγμένος, ο άνθρωπος έκανε αρκετή ώρα σαν να μην κατάλαβε τίποτα. Μετά, με μια γρήγορη χειρονομία, ψηλάφησε την τσέπη του, άνοιξε διάπλατα το στόμα του και χτύπησε το μέτωπο.

— Θεέ μου, πού το βρήκατε; Πώς έγινε;

»Του εξήγησα με λίγες λέξεις και με τόνο ακόμη πιο ξερό, πως είχα περιμαζέψει το πορτοφόλι, πως έτρεξα πίσω του φωνάζοντάς τον και τέλος, πως τον ακολούθησα τέσσερα τέσσερα τα σκαλιά στη σκάλα σχεδόν ψηλαφίζοντας.

»— Ω, Θεέ μου! φώναζε γυρίζοντας προς τη γυναίκα του. Είναι όλα μας τα χαρτιά, τα τελευταία μου εργαλεία, εδώ είναι όλα... Ω! κύριε, ξέρετε τι υπηρεσία κάνατε για μένα; Θα ήμουν ένας άνθρωπος χαμένος!

»Σχεδόν αμέσως είχα πιάσει το πόμολο της πόρτας για να βγω χωρίς να απαντήσω, αλλά πνίγηκα από ένα δυνατό βήχα, τόσο ορμητικό που με κόπο μπορούσα να στέκομαι όρθιος. Είδα τον κύριο να γυρίζει εδώ κι εκεί για να μου βρει μια άδεια καρέκλα· άρπαξε τέλος τα κουρέλια που ήταν πάνω σε μια καρέκλα, τα πέταξε στο πάτωμα και με έβαλε να καθίσω βιαστικά αλλά με προφύλαξη. Ο βήχας μου παρατεινόταν ακόμη κάπου τρία λεπτά. Όταν συνήλθα, καθόταν δίπλα μου σε μια άλλη καρέκλα, που την είχε αδειάσει χωρίς αμφιβολία από τα ρούχα, και με κοίταζε εξεταστικά.

»Έχετε... υποφέρετε; είπε σε τόνο που παίρνουν συνήθως οι γιατροί πλησιάζοντας τους ασθενείς τους. Είμαι κι εγώ... της ιατρικής (δεν είπε τη λέξη “γιατρός”), και λέγοντας αυτό έδειξε με μια κίνηση το δωμάτιο, σαν να διαμαρτυρόταν για την τωρινή του κατάσταση. Βλέπω πως εσείς...

»Είμαι φυματικός, πρόφερα λακωνικά, ενώ συγχρόνως σηκώνόμουν.

»Σηκώθηκε κι εκείνος μ' ένα πήδημα.

»Έσως να υπερβάλλετε... Με μια θεραπεία...

»Ήταν πολύ ταραγμένος και δεν μπορούσε να συνέλθει· κρατούσε το πορτοφόλι στο αριστερό του χέρι.

»— Ω, μην ανησυχείτε! τον διέκοψα και πάλι πιάνοντας το πόμολο της πόρτας· εξετάστηκα την περασμένη εβδομάδα από τον Μπ-ν (κι εκεί ακόμη ανέφερα το όνομα του Μπ-ν) και η υπόθεσή μου είναι ξεκαθάρη. Με συγχωρείτε...

»Είχα κι νέου την πρόθεση να ανοίξω την πόρτα και να αφήσω το γιατρό ντροπιασμένο, ευγνώμονα και συντριμμένο από ντροπή, αλλά ο καταραμένος μου βήχας με ξανάπιασε ακριβώς εκείνη τη στιγμή. Ο γιατρός με έβαλε τότε να ξανακαθίσω και επέμενε να ξεκουραστώ· γύρισε προς τη γυναίκα του που, χωρίς να μετακινήθει από τη θέση της, μου είπε μερικά λόγια ευπροσήγορα ευγνωμοσύ-

νης. Λέγοντάς τα ταράχτηκε τόσο πολύ που τα στεγνά και αχρωμάτιστα μάγουλά της κατακοκκίνισαν. Έμεινα, αλλά μ' ένα ύφος που έδειχνε κάθε στιγμή πως φοβάμαι τρομερά μήπως τους ενοχλώ (ήταν το ύφος που άρμोजε). Παρατήρησα πως η μεταμέλεια βασάνιζε το γιατρό μου, που δεν άντεξε και είπε:

— Εάν εγώ..., άρχισε σταματώντας σε κάθε στιγμή και πηδώντας από τη μια φράση στην άλλη, σας είμαι τόσο ευγνώμων και είμαι τόσο ένοχος απέναντί σας... εγώ... βλέπετε —έδειξε και πάλι το δωμάτιο— αυτήν τη στιγμή βρίσκομαι σε μια τέτοια κατάσταση...

— Ω, είπα, τα ξέρω· η περίπτωση δεν έχει τίποτε το καινούργιο· έχετε ασφαλώς χάσει τη θέση σας και ήρθατε στην πρωτεύουσα για να εξηγηθείτε και για να βρείτε μια άλλη, έτσι δεν είναι;

— Από πού... το ξέρετε; ρώτησε γεμάτος απορία.

— Αυτό φαίνεται από την πρώτη ματιά, απάντησα και άθελά μου πήρα ειρωνικό ύφος. Πολλοί άνθρωποι φτάνουν εδώ από την επαρχία με ελπίδες· κάνουν βήματα και διαβήματα και ζουν έτσι από μέρα σε μέρα.

— Άρχισε να μιλάει με μια ξαφνική θέρμη· τα χείλη του έτρεμαν, και μπορώ να πω ότι ο θρήνος του και η διήγησή του με συγκίνησαν· έμεινα σίτι του περίπου μια ώρα. Μου διηγήθηκε την ιστορία του που, εδώ που τα λέμε, δεν είχε τίποτε το ασυνήθιστο. Γιατρός της επαρχίας, στην υπηρεσία του κράτους, έπρεπε θύμα ραδιουγκίας που σ' αυτήν είχε μπλεχτεί και το όνομα της γυναίκας του. Η υπερηφάνεια του είχε θιχτεί και παραφέρθηκε· έγιναν όμως αλλαγές και ήρθαν στα πράγματα οι εχθροί του, που τον υπονόμευσαν και έκαναν παράπονα εναντίον του· έτσι έχασε τη θέση του και με τα τελευταία του χρήματα ήρθε στην Πετρούπολη για να εξηγηθεί. Εκεί, όπως πάντα, τον ταλαιπώρησαν πολύ καιρό για να τον δεχτούν σε ακρόαση· μετά τον άκουσαν, μετά του έδωσαν αρνητική απάντηση, κατόπιν του έδωσαν υποσχέσεις, του φέρθηκαν αυστηρά, τον διέταξαν να εκθέσει την υπόθεσή του γραπτώς και τέλος αρνήθηκαν να δουν το υπόμνημά του και του είπαν να υποβάλει μια αίτηση. Με δυο λόγια, έτρεχε πέντε ολόκληρους μήνες και ξόδεψε όσα χρήματα είχε· τα φορέματα της γυναίκας του τα είχαν βάλει ενέχυρο στο

ενεχυροδανειστήριο, μέχρι το τελευταίο· και συνέπεσε τότε να γεννηθεί και το παιδί και... και... “σήμερα μου κοινοποίησαν την οριστική απόρριψη της αίτησής μου· δεν έχω, για να το πω έτσι, ούτε ψωμί, δεν έχω τίποτα και η γυναίκα μου σηκώθηκε μετά τη γέννα. Εγώ, εγώ...”.

»Πετάχτηκε ξαφνικά και γύρισε από την άλλη μεριά. Η γυναίκα του έλλαιγε σε μια γωνιά· το μωρό ξανάρχισε να κλαψουρίζει. Άνοιξα το σημειωματάριό μου και έγραψα μερικές σημειώσεις. Όταν τελείωσα και σηκώθηκα, τον είδα όρθιο μπροστά μου και με κοίταζε με μια δειλή περιέργεια.

»— Σημείωσα το όνομά σας και όλα τα υπόλοιπα, του είπα. Τον τόπο όπου υπηρετούσατε, το όνομα του νομάρχη σας, τις ημερομηνίες και τους μήνες. Έχω ένα φίλο, συμμαθητή μου, με το όνομα Μπαχμούτοβ. Ο θεός του, ο Πέτρος Ματβέγιεβιτς Μπαχμούτοβ, είναι κρατικός σύμβουλος εν ενεργεία και υπηρετεί ως διευθυντής...

»— Ο Πέτρος Ματβέγιεβιτς Μπαχμούτοβ! φώναξε ο γιατρός μου κατασυγκινημένος· μα απ’ αυτόν εξαργτάται σχεδόν όλη αυτή η υπόθεση!

»Και πραγματικά, στην ιστορία του γιατρού μου και στη λύση της, στην οποία συνετέλεσα μ’ έναν τρόπο απροσδόκητο, όλα συνδέθηκαν και τακτοποιήθηκαν κατά τις προγνώσεις, όπως στα μυθιστορήματα. Είπα σ’ εκείνους τους φτωχούς ανθρώπους να μη στηρίξουν καμιά ελπίδα σ’ εμένα, λέγοντας πως και εγώ ο ίδιος ήμουν ένας φτωχός μαθητής (επίτηδες ταπεινώθηκα τόσο, γιατί ήταν καιρός που είχα τελειώσει τις σπουδές μου στο κολέγιο). Πρόσθεσα ότι δεν ήταν ανάγκη να γνωρίζουν το όνομά μου, αλλά ότι θα πάω αμέσως στο Βασίλειβσκι Οστρόβ για να δω το φίλο μου Μπαχμούτοβ. Ήμουν σίγουρος πως ο θεός του, ο κρατικός σύμβουλος εν ενεργεία, γεροντοπαλίκαρα, χωρίς παιδιά, αγαπάει το φίλο μου με πάθος, βλέποντας στο πρόσωπό του τον τελευταίο απόγονο της οικογένειάς του. Ίσως, είπα τελειώνοντας, αυτός ο φίλος θα μπορέσει να κάνει κάτι για σας, και φυσικά για μένα μέσω του θεού του.

»— Εάν μ’ άφηναν μονάχα να εξηγηθώ μπροστά στην εξοχότητά του! Εάν μπορούσα να έχω την τιμή να δικαιολογηθώ προφορικά!

φώναζε αυτός ριγώντας σαν να είχε πυρετό, ενώ τα μάτια του σπινθηροβολούσαν.

»Αυτή ακριβώς ήταν η έκφραση που μεταχειρίστηκε: “Εάν μπορούσα να έχω την τιμή...”. Αφού επανέλαβα ακόμα μια φορά ότι η υπόθεση θα αποτύχει βέβαια, και ότι όλες οι προσπάθειές μας θα μείνουν άκαρπες, πρόσθεσα πως εάν δεν περάσω από το σπίτι τους αύριο το πρωί, αυτό θα σημαίνει πως όλα θα έχουν τελειώσει και πως δεν είχαν να περιμένουν τίποτε. Με συνόδευσαν με μεγάλες υποκλίσεις και φαίνονταν πως σχεδόν είχαν χάσει τα μυαλά τους. Ποτέ δεν θα ξεχάσω την έκφραση του προσώπου τους. Πήρα ένα αμάξι και πήγα αμέσως στο Βασίλειβσκι Οστρόβ.

»Τα περισσότερα χρόνια στο κολέγιο, ο Μπαχμούτοβ κι εγώ ήμασταν σε μια συνεχή έχθρα. Τον είχαμε για αριστοκράτη, έτσι τουλάχιστον τον έλεγα εγώ. Ήταν πάντοτε καλοντυμένος και ερχόταν με το δικό του αμάξι. Δεν ήταν υπερήφανος, ήταν πάντοτε εξαιρετικός φίλος, και συνεχώς με καλή διάθεση, καμιά φορά μάλιστα πολύ σπιρτόζος, αν και δεν έκοβε αρκετά το μυαλό του· εντούτοις, ήταν πάντοτε ο πρώτος μέσα στην τάξη, και εγώ δεν ήμουν ποτέ πρώτος σε τίποτε. Όλοι οι συμμαθητές του τον αγαπούσαν εκτός από μένα. Όλα αυτά τα χρόνια προσπάθησε πολλές φορές να με πλησιάσει, αλλά κάθε φορά εγώ του γύριζα την πλάτη με ύφος σκυθρωπό και θυμωμένο. Ήταν περίπου ένας χρόνος που δεν τον είχα δει· είχε μπει στο Πανεπιστήμιο. Όταν μπήκα στο σπίτι του κατά τις εννιά το βράδυ (όχι χωρίς τυπικές διατυπώσεις, γιατί οι υπηρέτες με ανήγγειλαν), με δέχτηκε στην αρχή με έκπληξη και μάλιστα αρκετά ψυχρά, μα δεν άργησε να ξαναβρεί την ευθυμία του και κοιτάζοντάς με άρχισε ξαφνικά να γελάει:

— Πώς σας ήρθε και θελήσατε να με δείτε, Τερέντιεβ; φώναζε με την εγκάρδια ανεμελιά του· το ύφος του ήταν καμιά φορά απότομο, αλλά ποτέ προσβλητικό· ήταν ακριβώς αυτό που αγαπούσα σ’ αυτόν και που εντούτοις ήταν η αιτία που τον μισούσα. Αλλά τι συμβαίνει λοιπόν; φώναζε με τρόμο, είστε τόσο άρρωστος;

»Ο βήχας με είχε ξαναπιάσει, σωριάστηκα σε μια καρέκλα και δεν μπορούσα σχεδόν να αναπνεύσω.

»— Μην ανησυχείτε, είπα, είμαι φυματικός· ήρθα να σας ζητήσω μια χάρη.

»Εκπληκτος, κάθισε, ενώ του διηγούμουν όλη την ιστορία του γιατρού, εξηγώντας του πως θα μπορούσε ίσως να κάνει κάτι από μέρους του, έχοντας τόσο μεγάλη επιρροή στον θείο του.

»— Θα το κάνω, θα το κάνω το δίχως άλλο· αύριο κιόλας θα πάω στον θείο μου· είμαι μάλιστα πολύ χαρούμενος, και διηγηθήκατε τόσο χαριτωμένα όλα αυτά... Αλλά πώς σας ήρθε η ιδέα, Τερέντιεβ, να αποταθείτε παρ' όλα αυτά σ' εμένα;

»— Όλα εξαρτώνται από τον θείο σας σ' αυτήν την υπόθεση· εξάλλου Μπαχμούτοβ, ήμασταν πάντοτε εχθροί και όπως είσατε άνθρωπος με ευγενικό χαρακτήρα, σιέφτηκα πως δεν θα αρνηθείτε μια χάρη σ' έναν εχθρό, πρόσθεσα με κάποια ειρωνεία.

»— Όπως ακριβώς αποτάθηκε ο Ναπολέον στην Αγγλία! φώναζε γελώντας. Ναι, θα κάνω ό,τι είναι δυνατόν, θα το κάνω! Θα πάω μάλιστα τώρα αμέσως, εάν είναι δυνατόν! έσπευσε να προσθέσει, βλέποντάς με να σηκώνομαι με ύφος σοβαρό και αυστηρό.

»Πραγματικά, αυτή η υπόθεση τακτοποιήθηκε μ' έναν τρόπο εντελώς απροσδόκητο και για δική μας ικανοποίηση. Σε ενάμιση μήνα ο γιατρός μας απόκτησε μια καινούργια θέση σε μια άλλη επαρχία· του έδωσαν τα έξοδα της μετακίνησής του και του χορήγησαν μάλιστα και ένα χρηματικό βοήθημα. Υποπτεύομαι πως ο Μπαχμούτοβ είχε πείσει το γιατρό να δεχτεί απ' αυτόν δανεικά. Πήγαινε και τον έβλεπε συχνά (τότε κι εγώ σταμάτησα επίτηδες τις επισκέψεις μου, κι όταν καμιά φορά ο γιατρός ερχόταν στο σπίτι μου, τον δεχόμουν σχεδόν ψυχρά)· αυτούς τους έξι μήνες συνάντησα τον Μπαχμούτοβ μία ή δύο φορές και ξαναειδωθήκαμε μια τρίτη φορά όταν γιορτάζαμε την αναχώρηση του γιατρού. Ο Μπαχμούτοβ έδωσε στο σπίτι του ένα αποχαιρετιστήριο γεύμα με σαμπάνια· η γυναίκα του γιατρού παραβρέθηκε επίσης, αλλά μας άφησε νωρίς για να πάει να ασχοληθεί με το μωρό. Ήταν κατά τις αρχές του Μάη, η βραδιά ήταν ωραία και η πελώρια σφαίρα του ήλιου κατέβαινε στα νερά του κόλπου. Ο Μπαχμούτοβ με συνόδεψε στο σπίτι· περάσαμε από τη γέφυρα Νικολάγιεβιτς και ήμασταν κι οι δυο λίγο πιωμέ-

νοι. Μου έλεγε πόσο ήταν ικανοποιημένος για την ευτυχή έκβαση της υπόθεσης· με ευχαριστούσε, δεν ξέρω για τι πράγμα, μου εξηγούσε την ευχαρίστηση που αισθανόταν ύστερα από την καλή πράξη και διατεινόταν πως όλος ο έπαινος ανήκει σε μένα. Έδινε άδικο στους ανθρώπους που διδάσκουν και διατείνονται σήμερα πως μια ατομική καλή πράξη δεν έχει καμιά αξία.

»Μια ακάθεκτη επιθυμία να μιλήσω με κυρίευσε και μένα.

— Αυτός που επιβουλεύεται την ατομική αγαθοεργία, άρχισα, επιβουλεύεται τη φύση του ανθρώπου και περιφρονεί την προσωπική του αξιοπρέπεια. Όμως, η οργάνωση της “κοινωνικής φιλανθρωπίας” και το ζήτημα της προσωπικής ελευθερίας είναι δυο πράγματα διαφορετικά, που δεν αποκλείει το ένα το άλλο. Η ατομική καλή πράξη συνεχίζει να υπάρχει, γιατί είναι μια ζωτική ανάγκη να ασκήσει κανείς άμεση επιρροή στον πλησίον του. Υπήρχε στη Μόσχα ένας γέρος στρατηγός, δηλαδή ένας “κρατικός σύμβουλος εν ενεργεία”, που είχε γερμανικό όνομα. Είχε περάσει τη ζωή του με το να επισκέπτεται τις φυλακές και τους εγκληματίες· κάθε γκρουπ από κατ’άδικους τους οποίους ετοίμαζαν για αποστολή στη Σιβηρία, ήξερε από πριν πως θα είχε την επίσκεψη αυτού του γέρου στο βουνό Μπαρμπόβι. Αυτός έκανε τη δουλειά του με πολλή σοβαρότητα και ευλάβεια· έφτανε, περνούσε μπροστά από όλους τους κατ’άδικους των καταναγκαστικών έργων που τον περιτριγύριζαν, και σταματώντας μπροστά στον καθένα τους, ρωτούσε τις ανάγκες τους, μα δεν έκανε σχεδόν ποτέ νουθεσίες και τους αποκαλούσε όλους “φτωχοί μου φίλοι”. Μοίραζε χρήματα, τους έστελνε τα απαραίτητα εφόδια, πάνινες γκέτες για τα πόδια και πανί· μερικές φορές τούς έφερνε μικρά θρησκευτικά βιβλία και τα έδινε σ’ αυτούς που ήξεραν να διαβάζουν, βαθιά πεπεισμένος πως θα τα ξεφύλλιζαν στο δρόμο και πως θα έκαναν γνωστό το περιεχόμενο σ’ εκείνους που δεν ήξεραν να διαβάζουν... Τους ρωτούσε σπάνια για τα κακουργήματά τους· περισσότερο άκουγε εκείνους που από μόνοι τους άρχιζαν τις εκμυστηρεύσεις. Δεν έκανε καμιά διάκριση ανάμεσα στους εγκληματίες και τους έβαζε όλους στην ίδια μοίρα. Τους μιλούσε σαν να ήταν αδέρφια του· αυτοί τον έβλεπαν σαν πατέρα τους. Εάν παρατηρούσε μέσα στο

γκρουπ μια γυναίκα με παιδί στην αγκαλιά, πλησίαζε, χάιδευε το παιδί και έκανε στράκες με τα δάχτυλα για να το κάνει να γελάσει. Έτσι πέρασε όλη του τη ζωή μέχρι το θάνατό του· τέλος έφτασε να είναι γνωστός σ' όλη τη Ρωσία και σ' όλη τη Σιβηρία, περισσότερο δε στους κατάδικους. Ένας άνθρωπος που ήταν στη Σιβηρία μου διηγήθηκε ότι ήταν αυτός ο ίδιος μάρτυρας του τρόπου με τον οποίον οι εγκληματίες, οι πιο πωρωμένοι, θυμούνταν τον “στρατηγό”, αν και αυτός, όταν επισκεπτόταν τις αποστολές, σπάνια μπορούσε να δώσει περισσότερα από είκοσι καπίκια στον καθένα απ' αυτούς. Είναι αλήθεια πως εκείνοι οι άνθρωποι δεν μιλούσαν γι' αυτόν ούτε πολύ θερμά, ούτε μάλιστα τον νοσταλγούσαν σοβαρά. Καμιά φορά, ένας απ' αυτούς τους “δυστυχημένους”, που είχε ίσως σκιστώσει μια ντουζίνα ανθρώπους ή είχε μαχαιρώσει έξι παιδιά μόνο και μόνο από ευχαρίστηση να σκοτώνει (λέγουν πως υπάρχουν κακούργοι αυτού του είδους), έβγαζε έναν αναστεναγμό και φώναζε: “Τι γίνεται ο γερο-στρατηγός; Ποιος ξέρει εάν ακόμα ζει!”. Αυτήν τη σκέψη την έκανε έτσι στα καλά καθούμενα και ίσως μια φορά στα είκοσι χρόνια. Την έλεγε μάλιστα μ' ένα χαμόγελο, κι αυτό ήταν όλο. Αλλά ποιος σάς λέει πως ένας σπόρος δεν είχε ριχτεί για πάντα μέσα σ' αυτή την ψυχή από το “γερο-στρατηγό”, που την πράξη του ο άνθρωπος την κρατούσε ακόμα στη θύμηση ύστερα από είκοσι χρόνια; Μπορείτε να ξέρετε, Μπαχμούτοβ, την επιρροή αυτής της κοινωνίας της μιας ανθρώπινης ύπαρξης σε μιαν άλλη, στην τύχη αυτής της άλλης;... Εδώ είναι μια ολόκληρη ζωή και υπάρχουν αμέτρητες κρυφές διακλαδώσεις που μας ξεφεύγουν. Ο καλύτερος σκακιστής δεν μπορεί να προβλέπει παρά μονάχα μερικές κινήσεις του αντιπάλου του· μιλούσαν κάποτε, σαν θαύμα, για έναν Γάλλο σκακιστή που μπορούσε να λογαριάζει δέκα κινήσεις από πριν. Έτσι, πόσες είναι εδώ οι κινήσεις και οι συνδυασμοί που μας ξεφεύγουν; Ρίχνοντας το σπόρο, κάνοντας ποιος ξέρει με ποιον τρόπο την “αγαθοεργία” σας, την καλή σας πράξη, δίνετε ένα μέρος από την προσωπικότητά σας και παίρνετε ένα μέρος από μια άλλη· υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των δύο υπάρξεών σας· λίγη προσοχή και έχετε ήδη ανταμειφθεί με μια καινούργια γνώση, με τις πιο αναπάντεχες ανακαλύψεις. Θα τελειώ-

νατε φυσικά θεωρώντας την καλή σας πράξη σαν μια επιστήμη· θα επικρατήσει σ' όλη σας τη ζωή και ίσως θα τη γεμίσει ολοκληρωτικά. Από την άλλη μεριά, όλες οι σκέψεις σας, όλοι οι σπόροι που έχετε ρίξει και ίσως κιόλας να έχετε ξεχάσει, θα κάνουν ρίζα και θα αναπτυχθούν. Αυτός που τους δέχτηκε από εσάς θα τους μεταδώσει σε κάποιον άλλον. Και ποιος ξέρει πόση θα είναι η συμμετοχή σας στο μέλλον για την τύχη της ανθρωπότητας; Και εάν η γνώση σας και μια ζωή αφιερωμένη σ' αυτό το είδος της απασχόλησης θα σας ανυψώσουν τελικά ως το σημείο να μπορέσετε να σπείρετε έναν τεράστιο σπόρο, να αφήσετε ως κληρονομιά στον κόσμο μια σκέψη, τότε... Και τα λοιπά. Μίλησα πολύ γι' αυτό το θέμα.

— Και να σκεφτεί κανείς πως σ' εσάς έχουν αρνηθεί τη ζωή! φώναξε ο Μπαχμούτοβ, σαν να κατηγορούσε φλογερά κάποιον.

»Εκείνη τη στιγμή ήμασταν ακουμπισμένοι στο παραπέτο της γέφυρας και κοιτάζαμε τον Νέβα.

— Ξέρετε τι σκέψη μου ήρθε στο μυαλό; είπα σκύβοντας περισσότερο πάνω από το κιγκλίδωμα.

— Θα θέλατε να πέσετε στο νερό; φώναξε ο Μπαχμούτοβ σχεδόν τρομαγμένος (ίσως είχε διαβάσει αυτήν τη σκέψη στο πρόσωπό μου).

— Όχι, για την ώρα περιορίζομαι στον εξής συλλογισμό: Μου μένουν τώρα δυο ή τρεις μήνες ζωής, ίσως τέσσερις· αλλά ας πάρουμε, λόγου χάρη, τη στιγμή που θα έχω μόνο δυο μήνες και ας υποθέσουμε πως εκείνη τη στιγμή θέλω να κάνω μια καλή πράξη που θα απαιτούσε δουλειά, τρεχάματα, φροντίδες, κάτι σαν την υπόθεση του γιατρού. Σ' αυτήν την περίπτωση θα έπρεπε να παραιτηθώ απ' αυτήν την καλή πράξη, από έλλειψη χρόνου, και να ψάξω για μια άλλη που να είναι λιγότερο σπουδαία και να είναι μέσα στις δυνατότητές μου (εάν, εντούτοις, το πάθος με παρέσυρε μέχρι εκείνο το σημείο να κάνω καλές πράξεις). Συμφωνήστε πως είναι μια σκέψη διασκεδαστική!

»Ο καημένος ο Μπαχμούτοβ ήταν πολύ ανήσυχος για λογαριασμό μου· με συνόδευε μέχρι το σπίτι μου και είχε τη λεπτότητα να μην μου πει ούτε έναν παρήγορο λόγο· σχεδόν όλη την ώρα ήταν

σιωπηλός. Και παίρνοντας την άδειά μου μου έσφιξε θερμά το χέρι και με ρώτησε αν μπορούσε να ξανάρθει να με δει. Του απάντησα πως, εάν ήθελε να έρθει στο σπίτι μου ως “παρηγορητής” (γιατί, αν ήταν τόσο σιωπηλός, η επίσκεψή του θα είχε το σκοπό της παρηγοριάς και του το εξήγησα), η παρουσία του δεν θα ήταν για μένα τίποτε άλλο από μια επιθανάτια μνημόνευση. Σήκωσε τους ώμους, αλλά παραδέχτηκε πως είχα δίκιο· χωρίσαμε αρκετά ευγενικά, αντίθετα απ’ ό,τι περίμενα.

»Όλο εκείνο το βράδυ και τη νύχτα που ακολούθησε αισθάνθηκα να φυτρώνει μέσα μου η “τελευταία μου πεποίθηση”. Αρπάχτηκα άπληστα απ’ αυτήν την καινούργια σκέψη, την ανέλυσα με θέρμη απ’ όλες τις απόψεις και απ’ όλες της τις μορφές (δεν κοιμήθηκα τη νύχτα) και όσο περισσότερο εμβάθυνα, τόσο περισσότερο μάντευα πως με γέμιζε με περισσότερο τρόπο. Με κατέκλυσε ένας τρομερός φόβος που δεν μ’ άφηγε ούτε τις επόμενες ημέρες. Καμιά φορά, όταν σκεφτόμουν αυτόν το συνεχή μου φόβο, μ’ έπιανε μια καινούργια φρίκη. Συμπέραινα πως η “τελευταία μου πεποίθηση” είχε ριζώσει μέσα μου με πολλή δύναμη, για να μου φέρει ολέθρια μια λύση. Αλλά δεν είχα αρκετή τόλμη για να αποφασίσω. Τρεις εβδομάδες αργότερα, αυτές οι υπεκφυγές σταμάτησαν και απόκτησα την τόλμη, εξαιτίας ενός περιστατικού πολύ παράξενου.

»Σημειώνω εδώ, στην “Εξήγησή” μου, όλα αυτά τα νούμερα, όλες αυτές τις ημερομηνίες. Βέβαια, αυτό θα μου είναι αδιάφορο πολύ αργότερα, αλλά τώρα (και ίσως μονάχα γι’ αυτήν τη στιγμή) θέλω εκείνοι που θα κρίνουν την πράξη μου να μπορέσουν να δουν καθαρά, από ποια αλυσίδα λογικών συμπερασμάτων έφτασα στην “τελευταία μου πεποίθηση”.

»Έγραψα ότι απόκτησα την αποφασιστική τόλμη που μου έλειπε για να πραγματοποιήσω αυτήν την “τελευταία πεποίθηση” όχι ως αποτέλεσμα λογικού συμπεράσματος, αλλά ως αποτέλεσμα κάποιας απρόοπτης ώθησης ενός παράξενου γεγονότος που ίσως να μην έχει καμιά απολύτως σχέση με την πορεία της υπόθεσης.

»Εδώ και δέκα μέρες περίπου, ο Ρογκόζιν μού έκανε μια επίσκεψη εξαιτίας μιας υπόθεσης που τον αφορούσε και για την οποία δεν

υπάρχει λόγος να μιλήσω εδώ. Δεν τον είχα δει ποτέ προηγουμένως, αλλά είχα ακούσει να μιλούν πολύ γι' αυτόν. Του έδωσα όλες τις πληροφορίες που χρειαζόταν και δεν άργησε να φύγει. Μιας και είχε έρθει μόνον για τις πληροφορίες, οι σχέσεις μας θα μπορούσαν να περιοριστούν ως εκεί. Αλλά μου είχε κινήσει ζωντανά το ενδιαφέρον και όλη την ημέρα βρισκόμουν κάτω από την επιρροή τόσο παρ'όξενων σκέψεων, που αποφάσισα να του ανταποδώσω την επίσκεψη την επόμενη μέρα. Δεν έκρυψε τη δυσαρέσκειά του όταν με είδε και μου έκανε μάλιστα με "λεπτότητα" τον υπαινιγμό πως δεν υπήρχε λόγος να συνεχίσουμε τις σχέσεις μας. Πέρασα στο σπίτι του περίπου μια ώρα, που δεν ήταν χωρίς ενδιαφέρον ούτε για μένα, και νομίζω, ούτε για κείνον. Η αντίθεση ήταν τόσο απόλυτη μεταξύ μας, που δεν μπορούσες να μην τη διακρίνεις, κυρίως σ' εμένα. Ήμουν άνθρωπος του οποίου οι μέρες είναι μετρημένες· εκείνος, αντιθέτως, ήταν γεμάτος ζωή, ζούσε με το πάθος της παρούσας στιγμής, χωρίς να σκοτίζεται για τα "τελικά" συμπεράσματα, τα νούμερα ή κάθε άλλο που δεν έχει σχέση μ' εκείνο..., μ' εκείνο ας πούμε, μ' εκείνο που ήταν το αντικείμενο της τρέλας του. Ας μου συγχωρέσει ο κύριος Ρογκόζιν αυτήν την έκφραση και ας με θεωρήσει κακό λογοτέχνη, που δεν ξέρει να διατυπώσει τη σκέψη του. Παρ' όλη την αγένειά του, μου έδωσε την εντύπωση ανθρώπου έξυπνου, ικανού να καταλαβαίνει πολλά πράγματα, αν και δεν ενδιαφέρεται καθόλου γι' αυτό που δεν τον αφορά άμεσα. Δεν του έκανα κανέναν υπαινιγμό για την "τελευταία μου πεποίθηση", αλλά είχα κατά κάποιον τρόπο την αίσθηση πως του έφτασε μόνο να μ' ακούσει για να την μαντέψει. Ήταν σιωπηλός· αυτός ο άνθρωπος είναι τρομερά σιωπηλός. Τη στιγμή που έφευγα, του είπα πως παρ' όλες τις διαφορές και τις αντιθέσεις που μας χωρίζουν (οι ακρότητες συναντώνται), και αυτός ο ίδιος δεν ήταν ίσως τόσο μακριά απ' αυτήν την "τελευταία πεποίθηση", όπως ήθελε να πιστεύει. Μου απάντησε με μια δύστροπη γκριμάτσα, ξινίζοντας τα μούτρα του, μετά σηκώθηκε και πήγε να μου βρει το κασέτο μου, κάνοντας τάχα πως ήθελα να φύγω· με οδήγησε απλά έξω από το πένθιμο σπίτι του κάνοντας πως με ξεπροβοδίζει από ευγένεια. Το σπίτι του μου έκανε μεγάλη εντύπωση, θα έλεγε κανείς πως

είναι νεκροταφείο· αυτουνού όμως νομίζω πως του αρέσει· ζει μια ζωή πολύ έντονη και πολύ άμεση για να αισθάνεται την ανάγκη ενός πιο αξιαγάπητου περιβάλλοντος.

»Αυτή η επίσκεψη στου Ρογκόζιν με είχε κουράσει πολύ. Άλλωστε, ήμουν αδιάθετος από το πρωί· κατά το βράδυ αισθάνθηκα κάτι σαν λιποθυμία και έπεσα στο κρεβάτι μου· ορισμένες στιγμές με κατέκλυζε ένας έντονος πυρετός και μ' έκανε μάλιστα να παραμιλώ. Ο Κόλια έμεινε δίπλα μου μέχρι τις έντεκα η ώρα. Εντούτοις, τα θυμάμαι όλα όσα μου έλεγε, όλα όσα είπαμε. Αλλά, όταν μερικές στιγμές τα μάτια μου έκλειναν, έβλεπα πάντα τον Ιβάν Φόρμιτς που, μέσα στο όνειρό μου, είχε γίνει εκατομμυριούχος. Δεν ήξερε τι να τα κάνει αυτά τα εκατομμύρια, έσπαγε το κεφάλι του για να βρει τι να τα κάνει και τρέμοντας στην ιδέα μήπως του τα κλέψουν, αποφάσισε τέλος να τα παραχώσει. Τον συμβούλευα να λιώσει, καλύτερα, αυτήν την περιουσία, αντί να τα παραχώσει στη γη μάταια, και να κατασκευάσει με το λιωμένο χρυσάφι ένα μικρό φέρετρο για το παιδί του που το είχε αφήσει “και ξεπάγιασε”, αφού προηγουμένως ξεθάψει το σώμα του. Ο Σουρίκοβ δέχτηκε αυτήν την ειρωνική συμβουλή μου με δάκρυα ευγνωμοσύνης και έσπευσε να την εκτελέσει. Εγώ έφτυσα στη γη και τον άφησα εκεί. Όταν ανέκτησα εντελώς τις αισθήσεις μου, ο Κόλια με διαβεβαίωσε πως δεν είχα κοιμηθεί καθόλου και πως, όλη την ώρα, δεν είχα σταματήσει να του μιλάω για τον Σουρίκοβ. Είχα έκτακτες στιγμές μελαγχολίας και ταραχής, κι έτσι ο Κόλια έφυγε ανήσυχος. Σηκώθηκα για να κλειδώσω την πόρτα πίσω του, κι εκείνη τη στιγμή θυμήθηκα ξαφνικά έναν πίνακα που είχα δει το πρωί στο σπίτι του Ρογκόζιν, μέσα σε μια σάλα από τις πιο σκοτεινές του σπιτιού του, πάνω από μια πόρτα. Αυτός ο ίδιος μού τον είχε δείξει περνώντας και είχα μείνει, έτσι νομίζω, περίπου πέντε λεπτά μπροστά σ' εκείνον τον πίνακα, ο οποίος αν και δεν είχε καμιά καλλιτεχνική αξία, μου είχε φέρει μια παράξενη ανησυχία.

»Παρίστανε τον Χριστό τη στιγμή της Αποκαθήλωσης. Εάν δεν κάνω λάθος, οι ζωγράφοι έχουν τη συνήθεια να ζωγραφίζουν τον Χριστό ή όταν είναι επάνω στο Σταυρό ή μετά την Αποκαθήλωση, με μια απόχρωση υπερφυσικής ομορφιάς στο πρόσωπο. Προσπα-

θούν να διατηρήσουν σ' Αυτόν αυτήν την ομορφιά, ακόμη και τις στιγμές των πιο φοβικών βασάνων. Δεν υπήρχε τίποτε απ' αυτήν την ομορφιά στον πίνακα του Ρογκόζιν· ήταν η τέλεια απομίμηση ενός ανθρώπινου πτώματος, που είχε το αποτύπωμα του πόνου και είχε υποφέρει πριν ακόμη σταυρωθεί. Έβλεπε κανείς εκεί τα σημάδια από τις πληγές, την κακή μεταχείριση και τα άσχημα χτυπήματα που είχε δεχτεί από τους φρουρούς του και τον όχλο, όταν κουβαλούσε το σταυρό και έπεφτε κάτω απ' το βάρος του· τα μαρτύρια τελικά της σταύρωσης που Αυτός είχε υποφέρει έξι ολόκληρες ώρες (έτσι πρέπει να είναι κατά τον υπολογισμό μου). Ήταν πραγματικά το πρόσωπο ενός ανθρώπου που μόλις τον είχαν κατεβάσει από το σταυρό· είχε ακόμη αργιετή ζωή και ζεστασιά· η ακαμψία δεν είχε κάνει ακόμη τη δουλειά της, έτσι που στο πρόσωπο του νεκρού αντανακλούσε ο πόνος, σαν να μην είχε πάψει να τον αισθάνεται (αυτό ήταν πολύ καλά αποτυπωμένο από τον καλλιτέχνη). Εκείνο το πρόσωπο δεν ήταν καθόλου ωραιοποιημένο· όλα εκεί ήταν φυσικά, και έτσι πρέπει να ήταν οποιοδήποτε πρόσωπο μετά από παρόμοια μαρτύρια.

»Ξέρω πως η χριστιανική εκκλησία δίδασκε, από τους πρώτους ακόμη αιώνες, ότι τα μαρτύρια του Χριστού δεν ήταν συμβολικά αλλά αληθινά, και ότι πάνω στο σταυρό το σώμα του υποτάχτηκε, χωρίς κανέναν περιορισμό, στους νόμους της φύσης. Ο πίνακας παρουσίαζε λοιπόν ένα πρόσωπο φριχτά παραμορφωμένο από τα χτυπήματα, πρησμένο, γεμάτο από φριχτές και ματωμένες μελανιές, τα μάτια ανοιχτά, και αποτυπωμένη σ' αυτά η γυάλινη λάμψη του θανάτου· οι κόρες είχαν λοξέψει. Αλλά το πιο παράξενο ήταν η μοναδική και περίεργη ερώτηση που υπέβαλλε η θέα αυτού του καταβασανισμένου πτώματος· εάν όλοι οι μαθητές του, οι μελλοντικοί του Απόστολοι, οι γυναίκες που τον είχαν ακολουθήσει και στέκονταν στα πόδια του σταυρού, αυτοί που πίστευαν σ' Αυτόν και τον είχαν λατρεύει, εάν όλοι οι πιστοί του είχαν ένα παρόμοιο πτώμα μπροστά στα μάτια τους (και αυτό το πτώμα όφειλε να είναι ακριβώς έτσι), πώς μπορούσαν να πιστέψουν κοιτάζοντας ένα παρόμοιο πτώμα, πως ο μάρτυρας θα αναστηθεί; Χωρίς να το θέλεις, λες: εάν ο θά-

νατος είναι ένα πράγμα τόσο φριχτό, εάν οι νόμοι της φύσης είναι τόσο ισχυροί, πώς θα μπορέσει να τους υπερνικήσει; Πώς να τους ξεπεράσει όταν δεν λύνισαν τότε ούτε μπροστά σ' Εκείνον τον ίδιο που είχε, καθ' όλη του τη ζωή, υποτάξει τη φύση, η οποία τον υπάκουε, που είχε πει “Νεανίσκη εγέρθητι!” και η μικρή κόρη είχε σηκωθεί, “Λάζαρε δέυρο έξω!” και ο νεκρός είχε βγει από τον τάφο; Όταν κοιτάξεις εκείνον τον πίνακα, φαντάζεσαι τη φύση σαν ένα πελώριο, άσπλαγχο και βουβό ζώο. Ή καλύτερα θα ήταν ακριβέστερο, πολύ πιο ακριβέστερο, να την παρομοιάσεις με μια πελώρια μηχανή μοντέρνας κατασκευής, η οποία αθόρυβα και ανεπαίσθητα θα είχε ηλιθίως καταπιεί και καταβροχθίσει μια μεγάλη ύπαρξη χωρίς τιμές, μια ύπαρξη που μόνη αυτή αξίζει όλη τη φύση και όλους τους νόμους της, όλη τη γη, που ίσως να μην έχει δημιουργηθεί για κανέναν άλλο σκοπό παρά μονάχα για να εμφανιστεί αυτή η ύπαρξη!

»Έτσι, αυτό που εκείνος ο πίνακας φαίνεται να εκφράζει, είναι η ιδέα μιας δύναμης σκοτεινής, άσκοπης και ηλιθίας, αιώνιας, που όλα υποτάσσονται μπροστά της και που κυριαρχεί πάνω σας παρά τη θέλησή σας. Οι άνθρωποι που περιτριγύριζαν τον νεκρό, αν και ο πίνακας δεν παρουσίαζε κανέναν, θα πρέπει να αισθάνθηκαν μια στενοχώρια και μια φριχτή κατάπληξη εκείνο το βράδυ που τσάκισε μ' ένα χτύπημα όλες τους τις ελπίδες και σχεδόν την πίστη τους. Θα πρέπει να χώρισαν μ' έναν τρομερό φόβο, αν και καθένas απ' αυτούς κουβαλούσε μέσα του μια υπέρμετρη ιδέα, που ποτέ πια δεν θα ξεριζωνόταν μέσα από την καρδιά τους. Και εάν ο Δάσκαλος είχε μπορέσει να δει την ίδια του τη μορφή την παραμονή του μαρτυρίου, θα μπορούσε Αυτός ο ίδιος να βαδίζει προς τη σταύρωση και το θάνατο και να πεθάνει όπως πέθανε; Αυτή είναι ακόμη μια ερώτηση που έρχεται στο νου άθελά σου, όταν κοιτάς εκείνον τον πίνακα.

»Περίπου μιάμιση ώρα μετά την αναχώρηση του Κόλια, αυτές οι ιδέες στριφογύριζαν στο μυαλό μου. Ήταν ασυνάρτητες και χωρίς αμφιβολία παράφορες, αλλά δανείζονταν καμιά φορά έτσι ένα συγκεκριμένο πρόσχημα. Μπορεί ποτέ να δει κανείς με μορφή, αυτό που δεν έχει μορφή; Μου φαινόταν, στιγμές - στιγμές, πως έβλεπα αυτήν την άπειρη δύναμη, αυτό το κουφό ον, το σκοτεινό και το

βουβό να υλοποιείται μ' έναν τρόπο παράξενο και απερίγραπτο. Θυμάμαι πως είχα την εντύπωση πως κάποιος που κρατούσε ένα κερδί με πήρε από το χέρι και μου έδειξε ένα πελώριο και αποικρυστικό σφαλάγγι, διαβεβαιώνοντάς με πως ήταν εκείνο το σκοτεινό, κουφό και παντοδύναμο ον, αν και γελούσε με την αγανάκτηση που εκδήλωνα.

»Ανάβουν πάντοτε τη νύχτα, μέσα στο δωμάτιό μου, μια μικρή καντήλα μπροστά στα εικονίσματα· αν και είναι θαμπό και τρεμουλιαστό το φως της, επιτρέπει να διακρίνεις τα αντιειμένα και μπορείς ακόμη να διαβάσεις κάτω απ' αυτήν. Νομίζω πως ήταν λίγο μετά τα μεσάνυχτα· δεν κοιμόμουν καθόλου και ήμουν ξαπλωμένος με τα μάτια ανοιχτά· ξαφνικά η πόρτα του δωματίου μου άνοιξε και μπήκε ο Ρογκόζιν. Μπήκε, ξανάκλεισε την πόρτα, με κοίταζε χωρίς να πει λέξη και πήγε ήσυχα προς την καρέκλα που βρισκόταν στη γωνιά του δωματίου, σχεδόν κάτω από την καντήλα. Εγώ απόρησα και τον παρατηρούσα περιμένοντας να δω τι πήγαινε να κάνει. Ακούμπησε σ' ένα μικρό τραπέζι και με κοίταζε σιωπηλός. Δύο ή τρία λεπτά πέρασαν έτσι και η βουβαμάρα του, το θυμάμαι, με θύμωσε πολύ και με εξερέθισε. Γιατί δεν αποφάσιζε να μιλήσει; Έβρισκα, βέβαια, παράξενο που είχε έρθει σε μια ώρα τόσο περασμένη, αλλά θυμάμαι πως δεν απόρησα και πολύ. Αντιθέτως, αν και δεν του είχα εξηγήσει το πρωί καθαρά τη σκέψη μου, ήξερα εντούτοις πως την είχε καταλάβει· έτσι, εκείνη η σκέψη ήταν μιας τέτοιας φύσεως που άξιζε τον κόπο να έρθει να την ξανασυζητήσει, και μάλιστα σε μια ώρα τόσο προχωρημένη. Πίστευα πως είχε έρθει γι' αυτόν το σκοπό. Είχαμε χωριστεί το πρωί αρκετά εχθρικά και θυμάμαι μάλιστα πως με είχε κοιτάξει, μια ή δυο φορές, μ' ένα ύφος πολύ σαρκαστικό. Ήταν ακριβώς εκείνη η ίδια εντύπωση του σαρκασμού που διάβαζα τώρα στο βλέμμα του και η οποία με είχε προσβάλει. Όσο για το αν είχα αληθινά μπροστά μου τον ίδιο τον Ρογκόζιν και όχι μια οπτασία ή μια παραισθήση του πυρετού, στην αρχή δεν είχα καμιά αμφιβολία. Μια τέτοια σκέψη δεν μου είχε έρθει καθόλου στο μυαλό.

»Εν τω μεταξύ, εκείνος καθόταν πάντοτε και συνέχιζε να με κοι-

τάζει με το κοροϊδευτικό του χαμόγελο. Γύρισα με θυμό πάνω στο κρεβάτι μου, ακούμπησα στο προσκέφαλό μου και άρχισα να μιμούμαι τη σιωπή του, ακόμη κι αν αυτή η σιωπή παρατεινόταν επ' άπειρον. Δεν ξέρω γιατί, ήθελα το δίχως άλλο να μιλήσει πρώτος. Νομίζω πως είκοσι λεπτά πέρασαν έτσι, και τότε, εντελώς ξαφνικά, μια σιέφη πέρασε από το μυαλό μου: Ποιος ξέρει; Ίσως να μην είναι ο Ρογκόζιν, αλλά μόνο ένα φάντασμα!

»Δεν είχα ποτέ μου δει το παραμικρό φάντασμα κατά τη διάρκεια της αρρώστιας μου, ούτε πριν απ' αυτήν. Και από την παιδική μου ηλικία ακόμη μέχρι αυτήν τη στιγμή, δηλαδή προσφάτως, αν και δεν πιστεύω καθόλου στα φαντάσματα, πάντοτε νομίζω πως αν δω έστω και ένα μονάχα, θα πεθάνω επιτόπου. Όμως, όταν μου ήρθε η ιδέα πως δεν ήταν ο Ρογκόζιν αλλά ένα φάντασμα, θυμάμαι πως δεν ένιωσα κανέναν τρόμο. Ή καλύτερα φουρκίστηκα. Πράγμα παραξένο επίσης και το γεγονός ότι δεν με απασχολούσε ούτε με φόβιζε, όπως θα ήταν φυσικό, αν είχα μπροστά μου τον ίδιο τον Ρογκόζιν ή ένα φάντασμα· μου φαίνεται πως είχα τότε αλλού το μυαλό μου. Λόγου χάρη, ήμουν πολύ περισσότερο περιέργος να ξέρω γιατί ο Ρογκόζιν, που το πρωί φορούσε μια ρόμπα του σπιτιού και παντόφλες, τώρα φορούσε ένα φράκο, μ' ένα άσπρο γιλέκο και μια άσπρη γραβάτα. Αναρωτήθηκα: εάν είναι ένα φάντασμα κι εγώ δεν το φοβάμαι, γιατί να μη σηκωθώ, γιατί να μην το πλησιάσω για να βεβαιωθώ από μόνος μου τι είναι; Ίσως τελικά να μην τολμούσα και να φοβόμουν. Αλλά μόλις σιέφτηκα πως φοβόμουν, αισθάνθηκα ξαφνικά να παγώνει όλο μου το σώμα· ένα ρίγος διέτρεξε την πλάτη μου και τα γόνατά μου τρεμούλιασαν. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή, ο Ρογκόζιν, σαν να είχε μαντέψει τον τρόμο μου, τράβηξε το χέρι πάνω στο οποίο στηριζόταν, ανασηκώθηκε και άνοιξε το στόμα, σαν να ετοιμαζόταν να γελάσει. Με κοίταξε επίμονα. Αισθάνθηκα να με πιάνει μια τέτοια λύσσα, που μ' έπιασε μια επιθυμία να ριχτώ πάνω του· αλλά, όπως είχα ορκιστεί να μην σπάσω τη σιωπή πρώτος, έμεινα στο κρεβάτι μου· δεν ήμουν άλλωστε ακόμη βέβαιος αν πρόκειται για ένα φάντασμα και όχι για τον ίδιο τον Ρογκόζιν.

»Δεν θυμάμαι πια πόση ώρα διήρκεσε εκείνη η σκηνή· δεν θα

ήξερα να πω περισσότερα εάν είχα ή όχι διαλείψεις. Ο Ρογκόζιν τέλος σηκώθηκε και αφού με κοίταξε αργά, προσεκτικά, όπως όταν είχε μπει, αλλά αυτήν τη φορά χωρίς να χαμογελάει, κατευθύνθηκε αθόρυβα, σχεδόν στις μύτες των ποδιών του, προς την πόρτα, την άνοιξε και βγήκε ξανακλείνοντάς την πίσω του. Δεν σηκώθηκα· δεν θυμάμαι πόση ώρα έμεινα ακόμη ξαπλωμένος με τα μάτια ανοιχτά και παραδομένος στις σκέψεις μου· τι σκέψεις; ο Θεός το ξέρει· δεν θυμάμαι ακόμα πώς αποκοιμήθηκα.

»Την επομένη ξύπνησα περασμένες εννιά, ακούγοντας να χτυπούν την πόρτα μου. Είναι συμφωνημένο στο σπίτι μου πως, εάν δεν ανοίξω εγώ ο ίδιος την πόρτα μου μετά τις εννιά και δεν φωνάξω για να μου σερβίρουν το τσάι, η Ματρίονα οφείλει να έρθει να χτυπήσει την πόρτα. Ανοίγοντάς της την πόρτα, σκέφτηκα αμέσως: πώς μπόρεσε να μπει, αφού αυτή η πόρτα ήταν κλειδωμένη; ρώτησα και βεβαιώθηκα πως ο αληθινός Ρογκόζιν δεν μπορούσε να είχε μπει μέσα στο δωμάτιο, όλες οι πόρτες μας ήταν τη νύχτα κλειδωμένες.

»Αυτό ακριβώς το περιστατικό που περιέγραψα πριν με τόσες λεπτομέρειες, μ' έκανε να πάρω οριστικά την "απόφασή" μου. Αυτή δεν προέρχεται λοιπόν από μια λογική πεποίθηση, αλλά από ένα αίσθημα αποστροφής. Δεν μπορώ να μείνω σε μια ζωή που παίρνει μορφές τόσο παράξενες και τόσο προσβλητικές για μένα. Εκείνο το φάντασμα με ταπείωσε. Δεν έχω το κουράγιο να υποταχτώ σε μια δύναμη που δανείζεται τη μορφή ενός σφαλαγγιού (δηλητηριώδης αράχνη). Και μονάχα όταν σουρούπωσε και ένιωσα επιτέλους μέσα μου πως το είχα πάρει αμετάκλητα απόφαση, τότε μονάχα αισθάνθηκα ανακούφιση. Δεν ήταν όμως παρά η πρώτη φάση, την άλλη στιγμή πήγαίνα στο Παυλόβσκι, αλλά αυτό το έχω ήδη εξηγήσει αρκετά.

VII

»Είχα ένα μικρό πιστόλι τσέπης, που το είχα αποκτήσει όταν ακόμη ήμουν παιδί, σ' εκείνη τη γελοία ηλικία όπου αρχίζουν να παθαίζονται με τις ιστορίες για μονομαχίες και για επιθέσεις ληστών· ονειρευόμουν πως θα με καλούσαν και μένα σε μονομαχία και θα έπαιρνα υπερήφανη στάση μπροστά στο πιστόλι του αντιπάλου μου. Εδώ και ένα μήνα εξέτασα αυτό το πιστόλι και το όπλισα. Μέσα στη θήκη που ήταν, βρήκα δύο σφαίρες και μπαρούτι για δυο ή τρεις βολές. Αυτό το πιστόλι δεν αξίζει τίποτε, πάντα λαθεύει και δεν πυροβολεί παρά μονάχα σε δεκαπέντε βήματα απόσταση, αλλά εάν το ακουμπήσεις κατευθείαν στα μελίγγια, μπορεί χωρίς αμφιβολία να σου συντρίψει το κρανίο.

»Αποφάσισα να πεθάνω στο Παυλόβσκ, κατά την ανατολή του ήλιου, αφού κατεβώ στο πάρκο για να μην ανησυχήσω κανέναν στη βίλα. Η "Εξήγησή" μου θα προσανατολίσει την ανάκριση της αστυνομίας. Οι ερασιτέχνες της ψυχολογίας και οι ενδιαφερόμενοι θα μπορέσουν να συμπεράνουν όλα όσα θέλουν· εντούτοις, δεν θα ήθελα αυτό το χειρόγραφο να δοθεί στη δημοσιότητα. Παρακαλώ τον πρίγκιπα να κρατήσει ένα αντίγραφο σπίτι του και να παραδώσει το άλλο στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα Επάντσινα. Αυτή είναι η θέλησή μου. Κληροδοτώ το σκελετό μου στην Ιατρική Ακαδημία, για επιστημονικούς σκοπούς.

»Δεν αναγνωρίζω σε κανέναν το δικαίωμα να με κρίνει και ξέρω πως ξεφεύγω τώρα από κάθε δικαστική εξουσία. Εδώ και λίγο καιρό, μια περίεργη ιδέα μου ήρθε στο νου: εάν μ' έπιανε μια ξαφνική επιθυμία να σκοτώσω κάποιον, να σφάξω μεμιάς μια ντουζίνα ανθρώπους, ή να κάνω κάποιο φριχτό κακούργημα, το πιο φριχτό απ' όλα σ' αυτόν εδώ τον κόσμο, σε τι αμνηχανία θα έθετα το δικαστήριο απέναντί μου, έχοντας δυο ή τρεις βδομάδες ζωής μπροστά μου, κι ενώ απ' την άλλη μεριά έχουν καταργηθεί τα βασανιστήρια; Θα

πέθαινα ανετότατα και μαλακότατα στο νοσοκομείο, περιτριγυρισμένος από τις φροντίδες των γιατρών, ίσως πολύ πιο άνετα και πολύ πιο ζεστά απ' ό,τι στο σπίτι μου. Δεν καταλαβαίνω πώς αυτή η ιδέα δεν έρχεται στο μυαλό των ανθρώπων που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση μ' εμένα, έστω και υπό τύπον αστειότητας. Ίσως να το σκέφτονται· στην πατρίδα μας, άλλωστε, οι κατεργάρες δεν λείπουν.

»Αλλά αν δεν αναγνωρίζω κανέναν κριτή, το ξέρω καλά πως θα με κρίνουν όταν εγώ δεν θα μπορώ ούτε ν' ακούω ούτε να μιλάω. Γι' αυτό δεν θέλω να φύγω χωρίς ν' αφήσω μια απολογία, μια απολογία ελεύθερη και χωρίς βιασύνη, όχι για να δικαιολογηθώ —ω, όχι, δεν έχω την πρόθεση να ζητήσω συγγνώμη από κανέναν και για τίποτε!— αλλά για δική μου ικανοποίηση.

»Ιδού κατ' αρχάς μια παράξενη σκέψη: ποιος, και εν ονόματι τίνος δικαιώματος και ποιας αιτίας, θα μπορούσε να αμφισβητήσει το δικαίωμά μου να διαθέσω όπως θέλω αυτές τις δύο ή τρεις βδομάδες που μου μένουν; Ποιο δικαστήριο θα ήταν αρμόδιο; Σε ποιον θα ήταν χρήσιμο να μην είμαι μόνο καταδικασμένος, αλλά, από ηθικό ενδιαφέρον, να εκτίσω κιόλας το χρόνο της καταδίκης μου; Είναι ποτέ δυνατόν να το έχει κανένας ανάγκη; Για την ηθική αιτία; Αλλά, εάν βρισκόμουν στην άνθηση της υγείας μου και έκανα μια απόπειρα αυτοκτονίας τη στιγμή που η ζωή μου “θα μπορούσε να είναι χρήσιμη στον πλησίον μου” κτλ., θα μπορούσαν τότε να με κατηγορήσουν, εν ονόματι της ηθικής, γιατί διέθεσα τη ζωή μου χωρίς να ρωτήσω κανέναν, ή για κάποια άλλη κακή πράξη. Αλλά τώρα, τώρα που έχω ήδη ακούσει τη θανατική μου καταδίκη; Σε ποια ηθική μπορούν να θυσιάσουν το υπόλοιπο της ζωής μου, τον τελευταίο ρόγχο με τον οποίο θα παραδοθεί το τελευταίο μόριο της υπαρκτής μου; Εντούτοις, θα ακούσω τις παρηγοριές του πρίγκιπα, που οι χριστιανικοί του συλλογισμοί δεν θα λείψουν να φέρουν αυτό το ευτυχές συμπέρασμα: είναι πολύ καλύτερα να πεθάνω. (Οι χριστιανοί του είδους του φτάνουν πάντοτε σ' αυτό το συμπέρασμα, είναι η τρέλα τους). Και τι θέλουν λοιπόν με τα γελοία τους “δέντρα του Παυλόβσκι”; Να γλυκάνουν τις τελευταίες ώρες της ζωής μου; Δεν κατα-

λαβαίνουν καθόλου πως όσο περισσότερο ξεχαστώ, όσο περισσότερο δοθώ σ' αυτόν τον τελευταίο αντικατοπτρισμό της ζωής και της αγάπης, πίσω από τα οποία ελπίζουν να κρύψουν από τα μάτια μου τον τοίχο του σπιτιού του Μάγιερ και όλα όσα είναι γραμμένα πάνω σ' αυτόν με τόση ειλικρίνεια και τόση αφέλεια, τόσο περισσότερο θα με κάνουν δυστυχημένο; Τι μ' ενδιαφέρουν η φύση σας, το πάγκο σας του Παυλόβσκ, οι ανατολές και οι δύσεις του ηλίου, ο γαλάζιος σας ουρανός και τα ευτυχημένα σας πρόσωπα, εάν είμαι ο μόνος που θεωρείται άχρηστος, ο μόνος αποκλεισμένος από την αρχή σ' αυτό το συμπόσιο που δεν έχει τέλος; Τι ανάγκη έχω απ' όλη αυτήν τη λάμψη, όταν σε κάθε λεπτό, σε κάθε δευτερόλεπτο, πρέπει να ξέρω, είμαι αναγκασμένος να ξέρω ότι κι αυτή ακόμα η μικρή μυγίτσα, που ζουζουνίζει τώρα γύρω μου μέσα σε μια αχτίδα του ήλιου, έχει το δικαίωμα να πάρει μέρος σ' όλο αυτό το συμπόσιο και στο χορό της φύσης· ξέρει τη θέση που της έχουν επιφυλάξει, την αγαπάει, είναι ευτυχημένη· και μόνον εγώ, εγώ μονάχα είμαι ένας απόβλητος της ζωής, και μονάχα από μικροψυχία μου μέχρι αυτήν τη στιγμή δεν ήθελα να το καταλάβω.

»Ω! Το ξέρω καλά πως ο πρίγκιπας και όλοι οι άλλοι θα ήθελαν να με κάνουν να παραιτηθώ απ' αυτές τις “επίβουλες και πονηρές” εκφράσεις· θα ήθελαν να μ' ακούσουν να τραγουδώ, εν ονόματι της θριαμβεύουσας ηθικής, την περίφημη και κλασική στροφή του Μιλβούα:

*Oh! puissent voir votre beauté sacrée
Tant d' amis, sourds à mes adieux!
Qu' ils meurent pleins de jours, que leur mort soit pleurée,
Qu' un ami leur ferme les yeux.*

*(Ω! να μπορούσαν να δουν την ιερή σας ομορφιά
Τόσοι φίλοι, κουφοί στους αποχαιρετισμούς!
Να πεθάνουν σε βαθιά γεράματα, το θάνατό τους να τον κλάψουν,
Κι ένας φίλος να τους κλείσει τα μάτια!)*

»Αλλά πιστέψτε το, πιστέψτε το καλά, ω, απλές ψυχές! Σ' αυτήν την ευγενική στροφή, σ' αυτήν την ακαδημαϊκή ευλογία σε γαλλικούς στίχους, υπάρχει τόση χολή κρυμμένη, τόσο άσπονδο μίσος, που αυτοηδονίζεται μέσα στις ρίμες, που ίσως και ο ίδιος ο ποιητής να την έπαθε παίρνοντας αυτό το μίσος για δάκρυα συγκίνησης. Πέθανε μ' αυτήν την πλάνη· ας είναι ελαφρύ το χώμα που τον σκεπάζει! Να ξέρετε πως υπάρχει ένα όριο ντροπής στη συναίσθηση της προσωπικής μηδαμινότητας και αδυναμίας· ο άνθρωπος δεν μπορεί να προχωρήσει πέρα από αυτό το όριο, και από εκεί και πέρα αρχίζει να νιώθει μέσα στον ίδιο του τον εξευτελισμό μια τρομερή ηδονή.

»Είναι αλήθεια, η ταπεινοφροσύνη είναι –μ' αυτήν τη σημασία– μια πελώρια δύναμη, το παραδέχομαι· αλλά αυτή η δύναμη δεν είναι εκείνη που δέχεται η θρησκεία.

»Α! Η θρησκεία! Παραδέχομαι την αιώνια ζωή, ίσως πάντοτε να την παραδεχόμουν. Ας δεχτούμε πως η συνείδηση είναι ένα δαδί αναμμένο από τη θέληση μιας ανώτερης δύναμης, που αντανακλά σ' αυτήν το σύμπαν, και πως είπε: “υπάρχω!”. Ας δεχτούμε ακόμα πως αυτή η ίδια η ανώτερη δύναμη την διέταξε μεμιάς να σβήσει, για κάποια άγνωστη αιτία και μάλιστα χωρίς καμιά εξήγηση. Ας είναι έτσι, τα παραδέχομαι όλα αυτά. Αλλά μένει η αιώνια ερώτηση: Τι της χρειάζεται μέσα σ' όλα αυτά η ταπεινοφροσύνη μου; Δεν μπορεί να με καταβροχθίσει εντελώς απλά, χωρίς να απαιτεί από μένα να τραγουδώ επαίνους σ' αυτόν που με καταβρόχθισε; Είναι ποτέ δυνατόν κάποιος από εκεί ψηλά να είναι αληθινά προσβλημένος επειδή δεν θέλω να περιμένω δυο βδομάδες; Δεν το πιστεύω· θα είναι πολύ ακριβέστερο να υποθέσουμε πως τους χρειάστηκε η ασήμαντη ζωή μου, η ζωή ενός μορίου, για να ολοκληρωθεί μια παγκόσμια αρμονία, για κάποιο συν και πλην, για κάποια αντίθεση και τα ρέστα, όπως ακριβώς πρέπει να θυσιάζονται κάθε μέρα για τη ζωή εκατομμύρια άνθρωποι, που χωρίς το θάνατό τους ο κόσμος δεν μπορεί να συντηρηθεί (αυτή η σκέψη, ας το παρατηρήσουμε, δεν είναι καθόλου μεγαλόψυχη αυτή καθαυτή). Συμφωνώ πως αλλιώς, δηλαδή αν οι άνθρωποι δεν έτρωγαν οι μεν τους δε, θα ήταν αδύνατο να ρυθμιστεί ο κόσμος· παραδέχομαι πως δεν καταλαβαίνω τίποτε απ' αυτήν τη

ρυθμισμό. Αλλά, απ' την άλλη μεριά, να αυτό που είμαι βέβαιος πως ξέρω: από τη στιγμή που μου έδωσαν το δικαίωμα να έχω συνείδηση για το ότι “υπάρχω”, τι με νοιάζει αν ο κόσμος έχει ρυθμιστεί ελαττωματικά και δεν μπορεί να υπάρξει αλλιώς; Ποιος, λοιπόν, θα με κρίνει μετά απ' αυτό, και για ποιο πράγμα θα με κρίνει; Σκεπτείτε ό,τι θέλετε· αυτά είναι ακατανόητα και άδικα.

»Και παρ' όλα αυτά, δεν μπόρεσα ποτέ, όσο κι αν το θέλησα, να φανταστώ πως η μέλλουσα ζωή και η Θεία Πρόνοια δεν υπάρχουν. Το πιο πιθανό είναι πως όλα αυτά υπάρχουν, αλλά εμείς δεν καταλαβαίνουμε τίποτα για τη μέλλουσα ζωή, ούτε για τους νόμους που την διέπουν. Έτσι, εάν αυτό είναι δύσκολο και μάλιστα αδύνατο να το καταλάβεις, μπορούν να πουν πως δεν ήμουν σε θέση να συλλάβω το ασύλληπτο; Διατείνονται, είναι αλήθεια –κι αυτή είναι φυσικά και η γνώμη του πρίγκιπα– πως εδώ είναι αναγκαίο να γέρνεις και να υπακούς χωρίς να αντιλέγεις, από καθαρή ηθική φρόνηση, και προσθέτουν πως για την ευπείθειά μου θα ανταμειφθώ οπωσδήποτε στον άλλο κόσμο. Ταπεινώνουμε πολύ τη Θεία Πρόνοια αποδίδοντάς της τις ιδέες μας, από πείσμα που δεν μπορούμε να την καταλάβουμε. Αλλά, επαναλαμβάνω, εάν δεν μπορούμε να καταλάβουμε τη Θεία Πρόνοια, τότε είναι παράλογο ο άνθρωπος να φέρει την ευθύνη για κάτι που δεν καταλαβαίνει. Και εάν είναι έτσι, πώς θα με κρίνουν που δεν μπόρεσα να καταλάβω την αληθινή θέληση και τους νόμους της Θείας Πρόνοιας; Όχι! Ας αφήσουμε καλύτερα τη θρησκεία κατά μέρος.

»Άλλωστε είπα αρχιερά. Όταν θα έχω φτάσει σ' αυτές τις γραμμές, ο ήλιος θα έχει σίγουρα ανατείλει και θα “αντηχήσει στον ουρανό”, διανέμοντας σ' ολόκληρο το σύμπαν άπειρες και ανυπολόγιστες δυνάμεις! Ας είναι έτσι! Θα πεθάνω θαυμάζοντας αυτήν την πηγή της δύναμης και της ζωής, μια ζωή την οποία δεν θα ήθελα πια. Εάν μπορούσα να επιλέξω και να μην γεννηθώ, δεν θα δεχόμουν βέβαια την ύπαρξη κάτω από τέτοιες εξευτελιστικές συνθήκες. Αλλά μου μένει ακόμα η δύναμη να πεθάνω, αν και παραιτούμαι από ένα μέρος της ζωής που είναι ήδη καταδικασμένο. Αυτή η δύναμη δεν είναι λοιπόν σπουδαία, και η στάση μου δεν είναι τίποτε περισσότερο.

»Μια τελευταία εξήγηση: εάν πεθάνω δεν είναι γιατί δεν έχω το κουράγιο να υποφέρω αυτές τις τρεις βδομάδες. Ω! Θα έβρισκα βέβαια τις αναγκαιές δυνάμεις και, εάν ήθελα, θα μπορούσα να αντλήσω αρκετή παρηγοριά από το αίσθημα της αδικίας που μου έγινε. Αλλά εγώ δεν είμαι Γάλλος ποιητής, και δεν θέλω τέτοιου είδους παρηγοριά. Τέλος, υπάρχει και κάποιος πειρασμός: καταδικασμένος να ζήσω τρεις βδομάδες, η φύση έχει περιορίσει τόσο αυστηρά τη δραστηριότητά μου, που η αυτοκτονία είναι ίσως η μόνη πράξη που μπορώ να προλάβω να αρχίσω και να τελειώσω με δική μου θέληση. Ε, λοιπόν! Γιατί να μη θέλω να επωφεληθώ απ' αυτήν την τελευταία δυνατότητα να κάνω κάτι, αυτό που προσφέρεται σ' εμένα; Μια διαμαρτυρία μπορεί καμιά φορά να έχει την αξία της...».

Η ανάγνωση της «Εξήγησης» τελείωσε επιτέλους· ο Ιππόλυτος σταμάτησε...

Μέσα σε τέτοιες ακρότατες περιπτώσεις, ένας άνθρωπος νευρικός, εάν είναι εξαγριωμένος και εκτός εαυτού, μπορεί να σπρώξει την ειλικρίνεια στο τελευταίο σημείο του κυνισμού. Τότε δεν φοβάται πια τίποτε και είναι έτοιμος να προκαλέσει ποιος ξέρει τι σκάνδαλο. Είναι μάλιστα και ικανοποιημένος γι' αυτό. Τα βάζει με τους ανθρώπους έχοντας την αόριστη αλλά σταθερή πρόθεση ένα λεπτό αργότερα να πέσει απ' το καμπαναριό και να δώσει έτσι μονομιάς μια εξήγηση σ' όλες τις απορίες, αν υπάρξουν φυσικά απορίες. Σύμπτωμα αυτών των καταστάσεων είναι και η εξάντληση των σωματικών δυνάμεων. Η υπερβολική και αντικανονική ένταση που συγκρατούσε ως τώρα τον Ιππόλυτο, είχε φτάσει σ' αυτό το ακρότατο σημείο. Το σώμα αυτού του έφηβου των δεκαοκτώ χρόνων, εξαντλημένο από την αρρώστια, φαινόταν αδύνατο, όπως ένα κομμένο τρεμάμενο φύλλο δέντρου. Αλλά μόλις —για πρώτη φορά μετά από μια ώρα— έριξε τα μάτια στο ακροατήριό του, στο βλέμμα του και στο χαμόγελό του φάνηκε αμέσως η πιο υπεροπτική, η πιο περιφρονητική και η πιο προσβλητική αηδία. Βιαζόταν να προκαλέσει τους παρευρισκόμενους, αλλά κι αυτοί ήταν αγανακτισμένοι. Όλοι σηκώθηκαν απ' το τραπέζι με θόρυβο και με θυμό. Η κούραση, το κρασί, η υπερένταση των νεύρων τόνιζαν την ακαταστασία και τη δηλητηριώδη

ατμόσφαιρα, εάν μπορεί κανείς να εκφραστεί έτσι γι' αυτήν τη συνεδρίαση.

Ο Ιππόλυτος σηκώθηκε απ' την καρέκλα του μ' ένα πήδημα, τόσο ξαφνικά, σαν να τον είχε τραβήξει κάποιος.

– Ο ήλιος βγήκε! φώναξε βλέποντας να φωτίζονται οι κορφές των δέντρων και δείχνοντάς τες στον πρίγκιπα, λες και ήταν ένα θαύμα. Ο ήλιος βγήκε!

– Νομίζατε πως δεν θα έβγαινε; παρατήρησε ο Φερντιστσένκο.

– Προμηνύεται ακόμη μια καυτή μέρα! μουρμούρισε με έκφραση ανίας και νωχέλειας ο Γάνια, ο οποίος με το καπέλο του στο χέρι τεντώθηκε και χασμουρήθηκε. Μήπως θα έχουμε ακόμη ένα μήνα ξηρασία;... Θα φύγουμε ή θα μείνουμε, Πίτισιν;

Ο Ιππόλυτος άκουγε εκείνα τα λόγια με μια έκπληξη, σχεδόν με απορία. Έγινε ξαφνικά τρομερά χλομός και άρχισε να τρέμει σύγχορμος.

– Υποκρίνεστε για να με προσβάλετε με μια πολύ αδέξια αδιαφορία, είπε στον Γάνια κοιτάζοντάς τον κατάματα. Είσαστε ένας παλιάνθρωπος!

– Α, τι αναίδεια! φώναξε ο Φερντιστσένκο. Τι φαινόμενο αδυναμίας!

– Είναι ένας αληθινός βλάκας! έκανε ο Γάνια.

Ο Ιππόλυτος συνήλθε κάπως.

– Καταλαβαίνω, κύριοι, άρχισε πάντοτε τρέμοντας και σταματώντας στην κάθε λέξη, πως μπορεί να αξίζω την προσωπική σας μνησιμακία και... λυπάμαι που σας επέβαλα την ποινή της ανάγνωσης αυτού του παραληρήματος (έδειξε το χειρόγραφο του)· ή μάλλον λυπάμαι που δεν σας σκότισα περισσότερο... (άρχισε να χαμογελάει ανόητα). Δεν είναι έτσι, Ευγένιε Παύλοβιτς; Δεν σας σκότισα; είπε γυρίζοντας προς τον ερωτηθέντα. Σας σκότισα, ναι ή όχι; Μιλήστε!

– Ήταν λίγο μακροσκελές, αλλά, μετά από...

– Πέστε όλη τη σκέψη σας! Μην λέτε ψέματα, έστω και μια μόνο φορά στη ζωή σας! τον διέταξε ο Ιππόλυτος, χωρίς να πάψει να τρέμει.

– Ω! Μου είναι βέβαια αδιάφορα! Κάντε μου, σας παρακαλώ, τη χάρη να με αφήσετε ήσυχο, είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς γυρίζοντας απ' την άλλη μεριά με αηδία.

– Καληνύχτα, πρίγκιπα! είπε ο Πίτισιν πλησιάζοντάς τον.

– Μα πάει να τινάξει τα μυαλά του στον αέρα, τι κάνετε; Κοιτάξτε τον! φώναζε η Βέρα πλησιάζοντας τον Ιππόλυτο. (Ήταν κατατρομαγμένη και του άρπαξε μάλιστα τα χέρια). Είπε πως θα αυτοκτονήσει με την ανατολή του ήλιου· τι κάνετε;

– Δεν θα σκοτωθεί! μουρμούρισαν με ύφος μνησίκαχο πολλές φωνές, κι αυτός ακόμη ο Γάνια.

– Κύριοι, φυλαχτείτε, φώναζε ο Κόλια, που άρπαξε κι αυτός επίσης το χέρι του Ιππόλυτου. Κοιτάξτε τον μονάχα! Πρίγκιπα! Πρίγκιπα! Πώς μένετε αδιάφορος;

Γύρω απ' τον Ιππόλυτο μαζεύτηκαν η Βέρα, ο Κόλια, ο Κέλερ και ο Μπουρντόβσι, που και οι τέσσερις μαζί τον άρπαζαν και τον κρατούσαν.

– Είναι δικαίωμά του, δικαίωμά του! μουρμούρισε ο Μπουρντόβσι, που τα είχε άλλωστε εντελώς χαμένα.

– Επιτρέψτε μου, πρίγκιπα· τι αποφάσεις λογαριάζετε να πάρετε; ρώτησε ο Λέμπεντεβ που ήταν μεθυσμένος και φουρκισμένος μέχρις αναίδειας.

– Για ποιες αποφάσεις μιλάτε;

– Όχι, επιτρέψτε μου· είμαι ο νοικοκύρης του σπιτιού και σας σέβομαι πολύ... Παραδέχομαι πως κι εσείς επίσης είστε σπίτι σας· αλλά δεν θέλω παρόμοιες ιστορίες στο ιδιόκτητο σπίτι μου... Όχι!

– Δεν θα αυτοκτονήσει· αυτό το παλιόπαιδο είναι ένας κατεργάρης! φώναζε απροσδόκητα ο στρατηγός Ιβόλγκιν με πεποίθηση και αγανάκτηση.

– Πολύ ωραία, στρατηγέ! επευφήμησε ο Φερντιστσένκο.

– Ξέρω πως δεν θα σκοτωθεί, στρατηγέ, πολυσέβαστε στρατηγέ, αλλά ωστόσο... Γιατί τελικά είμαι ο νοικοκύρης εδώ.

Ο Πίτισιν, αφού χαιρέτησε τον πρίγκιπα, έδωσε το χέρι στον Ιππόλυτο.

– Ακούστε, κύριε Τερέντιεβ, είπε ξαφνικά· νομίζω ότι είπατε στο

χειρόγραφο σας πως το σκελετό σας τον κληροδοτείτε στην Ιατρική Ακαδημία. Εννοούσατε το δικό σας σκελετό, δηλαδή τα κόκαλά σας είναι που κληροδοτείτε;

– Ναι, είναι τα κόκαλά μου...

– Α, ωραία! Γιατί μπορεί να γίνει παρεξήγηση. Φαίνεται πως τέτοια περίπτωση έχει ξανασυμβεί.

– Γιατί τον πειράζετε; τον διέκοψε ξαφνικά ο πρίγκιπας.

– Θα τον κάνετε να κλάψει, πρόσθεσε ο Φερντιστσένκο.

Αλλά ο Ιππόλυτος δεν έλκaiγε καθόλου. Έκανε μια κίνηση για να ξεφύγει, αλλά οι τέσσερις που τον κρατούσαν τον άρπαξαν γερά. Γέλια ακούστηκαν.

– Λογάριασε καλά πως θα του κρατούσαν τα χέρια· γι' αυτό ακριβώς μας διάβασε το τετράδιό του, παρατήρησε ο Ρογκόζιν. Χαίρετε, πρίγκιπα. Μείναμε αρκετή ώρα καθισμένοι· πιάστηκαν τα κόκαλά μας.

– Στη θέση σας και στην περίπτωση που θα είχατε αληθινά την πρόθεση να αυτοκτονήσετε, Τερέντιεβ, είπε γελώντας ο Ευγένιος Παύλοβιτς, μετά από παρόμοια κομπλιμέντα δεν θα αυτοκτονούσα, αλλά θα τους κορόιδευα.

– Έχουν μια φριχτή όρεξη να δουν πώς θα αυτοκτονήσω! του πέταξε ο Ιππόλυτος, σαν να ήθελε να ριχτεί πάνω του.

– Τους κακοφαίνεται που θα λείψουν από ένα παρόμοιο θέαμα.

– Λοιπόν, κι εσείς επίσης νομίζετε πως δεν θα παρευρεθούν;

– Δεν έχω σκοπό να σας παρακινήσω· αντιθέτως σας νομίζω πολύ ικανό να τινάζετε τα μυαλά σας στον αέρα. Αλλά, κυρίως, μη θυμώνετε..., απάντησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με ύφος μονότονο και προστατευτικό.

– Τώρα μονάχα αναγνωρίζω το πελώριο λάθος που έκανα διαβάζοντάς τους το χειρόγραφο μου! είπε ο Ιππόλυτος κοιτάζοντας τον Ευγένιο Παύλοβιτς με μια τόσο ξαφνική έκφραση εμπιστοσύνης που φαινόταν σαν να ζητάει συμβουλή από ένα φίλο.

– Η θέση σας είναι γελοία, αλλά... Αληθινά δεν ξέρω τι συμβουλή να σας δώσω, συμπλήρωσε ο Ευγένιος Παύλοβιτς μ' ένα χαμόγελο.

Ο Ιππόλυτος του έριξε σιωπηλά ένα άγριο και επίμονο βλέμμα. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως έχανε κατά διαστήματα τη συνείδηση γι' αυτά που γίνονταν.

— Α! Μα όχι! Επιτρέψτε μου, κύριοι, είναι πράγματα αυτά; είπε ο Λέμπεντεβ. Δήλωσε πως «θα τινάξει» τα μυαλά του στο πάγκο για να μην ενοχλήσει κανέναν. Λοιπόν, νομίζει πως δεν θα ενοχλήσει κανέναν αν πάει να σκοτωθεί μέσα στον κήπο, τρία βήματα από εδώ;

— Κύριοι..., άρχισε ο πρίγκιπας.

— Όχι, επιτρέψτε μου, πολυσέβαστε πρίγκιπα, τον διέκοψε ο Λέμπεντεβ εξαγριωμένος. Βλέπετε κι εσείς ο ίδιος πως αυτό δεν είναι αστείο· οι μισοί τουλάχιστον από τους καλεσμένους σας συμφωνούν μ' αυτήν την πεποίθηση, πως μετά απ' όλα όσα ακούσαμε, είναι το δίχως άλλο υποχρεωμένος να αυτοκτονήσει για λόγους φιλοτιμίας. Λοιπόν, ως νοικοκύρης του σπιτιού και ενώπιον μαρτύρων, ζητώ τη βοήθειά σας.

— Τι πρέπει, λοιπόν, να κάνω, Λέμπεντεβ; Είμαι έτοιμος να σας βοηθήσω.

— Ιδού· πρέπει κατ' αρχάς να μας παραδώσει το πιστόλι που καυχάται πως έχει μαζί του, με όλα του τα εξαρτήματα. Εάν το παραδώσει, θα τον αφήσω να περάσει τη νύχτα εδώ, βλέποντας την ασθενική του κατάσταση, αλλά με τον όρο πως θα του γίνεται επιτήρηση. Αλλά αύριο θα πρέπει να φύγει κι ας πάει όπου του αρέσει. Συγχωρέστε με, πρίγκιπα! Εάν δεν παραδώσει το όπλο του, τον πιάνω από το χέρι, ο στρατηγός τον πιάνει απ' το άλλο και στέλνω γρήγορα γρήγορα να ειδοποιηθεί η αστυνομία, η οποία θα πάρει την υπόθεση στα χέρια της. Ο κύριος Φερντιστσένκο θα πάει να ειδοποιηθεί τη φρουρά, αν δεν έχει αντίρρηση.

Έγινε φασαρία· ο Λέμπεντεβ φουρκίστηκε· ο Φερντιστσένκο ετοιμάστηκε να πάει στην αστυνομία· ο Γάνια επαναλάμβανε με επιμονή πως δεν θα γινόταν καμιά απόπειρα αυτοκτονίας. Όσο για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, έμενε σιωπηλός.

— Πρίγκιπα, φτάσατε ποτέ σας στο σημείο να πέσετε από ένα καμπαναριό; ρώτησε χαμηλόφωνα ο Ιππόλυτος.

— Ό... όχι, απάντησε αφελώς ο πρίγκιπας.

– Σκέφτεστε, λοιπόν, πως δεν είχα προβλέψει όλο αυτό το μίσος; ψιθύρισε και πάλι ο Ιππόλυτος, του οποίου τα μάτια άστραψαν καθώς κοιτάζε τον πρίγκιπα, λες και περίμενε αληθινά μια απάντηση. Αρκετά! φώναξε ξαφνικά γυρίζοντας προς όλους τους παρευρισκόμενους. Εγώ φταίω... περισσότερο απ' όλους! Λέμπεντεβ, να το κλειδί (τράβηξε το πορτοφόλι του και έβγαλε από μέσα έναν ατσάλινο κρίκο, από τον οποίον κρέμονταν τρία ή τέσσερα μικρά κλειδιά)· είναι αυτό εκεί, το προτελευταίο... Ο Κόλια θα σας δείξει... Κόλια! Πού είναι ο Κόλια; φώναξε κοιτάζοντας για τον Κόλια, χωρίς να τον βλέπει... Α! Ναι! Αυτός θα σας δείξει. Μαζί τακτοποιήσαμε το σάκιο μου. Πηγαίνετε μαζί του· στο γραφείο του πρίγκιπα, κάτω από το τραπέζι... θα βρείτε το σάκιο μου..., μ' αυτό το μικρό κλειδί... από κάτω, μέσα σ' ένα μπαουλάκι... Είναι το πιστόλι μου και το μαπαρούτι. Ο ίδιος ο Κόλια το τακτοποίησε πριν λίγη ώρα. Θα σας το δείξει, κύριε Λέμπεντεβ. Αλλά, θέτω τον όρο πως αύριο το πρωί, όταν θα φύγω για την Πετρούπολη, θα μου επιστρέψετε το όπλο. Ακούτε; Δεν το κάνω αυτό για σας, αλλά για τον πρίγκιπα.

– Έτσι είναι καλύτερα, είπε ο Λέμπεντεβ αρπάζοντας το κλειδί, και μ' ένα φαρμακερό χαμόγελο έτρεξε στο διπλανό δωμάτιο.

Ο Κόλια σταμάτησε σαν να ήθελε να φέρει αντίρρηση, αλλά ο Λέμπεντεβ τον τράβηξε μαζί του.

Ο Ιππόλυτος κοιτάζε τους επισκέπτες που γελούσαν. Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως τα δόντια του χτυπούσαν, όπως γίνεται όταν σε πιάνει δυνατό ρίγος.

– Τι παλιάνθρωποι που είναι όλοι τους! μουρμούρισε ξανά στ' αυτί του πρίγκιπα τρομερά μανιασμένος.

Για να του μιλήσει έσκυβε πάντοτε στο πλάι του και χαμήλωνε τη φωνή.

– Αφήστε τους. Είσαστε τόσο εξαντλημένος...

– Τώρα αμέσως, τώρα αμέσως... Θα φύγω τώρα αμέσως.

Ξαφνικά αγάλιασε τον πρίγκιπα.

– Σκέφτεστε ίσως πως είμαι τρελός; είπε κοιτάζοντάς τον μ' ένα παράξενο γέλιο.

– Όχι, αλλά εσείς...

— Τώρα αμέσως, τώρα αμέσως, σωπάστε· μη λέτε τίποτε, περιμένετε... Θέλω να σας κοιτάξω μέσα στα μάτια... Μείνετε όπως είστε, για να σας κοιτάξω. Θ' αποχαιρετήσω έναν άνθρωπο.

Σταμάτησε και, ακίνητος και σιωπηλός, τον θάύμαζε κάπου δέκα δευτερόλεπτα. Ήταν πολύ γλομός, ο ιδρώτας έτρεχε στα μελίγγια του και το χέρι του άρπαζε παράξενα τον πρίγκιπα σαν να φοβόταν να τον αφήσει μην του φύγει.

— Ιππόλυτε! Ιππόλυτε! Τι έχετε, λοιπόν; φώναζε ο πρίγκιπας.

— Τώρα αμέσως... Φτάνει πια... Πάω να κοιμηθώ. Θέλω να πιω μια κούπα στην υγεία του ήλιου... Το θέλω, το θέλω, αφήστε με!

Από τη θέση του άρπαζε βιαστικά την κούπα, μετά σηκώθηκε και έφτασε μ' ένα πήδημα στην είσοδο της βεράντας. Ο πρίγκιπας έτρεξε πίσω του, αλλά, λες κι έγινε επίτηδες, η τύχη θέλησε εκείνη την ίδια στιγμή ο Ευγένιος Παύλοβιτς να του απλώσει το χέρι για να τον χαιρετήσει. Έτσι πέρασε ένα λεπτό· ξαφνικά μια γενική κραυγή ακούστηκε στη βεράντα, που την ακολούθησε μια τρομερή σύγχυση.

Να τι είχε γίνει: Φτάνοντας ακριβώς στη σιάλα της βεράντας, ο Ιππόλυτος σταμάτησε, κρατώντας την κούπα στο αριστερό χέρι και έβαλε το άλλο χέρι στη δεξιά τσέπη του παλτού του. Ο Κέλερ βεβαίως αργότερα πως είχε ήδη το χέρι σ' εκείνη την τσέπη από τη στιγμή ακόμα που μιλούσε με τον πρίγκιπα, του οποίου κρατούσε τον ώμο και το γιακά με το αριστερό χέρι· ήταν μάλιστα εκείνη η κίνηση του αριστερού χεριού που του είχε προκαλέσει του Κέλερ την πρώτη υποψία. Όπως και να 'ναι, παραινιημένος από κάποια ανησυχία, ο Κέλερ έτρεξε κι αυτός επίσης πίσω από τον Ιππόλυτο. Αλλά δεν είχε προφτάσει. Είδε μονάχα ένα γυαλιστερό αντικείμενο στο δεξί χέρι του Ιππόλυτου και, σχεδόν την ίδια στιγμή, την κάννη από ένα μικρό πιστόλι τσέπης στηριγμένη στον κρόταφο του αρρώστου. Έτρεξε για να του αρπάξει το χέρι, αλλά εκείνο ακριβώς το δευτερόλεπτο ο Ιππόλυτος βιαστικά τράβηξε τη σκανδάλη. Ακούστηκε ο ξερός και μεταλλικός κρότος του κόκορα που έπεφτε, αλλά πυροβολισμός δεν ακούστηκε. Ο Κέλερ άρπαξε τον Ιππόλυτο που έπεσε στα χέρια του σαν λιπόθυμος· ίσως νόμιζε πως πραγματικά είχε σιο-

τωθεί. Το πιστόλι ήταν ήδη στα χέρια του Κέλερ. Πήραν τον Ιππόλυτο, του έφεραν μια καρέκλα, τον έβαλαν να καθίσει και όλοι έκαναν κύκλω γύρω του φωνάζοντας και κάνοντας ερωτήσεις. Όλοι είχαν ακούσει το θόρυβο της σκανδάλης, αλλά έβλεπαν τον άνθρωπο ζωντανό, χωρίς την παραμικρή γρατζουνιά. Ο ίδιος ο Ιππόλυτος καθόταν, χωρίς να μπορεί να καταλάβει τι συνέβαινε και έριχνε γύρω του ένα χαμένο βλέμμα. Εκείνη τη στιγμή, ο Λέμπεντεβ και ο Κόλια γύρισαν τρέχοντας.

- Αφλογιστία; ρωτούσαν από το ένα μέρος και από το άλλο.
- Μήπως δεν ήταν γεμάτο το πιστόλι; ρωτούσαν μερικοί.
- Ήταν γεμάτο! είπε ο Κέλερ εξετάζοντας το όπλο, αλλά...
- Πώς δεν πήρε φωτιά;
- Δεν είχε καψούλι, είπε ο Κέλερ.

Είναι δύσκολο να περιγράψεις την αξιοθρήνητη σκηνή που ακολούθησε. Ο γενικός τρόμος της πρώτης στιγμής δεν άργησε να δώσει τη θέση του σε γέλια· μερικοί μάλιστα ξεκαρδίστηκαν χαϊρέκανα με τρομερή αγαλλίαση. Ο Ιππόλυτος έκλαιγε με λυγμούς και γυρνούσε τα χέρια του, σαν να βρισκόταν σε νευρική κρίση· ριχνόταν σ' όλο τον κόσμο, κυρίως στον Φερντιστσένκο, τον κρατούσε με τα δυο του χέρια και του ορμιζόταν πως είχε ξεχάσει να βάλει το καψούλι, «το ξέχασε εντελώς τυχαία και ακούσια». Πρόσθεσε πως «όλα τα καψούλια», δέκα τον αριθμό, ήταν εκεί, στην τσέπη του γιλέκου του (και τα έδειχνε σ' όλους)· πως δεν το γέμισε από πριν γιατί φοβόταν μήπως πάρει φωτιά το πιστόλι μέσα στην τσέπη του, πως υπολόγιζε να προφτάσει να το κάνει τη στιγμή που ήθελε, αλλά ξαφνικά το ξέχασε. Απευθυνόταν μια στον πρίγκιπα, μια στον Ευγένιο Παύλοβιτς· παρακαλούσε τον Κέλερ να του επιστρέψει το πιστόλι, για να μπορέσει να τους αποδείξει πως «η τιμή του, ναι, η τιμή του...», αλλά πως τώρα ήταν «ατιμασμένος για πάντα!»...

Τέλος, έπεσε πραγματικά λιπόθυμος. Τον μετέφεραν στο γραφείο του πρίγκιπα και ο Λέμπεντεβ εντελώς ξεμέθυστος έστειλε αμέσως να φωνάξουν ένα γιατρό, μένοντας ο ίδιος στο προσκέφαλο του αρρώστου με την κόρη του, το γιο του, τον Μπουρντόβσκι και το στρατηγό. Όταν οδήγησαν τον Ιππόλυτο αναίσθητο, ο Κέλερ στα-

μάτησε στη μέση του δωματίου και μπροστά σ' όλους τους επισκέπτες δήλωσε με ύφος αποφασιστικό, προφέροντας καθαρά και τονίζοντας κάθε λέξη:

— Κύριοι, εάν ακούσω κανέναν από σας να πει ακόμα μια φορά, δυνατά και μπροστά μου, πως το ξέχασε επίτηδες το καψούλι και πως ο δυστυχισμένος αυτός νέος έπαιξε μια κωμωδία, όποιος και να 'ναι αυτός, θα έχει να κάνει μαζί μου!

Κανένας δεν του απάντησε. Οι επισκέπτες εξαφανίστηκαν όλοι μαζί και βιαστικά. Ο Πτίτσιν, ο Γάνια και ο Ρογκόζιν έφυγαν μαζί.

Ο πρίγκιπας απόρησε πολύ που είδε τον Ευγένιο Παύλοβιτς να αλλάζει γνώμη και να φεύγει χωρίς την εξήγηση που είχε ζητήσει.

— Δεν θέλατε να συζητήσετε μαζί μου μετά την αναχώρηση της παρέας; τον ρώτησε.

— Ακριβώς, είπε ο Ευγένιος Παύλοβις ενώ καθόταν ξαφνικά και βάζοντας και τον πρίγκιπα να καθίσει δίπλα του. Αλλά, προς το παρόν, άλλαξα γνώμη. Σας ομολογώ πως είμαι αρκετά σατισμένος, όπως άλλωστε είστε κι εσείς ο ίδιος. Οι σκέψεις μου είναι περδεμένες· εξάλλου, η υπόθεση για την οποία θέλω να εξηγηθώ μαζί σας είναι πολύ σπουδαία, τόσο για μένα όσο και για σας. Βλέπετε, πρίγκιπα, θα ήθελα, έστω και μια φορά στη ζωή μου, να κάνω μια πράξη εντελώς τίμια· θέλω να πω απαλλαγμένη από κάθε υστεροβουλία. Λοιπόν, νομίζω πως τώρα, αυτήν τη στιγμή, δεν είμαι εντελώς ικανός γι' αυτήν την πράξη· ίσως να είστε κι εσείς στην ίδια κατάσταση... ώστε... και... τέλος, ας αφήσουμε αυτήν την εξήγηση για αργότερα. Μπορεί εν τω μεταξύ τα πράγματα να ξεκαθαρίσουν και για σας και για μένα, εάν αφήσουμε να περάσουν δυο ή τρεις μέρες· είναι οι μέρες που θα μείνω στην Πετρούπολη.

Σηκώθηκε ξανά απ' την καρέκλα του, έτσι, που δεν καταλάβαινες πια γιατί είχε καθίσει. Ο πρίγκιπας είχε την εντύπωση πως ήταν δυσαρεστημένος και πολύ οργισμένος και διέκρινε στο βλέμμα του μια έκφραση εχθρότητας που δεν την είχε πριν.

— Αλήθεια, θα πάτε τώρα κοντά στον άρρωστο;

— Ναι... φοβάμαι, είπε ο πρίγκιπας.

— Να μην φοβάστε καθόλου· θα ζήσει ακόμα έξι βδομάδες, ίσως

μάλιστα ξαναγίνει καλὰ ἐδῶ. Ἀλλὰ το καλύτερο θα ἦταν νὰ τον διώξετε κιόλας ἀύριο.

– Ἴσως τον ἐξώθησα κι ἐγὼ ἐπίσης, χωρὶς νὰ το θέλω... ἐπειδὴ δὲν εἶπα τίποτα. Μπορεῖ νὰ νόμισε ὅτι κι ἐγὼ ἀμφέβαλλα πὼς θα σκοτωθεῖ. Τὶ σιέφετσετε γι' αὐτό, Ευγένιε Παύλοβιτς;

– Κάθε ἄλλο. Εἰσαστε τόσο καλὸς πὺ φροντίζετε ἀκόμη γι' αὐτόν. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ, χωρὶς ποτέ μου νὰ ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ το ἐξακριβώσω, πὼς ὑπάρχουν ἄνθρωποι πὺ αυτοκτονοῦν ἐπίτηδες γιὰ νὰ τοὺς κάνουν κομπλιμέντα ἢ ἀπὸ πείσμα γιὰτὶ δὲν τοὺς ἔκαναν. Καὶ κυρίως δὲν θα μποροῦσα ποτέ μου νὰ πιστέψω σ' αὐτὴν τὴν εὐλικρίνεια τῆς μικροψυχίας. Ἀλλὰ, ὅπως καὶ νὰ 'ναι, βγάλτε τον ἀύριο κιόλας ἐξω ἀπὸ τὴν πόρτα.

– Νομίζετε ὅτι θα ξαναεπιχειρήσει τὴν ἀπόπειρα τῆς αυτοκτονίας του;

– Ὅχι, δὲν θα το ξανακάνει. Ἀλλὰ φυλαχτεῖτε ἀπὸ τοὺς ντόπιους Λασσενέρ! Σας βεβαιῶ, τὸ ἐγκλημα εἶναι τὸ πιο συνηθισμένο καταφύγιο αὐτῆς τῆς ἀδύνατης μηδαμινότητος, τῆς ἀνυπόμονης καὶ τῆς ἀπληστῆς.

– Μα εἶναι, λοιπόν, ἓνας Λασσενέρ;

– Ἡ οὐσία εἶναι ἡ ἴδια· ἴσως εἶναι μονάχα ἡ κατάσταση πὺ διαφέρει. Θα δεῖτε πὼς αὐτός ὁ κύριος εἶναι ἱκανὸς νὰ σφάξει δέκα ἀνθρώπους, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ «παίξει μὶα στροφή», ὅπως ἀκριβῶς μας το διάβασε ὁ ἴδιος στὴν «Ἐξήγησή» του. Τώρα εἰκείνα τὰ λόγια θα μ' ἐμποδίσουν νὰ κοιμηθῶ.

– Οἱ ἀνησυχίες σας ἴσως εἶναι ὑπερβολικῆς.

– Εἰσαστε καταπληκτικὸς, πρίγκιπα· δὲν πιστεύετε πὼς τώρα εἶναι ἱκανὸς νὰ σκοτώσει δέκα ἀνθρώπους;

– Φοβάμαι νὰ σας ἀπαντήσω· ὅλα αὐτὰ εἶναι πολὺ παράξενα, ἀλλὰ, ἀλλὰ...

– Καλὰ, ὅπως νομίζετε! συμπέρανε ὁ Ευγένιος Παύλοβιτς με ἀπελπισμένο ὕφος. Καὶ μετὰ, εἰστε ἓνας ἄνθρωπος τόσο γενναῖος! Προσέξτε μόνον νὰ μὴν εἰστε κι ἐσεῖς ὁ ἴδιος ἓνα ἀπὸ τὰ δέκα θύματα!

– Τὸ πιο πιθανὸ εἶναι πὼς δὲν θα σκοτώσει κανέναν, εἶπε ὁ πρί-

γυιπας κοιτάζοντας τον Ευγένιο Παύλοβιτς με ύφος σκεπτικό.

Εκείνος χαμογέλασε με χαιρεκακία.

– Χαίρετε, είναι ώρα να πηγαίνω! Αλήθεια, το προσέξατε πως άφησε στην Αγγαίτσα Ιβάνοβνα ένα αντίγραφο της εξομολόγησής του;

– Ναι, το πρόσεξα και... αυτό σκέφτομαι.

– Να τι μας φέρνει πίσω στα δέκα θύματα, είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς ξαναγελώντας και μετά βγήκε.

Μια ώρα αργότερα, μεταξύ τρεις και τέσσερις η ώρα το πρωί, ο πρίγκιπας κατέβηκε στο πάρκο. Δοκίμασε να κοιμηθεί στο σπίτι του, αλλά δεν το πέτυχε, εξαιτίας των βίαιων παλμών της καρδιάς του. Τέλος πάντων, όλα στο σπίτι είχαν τακτοποιηθεί και είχαν ησυχάσει· ο άρρωστος είχε κοιμηθεί και ο γιατρός που είχε έρθει να τον δει, είπε πως δεν διέτρεχε κανέναν άμεσο κίνδυνο. Ο Λέμπεντεβ, ο Κόλια και ο Μπουρντόβσκι είχαν κοιμηθεί στο δωμάτιό του, για να τον προσέχουν με βάρδιες. Δεν υπήρχε λοιπόν τίποτε για να φοβάται.

Ωστόσο, η ανησυχία του πρίγκιπα μεγάλωνε από λεπτό σε λεπτό. Περιπλανιόταν μέσα στο πάρκο ρίχνοντας γύρω του αφηρημένα βλέμματα και σταμάτησε, έκπληκτος, φτάνοντας στο μέρος εκείνο του δάσους που δεν είχε δέντρα, μπροστά στο σταθμό, και είδε τις σειρές των άδειων πάγκων και τα αναλόγια της ορχήστρας. Του έκανε κατάπληξη αυτό το μέρος και για κάποιο λόγο τού φάνηκε τρομερά άσχημο. Γύρισε πίσω και πήρε το δρόμο που είχε ακολουθήσει την προηγούμενη με τους Επάντσιν πηγαίνοντας στο σταθμό. Έφτασε στο πράσινο παγκάκι που ήταν το ενδεδειγμένο μέρος του ραντεβού, κάθισε και άρχισε ξαφνικά να γελάει δυνατά, και αυτό τον αγανάκτησε ακόμη περισσότερο. Η στενοχώρια του δεν έλεγε να του περάσει· θα ήθελε να πάει κάπου, ποιος ξέρει πού... χωρίς σκιοπό. Πάνω από το κεφάλι του, ένα μικρό πουλάκι κελαιθούσε· άρχισε να το ψάχνει με τα μάτια μέσα στο φύλλωμα. Ξαφνικά το πουλάκι πέταξε ταχύτατα· θυμήθηκε, στη στιγμή μάλιστα, τη μυγίτσα «που ζουζούνιζε μέσα στην καυτή αχτίδα του ήλιου», που ο Ιππόλυτος είχε γράψει πως «γνώριζε τη θέση της μέσα στο χορό της φύσης», απ' όπου αυτός μόνον, ο Ιππόλυτος, ήταν ένας παρείσακτος. Αυτή η φράση που τον είχε αφήσει έκπληκτο τότε, του ξαναήρθε τώρα στο

μυαλό, και μια ανάμνηση από καιρό ξεχασμένη ξανάρθε στη μνήμη του και ξαφνικά όλα ξεκαθάρισαν μεμιάς.

Ήταν στην Ελβετία, τον πρώτο χρόνο, και μάλιστα τους πρώτους μήνες της θεραπείας του. Τον κοίταζαν τότε σαν έναν ολότελα ηλίθιο· δεν μπορούσε μάλιστα να μιλήσει σωστά και δεν καταλάβαινε καμιά φορά τι τον ρωτούσαν. Πήγε μια μέρα στο βουνό, κάτω από ένα φωτεινό ήλιο και περιπλανιόταν ώρα πολλή, βασιανισμένος από μια σπαρακτική σκέψη που δεν εννοούσε να πάρει μορφή. Απλωνόταν μπροστά του ένας λαμπρός ουρανός, στα πόδια του μια λίμνη, γύρω γύρω του ένας οριζοντας φωτεινός και τόσο απέραντος που φαινόταν να μην έχει όρια. Για ώρα πολλή θαύμαζε αυτό το θέαμα, με καρδιά σφιγμένη από θλίψη. Θυμόταν τώρα, πως άπλωνε τα χέρια σ' αυτόν τον ωκεανό, το φωτεινό και το γαλάζιο, και έλαιγε. Βασανίζοταν με την ιδέα πως ήταν ξένος σ' όλα αυτά. Ποιο ήταν λοιπόν αυτό το πανηγύρι, αυτή η γιορτή χωρίς τέλος που λαχταράει από πολύ καιρό, από την παιδική του ηλικία ακόμα να λάβει μέρος, χωρίς ποτέ του να τα καταφέρνει; Κάθε πρωί ο ήλιος ανατέλλει το ίδιο ακτινοβόλος· κάθε πρωί το ουράνιο τόξο ιχνογραφείται πάνω από τον καταρράκτη· κάθε βράδυ η χιονισμένη κορυφή του πιο ψηλού βουνού των πέριξ φλέγεται εκεί κάτω, στον ορίζοντα, σαν πορφυρή φωτιά· κάθε «μυγίτσα που ζουζουνίζει γύρω του, μέσα σε μια φωτεινή αχτίδα του ήλιου» συμμετέχει σ' αυτόν το χορό της φύσης· ξέρει τη θέση της, την αγαπάει και είναι ευτυχισμένη! Κάθε χορταράκι μεγαλώνει και είναι ευτυχισμένο! Κάθε ύπαρξη έχει το δρόμο της και τον αναγνωρίζει· έρχεται και φεύγει τραγουδώντας. Αλλά αυτός είναι μόνος, δεν ξέρει τίποτε, δεν καταλαβαίνει τίποτε, ούτε τους ανθρώπους ούτε τις φωνές της φύσης, γιατί είναι παντού ξένος και παρείσακτος. Ω, δεν μπορούσε τότε να εξηγηθεί μ' αυτά τα λόγια, ούτε να διατυπώσει έτσι την ερώτησή του! Ο πόνος του ήταν υπόκωφος και βουβός· αλλά τώρα φανταζόταν πως εκείνη την εποχή τα έλεγε όλα αυτά με τα ίδια λόγια και του φαινόταν πως ο Ιππόλυτος είχε δανειστεί τη «μυγίτσα του» από τα λόγια του και από τα δάκρυα που έχυνε τότε. Ήταν σίγουρος γι' αυτό χωρίς να ξέρει γιατί, κι αυτή η σκέψη έκανε να χτυπά δυνατά η καρδιά του.

Αποκοιμήθηκε πάνω στο παγκάκι, αλλά η ταραχή του τον ακολουθούσε και μέσα στον ύπνο του. Λίγο πριν κοιμηθεί, θυμήθηκε την υπόθεση πως ο Ιππόλυτος θα σκότωνε δέκα ανθρώπους και χαμογέλασε με τον παραλογισμό αυτής της υποψίας. Γύρω του βασιλευε μια διάφανη και θεσπέσια ησυχία· το θρόισμα των φύλλων φαινόταν να τονίζει ακόμη περισσότερο τη γαλήνη, τη γύρω του μοναξιά. Είδε πολλά όνειρα, που όλα τού προξένησαν στενοχώρια και τον έκαναν να ανατριχιάζει αδιάκοπα. Τέλος, μια γυναίκα τον πλησίασε· την ήξερε, ήταν το πρόσωπο που τον έκανε να υποφέρει· μπορούσε πάντοτε να την ονομάσει, να τη δείξει, αλλά —πράγμα παράξενο— είχε τώρα ένα εντελώς διαφορετικό πρόσωπο από αυτό που ήξερε και δοκίμαζε μια οδυνηρή αποστροφή να την αναγνωρίσει κάτω από τα καινούργια της χαρακτηριστικά. Υπήρχε στο πρόσωπό της μια τέτοια έκφραση μεταμέλειας και φρίκης, που μπορούσες να πεις πως εκείνη η γυναίκα ήταν μια τρομερή εγκληματίας που μόλις είχε κάνει ένα τρομερό κακούργημα. Ένα δάκρυ έτρεμε στο χλομό της μάγουλο. Τον κάλεσε με μια χειρονομία και έβαλε το δάχτυλο στα χείλη, σαν να τον προειδοποιούσε να την ακολουθήσει αθόρυβα. Η καρδιά του πάγωσε· για τίποτε, για τίποτε στον κόσμο δεν ήθελε να παραδεχτεί πως αυτή ήταν μια εγκληματίας, αλλά ένιωθε πως ένα φοβερό γεγονός θα συμβεί αμέσως, που θα επιδρούσε στη ζωή του. Φαινόταν πως εκείνη επιθυμούσε να του δείξει κάτι, όχι μακριά από εκεί, μέσα στο πάρκο. Σηκώθηκε για να την ακολουθήσει, αλλά ξαφνικά ένα γέλιο διαυγές και δροσερό αντήχησε δίπλα του· ένα χέρι βρέθηκε ξαφνικά μέσα στο δικό του· το άρπαξε, το έσφιξε δυνατά και ξύπνησε.

Η Αγλαΐα στεκόταν μπροστά του και γελούσε δυνατά.

VIII

Γελούσε, έδειχνε όμως και αγανακτισμένη.

– Κοιμάται! Κοιμόσαστε; φώναζε με ύφος έκπληκτο και περιφρονητικό.

– Εσείς είστε! μουρμούρισε ο πρίγκιπας, που δεν είχε ακόμη καλά καλά ξυπνήσει και την αναγνώρισε με έκπληξη. Α, ναι! Εκείνο το ραντεβού... και εγώ κοιμήθηκα.

– Το είδα πολύ καλά.

– Δεν με ξύπνησε κανείς άλλος εκτός από σας; Κανέναν άλλος δεν ήρθε εδώ; Νόμιζα πως ήταν εδώ... μια άλλη γυναίκα.

– Μια άλλη γυναίκα εδώ;

Ο πρίγκιπας, τέλος, συνήλθε εντελώς.

– Δεν ήταν παρά ένα όνειρο, είπε σκεπτικός. Αλλά, σε μια τέτοια στιγμή, εκείνο το όνειρο είναι παράξενο... Καθίστε.

Την τράβηξε από το χέρι και την έβαλε να καθίσει στο παγκάκι· ο ίδιος κάθισε δίπλα της και έπεσε σε συλλογή. Η Αγλαΐα δεν έσπαγε τον πάγο και ευχαριστιόταν να τον κοιτάζει με επιμονή. Την κοίταζε κι αυτός, αλλά καμιά φορά ήταν σαν να μην την έβλεπε μπροστά του. Αυτή κατακοκκίνισε.

– Α, ναι! έκανε ανατριχιάζοντας ο πρίγκιπας. Ο Ιππόλυτος θέλησε να αυτοκτονήσει.

– Πότε; Στο σπίτι σας; ρώτησε αυτή χωρίς ωστόσο να φανεί έκπληκτη. Χθες βράδυ ήταν, νομίζω, ακόμη ζωντανός. Πώς μπορέσατε να έρθετε εδώ και να κοιμηθείτε, μετά από ένα τέτοιο γεγονός; φώναξε ζωηρεύοντας.

– Μα δεν πέθανε· το πιστόλι δεν πήρε φωτιά.

Στην παράκληση της Αγλαΐας, ο πρίγκιπας αναγκάστηκε αμέσως να διηγηθεί, με όλες τις λεπτομέρειες, όλα όσα είχαν γίνει την περασμένη νύχτα. Αυτή τον προέτρεπε συνεχώς να της τα πει πιο γρήγορα, αλλά τον διέκοπτε με ακατάπαυστες ερωτήσεις που σχεδόν δεν

είχαν σχέση με την υπόθεση. Έδειξε, κυρίως, ζωηρό ενδιαφέρον γι' αυτά που είχε πει ο Ευγένιος Παύλοβιτς και τον ρωτούσε, μάλιστα πολλές φορές, σχετικά μ' αυτά.

— Μα αρκετά, φτάνει! Πρέπει να βιαστώ, είπε μόλις τελείωσε εκείνη η διήγηση. Δεν έχουμε παρά μια ώρα να περάσουμε εδώ, πρέπει να είμαι στο σπίτι στις οκτώ, το δίχως άλλο, για να μην καταλάβουν πως είμαι εδώ. Και είμαι εδώ για μια σοβαρή υπόθεση: έχω πολλά να σας ανακοινώσω, αλλά με μπερδέψατε. Όσο για τον Ιππόλυτο, νομίζω πως το πιστόλι του δεν μπορούσε παρά να αποτύχει: αυτό τού πάει περισσότερο. Μα είστε σίγουρος πως ήθελε πραγματικά ν' αυτοκτονήσει και πως δεν ήταν παρά μια κωμωδία;

— Όχι, δεν ήταν μια κωμωδία.

— Είναι πραγματικά το πιο πιθανό. Λοιπόν, έγραψε πως πρέπει να μου φέρετε την εξομολόγησή του; Γιατί δεν τη φέρατε;

— Μα, γιατί δεν είναι πεθαμένος! Θα τον ρωτήσω.

— Φέρετε τήν μου το δίχως άλλο και μην τον ρωτάτε τίποτε. Αυτό θα του είναι πολύ ευχάριστο, γιατί ίσως γι' αυτό να ήθελε να σκοτωθεί, για να διαβάσω ύστερα την εξομολόγησή του. Σας παρακαλώ, Λέων Νικολάγιεβιτς, μη γελάτε μ' αυτά που λέω, αυτή η εικασία μπορεί να είναι ίσως η καλύτερη.

— Δεν γελάω, γιατί κι εγώ ο ίδιος νομίζω πως έτσι θα είναι.

— Κι εσείς επίσης; Είναι ποτέ δυνατόν να έχουμε την ίδια σκέψη; ρώτησε αυτή με μια ξαφνική έκπληξη.

Τον ρωτούσε βιαστικά, μιλούσε γρήγορα, αλλά φαινόταν καμιά φορά να τα χάνει και άφηνε συχνά τη φράση της ατελείωτη. Κάθε τόσο βιαζότανε να τον προειδοποιήσει για κάτι: γενικά, η ταραχή της ήταν μεγάλη και, παρόλο που κοίταζε θαρρετά, κάπως προκλητικά μάλιστα, ήταν ίσως κατά βάθος αρκετά φοβισμένη. Καθισμένη στην άκρη του πάγκου, ήταν ντυμένη με τον πιο απλό τρόπο και φερούσε ένα φόρεμα καθημερινό, που της πήγαινε πάρα πολύ. Αμέτρητες φορές ανατρίχιαζε και κοκκίνιζε. Ήταν βαθιά έκπληκτη που άκουσε τον πρίγκιπα να διαβεβαιώνει πως ο Ιππόλυτος πήγε ν' αυτοκτονήσει για να διαβάσει εκείνη την εξομολόγησή του.

— Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία, εξήγησε ο πρίγκιπας: ήθελε, ε-

κτός από σας, κι όλοι εμείς οι άλλοι να τον επαινέσουμε.

– Πώς δηλαδή να τον επαινέσουμε;

– Δηλαδή... πώς να σας το εξηγήσω αυτό; Είναι πολύ δύσκολο. Είχε βεβαίως την επιθυμία να δει να τρέχουν όλοι γύρω του, να του δείχνουν αισθήματα αγάπης και εκτίμησης και να τον παρακαλάνε να μην πεθάνει. Είναι πολύ πιθανό πως σκέφτηκε, περισσότερο απ' όλους, εσάς, γιατί σε μια τέτοια στιγμή σάς θυμήθηκε... αν και μπορεί να μην ήταν σίγουρος ούτε ο ίδιος πως σας σκεφτόταν.

– Δεν κατάλαβα τίποτε· με σκέφτηκε χωρίς να είναι σίγουρος πως με σκέφτηκε. Όμως νομίζω πως καταλαβαίνω. Ξέρετε ότι κι εγώ η ίδια, όταν ήμουν κοριτσάκι δεκατριών χρονών, είχα ίσως τριάντα φορές σκεφτεί να φαρμακωθώ και να τα εξηγώ όλα αυτά μ' ένα γράμμα στους γονείς μου; Φανταζόμουν τον εαυτό μου μέσα στο φέρετρο· όλους τους δικούς μου να κλαίνε γύρω μου και να κατηγορούν τους εαυτούς τους που ήταν τόσο σκληροί μαζί μου... Γιατί γελάτε ακόμη; πρόσθεσε αυτή ζωντανά σμίγοντας τα φρύδια. Τι σκεφτόσαστε, λοιπόν, εσείς όταν κάνετε όνειρα μοναχός σας; Μήπως φαντάζεστε πως είστε στρατάρχης και νικήσατε τον Ναπολέοντα;

– Ε, λοιπόν, στο λόγο της τιμής μου, αυτό ακριβώς σκέφτομαι, κυρίως όταν είναι να κοιμηθώ! συμπλήρωσε ο πρίγκιπας γελώντας· μονάχα που δεν νικώ τον Ναπολέον, αλλά τους Αυστριακούς.

– Δεν έχω καμιά διάθεση να αστειευτώ μαζί σας, Λέων Νικολάγιεβιτς. Θα δω εγώ η ίδια τον Ιππόλυτο, σας παρακαλώ να τον προειδοποιήσετε. Όσο για σας, όλα αυτά τα βρίσκω πολύ άσχημα, γιατί είναι πολύ σκληρός ο τρόπος με τον οποίο βλέπετε και κρίνετε την ψυχή ενός ανθρώπου όπως αυτήν του Ιππόλυτου. Δεν έχετε καθόλου τρυφερότητα. Σας ενδιαφέρει μονάχα η σκέτη αλήθεια, κι αυτό είναι άδικο.

Ο πρίγκιπας άρχισε να σκέφτεται.

– Μου φαίνεται πως είστε άδικη μαζί μου, γιατί δεν βρίσκω τίποτε το κακό στο ότι είχε κάνει αυτήν τη σκέψη, γιατί όλος ο κόσμος μπορεί να σκέφτεται έτσι· εξάλλου, ίσως να μην το σκέφτηκε καθόλου, μα να το ήθελε μονάχα... λαχτάρησε να βρεθεί για μια τελευταία φορά ανάμεσα στους ανθρώπους, να κερδίσει την εκτίμησή

τους και την αγάπη τους· αυτά είναι πράγματι υπέροχα συναισθήματα, μόνον που δεν έγιναν καθόλου έτσι· η αρρώστια και δεν ξέρω τι πράγμα ακόμα, ήταν η αιτία. Άλλωστε, υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι σ' όλα επιτυγχάνουν και άλλοι που σφάλλουν σε ό,τι κι αν κάνουν...

– Σιεφτήκατε, βέβαια, τον εαυτό σας, λέγοντας αυτά; παρατήρησε η Αγλαΐα.

– Ναι, απάντησε γρήγορα ο πρίγκιπας χωρίς να δώσει προσοχή στη χαιρεκακία της ερώτησης.

– Σε οποιαδήποτε περίπτωση, στη θέση σας, δεν θα κοιμόμουνα. Λοιπόν, όπου και να καθίσετε, κοιμάστε; Αυτό είναι πολύ κακό από μέρους σας.

– Μα δεν κοιμήθηκα όλη τη νύχτα, ύστερα περπατούσα, περπατούσα συνεχώς, πήγα στη μουσική...

– Ποια μουσική;

– Εκεί που παίζανε χθες βράδυ· μετά ήρθα εδώ, κάθισα, σκέφτηκα πολλή ώρα και αποκοιμήθηκα.

– Α, αλήθεια; Αυτό αλλάζει τα πράγματα προς όφελός σας... Και γιατί πήγατε στη μουσική;

– Δεν ξέρω, έτσι μου ήρθε.

– Καλά, καλά, θα ξαναμιλήσουμε γι' αυτό· με διακόπτετε συνεχώς. Τι με νοιάζει που πήγατε στη μουσική; Ποια γυναίκα ονειρευτήκατε;

– Πρόκειται για... για..., την έχετε δει...

– Καταλαβαίνω, καταλαβαίνω πολύ καλά. Έχετε γι' αυτήν πολλή... Πώς την είδατε, πώς ήταν; Τελικά, δεν θέλω τίποτε να ξέρω, πρόσθεσε με ξαφνικό θυμό. Μη με διακόπτετε!

Σταμάτησε για ένα λεπτό, σαν να ήθελε να αναπνεύσει ή σαν να ήθελε να περάσει η φούρια της.

– Να, λοιπόν, για τι πράγμα πρόκειται και γιατί σας είπα να έρθετε. Θέλω να σας προτείνω να γίνετε φίλος μου. Τι έχετε και με κοιτάζετε έτσι; πρόσθεσε σχεδόν οργισμένη.

Ο πρίγκιπας την κοίταζε, πραγματικά, εκείνη τη στιγμή με πολλή προσοχή, παρατηρώντας πως είχε ξαναγίνει κατακόκκινη. Σε πα-

ρόμοιες περιπτώσεις, όσο περισσότερο κοκινίζει, τόσο περισσότερο φαινόταν να θυμώνει με τον εαυτό της, πράγμα που διαβαζόταν στις λάμπεις των ματιών της. Συνήθως, σε τέτοιες στιγμές, έδειχνε το θυμό της ξεσπώντας στο συνομιλήτή της, έφταιγε ή όχι. Έχοντας συνείδηση του άγριου χαρακτήρα της και της ντροπαλοσύνης της, έπαιρνε πολύ λίγο μέρος συνήθως στις συζητήσεις, και ήταν πιο σιωπηλή από τις αδελφές της, μερικές φορές μάλιστα ήταν υπερβολικά σιωπηλή. Στις περιπτώσεις τις ιδιαίτερα λεπτές, όπως αυτή εδώ, όπου δεν μπορούσε να κρατηθεί να μη μιλήσει, άρχιζε την κουβέντα με μεγάλη ακαταδεξιά και κάποιο προκλητικό ύφος. Αισθανόταν πάντοτε τη στιγμή που πήγαινε να κοκινίσει ή άρχιζε να κοκινίζει.

– Δεν θέλετε ίσως να δεχτείτε την πρότασή μου; είπε στον πρίγκιπα κοιτάζοντάς τον περιφρονητικά.

– Ω! Αντιθέτως, το θέλω πολύ. Μονάχα αυτό δεν ήταν καθόλου αναγκάιο..., δηλαδή, δεν το σκέφτηκα καθόλου πως είναι αναγκάιο να διατυπωθεί μια παρόμοια πρόταση, είπε ο πρίγκιπας σαστισμένος.

– Τι σκεφτήκατε, λοιπόν; Γιατί θα σας έφερνα εδώ; Τι έχετε στο νου σας; Μήπως τελικά με βλέπετε σαν μια μικρή ανόητη, όπως κάνουν όλοι στο σπίτι;

– Δεν ήξερα ότι σας βλέπουν σαν ανόητη· εγώ... εγώ δεν σας θεωρώ έτσι.

– Δεν με θεωρείτε έτσι; Αυτό σημαίνει μεγάλη εξυπνάδα από μέρους σας. Και κυρίως είναι ειπωμένο πολύ έξυπνα.

– Για μένα, συνέχισε ο πρίγκιπας, είσαστε ίσως καμιά φορά τρομερά έξυπνη. Έτσι, πριν λίγη ώρα, είπατε μια φράση πολύ έξυπνη. Ήταν εξαιτίας της γνώμης μου για τον Ιππόλυτο: «Ενδιαφέρεστε μονάχα για τη σκέτη αλήθεια, κι αυτό είναι άδικο». Θα ξαναθυμηθώ αυτήν τη σκέψη και θα τη σκεφτώ.

Η Αγλαΐα κοκκίνισε ξαφνικά από ευχαρίστηση. Όλες αυτές οι μεταβολές ενεργούσαν επάνω της με μεγάλη ταχύτητα και με τέλειο αυθορμητισμό. Ο πρίγκιπας χάρηκε κι αυτός επίσης και άρχισε να γελάει από χαρά κοιτάζοντάς την.

– Ακούστε με, ξαναείπε αυτή. Σας περίμενα πολύ καιρό για να

σας τα πω όλα αυτά. Σας περίμενα από τη στιγμή που μου γράφατε εκείνο το γράμμα και μάλιστα ακόμα πιο πριν... Ήδη ακούσατε χθες βράδυ τα μισά απ' όσα είχα να σας πω· σας θεωρώ ως τον πιο τίμιο και τον πιο δίκαιο άνθρωπο· εάν λένε για σας πως έχετε στο μυαλό... δηλαδή πως είστε καμιά φορά άρρωστος στο μυαλό, είναι μια αδικία. Είμαι πεπεισμένη και υπερασπίζομαι την πεποίθησή μου. Γιατί, εάν είστε πραγματικά άρρωστος στο μυαλό (μη μου θυμώνετε γι' αυτό που λέω· το λέω εντελώς αντικειμενικά), το κύριο μυαλό σας είναι, ωστόσο, περισσότερο αναπτυγμένο σ' εσάς, παρά σε κάποιον απ' αυτούς, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, που αυτοί δεν έχουν καμιά ιδέα. Γιατί υπάρχουν δύο μυαλά: το ένα που είναι το θεμελιώδες και το άλλο που είναι το δευτερεύον. Δεν είναι; Δεν είναι έτσι;

– Ίσως είναι έτσι, πρόφερε ο πρίγκιπας με φωνή που με κόπο γινόταν αντιληπτή· η καρδιά του χτυπούσε και παλλόταν σφοδρά.

– Ήμουν σίγουρη πως θα με καταλαβαίνατε, συνέχισε αυτή με επίσημο ύφος. Ο πρίγκιπας Σ. και ο Ευγένιος Παύλοβιτς δεν καταλαβαίνουν τίποτε απ' αυτήν τη διάκριση μεταξύ των δύο μυαλών. Ούτε η Αλεξάνδρα. Αλλά, το φαντάζεστε; Η μαμά το κατάλαβε!

– Μοιάζετε πολύ στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

– Πώς; Αλήθεια; έκανε η Αγλαΐα με έκπληξη.

– Σας το βεβαιώνω.

– Σας ευχαριστώ, είπε αυτή μετά από μια στιγμή σκέψης. Χαίρομαι που μοιάζω στη μαμά. Λοιπόν, την εκτιμάτε πολύ; πρόσθεσε χωρίς να καταλάβει την αφέλεια της ερώτησης.

– Πολύ, πάρα πολύ, και είμαι ευτυχισμένος που βλέπω πως κι εσείς το καταλάβατε αμέσως.

– Είμαι εξίσου ευτυχισμένη, γιατί έχω παρατηρήσει πως καμιά φορά... γελάνε μαζί της. Αλλά ακούστε με· το κυριότερο είναι πως σκέφτηκα πολύ καιρό πριν τελικά διαλέξω εσάς. Δεν θέλω να με κοροϊδεύουν στο σπίτι, ούτε να με θεωρούν ως μια μικρή άμυαλη· δεν θέλω να με πειράζουν... Τα κατάλαβα όλα αυτά μεμιάς και αργήθηκα κατηγορηματικά τον Ευγένιο Παύλοβιτς, γιατί δεν θέλω συνεχώς να θέλουν να με παντρέψουν! Θέλω... θέλω..., ε, λοιπόν! Θέλω να φύγω από το σπίτι! Και διάλεξα εσάς για να με βοηθήσετε να το κάνω.

— Να φύγετε από το σπίτι! φώναζε ο πρίγκιπας.

— Ναι, ναι, ναι· να φύγω από το σπίτι! φώναζε δυνατά και ξαφνικά αυτή, με τρομερό θυμό. Δεν θέλω πια, δεν θέλω πια να με κάνουν συνεχώς να κοικινίζω. Δεν θέλω να κοικινίζω ούτε μπροστά τους, ούτε μπροστά στον πρίγκιπα Σ., ούτε μπροστά στον Ευγένιο Παύλοβιτς, ούτε μπροστά σε κανέναν, και γι' αυτό ακριβώς διάλεξα εσάς. Μαζί σας θέλω να μπορώ να μιλάω για όλα· για όλα, ακόμη και για τα πράγματα τα πιο σπουδαία, όταν το θελήσω· εσείς δεν πρέπει να μου κρύψετε ποτέ τίποτα. Θέλω να έχω τουλάχιστον έναν άνθρωπο με τον οποίο να μπορώ να μιλάω για όλα, όπως μιλάω με τον εαυτό μου. Άρχισαν ξαφνικά να λένε πως σας περίμενα και πως σας αγαπούσα. Ήταν πριν από τον ερχομό σας και δεν τους είχα δείξει το γράμμα σας. Τώρα επαναλαμβάνουν όλοι το ίδιο πράγμα. Θέλω να είμαι τολμηρή και να μην έχω κανένα φόβο. Δεν θέλω να πηγαίνω στους χορούς που με οδηγούν· θέλω να γίνω χρήσιμη. Από καιρό τώρα ήθελα να φύγω. Είκοσι χρόνια τώρα με κρατούν κλεισμένη σαν σε μοναστήρι και δεν σκέφτονται τίποτε άλλο παρά πώς να με παντρέψουν. Από δεκατεσσάρων χρονών είχα σκεφτεί να το σκάσω, κι ως ήμουν τότε ανόητη. Τώρα τα έχω όλα σχεδιάσει και σας περιμένω για να σας ρωτήσω πώς είναι η ζωή στο εξωτερικό. Δεν έχω δει ούτε μια γοτθική μητρόπολη· θέλω να πάω στη Ρώμη να επισκεφτώ τα επιστημονικά ιδρύματα, θέλω να σπουδάσω στο Παρίσι· ετοιμάστηκα και εργάστηκα όλον τον τελευταίο χρόνο, έχω διαβάσει πλήθος βιβλία, μεταξύ των οποίων και αυτά που είναι απαγορευμένα. Η Αλεξάνδρα και η Αδελαΐδα μπορούν να τα διαβάζουν όλα, τους το επιτρέπουν· αλλά εμένα μου το απαγορεύουν και με επιτηρούν. Δεν θέλω να μαλώσω με τις αδελφές μου, αλλά από καιρό ήδη το έχω δηλώσει στη μητέρα μου και στον πατέρα μου, πως θέλω να αλλάξω ριζικά την κοινωνική μου θέση. Αποφάσισα να ασχοληθώ με την εκπαίδευση και υπολόγιζα σ' εσάς, γιατί μου είχατε πει πως αγαπάτε τα παιδιά. Πιστεύετε πως θα μπορούσαμε να ασχοληθούμε, μαζί, με την εκπαίδευση, αν όχι τώρα, ίσως αργότερα; Θα φανούμε κι οι δυο μας χρήσιμοι· δεν θέλω να είμαι κόρη στρατηγού. Πέστε μου, είστε άνθρωπος πολύ σπουδασμένος;

– Ω, κάθε άλλο!

– Τι κρίμα, κι εγώ που νόμιζα..., πώς το φαντάστηκα αυτό; Δεν πειράζει, θα με καθοδηγήσετε, εντούτοις, γιατί σας διάλεξα.

– Αυτό είναι παράλογο, Αγλαΐα Ιβάνοβνα.

– Θέλω, θέλω να το σκάσω από το σπίτι! φώναξε αυτή, ενώ τα μάτια της άστραψαν ξανά. Εάν δεν δεχθείτε, θα παντρευτώ τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Δεν θέλω μέσα στην οικογένειά μου να με κοιτάζουν σαν μια κακιιά γυναίκα και να με κατηγορούν ένας Θεός ξέρει για τι πράγματα!

– Μα είσαστε στα καλά σας, ναι ή όχι; φώναξε ο πρίγκιπας που κόντευε να πεταχτεί από τη θέση του. Για τι πράγμα σάς κατηγορούν και ποιος σάς κατηγορεί;

– Όλοι τους στο σπίτι, η μητέρα μου, οι αδελφές μου, ο πατέρας μου, ο πρίγκιπας Σ., ακόμη και το παλιόπαιδό σας ο Κόλια! Εάν δεν μου το λένε κατάμουτρα, το σκέφτονται όμως. Τους το δήλωσα όμως ανοιχτά αυτό, και στη μητέρα μου και στον πατέρα μου. Η μαμά ήταν άρρωστη όλη τη μέρα και την επομένη η Αλεξάνδρα και ο μπαμπάς μου είπαν πως ούτε εγώ η ίδια δεν καταλάβαινα τις φαντασιοπληξίες μου, ούτε τις λέξεις που χρησιμοποιούσα. Λοιπόν, τους το είπα ορθά κοφτά πως τώρα τα καταλάβαινα όλα, και πως ένιωθα τη σημασία όλων των λέξεων, πως δεν ήμουν πια κοριτσάκι και πως είχα ήδη διαβάσει, εδώ και δυο χρόνια, δυο μυθιστορήματα του Πολ ντε Κου, για να τα μάθω όλα. Ακούγοντάς το αυτό, η μαμά κόντεψε να λιποθυμήσει.

Μια παρξάξενη σκέψη πέρασε απ' το μυαλό του πρίγκιπα. Κοίταξε εξεταστικά την Αγλαΐα και χαμογέλασε. Του ήταν δύσκολο να πιστέψει πως είχε μπροστά του εκείνη την ίδια υπερήφανη κοπέλα, που του είχε διαβάσει κάποτε, με τόσο προκλητική υπερηφάνεια, το γράμμα του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Δεν μπορούσε να καταλάβει πώς, μέσα σ' αυτήν την ωραία κοπέλα, την τόσο αλαζονική και τόσο δύστροπη, μπορούσε να βρίσκεται ένα τέτοιο μικρό παιδί που, πραγματικά, δεν καταλάβαινε ίσως όλες τις λέξεις που χρησιμοποιούσε.

– Μένατε πάντοτε στο σπίτι, Αγλαΐα Ιβάνοβνα; ρώτησε. Θέλω να

πω δεν πήγατε ποτέ σε κανένα σχολείο, σε κανένα οικοτροφείο;

– Ποτέ μου δεν πήγα πουθενά· με κρατούσαν πάντοτε κλεισμένη στο σπίτι σαν να ήμουν μέσα σε μπουκάλια κι απ' αυτήν την μπουκάλια δεν θα έβγαινα παρά μονάχα για να παντρευτώ. Γιατί χαμογελάτε πάλι έτσι ειρωνικά; Παρατήρησα πως κι εσείς επίσης με κοροϊδεύετε και πως παίρνετε το μέρος τους, πρόσθεσε σκυθρωπιάζοντας με ύφος απειλητικό. Μη με θυμώνετε· δεν ξέρω ούτε εγώ η ίδια τι γίνεται μέσα μου... Είμαι σίγουρη πως ήρθατε εδώ εντελώς πεπεισμένος πως είμαι ερωτευμένη μαζί σας και σας κάλεσα σε ραντεβού! πρόσθεσε θυμωμένα.

– Είναι αλήθεια ότι χθες φοβήθηκα για κάτι τέτοιο, ομολόγησε χωρίς κακία ο πρίγκιπας (ήταν πολύ σατισμένος)· αλλά σήμερα είμαι πεπεισμένος πως εσείς...

– Πώς! φώναξε η Αγλαΐα, της οποίας το κάτω χελάκι άρχισε ξαφνικά να τρέμει· φοβηθήκατε πως εγώ... τολμήσατε να σκεφτείτε πως εγώ... Ύψιστε! Υποθέσατε ίσως πως σας κάλεσα εδώ για να μας πιάσουν επ' αυτοφώρω και να σας αναγκάσω να με παντρευτείτε...

– Αγλαΐα Ιβάνοβνα! Πώς δεν ντρέπεστε; Πώς μια σκέψη τόσο βρόμικη μπόρεσε να γεννηθεί στην καθαρή και αθώα καρδιά σας; Βάζω στοίχημα, πως κι εσείς η ίδια δεν πιστεύετε ούτε μια λέξη απ' όλα όσα είπατε και ακόμα... πως δεν ξέρετε τι λέτε.

Η Αγλαΐα έμεινε με το κεφάλι χαμηλωμένο, αδρανής, σαν να είχε τρομάξει και η ίδια μ' αυτά που είχε πει.

– Δεν ντρέπομαι καθόλου, ψέλλισε. Τελικά, από πού το ξέρετε πως έχω αθώα καρδιά; Πώς τολμήσατε τότε να μου στείλετε εκείνο το ερωτικό γράμμα;

– Ερωτικό γράμμα; Το γράμμα μου το λέτε ερωτικό! Εκείνο το γράμμα ήταν η έκφραση του πιο μεγάλου μου σεβασμού· πήγασε από το βάθος της καρδιάς μου, σε μια από τις πιο δύσκολες στιγμές της ζωής μου. Σας σκέφτηκα τότε σαν κάποιο φως..., εγώ...

– Ε, καλά, καλά! τον διέκοψε ξαφνικά, αλλά μ' έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο που σήμαινε μια βαθιά μεταμέλεια και σχεδόν τρόμο. (Εσκυψε μάλιστα προς το μέρος του, και πάντοτε προσπαθώντας να μην τον κοιτάξει στα μάτια, έκανε μια κίνηση να τον αγγίξει

στον ώμο για να τον προτρέψει μ' έναν τρόπο περισσότερο πειστικό να μη θυμώσει). Ε, καλά! επανέλαβε τρομερά ντροπιασμένη. Ήταν μονάχα... για να σας δοκιμάσω. Πέστε πως δεν είπα τίποτα. Εάν σας πρόσβαλα, συγχωρέστε με. Σας παρακαλώ, μη με κοιτάτε μέσα στα μάτια, γυρίστε απ' την άλλη μεριά. Είπατε πως ήταν μια σκέψη πολύ βρόμικη· το είπα επίτηδες για να σας πληγώσω. Καμιά φορά φοβάμαι κι η ίδια αυτό που θέλω να πω και ξαφνικά μου ξεφεύγει. Είπατε ότι είχατε γράψει εκείνο το γράμμα σε μια από τις πιο δύσκολες στιγμές της ζωής σας. Ξέρω για ποια στιγμή θέλατε να πείτε, πρόσφερε χαμηλώνοντας τη φωνή και κοιτάζοντας πάλι καταγής.

— Ω, αν μπορούσατε να τα ξέρετε όλα!

— Τα ξέρω όλα! φώναξε ξαφνικά με μια καινούργια ταραχή. Μοιραζόσασταν εκείνη την εποχή το διαμέρισμά σας μ' αυτήν την πρόστιχη γυναίκα, που το σκάσατε μαζί της...

Δεν ήταν πια κόκκινη, αλλά χλομή, προσφέροντας αυτά τα λόγια. Σηκώθηκε ξαφνικά, σαν να την έσπρωξε μια ασυνείδητη δύναμη, αλλά συνήλθε αμέσως και ξανακάθισε. Για πολλή ώρα ακόμη το χεϊλάκι της συνέχιζε να τρέμει. Η σιωπή κράτησε κάπου ένα λεπτό. Ο πρίγκιπας ήταν κατάπληκτος απ' αυτό το απροσδόκητο φέρεσιμο και δεν ήξερε σε τι να το αποδώσει.

— Δεν σας αγαπώ καθόλου! είπε αυτή ξαφνικά με αποφασιστικότητα.

Ο πρίγκιπας δεν απάντησε. Η σιωπή βασίλεψε ξανά για ένα λεπτό.

— Αγαπώ τον Γαβριέλα Αρνταλιόνοβιτς..., είπε με φωνή γρήγορη και με κόπο κατανοητή, σκύβοντας ακόμη περισσότερο το κεφάλι.

— Δεν είναι αλήθεια! παρατήρησε ο πρίγκιπας σχεδόν ψιθυρίζοντας.

— Όστε λοιπόν λέω ψέματα; Είναι, εντούτοις, η αλήθεια· του υποσχέθηκα να τον παντρευτώ, προχθές, στο ίδιο παγκάκι.

Ο πρίγκιπας τρώμαξε και έμεινε μια στιγμή σκεπτικός.

— Αυτό δεν είναι αλήθεια, επανέλαβε αποφασιστικά. Τη φανταστήκατε όλη αυτήν την ιστορία.

— Είναι πολύ ευγενής. Να ξέρετε πως έχει καλύτερεύσει· μ' αγα-

πάει περισσότερο κι απ' τη ζωή του. Έκαψε το χέρι του μπροστά μου, μόνο και μόνο για να μου το αποδείξει.

– Έκαψε το χέρι;

– Ναι, το χέρι. Το πιστεύετε ή δεν το πιστεύετε, για μένα είναι ένα και το αυτό.

Και πάλι ο πρίγκιπας σώπασε. Η Αγλαΐα δεν αστειευόταν· ήταν πολύ οργισμένη.

– Λοιπόν, μήπως έφερε μαζί του εδώ κανένα κερί για να κάψει το χέρι; Δεν βλέπω με ποιον άλλο τρόπο θα μπορούσε...

– Ναι..., ένα κερί. Τι το απίθανο υπάρχει σ' αυτό;

– Ένα ολόκληρο κερί ή ένα μέρος του κεριού μέσα σ' ένα καντηλέρι;

– Ε, λοιπόν, ναι... όχι... μισό κερί... ένα κομμάτι κεριού..., ένα κερί ολόκληρο! Το ίδιο κάνει, μην επιμένετε! Είχε φέρει επίσης και σπύρτα, αν θέλετε να ξέρετε. Άναψε το κερί και κρατούσε μισή ώρα το δάχτυλό του επάνω στη φωτιά. Αυτό σάς φαίνεται αδύνατο;

– Τον είδα χθες βράδυ· τα δάχτυλά του δεν έχουν κανένα σημάδι από έγκαυμα.

Η Αγλαΐα άρχισε ξαφνικά να γελάει σαν παιδί. Μετά γύρισε γρήγορα προς τον πρίγκιπα με παιδική εμπιστοσύνη, ενώ ένα χαμόγελο πλανιόταν ακόμη στα χείλη της.

– Ξέρετε γιατί σας διηγήθηκα αυτό το ψέμα; Γιατί παρατήρησα πως όταν λες ψέματα, αν τα καταφέρεις κι ανακατέψεις κάτι που να μην είναι εντελώς συνηθισμένο, κάτι εικεντρικό, να, με καταλαβαίνετε, κάτι που να είναι πολύ χοντρό ή εντελώς απίθανο, τότε το ψέμα γίνεται ακόμη πιο πιθανό. Το έχω παρατηρήσει αυτό. Μονάχα, αυτό το τέχνασμα δεν μου πέτυχε, γιατί δεν μπόρεσα να βρω...

Σκυθρωπάσε ξαφνικά, σαν να θυμήθηκε πού βρισκόταν. Κατόπιν, ρίχνοντάς του ένα βλέμμα σοβαρό και μάλιστα λυπημένο, είπε:

– Τότε που σας απάγγειλα το ποίημα του «φτωχού ιππότη», το έκανα γιατί είχα την πρόθεση να... σας επαινέσω, αλλά όμως και για να σας μαλώσω για τη διαγωγή σας, και για να σας δείξω πως τα ήξερα όλα...

– Είστε πολύ άδικη μαζί μου... και μ' εκείνη τη δυστυχισμένη την

οποία χαρακτηρίσατε πριν λίγη ώρα τόσο σκληρά, Αγλαΐα.

— Είναι γιατί τα ξέρω όλα, όλα, γι' αυτό και εκφράστηκα μ' αυτόν τον τρόπο! Ξέρω πως της προσφέρατε το χέρι σας μπροστά σ' όλον τον κόσμο, εδώ κι έξι μήνες. Μη με διακρίνετε, βλέπετε πως το παρατήρησα αλλά δεν το σχολίασα. Μετά απ' αυτό έφυγε με τον Ρογκόζιν· ύστερα ζήσατε μαζί της δεν ξέρω σε ποια πόλη ή χωριό· μετά σας εγκατέλειψε για να ακολουθήσει κάποιον άλλον. (Η Αγλαΐα έγινε τρομερά κόκκινη). Μετά ξαναβρέθηκε με τον Ρογκόζιν, ο οποίος την αγαπάει σαν... σαν τρελός. Τέλος, εσείς, ένας άνθρωπος εξίσου έξυπνος, φτάσατε γρήγορα γρήγορα εδώ, πίσω της, αμέσως μόλις μάθατε πως ξαναγύρισε στην Πετρούπολη. Χθες βράδυ ήσασταν έτοιμος να την υπερασπιστείτε κι εδώ κι ένα λεπτό την είδατε στον ύπνο σας... Βλέπετε πως τα ξέρω όλα. Γι' αυτήν δεν ήρθατε εδώ πέρα; Γι' αυτήν δεν ήρθατε;

Ο πρίγκιπας έσκυψε θλιμμένα, σκεφτικά το κεφάλι, χωρίς να αμβιάλλει για το αστραποβόλο βλέμμα που η Αγλαΐα εξακόντιζε πάνω του.

— Ακριβώς γι' αυτήν, απάντησε με χαμηλή φωνή· γι' αυτήν, αλλά μονάχα για να μάθω... Δεν νομίζω πως μπορεί να είναι ευτυχισμένη με τον Ρογκόζιν, αν και... με δυο λόγια, δεν βλέπω τι θα μπορούσα να κάνω γι' αυτήν, αλλά όμως ήρθα.

Έτρεμε και κοίταζε την Αγλαΐα. Αυτή τον άκουγε με ύφος εχθρικό.

— Εάν ήρθατε χωρίς να ξέρετε γιατί, είναι επειδή αληθινά την αγαπάτε πολύ, πρόφερε τελικά.

— Όχι! απάντησε ο πρίγκιπας. Όχι, δεν την αγαπώ. Ω, εάν ξέρατε με τι φρίκη αναθυμάμαι τον καιρό που πέρασα μαζί της!

Και καθώς είπε αυτά τα λόγια, ιδρώτας τον διέτρεξε σ' όλο του το σώμα.

— Πέστε τά μου όλα! είπε η Αγλαΐα.

— Δεν υπάρχει τίποτε σ' όλα αυτά που να μην μπορείτε να τ' ακούσετε. Δεν ξέρω γιατί, ήταν ακριβώς σ' εσάς, ναι, σ' εσάς μονάχα, που ήθελα να τα διηγηθώ όλα αυτά· ίσως γιατί πραγματικά είχα για σας πολλή αγάπη. Αυτή η δυστυχισμένη γυναίκα είναι βαθιά

πεπεισμένη πως είναι το πιο διεφθαρμένο πλάσμα που υπάρχει στον κόσμο. Ω, μην την ντροπιάζετε, μην της ρίχνετε την πέτρα! Έχει βασανίσει πάρα πολύ η ίδια τον εαυτό της, με τη συναίσθηση της άδικης ντροπής της! Και για τι πράγμα είναι αυτή ένοχη, μεγάλε Θεέ μου! Σε στιγμές ενθουσιασμού φωνάζει χωρίς να σταματάει, πως δεν αναγνωρίζει στον εαυτό της κανένα λάθος, πως είναι το θύμα των ανθρώπων, το θύμα ενός ακόλαστου και ενός κακούργου. Αλλά ό,τι κι αν σας δηλώνει, να ξέρετε πως αυτή είναι η πρώτη που δεν πιστεύει σ' αυτά που λέει· αντιθέτως, μ' όλη της τη συνείδηση είναι... αυτή η ίδια που κατηγορεί τον εαυτό της. Όταν προσπαθούσα να διαλύσω αυτό το σκοτάδι, αισθανόταν τέτοιοι πόνοι, που η καρδιά μου δεν θα γιατρευτεί ποτέ, όσο θυμάμαι εκείνες τις φρικτές στιγμές. Έχω την αίσθηση πως μου τρύπησαν την καρδιά μια για πάντα. Με παράτησε και έφυγε, ξέρετε γιατί; Μόνο και μόνο για να μου αποδείξει πως είναι άτιμη. Αλλά το πιο φρικτό απ' όλα, είναι πως κι αυτή η ίδια αγνοεί ίσως πως θέλει να το αποδείξει μονάχα σ' εμένα· νόμιζε πως το έσκασε για να υπακούσει στην ακάθεκτη επιθυμία να κάνει μια αισχρή πράξη που θα της επέτρεπε να πει στον εαυτό της: «Ακόμη μια ατιμία εις βάρος σου· να λοιπόν, είσαι ένα άτιμο πλάσμα!». Ω, ίσως να μην το καταλαβαίνετε αυτό, Αγγλῆ! Ξέρετε πως μέσα σ' αυτήν την ακατάπαυστη ντροπή της ατιμίας της, κρύβεται ίσως μια τρομερή, μια αφύσικη ηδονή, λες και ειδικείται κάποιον; Καμιά φορά κατάφερα κατά κάποιον τρόπο να την κάνω να δει γύρω της λίγο φως. Αλλά αμέσως επαναστατούσε και με κατηγορούσε πως ήθελα να θεωρώ τον εαυτό μου πάντοτε ανώτερό της –πράγμα που ποτέ δεν μου είχε περάσει από το νου. Τελικά, μου δήλωσε χωρίς μπερδεμένα λόγια, όταν της πρότεινα το γάμο, πως δεν ζητούσε από κανέναν ούτε την αψ' υψηλού συμπόνια του, ούτε βοήθεια, και αρνιόταν από κάποιον «να την ανυψώσει μέχρι το δικό του επίπεδο». Την είδατε χθες. Νομίζετε, λοιπόν, πως είναι ευτυχισμένη με παρόμοια συντροφιά και πως αυτός ο κύκλος της ταιριάζει; Δεν ξέρετε πόσο αναπτυγμένη είναι και πόσα πράγματα μπορεί να καταλάβει! Μερικές φορές μάλιστα μ' άφησε έκπληκτο!

— Μήπως κι εκεί της κάνετε τέτοιου είδους... κηρύγματα, όπως αυτά που κάνετε τώρα;

— Ω, όχι! συνέχισε ο πρίγκιπας σκεφτικός, χωρίς να παρατηρήσει τον τόνο της ερώτησης. Σιωπούσα σχεδόν όλον τον καιρό. Ήθελα πολλές φορές να μιλήσω, αλλά, μα την αλήθεια, δεν έβρισκα τι να πω. Ξέρετε πως υπάρχουν περιπτώσεις που το καλύτερο είναι να μένεις σιωπηλός. Ω! Την αγαπούσα, ναι· την αγαπούσα πολύ· αλλά μετά... μετά... τα μάντεψε όλα.

— Τι μάντεψε;

— Πως αισθανόμουν γι' αυτήν μονάχα οίκτο, πως... δεν την αγαπούσα πια.

— Πού το ξέρετε; Ίσως να τον αγαπούσε πραγματικά εκείνον... εκείνον τον κτηματία με τον οποίο έφυγε.

— Όχι, τα ξέρω όλα. Δεν έκανε τίποτε άλλο από το να τον κοροϊδεύει.

— Κι εσάς; Δεν σας κοροϊδεψε ποτέ;

— Θεέ μου, όχι! Δηλαδή, πώς, καμιά φορά γελούσε από χαιρεκακία. Εκείνες τις στιγμές με κατηγορούσε και υπέφερε κι αυτή η ίδια! Αλλά... μετά... Ω, μη μου ξαναθυμίζετε εκείνες τις αναμνήσεις, μη μου τις θυμίζετε!

Έκρυψε το πρόσωπο μέσα στα χέρια του.

— Το ξέρετε πως μου γράφει σχεδόν κάθε μέρα; είπε αυτή.

— Λοιπόν, είναι αλήθεια! φώναξε ο πρίγκιπας αναστατωμένος. Μου το είπαν, αλλά αρνιόμουν να το πιστέψω.

— Ποιος σάς το είπε; ρώτησε η Αγλαΐα αναστατωμένη.

— Ο Ρογκόζιν, μου μίλησε χθες γι' αυτό, αλλά κάπως αόριστα.

— Χθες; Χθες το πρωί; Πότε ακριβώς; Πριν ή μετά τη μουσική;

— Μετά· ήταν το βράδυ, μεταξύ έντεκα και δώδεκα.

— Α, καλά! Εάν είναι ο Ρογκόζιν... Αλλά, ξέρετε για τι πράγμα μού μιλάει στα γράμματά της;

— Δεν με εκπλήσσει τίποτε· είναι τρελή!

— Να, αυτά τα γράμματα (η Αγλαΐα τράβηξε από την τσέπη της τρία γράμματα σε φακέλους και τα πέταξε μπροστά στον πρίγκιπα). Μια ολόκληρη βδομάδα τώρα με ικετεύει, προσπαθεί να με πείσει,

με εξοριζεί να σας παντρευτώ. Αυτή είναι... είναι έξυπνη, και έχετε δίκιο όταν λέτε πως είναι πολύ πιο έξυπνη από μένα... Μου γράφει πως είναι πολύ αφοσιωμένη σ' εμένα, πως ψάχνει όλες τις μέρες ευκαιρία για να με δει, έστω και από μακριά. Με βεβαιώνει πως μ' αγαπάτε, πως το ξέρει, πως το πρόσεξε από πολύ καιρό και πως εσείς της μιλούσατε για μένα όταν ήσασταν εκεί κάτω. Θέλει να σας δει ευτυχισμένο· λέει πως είναι σίγουρη ότι μόνον εγώ μπορώ να σας κάνω ευτυχισμένο... Γράφει μ' έναν τρόπο ανάποδο... τόσο παράξενο... Δεν έχω δείξει τα γράμματά της σε κανέναν, περιμένα εσάς. Ξέρετε τι σημαίνει αυτό; Δεν το ματεύετε;

– Είναι μια τρέλα· αυτό δείχνει ότι έχει χάσει τα μυαλά της, πρόφρε ο πρίγκιπας, του οποίου τα χείλη άρχισαν να τρέμουν.

– Μήπως θα βάλετε τα κλάματα;

– Όχι, Αγλαΐα, όχι, δεν κλαίω, είπε ο πρίγκιπας κοιτάζοντάς την.

– Τι πρέπει να κάνω; Τι με συμβουλεύετε; Δεν μπορώ να συνεχίσω να δέχομαι αυτά τα γράμματα.

– Ω, αφήστε την, σας εξοριζώ! φώναξε ο πρίγκιπας. Τι σχέση έχετε εσείς μ' όλο αυτό το σκοτάδι; Θα προσπαθήσω ώστε να μην σας γράψει ξανά.

– Εάν μιλάτε έτσι, τότε σημαίνει ότι είστε ένας άνθρωπος χωρίς καρδιά! φώναξε η Αγλαΐα. Δεν βλέπετε, λοιπόν, πως δεν είναι ερωτευμένη μαζί μου αλλά μ' εσάς; Εσάς μονάχα αγαπάει! Είναι ποτέ δυνατόν να κατορθώσατε να τα παρατηρήσετε όλα σ' αυτήν, εκτός απ' αυτό; Ξέρετε τι είναι αυτό που προδίδουν αυτά τα γράμματα; Είναι ζήλια και μάλιστα κάτι περισσότερο από ζήλια! Αυτή... πιστεύετε πως θα παντρευτεί πραγματικά τον Ρογιόζιν, όπως το λέει στα γράμματά της; Θα σκοτωθεί την επομένη του γάμου μας!

Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε και η καρδιά του άγγωσε. Κοίταξε την Αγλαΐα με έκπληξη· αισθανόταν μια αλλόκοτη εντύπωση παρατηρώντας πως εκείνο το παιδί από πολύ καιρό είχε γίνει γυναίκα.

– Μάρτυς μου ο Θεός, Αγλαΐα, πως θα θυσιάζα και τη ζωή μου για να ξαναποκτήσει τη γαλήνη της ψυχής της και την ευτυχία! Αλλά... δεν μπορώ πια να την αγαπώ, και το ξέρει!

– Ε, τότε θυσιάστείτε, γιατί αυτό σάς πηγαίνει τόσο ωραία! Εισα-

στε ένας τόσο μεγάλος φιλόanthρωπος. Και μην με αποκαλείτε «Αγλαΐα». Και πριν λίγη ώρα είπατε «Αγλαΐα» σκέτα... Οφείλετε να εργαστείτε για να την αναστήσετε· είστε υποχρεωμένος· πρέπει να ξαναφύγετε μαζί της για να κατευνάσετε και να ησυχάσετε την καρδιά της. Άλλωστε κι εσείς την αγαπάτε!

– Δεν μπορώ να θυσιάσω, αν και μια φορά είχα την πρόθεση να το κάνω, ναι..., ίσως να την έχω ακόμη και τώρα. Αλλά ξέρω, χωρίς να αμφιβάλλω, πως μαζί μου θα είναι χαμένη· γι' αυτό την άφησα. Όφειλα να τη δω σήμερα στις επτά η ώρα· ίσως να μην πάω. Η υπερηφάνεια της δεν θα μου συγχωρέσει ποτέ την αγάπη μου και θα χαθούμε και οι δυο μας! Αυτό δεν είναι φυσικό, αλλά είναι..., αλλά εδώ όλα είναι ενάντια στη φύση. Είπατε πως μ' αγαπάει· μα είναι αγάπη αυτή; Μπορεί να υπάρχει ένα παρόμοιο αίσθημα μετά απ' όλα αυτά που έχω υποφέρει; Όχι, δεν είναι αγάπη, είναι ένα άλλο πράγμα!

– Πόσο έχετε χλομιάσει! είπε η Αγλαΐα με ξαφνικό τρόμο.

– Δεν είναι τίποτε· δεν έχω κοιμηθεί καθόλου κι αισθάνομαι κουρασμένος... Πραγματικά μιλούσαμε τότε για σας, Αγλαΐα...

– Όστε είναι αλήθεια; Μπορούσατε πραγματικά να μιλάτε για μένα μαζί της. Και... και πώς μπορέσατε να μ' αγαπήσετε αφού με είχατε δει μονάχα μια φορά όλη κι όλη;

– Δεν το ξέρω. Μέσα στα σιοτάδια μου τότε, ήσασταν σαν ένα όνειρο... ίσως να ήσασταν στα μάτια μου σαν μια καινούργια αυγή. Δεν ξέρω γιατί, πρώτα σ' εσάς πήγε η σκέψη μου. Δεν σας έλεγα ψέματα τότε που σας είχα γράψει πως δεν ξέρω. Δεν ήταν παρό μονάχα ένα όνειρο, για να ξεφύγω από τους φόβους μου τότε. Μετά άρχισα να μελετάω· η πρόθεσή μου ήταν να μην ξαναγυρίσω πριν τρία χρόνια...

– Λοιπόν, ξαναγυρίσατε γι' αυτήν;

Υπήρχε ένα τρεμούλιασμα στη φωνή της Αγλαΐας.

– Ναι, γι' αυτήν.

Δυο λεπτά σκυθρωπής σιωπής κύλησαν. Η Αγλαΐα σηκώθηκε.

– Εάν λέτε, είπε με φωνή διστακτική, εάν το πιστεύετε εσείς ο ίδιος πως εκείνη... πως η δυστυχισμένη σας είναι μια τρελή, οι μωρολογίες της δεν με αφορούν... Σας παρακαλώ, Λέων Νικολάγιεβιτς,

να πάρετε αυτά τα τρία γράμματα και να της τα πετάξετε στο πρόσωπο εις μέρους μου! Και –φώναξε βίαια– αν τολμήσει να μου γράψει ακόμα και μια αράδα, πέστε της πως θα παραπενοθώ στον πατέρα μου και θα την κλείσουν στο σωφρονιστήριο.

Ο πρίγκιπας πετάχτηκε όρθιος και παρατήρησε με τρόμο την απροσδόκητη μανία της Αγλαΐας και ξαφνικά, λες και η ομίχλη διαλύθηκε μπροστά του...

– Δεν μπορείτε να έχετε παρόμοια συναισθήματα... δεν είναι αλήθεια! μουρμούρισε.

– Είναι αλήθεια! Είναι αλήθεια! φώναξε η Αγλαΐα σχεδόν εκτός εαυτού.

– Ποιο είναι αλήθεια; Ποια αλήθεια; ακούστηκε πολύ κοντά τους μια τρομαγμένη φωνή.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν μπροστά τους.

– Η αλήθεια είναι πως αποφάσισα να παντρευτώ τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, τον οποίον αγαπώ, και αύριο θα φύγω από το σπίτι μαζί του! είπε η Αγλαΐα στη μητέρα της. Ακούσατε; Η περιέργειά σας ικανοποιήθηκε; Αυτό σάς αρκεί;

Και έφυγε τρέχοντας προς το σπίτι.

– Ω! Όχι, καλέ μου φίλε, μη φεύγετε τώρα, είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σταματώντας τον πρίγκιπα. Κάντε μου τη χάρη να έρθετε για να εξηγηθείτε σπίτι μου... Αχ, τι βάσανα! Κι αυτό μετά από μια άγρυπνη νύχτα!...

Ο πρίγκιπας την ακολούθησε.

IX

Φτάνοντας στο σπίτι, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σταμάτησε στο πρώτο πάτωμα· μη έχοντας τη δύναμη να πάει πιο εκεί, αφέθηκε να πέσει σ' ένα ντιβάνι και ξέχασε μάλιστα να προσκαλέσει και τον πρίγκιπα να καθίσει. Ήταν ένα αρκετά μεγάλο σαλόνι, μ' ένα στρογγυλό τραπέζι στη μέση και ένα τζάκι· λουλούδια υπήρχαν στις εταζέρες κάτω από το παράθυρο· στο βάθος, μια τζαμόπορτα οδηγούσε στον κήπο. Αμέσως μπήκαν η Αδελαΐδα και η Αλεξάνδρα, των οποίων τα έκπληκτα βλέμματα φαίνονταν σαν να ρωτούσαν τον πρίγκιπα και τη μητέρα τους.

Στην εξοχή, οι δεσποινίδες είχαν τη συνήθεια να σηκώνονται κατά τις εννιά· μονάχα η Αγλαΐα σηκωνόταν, εδώ και δυο ή τρεις μέρες, λίγο πιο νωρίς και πήγαινε να κάνει περίπατο μέσα στον κήπο, μα πάλι όχι στις επτά, αλλά στις οκτώ και μάλιστα ακόμα πιο αργά. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, επειδή την βασάνιζαν διάφορες σκοτούρες, δεν είχε, πραγματικά, κλείσει μάτι όλη τη νύχτα· ήταν στο πόδι από τις οκτώ, με την πρόθεση να πάει στον κήπο να βρει την Αγλαΐα, υπολογίζοντας πως εκείνη θα είχε ήδη σηκωθεί· αλλά δεν την βρήκε ούτε στον κήπο ούτε στο υπνοδωμάτιό της. Τρομερά ανήσυχη ξύπνησε τις άλλες δυο κόρες της. Η υπηρέτρια είπε ότι η Αγλαΐα Ιβάνοβνα είχε φύγει για το πάρκο κατά τις επτά. Οι αδελφές της γέλασαν πονηρά με την καινούργια επιθυμία της παράλογης αδελφούλας τους και έκαναν την παρατήρηση στη μητέρα τους πως η Αγλαΐα θα ήταν ικανή να θυμώσει εάν πήγαινε να την ψάξει στο πάρκο· κατά τη γνώμη τους, ήταν καθισμένη μ' ένα βιβλίο στο χέρι, στο πράσινο παγκάκι, για το οποίο τούς είχε μιλήσει πριν από τρεις μέρες και για το οποίο λίγο έλειψε να μαλώσει με τον πρίγκιπα Σ., που είχε δηλώσει πως δεν έβρισκε τίποτε το αξιοσημείωτο σ' εκείνο το μέρος όπου βρισκόταν το παγκάκι. Βρίσκοντάς την ραντεβού και ακούγοντας τα παράξενα λόγια της κόρης της, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε αι-

σθανθεί έναν έντονο φόβο που ήταν δικαιολογημένος για πολλές αιτίες. Αλλά τώρα που είχε φέρει τον πρίγκιπα μαζί της, φοβόταν τις συνέπειες της πρωτοβουλίας της: «γιατί η Αγλαΐα να μη συναντηθεί με τον πρίγκιπα στο πάρκο και να κουβεντιάσει μαζί του, έστω και αν υπήρχε το ενδεχόμενο να είχαν δώσει ραντεβού από προηγούμενως;».

– Μη νομίζετε, αγαπητέ μου πρίγκιπα, είπε προσπαθώντας να βρει κουράγιο, πως σας έφερα εδώ για να σας υποβάλω σε ανάκριση... Καλέ μου φίλε, μετά απ' όσα έγιναν χθες βράδυ, θα προτιμούσα ίσως να μη σε ξαναδώ για πολύ καιρό...

Σταμάτησε λιγάκι.

– Αλλά νομίζω ότι θα θέλατε να ξέρετε πώς η Αγλαΐα Ιβάνοβνα κι εγώ συναντηθήκαμε σήμερα; είπε τελικά ο πρίγκιπας.

– Ε, βεβαίως και θα ήθελα να ξέρω! είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με παραφορά. Δεν φοβάμαι να μου μιλήσουν ανοικτά· δεν προσβάλλω κανέναν, δεν θέλω να προσβάλω κανέναν...

– Μα φυσικά, δεν είναι καθόλου προσβλητικό να θέλετε να το ξέρετε αυτό· είστε μητέρα. Συναντηθήκαμε σήμερα, η Αγλαΐα Ιβάνοβνα κι εγώ, στο πράσινο παγκάκι, κατά τις επτά το πρωί, μετά από μια ειδοποίηση που μου είχε δώσει χθες. Μου έδωσε χθες βράδυ ένα γράμμα, όπου μου έλεγε πως θα ήθελε να με δει και να μου μιλήσει για μια σημαντική υπόθεση. Είχαμε λοιπόν μια συνάντηση και μιλήσαμε περίπου μια ώρα, για υποθέσεις που αφορούν εκείνην αποκλειστικά. Αυτό είναι όλο.

– Και βεβαίως αυτό είναι όλο, φίλε μου· καμιά αμφιβολία μάλιστα πάνω σ' αυτό! πρόφερε με ύφος αξιοπρεπές η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

– Πολύ ωραία, πρίγκιπα! είπε η Αγλαΐα μπαίνοντας ξαφνικά μέσα στο δωμάτιο· σας ευχαριστώ μ' όλη μου την καρδιά που με κρίνατε ανίκανη να ταπεινωθώ εδώ, λέγοντας ψέματα. Είσαστε ικανοποιημένη, μαμά, ή έχετε σκοπό να συνεχίσετε την ανάκριση;

– Το ξέρεις πολύ καλά πως δεν έφτασα ποτέ μου στο σημείο να κοκινίσω μπροστά σου... αν και ίσως θα χαιρόσουνα πολύ, απάντησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με ύφος κάποιου που νουθετεί. Χαιρε-

τε, πρίγκιπα! Συγχωρέστε με που σας απασχόλησα. Ελπίζω πως θα συνεχίσετε να πιστεύετε στην αμετάβλητη εκτίμησή μου για το πρόσωπό σας.

Ο πρίγκιπας έκανε αμέσως μια υπόκλιση στη μητέρα και στην κόρη, και μετά βγήκε χωρίς να πει λέξη. Η Αλεξάνδρα και η Αδελαΐδα μισοχαμογέλασαν και άρχισαν να ψιθυρίζουν μεταξύ τους. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τις κοίταξε μ' ένα βλέμμα αυστηρό.

— Αυτό που μας προκάλεσε ευθυμία, είπε γελώντας η Αδελαΐδα, είναι που είδαμε τον πρίγκιπα να υποκλίνεται μ' έναν αέρα τόσο μεγαλοπρεπή. Άλλοτε είναι σαν άδειο τσουβάλι και τώρα ξαφνικά... να, που έχει τρόπους... τρόπους σαν τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Η λεπτότητα και η αξιοπρέπεια είναι ιδιότητες που πηγάζουν μέσα από την καρδιά και δεν τις διδάσκουν οι δάσκαλοι του χορού, συμπέρανε αποφθεγματικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και ανέβηκε στο δωμάτιό της, χωρίς να ρίξει ούτε μια ματιά στην Αγγλαΐα.

Όταν ο πρίγκιπας γύρισε σπίτι του, κατά τις εννιά η ώρα, βρήκε στη βεράντα τη Βέρα Λουκιάνοβνα και μια υπηρέτρια. Είχαν πάει να συγυρίσουν και να σκουπίσουν μετά την ακαταστασία της προηγούμενης.

— Δόξα τω Θεώ, μπορέσαμε να τελειώσουμε το συγύρισμα πριν από την επιστροφή σας! είπε χαρούμενα η Βέρα.

— Καλημέρα. Έχω λίγο πονοκέφαλο· κοιμήθηκα άσχημα· θα κοιμόμουν ευχαρίστως.

— Θέλετε να αναπαυτείτε εδώ, στη βεράντα, όπως χθες; Είναι καλά. Θα το πω σ' όλους να μη σας ξυπνήσουν. Ο μπαμπάς βγήκε.

Η υπηρέτρια έφυγε· η Βέρα έκανε να την ακολουθήσει, αλλά μετάνιωσε και πλησίασε τον πρίγκιπα με ύφος ανήσυχο.

— Πρίγκιπα, λυπηθείτε αυτόν τον... δυστυχημένο. Μην τον διώχνετε σήμερα.

— Δεν θα τον διώξω για τίποτε στον κόσμο. Ας κάνει αυτό που του αρέσει.

— Δεν θα κάνει τίποτε προς το παρόν... Μην είστε αυστηρός μαζί του.

— Και βέβαια όχι· γιατί να είμαι;

– Και μετά... μην τον περιγελάσετε· αυτό είναι το κυριότερο.

– Βεβαίως όχι.

– Είμαι ανόητη που τα λέω όλα αυτά σ' έναν άνθρωπο σαν κι εσάς, είπε η Βέρα κοικνίζοντας. Αν και είσαστε κουρασμένοι, πρόσθεσε γελώντας και γυρίζοντας προς την πόρτα για να φύγει, τα μάτια σας αυτήν τη στιγμή είναι τόσο ωραία..., τόσο ευτυχισμένα.

– Είναι αλήθεια ευτυχισμένα; ρώτησε ο πρίγκιπας ζωηρεύοντας και γελώντας δυνατά.

Αλλά η Βέρα, που μιλούσε πάντα με αφέλεια και σταράτα σαν αγόρι, ξαφνικά καταντράπηκε, κοκκίνισε, και χωρίς να σταματάει να γελάει, βγήκε βιαστικά από το δωμάτιο.

«Τι... χαριτωμένο κορίτσι...», σιέφτηκε ο πρίγκιπας και την ξέχασε αμέσως. Πήγε στη γωνιά της βεράντας όπου ήταν ένα μικρό ντιβάνι, απέναντι από ένα τραπέζι, κάθισε, έκρυψε το πρόσωπο μέσα στα χέρια και έμεινε σ' αυτήν τη θέση κάπου δέκα λεπτά. Ξαφνικά έβαλε με ανησυχία το χέρι στην πλαϊνή τσέπη και τράβηξε τρία γράμματα.

Απότομα η πόρτα άνοιξε πάλι και φάνηκε ο Κόλια. Ο πρίγκιπας αισθάνθηκε χαρούμενος απ' αυτήν την ευκαιρία να ξαναβάλει τα γράμματα στην τσέπη και να αναβάλει την ανάγνωση.

Ο Κόλια κάθισε στο ντιβανάκι.

– Τι γεγονός κι αυτό, ε! είπε μπαίνοντας κατευθείαν στο θέμα, με τη συνηθισμένη του ευθύτητα· τι γνώμη έχετε τώρα για τον Ιπόλυτο; Έχασε την εκτίμησή σας;

– Μα γιατί, λοιπόν;... Όμως, Κόλια, είμαι κουρασμένος... Εξάλλου θα ήταν πολύ λυπηρό να ξαναγυρίσουμε σ' αυτά... Πώς πάει, ωστόσο;

– Κοιμάται και θα κοιμάται τουλάχιστον από δυο ώρες ακόμα. Καταλαβαίνω· δεν κοιμηθήκατε στο σπίτι· πήγατε στο πάρκο... και φυσικά είσαστε ταραγμένοι...

– Πώς ξέρετε ότι είχα πάει στο πάρκο και δεν κοιμήθηκα στο σπίτι;

– Η Βέρα μού το είπε. Μου σύστησε να μην έρθω, αλλά δεν μπόρεσα να κρατηθώ, ήθελα να σας δω έστω και για ένα λεπτό. Πέρα-

σα αυτές τις δυο ώρες στο προσκέφαλο του αρρώστου· τώρα είναι η σειρά του Κόστια Λέμπεντεβ. Ο Μπουρντόβσκι έφυγε. Μα κοιμηθείτε, πρίγκιπα, καλή νύχ..., όχι, καλή μέρα! Αλλά ξέρετε, έχω μείνει κατάπληκτος!

– Βέβαια... όλα αυτά...

– Όχι, πρίγκιπα, όχι· αυτό που με άφησε κατάπληκτο, είναι η «Εξομολόγηση». Και κυρίως το μέρος που μιλούσε για τη Θεία Πρόνοια και τη μέλλουσα ζωή. Υπάρχει εκεί μια σκέψη πελώρια! Αλλά το κυριότερο, το κυριότερο, δεν είναι τόσο αυτή η σκέψη, όσο οι περιστάσεις μέσω των οποίων έχει βλαστήσει. (Ο πρίγκιπας κοιτάξε στοργικά τον Κόλια που χωρίς αμφιβολία είχε έρθει να συζητήσει για την πελώρια σκέψη). Εάν αυτό το είχε γράψει ο Βολταίρος, ο Ρουσό, ο Προυντόν, θα το είχα διαβάσει, θα το είχα παρατηρήσει, έτσι δεν θα μου έκανε τόσο τρομερή εντύπωση. Αλλά, εάν ένας άνθρωπος που είναι βέβαιος πως δεν έχει περισσότερα από δέκα λεπτά να ζήσει, εκφράζεται έτσι, αυτό δείχνει μεγάλη υπερηφάνεια! Είναι η πιο υψηλή εκδήλωση ανεξαρτησίας της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, είναι σαν να προκαλεί απευθείας... Ναι, αυτό σημαίνει την πελώρια δύναμη της ψυχής! Και μετά απ' αυτό να λένε πως επίτηδες ξέχασε το καφούλι, αυτό είναι προστυχιά, είναι αφύσικο! Αλλά ξέρετε, χθες μας ξεγέλασε· είναι πονηρός· δεν έκανα καθόλου το σάκο του μαζί του και δεν είδα ποτέ το πιστόλι του· εκείνος ο ίδιος τα τακτοποίησε όλα· τόσο καλά διηγήθηκε εκείνη την ιστορία, που τα έχασα πραγματικά. Η Βέρα είπε πως θα τον αφήσετε εδώ· σας ορκίζομαι πως δεν θα υπάρξει κανένας κίνδυνος, αφού μάλιστα είμαστε συνεχώς κοντά του.

– Και ποιος από σας ξαγρύπνησε κοντά του τη νύχτα;

– Ο Κόστια Λέμπεντεβ, ο Μπουρντόβσκι κι εγώ. Ο Κέλερ ήρθε μια στιγμή, αλλά δεν άργησε να πάει να κοιμηθεί στο σπίτι του Λέμπεντεβ, γιατί δεν είχε πού να ξαπλώσει στο διωμάτιό μας. Και ο Φερντιστσένκο ήταν εκεί και πέρασε τη νύχτα· έφυγε κατά τις επτά. Ο στρατηγός μένει πάντοτε στου Λέμπεντεβ· τώρα κι αυτός επίσης έφυγε... Νομίζω πως ο Λέμπεντεβ έχει την πρόθεση να έρθει να σας βρει σ' ένα λεπτό· σας έφαχνε, δεν ξέρω γιατί, και ρώτησε δυο φο-

ρές πού είσαστε. Να τον αφήσω να μπει ή να τον κάνω να περιμένει, μια και αναπαύεστε; Πηγαίνω κι εγώ να κοιμηθώ. Α! Ναι, να μην ξεχάσω να σας πω αυτό: ήμουν μάρτυρας πριν λίγη ώρα μιας εκκεντροκότητας του στρατηγού. Ο Μπουρντόβσι με ξύπνησε λίγο μετά τις έξι, ή στις έξι ακριβώς, για να πάρω τη θέση μου στο προσκέφαλο του αρρώστου· βγήκα για ένα λεπτό και ξαφνικά συναντάω το στρατηγό που ήταν μεθυσμένος τόσο που δεν με γνώρισε· έμεινε καρφωμένος μπροστά μου σαν στύλος, μετά συνήλθε και τα έβαλε μαζί μου: «Ε! λοιπόν, πώς είναι ο άρρωστος; Ερχόμουν για να μάθω νέα του...». Του έδωσα αναφορά. «Όλα αυτά είναι ωραία και καλά, πρόσθεσε, αλλά σηκώθηκα και ήρθα κυρίως για να σε προειδοποιήσω· έχω λόγους να πιστεύω πως δεν πρέπει να μιλάει κανείς για όλα μπροστά στον κύριο Φερντιστσένκο και... πως πρέπει να φυλάγεται κανείς απ' αυτόν». Καταλαβαίνετε, πρίγκιπα;

– Είναι δυνατόν; Άλλωστε... εμάς αυτό μάς είναι αδιάφορο.

– Ναι, χωρίς αμφιβολία, μας είναι αδιάφορο· δεν είμαστε μασόνοι! Μάλιστα απόρησα που είδα ότι ο στρατηγός ήθελε να έρθει να με ξυπνήσει νυχτιάτικα επίτηδες γι' αυτό.

– Ο Φερντιστσένκο έφυγε, είπατε;

– Στις επτά η ώρα· με συνάντησε στο προσκέφαλο του αρρώστου και μου είπε πως πήγαινε να τελειώσει τη νύχτα στο σπίτι του Βίλιιν –ένας περίφημος μεθύστακας είναι αυτός ο Βίλιιν! Λοιπόν, ας πηγαίνω! Αλλά να και ο Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς... Ο πρίγκιπας θέλει να κοιμηθεί, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς, ξαναγυρίστε εκεί όπου ήρθατε!

– Όχι περισσότερο από μια στιγμή, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα! Πρόκειται για μια υπόθεση που είναι για μένα σημαντική, πρόφερε ο Λέμπεντεβ με μια μεγαλοπρεπή υπόκλιση.

Μιλούσε με μισή φωνή με ύφος επιτηδευμένο, αλλά συγκινημένο από τη σοβαρότητα γι' αυτό που είχε να πει. Μόλις είχε έρθει και μη έχοντας μάλιστα περάσει ακόμη από το σπίτι του, κρατούσε το καπέλο του στο χέρι. Το πρόσωπό του ήταν όλο έγνοια, με μια εξαιρετική έκφραση σοβαρότητας. Ο πρίγκιπας τον παρακάλεσε να καθίσει.

– Με ζητήσατε δυο φορές. Ίσως ν' ανησυχείτε ακόμα εξαιτίας των χθεσινοβραδινών επεισοδίων;...

– Θέλετε να πείτε για το χθεσινό παλιόπαιδο, πρίγκιπα; Ω, όχι· χθες οι σκέψεις μου ήταν ανακατωμένες... αλλά σήμερα δεν έχω σκοπό να κοντραστάρω τις προθέσεις σας, όποιες κι αν είναι αυτές.

– Να κοντρασ... Πώς το είπατε;

– Είπα να κοντραστάρω· είναι μια λέξη γαλλική, όπως και τόσες άλλες, που έχουν περάσει στη ρωσική γλώσσα· αλλά δεν επιμένω και γι' αυτήν ιδιαίτερα.

– Τι έχετε σήμερα, Λέμπεντεβ, και είστε τόσο σοβαρός και τόσο επίσημος, σαν να απαγγέλλετε τις λέξεις σας; ρώτησε ο πρίγκιπας μ' ένα ελαφρό χαμόγελο.

– Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς! είπε ο Λέμπεντεβ απευθυνόμενος στον Κόλια με φωνή σχεδόν συγκινημένη. Οφείλω να ανακοινώσω στον πρίγκιπα μια υπόθεση που αφορά ειδικώς...

– Καλά, κατάλαβα· δεν με αφορά! Χαίρετε, πρίγκιπα! είπε ο Κόλια, που βγήκε αμέσως.

– Αγαπώ πολύ αυτό το παιδί, γιατί καταλαβαίνει με το πρώτο, είπε ο Λέμπεντεβ ακολουθώντας τον με τα μάτια. Αν και είναι λίγο ενοχλητικός, είναι ωστόσο έξυπνος. Μια μεγάλη δυστυχία με βρήκε, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα· χθες βράδυ ή σήμερα το πρωί την αυγή... Δεν μπορώ ακόμα να καθορίσω ακριβώς τη στιγμή.

– Τι συμβαίνει;

– Τετρακόσια ρούβλια χάθηκαν από τη μέσα τσέπη του παλτού μου. Πολυσεβαστότατε πρίγκιπα, έκαναν φτερά! πρόσθεσε ο Λέμπεντεβ μ' ένα πικρό χαμόγελο.

– Χάσατε τετρακόσια ρούβλια; Κρίμα.

– Κυρίως για έναν φτωχό κι ευγενικό άνθρωπο που ζει τίμια από την εργασία του.

– Χωρίς αμφιβολία, χωρίς αμφιβολία. Πώς έγινε;

– Το λάθος είναι στο κρασί. Απευθύνομαι σ' εσάς όπως στη Θεία Πρόνοια, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα. Αυτό το ποσόν των τετρακοσίων ρουβλίων το πήρα χθες, κατά τις πέντε η ώρα, από έναν χρεώστη μου. Γύρισα εδώ με το τρένο. Το πορτοφόλι μου ήταν μέ-

σα στην τσέπη μου. Βγάζοντας τη στολή μου για να βάλω τη ρεντιγκότα μου, τοποθέτησα τα χρήματά μου στη ρεντιγκότα, με την πρόθεση να τα κρατήσω πάνω μου. Λογάριαζα να τα δώσω το βράδυ σε κάποιον κατόπιν παρακλήσεως... Περίμενα το έμπιστο πρόσωπο.

— Μια και το 'φερε η κουβέντα, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς, είναι αλήθεια ότι δημοσιεύσατε στις εφημερίδες ότι δανείτε με ενέχυρο χρυσά και αργυρά αντικείμενα;

— Αυτή η δημοσίευση έγινε με τη μεσολάβηση ενός έμπιστου προσώπου· δεν έχει ούτε το όνομά μου ούτε τη διεύθυνσή μου. Έχοντας ένα μικρό κεφάλαιο και επειδή η οικογένειά μου έχει αυξηθεί, θα συμφωνείτε πως ένας τίμιος τόκος...

— Μα ναι, μα ναι! Δεν πρόκειται παρά μονάχα για μια πληροφορία· συγχωρέστε με που σας διέκοψα.

— Το έμπιστο πρόσωπο δεν ήρθε. Τότε ακριβώς φέρανε αυτόν το δυστυχισμένο. Μετά το δείπνο βρισκόμουν σε κάποια αμηχανία. Μετά ήρθαν οι επισκέπτες σας· ήπιαμε... τσάι και, για συμφορά μου, ήρθαμε στο κέφι. Όταν ήρθε ο Κέλερ, αργά τη νύχτα, μας ανήγγειλε πως ήταν τα γενέθλιά σας και πως έπρεπε να σερβιριστεί σαμπάνια· τότε, αγαπητέ μου και πολυσεβαστέ μου πρίγκιπα, εγώ που έχω μια καρδιά —θα το έχετε χωρίς αμφιβολία ήδη προσέξει, γιατί το αξίζω— δεν θα έλεγα αισθηματική, αλλά ευγνωμονούσα, πράγμα για το οποίο υπερηφανεύομαι, νόμισα πως έπρεπε να βγάλω την παλιά μου ρεντιγκότα και να ξαναβάλω τη στολή μου, για να περιμένω τη στιγμή να σας συγχαρώ αυτοπροσώπως και για να γιορτάσετε με πιο επίσημο τρόπο. Έτσι έκανα, πρίγκιπα, και θα πρέπει να παρατηρήσατε πως έμεινα με τη στολή όλο το βράδυ. Αλλά, αλλάζοντας ρούχα, ξέχασα το πορτοφόλι μέσα στη ρεντιγκότα μου... Έχουν δίκιο να λεν πως, όταν ο Θεός θέλει να τιμωρήσει κάποιον, αρχίζει αφαιρώντας του το λογικό. Το πρωί, κατά τις επτάμισι, ξυπνώντας, πήδησα σαν τρελός για να πάω να πάρω τη ρεντιγκότα μου. Η τσέπη ήταν άδεια. Ίχνος από το πορτοφόλι.

— Αχ, αυτό είναι δυσάρεστο!

— Ακριβώς, αυτό είναι δυσάρεστο. Με το τακτ που σας χαρακτη-

ρίξει, βρήκατε αμέσως την κατάλληλη έκφραση, πρόσθεσε ο Λέμπεντεβ, όχι χωρίς κακία.

– Μα ωστόσο, πώς..., είπε μετά από μια στιγμή σκέψης, ανήσυχος ο πρίγκιπας. Αυτό είναι σοβαρό.

– Ακριβώς, σοβαρό. Ακόμη μια ευτυχισμένη έκφραση, πρίγκιπα, για το χαρακτηρισμό του...

– Λοιπόν, φτάνει, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς: για ποιο λόγο πιάνεστε από τις λέξεις; Δεν είναι οι λέξεις που ενδιαφέρουν... Παραδεχτείτε πως ενώ ήσασταν μεθυσμένος μπορούσε να σας πέσει το πορτοφόλι από την τσέπη σας.

– Είναι δυνατόν. Όλα είναι δυνατά, όταν είναι κανείς μεθυσμένος, για να μεταχειριστώ την έκφραση την οποία είπατε με τόση ειλικρίνεια, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα. Αλλά κρίνετε μόνος σας: εάν έπεφτε το πορτοφόλι μου από την τσέπη μου αλλάζοντας τη ρεντιγκότα μου, το αντικείμενο θα έπρεπε να βρίσκεται στο πάτωμα. Πού είναι λοιπόν;

– Μήπως το βάλατε μέσα στο συρτάρι κάποιου τραπεζίου;

– Όλα τα έψαξα, όλα τα εξερεύνησα. Άλλωστε δεν τα έβαλα πουθενά και δεν άνοιξα κανένα συρτάρι: αυτό το θυμάμαι, βεβαίως.

– Κοιτάξατε στη μικρή ντουλάπα;

– Είναι το πρώτο πράγμα που έκανα και μάλιστα κοιτάξα εκεί πολλές φορές το πρωί... Και μετά, γιατί θα μπορούσα να τοβάλω στη μικρή ντουλάπα, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα;

– Ομολογώ, Λέμπεντεβ, πως αυτό με βασανίζει. Θα μπορούσε λοιπόν κάποιος να το βρει καταγής;

– Ή να το τραβήξει από την τσέπη μου! Δεν υπάρχει άλλη εξήγηση.

– Αυτό μ' ανησυχεί πολύ, γιατί ποιος θα μπορούσε να το κάνει αυτό;... Να η ερώτηση!

– Δεν υπάρχει αμφιβολία, είναι το κυριότερο πρόβλημα. Βρίσκετε με καταπληκτική ακρίβεια, εκλαμπρότατε πρίγκιπα, τις λέξεις, τις ιδέες και τους ορισμούς που καθορίζουν την κατάσταση...

– Αχ! Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς, πάψε πια τις ειρωνείες! Εδώ...

- Ειρωνεύεις! φώναζε ο Λέμπεντεβ σηκώνοντας τα χέρια.
- Καλά, καλά! Λοιπόν δεν θυμώνω. Η ανησυχία μου είναι εντελώς διαφορετική... Φοβάμαι να κατηγορήσω τους ανθρώπους. Ποιον υποψιάζεστε;
- Η ερώτηση είναι πολύ λεπτή και... πολύ περίπλοκη! Δεν μπορώ να υποψιαστώ την υπηρέτρια· έμεινε όλη την ώρα στην κουζίνα της. Τα παιδιά μου είναι κι αυτά επίσης έξω από κάθε υποψία...
- Αυτό να λέγεται.
- Συνεπώς, είναι κάποιος από τους επισκέπτες.
- Μα είναι δυνατόν;
- Είναι απολύτως και εντελώς αδύνατο. Αλλά δεν μπορεί να γίνει και διαφορετικά. Θέλω να παραδεχτώ εντούτοις και είμαι μάλιστα πεπεισμένος πως η κλεψιά, εάν έγινε κλεψιά, θα έγινε όχι φυσικά το βράδυ, όταν όλοι ήταν μαζεμένοι, αλλά κυρίως τη νύχτα ή μάλλον προς τα ξημερώματα, από κάποιον απ' αυτούς που πέρασαν τη νύχτα εδώ.
- Αχ! Θεέ μου!
- Φυσικά, αποκλείω τον Μπουρντόβσκι και τον Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, οι οποίοι δεν είχαν μπει και στο σπίτι μου.
- Αυτό έλειπε, ακόμα κι αν είχαν μπει! Ποιος έμεινε τη νύχτα σπίτι σας;
- Υπολογίζοντας κι εμένα, είμαστε τέσσερις που μείναμε μέσα σε δύο συνεχόμενα δωμάτια: ο στρατηγός, ο Κέλερ, ο κύριος Φερντιστσένκο κι εγώ. Είναι λοιπόν ένας από μας τους τέσσερις που το έκανε.
- Θέλετε να πείτε ένας από τους τρεις; αλλά ποιος;
- Υπολόγισα και τον εαυτό μου για να είναι δίκαιο και κανονικό· αλλά συμφωνείτε, πρίγκιπα, πως δεν μπορούσα να κλέψω εγώ ο ίδιος τον εαυτό μου, αν κι έχουν συμβεί περιπτώσεις αυτού του είδους στον κόσμο...
- Α! Λέμπεντεβ, πόσο η φλυαρία σας είναι ενοχλητική! φώναζε ο πρίγκιπας ανυπόμονα· ελάτε λοιπόν στο θέμα· γιατί το αναβάλλετε συνεχώς;
- Μένουν λοιπόν τρία πρόσωπα. Ας αρχίσουμε από τον κύριο

Κέλερ· άνθρωπος ασταθής, μέθυσος και σε ορισμένες περιπτώσεις ύποπτος λιμπεραλίστας, δηλαδή ύποπτος στην τσέπη του άλλου· τέλος πάντων, έχει κυρίως το χαρακτήρα ενός ιππότη άλλης εποχής, παρά το χαρακτήρα ενός λιμπεραλίστα. Πέρασε το πρώτο μέρος της νύχτας μέσα στο δωμάτιο του αρρώστου και δεν ήταν παρά σε αρκετά προχωρημένη ώρα που ήρθε σ' εμάς, με τη δικαιολογία πως δεν μπορούσε να κοιμηθεί στο πάτωμα.

— Τον υποψιάζεστε;

— Τον υποψιάζομαι. Όταν μετά τις επτά η ώρα το πρωί πετάχτηκα σαν τρελός και χτυπούσα το μέτωπο, πήγα να ξυπνήσω αμέσως το στρατηγό που κοιμόταν τον ύπνο του δικαίου. Παίρνοντας υπόψιν την παράξενη εξαφάνιση του Φερντιστσένιο, πράγμα που ήταν ήδη φυσικό να δημιουργήσει σ' εμάς υποψίες, αποφασίσαμε και οι δυο να ψάξουμε τον Κέλερ που ήταν ξαπλωμένος σαν... σαν... σχεδόν σαν ένα καρφί. Ερευνήσαμε ευσυνειδήτως τις τσέπες του χωρίς να βρούμε ούτε ένα τσεντέζιμο, γιατί όλες οι τσέπες του ήταν τρύπιες. Ένα μαντίλι μπλε, βαμβακερό, με καρό, που έπρεπε να το πιάσεις με μασιά. Σε τέτοια χάλια ήταν. Ένα ραβασάκι γραμμένο από κάποια καμαριέρα που του ζητούσε χρήματα και τον απειλούσε· τέλος, αποκόμματα από το γνωστό σας άρθρο· αυτά ήταν όλα όσα βρήκαμε. Ο στρατηγός αποφάσισε πως ο Κέλερ ήταν αθώος. Για να φωτίσουμε την υπόθεση, τον ξυπνήσαμε όχι χωρίς δυσκολία· με κόπο κατάλαβε περί τίνος πρόκειται, κοίταζε με το στόμα διάπλατα ανοιχτό, τη φυσιognωμία του μεθυσμένη, το ύφος του ανόητο και αθώο, μάλλον ηλίθιο. Δεν ήταν αυτός!

— Αχ, πόσο είμαι χαρούμενος! φώναξε ο πρίγκιπας με χαρά, αναστενάζοντας με ανακούφιση. Φοβόμουν γι' αυτόν!

— Φοβόσασταν γι' αυτόν; Λοιπόν, είχατε λόγους γι' αυτό; Έκανε τον υπαινιγμό ο Λέμπεντεβ μισοκλείνοντας τα μάτια του.

— Ω, όχι, το είπα χωρίς να σκεφτώ! είπε ο πρίγκιπας. Έκανα μια τρομερή ανοησία λέγοντας πως φοβήθηκα. Σας παρακαλώ, Λέμπεντεβ, να μην το επαναλάβετε σε κανέναν...

— Πρίγκιπα, πρίγκιπα! Τα λόγια σας θα μείνουν μέσα στην καρδιά μου..., μέσα στο βάθος της καρδιάς μου. Είμαι τάφος εγώ! πρό-

φερε ο Λέμπεντεβ με επισημότητα φέροντας το καπέλο του στο στήθος.

– Καλά, καλά... Λοιπόν, είναι ο Φερντισσένκο; Θέλω να πω υποψιάζεστε τον Φερντισσένκο;

– Ποιον θα μπορούσα να υποψιαστώ άλλον εκτός απ' αυτόν; Είπε ο Λέμπεντεβ χαμηλώνοντας τη φωνή και κοιτάζοντας επίμονα τον πρίγκιπα.

– Ναι, εννοείται..., ποιον άλλον να υποψιαστείς; Εντούτοις πού είναι οι αποδείξεις;

– Αποδείξεις υπάρχουν. Και κατ' αρχάς, η εξαφάνισή του στις επτά ή μάλλον πριν τις επτά το πρωί.

– Ξέρω, ο Κόλια μου είπε πως ο Φερντισσένκο μπήκε στο δωμάτιό του για να του αναγγείλει ότι πήγαινε να τελειώσει τη νύχτα στου..., έχω ξεχάσει το όνομα, τέλος πάντων, σ' έναν από τους φίλους του.

– Στου Βίλιν. Έτσι, λοιπόν, ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς σάς έχει κιόλας μιλήσει γι' αυτό;

– Δεν μου είπε τίποτε για την κλοπή.

– Δεν το ξέρει, γιατί προς το παρόν κρατώ το πράγμα μυστικό. Λοιπόν, ο Φερντισσένκο πήγε στου Βίλιν· δεν υπάρχει τίποτε το καταπληκτικό για το ότι ένας μέθυσος πάει στο σπίτι κάποιου άλλου μέθυσου, έστω και τόσο πρωί και χωρίς καμιά άλλη αιτία, δεν είναι έτσι; Αλλά εδώ αποκαλύπτεται ένα ίχνος· φεύγοντας αποκαλύπτει πού πάει... Τώρα, πρίγκιπα, παρακολουθήστε με· γιατί το έκανε αυτό; Γιατί μπήκε επίτηδες στου Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, κάνοντας κύκλο, για να του πει πως «πάει να τελειώσει τη νύχτα στου Βίλιν»; Ποιον ενδιέφερε ότι φεύγει και ότι πάει ακριβώς στου Βίλιν; Για ποιο λόγο να το κάνει γνωστό αυτό; Όχι, είναι μια πονηριά, μια λωποδυτική πονηριά! Αυτό θέλει να πει: «Βλέπετε, επίτηδες δεν σιεπάζω τα ίχνη μου· πώς θα μπορούσα μετά απ' αυτό να είμαι υποπτος κλοπής; Μήπως δείχνει ποτέ ένας κλέφτης το μέρος που πηγαίνει;». Είναι μια υπερβολική προφύλαξη, για να γυρίσει αλλού τις υποψίες και να σβήσει, για να το πω έτσι, τα βήματά του πάνω στην άμμο... Με καταλάβετε, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα;

— Κατάλαβα και πολύ καλά μάλιστα κατάλαβα. Μα οι αποδείξεις αυτές δεν φτάνουν.

— Να λοιπόν και μια άλλη: το ίχνος αποδεικνύεται ψεύτικο και η διεύθυνση δοσμένη με ανακρίβεια. Μία ώρα μετά, δηλαδή στις οκτώ, πήγα να ψάξω στου Βίλκιν· μένει εδώ κοντά στην πέμπτη οδό· άλλωστε, τον γνωρίζω. Κανένας Φερντιστσένκο εκεί. Κατάφερα, είναι αλήθεια, να μάθω από μια υπηρέτρια κουφή, πως μια ώρα πριν κάποιος είχε έρθει και χτύπησε την πόρτα για να μπει και μάλιστα τόσο δυνατά που είχε ξεκολλήσει το κουδούνι. Αλλά η υπηρέτρια δεν άνοιξε, ίσως γιατί δεν ήθελε να ξυπνήσει τον κύριο Βίλκιν, ίσως γιατί δεν ήθελε η ίδια να σηκωθεί από το κρεβάτι. Γίνονται και κάτι τέτοια.

— Όλα αυτά είναι δικές σας υποψίες. Δεν φτάνει.

— Πρίγκιπα, σε ποιον λοιπόν να στρέψω τις υποψίες μου; Σκεπτείτε, συμπέρανε ο Λέμπεντεβ κλαψουρίζοντας με δουλοπρέπεια, αλλά μ' ένα ειρωνικό χαμόγελο.

— Πρέπει να ψάξετε άλλη μια φορά στα δωμάτια και στα συρτάρια, πρόσφερε ο πρίγκιπας ταραγμένος μετά από μια στιγμή σκέψης.

— Το έχω κάνει κιόλας! αναστέναξε ο Λέμπεντεβ με μια έκφραση ακόμα πιο ταπεινή.

— Χμ!... Μα γιατί, γιατί αλλάξατε τη ρεντιγιότα σας; φώναξε ο πρίγκιπας χτυπώντας με θυμό το χέρι στο τραπέζι.

— Ερώτηση από μια παλιά κωμωδία. Μα, εξαιρετικέ μου πρίγκιπα, παίρνετε τη δυστυχία μου πολύ κατάναρδα! Δεν το αξίζω τόσο. Θέλω να πω, πως μόνος εγώ δεν το αξίζω. Εντούτοις, υποφέρετε τόσο για τον ένοχο..., για τον ασήμαντο τον κύριο Φερντιστσένκο, έτσι δεν είναι;

— Ε, ναι, πράγματι! Με βάλατε σε έγνοιες, τον διέκοψε ο πρίγκιπας με αφηρημένο και δυσαρεστημένο ύφος. Τελικά, τι σιοπεύετε να κάνετε... εάν είστε τόσο πεπεισμένος πως ο Φερντιστσένκο είναι ο ένοχος;

— Πρίγκιπα, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα, ποιον άλλον να κατηγορήσω; είπε ο Λέμπεντεβ κάνοντας μορφασμούς και παίρνοντας πάντα ύφος πιο παθητικό. Δεν μπορώ να σκεφτώ κανέναν άλλον. Είναι

απολύτως αδύνατον να υποφιαστώ άλλον, εκτός από τον κύριο Φερντισσένιο. Αυτό μάλιστα είναι, για να το πω έτσι, ένα ακόμη στοιχείο εναντίον του· είναι η τρίτη απόδειξη! Γιατί, για μια ακόμη φορά ρωτώ, ποιον άλλον να κατηγορήσω; Δεν μπορώ βέβαια να υποφιαστώ τον κύριο Μπουρντόβσκι, χε, χε!

– Λοιπόν, τι παραλογισμός!

– Ακόμη περισσότερο το στρατηγό, ε; Χε, χε!

– Τι ανοησία είναι αυτή! είπε ο πρίγκιπας σχεδόν με θυμό και στριφογυρίζοντας με ανησυχία στο ντιβανάκι του.

– Βεβαίως και είναι ανοησία! Χε, χε, χε! Τι παράξενος αυτός ο στρατηγός, και πόσο μ' έκανε και γέλασα! Είχαμε πάει πριν λίγη ώρα μαζί να ψάξουμε για τον Φερντισσένιο στου Βίλκιν... Πρέπει να σας πω πως ήταν ακόμη πιο έκπληκτος από μένα όταν πήγα να τον ξυπνήσω, μόλις παρατήρησα την απώλειά μου. Άλλαξε χίλια χρώματα το πρόσωπό του, κοικίνισε, χλόμιασε και τέλος τον έπιασε μια τόσο ευγενική αγανάκτηση, που δεν το περίμενα. Έχει πολύ καλό χαρακτήρα. Λέει ψέματα συνεχώς, από αδυναμία, αλλά είναι άνθρωπος με αισθήματα πολύ υψηλά. Μ' αυτά γίνεται τόσο αφελής που η αθωότητά του μάλιστα εμπνέει αμέσως την εμπιστοσύνη. Σας το έχω ήδη πει, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα, πως δεν έχω γι' αυτόν μονάχα αδυναμία, αλλά ακόμα και αγάπη. Σταμάτησε ξαφνικά στη μέση του δρόμου, άνοιξε τη ρεντιγκότα του και έδειξε το στήθος του: «Ψάξε με! μου είπε. Έψαξες τον Κέλερ, γιατί να μην ψάξεις κι εμένα; Η δικαιοσύνη το απαιτεί!». Τα χέρια του και τα πόδια του έτρεμαν, το πρόσωπό του ήταν τόσο χλομό που φοβόσουν μάλιστα να τον κοιτάξεις. Άρχισα να γελάω και του είπα: «Άκουσε, στρατηγέ, αν κάποιος άλλος μού το έλεγε αυτό για σένα, θα έκοβα ο ίδιος το κεφάλι μου αμέσως με τα ίδια μου τα χέρια, θα το έβαζα σε μια μεγάλη πιατέλα και θα το παρούσάζα σ' όλους αυτούς που θα είχαν υποψίες: “Βλέπετε αυτό το κεφάλι, θα τους έλεγα: είναι η απάντηση για την τιμιότητά του. Και όχι μόνον δίνω το κεφάλι μου ενέχυρο, αλλά ακόμη θα πέσω στη φωτιά γι' αυτόν”. Να, πρόσθεσα, πώς θα απαντούσα για σένα!». Τότε ρίχτηκε στην αγκαλιά μου, πάντα στη μέση του δρόμου, έχυσε μερικά δάκρυα, και τρέμοντας μ' έσφιξε

τόσο δυνατά στο στήθος, που μ' έπιασε τρομερός βήχας. «Είσαι, μου είπε, ο μοναδικός φίλος που μου απόμεινε στη δυστυχία μου!». Είναι ένας άνθρωπος τόσο ευαίσθητος. Φυσικά επωφελήθηκε από την περίπτωση για να μου διηγηθεί, προχωρώντας, ένα ανέκδοτο: τον είχαν υποψιαστεί ακόμη μια φορά, όταν ήταν νέος, πως είχε κλέψει πεντακόσιες χιλιάδες ρούβλια, αλλά την επομένη κιόλας, είχε ριχτεί σ' ένα σπίτι που καιγόταν και έσωσε από τις φλόγες τον κόμη που τον είχε υποψιαστεί. Αυτά γίνονται τον καιρό που η Νίνα Αλεξάντροβνα ήταν ακόμη ανύπαντρη. Ο κόμης τον αγκάλιασε και έτσι μετά από εκείνο το γεγονός έγινε ο γάμος του με τη Νίνα Αλεξάντροβνα. Την επομένη μέρα βρήκαν μέσα στα ερείπια τη σιδερένια κασετίνα που περιείχε τα χαμένα χρήματα. Ήταν αγγλικής κατασκευής, με μυστική κλειδαριά εκείνη η κασετίνα και είχε γλιστρήσει, δεν ξέρουν πώς, κάτω από το πάτωμα, έτσι που μέχρι την πυρκαγιά κανείς δεν την είχε βρει. Εκείνη η ιστορία ήταν εντελώς ψεύτικη, αλλά άρχισε να κλαψουρίζει μιλώντας για τη Νίνα Αλεξάντροβνα. Είναι αξιοπρεπής γυναίκα η Νίνα Αλεξάντροβνα, αν και δεν με πολυσυμπαθεί!

— Δεν έχετε σχέσεις μαζί της;

— Σχεδόν καθόλου, αλλά θα το επιθυμούσα μ' όλη μου την καρδιά, όχι για τίποτε άλλο, παρά μονάχα για να δικαιολογηθώ απέναντί της. Η Νίνα Αλεξάντροβνα με κατηγορεί, γιατί νομίζει πως παρασέρνω τώρα τον άντρα της στην κραιπάλη. Εγώ όμως, όχι μόνον δεν τον διαφθείρω, αλλά μάλλον τον χαλιναγωγώ· τον έκανα να αποφύγει ίσως συναναστροφές πολύ πιο επικίνδυνες. Εξάλλου, είναι για μένα ένας φίλος και σας ομολογώ πως δεν θα τον ξαναφήσω πια στο εξής, μέχρι το σημείο που εκεί όπου θα πηγαίνει, θα πηγαίνω, γιατί είναι άνθρωπος που αν του δώσεις την καρδιά σου, τότε σ' εκτιμάει. Τώρα μάλιστα έχει πάψει να πηγαίνει στη «λοχαγίνα» του, αν και λαχταράει μυστικά να πάει να τη δει και καμιά φορά μάλιστα αναστενάζει γι' αυτήν, κυρίως το πρωί, όταν σηκώνεται και βάζει τις μπότες του· δεν μπορώ να πω γιατί τον πιάνει αυτό ακριβώς εκείνη τη στιγμή. Το κακό είναι που δεν έχει πεντάρα και δεν μπορεί να πάει σπίτι της χωρίς λεφτά. Δεν σας ζήτησε δανεικά, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα;

– Όχι, δεν μου ζήτησε τίποτε.

– Ντρέπεται. Θέλει να σας ζητήσει· μου ομολόγησε μάλιστα την πρόθεσή του να σας ζητήσει, αλλά δεν τολμάει, γιατί σας είχε ενοχλήσει προ ολίγου και σκέφτεται πως θα του αρνηθείτε. Μου το εμπιστεύτηκε αυτό, σαν φίλος του που είμαι.

– Κι εσείς, δεν του δίνετε χρήματα;

– Πρίγκιπα! Πολυσεβαστότατε πρίγκιπα! Δεν είναι μονάχα τα λεφτά, είναι, για να το πω έτσι, και τη ζωή μου θα έδινα γι' αυτόν τον άνθρωπο... Όταν λέω τη ζωή μου, υπερβάλλω· όχι να δώσω τη ζωή μου, θα ήμουν όμως έτοιμος να υποφέρω τον πυρετό, ή ένα απόστημα, ή μια καταρροή, στην περίπτωση απόλυτης ανάγκης, αυτό να λέγεται· γιατί τον θεωρώ για έναν μεγάλο άντρα, όμως έκπτωτο της κοινωνικής του θέσης. Μάλιστα· όχι μονάχα χρήματα!

– Ώστε λοιπόν του δίνετε και χρήματα!

– Όχι· δεν του έχω δώσει χρήματα και ξέρει και ο ίδιος πως δεν θα του δώσω ποτέ· αλλά μόνο και μόνο για να τον συγκρατήσω και για να τον διορθώσω. Τώρα του μπήκε η ιδέα να έρθει μαζί μου στην Πετρούπολη, όπου θέλω να πάω για να ακολουθήσω τα ίχνη του κυρίου Φερντιστσένκο, γιατί είμαι σίγουρος πως είναι εκεί. Ο στρατηγός είναι όλο νεύρα από το θυμό του, αλλά προβλέπω πως, μόλις φτάσουμε στην Πετρούπολη, θα με αφήσει για να πάει να ξαναβρεί τη λοχαγίνα του. Ομολογώ πως θα τον αφήσω να φύγει επίτηδες, γιατί έτσι συμφωνήσαμε, να χωρίσουμε μόλις φτάσουμε, για καλύτερα αποτελέσματα, παίρνοντας διαφορετικούς δρόμους, για να συλλάβουμε τον κύριο Φερντιστσένκο. Θα τον αφήσω λοιπόν να φύγει, μετά εξ' απροόπτου θα πέσω πάνω του και θα τον πιάσω επ' αυτοφώρω στο σπίτι της λοχαγίνας· η πρόθεσή μου είναι κυρίως να τον κάνω να ντραπεί θυμίζοντάς του τα καθήκοντα που έχει ως οικογενειάρχης και την αξιοπρέπειά του γενικά ως άνθρωπου.

– Μονάχα μην κάνετε φασαρία, Λέμπεντεβ· για τ' όνομα του Θεού, όχι φασαρία! είτε με μισή φωνή ο πρίγκιπας, φοβερά ανήσυχος.

– Ω, όχι! Μόνο για να τον κάνω να ντραπεί και να δω τα μούτρα που θα κάνει, γιατί η φυσιολογία μπορεί να αποκαλύψει πολλά

πράγματα, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα, και κυρίως σ' έναν άνθρωπο σαν κι αυτόν! Αχ, πρίγκιπα, αν και είναι τόσο μεγάλη η συμφορά μου, δεν μπορώ, ακόμη κι αυτήν τη στιγμή, να μη σκέφτομαι αυτόν και την καλυτέρευσή του! Έχω μια πολύ μεγάλη παράκληση να σας απευθύνω, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα· είναι μάλιστα, το ομολογώ, αυτή η ιδιαίτερη αιτία του διαβήματός μου. Γνωρίζετε την οικογένεια του στρατηγού και μάλιστα μέινετε και στο σπίτι τους· εάν δέχεστε, υπέροχε πρίγκιπα, να με διευκολύνετε στο έργο, μονάχα για το συμφέρον του στρατηγού και για την ευτυχία του...

Ο Λέμπεντεβ ένωσε τα χέρια σε μια στάση σαν να ικέτευε.

– Περί τίνος πρόκειται; Σε τι μπορώ να σας βοηθήσω; Να είστε βέβαιος πως επιθυμώ ζωηρώς να καταλάβω τη σκέψη σας, Λέμπεντεβ.

– Αν δεν είχα αυτήν την πεποίθηση, δεν θα ερχόμουν να σας δω! Θα μπορούσαμε να ενεργήσουμε με τη μεσολάβηση της Νίνας Αλεξάντροβνα για να ορίσουμε μια επιτήρηση και κατά κάποιον τρόπο, μια παρακολούθηση για την εξοχότητά του, μέσα στους κόλπους της οικογένειάς του. Δυστυχώς, εγώ δεν έχω σχέσεις... Εξάλλου, ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, που σας λατρεύει, για να το πω έτσι, μ' όλη την ορμή της νεανικής του ψυχής, θα μπορούσε χωρίς αμφιβολία να βοηθήσει εξίσου...

– Αχ! Όχι!... Να μην ανακατέψουμε τη Νίνα Αλεξάντροβνα σ' αυτήν την υπόθεση... Θεός φυλάξει! Μα ακόμη περισσότερο και τον Κόλια... Ίσως άλλωστε να μην καταλαβαίνω ακόμη τη σκέψη σας, Λέμπεντεβ.

– Μα δεν υπάρχει τίποτε να καταλάβετε! φώναξε ο Λέμπεντεβ, κάνοντας ένα πήδημα πάνω στην καρέκλα του· τίποτε άλλο από ένα αίσθημα λεπτότητας και φροντίδας για το πρόσωπό του! Αυτά είναι το φάρμακο που πρέπει για τον άρρωστό μας. Μου επιτρέπετε, πρίγκιπα, να τον θεωρώ άρρωστο;

– Αυτό δείχνει μάλιστα την καλή σας καρδιά και το μυαλό σας.

– Θα το εξηγήσω αυτό με τη βοήθεια ενός παραδείγματος που έχω πάρει από την πραγματικότητα. Βλέπετε με τι άνθρωπο έχουμε να κάνουμε· έχει αδυναμία γι' αυτήν τη λοχαγίνα, στην οποία του εί-

ναι απαγορευμένο να παρουσιαστεί χωρίς χρήματα και στο σπίτι της οποίας λογαριάζω να τον πιάσω επ' αυτοφώρω σήμερα, για το καλό του. Ας παραδεχτούμε πως δεν είναι μονάχα αυτή η αδυναμία, αλλά αν έχει κάνει κανένα αληθινό έγκλημα ή κάποια πράξη ατιμίας (ακόμη κι αν είναι εντελώς ανίκανος για κάτι τέτοιο), ακόμη και τότε, λέω πως θα τον έκανες όπως θέλεις, λέγοντάς του πως κατέχεται από ένα ευγενικό αίσθημα λεπτότητας, γιατί είναι άνθρωπος μεγάλης ευαισθησίας. Να είστε βέβαιος πως δεν θα περάσουν ούτε πέντε μέρες και δεν θα μπορέσει να κρατηθεί περισσότερο· θ' αρχίσει να μιλάει και να τα ομολογεί όλα με δάκρυα· κυρίως αν ενεργήσει κανείς με τόση επιτηδειότητα όση και ευγένεια και αν η οικογένειά του κι εσείς εξασκήσετε μια επιτήρηση, κατά κάποιον τρόπο, σ' όλα του τα βήματα... ω, έρχοτε πρίγκιπα! έκανε ο Λέμπεντεβ αναπνέοντας σαν από μια ξαφνική έμπνευση· δεν επιμένω πως είναι αυτός... Είμαι, για να το πω έτσι, έτοιμος να χύσω αμέσως όλο το αίμα μου γι' αυτόν· αλλά συμφωνήστε πως η κακή διαγωγή, η μέθη, η λοχαγίνα, όλα αυτά μαζί μπορούν να οδηγήσουν πολύ μακριά.

– Βεβαίως, είμαι πάντοτε διατεθειμένος να σας βοηθήσω σ' αυτήν την υπόθεση, είπε ο πρίγκιπας, ενώ σηκώνόταν. Αλλά σας ομολογώ, Λέμπεντεβ, πως έχω έναν τρομερό φόβο. Βλέπετε, έχετε πάντοτε τη σκέψη..., με μια λέξη εσείς ο ίδιος είπατε πως υποψιάζεστε τον κύριο Φερντιστσένικο;

– Μα ποιον να υποψιαστώ, εάν δεν είναι αυτός; Ποιον, ειλικρινέστατα πρίγκιπα; ρώτησε ο Λέμπεντεβ χαμογελώντας και ενώνοντας ξανά τα χέρια με κατάνυξη.

Ο πρίγκιπας έγινε σκυθρωπός και σηκώθηκε.

– Βλέπετε, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς, σε παρόμοια κατάσταση θα είναι τρομερό αν κάνουμε λάθος. Αυτός ο Φερντιστσένικο... δεν θα ήθελα να πω κακό γι' αυτόν..., αλλά αυτός ο Φερντιστσένικο... μα την πίστη μου, ποιος ξέρει, ίσως και να είναι αυτός!... Θέλω να πω πως θα ήταν πραγματικά ίσως περισσότερο ικανός... παρ'ά κάποιος άλλος να το κάνει αυτό.

Ο Λέμπεντεβ άνοιξε τα μάτια και τέντωσε τ' αυτιά. Ο πρίγκιπας από στιγμή σε στιγμή γινόταν σκυθρωπός, περπατούσε με μεγάλα

βήματα πάνω κάτω στο δωμάτιο και προσπαθούσε να μην κοιτάζει το συνομιλητή του.

– Βλέπετε, είπε μπερδεύοντας περισσότερο τα λόγια του, έμαθα... μού είπαν για τον κύριο Φερντιστσένκο πως εκτός απ' όλα τ' άλλα, είναι άνθρωπος μπροστά στον οποίο πρέπει να είναι κανείς επιφυλακτικός και να μην λέει τίποτα... το περιττό, με καταλαβαίνετε; Σας το επαναλαμβάνω γιατί ίσως είναι, πραγματικά, περισσότερο ικανός από έναν άλλον για... επιτέλους για να αποφύγουμε ένα λάθος, γιατί εκεί είναι το κυριότερο, καταλαβαίνετε;

– Μα ποιος σάς έδωσε αυτήν την πληροφορία για τον κύριο Φερντιστσένκο; ρώτησε ο Λέμπεντεβ με ορμή.

– Μου το ψιθύρισαν· εδώ που τα λέμε, ούτε εγώ ο ίδιος δεν πιστεύω τίποτε απ' αυτό... είμαι πολύ δυσχεσεστημένος που αναγκάστηκα να σας το κάνω γνωστό· σας διαβεβαιώνω πως ούτε εγώ δεν το πιστεύω... θα είναι καμιά βλακεία... ω, πόσο ανόητος ήμουν να το επαναλάβω!

– Είναι γιατί αυτή η λεπτομέρεια είναι σημαντική, πρίγκιπα, είπε ο Λέμπεντεβ τρέμοντας ολόκληρος από συγκίνηση· πολύ σημαντική αυτήν τη στιγμή, όχι γι' αυτό που αφορά τον κύριο Φερντιστσένκο, αλλά με τον τρόπο που έφτασε ως εσάς. (Λέγοντας αυτά ο Λέμπεντεβ έτρεχε πίσω από τον πρίγκιπα και προσπαθούσε να κανονίσει το βήμα του με το δικό του). Ιδού, πρίγκιπα, αυτό που οφείλω επίσης να σας κάνω γνωστό τώρα: το πρωί, όπως πηγαίναμε μαζί στου Βίλκιν, ο στρατηγός, αφού μου διηγήθηκε την ιστορία για την πυρκαγιά, και βράζοντας από το θυμό του, άρχισε να μου κάνει απροσδόκητα υπαινιγμούς για τον κύριο Φερντιστσένκο. Αλλά τους έκανε με τόση ασυναρτησία και αδεξιότητα, ώστε δεν μπόρεσα να μην του κάνω μερικές ερωτήσεις· οι απαντήσεις του με έπεισαν πως όλες αυτές οι πληροφορίες ήταν παραγωγής της αυτού εξοχότητάς του... Ήταν μια απλή πραγματικότητα της διαχυτικότητάς του, γιατί όταν λέει ψέματα, αυτό γίνεται μόνο και μόνο επειδή δεν μπορεί να συγκρατήσει τις διαχύσεις της καρδιάς του. Τώρα κρίνετε μόνος σας· εάν έλεγε ψέματα, πράγμα για το οποίο είμαι πεπεισμένος, πώς μπόρεσε το ψέμα του να φτάσει μέχρι τα αυτιά σας; Καταλαβαίνετε, πρί-

γκιπα, πως όλα αυτά ήταν μια έμπνευση της στιγμής· ποιος λοιπόν μπόρεσε να σας το κάνει γνωστό; Αυτό το σημείο είναι σημαντικό και... για να το πω έτσι...

– Ο Κόλια ήρθε και μου το είπε· κι αυτός το έμαθε από τον πατέρα του που τον είχε συναντήσει στο χολ κατά τις έξι με εφτά, τη στιγμή που έβγαινε, ποιος ξέρει γιατί.

Και ο πρίγκιπας τα διηγήθηκε όλα με λεπτομέρειες.

– Ε, λοιπόν! Να τι μπορεί να ονομάσει κανείς ίχνος! είπε ο Λέμπεντεβ τρίβοντας τα χέρια και γελώντας όσο μπορούσε πιο σιγά. Είναι αυτό που σκεφτόμουν! Αυτό σημαίνει πως, κατά τις έξι η ώρα το πρωί, η εξοχότης του διέκοψε επίτηδες τον ύπνο του δικαίου για να πάει να ξυπνήσει τον αγαπημένο του γιο και να τον ειδοποιήσει για το μεγάλο κίνδυνο που διατρέχει από τη συντροφιά του κυρίου Φερντιστσένκο! Μετά απ' αυτό πόσο επικίνδυνος άνθρωπος πρέπει να είναι ο κύριος Φερντιστσένκο, και πόσο θαυμάσια η πατρική φροντίδα της εξοχότητάς του, χε, χε!

– Ακούστε, Λέμπεντεβ, είπε ο πρίγκιπας με τόνο που φανέρωνε ζωηρή ανησυχία, ακούστε· πρέπει να ενεργήσετε αθόρυβα! Μην κάνετε φασαρία! Σας παρακαλώ, Λέμπεντεβ, σας ικετεύω... Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, σας ορκίζομαι πως θα σας βοηθήσω. Αλλά κανένας να μη μάθει τίποτε, κανένας!

– Να είστε σίγουρος, ευγενέστατε, ειλικρινέστατε και φιλευσπλαχνότατε πρίγκιπα, φώναξε ο Λέμπεντεβ με αληθινή έμπνευση· να είστε σίγουρος πως όλα αυτά θα ταφούν μέσα στην ευγενική μου καρδιά! Ας βαδίσουμε αθόρυβα, πιασμένοι χέρι χέρι! Αθόρυβα και μαζι!! Εγώ θα δώσω μάλιστα και όλο μου το αίμα... πολυειλαμπρότατε πρίγκιπα· είμαι τιποτένιος στην ψυχή και στο μυαλό. Αλλά ρωτήστε έναν άνθρωπο τιποτένιο, ή και έναν αγύρτη, εάν προτιμάει να έχει δοσοληψίες μ' έναν αγύρτη του είδους του ή μ' έναν ευγενέστατο άνθρωπο σαν κι εσάς, πολυειλικρινέστατε πρίγκιπα; Θα απαντήσει, πως προτιμάει τον ευγενέστατο άνθρωπο· εκεί ακριβώς είναι που θριαμβεύει η αρετή! Χαιρετε, αξιότιμε πρίγκιπα! Αθόρυβα... αθόρυβα και... χέρι με χέρι... πάντα μαζί!

X

Ο πρίγκιπας κατάλαβε επιτέλους γιατί τον έπιανε σύγκρουο κάθε φορά που έπαιρνε στο χέρι τα τρία γράμματα, και γιατί ανέβαλλε να τα διαβάσει ως το βράδυ. Το πρωί, όταν ήταν ξαπλωμένος στο ντιβανάκι, χωρίς να έχει τολμήσει ακόμα να ανοίξει κανέναν από τους τρεις φακέλους, κοιμήθηκε μ' έναν ταραγμένο ύπνο· ένα φρικτό όνειρο τον καταπίεσε εις νέου. Είδε εκείνην την ίδια «εγκληματία» να προχωράει προς το μέρος του. Τον κοίταζε, ενώ τα δάκρυα έλαμπαν στις μακριές της βλεφαρίδες· τον παρακαλούσε εις νέου να την ακολουθήσει. Και όπως την προηγούμενη, ξύπνησε με την οδυνηρή ανάμνηση του προσώπου της. Ήθελε να πάει αμέσως στο σπίτι της, αλλά δεν βρήκε τη δύναμη· τότε, σχεδόν με απελπισία άνοιξε τα γράμματα και άρχισε να τα διαβάζει.

Εκείνα τα γράμματα έμοιαζαν επίσης με όνειρο. Καμιά φορά κάνει κανείς παράξενα όνειρα, αφάνταστα και αφύσικα· όταν ξυπνήσετε τα αναθυμώσατε με σαφήνεια, και απορείτε με την παραδοξότητά τους. Θυμάστε κυρίως πως το λογικό σας λειτουργούσε κανονικά καθ' όλη τη διάρκεια του ονείρου σας. Θυμάστε ακόμη, πως ενεργούσατε με πολλή πονηριά και λογική όλη εκείνη την ατέλειωτη ώρα που οι δολοφόνοι σάς τριγύριζαν, σας έστηναν ενέδρες, σας έκρυβαν τους σκοπούς τους, σας έκαναν φιλικές προτάσεις, τότε που τα όπλα τους ήταν ήδη έτοιμα και που δεν περίμεναν παρά ένα σινιάλο. Αναθυμάστε τέλος την πονηριά με την οποία τους ξεγέλασατε και κρυφτήκατε από τα μάτια τους. Αλλά μαντέψατε πως εκείνοι κατάλαβαν το στρατήγημά σας και πως κάνουν ότι δεν ξέρουν πού έχετε κρυφτεί· τότε, εσείς προσφεύγετε σε μια καινούργια υπεκφυγή και τους ξεγελάτε ακόμη μια φορά. Όλα αυτά σάς έρχονται καθαρά στη μνήμη. Μα πώς είναι δυνατόν ακριβώς εκείνη τη στιγμή και η λογική σας μπόρεσε να παραδεχτεί τους ολοφάνερους παραλογισμούς και τις απιθανότητες που μ' αυτά ήταν παραγεμισμένο το

όνειρό σας; Ένας από τους δολοφόνους σας μεταμορφώθηκε σε γυναίκα, εκεί μπροστά στα μάτια σας, μετά εκείνη η γυναίκα μεταμορφώθηκε σε μικρό νάνο, πονηρό και σιχαμερό. Κι εσείς παραδεχτήκατε αμέσως όλα αυτά ως ένα πραγματικό γεγονός, σχεδόν χωρίς την παραμικρή έκπληξη και μάλιστα τη στιγμή ακριβώς που η κρίση σας παραδινόταν, εξάλλου, σε υπερένταση και ενεργούσε με πονηριά, με δύναμη, με οξύνοια και με λογική.

Ακόμα, γιατί όταν ξυπνάτε και επιστρέφετε στην πραγματικότητα, νιώθετε, σχεδόν πάντα, και καμιά φορά με μια εξαιρετική ενόργεια, πως αφήνετε μαζί με το όνειρο κάποιο άλυτο αίνιγμα; Χαμογελάτε με τον παραλογισμό του ονείρου σας και ταυτόχρονα έχετε το αίσθημα πως αυτή η σαβούρα των παραλογισμών κρύβει ένα είδος σκέψης, μια σκέψη πραγματική που ανήκει στην τωρινή σας ζωή, κάτι που υπάρχει και υπήρξε πάντα στην καρδιά σας. Είναι σαν μια προφητική αποκάλυψη που εσείς ο ίδιος την περιμένατε. Σας μένει μια δυνατή συγκίνηση, χαρούμενη ή βασανιστική, αλλά που δεν μπορείτε ούτε να καταλάβετε ούτε να θυμηθείτε με σαφήνεια, σε τι συνίσταται.

Αυτό περίπου έγινε στο μυαλό του πρίγκιπα μετά από την ανύγνωση αυτών των γραμμάτων. Και πριν ακόμα να τ' ανοίξει, ένιωθε πως και μόνο η ύπαρξή τους, η μόνη πιθανότητα αυτής της ύπαρξης, έμοιαζε ήδη με εφιάλτη. Πώς είχε αποφασίσει αυτή να γράψει σ' εκείνη; αναρωτιόταν ενώ βάδιζε το βράδυ μονάχος (καμιά φορά μάλιστα χωρίς να θυμάται πού βρίσκεται). Πώς μπόρεσε να γράψει γι' αυτό το θέμα και πώς μπόρεσε να γεννηθεί μια τόσο τρελή σκέψη στο μυαλό της; Αλλά αυτή η σκέψη είχε γίνει πραγματικότητα και αυτό που τον εξέπληττε περισσότερο διαβάζοντας αυτά τα γράμματα, είναι πως κι αυτός ο ίδιος πίστευε στην πιθανότητα και μάλιστα στη νομιμότητα αυτής της σκέψης. Ναι, καμιά αμφιβλία πως πρόκειται για όνειρο, εφιάλτη και τρέλα· αλλά υπήρχε εκεί κάτι που ήταν βασανιστικά πραγματικό και τυραννικά δίκαιο, που νομιμοποιούσε το όνειρο, τον εφιάλτη και την τρέλα.

Για πολλές ώρες συνέχεια βρισκόταν σχεδόν σαν σε παραλήρημα όταν σκεφτόταν αυτά που είχε διαβάσει· αναθυμόταν, χωρίς στα-

ματημό, ορισμένα αποσπάσματα, σταματούσε εκεί τη σκέψη του και τα σκεφτόταν. Καμιά φορά μάλιστα επιχειρούσε να πει πως είχε προαισθανθεί και είχε προμαντέψει όλα αυτά· του φαινόταν πως είχε διαβάσει εκείνα τα γράμματα σ' ένα μακρινό παρελθόν και πως εκεί είχε βρει το σπέρμα απ' όλες τις στενοχώριες, απ' όλους τους πόνους και απ' όλους τους φόβους που είχε δοκιμάσει από τότε.

Η πρώτη επιστολή άρχιζε έτσι:

«Όταν θ' ανοίξετε αυτό το γράμμα, κοιτάξτε πρώτα απ' όλα την υπογραφή. Αυτή η υπογραφή θα σας τα πει όλα και θα σας κάνει να τα καταλάβετε όλα· δεν έχω λοιπόν ούτε να δικαιολογηθώ στα μάτια σας ούτε να εξηγηθώ. Εάν ήμουν έστω και λίγο ίση μαζί σας, θα μπορούσατε να προσβληθείτε με τη θρασύτητά μου· αλλά τι είμαι εγώ και ποια είστε εσείς; Είμαστε τόσο αντίθετες και είμαι τόσο έξω από τη σειρά σας, που θα μου ήταν αδύνατο να σας προσβάλω, ακόμη κι αν είχα την πρόθεση».

Πιο κάτω έγραφε:

«Μη θεωρήσετε τα λόγια μου νοσηρό ενθουσιασμό ενός ανισόρροπου μυαλού, εάν λέω πως είστε για μένα η τελειότητα. Σας έχω δει, σας βλέπω κάθε μέρα. Σημειώστε πως δεν σας κρύνω· δεν κατέληξα ύστερα από λογική σκέψη πως είστε η τελειότητα, αλλά απλώς το πίστεψα. Αλλά έχω να σας πω μια αμαρτία μου: Σας αγαπώ. Είναι απαγορευμένο να αγαπάς την τελειότητα· μπορείς να την κοιτάς μόνο σαν τελειότητα, δεν είναι έτσι; Κι ωστόσο αισθάνομαι αγάπη για σας. Χωρίς αμφιβολία, η αγάπη εξισώνει τους ανθρώπους· αλλά μην ανησυχείτε, ακόμη και στις πιο μυστικές μου σκέψεις, δεν σας έχω ταπεινώσει μέχρι το επίπεδό μου. Σας έχω γράψει “μην ανησυχείτε”, αλλά είναι δυνατόν να αισθάνεστε ανησυχία;... Εάν αυτό ήταν δυνατό, θα φιλούσα τα ίχνη των ποδιών σας. Ω, δεν θεωρώ τον εαυτό μου καθόλου σαν κι εσάς... Κοιτάξτε την υπογραφή, βιαστείτε να την κοιτάξετε!».

«Παρατηρώ εντούτοις (έγραφε σ' ένα άλλο γράμμα) πως σας ενώνω μαζί του, χωρίς ποτέ να έχω κάνει αυτήν την ερώτηση: τον αγαπάτε; Αυτός σας αγαπάει από τότε που σας είδε μόνο μια φορά. Σας έφερνε στη μνήμη του και έλεγε πως είστε “το φως”· αυτή ακρι-

βώς είναι η έκφρασή του, την άκουσα από το στόμα του. Μα και χωρίς να μου το πει, το είχα καταλάβει πως είστε γι' αυτόν το φως. Έμεινα μαζί του έναν ολόκληρο μήνα, και τότε κατάλαβα πως κι εσείς τον αγαπάτε· εσείς κι εκείνος είστε για μένα ένα και το αυτό».

«Τι είναι αυτό; (έγραφε ακόμη). Χθες πέρασα κοντά σας και μου φάνηκε πως κοικινίσατε! Είναι αδύνατο· θα πρόκειται για παραίσθηση. Εάν κάποιος σάς οδηγούσε στην πιο βρομερή τρώγλη και σας έδειχνε εκεί την ακολουσία ολόγυμνη, ασφαλώς δεν θα κοικινίζατε· δεν μπορείτε να οργιστείτε από μια προσβολή. Μπορείτε να μισείτε όλους τους τιποτένιους και τους αχρείους ανθρώπους, αλλά από φροντίδα για τους άλλους, γι' αυτούς που προσβάλλουν οι τιποτένιοι, όχι από προσωπική μνησικακία. Εσάς, όμως, κανείς δεν μπορεί να σας προσβάλει. Έχω, βλέπετε, την εντύπωση πως κι εσείς ακόμη μ' αγαπάτε. Είσατε για μένα ό,τι ακριβώς είστε και γι' αυτόν: ένα φωτεινό πνεύμα· έτσι, ένας άγγελος δεν μπορεί να μισεί, και δεν μπορεί και να μην αγαπά. Μπορεί κανείς να αγαπάει όλους τους ανθρώπους, χωρίς εξαίρεση, όλους τους όμοιούς του; Να μια ερώτηση για την οποία συχνά έχω αναρωτηθεί. Βεβαίως όχι, αυτό είναι μάλιστα αφύσικο. Η αγάπη για την ανθρωπότητα είναι μια αφαίρεση, κατά την οποία αγαπάς σχεδόν πάντα μονάχα τον εαυτό σου. Αλλά, εάν αυτό για μας είναι αδύνατο, δεν είναι το ίδιο για σας· πώς θα μπορούσατε να μην αγαπήσετε έναν οποιονδήποτε, όταν δεν βρίσκειστε στο δικό μας επίπεδο, κι όταν καμιά προσβολή, καμιά αγανάκτηση δεν θα μπορούσε να σας ακουμπήσει; Εσείς μονάχα μπορείτε να αγαπάτε χωρίς εγωισμό· εσείς μονάχα μπορείτε να αγαπάτε όχι για τον εαυτό σας, αλλά γι' αυτόν που σας αγαπά. Ω, πόσο θα πικραίνομουν αν μάθαινα πως αισθάνεστε, εξαιτίας μου, ντροπή ή θυμό! Αυτό θα ήταν η καταστροφή σας· θα πέφτατε αμέσως στο δικό μου επίπεδο...

»Χθες, μετά που σας συνάντησα, γύρισα στο σπίτι μου και φαντάστηκα έναν πίνακα. Οι ζωγράφοι ζωγραφίζουν πάντα τον Χριστό σύμφωνα με το Ευαγγέλιο· εγώ θα τον παρήσταινα διαφορετικά. Θα τον παρουσίαζα μόνο, γιατί, τελικά, υπήρχαν στιγμές που οι μαθητές του τον άφηναν μόνο. Δεν θα έβαζα δίπλα του παρά ένα μικρό

παιδί. Αυτό το παιδί θα έπαιζε δίπλα του· ίσως θα του διηγούνταν κάτι με την παιδιάστικη αφελή του γλώσσα. Ο Χριστός στην αρχή το άκουγε, αλλά τώρα σκέφτεται. Το χέρι του απόμεινε ακόμη ξεχασμένο πάνω στα φωτεινά μαλλιά του παιδιού. Κοιτάζει μακριά προς τον ορίζοντα· μια απέραντη σκέψη, σαν τον κόσμο ολόκληρο, αντανακλά στα μάτια του· το πρόσωπό του είναι λυπημένο. Το παιδί σώπασε· ακούμπησε στα γόνατα του Χριστού και το μάγουλο ακουμπισμένο στο μικρό του χέρι, έχει το κεφάλι σηκωμένο και τον κοιτάζει με προσήλωση, όπως βυθίζονται σε συλλογή καμιά φορά όλα τα παιδιά. Ο ήλιος βασιλεύει... Να ο πίνακός μου! Είστε αθώα και όλη σας η τελειότητα είναι μέσα στην αθωότητά σας. Ω, να θυμάστε μονάχα αυτό! Τι σας ενδιαφέρει το πάθος μου για το πρόσωπό σας; Μου ανήκετε στο εξής και σ' όλη μου τη ζωή θα είμαι δίπλα σας... Σε λίγο θα πεθάνω».

Τέλος, διάβαζε κανείς στο τελευταίο γράμμα:

«Για τ' όνομα του Θεού, μη σκέφτεστε τίποτε κακό για μένα. Μη νομίζετε ακόμη πως ταπεινώνομαι γράφοντάς σας έτσι, ή πως ανήκω σ' εκείνα τα πλάσματα που αισθάνονται μια ηδονή όταν αυτοταπεινώνονται και μάλιστα από ένα αίσθημα υπερηφάνειας. Όχι, εγώ έχω τη δική μου παρηγοριά, αλλά είναι κάτι που μου είναι δύσκολο να σας εξηγήσω· θα μου ήταν μάλιστα δύσκολο να δώσω στον ίδιο τον εαυτό μου καθαρό λογαριασμό, αν και αυτό με βασανίζει. Αλλά ξέρω πως δεν μπορώ να ταπεινωθώ, ακόμη κι από υπερβολική υπερηφάνεια. Για την ταπεινοφροσύνη που δίνει η αγνότητα της καρδιάς, είμαι ανίκανη. Λοιπόν, δεν ταπεινώνομαι ούτε με τον έναν τρόπο ούτε με τον άλλον.

»Γιατί θέλω να σας ενώσω; Για σας ή για μένα; Για μένα, φυσικά· σ' αυτό βρίσκεται η λύτρωσή μου, είναι καιρός που το έχω πει... Έμαθα πως η αδελφή σας η Αδελαΐδα δήλωσε μια μέρα, κοιτάζοντας τη φωτογραφία μου, πως με μια τέτοια ομορφιά μπορεί κανείς να αναποδογυρίσει τον κόσμο. Αλλά εγώ έχω απαρνηθεί τον κόσμο. Σας φαίνεται γελοίο να με βλέπετε να τα γράφω αυτά, τη στιγμή που με συναντάτε γεμάτη νταντέλες και στολισμένη με διαμάντια, και να με συνοδεύουν μέθυσοι και παλιάνθρωποι; Μη δίνετε προσοχή, εγώ

σχεδόν δεν υπάρχω πια, και δεν το αγνωώ καθόλου. Ένας Θεός ξέρει τι είναι αυτό που έχει πάρει μέσα μου τη θέση της προσωπικότητάς μου. Διαβάζω την τύχη μου κάθε μέρα στα τρομερά μάτια, που είναι πάντοτε στραμμένα πάνω μου, ακόμη κι όταν αυτά δεν είναι μπροστά μου. Αυτά τα μάτια τώρα σωπαίνουν (πάντοτε σωπαίνουν), αλλά γνωρίζω το μυστικό τους. Το σπίτι του είναι σκοτεινό και σκυθρωπό από ανία· κρύβει ένα μυστήριο. Είμαι σίγουρη πως υπάρχει, μέσα σ' ένα συρτάρι, ένα ξυράφι τυλιγμένο με μετάξι, όπως το είχε κι εκείνος ο δολοφόνος της Μόσχας που, κι αυτός επίσης, ζούσε με τη μητέρα του, και σκεφτόταν να κόψει έναν λαιμό. Όλον τον καιρό που έμεινα σπίτι του, είχα διαρκώς την εντύπωση πως μπορούσε να έχει κάπου εκεί, κάτω από το πάτωμα, ένα πτώμα κρυμμένο ίσως από τον πατέρα του, σκεπασμένο με μουσαμά· όπως κι εκείνο που είχαν βρει στη Μόσχα, και εξίσου περιτριγυρισμένο με φιάλες με απολυμαντικό υγρό· θα μπορούσα μάλιστα να σας δείξω τη γωνία όπου μπορεί να είναι αυτό το πτώμα. Σωπαίνει πάντοτε, αλλά το ξέρω καλά πως το πάθος του για μένα είναι τέτοιο, που είναι αδύνατο να μην μετατράπηκε σε μίσος. Ο γάμος σας και ο δικός μου θα γίνουν την ίδια μέρα· έχει αποφασιστεί έτσι μαζί του. Δεν έχω μυστικά απ' αυτόν. Θα ήμουν ικανή να τον σκοτώσω από φόβο... Αλλά θα με σκοτώσει αυτός πρώτος πριν προλάβω... Γελάει βλέποντάς με να γράφω αυτά, και λέει πως παραλογίζομαι. Ξέρει πως γράφω σ' εσάς».

Υπήρχαν μέσα σ' εκείνα τα γράμματα ακόμα κι άλλες πολλές παράφορες σκέψεις. Το ένα απ' αυτά τα γράμματα, το δεύτερο, έπιανε δύο κόλλες διαγωνισμού φιλογραμμένες.

Ο πρίγκιπας βγήκε τέλος από το σκοτεινό πάγκο, όπου, όπως την προηγούμενη, περιπλανιόταν για πολλή ώρα. Η νύχτα, θαμπή και διάφανη, του φαινόταν πιο φωτεινή απ' το συνηθισμένο. «Τόσο νωρίς είναι λοιπόν ακόμη;», σκέφτηκε. (Είχε ξεχάσει να πάρει το ρολόι του). Νόμιζε πως άκουσε μια μουσική από κάπου μακριά: «Είναι πιθανώς στο σταθμό, είπε ακόμη στον εαυτό του, δεν πήγαν βέβαια εκεί σήμερα». Τη στιγμή που έκανε αυτήν τη σκέψη, είδε πως ήταν μπροστά στο σπίτι τους· ήταν σίγουρος πως στο τέλος θα κα-

τέλγχε εκεί. Με καρδιά κουρασμένη, ανέβηκε στη βεράντα.

Αυτή ήταν έρημη. Κανέναν δεν είδε μπροστά του. Περίμενε μια στιγμή, μετά άνοιξε την πόρτα που οδηγούσε στο σαλόνι. «Αυτή η πόρτα δεν είναι ποτέ κλειδωμένη», σκέφτηκε γρήγορα. Το σαλόνι ήταν επίσης άδειο· το σκοτάδι απλωνόταν σχεδόν παντού. Όρθιος στη μέση του δωματίου, ο πρίγκιπας έμενε αναποφάσιστος. Ξαφνικά, μια πόρτα άνοιξε και μπήκε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, μ' ένα κερδί στο χέρι. Στη θέα του πρίγκιπα, έκανε μια κίνηση έκπληξης και σταμάτησε σαν να τον ρωτούσε τι θέλει. Ήταν φανερό πως ήθελε να περάσει από το σαλόνι για να πάει σε κάποιο άλλο δωμάτιο και δεν περίμενε να βρει κάποιον.

– Πώς έγινε και βρεθήκατε εδώ; ρώτησε τέλος.

– Εγώ... μπήκα περνώντας...

– Η μαμά δεν είναι πολύ καλά, η Αγλαΐα επίσης. Η Αδελαΐδα είναι έτοιμη να πλαγιάσει και εγώ πάω να κάνω το ίδιο. Μείναμε μόνες όλο το βράδυ στο σπίτι. Ο μπαμπάς και ο πρίγκιπας Σ. είναι στην Πετρούπολη.

– Ήρθα... ήρθα σπίτι σας... τώρα...

– Ξέρετε τι ώρα είναι;

– Μα την πίστη μου, όχι...

– Δωδεκάμισι. Κοιμόμαστε πάντοτε στη μία.

– Ω! Εγώ που νόμιζα πως ήταν... εννιάμισι.

– Δεν πειράζει! είπε αυτή γελώντας. Μα γιατί δεν ήρθατε πιο νωρίς; Ίσως να σας περίμεναν.

– Εγώ... σιεφτόμουν..., μουρμούρισε ο πρίγκιπας φεύγοντας.

– Χαίρετε! Όλοι θα γελάσουν αύριο.

Ξαναγύρισε σπίτι του από το δρόμο που έκανε το γύρο του πάρκου. Η καρδιά του χτυπούσε, οι σκέψεις του μπερδεύονταν και όλα φαίνονταν γύρω του σαν σε όνειρο. Ξαφνικά, εκείνο το ίδιο όραμα που του είχε ήδη φανερωθεί δυο φορές τη στιγμή που ξυπνούσε, παρουσιάστηκε στα μάτια του. Η ίδια γυναίκα βγήκε από το πάρκο και στάθηκε μπροστά του, σαν να τον περίμενε σ' εκείνο το μέρος. Αυτός ανατρίχιασε και σταμάτησε· αυτή τού πήρε το χέρι και του το έσφιξε δυνατά. «Όχι, αυτό δεν είναι ένα όραμα!».

Και να, που ήταν τελικά απέναντί του για πρώτη φορά μετά το χωρισμό τους. Του μιλούσε, αλλά αυτός την κοιτάζε σιωπηλός· η φουσκωμένη καρδιά του τον πονούσε. Ποτέ πια δεν μπόρεσε να ξεχάσει αυτή τους τη συνάντηση, και αισθανόταν πάντα τον ίδιο πόνο όταν τη θυμόταν. Σαν τρελή έπεσε στα γόνατα μπροστά του, στη μέση του δρόμου. Αυτός έκανε προς τα πίσω τρομαγμένος, ενώ αυτή έψαχνε να ξαναπιάσει το χέρι του για να το φιλήσει. Και ακριβώς όπως και πριν στο όνειρό του, έβλεπε τώρα να λάμπουν τα δάκρυα στις μακριές της βλεφαρίδες.

– Σήκω, σήκω! της μουρμούρισε με τρόμο σηκώνοντάς την. Σήκω γρήγορα!

– Είσαι ευτυχισμένος; Είσαι ευτυχισμένος; ρωτούσε εκείνη. Πες μου μονάχα μια λέξη: είσαι ευτυχισμένος τώρα; Σήμερα, αυτήν τη στιγμή; Πήγες σπίτι της; Τι σου είπε;

Δεν σηκώνόταν, δεν τον άκουγε. Τον ρωτούσε πυρετωδώς και μιλούσε βιαστικά, λες και κάποιος την παρακολουθούσε.

– Φεύγω αύριο, όπως το πρόσταξες. Δεν θα ξαναεμφανιστώ πια... Είναι η τελευταία φορά που σε βλέπω, η τελευταία! Μάλιστα, τώρα είναι η τελευταία φορά!

– Ηρέμησε, σήκω! πρόφερε αυτός με απελπισία.

Τον κοιτάζε άπληστα σφίγγοντάς του τα χέρια.

– Αντίο! είπε αυτή τελικά.

Σηκώθηκε και απομακρύνθηκε βιαστικά, σχεδόν τρέχοντας. Ο πρίγκιπας είδε να εμφανίζεται ξαφνικά στο πλάι της ο Ρογκόζιν, που την πήρε από το χέρι και προχώρησαν.

– Περίμενέ με, πρίγκιπα! φώναξε ο Ρογκόζιν· θα ξαναγυρίσω σε πέντε λεπτά.

Ξαναφάνηκε πραγματικά σε πέντε λεπτά. Ο πρίγκιπας περίμενε στο ίδιο μέρος.

– Την έβαλα στην άμαξα, είπε ο Ρογκόζιν· η καρότσα περίμενε πιο κάτω, στη γωνιά του δρόμου, από τις δέκα. Δεν αμφέβαλε πως θα περνούσες όλη τη νύχτα στο σπίτι της άλλης. Της ανακοίνωσα ακριβώς αυτά που έγραψες. Δεν θα της στείλει πια άλλα γράμματα, μου το υποσχέθηκε. Και ακολουθώντας την επιθυμία σου, θα φύγει

αύριο από το Παυλόβσκι. Ήθελε να σε δει για τελευταία φορά, αν κι εσύ της το αρνήθηκες· σε περιμέναμε εδώ, σ' αυτό το παγκάκι δίπλα απ' το οποίο έπρεπε να περάσεις γυρίζοντας.

– Αυτή σε οδήγησε;

– Και τι έχει να κάνει; είπε ο Ρογκόζιν χαμογελώντας. Είδα αυτό που ήξερα. Μήπως δεν τα 'χω διαβάσει τα γράμματα;

– Κι εσύ, είναι αλήθεια, τα διάβασες; ρώτησε ο πρίγκιπας, έκπληκτος μ' αυτήν τη σκέψη.

– Και βέβαια! Αυτή η ίδια μου τα έδειξε όλα. Θυμάσαι τον υπαινιγμό για το ξυράφι; Χε, χε!

– Είναι τρελή! φώναζε ο πρίγκιπας στρίβοντας τα χέρια του.

– Ποιος ξέρει; Ίσως να μην είναι, μουρμούρισε ο Ρογκόζιν με μισή φωνή, σαν να μονολογούσε.

Ο πρίγκιπας δεν απάντησε.

– Λοιπόν, αντίο! είπε ο Ρογκόζιν· κι εγώ επίσης φεύγω αύριο. Μη με θυμάσαι με κακία. Αλλά, πες μου, αγαπητέ μου, πρόσθεσε κάνοντας μια γρήγορη μεταβολή, γιατί δεν απάντησες στην ερώτησή της; Είσαι ευτυχισμένος ή όχι;

– Όχι, όχι και όχι! φώναζε ο πρίγκιπας με αβάσταχτο πόνο.

– Αυτό έλεπε, να έλεγες «ναι»! είπε ο Ρογκόζιν χαχανίζοντας.

Και απομακρύνθηκε χωρίς να ξαναγυρίσει.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

I

Μια βδομάδα πέρασε από τη συνάντηση των δύο ηρώων του αφηγήματός μας στο πράσινο παγκάκι. Ήταν ένα ολόφωτο πρωινό· η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα Πτίτσινα είχε βγει να κάνει μερικές επισκέψεις σε γνωστούς της. Γύριζε σπίτι, με διάθεση πολύ λυπημένη, κατά τις δέκα και μισή.

Υπάρχουν άνθρωποι για τους οποίους είναι δύσκολο να πει κανείς κάτι που να τους προσδιορίζει μονομιάς κι ολοκληρωτικά στην πιο τυπική και χαρακτηριστική μορφή τους. Είναι αυτοί που συνήθως τους ονομάζουμε «συνηθισμένους», «κοινούς» και που αποτελούν, πραγματικά, την πλειοψηφία της κοινωνίας. Στα μυθιστορήματά τους και στις νουβέλες τους, οι συγγραφείς προσπαθούν γενικά να αλλάξουν τους κοινωνικούς τύπους και να τους παρουσιάσουν σαν γραφικές καλλιτεχνικές μορφές. Στη ζωή, αυτοί οι τύποι δεν συναντιούνται τόσο ολοκληρωμένοι, που είναι ωστόσο πιο πραγματικοί σχεδόν κι από την ίδια την πραγματικότητα. Ο Ποτκαλιόσιν, στην τυπική του μορφή, μπορεί να είναι ίσως υπερβολικός, δεν είναι όμως σε κανένα σημείο εικονικός. Πόσοι μυαλωμένοι άνθρωποι, όταν γνώρισαν τον Ποτκαλιόσιν του Γκόγκολ, δεν βρήκαν αμέσως στους φίλους και γνωστούς τους, δεκάδες, εκατοντάδες ανθρώπους περιφρονημένους, που έμοιαζαν μ' αυτό το πρόσωπο όπως μια σταγόνα νερό μοιάζει με μια άλλη σταγόνα; Ακόμη και πριν από τον Γκόγκολ, ήξεραν πως οι φίλοι τους έμοιαζαν με τον Ποτκαλιόσιν· εκείνο που αγνοούσαν ήταν το δοσμένο όνομα σ' αυτόν τον τύπο. Στην πραγματικότητα, είναι πολύ σπάνιο ο γαμπρός να το σκάσει πηδώντας από το παράθυρο την ώρα του γάμου, γιατί —εκτός απ' όλους

τους άλλους λόγους— είναι μια κίνηση που δεν μπορεί να την κάνει ο καθένας. Ωστόσο, πολλοί γαμπροί, ακόμα κι άνθρωποι άξιοι και μυαλωμένοι, αισθάνονται τη στιγμή του γάμου πως είναι ίδιοι και απαράλλαχτοι με τον Ποτκαλιόσιν. Όλοι οι σύζυγοι δεν φωνάζουν πια στο κάθε τους βήμα: «Εσύ το θέλησες, Ζορζ Νταντέν!». Όμως, Θεέ μου, πόσα εκατομμύρια και εκατομμύρια φορές, οι σύζυγοι όλου του κόσμου δεν επανέλαβαν αυτά τα λόγια από το βάθος της καρδιάς μετά από το μήνα του μέλιτος και, ποιος ξέρει, ίσως και την επομένη του γάμου τους;

Έτσι, χωρίς να επεκταθούμε περισσότερο σ' αυτό το ζήτημα, ας περιοριστούμε να παρατηρήσουμε πως στην πραγματική ζωή τα χαρακτηριστικά απομεινάρια αυτών των προσώπων διαλύονται, αλλά πως όλοι αυτοί οι Ζορζ Νταντέν και όλοι αυτοί οι Ποτκαλιόσιν υπάρχουν πραγματικά· ενεργούν και κυκλοφορούν μπροστά μας, αλλά υπό αραιωμένη κατάσταση. Ας προσθέσουμε, για να τελειώνουμε και να εξαντλήσουμε αυτό το θέμα, πως ακόμα και ολόκληρος ο τύπος του Ζορζ Νταντέν, έτσι όπως τον δημιούργησε ο Μολιέρος, μπορεί κάλλιστα να απαντηθεί στη ζωή, αν και σπάνια, και ας τελειώσουμε εδώ αυτήν την ανάπτυξη του θέματος, που αρχίζει να μοιάζει με κριτική λογοτεχνικού περιοδικού.

Εντούτοις, μας απομένει ένα ερώτημα: τι πρέπει να κάνει ένας μυθιστοριογράφος, που παρουσιάζει στους αναγνώστες του τους τύπους, τους εντελώς «συνηθισμένους» για να τους κάνει να αποκτήσουν έστω και λίγο ενδιαφέρον; Είναι απολύτως αδύνατο να τους αποκλείσει από τη διήγηση, γιατί οι συνηθισμένοι άνθρωποι είναι στην πλειοψηφία τους και σε κάθε στιγμή ο αναγκαίος κρίκος που συνδέει τα διάφορα γεγονότα της ζωής· αφαιρώντας τους θα βλάπταμε την αληθοφάνεια του έργου. Από την άλλη μεριά, γεμίζοντας τα μυθιστορήματα με τύπους ή απλώς με ανθρώπους παράξενους και απίθανους, θα έπεφτε στην απιθανότητα ή καλύτερα δεν θα είχε και ενδιαφέρον. Κατά τη γνώμη μας, ο συγγραφέας πρέπει να προσπαθήσει να ανακαλύψει τις ενδιαφέρουσες και υποβλητικές αποχρώσεις, ακόμη και ανάμεσα στους συνηθισμένους ανθρώπους. Κι όταν μάλιστα, λόγου χάρη, η ίδια η ουσία αυτών των ανθρώπων βρίσκεται

στην αδιάκοπη καθημερινότητά τους, ή όταν, ακόμη καλύτερα, παρ' όλες τις εξαιρετικές προσπάθειές τους να ξεφύγουν από την κοινοτοπία και τη ρουτίνα, ξαναπέφτουν αθεράπευτα εκεί, τότε αποκτούν μια κάποια τυπική αξία· γίνονται αντιπροσωπευτικοί τύποι της μετριότητας που δεν θέλουν να μείνουν αυτό που είναι, και που αποβλέπουν με κάθε θυσία να γίνουν πρωτότυποι και ανεξάρτητοι, χωρίς να διαθέτουν κανένα μέσον για να το κατορθώσουν.

Σ' αυτήν την κατηγορία των «κοινών» ή «συνηθισμένων» ανθρώπων ανήκουν και μερικά πρόσωπα της διήγησής μας, για τα οποία —το ομολογώ— ο αναγνώστης δεν έχει καθόλου φωτιστεί. Αυτά είναι κυρίως η Βαρθάρα Αρνταλιόνοβνα Πίτισινα, ο σύζυγός της κύριος Πίτισιν και ο αδελφός της, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς.

Δεν υπάρχει τίποτε το πιο δυσάρεστο από το να είσαι, λόγου χάρη, πλούσιος, από καλή οικογένεια, ευπαρουσίαστος, μορφωμένος, όχι κουτός, αλλά και καλός, και να μην έχεις ωστόσο κανένα ταλέντο, καμιά παραξενιά, να μην έχεις καμιά δική σου ιδέα· τελικά να είσαι «όπως όλος ο κόσμος». Είναι κανείς πλούσιος, αλλά όχι τόσο όσο ο Ρότσλιντ· έχει κάποιος ένα όνομα αξιότιμο, αλλά καθόλου ξακουστό· είναι κάποιος ευπαρουσίαστος αλλά χωρίς να προκαλεί καμιά εντύπωση· έχει αρκετή μόρφωση, μα που δεν ξέρει πώς να τη χρησιμοποιήσει· έχει κάποιος μυαλό, μα που δεν έχει δικές του ιδέες· έχει κάποιος καρδιά, αλλά χωρίς να είναι μεγαλόψυχος· και συνήχεια έτσι, απ' όλες τις απόψεις.

Υπάρχει, σ' όλον τον κόσμο, ένα πλήθος από ανθρώπους αυτής της ποιότητας, πολλοί περισσότεροι απ' ό,τι θα μπορούσε κανείς να πιστέψει. Χωρίζονται, όπως όλοι οι άνθρωποι, σε δύο κύριες κατηγορίες: σ' αυτούς που έχουν περιορισμένες αντιλήψεις και σ' αυτούς που είναι «περισσότερο έξυπνοι». Οι πρώτοι είναι οι πιο ευτυχημένοι. Ένας άνθρωπος «συνηθισμένος» με περιορισμένο μυαλό μπορεί πολύ πιο εύκολα να νομίσει τον εαυτό του εξαιρετικό και πρωτότυπο και να μείνει απόλυτα ικανοποιημένος μ' αυτήν τη σκέψη. Έφτασε σε μερικές από τις δεσποινίδες μας να κόψουν τα μαλλιά τους, να βάλουν μπλε γυαλιά και να πουν πως είναι μηδενίστριες, για να πειστούν αμέσως πως φορώντας αυτά τα γυαλιά αποικτήσανε και προ-

σωπικές «πεποιθήσεις». Για έναν άλλον άνθρωπο ήταν αρκετό να νιώσει στην καρδιά του ένα πανανθρώπινο ευγενικό αίσθημα, για να πειστεί αμέσως πως κανένας άλλος δεν αισθάνεται σαν κι αυτόν, και είναι λοιπόν ένας πρωτοπόρος στη γενική πρόοδο. Σε κάποιον άλλον, ήταν αρκετό να αφομοιώσει μια σκέψη που άκουσε να διατυπώνουν ή να διαβάσει μια σελίδα από τη μέση κάποιου βιβλίου, για να πιστέψει πως αυτή η ιδέα είναι δική του και πως γεννήθηκε μέσα στο μυαλό του. Η αναίδεια της αφέλειας, εάν επιτρέπεται να το πω έτσι, φτάνει μέχρι σημείου που είναι ν' απορρίψει όλα αυτά είναι απίθανα, ωστόσο, τα συναντάς διαρκώς. Αυτή η αλαζονεία, αυτή η ατράνταχτη πίστη ενός ανόητου, που δεν αμφιβάλλει ούτε για τον εαυτό του ούτε για το ταλέντο του, έχει θαυμάσια αποδοθεί από τον Γκόγκολ με τον καταπληκτικό τύπο του υπολοχαγού Πιρογκόβ. Ο Πιρογκόβ δεν αμφέβαλλε πως ήταν μεγαλοφυΐα και μάλιστα ανώτερος κι από μεγαλοφυΐα· το πίστευε τόσο, που ούτε μια φορά δεν αναρωτήθηκε μήπως και δεν είναι· άλλωστε δεν υπάρχουν προβλήματα γι' αυτόν. Ο μεγάλος συγγραφέας αναγκάστηκε τελικά να τον μαστιγώσει για να δώσει ικανοποίηση στο ηθικό συναίσθημα του αναγνώστη του. Αλλά παρατήρησε πως ο ήρωάς του, μη μπορώντας να κάνει διαφορετικά κι ενώ τινάζοταν μετά το μαστίγωμά του, είχε φάει μια μικρή πίτα για να ανακτήσει τις δυνάμεις του. Έτσι, έχασε το θάρρος του και δεν έδωσε άλλες εξηγήσεις στους αναγνώστες του. Εγώ πάντοτε λυπόμουν που ο Γκόγκολ πήρε και παρουσίασε τον Πιρογκόβ του τόσο κατώτερο σε βαθμό, γιατί αυτό το πρόσωπο είναι τόσο γεμάτο από τον εαυτό του, που τίποτε δεν θα μπορούσε να τον εμποδίσει να νομίζει τον εαυτό του, λόγου χάρη, έναν μεγάλο στρατηλάτη, όσο χοντραίνουν τα γαλόνια στους ώμους του, ανάλογα με τα χρόνια υπηρεσίας και τη σειρά του. Τι λέω να νομίζει τον εαυτό του; Δεν θα αμφιβάλλει γι' αυτό καθόλου· εάν τον ονόμασα στρατηγό, τι του λείπει για να είναι μεγάλος στρατηλάτης; Και πόσοι από τους πολεμιστές αυτούς δεν καταλήγουν ύστερα σε τρομερές αποτυχίες στα πεδία της μάχης! Και πόσοι Πιρογκόβ υπήρχαν ανάμεσα στους λογοτέχνες μας, τους επιστήμονές μας και τους προπαγανδιστές μας! Είπα: «υπήρχαν»· αλλά υπάρχουν βέβαια ακόμη και σήμερα...

Ο Γαβριήλ Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν, που είναι ένας από τους ήρωες του μυθιστορήματός μας, ανήκε στη δεύτερη κατηγορία, στους «περισσότερο έξυπνους», παρόλο που από την κορφή ως τα νύχια φλεγόταν από την επιθυμία να είναι πρωτοπόρος. Σημειώσαμε πιο πάνω, πως αυτή η δεύτερη κατηγορία είναι πολύ πιο δυστυχισμένη από την πρώτη. Και αυτό γιατί ένας άνθρωπος «συνηθισμένος» αλλά έξυπνος, ακόμη και αν νομίζει τον εαυτό του –ίσως σχεδόν για όλη του τη ζωή– προικισμένο με ευφυΐα και πρωτοτυπία, διατηρεί παρ' όλα αυτά μέσα στην καρδιά του το σαράκι της αμβολίας, που τον φθείρει καμιά φορά μέχρι το σημείο να καταλήξει σε πλήρη απελπισία. Εάν υποταχτεί, μένει εντούτοις οριστικά δηλητηριασμένος από το αίσθημα της απωθημένης ματαιοδοξίας.

Τελικά, στην κάθε περίπτωση, πήραμε τα ακρότατα σημεία για την πλειοψηφία αυτής της έξυπνης κατηγορίας των ανθρώπων, τα πράγματα δεν είναι και τόσο τραγικά· παθαίνει απλούστατα λίγο έως πολύ το συκώτι τους σαν περάσουν τα χρόνια· σ' αυτό έγκειται η αρρώστια τους. Ωστόσο, πριν το παραδεχτούν και υποταχτούν, οι άνθρωποι αυτοί κάνουν καμιά φορά βλακείες για πολύν καιρό, από τα εφηβικά τους χρόνια μέχρι την ωρίμανσή τους, κι όλα αυτά από την επιθυμία τους να φανούν πρωτότυποι.

Συναντάς μάλιστα και παράξενες περιπτώσεις· βλέπεις τίμιους ανθρώπους που θέλοντας να φανούν πρωτότυποι, γίνονται καμιά φορά ικανοί για μια προστυχιά. Να ένας απ' αυτούς τους δυστυχισμένους που είναι ένας άνθρωπος τίμιος και μάλιστα καλός, που είναι η Θεία Πρόνοια της οικογένειάς του, που συντηρεί και ζει με την εργασία του όχι μόνον τους δικούς του, αλλά ακόμη και ξένους. Τι του συμβαίνει; Δεν ησυχάζει σ' όλη του τη ζωή! Η συναίσθηση πως έχει εκπληρώσει τόσο καλά τις ανθρωπίνες υποχρεώσεις του, δεν τον καθησυχάζει· αντιθέτως, αυτή η σκέψη τον νευριάζει: «Να, λέει, με τι χαράμισα τη ζωή μου, να τι μ' έχει δέσει χειροπόδαρα, να τι μ' εμπόδισε να ανακαλύψω την πυρίτιδα! Χωρίς αυτές τις υποχρεώσεις θα είχα ίσως ανακαλύψει την πυρίτιδα ή την Αμερική, δεν ξέρω τι ακριβώς, αλλά θα είχα βεβαίως ανακαλύψει κάτι!».

Το πιο χαρακτηριστικό σ' αυτούς τους ανθρώπους είναι το ότι

περνούν πραγματικά όλη τους τη ζωή χωρίς να κατορθώνουν ποτέ να ξέρουν ακριβώς αυτό που πρέπει να ανακαλύψουν, και ότι βρίσκονται πάντοτε στην παραρμονή να ανακαλύψουν: την πυρίτιδα ή την Αμερική. Ωστόσο, η εναγώνια λαχτάρα τους γι' αυτήν την ανακάλυψη θα επαρκούσε σ' έναν Κολόμβο ή σ' έναν Γαλιλαίο.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς βρισκόταν σ' αυτόν το δρόμο, αλλά δεν είχε κάνει παρά μονάχα τα πρώτα βήματα. Είχε ακόμη πολύ καιρό μπροστά του. Σχεδόν από τα παιδικά του χρόνια, η καρδιά του ήταν πληγωμένη ηθικά από ένα βαθύ αίσθημα, και αμετάβλητος από τη μετριότητά του, προσκολλημένος σε μια ακατανίκητη επιθυμία να πειστεί για την πλήρη ανεξαρτησία του. Ήταν ένας νέος άνθρωπος, φθονερός, με ορμητικές ορέξεις, που φαινόταν πως τα νεύρα του ήταν ερεθισμένα από γεννησιμιού του. Έπαιρνε για δύναμη την παρὰφορά των πόθων του. Με την ξέφρενη λαχτάρα του να διακριθεί, ήταν έτοιμος πολλές φορές για το πιο απερισκεπτο σάλτο, αλλά τη στιγμή που θα έκανε αυτό το σάλτο, η λογική του υπερίσχυε πάντα. Αυτό τον σκότωνε. Ίσως να μη δίσταζε να κάνει και την πιο μεγάλη παλιανθρωπιά για να πραγματοποιήσει κάποια από τα όνειρά του· αλλά, σαν να γινόταν επίτηδες, μόλις έφτανε στην κρίσιμη στιγμή, ξανάπαιρνε το αίσθημα της τιμιότητας και τον απέτρεπε από ένα παρόμοιο αίσχος. (Οι μικρές ποταπότητες, είναι αλήθεια, τον έβρισκαν πάντα πρόθυμο). Η φτώχεια και ο ξεπεσμός της οικογένειάς του, του προκαλούσαν αηδία και αποστροφή. Ακόμη και στη μητέρα του φερόταν αφ' υψηλού και με περιφρόνηση, αν και το καταλάβαινε βεβαίως πως η υπόληψη και ο χαρακτήρας της μητέρας του ήταν για την ώρα το μεγαλύτερο στήριγμα της καριέρας του. Μπαίνοντας στην υπηρεσία του Επάντσιν, είπε αμέσως στον εαυτό του: «Αφού πρέπει να κάνω προστυχίες, ας τις κάνω μέχρι τέλος, για να δούμε τι θα βγει!». Αλλά δεν τις έκανε σχεδόν ποτέ μέχρι το τέλος. Μα γιατί φαντάστηκε πως θα έπρεπε το δίχως άλλο να κάνει προστυχίες; Την Αγγλαΐα, με την άρνησή της, την είχε απλώς φοβηθεί. Δεν έδωσε όμως ένα τέλος στην υπόθεση, μα την τρενάριζε για κάθε ενδεχόμενο, χωρίς ωστόσο να πιστεύει ποτέ στα σοβαρά πως μπορούσε αυτή να του φερθεί με επιείκεια μέχρι που να καταδεχτεί τις προτάσεις του.

Μετά, την εποχή της ιστορίας του με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, σκέφτηκε ξαφνικά ότι τα χρήματα ήταν το μέσον για να επιτύχεις τα πάντα. Εκείνη ακριβώς την εποχή, δεν περνούσε μέρα που να μην επαναλάμβανε μέσα του: «Εάν πρέπει να κάνω μια ποταπότητα, ας την κάνω!». Αισθανόταν μια ικανοποίηση ανακατεμένη με κάποιον φόβο. «Αν μια ποταπότητα είναι αναγκαιία, είναι προτιμότερο να σπρωχθεί ως το βάθος!», έλεγε μέσα του κάθε στιγμή, για να πάρει κουράγιο. «Οι συνηθισμένοι άνθρωποι διστάζουν σε παρόμοιες περιπτώσεις· αλλά εμείς δεν θα διστάσουμε καθόλου!».

Έχοντας αποτύχει δίπλα στην Αγλαΐα και κουρασμένος από τις περιστάσεις, είχε χάσει όλο του το κουράγιο, και έφερε τότε στον πρίγκιπα τα χρήματα εκείνα που του είχε πετάξει μια γυναίκα τρελή και που τα είχε φέρει ένας άντρας όχι λιγότερο τρελός. Αργότερα μετάνιωσε χίλιες φορές που είχε επιστρέψει εκείνα τα χρήματα, παρόλο που αισθανόταν κολακευμένος απ' αυτήν την πράξη. Έκλαιγε ακατάπαυστα και τις τρεις μέρες, όσο είχε μείνει τότε ο πρίγκιπας στην Πετρούπολη. Αλλά έφτασαν αυτές οι τρεις μέρες για να μισήσει τον πρίγκιπα· δεν θα του συγχωρούσε τον οίκτο με τον οποίο τον κοίταζε να κάνει μια πράξη –την επιστροφή ενός τέτοιου ποσού– «την οποία πολλοί απ' τους ανθρώπους δεν θα είχαν το κουράγιο να την κάνουν».

Ομολογούσε μ' ευγένεια ότι η μοναδική αιτία όλης της λύπης του ήταν ο ακατάπαυστος σπαραγμός του εγωισμού του, κι αυτό το αίσθημα τον βασάνιζε. Όμως πολύ αργότερα κατάλαβε και πείστηκε πόσο σοβαρά θα μπορούσαν να αλλάξουν οι σχέσεις του μ' ένα πλάσμα τόσο αθώο και τόσο παράξενο όπως η Αγλαΐα. Τότε η μεταμέλεια του σπάραξε την καρδιά· εγκατέλειψε την εργασία του και έπεσε σε μελαγχολία και θλίψη.

Ζούσε τώρα στο σπίτι του Πτίτσιν, ο οποίος συντηρούσε μαζί μ' αυτόν και τον πατέρα του και τη μητέρα του. Έδειχνε την περιφρόνησή του γι' αυτόν, αλλά άκουγε τις συμβουλές του και ήταν σχεδόν πάντοτε αρκετά μυαλωμένος για να του τις ζητάει. Μεταξύ των άλλων ένα πράγμα τον εξόργιζε, που ο Πτίτσιν δεν νοιαζόταν να γίνει ένας Ρότσιλντ και δεν έβαζε αυτόν το σκοπό ως φιλοδοξία του. «Μια

και είσαι ένας τοιογλύφος, φτάσε στα άκρα· καταπάτα τους ανθρώπους, ξεζουμίσε τους τα χρήματα, απόκτησε σθένος, γίνε βασιλιάς των Εβραίων!».

Ο Πτίτσιν ήταν άνθρωπος μετριόφρων και φιλήσυχος· περιόριζόταν να χαμογελάει· μια μέρα, όμως, έκρινε αναγκαίο να εξηγηθεί σοβαρά με τον Γάνια και το έκανε αυτό με κάποια αξιοπρέπεια. Του απόδειξε πως δεν έκανε καμιά ατιμία και πως είχε άδικο, ο Γάνια, να τον ονομάζει Εβραίο· πως εάν τα χρήματα τοκίζονταν με τόσο τόκο, αυτός δεν έφταιγε σε τίποτε· πως ο τρόπος του να ενεργεί έτσι ήταν δίκαιος και τίμιος· πως ουσιαστικά δεν ήταν παρά ένας μεσάζων σ' αυτού του είδους τις συναλλαγές και πως τελικά, χάρη στη συνείσθησή του στις δοσοληψίες του, άρχιζε να απολαμβάνει μια εξαιρετική εκτίμηση σημαντικών ανθρώπων, τόσο καλά μάλιστα, που ο κύκλος των εργασιών του συνεχώς αυξανόταν. «Δεν θα γίνω Ρότσιλντ, πρόσθεσε χαμογελώντας, και δεν υπάρχει κανένας λόγος να γίνω· θα έχω ένα σπίτι, ίσως μάλιστα δύο, στην οδό Λιτέιναγια, και θα επιμένω σ' αυτό». Σκεφτόταν μέσα του: «Ποιος ξέρει; Μπορεί να αποκτήσω και τρία!», αλλά δεν το 'λεγε ποτέ αυτό το όνειρό του και το κρατούσε στα κατάβραθα της ψυχής του. Η φύση αγαπάει και φροντίζει τους ανθρώπους αυτού του είδους· θα ανταμείψει τον Πτίτσιν όχι με τρία αλλά με τέσσερα σπίτια, ακριβώς επειδή, από τα παιδικά του ακόμη χρόνια, καταλάβαινε πως δεν θα γινόταν ποτέ Ρότσιλντ. Αντιθέτως δεν θα έφτανε βέβαια να του δώσει παραπάνω από τέσσερα σπίτια· μέχρι εκεί θα έφτανε η τύχη του Πτίτσιν.

Εντελώς διαφορετικού χαρακτήρα ήταν η αδελφή του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Κι αυτή επίσης είχε δυνατές επιθυμίες, αλλά οι επιθυμίες της ήταν περισσότερο επίμονες παρά ορμητικές. Ήταν πολύ μυαλωμένη και για την έκβαση μιας υπόθεσης δεν υποχωρούσε σε τίποτε, όταν αυτή η υπόθεση έπεφτε στα χέρια της. Κι αυτή επίσης ήταν από τους «συννηθισμένους» ανθρώπους που ονειρεύονται να είναι πρωτότυποι· αλλά, ωστόσο, πολύ γρήγορα κατάλαβε πως δεν είχε καθόλου προσωπική πρωτοτυπία και δεν πικραινόταν καθόλου γι' αυτό. Ποιος ξέρει; Ίσως ήταν αποτέλεσμα ενός ιδιαίτερου αισθήματος περηφάνιας. Έκανε τα πρώτα της πρακτικά βήματα με μεγάλη

αποφασιστικότητα, με το να παντρευτεί τον κύριο Πτίτσιν. Όταν όμως της έτυχε αυτή η ευκαιρία, δεν είπε καθόλου στον εαυτό της: «Εάν πρέπει να κάνω προστυχίες, ας τις κάνω μέχρι το τέλος, αρκεί να φτάσω στο σκοπό μου», όπως δεν είχε παραλείψει να πει ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς σε παρόμοια περίπτωση (ήταν σχεδόν τα λόγια που της είχε πει δίνοντας, ως μεγαλύτερος αδελφός, την έγκρισή του στο γάμο). Εντελώς το αντίθετο μάλιστα: η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα παντρεύτηκε, έχοντας βεβαιωθεί προηγουμένως, θετικά, πως ο μέλλον σύζυγός της ήταν άνθρωπος μετριόφρων, ευχάριστος, μορφωμένος και που, για τίποτε στον κόσμο, δεν θα έκανε μια μεγάλη ποταπότητα. Για τις μικρές παλιανθρωπιές η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα δεν νοιαζόταν· είναι ανάξιες λόγου· άλλωστε ποιος είναι απαλλαγμένος απ' αυτές; Δεν μπορούσε να έχει αξιώσεις για το ιδανικό! Εξάλλου, γνώριζε πως με το γάμο της θα εξασφάλιζε μια γωνιά για τη μητέρα της, τον πατέρα της και τ' αδελφία της. Βλέποντας τον αδελφό της δυστυχισμένο, ήθελε να τον βοηθήσει παρ' όλες τις προηγούμενες παρεξηγήσεις της οικογένειας. Ο Πτίτσιν τα 'βαζε καμιά φορά με τον Γάνια, φιλικά εννοείται, λέγοντάς του να πιάσει δουλειά σε καμιά υπηρεσία. Του έλεγε καμιά φορά με ύφος αστειό: «Περιφρονείς τους στρατηγούς και το στρατηγηλίκι, αλλά κοιτάξε καλά: "αυτοί" θα γίνουν τελικά όλοι τους στρατηγοί· εάν ζεις, θα το δεις». Αλλά ο Γάνια σκεφτόταν σαρκαστικά: «Από πού το κατάλαβαν πως εγώ περιφρονώ τους στρατηγούς και το στρατηγηλίκι;».

Για να μπορέσει να βοηθήσει τον αδελφό της, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα αποφάσισε να επεκτείνει τον κύκλο των γνωριμιών της· κατάφερε και μπήκε στο σπίτι των Επάντσιν —σ' αυτό τη βοήθησαν κυρίως οι παιδικές της αναμνήσεις· αυτή και ο αδελφός της έπαιζαν όταν ήταν μικροί με τις δεσποινίδες Επάντσιν. Ας παρατηρήσουμε εδώ πως εάν αυτή επεδίωκε κάποια χίμαιρα, κάνοντας τις επισκέψεις της στους Επάντσιν, θα είχε ίσως ξεφύγει από την κατηγορία εκείνη των ανθρώπων όπου αυτή η ίδια είχε κατατάξει τον εαυτό της· αλλά αυτή δεν επεδίωκε μια χίμαιρα· την οδηγούσε σ' αυτό ένας αριετὰ λογικός υπολογισμός που βασιζόταν στο χαρακτήρα αυτής της οικογένειας. Είχε μελετήσει ακούραστα το χαρακτήρα της Αγλαΐας.

Το έβαλε σκοπό της να ξαναμονιάσει αυτούς τους δύο, την Αγλαΐα και τον αδελφό της. Ίσως να πετύχαινε κάποιο αποτέλεσμα. Ίσως επίσης να έκανε και λάθος, υπολογίζοντας υπερβολικά στον Γάνια και περιμένοντας απ' αυτόν κάτι που δεν μπορούσε να πετύχει ποτέ και με κανέναν τρόπο. Όπως και να ήταν, όμως, ενεργούσε με αριετή δεξιότητες στους Επάντσιν: βδομάδες περνούσαν χωρίς αυτή να αναφέρει το όνομα του αδελφού της· φερόταν πάντοτε με ευθύτητα και τέλεια ειλικρίνεια· φερόταν απλά, αλλά με αξιοπρέπεια. Δεν φοβόταν καθόλου να εξετάσει στο βάθος τη συνείδησή της, γιατί δεν έβρισκε εκεί τίποτε που να μπορεί να κατηγορήσει γι' αυτό τον εαυτό της, κι έτσι αύξανε τη δύναμή της. Καμιά φορά μόνον ανακάλυπτε στον εαυτό της μια τάση για θυμό, ίσως πως έχει πολύ εγωισμό και ακόμα μια ποδοπατημένη ματαιοδοξία· έκανε αυτή την παρατήρηση ιδιαίτερα ορισμένες στιγμές, σχεδόν κάθε φορά που έβγαινε από το σπίτι των Επάντσιν.

Και να την που, κι αυτήν τη φορά ακόμη, ήταν λυπημένη γυρίζοντας από το σπίτι τους. Κάτω από αυτήν τη λύπη πρόβαλλε μια έκφραση πικρής ειρωνείας. Ο Πτίτσιν έμενε στο Παυλόβσκι, σ' ένα ξύλινο σπίτι, μάλλον φτωχικό, αλλά ευρύχωρο, σ' ένα δρόμο γεμάτο σκόνη. Αυτό το σπίτι θα περιερχόταν σε λίγο στην κυριότητά του· έτσι, είχε αρχίσει κιόλας τις ενέργειες να το μεταπουλήσει σε κάποιον τρίτο. Ανεβαίνοντας στο χαγιάτι, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα άκουσε έναν παράδοξο θόρυβο απ' το πάνω πάτωμα· ήταν ο αδελφός της και ο πατέρας της που ξεφώνιζαν. Μπήκε στη σάλα και είδε τον Γάνια που έτρεχε από το ένα άκρο του δωματίου στο άλλο, γλομó από θυμό και έτοιμο να ξεριζώσει τα μαλλιά του. Σ' αυτήν τη θέα το πρόσωπό της σκοτεινίασε και έπεσε με ύφος κουρασμένο στο ντιβάνι, χωρίς να βγάλει το καπέλο της. Ήξερε πως εάν σιωπούσε ένα λεπτό περισσότερο και δεν ρωτούσε την αιτία αυτής της ανησυχίας, ο αδελφός της το δίχως άλλο θα θύμωνε· έτσι, βιάστηκε να τον ρωτήσει:

— Πάντοτε η ίδια ιστορία;

— Πώς η ίδια ιστορία! φώναξε ο Γάνια. Η ίδια ιστορία; Όχι, δεν είναι πια η ίδια ιστορία· τώρα μόνο ο διάβολος ξέρει τι είναι! Ο γέ-

ρος έχει πια λυσσάξει... Η μητέρα ουρλιάζει. Για το Θεό! Βάρια, πάρ' το όπως θέλεις, αλλά θα τον διώξω, ή καλύτερα... ή καλύτερα θα σας αφήσω εγώ ο ίδιος! πρόσθεσε, χωρίς αμφιβολία, γιατί σιέφτηκε πως δεν μπορείς να διώχνεις τους ανθρώπους από ένα σπίτι που δεν είναι δικό σου.

– Πρέπει να δείχνεις επιείκεια, μουρμούρισε η Βάρια.

– Επιείκεια για τι; Για ποιον; απάντησε γρήγορα ο Γάνια ξαναμμένος από θυμό. Για τα αίσχη του; Όχι, πες ό,τι θέλεις, είναι αδύνατον! Αδύνατον, αδύνατον, αδύνατον! Και τι τρόπος είναι αυτός! Φταίει ο ίδιος και κάνει και τον καμπόσο! «Δεν θέλω να περάσω από την πόρτα, γκρέμισε το τείχος!»... Τι έχεις; Το πρόσωπό σου είναι τόσο καταβλημένο.

– Το πρόσωπό μου δεν έχει τίποτε το παράδοξο, απάντησε η Βάρια με θυμό.

Ο Γάνια την κοίταξε πιο προσεκτικά.

– Ήσουν εκεί; ρώτησε ξαφνικά.

– Ναι.

– Περίμενε μια στιγμή, οι φωνές ξανάρχισαν. Τι ντροπή, και μάλιστα σε μια τέτοια στιγμή!

– Μια τέτοια στιγμή; Η παρούσα στιγμή δεν έχει τίποτε το ιδιαίτερο.

Ο Γάνια κοίταξε την αδελφή του μ' ένα βλέμμα ακόμη πιο διαπεραστικό.

– Έμαθες τίποτα; τη ρώτησε.

– Τίποτε το απροσδόκητο, τουλάχιστον. Έμαθα πως όλα όσα υπέθεταν, ήταν αλήθεια. Ο σύζυγός μου ήταν περισσότερο οξυδερκής από μας τους δυο· αυτό που πρόβλεψε από την αρχή ακόμη είναι ένα γεγονός. Πού είναι;

– Βγήκε. Τι είναι ένα γεγονός;

– Ο πρίγκιπας είναι επίσημος αρραβωνιαστικός· είναι μια κανονισμένη υπόθεση. Μου το είπαν οι μεγαλύτερες αδελφές. Η Αγλαΐα έδωσε τη συγκατάθεσή της· έχουν πάψει μάλιστα να κρύβονται. (Μέχρι τώρα τα κρατούσαν όλα μυστικά). Ο γάμος της Αδελαΐδας αναβλήθηκε ξανά, για να μπορέσουν οι δύο γάμοι να γίνουν ταυτόχρο-

να, την ίδια μέρα· τι ποίημα! Ένα αληθινό ποίημα! Θα έκανες καλά να συγγράψεις ένα επιθαλάμιο αντί να τρέχεις μάταια από το ένα μέρος του δωματίου στο άλλο. Η Μπιελοκόνσκαγια θα πάει σήμερα το βράδυ στο σπίτι τους. Έφτασε ακριβώς πάνω στην ώρα· θα έχουν και καλεσμένους. Θα τον παρουσιάσουν στην πριγκίπισσα, που τον έχει ήδη γνωρίσει· θα αναγγείλουν, φαίνεται, μ' αυτήν την ευκαιρία το νέο των αρραβώνων. Φοβούνται μόνον μήπως μπαίνοντας στο σαλόνι όπου θα βρίσκονται οι καλεσμένοι, μην τύχει και ρίξει και σπάσει κάποιο αντικείμενο, ή καλύτερα μην τύχει και πέσει ο ίδιος στο πάτωμα· είναι ικανός για κάτι τέτοιο.

Ο Γάνια άκουγε με μεγάλη προσοχή, αλλά για μεγάλη έκπληξη της αδελφής του, αυτό το τόσο συνταρακτικό νέο, δεν τον έκανε να ταραχτεί και τόσο.

– Ε, βέβαια, ήταν ολοφάνερο! είπε μετά από μιας στιγμής σκέψη. Έτσι όλα τελείωσαν! πρόσθεσε μ' ένα παράξενο χαμόγελο κοιτάζοντας το πρόσωπο της αδελφής του με ύφος πονηρό και συνεχίζοντας να περπατάει με μεγάλα βήματα πάνω κάτω στο δωμάτιο, ωστόσο πολύ πιο αργά.

– Είναι ακόμη καλύτερα που το παίρνεις φιλοσοφικά· αλήθεια, χαίρομαι πολύ, είπε η Βάρια.

– Ναι, μας έχουν απαλλάξει απ' αυτό· εσένα τουλάχιστον.

– Νομίζω πως σε φρόντισα ειλικρινά, χωρίς να συζητώ ούτε να σε φορτώνομαι· δεν σε ρώτησα τι είδους ευτυχία λογάριάζες να βρεις δίπλα στην Αγγλαΐα.

– Αλλά μήπως εγώ... έψαχνα την ευτυχία δίπλα στην Αγγλαΐα;

– Λοιπόν, σε παρακαλώ, μην αρχίζεις τις φιλοσοφίες! Και βέβαια έτσι είναι. Αλλά ο λογαριασμός μας εξοφλήθηκε· ήμασταν κορόιδα. Θα σου το ομολογήσω, πως ποτέ δεν είχα δει αυτόν το γάμο ως μια σοβαρή υπόθεση· εάν ασχολήθηκα είναι μόνο «για κάθε ενδεχόμενο» και υπολογίζοντας στον περίεργο χαρακτήρα της Αγγλαΐας· ήθελα κυρίως να είσαι ευχαριστημένος. Υπήρχαν πιθανότητες ενενήντα τοις εκατό πως αυτό το σχέδιο θα αποτύγχανε. Και τώρα ακόμη, ούτε εγώ η ίδια δεν ξέρω τι περιμένεις να πετύχεις.

– Τώρα είναι που θα μου ρίχνεστε, ο άντρας σου κι εσύ, να πιά-

σω δουλειά· θα ακούω τα κηρύγματα για την καρτερία και τη δύναμη της θέλησης, να μην περιφρονώ τα ασήμαντα, και τα λοιπά· τα γνωρίζω αυτά απ' έξω, έκανε ο Γάνια γελώντας δυνατά.

«Έχει κάποια καινούργια σκέψη στο μυαλό του!», σκέφτηκε η Βάρια.

– Και πώς το πήραν οι γονείς το ζήτημα εκεί πέρα; Είναι ευχαριστημένοι; ρώτησε ξαφνικά ο Γάνια.

– Δεν έχουν καθόλου τέτοιο ύφος. Άλλωστε, μπορείς να το κρίνεις και μόνος σου· εάν ο Ιβάν Φιοντόροβιτς είναι ικανοποιημένος, η μητέρα φοβάται· ήδη από πιο μπροστά αηδίαζε να τον βλέπει ως γαμπρό για την κόρη της· είναι γνωστά πράγματα.

– Δεν είναι αυτό που μ' ενδιαφέρει· ο πρίγκιπας είναι ένας γαμπρός απίθανος, αφάνταστος, αυτό είναι φανερό. Μιλώ για τη σημερινή κατάσταση· πού βρίσκονται τώρα τα πράγματα; Έχει δώσει την τυπική συγκατάθεσή της;

– Μέχρι τώρα δεν είπε «όχι», αυτό είναι όλο. Αλλά απ' αυτήν δεν μπορούσε κανείς να περιμένει διαφορετική στάση. Το ξέρεις σε τι μωρολογίες την έχουν φέρει μέχρι τώρα η δειλία της και η ντροπή της. Στην παιδική της ηλικία χωνόταν μέσα στις ντουλάπες και έμενε εκεί μαζεμένη δύο ή τρεις ώρες, μόνο και μόνο για να αποφύγει να εμφανιστεί μπροστά σε κόσμο. Τώρα έχει μεγαλώσει, έχει γίνει ολόκληρη κοπέλα, αλλά ο χαρακτήρας της έχει μείνει ο ίδιος. Ξέρεις, έχω λόγους να πιστεύω πως υπάρχει, πραγματικά, σ' αυτήν την υπόθεση κάτι το σοβαρό, κυρίως από την πλευρά της. Φαίνεται πως γελάει κοροϊδευτικά από το πρωί ως το βράδυ, ενώ σκέφτεται τον πρίγκιπα· αυτό το κάνει για να μην καταλάβει κανείς τίποτα· βρίσκει βέβαια την ευκαιρία να του πει κάθε μέρα μια μικρή λέξη στο αυτί, γιατί αυτός πετάει στους ουρανούς και λάμπει από τη χαρά του... Λένε πως είναι γελοίος. Αυτές μού το είπαν. Μου φαίνεται μάλιστα πως οι μεγαλύτερες αδελφές με κοροϊδεύουν και μένα κατάμουτρα.

Τέλος, το πρόσωπο του Γάνια σκοτεινίασε. Ίσως η Βάρια επέμενε επίτηδες σ' αυτό το θέμα, για να βολιδοσκοπήσει τις αληθινές σκέψεις του αδελφού της. Αλλά εκείνη τη στιγμή τα ξεφωνητά ξανάρχισαν στο επάνω πάτωμα.

– Θα τον βγάλω έξω από την πόρτα, κοκκίνισε ο Γάνια, σαν να χάρηκε που βρήκε κάπου να ξεσπάσει το θυμό του.

– Και λοιπόν; Να ξαναρχίσει να μας κακολογεί παντού, όπως έκανε χθες;

– Πώς χθες; Τι θέλεις να πεις μ’ αυτό; Χθες; Μα μήπως..., ρώτησε ο Γάνια με ξαφνικό τρόμο.

– Αχ, Θεέ μου! Μα μήπως δεν ξέρεις; είπε η Βάρια.

– Πώς... λοιπόν, είναι αλήθεια πως πήγε εκεί; φώναξε ο Γάνια κόκκινος από ντροπή και θυμό. Θεέ μου, μα εσύ που έρχεσαι από εκεί, έμαθες τίποτε; Ο γέρος πήγε εκεί; Ναι ή όχι;

Και κατευθύνθηκε προς την πόρτα. Η Βάρια όρμησε πίσω του και τον άρπαξε με τα δυο της χέρια.

– Ε, λοιπόν! Τι; Πού πηγαίνεις; είπε αυτή. Εάν τον πετάξεις έξω αυτήν τη στιγμή, θα μας κάνει ακόμη χειρότερα. Θα πάει σ’ όλον τον κόσμο!...

– Τι έκανε εκεί πέρα; Τι είπες;

– Κι αυτές δεν μπορούσαν να μου πουν ακριβώς, γιατί δεν κατάλαβαν. Ξέρω μόνο πως τους τρόμαξε όλους. Πήγε για τον Ιβάν Φιοντόροβιτς, αλλά αυτός έλειπε· τότε ζήτησε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Άρχισε να την παρακαλάει να του βρει μια θέση, να τον βάλει στη διοίκηση· μετά άρχισε να κάνει παράπονα εναντίον μας, για μένα, για τον άντρα μου και κυρίως για σένα... Είπε ένα σωρό πράγματα.

– Δεν μπόρεσες να μάθεις τι; ρώτησε ο Γάνια σαν να τον έπιασε υστερία.

– Δεν ήταν καθόλου εύκολο! Κι αυτός ο ίδιος δεν μπορούσε να καταλάβει τι έλεγε· ίσως πάλι, αυτές να μη μου τα είπαν όλα.

Ο Γάνια έπιασε το κεφάλι με τα χέρια και έτρεξε στο παράθυρο. Η Βάρια κάθισε κοντά στο άλλο παράθυρο.

– Αυτή η Αγλαΐα είναι αστεία! παρατήρησε αυτή ξαφνικά. Με σταμάτησε για να μου πει: «Διαβιβάστε στους γονείς σας τα ιδιαίτερά, τα προσωπικά μου σέβη. Μια απ’ αυτές τις μέρες θα βρω την ευκαιρία να δω τον πατέρα σας». Και το είπε αυτό σ’ έναν τόνο τόσο σοβαρό! Είναι πολύ παράξενο...

– Δεν ειρωνευόταν; Είσαι σίγουρη;
– Όχι, δεν ειρωνευόταν, και σ' αυτό ακριβώς είναι το παράξενο.
– Ξέρει ή όχι γι' αυτό που έκανε ο γέρος; Τι νομίζεις;
– Αγνωσούν αυτήν την υπόθεση στο σπίτι τους· γι' αυτό δεν έχω καμιά αμφιβολία. Αλλά αρχίζω να σκέφτομαι πως η Αγλαΐα, αυτή, θα μπορούσε να το γνωρίζει. Μόνον αυτή θα πρέπει να το ξέρει, γιατί οι αδελφές της ήταν εξίσου κατάπληκτες που την άκουσαν να στέλνει με τόση σοβαρότητα τα χαιρετίσματά της στον πατέρα μας. Και γιατί σ' αυτόν ειδικώς να έστελνε τα χαιρετίσματά της; Εάν γνωρίζει την υπόθεση, θα της το είπε οπωσδήποτε ο πρίγκιπας!

– Δεν είναι ανάγκη να είσαι πονηρός για να καταλάβεις ποιος της το είπε! Ένας κλέφτης! Αυτό μάς έλειπε. Ένας κλέφτης μέσα στην οικογένειά μας, και μάλιστα ο «αρχηγός της οικογενείας»!

– Λοιπόν, είναι παιδιαρίσματα! φώναξε η Βάρια καταθυμωμένη. Μια ιστορία του κρασιού και τίποτε άλλο. Και ποιος τη σκαρφίστηκε αυτήν την ιστορία; Ο Λέμπεντεβ, ο πρίγκιπας... ωραίοι είναι και οι δυο τους, μεγάλα μυαλά! Δεν δίνω την παραμικρή σπουδαιότητα σ' αυτό το επεισόδιο.

– Ο γέρος είναι ένας κλέφτης, ένας μέθυσος, συνέχισε ο Γάνια χύνοντας όλη του τη χολή· εγώ είμαι ένας ζητιάνος, ο άντρας της αδελφής μου τοκογλύφος. Δεν είχε τι να ζηλέψει στο σπίτι μας η Αγλαΐα· μα την αλήθεια, ωραία οικογένεια!

– Αυτός ο άντρας της αδελφής σου, ο τοκογλύφος σε...

– Με τρέφει, δεν είναι έτσι; Πες τα όλα, σε παρακαλώ.

– Γιατί παραφέρεσαι; είπε η Βάρια ενώ πετάχτηκε πάνω. Δεν καταλαβαίνεις τίποτα· λες κι είσαι μαθητούδι. Νομίζεις πως όλα αυτά θα μπορούσαν να σε βλάψουν στα μάτια της Αγλαΐας; Δεν τον ξέρεις το χαρκατήρα της. Είναι ικανή να αποικρούσει τον καλύτερο γαμπρό, για να το σκάσει μ' έναν φοιτητή και να δεχτεί να πεθάνει από την πείνα δίπλα του, μέσα σε μια σοφίτα· να ποιο είναι το όνειρό της! Δεν σκέφτηκες ποτέ σου πόσο ενδιαφέρον θα αποκτούσες στα μάτια της, εάν ήσουν ικανός να υποφέρεις την κατάσταση μας με σταθερότητα και υπερηφάνεια. Ο πρίγκιπας πέτυχε να την πιάσει στ' αγκίστρι του κατ' αρχάς γιατί ακριβώς δεν προσπάθησε καθόλου να την

πάσει, και δεύτερον γιατί όλος ο κόσμος τον έχει για ηλίθιο. Και μόνο το γεγονός ότι θα κάνει την οικογένειά της άνω κάτω εξαιτίας του, αυτό την κάνει να χαίρεται τώρα! Αχ, εσείς οι άντρες δεν καταλαβαίνετε τίποτα!

– Ε, καλά, θα δούμε αν καταλαβαίνουμε ή δεν καταλαβαίνουμε, μουρμούρισε ο Γάνια με ύφος αινιγματικό. Αλλά θα ήθελα, μάλιστα πολύ, να μην γνώριζε την υπόθεση του γέρου. Νόμιζα πως ο πρίγκιπας θα κρατούσε τη γλώσσα του και δεν θα διέδιδε τίποτα. Πέτυχε να συγκρατήσει τον Λέμπεντεβ· ακόμη και σ' εμένα, αν και επόμενα με πείσμα, δεν ήθελε να μου τα πει όλα...

– Βλέπεις λοιπόν και μόνος σου, πως και χωρίς αυτόν μαθεύτηκαν όλα. Μα τι σε νοιάζει τώρα πια; Τι ελπίζεις; Και εάν σου έμεινε καμιά ελπίδα, αυτό δεν θα μπορούσε παρά να σου δώσει στα μάτια της το φωτοστέφανο του μάρτυρα.

– Λοιπόν, παρ' όλους αυτούς τους ρομαντισμούς, θα φοβόταν το σκάνδαλο! Όλες σας φτάνετε ως ένα ορισμένο σημείο, ως ένα σημείο· είσατε όλες σας ίδιες.

– Θα φοβόταν η Αγλαΐα; φώναξε η Βάρια ρίχνοντας στον αδελφό της ένα περιφρονητικό βλέμμα. Η ψυχή σου είναι ταπεινή! Δεν αξίζετε τίποτα όλοι σας. Ας την βλέπουν σαν γελοία και παράξενη! Αλλά είναι χίλιες φορές πιο ευγενική στο χαρακτήρα από όλους εμάς.

– Καλά, πάει καλά, μη θυμώνεις! μουρμούρισε ξανά ο Γάνια με ύφος αλαζονικό.

– Λυπάμαι μονάχα τη μητέρα, συνέχισε η Βάρια. Φοβάμαι πως η ιστορία του πατέρα δεν θ' αργήσει να φτάσει στ' αυτιά της. Το φοβάμαι πολύ!

– Το γνωρίζει ασφαλώς, παρατήρησε ο Γάνια.

Η Βάρια σηκώθηκε για να ανεβεί στο επάνω πάτωμα, στο διαμέρισμα της Νίνας Αλεξάντροβνα. Σταμάτησε και κοίταξε προσεκτικά τον αδελφό της.

– Ποιος, λοιπόν, μπόρεσε να της το πει;

– Πιθανόν ο Ιππόλυτος. Υποθέτω πως μόλις μετακόμισε σπίτι μας, έσπευσε αμέσως να το διηγηθεί στη μητέρα μας.

— Μα πες μου, σε παρακαλώ, πώς μπορεί να έμαθε γι' αυτήν την υπόθεση; Ο πρίγκιπας και ο Λέμπεντεβ συμφώνησαν να μη μιλήσουν γι' αυτό σε κανέναν, ακόμη κι αυτός ο Κόλια το αγνοεί.

— Ο Ιππόλυτος; Το έμαθε μόνος του. Δεν μπορείς να φανταστείς πόσο πονηρός και κουτσομπόλης είναι, ούτε τι όσφρηση διαθέτει για να ανακαλύπτει όλες τις βρομερές ιστορίες, όλα τα σκάνδαλα. Εάν θέλεις το πιστεύεις ή δεν το πιστεύεις, εγώ έχω πειστεί πως έχει ήδη κατορθώσει να κάνει του χειριού του την Αγλαΐα. Και εάν δεν είναι έτσι, θα γίνει. Ο Ρογκόζιν επίσης απέκτησε σχέσεις μαζί του. Πώς δεν το προσέχει αυτό ο πρίγκιπας; Και τι όρεξη έχει τώρα αυτός, ο Ιππόλυτος, να περιπαίζει κι εμένα! Με κοιτάζει σαν έναν προσωπικό εχθρό· το κατάλαβα από πολύν καιρό, αλλά αναρωτήθηκα γιατί, αφού είναι ένας ετοιμοθάνατος! Εγώ όμως θα του την φέρω· θα δεις· δεν είναι αυτός, αλλά εγώ που θα πω την τελευταία λέξη.

— Γιατί τον έκανες και ήρθε εδώ, εάν τον μισείς τόσο πολύ; Και είναι τιμωρία να θέλεις να έχεις την τελευταία λέξη μαζί του;

— Εσύ η ίδια με συμβούλεψες να τον φέρουμε εδώ.

— Νόμιζα πως θα ήταν χρήσιμος. Αλλά το ξέρεις πως κι αυτός είναι ερωτευμένος με την Αγλαΐα και πως της έγγραψε; Με ρωτούσαν... Ποιος ξέρει αν δεν έγγραψε και στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Απ' αυτήν την άποψη, δεν είναι επικίνδυνος! είπε ο Γάνια σαρκάζοντας με κακία. Άλλωστε, θα πρόκειται για κάτι άλλο. Το εάν είναι ερωτευμένος, είναι πολύ πιθανό, γιατί είναι ένα παλιόπαιδο! Αλλά... δεν θα καθόταν να γράψει ανώνυμα γράμματα στη γριά. Είναι μια μηδαμινότητα τόσο κακόψυχη, τόσο τιποτένια!... Είμαι σίγουρος, το ξέρω χωρίς να αμφιβάλλω, πως μ' έχει παραστήσει σ' αυτήν ως ραδιούργο, αυτή ήταν η πρώτη του δουλειά. Ήμουν αρκετά βλάκας, το ομολογώ, που στην αρχή είχα τη γλώσσα μου μακριά μαζί του· νόμιζα πως θα έπαιρνε το μέρος μου, όχι για τίποτε άλλο, αλλά για να εκδικηθεί τον πρίγκιπα· είναι ένα άτομο τόσο ύπουλο! Ω, τώρα ξέρω πώς θα φερθώ μαζί του! Όσο γι' αυτήν την κλοπή, το γνωρίζει από τη μητέρα του, τη λοχαγίνα. Γι' αυτήν ο γέρος αποφάσισε να κάνει αυτήν την πράξη. Στην αρχή, έτσι στα καλά καθούμενα, ο Ιππόλυτος μου είπε πως ο «στρατηγός» υποσχέθηκε στη μητέ-

ρα του τετρακόσια ρούβλια. Το είπε χωρίς δυσκολία, χωρίς περιστροφές. Τότε τα κατάλαβα όλα. Με κοιτούσε στα μάτια με κάποιο είδος ηδονής. Το είχε επαναλάβει ασφαλώς και στη μαμά, όχι για τίποτε άλλο, αλλά για να ευχαριστηθεί, να της σπαράξει την καρδιά. Και γιατί δεν πεθαίνει, πες μου, σε παρακαλώ; Δεν ήταν υποχρεωμένος να πεθάνει σε τρεις βδομάδες; Και από τότε που ήρθε εδώ, πάχυνε! Ο βήχας του άρχισε να του περνά· ο ίδιος το είπε χθες, ότι εδώ και δυο μέρες δεν φτύνει πια αίμα.

– Διώξ’ τον.

– Δεν τον μισώ, τον περιφρονώ, είπε ο Γάνια υπερήφανα. Ναι, λοιπόν, ναι, τον μισώ, αν το θέλεις! φώναζε ξαφνικά με θυμό. Και θα του το πω κατάμουτρα, ακόμη και την ώρα που θα πεθαίνει! Εάν μπορούσες να διαβάσεις την εξομολόγησή του! Θεέ μου! Τι αναιδέια αφελής! Είναι ένας υπολοχαγός Πιρογκόβ, είναι ένας Νοζντριόβ σε τραγωδία και κυρίως είναι ένα παλιόπαιδο! Με τι ευχαρίστηση θα τον μαστίγωνα αυτήν τη στιγμή, μόνο και μόνο για να τον κάνω να απορήσει. Τώρα θέλει να εκδικηθεί όλον τον κόσμο, επειδή δεν κατάφερε να... Μα τι τρέχει; Η κοσμοχαλασιά ξανάρχισε εκεί πάνω! Ας δούμε, τελικά, τι σημαίνουν όλα αυτά! Δεν θα το ανεχτώ πια αυτό! φώναζε απευθυνόμενος προς τον Πτίτσιν που έμπαινε στο δωμάτιο.

– Τι είναι; Τι θα γίνει πια μ’ εμάς;... Αυτό είναι... είναι...

Αλλά ο θόρυβος πλησίαζε γρήγορα. Η πόρτα άνοιξε ξαφνικά και ο γέρος Ιβόλγκιν, καταθυμωμένος, κατακόκκινος, αναστατωμένος, εκτός εαυτού, όρμησε κι αυτός προς τον Πτίτσιν. Από πίσω του μπήκαν η Νίνα Αλεξάντροβνα, ο Κόλια και τελευταίος ο Ιππόλυτος.

II

Ο Ιππόλυτος εδώ και πέντε μέρες είχε εγκατασταθεί στο σπίτι του Πτίτιν. Ο χωρισμός είχε γίνει, μεταξύ αυτού και του πρίγκιπα, αρκετά φυσικά, χωρίς παρεξηγήσεις, ούτε τσουγκρίσματα· όχι μόνον δεν μαλώσανε, αλλά έδωσαν την εντύπωση πως χώρισαν σαν δυο καλοί φίλοι. Ο ίδιος ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, αν και τόσο εχθρικός προς τον Ιππόλυτο εκείνο το βράδυ που αναφέραμε, πήγε ο ίδιος να τον επισκεφτεί δυο μέρες μετά το επεισόδιο· υπάκουσε χωρίς αμβολία σε κάποια υστερόβουλη σκέψη που του είχε έρθει απροσδόκητα. Ο Ρογκόζιν επίσης άρχισε να επισκέπτεται τον άρρωστο, κανείς δεν ξέρει για ποια αιτία. Κατ' αρχάς, ο πρίγκιπας σκέφτηκε πως ίσως ήταν καλύτερα το «καημένο το παιδί» αν μετακόμιζε από το σπίτι του. Αλλά, ακόμη και την ώρα που μετακόμιζε, ο Ιππόλυτος υπογράμμιζε πως πήγαινε να εγκατασταθεί στου Πτίτιν «ο οποίος είχε την καλοσύνη να του προσφέρει ένα καταφύγιο»· σαν να το έκαναν επίτηδες, δεν έλεγε λέξη για τον Γάνια, αν κι αυτός είχε επιμείνει να τον δεχτούν στο σπίτι. Ο Γάνια το είδε αυτό, κι αυτή η προσβολή τού έμεινε βαθιά στην καρδιά.

Είχε πει αλήθεια όταν έλεγε στην αδελφή του πως ο άρρωστος βρισκόταν σε ανάρρωση. Πραγματικά, ο Ιππόλυτος αισθανόταν λίγο καλύτερα από πριν και μπορούσε κανείς να το καταλάβει με την πρώτη ματιά. Μπήκε μέσα στο δωμάτιο χωρίς να βιάζεται, πίσω απ' όλους τους άλλους, μ' ένα ειρωνικό και γεμάτο κακία χαμόγελο. Η Νίνα Αλεξάντροβνα μπήκε πολύ ταραγμένη. (Είχε αλλάξει και είχε αδυνατίσει σημαντικά αυτούς τους τελευταίους έξι μήνες· από τότε που είχε παντρεύει την κόρη της και είχε εγκατασταθεί στο σπίτι της, είχε πάψει πια να ανακατεύεται στις υποθέσεις των παιδιών της). Ο Κόλια ήταν ταραγμένος και σχεδόν αμήχανος· πολλά πράγματα δεν μπορούσε να καταλάβει σ' αυτήν την «τρέλα του στρατηγού», όπως έλεγε, γιατί αγνοούσε φυσικά τις πραγματικές αιτίες της και-

νούργιας αναστάτωσης που βασίλευε στο σπίτι. Αλλά, βλέποντας τον πατέρα του να εκδηλώνει, σε κάθε στιγμή και όπου βρισκόταν, διάθεση για καβγά, γινόταν πια ολοφάνερο γι' αυτόν ότι ο πατέρας του είχε ξαφνικά αλλάξει και δεν επρόκειτο πια, για να το πω έτσι, για τον ίδιο άνθρωπο. Το γεγονός μάλιστα πως ο γέρος είχε πάψει πια εντελώς να πίνει εδώ και τρεις μέρες, τον έκανε να ανησυχεί. Ήξερε πως τα χάλασε με τον Λέμπεντεβ και τον πρίγκιπα και μάλιστα πως είχε φιλονικήσει μαζί τους. Ο Κόλια μόλις είχε γυρίσει με μισό μπουκάλι κρασί που το είχε αγοράσει με δικά του λεφτά.

– Σε βεβαιώνω, μαμά, έλεγε στη Νίνα Αλεξάντροβνα όταν ακόμη ήταν στο επάνω πάτωμα, σε βεβαιώνω πως είναι καλύτερα να τον αφήσεις να πιει. Εδώ και τρεις μέρες δεν ήπιε καθόλου· γι' αυτό έχει τα μαύρα του χάλια. Αληθινά, αυτό θα ήταν καλύτερο· του πήγαινα κρασί ακόμη και τότε που ήταν μέσα...

Ο στρατηγός άνοιξε διάπλατα την πόρτα και σταμάτησε στο κατώφλι· έτρεμε από αγανάκτηση.

– Αγαπητέ μου κύριε, φώναζε στον Πίτισιν με φωνή βροντερή· εάν αληθινά έχετε αποφασίσει να θυσιάσετε γι' αυτό το παιδαρέλι και γι' αυτόν τον άθεο, το σεβασμίο γέροντα που είναι ο πατέρας σας, ή καλύτερα ο πατέρας της γυναίκας σας, ο οποίος υπηρέτησε πιστά τον άρχοντά του, να ξέρετε πως απ' αυτήν τη στιγμή τα πόδια μου δεν θα ξαναπατήσουν πια το κατώφλι του σπιτιού σας. Ειλέξατε, κύριε, ειλέξατε επιτόπου· ή εμένα ή... αυτό το τρυπάνι. Ναι, αυτό το τρυπάνι! Η λέξη αυτή μου ήρθε κατά τύχη· αλλά ναι, είναι ένα τρυπάνι! Γιατί τρυπάει την ψυχή μου σαν ένα τρυπάνι και χωρίς κανέναν σεβασμό... όλα σαν ένα τρυπάνι!

– Γιατί όχι ένα τιρμπουσόν; επενέβη ο Ιππόλυτος.

– Όχι, όχι ένα τιρμπουσόν, γιατί δεν έχεις μπροστά σου μια μπουκάλα, αλλά έναν στρατηγό. Εγώ έχω παράσημα, τιμητικές διακρίσεις... κι εσύ, εσύ δεν έχεις τίποτα. Ή αυτόν ή εμένα! Αποφασίστε, κύριε, και τώρα αμέσως! φώναζε ξανά στον Πίτισιν τρομερά ερεθισμένος.

Ο Κόλια τού έφερε μια καρέκλα, στην οποία κάθισε σχεδόν εξαντλημένος.

– Μα την αλήθεια, το καλύτερο θα ήταν να πάτε να κοιμηθείτε, μουρμούρισε ο Πτίτσιν κατάπληκτος.

– Έχει ακόμη το τουπέ να φοβερίζει! ψιθύρισε ο Γάνια στην αδελφή του.

– Να κοιμηθώ! φώναξε ο στρατηγός. Δεν είμαι μεθυσμένος, αγαπητέ μου κύριε, και με βρίζετε. Βλέπω, συνέχισε ενώ σηκωνόταν και πάλι, πως εδώ όλα είναι εναντίον μου. Φτάνει πια! Φεύγω!... Αλλά να ξέρετε, αγαπητέ μου κύριε, να ξέρετε...

Τον έβαλαν να ξανακαθίσει χωρίς να τον αφήσουν να τελειώσει και τον παρακαλούσαν να ηρεμήσει. Ο Γάνια, φουρρισμένος, πήγε σε μια γωνιά. Η Νίνα Αλεξάντροβνα έτρεμε και έκλαιγε με λυγμούς.

– Μα τι του έκανα; Γιατί με κατηγοράει; ρώτησε ο Ιππόλυτος με ύφος κοροϊδευτικό.

– Διατείνεστε πως δεν του κάνατε τίποτε; μπήκε στη μέση η Νίνα Αλεξάντροβνα. Κυρίως εσείς πρέπει να ντρέπεστε και... είναι σκληρότητα να βασανίζετε ένα γέρο... και μάλιστα όταν κάποιος είναι στη δική σας θέση.

– Κατ' αρχάς, κυρία, ποια είναι η θέση μου; Έχω μεγάλο σεβασμό για σας, για σας ειδικά και σ' εσάς προσωπικά, αλλά...

– Είναι ένα τρυπάνι! φώναξε ο στρατηγός. Μου τρυπάει την ψυχή και την καρδιά! Θέλει να με κάνει να πιστέψω στον αθεϊσμό! Μάθε, παιδαρέλι, πως ήμουν ήδη γεμάτος τιμές, από τότε ακόμη που δεν είχες γεννηθεί. Δεν είσαι παρά ένα ζηλόφθονο σκουλήκι, ένα σκουλήκι κομμένο στα δύο, ένα σκουλήκι που βήχει... και που πεθαίνει από το μίσος και την ασέβεια... Γιατί ο Γαβρίλα σ' έφερε εδώ; Όλος ο κόσμος είναι εναντίον μου, από τους ξένους ως τον ίδιο το γιο μου.

– Αρκετά κράτησε η τραγωδία! φώναξε ο Γάνια. Καλύτερα θα έκανες να μη μας ντροπιάζεις σ' όλη την πόλη!

– Πώς; Εγώ σε ντροπίασα, παιδαρέλι, εσένα; Μονάχα τιμή μπορώ να σου κάνω και ποτέ να σε ντροπιάσω!

Ανασκήρτησε, δεν μπόρεσε πια να συγκρατηθεί, αλλά και ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς φαίνεται πως και αυτός δεν μπορούσε να συγκρατηθεί.

– Έχει μούτρα να μιλάει για τιμή! φώναξε χαιρέκακα ο Γάνια.

– Τι είπες; βροντοφώναξε ο στρατηγός, χλομός από θυμό, κάνοντας ένα βήμα προς το μέρος του.

– Λέω πως αρκεί ν' ανοίξω το στόμα μου για να..., άρχισε ξαφνικά ο Γάνια και δεν τελείωσε τη φράση του.

Ήταν και οι δυο, ο ένας απέναντι από τον άλλον, σε τρομερό κλονισμό, κυρίως ο Γάνια.

– Γάνια, τι κάνεις; φώναξε η Νίνα Αλεξάντροβνα ορμώντας για να συγκρατήσει το γιο της.

– Δεν είναι παρά βλακείες κι απ' τις δυο μεριές, φώναξε η Βάρια αγανακτισμένη. Ελάτε, μαμά, ησυχάστε!

Και άρπαξε τη μητέρα της.

– Εάν σας φέρομαι επεικώς, το κάνω μονάχα για τη μητέρα μου, πρόσφερε ο Γάνια με ύφος κωμικοτραγικό.

– Μίλα! ούρλιαξε ο στρατηγός έξω φρενών. Μίλα, εάν δεν θέλεις να σε καταραστεί ο πατέρας σου... μίλα!

– Α, μάλιστα! Φοβήθηκα την κατάρα σας! Και ποιανού είναι το λάθος εάν εδώ και οκτώ μέρες είστε σαν τρελός; Είπα: εδώ και οκτώ μέρες· βλέπετε, γνωρίζω την ημερομηνία... Προσέξτε μη με σπρώχνετε στα άκρα, θα τα πω όλα... Γιατί πήγατε χθες στους Επάντσιν; Και θέλετε ακόμη να σέβονται τα γεράματά σας, τα άσπρα σας μαλλιά, το αξίωμά σας του πατέρα της οικογενείας; Πολύ ωραία!

– Σώπα, Γάνια! φώναξε ο Κόλια. Σώπα, ανόητε!

– Σε τι λοιπόν τον έχω προσβάλει; επέμενε ο Ιππόλυτος πάντα στον ίδιο ερωτικό τόνο. Γιατί με αποκαλεί τρυπάνι, τον ακούσατε; Αυτός με ενόχλησε· ήρθε πριν λίγη ώρα να μου διηγηθεί την ιστορία ενός κάποιου Γεροπιέγκοβ. Δεν τη θέλω καθόλου την παρέα σας, στρατηγέ· το ξέρετε κι ο ίδιος πως σας απέφευγα κι άλλοτε... Τι μ' ενδιαφέρει ο καπετάνιος Γεροπιέγκοβ; Ομολογήστε το κι εσείς ο ίδιος... Δεν ήρθα να εγκατασταθώ εδώ για τον καπετάνιο Γεροπιέγκοβ. Περιορίστηκα να πω στο στρατηγό τη γνώμη μου, πως αυτός ο καπετάνιος Γεροπιέγκοβ μπορεί να μην υπήρξε ποτέ. Απ' αυτό ακριβώς αρπάχτηκε κι έγινε έξω φρενών.

– Δεν υπάρχει αμφιβολία· αυτός ο καπετάνιος δεν υπήρξε ποτέ, είπε ο Γάνια με ύφος αποφασιστικό.

Ο στρατηγός τα έχασε. Έριχνε γύρω του ηλίθια βλέμματα. Τα λόγια του γιου του τον άφησαν κατάπληκτο με την απεριφραστη ωμότητά τους. Εκείνη τη στιγμή δεν έβρισκε μια λέξη να απαντήσει. Μα η απάντηση του Γάνια προκάλεσε ένα ζωηρό γέλιο στον Ιππόλυτο.

– Τον ακούσατε; είπε ο Ιππόλυτος. Ο γιος σας ο ίδιος σάς λέει πως δεν υπήρξε ποτέ ο καπετάνιος Γεροπιέγκοβ...

Εντελώς ζαλισμένος ο γέρος μουρμούρισε:

– Μίλησα για τον Καπίτον Γεροπιέγκοβ και όχι για έναν καπετάνιο... Καπίτον... αντισυνταγματάρχης εν αποστρατεία Γεροπιέγκοβ... Καπίτον.

– Ούτε Καπίτον υπήρξε! επανέλαβε ο Γάνια εκτός εαυτού.

– Πώς... γιατί δεν υπήρξε; ψέλλισε ο στρατηγός, ενώ το αίμα του ανέβηκε στο κεφάλι.

– Λοιπόν, ηρεμήστε! επενέβησαν ο Πίτισιν και η Βάρια.

– Σώπα, Γάνια! φώναξε και πάλι ο Κόλια.

Μ' αυτές τις επεμβάσεις ο στρατηγός σαν να συνήλθε.

– Πώς δεν υπήρξε; Γιατί δεν υπήρξε; τα 'βαλε με το γιο του με ύφος φοβέρας.

– Γιατί δεν υπήρξε, αυτό είναι όλο. Δεν υπήρξε, αυτό είναι εντελώς αδύνατο! Μην επιμένετε, σας το επαναλαμβάνω.

– Κι αυτά τα λέει ο γιος μου..., ο πραγματικός γιος μου, αυτόν που εγώ... Ω! Θεέ μου! Τολμά να λέει πως ο Γεροπιέγκοβ, ο Γιερόσκα Γεροπιέγκοβ δεν υπήρξε!

– Λοιπόν, ωραία! Πριν λίγη ώρα ήταν Καπιτόσκα, τώρα είναι Γιερόσκα! πέταξε ο Ιππόλυτος.

– Μιλώ για τον Καπιτόσκα, μικρό μου κύριε, και όχι για τον Γιερόσκα! Πρόκειται για τον Καπίτον, Καπιτάν Αλεξέγιεβιτς, θέλω να πω Καπίτον..., αντισυνταγματάρχης... εν αποστρατεία... που παντρεύτηκε τη Μαρία... Μαρία Πέτροβνα Σου... Σου..., με δυο λόγια ο φίλος μου και σύντροφός μου... τη Σουτούγκοβ... Ήμασταν μαζί στη σχολή. Εγώ έχυσα αίμα γι' αυτόν..., τον προστάτευσα με το σώμα μου..., αλλά σκοτώθηκε. Τολμάει να λέει πως δεν υπήρξε ο Καπιτόσκα Γεροπιέγκοβ! Πώς δεν υπήρξε!

Ο στρατηγός ξεφώνιζε με μανία, αλλά αισθανόταν κανείς πως η σύγχυσή του προερχόταν από μια άλλη αιτία παρά από την αμφισβήτηση της ερώτησης. Η αλήθεια είναι πως μιαν άλλη ώρα θα ανεχόταν βέβαια κάτι πολύ πιο προσβλητικό από τον ισχυρισμό της ανυπαρξίας του Καπίτον Γεροπιέγκοβ. Θα φώναζε, θα στρεψοδικούσε, θα παρφαφερόταν, αλλά θα τελείωνε με το να ανεβεί στο επάνω πάτωμα για να κοιμηθεί. Αυτήν τη φορά όμως, από μια μοναδική παραξενιά της ανθρώπινης καρδιάς, έγινε έτσι που η αμφιβολία για την ύπαρξη του Γεροπιέγκοβ ήταν η σταγόνα που έκανε να ξεχειλίσει το ποτήρι. Ο γέροντας έγινε κατακόκκινος, σήκωσε τα χέρια στον ουρανό και ούρλιαξε:

— Αρκετά πια, φτάνει! Την κατάρα μου... Φεύγω απ' αυτό το σπίτι! Νικολάι, φέρε το σάκο μου..., φεύγω.

Βγήκε έξω καταθυμωμένος. Η Νίνα Αλεξάντροβνα, ο Κόλια και ο Πίτσιν τρέζανε από πίσω του.

— Είδες τι έκανες! είπε η Βάρια στον αδελφό της. Ποιος ξέρει; Ίσως να ξαναπάει εκεί. Τι ντροπή, τι ντροπή!

— Δεν είχε λόγο να κλέψει! φώναξε ο Γάνια, μόλις καταφέροντας να προσφέρει τα λόγια του από τη λύσσα.

Ξαφνικά το βλέμμα του συναντήθηκε μ' αυτό του Ιππόλυτου, και άρχισε να τρέμει.

— Όσο για σας, αγαπητέ μου κύριε, φώναξε, θα έπρεπε να θυμάστε πως είστε κάτω από τη στέγη ενός άλλου και... πως απολαμβάνοντας εκεί τη φιλοξενία, δεν ήταν δική σας δουλειά να ερεθίσετε ένα γέροντα, ο οποίος προφανώς έχει τρελαθεί!...

Ο Ιππόλυτος έφτασε, κι αυτός επίσης, μέχρι το σημείο να ξεσπάσει, αλλά συγκρατήθηκε αμέσως.

— Δεν συμφωνώ εντελώς με τη γνώμη σας, για την τρέλα του μπαμπά σας, είπε ήρεμα. Έχω αντιθέτως την εντύπωση πως είναι περισσότερο στα καλά του αυτόν τον τελευταίο καιρό. Στο λόγο μου! Δεν το βλέπετε κι εσείς; Έχει γίνει τόσο δόλιος, τόσο δύσπιστος, όλα θέλει να τα μαθαίνει, ζυγίζει την καθεμιά λέξη. Όταν μου μιλούσε γι' αυτόν τον Καπιτόσκα, είχε το σκοπό του· φανταστείτε πως ήθελε να μου πάρει λόγια για να...

— Στο διάβολο, αν ήθελε να σας πάρει λόγια! Σας παρακαλώ να μην κάνετε τον πονηρό και να μη μου μιλάτε εμένα με υπονοούμενα, κύριε! είπε ο Γάνια με τραχύτητα. Εάν γνωρίζατε την αληθινή αιτία για την οποία αυτός ο γέρος βρίσκεται σε παρόμοια κατάσταση (και κατασκοπεύετε τόσο καλά το σπίτι μου αυτές τις πέντε μέρες, που δεν μπορεί να μην τη γνωρίζετε), θα έπρεπε να μην ερεθίζετε αυτόν το... δυστυχημένο και να μη βασανίζετε τη μητέρα μου υπερβάλλοντας για μια υπόθεση που είναι μια ανοησία· είναι μια απλή ιστορία του κρασιού, τίποτε περισσότερο· δεν έχει αποδειχτεί ποτέ κι εγώ δεν δίνω σημασία σ' αυτά... Αλλά εσείς νιώθετε την ανάγκη να φαρμακώνετε, να βάζετε λόγια, γιατί εσείς... εσείς είστε...

— Ένα τρυπάνι, είπε σαρκιαστικά ο Ιππόλυτος.

— Γιατί είστε ένας τιποτένιος· βασανίσατε τους ανθρώπους σχεδόν μισή ώρα θέλοντας να τους αποτρελάνετε, κάνοντας πως θα σκοτωθείτε μ' ένα πιστόλι που δεν ήταν μάλιστα γεμάτο. Παίζατε μια αισχρή κωμωδία· είστε ένας αποτυχημένος αυτόχειρας..., ένα τσουβάλι χολή, που περπατάει στα δυο πόδια! Εγώ σας φιλοξένησα, παχύνατε εδώ, δεν βήχατε πια, και να πώς το αναγνωρίζετε...

— Σας παρακαλώ, να πω κι εγώ δυο λέξεις μονάχα· είμαι φιλοξενούμενος της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνα και όχι δικός σας. Δεν μου δώσατε καμιά φιλοξενία, και νομίζω πως κι εσείς ο ίδιος επωφελείστε από τη φιλοξενία του κυρίου Πτίτσιν. Εδώ και τέσσερις μέρες, παρακάλεσα τη μητέρα μου να μου βρει ένα σπίτι εδώ στο Παυλόβσκι και να 'ρθει και η ίδια να εγκατασταθεί εκεί, γιατί πραγματικά αισθάνομαι καλύτερα εδώ, αν και δενλάχυνα καθόλου και εξακολουθώ ακόμα να βήχω. Η μητέρα μου με ειδοποίησε χθες βράδυ πως το σπίτι είναι έτοιμο και σπεύδω να σας αναγγείλω με τη σειρά μου ότι μετακομίζω σήμερα κιόλας, αφού πρώτα ευχαριστήσω τη μητέρα σας και την αδελφή σας· την απόφασή μου την πήρα από χθες το βράδυ. Συγχωρέστε με που σας διέκοψα· έχετε, αν δεν κάνω λάθος, ακόμη πολλά να πείτε.

— Ω! Αν είναι έτσι..., είπε ο Γάνια ανατριχιάζοντας.

— Αφού είναι έτσι, επιτρέψτε μου να καθίσω, πρόσθεσε ο Ιππόλυτος παίρνοντας ήσυχα την καρέκλα στην οποία καθόταν ο στρατη-

γός. Γιατί τελικά είμαι άρρωστος. Λοιπόν, τώρα είμαι έτοιμος να σας ακούσω, αφού αυτή θα είναι η τελευταία μας συζήτηση και ίσως μάλιστα και η τελευταία μας συνάντηση.

Ο Γάνια ξαφνικά σαν να ντράπηκε.

– Πιστέψτε με πως δεν θα ταπεινωθώ με το να εξοφλήσω τους λογαριασμούς μου μαζί σας, είπε, και εάν εσείς...

– Έχετε άδικο να το παίρνετε έτσι αφ' υψηλού, τον διέκοψε ο Ιππόλυτος· εγώ, από τη δική μου μεριά, υποσχέθηκα στον εαυτό μου, από την ημέρα ακόμη που ήρθα εδώ, να μη στερηθώ την ευχαρίστηση να σας τα πω έξω από τα δόντια και με τον ειλικρινέστερο τρόπο, όταν θα χωρίζαμε. Να που ήρθε η στιγμή να βάλω αυτό το σχέδιο σε εκτέλεση, όταν, εννοείται, θα έχετε τελειώσει να μιλάτε.

– Κι εγώ σας παρακαλώ να βγείτε απ' αυτό το δωμάτιο.

– Καλύτερα είναι να μιλήσετε· μετά θα μετανιώσετε που δεν είπατε όλα αυτά που έχετε μέσα στην καρδιά.

– Φτάνει, Ιππόλυτε· όλα αυτά είναι βέβαια αισχρά. Κάντε μου τη χάρη να πάψετε! είπε η Βάρια.

Ο Ιππόλυτος σηκώθηκε.

– Εάν σταματώ, το κάνω από σεβασμό για μια κυρία, είπε γελώντας. Όπως θα σας άρεζε, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα. Για σας είμαι έτοιμος να συντομέψω, αλλά μονάχα να συντομέψω αυτήν τη συζήτηση, γιατί μια εξήγηση, ανάμεσα στον αδελφό σας και σ' εμένα, είναι απολύτως απαραίτητη και δεν θα υποταχτώ με τίποτε στον κόσμο να φύγω αφήνοντας μια παρεξήγηση.

– Απλούστατα, είστε ένας κουτσομπόλης, φώναξε ο Γάνια· γι' αυτό δεν αποφασίζετε να φύγετε χωρίς να πείτε τα κουτσομπολιά σας.

– Βλέπετε πως δεν είστε πια κύριος του εαυτού σας, παρατήρησε ψυχραίμα ο Ιππόλυτος. Ειλικρινά, θα λυπηθείτε αργότερα αν δεν πείτε όλα αυτά που έχετε να πείτε. Ακόμη μια φορά, σας παραχωρώ το λόγο. Θα μιλήσω μετά από σας.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς δεν απάντησε και τον κοιτάζε με περφορόνηση.

– Δεν θέλετε; Ετοιμάζεστε να παίξετε το παιχνίδι σας μέχρι το τέλος; Με την άνεσή σας. Όσο για μένα, θα είμαι όσο γίνεται πιο σύ-

ντομος. Δυο ή τρεις φορές σήμερα άκουσα να με κατηγορείτε για τη φιλοξενία που μου έχει παραχωρηθεί. Αυτό δεν είναι δίκαιο. Όταν με προσιαλέσατε να εγκατασταθώ εδώ, η πρόθεσή σας ήταν να με πιάσετε στα δίχτυα σας. Υποθέτατε ότι θα ήθελα να εκδικηθώ τον πρίγκιπα. Εξάλλου, κυκλοφόρησε η φήμη πως η Αγγλῆα Ιβάνοβνα μου έδειξε τη συμπάθειά της και πως διάβασε την εξομολόγησή μου. Ακριβώς τότε σας ήρθε η ιδέα πως ίσως θα αφιερωνόμουν ολόψυχα στα συμφέροντά σας· είχατε την ελπίδα ότι βρίσκατε ίσως στο πρόσωπό μου έναν βοηθό. Δεν θα τα πω με περισσότερες λεπτομέρειες. Όσο για σας, δεν ζητάω ούτε να το ομολογήσετε, ούτε να το επιβεβαιώσετε. Μου αρκεί ότι σας αφήνω μόνο απέναντι στη συνείδησή σας και ότι ξέρω πως τώρα καταλαβαίνουμε περίφημα ο ένας τον άλλον.

— Ένας Θεός ξέρει τι βάζει ο νους σας, ενώ πρόκειται για το πιο απλό πράγμα του κόσμου! φώναζε η Βάρια.

— Σου το είπα πως είναι ένας «κουτσομπόλης και αχρείος», είπε ο Γάνια.

— Επιτρέψτε μου, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, συνεχίζω. Βέβαια, δεν μπορώ ούτε να αγαπώ ούτε να σέβομαι τον πρίγκιπα. Αλλά είναι ένας άνθρωπος με χρυσή καρδιά, ακόμη κι αν είναι... κάπως γελοίος· δεν έχω λοιπόν τον παραμικρό λόγο να τον μισώ. Δεν άφησα τίποτε να φανεί όταν ο αδελφός σας μ' εξωθούσε εναντίον του πρίγκιπα. Λογάριαζα μονάχα να έχω την ευκαιρία να γελάσω λιγάκι. Ήξερα ότι ο αδελφός σας θα είχε μεγάλη τη γλώσσα του και ότι θα έλεγε πράγματα που δεν έπρεπε να πει. Έτσι ακριβώς έγινε... Είμαι έτοιμος τώρα να του φερθώ με επιείκεια, αλλά μόνο και μόνο για σας, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα. Εντούτοις, αφού σας απέδειξα πως δεν είναι εύκολο να πέσω στην παγίδα, θέλω ακόμη να σας πω γιατί ένιωθα τόση επιθυμία να βάλω τον αδελφό σας σε μια θέση γελοία απέναντί μου. Μάθετε πως το έκανα από μίσος, το ομολογώ ειλικρινά. Τη στιγμή που θα πεθαίνω —γιατί θα πεθάνω όπως και να 'ναι, έστω κι αν πάχυνα όπως με βεβαιώνετε—, τη στιγμή λοιπόν που θα πεθαίνω, είπα, αισθάνομαι πως θα πάω στον παράδεισο πολύ πιο ήσυχος, εάν επιτύχω να γελοιοποιήσω έστω και έναν αντιπρόσωπο της

κατηγορίας εκείνης των αναρίθμητων ανθρώπων που με κατάτρεχαν σ' όλη μου τη ζωή, και που σ' όλη μου τη ζωή τούς μισούσα. Ο άξιος επιτιμήσεως αδελφός σας, παρουσιάζει την εκπληκτική εικόνα αυτού του είδους των ανθρώπων. Σας μισώ, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και —αυτό ίσως θα σας εκπλήσσει— μόνον γιατί είστε ο τύπος, η ενσάρκωση, η προσωποποίηση και η πιο τέλεια έκφραση της πιο αναιδούς, της πιο αυτάρεσκης, της πιο ανιαρής και της πιο αποτρόπαιης μετριότητας! Είστε η μετριότητα παραφουσκωμένη, τέτοια που δεν αμφιβάλλει για τίποτε και καλύπτεται μέσα σε μια ολύμπια γαλήνη· είστε η ρουτίνα των ρουτινών! Ούτε η παραμικρή ιδέα δεν θα βλαστήσει στο μυαλό ή στην καρδιά σας, ποτέ. Αλλά ο φθόνος σας δεν έχει όρια· είστε σταθερά πεπεισμένος ότι είστε μια μεγαλοφυΐα της πρώτης σειράς. Εντούτοις, η αμφιβολία σας επισκέπτεται στις στιγμές της μελαγχολίας σας, και τότε αισθάνεστε παροξυσμούς θυμού και φθόνου. Ω, υπάρχουν ακόμη μάυρα σημεία στον ορίζοντά σας· δεν θα εξαφανιστούν παρά μόνον την ημέρα που θα έχετε γίνει τελείως βλάκας, πράγμα που δεν θα αργήσει να γίνει. Έχετε ωστόσο έναν μακρύ και πολυκύμαντο δρόμο μπροστά σας· δεν μου φαίνεται πως θα είναι χαρούμενος, και χαίρομαι γι' αυτό. Και πρώτα πρώτα, σας προφητεύω πως δεν θα κατακτήσετε ένα κάποιο πρόσωπο.

— Μα αυτό είναι ανυπόφορο! φώναζε η Βάρια. Θα τελειώσετε καμιά φορά, άτιμε υβριστή;

Χλομός και τρέμοντας ο Γάνια σώπαινε. Ο Ιππόλυτος σταμάτησε, τον κοίταζε σταθερά με απόλαυση για την αμηχανία του, έφερε τα μάτια του στη Βάρια, χαμογέλασε, μετά χαιρέτησε και βγήκε χωρίς να προσθέσει λέξη.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς θα μπορούσε δίκαια να παραπονεθεί για τη μοίρα του και την κακοτυχία του. Η Βάρια για μερικές στιγμές δεν τολμούσε να του απευθύνει το λόγο, ούτε τον κοίταζε μάλιστα, ακόμη κι όταν αυτός προχωρούσε μπροστά της με μεγάλα βήματα. Τέλος πλησίασε στο παράθυρο έχοντας γυρισμένη την πλάτη στην αδελφή του. Η Βάρια σκέφτηκε τη ρωσική παροιμία: «Μια ράβδος έχει δυο άκρες». Η φασαρία ξανάρχισε στο επάνω πάτωμα.

— Πού πηγαίνεις; είπε ξαφνικά ο Γάνια την αδελφή του, βλέπο-

ντάς την να σηκώνεται. Περίμενε· κοίταζε αυτό.

Πλησίασε και πέταξε στην καρέλλα μπροστά της ένα μικρό χαρτάκι διπλωμένο σαν σημείωμα.

– Θεέ μου! φώναξε η Βάρια σηκώνοντας τα χέρια.

Το σημείωμα είχε ακριβώς επτά αράδες:

«Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, έχοντας πειστεί για τα καλά σας αισθήματα απέναντί μου, αποφάσισα να σας ζητήσω τη συμβουλή σας στο θέμα μιας σημαντικής για μένα υπόθεσης. Θα επιθυμούσα να σας συναντήσω αύριο στις επτά η ώρα ακριβώς το πρωί στο πράσινο παγκάκι. Δεν είναι μακριά από τη βίλα σας. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που πρέπει οπωσδήποτε να σας συνοδεύει, γνωρίζει πολύ καλά αυτό το μέρος. Α.Ε.»

– Μετά απ’ αυτό, άντε λοιπόν να την καταλάβεις! είπε η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που έδειξε την έκπληξή της ανοίγοντας τα χέρια.

Όσο και να μην ήθελε εκείνη τη στιγμή να πάρει τον αέρα του κατακτητή, ο Γάνια δεν μπορούσε ωστόσο να αποκρύψει το θρίαμβό του, κυρίως μετά από τις ταπεινωτικές προφητείες του Ιππόλυτου. Ένα ικανοποιημένο χαμόγελο φώτισε το πρόσωπό του και η ίδια η Βάρια ακτινοβολούσε από χαρά.

– Κι αυτό, τη μέρα ακριβώς που αναγγέλλονται στο σπίτι της οι αρραβώνες! Τώρα δοκίμασε λοιπόν να μάθεις τι θέλει!

– Κατά τη γνώμη σου, για τι πράγμα θέλει να μου μιλήσει αύριο; ρώτησε ο Γάνια.

– Αυτό έχει λίγη σημασία· το κυριότερο είναι που, για πρώτη φορά μετά από έξι μήνες, εκδήλωσε την επιθυμία να σε δει. Άκουσέ με Γάνια· ό,τι κι αν γίνει και όποια κι αν μπορεί να είναι η τροπή αυτής της συνάντησης, να θυμάσαι πως πρόκειται για κάτι σημαντικό, υπερβολικά σημαντικό! Μη μεγαλοπιάνεσαι αυτήν τη φορά, μην κάνεις γκάφες, αλλά και να μη δειλιάσεις· άνοιξε τα μάτια σου! Μπορεί ποτέ να μην κατάλαβε την πρόθεση που είχα και πήγαινα εκεί ως φίλη, όλους αυτούς τους έξι μήνες. Φαντάσου πως δεν μου είπε ούτε μια λέξη σήμερα· σαν να μη σκεφτόταν τίποτε. Πρέπει να σου πω, πως μπήκα από την πίσω πόρτα· η γριά δεν ήξερε πως ήμουν εκεί, αλλιώς δεν αποκλείεται να μ’ έβγαζε έξω από την πόρτα. Για σένα

διέτρεξα τον κίνδυνο· ήθελα το δίχως άλλο να μάθω...

Οι φωνές και ο θόρυβος ξανάρχισαν επάνω· πολλοί μαζί κατέβαιναν τη σκάλα.

— Για τίποτε στον κόσμο δεν πρέπει να το αφήσουμε να γίνει αυτό! φώναξε η Βάρια ταραγμένη και φοβισμένη. Πρέπει να αποφύγουμε ακόμα και τη σκιά σκανδάλου. Πήγαινε και ζήτησέ του συγγνώμη!

Αλλά ο πατέρας της οικογένειας είχε ήδη βγει στο δρόμο. Πίσω του, ο Κόλια κουβαλούσε τη βαλίτσα του. Η Νίνα Αλεξάντροβνα έκλαιγε με λυγμούς όρθια στο χαγιάτι· θα ήθελε να τρέξει πίσω από τον άντρα της, αλλά ο Πίτισιν τη συγκράτησε.

— Δεν θα κάνετε τίποτε άλλο από το να τον ερεθίσετε περισσότερο, της είπε. Δεν έχει πουθενά να πάει, σε μισή ώρα θα τον φέρουν πίσω. Έχω ήδη μιλήσει γι' αυτό με τον Κόλια. Αφήστε τον να κάνει τις τρέλες του.

— Γιατί αυτοί οι ψευτοπαλικαρισμοί; Πού θα πάτε; φώναξε ο Γάνια από το παράθυρο. Δεν έχετε πού να πάτε!

— Γυρίστε πίσω, μπαμπά! φώναξε η Βάρια. Μας ακούνε οι γείτονες.

Ο στρατηγός σταμάτησε, γύρισε, άπλωσε το χέρι και φώναξε με έμφαση:

— Η κατάρα μου να βρίσκεται σ' αυτό το σπίτι!

— Μπορεί ακόμη και το λέει αυτό με ύφος θεατρinίστικο! μουρμούρισε ο Γάνια κλείνοντας το παράθυρο με θόρυβο.

Πραγματικά, οι γείτονες ακούγανε. Η Βάρια βγήκε βιαστικά από το δωμάτιο.

Όταν έφυγε η Βάρια, ο Γάνια πήρε το σημείωμα από το τραπέζι, το έφερε στα χείλη του, πλατάγισε τη γλώσσα του και γεμάτος ικανοποίηση έκανε ένα πήδημα στον αέρα.

III

Το σκάνδαλο με το στρατηγό θα μπορούσε να είναι εντελώς χωρίς συνέπειες σε άλλη περίπτωση. Ήταν και άλλοτε ο ήρωας παράξενων και απρόοπτων επεισοδίων όπως και τώρα, αν κι αυτό γινόταν αρκετά σπάνια, γιατί ήταν, τέλος πάντων, ένας άνθρωπος πολύ φιλήσυχος και του οποίου οι προθέσεις ήταν κυρίως καλές. Εκατό φορές ίσως είχε δοκιμάσει να απαλλαγεί από τις συνήθειες της ψυχικής ακαταστασίας που τον είχε κυριέψει αυτά τα τελευταία χρόνια. Θυμόταν ξαφνικά πως ήταν ο «πατέρας της οικογενείας», συμφιλωνόταν με τη γυναίκα του και έλκaiγε ειλικρινά. Σεβόταν μέχρι λατρείας τη Νίνα Αλεξάντροβνα, γιατί του συγχωρούσε πολλά πράγματα χωρίς να λέει λέξη, και του έδειχνε φιλοστοργία, ακόμη και στον εξευτελισμό και στη γελοιότητα στην οποία έπεφτε. Αλλά αυτή η μεγαλόφυχη πάλη του με την ψυχική ακαταστασία της ζωής του, δεν διαρκούσε συνήθως πολύ· ήταν κι αυτός επίσης, στο είδος του, ένας άνθρωπος πολύ «ορμητικός» για να υποφέρει την υποταγμένη και άδεια ζωή μέσα στην οικογένειά του, και κατέληγε να επαναστατεί. Τότε είχε παροξυσμούς θυμού και κατηγορούσε γι' αυτό τον εαυτό του, ίσως τη στιγμή μάλιστα που έχανε το θάρρος του, αλλά που δεν είχε τη δύναμη να τους καταπνίξει· έψαχνε να βρει αιτία για να φιλονικήσει με τους δικούς του, άρχιζε να μιλάει με στόμφο και να γλυκαίνεται από την ευγλωττία του και απαιτούσε να του δείχνουν έναν υπέρμετρο και αφάνταστο σεβασμό, μετά εξαφανιζόταν και έμενε μάλιστα καμιά φορά μακριά από το σπίτι του για αρκετό διάστημα. Τα τελευταία δύο χρόνια δεν είχε παρά μια αόριστη ιδέα γι' αυτά που γίνονταν στο σπίτι του, κι αυτά από τις φήμες που άκουγε· είχε πάψει να μπαίνει σ' αυτές τις λεπτομέρειες, οι οποίες δεν πρόσφεραν το παραμικρό ενδιαφέρον γι' αυτόν.

Αλλά αυτήν τη φορά στο σκάνδαλο φάνηκε να υπάρχει κάτι ασυνήθιστο. Ήταν σαν να είχε γίνει ένα γεγονός που όλος ο κόσμος γνώ-

ριζε, αλλά για το οποίο κανένας δεν τολμούσε να μιλήσει. Ο στρατηγός εμφανίστηκε «επισημώς» στους κόλπους της οικογενείας, δηλαδή δίπλα στη Νίνα Αλεξάντροβνα, μόλις εδώ και τρεις μέρες, αλλά όχι υποταγμένος, όχι μετανιωμένος, όπως γινόταν στις προηγούμενες «εμφανίσεις» του, αντιθέτως έδειχνε σημεία ασυνήθιστης ερεθιστικότητας. Ήταν πολυλογάς, ανήσυχος, έπιανε κουβέντα με κάθε τυχόντα και με πολλή θέρμη, και είχε την εντύπωση πως ριχνόταν στους συνομιλητές του· αλλά μιλούσε για θέματα τόσο παράταιρα και τόσο απροσδόκητα, που ήταν αδύνατο να ανακαλύψει κανείς το αληθινό θέμα της παρούσας ανησυχίας του. Στις στιγμές της ευθυμίας του, ήταν πολύ συχνά συλλογισμένος, χωρίς να ξέρει ακριβώς κι αυτός ο ίδιος για ποιο λόγο. Αρχίζει μια ιστορία για τους Επάντσιν, για τον πρίγκιπα, για τον Λέμπεντεβ και ξαφνικά σταματούσε, σώπαινε και απαντούσε μ' ένα χαλαρό και παρατεταμένο χαμόγελο σ' αυτούς που τον ρωτούσαν για τη συνέχεια της ιστορίας, δίχως να το προσέχει ούτε κι ο ίδιος πως τον ρωτούσαν. Είχε περάσει την τελευταία νύχτα αναστενάζοντας και γκρινιάζοντας, βασανίζοντας τη Νίνα Αλεξάντροβνα, η οποία –άγνωστο γιατί– του έβαζε όλη την ώρα ζεστά καταπλάσματα. Κατά το πρωί, ξαφνικά αποκοιμήθηκε, αλλά τέσσερις ώρες αργότερα ξύπνησε με μια έντονη και αλλοπρόσαλλη κρίση υποχονδρίας που κατέληξε στον καβγά με τον Ιππόλυτο και στη φράση «η κατάρα μου επ' αυτού του σπιτιού».

Είχαν παρατηρήσει ακόμα πως αυτές τις τρεις μέρες έπεφτε σ' ένα συνεχή παροξυσμό περηφάνιας που ερμηνευόταν με μια ακανόνιστη υπερευαισθησία. Ο Κόλια διαβεβαίωνε τη μητέρα του με επιμονή, πως αυτή η διάθεση της λύπης ήταν εξαιτίας της στέρησης του κρασιού, ίσως επίσης και της απουσίας του Λέμπεντεβ, με τον οποίο ο στρατηγός ήταν ενδόμυχα δεμένος αυτόν τον τελευταίο καιρό. Ένας απροσδόκητος καβγάς είχε γίνει μεταξύ τους πριν τρεις μέρες και ο οποίος είχε ρίξει το στρατηγό σε μεγάλο θυμό· είχε γίνει μάλιστα και κάποια σκηνή με τον πρίγκιπα. Ο Κόλια είχε παρακαλέσει τον πρίγκιπα να του εξηγήσει την αιτία και τέλος μάντεψε πως κι αυτός επίσης του έκρυβε κάτι. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς, όπως το είχε κάνει ο Γάνια με πολύ αληθοφάνεια, πως είχε γίνει κά-

ποια ιδιαίτερη συζήτηση μεταξύ του Ιππόλυτου και της Νίνας Αλεξάντροβνα· αλλά φαινόταν παράξενο πώς αυτός ο μοχθηρός άνθρωπος, τον οποίο ο Γάνια είχε χαρακτηρίσει ανοιχτά κουτσομπόλη, δεν είχε την ευχαρίστηση να ανοίξει και τα μάτια του Κόλια. Μπορούσε μάλιστα ο Ιππόλυτος να μην ήταν το κακό «παλιόπαιδο» που ο Γάνια περιέγραψε μιλώντας στην αδελφή του, και πως η μοχθηρία του να ήταν κάπως αλλιώς. Εάν άλλωστε είχε κάτι στη Νίνα Αλεξάντροβνα, δεν ήταν πιθανώς η πρόθεσή του να της «ξεσκίσει την καρδιά». Ας μην ξεχνάμε ότι οι αιτίες των ανθρώπινων πράξεων είναι συνήθως πολύ πιο πολύπλοκες και πολύ πιο ποικίλες απ' όση μπορεί να τις φανταστεί κανείς· είναι σπάνιο να ιχνογραφηθούν με σαφήνεια. Το καλύτερο για τον αφηγητή είναι καμιά φορά να περιορίζεται στην απλή έκθεση των γεγονότων. Αυτό θα κάνουμε κι εμείς από εδώ και πέρα περιγράφοντας την καταστροφή που ήρθε να αναστατώσει τη ζωή του στρατηγού, γιατί όσο κι αν προσπαθήσαμε για το αντίθετο, βρισκόμαστε ωστόσο στην αναπόδραστη ανάγκη να παραχωρήσουμε, και σ' αυτό το δευτερεύον πρόσωπο της αφήγησής μας, λίγο περισσότερο χώρο και προσοχή απ' ό,τι υπολογίζαμε ως εδώ στη διήγησή μας.

Τα γεγονότα διαδέχτηκαν το ένα το άλλο ως εξής:

Μετά το ταξίδι του στην Πετρούπολη για να ξαναβρεί τον Φερντισσένκο, ο Λέμπεντεβ γύρισε την ίδια μέρα στο Παυλόβσι με το στρατηγό. Δεν είχε τίποτα το ιδιαίτερο στον πρίγκιπα. Εάν ο πρίγκιπας δεν ήταν τότε τόσο αφηρημένος και τόσο απασχολημένος με άλλες σημαντικές γι' αυτόν ανησυχίες, δεν θα αργούσε να δει πως ο Λέμπεντεβ, όχι μόνο δεν του είχε δώσει καμιά εξήγηση σ' αυτές τις δυο μέρες που είχαν ακολουθήσει, αλλά ακόμη σαν να απέφευγε να τον συναντήσει. Όταν τέλος το παρατήρησε, αναθυμόταν με έκπληξη πως αυτές τις δυο μέρες, στις τυχαίες του συναντήσεις με τον Λέμπεντεβ, είχε δει πως αυτός ακτινοβολούσε από καλή διάθεση και ήταν σχεδόν πάντοτε συντροφιά με το στρατηγό. Οι δυο φίλοι δεν χωρίζαν ούτε στιγμή. Ο πρίγκιπας άκουγε καμιά φορά από το πάνω πάτωμα θορυβώδεις και ζωηρές συζητήσεις, φαιδρές συζητήσεις, που διακόπτονταν από γέλια. Μια φορά μάλιστα, ήταν πολύ αργά το

βράδου, η απροσδόκητη ηχώ ενός στρατιωτικού τραγουδιού έφτανε μέχρι τ' αυτιά του. Αναγνώρισε την μπάσα βραχνή φωνή του στρατηγού. Το τραγούδι διακόπηκε στη μέση και ακολούθησε μια σιωπή. Μετά, για μια ώρα περίπου, ακολούθησε μια ζωηρή μεθυσμένη συζήτηση. Μπορούσε κανείς να μαντέψει πως εκεί πάνω οι δυο φίλοι που διασκεδάζαν, άρχισαν να αγκαλιάζονται και πως τέλος ο ένας απ' τους δυο άρχισε να κλαίει. Ξαφνικά ξέσπασε ένας γερός καβγάς, που σταμάτησε πολύ γρήγορα, ένα λεπτό αργότερα.

Όλον αυτόν τον καιρό ο Κόλια ήταν τρομερά σκεπτικός και γεμάτος έγνοιες. Ο πρίγκιπας δεν βρισκόταν σχεδόν ποτέ σπίτι του τη μέρα και γυρνούσε καμιά φορά πολύ αργά το βράδυ του έλεγαν τότε πως ο Κόλια τον έψαχνε και τον ζητούσε όλη μέρα. Μα μόλις τον συναντούσε, ο νεαρός δεν είχε τίποτε το ιδιαίτερο να του ανακοινώσει, εκτός από το ότι ήταν ειλικρινά «δυσχερестημένος» από το στρατηγό και από την τωρινή του διαγωγή. «Μεθούν σε μια ταβέρνα εδώ κοντά. Μεσ στη μέση του δρόμου αγκαλιάζονται και τσακώνονται αλληλοδιαδόχως· ερεθίζει ο ένας τον άλλον, κι όμως δεν μπορούν να κάνουν ο ένας χωρίς απ' τον άλλον». Όταν ο πρίγκιπας του έκανε την παρατήρηση πως και πριν γινόταν το ίδιο, σχεδόν κάθε μέρα, ο Κόλια δεν ήξερε τι να απαντήσει, ούτε μπορούσε να εξηγήσει τι ήταν ακριβώς εκείνο που τον ανησυχούσε.

Την επόμενη μέρα, μετά το βακχικό τραγούδι και τον καβγά, ο πρίγκιπας έβγαινε κατά τις έντεκα η ώρα, όταν ο στρατηγός εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά του. Ήταν τρομερά ταραγμένος και σχεδόν έτρεμε.

– Είναι καιρός που ψάχνω την τιμή και την ευκαιρία να σας συναντήσω, ερίτιμε Λέων Νικολάγεβιτς. Ναι, είναι από πολύν καιρό, από πάρα πολύν καιρό, μουρμούρισε σφίγγοντας το χέρι του πρίγκιπα, που σχεδόν τον πόνεσε· από πολύ, πολύν καιρό.

Ο πρίγκιπας τον προσκάλεσε να καθίσει.

– Όχι, δεν θα καθίσω, και μετά σας καθυστερώ· ας το αφήσουμε για καμιά άλλη φορά. Νομίζω πως μπορώ να σας συγχαρώ για... την επιπλήρωση... των πόθων της καρδιάς σας.

– Ποιων πόθων της καρδιάς μου;

Ο πρίγκιπας απόρησε. Του φαινόταν, όπως στους περισσότερους ανθρώπους που βρίσκονται στη θέση του, πως κανένας δεν έβλεπε, δεν μάντευε και δεν καταλάβαινε τίποτε.

– Ησυχάστε! Δεν θα υπεισέλθω εις τα λεπτότερα αισθήματά σας. Τα έχω περάσει αυτά και ξέρω πως μια μύτη ξένη..., για να το πω έτσι..., κατά την παροιμία..., δεν πρέπει να χώνεται εκεί όπου δεν έχει τι να κάνει. Το δοκιμάζω αυτό κάθε πρωί. Ήρθα για μια άλλη υπόθεση, μια υπόθεση σημαντική, πολύ σημαντική, πρίγκιπα.

Παρακαλώντας τον και πάλι να καθίσει, ο πρίγκιπας του έδωσε το παράδειγμα.

– Ας είναι, για ένα λεπτό!... Πέρασα για να σας ζητήσω μια συμβουλή. Βέβαια, εγώ ζω χωρίς θετικούς σκοπούς, αλλά από σεβασμό προς τον εαυτό μου... και κατά ένα γενικό τρόπο, για την ενεργητικότητα από την οποία ο Ρώσος είναι τόσο στερημένος..., επιθυμώ να δημιουργήσω μια κατάσταση για μένα, τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου... Με δυο λόγια, πρίγκιπα, ψάχνω για μια συμβουλή.

Ο πρίγκιπας παίνεψε με θερμή τις προθέσεις του.

– Αλλά όλα αυτά είναι χωρίς σπουδαιότητα, βιάστηκε να προσθέσει ο στρατηγός. Ήρθα εδώ για μια υπόθεση σημαντικότερη. Αποφάσισα να σας ανοίξω την καρδιά μου, Λέων Νικολάγιεβιτς, γιατί είστε άνθρωπος ειλικρινής και γενναιόδωρος και στον οποίο έχω τόση εμπιστοσύνη που... που... Τα λόγια μου δεν σας εκπλήσσουν, πρίγκιπα;

Ο πρίγκιπας παρατηρούσε τον επισκέπτη του με πολλή προσοχή και περιέργεια. Ο γέροντας ήταν πολύ χλομός, ένα ελαφρό τρέμουλο περνούσε στιγμές στιγμές πάνω από τα χείλη του, τα χέρια του δεν μπορούσαν να ησυχάσουν πουθενά. Ήταν μερικά λεπτά που καθόταν, κι όμως σηκώθηκε ξαφνικά δυο φορές, μετά ξανακάθισε αμέσως, χωρίς να φαίνεται πως καταλάβαινε αυτή του την κίνηση. Υπήρχαν βιβλία επάνω στο τραπέζι· συνεχίζοντας να μιλάει, πήρε ένα, το άνοιξε, έριξε ένα βλέμμα, το ξανάκλεισε αμέσως και το έβαλε στη θέση του. Μετά άρπαξε ένα άλλο που δεν το άνοιξε, αλλά το κράτησε όλη την υπόλοιπη ώρα στο δεξί του χέρι κουνώντας το στον αέρα.

- Αρκεί! φώναξε ξαφνικά. Βλέπω πως σας απασχόλησα πολύ.
- Μα, κάθε άλλο, σας παρακαλώ, τι λέτε λοιπόν· αντιθέτως, σας ακούω με μεγάλο ενδιαφέρον και προσπαθώ να μαντέψω...
- Πρίγκιπα! Επιθυμώ να έχω μίαν αξιοσέβαστον θέσιν... θέλω να έχω εκτίμηση για τον εαυτό μου... και για τα δικαιώματά μου.
- Ένας άνθρωπος που έχει μια παρόμοια επιθυμία, είναι ήδη άξιος κάθε σεβασμού.

Ο πρίγκιπας πρόφερε αυτήν την προσποιητή φράση με τη σταθερή πεποίθηση πως θα έχει περιφάνεια αποτελέσματα. Αισθανόταν σαν από ένστικτο πως με μια φράση αυτού του είδους, κούφια και ηχηρή, που να λέγεται στην ώρα της, μπορούσε κανείς να υποτάξει αμέσως και να γαληνέψει την ψυχή ενός ανθρώπου σαν το στρατηγό, κυρίως στην κατάσταση που βρισκόταν αυτός. Όπως και να 'ταν, έπρεπε ο επισκέπτης του να φύγει με ξαλαφρωμένη την καρδιά· εκεί ήταν το πρόβλημα.

Η φράση άρεσε πολύ στο στρατηγό, που τη βρήκε κολακευτική και συγκινητική. Συγκινήθηκε, άλλαξε στη στιγμή τον τόνο και ξέσπασε σε πολύλογες κι ενθουσιαστικές εξηγήσεις. Αλλά όσο κι αν προσπαθούσε, όσο κι αν μεγάλωνε την προσοχή του, ο πρίγκιπας δεν καταλάβαινε τίποτε. Ο στρατηγός μιλούσε περίπου δέκα λεπτά, εξηγώντας με θερμή και πολύ γρήγορα σαν άνθρωπος που δεν μπορεί να ελευθερώσει με τη θέλησή του το πλήθος των σκέψεων από τις οποίες βασανίζεται. Στο τέλος μάλιστα, του ήρθαν και δάκρυα στα μάτια. Εντούτοις οι φράσεις του δεν είχαν αρχή και τέλος, ήταν απροσδόκητα λόγια, ασυνάρτητες σκέψεις, που πίεζαν και έσπρωχναν η μια την άλλη, μέσα στην ασυναρτησία της απαγγελίας του.

– Μα αρκετά! Με καταλάβατε και αισθάνομαι ήσυχος, συμπέρανε ξαφνικά ενώ σηκωνόταν. Μια καρδιά σαν τη δική σας δεν μπορεί να μην καταλάβει έναν άνθρωπο που υποφέρει. Πρίγκιπα, έχετε την ευγένεια ενός ιδανικού. Τι είναι οι άλλοι δίπλα σας; Αλλά είσαστε νέος και σας ευλογώ. Τελικά, ήρθα για να σας παρακαλέσω να μου ορίσετε μια ώρα για μια σπουδαία συνάντηση· σ' αυτήν τη συνάντηση στηρίζεται η κυριότερη ελπίδα μου. Δεν ψάχνω παρὰ για μια φιλία

και για μια καρδιά, πρίγκιπα· ποτέ δεν μπόρεσα να κυριαρχήσω στις απαιτήσεις της δικιάς μου καρδιάς.

—Αλλά γιατί όχι τώρα; Είμαι έτοιμος να σας ακούσω.

—Όχι, πρίγκιπα, όχι! τον διέκοψε με θέρμη ο στρατηγός· όχι τώρα! Τώρα είναι ένα όνειρο! Η υπόθεση είναι πολύ, πάρα πολύ σημαντική! Εκείνη η ώρα της συνάντησης, θα αποφασίσει για την τύχη μου. Εκείνη η ώρα θα είναι δική μου και δεν θα ήθελα, σε μια στιγμή τόσο ιερή, να μπορεί να μας διακόψει ο πρώτος τυχών επισκέπτης, ο πρώτος αυθάδης που θα έρθει (έσκυψε προς τον πρίγκιπα και του ψιθύρισε με μια παράξενη έκφραση μυστηρίου, σχεδόν με τρόμο) ένας αναιδής που δεν αξίζει το τακούνι... το τακούνι του ποδιού σας, αγαπητέ μου πρίγκιπα! Ω, δεν λέω του δικού μου ποδιού. Παρατηρήστε καλά, πως δεν πρόκειται για το δικό μου πόδι, γιατί σέβομαι πολύ τον εαυτό μου για να το πω αυτό χωρίς υπεκφυγές! Αλλά μόνον εσείς είστε ικανός να καταλάβετε ότι, παραμερίζοντας σε μια τέτοια περίπτωση, να μιλήσω για το δικό μου τακούνι, ίσως κάνω επίδειξη εξαιρετικής υπερηφάνειας και αξιοπρέπειας. Εκτός από σας, κανείς δεν θα το καταλάβει αυτό, και αυτός περισσότερο απ' όλους τους άλλους. Αυτός δεν καταλαβαίνει τίποτε, πρίγκιπα· είναι τελείως ανίκανος να καταλάβει! Πρέπει να έχεις καρδιά για να καταλάβεις!

Ο πρίγκιπας, τέλος, αισθάνθηκε μια ελαφριά αδιαθεσία, παρόμοια με τον τρόμο. Όρισε ραντεβού στο στρατηγό για την επομένη την ίδια ώρα. Αυτός βγήκε ενδυναμωμένος, παρηγορημένος και σχεδόν ησυχασμένος. Το βράδυ, κατά τις έξι με επτά η ώρα, ο πρίγκιπας έστειλε να παρακαλέσουν τον Λέμπεντεβ να έρθει μια στιγμή σπίτι του.

Ο Λέμπεντεβ έτρεξε με την πιο μεγάλη προθυμία· ήταν γι' αυτόν «τιμή να ενδώσει σ' αυτήν την πρόσκληση», είπε μπαίνοντας· θα 'λεγε πως δεν θυμόταν ότι κρυβόταν από τον πρίγκιπα εδώ και τρεις μέρες και ότι απέφευγε φανερά να τον συναντήσει. Κάθισε στην άκρη μιας καρέκλας κάνοντας γκριμάτσες και χαμόγελα· τα ακτινοβόλα μάτια του πήραν μια γελαστή έκφραση, έτριψε τα χέρια και πήρε μια αφέλεστατη στάση και ήταν διατεθειμένος να ακούσει ένα κεφαλαιώδες νέο που το περίμενε από πολύ καιρό, αλλά και που το

προαισθανόταν ως την τελευταία του λεπτομέρεια. Ο πρίγκιπας σαν να ανατρίχιασε απ' αυτήν τη στάση. Το έβλεπε ολοφάνερα πως όλοι οι γύρω του άρχισαν ξαφνικά να ελπίζουν κάτι απ' αυτόν και τον κοιτούσαν με την πρόθεση να τον συγχαρούν για κάποιο γεγονός για το οποίο του έκαναν υπαινιγμούς, χαμόγελα και κλεισίματα των ματιών. Ο Κέλερ είχε περάσει ήδη τρεις φορές, βιαστικά, με την καταφανή επιθυμία να τον συγχαρεί· κάθε φορά άρχιζε να μιλάει με ενθουσιασμό και ασάφεια, αλλά δεν τελείωνε αυτό που άρχιζε. (Τις τελευταίες αυτές μέρες έπινε του καλού καιρού και ακουγόταν να κάνει φασαρίες σε κάποια αίθουσα μπιλιάρδου). Και ο ίδιος ο Κόλια, παρά τη λύπη του, είχε παραδοθεί δύο ή τρεις φορές σε αινιγματικούς υπαινιγμούς μιλώντας με τον πρίγκιπα.

Ο πρίγκιπας ρώτησε ορθά κοφτά και όχι χωρίς νεύρα τον Λέμπεντεβ, τι σκεφτόταν για την παρούσα κατάσταση του στρατηγού και από πού προερχόταν η ανησυχία του. Του διηγήθηκε με λίγα λόγια την προηγούμενη σκηνή.

– Καθένας έχει τις σκοτούρες του, πρίγκιπα, και κυρίως σ' έναν αιώνα τόσο παράξενο και τόσο ανήσυχο όπως ο δικός μας· μάλιστα! απάντησε ο Λέμπεντεβ κάπως ξερά, και σώπασε, με ύφος ανθρώπου που γελάστηκε πικρά στις προσδοκίες του.

– Τι φιλοσοφία! έκανε ο πρίγκιπας γελώντας.

– Η φιλοσοφία θα ήταν αναγκαία, πολύ αναγκαία στον αιώνα μας, στους πρακτικούς σκοπούς, αλλά την παραμελούν, αυτό είναι γεγονός! Όσο για μένα, ερίτιμε πρίγκιπα, μου παραχωρήσατε την εμπιστοσύνη σας για ένα περιστατικό που γνωρίζετε, αλλά που την περιορίσατε εκείνη την εμπιστοσύνη σ' έναν ορισμένο βαθμό και σε συναφή γεγονότα μ' αυτό το περιστατικό. Αυτό το καταλαβαίνω και δεν παραπονιέμαι καθόλου.

– Θα έλεγε κανείς, Λέμπεντεβ, πως για κάτι είστε θυμωμένος.

– Καθόλου, ούτε στο ελάχιστο, ερίτιμε και ακτινοβόλε μου πρίγκιπα! φώναζε ο Λέμπεντεβ με ενθουσιασμό, φέρνοντας το χέρι στην καρδιά του. Αντιθέτως, κατάλαβα αμέσως πως δεν είμαι άξιος να κερδίσω την εμπιστοσύνη σας, όσο κι αν την εκτιμώ, ούτε με τη θέση μου στην κοινωνία, ούτε με τη διανοητική και ηθική μου ανάπτυ-

ξη, ούτε με τα πλούτη μου, ούτε με το παρελθόν μου, ούτε με τις γνωριμίες μου. Και εάν μπορώ να σας εξυπηρετήσω, αυτό θα γίνει σαν να ήμουν ένας σκλάβος ή ένας μισθωτός, όχι τίποτ' άλλο... Δεν θυμώνω, είμαι λυπημένος.

– Ελάτε, λοιπόν, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς!

– Όχι τίποτ' άλλο! Όπως και τώρα μάλιστα στην παρούσα περίπτωση. Όπως η καρδιά μου και η σκέψη μου σας ακολουθούν, είπα στον εαυτό μου όταν σας συναντούσα: «είμαι ανάξιος για φιλικές διαχύσεις, όπως και υπό την ιδιότητά μου ως σπιτονοικοκύρης, θα μπορούσα να δεχτώ σε επίκαιρη στιγμή και σε προβλεπόμενη ημερομηνία, για να το πω έτσι, μια διαταγή ή καλύτερα μια γνώμη, εν όψει ορισμένων επικειμένων και αναμενομένων αλλαγών...».

Λέγοντας αυτά τα λόγια, ο Λέμπεντεβ εξακόντισε τα μικρά διαπεραστικά του μάτια στον πρίγκιπα που τον κοίταζε με έκπληξη. Δεν είχε χάσει την ελπίδα να ικανοποιήσει την περιέργειά του.

– Δεν καταλαβαίνω απολύτως τίποτε, φώναξε ο πρίγκιπας σχεδόν με θυμό· κι εσείς... είστε ο πιο φοβερός δολοπλόκος! συμπέρανε μ' ένα ειλικρινές και ξαφνικό γέλιο.

Ο Λέμπεντεβ έσπευσε να γελάσει μαζί του. Στο ακτινοβόλο του βλέμμα μάντευε κανείς πως οι ελπίδες του ήταν καθησυχασμένες και μάλιστα προσανυζήμενες.

– Ξέρετε τι θέλω να σας πω, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς; Μη θυμώνετε· εκπλήσσομαι με την αφέλειά σας και για την αφέλεια μερικτών ακόμη άλλων προσώπων! Περιμένατε με τόση αθωότητα μια αποκάλυψη από μέρους μου, αυτήν την παρούσα στιγμή, αυτό το λεπτό, που αισθάνομαι τύψεις και ντροπή, που δεν έχω τίποτε να πω για να σας ικανοποιήσω. Άλλωστε, σας ορκίζομαι πως δεν έχω απολύτως καμιά εκμυστήρευση να σας κάνω. Μπορείτε να το φανταστείτε αυτό;

Και ο πρίγκιπας ξανάρχισε να γελά.

Ο Λέμπεντεβ πήρε ύφος. Βέβαια η περιέργειά του τον έκανε καμιά φορά υπερβολικά αφελή και αδιάκριτο, αλλά ήταν και ένας άνθρωπος αρκετά πονηρός, ήξερε να ξεγλιστράει και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις, ήταν ικανός να κρατάει μια σιωπή γεμάτη δο-

λιότητα. Ο πρίγκιπας, αποδιώχνοντάς τον συνέχεια, είχε κάνει τον Λέμπεντεβ σχεδόν εχθρό του. Εντούτοις, εάν ο πρίγκιπας τον απόδιωχνε, δεν ήταν γιατί τον περιφρονούσε, αλλά γιατί το αντικείμενο της περιέργειας του Λέμπεντεβ ήταν λεπτό. Εδώ και λίγες μέρες, ο πρίγκιπας έβλεπε ακόμη μερικά από τα όνειρά του σαν έγκλημα, τότε ο Λουιάν Τιμοφέγιεβιτς νόμιζε πως η απροθυμία του πρίγκιπα να του μιλήσει οφείλεται στην προσωπική αποστροφή και δυσπιστία προς το πρόσωπό του, κι έφευγε με πληγωμένη την καρδιά και ζήλουε, εξαιτίας του, όχι μόνον τον Κόλια και τον Κέλερ, αλλά ακόμη και την ίδια του την κόρη, τη Βέρα Λουικιάνοβνα. Ακόμη κι αυτήν τη στιγμή, είχε ίσως την ειλικρινή επιθυμία να ανακοινώσει στον πρίγκιπα ένα νέο υψηλού ενδιαφέροντος, αλλά ξανακλεινόταν στη σκοτεινή του βουβαμάρα και δεν έλεγε τίποτα.

— Λοιπόν, σε τι μπορώ να σας φανώ χρήσιμος, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα, αν και τελικά εσείς με... φωνάζατε; είπε μετά από σιωπή.

Ο πρίγκιπας έμεινε κι αυτός επίσης σκεπτικός για ένα λεπτό.

— Να, ήθελα να σας μιλήσω για το στρατηγό και για... εκείνη την κλοπή που μου είχατε πει.

— Ποια κλοπή;

— Λοιπόν, θα έλεγε κανείς τώρα πως δεν με καταλαβαίνετε! Θεέ μου, Λουιάν Τιμοφέγιεβιτς, πότε θα πάψετε επιτέλους να παίζετε θέατρο; Μιλώ για τα χρήματα, τα χρήματα, τα τετρακόσια ρούβλια που χάσατε τότε, με το πορτοφόλι σας και για το οποίο είχατε έρθει να μου μιλήσετε εδώ, το πρωί, πριν φύγετε για την Πετρούπολη. Με καταλάβατε επιτέλους;

Ο Λέμπεντεβ είπε με φωνή μακρόσυρτη σαν μόλις τώρα να καταλάβαινε τι τον ρωτούσαν:

— Α, θέλετε να πείτε για εκείνα τα τετρακόσια ρούβλια! Σας ευχαριστώ, πρίγκιπα, για το ειλικρινές σας ενδιαφέρον. Είναι υπερβολικά κολακευτικό για μένα, αλλά... τα ξαναβρήκα, είναι ήδη αριετός καιρός.

— Τα ξαναβρήκατε; Α, δόξα τω Θεώ!

— Αυτό το επιφώνημα βγήκε από μια ευγενική καρδιά, γιατί τετρα-

κόσια ρούβλια δεν είναι μια μικρή υπόθεση για έναν άθλιο που κερδίζει με κόπο τη ζωή του και τη ζωή των πολυάριθμων ορφανών του...

– Δεν σας μιλώ γι' αυτό! Βέβαια χαίρομαι που ξαναβρήκατε αυτά τα χρήματα, διόρθωσε αμέσως ο πρίγκιπας, αλλά... πώς τα ξαναβρήκατε;

– Με τον πιο απλό τρόπο· τα βρήκα από κάτω από την καρέκλα όπου ήταν κρεμασμένη η ρεντιγκότα μου· προφανώς θα είχε γλιστρήσει το πορτοφόλι από την τσέπη μου.

– Πώς κάτω από την καρέκλα; Είναι αδύνατον, αφού μου είπατε πως ψάξατε σ' όλες τις γωνιές. Πώς δεν θα το είχατε δει στο μέρος όπου ήταν, το τόσο φανερό;

– Και βέβαια κοιτάξα και εκεί! Θυμάμαι πολύ καλά πως κοιτάξα εκεί. Έπεσα στα τέσσερα πάνω στο παρκέτο και χωρίς να εμπιστευομαι στα ίδια μου τα μάτια, παραμέρισα την καρέκλα και ψηλαφούσα σ' εκείνο το μέρος με τα χέρια μου. Δεν είδα παρά μια θέση τόσο καθαρή όσο η παλάμη του χεριού μου, και ωστόσο εξακολουθούσα να ψηλαφώ. Κάτι τέτοιοι δισταγμοί κυριεύουν πάντοτε το μυαλό ενός ανθρώπου που θέλει οπωσδήποτε να βρει κάτι... όταν το χαμένο αντικείμενο είναι σημαντικό ή όταν η εξαφάνισή του του προκαλεί λύπη, αν και βλέπει πως δεν υπάρχει τίποτε στη θέση που ψάχνει, ωστόσο, κοιτάζει εκεί καμιά δεκαπενταριά φορές.

– Ας το παραδεχτούμε· αλλά πώς μπόρεσε να γίνει αυτό;... Εξακολουθώ να μην καταλαβαίνω, μουρμούρισε ο πρίγκιπας, μην μπορώντας να βγάλει νόημα. Αρχίσατε να λέτε πως δεν υπήρχε τίποτε σ' εκείνο το μέρος και ξαφνικά είναι εκεί που ξαναβρέθηκαν;

– Ναι, ξαναβρέθηκαν ξαφνικά εκεί.

Ο πρίγκιπας κοιτάξε τον Λέμπεντεβ μ' ένα παράξενο βλέμμα.

– Και ο στρατηγός; ρώτησε ξαφνικά.

– Ο στρατηγός; Τι θέλετε να πείτε; Έκανε ο Λέμπεντεβ προσποιούμενος ξανά πως δεν καταλαβαίνει τίποτε.

– Θεέ μου, σας ρωτώ τι είπε ο στρατηγός όταν ξαναβρήκατε το πορτοφόλι σας κάτω από την καρέκλα; Δεν ψάχνατε μαζί την πρώτη φορά;

– Ναι, την πρώτη φορά. Αλλά αυτήν τη φορά, ομολογώ πως δεν

του είπα τίποτε· προτίμησα να μην του το κάνω γνωστό πως ξανάβρήκα μόνος μου το πορτοφόλι μου.

– Μα... γιατί αυτό;... Και τα χρήματα ήταν εντάξει;

– Εξακριβώσα το περιεχόμενο του πορτοφολιού. Όλα ήταν εκεί, δεν έλειπε ούτε ένα ρούβλι.

– Θα μπορούσατε να μου το κάνετε γνωστό, παρατήρησε ο πρίγκιπας με ύφος σκεφτικό.

– Φοβόμουν να σας απασχολήσω, πρίγκιπα, εξαιτίας των προσωπικών σας ανησυχιών, που ίσως να ήταν σημαντικές, εάν τολμώ να εξηγηθώ έτσι. Τελικά, έκανα έτσι ώστε να φαίνομαι πως δεν είχα βρει τίποτε. Αφού άνοιξα το πορτοφόλι και εξακριβώσα το περιεχόμενό του, το ξανάκλεισα και το ξανάβαλα κάτω από την καρέκλα.

– Γιατί;

– Έτσι, ήμουν περίεργος να δω ποιος θα περνούσε μετά, έκανε ο Λέμπεντεβ γελώντας ξαφνικά και τρίβοντας τα χέρια του.

– Λοιπόν, είναι κάτω από την καρέκλα δυο μέρες;

– Ω, όχι! Έμεινε μονάχα είκοσι τέσσερις ώρες. Η επιθυμία, βλέπετε, ήταν να το βρει και ο στρατηγός. Γιατί μια και το βρήκα εγώ, γιατί τελικά να μην το βρει και ο στρατηγός, γιατί να μη δει κι αυτός επίσης ένα αντικείμενο που είναι καταφανώς κάτω από μια καρέκλα και που χτυπάει στο μάτι; Σήκωνα και ξανάβαζα αλλού αυτήν την καρέκλα αριστερές φορές, έτσι που το πορτοφόλι να τραβάει την προσοχή, αλλά ο στρατηγός δεν πρόσεχε τίποτε. Αυτό κράτησε είκοσι τέσσερις ώρες. Νομίζω πως τώρα τελευταία είναι πολύ αφηρημένος· είναι αδύνατο να τον καταλάβεις· μιλάει, διηγείται ιστορίες, γελάει, ξεκαρδίζεται και ξαφνικά θυμώνει τρομερά μαζί μου, αγνώω για ποια αιτία. Τέλος βγήκαμε από το δωμάτιο· αλλά άφησα επίτηδες την πόρτα ανοικτή· δίστασε μια στιγμή και φάνηκε πως ήθελε να πει κάτι· χωρίς αμφιβολία τρώμαζε στην ιδέα να αφήσει εκεί ένα πορτοφόλι που περιείχε ένα σημαντικό ποσό, αλλά αντί να κάνει κάποιον υπαινιγμό, ξαφνικά θύμωσε και δεν είπε τίποτε. Δεν προφτάσαμε να κάνουμε δυο βήματα στο δρόμο, μ' άφησε στη μέση και πήγε προς άλλη κατεύθυνση. Δεν ξανασυναντηθήκαμε παρά το βράδυ στην ταβέρνα.

– Αλλά, επιτέλους, πήρατε το πορτοφόλι από κάτω απ' την καρέκλα;

– Όχι· εξαφανίστηκε από εκείνο το μέρος τη νύχτα.

– Και πού είναι τώρα;

– Μα να, εδώ είναι, έκανε ξαφνικά ο Λέμπεντεβ σηκώνοντας όλο του το ανάστημα και κοιτάζοντας τον πρίγκιπα κατευχαριστημένος. Ξαφνικά, ξαναβρέθηκε εδώ, μέσα στη φόδρα της ρεντιγκότας μου. Κοιτάξτε, αν θέλετε να βεβαιωθείτε και μόνος σας· ψηλαφήστε εκεί.

Πραγματικά, στην αριστερή μεριά της ρεντιγκότας του, μπροστά, ένα φούσκωμα τραβούσε την προσοχή· ψηλαφώντας το, μπορούσε κανείς αμέσως να μαντέψει την παρουσία ενός πέτσινου πορτοφολιού, που από μια τρύπια τσέπη είχε γλιστρήσει μέσα στη φόδρα.

– Το έβγαλα από εκεί για να το εξετάσω. Όλα τα λεφτά είναι εκεί. Το ξανάριξα στο ίδιο μέρος και από χθες το πρωί περιφέρομαι έτσι· μάλιστα με χτυπάει και στα πόδια.

– Και προσποιείστε πως δεν το παρατηρήσατε;

– Δεν παρατήρησα τίποτε, χε, χε! Και φανταστείτε, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα, παρόλο που η υπόθεση είναι ανάξια να τραβήξει τόσο την προσοχή σας, πως οι τσέπες μου είναι πάντοτε γερές. Έφτασε λοιπόν μια νύχτα για να ανοίξει μια παρόμοια τρύπα! Εξέτασα την τρύπα από περιέργεια· είναι σαν κάποιος να έσπισε το ύφασμα μ' ένα σουγιά· πράγμα απίστευτο, δεν είναι έτσι;

– Και... ο στρατηγός;

– Δεν ξεθύμωσε ούτε χθες ούτε σήμερα· η δυσαρέσκειά του είναι τρομερή. Στιγμές στιγμές ωστόσο η αγαλλίαση και το μεθύσι τον κάνουν δουλοπρεπή· μετά γίνεται αισθηματικός μέχρι δακρύων, και ξαφνικά τότε τον πάνει ένας θυμός που με κάνει να φοβάμαι. Στο λόγο μου! Γιατί, όπως και να 'ναι, πρίγκιπα, δεν είμαι ένας άνθρωπος του πολέμου. Χθες, ενώ βρισκόμασταν μαζί στην ταβέρνα, η ρεντιγκότα μου πετάχτηκε κατά τύχη κάτω από τα μάτια του· το πορτοφόλι φούσκωνε ολόκληρο βουνό. Ο στρατηγός το κρυφοκοίταζε με την άκρη του ματιού και ο θυμός τον κατέκλυζε. Από καιρό τώρα δεν με κοιτάζει κατάματα, εκτός αν είναι μεθυσμένος ή αισθημα-

τικός· αλλά χθες με κοίταξε δυο φορές έτσι, που με διαπέρασε κρύος ιδρώτας στην πλάτη. Τελικά, έχω την πρόθεση να ξαναβρώ αύριο το πορτοφόλι, αλλά μέχρι τότε λογαριάζω να διασκεδάσω ακόμη ένα βράδυ μαζί του.

– Γιατί τον βασανίζετε έτσι; φώναξε ο πρίγκιπας.

– Δεν τον βασανίζω, πρίγκιπα! Όχι! απάντησε γρήγορα και με θέρμη ο Λέμπεντεβ· τον αγαπώ ειλικρινά και... τον σέβομαι. Το πιστεύετε ή δεν το πιστεύετε, τώρα μου είναι περισσότερο αγαπητός· τον εκτιμώ περισσότερο.

Ο Λέμπεντεβ πρόφερε αυτά τα λόγια με ύφος τόσο σοβαρό και με τόση ειλικρίνεια, που ο πρίγκιπας αγανάκτησε.

– Τον αγαπάτε και τον βασανίζετε έτσι! Βλέπετε, και μόνο το γεγονός πως σας έβαλε το χαμένο αντικείμενο έτσι φανερά, κατ' αρχάς κάτω από την καρέκλα, ύστερα μέσα στη ρεντιγκότα σας, σας δίνει την απόδειξη πως δεν θέλει να κάνει τον πονηρό μαζί σας και πως σας ζητάει αφελώς συγγνώμη. Ακούτε; Σας ζητάει συγγνώμη! Δηλαδή πως λογαριάζει στη λεπτότητα των αισθημάτων σας και πως πιστεύει στη φιλία σας γι' αυτόν. Κι εσείς ταπεινώνετε επίσης έναν τόσο... τίμιο άνθρωπο!

– Ω, τιμότατο, πρίγκιπα, τιμότατο! επανέλαβε ο Λέμπεντεβ, του οποίου έλαμψαν τα μάτια. Μονάχα εσείς, ευγενέστατε πρίγκιπα, ήσασταν ικανός να προσφέρετε μια λέξη τόσο δίκαια! Γι' αυτό και σας είμαι αφοσιωμένος μέχρι λατρείας, παρόλο που έχω σαπίσει μέσα στην αμαρτία! Πήρα την απόφασή μου. Το βρίσκω το πορτοφόλι τώρα αμέσως, χωρίς να περιμένω μέχρι αύριο, αυτήν τη στιγμή· το βγάζω εδώ μπροστά στα μάτια σας· να το· να όλα τα χρήματα εντάξει, κρατήστε, πάρτε το, ευγενέστατε πρίγκιπα, και φυλάξτε το μέχρι αύριο. Αύριο ή μεθαύριο θα το ξαναπάρω. Ξέρετε, πρίγκιπα, πως μπορεί αυτά τα χρήματα να πέρασαν την πρώτη νύχτα κάτω από μια πέτρα σε κάποιο μέρος του μικρού μου κήπου; Τι σκέφτεστε;

– Προσέξτε μη του το πείτε απότομα πως ξαναβρήκατε το πορτοφόλι. Αφήστε το να το δει μόνος του πως δεν υπάρχει πια τίποτε μέσα στη φόδρα της ρεντιγκότας σας· θα καταλάβει.

– Έτσι λέτε; Δεν είναι καλύτερα να του πω πως το βρήκα και να κάνω πως δεν είχα δει τίποτε μέχρι τώρα;

– Δεν νομίζω, είπε ο πρίγκιπας με ύφος σκεπτικό. Όχι, τώρα είναι πολύ αργά· θα είναι περισσότερο επικίνδυνο· αλήθεια, θα κάνετε καλύτερα να μην πείτε τίποτε! Να είστε στοργικός μαζί του, αλλά... μην το δείχνετε και πολύ και... και... ξέρετε εσείς...

– Ξέρω, πρίγκιπα, ξέρω. Θέλω να πω ότι προβλέπω πως δεν θα κάνω χωρίς αμφιβολία τίποτε, γιατί, για να πράξεις έτσι, θα πρέπει να έχεις μια καρδιά σαν τη δική σας. Άλλωστε κι αυτός ο ίδιος είναι οξύθυμος κι έχει κακούς τρόπους· με κοιτάζει καμιά φορά τώρα απ' την κορφή ως τα νύχια· άλλοτε κλαίει και μ' αγκαλιάζει, άλλοτε με ταπεινώνει ξαφνικά και με μεταχειρίζεται με περιφρόνηση· σε μια τέτοια στιγμή θα του δείξω επίτηδες το μέρος του παλτού μου, χε, χε! Ορβουάρ, πρίγκιπα, βλέπω πολύ καλά πως σας απασχόλησα και σας ενόχλησα από τα πιο ενδιαφέροντα αισθήματά σας, εάν μπορώ να το πω έτσι...

– Αλλά, για όνομα του Θεού, κρατήστε το μυστικό όπως πριν!

– Με αθόρυβα βήματα, με αθόρυβα βήματα!

Αν και η υπόθεση είχε τελειώσει καλά, ο πρίγκιπας έμενε ανήσυχος, περισσότερο ίσως από πριν. Περίμενε με ανυπομονησία τη συνάντησή που θα είχε την επομένη με το στρατηγό.

IV

Το ραντεβού είχε οριστεί για τις εντεκάμισι, αλλά ο πρίγκιπας άργησε από μια εντελώς απρόοπτη περίπτωση. Γυρίζοντας στο σπίτι του, βρήκε το στρατηγό που τον περίμενε. Από την πρώτη ματιά παρατήρησε πως ήταν δυσαρεστημένος, ίσως ακριβώς επειδή αναγκάστηκε να περιμένει. Αφού ζήτησε συγγνώμη, ο πρίγκιπας βιάστηκε να καθίσει, αλλά με μια αίσθηση παραξένης δειλίας, λες και ο επισκέπτης του ήταν από πορσελάνη και φοβόταν σε κάθε λεπτό μήπως τον σπάσει. Μέχρι τώρα δεν είχε αισθανθεί ποτέ φόβο για το στρατηγό, ούτε μάλιστα είχε σκεφτεί κάτι τέτοιο. Δεν άργησε να παρατηρήσει πως είχε μπροστά του έναν εντελώς διαφορετικό άνθρωπο από τον χθεσινό· η σύγχυση και η αφηρημάδα είχαν δώσει τη θέση τους σε μια παράδοξη προσεκτικότητα· θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως είχε πάρει κάποια αμετάκλητη απόφαση. Αν και αυτή η ψυχραιμία φαινόταν περισσότερη επιφανειακή, η στάση του ήταν ευγενική και με κάποια απόχρωση αξιοπρέπειας. Άρχισε μάλιστα να μιλάει στον πρίγκιπα με ένα ύφος συγκατάβασης, ακριβώς όπως έχουν καμιά φορά ευγενικούς και άνετους τρόπους μερικοί υπερήφανοι άνθρωποι, αλλά άδιστα συκοφαντημένοι. Μιλούσε με ευπροσήγορο ύφος, αλλά με κάποιον τόνο πίκρας στη φωνή.

— Να το βιβλίο που σας πήρα προχθές, έκανε με ύφος σοβαρό δείχνοντας προς το βιβλίο που το είχε βάλει πάνω στο τραπέζι. Σας ευχαριστώ.

— Ω, ναι, διαβάσατε αυτό το άρθρο, στρατηγέ; Πώς σας φάνηκε; Είναι περίεργο, δεν είναι έτσι; είπε ο πρίγκιπας αρπάζοντας με προθυμία την ευκαιρία που μπόρεσε να αρχίσει τη συζήτηση μ' ένα θέμα εντελώς διαφορετικό.

— Είναι ίσως ενδιαφέρον, αλλά αδέξια γραμμένο και βεβαίως παράλογο. Μπορεί κανείς να πει μάλιστα πως είναι γεμάτο ψέματα.

Ο στρατηγός μιλούσε με πολύ τουπέ, σέρνοντας ελαφρά τη φωνή του.

– Ναι, αλλά είναι μια διήγηση τόσο αφελής· ο αφηγητής είναι ένας παλιός στρατιώτης που ήταν μάρτυρας της εισόδου των Γάλλων στη Μόσχα· μερικές λεπτομέρειες είναι χαριτωμένες. Άλλωστε, τα απομνημονεύματα που γράφτηκαν από αυτόπτες μάρτυρες είναι πάντοτε πολύτιμα, όποιος κι αν είναι ο αυτόπτης μάρτυρας. Δεν είναι έτσι;

– Αν ήμουν στη θέση του εκδότη, δεν θα το δημοσίευα ποτέ αυτό. Όσο για τα απομνημονεύματα των αυτοπτών μαρτύρων γενικώς, ο κόσμος πιστεύει περισσότερο σ' έναν άχαρμπο ψεύτη που γράφει διασκεδαστικά, παρά σ' έναν άνθρωπο αξιοπρεπή και τιμημένο. Γνωρίζω τέτοια απομνημονεύματα για το έτος 1812, τα οποία... Πρίγκιπα, πήρα μια απόφαση· φεύγω απ' αυτό το σπίτι, το σπίτι του κυρίου Λέμπεντεβ.

Ο στρατηγός κοίταζε τον πρίγκιπα με ύφος επίσημο.

– Έχετε δικό σας σπίτι στο Παυλόβσκ, το σπίτι της... της κόρης σας, είπε ο πρίγκιπας μη ξέροντας τι να πει.

Θυμήθηκε εκείνη τη στιγμή, πως ο στρατηγός είχε έρθει να τον συμβουλευτεί για μια σημαντική υπόθεση, από την οποία εξαρτιόταν η μοίρα του.

– Στο σπίτι της γυναίκας μου· μ' άλλα λόγια στο δικό μου σπίτι και στο σπίτι της κόρης μου.

– Με συγχωρείτε, εγώ...

– Φεύγω από το σπίτι του Λέμπεντεβ, αγαπητέ μου πρίγκιπα, γιατί τα διέλυσά μ' αυτόν τον άνθρωπο. Τα διέλυσά χθες το βράδυ, μετανιώντας που δεν το είχα κάνει πιο νωρίς. Απαιτώ σεβασμό, πρίγκιπα, και επιθυμώ να τα παίρνω αυτά τα δείγματα και μάλιστα από τα πρόσωπα στα οποία έχω δώσει, για να το πω έτσι, την καρδιά μου. Πρίγκιπα, δίνω συχνά την καρδιά μου και σχεδόν πάντοτε βγαίνω γελασμένος. Αυτός ο άνθρωπος ήταν ανάξιος της φιλίας μου.

– Είναι αρκετά αλλοπρόσαλλος, παρατήρησε διακριτικά ο πρίγκιπας, και ακόμα μερικά χαρακτηριστικά του... αλλά παρ' όλα αυ-

τά έχει καλή καρδιά, το μυαλό του είναι πονηρό, και καμιά φορά διασκεδαστικό.

Οι επιτηδευμένες εκφράσεις του πρίγκιπα και ο συγκαταβατικός τόνος του κολάκευσαν το στρατηγό, αν και διέκρινες καμιά φορά ακόμη στο βλέμμα του κάποια δυσπιστία. Αλλά ο τόνος του πρίγκιπα ήταν τόσο φυσικός και τόσο ειλικρινής, που δεν μπορούσε να υπάρξει η παραμικρή αμφιβολία γι' αυτόν.

— Πως έχει καλές ιδιότητες, συνέχισε ο στρατηγός, ήμουν ο πρώτος που το αναγνώρισα, όταν βρισκόμουν στο σημείο να δώσω τη φιλία μου σ' αυτόν τον άνθρωπο. Γιατί δεν έχω ανάγκη ούτε από το σπίτι του, ούτε από τη φιλοξενία του, γιατί έχω κι εγώ οικογένεια. Δεν ψάχνω να με αθωώσει για τα ελαττώματά μου· είμαι ακόλαστος· έπινα κρασί μαζί του και τώρα μετανιώω ίσως γι' αυτό το λάθος. Αλλά το πιστό δεν ήταν το μόνο θέλγητρο —συγχωρέστε, πρίγκιπα, την ωμότητα της γλώσσας μου, γιατί είμαι ένας άνθρωπος νευριασμένος—, που συνδέθηκα μαζί του. Με γοητέψανε ακριβώς οι ιδιότητές του, για τις οποίες πριν λίγο κάνατε υπαινιγμούς. Αλλά υπάρχει ένα όριο σε όλα, ακόμα και στις ιδιότητες. Όταν έχει την αναίδεια να σας διαβεβαιώνει ξαφνικά πως το 1812, ενώ ήταν ακόμη παιδί, έχασε το αριστερό του πόδι και το κήδεψε στο κοιμητήριο Βαγκιάνκοβο στη Μόσχα, αυτό περνάει τα όρια και μαρτυράει την έλλειψη του σεβασμού του· αυτό είναι αναίδεια.

— Ίσως δεν ήταν παρά ένα αστείο, μια ιστορία για να γελάσετε.

— Καταλαβαίνω. Ένα αθώο ψέμα που λέγεται για να γελάσει κανείς, που ακόμη κι αν είναι χοντροκομμένο, δεν προσβάλλει την ανθρωπινή καρδιά. Καμιά φορά μάλιστα βλέπει κανείς ανθρώπους να λένε ψέματα από φιλία, αν θέλετε, για να είναι ευχάριστοι στο συνομιλητή τους. Αλλά, εάν αφήσει να προβάλλει μια έλλειψη σεβασμού και εάν μ' αυτήν την έλλειψη σεβασμού θέλει να σας δείξει πως σας βαρέθηκε αρκετά, τότε ένας άνθρωπος που έχει αξιοπρέπεια δεν έχει παρά να του γυρίσει την πλάτη και να διακόψει τις σχέσεις, βάζοντας τελικά τον υβριστή στη θέση του.

Λέγοντας αυτά τα λόγια, ο στρατηγός είχε γίνει κατακόκκινος.

– Μα, ο Λέμπεντεβ δεν μπορούσε να είναι το 1812 στη Μόσχα· είναι πολύ νέος· είναι γελοίο.

– Είναι ήδη μια αιτία. Αλλά ας παραδεχτούμε πως είχε γεννηθεί εκείνη την εποχή. Πώς τολμάει να διαβεβαιώνει πως ένας Γάλλος ακροβολιστής γύρισε κατά πάνω του το κανόνι, έριξε μια κανονιά και του έκοψε το πόδι, έτσι για να περάσει τον καιρό του; Πως αυτό το πόδι το μάζεψε και το πήγε σπίτι του, πως το έθαψε στο κοιμητήριο του Βαγκάνκοβο και πως έβαλε από πάνω ένα μνημείο όπου μπορείς να διαβάσεις στη μια μεριά: «Ενθάδε κείται το πόδι του γραμματέως Λέμπεντεβ», και στην άλλη μεριά: «Αναπαύσου, αγαπημένο λείψανο, περιμένοντας την ανάσταση». Πώς μπορεί να διατείνεται πως κάθε χρόνο κάνει μνημόσυνο γι' αυτό το πόδι –πράγμα που ήδη είναι ιεροσυλία– και πραγματοποιεί, μ' αυτήν την ευκαιρία, ένα ταξίδι στη Μόσχα; Με προσκαλεί μάλιστα να τον συνοδεύσω σ' αυτήν την πόλη, για να μου δείξει τον τάφο και το γαλλικό κανόνι, που είναι στο Κρεμλίνο με τα κατακτηθέντα λάφυρα· είναι, βεβαιώνει, το ενδέκατο στη σειρά από την είσοδο, ένα τηλεβόλο παλαιάς κατασκευής.

– Χωρίς να λογαριάζει πως έχει γερά και τα δυο του πόδια! είπε ο πρίγκιπας γελώντας. Σας βεβαιώνω πως είναι ένα αθώο αστείο, δεν πρέπει να θυμώνετε.

– Αλλά επιτρέψτε μου να έχω επίσης τη γνώμη μου· όσο για το αν έχει δυο πόδια, βεβαιώνει κάτι που δεν είναι ίσως εντελώς απίθανο· λέει πως έχει ένα πόδι απ' αυτά που φτιάχνει ο Τσερνοσβίτοβ.

– Είναι αλήθεια, φαίνεται πως μπορεί κανείς να χορέψει με ένα πόδι του Τσερνοσβίτοβ.

– Το ξέρω καλά, αφού ο Τσερνοσβίτοβ, όταν εφεύρε το τεχνητό του πόδι, έτρεξε αμέσως σπίτι μου να μου το δείξει. Αλλά αυτή η εφεύρεση είναι πάρα πολύ πρόσφατη... Εξάλλου, ο Λέμπεντεβ διαβεβαιώνει πως η μακαρίτισσα η γυναίκα του δεν ήξερε ποτέ, καθ' όλη τη διάρκεια του γάμου τους, πως είχε ένα ξύλινο πόδι. Του παρατήρησα όλους τους παραλογισμούς αυτής της ιστορίας. Μου απάντησε: «Εάν λες εσύ πως ήσουν ακόλουθος του Ναπολέοντα το 1812, επέτρεψέ μου κι εγώ να κηδέψω το πόδι μου στο κοιμητήριο Βαγκάνκοβο».

– Πώς, είναι..., είπε ο πρίγκιπας και σταμάτησε αμήχανος.

Και ο στρατηγός επίσης σαν να σάστισε λιγάκι, αλλά αμέσως συνήλθε και κοιτάζοντας τον πρίγκιπα αψ' υψηλού και σχεδόν με μια απόχρωση ειρωνείας, του είπε με φωνή πειστική:

– Τελειώστε τη σκέψη σας, πρίγκιπα, τελειώστε την. Είμαι επιεικής, πείτε τα όλα. Ομολογήστε το. Σας φαίνεται αστειό να βλέπετε μπροστά σας έναν άνθρωπο μέχρι σ' αυτό το σημείο ταπεινωμένο και... άχρηστο, και να μαθαίνετε πως αυτός ο άνθρωπος ήταν ο πρωσωπικός μάρτυρας... μεγάλων γεγονότων! Δεν σας έκαναν ακόμη... κουτσομπολιό;

– Όχι, ο Λέμπεντεβ δεν μου είπε τίποτε, εάν μιλάτε για τον Λέμπεντεβ...

– Χμ..., θα πίστευα το αντίθετο. Πραγματικά, η συζήτησή μας είχε αρχίσει εξαιτίας αυτού του... παράξενου άρθρου που εμφανίστηκε μέσα στα «Αρχεία». Υπογράμμισα τον παραλογισμό, έχοντας παραστεί κι εγώ ο ίδιος στα αναφερόμενα γεγονότα... Χαμογελάτε, πρίγκιπα, και με κοιτάτε προσεκτικά;

– Θεέ μου, όχι, εγώ...

– Φαίνομαι αρκετά νέος, συνέχισε ο στρατηγός σε τόνο πολύ βραδύ, αλλά είμαι κάπως μεγαλύτερος απ' ό,τι φαίνομαι. Το 1812 ήμουν δέκα ή έντεκα χρονών· δεν γνώριζα ακριβώς την ηλικία μου· στην κατάσταση του κράτους μ' έχουν πιο νέο, κι εγώ ο ίδιος είχα την αδυναμία να κρύβω τα χρόνια μου σ' όλη μου τη ζωή.

– Σας βεβαιώ, στρατηγέ, πως δεν βλέπω τίποτε το παράξενο, που βρισκόσασταν στη Μόσχα το 1812 και... φυσικά μπορείτε να έχετε αναμνήσεις να διηγείστε... όπως όλοι εκείνοι που έζησαν εκείνη την εποχή. Ένας από τους αυτοβιογράφους μας αρχίζει το βιβλίο του λέγοντας πως το 1812 ήταν παιδί βυζανιάζικο και πως οι Γάλλοι στρατιώτες τον έτρεφαν με ψωμί, στη Μόσχα.

– Το βλέπετε, λοιπόν, παρατήρησε ο στρατηγός με συγκατάβαση, η περίπτωση μου δεν έχει τίποτε το εξαιρετικό, αν και δεν είναι βέβαια από τις συνηθισμένες. Πολύ συχνά η αλήθεια φαίνεται απίθανη. Ακόλουθος! Αυτό χτυπάει παράξενα, βέβαια. Αλλά, η περιπέτεια ενός παιδιού δέκα χρονών εξηγείται ακριβώς από την ηλικία του.

Δεν θα ήμουν δεκαπέντε χρονών, γιατί είναι φυσικό σ' εκείνη την ηλικία να μην μπορώ να το σιάσω από το ξύλινο σπίτι μας στην οδό Στάραγια - Μπασμάναγια, τη μέρα που μπήκε ο Ναπολέων στη Μόσχα· δεν θα το έσκαγα από την εξουσία της μητέρας μου, που είχε αργήσει να φύγει όταν έφτασαν οι Γάλλοι και έτρεμε από φόβο. Δεκαπέντε χρονών θα συμμετείχα στο φόβο της· δέκα χρονών δεν φοβόμουν τίποτε· είχα γλιστρήσει, διασχίζοντας το πλήθος, μέχρι τα σκαλοπάτια του παλατιού, τη στιγμή που ο Ναπολέων κατέβαινε από το άλογο.

– Πραγματικά, κάνατε μια σωστότατη παρατήρηση όταν λέγατε πως μόνον δέκα χρονών παιδί θα μπορούσε να μην τρομάξει..., είπε ο πρίγκιπας με δειλία.

Τον βασάνιζε η σκέψη πως θα κοκκινίζε.

– Χωρίς αμφιβολία, και όλα γίνανε απλά και φυσικά, όπως μονάχα στην πραγματική ζωή μπορούν να γίνουν. Κάτω από την πένα ενός μυθιστοριογράφου, η περιπέτεια θα έπεφτε στη μωρολογία και στην απιθανότητα.

– Ω, πράγματι, έτσι είναι! φώναξε ο πρίγκιπας. Αυτή η σκέψη μου έκανε κι εμένα εντύπωση και μάλιστα πρόσφατα. Γνωρίζω μια αληθινή υπόθεση φόνου, της οποίας η αφορμή ήταν η κλοπή ενός ρολογιού· το γράφουν τώρα και οι εφημερίδες. Εάν ένας συγγραφέας φανταζόταν αυτό το έγκλημα, τότε οι συνηθισμένοι άνθρωποι στη ζωή του λαού και οι κριτικοί θα βάζανε αμέσως τις φωνές και θα λέγανε πως είναι απίθανο. Αλλά διαβάζοντας αυτό ως γεγονός στις εφημερίδες, αισθάνεστε πως είναι απ' αυτά που σας διαφωτίζουν για την πραγματικότητα της ρώσικης ζωής. Ήταν θαυμάσια η παρατήρησή σας, στρατηγέ! συμπέρανε με θέρμη ο πρίγκιπας, που χάριξε τρομερά επειδή δεν είχε κοκκινίσει.

– Δεν είναι αλήθεια, πως είναι ωραίο αυτό; φώναξε ο στρατηγός, του οποίου τα μάτια έλαμψαν από ευχαρίστηση. Ένα παλιόπαιδο, ένα παιδί που δεν καταλαβαίνει τον κίνδυνο, τρυπώνει ανάμεσα στο πλήθος για να δει τη λάμψη της συνοδείας, τις στολές και τέλος το μεγάλο άντρα για τον οποίο έχει ακούσει τόσα πολλά. Γιατί εδώ και πολλά χρόνια δεν μιλούν παρὰ μονάχα γι' αυτόν. Ο κόσμος ήταν γε-

μάτος απ' το όνομά του. Εγώ το είχα πει, για να το πω έτσι, με το γάλα της παραμάνας μου. Ο Ναπολέων πέρασε δυο βήματα πλάι μου· πιάνει επ' αυτοφώρω κατά τύχη το βλέμμα μου. Φορούσα ένα ωραίο παιδικό κοστούμι· μ' έντυναν σαν αρχοντόπουλο. Έτσι ήμουν ο μόνος καλοντυμένος ανάμεσα σ' εκείνο το πλήθος· συμφωνήστε λοιπόν κι εσείς ο ίδιος πως...

– Χωρίς αμφιβολία, αυτό έπρεπε να του έκανε εντύπωση και να του απέδειξε πως όλος ο κόσμος δεν είχε φύγει, και πως ευγενείς είχαν μείνει μάλιστα στη Μόσχα με τα παιδιά τους.

– Ακριβώς! Η σκέψη του ήταν να προσελκύσει τους Βογιάρους! Όταν με κοίταζε με το αετίσιο του βλέμμα, φαίνεται πως είδε να λάμψει στα μάτια μου μια απάντηση: «Να ένα αγόρι πολύ έξυπνο! Ποιος είναι ο πατέρας σου;», είπε. Του απάντησα με φωνή που σχεδόν την έπνιγε η συγκίνηση: «Ένας στρατηγός που πέθανε στο πεδίο της τιμής υπερασπίζοντας την πατρίδα του». «Ο γιος ενός Βογιάρου και ενός γενναίου επιπλέον! Αγαπώ τους Βογιάρους. Μ' αγαπάς μικρέ;». Η ερώτηση ήταν γρήγορη, μα και η απάντησή μου ήταν το ίδιο γρήγορη: «Η ρωσική καρδιά είναι ικανή να διακρίνει ένα μεγάλο άντρα, ακόμη κι αν είναι εχθρός της πατρίδας του!». Για να πω την αλήθεια, δεν θυμάμαι εάν τα είπα κατά λέξη έτσι... ήμουν παιδί..., αλλά η έννοια των λέξεών μου ήταν βέβαια αυτή. Ο Ναπολέων έμεινε έκπληκτος· σκέφτηκε ένα λεπτό κι είπε στους ανθρώπους της ακολουθίας του: «Αγαπώ την υπερηφάνεια αυτού του παιδιού! Αλλά εάν όλοι οι Ρώσοι σκέφτονται σαν κι αυτόν, τότε...». Δεν τελείωσε τη φράση του και μπήκε μέσα στο παλάτι· χώθηκα αμέσως στην ακολουθία του και έτρεξα πίσω του. Ήδη, οι άνθρωποι της συνοδείας μου άνοιγαν το δρόμο και με θεωρούσαν ως έναν ευνοούμενο. Όλα αυτά είναι μια φευγαλέα εντύπωση... Θυμάμαι μόνο πως μπαίνοντας στην πρώτη σάλα, ο αυτοκράτωρ σταμάτησε ξαφνικά μπροστά στο πορτρέτο της αυτοκράτειρας Αικατερίνης, το κοίταζε πολλή ώρα σκεπτικός και τέλος φώναξε: «Ήταν μια σπουδαία γυναίκα!» και συνέχισε το δρόμο του. Σε δυο μέρες, όλος ο κόσμος με γνώριζε στο παλάτι και στο Κρεμλίνο· με φωνάζανε «ο μικρός Βογιάρος». Στο σπίτι μου πήγαινα μονάχα το βράδυ. Οι δικοί μου σχεδόν κόντευαν

να τρελαθούν. Τη μεθεπομένη, ο ακόλουθος του Ναπολέοντα, βαρόνος ντε Μπαζενικούρ, πεθαίνει, εξαντλημένος από την κούραση της εκστρατείας. Ο Ναπολέων θυμήθηκε εμένα· ήρθαν να με πάρουν και με οδήγησαν χωρίς καμιά εξήγηση· μου πρόβαραν τη στολή του μακαρίτη, που ήταν ένα παιδί δώδεκα χρονών, και με παρουσίασαν στον αυτοκράτορα ντυμένο μ' εκείνη τη στολή. Αυτός μου κούνησε το κεφάλι· μου είπαν πως είχα τύχει της εύνοιας να ονομαστώ ακόλουθος της μεγαλειότητάς του. Ήμουν ευτυχημένος γιατί από πολύ καιρό αισθανόμουν μεγάλη συμπάθεια για το πρόσωπό του... και μετά, παραδεχτείτε το, μια φανταχτερή στολή είχε μεγάλη σημασία για ένα παιδί όπως ήμουν τότε. Φορούσα φράκκο σκούρο πράσινο, στολισμένο με χρυσά κουμπιά, με ποδόγυρους μακριούς και στενούς και μανίγια με σιρίτια κόκκινα· κεντήματα χρυσά κάλυπταν τους ποδόγυρους, τα μανίκια και το κολάρο που ήταν ψηλό, όρθιο και ανοιχτό. Είχα ένα άσπρο εφαρμοστό παντελόνι από δέρμα κατσικιού, ένα μεταξωτό άσπρο γιλέκο, μεταξωτές κάλτσες και παπούτσια με αγκράφες... Όταν ο αυτοκράτωρ έκανε περίπατο με το άλογο κι εγώ τον ακολουθούσα, φορούσα ψηλές μπότες ιππασίας. Αν και η κατάσταση δεν ήταν και τόσο ρόδινη και προαισθανόταν κανείς από τότε τεράστιες συμφορές, την ετικέτα όμως την κρατούσαν κατά το δυνατόν και μάλιστα τόσο πιο σχολαστικά, όσο πιο φανερό γινόταν πως δεν θα αργήσουν οι συμφορές.

— Ναι, φυσικά..., μουρμούρισε ο πρίγκιπας με ύφος σχεδόν ταραγμένο. Τα απομνημονεύματά σας θα πρόσφεραν... εξαιρετικό ενδιαφέρον.

Δεν υπήρχε αμφιβολία πως ο στρατηγός επαναλάμβανε αυτά που είχε διηγηθεί την προηγούμενη στον Λέμπεντεβ· επίσης τα λόγια του κυλούσαν με ευφράδεια χωρίς να σκοντάφτει πουθενά. Εντούτοις, έριξε στον πρίγκιπα και πάλι ένα βλέμμα δυσπιστίας.

— Τα απομνημονεύματά μου; επανέλαβε με διπλάσιαζόμενη υπερηφάνεια. Μου λέτε να γράψω τα απομνημονεύματά μου; Αυτό δεν με βάζει σε πειρασμό, πρίγκιπα! Εάν θέλετε, τα έχω ήδη γράψει, αλλά... αλλά τα κρατάω κλειδωμένα. Θα βγουν στη δημοσιότητα όταν το χώμα θα σκεπάσει τα μάτια μου, τότε χωρίς καμιά αμφιβολία θα

μεταφραστούν σε πολλές γλώσσες, όχι εξαιτίας της φιλολογικής τους αξίας, όχι βέβαια, αλλά για τη σπουδαιότητα των απείρων γεγονότων, στα οποία, αν και παιδί, είχα παραστεί αυτόπτης μάρτυς. Τόσο το καλύτερο, γιατί χάρις στη νεαρή μου ηλικία είχα διεισδύσει στο πιο οικείο δωμάτιο, για να το πω έτσι, του «μεγάλου ανδρός»! Τη νύχτα άκουγα τα βογγητά αυτού του «γίγαντα εν δυστυχίαις»· δεν ντρεπόταν να κρύψει τα βογγητά του και τα δάκρυά του από ένα παιδί, αν και καταλάβαινα ήδη πως η αιτία του πόνου του ήταν η σιωπή του αυτοκράτορα Αλέξανδρου.

— Είναι αλήθεια, του έγραψε γράμματα... για να του προτείνει ειρήνη, έκανε τον υπαινιγμό με δειλία ο πρίγκιπας.

— Τελικά δεν ξέρουμε τι προτάσεις περιείχαν τα γράμματά του, αλλά έγραφε κάθε μέρα, κάθε ώρα, το ένα γράμμα πίσω απ' το άλλο. Ήταν φοβερά ταραγμένος. Μια νύχτα που ήμασταν μόνοι, έπεσα στην αγκαλιά του με δάκρυα στα μάτια (ω, πόσο τον αγαπούσα!). «Ζητήστε, ζητήστε συγγνώμη από τον αυτοκράτορα Αλέξανδρο!» του φώναζα, ενώ προφανώς θα έπρεπε να του πω: «Κάντε ειρήνη με τον αυτοκράτορα Αλέξανδρο», αλλά, όπως ήμουν ένα παιδί, είπα με αφέλεια όλη μου τη σκέψη. «Ω, παιδί μου! —μου απάντησε περπατώντας με μεγάλα βήματα μέσα στο δωμάτιο, πάνω κάτω— ω, παιδί μου! —είχε ξεχάσει φαίνεται πως ήμουν δέκα χρονών και ευχαριστιόταν μάλιστα να μιλάει μαζί μου— ω, παιδί μου! Είμαι έτοιμος να φιλήσω τα πόδια του αυτοκράτορα Αλέξανδρου, αλλά ομολογώ το αιώνιο μίσος μου για το βασιλιά της Πρωσίας και τον αυτοκράτορα της Αυστρίας και τελικά... δεν καταλαβαίνεις εσύ τίποτε από πολιτική!». Φάνηκε ξαφνικά να κατάλαβε σε ποιον μιλούσε. Σώπασε, αλλά τα μάτια του πετούσαν σπίθες για πολλή ώρα ακόμη. Ε, λοιπόν, φανταστείτε πως γράφω όλα αυτά τα γεγονότα, εγώ που παραβρέθηκα μάρτυρας στα πιο σημαντικά γεγονότα, και πως τα δημοσιεύω τώρα· βλέπετε τι γίνεται εδώ μ' όλους τους κριτικούς, όλους τους ματαιόδοξους φιλόλογους, όλες τις ζήλιες, τα κόμματα και... ω, όχι, ευχαριστώ!

— Όσο για τα κόμματα, έχετε βεβαίως δίκιο και σας δικαιολογώ, απάντησε ο πρίγκιπας σιγά, αφού σκέφτηκε μια στιγμή. Λόγου χά-

ρη, διάβασα πριν λίγο καιρό το βιβλίο του Σαρράς για τη μάχη του Βατερλό. Είναι πραγματικά ένα βιβλίο σοβαρό και οι ειδικοί διαβεβαιώνουν πως είναι γραμμένο από άνθρωπο με βαθιά γνώση των πραγμάτων. Αλλά σε κάθε του σελίδα προβάλλει η χαρά για την ταπείνωση του Ναπολέοντα. Το συγγραφέα θα του άρεσε, φαίνεται, αν μπορούσε να αμφισβητήσει κάθε ικανότητα του Ναπολέοντα, ακόμη και στις άλλες εκστρατείες. Έτσι το κομματικό πνεύμα και πάλι μπήκε σ' ένα σύγγραμμα τόσο σοβαρό. Ήσασταν τότε πολύ απασχολημένος με την υπηρεσία σας, δίπλα στον... αυτοκράτορα;

Ο στρατηγός πετούσε στα σύννεφα. Η παρατήρηση του πρίγκιπα, με τη σοβαρότητά του και την απλότητά του, είχε σκιορπίσει και τις τελευταίες του υποψίες.

– Ο Σαρράς! Ω! Κι εγώ επίσης είχα αγανακτήσει και του είχα γράψει μάλιστα τότε, αλλά... δεν θυμάμαι πια. Με ρωτήσατε εάν η υπηρεσία μου με απορροφούσε πολύ; Ω, όχι! Μ' είχαν ονομάσει ακόλουθο, αλλά δεν το έπαιρνα τότε στα σοβαρά. Μετά ο Ναπολέον δεν άργησε να χάσει κάθε ελπίδα μιας προσέγγισης με τους Ρώσους· υπ' αυτές τις συνθήκες θα με ξεχνούσε και μένα που με είχε πάρει υπό την προστασία του για λόγους πολιτικούς, εάν ωστόσο..., εάν ωστόσο δεν ήταν δεμένος μαζί μου με προσωπική αγάπη, το λέω τώρα με τόλμη. Για μένα, ήταν η καρδιά μου που μ' έφερνε κοντά του. Δεν με υποχρέωναν να κάνω υπηρεσία· έπρεπε μόνο να εμφανίζομαι πού και πού στο παλάτι και... να συνοδεύω τον αυτοκράτορα στους περιπάτους του έφιππος. Αυτό ήταν όλο. Ήπνευα αρκετά καλά. Είχε τη συνήθεια να βγαίνει πριν από το γεύμα· η ακολουθία του ήταν συνήθως ο Νταβού, ο μαμελούκος Ρουστάν, εγώ...

– Ο Κονστάν, πρόσθεσε σχεδόν μηχανικά ο πρίγκιπας.

– Όχι, ο Κονστάν δεν ήταν· είχε πάει τότε ένα γράμμα... στην αυτοκράτειρα Ιωσηφίνα· στη θέση του όμως υπήρχαν δύο υπασπιστές και μερικοί Πολωνοί ουλάνοι... Αυτή ήταν όλη η ακολουθία του, χωρίς, εννοείται, να μιλάμε για τους στρατηγούς και τους στρατάρχες που ο Ναπολέον έπαιρνε μαζί του για να μελετήσει το έδαφος, τη διάταξη των στρατευμάτων και για να τους συμβουλευτεί... Όπως το θυμάμαι τώρα, ήταν ο Νταβού, που συχνότερα απ' όλους

βρισκόταν κοντά του· ήταν ένας άνθρωπος πελώριος, χοντρός, ήταν ψυχραιμους, φορούσε γυαλιά και είχε παράξενο βλέμμα. Μ' αυτόν ο αυτοκράτορας αγαπούσε να συνδιασκέπτεται περισσότερο. Εκτιμούσε τις ιδέες του. Θυμάμαι πως σε μια περίπτωση έκαναν συμβούλιο πολλές μέρες συνέχεια· ο Νταβού ερχόταν πρωί και βράδυ· είχαν μεταξύ τους συχνές λογομαχίες· τέλος, ο Ναπολέων υποχωρούσε. Ήταν και οι δυο τους στο γραφείο· ήμουν ο τρίτος, αλλά δεν με πρόσεχαν σχεδόν καθόλου. Ξαφνικά, το βλέμμα του Ναπολέοντα έπεσε κατὰ τύχη πάνω μου και μια παράξενη σκέψη έλαμψε στα μάτια του: «Παιδί! —μου είπε ξαφνικά— τι σκέφτεσαι; Εάν γίνω ορθόδοξος και ελευθερώσω τους σιλάβους σας, οι Ρώσοι θα με ακολουθήσουν». «Ποτέ!» φώναξα με αγανάκτηση. Ο Ναπολέων σάστισε με την απάντησή μου. «Μέσα στη λάμψη του πατριωτισμού που πέρασε από τα μάτια αυτού του παιδιού —είπε— διάβασα τη γνώμη όλου του ρώσικου λαού. Αρκετά, Νταβού! Όλα αυτά είναι φαντασίες! Πέστε μου το άλλο σας σχέδιο».

— Αλλά υπήρχε μια μεγάλη ιδέα στο σχέδιο που εγκαταλείφθηκε, έκανε ο πρίγκιπας με ζωηρό ενδιαφέρον. Λοιπόν, νομίζετε πως αυτό το σχέδιο ήταν έργο του Νταβού;

— Δεν ξέρω ακριβώς, πάντως συσκέπτονταν μαζί. Η ιδέα βέβαια ήταν του Ναπολέοντα, ήταν μια ιδέα αετίσια. Αλλά και το άλλο σχέδιο ήταν επίσης μια ιδέα... Ήταν το περίφημο «συμβουλή του λέοντος», όπως ονόμασε ο Ναπολέων εκείνο το σχέδιο του Νταβού. Συνίστατο εις το να κλειστούν μέσα στο Κρεμλίνο μ' όλο το στράτευμα, να χτίσουν στρατώνες, να φτιάξουν ολόγυρα οχυρώματα, να τοποθετήσουν γύρω γύρω κανόνια, να σκοτώσουν όσο το δυνατόν περισσότερα άλογα και να τα παστώσουν, μετά να αρπάξουν το περισσότερο σιτάρι και να μείνουν τέλος εκεί μέχρι την άνοιξη. Όταν θα ερχόταν ο καιρός, υπολόγιζαν ν' ανοίξουν δρόμο ανάμεσα από τις γραμμές των Ρώσων. Αυτό το σχέδιο άρεσε πολύ στον Ναπολέοντα. Γυρίζαμε κάθε μέρα με τα άλογα, γύρω από τα τείχη του Κρεμλίνου· έδειχνε τότε πού να γκρεμίσουν, πού να χτίσουν προμαχώνες, οχυρώματα και πολεμίστρες· ματιά, ταχύτης, απόφασις! Τέλος όλα είχαν αποφασιστεί. Ο Νταβού επέμενε να επιτύχει μια ορι-

στική απόφαση. Βρίσκονταν μόνοι μαζί μου. Ο Ναπολέων άρχισε να περπατάει πάνω κάτω στο δωμάτιο με τα χέρια σταυρωμένα. Δεν μπορούσα να ξεκολλήσω τα μάτια μου από το πρόσωπό του· η καρδιά μου χτυπούσε. «Πηγαίνω», είπε ο Νταβού. «Πού;» ρώτησε ο Ναπολέων. «Να παστώσω τα άλογα», απάντησε ο Νταβού. Ο Ναπολέων ανατρίχιασε· παιζόταν η τύχη του. «Παιδί —με ρώτησε αμέσως— τι σκέφτεσαι για το σχέδιό μας;». Εννοείται πως μου έκανε εκείνη την ερώτηση όπως ένας μεγαλοφυής άνθρωπος, που την τελευταία στιγμή τραβάει την απόφαση του με το κορώνα-γράμματα. Αντί ν' απαντήσω στον Ναπολέοντα, γύρισα προς το μέρος του Νταβού και του είπα, σαν να βρισκόμουν σ' έμπνευση: «Γυρίστε όσο γίνεται πιο γρήγορα στην πατρίδα σας, στρατηγέ μου!». Το σχέδιο είχε ναυαγήσει. Ο Νταβού σήκωσε τους ώμους και βγήκε μουρμουρίζοντας: «Μπα! Έγινε προληπτικός!». Και την επομένη είχε δοθεί η διαταγή να πραγματοποιηθεί η υποχώρηση.

— Όλα αυτά είναι καταπληκτικού ενδιαφέροντος, πρόσφερε ο πρίγκιπας με φωνή χαμηλή· εάν έγιναν έτσι... ή καλύτερα θέλω να πω..., διόρθωσε ζωηρά.

Ο στρατηγός ήταν κατενθουσιασμένος από την πρόσφατη διήγησή του που ίσως του ήταν αδύνατο να σταματήσει, ακόμη και μπροστά στις χειρότερες αναίδειες.

— Ω, πρίγκιπα! φώναξε. Είπατε: «εάν έγιναν έτσι!». Μα σας δίνω το λόγο μου, η διήγησή μου είναι η σκέτη πραγματικότητα! Όλα όσα σας διηγήθηκα δεν είναι τίποτε άλλο από πολιτικά επεισόδια, πενιχρού ενδιαφέροντος. Αλλά σας επαναλαμβάνω πως ήμουν μάρτυρας στα νυκτερινά δάκρυα και στους αναστεναγμούς αυτού του μεγάλου άνδρος. Κανένας άλλος δεν μπορεί να το πει αυτό! Είναι αλήθεια πως, προς το τέλος, δεν έκλαιγε πια· δεν του είχαν μείνει άλλα δάκρυα, μόνο αναστέναζε πού και πού. Το πρόσωπό του πολύ συχνά γινόταν σκυθρωπό. Θα μπορούσε να πει κανείς πως η αιωνιότητα τον σκίαζε κιόλας με το σιωπηλό φτερό της. Καμιά φορά περνούσαμε ώρες ολόκληρες μαζί, μόνοι τη νύχτα, σιωπηλοί. Ο μαμελούκος Ρουστάν ροχάλιζε στο διπλανό δωμάτιο· είναι καταπληκτικό το πόσο βαριά κοιμόταν αυτός ο άνθρωπος. «Τελικά, είναι πιστός σ'

εμένα και στη δυναστεία μου», έλεγε ο Ναπολέων μιλώντας γι' αυτόν. Μια μέρα που ήμουν πικραμένος, ο αυτοκράτωρ διέκρινε δάκρυα στα μάτια μου. Με κοίταζε με συγκίνηση. «Συμμερίζεσαι τη λύπη μου! φώναξε. Είσαι ο μόνος, ίσως μαζί μ' ένα άλλο παιδί, το γιο μου (το βασιλιά της Ρώμης), που συμμερίζεστε τον πόνο μου· όλοι οι άλλοι με μισούν· όσο για τ' αδελφια μου, θα είναι οι πρώτοι που θα με πουλήσουν μέσα στη δυστυχία μου!». Άρχισα να κλαίω με λυγμούς και με τράβηξε κοντά του· δεν κρατήθηκε άλλο, αγκαλιαστήκαμε και τα δάκρυά μας ανακατεύτηκαν. «Γράψτε –του είπα κλαίγοντας– γράψτε ένα γράμμα στην αυτοκράτειρα Ιωσηφίνα». Ο Ναπολέων ανατρίχιασε, σκέφτηκε μια στιγμή και μου απάντησε: «Μου θύμισες την τρίτη καρδιά που μ' αγαπάει, ευχαριστώ, φίλε μου!». Και αμέσως έγραψε στην Ιωσηφίνα ένα γράμμα που την άλλη κιόλας μέσα το έστειλε με τον Κονσταντ.

– Αυτό που κάνατε ήταν πολύ ωραίο, είπε ο πρίγκιπας· τη στιγμή που τον έζωναν κακές σκέψεις, ξυπνήσατε μέσα του ένα ωραίο αίσθημα.

– Ακριβώς, πρίγκιπα, όπως δίνετε μια εξήγηση αντάξια της μεγάλης σας καρδιάς! φώναξε ο στρατηγός ενθουσιασμένος και, πράγμα παράξενο, αληθινά δάκρυα έλαμψαν στα μάτια του. Ναι, πρίγκιπα, αυτό το θέαμα είχε το μεγαλείο του. Και ξέρετε, παραλίγο να τον ακολουθήσω στο Παρίσι. Σ' αυτήν την περίπτωση θα τον ακολουθούσα βέβαια μέχρι το «πυριφλεγές νησί της εξορίας» του, αλλά αλίμονο! Η μοίρα μάς χώρισε! Χωρίσαμε· αυτός έφυγε για εκείνο το νησί, όπου ίσως σε κάποια στιγμή σκληρής οδύνης, θα θυμόταν τα δάκρυα του φτωχού παιδιού που τον είχε αγκαλιάσει και τον είχε συγχωρέσει, στη Μόσχα· όσο για μένα, με στείλανε στη στρατιωτική σχολή, όπου δεν βρήκα παρά μια γελοία πειθαρχία και πρόστυχους συντρόφους... αλίμονο! Όλα κατέρρευσαν στη συνέχεια! Τη μέρα της υποχώρησης, ο Ναπολέων μού είπε: «Δεν θέλω να σε αρπάξω από τη μητέρα σου παίρνοντάς σε μαζί μου. Αλλά θα επιθυμούσα να κάνω κάτι για σένα». Ήταν ήδη πάνω στο άλογο. «Γράψτε μου μια λέξη, σαν ενθύμιο, στο λεύκωμα της αδελφής μου», του είπα δειλά, γιατί ήταν σκυθρωπός και πολύ λυπημένος. Γύρισε πίσω, ζήτησε

μια πένα, πήρε το λεύκωμα. «Τι ηλικία έχει η αδελφή σου;», μου είπε με την πένα στο χέρι. «Τριών χρονών», απάντησα. Και έγραψε στο λεύκωμα:

*Μην ψεύδεστε ποτέ.
Ναπολέων, ειλικρινής σας φίλος.*

Μια τέτοια συμβουλή, σε μια τέτοια στιγμή! Συμφωνείτε, πρίγκιπα...

– Ναι, είναι σημαντικό.

– Εκείνο το χαρτί από το λεύκωμα τοποθετήθηκε μέσα σε τζάμι σε χρυσή κορνίζα· η αδελφή μου το κράτησε όλη της τη ζωή στο σελόνι της σε τιμητική θέση. Πέθανε στη γέννα και μετά... δεν ξέρω τι απέγινε εκείνο το αυτόγραφο... αλλά... Αχ! Θεέ μου, ήδη είναι δύο η ώρα! Πόσο σας καθυστέρησα, πρίγκιπα! Είμαι ασυγχώρητος.

– Αντιθέτως, ψέλλισε ο πρίγκιπας, μ' εντυπωσιάσατε τόσο πολύ και... τελικά... αυτό παρουσίασε τόσο ενδιαφέρον, σας είμαι τόσο ευγνώμων!

Ο στρατηγός έσφιξε ξανά το χέρι του πρίγκιπα, τόσο που τον πόνεσε. Τον κοίταξε με τα αστραφτερά του μάτια με ύφος ανθρώπου που συνήλθε ξαφνικά και στου οποίου το μυαλό πέρασε μια αναπάντεχη σκέψη.

– Πρίγκιπα! είπε. Είστε τόσο καλός, τόσο απλός στο μυαλό, που μου εμπνέετε καμιά φορά οίκτο. Σας θαυμάζω με συγκίνηση. Ω, ο καλός Θεός να σας ευλογεί! Εύχομαι να ανθήσει τελικά η ζωή σας, και να ανθήσει... μέσα στην αγάπη. Η δική μου τέλειωσε! Ω, συγγνώμη, συγγνώμη!

Βγήκε βιαστικά κρύβοντας το πρόσωπο μέσα στα χέρια του. Ο πρίγκιπας δεν μπορούσε να αμφιβάλλει για την ειλικρίνεια της συγκίνησής του. Καταλάβαινε επίσης πως ο γέρος έφυγε μέσα στη μέθη της επιτυχίας του. Αλλά αισθανόταν ωστόσο πως είχε να κάνει μ' έναν από εκείνους τους αλαζόνες που παρόλο ότι ηδονίζονται λέγοντας τα ψέματά τους, γρήγορα τα ξεχνούν κι αυτοί οι ίδιοι, κρατάνε όμως πάντοτε λιγότερο την ενδόμυχη εντύπωση, ακόμη κι όταν φτάσουν στο ανώτατο σημείο του ενθουσιασμού τους, ότι δεν τους πιστεύουν κι ούτε είναι δυνατόν να τους πιστέψουν. Στην κατάσταση

που βρισκόταν τώρα ο γέρος, μπορούσε να συνέλθει, να ντραπεί υπερβολικά και να αισθανθεί προσβεβλημένος επειδή θα υποψιαστεί πως ο πρίγκιπας δείχνει γι' αυτόν υπερβολικό οίκτο. «Μήπως είχα άδικο που τον άφησα να ενθουσιαστεί τόσο;», αναρωτιόταν με ανησυχία. Ξαφνικά δεν κρατήθηκε περισσότερο και ξέσπασε σ' ένα δυνατό γέλιο, που κράτησε περίπου δέκα λεπτά. Κατόπιν έφτασε στο σημείο να κατηγορεί τον εαυτό του γι' αυτό το γέλιο, αλλά μετάνιωσε και κατάλαβε πως δεν υπήρχε λόγος να κατηγορεί τον εαυτό του, γιατί πραγματικά λυπόταν το στρατηγό.

Οι προαισθήσεις του επαληθεύτηκαν. Το ίδιο βράδυ έλαβε ένα σημείωμα, παράξενο, λακωνικό, αλλά αναντίρρητο. Ο στρατηγός τού έκανε γνωστό πως διέκοπτε κάθε σχέση μαζί του για πάντα, πως τον εκτιμάει και του είναι ευγνώμων, αλλά πως από τη δική του μεριά αρνείται να δεχτεί «δείγματα συμπόνιας που εξευτελίζουν την αξιοπρέπεια ενός ανθρώπου, που και χωρίς αυτό είναι κιόλας αρκετά δυστυχής».

Όταν ο πρίγκιπας έμαθε πως ζούσε κλεισμένος στο σπίτι της Νίνας Αλεξάντροβνα, δεν ανησυχούσε σχεδόν καθόλου για λογαριασμό του. Αλλά εμείς το έχουμε ήδη δει, πως ο στρατηγός πήγε και έκανε σιάνδαλο στο σπίτι της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα. Δεν μπορούμε να διηγηθούμε εδώ εκείνο το επεισόδιο με λεπτομέρειες, αλλά ας πούμε με δυο λόγια το αντικείμενο της συνάντησής τους. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, κατ' αρχάς τρομοκρατημένη με τις φαντασιοπληξίες του στρατηγού, αισθάνθηκε αγανάκτηση ακούγοντάς τον να κάνει πικρούς υπαινιγμούς για τον Γάνια. Τον βγάλανε ντροπιασμένο έξω από την πόρτα. Έτσι είχε περάσει τη νύχτα και το πρωί σε μια τέτοια κατάσταση υπερερεθισμού, που έχασε τελειωτικά τα νερά του και βγήκε τρέχοντας στο δρόμο σχεδόν σαν τρελός.

Ο Κόλια δεν καταλάβαινε ακόμη τι έτρεχε, ήλπιζε μάλιστα να συνεφέρει τον πατέρα του μιλώντας του αυστηρά.

– Ε, λοιπόν, πού θα περιπλανηθούμε τώρα; Τι σκέφτεστε στρατηγέ; είπε. Δεν θέλετε να πάτε στου πρίγκιπα, τσακωθήκατε με τον Λέμπεντεβ, δεν έχετε χρήματα, κι εγώ δεν είχα ποτέ· να 'μαστε λοι-

πόν τώρα, καταμεσής του δρόμου, σαν πάνω σ' ένα σωρό από κου-
κιά.*

— Είναι πιο ευχάριστο να είσαι με γυναίκες παρά πάνω στα κου-
κιά, μουρμούρισε ο στρατηγός. Μ' αυτό το... καλαμπούρι είχα κά-
νει μια παρέα αξιωματικών να σκάσουνε στα γέλια... το '44. Ναι, το
χίλια... οϊτακόσια... σαράντα τέσσερα!... Δεν θυμάμαι πια... Ω, μη
μου μιλάς! «Πού είναι η νιότη μου; Πού είναι η δροσιά μου;», όπως
φώναζε... Ποιος το φώναζε αυτό, Κόλια;

— Είναι μια παράθεση κειμένου του Γκόγκολ, στις *Νεκρές Ψυχές*,
μπαμπά, απάντησε ο Κόλια ρίχνοντας στον πατέρα του ένα βλέμμα
ανησυχίας.

— Νεκρές Ψυχές; Α, ναι, νεκρές! Όταν θα με θάψεις, να γράψεις
πάνω στον τάφο μου: «Ενθάδε κείται μια νεκρή ψυχή!». «Η καται-
σχύνη με καταδιώκει παντού!». Ποιος το είπε αυτό, Κόλια;

— Δεν ξέρω, μπαμπά.

— Ο Γεροπιέγκοβ, που λέει δεν υπάρχει! Ο Γιερόσκα Γεροπιέ-
γκοβ!... φώναζε σε τόνο εξαγριωμένο σταματώντας στη μέση του
δρόμου. Και είναι ο γιος μου, ο πραγματικός γιος που με διέψευσε!
Ο Γεροπιέγκοβ που ήταν έντεκα ολόκληρους μήνες ένας αληθινός
αδελφός για μένα και για τον οποίο έκανα εκείνη τη μονομαχία...
Μια μέρα, ο πρίγκιπας Βιγκορέσκι, ο λοχαγός μας, του είπε εκεί που
τα πίναμε: «Γκρίσα, θα ήμουν περίεργος να μάθω, πού τον πήρες το
σταυρό της Αγίας Άννης;». «Στα πεδία των μαχών για την πατρίδα,
να πού τον πήρα!». Εγώ φώναξα: «Μπράβο Γκρίσα!». Ε, λοιπόν, αυ-
τό έγινε η αιτία μιας μονομαχίας! Μετά παντρεύτηκε... τη Μαρία
Πέτροβνα Σου... Σουτούγκινα και σκοτώθηκε αργότερα στο πεδίο
της μάχης... Η σφαίρα χτύπησε στον πολεμικό σταυρό που φορού-
σα στο στήθος μου και τον κτύπησε στο μέτωπο. «Δεν θα το ξεχά-
σω ποτέ!» φώναζε και έπεσε νεκρός. Εγώ... εγώ υπηρέτησα με τιμή,
Κόλια, υπηρέτησα ευγενώς, αλλά η καταισχύνη, «η καταισχύνη με
καταδιώκει παντού!». Η μητέρα σου κι εσύ να ρθείτε στο μνήμα

* Είναι ρωσική παροιμία, που σημαίνει: «βρίσκομαι σε αδιέξοδο».

μου... «Φτωχή Νίνα!». Έτσι την έλεγα παλιά, Κόλια, είναι πολύς καιρός από τότε, τον πρώτο καιρό, κι αυτό της άρεζε πολύ... Νίνα! Νίνα! Τι έκανα, πώς κατέστρεψα τη ζωή σου; Πώς μπορείς να μ' αγαπάς, καρτερική ψυχή; Η μητέρα σου έχει την ψυχή ενός αγγέλου, Κόλια, μ' ακούς; Την ψυχή ενός αγγέλου!

– Το ξέρω, μπαμπά. Αγαπητέ μου πατέρα, ας γυρίσουμε στο σπίτι δίπλα στη μαμά! Ήθελε να τρέξει πίσω μας. Γιατί διστάζετε; Θα έλεγε κανείς πως δεν καταλαβαίνετε... Ε, λοιπόν! Τι έχετε και κλαίτε;

Μα κι ο ίδιος ο Κόλια έκλαιγε και φιλούσε τα χέρια του πατέρα του.

– Μου φιλάς τα χέρια, τα δικά μου!

– Ε, ναι, λοιπόν, ναι, τα δικά σας, τα δικά σας! Τι είναι εκείνο που σας εκπλήσσει; Λοιπόν, γιατί σταματήσατε στη μέση του δρόμου και ουρλιάζετε, εσείς, ένας στρατηγός, ένας άνθρωπος του πολέμου! Ελάτε, πάμε!

– Ο καλός Θεός να σε ευλογεί, αγαπητό μου μικρό, για το σεβασμό που δείχνεις στον κατεστραμμένο γέροντα πατέρα σου, παρ'ότι την καταισχύνη, ναι, την καταισχύνη με την οποία είναι καλυμμένος... Είθε να αποκτήσεις ένα παιδί που να σου μοιάζει... ο βασιλιάς της Ρώμης... Ω, «η κατάρα μου να βρίσκεται πάνω σ' αυτό το σπίτι!».

– Μα τι συμβαίνει, λοιπόν; φώναζε ο Κόλια με παραφορά. Τι έγινε; Γιατί δεν θέλετε να ξαναγυρίσετε στο σπίτι; Χάσατε το λογικό σας;

– Θα σου εξηγήσω, θα σου εξηγήσω... Θα σου τα πω όλα· μη φωνάζεις, θα μας ακούσουν... Ω, τι αηδία, τι θλίψη που αισθάνομαι! «Παραμμένα μου, πού είναι ο τάφος σου;». Ποιος το είπε αυτό, Κόλια;

– Δεν ξέρω, δεν ξέρω ποιος μπορεί να το είπε αυτό. Ας πάμε αμέσως στο σπίτι, αμέσως! Θα σπάσω τον Γάνια στο ξύλο, αν χρειαστεί. Αλλά πού πάτε πάλι;

Ο στρατηγός τον τραβούσε προς το χαγιάτι ενός γειτονικού σπιτιού.

– Πού πηγαίνετε; Αυτό το σπίτι δεν είναι το δικό μας!

Ο στρατηγός κάθισε στα σκαλοπάτια και τραβούσε από το χέρι τον Κόλια να καθίσει δίπλα του.

– Σκύψε, σκύψε! Θα σου τα πω όλα, μουρμούρισε. Ντροπή..., σκύψε..., σκύψε τ' αυτί σου..., θα σου τα πω όλα στ' αυτί...

– Μα τι έχετε; φώναξε ο Κόλια τρομαγμένος, αλλά σκύβοντας ωστόσο ν' ακούσει...

– Ο βασιλιάς της Ρώμης..., πρόφερε ο στρατηγός που φαινόταν κι αυτός να τρέμει ολόκληρος.

– Ποιος; Τι σας έπιασε λοιπόν και μιλάτε συνέχεια γι' αυτόν το βασιλιά της Ρώμης;... Τι σημαίνει αυτό;

– Εγώ..., εγώ..., ψέλλισε ξανά ο στρατηγός ενώ γαντζωνόταν όλο και πιο δυνατά από τον ώμο του «μικρού του». Εγώ... θέλω..., εγώ θέλω όλα..., η Μαρία, η Μαρία... Πέτροβνα Σου... Σου... Σου...

Ο Κόλια ελευθερώθηκε από το αγκάλιασμά του, τον έπιασε από τους ώμους και τον κοίταξε με έκπληξη. Ο γέροντας είχε γίνει κατακόκκινος, τα χείλη του έτρεμαν και ελαφροί σπασμοί περνούσαν από το πρόσωπό του. Ξαφνικά έγειρε και άρχισε να πέφτει σιγά σιγά στα χέρια του Κόλια.

– Μια προσβολή αποπληξίας! φώναξε ο Κόλια μεγαλόφωνα μέσα στο δρόμο.

Κατάλαβε επιτέλους τι συνέβαινε πραγματικά.

V

Για να λέμε την αλήθεια, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, μιλώντας με τον αδελφό της, είχε υπερβάλει λίγο την ακρίβεια των πληροφοριών της για τους αρραβώνες του πρίγκιπα με την Αγλαΐα Επάντσινα. Ίσως, ως οξυδερκής γυναίκα που ήταν, να είχε μαντέψει εκείνο που έπρεπε να συμβεί στο προσεχές μέλλον. Ίσως ακόμη να είχε πεισμώσει, βλέποντας να γίνεται άφαντο ένα όνειρο (το οποίο ούτε αυτή η ίδια στην πραγματικότητα δεν το είχε πιστέψει), δεν μπόρεσε να στερηθεί την ικανοποίηση, ως άνθρωπος που ήταν, να μεγαλώσει αυτήν τη συμφορά και να χύσει μια καινούργια σταγόνα φαρμάκι στην καρδιά του αδελφού της, αν και είχε γι' αυτόν μια ειλικρινή αγάπη και συμπάθεια. Όπως και να 'ταν, δεν μπορούσε να είχε πάρει από τις φίλες της, τις δεσποινίδες Επάντσιν, τόσο ακριβείς πληροφορίες· είχε ακούσει μονάχα υπαινιγμούς, μισόλογα, αποσιωπήσεις, ανιγμάτα. Ίσως ακόμη, οι αδελφές της Αγλαΐας να είχαν σκοπίμως κάτι περισσότερο, για να ψαρέψουν κι αυτές τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα. Τέλος, δεν ήταν καθόλου απίθανο να είχαν υποχωρήσει στη γυναικεία ευχαρίστηση να πειράζουν λίγο τη φίλη τους, έστω κι αν ήταν μια παιδική φίλη. Δεν μπορούσαν να μην είχαν καταλάβει έστω και λίγα πράγματα για τις προθέσεις της νεαρής γυναίκας.

Από την άλλη μεριά, ο πρίγκιπας ήταν ίσως κι αυτός μέσα στην πλάνη, αν και δεν έλεγε ψέματα όταν διαβεβαίωνε τον Λέμπεντεβ πως δεν είχε τίποτε να του ανακοινώσει και πως τίποτε το ιδιαίτερο δεν είχε συμβεί στη ζωή του. Πραγματικά, καθένas βρισκόταν μπροστά σ' ένα παράξενο φαινόμενο: τίποτε δεν είχε γίνει, κι όμως σαν να είχε γίνει κάτι το πολύ σημαντικό. Είναι αυτό που είχε μαντέψει η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, παρκαινημένη από το αλάνθαστο γυναικείο της ένστικτο.

Είναι, εντούτοις, πολύ δύσκολο να εξηγήσει κανείς με τη λογική,

πώς όλα τα μέλη της οικογένειας Επάντσιν είχαν την ίδια στιγμή την κοινή σκέψη, πως ένα κεφαλαιώδες γεγονός είχε συμβεί στη ζωή της Αγλαΐας και πως αποφασίζεται η τύχη της. Αλλά, από τη στιγμή που τους πέρασε αυτή η σκέψη από το μυαλό, όλοι συμφώνησαν αμέσως ότι από καιρό είχαν προσέξει και πρόβλεψαν ολοκάθαρα ένα ενδεχόμενο, που προήλθε προφανώς από το επεισόδιο του «φτωχού ιππότη» και από πιο πριν μάλιστα· μόνον που δεν ήθελαν να πιστέψουν σε μια τέτοια ανοησία.

Αυτό ακριβώς διαβεβαίωναν οι αδελφές της Αγλαΐας. Βέβαια, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα όλα τα είχε μαντέψει και όλα τα είχε καταλάβει πιο μπροστά από τους άλλους· τώρα «η καρδιά της σφιγγόταν». Μα όπως και να 'ταν, η σκέψη πως θα έκανε γαμπρό της τον πρίγκιπα, δεν της άρεσε καθόλου, ιδιαίτερα γιατί αυτή η σκέψη την έκανε να τα χάνει. Υπήρχε εδώ ένα πρόβλημα που έπρεπε να λυθεί αμέσως, γιατί αυτό το πρόβλημα, η δυστυχημένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα όχι μόνο δεν μπορούσε να το λύσει, αλλά δεν μπορούσε ούτε να το θέσει μπροστά της με σαφήνεια. Η περίπτωση ήταν λεπτή: «Ο πρίγκιπας είναι καλός ή όχι; Είναι καλά όλα αυτά ή δεν είναι καλά; Εάν δεν είναι καλά (πράγμα αναμφισβήτητο), ποια ήταν η αιτία; Εάν είναι καλά (πράγμα που ήταν εξίσου πιθανό) σε τι βασίζεται για να το κρίνει κανείς έτσι;».

Ο αρχηγός της οικογένειας, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, άρχισε, εννοείται, να εκδηλώνει την έκπληξή του, μετά ομολόγησε πως «πραγματικά, κι αυτός επίσης κάτι τέτοιο υποπτευόταν όλον αυτόν τον καιρό, ώρες ώρες μάλιστα σαν να του φαινόταν πως το βλέπει καθαρά». Αισθανόμενος να πέφτει πάνω του το αυστηρό βλέμμα της γυναίκας του, σώπασε· αλλά αυτό έγινε μόνο το πρωί, γιατί το βράδυ, όταν βρέθηκε μόνος μαζί της, άρχισε ξαφνικά να μιλάει. Δικαιονόμει· τότε, με μια κάποια θρασύτητα, ορισμένες σκέψεις αρχικά παράξενες: «Τελικά, περί τίνος πρόκειται;... (παύση). Φυσικά, όλα αυτά είναι πολύ παράξενα, εάν ωστόσο είναι αλήθεια, και δεν θέλω καθόλου να το συζητήσω αλλά... (καινούργια παύση). Από την άλλη μεριά, αν καλοκοιτάξουμε το πράγμα, ο πρίγκιπας είναι ένα εξαιρετικό παλικάρι, μα την πίστη μου! Και... και, βλέπουμε, έχει ένα όνομα που αρ-

μόζει στην οικογένειά μας· όλα αυτά θα μπορούσαν να εξυψώσουν το ανυπόληπτο όνομα της γενιάς μας στα μάτια του κόσμου, και κατὰ κάποιον τρόπο, φυσικά αν το κοιτάξει κανείς απ' αυτήν την άποψη, γιατί... Τελικά, ο κόσμος, ο κόσμος είναι κόσμος. Και μετά, ύστερα απ' αυτό, ο πρίγκιπας δεν είναι χωρίς περιουσία, έστω και αν η περιουσία του δεν είναι τόσο σημαντική. Έχει... και... και...».

Εκεί ακριβώς ο Ιβάν Φιοντόροβιτς σταμάτησε απότομα. Ακούγοντας τον τρόπο με τον οποίο μιλούσε ο σύζυγός της, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έγινε έξω φρενών. Στα μάτια της όλα όσα γίνονταν ήταν «μια ασυγχώρητη βλακεία και μάλιστα εγκληματική, μια φαντασμαγορία παράλογη και αδέξια». Κατ' αρχάς «αυτός ο πρίγκιπας είναι ένας άρρωστος, ένας ηλίθιος· μετά είναι ένας βλάκας που δεν γνωρίζει τον κόσμο και δεν είναι ικανός να κρατήσει τη θέση του· σε ποιον να τον παρουσιάσεις; Πού να τον οδηγήσεις; Είναι ένας απρεπής δημοκράτης, που δεν έχει τον παραμικρότερο βαθμό και μετά... τι θα έλεγε η Μπιελκόνσκι; Είναι αυτός ο άντρας που ονειρευόμασταν για την Αγγλία;». Αυτό το τελευταίο επιχείρημα ήταν φυσικά και το πιο αποφασιστικό. Η μητρική της καρδιά μάτωσε και έφριττε σ' αυτήν τη σκέψη που της έλουζε με δάκρυα τα μάτια, αν και την ίδια στιγμή, από την ίδια καρδιά μια φωνή ξεπεταγόταν που της έλεγε: «Και τι του λείπει του πρίγκιπα για να μην είναι ο γαμπρός που σας χρειάζεται;». Αυτές οι αντιρρήσεις της συνειδησής της ήταν που έδιναν στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα περισσότερες έγνοιες.

Οι αδελφές της Αγγλαΐας δεν έβλεπαν με άσχημο μάτι αυτό το σχέδιο του γάμου με τον πρίγκιπα· δεν έβρισκαν μάλιστα τίποτε το τόσο παράξενο· με δυο λόγια, θα μπορούσαν να πάρουν ξαφνικά το μέρος του, εάν δεν είχαν υποσχεθεί να μη μιλήσουν. Όλη η οικογένεια το είχε παρατηρήσει και το ήξερε θετικά πως όσο πιο επίμονες γίνονταν οι αντιρρήσεις της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα σχετικά μ' ένα γενικό και αμφισβητούμενο οικογενειακό ζήτημα, τόσο θα μπορούσε κανείς να προβλέψει πως ίσως να είχε αρχίσει κιόλας να συμφωνεί σ' αυτό το ζήτημα.

Η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα δεν μπορούσε να σωπάσει εντελώς. Η

μητέρα της, έχοντάς την διορίσει από καιρό συμβουλάτορά της, απευθυνόταν συνέχεια σ' αυτήν για να της πει τη γνώμη της και κυρίως τις αναμνήσεις της: «Πώς έχουν φτάσει ως εκεί τα πράγματα; Γιατί κανένας δεν είδε τίποτε; Γιατί δεν μίλησαν γι' αυτό; Τι σήμαινε εκείνο το απαίσιο αστείο του “φτωχού ιππότη”; Γιατί αυτή μόνη, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ήταν καταδικασμένη να βασανίζεται για όλους, να τα παρατηρεί όλα, να τα μαντεύει όλα, όταν όλοι οι άλλοι δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να χάζουν μύγες;» κτλ. κτλ.

Η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα κατ' αρχάς ήταν επιφυλακτική και ευχαριστήθηκε παρατηρώντας πως ήταν σωστή η γνώμη του πατέρα της, όταν αυτός έλεγε πως ο γάμος ενός πρίγκιπα Μίσκιν με μια δεσποινίδα Επάντσιν θα μπορούσε να είναι ικανοποιητικός στα μάτια του κόσμου. Λίγο λίγο πήρε θάρρος και έφτασε στο σημείο να προσθέσει πως ο πρίγκιπας δεν ήταν καθόλου ένα «χαζοπούλι» και δεν ήταν ποτέ του τέτοιος· όσο για την κοινωνική του θέση, κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει σε τι πάνω θα κρινόταν ύστερα από μερικά χρόνια, η σημασία ενός καθωσπρέπει ανθρώπου στη Ρωσία, με τις επιτυχίες στην υπηρεσία ή με κάτι άλλο. Σ' όλα αυτά η μαμά απάντησε αμέσως, ορθά κοφτά, πως η Αλεξάνδρα «ήταν μια χειραφετημένη και πως αιτία είναι το καταραμένο γυναικείο ζήτημα». Μισή ώρα αργότερα, έφυγε για την πόλη και από εκεί για το νησί Κάμενι Όστροβ, όπου θα συναντούσε την Μπιελκόνσκι που, λες και είχε γίνει επίτηδες, ήταν στην Πετρούπολη για λίγο καιρό όμως. Η Μπιελκόνσκι ήταν η νονά της Αγλαΐας.

Αυτή η «γριά κυρία» άκουσε όλες τις πυρετώδεις και απελπισμένες εκμυστηρεύσεις της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα, αλλά για τίποτε στον κόσμο δεν συγκινήθηκε από τα μητρικά δάκρυα και τις αγωνίες της επισκέπτριάς· την κοίταζε με ύφος ειρωνικό. Ο χαρακτήρας της ήταν πολύ δεσποτικός, δεν μπορούσε να ανεχτεί την ισότητα ακόμη και με πρόσωπα που ήταν δεμένη μάλιστα με φίλια πολλών ετών. Ακόμη και τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα την μεταχειριζότανε σαν προστατευομένη της, όπως έκανε τριάντα πέντε χρόνια, και δεν μπορούσε να συνηθίσει στα απότομα φερσίματά της και στην ανεξαρτησία της. Παρατήρησε, μεταξύ των άλλων, πως «αυτές οι κυρίες φαί-

νονταν, όπως πάντοτε, να εξογιώνουν τα πράγματα και να βλέπουν μια μύγα σαν ελέφαντα». Όσο κι αν προσπαθούσε να τεντώσει τ' αυτιά της, δεν μπορούσε να πειστεί πως ένα σοβαρό γεγονός συνέβη πράγματι στο σπίτι τους· δεν θα ήταν καλύτερα να περιμένουν και να δουν τι θα γίνει; Ο πρίγκιπας, κατά τη γνώμη της, ήταν «ένας νέος άνθρωπος πολύ σεμνός, αν και άρρωστος, παρ'άξενος και υπερβολικά ασήμαντος. Το χειρότερο ήταν πως συντηρούσε ανοιχτά μια ερωμένη». Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κατάλαβε πολύ καλά πως η Μπιελκόνσκι ήταν θυμωμένη για την αποτυχία του Ευγένιου Παύλοβιτς, τον οποίο αυτή είχε συστήσει.

Γύρισε στο Παυλόβσκι ακόμη πιο νευριασμένη απ' ό,τι ήταν όταν έφυγε και το έδειξε αμέσως στους δικούς της, λέγοντας πως «είχαν χάσει τα μυαλά τους», πως κανένας δεν κάνει τις δουλειές του μ' αυτόν εδώ τον τρόπο και πως δεν το έβλεπε αυτό παρά μονάχα στη δική της την οικογένεια. «Γιατί αυτή η βιασύνη; Τι έγινε; Όσο κι αν ψάχνω, δεν μπορώ να συμπεράνω πως πραγματικά έχει γίνει κάτι! Περιμένετε για να δούμε τα γεγονότα. Πολλά πράγματα μπορούν να περνούν από το μυαλό του Ιβάν Φιοντόροβιτς! Μπορούμε να κάνουμε ελέφαντα μια μύγα;» κτλ. κτλ.

Το συμπέρασμα ήταν πως έπρεπε να ηρεμήσουν, να αντιμετωπίσουν ψυχραιμα την κατάσταση και να περιμένουν. Αλλά, αλίμονο! Η ηρεμία δεν διήρκεσε ούτε δέκα λεπτά. Η διήγηση γι' αυτό που είχε γίνει όσο έλειπε η μητέρα στο νησί Κάμενι Όστροβ, έδωσε το πρώτο πλήγμα. (Η επίσκεψη της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα στην πριγκίπισσα Μπιελκόνσκι είχε γίνει το άλλο πρωί, ύστερα από εκείνο το βράδυ που ο πρίγκιπας είχε έρθει περασμένα μεσάνυχτα νομίζοντας πως είναι η ώρα δέκα). Κάνοντας πυρετώδεις ερωτήσεις επάνω σ' αυτό το θέμα, οι αδελφές της Αγλαΐας απαντούσαν στη μητέρα τους με πολλές λεπτομέρειες. Άρχισαν λέγοντας πως «δεν είχε γίνει τίποτε το εξαιρετικό»· είχε έρθει ο πρίγκιπας, η Αγλαΐα τον έκανε να περιμένει μισή ώρα πριν κατεβεί· μετά, μόλις μπήκε, του πρότεινε να παίξουν μια παρτίδα σκάκι· ο πρίγκιπας δεν γνώριζε τίποτε απ' αυτό το παιχνίδι, δεν ήξερε να κουνήσει τα πιόνια· καταχαρούμενη απ' την επιτυχία της η Αγλαΐα τον ντρόπιασε γι' αυτή του την άγνοια και γε-

λούσε τόσο πολύ μαζί του, που ήταν να τον βλέπεις και να τον λυπάσαι. Μετά του πρότεινε να παίξουν χαρτιά, να παίξουν «τους τρελούς». Αλλά αυτήν τη φορά έγινε το αντίθετο· ο πρίγκιπας ήταν τόσο δυνατός σ' εκείνο το παιχνίδι, που έπαιζε σαν... σαν ένας καθηγητής. Έπαιζε με αληθινή μαεστρία. Η Αγλαΐα λυπήθηκε πολύ, αλλάζε τα χαρτιά, τον έλεβε, αλλά αυτός τη νικούσε σε κάθε παρτίδα. Τη νίκησε πέντε φορές. Αυτή θύμωσε τόσο πολύ, που δεν ήξερε πια τι έκανε και άρχισε να λέει στον πρίγκιπα λέξεις τόσο δηκτικές και τόσο αυθάδεις, που αυτός σταμάτησε να γελάει και έγινε μάλιστα κατάχλομος ακούγοντάς την να του λέει πως «δεν θα ξαναπατήσει πια το πόδι της μέσα σ' αυτό το δωμάτιο όσο θα είναι αυτός εκεί, και πως ήταν μεγάλο θράσος από μέρους του να έρχεται να τις δει και μάλιστα μεσάνυχτα μετά απ' όλα όσα έγιναν». Τότε βγήκε από το δωμάτιο χτυπώντας πίσω της την πόρτα. Ο πρίγκιπας έφυγε σαν να 'φευγε από κηδεία, παρ' όλα τα καλά λόγια που του είπαν οι δύο αδελφές της Αγλαΐας.

Ένα τέταρτο μετά την αναχώρησή του, η Αγλαΐα κατέβηκε από το πάνω πάτωμα στη βεράντα· η βιασύνη της ήταν τέτοια, που δεν είχε προλάβει να σκουπίσει τα μάτια της που είχαν ακόμη δάκρυα. Έτρεξε γιατί είχε έρθει ο Κόλια, φέρονοντας ένα σκαντζόχοιρο· όλοι έτρεξαν να δουν το μικρό ζώο· σε μια ερώτηση ο Κόλια τούς εξήγησε πως δεν ήταν δικός του αλλά του φίλου του Κόστια Λέμπεντεβ, ενός άλλου μαθητή του γυμνασίου, και πως τον είχαν αγοράσει μαζί μ' ένα τσεκούρι από έναν χωρικό που είχαν ανταμώσει στο δρόμο. Ο Κόστια είχε μείνει έξω γιατί δεν τολμούσε να μπει κρατώντας το τσεκούρι. Ο χωρικός στην αρχή ήθελε να τους πουλήσει μόνον το σκαντζόχοιρο και τους ζήτησε γι' αυτόν πενήντα καπίκια, αλλά τον έπεισαν να τους πουλήσει και το τσεκούρι, γιατί μπορούσε να τους ήταν χρήσιμο και τους άρεσε πολύ.

Η Αγλαΐα άρχισε να παρακαλάει τον Κόλια να της πουλήσει το σκαντζόχοιρο αμέσως· επέμενε τόσο που έφτασε να τον ονομάσει «αγαπημένη Κόλια». Αυτός αρνιόταν πολλή ώρα, αλλά στο τέλος, μη μπορώντας να αντέξει, κάλεσε τον Κόστια Λέμπεντεβ που μπήκε με το τσεκούρι στο χέρι, με ύφος ντροπαλό. Τότε είπαν ξαφνικά πως ο

σκαντζόχοιρος δεν ήταν καθόλου δικός τους, αλλά ήταν ενός τρίτου μαθητή, του Πέτροβ, που τους είχε δώσει λίγα λεφτά για να αγοράσουν την *Ιστορία* του Σλόσερ, από έναν τέταρτο μαθητή, ο οποίος έχοντας ανάγκη από λεφτά, την πουλούσε σε χαμηλή τιμή. Πηγαίνοντας να αγοράσουν εκείνο το βιβλίο, στο δρόμο μπήκαν στον πειρασμό και αγόρασαν το σκαντζόχοιρο αντί να αγοράσουν την *Ιστορία* του Σλόσερ, και επομένως κι ο σκαντζόχοιρος και το τσεκούρι ανήκαν στον Πέτροβ. Αλλά η Αγλαΐα επέμενε με τόσο πείσμα, που στο τέλος το πήραν απόφαση και της πούλησαν το σκαντζόχοιρο. Αμέσως μόλις τον πήρε στην κατοχή της, τον τοποθέτησε, με τη βοήθεια του Κόλια, μέσα σ' ένα πλεγμένο καλαθάκι, το σκέπασε με μια πετσέτα και παρακάλεσε τον Κόλια να το πάει εκ μέρους της, χωρίς καθυστέρηση, στο σπίτι του πρίγκιπα, παρακαλώντας τον να δεχτεί αυτό το δώρο «ως ένδειξη της πιο βαθιά της εκτίμησης». Ο Κόλια δέχτηκε με χαρά αυτήν την παραγγελία και υποσχέθηκε να το πάει αμέσως, αλλά έσπευσε να τη ρωτήσει τι σήμαινε αυτό το δώρο και τι έμβλημα ήταν ο σκαντζόχοιρος. Η Αγλαΐα τού απάντησε πως αυτό δεν ήταν δική του δουλειά. Αυτός τής απάντησε γρήγορα πως ένα παρόμοιο δώρο έκρυβε μια αλληγορία. Η Αγλαΐα θύμωσε και του είπε πως ήταν ένα παλιόπαιδο και τίποτε περισσότερο. Ο Κόλια τής απάντησε αμέσως πως εάν δεν σεβόταν στο πρόσωπό της τη γυναίκα και τις φεμινιστικές του αρχές, θα της έδειχνε αμέσως πως ξέρει να απαντάει σε παρόμοιες προσβολές. Τέλος, πήρε με πολύ ενθουσιασμό το σκαντζόχοιρο για να τον πάει στο σπίτι του πρίγκιπα, ενώ ο Κόστια Λέμπεντεβ τον ακολουθούσε. Η Αγλαΐα δεν του κράτησε κακία· βλέποντάς τον να κουνάει πολύ δυνατά το καλαθάκι, του φώναζε από τη βεράντα: «Μικρέ μου Κόλια, σας παρακαλώ, κρατάτε το καλά μη σας πέσει!». Ο Κόλια δεν φαινόταν να θυμάται περισσότερο ότι πριν λίγο είχαν καβγαδίσει· σταμάτησε για να της απαντήσει με την πιο μεγάλη του προθυμία. «Όχι, δεν θα το αφήσω να μου πέσει, Αγλαΐα Ιβάνοβνα, να είστε ήσυχη!» και έφυγε τρέχοντας. Η Αγλαΐα άρχισε να γελάει δυνατά και μπήκε τρέχοντας στο δωμάτιό της· ήταν τρομερά ευχαριστημένη και κράτησε αυτήν την εύθυμη διάθεσή της όλη την υπόλοιπη μέρα.

Αυτά τα νέα αναστάτωσαν τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Και για ποιο λόγο, θα 'λεγε κανείς; Αλλά τέτοια ήταν η κατάσταση της που την έκανε να βλέπει τα πράγματα διαφορετικά. Η ανησυχία της είχε φτάσει στο έπακρο, και η αιτία ήταν εκείνος ο σκαντζόχοιρος. Τι σήμαινε; Τι το συνθηματικό υπήρχε σ' αυτόν; Ποιο ήταν το υπονοούμενο; Τι ήθελε να πει; Ήταν ένα τηλεγράφημα; Ο καημένος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, ο οποίος έτυχε και βρίσκεται παρών κατά την ανάκριση των κοριτσιών του, με την απάντησή του κατόρθωσε να την κάνει έξω φρενών. Γι' αυτόν δεν υπήρχε κανένα συνθηματικό τηλεγράφημα. «Το πιο απλό, είπε, είναι να σιέφτηκε πως ένας σκαντζόχοιρος είναι ένας σκαντζόχοιρος και τίποτε περισσότερο. Ίσως είναι επίσης ένα σύμβολο φιλίας, η λήθη των προσβολών και η συμφιλίωση, με δυο λόγια ένα αστείο, σε γενικές γραμμές αθώο και που πρέπει να της συγχωρηθεί».

Ας παρατηρήσουμε, μέσα σε παρένθεση, ότι ο στρατηγός δεν είχε πέσει καθόλου έξω. Γυρίζοντας σπίτι του χλευασμένος και διωγμένος από την Αγγλία, ο πρίγκιπας αφέθηκε εδώ και μισή ώρα στην πιο σκοτεινή απελπισία, όταν είδε ξαφνικά να εμφανίζεται ο Κόλια με το σκαντζόχοιρο. Αμέσως ο ουρανός ξαστέρωσε μπροστά στα μάτια του· θα έλεγε κανείς πως ξαναγυρνούσε στη ζωή. Ρωτούσε τον Κόλια, κρεμόταν από τα χείλη του, κάνοντάς του δέκα φορές την ίδια ερώτηση, γελώντας σαν ένα παιδί και σφίγγοντας τα χέρια των δύο παιδιών που γελούσαν κι αυτά επίσης και τον κοίταζαν με χαρά. Το συμπέρασμα ήταν ένα: η Αγγλία τον συγχωρούσε και του επιτρέπεται να ξαναπάει σπίτι της και μάλιστα το ίδιο βράδυ· αυτό δεν ήταν μονάχα το κυριότερο, ήταν το παν.

— Πόσο είμαστε ακόμη παιδιά, Κόλια! Και... και... πόσο ωραίο είναι να είσαι παιδί! φώναζε τέλος χαρούμενος.

— Είναι, απλούστατα, ερωτευμένη μαζί σας, πρίγκιπα, αυτό είναι όλο, απάντησε ο Κόλια με ύφος αυθεντικό και σπουδαίο.

Ο πρίγκιπας κοκκίνισε, αλλά αυτήν τη φορά δεν έβγαλε λέξη. Ο Κόλια άρχισε να γελάει και να χτυπάει τα χέρια. Μέσα σ' ένα λεπτό άρχισε και ο πρίγκιπας να γελάει κι από εκείνη τη στιγμή μέχρι το βράδυ κοίταζε το ρολόι του κάθε πέντε λεπτά, για να δει πόση ώρα

είχε περάσει και πόση έμενε ακόμη για να περιμένει.

Η κακόκεφη διάθεση όμως είχε υπερισχύσει στο σπίτι της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα· δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί άλλο και ξέσπασε σε μια νευρική κρίση. Παρ' όλες τις αντιρρήσεις του συζύγου της και των κοριτσιών της, έστειλε αμέσως να φωνάξουν την Αγλαΐα για να της κάνει μια τελευταία ερώτηση και να έχει μια απάντηση καθαρή και αποφασιστική. «Πρέπει να τελειώνουμε μια για πάντα, ξεκαθαρίζοντας αυτήν την υπόθεση και να μην ξαναγίνει πια λόγος! Αλλιώς, πρόσθεσε, δεν θα μπορέσω να ζήσω ως το βράδυ!». Και τότε μονάχα κατάλαβαν σε ποια πλοκή είχαν φτάσει τα πράγματα. Ήταν αδύνατο να πάρεις από την Αγλαΐα έστω και μία λέξη· προσποιήθηκε μια βαθιά έκπληξη, έναν τόνο αγανάκτησης, μετά άρχισε να γελάει δυνατά και να κοροϊδεύει τον πρίγκιπα, όπως και όλους αυτούς που τη ρωτούσαν. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πήγε να ξαπλώσει και δεν ξαναβγήκε παρ' μονάχα για το τσάι, την ώρα που υπολόγιζε πως θα 'ρχόταν ο πρίγκιπας. Σπάραζε από συγκίνηση περιμένοντάς τον, κι όταν ήρθε παραλίγο να την πιάσει υστερία.

Όσο για τον πρίγκιπα, μπήκε με ύφος δειλό, όπως κάποιος που προχωράει ψηλαφώντας· είχε ένα παράξενο χαμόγελο κοιτάζοντας όλα τα παρόντα πρόσωπα και φαινόταν να τους ρωτάει γιατί η Αγλαΐα δεν ήταν εκεί. Είχε μείνει κατάπληκτος παρατηρώντας πως έλειπε η νεαρή κοπέλα. Εκείνο το βράδυ δεν υπήρχε κανένας ξένος, ήταν μονάχα τα μέλη της οικογένειας. Ο πρίγκιπας Σ. είχε μείνει στην Πετρούπολη, όπου τον κρατούσαν οι συνεχείς υποθέσεις σχετικά με το θάνατο του θείου του Ευγένιου Παύλοβιτς. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα λυπόταν για την απουσία του. «Θα έβρισκε βέβαια κάτι να πει αν ήταν εδώ!». Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς καθόταν εξαιρετικά σκεπτικός. Οι αδελφές της Αγλαΐας ήταν σοβαρές και σώπαιναν, λες και το 'καναν επίτηδες. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν ήξερε πώς ν' αρχίσει τη συζήτηση. Τέλος, απαλλάχτηκε από την αγανάκτησή της, βρίζοντας τους σιδηροδρόμους και κοίταξε τον πρίγκιπα προκλητικά.

Αλίμονο! Η Αγλαΐα δεν ερχόταν και ο πρίγκιπας αισθανόταν σαν χαμένος. Σαστισμένος και μουρμουρίζοντας επιχείρησε να εξηγήσει

τη σκέψη του πως θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να καλυτερεύσουν το σιδηροδρομικό δίκτυο, αλλά η Αδελαΐδα γέλασε ξαφνικά και ο πρίγκιπας ξανασώπασε σαστισμένος. Εκείνη τη στιγμή μπήκε η Αγλαΐα με ύφος ήρεμο και σοβαρό. Έκανε μια υπόκλιση με όλους τους τύπους στον πρίγκιπα και πήγε και κάθισε θριαμβευτικά στο εμφανέστερο μέρος, δίπλα στο στρογγυλό τραπέζι. Κοίταζε τον πρίγκιπα με βλέμμα ερωτηματικό. Όλοι τότε κατάλαβαν πως η στιγμή είχε φτάσει για να διαλυθούν οι παρεξηγήσεις.

– Πήρατε το σκαντζόχοιρό μου; ρώτησε με ύφος βέβαιο και σχεδόν στυφό.

– Ναι, απάντησε ο πρίγκιπας κοκκινίζοντας και ενώ αισθανόταν ότι έσβηνε.

– Εξηγήστε μας αμέσως τι σκέφτεστε. Είναι απαραίτητο για την ψυχική ηρεμία της μαμάς και όλης της οικογενείας μας.

– Άκουσε, Αγλαΐα!... έκανε ξαφνικά ο στρατηγός με ανησυχία.

– Αυτό ξεπερνάει κάθε όριο! υπερτίμησε αμέσως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με μια έκφραση τρόμου.

– Δεν υπερβαίνει κανένα όριο, μαμά, απάντησε αμέσως η νεαρή κοπέλα. Έστειλα σήμερα έναν σκαντζόχοιρο στον πρίγκιπα και επιθυμώ να ξέρω τη γνώμη του. Σας ακούω, πρίγκιπα.

– Ποια γνώμη μου, Αγλαΐα Ιβάνοβνα;

– Μα... για το σκαντζόχοιρο.

– Δηλαδή... θέλετε να πείτε, Αγλαΐα Ιβάνοβνα, πως επιθυμείτε να μάθετε πώς τον δέχτηκα... το σκαντζόχοιρο... ή για να το πω καλύτερα, πώς δέχτηκα... αυτό το δώρο... του σκαντζόχοιρου; σ' αυτήν την περίπτωση, υποθέτω... ότι με δυο λόγια...

Του κόπηκε η αναπνοή και σώπασε.

– Ε, λοιπόν, δεν μας είπατε και πολλά πράγματα! είπε η Αγλαΐα μετά από πέντε δευτερόλεπτα. Καλά, ας αφήσουμε κατά μέρος το σκαντζόχοιρο. Αλλά, είμαι πολύ χαρούμενη που μπορώ επιτέλους να βάλω ένα τέλος σ' όλες τις παρεξηγήσεις που έχουν μαζευτεί. Επιτρέψτε μου, πρίγκιπα, να μάθω από σας τον ίδιο, αν έχετε ή όχι την πρόθεση να με ζητήσετε σε γάμο.

– Ω! Θεέ μου! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε και έκανε μια κίνηση οπισθοχώρησης. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς ήταν σαν απολιθωμένος. Οι δύο αδελφές της Αγλαΐας έσμιζαν τα φρύδια.

– Μην ψεύδεστε, πρίγκιπα, πείτε την αλήθεια! Εξαιτίας σας με ενοχλούν με παράξενες ερωτήσεις. Αυτές οι ανακρίσεις θα έχουν βέβαια κάποια βάση. Μιλήστε!

– Δεν σας ζήτησα σε γάμο, Αγλαΐα Ιβάνοβνα, απάντησε ο πρίγκιπα ζωηρεύοντας ξαφνικά, αλλά... ξέρετε κι εσείς η ίδια, πόσο πολύ σας αγαπώ και πόση εμπιστοσύνη σάς έχω... ακόμη κι αυτή τη στιγμή...

– Σας έκανα μια ερώτηση: ζητάτε το χέρι μου, ναι ή όχι;

– Το ζητώ, απάντησε αυτός με σβησμένη φωνή.

Όλοι έκαναν μια κίνηση.

– Δεν είναι έτσι ακριβώς τα πράγματα, αγαπητέ μου φίλε, πρόσφερε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς φοβερά ταραγμένος. Είναι... είναι σχεδόν αδύνατο, εάν είναι έτσι Αγλαΐτσα... Συγχωρέστε με, πρίγκιπα, συγχωρέστε με, καλέ μου φίλε! Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! πρόσθεσε φωνάζοντας τη γυναίκα του για να τον βοηθήσει, θα έπρεπε... να εμβριθύνουμε...

– Το αρνούμαι, το αρνούμαι! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κουνώντας τα χέρια της.

– Επιτρέψτε μου, μαμά, να πω κι εγώ κάτι· νομίζω πως αφορά κι εμένα αυτή η υπόθεση· πρόκειται για μια κρίσιμη στιγμή της ύπαρξής μου (αυτήν ακριβώς την έκφραση χρησιμοποίησε η Αγλαΐα). Θέλω να μάθω κι εγώ η ίδια περί τίνος πρόκειται κι εξάλλου είμαι πολύ χαρούμενη να σας έχω όλους μάρτυρες... Αφήστε με λοιπόν να σας ρωτήσω, πρίγκιπα, με ποιον τρόπο λογαριάζετε να εξασφαλίσετε την ευτυχία μου εάν «τρέφετε τέτοιες προθέσεις»;

– Πραγματικά δεν ξέρω πώς να σας απαντήσω, Αγλαΐα Ιβάνοβνα... τι απάντηση μπορεί να δώσει κανείς σε παρόμοια ερώτηση; Και μετά... είναι απολύτως απαραίτητο;

– Μου φαίνεστε ταραγμένος και σαστισμένος· ξεκουραστείτε μια στιγμή και συγκεντρώστε τις δυνάμεις σας, πιέστε ένα ποτήρι νερό· άλλωστε θα σας φέρουν σε λίγο το τσάι.

– Σας αγαπώ, Αγλαΐα Ιβάνοβνα, σας αγαπώ πολύ· μονάχα εσάς αγαπώ και... μην αστείνευστε, σας παρακαλώ· σας αγαπώ πολύ.

– Αλλά ωστόσο η υπόθεση είναι σοβαρή· δεν είμαστε παιδιά... Κάντε τον κόπο να μας εξηγήσετε τώρα σε τι συνίσταται η περιουσία σας.

– Έλα, έλα, Αγλαΐα! Τι είναι αυτά που λες; Δεν είναι έτσι, όχι ακριβώς..., ψέλλισε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς με κατάπληκτο ύφος.

– Τι ντροπή! ψιθύρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα αρκετά δυνατά για να την ακούσουν.

– Είναι τρελή! πρόσθεσε η Αλεξάνδρα στον ίδιο τόνο.

– Η περιουσία μου... δηλαδή τα λεφτά μου; ρώτησε ο πρίγκιπας έκπληκτος.

– Ακριβώς.

– Έχω... έχω αυτήν τη στιγμή εκατόν τριάντα πέντε χιλιάδες ρούβλια, μουρμούρισε ο πρίγκιπας κοκινίζοντας.

– Τόσα μονάχα; είπε η Αγλαΐα έκπληκτη με ειλικρίνεια και χωρίς να κοκινίζει καθόλου. Λίγο ενδιαφέρει άλλωστε· εάν κάνει κανείς λίγη οικονομία... Έχετε την πρόθεση να μπειτε σε καμιά υπηρεσία;

– Ήθελα να περάσω από εξετάσεις για να γίνω παιδαγωγός.

– Καταπληκτική ιδέα· αυτό βέβαια θα βελτιώσει τα οικονομικά μας. Σκέφτεστε να γίνετε αυλικός ακόλουθος;

– Αυλικός ακόλουθος; Δεν το σκέφτηκα ποτέ, αλλά...

Αυτήν τη φορά οι δύο αδελφές δεν μπόρεσαν να κρατηθούν και ξέσπασαν σε γέλια. Από ώρα τώρα η Αλεξάνδρα είχε παρατηρήσει κάποιες νευρικές συσπάσεις στο πρόσωπο της Αγλαΐας, τα σημάδια ενός γρήγορου και ασυγκράτητου γέλιου, που δεν θα αργούσε να ξεσπάσει με ανάθεκτο τρόπο. Η Αγλαΐα θέλησε να πάρει απειλητικό ύφος απέναντι στις αδελφές της για την ιλαρότητά τους, αλλά δεν μπόρεσε να κρατηθεί ούτε ένα λεπτό περισσότερο και ξέσπασε σε θεότρελα σχεδόν γέλια. Τέλος σηκώθηκε μ' ένα πήδημα και βγήκε από το δωμάτιο τρέχοντας.

– Το ήξερα πως όλα αυτά θα τέλειωναν με γέλια, φώναξε η Αδελαΐδα. Το κατάλαβα από την αρχή ακόμη, από τότε που έκανε την ιστορία με το σιαντζόχοιρο.

– Όχι, αυτό δεν θα το επιτρέψω, δεν θα το επιτρέψω! φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με ξαφνικό τόνο θυμού, και έτρεξε πίσω από την Αγλαΐα.

Τα κορίτσια της την ακολούθησαν. Μέσα στο δωμάτιο έμεινε ο πρίγκιπας και ο αρχηγός της οικογενείας.

– Άκουσε, Λέων Νικολάιτς, θα μπορούσες να φανταστείς ποτέ ένα παρόμοιο πράγμα; είπε ο στρατηγός απότομα, αλλά χωρίς να ξέρει κι αυτός ο ίδιος τι ακριβώς ήθελε να πει. Όχι, σοβαρά, το φανταζόσουνα ποτέ;

– Βλέπω πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα με κοροΐδευε, απάντησε ο πρίγκιπας με λύπη.

– Περίμενε, φίλε μου, θα πάω μέσα· εσύ μείνε εδώ... γιατί... Εξήγησέ μου, τουλάχιστον εσύ, Λέων Νικολάιτς, πώς έγιναν όλα αυτά και τι σημαίνουν στην ολότητά τους; Παραδέξου το, φίλε μου, πως είμαι πατέρας· εντούτοις, πως είμαι πατέρας και δεν έχω καταλάβει τίποτε· λοιπόν, εσύ τουλάχιστον, εξήγησέ μου!

– Αγαπώ την Αγλαΐα Ιβάνοβνα· αυτή το ξέρει... και νομίζω πως από καιρό τώρα το ξέρει.

Ο στρατηγός σήκωσε τους ώμους.

– Αυτό είναι παράξενο, παράξενο... Και την αγαπάς πολύ;

– Την αγαπώ πολύ.

– Είναι παράξενο· όλα αυτά μου φαίνονται παράξενα. Θέλω να πω, μια τέτοια έκπληξη, ένα τέτοιο κτύπημα κεραυνού... Βλέπεις, αγαπητέ μου φίλε, δεν είναι η περιουσία σου που με απασχολεί – αν και τη νόμιζα πιο μεγάλη –, αλλά... σκέφτομαι την ευτυχία της κόρης μου..., τελικά..., είσαι ικανός, για να το πω έτσι, να την κάνεις... ευτυχισμένη; Και μετά... περί τίνος πρόκειται; Είναι ένα αστείο από μέρους της ή μια ειλικρινής εξομολόγηση; Δεν μιλάω για σένα, αλλά για κείνη.

Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε πίσω από την πόρτα η φωνή της Αλεξάνδρας Ιβάνοβνα· η κοπέλα φώναζε τον πατέρα της.

– Περίμενέ με, φίλε μου, περίμενε! Περίμενε και σκέψου, θα ξαναγυρίσω αμέσως..., είπε βιαστικά και έτρεξε σχεδόν φοβισμένος να απαντήσει στο κάλεσμα της Αλεξάνδρας.

Βρήκε τη γυναίκα του και την κόρη του να κλαίνει, η μια μέσα στην αγκαλιά της άλλης. Ήταν δάκρυα ευτυχίας, αγαλλίασης και συμφιλίωσης. Η Αγλαΐα φιλούσε τα χέρια, τα μάγουλα, τα χείλη της μητέρας της· οι δυο γυναίκες έσφιγγαν η μια την άλλη.

– Να, Ιβάν Φιοντόροβιτς, κοίταξέ την τώρα, αυτή είναι, αυτή είναι ολόκληρη! είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Η Αγλαΐα σήκωσε από το στήθος της μητέρας της το ευτυχισμένο και κλαμένο πρόσωπό της, κοίταζε τον πατέρα της, γέλασε δυνατά, μετά έτρεξε προς το μέρος του, τον έσφιξε δυνατά μέσα στα χέρια της και τον φίλησε πολλές φορές. Μετά ρίχτηκε στη μητέρα της, έκρυψε το πρόσωπό της μέσα στο στήθος της, ώστε να μην μπορεί κανείς να τη δει και ξανάρχισε να κλαίει. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τη σκέπασε με την άκρη από το σάλι της.

– Ε, λοιπόν, τι; Γιατί μας παιδεύεις τόσο; Σκληρό κοριτσάκι που είσαι! είπε αυτή, αλλά αυτήν τη φορά με μια έκφραση χαράς και σαν να ανέπνεε πιο ελεύθερα.

– Σκληρή, ναι, σκληρή! φώναξε ξαφνικά η Αγλαΐα. Είμαι μια κακιά, ένα παιδί κακομαθημένο! Πέστε το στον μπαμπά. Α, ναι! Είναι εδώ. Είστε εδώ, μπαμπά; Ακούτε! είπε γελώντας και κλαίγοντας μαζί.

– Αγαπημένη μου, ίνδαλμά μου! είπε ο στρατηγός με αγαλλίαση, φιλώντας το χέρι της κόρης του, που αυτή τον άφησε να της το φιλήσει. Λοιπόν, αγαπάς αυτόν... τον νέο;...

– Όχι, όχι, όχι! Δεν μπορώ να τον υποφέρω... τον νέο σας· δεν μπορώ να τον υποφέρω! φώναξε αμέσως γυρίζοντας από την άλλη μεριά το κεφάλι. Και εάν τολμήσετε να μου το πείτε αυτό ακόμη μια φορά, μπαμπά... σας μιλάω ειλικρινά, ακούτε; Μιλάω ειλικρινά!

Και πραγματικά μιλούσε σοβαρά· είχε γίνει κατακόκκινη και τα μάτια της αστράφτανε. Ο μπαμπάς τρόμαξε, τα έχασε, αλλά, πίσω από την Αγλαΐα, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα του έκανε ένα νόημα. Αυτός κατάλαβε πως ήθελε να του πει: «Μην τη ρωτάς».

– Εάν είναι έτσι, άγγελέ μου, θα γίνει όπως σου αρέσει· κάνει ό,τι νομίζεις. Αλλά είναι εκεί μόνος και περιμένει, δεν θα έπρεπε να του πούμε με λεπτό τρόπο πως δεν έχει παρά να φύγει;

Με τη σειρά του ο στρατηγός έκλεισε το μάτι στη γυναίκα του σαν νόημα συνεννόησης.

– Όχι, όχι, αυτό είναι περιττό και ιδίως αν γίνει με «λεπτό τρόπο». Πηγαίνετε εκεί, θα έρθω αμέσως μετά. Θέλω να ζητήσω συγγνώμη απ' αυτόν τον... νέο, γιατί τον έχω προσβάλει.

– Και βέβαια τον πρόσβαλες, βεβαίωσε με σοβαρό ύφος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.

– Τότε... είναι καλύτερα να μείνετε όλοι εδώ· θα πάω στην αρχή μόνη· θα ρθειτε μετά, αμέσως μετά· αυτό είναι προτιμότερο.

Ήταν ήδη στην πόρτα, όταν ξαφνικά έκανε στροφή.

– Αισθάνομαι πως θα γελάσω! Θα πεθάνω από τα γέλια! δήλωσε με θλίψη.

Αλλά στη στιγμή ξαναγύρισε και έτρεξε να βρει τον πρίγκιπα.

– Ε, λοιπόν! Τι σημαίνει αυτό; Τι σκέφτεσαι; ρώτησε βιαστικά ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.

– Φοβάμαι να το πω, απάντησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον ίδιο βιαστικό τόνο. Για μένα το πράγμα είναι ολοκάθαρο.

– Και για μένα το ίδιο. Φωτεινό όπως η μέρα. Τον αγαπάει.

– Τον αγαπάει, δεν λέει τίποτα. Είναι ερωτευμένη, είπε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα· μα δεν θα μπορούσε να βρει κάποιον καλύτερό του;

– Ο Θεός να την ευλογεί, εάν αυτό είναι το πεπρωμένο της! έκα-
νε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ενώ σταυροκοπήθηκε με ευλάβεια.

– Είναι το πεπρωμένο της, να η λέξη που ταιριάζει, βεβαίωσε ο στρατηγός, και δεν ξεφεύγει κανείς από το πεπρωμένο του!

Ξαναγύρισαν όλοι στο σαλόνι, όπου μια καινούργια έκπληξη τους περίμενε.

Η Αγγλαΐα όχι μονάχα δεν έσκασε στα γέλια, όπως το φοβόταν, πλησιάζοντας τον πρίγκιπα, αλλά απεναντίας τον πλησίασε με δειλία και του είπε:

– Συγχωρέστε μια ανόητη και άμυαλη κοπέλα, ένα παραχαϊδεμένο παιδί (του είχε πάρει το χέρι) και να είστε σίγουρος πως όλοι μας σας έχουμε απεριόριστο σεβασμό. Εάν τόλμησα να γυρίσω στην κοροϊδία την υπέροχη... και καλόκαρδη αφέλειά σας, θέλω να το θεωρήσετε ως μια παιδική κατεργαριά. Συγχωρέστε με αν επέμε-

να σ' έναν παραλογισμό που δεν θα είχε, βέβαια, καμιά συνέπεια...

Η Αγλαΐα υπογράμμισε αυτά τα τελευταία λόγια μ' έναν ιδιαίτερο τονισμό.

Ο πατέρας, η μητέρα και οι αδελφές βιάστηκαν να μπουν στο σαλόνι για να παρευρεθούν στη σκηνή και να ακούσουν εκείνη τη φράση που τους έκανε εντύπωση: «ένας παραλογισμός που δεν θα είχε, βέβαια, καμιά συνέπεια...». Ακόμη περισσότερο τους έκανε εντύπωση ο σοβαρός τόνος με τον οποίον η Αγλαΐα το είχε πει. Κοιτάχτηκαν με τα μάτια, ερωτηματικά· αλλά ο πρίγκιπας φαίνεται πως δεν κατάλαβε αυτά τα λόγια και ήταν καταχαρούμενος.

— Γιατί μιλάτε έτσι; μουρμούρισε· γιατί... μου ζητάτε... συγγνώμη;...

Ήθελε μάλιστα να προσθέσει πως δεν ήταν άξιος να του ζητάνε συγγνώμη. Ποιος ξέρει; Ίσως να είχε καταλάβει τη φράση «ένας παραλογισμός που δεν θα είχε, βέβαια, καμιά συνέπεια», αλλά ο τρόπος που εκφραζόταν ήταν τόσο παράξενος, που ίσως μάλιστα εκείνα τα λόγια να τον είχαν γεμίσει χαρά. Χωρίς αμφιβολία έδειχνε πολύ ευτυχισμένος που θα μπορούσε να ξανάρθει για να δει την Αγλαΐα, πως θα του επιτρεπόταν να μιλάει μαζί της, να κάθεται κοντά της, να κάνει περιπάτους με τη συντροφιά της. Ίσως αυτή η προοπτική να του έφτανε για όλη του τη ζωή! (Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα φαινόταν επίσης να φοβάται, από ένστικτο, αυτήν τη συμβιβαστική διάθεση που μάντευε σ' αυτόν· αισθανόταν έτσι, ενδόμυχα, πολλούς φόβους που δεν ήταν ικανή και η ίδια να τους εκφράσει).

Θα είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς, ως ποιο βαθμό ζώηρεψε και πήρε κουράγιο ο πρίγκιπας εκείνο το βράδυ. Ήταν τόσο χαρούμενος, που η χαρά του μεταδόθηκε και σ' εκείνους που τον κοίταζαν· αυτό είπαν αργότερα οι αδελφές της Αγλαΐας. Έγινε φλύαρος, πράγμα που δεν του είχε συμβεί εδώ και έξι μήνες, από εκείνο το πρωί που είχε κάνει τη γνωριμία των Επάντσιν. Τη μέρα που ξαναγύρισε στην Πετρούπολη, ήταν φανερά και επίτηδες ολιγόλογος. Λίγες μέρες πριν από εκείνο το βράδυ, είχε πει στον πρίγκιπα Σ., μπροστά σ' όλο τον κόσμο, πως πρέπει να συγκρατείται και να σωπαίνει, γιατί δεν είχε το δικαίωμα να ταπεινώνει μια σκέψη αναπτύσσ-

σοντάς την ο ίδιος. Ήταν σχεδόν ο μόνος που μιλούσε εκείνο το βράδυ. Ήταν πολύ ομιλητικός και απαντούσε στις ερωτήσεις με σαφήνεια, καλή διάθεση και μακρολογία. Άλλωστε, μέσα στις κουβέντες του δεν άφηνε να φανεί τίποτε από τα ερωτικά του συναισθήματα· όλα αυτά ήταν σκέψεις σοβαρές, καμιά φορά μάλιστα σοφές. Εξέθεσε επίσης μερικές από τις απόψεις του και μερικές προσωπικές του παρατηρήσεις· όλα αυτά θα ήταν ίσως γελοία αν δεν εκφραζόταν «τόσο εκλεκτά», όπως συμφώνησαν αργότερα όλοι όσοι τον άκουσαν.

Βέβαια ο στρατηγός αγαπούσε τα σοβαρά θέματα στη συζήτηση, εντούτοις, κι αυτός και η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σκέφτηκαν πως όλα όσα έλεγε ο πρίγκιπας ήταν πάρα πολύ επιστημονικά, σε τέτοιο σημείο μάλιστα που η φυσιογνωμία του πήρε κατά το τέλος της βραδιάς μια σκυθρωπή έκφραση.

Αλλά ο πρίγκιπας ήταν τόσο παρασυρμένος, που στο τέλος διηγήθηκε μερικά ανέκδοτα πολύ διασκεδαστικά και γελούσε, πρώτος αυτός, με τα ανέκδοτα, έτσι που οι άλλοι γελούσαν πολύ περισσότερο με το χαρούμενο γέλιο του παρά με τα ανέκδοτα.

Όσο για την Αγλαΐα, δεν έβγαλε λέξη όλο το βράδυ, όμως δεν έπαυε να τον ακούει και να τον θαυμάζει κοιτάζοντάς τον αχόρταγα.

– Είδες πώς τον κοίταζε; Δεν τον άφηνε από τα μάτια της· ρουφούσε καθεμιά του λέξη, λες και είναι μαγεμένη! έλεγε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον άντρα της· και εάν της έλεγε κανείς πως τον αγαπάει, θα τα έκανε όλα άνω κάτω.

– Τι να γίνει; Είναι το πεπρωμένο! απάντησε ο στρατηγός ανασηκώνοντας τους ώμους, και για πολλές μέρες ακόμη επαναλάμβανε αυτό το απόφθεγμα που του είχε αρέσει πολύ.

Ας προσθέσουμε ότι ως πρακτικός άνθρωπος που ήταν, έβλεπε με πολύ άσχημο μάτι πολλές απόψεις της παρούσας κατάστασης, αρχίζοντας από την ασάφεια της υπόθεσης. Αλλά ήταν αποφασισμένος να σωπαίνει και να συμμορφώνεται με το να σκέφτεται με τον τρόπο του... και μ' αυτόν της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα.

Η αγαλλίαση της οικογενείας δεν κράτησε πολύ. Την επομένη, η Αγλαΐα είχε μια καινούργια λογομαχία με τον πρίγκιπα, κι αυτό έτσι

συνεχίστηκε όλες τις μέρες που ακολούθησαν. Ώρες ολόκληρες περιγελούσε τον πρίγκιπα και τον μεταχειριζόταν σχεδόν σαν παλιάτσο. Είναι αλήθεια πως περνούσαν καμιά φορά μία ώρα ή δύο μέσα στον κήπο κάτω από το κιάσι, αλλά παρατήρησαν πως ο πρίγκιπας, σ' όλες σχεδόν αυτές τις περιπτώσεις, διάβαζε μια εφημερίδα ή ένα βιβλίο.

— Ξέρετε, τον διέκοψε μια μέρα που διάβαζε την εφημερίδα, έχω παρατηρήσει πως είστε φρικτά αμόρφωτος. Δεν ξέρετε τίποτε, εάν σας ρωτήσουν κάτι, είστε ανίκανος να πείτε την προσωπική σας γνώμη· δεν είστε σίγουρος ούτε για τα πρόσωπα, ούτε για την ημερομηνία ενός γεγονότος, ούτε για το αντικείμενο μιας Συνθήκης. Είστε αξιολύπητος.

— Σας έχω πει πως η μόρφωσή μου είναι πολύ μικρή, απάντησε ο πρίγκιπας.

— Τότε, τι σας μένει; Τι εκτίμηση μπορώ να σας έχω μετά απ' αυτό; Συνεχίστε την ανάγνωσή σας ή καλύτερα όχι, αρκεί, σταματήστε να διαβάσετε.

Το ίδιο βράδυ προκάλεσε ένα καινούργιο και γρήγορο επεισόδιο, που φάνηκε πολύ αινιγματικό. Ο πρίγκιπας Σ. είχε γυρίσει, και η Αγγλαΐα ήταν πολύ τρυφερή μαζί του και τον ρωτούσε ώρα πολλή για το θέμα του Ευγένιου Παύλοβις. (Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς δεν είχε έρθει ακόμη). Ξαφνικά ο πρίγκιπας Σ. επέτρεψε στον εαυτό του να κάνει έναν υπαινιγμό για «μια καινούργια και προσεχή μεταβολή στην οικογένεια»· θυμήθηκε μια σκέψη που είχε ξεφύγει από τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και της οποίας η έννοια ήταν πως θα έπρεπε, καλύτερα, ίσως, να αναβληθεί ακόμη ο γάμος της Αδελαΐδας για να γίνουν οι δυο γάμοι την ίδια μέρα. Μ' αυτά τα λόγια η Αγγλαΐα θύμωσε αφάνταστα· χαρακτήρισε όλα αυτά ως «παράλογες υποθέσεις» και έφτασε μάλιστα μέχρι το σημείο να πει, μεταξύ των άλλων, πως «δεν είχε την πρόθεση να αντικαταστήσει την ερωμένη κανενός».

Αυτά τα λόγια τούς άφησαν όλους κατάπληκτους, αλλά κυρίως τους γονείς της. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα επέμενε σ' ένα μυστικό συμβούλιο που είχε με το σύζυγό της, πως έπρεπε να δοθεί μια ορι-

στική εξήγηση με τον πρίγκιπα για το θέμα της Ναστάσιας Φιλίποβνα.

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς ορμιζόταν πως αυτό δεν ήταν τίποτε άλλο, παρά ένα από τα «καμώματα» της Αγλαΐας, που ίσως το προκάλεσε ένα αίσθημα «ντροπής»· αυτό δεν θα γινόταν αν ο πρίγκιπας Σ. δεν μιλούσε για γάμο, γιατί η Αγλαΐα το ήξερε και η ίδια πολύ καλά πως δεν πρόκειται για τίποτε άλλο παρά για μια συκοφαντία που πήγαζε από ανθρώπους με κακές διαθέσεις, και πως η Ναστάσια Φιλίποβνα παντρεύοταν τον Ρογκόζιν. Πρόσθεσε πως ο πρίγκιπας δεν είχε καμιά ανάμειξη σ' αυτήν την υπόθεση, πως δεν υπάρχουν σχέσεις μεταξύ τους και, για να λέμε την αλήθεια, δεν υπήρξαν μάλιστα ποτέ.

Όσο για τον πρίγκιπα, δεν έχανε με τίποτε την καλή του διάθεση και συνέχιζε να απολαμβάνει την ευτυχία του. Βέβαια, παρατηρούσε καμιά φορά μια έκφραση θλίψης και ανυπομονησία στα μάτια της Αγλαΐας, αλλά απέδιδε αυτήν την έκφραση σε μια εντελώς διαφορετική αιτία κι αυτό το σύννεφο διαλυόταν μοναχό του. Πεπεισμένος μια φορά, τίποτε πια δεν μπορούσε να τραντάξει την πεποίθησή του. Ίσως να ήταν υπερβολικά ήσυχος· αυτήν τη γνώμη είχε τουλάχιστον ο Ιππόλυτος, που τον είχε συναντήσει κατά τύχη μια μέρα στο πάρκο.

— Ε, λοιπόν! Δεν είχα δίκιο τη μέρα που σας είπα ότι είσαστε ερωτευμένος; ρώτησε πλησιάζοντας και σταματώντας τον πρίγκιπα.

Ο πρίγκιπας του έδωσε το χέρι και τον συνεχάρη για την «καλή του όψη». Ο άρρωστος φαινόταν να έχει ξαναβρεί το κουράγιο του, πράγμα που συμβαίνει τόσο συχνά στους φυματικούς.

Πλησιάζοντας τον πρίγκιπα, η πρόθεσή του ήταν κυρίως να του πει κάτι το προσβλητικό για το θέμα της ευτυχίας του· αλλά ξαφνικά τα έχασε και άρχισε να μιλάει για τον εαυτό του. Παραπονιόταν με ατέλειωτα μοιρολόγια που ήταν αρκετά ασυνάρτητα.

— Δεν θα το πιστεύατε, συμπέρανε, μέχρι ποιο σημείο φτάνουν εκεί πέρα να είναι οξύνθυμοι, μικροπρεπείς, εγωιστές, κενόδοξοι, συνηθισμένοι. Πιστεύετε πως με πήραν με τη ρητή συμφωνία να πεθάνω όσο το δυνατόν πιο γρήγορα; Τώρα έχουν λυσάξει από το κακό τους που με βλέπουν να μην παραδίνω την ψυχή, μα απεναντίας

να αισθάνομαι καλύτερα. Τι κωμωδία! Βάζω στοίχημα πως δεν με πιστεύετε!

Ο πρίγκιπας δεν απάντησε.

— Καμιά φορά μάλιστα σκέφτομαι να ξαναγυρίσω σπίτι σας, πρόσθεσε αδιάφορα ο Ιππόλυτος. Ωστε εσείς δεν τους θεωρείτε ικανούς να δεχτούν έναν άνθρωπο με τη συμφωνία να πεθάνει, το δίχως άλλο, όσο το δυνατόν πιο γρήγορα;

— Νόμιζα πως επιδίωκαν, όταν σας καλούσαν, έναν εντελώς διαφορετικό σκοπό.

— Χε, χε! Δεν είστε καθόλου τόσο απλοϊκός όσο ευχαριστιούνται να σας λένε! Η στιγμή δεν είναι κατάλληλη για να σας αποκαλύψω ορισμένα πράγματα για εκείνον το μικρό Γάνια και τις ελπίδες που τρέφει. Ψάχνουν να σας υπονομεύσουν, πρίγκιπα· σας υπονομεύουν αμείλικτα και... μάλιστα σας λυπάμαι που σας βλέπω να κοιμάστε σε μια παρόμοια γαλήνη. Αλλά αλίμονο! Είστε ανίκανος να είστε διαφορετικός!

— Γι' αυτό είναι που με λυπάστε! είπε ο πρίγκιπας γελώντας. Λοιπόν, κατά τη γνώμη σας, θα ήμουν πιο ευτυχισμένος αν ήμουν ανήσυχος;

— Είναι καλύτερα να είσαι δυστυχισμένος και να ξέρεις, παρά να είσαι ευτυχισμένος και... κορόιδο. Φαίνεται πως δεν παίρνετε στα σοβαρά μια αντιζηλία... και από εκείνη τη μεριά.

— Οι υπαινιγμοί σας για μια αντιζηλία είναι λίγο κυνικοί, Ιππόλυτε· λυπάμαι που δεν έχω το δικαίωμα να σας απαντήσω. Όσο για τον Γαβρίλα Αρνταλιόννοβιτς, ομολογήστε το κι εσείς, πως είναι αρκετά δύσκολο να μένει ήρεμος, μετά απ' αυτά που έχασε, εάν έχετε έστω και μια μικρή ιδέα από τις υποθέσεις του. Μου φαίνεται πως είναι προτιμότερο να κοιτάξουμε τα πράγματα κάτω από αυτήν τη σκοπιά. Έχει καιρό ακόμη μπροστά του για να καλυτερεύσει· έχει πολλά χρόνια μπροστά του και η ζωή είναι τόσο πλούσια... αλλά τελικά... τελικά, φέλλισε ο πρίγκιπας που είχε ξαφνικά χάσει τα λόγια του, όσο για το αν με υπονομεύουν... δεν καταλαβαίνω για τι πράγμα ακριβώς μιλάτε· είναι καλύτερα να αφήσετε κατά μέρος αυτήν τη συζήτηση, Ιππόλυτε.

– Ας την αφήσουμε κατά μέρος προς το παρόν· εξάλλου, δεν μπορείτε φυσικά να μη δείξετε τη γενναιοδωρία σας. Ναι, πρίγκιπα, εσείς πρέπει να βάλετε τον δάκτυλον επί των τύπων των ήλων, και τότε πάλι δεν θα πιστέψετε. Χα, χα! Αλλά πείτε μου, δεν έχετε τώρα για το πρόσωπό μου μια βαθιά περιφρόνηση;

– Γιατί; Επειδή υποφέρετε, και υποφέρετε περισσότερο από μας;

– Όχι, αλλά επειδή είμαι ανάξιος του πόνου μου.

– Αυτός που μπορεί να υποφέρει περισσότερο από όλους τους άλλους, είναι –αυτό έχει αποδειχθεί– άξιος να υποφέρει περισσότερο. Όσο για την Αγλαΐα Ιβάνοβνα, έχει διαβάσει την εξομολόγησή σας, επιθυμώ να σας δει, αλλά...

– Το αναβάλλει... αυτό τής είναι αδύνατο, καταλαβαίνω, καταλαβαίνω..., τον διέκοψε ο Ιππόλυτος σαν να ήθελε να γυρίσει αλλού, όσο το δυνατόν πιο γρήγορα, τη συζήτηση. Αλήθεια, λένε πως εσείς της διαβάσατε όλα εκείνα τα συγκεχυμένα μου λόγια, που πραγματικά ήταν γραψίματα και... πράξεις παραληρημάτων. Δεν καταλαβαίνω πώς μπορεί να είναι κανείς, δεν λέω αρκετά σκληρός –θα είναι ταπεινωτικό για μένα–, αλλά αρκετά παιδαριώδης, κενόδοξος και εκδικητικός για να με κατηγορεί γι’ αυτήν την εξομολόγηση και να τη στρέφει εναντίον μου σαν όπλο! Να είστε σίγουρος χωρίς να φοβάστε, πως δεν μιλάω για σας...

– Αλλά λυπάμαι που σας βλέπω να αποκηρύσσετε αυτό το χειρόγραφο, Ιππόλυτε, γιατί ήταν γραμμένο με ειλικρίνεια. Ακόμη και τα κομμάτια του τα πιο γελοία, και υπάρχουν πολλά απ’ αυτά (ο Ιππόλυτος έκανε μια γκριμάτσα), εξαγορεύονται με τον πόνο, γιατί το να το παραδεχτείς ήταν κι αυτό ένας πόνος και... ίσως μάλιστα μια μεγάλη γενναιότητα. Η σκέψη στην οποία υπακούσατε, εξέφραζε βέβαια ένα ευγενικό αίσθημα, όποια κι αν είναι τα φαινόμενα. Αργότερα το σκέφτηκα περισσότερο και πείστηκα, σας το ορκίζομαι. Δεν σας κρίνω· σας λέω τη γνώμη μου και λυπάμαι που δεν την είπα και τότε...

Ο Ιππόλυτος κοκκίνισε. Για μια στιγμή τού πέρασε η ιδέα πως ο πρίγκιπας έπαιζε κωμωδία και του έστηνε παγίδα· αλλά παρατηρώντας το πρόσωπό του, δεν μπόρεσε να μην πιστέψει στην ειλικρίνειά του. Το πρόσωπό του ησύχασε.

— Και να λένε πως πρέπει να πεθάνω! πρόφερε (έφτασε μέχρι το σημείο να προσθέσει: «ένας άνθρωπος σαν και μένα!)). Δεν μπορείτε να φανταστείτε πως ο Γάνια σας μου προξενεί φρίκη: σιαρφήστη-κε την αντίρρηση πως, ανάμεσα σ' αυτούς που ακούσανε την εξομολόγησή μου, θα βρεθούν ίσως τρεις ή τέσσερις που θα πεθάνουν πριν από μένα! Πώς σας φαίνεται! Νομίζει πως αυτό είναι μια παρηγοριά για μένα, χα, χα! Κατ' αρχάς δεν πεθάνανε ακόμη. Κατόπιν, κι αν αυτοί οι άνθρωποι πεθαίνανε πραγματικά πριν από μένα, συμφωνήστε πως αυτό θα είναι για μένα μια πολύ μικρή παρηγοριά. Κρίνει τους ανθρώπους με δικό του τρόπο. Άλλωστε, προχώρησε ακόμη πιο μακριά· με πρόσβαλε, λέγοντάς μου πως ένας άνθρωπος ο οποίος σέβεται τον εαυτό του, οφείλει, σε μια παρόμοια περίπτωση, να πεθαίνει σιωπηλός, και πως σ' όλη αυτήν την υπόθεση δεν υπήρξε από μέρους μου τίποτε άλλο, παρά εγωισμός! Πώς σας φαίνεται! Όχι, σ' αυτόν βρίσκεται ο εγωισμός! Τι ελκεπτυσμένο, ή καλύτερα τι χοντρό εγωισμό έχουν αυτοί οι άνθρωποι, χωρίς ωστόσο να αντιλαμβάνονται ότι τον έχουν!... Έχετε διαβάσει, πρίγκιπα, κάτι σχετικά με το θάνατο ενός κάποιου Στεφάν Γκλέμποβ, στο δέκατο όγδοο αιώνα; Έπεσε χθες στα μάτια μου, κατά τύχη...

— Ποιος ήταν αυτός ο Στεφάν Γκλέμποβ;

— Ένας άνθρωπος που τον πασάλωσαν όταν ήταν βασιλιάς ο Μεγάλος Πέτρος.

— Ω, Θεέ μου, ξέρω ποιος είναι! Έμεινε δεκαπέντε ώρες πάνω στο παλούκι, μέσα στην παγωνιά, με μια γούνα στους ώμους και πέθανε με την πιο εξαιρετική δύναμη ψυχής. Ναι, το έχω διαβάσει αυτό... Αλλά, πού θέλετε να καταλήξετε;

— Ο Θεός δίνει τέτοιους θανάτους σε μερικούς ανθρώπους, αλλά όχι σ' εμάς. Νομίζετε ίσως πως δεν θα ήμουν ικανός να πεθάνω όπως ο Γκλέμποβ;

— Ω, κάθε άλλο! είπε ο πρίγκιπας με ύφος σατισμένο. Ήθελα μονάχα να πω πως εσείς... όχι πως δεν μοιάζετε με τον Γκλέμποβ, αλλά... πως εσείς... θα ήσασταν τότε σ' εκείνη την εποχή ο...

— Μαντεύω· θέλατε να πείτε πως θα ήμουν ένας Όστερμαν και όχι ένας Γκλέμποβ· έτσι δεν είναι;

– Ποιος Όστερμαν; απόρησε ο πρίγκιπας.

– Ο Όστερμαν, ο διπλωμάτης Όστερμαν, της εποχής του Μεγάλου Πέτρου, ψέλλισε ο Ιππόλυτος, που για λίγο τα 'χασε.

Μια σιωπή αμηχανίας ακολούθησε.

– Ω, μα όχι! Δεν ήθελα να πω αυτό, είπε ο πρίγκιπας σ' έναν τόνο μονότονο, και, μετά από μια στιγμή σιωπής, συνέχισε. Δεν έχω την εντύπωση πως... θα μπορούσατε να είστε ποτέ ένας Όστερμαν.

Ο Ιππόλυτος έκανε μια γκριμάτσα.

– Τελικά, θέλω να σας πω, γιατί κάνω αυτήν τη σκέψη, βιάστηκε να προσθέσει ο πρίγκιπας με την καταφανή πρόθεση να τα μπαλώσει· είναι γιατί οι άνθρωποι εκείνης της εποχής –σας ορκίζομαι πως αυτό πάντοτε μου έκανε εντύπωση– ήταν πολύ διαφορετικοί απ' αυτούς της δικής μας· σαν να ήταν κάποια άλλη φυλή· ναι, αλήθεια, ένα άλλο ανθρώπινο είδος... Εκείνον τον καιρό ο άνθρωπος πίστευε κατά κάποιον τρόπο σε μια μοναδική ιδέα· οι σύγχρονοί μας είναι πιο νευρικοί, πιο αναπτυγμένοι, πιο αισθητικοί, ικανοί να ακολουθούν δυο ή τρεις ιδέες ταυτόχρονα... Ο μοντέρνος άνθρωπος είναι πλατύτερος. Αυτό τον εμποδίζει, σας το λέω, να είναι μονοκόμματος, όπως ήταν στους περασμένους αιώνες... Εγώ... εγώ δεν έκανα καμιά σκέψη πάνω σ' αυτό κάνοντας την παρατήρησή μου, εγώ δεν...

– Καταλαβαίνω· προσπαθείτε τώρα να με παρηγορήσετε για την αφέλεια με την οποία δεν συμφωνήσατε μαζί μου, χα, χα! Είστε ένα σωστό παιδί, πρίγκιπα! Εξάλλου, παρατηρώ πως με μεταχειρίζεστε όλοι σαν... σαν μια φλιτζάνα από πορσελάνη... Μ' αυτό δεν γίνεται τίποτα, δεν θυμώνω. Όπως και να 'ναι, η συζήτησή μας γύρισε στο αστείο· είστε καμιά φορά ένα αληθινό παιδί, πρίγκιπα. Να ξέρετε, ωστόσο, πως θα φιλοδοξούσα να ήμουν κάτι άλλο παρά ένας Όστερμαν· δεν θα άξιζε τον κόπο να αναστηθώ εκ νεκρών για να γίνω ένας Όστερμαν. Τελικά, βλέπω πως πρέπει να πεθάνω όσο το δυνατόν γρηγορότερα, χωρίς ωστόσο εγώ ο ίδιος να... Αφήστε με. Γεια σας! Ε, καλά, πέστε μου εσείς: ποιον τρόπο νομίζετε προτιμότερο για να πεθάνω, για να γίνει ο θάνατός μου όσο το δυνατόν πιο ενάρετος; Λοιπόν, μιλήστε!

– Προσπεράστε μας συγχωρώντας την ευτυχία μας! είπε ο πρίγκιπας με φωνή σιγανή.

– Χα, χα, χα! Ακριβώς αυτό σιεφτόμουν! Το περίμενα αναπόφευκτα πως κάτι τέτοιο θα λέγατε! Ωστόσο, εσείς... ωστόσο εσείς... Λοιπόν, πολύ ωραία! Αχ, αυτοί οι ευφραδέστατοι άνθρωποι! Γεια σας, γεια σας!

VI

Οι πληροφορίες που είχε δώσει η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα στον αδελφό της ήταν βεβαίως ακριβείς· θα γινόταν μια δεξίωση στη βίλα των Επάντσιν και λογάριάζαν να δουν εκεί την πριγκίπισσα Μπιελόνκονσι. Οι προσκλήσεις ήταν ακριβώς για εκείνο το βράδυ. Αλλά και πάλι είχε μιλήσει η Βάρια περισσότερο απ' ό,τι έπρεπε. Χωρίς αμφιβολία η δεξίωση είχε ετοιμαστεί βιαστικά και με μια ταραχή εντελώς περιττή, κι όλα αυτά γιατί τα πάντα σ' εκείνη την οικογένεια «γίνονταν όπως δεν γίνονται πουθενά αλλού». Όλα είχαν την εξήγησή τους και φυσικά η αιτία ήταν η ανυπομονησία της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα, που «δεν ήθελε να μένει μέσα στην αβεβαιότητα», και από τα καρδιοχτύπια των δύο γονιών που δεν επιζητούσαν τίποτε άλλο παρά την ευτυχία της αγαπημένης τους κόρης.

Εξάλλου, η πριγκίπισσα Μπιελόνκονσι ήταν αλήθεια πως θα έφευγε γρήγορα από την Πετρούπολη, κι έτσι, όπως ένας καλός της λόγος είχε πραγματικά μεγάλη σημασία στους κοσμικούς κύκλους και μια και ελπίζανε πως θα ενδιαφερόταν για τον πρίγκιπα, οι γονείς λογάριάζαν στην παντοδυναμία της «γριάς κυρίας» για να ανοιχτούν στον αρραβωνιαστικό της Αγλαΐας οι πόρτες της καλής κοινωνίας. Υποθέτοντας λοιπόν ότι υπήρχε κάτι το ασυνήθιστο σ' αυτόν το γάμο, το δίχως άλλο θα τον δέχονταν όλοι χωρίς να παραξενευτούν κάτω από μια τέτοια προστασία. Ο κόμπος ήταν πως οι γονείς δεν ήταν ικανοί να λύσουν αυτοί οι ίδιοι εκείνη την ερώτηση: «Ο προσχεδιαζόμενος γάμος παρουσίαζε κάτι το ασυνήθιστο και μέχρι ποιο σημείο; Ή μήπως πραγματικά δεν υπάρχει τίποτε το ασυνήθιστο, μα είναι πολύ φυσικό;». Η ειλικρινής και φιλική γνώμη των ανθρώπων με κύρος και αρμοδίων γι' αυτά τα ζητήματα τους ήταν ιδιαίτερα απαραίτητη τώρα που, χάρη στην Αγλαΐα, δεν είχε αποφασιστεί τίποτε τελειωτικά.

Όπως και να 'ταν, ήταν απαραίτητο να παρουσιάσουν τον πρίγκι-

πα, αργά ή γρήγορα, στον κόσμο που γι' αυτόν αυτός δεν είχε την παραμικρή ιδέα. Για να το πούμε διαφορετικά, είχαν την πρόθεση να τον «δείξουν». Η δεξίωση δεν θα είχε παρά απλό χαρακτήρα και θα έρχονταν «φίλοι του σπιτιού» κι αυτοί πολύ λίγοι. Εκτός από την πριγκίπισσα Μπιελοκόντσι, υπολόγιζαν και τη σύζυγο ενός σπουδαίου προσώπου και υψηλού αξιωματούχου. Από τους νέους δεν περιμεναν παρά μονάχα τον Ευγένιο Παύλοβιτς, που έπρεπε να έρθει συνοδεύοντας την πριγκίπισσα Μπιελοκόντσι.

Ο πρίγκιπας έμαθε τρεις μέρες πιο μπροστά ότι θα ερχόταν αυτή η κυρία, αλλά δεν άκουσε να μιλούν για την εσπερίδα παρά μονάχα την προηγούμενη από τη μέρα που θα γινόταν. Παρατήρησε φυσικά το γεμάτο έννοιες ύφος των μελών της οικογένειας και μερικούς υπαινιγμούς κι από την ταραχή που έβλεπε όταν του μιλούσαν, κατάλαβε πως φοβούνται για την εντύπωση που μπορούσε να προκαλέσει. Αλλά από ένστικτο, και από τον πρώτο ως τον τελευταίο, οι Επάντσιν τον θεωρούσαν ανίκανο, μέσα στην αφέλεια που ζούσε, να καταλάβει τις ανησυχίες που ενέπνεε· επίσης τον κοίταζαν όλοι μ' ένα εσωτερικό αίσθημα αγωνίας.

Ο πρίγκιπας δεν έδινε άλλωστε σχεδόν καμιά σημασία στην επιείκιμη δεξίωση· εντελώς διαφορετική ήταν η απασχόλησή του. Η Αγλαΐα γινόταν από ώρα σε ώρα πιο ιδιότροπη και πιο σκυθρωπή· αυτό τον σκότωνε. Όταν έμαθε πως περίμεναν επίσης και τον Ευγένιο Παύλοβιτς, έδειξε μια ζωηρή χαρά και είπε πως επιθυμούσε να τον δει από καιρό. Για κάποια άγνωστη αιτία, εκείνα τα λόγια του δεν άρεσαν σε κανέναν. Η Αγλαΐα βγήκε από το δωμάτιο φουρισμένη· αργά μονάχα το βράδυ, περασμένες έντεκα, τη στιγμή που ετοιμάστηκε ο πρίγκιπας να φύγει, άρπαξε την ευκαιρία να του πει μερικά λόγια όταν τον ξεπροβόδιζε κι είχαν μείνει μόνοι.

— Θα επιθυμούσα να μην ερχόσασταν σίτιι μας αύριο το πρωί και να έρθετε μονάχα το βράδυ, όταν όλοι εκείνοι... οι καλεσμένοι θα είναι ήδη εδώ. Το ξέρετε πως θα έχουμε καλεσμένους;

Πρόφερε εκείνα τα λόγια σε τόνο ανυπομονησίας και σκληρότητας· ήταν η πρώτη φορά που έκανε υπαινιγμό για την «εσπερίδα». Γι' αυτήν, η σκέψη πως θα 'ρχονταν καλεσμένοι ήταν σχεδόν ανυπόφο-

ρη· όλοι το είχαν παρατηρήσει. Ίσως να ήθελε τρομερά να καβγαδίζει με τους γονείς της γι' αυτό, αλλά ένα αίσθημα υπερηφάνειας και ντροπής τη συγκρατούσαν. Ο πρίγκιπας κατάλαβε αμέσως πως κι αυτή επίσης φοβόταν για λογαριασμό του, αλλά δεν ήθελε να ομολογήσει την αιτία. Αισθάνθηκε ξαφνικά κι αυτός ο ίδιος ένα αίσθημα τρόμου.

– Ναι, είμαι καλεσμένος, απάντησε.

Ήταν φανερό πως η Αγλαΐα δυσκολευόταν να συνεχίσει.

– Μπορεί κανείς να σας μιλήσει σοβαρά; Έστω και μια φορά στη ζωή σας; είπε αυτή με τρομερό θυμό χωρίς να ξέρει γιατί, αλλά χωρίς να μπορεί να συγκρατηθεί.

– Είναι δυνατόν, σας ακούω· και είμαι πολύ ευχαριστημένος μάλλον, ψέλλισε ο πρίγκιπας.

Η Αγλαΐα σώπασε μια στιγμή, μετά αποφάσισε να μιλήσει, αλλά με φανερή αποστροφή.

– Δεν θέλησα να συζητήσω μαζί τους γι' αυτό το θέμα· υπάρχουν περιπτώσεις όπου δεν μπορείς να τους κάνεις να ακούσουν λογικά. Είχα πάντοτε αποστροφή για ορισμένους κανόνες των κοσμικών κύκλων, στους οποίους υποτάσσεται η μαμά. Δεν μιλάω για τον μπαμπά· απ' αυτόν δεν μπορείς να ζητήσεις ευθύνες. Η μαμά είναι βέβαια μια γυναίκα ευγενικού χαρακτήρα· τολμήστε να της προτείνετε κάτι το ποταπό και θα δείτε! Δεν εμποδίζεται όμως να κάνει υποκλίσεις μπροστά σ' αυτόν... τον αισχρό κόσμο. Δεν μιλάω για την Μπιελοκόνσκι· είναι μια κακιά γριά και έχει ελεεινό χαρακτήρα, αλλά είναι έξυπνη και ξέρει να τους κρατάει όλους στο χέρι· αυτό είναι το μόνο καλό σ' αυτήν. Ω, τι ποταπότητα! Και είναι γελοίο· πάντοτε ήμασταν στη μεσαία τάξη, και στην πιο μεσαία που μπορεί να υπάρξει· γιατί να θέλουμε να μπούμε στην υψηλή κοινωνία; Και οι αδελφές μου επίσης έχουν αυτό το ελάττωμα· ο πρίγκιπας Σ. τούς γύρισε τα μυαλά. Γιατί είστε τόσο χαρούμενος που θα έρθει ο Ευγένιος Παύλοβιτς;

– Ακούστε, Αγλαΐα, είπε ο πρίγκιπας, έχω την εντύπωση πως φοβάστε πολύ ότι θα τα θαλασρώσω αύριο... μέσα σ' αυτόν τον κύκλο.

– Να φοβηθώ για σας; είπε η Αγλαΐα κατακόκκινη. Γιατί θα φο-

βόμουν για σας; Πολύ που μ' ενδιαφέρει... κι αν ακόμη ντροπιαστείτε· τι με νοιάζει εμένα; Και πώς μπορείτε να χρησιμοποιείτε παρόμοιες εκφράσεις; Τι σημαίνει εκείνη η λέξη «θα τα θαλασσω»; Είναι μια λέξη ποταπή και χυδαία.

– Είναι μια λέξη... του σχολείου.

– Ναι, είναι μια λέξη του σχολείου! Μια ελεεινή λέξη. Έχετε προφανώς την πρόθεση να μιλήσετε αύριο με λέξεις αυτού του είδους. Ψάξτε στο λεξιλόγιό σας και για άλλες παρόμοιες λέξεις· να είστε σίγουρος πως θα κάνετε μεγάλη εντύπωση! Κρίμα που ξέρετε να μπαίνετε ευπρεπώς σ' ένα σαλόνι· πού το μάθατε αυτό; Θα ξέρατε επίσης να πιείτε κοσμίως ένα φλιτζάνι τσάι, όταν όλος ο κόσμος θα σας κοιτάζει για να δει πώς το πίνετε;

– Νομίζω πως θα το ξέρω.

– Κρίμα! Θα χάσω μια ευκαιρία να γελάσω εις βάρος σας. Σπάστε τουλάχιστον το κινέζικο βάζο που είναι μέσα στο σαλόνι. Είναι πολύ ακριβό. Κάντε μου αυτή την ευχαρίστηση να το σπάσετε· είναι ένα δώρο· η μαμά θα τρελαθεί και θα αρχίσει να κλαίει μπροστά σ' όλον τον κόσμο, τόσο πολύ το αγαπάει! Κάντε μια από εκείνες τις χειρονομίες που συνηθίζετε· δώστε ένα χτύπημα σ' εκείνο το βάζο και σπάστε το. Καθίστε επίτηδες δίπλα.

– Αντιθέτως, θα προσπαθήσω να καθίσω όσο το δυνατόν πιο μακριά· σας ευχαριστώ που με προειδοποιήσατε.

– Δηλαδή, από πιο μπροστά ακόμη, φοβάστε για τις χειρονομίες σας! Βάζω στοίχημα πως θα επιλέξετε ένα «θέμα» για να μιλήσετε για κάτι σοβαρό, επιστημονικό, υψηλό. Πόσο θα είναι... καλό!

– Νομίζω πως θα είναι ανόητο... εάν δεν λεγόταν στην ώρα του.

– Ακούστε μια για πάντα, είπε αυτή τέλος χάνοντας την υπομονή της· αν αρχίσετε ένα θέμα όπως η θανατική καταδίκη ή η οικονομική κατάσταση της Ρωσίας ή η θεωρία κατά την οποία «η ομορφιά θα σώσει τον κόσμο», ε, λοιπόν!... θα χαρώ πολύ γι' αυτό και θα διασπεδάσω πολύ, αλλά... σας προειδοποιώ· να μην ξαναπαρουσιάσετε πια μπροστά μου μετά απ' αυτό! Μ' ακούτε; Μιλάω σοβαρά! Αυτήν τη φορά μιλάω σοβαρά!

Πρόφερε πραγματικά αυτή την απειλή με τόνο σοβαρό· μάλιστα

υπήρχε στα λόγια της και στο βλέμμα της μια ασυνήθιστη έκφραση που ο πρίγκιπας δεν είχε ποτέ παρατηρήσει μέχρι τώρα και που, βέβαια, δεν έμοιαζε καθόλου με αστείο.

— Ε, λοιπόν, μ' όλα αυτά που μου είπατε, αρχίζω να πιστεύω πως θα γίνω «φλύαρος» και μάλιστα... ίσως... θα σπάσω και το βάζο. Ως τώρα δεν φοβόμουν τίποτα, αλλά τώρα όλα τα φοβάμαι. Είμαι βέβαιος πως θα αποτύχω.

— Σ' αυτήν την περίπτωση λοιπόν σωπάστε. Καθίστε και μείνετε ήσυχος.

— Θα είναι αδύνατο· είμαι πεπεισμένος πως ο φόβος θα με κάνει να μιλάω και πως ακόμη θα σπάσω το βάζο. Θα πέσω στη μέση του πατώματος ή θα αρχίσω κάποια αδεξιότητα αυτού του είδους, γιατί ήδη μου έτυχε αυτό κι άλλη φορά· απόψε θα το ονειρευόμαι όλη τη νύχτα. Γιατί μου μιλήσατε γι' αυτό;

Η Αγλαΐα τον κοιτάζε σκυθρωπή.

— Ξέρετε κάτι; Θα ήταν καλύτερα να μην έρθω αύριο! Θα δηλώσω ασθένεια και όλα θα τελειώσουν μ' αυτό! είπε με ύφος αποφασιστικό.

Η Αγλαΐα χτύπησε το πόδι και χλόμιασε από θυμό.

— Θεέ μου! Μα πού ξανακούστηκε αυτό! Δεν θα έρθει όταν γίνονται όλα ειδικά γι' αυτόν και... Ω, Θεέ μου! Τι ευχαρίστηση να έχεις να κάνεις μ' έναν παρόμοιο... μ' έναν άνθρωπο τόσο παράλογο σαν και σας!

— Πολύ καλά, θα ρθω, θα ρθω! τη διέκοψε ζωηρά ο πρίγκιπας, και σας δίνω το λόγο της τιμής μου πως δεν θα πω ούτε μια λέξη όλο το βράδυ. Έτσι θα κάνω.

— Και θα κάνετε πολύ καλά. Είπατε: «θα δηλώσω ασθένεια». Πού πάτε και βρίσκετε παρόμοιες εκφράσεις; Είναι δυνατόν να μου μιλάτε σ' αυτόν τον τόνο; Θέλετε να με κοροϊδέψετε, δεν είναι έτσι;

— Συγγνώμη· είναι κι αυτή επίσης μια σχολική έκφραση· δεν θα το ξανακάνω. Καταλαβαίνω πολύ καλά πως... φοβάστε για λογαριασμό μου... —ε, καλά, μη θυμώνετε!— και με ευχαριστεί πολύ. Δεν μπορείτε να φανταστείτε πόσο φοβάμαι τώρα, και πόσο τα λόγια σας με γεμίζουν με χαρά. Αλλά όλος αυτός ο φόβος είναι παιδαριώδης·

είναι μια ανοησία, σας το ορκίζομαι. Μάρτυς μου ο Θεός, Αγλαΐα! Μόνο η χαρά θα μείνει. Μ' αρέσει τρομερά που σας βλέπω τόσο παιδί, τόσο αγαθό και καλό παιδί! Αχ, Αγλαΐα, πόσο υπέροχη μπορείτε να είστε!

Η Αγλαΐα κόντεψε να θυμώσει, αλλά εκείνη τη στιγμή ένα αίσθημα που κι εκείνη η ίδια δεν περίμενε, πλημμύρισε όλη της την ψυχή.

– Δεν θα με κατηγορήσετε μια μέρα... αργότερα, για τα τόσο σκληρά λόγια που σας είπα; ρώτησε ξαφνικά.

– Λοιπόν, γιατί; Γιατί το είπατε αυτό; Και γιατί κοκκινίσατε και πάλι; Να, το βλέμμα σας ξανάγινε σκυθρωπό! Είναι καμιά φορά που με κοιτάτε πολύ σκυθρωπά, Αγλαΐα· δεν το είχατε αυτό ακριβώς το βλέμμα παλιά. Ξέρω από πού προέρχεται...

– Σωπάστε, σωπάστε!

– Όχι, είναι καλύτερα να το πω. Είναι από καιρό τώρα που ήθελα να το πω· έχω ήδη μιλήσει γι' αυτό, αλλά... δεν με πιστέψατε. Μεταξύ μας, βρίσκεται παρ' όλα αυτά μια ύπαρξη...

– Σωπάστε, σωπάστε! τον διέκοψε ξαφνικά η Αγλαΐα, τραβώντας του το χέρι με δύναμη και κοιτάζοντάς τον σχεδόν με φρίκη.

Εκείνη τη στιγμή την φώναξαν. Χαρούμενη γι' αυτόν τον αντιπερισπασμό, τον άφησε και έφυγε βιαστικά.

Ο πρίγκιπας είχε πυρετό όλη τη νύχτα. Πράγμα παράξενο, είχε πυρετό εδώ και πολλές νύχτες από αρκετό καιρό. Αυτήν τη φορά όμως, ενώ βρισκόταν σε μια κατάσταση σαν το παραλήρημα, μια σκέψη του πέρασε από το μυαλό· εάν αύριο, μπροστά σ' όλον τον κόσμο, τον έπιανε καμιά κρίση; Μήπως και παλιά δεν τον έπιαναν κρίσεις μπροστά σε κόσμο; Αυτή η σκέψη τον πάγωνε· όλη τη νύχτα φανταζόταν τον εαυτό του μέσα σε μια εκπληκτική κοινωνία, ανήκουστη, ανάμεσα σε παράξενους ανθρώπους. Το κυριότερο γεγονός ήταν πως είχε αρχίσει να «μιλάει»· ήξερε πως έπρεπε να σιωπά κι ωστόσο μιλούσε όλη την ώρα προσπαθώντας να πείσει για κάτι τους ακροατές του. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς και ο Ιππόλυτος ήταν μεταξύ των καλεσμένων και φαίνονταν να έχουν μεγάλες φιλίες.

Εύπησε κατά τις οκτώ με τρομερό πονοκέφαλο· οι σκέψεις του ήταν ανακατωμένες και είχε παράξενες εντυπώσεις. Είχε μια ορμη-

τική αλλά παράλογη επιθυμία να δει τον Ρογκόζιν και να μιλήσει για πολλή ώρα μαζί του. Για τι ακριβώς, δεν ήξερε ούτε ο ίδιος. Μετά, χωρίς να ξέρει το λόγο, πήρε την απόφαση να πάει στου Ιππόλυτου. Είχε μέσα στην καρδιά κάτι το τόσο θολό, που τα επεισόδια εκείνου του πρωινού, αν και του έκαναν τρομερή εντύπωση, δεν έφτασαν ωστόσο να του εξαντλήσουν όλη την προσοχή. Ένα απ' αυτά τα επεισόδια ήταν και η επίσκεψή του στον Λέμπεντεβ.

Ο Λέμπεντεβ παρουσιάστηκε αρκετά νωρίς, λίγο μετά τις εννιά· ήταν αρκετά μεθυσμένος. Αν και ο πρίγκιπας δεν ήταν και πολύ παρατηρητικός αυτόν τον τελευταίο καιρό, το πρόσεξε σχεδόν αμέσως, όπως κάτι που πηδάει μπροστά στα μάτια, πως η διαγωγή του Λέμπεντεβ από τότε που ο στρατηγός Ιβόλγκιν έφυγε από το σπίτι τους, δηλαδή εδώ και τρεις μέρες, άλλαξε στο χειρότερο. Ήταν τώρα βρόμικος και γεμάτος λεκέδες, η γραβάτα του στραβά δεμένη, ο γιακάς της ρεντιγκότας του ήταν σχισμένος. Έφτανε μέχρι το σημείο να κάνει καβγά στο σπίτι του και οι φωνές του να ακούγονται πέρα από την αυλή. Η Βέρα είχε έρθει μια μέρα κλαίγοντας και διηγούνταν διάφορα πράγματα.

Μπροστά στον πρίγκιπα, άρχισε να μιλάει σ' έναν τόνο εντελώς παράξενο χτυπώντας το στήθος και κατηγορούσε τον εαυτό του, ποιος ξέρει για ποια κακή του πράξη...

— Έτσι έγινε... πήρα την ανταμοιβή μου για την προδοσία μου και για την προστυχιά μου... Δέχτηκα ένα χαστούκι! συμπέρανε τέλος με ύφος τραγικό.

— Ένα χαστούκι; Και από ποιον;... Τόσο νωρίς;

— Τόσο νωρίς; απάντησε γρήγορα ο Λέμπεντεβ μ' ένα σαρκαστικό χαμόγελο· η ώρα δεν έχει να κάνει... ακόμη κι όταν πρόκειται για μια φυσική τιμωρία... αλλά είναι μια ηθική τιμωρία..., ένα ηθικό χαστούκι και όχι φυσικό, αυτό που δέχτηκα!...

Κάθισε ξαφνικά χωρίς τυπικότητες και άρχισε να διηγείται την υπόθεσή του. Όπως εκείνη η διήγηση ήταν πολύ ασυνάρτητη, ο πρίγκιπας έσμιξε τα φρύδια και ετοιμάστηκε να φύγει. Αλλά μερικά λόγια ξαφνικά τού έκαναν εντύπωση. Έμεινε σαν απολιθωμένος από την έκπληξη... Ο κύριος Λέμπεντεβ διηγούνταν παράξενα πράγματα.

Στην αρχή φαινόταν πως είχε μιλήσει για κάποιο γράμμα μέσα στο οποίο πρόφερε και το όνομα της Αγλαΐας Ιβάνοβνα. Μετά, απροσδόκητα, άρχισε να κατηγορεί πικρά τον ίδιο τον πρίγκιπα: άφησε να εννοηθεί πως ο πρίγκιπας τον είχε προσβάλει. Γιατί όπως νόμιζε αυτός, στην αρχή, τον είχε τιμήσει με την εμπιστοσύνη του σχετικά με την υπόθεση που αφορούσε ένα κάποιο «πρόσωπο» (ήταν η Ναστάσια Φιλίπποβνα), μετά είχε κόψει κάθε σχέση μαζί του και τον είχε παραμερίσει μ' έναν τρόπο ατιμωτικό και μάλιστα υβριστικό, σε σημείο ώστε, την τελευταία φορά, να αρνηθεί με βάνουσο τρόπο να απαντήσει σε μια «αθώα ερώτηση για το ενδεχόμενο μιας προσεχούς αλλαγής που θα γινόταν στο σπίτι». Με μεθυσμένα δάκρυα, ο Λέμπεντεβς ομολόγησε πως μετά απ' αυτήν την προσβολή, δεν μπορούσε πια να υποφέρει την κατάσταση, πολύ περισσότερο μάλλον που ήξερε... πολλά πράγματα... από τον Ρογκόζιν, από τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και από μια φίλη της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, από τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα... και μάλιστα... και από... και από την ίδια την Αγλαΐα Ιβάνοβνα: «Μπορείτε να φανταστείτε πως αυτό έγινε με τη μεσολάβηση της Βέρας, της πολυαγαπημένης μου Βέρας, της μονακριβής μου κόρης... μα ναι! Τελικά δεν είναι μονακριβή γιατί έχω τρεις κόρες. Αλλά ποιος έγγραψε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα για να την πληροφορεί και μάλιστα κάτω από τη σφραγίδα την εντελώς μυστική; Χε, χε! Ποιος της έκανε γνωστές όλες τις πράξεις και τις κινήσεις... της Ναστάσιας Φιλίπποβνα; Χε, χε, χε! Ποιος είναι αυτός ο ανώνυμος ανταποκριτής, μπορώ να σας το ρωτήσω».

– Είναι ποτέ δυνατόν να είστε εσείς; φώναξε ο πρίγκιπας.

– Ακριβώς, απάντησε με αξιοπρέπεια ο μέθυσος. Και σήμερα μάλιστα στις οκτώμισι, εδώ και μισή ώρα..., όχι, εδώ και τρία τέταρτα της ώρας, ειδοποίησα αυτήν την ευγενέστατη μητέρα πως είχα να της ανακοινώσω μια περιπέτεια... σημαντική. Την ειδοποίησα μ' ένα σημείωμα που η υπηρέτρια δέχτηκε να το πάει από την πόρτα υπηρεσίας. Με δέχτηκε.

– Πήγατε να δείτε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα; ρώτησε ο πρίγκιπας που δεν πίστευε στ' αυτιά του.

– Πήγα να τη δω και δέχτηκα ένα χαστούκι... μιλάω για ηθικό. Μου επέστρεψε το γράμμα, μου το πέταξε μάλιστα στο πρόσωπο, χωρίς να το έχει ξεσφραγίσει... και με πήρε από το γιανιά και με έβγαλε με τις κλοτσιές έξω από την πόρτα... ηθικώς, όχι φυσικώς!..., άλλωστε λίγο έλειψε να γίνει και φυσικώς!

– Τι είναι αυτό το γράμμα που σας πέταξε στο πρόσωπο χωρίς να το ξεσφραγίσει;

– Αλλά μήπως... χε, χε, χε! Πώς δεν σας το είπα ακόμα; Μου φαίνεται πως σας έχω ήδη μιλήσει γι' αυτό... Δέχτηκα ένα γραμματάκι να το πάω...

– Ένα γράμμα από ποιον; Σε ποιον;

Μερικές από τις «εξηγήσεις» του Λέμπεντεβ ήταν εξαιρετικά δύσκολες να τις καταλάβεις και ήταν δύσκολο να ξεχωρίσεις περί τίνος επρόκειτο. Ο πρίγκιπας μπόρεσε μονάχα να ξεχωρίσει ότι το γράμμα το είχε φέρει και μάλιστα πολύ νωρίς μια υπηρέτρια στη Βέρα Λεμπέντεβα, για να το δώσουν στον προσορισμό του... «όπως και προηγουμένως...», όπως και προηγουμένως, σε κάποιο γνωστό άτομο, από μέρους του ιδίου προσώπου... (τη μία την έχω ονομάσει “πρόσωπο” και την άλλη “άτομο” για να ξεχωρίζει η προστυχιά και η μεγάλη διαφορά μεταξύ μιας ευγενεστάτης και αθώας στρατηγικής κόρης και... μιας καμέλιας). Έτσι, λοιπόν, το γράμμα ήταν γραμμένο από ένα “πρόσωπο” του οποίου το όνομα αρχίζει με το γράμμα Α...».

– Είναι δυνατόν; Στη Ναστάσια Φιλίποβνα; Είναι παράλογο! φώναξε ο πρίγκιπας.

– Έτσι είναι· κι αν όχι στη Ναστάσια Φιλίποβνα, τουλάχιστον στον Ρογκόζιν, το ίδιο κάνει... Υπάρχει μάλιστα από το πρόσωπο του οποίου το όνομα αρχίζει από Α και στη διεύθυνση του κυρίου Τερέντιεβ, για να το παραδώσει, πρόσθεσε ο Λέμπεντεβ μ' ένα κλείσιμο του ματιού και μ' ένα χαμόγελο.

Όπως περνούσε κάθε στιγμή από το ένα θέμα στο άλλο και ξενούσε αυτό που είχε αρχίσει να λέει, ο πρίγκιπας σώπασε για να τον αφήσει να εξηγηθεί. Αλλά αυτό το σημείο έγινε πολύ σκοτεινό· τα γράμματα περνούσαν από τα χέρια του ή από τα χέρια της Βέρας;

Αφού το διαβεβαίωσε ο ίδιος πως ή στον Ρογκόζιν ή στη Ναστάσια Φιλίποβνα ήταν ένα και το αυτό, αυτό σήμαινε πως εκείνα τα γράμματα, εάν υπήρχαν, δεν περνούσαν πιθανώς από τα χέρια του. Ήταν δύσκολο να καταλάβεις από ποια τύχη είχε πέσει εκείνο το γράμμα στα χέρια του· το πιθανότερο ήταν πως το άρπαξε μ' έναν οποιονδήποτε τρόπο από τη Βέρα· το είχε κλέψει κρυφά και το είχε πάει στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, έχοντας κάποιο σκοπό στο νου του. Έτσι είχε η υπόθεση, όπως τέλος κατάλαβε ο πρίγκιπας.

— Τρελαθήκατε! φώναζε τρομερά ταραγμένος.

— Όχι εντελώς, πολυσεβαστότατε πρίγκιπα, απάντησε ο Λέμπεντεβ με χαιρεκακία. Για να πω την αλήθεια, η πρώτη μου σκέψη ήταν να το παραδώσω στα δικιά σας τα χέρια για να σας εξυπηρετήσω... αλλά σκέφτηκα πως αυτή η υπηρεσία θα ήταν επίκαιρη εκεί πέρα και πως ήταν προτιμότερο να τα κάνω όλα γνωστά στην πιο ευγενική από τις μητέρες..., αν και την είχα ήδη προειδοποιήσει μια φορά μ' ένα ανώνυμο γράμμα. Και μέσα στο σημείωμα που της έστειλα πριν λίγο για να της ζητήσω να με δεχτεί, στις οκτώ και είκοσι, υπέγραψα εξίσου «ο καυστικός σας αλληλογράφος». Με δέχτηκαν αμέσως και μάλιστα με εξαιρετική προθυμία από τη σιάλα υπηρεσίας... και με οδήγησαν στην ευγενέστατη μητέρα...

— Και μετά;

— Το ξέρετε ήδη· κόντεψε να με δειρεί· όσο για το γράμμα, μου το πέταξε στα μούτρα. Είναι αλήθεια ότι αναρωτήθηκε μια στιγμή εάν θα μπορούσε να το κρατήσει, αλλά το είδα, το παρατήρησα πως άλλαξε γνώμη· μου το πέταξε λέγοντας: «Αφού το έδωσαν σ' έναν άνθρωπο σαν και σένα να το πας, ε, λοιπόν, πήγαινέ το!...». Προσβλήθηκε μάλιστα. Αφού δεν ντράπηκε να πει ένα παρόμοιο πράγμα μπροστά μου, αυτό δείχνει πως προσβλήθηκε. Είναι μια γυναίκα ευέξαπτη!

— Πού βρίσκεται τώρα το γράμμα;

— Το έχω πάντοτε· να το.

Και έδωσε στον πρίγκιπα το σημείωμα της Αγλαΐας στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Ήταν εκείνο το ίδιο σημείωμα που αυτός έδειχνε θριαμβευτικά στην αδελφή του δυο ώρες αργότερα.

– Αυτό το γράμμα δεν πρέπει να μείνει στα χέρια σας.

– Σας το δίνω, σας το δίνω, είπε ο Λέμπεντεβ με θέρμη. Τώρα είμαι και πάλι δικός σας, είμαι ολόκληρος δικός σας, από το κεφάλι ως την καρδιά· ξαναγυρίζω στην υπηρεσία σας μετά από μια περαστική προδοσία! Χτυπήστε στην καρδιά, αλλά φερθείτε επιεικώς στη γενειάδα μου, όπως έλεγε ο Τόμας Μόρις... στην Αγγλία και στη Μεγάλη Βρετανία, αμάρτημά μου, όπως είπε ο μπαμπάς της Ρώμης... δηλαδή ο Πάπας της Ρώμης, αλλά εγώ τον λέω ο «μπαμπάς της Ρώμης».

– Αυτό το γράμμα πρέπει να αποσταλεί αμέσως, είπε ο πρίγκιπας· θα το δώσω εγώ.

– Δεν θα ήταν καλύτερα, λεπτότατε πρίγκιπα, δεν θα ήταν προτιμότερο να γίνει... κάπως έτσι.

Λέγοντας αυτό, ο Λέμπεντεβ έκανε μια παράξενη και δουλοπρεπή γκριμάτσα. Άρχισε να κουνιέται στη θέση του σαν να τον είχαν τσιμπήσει με μια βελόνα, έκλεινε τα μάτια με ύφος πανούργου και έδειχνε κάτι με τα χέρια του.

– Τι; ρώτησε ο πρίγκιπας με ύφος απειλητικό.

– Θα έπρεπε κατ' αρχάς να ανοίξετε το γράμμα! είπε ο Λέμπεντεβ με ύφος κατανυκτικό και σχεδόν εμπιστευτικό.

Ο πρίγκιπας ανασκίρτησε με τόση έκφραση θυμού, που ο Λέμπεντεβ έφτασε σχεδόν στο σημείο να το βάλει στα πόδια. Αλλά φτάνοντας στην πόρτα, σταμάτησε και περίμενε μήπως του δοθεί χάρη.

– Αχ! Λέμπεντεβ! Είναι ποτέ δυνατόν, μπορεί κανείς να φτάσει στο βαθμό της αταξίας και της προστυχιάς που φτάσατε εσείς; φώναξε ο πρίγκιπας μ' έναν τόνο βαθιάς λύπης.

Τα χαρακτηριστικά του Λέμπεντεβ φωτίστηκαν.

– Είμαι ποταπός! Είμαι ποταπός! έκανε πλησιάζοντας αμέσως· είχε δάκρυα στα μάτια και χτυπούσε το στήθος.

– Μα αυτές είναι ατιμίες!

– Ακριβώς, ατιμίες. Αυτή είναι η σωστή λέξη.

– Γιατί αυτή η συνήθεια να ενεργείτε τόσο... παράξενα; Κατά βάθος δεν είστε... παρά ένας κατάσκοπος! Γιατί γράψατε ένα ανώνυμο

γράμμα για να ανησυχήσετε... μια γυναίκα τόσο ευγενική και τόσο καλή; Γιατί τέλος η Αγλαΐα Ιβάνοβνα δεν θα είχε το δικαίωμα να γράψει σ' όποιον της αρέσει; Τι περιμένατε απ' αυτό το διάβημα; Τι σας έσπρωξε να καταδώσετε;

– Δεν υπάκουσα παρά σε μια ελκυστική περιέργεια και... στην επιθυμία να εξυπηρετήσω μια ευγενική ψυχή, ναι! φέλλισε ο Λέμπεντεβ. Αλλά τώρα είμαι ολόκληρος δικός σας, είμαι και πάλι δικός σας. Κρεμάστε με αν θέλετε!

– Μήπως παρουσιάστηκατε σ' αυτήν ακριβώς την κατάσταση στο σπίτι της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα; ρώτησε ο πρίγκιπας με μια περιέργεια ανακατεμένη με αηδία.

– Ω, όχι!... ήμουν πιο φρέσκος... και μάλιστα πιο ευπρεπής· μετά από εκείνη την ταπείνωση έγινα έτσι... κι είμαι στην κατάσταση που με βλέπετε.

– Λοιπόν, καλά! Αφήστε με.

Ωστόσο ο πρίγκιπας έπρεπε να επαναλάβει πολλές φορές αυτήν την παράκληση πριν ο επισκέπτης του αποφασίσει τελικά να φύγει. Ακόμη και όταν άνοιξε την πόρτα, ο Λέμπεντεβ ξαναγύρισε στις μύτες των ποδιών μέχρι τη μέση του δωματίου και ξανάρχισε τους μορφασμούς για τον τρόπο που ανοίγουν ένα γράμμα· αλλά δεν τόλμησε να προσφέρει τη συμβουλή του και βγήκε μ' ένα φιλήσυχο και τρυφερό χαμόγελο στα χείλη.

Όλα αυτά τον στενοχώρησαν πολύ τον πρίγκιπα. Από αυτά έβγαινε ένα κύριο και σπουδαίο γεγονός. Η Αγλαΐα βρισκόταν σε μεγάλη ανησυχία, σε μεγάλη αμηχανία· κάτι τη βασάνιζε τρομερά («η ζήλια», ψιθύρισε στον εαυτό του ο πρίγκιπας). Αποδειχνόταν επίσης πως την έκαναν κι έχανε τα νερά της άνθρωποι κακοί και ήταν βέβαια πολύ παράξενο που τους εμπιστευόταν τόσο. Χωρίς καμιά αμφιβολία ιδιότροπα σχέδια, ίσως ολέθρια... σε γενικές γραμμές που δεν απέβλεπαν σε τίποτα, είχαν ωριμάσει μέσα σ' εκείνο το μικρό, άπειρο, αλλά φλογερό και υπερήφανο κεφαλάκι.

Αυτά τα συμπεράσματα έφεραν στον πρίγκιπα ένα μεγάλο φόβο και σάστισε τόσο που δεν ήξερε τι απόφαση να πάρει. Κοίταζε ακόμη τη διεύθυνση του σφραγισμένου γράμματος· ω, εδώ δεν είχε ού-

τε αμφιβολία, ούτε ανησυχία, γιατί η πίστη του τον προφύλαγε· η στενοχώρια που του προκαλούσε εκείνο το γράμμα ήταν κάτι άλλο· δεν είχε εμπιστοσύνη στον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Και ωστόσο αποφάσισε να του δώσει το γράμμα με τα ίδια του τα χέρια· βγήκε μάλιστα από το σπίτι του μ' αυτόν το σκοπό, αλλά στο δρόμο μετάνιωσε. Σαν να έγινε επίτηδες, ήταν μπροστά στο σπίτι του Πίτισιν όταν συνάντησε τον Κόλια· παρακάλεσε αυτόν να δώσει το γράμμα στα χέρια του αδελφού του σαν να το έφερνε αυτός προσωπικά από την Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Ο Κόλια δεν έκανε καμιά ερώτηση και πήγε το γράμμα, έτσι που ο Γάνια δεν φαντάστηκε ποτέ του πως είχε περάσει από τόσους σταθμούς.

Γυρίζοντας στο σπίτι, ο πρίγκιπας παρακάλεσε τη Βέρα Λουκιάνοβνα να πάει να τον δει και να της πει εκείνα που έπρεπε για να καλμάρει, γιατί μέχρι τότε έφαχνε για κείνο το γράμμα κλαίγοντας. Κατάπληκτη έμαθε ότι το γράμμα το είχε κλέψει ο πατέρας της. (Μετά του εμπιστευτηκε πως είχε πολλές φορές εξυπηρετήσει τον Ρογκόζιν και την Αγλαΐα Ιβάνοβνα μυστικά· δεν είχε περάσει από το μυαλό της νέας κοπέλας ότι μπορούσαν όλα αυτά να βλάψουν κατά κάποιον τρόπο τα συμφέροντα του πρίγκιπα...).

Οι σκέψεις του πρίγκιπα ήταν ανακατωμένες· όταν έτρεξαν να του πουν, εκ μέρους του Κόλια, πως ο στρατηγός ήταν άρρωστος, δυσκολεύτηκε να καταλάβει περί τίνος επρόκειτο. Αλλά το γεγονός αυτό του έδωσε την ψυχική του ηρεμία, κι αυτό ήταν σωτήριο. Πέρασε σχεδόν όλη τη μέρα, μέχρι το βράδυ, στο σπίτι της Νίνας Αλεξάντροβνα (όπου φυσικά είχαν μεταφέρει τον άρρωστο). Δεν βοήθησε σχεδόν καθόλου, αλλά υπάρχουν άνθρωποι που τους αρέσει να σε νιώθουν δίπλα τους σε ορισμένες δύσκολες στιγμές. Ο Κόλια ήταν φοβερά λυπημένος και έκλαιγε σαν να τον είχε πιάσει μια νευρική κρίση· όμως όλη την ώρα έτρεχε από εδώ κι από εκεί, πήγε για να βρει γιατρό και βρήκε τρεις, έτρεχε στο φαρμακείο, στο κουρείο. Συνέφεραν κάπως το στρατηγό, αλλά δεν ανέκτησε τις αισθήσεις του· οι γιατροί γνωμοδότησαν πως «εν πάση περιπτώσει ήταν σε κίνδυνο». Η Βάρια και η Νίνα Αλεξάντροβνα δεν έφευγαν από το προσκέφαλο του αρρώστου. Ο Γάνια ήταν αναστατωμένος και καταβε-

βλημένος, αλλά δεν ήθελε να ανεβεί πάνω και φοβόταν μάλιστα να δει τον πατέρα του· σύστρεφε τα χέρια του, και σε μια ασυνάρτητη συζήτηση που είχε με τον πρίγκιπα, το μόνο που βρήκε να πει ήταν πως «αυτό ήταν μια μεγάλη δυστυχία που, σαν να είχε γίνει επίτηδες, ερχόταν σε μια τέτοια στιγμή!». Ο πρίγκιπας νόμισε πως κατάλαβε τον υπαινιγμό που κρυβόταν σ' αυτά τα τελευταία λόγια.

Ο Ιππόλυτος δεν ήταν πια στο σπίτι των Πίτισιν. Κατά το βράδυ φάνηκε τρεχάτος ο Λέμπεντεβ· μετά από «την εξήγηση» που είχε το πρωί, μέχρι εκείνη την ώρα κοιμόταν συνέχεια. Ήταν τώρα σχεδόν ξεμέθυστος και έχυνε ειλικρινή δάκρυα πάνω από τον άρρωστο, σαν να επρόκειτο για αληθινό αδελφό του. Κατηγορούσε τον εαυτό του δυνατά, χωρίς να ορίζει ακριβώς για ποιο λάθος, και κούραζε τη Νίνα Αλεξάντροβνα επαναλαμβάνοντάς της κάθε λεπτό πως αυτός ήταν η αιτία για όλα, και κανένας άλλος απ' αυτόν τον ίδιο... και πως δεν το είχε κάνει παρὰ για μια ευχαρίστηση της περιέργειάς του... και πως ο «αποθανών» (δεν ξέρει κανείς γιατί επέμενε να λέει έτσι το στρατηγό, ο οποίος ζούσε ακόμη) ήταν μάλιστα ένας ευφυέστατος άνθρωπος! Επέμενε με μια ιδιαίτερη σοβαρότητα για την ευφυΐα του στρατηγού, σαν απ' αυτήν την παρατήρηση να έβγαινε εκείνη τη στιγμή ένα πελώριο όφελος. Βλέποντας την ειλικρίνεια των δακρύων του, η Νίνα Αλεξάντροβνα, τέλος, του είπε χωρίς καθόλου να τον κατηγορεί και μάλιστα με ύφος στοργικό: «Ε, ο Θεός να σας βοηθάει! Μην κλαίτε, λοιπόν! Ο καλός Θεός θα σας συγχωρήσει!». Εκείνα τα λόγια και ο τόνος με τον οποίον είχαν ειπωθεί, έκαναν στον Λέμπεντεβ μια τέτοια εντύπωση, που όλο το βράδυ δεν απομακρύνθηκε από τη Νίνα Αλεξάντροβνα (και κατά τις μέρες που ακολούθησαν, μέχρι το θάνατο του στρατηγού, έμενε σχεδόν από το πρωί μέχρι το βράδυ σπίτι τους). Δυο φορές εκείνη τη μέρα ήρθαν στο σπίτι της Νίνας Αλεξάντροβνα να ρωτήσουν για την κατάσταση του γέροντα εκ μέρους της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα.

Το βράδυ, στις εννιά, όταν ο πρίγκιπας έκανε την εμφάνισή του στο σαλόνι των Επάντιν, το γεμάτο ήδη από τους καλεσμένους, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα άρχισε αμέσως να τον ρωτάει με ενδιαφέ-

ρον και με λεπτομέρειες για τον άρρωστο· απάντησε με σοβαρότητα στην πριγκίπισσα Μπιελονόνσκι που είχε ρωτήσει: «Για ποιον άρρωστο πρόκειται και ποια είναι η Νίνα Αλεξάντροβνα;». Αυτό άρεσε πολύ στον πρίγκιπα. Αυτός ο ίδιος, στις εξηγήσεις που έδωσε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, υπήρξε «υπέροχος», όπως είπαν αργότερα οι αδελφές της Αγλαΐας: είχε μιλήσει «με μετριοφροσύνη, ηρεμία και αξιοπρέπεια, χωρίς περιττές κουβέντες, ούτε χειρονομίες. Είχε μπει υπέροχα και ήταν ντυμένος άμεμπτα». Όχι μονάχα δεν «ξαπλώθηκε στη μέση του πατώματος», όπως το φοβόταν την προηγούμενη, αλλά είχε κάνει μάλιστα μια πολύ καλή εντύπωση σ' όλον τον κόσμο.

Από τη μεριά του, αφού κάθισε και προσανατολίστηκε, παρατήρησε αμέσως πως εκείνη η εσπερίδα δεν είχε τίποτε το κοινό με τα φαντάσματα με τα οποία η Αγλαΐα τον είχε τρομάξει, ούτε και με τους εφιάλτες της προηγούμενης νύχτας. Ήταν η πρώτη φορά στη ζωή του που ανακάλυπτε μια γωνιά απ' αυτό που με τόσο τρόμο ονόμαζαν «ο καλός κόσμος». Από καιρό τώρα, εξαιτίας ορισμένων ιδιαίτερων προθέσεων, σκέψεων και επιθυμιών, λαχταρούσε να διεισδύσει σ' αυτόν το μαγικό κύκλο· επίσης ενδιαφέρθηκε τρομερά με την πρώτη εντύπωση. Αυτή η πρώτη εντύπωση τον είχε γοητεύσει. Από την αρχή ακόμη του φάνηκε πως όλοι αυτοί οι άνθρωποι ήταν φτιαγμένοι για να βρισκονται μαζί· πως οι Επάντσιν δεν έδιναν μια «εσπερίδα» και πως δεν είχαν μπροστά τους καλεσμένους, αλλά μονάχα «δικούς τους»· αυτός ο ίδιος αισθανόταν ότι ήταν στην κατάσταση ενός ανθρώπου που ξαναβρίσκει ύστερα από ένα πρόσφατο χωρισμό τα πρόσωπα των οποίων είναι ο αφοσιωμένος φίλος και με τους οποίους συμφωνεί στις σκέψεις. Η γοητεία και η ευγένεια των τρόπων τους, η απλότητά τους και η καταφανής ειλικρίνειά τους, ήταν σχεδόν μαγική. Δεν μπορούσε μάλιστα να φανταστεί πως αυτή η απλότητα, η ευγένεια των τρόπων, οι πνευματώδεις συζητήσεις, τα υψηλά αισθήματα αξιοπρέπειας, όλα αυτά δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ίσως μια καλαισθητή επιφάνεια. Οι περισσότεροι μάλιστα επισκέπτες, παρ' όλη την επιβλητική τους εμφάνιση, ήταν άνθρωποι αριετά κούφιοι· η αλαζονεία τους τους

εμπόδιζε άλλωστε να καταλάβουν κι αυτοί οι ίδιοι πως πολλά από τα καλά που έχουν, ήταν γι' αυτούς ασυνείδητα, προσποιητά ή κληρονομικά, δίχως καμιά προσωπική αξία. Μέσα στη μαγεία της πρώτης του εντύπωσης, ο πρίγκιπας δεν μπόηκε καθόλου στον πειρασμό να το υποπτευθεί αυτό. Έβλεπε παραδείγματος χάρη πως αυτός ο γέρος, ο σπουδαίος αξιωματούχος, που μπορούσε να ήταν παππούς του, διέκοπτε τη συζήτησή του για να ακούσει έναν νέο άνθρωπο άπειρο σαν κι αυτόν. Και αυτός ο γέρος κύριος όχι μονάχα τον άκουγε, αλλά ήταν και στοργικός μαζί του, τόσο η ευμένειά του ήταν ειλικρινής, παρόλο ότι ήταν ξένοι μεταξύ τους και βλέπονταν για πρώτη φορά. Ίσως αυτό που επέδρασε περισσότερο στη φλογερή δεκτικότητα του πρίγκιπα, να ήταν αυτή η ειλεπτυσμένη ευγένεια. Ίσως ακόμη είχε έρθει με μια ψυχική κατάσταση που τον προδιέθετε στην αισιοδοξία.

Έτσι, οι δεσμοί που έδεναν όλα αυτά τα πρόσωπα με τους Επάντσιν και μεταξύ τους, ήταν στο βάθος πολύ πιο χαλαροί απ' ό,τι τους νόμιζε ο πρίγκιπας μόλις μπόηκε και έκανε τη γνωριμία τους. Υπήρχαν εκεί άνθρωποι που με τίποτε στον κόσμο δεν θα αναγνώριζαν τους Επάντσιν ως ίσους τους. Υπήρχαν μάλιστα άνθρωποι που απεχθάνονταν κατά βάθος ο ένας τον άλλον. Η Μπιελοκόνσκι σ' όλη της τη ζωή «περιφρονούσε» τη γυναίκα του «γέρου αξιωματούχου» κι εκείνη, με τη σειρά της, κάθε άλλο παρά αγαπούσε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Ο «αξιωματούχος», που ήταν προστάτης των Επάντσιν από τα νιάτα τους ακόμη και που εκείνο το βράδυ καταλάμβανε την τιμητική θέση στο σπίτι τους, είχε στα μάτια του Ιβάν Φιοντόροβιτς μια σπουδαιότητα τόσο σημαντική, που με την παρουσία του ο στρατηγός ήταν ανίκανος να αισθανθεί κανένα άλλο συναίσθημα εκτός απ' αυτό του σεβασμού και του φόβου· θα περιφρονούσε μάλιστα ειλικρινά τον εαυτό του, εάν έστω και για μια στιγμή τον θεωρούσε ίσο του και έπαυε να βλέπει στο πρόσωπό του τον Ολύμπιο Δία.

Υπήρχαν επίσης εκεί άνθρωποι που δεν είχαν συναντηθεί εδώ και πολλά χρόνια και δεν ένιωθαν ο ένας για τον άλλον παρά αδιαφορία, αν όχι έχθρα· αλλά μόλις συναντήθηκαν εκείνη τη στιγμή έκαναν σαν

να είχαν ιδωθεί την προηγούμενη μέρα στην πιο εγκάρδια και την πιο ευχάριστη παρέα.

Η συντροφιά δεν ήταν άλλωστε πολυάριθμη. Εκτός από την πριγκίπισσα Μπιελокόνσκι, τον «γέρο αξιωματούχο», που ήταν πραγματικά σπουδαίο πρόσωπο, και τη γυναίκα του, μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ακόμη έναν αξιωματικό εν ενεργεία, βαρόνο ή κόμη, που το επίθετό του ήταν γερμανικό· εκείνος ο άνθρωπος που ήταν παραδόξως σιωπηλός, είχε την υπόληψη βαθύτατου γνώστη των κυβερνητικών υποθέσεων και έλεγαν μάλιστα πως ήταν ένα είδος σοφού. Ήταν ένας από εκείνους τους Ολύμπιους διαχειριστές που τα γνωρίζουν «όλα, εκτός από την ίδια τη Ρωσία» και εκφράζουν κάθε πέντε χρόνια «μια σκέψη, της οποίας το βάθος κάνει αίσθηση» και της οποίας η έκφραση γίνεται παροιμία, και κάνει εντύπωση ως τα πιο υψηλά στρώματα της κοινωνίας· ένας από εκείνους τους ανώτατους κρατικούς λειτουργούς, που συνήθως μετά από μια πολυετή υπηρεσία (τόσο μάλιστα που φαίνεται παραξένη), πεθαίνουν γενικώς γεμάτοι με τίτλους και εφοδιασμένοι με σημαντικούς μισθούς, αν και δίχως μεγάλα κατορθώματα, και μάλιστα εκδηλώνοντας μια κάποια αποστροφή γι' αυτά τα κατορθώματα. Ο στρατηγός αυτός ήταν μέσα στη διοίκηση ο άμεσος προϊστάμενος του Ιβάν Φιοντόροβιτς, ο οποίος έχοντας μια καρδιά που ξέρει να ευγνωμονεί και όντας ο ίδιος ιδιαίτερα φιλότιμος, τον θεωρούσε ως ευεργέτη, όσο κι αν ο άλλος δεν θεωρούσε καθόλου τον εαυτό του ως ευεργέτη του Ιβάν Φιοντόροβιτς και του φερόταν μάλιστα με κάποια αδιαφορία· αλλά δεχόταν ευχαρίστως τις διάφορες εξυπηρετήσεις του και θα τον είχε αντικαταστήσει αμέσως, εάν το απαιτούσαν ορισμένοι υπολογισμοί, έστω κι αν ήταν σχετικά ασήμαντοι.

Υπήρχε ακόμη μέσα στους καλεσμένους ένα σημαντικό πρόσωπο, μιας κάπως προχωρημένης ηλικίας, που ήταν σχεδόν συγγενής της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα, αν κι αυτό δεν ήταν εντελώς αλήθεια. Είχε μια κάποια σειρά και θέση επίζηλη· ήταν ένας άνθρωπος πλούσιος και από καλή γενιά, γεροδεμένος και υγιέστατος. Ήταν μεγάλος πολυλογάς και είχε τη φήμη δυσαρεστημένου ανθρώπου (με την πιο επιτρεπτή έννοια της λέξης) και μάλιστα θυμώδης (χαρκτηριστικό

που άλλωστε τον έκανε ευχάριστο). Οι τρόποι του έμοιαζαν με τρόπους Άγγλου αριστοκράτη, τα γούστα του ήταν αγγλικά (λόγου χάρι, αγαπούσε το μισοψημένο ροσμπίφ, τα χάμουρα των αλόγων, την υπηρεσία των λακέδων κτλ.). Ήταν στενός φίλος με τον «αξιωματούχο», τον οποίο προσπαθούσε να διασκεδάσει. Τέλος πάντων, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έτρεφε την παράξενη ιδέα πως αυτός ο γέρος (άνθρωπος αρκετά ελαφρόμυαλος και λάτρης του ωραίου φύλου) μπορούσε να σκεφτεί μια μέρα να κάνει ευτυχισμένη την Αλεξάνδρα ζητώντας το χέρι της.

Παρακάτω απ' αυτούς τους καλεσμένους με τις πιο κομψές ιδιότητες και τις πιο επιβλητικές, ήταν μια κατηγορία νέων ανθρώπων, αλλά που έλαμπαν εξίσου από ευγένεια. Ήταν, εκτός από τον πρίγκιπα Σ. και τον Ευγένιο Παύλοβιτς, ο γοητευτικός πρίγκιπας Ν., γνωστότατος από τις γυναικείες του κατακτήσεις σ' όλη την Ευρώπη. Ήταν περίπου σαράντα πέντε χρονών κι ωστόσο διατηρούσε ακόμη ένα υπέροχο παρυσιαστικό και όταν άρχιζε να διηγείται, όλοι τον άκουγαν με θαυμασμό. Αν και η πατρογονική του κληρονομιά είχε σχεδόν εξανεμιστεί, κρατούσε τη συνήθεια να ζει κατά προτίμηση στο εξωτερικό.

Τέλος, μια τρίτη κατηγορία, τη συγκροτούσαν εκείνοι οι άνθρωποι που δεν συμπεριλαμβάνονταν στον «κλειστό κύκλο» της καλής κοινωνίας, αλλά που μπορούσε κανείς καμιά φορά να τους συναντήσει εκεί, ακριβώς όπως και τους ίδιους τους Επάντσιν. Οδηγούμενοι από ένα κάποιο τακτ που τους χρησίμευε ως κανόνες, οι Επάντσιν αγαπούσαν να ανακατεύουν, στις σπάνιες ευκαιρίες που δέχονταν κόσμο, την υψηλή κοινωνία με ανθρώπους λιγότερο υψηλής τάξης που αντιπροσώπευαν το άνθος της «μεσαίας κοινωνίας». Τους παίνευαν ακριβώς γι' αυτό κι έλεγαν γι' αυτούς ότι ήξεραν να κρατούν τη θέση τους και είχαν καλούς τρόπους και κρίση, για την οποία οι Επάντσιν ήταν υπερήφανοι.

Ένας από τους αντιπροσώπους αυτής της μεσαίας τάξης ήταν ένας μηχανικός με το βαθμό του συνταγματάρχη, άνθρωπος σοβαρός και στενά συνδεδεμένος με τον πρίγκιπα Σ., ο οποίος τον είχε φέρει στο σπίτι των Επάντσιν· ήταν ωστόσο λιγομίλητος στον κόσμο

και φορούσε στο δείκτη του δεξιού του χεριού ένα χοντρό δαχτυλίδι, για το οποίο δεν υπήρχε αμφιβολία πως ήταν ένα αυτοκρατορικό δώρο.

Ήταν, τέλος, ένας ποιητής και φιλόλογος, γερμανικής καταγωγής, που έγραφε ρωσικά ποιήματα, ένας άντρας περίπου τριάντα οκτώ χρονών, με σεμνό βεβαίως παρουσιαστικό, που θα μπορούσε κανείς να τον οδηγήσει άφοβα μέσα στην αριστοκρατική κοινωνία. Το παρουσιαστικό του ήταν γοητευτικό, αν και κατά κάποιον τρόπο ήταν κάπως αποκρουστικό. Το ντύσιμό του ήταν τέλειο. Ανήκε σε μια γερμανική οικογένεια από τις περισσότερες αστικές, αλλά πολύ ευύποληπτη. Ήξερε να επωφελείται από τις περιστάσεις για να γλιστράει κάτω από την προστασία υψηλών προσώπων και να διατηρεί την εὐνοιά τους. Είχε μεταφράσει παλαιότερα από τα γερμανικά, σε στίχους ρωσικούς, το έργο ενός μεγάλου Γερμανού ποιητή και είχε δώσει σ' εκείνη τη μετάφραση μια χρήσιμη αφιέρωση. Ήξερε να υπερηφανεύεται για τη φίλια του μ' ένα διάσημο Ρώσο ποιητή που σήμερα είναι πεθαμένος (υπάρχει μια ολόκληρη κατηγορία συγγραφέων που τους αρέσει υπερβολικά να παρουσιάζονται δημοσίως και ενυπογράφως ως φίλοι διασήμων, πεθαμένων όμως, συγγραφέων). Τον είχε φέρει πριν λίγο καιρό στο σπίτι των Επάντσιν η γυναίκα του «γέρου αξιωματούχου». Αυτή η κυρία ήταν προστάτρια των λογοτεχνών και των επιστημόνων και, πραγματικά, είχε δώσει μια σύνταξη σ' ένα ή δύο συγγραφείς με τη μεσολάβηση ορισμένων υψηλών προσώπων, στα οποία εξασκούσε επιρροή. Είχε στο είδος της μια κάποια υπεροχή. Ηλικίας περίπου σαράντα πέντε χρονών (πολύ νέα λοιπόν, σε σχέση με τον άντρα της που ήταν ένας γέρος), ήταν ωραία και αγαπούσε ακόμη, από ένα κοινό ελάττωμα που έχουν πολλές γυναίκες της ηλικίας της, να ντύνεται υπερβολικά επιδεικτικά. Η εξυπνάδα της ήταν μέτρια και η αρμοδιότητά της στη φιλολογία αριετώς συζητήσιμη. Αλλά είχε μέσα της μια μανία να προστατεύει τους λογοτέχνες, μανία ανάλογη με τα λούσα στις τουαλέτες της. Της αφιέρωσαν πολλά έργα και μεταφράσεις· δύο ή τρεις συγγραφείς είχαν, με την άδειά της, δημοσιεύσει τα γράμματα που της είχαν στείλει για θέματα εξαιρετικής σημασίας...

Αυτή ήταν η συντροφιά που ο πρίγκιπας την πήρε σαν το πιο γερό νόμισμα, για καθαρό χρυσάφι χωρίς καμιά πρόσμειξη. Εξάλλου, όλοι αυτοί οι άνθρωποι ήταν εκείνο το βράδυ, σαν να είχε γίνει επίτηδες, τρομερά αισιόδοξοι και ευχαριστημένοι από τον ίδιο τους τον εαυτό. Καθένας ήταν πεπεισμένος πως με την επίσκεψή του έκανε μεγάλη τιμή στους Επάντσιν. Αλλά, αλίμονο! Ο πρίγκιπας ούτε καν υποπευόταν αυτές τις λεπτότητες. Δεν του περνούσε καθόλου από το μυαλό, λόγου χάρη, πως οι Επάντσιν, έχοντας πάρει μια απόφαση τόσο σοβαρή, από την οποία κρεμόταν η τύχη της κόρης τους, δεν θα τολμούσαν ποτέ να μην τον παρουσιάσουν αυτόν, τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς, σ' αυτόν το γέρο αξιωματούχο, τακτικό προστάτη της οικογένειας. Κι εκείνος ο γεροντάκος, αν και δεν θα ταραζόταν καθόλου αν μάθαινε πως είχε βρει τους Επάντσιν κι η πιο τρομερή ακόμα καταστροφή, θα αισθανόταν όμως σίγουρα προσβεβλημένος εάν αυτοί πάντρευαν την κόρη τους χωρίς να τον συμβουλευτούν και, για να το πω έτσι, χωρίς την άδειά του. Ο πρίγκιπας Ν., αυτός ο γοητευτικός νέος άντρας, ο ασυζητήτι πνευματώδης και με τη χρυσή καρδιά, είχε την απόλυτη πεποίθηση πως η παρουσία του εκείνη τη νύχτα στο σαλόνι των Επάντσιν ήταν ένα γεγονός που θα μπορούσε να συγκριθεί με την ανατολή του ήλιου. Τους θεωρούσε κατώτερους του και ήταν ακριβώς αυτή η αγνή κι ευγενική ιδέα που του χάριζε την αξιαγάπητη αφέλεια των τρόπων του και την ευπροσηγορία με την οποία φερόταν σ' αυτούς. Ήξερε πολύ καλά πως θα έπρεπε εκείνο το βράδυ να διηγηθεί κάτι για να ευχαριστήσει τη συντροφιά και προετοιμαζόταν γι' αυτό με κάποια μάλιστα έμπνευση. Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς, ακούγοντας λίγο αργότερα τη διήγησή του, είχε την εντύπωση πως δεν είχε ποτέ του ακούσει τίποτε το παρόμοιο μ' αυτό το σπινθηροβόλο χιούμορ, μ' αυτήν την καταπληκτική ευθυμία και την αφέλεια, η οποία είχε κάτι το συγκινητικό στο στόμα ενός τέτοιου Δον Ζουάν, όπως ήταν ο πρίγκιπας Ν. Αν μπορούσε να ξέρει πόσο παλιά ήταν, τετριμμένα, αναμασημένη εκείνη η ιστορία, που μπορούσε να περάσει στο σπίτι των απονήρευτων Επάντσιν σαν μια νουβοτέ, σαν ένας σπινθηροβόλος αυ-

τοσχεδιασμός, αυθόρμητος και ειλικρινής ενός μαγευτικού και πνευματικού ανθρώπου, αλλά που σ' όλα τ' άλλα τα σαλόνια είχε κριθεί εξόχως βαρετός. Τέλος, ακόμα και ο ίδιος ο Γερμανός στιχουργός, παρόλο που φερόταν με εξαιρετική ευγένεια και σεμνότητα, είχε φτάσει σχεδόν κι αυτός να νομίζει πως η παρουσία του τιμούσε το σπίτι.

Αλλά ο πρίγκιπας δεν έβλεπε την άλλη όψη του νομίσματος. Η Αγλαΐα δεν την είχε προβλέψει αυτήν την απογοήτευση. Αυτή έλαμπε με την ομορφιά της όλο το βράδυ. Και οι τρεις κοπέλες φορούσαν τουαλέτες, αν και δεν ήταν με πολύ γούστο και η κόμμωσή τους ήταν μάλιστα περισσότερο ασυνήθιστη. Καθισμένη δίπλα στον Ευγένιο Παύλοβιτς, η Αγλαΐα μιλούσε και αστειευόταν μαζί του σε τόνο μεγάλης οικειότητας. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν πολύ πιο σοβαρός απ' ό,τι συνήθως, χωρίς αμφιβολία εξαιτίας των σπουδαίων αξιωματούχων που ήταν παρόντες. Άλλωστε ήταν γνωστός από πολύ καιρό στους κοσμικούς κύκλους· αν και νέος, τον κοιτάζαν σαν να αποτελούσε κιόλας μέρος της κοινωνίας τους. Είχε έρθει εκείνο το βράδυ μ' ένα πένθος στο καπέλο, πράγμα που έκανε την πριγκίπισσα Μπιελκόνσκι να τον παϊνέψει· σε παρόμοιες περιστάσεις, ένας άλλος κοσμικός άνθρωπος δεν θα έκανε τόσα για το θάνατο ενός τέτοιου θείου. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έδειξε εξίσου ικανοποίηση γι' αυτό, αλλά φαινόταν κυρίως υπερβολικά ανήσυχη.

Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως η Αγλαΐα τον είχε κοιτάξει μια ή δυο φορές με προσοχή και φάνηκε ευχαριστημένη μαζί του. Λίγο λίγο γινόταν τρομερά ευτυχισμένος. Οι «φανταστικές» σκέψεις και οι φόβοι που είχε το πρωί (μετά τη συζήτηση που είχε με τον Λέμπεντεβ) του φαινόταν τώρα, καθώς τις θυμόταν αναπάντεχα κάθε τόσο, σαν εφιάλτης που δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί ποτέ, ένας απίθανος και γελοίος εφιάλτης! (Ήδη όλη εκείνη τη μέρα η πιο μεγάλη του επιθυμία, αν και ασυνείδητη, ήταν να αποδείξει στον εαυτό του πως δεν έπρεπε να πιστεύει σ' εκείνον τον εφιάλτη). Μιλούσε λίγο και περιοριζόταν ν' απαντάει στις ερωτήσεις. Τέλος σώπασε εντελώς και έμεινε να ακούει τους άλλους, με ύφος ανθρω-

που που πετάει στα σύννεφα. Σιγά σιγά ένα είδος έμπνευσης τον κυρίευσε, έτοιμη να ξεσπάσει με την πρώτη ευκαιρία... Εντούτοις, αν ξανάρχισε να μιλάει, αυτό έγινε κατά τύχη, για να απαντήσει σε μια ερώτηση και, θα έλεγε κανείς, χωρίς καμιά προμελετημένη πρόθεση.

VII

Καθώς ο πρίγκιπας θαύμαζε με μακάριο ύφος την Αγλαΐα που κουβέντιαζε εύθυμα με τον πρίγκιπα Ν. και τον Ευγένιο Παύλοβιτς, άκουσε τον ηλικιωμένο κύριο που του άρεσε να φέρεται σαν Εγγλέζος, να συζητά στην άλλη πλευρά του σαλονιού με τον «αξιωματούχο». Κατά τη διάρκεια μιας ζωηρής διήγησης πρόφερε ξαφνικά το όνομα του Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ. Ο πρίγκιπας γύρισε αμέσως προς το μέρος τους και άρχισε να παρακολουθεί την κουβέντα τους.

Γινόταν λόγος για τους καινούργιους κανονισμούς και για κάποιες ταραχές σε κάτι κτήματα μεγάλων σιφιλικάδων της επαρχίας Ζ. Η διήγηση του αγγλομανή έπρεπε να είχε σ' αυτό κάτι το διασκεδαστικό, γιατί ο γεροντάκος άρχισε να γελάει ακούγοντας τον αφηγητή του να χύνει τη χολή του. Αυτός διηγούνταν με ευχέρεια, σε τόνο μονότονο ενός γκρινιάρη ανθρώπου και τονίζοντας μαλακά τα φωνήεντα, τις αιτίες για τις οποίες είχε αναγκαστεί, κάτω από το καινούργιο πολίτευμα, να πουλήσει σε μισή τιμή ένα υπέροχο κτήμα σ' αυτήν την επαρχία, ακόμη και αν δεν είχε μάλιστα μεγάλη ανάγκη από χρήματα και να κρατήσει ένα κτήμα κατεστραμμένο, που του έφερε μόνο ζημιές, επιβαρυνόμενο κιόλας με κάποια δαπανηρή δίκη. «Για να αποφύγω ακόμη μια δίκη για το κτήμα του Παυλίστσεβ, τους παράτησα και έφυγα. Ακόμη μια ή δυο κληρονομίες σαν κι αυτήν και θα είχα καταστραφεί. Υπήρχαν ωστόσο τριάντα χιλιάδες στρέμματα υπέροχης γης που μου ανήκαν!».

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς είχε παρατηρήσει την ιδιαίτερη προσοχή με την οποία ο πρίγκιπας άκουγε εκείνη τη συζήτηση. Ξαφνικά τον πλησίασε και του είπε με μισή φωνή:

— Ακούς..., ο Ιβάν Πέτροβιτς είναι συγγενής του μακαρίτη Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ... Έψαχνες, νομίζω, τους συγγενείς του;

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς δεν είχε μέχρι τότε μάτια παρὰ μονάχα για το στρατηγὸ προϊστάμενόν του. Αλλὰ ἐδῶ και μια στιγμή εἶδε πως ο Λέων Νικολάγιεβιτς καθόταν απομονωμένος και ἄρχισε να ανησυχεῖ. Δοκίμασε να τον μπάσει ως ἓνα σημεῖο στη συζήτηση και να τον παρουσιάσει, κατὰ κάποιον τρόπο, για μια ἀκόμη φορὰ και να τον συστήσει στα «υψηλά πρόσωπα».

– Ο Λέων Νικολάγιεβιτς ανατράφηκε ἀπὸ τον Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ μετὰ το θάνατο των γονέων του, εἶπε συναντώντας το βλέμμα του Ιβάν Πέτροβιτς.

– Εὐ-χά-ρι-στον! ἀπάντησε γρήγορα ἐκεῖνος, και το θυμάμαι μάλιστα πολὺ καλὰ. Απὸ τη στιγμή που ο Ιβάν Φιοντόροβιτς μας σύστησε τον ἓναν στον ἄλλον, ἀμέσως σας ἀναγνώρισα, και μάλιστα στο πρόσωπο. Η ἀλήθεια εἶναι πως δεν ἀλλάξατε και πολὺ, αν και ἤσασταν δέκα ἢ ἑντεκα χρόνων ὅταν σας εἶδα. Ὑπάρχει κάτι στα χαρακτηριστικά σας που μου ἔχει μείνει βαθιά στη μνήμη...

– Με εἶχατε γνωρίσει παιδί; ρώτησε ο πρίγκιπας με ἓνα εἶδος ἐκπληξης.

– Ω, εἶναι πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε! συνέχισε ο Ιβάν Πέτροβιτς. Ἦταν στο Ζλατοβέργοβο, ὅπου μένατε τότε σε κάτι ξαδέλφες μου. Πήγαινα ἄλλωστε ἐκεῖ αρκετὰ συχνά· δεν με θυμάστε; Αὐτὸ δεν εἶναι καθόλου ἀπίθανο... ἤσασταν τότε... δεν ξέρω τι ἀρρώστια εἶχατε και θυμάμαι μάλιστα πως μια φορὰ που σας εἶχα δει μου κἀνάτε ἐντύπωση.

– Δεν θυμάμαι τίποτε! διαβεβαίωσε με ορμὴ ο πρίγκιπας.

Ο Ιβάν Πέτροβιτς πρόσθεσε πολὺ σιγὰ μερικές λέξεις για να ἐξηγηθεῖ, που ἐξέπληξαν και σύγχυσαν τον πρίγκιπα· οἱ δυο γεροντοκόρες, συγγένισσες του μακαρίτη Παυλίστσεβ, που ζούσαν στο κτῆμα του στο Ζλατοβέργοβο και στις ὁποῖες εἶχε ἐμπιστευθεῖ την ἀνατροφὴ του πρίγκιπα, ἀποδείχτηκε πως ἦταν πραγματικὲς ξαδέλφες του Ιβάν Πέτροβιτς. Ὅπως ὅλος ο κόσμος, ο Ιβάν Πέτροβιτς δεν ἤξερε σχεδὸν τίποτε για τις αἰτίες που ἔκαναν τον Παυλίστσεβ να φροντίζει ἔτσι τον μικρὸ πρίγκιπα, τον ἀναθρεφτό του. «Δεν εἶχα σκεφτεῖ τότε να ενδιαφερθῶ γι' αὐτὰ τα πράγματα», εἶπε. Εντούτοις, ἐδειξε πως εἶχε ἐξαίρετική μνήμη, γιατί θυμῆθηκε μάλιστα πως η μεγαλὺ-

τερη ξαδέλφη, η Μάρθα Νικήτινα, ήταν πολύ αυστηρή με το μικρό πρίγκιπα, «τόσο μάλιστα, πρόσθεσε, που μια φορά ήρθα στα λόγια μαζί της για σας, γιατί αποδοκίμαζα το σύστημα με το οποίο σας ανέθρεψε, γιατί δεν δέρνει κανείς συνεχώς ένα άρρωστο παιδί με τη βέργα, αυτό που..., παραδεχτείτε το κι εσείς ο ίδιος...». Αντιθέτως η μικρότερη, η Νατάλια Νικήτινα, ήταν πολύ φιλόστοργη με το φτωχό παιδί... «Πρέπει να είναι τώρα και οι δυο στην επαρχία Ζ., όπου κληρονόμησαν από τον Παυλίστσεβ ένα πολύ ωραίο μικρό κτήμα (αλλά ζουν ακόμη; δεν ξέρω τίποτα). Η Μάρθα Νικήτινα είχε, νομίζω, την πρόθεση να κλειστεί σε μοναστήρι· ωστόσο δεν μπορώ να το διαβεβαιώσω· μπορεί να το άκουσα αυτό για κάποιο άλλο πρόσωπο... Ω, ναι, το έλεγαν μιλώντας για τη γυναίκα ενός γιαιτρού...».

Ο πρίγκιπας άκουγε εκείνα τα λόγια με μάτια που έλαμπαν από αγαλλίαση και συγκίνηση. Δήλωσε με τη σειρά του, με μια ασυνήθιστη θέρμη, πως δεν θα συγχωρήσει ποτέ τον εαυτό του, γιατί ενώ ταξίδεψε στις επαρχίες του εσωτερικού αυτούς τους έξι τελευταίους μήνες, δεν είχε βρει την ευκαιρία να πάει να δει τις παλιές του κυρίες, που τον ανέθρεψαν. Κάθε μέρα είχε την πρόθεση να το κάνει, αλλά όλο οι περιστάσεις τον ανάγκαζαν να το αναβάλλει..., αυτήν τη φορά όμως ήταν αποφασισμένος να πάει, το δίχως άλλο, στην επαρχία Ζ. «Ωστε γνωρίζετε λοιπόν τη Νατάλια Νικήτινα... Τι θαυμάσια, τι άγια γυναίκα! Μα και η Μάρθα Νικήτινα... Να με συγχωρείτε, αλλά μου φαίνεται πως κάνετε λάθος για λογαριασμό της. Ήταν αυστηρή, αλλά... πώς να μην χάσει την υπομονή της... μ' έναν ηλίθιο, όπως ήμουν εγώ τότε; (Χι, χι!). Πραγματικά, ήμουν ολότελα ηλίθιος τότε, δεν το πιστεύετε; (Χα, χα!). Άλλωστε... άλλωστε με είχατε δει ακριβώς εκείνη την εποχή και... Πώς λοιπόν γίνεται να μη σας θυμάμαι, μπορείτε να μου πείτε; Ωστε εσείς... Αχ! Θεέ μου! είναι δυνατόν να είσατε πράγματι συγγενής του Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ;».

— Σας το δια-βε-βαι-ώ, είπε μ' ένα χαμόγελο ο Ιβάν Πέτροβιτς εξετάζοντας τον πρίγκιπα.

— Ω, δεν θέλησα να πω καθόλου πως... αμφέβαλα... και τέλος μπορεί κανείς να αμφιβάλλει γι' αυτό; (Χε, χε!)... έστω και στο ελάχιστο; Ναι, έστω και στο τόσο δα (Χε, χε!). Αλλά ήθελα να πω πως

ο μακαρίτης ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ ήταν ένας άνθρωπος τόσο θαυμάσιος! Ένας άνθρωπος τόσο γενναιόδωρος! Στο λόγο μου!

Ο πρίγκιπας δεν αισθανόταν καταπιεσμένος, αλλά κατά κάποιον τρόπο «πνιγόταν από το ξεχείλισμα της καρδιάς του», κατά την έκφραση που χρησιμοποίησε την επομένη η Αδελαΐδα, μιλώντας με τον αρραβωνιαστικό της, τον πρίγκιπα Σ.

— Αλλά, Θεέ μου! παρατήρησε ο Ιβάν Πέτροβιτς γελώντας, γιατί να μην μπορώ να είμαι συγγενής ακόμη κι ενός ανθρώπου τόσο γεν-ναι-ό-δω-ρου;

— Αχ! Θεέ μου! φώναξε ο πρίγκιπας ντροπιασμένος κι άρχισε να βιάζεται και να ενθουσιάζεται όλο και περισσότερο, εγώ... είπα πάλι μια βλακεία, αλλά... αυτό έπρεπε να γίνει γιατί εγώ... εγώ... εγώ... μου φαίνεται πως τα μπερδεψα πάλι! Αλλά τι σχέση έχω τώρα εγώ, σας το ρωτώ, όταν γίνεται λόγος για παρόμοια συμφέροντα... για τόσο τεράστια συμφέροντα; Και σε σύγκριση μ' έναν άνθρωπο τόσο μεγαλόψυχο! Γιατί μάρτυρας είναι ο Θεός πως ήταν ο πιο μεγαλόψυχος από τους ανθρώπους, δεν είναι έτσι; Δεν είναι έτσι;

Ο πρίγκιπας έτρεμε σύγκορμος. Από πού του είχε έρθει αυτή η ξαφνική σύγχυση, γιατί είχε ενθουσιαστεί έτσι παράφορα, χωρίς κανέναν ιδιαίτερο λόγο, στα καλά καθούμενα και εντελώς δυσανάλογα με το θέμα της συζήτησης, αυτό ήταν δύσκολο να το εξηγήσει κανείς. Αλλά ήταν εκείνη τη στιγμή σε μια τέτοια κατάσταση ευσυγνινησίας που αισθανόταν ένα αίσθημα φλογερής ευγνωμοσύνης, χωρίς να ξέρει για τι, ούτε για ποιον· ίσως μάλιστα ήταν για τον Ιβάν Πέτροβιτς, ίσως επίσης για όλους γενικά τους καλεσμένους. Ξεχείλιζε από ευτυχία. Ο Ιβάν Πέτροβιτς, τέλος, τον παρατήρησε μ' ένα βλέμμα πολύ εξεταστικό· ο «αξιωματούχος» τον κοίταζε κι αυτός επίσης με μεγάλη προσοχή. Η πριγκίπισσα Μπιελκόνσκι έριξε πάνω του θυμωμένα βλέμματα και έσφιξε τα χείλη. Ο πρίγκιπας Ν., ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ο πρίγκιπας Σ., οι δεσποινίδες, όλοι είχαν σταματήσει να μιλούν και άκουγαν. Η Αγλαΐα φαινόταν τρομαγμένη και η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν πολύ ταραγμένη. Η μητέρα και οι κόρες της ήταν παράξενες· αφού συζήτησαν και έβγαλαν το συμπέ-

ρασμα πως ο πρίγκιπας θα έκανε καλύτερα να μένει σιωπηλός όλο το βράδυ, αισθάνθηκαν φόβο βλέποντάς τον εντελώς μόνο σε μια γωνιά του σαλονιού και ευχαριστημένο με την τύχη του. Η Αδελαΐδα είχε ήδη σκεφτεί να διασχίσει όλο το δωμάτιο για να τον πλησιάσει με προφύλαξη και να τον οδηγήσει στην παρέα της, όπου βρισκόταν ο πρίγκιπας Ν, δίπλα στην πριγκίπισσα Μπιελονόντσι. Και τώρα που ο πρίγκιπας άρχισε να μιλάει, η ανησυχία τους διπλασιαζόταν.

— Έχετε δικιο να λέτε πως ήταν ένας άνθρωπος θαυμάσιος, είπε ο Ιβάν Πέτροβιτς με ύφος αποφθεγματικό και σταματώντας να χαμογελάει. Ναι..., ήταν ένας υπέροχος άνθρωπος. Ένας υπέροχος και ένας άξιος άνθρωπος, πρόσθεσε μετά από μια στιγμή σιωπής. Άξιος, μάλιστα, μπορεί να πει κανείς, κάθε σεβασμού, πρόσθεσε και πάλι μετά από μια καινούργια παύση... και... είναι πολύ ευχάριστο να παρατηρεί κανείς πως και εσείς...

— Δεν είναι αυτός ο Παυλίστσεβ που είχε μια ιστορία... παραξενυη... μ' έναν αβά... τον αβά... ξέχασα το όνομά του, αλλά που αυτό είχε κάνει τότε πολύ θόρυβο; ρώτησε ο «αξιωματούχος» προσπαθώντας κάτι να θυμηθεί.

— Τον αβά Γκουρό, έναν ιησουίτη, απάντησε ο Ιβάν Πέτροβιτς. Ναι, να πού καταντούν οι θαυμάσιοι και αξιοσέβαστοι άνθρωποι μας! Ωστόσο, ο Παυλίστσεβ ήταν από μεγάλο σόι, ήταν αυλικός ακόλουθος και... εάν είχε μείνει στην υπηρεσία... αλλά να που ξαφνικά παρατάει το έργο του κι όλες του τις σχέσεις για να γίνει καθολικός, να γίνει ιησουίτης. Το έκανε ανοιχτά, μ' ένα είδος ενθουσιασμού. Ειλικρινά, πέθανε σε καλή ώρα..., ναι: όλος ο κόσμος το έλεγε τότε...

Ο πρίγκιπας δεν συνέχισε άλλο.

— Ο Παυλίστσεβ... ο Παυλίστσεβ έγινε καθολικός; Αδύνατο! φώναζε με φρίκη.

— Πώς «αδύνατο»; μουρμούρισε ο Ιβάν Πέτροβιτς με ύφος σοβαρό: είναι κάτι το υπερβολικό αυτό που λέτε, αγαπητέ μου πρίγκιπα, και παραδεχτείτε το κι εσείς... Τελικά, έχετε για τον μακαρίτη μια τόση εκτίμηση..., πραγματικά ήταν ένας άνθρωπος με μεγάλη

καρδιά και ήταν γι' αυτό που αποδίδω κυρίως την επιτυχία εκείνου του ραδιούργου, του Γκιουρό. Αλλά μπορείτε να με ρωτήσετε εμένα για τα βάσανα και τις σκοτούρες που είχε αργότερα εξαιτίας εκείνης της υπόθεσης... και ακριβώς με τον ίδιο τον Γκιουρό! Σκεφτείτε, πρόσθεσε γυρίζοντας προς τον γεροντάκο, πως θέλησαν μάλιστα να έχουν αξιώσεις για την κληρονομιά· χρειάστηκε να καταφύγω στα πιο δραστήρια μέτρα... για να τους βάλω στη θέση τους..., γιατί γνώριζαν αυτό που έκαναν. Είναι άνθρωποι καταπληκτικοί! Όμως ευχαριστώ τον Θεό! Όλα αυτά γίνονταν στη Μόσχα· απευθύνθηκα αμέσως στον κόμη και τους... βάλουμε μυαλό...

– Δεν θα μπορούσατε να πιστέψετε πόσο με λυπήσατε και με αναστατώσατε! φώναξε ξανά ο πρίγκιπας.

– Λυπάμαι· όλα αυτά δεν ήταν σοβαρά και θα τελείωναν, όπως πάντα, χωρίς συνέπειες. Είμαι σίγουρος γι' αυτό. Το περασμένο καλοκαίρι, συνέχισε απευθυνόμενος και πάλι στον γεροντάκο, η κοντέσα Κ. κλείστηκε κι αυτή, όπως λένε, σ' ένα καθολικό μοναστήρι στο εξωτερικό· οι συμπατριώτες μας δεν έχουν καμιά δύναμη να αντισταθούν όταν βρίσκονται στα χέρια αυτών των... κολάκων..., κυρίως στο εξωτερικό.

– Όλα αυτά, νομίζω, προέρχονται από την κούρασή μας, είπε ο γεροντάκος με ύφος σπουδαίο· και μετά, αυτοί εκεί οι άνθρωποι έχουν έναν τρόπο να κηρύττουν, πράγμα που έχει τόση... κομψότητα, τόση προσωπικότητα..., και ξέρουν να σε τρομάζουν. Με φόβισαν μάλιστα κι εμένα, σας το ομολογώ· ήταν το 1832, στη Βιέννη· μονάχα που δεν υπέκυψα, τους το έσκασα, χα, χα! Σας δίνω το λόγο μου πως το έσκασα!

– Έχω μάθει, καλέ μου φίλε, πως το έσκασες εκείνη την εποχή από τη Βιέννη για το Παρίσι με τη συντροφιά μιας ωραίας γυναίκας, της κόμισσας Λεβίσι· ήταν γι' αυτήν και όχι για κανέναν ιησουίτη που παράτησε την υπηρεσία σου, επενέβη ξαφνικά η πριγκίπισσα Μπιελομόνσκι.

– Ωραία! Μα όλα αυτά είχαν γίνει εξαιτίας ενός ιησουίτη, απάντησε γρήγορα ο γεροντάκος, γελώντας με την ευχάριστη ανάμνηση. Φαίνεστε να έχετε αισθήματα πολύ θρησκευτικά, πράγμα που εί-

ναι σήμερα τόσο σπάνιο στους νέους ανθρώπους, πρόσθεσε γυρίζοντας στοργικά στον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς, που άκουγε με το στόμα ανοιχτό και αισθανόταν πάντοτε έκπληκτος.

Ήταν ολοφάνερο πως ο γεροντάκος επιθυμούσε να γνωρίσει καλύτερα τον πρίγκιπα και είχε τους λόγους του για να αρχίσει να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα γι' αυτόν.

— Ο Παυλίστσεβ ήταν ένα φωτεινό μυαλό και ένας χριστιανός, ένας αληθινός χριστιανός, παρατήρησε ξαφνικά ο πρίγκιπας· πώς θα μπορούσε να ασπαστεί μια πίστη... που δεν είναι χριστιανική; Γιατί, ο καθολικισμός είναι μια πίστη που δεν έχει τίποτε το χριστιανικό!

Τα μάτια του άστραψαν και κοίταξε γύρω του, σαν για να πυροπολήσει όλους τους παρευρισκόμενους με μια ματιά.

— Λοιπόν, αυτό πάει λίγο μακριά! μουρμούρισε ο γεροντάκος κοιτάζοντας τον Ιβάν Πέτροβιτς με έκπληκτο βλέμμα.

— Λοιπόν, ο καθολικισμός δεν είναι μια χριστιανική πίστη; ρώτησε ο Ιβάν Πέτροβιτς γυρίζοντας πάνω στην καρέκλα του. Τι είναι λοιπόν;

— Είναι πριν απ' όλα μια θρησκεία που δεν έχει τίποτε το χριστιανικό, συνέχισε ο πρίγκιπας με ζωηρή συγκίνηση και σε τόνο υπερβολικά απότομο. Να το πρώτο σημείο. Το δεύτερο είναι πως, κατά τη γνώμη μου, ο καθολικισμός της Ρώμης είναι χειρότερος κι από τον ίδιο τον αθεϊσμό! Ναι, αυτή είναι η γνώμη μου! Ο αθεϊσμός περιορίζεται να διακηρύττει το μηδέν, αλλά ο καθολικισμός προχωρεί πολύ πιο μακριά· κηρύττει έναν Χριστό που είναι παραμορφωμένος, συκοφαντημένος, εξευτελισμένος, έναν Χριστό αντίθετο στην πραγματικότητα. Κηρύττει τον Αντίχριστο, σας το ορκίζομαι! Από πολύ καιρό τώρα είναι η προσωπική μου πεποίθηση και μάλιστα μ' έχει κάνει να υποφέρω κι εμένα τον ίδιο. Ο καθολικισμός της Ρώμης πιστεύει πως χωρίς την παγκόσμια πολιτική εξουσία η Εκκλησία δεν θα μπορέσει να κρατηθεί όρθια στη γη, και γράφει: «Δεν μπορούμε». Για μένα δεν συγκροτεί καμιά θρησκεία· είναι, για να μιλήσουμε καθαρά, η συνέχεια της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας· τα πάντα σ' αυτήν είναι υποταγμένα σ' αυτήν την ιδέα, αρχίζοντας από την πίστη. Ο Πάπας οικειοποιήθηκε τη γη, μια πρόσκαιρη κυριαρχία, και

πήρε το ξίφος στα χέρια του· από τότε τίποτε δεν έχει αλλάξει, μονάχα που σ' εκείνο το ξίφος πρόσθεσαν το ψέμα, τη ραδιουργία, την απάτη, το φανατισμό, τη δεισιδαιμονία και την κακουργία· έπαιζαν με τα λαοφιλή αισθήματα, τα πιο ιερά, τα πιο αγνά, τα πιο απονήρευτα, τα πιο φλογερά· όλα, όλα τα ανταλλάξανε έναντι χρημάτων, για μια άθλια πρόσκαιρη εξουσία. Κι όλα αυτά δεν είναι διδασκαλία του αντίχριστου; Πώς ο καθολικισμός δεν θα γεννούσε τον αθεϊσμό; Ο αθεϊσμός έχει πηγάζει από τον ίδιο το ρωμαιοκαθολικισμό! Ο αθεϊσμός έχει αρχίσει από τους ίδιους τους μύστες του· μπορούσαν να πιστέψουν στους ίδιους τους εαυτούς τους; Έχει δυναμώσει από την αποστροφή που ένωσε ο κόσμος γι' αυτούς· είναι το προϊόν του ψεύδους τους και της ηθικής τους αδυναμίας. Ο αθεϊσμός! Εδώ στην πατρίδα μας η απιστία δεν συναντάται ακόμη παρὰ μονάχα σε μερικές κοινωνικές τάξεις, στους «ξεριζωμένους», όπως το είπε με πολύ ωραία έκφραση ο Ευγένιος Παύλοβιτς. Αλλά όμως εκεί, στην Ευρώπη, βρίσκονται τεράστιες μάζες λαού που άρχισαν να χάνουν την πίστη τους· στην αρχή η έλλειψη πίστης προερχόταν από την άγνοια και το ψέδος, και σήμερα πια πηγάζει από το φανατισμό και το μίσος για την εκκλησία και το χριστιανισμό!

Ο πρίγκιπας σταμάτησε για να πάρει ανάσα. Είχε μιλήσει πολύ γρήγορα. Ήταν χλομός και λαχανιασμένος. Οι παρευρισκόμενοι αντάλλαζαν έκπληκτα βλέμματα· τέλος, ο γεροντάκος άρχισε να γελάει με ειλικρίνεια. Ο πρίγκιπας Ν. έβγαλε τα λορνιόν του και εξέτασε προσεκτικά τον Λέοντα Νικολάγιεβιτς. Ο Γερμανός στιχουργός εγκατέλειψε τη γωνιά όπου καθόταν μέχρι τότε και πλησίασε στο τραπέζι μ' ένα εχθρικό χαμόγελο στα χείλη.

— Υ-περ-βάλ-λε-τε πολύ, είπε ο Ιβάν Πέτροβιτς με μονότονη φωνή, με ύφος ανιαρό και μάλιστα στενοχωρημένος. Εκείνη εκεί η εκκλησία έχει εκπροσώπους άξιους κάθε σεβασμού· είναι όλοι άνθρωποι ενάρετοι...

— Δεν μίλησα καθόλου για ορισμένους εκπροσώπους της εκκλησίας. Εγώ μίλησα για τον καθολικισμό της Ρώμης μέσα στο απόσταγμα του, τη Ρώμη. Μπορεί η εκκλησία να εξαφανιστεί εντελώς; Ποτέ μου δεν είπα κάτι τέτοιο!

— Σύμφωνα! Αλλά όλα αυτά είναι γνωστά και είναι περιττό να ξαναγυρίζει κανείς εκεί· εξάλλου... αυτό είναι αρμοδιότητα της θεολογίας...

— Ω, όχι, όχι! Δεν είναι αποκλειστικά αρμοδιότητα της θεολογίας, σας βεβαιώ! Αυτό μάς αφορά πολύ πιο άμεσα απ' ό,τι νομίζετε. Όλο το λάθος μας είναι ακριβώς εκεί· δεν μπορέσαμε ακόμη να δούμε πως η υπόθεση αυτή δεν είναι μόνον θεολογική! Μην ξεχνάτε πως ο σοσιαλισμός είναι, κι αυτός επίσης, ένα προϊόν του καθολικισμού και της ουσίας του. Όπως ο αδελφός του, ο αθεϊσμός, γεννήθηκε από την απελπισία, αντιπροσωπεύει μια ηθική αντίδραση στον καθολικισμό, αποβλέπει να οικειοποιηθεί την πνευματική εξουσία που έχει χαθεί από τη θρησκεία, να σβήσει τη φλογερή διψά της ανθρωπίνης ψυχής και να επιδιώξει τη σωτηρία, όχι με τον Χριστό, αλλά με τη βία. Και εδώ, όπως στον καθολικισμό, βλέπουμε τους ανθρώπους που θέλουν να εξασφαλίσουν την ελευθερία με τη βία, την ένωση με το ξίφος και με το αίμα! «Απαγορεύεται να πιστέψεις στον Θεό, απαγορεύεται να έχεις ιδιοκτησία, απαγορεύεται να έχεις προσωπικότητα, αδελφότης ή θάνατος, στην τιμή των δύο εκατομμυρίων κεφαλών». Έχει λεχθεί: τους γνωρίσατε από τα έργα τους! Και μη νομίζετε πως όλα αυτά ήταν ανώδυνα και ακίνδυνα για μας. Ω, πρέπει να αντιδράσουμε και μάλιστα όσο το δυνατόν πιο γρήγορα! Πρέπει ο δικός μας ο Χριστός, που εμείς τον έχουμε φυλάξει ενώ εκείνοι δεν τον έχουν καν γνωρίσει, να αναλάμψει και να απωθήσει τη Δύση! Οφείλουμε τώρα να ανυψωθούμε μπροστά τους, όχι για να δαγκώσουμε το αγκίστρι του ιησουιτισμού, αλλά για να τους φέρουμε το δικό μας ρωσικό πολιτισμό. Και να μην μπορούν πια να πουν ότι ξέρουν να κηρύττουν με κομψότητα, όπως είπε κάποιος πριν λίγη ώρα...

— Μα επιτρέψτε μου, επιτρέψτε μου, λοιπόν! απάντησε ο Ιβάν Πέτροβιτς με ύφος μεγάλης ανησυχίας, ρίχνοντας βλέμματα γύρω του και εκδηλώνοντας μάλιστα σημεία φόβου· οι σκέψεις σας είναι βέβαια αξιέπαινες και γεμάτες πατριωτισμό, αλλά όλα αυτά είναι στο έπακρο υπερβολικά και... το καλύτερο που θα κάναμε είναι να σταματήσουμε εκεί...

— Όχι, δεν υπάρχει καμιά υπερβολή, αντιθέτως μάλιστα· είναι το αντίθετο, ακριβώς επειδή μου είναι αδύνατο να εκφράσω όλη μου τη σιέψη, αλλά...

— Αχ! Ε-πι-τρέ-ψτε μου!

Ο πρίγκιπας σώπασε. Ακίνητος στην καρέκλα του, με όρθιο το κεφάλι, κοίταζε τον Ιβάν Φιοντόροβιτς με βλέμμα φλογερό.

— Μου φαίνεται πως πήρατε πολύ τραγικά την περιπέτεια του ευεργέτη σας, παρατήρησε ο γεροντάκος σε τόνο στοργικό και χωρίς να χάσει την ψυχραιμία του. Είστε υπερερεθισμένος... ίσως εξαιτίας της απομόνωσης μέσα στην οποία ζούσατε. Αν ζούσατε περισσότερο κοντά στους ανθρώπους (και ο κόσμος, ελπίζω, θα κάνει καλή υποδοχή σ' έναν αξιοσημείωτο νέο άνθρωπο όπως είστε εσείς), θα ηρεμούσατε και θα βλέπατε πως όλα αυτά είναι πολύ πιο απλά... Άλλωστε αυτές οι περιπτώσεις είναι τόσο σπάνιες..., η γνώμη μου είναι πως ενμέρει προέρχονται από κόρο και ενμέρει από... πλήξη...

— Ναι, έτσι ακριβώς είναι, φώναξε ο πρίγκιπας· να μια μεγαλοπρεπής σιέψη! Είναι η «πλήξη», ναι, η «πλήξη», μάλιστα· δεν είναι ο κόρος, είναι η δίψα· σ' αυτό το σημείο διαφυστήκατε! Όχι μονάχα από δίψα μα από φλογερή λαχτάρα, από πυρετική δίψα! Και... μη νομίζετε πως είναι τόσο ελάχιστες οι περιπτώσεις που μπορεί κανείς να γελάει· με συγχωρείτε, αλλά πρέπει να μπορεί κανείς να προαισθάνεται! Όταν οι συμπατριώτες μας φτάσουν ή νομίζουν πως έφτασαν στην όχθη, αισθάνονται τόση αγαλλίαση, που φτάνουν ως τα τελευταία όρια· γιατί συμβαίνει αυτό; Η περίπτωση του Παυλί-στσεβ σάς εξέπληξε· σιέφτεστε πως ήταν τρελός ή ότι υπέκυψε στην καλοσύνη του· λοιπόν, δεν είναι έτσι. Δεν είναι μονάχα σ' εμάς, αλλά σ' ολόκληρη την Ευρώπη η παραφορά της ρωσικής ψυχής, σε παρόμοιες περιστάσεις, είναι ένα θέμα εκπληκτικό. Όταν ένας Ρώσος ασπαστεί τον καθολικισμό, θα γίνει το δίχως άλλο ιησούιτης και μάλιστα από τους πιο καταχθόνιους. Εάν γίνει αθεϊστής, δεν διατάζει να ζητήσει την εκρίζωση της πίστης στον Θεό με τη βία, δηλαδή ακόμη και με το ξίφος! Από πού προέρχεται αυτός ο ξαφνικός φανατισμός; Δεν το ξέρετε; Προέρχεται από το ότι ο Ρώσος

νόμισε πως βρήκε μια καινούργια πατρίδα, που δεν μπόρεσε να διακρίνει εδώ, και χάρηκε. Βρήκε την όχθη, τη γη· έσκυψε κάτω και τη γέμισε αυτήν τη γη με φιλιά! Δεν είναι μονάχα από ματαιότητα, δεν είναι κάτω από την εμπειρία ενός μικροπρεπούς αισθήματος προκατάληψης, που οι Ρώσοι γίνονται αθεϊστές ή ιησουίτες· είναι από ηθική στενοχώρια, από ψυχική δίψα, από νοσταλγία για ένα ιδανικό, για μια σταθερή γη, για μια πατρίδα που έπαψαν να πιστεύουν σ' αυτήν γιατί δεν τη γνώρισαν ποτέ! Ο Ρώσος γίνεται πολύ εύκολα αθεϊστής, πολύ πιο εύκολα από οποιονδήποτε άλλο λαό του κόσμου. Και οι συμπατριώτες μας δεν γίνονται απλά αθεϊστές, έχουν πίστη στον αθεϊσμό, σαν να ήταν μια καινούργια θρησκεία· δεν βλέπουν ότι πίστεψαν στο μηδέν. Τόσο μεγάλη είναι η δίψα μας! «Αυτός που δεν έχει έδαφος κάτω από τα πόδια του, δεν έχει ούτε Θεό». Αυτή η σκέψη δεν είναι δική μου. Την άκουσα από έναν έμπορο που ήταν παλαιόθρησκος και που τον συνάντησα μια φορά ταξιδεύοντας. Η αλήθεια είναι πως δεν είχε εκφραστεί έτσι· είχε πει: «Αυτός που απαρνήθηκε την πατρίδα του, απαρνήθηκε και τον Θεό του!». Σκεφτείτε, λοιπόν, πως βρίσκονται στη Ρωσία άνθρωποι τρομερά μορφωμένοι, που έφτασαν να μπουκ στην αίρεση των αυτομαστιγούμενων... Τελικά, αναρωτιέμαι σε τι αυτοί οι αυτομαστιγούμενοι είναι χειρότεροι από τους μηδενιστές, τους ιησουίτες, τους αθεϊστές; Ίσως η διδασκαλία τους να έχει περισσότερο βάθος. Αλλά να πού καταλήγει η ψυχική στενοχώρια!... Δείτε στους διψασμένους συντρόφους του Κολόμβου τις όχθες του «Νέου Κόσμου»· αποκαλύψτε στον Ρώσο το ρωσικό «κόσμο»· επιτρέψτε του να βρει αυτό το χρυσάφι, αυτόν το θησαυρό που κρύβεται μέσα στη γη και δεν τον βλέπει! Δείτε του τη μελλοντική ανανέωση ολόκληρης της ανθρωπότητας και την ανάστασή της με μόνη ίσως τη ρωσική σκέψη, με τον ρωσικό Θεό και τον ρωσικό Χριστό. Και θα δείτε τι παντοδύναμος γίγας και δίκαιος, σοφός και πρᾶος θα ορθωθεί μπροστά σ' όλον τον κατάπληκτο και κατατρομαγμένο κόσμο· γιατί δεν περιμένουν από μας παρὰ μονάχα το ξίφος, το ξίφος και τη βία και, κρίνοντας από τον εαυτό τους, δεν μπορούν να παραστήσουν τη δύναμή τους, παρὰ μονάχα με τη βαρβαρότητα. Αυτό γίνεται πάντο-

τε έτσι μέχρι σήμερα και αυτή η προκατάληψη θα αυξηθεί στο μέλλον. Και...

Αλλά εκείνη τη στιγμή έγινε ένα επεισόδιο που έκοψε στη μέση το λόγο του ρήτορα με τον πιο απροσδόκητο τρόπο.

Όλη αυτή η πυρετική τирάντα, όλη αυτή η πλημμύρα των γεμάτων πάθος και ταραχή λέξεων και των απειθαρχητα ενθουσιαστικών σκέψεων, που συνωστίζονταν, θα έλεγε κανείς, μέσα σ' έναν κυκεώνα, και πηδούσαν η μια πάνω στην άλλη, όλα αυτά προμηνούσαν κάτι το επικίνδυνο, κάτι το ιδιαίτερο στην ψυχική διάθεση αυτού του νέου που είχε αρχίσει να κοχλάζει, έτσι αναπάντεχα, φαινομενικά χωρίς να υπάρχει ιδιαίτερος λόγος. Ανάμεσα στα σαράντα πρόσωπα, όλοι εκείνοι που γνώριζαν τον πρίγκιπα απορούσαν τρομαγμένοι (και μερικοί μάλιστα με ντροπή) με τον τρόπο του, που ερχόταν τόσο πολύ σε αντίθεση με την προσεκτική συνήθως στάση του, τη δειλή, με το τόσο σπάνιο και εξαιρετικό τακτ που είχε σε ορισμένες περιπτώσεις, και με την ανώτερη από ένστικτο ευπρέπεια του. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν την αιτία αυτής της τρέλας, που δεν ήταν βέβαια η αποκάλυψη για τον Παυλίστσεβ. Από τη γωνιά των κυριών τον κοίταζαν σαν άνθρωπο που τρελάθηκε και η πριγκίπισσα Μπιελοκόνσκι ομολόγησε αργότερα πως «εάν αυτή η σκηνή διαρκούσε ένα λεπτό περισσότερο, θα το 'βάζε στα πόδια». Οι «γέροντες» δεν μπορούσαν να συνέλθουν από την πρώτη στιγμή της έκπληξης. Χωρίς να σαλεύει από την καρέκλα του ο στρατηγός-προϊστάμενος είχε πάρει όψη δυσαρέσκειας και αυστηρότητας. Ο συνταγματάρχης ήταν απαθής. Ο Γερμανός είχε χλομιάσει, αλλά συνέχιζε να χαμογελάει ψεύτικα, κοιτάζοντας γύρω του για να δει πώς αντιδρούσαν οι άλλοι. Τελικά, όλο εκείνο το «σκάνδαλο» θα μπορούσε να τελειώσει με τον πιο απλό και τον πιο φυσικό τρόπο, ίσως μάλιστα το επόμενο λεπτό. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, που είχε μείνει κι αυτός κατάπληκτος, αλλά που συνήλθε πολύ πιο γρήγορα απ' όλους τους άλλους, είχε ήδη κάνει πολλές απόπειρες για να σταματήσει τον πρίγκιπα· μη έχοντας καταφέρει τίποτα, πλησίαζε τώρα προς το μέρος του με σταθερότητα και αποφασιστικότητα. Ένα λεπτό ακόμη και, αν υπήρχε ανάγκη, θα αποφάσιζε ίσως να τον βγά-

λει έξω φιλικά, λέγοντας πως ήταν άρρωστος, πράγμα που ίσως να ήταν αλήθεια και σε γενικές γραμμές, γι' αυτό ακριβώς, αυτός, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, ήταν εντελώς πεπεισμένος... Αλλά τα πράγματα τα πήραν μια άλλη τροπή.

Από την πρώτη στιγμή ακόμη που ο πρίγκιπας μπήκε μέσα στο σαλόνι, πήγε να καθίσει όσο το δυνατόν πιο μακριά από το κινέζικο βάζο, που γι' αυτό η Αγλαΐα τον είχε φοβίσει τόσο πολύ. Πράγμα απίστευτο, μετά απ' όσα του είχε πει την προηγούμενη, μια ανυπέροβλητη πεποίθηση, ένα παράξενο, ένα απίθανο προαίσθημα τον είχαν ειδοποιήσει πως δεν θα μπορούσε να το αποφύγει, πως θα έσπαζε το βάζο, όποια προσπάθεια κι αν έκανε για να αποφύγει αυτήν τη συμφορά. Έτσι, να που έγινε αυτό ακριβώς. Κατά τη διάρκεια της εσπερίδας άλλες εντυπώσεις τόσο δυνατές όσο και ευχάριστες είχαν πλημμυρίσει την ψυχή του· έχουμε μιλήσει ήδη γι' αυτό· αυτές οι εντυπώσεις τον έκαναν να ξεχάσει το προαίσθημά του. Όταν άκουσε να αναφέρουν το όνομα του Παυλίστσεβ κι όταν ο Ιβάν Φιοντόροβιτς τον οδήγησε προς τον Ιβάν Πέτροβιτς για να τον συστήσει και πάλι σ' αυτόν, είχε πλησιάσει το τραπέζι και κάθισε σε μια πολυθρόνα δίπλα στο πελώριο και υπέροχο κινέζικο βάζο που βρισκόταν τοποθετημένο πάνω σ' ένα βάθρο, σχεδόν στο ύψος του αγκώνα του και λίγο πιο πίσω του.

Τη στιγμή που πρόφερε τα τελευταία του λόγια, σηκώθηκε ξαφνικά, έκανε μια πλατειά και απρόσεκτη χειρονομία με το χέρι, μια ακούσια κίνηση των ώμων και... ακούστηκαν φωνές από παντού! Το βάζο ταλαντεύθηκε, στην αρχή θα έλεγες αναποφάσιστα και έτοιμο να πέσει στο κεφάλι κανενός γεροντάκου· μετά έγειρε ξαφνικά στην αντίθετη μεριά, όπου βρισκόταν ο Γερμανός, ο οποίος πρόφτασε και έκανε μια κίνηση φόβου, και έπεσε στο πάτωμα. Στον πάταγο απάντησαν επιφωνήματα· τα πολύτιμα θρύψαλα ξεχύθηκαν στο χαλί! Ο φόβος και η έκπληξη κυρίευσαν τη συντροφιά. Όσο για την κατάσταση του πρίγκιπα, θα ήταν δύσκολο και σχεδόν περιττό να περιγράψει κανείς τα αισθήματά του! Αλλά δεν μπορούμε να παραλείψουμε μια παράξενη έκφραση που τον κυρίευσε εκείνη ακριβώς τη στιγμή, που πρόβαλε πεντακάθαρη μπροστά του μέσα από ένα πλή-

θος άλλες, θολές ή τρομερές· εκείνο που τον εξέπληξε περισσότερο, δεν ήταν ούτε η ντροπή, ούτε το σκάνδαλο, ούτε ο φόβος, ούτε το αναπάντεχο του γεγονότος· ήταν η εκπλήρωση της προφητείας! Δεν θα μπορούσε να εξηγήσει ούτε στον ίδιο τον εαυτό του, πώς αυτή η σκέψη είχε κάτι το τόσο καταπληκτικό· αισθανόταν μονάχα πως τον κυτούσε μέσα στην καρδιά και τον γέμιζε μ' ένα φόβο σχεδόν μυστικιστικό. Μια στιγμή πέρασε· του φάνηκε πως άνοιξαν και πλάτυναν όλα γύρω του και πως ο φόβος έδινε τη θέση του σε μια αίσθηση από φως, από χαρά, από έκσταση· άρχισε να του κόβεται η ανάσα και... Αλλά αυτό διήρκεσε τόσο λίγο. Δόξα σοι ο Θεός, δεν ήταν αυτό. Πήρε ανάσα και κοίταξε γύρω του.

Για πολλή ώρα στεκόταν σαν να μην είχε συνείδηση για τη φασαρία που γινόταν γύρω του. Ή καλύτερα καταλάβαινε και έβλεπε όλα όσα γίνονταν, αλλά αισθανόταν σαν να ήταν ξένος και δεν έπαιρνε μέρος σε τίποτε, σαν τον αόρατο άνθρωπο στο παραμύθι της νεράιδας, παρατηρώντας μέσα σ' ένα δωμάτιο όπου βρισκόταν άνθρωποι παράξενοι, αλλά που τον ενδιέφεραν. Είδε να μαζεύουν τα θρύψαλα, άκουγε τις γρήγορες συζητήσεις και είδε την Αγγαϊά που τον παρατηρούσε· ήταν χλομή και είχε ύφος παράξενο, πολύ παράξενο, αλλά χωρίς καμιά έκφραση μίσους κι ακόμη περισσότερο θυμό· τον παρατηρούσε με φόβο, αλλά τα μάτια της ήταν γεμάτα συμπάθεια, αν και έβλεπε όλους τους άλλους με βλέμμα που άστραφτε... Ένας γλυκός πόνος κυριεύσε ξαφνικά την καρδιά του.

Τέλος, παρατήρησε με έκπληξη πως όλοι οι παρευρισκόμενοι ξανακάθισαν και μάλιστα γελούσαν σαν να μην είχε συμβεί τίποτα! Ακόμη ένα λεπτό πέρασε· τα γέλια δυνάμωσαν· διασκέδαζαν τώρα με την ηλιθιότητά του αλλά με καλή διάθεση και σε ύφος φιλικό. Πολλοί τού έδωσαν το λόγο και του μιλούσαν τόσο στοργικά, κυρίως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που γελούσε μιλώντας και έλεγε κάτι το πολύ νόστιμο. Ξαφνικά, αισθάνθηκε τον Ιβάν Φιοντόροβιτς να του χτυπάει φιλικά τον ώμο. Ο Ιβάν Πέτροβιτς γελούσε κι αυτός. Αλλά ο καλύτερος, ο πιο νόστιμος, ο πιο συμπαθητικός ήταν ο γεροντάκος· πήρε τον πρίγκιπα από το χέρι και σφίγγοντάς του το

απαλά και χτυπώντας το ελαφρά με την παλάμη του άλλου χεριού, τον παρακαλούσε να συνέλθει, όπως ίσως θα μιλούσε σ' ένα τρομαγμένο παιδί, πράγμα που άρесе υπερβολικά στον πρίγκιπα· τέλος, τον έβαλε να καθίσει δίπλα του. Ο πρίγκιπας κοίταζε το πρόσωπο του γεροντάκου με μαγεία· ευχαριστιόταν τόσο πολύ να το βλέπει, που του κοβόταν η αναπνοή και δεν είχε τη δύναμη να προφέρει λέξη.

– Πώς; ψέλλισε τέλος. Είναι αλήθεια λοιπόν πως με συγχωρείτε; Και... εσείς ακόμη, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα;

Τα γέλια ξανάρχισαν πιο δυνατά και του πρίγκιπα του ήρθαν δάκρυα στα μάτια· δεν μπορούσε να πιστέψει σε μια παρόμοια μαγεία.

– Βέβαια, αυτό το βάζο ήταν θαυμάσιο. Είναι εδώ και δεκαπέντε χρόνια που το γνωρίζω... ναι, δεκαπέντε χρόνια..., άρχισε να λέει ο Ιβάν Πέτροβιτς.

– Χαρά στο πράγμα! Εδώ και οι άνθρωποι χάνονται και θα λυπηθούμε για ένα δοχείο από άργιλο! είπε μεγαλόφωνα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Μα στ' αλήθεια σε αναστάτωσε τόσο πολύ αυτό, Λέων Νικολάγιεβιτς; πρόσθεσε με μια έκφραση φόβου· λοιπόν, φίλε μου, φτάνει πια, μα την αλήθεια με κάνουν να φοβάμαι.

– Και με συγχωρείτε για όλα; Όχι μόνον για το βάζο, αλλά για όλα; ρώτησε ο πρίγκιπας.

Έκανε να σηκωθεί, αλλά ο γεροντάκος τον τράβηξε από το χέρι· αρνιόταν να τον αφήσει.

– Είναι πολύ περίεργο και πολύ σοβαρό, ψιθύρισε πάνω απ' το τραπέζι ο Ιβάν Πέτροβιτς, αριετὰ δυνατά άλλωστε, για να μπορέσει ο πρίγκιπας να το ακούσει.

– Λοιπόν, δεν πρόσβαλα κανέναν σας; Δεν μπορείτε να φανταστείτε πόσο ευτυχημένο με κάνει αυτή η σκέψη. Άλλωστε δεν μπορούσε να είναι διαφορετικά. Πώς θα μπορούσα να προσβάλω κανέναν εδώ; Και μόνον που θα το σκεφτόμουν αυτό, θα σας πρόσβαλα.

– Ησυχάστε, φίλε μου, υπερβάλλετε. Δεν υπάρχει κανένας λόγος μάλιστα να μας είσαι τόσο ευγνώμων· το συναίσθημά σας είναι υπέροχο, αλλά ξεπερνάει τα όρια.

– Δεν σας είμαι ευγνώμων, απλώς... σας θαυμάζω, είμαι ευτυχι-

σμένος κοιτάζοντάς σας. Ίσως να μιλάω ανόητα, αλλά πρέπει να μιλήσω, πρέπει να εξηγηθώ... έστω και από σεβασμό στον ίδιο τον εαυτό μου.

Όλα μέσα του ήταν σπασμωδικά, θολά και πυρετικά· πολύ πιθανόν τα λόγια του να μην εξηγούσαν πάντοτε εκείνο που ήθελε να πει. Κοίταζε με ύφος λες και ζητούσε την άδεια να μιλήσει. Το βλέμμα του έπεσε στην πριγκίπισσα Μπιελονόνσι.

– Μην στενοχωριέσαι, αγαπητέ μου, συνέχισε, αλλά πάρε μια ανάσα, παρατήρησε εκείνη. Και πριν λίγο έτσι άρχισες λαχανιασμένος. Έλα, μίλησε χωρίς κανένα φόβο· αυτοί οι κύριοι έχουν δει κι άλλους πολύ πιο παράξενους από σένα, δεν τους εκπλήσσεις· ένας Θεός ξέρει πόσο μυαλωμένος είσαι, μονάχα που έσπασες το βάζο και μας τρόμαξες.

Ο πρίγκιπας την άκουγε χαμογελώντας.

– Εσείς δεν ήσασταν, ρώτησε ξαφνικά το γεροντάκι, που σώσατε από την εξορία, εδώ και τρεις μήνες, το φοιτητή Ποτκιούμοβ και τον υπάλληλο Σβάμπριν;

Ο γεροντάκιος κοικίνισε ελαφρά και μουρμούρισε κάτι για να τον παρακαλέσει να ηρεμήσει.

– Για σας άκουσα να λένε, συνέχισε γυρίζοντας προς τον Ιβάν Πέτροβιτς, πως στην επαρχία Ν. παραχωρήσατε δωρεάν οικοδομήσιμη ξυλεία στους χωρικούς για να χτίσουν τα σπίτια τους που κήκχαν σε μια πυρκαγιά, αν και μετά τη χειραφέτησή τους σας είχαν προξενήσει κάποιες δυσαρέσκειες.

– Ω, αυτό είναι υπερβολή! μουρμούρισε ο Ιβάν Πέτροβιτς, που κολακεύτηκε άλλωστε ευχαριστημένος (αυτήν τη φορά είχε δίκιο να μιλάει για υπερβολή, γιατί δεν επρόκειτο παρά μονάχα για μια ψεύτικη διάδοση που είχε φτάσει στ' αυτιά του πρίγκιπα).

– Κι εσείς, πριγκίπισσα, είπε ο πρίγκιπας γυρίζοντας αμέσως προς την πριγκίπισσα Μπιελονόνσι μ' ένα ακτινοβόλο χαμόγελο, δεν με είχατε δεχτεί εδώ και έξι μήνες στη Μόσχα και με μεταχειριστήκατε σαν να ήμουν γιος σας, μετά από ένα γράμμα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα; Σαν πραγματικό γιο σας τότε, μου είχατε δώσει μια συμβουλή που δεν θα την ξεχάσω ποτέ. Το θυμόσαστε;

– Ποια μύγα σε τσίμπησε; ρώτησε φουρμισμένη η πριγκίπισσα Μπιελοκόνσκι. Είσαι ένα χρυσό παιδί, αλλά γελοίο· όταν σου δώσει κανείς δυο πεντάρες, τον ευχαριστείς σαν να σου έχει σώσει τη ζωή. Νομίζεις πως αυτό είναι καλό; Στην πραγματικότητα είναι δυσάρεστο.

Παραλίγο να θυμώσει για τα καλά, αλλά άρχισε ξαφνικά να γελάει κι αυτή τη φορά με μια έκφραση καλοσύνης. Το πρόσωπο της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα καθυσήχασε εξίσου, και ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έλαμψε ολόκληρος.

– Εγώ το έλεγα πως ο Λέων Νικολάγιεβιτς ήταν ένας άνθρωπος τόσο... ένας άνθρωπος που..., με δυο λόγια αν δεν βιαζόταν όταν μιλούσε, όπως το είχε παρατηρήσει η πριγκίπισσα..., ψέλλισε ο στρατηγός σε τόνο χαρούμενης ικανοποίησης, επαναλαμβάνοντας τα λόγια της πριγκίπισσας Μπιελοκόνσκι, που του είχαν κάνει εντύπωση.

Μονάχα η Αγλαΐα φαινόταν λυπημένη· ωστόσο το πρόσωπό της εξακολουθούσε πάντοτε να είναι κόκκινο· ίσως και από αγανάκτηση.

– Είναι πραγματικά πολύ νόστιμος, επανέλαβε ο γεροντάκος στον Ιβάν Πέτροβιτς.

Ο πρίγκιπας βρισκόταν σε τρομερή κατάσταση. Η ταραχή του όσο πήγαινε μεγάλωνε· η ομιλία του γινόταν πιο γρήγορη, πιο ακανόνιστη, πιο ενθουσιώδης.

– Μπήκα εδώ μ' ένα βάσανο στην καρδιά, εγώ... σας φοβόμουνα και φοβόμουνα και τον εαυτό μου. Κυρίως φοβόμουνα τον εαυτό μου. Από τότε που γύρισα στην Πετρούπολη, υποσχέθηκα στον εαυτό μου με την πρώτη ευκαιρία να δω όλους τους εκλεκτούς μας, τους μεγαλύτερους και τους παλαιότερους ανθρώπους μας, που σ' αυτούς ανήκω κι εγώ ο ίδιος, που ανάμεσά τους είμαι κι εγώ από τους πρώτους από άποψη γενιάς. Γιατί βρίσκομαι τώρα ανάμεσα σε πρίγκιπες όπως είμαι κι εγώ, δεν είναι έτσι; Ήθελα να σας γνωρίσω, ήταν απαραίτητο, πάρα πολύ απαραίτητο!... Άκουγα πάντοτε να λένε πολλά άσχημα για σας, περισσότερα άσχημα παρά καλά· μου είχαν μιλήσει για τη στενότητα του μυαλού σας, για την αποκλειστικότητα των ενδιαφερόντων σας, για την οπισθοδρομική διανοητικότητά σας, για τις γελοίες συνήθειές σας, για το ότι ελάχιστοι από σας είναι μορφω-

μένοι· ω, γράφουν τόσα πράγματα για σας! Έτσι ήμουν γεμάτος περιέργεια και ταραχή, καθώς ερχόμουν σήμερα εδώ. Έπρεπε να τα δω μόνος μου και να πειστώ προσωπικά πάνω σ' αυτό το θέμα· είναι αλήθεια πως το ανώτερο στρώμα της ρωσικής κοινωνίας δεν αξίζει πια τίποτε, πέρασε πια η εποχή του, πως έχασε κάθε ικαδία του, και πως τώρα πια το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να πεθάνει κι αυτό μέσα σ' έναν ταπεινό και φθονερό αγώνα με τους ανθρώπους... του μέλλοντος, και να τους εμποδίζει, χωρίς να λογαριάζει πως πεθαίνει; Προηγουμένως, ήδη, έδινα πολύ λίγη πίστη σ' αυτά, γιατί δεν είχαμε ποτέ αληθινούς αριστοκράτες, εκτός από την κοινωνική τάξη των αυλικών, που τους διέκρινες από τη στολή τους ή... από τυχαία περιστατικά· αλλά τώρα αυτή η ευγένεια έχει εξαφανιστεί τελείως, έτσι δεν είναι;

— Ε, λοιπόν, δεν είναι καθόλου έτσι! είπε ο Ιβάν Πέτροβιτς χασκογελώνοντας με χαιρεκακία.

— Λοιπόν, να τος που ξανάρχισε! μουρμούρισε η πριγκίπισσα Μπιελκόνσκι χάνοντας την υπομονή της.

— Αφήστε τον να τα πει, αυτός τρέμει ολόκληρος, είπε με μισή φωνή ο γεροντάκος.

Ο πρίγκιπας ήταν βεβαίως εκτός εαυτού.

— Και τι είδα εδώ; Είδα ανθρώπους γεμάτους λεπτότητα, ειλικρίνεια και εξυπνάδα. Είδα ένα σεβάσμιο γέροντα να φέρεται στοργικά σ' ένα παιδαρέλι σαν κι εμένα και να το ακούει μέχρι το τέλος. Είδα ανθρώπους ικανούς να καταλαβαίνουν και να συγχωρούν· είναι καθαυτού Ρώσοι και άνθρωποι καλόκαρδοι, σχεδόν τόσο καλοί και εγκάρδιοι, όπως ακριβώς ήταν εκείνοι που συνάντησα εκεί. Κρίνετε μόνος σας για την ευχάριστη έκπληξή μου! Ω, επιτρέψτε μου να το εκφράσω! Πολλές φορές άκουσα να λένε και πολλές φορές κι εγώ ο ίδιος το πίστεψα, πως, μέσα στον κόσμο, τα πάντα είναι οι καλοί τρόποι, τα πάντα είναι μια τυπικότητα που της έλειψε κάθε ζωή και που στράγγισε από μέσα της κάθε ουσία. Έτσι, παρατηρώ τώρα με τα ίδια μου τα μάτια, ότι η κατάσταση δεν μπορεί να είναι έτσι στη χώρα μας. Μπορεί να είναι έτσι αλλού, αλλά όχι στη χώρα μας. Μπορεί κανείς να πιστέψει πως γίνατε τώρα όλοι σας ιησουίτες και

απατεώνες; Άκουσα πριν λίγη ώρα αυτά που έλεγε ο πρίγκιπας Ν., μήπως δεν ήταν χιούμορ γεμάτο ειλικρίνεια και αυθορμητισμός; Μήπως δεν ήταν αληθινή απλότητα; Μπορούν παρόμοια λόγια να βγουν από το στόμα ενός ανθρώπου... πεθαμένου, ενός ανθρώπου του οποίου η καρδιά και το ταλέντο θα είχαν μαραθθεί; Θα μπορούσαν ποτέ οι πεθαμένοι να μου φερθούν έτσι όπως μου φερθήκατε εσείς; Μήπως δεν υπάρχει εκεί ένα στοιχείο... για το μέλλον, ένα στοιχείο που δικαιολογεί τις ελπίδες; Μπορούν παρόμοιοι άνθρωποι να μην καταλάβουν και να μείνουν καθυστερημένοι;

– Σας παρακαλώ άλλη μια φορά, ησυχάστε, αγαπητέ μου φίλε· θα μιλήσουμε για όλα αυτά μια άλλη μέρα και με μεγάλη μου ευχαρίστηση που εγώ..., είπε ο «αξιωματούχος» μ' ένα χαμόγελο ελαφρά κοροϊδευτικό.

Ο Ιβάν Πέτροβιτς ξερόβηξε και γύρισε στην πολυθρόνα του· ο Ιβάν Φιοντόροβιτς ξανάρχισε να κουνιέται· ο στρατηγός-προϊστάμενος μιλούσε με τη γυναίκα του αξιωματούχου και είχε πάψει να δείχνει και την παραμικρή προσοχή στον πρίγκιπα· αλλά η κυρία τον άκουγε με το ένα της αυτί και τον κοίταζε συχνά.

– Ε, λοιπόν, όχι! Το καλύτερο είναι να μιλήσω! συνέχισε ο πρίγκιπας σε μια καινούργια έξαρση πυρετού, γυρίζοντας προς το γεροντάκο μ' εμπιστοσύνη, σχεδόν εμπιστευτικά. Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα μου απαγόρευσε χθες να μιλήσω, και μου υπέδειξε μάλιστα τα θέματα που γι' αυτά δεν έπρεπε να μιλήσω· ξέρει πως είμαι γελοίος όταν αρχίσω να τα πραγματεύομαι. Είμαι είκοσι επτά χρονών, το καταλαβαίνω ωστόσο ότι φέρομαι σαν ένα παιδί. Δεν έχω το δικαίωμα να εκφράσω τη σκέψη μου, εδώ και πολύ καιρό το έχω πει αυτό· μονάχα στη Μόσχα με τον Ρογκόζιν μπορούσα να μιλάω με ανοιχτή καρδιά... Διαβάσαμε Πούσκιν μαζί, τον διαβάσαμε όλον· αυτός δεν ήξερε τίποτε, ούτε ακόμη και το όνομα του Πούσκιν... Πάντοτε φοβάμαι πως με το γελοίο μου ύφος θα εκθέσω τη σκέψη και θα υποτιμήσω την κύρια ιδέα. Μου λείπει η σωστή χειρονομία. Οι χειρονομίες που κάνω είναι πάντοτε αντίθετες μ' αυτά που λέω, κι αυτό προκαλεί γέλια και εξευτελίζει την ιδέα. Μου λείπει επίσης το αίσθημα του μέτρου, κι αυτό είναι σοβαρό, πολύ σοβαρό μάλιστα... Ξέρω

πως το καλύτερο που μπορώ να κάνω είναι να κάθομαι σε μια γωνιά και να σιωπώ. Όταν μένω ήσυχος και σιωπώ, φαίνομαι πολύ λογικός, κι έχω έτσι εξάλλου τον καιρό να σκέφτομαι γι' αυτά. Αλλά τώρα είναι καλύτερα να μιλήσω. Αν αποφάσισα να το κάνω, είναι γιατί με κοιτάτε με τόση ευγένεια· υπάρχει τόση μαγεία στα πρόσωπά σας! Χθες έδωσα το λόγο μου στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα πως θα σιωπώ όλο το βράδυ.

— Αλήθεια; ρώτησε ο γεροντάκος χαμογελώντας.

— Αλλά υπάρχουν ωστόσο στιγμές που λέω στον εαυτό μου πως έχω άδικο να σκέφτομαι έτσι· η ειλικρίνεια δεν αξίζει περισσότερο από μια χειρονομία; Έτσι δεν είναι;

— Καμιά φορά!

— Θέλω να σας τα εξηγήσω όλα, όλα, όλα, όλα! Ω, ναι! Νομίζετε πως είμαι ουτοπιστής; Ιδεολόγος; Ω, όχι! Σας ορκίζομαι πως οι σκέψεις μου είναι όλες τόσο απλές... Δεν με πιστεύετε; Χαμογελάτε; Ακουστείτε..., είμαι καμιά φορά άνανδρος γιατί χάνω την πίστη στον εαυτό μου· πριν από λίγο, ενώ ερχόμουν εδώ, σκεφτόμουν: «Πώς θα τους απευθύνω το λόγο; Με ποια λέξη θα πρέπει να αρχίσω τη συζήτηση, για να με καταλάβουν έστω και στο ελάχιστο». Αισθανόμουν έναν τρομερό φόβο, αλλά εσείς κυρίως ήσασταν το αντικείμενο του φόβου μου. Και όμως, τι λόγο έχω να φοβάμαι; Δεν ήταν ντροπή μου να φοβάμαι; Τι σημασία έχει που σε κάθε προοδευτικό άνθρωπο αναλογεί ένα τέτοιο πλήθος οπισθοδρομικών και κακών; Η χαρά μου προέρχεται απ' αυτό, που είμαι τώρα σίγουρος πως αυτό το πλήθος δεν υπάρχει καθόλου, και πως υπάρχουν μόνο στοιχεία γεμάτα ζωή. Η ιδέα ότι είμαστε γελοίιοι δεν πρέπει άλλωστε να μας ενοχλεί καθόλου, έτσι δεν είναι; Βέβαια τέτοιοι είμαστε· είμαστε επιπόλαιοι, έχουμε ενοχλητικές συνήθειες, πλήττουμε, δεν ξέρουμε ούτε να βλέπουμε ούτε να καταλαβαίνουμε· είμαστε όλοι έτσι, όλοι, κι εσείς, κι εγώ κι εκείνοι επίσης! Λοιπόν, εσείς δεν προσβάλλεστε που μ' ακούτε να σας λέω κατάμουτρα πως είστε γελοίιοι, έτσι δεν είναι; Εάν είναι έτσι, δεν μπορεί κανείς να δει στο πρόσωπό σας δημιουργούς της προόδου; Θα σας πω μάλιστα πως καμιά φορά είναι καλό, και μάλιστα πάρα πολύ καλό, να είναι κανείς γελοίος· είναι περισσό-

τερο επιρρεπής στην αμοιβαία συγγνώμη και στην ταπεινοφροσύνη· δεν μπορούμε όλοι να τα καταλάβουμε όλα αμέσως, και η τελειότητα δεν φτάνει μονομιάς! Για να φτάσεις την τελειότητα πρέπει κατ' αρχάς να μην καταλαβαίνεις πολλά πράγματα. Αυτός που τα καταλαβαίνει πολύ γρήγορα, δεν αποκλείεται να μην τα καταλαβαίνει καλά. Σ' εσάς το λέω, σ' εσάς που μπορέσατε ήδη να καταλάβετε τόσα πράγματα... χωρίς να τα καταλαβαίνετε. Δεν αισθάνομαι τώρα πια για σας κανέναν φόβο· ακούτε χωρίς θυμό ένα παιδί σαν κι εμένα να σας μιλάει σ' αυτόν τον τόνο, έτσι δεν είναι; Βέβαια, ναι! Ω, θα μπορούσατε να ξεχάσετε, θα μπορούσατε να συγχωρέσετε εκείνους που σας έχουν προσβάλει, γιατί είναι πιο δύσκολο να συγχωρέσεις εκείνους που δεν σας έχουν προσβάλει, ακριβώς γιατί δεν έχουν κανένα άδικο και, κατά συνέπεια, η μνησικακία σας είναι αβάσιμη. Να, τι περίμενα από τους ανθρώπους της υψηλής κοινωνίας· να, τι βιαζόμουν να σας πω φτάνοντας εδώ, και δεν ήξερα πώς να σας το πω... Γελάτε, Ιβάν Πέτροβιτς; Σκέφτεστε πως είμαι ένας δημοκράτης, ένας ρήτορας της ισότητας, πως είμαι δικός τους συνήγορος και πως είναι γι' αυτούς που φοβόμουν; πρόσθεσε μ' ένα υστερικό γέλιο (κάθε στιγμή χαμογελούσε σύντομα και εκστατικά). Όχι, είναι για σας που φοβάμαι, για όλους εσάς και για όλους μας μαζί. Είμαι κι εγώ ο ίδιος γνήσιος πρίγκιπας και βρίσκομαι ανάμεσα σε πρίγκιπες. Μιλώ για την κοινή μας σωτηρία, για να μην εξαφανιστεί άδικα η τάξη μας χωρίς να αντιληφθεί τίποτα, βρίζοντας τα πάντα και χάνοντας τα πάντα. Γιατί να εξαφανιστούμε και να παραχωρήσουμε τη θέση μας σε άλλους, αφού μπορούμε να κρατήσουμε τις θέσεις μας στην εμπροσθοφυλακή και στην κορυφή της κοινωνίας; Ας είμαστε άνθρωποι προοδευτικοί και θα μείνουμε οι πρώτοι. Ας γίνουμε υπηρέτες για να είμαστε ανώτεροι.

Κάθε τόσο προσπαθούσε να σηκωθεί από την πολυθρόνα του, αλλά ο γεροντάκος τον συγκρατούσε κάθε φορά, κοιτάζοντάς τον με ανησυχία που όλο και μεγάλωνε.

– Ακούστε! Ξέρω ότι με το να μιλάς δεν σημαίνει τίποτε· το καλύτερο απ' όλα είναι ένα παράδειγμα, το καλύτερο είναι ν' αρχίσει κανείς... Εγώ έχω ήδη αρχίσει..., και..., και είναι στ' αλήθεια ποτέ

δυνατόν να είναι κανείς δυστυχισμένος; Ω, τι σημασία έχουν η θλίψη μου και η δυστυχία μου, όταν έχω τη δύναμη να είμαι ευτυχισμένος; Δεν καταλαβαίνω πώς μπορεί κανείς να περάσει δίπλα από ένα δέντρο χωρίς να αισθανθεί στη θέα του ένα αίσθημα ευτυχίας· και να μιλά μ' έναν άνθρωπο χωρίς να είναι ευτυχισμένος που τον αγαπά!... Ω, τα λόγια δεν μ' αφήνουν να το εκφράσω αυτό..., αλλά πόσα ωραία πράγματα βλέπουμε στο κάθε μας βήμα, τα οποία ακόμα κι ο πιο χαμένος άνθρωπος τα βρίσκει υπέροχα; Κοιτάζτε το μικρό παιδί, κοιτάζτε την αυγή του Πλάστη, κοιτάζτε το χόρτο που φυτρώνει, κοιτάζτε τα μάτια που σας θαυμάζουν και σας αγαπούν...

Ο πρίγκιπας για να τα πει όλα αυτά είχε σηκωθεί. Ο γεροντάκος τον παρακολουθούσε με τα μάτια και ήταν τρομοκρατημένος. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σήκωσε τα χέρια και φώναξε: «Αχ! Θεέ μου!». Είχε μαντέψει πριν απ' όλους τι θα γινόταν. Η Αγγλαΐα έτρεξε προς το μέρος του και έφτασε ακριβώς στην ώρα για να τον δεχτεί μέσα στην αγκαλιά της· κατατρομαγμένη, με παραμορφωμένα τα χαρακτηριστικά από τον πόνο, η νεαρή κοπέλα άκουσε την άγρια κραυγή «του δαιμόνιου που συγκλόνισε και σύντριψε» το δυστυχισμένο. Αυτός βρισκόταν τώρα πάνω στο χαλί και κάποιος τού έβαλε βιαστικά ένα μαξιλάρι κάτω από το κεφάλι.

Κανένας δεν το περίμενε αυτό. Σ' ένα τέταρτο, ο πρίγκιπας Ν., ο Ευγένιος Παύλοβιτς και ο γεροντάκος επιχείρησαν να ξαναζωηρέψουν τη βραδιά, αλλά μισή ώρα αργότερα όλοι οι προσκεκλημένοι διαλύθηκαν, όχι χωρίς να εκφράσουν λόγια συμπάθειας και λύπης ανακατωμένα με σχόλια για τα επεισόδια. Ο Ιβάν Πέτροβιτς είπε, ανάμεσα στα άλλα, πως «αυτός ο νέος άνθρωπος ήταν ένας σλαβόφιλος, ή κάτι παραπλήσιο, αλλά πως η κατάστασή του δεν ήταν επικίνδυνη». Ο γεροντάκος δεν είπε λέξη. Είναι αλήθεια πως όλοι τους μ' όλα αυτά την επόμενη μέρα και τη μεθεπόμενη θύμωσαν λιγάκι. Ο Ιβάν Πέτροβιτς αισθανόταν μάλιστα σαν να είχε προσβληθεί λιγάκι. Ο στρατηγός-προϊστάμενος του Ιβάν Φιοντόροβιτς για ένα ορισμένο διάστημα του φερόταν ψυχρά. Ο υψηλός αξιωματούχος, ο «προστάτης» των Επάντσιν, κι αυτός επίσης από τη μεριά του, έκα-

νε μερικές αποφθεγματικές σκέψεις στον αρχηγό της οικογενείας, προσθέτοντας εντούτοις κολακευτικά ότι ενδιαφέρεται υπέρμετρα για την τύχη της Αγλαΐας. Ήταν ένας άνθρωπος που πραγματικά είχε αρκετή καλοσύνη, όμως ένας από τους λόγους που τον έκαναν να ενδιαφερθεί εκείνο το βράδυ για τον πρίγκιπα, ήταν η ιστορία των προηγούμενων σχέσεων του πρίγκιπα με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα· τα λίγα που είχε ακούσει να διηγούνται, του είχαν κινήσει ζωηρά το ενδιαφέρον και θα ήθελε να κάνει μερικές ερωτήσεις πάνω σ' αυτό το θέμα.

Μετά τη δεξίωση, τη στιγμή που έφευγε, η πριγκίπισσα Μπιελόνσκι είπε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα:

– Τι να σου πω! Και καλός είναι και κακός· εάν θέλεις τη γνώμη μου, είναι περισσότερο κακός. Βλέπεις κι εσύ μόνη σου τι άνθρωπος είναι· ένας άρρωστος!

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πήρε την τελειωτική της απόφαση μέσα της πως ο πρίγκιπας ήταν ένας γαμπρός «απαράδεκτος» και τη νύχτα ορκίστηκε στον εαυτό της πως «όσο αυτή ζει, αυτός ποτέ δεν θα παντρευόταν την Αγλαΐα». Σηκώθηκε το πρωί με την ίδια διάθεση. Αλλά λίγο μετά το μεσημέρι, την ώρα του προγεύματος, ήρθε σε τρομερή αντίφαση με τον ίδιο της τον εαυτό.

Σε μια ερώτηση –άλλωστε πολύ διακριτική– η Αγλαΐα απάντησε στις αδελφές της ψυχρά αλλά αλαζονικά:

– Δεν του έδωσα ποτέ καμιά υπόσχεση, δεν τον κοιτάξα ποτέ ως αρραβωνιαστικό μου. Μου είναι τόσο αδιάφορος, όσο κι οποιοςδήποτε άλλος.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα αμέσως εξοργίστηκε.

– Δεν το περίμενα κάτι τέτοιο από σένα, είπε με ύφος λυπημένο. Πως είναι ένας απαράδεκτος γαμπρός, το ξέρω από παλιά, και δοξασμένο το όνομα του Θεού που ήρθαν έτσι τα πράγματα! Αλλά δεν το περίμενα πως θα μιλούσες έτσι! Είχα για σένα μια εντελώς διαφορετική ιδέα. Εγώ θα τους έβγαζα όλους τους χθεσινούς καλεσμένους έξω από την πόρτα και δεν θα κρατούσα παρά μονάχα αυτόν. Να τι γνώμη έχω γι' αυτόν!...

Σταμάτησε ξαφνικά, κατατρομαγμένη και η ίδια μ' αυτά που εί-

χε πει. Αχ, αν μπορούσε να ξέρει πόσο άδικη ήταν εκείνη τη στιγμή με την κόρη της! Όλα ήταν ήδη αποφασισμένα μέσα στο μυαλό της Αγλαΐας κι αυτή περίμενε την ώρα της, την αποφασιστική ώρα γι' αυτήν, και κάθε υπαινιγμός, κάθε απρόσεκτο άγγιγμα άνοιγαν στην καρδιά της μια βαθιά πληγή.

VIII

Και για τον πρίγκιπα εκείνο το πρωινό άρχισε με λυπηρά προαισθήματα. Θα μπορούσε κανείς να τα εξηγήσει όλα αυτά με την αρρώστια του, αλλά η μελαγχολία του ήταν υπερβολικά αόριστη κι αυτό ήταν η κυριότερη αιτία του πόνου του. Η αλήθεια είναι πως βρισκόταν μπροστά σε συγκεκριμένα γεγονότα πεντακάθαρα, βαριά και φαρμακερά, η λύπη του όμως προχωρούσε πέρα απ' όλα όσα αναθυμόταν ή φανταζόταν· καταλάβαινε πως δεν θα μπορούσε εντελώς μόνος να ηρεμήσει τη στενοχώρια του. Σιγά σιγά ριζωνε μέσα του η προσμονή ενός εξαιρετικού και αποφασιστικού γεγονότος που θα γινόταν σήμερα κιόλας. Η κρίση που τον είχε πιάσει το προηγούμενο βράδυ δεν ήταν και τόσο βαριάς μορφής· δεν ένιωθε τίποτε άλλο εκτός από μια διάθεση υποχονδρίας, ένα βάρος στο κεφάλι και πόνους στα μέλη του. Το μυαλό του ήταν σχετικώς καθαρό, αν και η ψυχή του ήταν πονεμένη. Σηκώθηκε αργααργά και αμέσως η θύμηση της χθεσινής βραδιάς του ήρθε στο μυαλό με σαφήνεια· θυμήθηκε, αν και όχι πολύ καθαρά, πως τον είχαν μεταφέρει σπίτι του μισή ώρα μετά την κρίση του.

Έμαθε ότι οι Επάντσιν είχαν στείλει κιόλας να μάθουν τα νέα της υγείας του. Στις εντεκάμισι ξαναήρθε άλλος για δεύτερη φορά· αυτό τον ευχαρίστησε. Η Βέρα Λεμπέντεβα ήταν από τους πρώτους που ήρθε να τον επισκεφτεί και να του προσφέρει τις υπηρεσίες της. Από την πρώτη στιγμή που τον είδε, ξέσπασε ξαφνικά σε δάκρυα· αλλά όταν ο πρίγκιπας την καθησύχασε, άρχισε να γελάει. Του πρίγκιπα του έκανε τρομερή εντύπωση που η νεαρή αυτή κοπέλα τον συμπονούσε· της πήρε το χέρι και το φίλησε, κι αυτό την έκανε να κοκκινίσει.

— Ω, τι κάνετε, τι κάνετε! φώναζε με τρόμο τραβώντας γρήγορα το χέρι της.

Δεν άργησε να φύγει από το δωμάτιο, κάπως παράξενα τρομαγ-

μένη· όμως πρόφτασε να του πει πως ο πατέρας της είχε τρέξει πρωί πρωί στο σπίτι του «μακαρίτη» (όπως έλεγε το στρατηγό), για να μάθει αν είχε πεθάνει τη νύχτα. Πρόσθεσε πως, απ' ό,τι έλεγαν, ο άρρωστος δεν θα ζούσε για πολύ καιρό.

Πριν από το μεσημέρι, ο ίδιος ο Λέμπεντεβ, γυρίζοντας στο σπίτι του, πέρασε από του πρίγκιπα, αλλά μονάχα «για ένα λεπτό και για να μάθω τα νέα της πολυτίμου υγείας σας» κτλ.· εξάλλου, ήθελε να κάνει μια επίσκεψη στο «ντουλαπάκι». Δεν σταματούσε να βογγάει, και ο πρίγκιπας τον άφησε γρήγορα να φύγει, αυτός ωστόσο πρόφτασε να του κάνει ερωτήσεις για τη χθεσινή κρίση, αν και ήταν φανερό πως γνώριζε ήδη την υπόθεση με λεπτομέρειες.

Μετά απ' αυτόν, κατέφθασε ο Κόλια, που κι αυτός επίσης είχε έρθει για ένα λεπτό· αλλά αυτός ήταν πραγματικά βιαστικός, ήταν ανήσυχος και σκυθρωπός. Άρχισε να ρωτάει ορθά κοφτά τον πρίγκιπα και με επιμονή, να του τα εξηγήσει όλα όσα του έκρυβαν, και πρόσθεσε πως τα ήξερε σχεδόν όλα από την προηγούμενη. Η συγκίνησή του ήταν έντονη και βαθιά.

Ο πρίγκιπας του διηγήθηκε τα πάντα μ' όλη τη δυνατή συμπάθεια· εξέθεσε τα γεγονότα με πλήρη ακρίβεια· σαν να το χτύπησε κεραυνός, το φτωχό το αγόρι δεν έβρισκε λέξη να πει και άρχισε να κλαίει σιωπηλά. Ο πρίγκιπας αισθάνθηκε πως αυτή ήταν μια από εκείνες τις εντυπώσεις που μένουν για πάντα άσβηστες και είναι μια από τις κρίσιμες στιγμές στη ζωή ενός εφήβου. Έσπευσε να του πει την άποψή του σχετικά με την υπόθεση, προσθέτοντας πως κατά τη γνώμη του και ο θάνατος του γέροντα προερχόταν ίσως από τη φρίκη, που η κακή πράξη του είχε αφήσει μέσα στην καρδιά, και πως δεν είναι ο καθένας ικανός να νιώσει αυτή τη φρίκη. Τα μάτια του Κόλια άστραψαν όταν ο πρίγκιπας σταμάτησε να μιλάει.

— Τι παλιάνθρωποι που είναι ο Γάνια, η Βάρια και ο Πτίτσιν. Δεν θα μαλώσω μαζί τους, αλλά από τώρα και στο εξής καθένας από μας θα ακολουθήσει το δρόμο του! Αχ, πρίγκιπα, έχω αισθανθεί από χθες πολλά καινούργια αισθήματα· αυτό μου έγινε μάθημα! Νομίζω πως τώρα θα πρέπει να φροντίσω για τη μητέρα· αν και είναι εξασφαλισμένη στο σπίτι της Βάριας, ωστόσο... δεν είναι το ίδιο...

Θυμήθηκε πως τον περίμεναν και σηκώθηκε ξαφνικά· μετά ρώτησε βιαστικά για την υγεία του πρίγκιπα και ακούγοντας την απάντηση, πρόσθεσε με ορμή:

— Δεν υπάρχει και τίποτε άλλο; Άκουσα να λένε πως χθες... —άλλωστε αυτό δεν είναι δική μου δουλειά—, αλλά εάν καμιά φορά έχετε ανάγκη για οτιδήποτε από έναν πιστό δούλο, τον έχετε μπροστά σας. Μου φαίνεται πως ούτε ο ένας ούτε ο άλλος είμαστε ευτυχημένοι, έτσι δεν είναι; Αλλά... δεν σας ρωτάω τίποτε, δεν σας ρωτάω...

Όταν έφυγε, ο πρίγκιπας έγινε ακόμη πιο σκεπτικός. Όλοι του προφήτευαν τη δυστυχία, όλοι είχαν ήδη βγάλει τα συμπεράσματά τους, όλοι είχαν το ύφος πως κάτι ξέρουν που αυτός το αγνοούσε. Ο Λέμπεντεβ έκανε επίβουλες ερωτήσεις, ο Κόλια έκανε άμεσους υπαινιγμούς, η Βέρα έκλαιγε. Τέλος, κούνησε το χέρι του με φούρκα: «Καταραμένη, αρρωστημένη δυσπιστία!», είπε μέσα του.

Το πρόσωπό του ξαστέρωσε κατά τις δύο η ώρα, όταν είδε τους Επάντσιν που ήρθαν να του κάνουν επίσκεψη «για ένα μόνο λεπτό». Αυτοί πια είχαν έρθει πράγματι για ένα λεπτό. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε δηλώσει αμέσως μετά το πρόγευμα πως θα πήγαιναν όλοι μαζί να κάνουν έναν περίπατο. Το είπε αυτό υπό μορφή διαταγής, απότομα, ξερά και χωρίς εξήγηση. Όλοι βγήκαν, δηλαδή η μαμά, οι δεσποινίδες και ο πρίγκιπας Σ. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τράβηξε αμέσως προς την αντίθετη μεριά από εκείνη που έπαιρναν κάθε μέρα. Όλοι κατάλαβαν τι συνέβαινε αλλά σιωπούσαν, από φόβο μήπως νευριάσουν τη μαμά, που βάδιζε μπροστά χωρίς να γυρίζει πίσω, σαν για να αποφύγει τα παράπονα και τις αντιρρήσεις. Τέλος, η Αδελαΐδα τής έκανε την παρατήρηση πως δεν ήταν αναγκαίο να τρέχει κανείς τόσο γρήγορα όταν κάνει περίπατο και πως δεν θα προλάβαινε να την ακολουθήσει.

— Επ' ευκαιρία, είπε ξαφνικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα γυρίζοντας, περνάμε τώρα κοντά από το σπίτι του. Ό,τι και να σκέφτεται η Αγγλαΐα κι ό,τι κι αν γίνει αργότερα, δεν είναι ξένος για μας· ακόμη περισσότερο τώρα που είναι δυστυχισμένος και άρρωστος. Για μένα το καλύτερο είναι να πάω να του κάνω μια επίσκεψη. Ας με ακολου-

θήσει όποιος θέλει· είναι ελεύθερος ο καθένας να συνεχίσει τον περίπατό του.

Φυσικά, όλοι μπήκαν. Ο πρίγκιπας, όπως άρμοζε, βιάστηκε να ζητήσει συγγνώμη ακόμη μια φορά για το βάζο που είχε σπάσει την προηγούμενη και... για το σκάνδαλο.

— Λοιπόν, αυτό δεν είναι τίποτε! απάντησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· δεν λυπάμαι για το βάζο, λυπάμαι για σένα. Λοιπόν, το καταλαβαίνεις τώρα και μόνος σου πως έγινε σκάνδαλο. Καλά λένε πως «της νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά»..., αλλά αυτό δεν πειράζει και τόσο, γιατί ο καθένας τώρα το βλέπει πως δεν είσαι εσύ ο υπεύθυνος. Ωστόσο, ορβουάρ! Εάν έχεις τη δύναμη κάνε έναν περίπατο και μετά ξανακοιμήσου, αυτή είναι η συμβουλή μου. Εάν θέλεις έλα στο σπίτι μας όπως και πρώτα· να είσαι σίγουρος, μια για πάντα, πως ό,τι κι αν έγινε, ό,τι κι αν προκύψει, εσύ θα μείνεις πάντα φίλος του σπιτιού μας, ή τουλάχιστον δικός μου. Για τον εαυτό μου, μπορώ να εγγυηθώ η ίδια...

Ακούγοντάς την να διαβεβαιώνει μ' αυτόν τον τρόπο τα αισθήματά της, όλοι βιάστηκαν να απαντήσουν στην πρόσκληση. Έφυγαν, αλλά μέσα στην αφελέστατη βιασύνη τους, δεν θυμήθηκαν να του πουν κάτι το στοργικό και να του δώσουν κουράγιο, είχαν μια σκληρότητα, την οποία η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν μπόρεσε να την πάρει είδηση. Στην πρόσκληση να πηγαίνει «όπως και πρώτα» και στα λόγια «ή τουλάχιστον δικός μου», αντήχησε και πάλι κάτι σαν ειδοποίηση. Ο πρίγκιπας αναθυμήθηκε τη στάση της Αγγλαΐας· χωρίς αμφιβολία τού είχε απευθύνει μπαίνοντας και βγαίνοντας ένα υπέροχο χαμόγελο, αλλά δεν είχε πει ούτε μια λέξη, ακόμη κι όταν όλοι οι άλλοι τον είχαν διαβεβαιώσει για τη φιλία τους. Εντούτοις, τον είχε κοιτάξει επίμονα δυο φορές. Το πρόσωπό της ήταν πιο χλομό από το συνηθισμένο, σαν να είχε περάσει μια άσχημη νύχτα. Ο πρίγκιπας αποφάσισε να πάει να τους δει το δίχως άλλο, και μάλιστα εκείνο το ίδιο βράδυ «όπως και πρώτα», και κοίταζε ανυπόμονα το ρολόι του.

Τρία λεπτά μετά την αναχώρηση των Επάντσιν, μπήκε η Βέρα.

— Λέων Νικολάγιεβιτς, η Αγγλαΐα Ιβάνοβνα με παρακάλεσε να σας διαβιβάσω μια εμπιστευτική παραγγελία.

Ο πρίγκιπας αισθάνθηκε τόση συγκίνηση, που άρχισε να τρέμει.

– Ένα σημείωμα;

– Όχι, μια προφορική παραγγελία, κι αυτό μόλις που πρόφτασε. Σας παρακαλεί επιμόνως να μην απουσιάσετε σήμερα ούτε για μια στιγμή από το σπίτι σας, μέχρι τις επτά το βράδυ ή μπορεί κι ως τις εννιά, δεν μπόρεσα να το ακούσω καλά.

– Μα... γιατί αυτό; Τι σημαίνει, λοιπόν;

– Δεν ξέρω τίποτα· μόνο με διέταξε να σας μεταφέρω αυτήν την παραγγελία, επιτακτικά.

– Χρησιμοποίησε αυτά τα λόγια: «επιτακτικά»;

– Όχι, δεν το είπε με τόση σαφήνεια· μόλις που πρόφτασε να μου μιλήσει γυρίζοντας· ευτυχώς που ήμουν κοντά της. Αλλά στη φυσιογνωμία της έβλεπε κανείς πως επρόκειτο για μια διαταγή, επιτακτική. Με κοίταζε μ' έναν τέτοιο τρόπο, που η καρδιά μου πάγωσε...

Ο πρίγκιπας έκανε ακόμη μια ή δυο ερωτήσεις, αλλά δεν έμαθε περισσότερα· αντιθέτως, η ανησυχία του μεγάλωσε. Μένοντας μόνος, ξάπλωσε στο ντιβάνι και ξανάπесе σε συλλογισμό. «Ίσως θα εί- ναι κάποιος σπίτι τους ως τις εννιά και φοβάται ακόμη για μένα, μή- πως ξανακάνω παραξενιές μπροστά σε επισκέπτες», σκέφτηκε τέλος και ξανάρχισε να περιμένει με ανυπομονησία το βράδυ κοιτάζοντας το ρολόι του.

Αλλά η εξήγηση του αινίγματος του δόθηκε πολύ νωρίτερα από το βράδυ, με τη μορφή μιας καινούργιας επίσκεψης και μάλιστα ενός καινούργιου κι όχι λιγότερο βασιανιστικού αινίγματος: ακριβώς μισή ώρα μετά την αναχώρηση των Επάντσιν, ο Ιππόλυτος μπήκε στο δωμάτιό του· ήταν τόσο κουρασμένος και τόσο εξαντλημένος, που μπήκε χωρίς να πει λέξη, σωριάστηκε κυριολεκτικά σε μια πολυθρόνα σαν να μη γνώριζε τι του γινόταν κι άρχισε έναν ανυπόφορο βήχα, που του ήρθε αίμα. Τα μάτια του άστραφταν και κόκκινοι λεκέδες φλόγιζαν τα μάγουλά του. Ο πρίγκιπας του μουρμούρισε μερικές λέξεις στις οποίες δεν απάντησε· για αρκετή ώρα ακόμη έμεινε έτσι, μονάχα έκανε μια χειρονομία με το χέρι, σαν να έλεγε να μην τον ενοχλήσουν καθόλου. Τέλος, συνήλθε.

– Φεύγω! πρόφερε με προσπάθεια και με βραχνή φωνή.

– Θέλετε να σας συνοδέψω; είπε ο πρίγκιπας ενώ σηκωνόταν, αλλά σταμάτησε και θυμήθηκε πως του είχαν απαγορέψει να βγει.

Ο Ιππόλυτος άρχισε να γελά.

– Δεν φεύγω από το σπίτι σας, συνέχισε με την ίδια βραχνή και λαχανιασμένη φωνή. Αντιθέτως, έχρινα αναγκασίω να έρθω να σας μιλήσω για μια υπόθεση... χωρίς ωστόσο να σας ανησυχήσω. Φεύγω από εκεί κι αυτήν τη φορά για πάντα, καθώς φαίνεται. Τετέλεσται! Δεν το λέω αυτό για να εκλιπαρήσω τον οίκτο, σας το διαβεβαιώ... είχα πέσει σήμερα στο κρεβάτι, στις δέκα η ώρα, με τη σκέψη να μην ξανασηκωθώ μέχρι εκείνη τη στιγμή. Αλλά μετάνιωσα και σηκώθηκα για άλλη μια φορά για να έρθω να σας δω..., δηλαδή ήταν απαραίτητο.

– Μου ραγίζεται η καρδιά που σας βλέπω έτσι, θα μπορούσατε να με φωνάξετε, παρὰ να μπειτε σ' αυτόν τον κόπο.

– Καλά, αυτό φτάνει. Με λυπηθήκατε, κι αυτό είναι αρετό για την κοσμική ευγένεια... Ω, ξέχασα! Πώς πάτε;

– Είμαι καλά. Χθες δεν ήμουν... και τόσο.

– Ξέρω, μου τα είπαν. Το κινέζικο βάζο τα πλήρωσε. Κρίμα που δεν ήμουν εκεί! Αλλά ήρθα για δουλειά. Πρώτον, είχα σήμερα την ευχαρίστηση να δω τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς να πηγαίνει σ' ένα ραντεβού με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα στο πράσινο παγκάκι. Θαύμασα ως ποιο σημείο μπορεί ένας άνθρωπος να έχει το ύφος του ανόητου. Αυτό το είπα στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα, την ίδια, μετά την αναχώρηση του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς... Εσάς, νομίζω πως δεν σας εκπλήσσει τίποτε, πρίγκιπα, πρόσθεσε κοιτάζοντας δύσπιστα το ήρεμο πρόσωπο του συνομιλητή του· λένε πως το να μην εκπλήσσεται κανείς με τίποτα, είναι γνώρισμα μεγάλου μυαλού· κατά τη γνώμη μου θα μπορούσε κάλλιστα να είναι γνώρισμα και μεγάλης βλακείας... Τελικά, λέγοντας αυτά, δεν σκέφτομαι εσάς, συγχωρέστε με... Είμαι πολύ άτυχος σήμερα στις εκφράσεις μου.

– Το ήξερα από χθες πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς..., άρχισε ο πρίγκιπας και σταμάτησε απότομα, φανερά σαστισμένος, μόλο που του Ιππόλυτου του κακοφαινόταν που δεν απορεί.

– Το ξέρατε; Να μια καινούργια είδηση! Αν και καλύτερα να μη

μου πείτε τίποτα... Και δεν παρευρεθήκατε σήμερα στη συνάντηση;

– Ασφαλώς θα το παρατηρήσατε πως δεν ήμουν, μια και ήσασταν εσείς ο ίδιος εκεί.

– Μπορεί να ήσασταν κρυμμένος πίσω από κανένα θάμνο. Τελικά, είμαι ευχαριστημένος για σας, γιατί νόμιζα πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς έχαιρε της προτίμησης!

– Σας παρακαλώ να μη μου μιλάτε γι' αυτό, Ιππόλυτε, και κυρίως σ' αυτόν τον τόνο.

– Αν και τα ξέρετε όλα.

– Κάνετε λάθος. Δεν έχω μάθει σχεδόν τίποτε και η Αγλαΐα Ιβάνοβνα ξέρει σίγουρα πως δεν ξέρω τίποτε. Αγνοούσα μάλιστα εντελώς αυτό το ραντεβού... Είπατε πως είχαν ραντεβού; Ε, λοιπόν, ας είναι, ας το αφήσουμε αυτό...

– Μα πώς το καταλαβαίνετε αυτό; Άλλοτε λέτε πως ξέρετε, άλλοτε πως δεν ξέρετε τίποτε. Λέτε: «Ας είναι, ας το αφήσουμε αυτό». Ω, μα όχι, μην είστε τόσο εύπιστος! Κυρίως εάν δεν ξέρετε τίποτε. Και είστε εύπιστος επειδή ακριβώς δεν ξέρετε τίποτα. Αλήθεια, γνωρίζετε τι σχέδια έχουν αυτά τα δυο πρόσωπα, ο αδελφός και η αδελφή; Ίσως να τα υποψιάζεστε;... Καλά, καλά, ας μη μιλήσουμε άλλο, πρόσθεσε βλέποντας μια ανυπόμονη χειρονομία που έκανε ο πρίγκιπας. Ήρθα εδώ για μια προσωπική υπόθεση, για την οποία θέλω... να εξηγηθώ. Ο διάλογος να με πάρει, δεν μπορεί κανείς να πεθάνει χωρίς να εξηγηθεί! Είναι τρομακτικό, το πόσες πολλές εξηγήσεις έχω να δώσω! Θέλετε να μ' ακούσετε;

– Μιλήστε, σας ακούω.

– Εντούτοις, αλλάζω και πάλι γνώμη· θα αρχίσω αμέσως γι' αυτό που αφορά τον Γάνια. Μπορείτε να το φανταστείτε αυτό; Μου έδωσαν κι εμένα σήμερα ένα ραντεβού στο πράσινο παγκάκι! Άλλωστε δεν θέλω να πω ψέματα· εγώ ο ίδιος επέμενα γι' αυτό το ραντεβού, υποσχόμενος να αποκαλύψω ένα μυστικό. Δεν ξέρω αν έφτασα πολύ νωρίς (νομίζω ότι πραγματικά πήγα πολύ νωρίς), αλλά μόλις πρόφτασα να καθίσω δίπλα στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα, είδα να εμφανίζεται ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και η Βάρια Αρνταλιόνοβνα αγκαζέ, σαν να έκαναν περίπατο. Μόλις με είδαν εκεί απόρησαν και μά-

λιστα σάστισαν γιατί δεν με περίμεναν. Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα κατακοκίνισε κι αν θέλετε να το πιστέψετε, τα 'χασε μάλιστα λιγάκι, ίσως από τη δική μου παρουσία, ίσως απλώς βλέποντας τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς που ήταν αληθινά πολύ ωραίος. Τέλος, γεγονός είναι πως είχε γίνει κατακόκκινη και πως έδωσε τέλος στην υπόθεση με τον πιο κωμικό τρόπο. Σηκώθηκε, απάντησε στο χαιρετισμό του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και στο υστερόβουλο χαμόγελο της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνα, μετά τους είπε σε ξαφνικό και αποφασιστικό τόνο: «Ήθελα μονάχα να εξηγήσω στον καθένα την ικανοποίηση που μου εμπνέουν η ειλικρίνεια και η εγκαρδιότητα των αισθημάτων σας· να είστε σίγουροι πως τη μέρα που θα έχω ανάγκη απ' αυτά, δεν θα παραλείψω...». Εκεί ακριβώς τους έκανε μια υπόκληση κι αυτοί φύγανε, κατατροπωμένοι ή θριαμβεύοντες, αυτό δεν θα ήξερα να το πω. Όσο για τον Γάνια, καμιά αμφιβολία πως έφυγε κατατροπωμένος· δεν κατάλαβε τίποτε και κατακοκίνισε σαν ένας αστακός (είναι ν' απορείς καμιά φορά με την έκφραση του προσώπου του!). Αλλά η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα κατάλαβε, νομίζω, ότι έπρεπε να φύγει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα και πως δεν μπορούσε να ζητήσει περισσότερα από την Αγλαΐα· παρέσυρε μαζί της και τον αδελφό της. Είναι πολύ πιο έξυπνη από εκείνον και είμαι σίγουρος πως τώρα θριαμβεύει. Όσο για μένα, είχα πάει να μιλήσω με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα για να κανονίσω μια προσεχή συνάντηση με τη Ναστάσια Φιλίποβνα.

— Με τη Ναστάσια Φιλίποβνα! φώναξε ο πρίγκιπας.

— Ε, ε, μου φαίνεται πως χάνετε την απάθειά σας και πως αρχίζετε να εκπλήσσετε! Χαίρω πολύ που θέλετε να μοιάσετε με άνθρωπο. Γι' αυτό κι εγώ θα σας διασκεδάσω. Βλέπετε τι σημαίνει να υπηρετεί κανείς νεαρές δεσποινίδες με ευγενική ψυχή· σήμερα δέχτηκα απ' αυτήν ένα χαστούκι!

— Ηθικό; ρώτησε χωρίς να το θέλει ο πρίγκιπας.

— Ναι, όχι σωματικό. Νομίζω πως κανείς δεν θα τολμούσε να σηκώσει χέρι σ' έναν άνθρωπο που βρίσκεται στη δική μου κατάσταση· ακόμη και μια γυναίκα· ακόμη και ο Γάνια δεν θα με χτυπήσει πια! Εντούτοις χθες, σε μια στιγμή νόμισα πως θα ριχνόταν πάνω μου...

Βάζουμε στοίχημα πως μαντεύω τη σκέψη σας αυτήν τη στιγμή; Λέτε: «Ναι, δεν πρέπει να τον χτυπήσουν, μα θα μπορούσαν καλύτερα ή θα όφειλαν να τον πνίξουν καθώς θα κοιμάται, μ' ένα μαξιλάρι ή μ' ένα βρεγμένο πανί...». Αυτήν τη στιγμή διαβάζω αυτήν τη σκέψη στο πρόσωπό σας.

– Ποτέ δεν μου πέρασε μια παρόμοια σκέψη! διαβεβαίωσε ο πρίγκιπας με αηδία.

– Δεν ξέρω..., αυτήν τη νύχτα ονειρεύτηκα πως ένας άνθρωπος με έπνιγε μ' ένα βρεγμένο πανί... Λοιπόν, θα σας πω ποιος ήταν· φανταστείτε πως ήταν ο Ρογκόζιν! Τι σκέφτεστε; Μπορεί κανείς να πνίξει έναν άνθρωπο με τη βοήθεια ενός βρεγμένου πανιού;

– Δεν ξέρω.

– Άκουσα να λένε πως είναι πιθανόν. Καλά, ας τ' αφήσουμε αυτά. Και τώρα πείτε μου: γιατί είμαι κουτσομπόλης; Σήμερα με είπε κουτσομπόλη! Και παρατηρήστε πως μου το είπε αφού μ' άκουσε ως την τελευταία λέξη και μ' έκανε μάλιστα και ερωτήσεις... Έτσι όμως είναι οι γυναίκες! Για χατίρι της έπιασα φιλίες με τον Ρογκόζιν, πρόσωπο άλλωστε ενδιαφέρον· και γι' αυτήν κανόνισα μια συνάντηση με τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Ίσως να την πρόσβαλα στο φιλότιμό της, όταν της είπα πως ήθελε να επωφεληθεί από τα «υπόλοιπα» της Ναστάσιας Φιλίποβνα; Δεν το αρνούμαι, της το επαναλάμβανα συνεχώς αυτό, αλλά το έκανα για το συμφέρον της· της το έγγραψα σε δυο γράμματα με τον ίδιο τόνο και της το εξήγησα και σήμερα μάλιστα κατά τη συνάντησή μας... Της είπα ακόμη πως ήταν ταπεινωτικό γι' αυτήν... Άλλωστε, αυτή η λέξη «υπόλοιπα» δεν είναι δική μου· τη δανείστηκα από άλλους· τουλάχιστον όλοι τη χρησιμοποιούσαν στο σπίτι του Γάνια, κι αυτή η ίδια το διαβεβαίωσε. Λοιπόν, με ποιο δικαίωμα με λέει κουτσομπόλη; Το βλέπω, το βλέπω, έχετε αυτήν τη στιγμή μια τρομερή όρεξη να γελάσετε εις βάρος μου και στοιχηματίζω πως μου προβάρετε εκείνους τους ανόητους στίχους:

Peut-être qu' à mon triste déclin

*L' amour brillera d' un sourire d' adieu.**

* Είναι οι δυο τελευταίοι στίχοι από το ποίημα του Πούσκιν *Ελεγεία*.

*Κι ίσως να λάμψει στο θλιβερό της ζωής μου γέρμα
Σε χαμόγελο ο έρωτας αποχαιρετισμού.*

Χα, χα, χα! ξέσπασε ξαφνικά σε υστερικά γέλια και τον έπιασε ένας δυνατός βήχας. Και προσέξετε, πρόσθεσε με φωνή βραχνή, πως αυτός ο Γάνια είναι ασυνεπής· μιλάει για «υπόλοιπα», κι ωστόσο αυτός ο ίδιος από «υπόλοιπα» δεν ψάχνει να επωφεληθεί;

Ο πρίγκιπας έμεινε αριετή ώρα σιωπηλός. Ήταν έκπληκτος.

– Μιλήσατε για μια συνάντηση με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα; ψέλλισε τέλος.

– Λοιπόν, είναι δυνατόν να αγνοείτε στ' αλήθεια πως θα συναντιόντουσαν σήμερα η Αγλαΐα Ιβάνοβνα και η Ναστάσια Φιλίπποβνα; Χάρη στα δικά μου διαβήματα η Ναστάσια Φιλίπποβνα ειδοποιήθηκε μέσω του Ρογκόζιν και με πρωτοβουλία της Αγλαΐας Ιβάνοβνα, να έρθει επίτηδες από την Πετρούπολη· βρίσκεται αυτήν τη στιγμή πολύ κοντά στο σπίτι σας, μαζί με τον Ρογκόζιν, στο σπίτι που έμενε και πρώτα, σ' εκείνης της ίδιας της κυρίας, της Ντάριας Αλεξέγιεβνα..., μιας φίλης της με πολύ αμφίβολη υπόληψη· εκεί, σ' εκείνο το ύποπτο σπίτι θα πάει σήμερα η Αγλαΐα Ιβάνοβνα για να μιλήσει φιλικά με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και να λύσει διάφορα προβλήματα. Θέλουν να μιλήσουν για αριθμητική. Δεν το ξέρατε; Λόγω τιμής;

– Αυτό είναι απίστευτο!

– Τόσο το καλύτερο αν είναι απίστευτο. Μα από πού να το ξέρετε; Εντούτοις, μέσα σε μια τρύπα όπως αυτή που ζούμε, μια μύγα δεν μπορεί να πετάξει χωρίς να το μάθει όλος ο κόσμος· τόσο μικρό είναι το μέρος. Τέλος, εγώ σας προειδοποίησα και μπορείτε να μου χρωστάτε ευγνωμοσύνη. Λοιπόν, ορβουάρε! Πιθανώς στον άλλο κόσμο... Ακόμη κάτι: αν και ενήργησα πρόστυχα απέναντί σας, είναι γιατί... δεν έχω λόγους να αυτοθυσιάζομαι. Κάντε μου τη χάρη, σκεφτείτε το. Για το καλό σας τάχα; Είναι σ' αυτήν που αφιέρωσα την «Εξομολόγησή» μου (δεν το ξέρατε;). Και με τι προθυμία δέχτηκε την ευλαβή μου προσφορά! Χε, χε! Αλλά αυτής δεν της φέρθηκα καθόλου πρόστυχα· δεν είμαι ένοχος σε τίποτε απέναντί της· αυτή είναι που με ντροπίασε και μου την έσιασε... άλλωστε και απέναντί

σας δεν είμαι σε τίποτα ένοχος· εάν της έκανα αυτόν τον υπαινιγμό για τα «υπόλοιπα» και όλα τ' άλλα τα παρόμοια, ωστόσο ήρθα για να σας δείξω τη μέρα, την ώρα και τον τόπο του ραντεβού· σας αποκαλύπτω όλο αυτό το παιχνίδι..., εννοείται πως αυτό το κάνω από πείσμα κι όχι από μεγαλοψυχία. Γεια σας, είμαι φλύαρος όπως ένας τσευδός ή όπως ένας φθισικός· ανοίξτε τα μάτια, πάρτε τα μέτρα σας όσο πιο γρήγορα μπορείτε, εάν είστε άξιος να ονομάζεστε άνθρωπος. Η συνάντηση θα γίνει σήμερα το βράδυ, αυτό είναι βέβαιο.

Ο Ιππόλυτος κατευθύνθηκε προς την πόρτα, αλλά τον φώναξε ο πρίγκιπας και σταμάτησε στο κατώφλι.

– Ωστε λοιπόν, έτσι όπως τα λέτε, η Αγγλαΐα Ιβάνοβνα θα πάει σήμερα μόνη στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα; ρώτησε ο πρίγκιπας. (Κόκκινοι λεκέδες φάνηκαν στα μάγουλά του και στο μέτωπό του).

– Δεν ξέρω ακριβώς, αλλά το πιθανότερο είναι αυτό, απάντησε ο Ιππόλυτος ρίχνοντας ένα βλέμμα πίσω του. Άλλωστε δεν μπορεί να είναι διαφορετικά. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν μπορεί βέβαια να πάει στο σπίτι εκείνης, έτσι δεν είναι; Κι ούτε βέβαια να συναντηθούν στο σπίτι του Γάνια όπου υπάρχει ένας ετοιμοθάνατος. Τι λέτε για το στρατηγό;

– Απ' αυτό και μόνο, φαίνεται πως είναι αδύνατο! είπε βιαστικά ο πρίγκιπας. Πώς θα βγει, ακόμη κι αν υποθέσουμε πως το ήθελε; Δεν γνωρίζετε... τις συνήθειες αυτού του σπιτιού. Δεν μπορεί να πάει μόνη της στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, είναι μια ανοησία!

– Θα σας πω το εξής, πρίγκιπα: κανένας δεν πηδάει από το παράθυρο· αλλά σε περίπτωση πυρκαγιάς κι ο μεγαλύτερος τζέντλεμαν και η πιο αξιοπρεπής κυρία δεν θα δίσταζαν να το κάνουν. Εάν παραστεί ανάγκη, δύναμη θα πάρει η δεσποινίδα μας να περάσει από το παράθυρο και να πάει στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Μα τι γίνεται σπίτι τους, δεν τις αφήνουν να πάνε πουθενά τις δεσποινίδες μας;

– Όχι, δεν θέλω να πω αυτό...

– Ε, λοιπόν, εάν δεν είναι έτσι, τότε της φτάνει να περάσει το κατώφλι και να τραβήξει ίσια μπροστά της, κι ας μην ξαναγυρίσει πια

στο σπίτι της. Αφού υπάρχουν περιστάσεις που καίει κανείς τα καθάρια του, μπορεί να μη γυρίσει και στο σπίτι. Η ζωή δεν αποτελείται μόνο από προγεύματα, γεύματα και πρίγινιπες Σ.! Μου φαίνεται πως περνάτε την Αγλαΐα Ιβάνοβνα για ένα μικρό κοριτσάκι ή για μια μαθήτριά της το έχω πει από μέρες τώρα και νομίζω πως συμφωνεί με τη δική μου γνώμη. Περιμένετε ως τις επτά ή οκτώ η ώρα... Εάν ήμουν στη θέση σας, θα έβαζα εκεί κάποιον να παραφυλάει για να ξέρετε ακριβώς τη στιγμή που θα έφευγε από το σπίτι. Θα μπορούσατε τουλάχιστον να στείλετε τον Κόλια· θα γινόταν με τη θέλησή του κατάσκοπος, να είστε σίγουρος· για το δικό σας το συμφέρον φυσικά..., όλα αυτά είναι τόσο σχετικά... Χα, χα!

Ο Ιππόλυτος βγήκε. Ο πρίγινιπας δεν είχε κανέναν λόγο να στείλει κάποιον εκεί για να κατασκοπεύσει για λογαριασμό του, ακόμη κι αν ήταν ικανός για μια παρόμοια συμπεριφορά. Καταλάβαινε τώρα γιατί η Αγλαΐα τον είχε διατάξει να μείνει σπίτι του· ίσως είχε την πρόθεση να περάσει να τον βρει. Ίσως επίσης να ήθελε να μείνει στο σπίτι, ακριβώς για να μην βρεθεί στον τόπο του ραντεβού... Μπορούσε να είναι και έτσι. Το κεφάλι του γύριζε και του φαινόταν πως έβλεπε όλο το δωμάτιο να χορεύει γύρω του. Εξάπλωσε στο ντιβάνι και έκλεισε τα μάτια.

Με τον έναν τρόπο ή με τον άλλον, η υπόθεση έπαιρνε μια αποφασιστική τελειωτική τροπή. Όχι, δεν τη θεωρούσε την Αγλαΐα μικρό κοριτσάκι ή μαθήτριά. Το καταλάβαινε τώρα· από πολύ καιρό φοβόταν, και ήταν ακριβώς κάτι τέτοιο που τον φόβιζε. Αλλά γιατί ήθελε να την δει; Ένα ρίγος τού διαπέρασε όλο το κορμί· είχε και πάλι πυρετό.

Όχι, δεν τη θεωρούσε παιδί! Αυτόν τον τελευταίο καιρό μερικά βλέμματά της, μερικά λόγια της τον τρώμαζαν. Άλλες φορές τού φαινόταν πως η Αγλαΐα έκανε μια υπεράνθρωπη προσπάθεια για να συγκρατηθεί, για να κάνει υπομονή, κι αναθυμόταν πως είχε αισθανθεί τρομερό φόβο. Είναι αλήθεια πως όλες αυτές τις μέρες προσπαθούσε να μην ανακαλεί στη μνήμη του αυτές τις αναμνήσεις και να αποδιώχνει τις μαύρες σκέψεις. Αλλά τι κρυβόταν στο βάθος αυτής της ψυχής; Αυτή η ερώτηση τον βασάνιζε ώρα πολλή, παρόλο που

είχε πίστη στην Αγλαΐα. Και να, που όλα αυτά πήγαιναν να λυθούν και να διασαφηνιστούν την ίδια κιόλας μέρα! Φρικτή σκέψη! Και ξανά «αυτή η γυναίκα»! Γιατί του φαινόταν πάντοτε πως αυτή η γυναίκα δεν θα παρέλειπε να εμφανιστεί την κρίσιμη στιγμή για να σπάσει το πεπρωμένο του σαν μια σάπια κλωστή; Αν και μισοπαράληλρουμε, ήταν έτοιμος να οριστεί πως αυτό το προαίσθημα δεν τον άφηνε ποτέ. Εάν προσπαθούσε να την ξεχάσει αυτόν τον τελευταίο καιρό, ήταν μόνο και μόνο γιατί τη φοβόταν. Λοιπόν; Την αγαπούσε ή τη μισούσε; Καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της μέρας δεν αναρωτήθηκε ούτε μια φορά· σ' αυτό η καρδιά του ήταν καθαρή, ήξερε ποιαν αγαπούσε... Εκείνο που τον φόβιζε, δεν ήταν τόσο η συνάντηση των δύο γυναικών, ούτε το παράδοξο αυτής της συνάντησης, ούτε η αιτία αυτής της συνάντησης που ακόμη του ήταν άγνωστη, ούτε σκιαζόταν για το αποτέλεσμα της περιπέτειας· ήταν η ίδια η Ναστάσια Φιλίποβνα που φοβόταν. Αργότερα πια, ύστερα από μερικές μέρες, θυμήθηκε πως εκείνες τις ώρες του πυρετού έβλεπε αδιάκοπα μπροστά του τα μάτια της, το βλέμμα της και άκουγε τη φωνή της, τη φωνή της που πρόσφερε λόγια παράξενα, αν και θυμόταν πολύ λίγα από εκείνες τις στιγμές του πυρετού και της στενοχωρίας. Κράτησε μονάχα την αόριστη εντύπωση πως η Βέρα του είχε φέρει το δειπνο και πως το είχε φάει, αλλά δεν θυμόταν αν κατόπιν κοιμήθηκε ή όχι. Ήξερε μονάχα πως άρχισε να τα καταλαβαίνει όλα με σαφήνεια τη στιγμή που η Αγλαΐα έκανε την ξαφνική εμφάνισή της στη βεράντα του. Είχε πεταχτεί από το ντιβάνι του και βρέθηκε μπροστά της όταν αυτή ήταν ακριβώς στο κέντρο του δωματίου. Ήταν επτά και τέταρτο. Η Αγλαΐα ήταν εντελώς μόνη· ήταν ντυμένη απλά και σχεδόν βιαστικά, φορούσε μια ελαφριά κάπα. Το πρόσωπό της ήταν χλομό, όπως και το πρωί, αλλά τα μάτια της άστραφταν με μια ζωηρή και κρύα λάμψη· ποτέ δεν είχε δει μια παρόμοια έκφραση στο βλέμμα της. Αυτή τον περιεργάστηκε προσεκτικά.

— Είστε εντελώς έτοιμος, βλέπω, είπε με μισή φωνή και σε τόνο που φαινόταν ήρεμος· ντυμένος και με το καπέλο στο χέρι· συμπεραίνω πως σας προειδοποίησαν. Ξέρω ποιος· ο Ιππόλυτος;

– Ναι, μου μίλησε..., φέλλισε ο πρίγκιπας περισσότερο πεθαμέ-
να παρὰ ζωηρά.

– Ε, λοιπόν, ας φύγουμε· ξέρετε πως πρέπει οπωσδήποτε να με
συνοδεύσετε. Ελπίζω να έχετε τη δύναμη να βγείτε.

– Έχω τη δύναμη, ναι, αλλά... είναι ποτέ δυνατόν αυτό;

Σταμάτησε ξαφνικά και δεν ήταν πια ικανός να αρθρώσει ούτε
μια λέξη. Αυτή ήταν η μοναδική του απόπειρα για να σταματήσει
αυτήν την τρελή· από εκείνη τη στιγμή την ακολούθησε σαν σκλά-
βος. Όποια κι αν ήταν η αταξία των σκέψεών του, καταλάβαινε
ωστόσο πως αυτή θα πήγαινε εκεί πέρα, μάλιστα και χωρίς αυτόν,
και πως έτσι ήταν αναγκασμένος να τη συνοδεύσει. Μάντευε τη δύ-
ναμη της απόφασης της νεαρής κοπέλας και δεν αισθανόταν ικανός
να σταματήσει αυτήν την άγρια παραφορά.

Προχωρούσαν σιωπηλοί και δεν αντάλλαζαν σχεδόν καμιά λέξη
σ' όλο το δρόμο. Παρατήρησε μονάχα πως αυτή γνώριζε καλά το
δρόμο· όταν της πρότεινε να ακολουθήσουν ένα στενό λίγο μακρι-
τερο αλλά λιγότερο πολυσύχναστο, αυτή τον άκουσε σαν να έκανε
προσπάθεια να καταλάβει και απάντησε λακωνικά: «Το ίδιο κάνει!».

Όταν έφτασαν σχεδόν κοντά στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα
(ένα παλιό και μεγάλο ξύλινο σπίτι) μια κυρία πλουσιοπάροχα ντυ-
μένη βγήκε, συνοδευόμενη από μια νεαρή κοπέλα· και οι δυο τους
κάθισαν σε μια πολυτελέστατη καρότσα που περιέμενε μπροστά στην
είσοδο· γελούσαν και συζητούσαν ζωηρά και δεν κοίταζαν καθόλου
τους νεοφερμένους, σαν να μην τους είχαν δει καθόλου. Μόλις η κα-
ρότσα απομακρύνθηκε, η πόρτα ξανάνοιξε και ο Ρογκόζιν, που τους
περίμενε, τους έκανε τόπο να περάσουν και μετά ξανάκλεισε την
πόρτα πίσω τους.

– Εκτός από μας τους τέσσερις δεν υπάρχει κανένας σ' όλο το
σπίτι, είπε δυνατά, ρίχνοντας στον πρίγκιπα ένα παράξενο βλέμμα.

Η Ναστάσια Φιλίποβνα τους περίμενε στο πρώτο δωμάτιο. Κι
αυτή επίσης ήταν ντυμένη πολύ απλά, όλη στα μαύρα. Σηκώθηκε για
να πάει να τους συναντήσει, αλλά δεν χαμογελούσε κι ούτε μάλιστα
έδωσε το χέρι στον πρίγκιπα. Το ανήσυχο βλέμμα της προσηλώθη-
κε με ανυπομονησία στην Αγλαΐα. Κάθισαν σε απόσταση η μία από

την άλλη· η Αγλαΐα επάνω στο ντιβάνι, σε μια γωνιά του δωματίου, και η Ναστάσια Φιλίποβνα κοντά στο παράθυρο. Ο πρίγκιπας κι ο Ρογκόζιν έμειναν όρθιοι· κανένας άλλωστε δεν τους προσιάλεσε να καθίσουν. Ο πρίγκιπας παρατήρησε ξανά τον Ρογκόζιν με αμυχανία ανακατεμένη μ' ένα αίσθημα πόνου, αλλά αυτός κρατούσε πάντοτε το ίδιο χαμόγελο. Η σιωπή κράτησε μερικά λεπτά ακόμη.

Τέλος, ένα απαίσιο σύννεφο πέρασε απ' τη φυσιογνωμία της Ναστάσιας Φιλίποβνα· το βλέμμα της πάντοτε προσηλωμένο στην επισκέπτρια, γινόταν επίμονο, σκληρό, σχεδόν γεμάτο μίσος. Η Αγλαΐα ήταν φανερά σατισμένη, αλλά όχι φοβισμένη. Μπαίνοντας, με κόπο είχε ρίξει ένα βλέμμα στην αντίζηλό της και με τα μάτια χαμηλωμένα, σαν σε στάση προσμονής, φαινόταν να σκέφτεται. Μια ή δυο φορές σαν από απροσεξία της, έριξε ένα βλέμμα γύρω στο δωμάτιο· στο πρόσωπό της αντανακλούσε η αηδία, σαν να φοβόταν μήπως λερωθεί σ' ένα τέτοιο μέρος. Τακτοποιούσε μηχανικά το φόρεμά της και άλλαξε μια φορά μάλιστα θέση με μια κάποια ανησυχία. Ήταν αμφίβολο αν καταλάβαινε όλες αυτές τις κινήσεις της, αλλά κι αν γίνονταν ασυνείδητα, αυτές ήταν περισσότερο προσβλητικές. Τέλος, αποφάσισε να αντιμετωπίσει με σταθερότητα το οργισμένο βλέμμα της Ναστάσιας Φιλίποβνα, όπου αμέσως διάβασε ολοφάνερα το μίσος μιας αντιζήλου. Η γυναίκα κατάλαβε τη γυναίκα. Η Αγλαΐα ανατρίχιασε.

– Γνωρίζετε την αιτία για την οποία σας κάλεσα; ρώτησε τέλος με φωνή πολύ σιγανή και σταματώντας μάλιστα δυο φορές για να τελειώσει αυτή τη σύντομη φράση.

– Όχι, δεν ξέρω τίποτα, απάντησε η Ναστάσια Φιλίποβνα σε τόνο ξερό και απότομο.

Η Αγλαΐα κοκκίνισε. Ίσως της φαινόταν ξαφνικά καταπληκτικό, απίθανο, το ότι βρίσκεται τώρα καθισμένη δίπλα σ' αυτήν τη γυναίκα, στο σπίτι «αυτού του πλάσματος», κι ότι έχει ανάγκη να ακούσει την απάντηση της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Στα πρώτα ακόμη λόγια της, ένα ρίγος τη διέτρεξε σύγκορμη. Όλ' αυτά φυσικά τα καταλάβαινε η «άλλη».

– Τα καταλαβαίνετε όλα..., αλλά κάνετε επίτηδες πως δεν κατα-

λαβαίνετε, είπε σχεδόν με χαμηλή φωνή η Αγλαΐα, κοιτάζοντας το πάτωμα μ' ένα βλέμμα σκυθρωπό.

– Γιατί θα το έκανα; απάντησε η Ναστάσια Φιλίποβνα μ' ένα χαμόγελο αχνό.

– Πάτε να επωφεληθείτε από τη θέση μου..., επειδή βρίσκομαι σπíti σας, είπε η Αγλαΐα με αδεξιότητα, σχεδόν γελοία.

– Εσείς είστε υπεύθυνη γι' αυτήν τη θέση, κι όχι εγώ! φώναξε με ορμή η Ναστάσια Φιλίποβνα. Δεν είμαι εγώ που σας είπα να ρθειτε, είστε εσείς που με προσκαλέσατε σ' αυτήν τη συνάντηση για την οποία, μέχρι τώρα, αγνώω την αιτία!

Η Αγλαΐα σήκωσε υπεροπτικά το κεφάλι.

– Συγκρατήστε τη γλώσσα σας· δεν ήρθα εδώ για να πολεμήσω μαζί σας μ' αυτό το όπλο...

– Αχά! Λοιπόν, ήρθατε εδώ για να «πολεμήσετε»; Φανταστείτε πως σας νόμιζα... πιο έξυπνη...

Αντάλλαξαν ένα βλέμμα και δεν προσπαθούσαν πια να κρύψουν το μίσος. Ωστόσο, η μία απ' αυτές τις γυναίκες ήταν εκείνη που είχε γράψει, λίγες μέρες πριν, γράμματα τόσο συγκινητικά. Όλη εκείνη η συμπάθεια έγινε άφαντη με την πρώτη κιόλας συνάντηση, με τα πρώτα λόγια. Πώς μπορούσε να εξηγηθεί αυτό; Θα έλεγε κανείς πως εκείνη τη στιγμή κανένα από τα τέσσερα παρόντα πρόσωπα μέσα στο δωμάτιο δεν το έβρισκε παράξενο αυτό. Ο πρίγκιπας, που την προηγούμενη ακόμη δεν πίστευε στην πιθανότητα μιας παρόμοιας σκηνης, ακόμη και στον ύπνο του, παρευρισκόταν τώρα εκεί σαν να το είχε προαισθανθεί αυτό από πολύ καιρό. Το πιο φανταστικό όνειρο είχε ξαφνικά μεταμορφωθεί στην πιο ωμή και στην πιο συγκεκριμένη πραγματικότητα. Εκείνη τη στιγμή, η μία απ' τις δύο γυναίκες αισθανόταν μια τέτοια περιφρόνηση για την αντίζηλό της και μια τόσο ζωηρή επιθυμία να της δείξει αυτήν την περιφρόνηση (ίσως μάλιστα να είχε έρθει μονάχα γι' αυτό, όπως είπε την επομένη ο Ρογκόζιν), που η άλλη δεν θα μπορούσε να αντισταθεί σε καμιά από τα πριν παρμένη απόφαση, όποια κι αν ήταν η παραξενιά της ψυχής της· τίποτε δεν μπορούσε να αντέξει στη φαρμακερή, καθαρά γυναικεία περιφρόνηση της Αγλαΐας. Ο πρίγκιπας ήταν

σίγουρος πως η Ναστάσια Φιλίποβνα δεν θα μιλούσε η ίδια για τα γράμματα· βλέποντας να λάμπουν τα μάτια της νεαρής γυναίκας, μάντευε πόσο της είχε κοστίσει που τα είχε γράψει. Αλλά θα έδινε και τη μισή ζωή του για να μην τα αναφέρει ούτε και η Αγγλαΐα.

Η Αγγλαΐα όμως φάνηκε ξαφνικά πως ξαναβρήκε μεμιάς την αυτοκυριαρχία της.

— Δεν με καταλάβατε, είπε. Δεν ήρθα εδώ για... να μαλώσω μαζί σας, αν και δεν σας αγαπώ καθόλου... Εγώ... εγώ ήρθα εδώ... για να μιλήσουμε ως άνθρωπος σε άνθρωπο. Όταν σας προσιάλεσα σ' αυτήν τη συνάντηση, είχα πια πάρει την απόφασή μου τι θα σας έλεγα, και δεν θα υποχωρήσω από την πρόθεσή μου, ακόμη κι αν δεν με καταλάβετε καθόλου. Τόσο το χειρότερο για σας κι όχι για μένα. Ήθελα να απαντήσω στο περιεχόμενο των γραμμάτων σας και να το κάνω προφορικά, γιατί αυτό μου φαίνεται πιο βολικό. Ακούστε, λοιπόν, την απάντησή μου σ' όλα σας τα γράμματα. Ένωσα οίκτο για τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς από την πρώτη ακόμη μέρα που τον γνώρισα, κι αυτό το αίσθημα μεγάλωσε μέσα μου όταν έμαθα όλα όσα είχαν γίνει κατά την εσπερίδα σας· ένωσα οίκτο γι' αυτόν, γιατί είναι άνθρωπος με μια τέτοια αφέλεια, που νόμισε πως μπορεί να είναι ευτυχισμένος... με μια τέτοια γυναίκα... τέτοιου χαρακτήρα. Εκείνο που φοβόμουν γι' αυτόν, έγινε· δεν μπορέσατε να τον αγαπήσετε, τον κάνατε να υποφέρει, μετά τον εγγκαταλείψατε. Εάν δεν μπορέσατε να τον αγαπήσετε, είναι εξαιτίας της υπερηφάνειας σας... όχι, κάνω λάθος, δεν είναι από υπερηφάνεια που έπρεπε να πω, αλλά από ματαιοδοξία... και μάλιστα ούτε αυτό είναι σωστό· είσαστε εγωίστρια μέχρι... τρέλας· τα γράμματα που μου στείλατε το αποδεικνύουν. Δεν μπορέσατε να αγαπήσετε έναν άνθρωπο τόσο απλό σαν κι αυτόν, ίσως μάλιστα μέσα σας να τον περιφρονούσατε και να τον κοροϊδεύατε· δεν μπορούσατε να αγαπήσετε παρ'όλας μονάχα την ντροπή σας και την αδιάκοπη σκέψη πως είστε μια ντροπιασμένη και σας έχουν προσβάλει. Εάν ήσασταν λιγότερο ντροπιασμένη ή εάν μάλιστα δεν ήσασταν καθόλου, θα ήσασταν πιο δυστυχισμένη... (Η Αγγλαΐα πρόφερε αυτές τις λέξεις μ' ένα είδος αγαλλίασης· τα έλεγε γρήγορα αλλά χρησιμοποιούσε ειφράσεις που τις είχε προετοιμάσει

από καιρό, που δεν μπορούσε να φανταστεί ούτε και στον ύπνο της, την πιθανότητα αυτής της συνάντησης· παρακολουθούσε με μνησικακίο βλέμμα το αποτέλεσμα των όσων έλεγε στο αναστατωμένο πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίποβνα). Θα θυμάστε, συνέχισε, ένα γράμμα που μου είχε γράψει και για το οποίο μου είπε πως το γνωρίζατε και μάλιστα πως το είχατε διαβάσει, έτσι δεν είναι; Διαβάζοντας εκείνο το γράμμα τα κατάλαβα όλα, και μάλιστα πολύ καλά· αυτός ο ίδιος μου τα διαβεβαίωσε όλα, πριν λίγες μέρες, λέξη προς λέξη, όσα σας λέω τώρα. Μετά από εκείνο το γράμμα, περίμενα. Μάντεψα πως θα ερχόσασταν εδώ, γιατί βέβαια δεν μπορείτε να κάνετε δίχως Πετρούπολη· είσαστε ακόμη πολύ νέα και πολύ ωραία για την επαρχία... Αυτές οι λέξεις άλλωστε δεν είναι καθόλου δικές μου, πρόσθεσε, ενώ το πρόσωπό της γινόταν κατακόκκινο· η κοκκινίλα δεν μπόρεσε να φύγει από το πρόσωπό της όσην ώρα μιλούσε. Όταν ξαναείδα τον πρίγκιπα, αισθάνθηκα γι' αυτόν ένα βαθύ πόνο και πίκρα. Μη γελάτε· εάν γελάσετε, τότε σημαίνει πως δεν είστε άξια να το καταλάβετε αυτό...

– Το βλέπετε πολύ καλά πως δεν γελάω, απάντησε γρήγορα η Ναστάσια Φιλίποβνα με ύφος θλιμμένο και αυστηρό.

– Άλλωστε, αυτό θα μου ήταν αδιάφορο, γελάστε όσο θέλετε. Όταν άρχισα εγώ η ίδια να τον ρωτάω, μου είπε πως από πολύ καιρό τώρα δεν σας αγαπάει πια και μάλιστα και μόνο η ανάμνησή σας του είναι βασανιστική, αλλά σας λυπάται, κι όταν σας σκέφτεται αισθάνεται την καρδιά του σαν «για πάντα πληγωμένη». Οφείλω να προσθέσω ακόμη, πως ποτέ δεν συνάντησα στη σύντομη ζωή μου έναν άνθρωπο που να είναι τόσο ευγενικά αγαθός και τόσο εύπιστος. Αφού τον άκουσα, κατάλαβα πως ο καθένας θα μπορούσε να τον ξεγελάσει, και αυτός θα του το συγχωρέσει· να γιατί τον αγάπησα...

Η Αγλαΐα σταμάτησε για μια στιγμή, κατάπληκτη, ενώ αναρωτιόταν πώς μπόρεσε να προφέρει αυτήν τη λέξη. Όμως την ίδια στιγμή μια απέραντη υπερηφάνεια έλαμψε στο βλέμμα της· της φαινόταν πως όλα θα της ήταν αδιάφορα από εδώ και στο εξής, ακόμη κι αν «αυτή η γυναίκα» άρχιζε να γελάει με την ομολογία που άφησε να της ξεφύγει.

– Σας τα είπα όλα, και τώρα έχετε στα σίγουρα καταλάβει τι περιμένω από σας!

– Ίσως να κατάλαβα, αλλά πέστε το μόνη σας, απάντησε ήρεμα η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Το πρόσωπο της Αγλαΐας αναφιοκίνησε από θυμό.

– Ήθελα να σας ρωτήσω, πρόφερε σταθερά και τονίζοντας τις λέξεις, με ποιο δικαίωμα ανακατεύετε στα αισθήματά του για μένα; Με ποιο δικαίωμα τολμήσατε να μου γράψετε εκείνα τα γράμματα; Με ποιο δικαίωμα του δηλώνετε κάθε στιγμή, σ' εκείνον και σ' εμένα, πως τον αγαπάτε, αφού εσείς η ίδια τον εγκαταλείψατε και το σιάσατε μ' έναν τρόπο τόσο προσβλητικό και τόσο... ατιμωτικό;

– Δεν δήλωσα ποτέ ούτε σ' εσάς ούτε σ' αυτόν πως τον αγαπούσα, αλλά, απάντησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα με δυσκολία, αλλά... έχετε δίκιο, το έσκασα..., πρόσθεσε με σβησμένη φωνή.

– Πώς δεν το δηλώσατε «ούτε σ' αυτόν ούτε σ' εμένα» ότι τον αγαπούσατε; φώναζε η Αγλαΐα και τα γράμματά σας; Ποιος σας ζήτησε να μας παντρολογήσετε και να με πιέσετε να τον παντρευτώ; Μήπως δεν υπάρχει σ' αυτό μια δήλωση; Γιατί μπαίνετε ανάμεσά μας; Στην αρχή νόμιζα πως θέλατε απεναντίας να με κάνετε να τον σιχαθώ επειδή ανακατευτήκατε εσείς στην υπόθεσή μας και να τον παρατήσω. Πολύ αργότερα μονάχα κατάλαβα το βάθος της σκέψης σας: φανταστήκατε απλούστατα ότι κάνετε μεγάλο κατόρθωμα αυτοθυσίας, κάνοντας όλα αυτά τα καμώματα... Λοιπόν, είστε ικανή να τον αγαπήσετε, εσείς που αγαπάτε τόσο τη ματαιοδοξία σας; Γιατί δεν φύγατε απλώς από εδώ, αντί να κάθεστε να μου γράφετε εκείνα τα γελοία γράμματα; Γιατί δεν παντρεύεστε τώρα αυτόν τον ευγενικό άνθρωπο, που σας αγαπάει τόσο και που σας έκανε την τιμή να σας ζητήσει το χέρι; Η αιτία είναι ολοφάνερη· εάν παντρευτείτε τον Ρογκόζιν, πώς θα μπορείτε να ονομάζετε προσβλημένη γυναίκα; Θα σας γίνει μάλιστα υπερβολική τιμή! Ο Ευγένιος Παύλοβιτς είπε για σας πως έχετε διαβάσει πάρα πολλά ποιήματα και πως είστε υπερβολικά μορφωμένη για... τη θέση σας· πως αγαπάτε περισσότερο να διαβάζετε παρά να εργάζεστε· προσθέστε εκεί τη ματαιοδοξία, και να όλα σας τα κίνητρα...

— Κι εσείς, μήπως δεν είσαστε επίσης μια αργόσχολη;

Ο διάλογος είχε πάρει πολύ γρήγορα έναν τόνο απροσδόκητης ωμότητας. Απροσδόκητης, γιατί η Ναστάσια Φιλίπποβνα φεύγοντας για το Παυλόβσκι είχε κάνει ακόμη μερικά όνειρα, που όλα προοιωνίζαν το κακό παρά το καλό απ' αυτό το ραντεβού. Αλλά η Αγλαΐα είχε παρασυρθεί τόσο από την παραφορά της στιγμής, λες και έπεφτε κατακυλώντας από ένα βουνό και δεν μπορούσε να συγκρατηθεί μπροστά στην τρομερή απόλαυση της εκδίκησης. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα απόρησε μάλιστα πολύ βλέποντάς την σ' αυτήν την κατάσταση· σατισμένη από την πρώτη στιγμή, την κοιτάζε σαν να μην πίστευε στα μάτια της. Ήταν πράγματι μια γυναίκα που είχε χορτάσει να διαβάξει ποιήματα, όπως είχε υποθέσει ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ή απλώς είχε χάσει το λογικό, όπως το διαβεβαίωσε ο πρίγκιπας; Γεγονός είναι πως αν και μερικές φορές φερόταν κυνικά και με αυθάδεια, η γυναίκα αυτή ήταν πολύ πιο ντροπαλή, πιο στοργική, πιο εύπιστη απ' όσο θα μπορούσε κανείς να υποθέσει. Η αλήθεια είναι πως ήταν ονειροπόλα και κλεισμένη στον εαυτό της, αλλά δίπλα σ' αυτό το καπρίτσιο έβρισκε κανείς αισθήματα δυνατά και βαθιά... Ο πρίγκιπας το καταλάβαινε αυτό· μια έκφραση πόνου ζωγραφίστηκε στο πρόσωπό του. Η Αγλαΐα το παρατήρησε και άρχισε να τρέμει από μίσος.

— Πώς τολμάτε να μου μιλάτε μ' αυτό το ύφος; είπε με απερίγραπτη αλαζονεία για να απαντήσει στην παρατήρηση της Ναστάσιας Φιλίπποβνα.

— Σίγουρα δεν ακούσατε καλά, απάντησε ειςένη με έκπληξη. Σε τι ύφος σάς μίλησα;

— Εάν θέλετε να είστε μια τίμια γυναίκα, γιατί δεν τον παρατήσατε τότε το διαφθορέα σας, τον Τότσει, εντελώς απλά... χωρίς θεατρικές παραστάσεις; ρώτησε η Αγλαΐα στα καλά καθούμενα.

— Τι ξέρετε για την κατάστασή μου; Και σας δίνετε το δικαίωμα να με κρίνετε; είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα ανατριχιάζοντας ολόκληρη και χλομιάζοντας.

— Ξέρω πως αντί να πάτε να εργαστείτε, φύγατε με τον Ρογκόζιν, τον άνθρωπο με τα τάλιρα, για να παραστήσετε αργότερα τον έκ-

πτωτο άγγελο. Δεν απορώ καθόλου που ο Τότσκι έφτασε στο σημείο να θέλει να τινάξει τα μυαλά του στον αέρα εξαιτίας αυτού του έκπτωτου αγγέλου!

– Σταματήστε! πρόφερε η Ναστάσια Φιλίποβνα με αηδία και με μια έκφραση πόνου· με καταλάβατε τόσο όσο και... η καμαριέρα της Ντάριας Αλεξέγιεβνα, που είχε τις προάλλες μια δίκη με τον αρβωνιαστικό της στο ειρηνοδικείο. Εκείνη θα με καταλάβαινε καλύτερα από σας.

– Υποθέτω πως είναι μια τίμια κοπέλα που ζει με την εργασία της. Γιατί μιλάτε με τόση περιφρόνηση για μια καμαριέρα;

– Δεν περιφρονώ αυτούς που εργάζονται, αλλά εσάς όταν μιλάτε για εργασία.

– Εάν θέλατε να είστε τίμια, θα μπορούσατε να γίνεται και πλύστρα ακόμη.

Οι δυο γυναίκες σηκώθηκαν, και οι δυο χλομές, και αναμετρήθηκαν με το βλέμμα.

– Αγλαΐα, ηρεμήστε! Είσαστε άδικη! φώναξε ο πρίγκιπας έκπληκτος.

Ο Ρογκόζιν δεν χαμογελούσε πια, αλλά άκουγε με τα χείλη σφιγμένα και τα χέρια σταυρωμένα.

– Λοιπόν, κοιτάξτε την! είπε η Ναστάσια Φιλίποβνα τρέμοντας από λύσσα. Κοιτάξτε αυτήν τη δεσποινίδα! Κι εγώ που τη θεωρούσα άγγελο! Πώς ήρθατε εδώ χωρίς την γκουβερνάντα σας, Αγλαΐα Ιβάνοβνα; Θέλετε... θέλετε να σας πω αμέσως, και μάλιστα καθαρά, χωρίς περιστροφές, γιατί ήρθατε να με δείτε; Φοβηθήκατε, να γιατί ήρθατε.

– Να φοβηθώ εσάς; ρώτησε η Αγλαΐα εκτός εαυτού μέσα στην αφελή της και αυθάδη κατάπληξη, που έβλεπε την αντίζηλό της να τολμάει να της μιλάει έτσι.

– Ναι, φοβηθήκατε εμένα! Εάν αποφασίσατε να έρθετε εδώ, είναι γιατί φοβόσασταν εμένα. Δεν περιφρονεί κανείς εκείνον που φοβάται. Όταν σκέφτομαι πως σας εκτιμούσα, και μάλιστα μέχρι αυτήν τη στιγμή! Και θέλετε να σας πω την αιτία των φόβων σας για μένα και τον κυριότερο σκοπό της επίσκεψής σας; Θέλατε να δείτε

και μόνη σας ποιαν από τις δυο μας αγαπάει περισσότερο. Γιατί ζηλεύετε φοβερά...

– Μου το έχει ήδη πει πως σας μισεί..., ψέλλισε η Αγλαΐα.

– Μπορεί: είναι πιθανό πως δεν είμαι άξιά του..., μονάχα νομίζω πως λέτε ψέματα! Δεν μπορεί να με μισεί, και δεν μπορεί να το είπε αυτό! Άλλωστε εγώ είμαι έτοιμη να σας συγχωρήσω..., παίρνοντας υπόψη μου την κατάστασή σας... αν και είχα πολύ καλύτερη γνώμη για σας. Σας νόμιζα πιο έξυπνη και πιο όμορφη επίσης, στο λόγο μου!... Τέλος, πάρτε το θησαυρό σας... Κοιτάζτε, σας βλέπει και δεν μπορεί να συνέλθει! Πάρτε τον, αλλά υπό έναν όρο: να φύγετε από εδώ αμέσως! Φύγετε αυτήν τη στιγμή μάλιστα!...

Έπεσε σε μια πολυθρόνα και άρχισε να κλαίει. Αλλά ξαφνικά στα μάτια της έλαμψε κάτι καινούργιο: κοίταζε την Αγλαΐα με επιμονή και σηκώθηκε:

– Και θέλεις τώρα αμέσως..., να τον διατάξω, να τον διατάξω, τ' ακούς; Δεν θα κάνει τίποτε άλλο από το να σε παρατήρει αμέσως και να μείνει δίπλα μου για πάντα και να με παντρευτεί: όσο για σένα, θα γυρίσεις μοναχή σου στο σπίτι. Θέλεις; Το θέλεις; φώναξε σαν τρελή και χωρίς ίσως να κατάλαβε και η ίδια πώς μπόρεσε να προφέρει κάτι τέτοιο.

Κατατρομαγμένη η Αγλαΐα, όρμησε προς την πόρτα, αλλά σταμάτησε στο κατώφλι σαν απολιθωμένη και άκουγε.

– Θέλεις να διώξω τον Ρογκόζιν; Νόμιζες πως παντρεύομαι τον Ρογκόζιν για δικό σου χατίρι; Αλλά να και εδώ μπροστά του τον φωνάζω: «Πήγαινε, Ρογκόζιν!» και θα πω στον πρίγκιπα: «Θυμάσαι την υπόσχесή σου;». Θεέ μου! Γιατί ταπεινώθηκα τόσο στα μάτια τους; Εσύ, πρίγκιπα, δεν με διαβεβαίωνες πως ό,τι κι αν μου συμβεί, θα με ακολουθείς και δεν θα με εγκαταλείψεις ποτέ; Δεν με διαβεβαίωνες πως μ' αγαπούσες, πως μου τα συγχωρείς όλα και πως με εκτιμ... Ναι, κι αυτό επίσης το είπες! Και ήμουν εγώ που το έσκασα μόνο και μόνο για να σ' αφήσω ελεύθερο: αλλά τώρα δεν το θέλω πια. Γιατί με μεταχειρίστηκε σαν να ήμουν μια ξετσίπωτη; Ρώτησε τον Ρογκόζιν εάν είμαι ξετσίπωτη, θα σου το πει! Τώρα που με γέμισε ντροπή, και πολύ περισσότερο μπροστά σου, θα μου γυρίσεις την πλάτη

και θα φύγεις μαζί της αγιαζέ; Να είσαι, λοιπόν, καταραμένος αν είναι έτσι, γιατί είσαι ο μόνος άνθρωπος στον οποίο είχα εμπιστοσύνη. Πήγαινε, Ρογκόζιν, δεν σ' έχω πια ανάγκη! φώναξε με μια κίνηση τρέλας.

Τα λόγια έβγαιναν με δυσκολία από το στήθος της· τα χαρακτηριστικά της ήταν αλλοιωμένα, τα χείλη της είχαν στεγνώσει· ήταν φανερό πως δεν πίστευε κι η ίδια ούτε λέξη απ' αυτό της το θράσος, αλλά ήθελε να παρατείνει τη σκηνή για μια στιγμή ακόμη. Η κρίση της ήταν τόσο μεγάλη, που θα μπορούσε να έπεφτε νεκρή, τουλάχιστον έτσι κατάλαβε ο πρίγκιπας.

– Λοιπόν, κοιτάξέ τον! φώναξε τέλος αυτή στην Αγλαΐα δείχνοντάς της τον πρίγκιπα με το δάχτυλο· εάν δεν με πλησιάσει αμέσως, εάν δεν σε παρατήρει για μένα, τότε πάρε' τον, σου τον παραχωρώ, δεν τον θέλω πια!...

Οι δυο γυναίκες έμειναν ακίνητες, σαν να περίμεναν την απάντηση του πρίγκιπα, που τον κοίταζαν σαν παλαβές. Αλλά αυτός ίσως να μην είχε καταλάβει όλη τη δύναμη αυτής της πρόκλησης. Αυτό ήταν μάλιστα βέβαιο. Δεν διέκρινε μπροστά του παρά εκείνο το πρόσωπο που το σφράγιζε η απελπισία και η τρέλα και του οποίου η θέα «είχε διαπεράσει μια για πάντα την καρδιά του», όπως είχε πει μια μέρα στην Αγλαΐα. Δεν μπόρεσε να ανεχθεί περισσότερο αυτό το θέαμα και δείχνοντας τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, γύρισε προς την Αγλαΐα με ύφος ικετευτικό και επιτιμητικό:

– Είναι ποτέ δυνατόν! Δεν βλέπετε... πόσο είναι δυστυχισμένη αυτή;

Δεν μπόρεσε να πει περισσότερα· ένα τρομερό βλέμμα της Αγλαΐας τον σταμάτησε στη μέση. Είδε μέσα σ' εκείνο το βλέμμα τόσο πόνο και ταυτόχρονα ένα απέραντο μίσος, που χτύπησε τα χέρια, έβγαλε μια φωνή και κατευθύνθηκε προς το μέρος της. Αλλά ήταν πολύ αργά. Η Αγλαΐα δεν μπόρεσε να υποφέρει το ότι αυτός δίστασε έστω και για μια στιγμή· με το πρόσωπο κρυμμένο μέσα στα χέρια, όρμησε έξω από το δωμάτιο φωνάζοντας: «Αχ, Θεέ μου!». Ο Ρογκόζιν έτρεξε πίσω της για να της ανοίξει την εξώπορτα.

Ο πρίγκιπας έτρεξε κι αυτός επίσης από πίσω της, αλλά στο κα-

τώφλι δυο χέρια τον έσφιζαν. Το καταβεβλημένο, το αναστατωμένο πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίποβνα τον κοίταζε επίμονα· τα μελανιασμένα χείλη της ψέλλισαν:

– Τρέχεις πίσω της; Πίσω της;...

Έπεσε λιπόθυμη στα χέρια του. Τη σήκωσε και την πήγε μέσα στο δωμάτιο, όπου την έβαλε σε μια πολυθρόνα. Μετά έμεινε σκυμμένος από πάνω της περιμένοντας σαν χαμένος. Ένα ποτήρι νερό βρισκόταν πάνω σ' ένα μικρό τραπεζάκι. Ο Ρογκόζιν, που είχε επιστρέψει, έριξε λίγο νερό στο πρόσωπο της νεαρής γυναίκας. Αυτή άνοιξε τα μάτια και έμεινε ένα λεπτό χωρίς να μπορεί να καταλάβει τίποτα· αλλά όταν ξαφνικά ανέκτησε πάλι τις αισθήσεις της, ανατρίχιασε και κατευθύνθηκε προς τον πρίγκιπα.

– Είσαι δικός μου! Δικός μου! φώναξε. Έφυγε η περήφανη δεσποινίδα; Χα, χα, χα! γέλασε υστερικά. Χα, χα, χα! Τον είχα χαρίσει σ' αυτήν τη δεσποινίδα! Γιατί αυτό; Γιατί; Ήμουν τρελή! Ναι, τρελή!... Ρογκόζιν, πήγαινε, χα, χα, χα!

Ο Ρογκόζιν τούς κοίταξε προσεκτικά, πήρε το καπέλο του χωρίς να πει λέξη και βγήκε. Δέκα λεπτά αργότερα, ο πρίγκιπας καθόταν δίπλα στη Ναστάσια Φιλίποβνα και την έβλεπε χωρίς να γυρίζει αλλού το βλέμμα του, χαϊδεύοντάς της σιγά το πρόσωπο και τα μαλλιά με τα δυο του χέρια, όπως κάνουν σ' ένα μικρό παιδί. Γελούσε ακούγοντάς την να γελά και ήταν έτοιμος να βάλει τα κλάματα όταν την έβλεπε να κλαίει. Δεν έλεγε τίποτε κι άκουγε προσεκτικά το ενθουσιώδες και ασυνάρτητο ψέλλισμά της, για το οποίο είναι ζητήμα αν καταλάβαινε τίποτε, αλλά άκουγε μ' ένα ήρεμο χαμόγελο. Μόλις την έβλεπε να αρχίζει να πονάει ή να κλαίει, να κατηγορεί τον εαυτό της ή να παραπονιέται, ξανάρχιζε να της χαϊδεύει το κεφάλι και να σέρνει φιλόστοργα τα χέρια στα μάγουλά της, παρηγορώντας την και λέγοντάς της να ησυχάσει, σαν να 'ταν μικρό κοριτσάκι.

IX

Δυο βδομάδες είχαν περάσει από το επεισόδιο που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η κατάσταση των προσώπων της διήγησής μας άλλαξε τόσο πολύ, που μας είναι τρομερά δύσκολο να καταπιαστούμε με τη συνέχεια χωρίς να δώσουμε ορισμένες εξηγήσεις. Κι ωστόσο αισθανόμαστε ότι είναι χρέος μας να περιοριστούμε σε μια απλή έκθεση των γεγονότων, όσο αυτό είναι δυνατό χωρίς ιδιαίτερες εξηγήσεις. Κι αυτό γιατί κι εμείς οι ίδιοι δυσκολευόμαστε σε πολλές περιπτώσεις να εξηγήσουμε τα γεγονότα ακριβώς όπως έγιναν.

Μια παρόμοια προειδοποίηση, θα φαινόταν, χωρίς αμφιβολία, στον αναγνώστη τόσο παράξενη όσο και ακατανόητη. Πώς μπορεί κανείς να διηγηθεί γεγονότα για τα οποία ούτε αυτός ο ίδιος έχει καθαρή αντίληψη, ούτε και προσωπική γνώμη; Για να αποφύγουμε κι άλλες κακοτοπιές, ας προσπαθήσουμε καλύτερα να εξηγηθούμε μ' ένα παράδειγμα, κι ίσως ο καλοπροαίρετος αναγνώστης να καταλάβει τι ακριβώς είναι εκείνο που μας δυσκολεύει, πολύ περισσότερο που αυτό το παράδειγμα δεν θα είναι μια παρεξέταση, αλλά αντιθέτως η άμεση συνέχεια της διήγησής μας.

Έτσι, δεκαπέντε μέρες αργότερα, δηλαδή στις αρχές του Ιουλίου (και μάλιστα στις δύο εκείνες εβδομάδες), η ιστορία του ήρωά μας, και κυρίως η τελευταία του περιπέτεια, πήραν μια παράξενη και εντελώς διασκεδαστική τροπή. Σχεδόν απίστευτο κι ωστόσο πραγματικό, εκείνο το επεισόδιο διαδόθηκε βαθμηδόν σ' όλους τους γειτονικούς δρόμους που ήταν οι βίλες του Λέμπεντεβ, του Πτίτσιν, της Ντάριας Αλεξέγιεβνα και των Επάντσιν με δυο λόγια, σ' ολόκληρη την πόλη και μάλιστα και στα περίχωρα. Σχεδόν όλος ο κόσμος —ντόπιοι, παραθεριστές ή αστοί που έρχονταν για να ακούσουν τη μουσική— όλοι συνέβαλαν ώστε να κυκλοφορεί το ίδιο ανέκδοτο, σε χίλιες παραλλαγές. Έλεγαν πως ένας πρίγκιπας είχε κάνει ένα

σκάνδαλο σ' ένα τίμιο και γνωστό σπίτι και εγκατέλειψε μια δεσποινίδα του σπιτιού, αν και ήταν κιόλας μνηστή του, για να αφοσιωθεί σε μια γνωστή κυρία του ημικόσμου. Διακόπτοντας όλες του τις προηγούμενες σχέσεις, αφηφώντας τις απειλές και την αγανάκτηση του κοινού, είχε δηλώσει μ' όλους τους τύπους την πρόθεση να παντρευτεί προσεχώς εκείνη την ξετσίπωτη και μάλιστα στο Παυλόβσκι, εν γνώσει και μπροστά σ' όλον τον κόσμο, με ψηλά το κεφάλι και κοιτάζοντας τους ανθρώπους στα μάτια.

Εκείνο το επεισόδιο ήταν διανοησμένο με πολλές σκανδαλώδεις λεπτομέρειες κι είχαν ανακατέψει σ' αυτό πολλά γνωστά και σημαντικά πρόσωπα· το παρουσίαζαν κάτω από φανταστικές και μυστηριώδεις αποχρώσεις, και απ' την άλλη μεριά το στήριζαν αδιάψευστα και φανερά γεγονότα, τόσο καλά, που η γενική περιέργεια που είχε ξυπνήσει και τα κουτσομπολιά που είχαν γεννηθεί, ήταν φυσικά πολύ δικαιολογημένα.

Η πιο λεπτή, η πιο πονηρή και ταυτόχρονα η πιο πιθανή ερμηνεία του γεγονότος, παρουσιαζόταν από τα κουτσομπολιά μερικών από εκείνους τους σοβαρούς και λογικούς ανθρώπους που, πάντα και σε κάθε κοινωνία, σπεύδουν να εξηγήσουν ένα γεγονός στους άλλους, λες και το θεωρούν αυτό αποστολή τους και, πολύ συχνά, απόλαυσή τους.

Σύμφωνα με την εκδοχή τους, επρόκειτο για έναν νέο άντρα από καλή οικογένεια, για έναν πρίγκιπα, σχεδόν πλούσιο, καθυστερημένο στο μυαλό, αλλά δημοκράτη και ποτισμένο μ' εκείνον το σύγχρονο μηδενισμό που είχε ανακαλύψει ο κύριος Τουργκένιεβ. Αυτός ο νέος άνθρωπος που δεν ήξερε καλά καλά να μιλά τα ρωσικά, είχε ερωτευθεί την κόρη του στρατηγού Επάντσιν κι είχε καταφέρει να αναγνωριστεί στο σπίτι ως μνηστήρας. Αλλά είχε ξεγελάσει εκείνη την οικογένεια με μια συμπεριφορά σαν εκείνη του Γάλλου ιεροσπουδαστή, του οποίου την περιπέτεια είχαν γράψει πριν λίγες μέρες οι εφημερίδες. Αυτός, βγαίνοντας από το ιεροσπουδαστήριο, είχε αφήσει σκοπίμως να του απονέμουν την ιεροσύνη, είχε εκτελέσει όλα τα τυπικά, όλες τις γονυκλισίες, τους ασπασμούς, τους λειτουργικούς όρκους κτλ., είχε προφέρει όλες τις ευχές· μετά, την επομένη, δημο-

σίως σ' ένα γράμμα προς τον επίσκοπό του, είχε δηλώσει πως δεν πίστευε στον Θεό και θεωρούσε ως μια ατιμία να κοροϊδεύει το λαό και να ζει από τον οβολό του· έτσι παραιτείτο από το πρόσφατο αξίωμά του και άφηνε να δημοσιευτεί το γράμμα του στις φιλελεύθερες εφημερίδες.

Με το παρόδειγμα εκείνου του αθεϊστή, ο πρίγκιπας, έλεγαν, περιέμενε μια επίσημη δεξίωση δοσμένη από τους γονείς της κοπέλας, κατά τη διάρκεια της οποίας τον είχαν παρουσιάσει σε πολλά και εξέχοντα πρόσωπα, για να κάνει μια θορυβώδη ομολογία της πίστης, να βρείσει τους αξιοσέβαστους αξιωματούχους και να παρατήρει τη μνηστή του δημοσίως και με τρόπο προσβλητικό. Στην αντίστασή του στους υπηρέτες που ήθελαν να τον βγάλουν έξω, είχε σπάσει ένα υπέροχο κινέζικο βάζο.

Πρόσθεταν ακόμη μια χαρακτηριστική γραμμή των σύγχρονων ηθών· ο άμυαλος εκείνος νέος αγαπούσε αληθινά τη μνηστή του, την κόρη του στρατηγού, αλλά είχε διακόψει μαζί της μόνο και μόνο για χάρη του μηδενισμού. Και για να γίνει το σκάνδαλο πιο λαμπρό, είχε δώσει την ικανοποίηση να παντρευτεί μπροστά σ' όλους μια ξετσίπωτη, για να αποδείξει μ' αυτόν τον τρόπο πως, κατά την αντίληψή του, δεν υπάρχουν ούτε γυναίκες χαμένες, ούτε γυναίκες ενάρετες, αλλά μονάχα η ελεύθερη γυναίκα. Δεν πίστευε στις παλιές κοινωνικές αντιλήψεις, αλλά μόνον στο «γυναικείο ζήτημα». Τέλος, διατείνονταν πως η χαμένη γυναίκα είχε στα μάτια του πολύ περισσότερη αξία από εκείνη που δεν ήταν χαμένη.

Αυτή η εξήγηση φάνηκε πολύ πιθανή και την ασπάστηκαν οι περισσότεροι παραθεριστές στο Παυλόβσκι, αφού άλλωστε την επιβεβαίωναν και τα καθημερινά γεγονότα. Είναι αλήθεια πως πολλές λεπτομέρειες έμεναν ακατανόητες. Έλεγαν πως η δύστυχη κοπέλα αγαπούσε τόσο τον αρραβωνιαστικό της (μερικοί τον έλεγαν «διαφθορέα» της), πως είχε τρέξει πίσω του την άλλη κιόλας μέρα που την είχε εγκαταλείψει και πως τον είχε συναντήσει στο σπίτι της ερωμένης του. Άλλοι βεβαίωναν αντιθέτως πως επίτηδες την είχε παρασύρει στο σπίτι εκείνης της γυναίκας, από καθαρό μηδενισμό, δηλαδή για να την ντροπιάσει και να την προσβάλει.

Όπως και να 'ναι, το ενδιαφέρον που ξύπνησε από εκείνο το επεισόδιο μεγάλωνε μέρα με τη μέρα, επειδή δεν απέμενε πια καμιά αμφιβολία για την επικείμενη πραγματοποίηση εκείνου του σκανδαλώδους γάμου.

Τώρα, εάν μας ζητούσαν μιαν εξήγηση –όχι για τις μηδενιστικές αποχρώσεις του γεγονότος, ω, όχι!– μα απλώς ως ποιο σημείο ο ορισθείς γάμος ικανοποιούσε στους πόθους του πρίγκιπα, ποιες ακριβώς ήταν αυτήν τη στιγμή οι επιθυμίες του ήρωά μας, σε ποια ψυχική κατάσταση βρισκόταν αυτήν τη στιγμή και τα λοιπά και τα παρόμοια, αν μας ρωτούσαν γι' αυτά, το ομολογούμε πως θα δυσκολευόμασταν πολύ ν' απαντήσουμε. Ξέρουμε μονάχα πως ο γάμος είχε πραγματικά οριστεί και πως ο πρίγκιπας ανέθεσε στον Λέμπεντεβ, στον Κέλερ και σ' έναν φίλο του Λέμπεντεβ, που του είχαν συστήσει γι' αυτήν την περίπτωση, ν' αναλάβουν όλες τις φροντίδες, τόσο στην εκκλησία όσο και στο σπίτι. Τους είχε δοθεί διαταγή να μην λογαριάσουν τα έξοδα. Η Ναστάσια Φιλίποβνα επέμενε ώστε ο γάμος να γίνει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα. Ύστερα από προσωπική παρακλήση του Κέλερ, ο πρίγκιπας επέλεξε αυτόν για κουμπάρο. Η νύφη από τη μεριά της έκανε την επιλογή της για τον Μπουρντόβσι, ο οποίος δέχτηκε με ενθουσιασμό. Κι ο γάμος ορίστηκε για τις αρχές του Ιουλίου.

Εκτός απ' αυτά τα εντελώς εξακριβωμένα γεγονότα, γνωρίζουμε ακόμη μερικές λεπτομέρειες που μας μπερδεύουν, γιατί έρχονται σε πλήρη αντίφαση με τα προηγούμενα. Έτσι έχουμε σημαντικούς λόγους να πιστεύουμε πως ο πρίγκιπας, ενώ είχε αναθέσει στον Λέμπεντεβ και στους άλλους να κάνουν όλες τις προετοιμασίες, ξέχασε σχεδόν αμέσως τον αρχηγό της τελετής, τους κουμπάρους και το γάμο. Ίσως να είχε βιαστεί να αναθέσει αυτές τις προετοιμασίες σ' άλλους, μόνο και μόνο για να μην τα σκέφτεται πια ο ίδιος, και θέλοντας να τα σβήσει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα από τη μνήμη του.

Αλλά σ' αυτήν την περίπτωση, τι σκεφτόταν; Τι ήθελε να θυμάται; Ποιες ήταν οι προθέσεις του; Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως δεν είχε υποστεί καμιά βία (λόγου χάρη από μέρους της Ναστάσιας Φιλίποβνα). Αυτή ήταν που ήθελε να γίνει ο γάμος το γρηγορότε-

ρο· αυτή ήταν, κι όχι ο πρίγκιπας, που είχε σκεφτεί αυτόν το γάμο· αλλά κι αυτός είχε δώσει την ελεύθερη συγκατάθεσή του, και μάλιστα κάπως αφηρημένα, σαν να του είχανε ζητήσει το απλούστερο πράγμα.

Γνωρίζουμε ένα μεγάλο αριθμό από γεγονότα τόσο παράξενα όσο αυτό, αλλά, κατά τη γνώμη μας, όχι μονάχα δεν θα ξεκαθαρίζαν, μάλλον θα συσκοτίζαν τα πράγματα, όσα κι αν απαριθμούσαμε απ' αυτά. Ας αναφέρουμε, ωστόσο, ακόμη ένα παράδειγμα.

Ξέρουμε ασφαλώς ότι, αυτές τις δυο εβδομάδες, ο πρίγκιπας περνούσε μέρες και νύχτες ολόκληρες με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, που τη συνόδευε στον περίπατο και στη μουσική. Κάθε μέρα έβγαινε μαζί της με το αμάξι· εάν περνούσε μια ώρα χωρίς να τη δει, άρχιζε να ανησυχεί γι' αυτήν (υπήρχαν, λοιπόν, όλα τα φαινόμενα πως την αγαπούσε ειλικρινά). Ολόκληρες ώρες την άκουγε να μιλάει μ' ένα γλυκό και τρυφερό χαμόγελο, όποιο κι αν ήταν το θέμα για το οποίο τού μιλούσε· αυτός σώπαινε πάντοτε.

Αλλά, ξέρουμε επίσης πως πολλές φορές, σχεδόν συχνά, εκείνες τις ίδιες μέρες πήγαινε στους Επάντσιν, χωρίς να το κρύβει από τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, πράγμα που την έκανε να πέφτει σχεδόν σε απελπισία. Ξέρουμε πως οι Επάντσιν αρνούσαν να τον δεχτούν μέχρι που έφυγαν από το Παυλόβσκι και δεν τον άφηναν να δει την Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Έφευγε χωρίς να πει λέξη και ξαναπήγαινε την επομένη, σαν να είχε ξεχάσει την κακή υποδοχή της προηγούμενης, για να δεχτεί φυσικά μια καινούργια άρνηση.

Ξέρουμε ακόμη πως μία ώρα, ίσως μάλιστα και λιγότερο, από τότε που έφυγε η Αγλαΐα από το σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, ο πρίγκιπας ήταν κιόλας στο σπίτι των Επάντσιν, πεπεισμένος πως θα έβρισκε εκεί την Αγλαΐα. Η εμφάνισή του προκάλεσε στο σπίτι την αναταραχή και τον τρόμο, γιατί η Αγλαΐα δεν είχε γυρίσει ακόμη και απ' αυτόν πρωτάκουσαν για την επίσκεψη που είχε κάνει μαζί του στην Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Λένε πως τότε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, οι κόρες της και μάλιστα ο πρίγκιπας Σ., τον είχαν μεταχειριστεί με πολλή σκληρότητα και έχθρα και του είχαν κοινοποιήσει με ύφος πολύ οργισμένο πως δεν ήθελαν πια να τον θεωρούν

φίλο τους, ούτε να τον γνωρίζουν, κυρίως όταν η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήρθε ξαφνικά να αναγγείλει στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα ήταν σπίτι της από μια ώρα, σε φρικτή κατάσταση, και πως δεν ήθελε, όπως φαίνεται, να ξαναγυρίσει στο πατρικό της.

Αυτή η τελευταία είδηση, που αναστάτωσε περισσότερο από καθετί τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, φάνηκε απόλυτα σωστή. Πραγματικά, όταν βγήκε από το σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, η Αγλαΐα θα προτιμούσε να πεθάνει παρά να παρουσιαστεί στους δικούς της: έτσι πήγε στο σπίτι της Νίνας Αλεξάντροβνα. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα από τη μεριά της, είχε κρίνει αναγκαίο να ειδοποιήσει χωρίς καθυστέρηση τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα για όλα όσα είχαν γίνει. Η μητέρα και οι κόρες της τρέξανε αμέσως στην Νίνα Αλεξάντροβνα και ο ίδιος ο πατέρας, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, έτρεξε να τις προφτάσει εκεί, γιατί μόλις είχε γυρίσει. Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς τους ακολούθησε κατά βήμα, παρόλο που τον είχαν διώξει και παρ' όλα τα προσβλητικά λόγια που του είχαν πει: αλλά, μετά από διαταγή της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνα, τον εμπόδισαν κι εκεί επίσης να δει την Αγλαΐα.

Η ιστορία ωστόσο έληξε με τον εξής τρόπο: όταν η Αγλαΐα είδε πως η μητέρα της και οι αδελφές της έγκλαιγαν εξαιτίας της και δεν την μάλωσαν καθόλου, ρίχτηκε αμέσως στην αγκαλιά τους και γύρισε αμέσως μαζί τους στο σπίτι τους.

Έλεγαν επίσης —αλλά αυτό μένει αρκετά αόριστο— πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς είχε σταθεί ακόμη μια φορά τρομερά άτυχος: μένοντας μόνος με την Αγλαΐα, τότε που η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα έτρεξε στο σπίτι της Λιζαβέτας Προκόφιεβνα, νόμισε πως μπορούσε να επωφεληθεί από την ευκαιρία για να της μιλήσει για την αγάπη του. Ακούγοντάς τον, η Αγλαΐα ξέχασε τη λύπη της και τα δάκρυά της και άρχισε να γελάει: μετά του έκανε μια παράξενη ερώτηση: θα ήταν έτοιμος να της αποδείξει την αγάπη του καίγοντας το δάχτυλό του στη φλόγα ενός κεριού; Φάνηκε πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς τα έχασε κι έμεινε κατάπληκτος απ' αυτήν την πρόταση και βλέποντας την αμηχανία του η Αγλαΐα άρχισε να γελά σαν υστε-

ρική και έτρεξε στο επάνω πάτωμα, κοντά στη Νίνα Αλεξάντροβνα, όπου και την βρήκαν οι γονείς της μια στιγμή αργότερα. Αυτό το επεισόδιο το έμαθε ο πρίγκιπας την επομένη από τον Ιππόλυτο, ο οποίος, μη μπορώντας πια να σηκωθεί, φώναζε επίτηδες τον πρίγκιπα για να του το ανακοινώσει. Αγνοούμε πώς αυτή η φήμη έφτασε ως τον Ιππόλυτο· μα όταν άκουσε και ο πρίγκιπας την ιστορία για το δάχτυλο και το κερί, τον έπιασε ένα τέτοιο γέλιο, που ο ίδιος ο Ιππόλυτος τα 'χασε. Αλλά, ένα λεπτό αργότερα άρχισε να τρέμει και τον έπιασαν τα κλάματα...

Γενικά, όλες εκείνες τις μέρες, βρισκόταν σε μεγάλη ανησυχία, σε μια ασυνήθιστη ταραχή, σε μια στενοχώρια βασιανιστική· ο Ιππόλυτος δήλωσε χωρίς περιστροφές πως ο πρίγκιπας του είχε δώσει την εντύπωση ενός ανθρώπου που είχε πια εντελώς τρελαθεί· ωστόσο δεν μπορούσαν ακόμη να δώσουν σ' αυτήν την εικασία μια θετική βάση.

Εκθέτοντας όλα αυτά τα γεγονότα, τα οποία μάς είναι αδύνατον να εξηγήσουμε, η πρόθεσή μας δεν είναι καθόλου να δικαιολογήσουμε τη διαγωγή του ήρωά μας στα μάτια του αναγνώστη. Κι όχι μονάχα αυτό, μα είμαστε έτοιμοι να συμεριστηούμε κι εμείς την αγανάκτηση που προκάλεσε αυτή η διαγωγή ακόμη και στους φίλους του. Ακόμη κι η Βέρα Λεμπέντεβα ήταν για κάμποσο καιρό αγανακτισμένη μαζί του· ο Κόλια κι ο Κέλερ έδειξαν εξίσου αγανακτισμένοι· αυτός ο τελευταίος είχε αγανακτήσει μέχρι τη μέρα που τον διάλεξαν για κουμπάρο. Όσο για τον Λέμπεντεβ, η αγανάκτησή του ήταν τόσο ειλικρινής, που είχε αρχίσει μάλιστα να δολοπλοκεί εναντίον του πρίγκιπα. Ωστόσο, γι' αυτό θα ξαναμιλήσουμε πιο κάτω.

Γενικά, συμφωνούμε χωρίς επιφύλαξη σε μερικές βαθύτατες ψυχολογικές παρατηρήσεις που απηύθυνε ο Ευγένιος Παύλοβιτς χωρίς μεπεδεμένα λόγια στον πρίγκιπα κατά τη διάρκεια μιας φιλικής συζήτησης που είχαν, έξι ή επτά μέρες μετά το επεισόδιο στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Ας σημειώσουμε εδώ πως εκτός από τους Επάντιν, τα πρόσωπα που είχαν μαζί τους άμεσες ή έμμεσες σχέσεις, έκριναν αναγκαίο να διακόψουν κάθε σχέση με τον πρίγκιπα. Ο πρίγκιπας Σ., παραδείγματος χάρη, του γύρισε την πλάτη όταν τον συνάντησε και δεν ανταπέδωσε το χαιρετισμό του. Εντούτοις, ο Ευ-

γένιος Παύλοβιτς δεν φοβήθηκε μήπως εκθέσει κανέναν πηγαίνοντας να τον επισκεφτεί, παρόλο που είχε ξαναρχίσει να πηγαίνει κάθε μέρα στο σπίτι των Επάντσιν, όπου και τον είχαν δεχτεί με καταφανή εγκαρδιότητα.

Ακριβώς την επόμενη μέρα από την αναχώρηση των Επάντσιν από το Παυλόβσκι, πήγε να επισκεφτεί τον πρίγκιπα. Μπαίνοντας, ήξερε πια όλα τα κουτσομπολιά που κυκλοφορούσαν στην πόλη· ίσως μάλιστα να είχε συντελέσει κι αυτός από τη μεριά του για να διαδοθούν. Ο πρίγκιπας χάρηκε τρομερά όταν τον είδε και άρχισε αμέσως να συζητά για τους Επάντσιν. Αυτή η ειλικρίνεια και η αφέλεια του πρίγκιπα έλυσαν τη γλώσσα του Ευγένιου Παύλοβιτς κι άρχισε κι αυτός να μιλά χωρίς ενδοιασμούς.

Ο πρίγκιπας αγνοούσε ακόμη την αναχώρηση των Επάντσιν. Αυτή η είδηση τον άφησε κατάπληκτο και τον έκανε να χλομιάσει· σε λίγο όμως κούνησε το κεφάλι με ύφος ταραγμένο και σιεφτικός ομολόγησε πως «ήταν πράγμα αναπόφευκτο»· μετά βιάστηκε να ρωτήσει για την «καινούργια τους κατοικία».

Όλη αυτήν την ώρα, ο Ευγένιος Παύλοβιτς τον παρατηρούσε με προσοχή· η βιασύνη και η αθωότητα των ερωτήσεών του, η σύγχυσή του, ο τόνος της παραξένης ειλικρίνειάς του, η ανησυχία του και η υπερδιέγερσή του, όλα αυτά τον άφησαν κατάπληκτο. Ωστόσο, πληροφόρησε τον πρίγκιπα με ευγένεια και με τρόπο λεπτομερή για όλα τα γεγονότα· του είπε πολλά πράγματα, γιατί ήταν ο πρώτος αγγελοφόρος που ερχόταν από το σπίτι των Επάντσιν. Διαβεβαίωσε πως η Αγλαΐα ήταν πραγματικά άρρωστη και πως είχε περάσει τρεις νύχτες άπυνη και με πυρετό· πως ήταν καλύτερα τώρα και βρισκόταν εκτός κινδύνου, αλλά σε μια κατάσταση ωστόσο νευρική, υστερική... «Ευτυχώς που στο σπίτι επικρατεί απόλυτη ησυχία! Προσπαθούν να μη μιλούν για όσα έγιναν, όχι μονάχα μπροστά στην Αγλαΐα, αλλά κι όταν είναι μόνοι τους. Οι γονείς έχουν ήδη αποφασίσει, το φθινόπωρο να κάνουν ένα ταξίδι στο εξωτερικό, αμέσως μετά το γάμο της Αδελαΐδας. Η Αγλαΐα δεν είπε τίποτε όταν έγινε λόγος γι' αυτό το σχέδιο».

Όσο γι' αυτόν, τον Ευγένιο Παύλοβιτς, θα πήγαινε ίσως κι αυτός

στο εξωτερικό. Ακόμη κι ο πρίγκιπας Σ. θα μπορούσε να πάει για ένα ή δυο μήνες με την Αδελαΐδα, εάν του το επέτρεπαν οι υποθέσεις του. Μονάχα ο στρατηγός θα έμενε. Όλη η οικογένεια ήταν τώρα στο Κόλμινο, κάπου είκοσι βέρστια από την Πετρούπολη, σ' ένα από τα κτήματά τους, όπου είχαν ένα ευρύχωρο αρχοντικό. Η πριγκίπισσα Μπιελοκόνσκι δεν είχε φύγει ακόμη για τη Μόσχα και φαινόταν πως παρέμενε επίτηδες. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα επέμενε πως ήταν αδύνατο πια να μείνουν στο Παυλόβσκι μετά απ' όσα είχαν γίνει· ο Ευγένιος Παύλοβιτς την πληροφορούσε κάθε μέρα για τις φήμες που κυκλοφορούσαν στην πόλη. Οι Επάντσιν έκριναν πως ήταν επίσης αδύνατο να μείνουν και στη βίλα Γελάγκινσκι.

— Λοιπόν, πρόσθεσε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, συμφωνήστε κι εσείς ο ίδιος, πρίγκιπα, πως η κατάσταση δεν ήταν καθόλου υποφερτή... κυρίως όταν ξέρει κανείς τι γίνεται κάθε ώρα στο σπίτι σας, και μετά από τις συνεχείς επισκέψεις που κάνατε εκεί, αν και αρνούνταν να σας δεχτούν.

— Ναι, ναι, έχετε δίκιο. Ήθελα να δω την Αγλαΐα Ιβάνοβνα..., απάντησε ο πρίγκιπας που ξανάρχισε να κουνάει το κεφάλι.

— Ω, αγαπητέ μου πρίγκιπα! φώναξε ξαφνικά ο Ευγένιος Παύλοβιτς με έξαψη και θλίψη, πώς μπορέσατε να επιτρέψετε τότε... όλα όσα έγιναν; Φυσικά, ήταν τόσο απροσδόκητα για σας... Συμφωνώ πως είστε δικαιολογημένος που τα χάσατε... και δεν μπορούσατε να συγκρατήσετε εκείνη την κοπέλα στην κατάσταση της τρέλας που βρισκόταν· ήταν ανώτερο των δυνάμεών σας! Αλλά έπρεπε να καταλάβετε πόσο σοβαρό και δυνατό ήταν το αίσθημα που... έτρεφε εκείνη η κοπέλα για σας. Δεν ήθελε να σας μοιραστεί με μια άλλη, κι εσείς... κι εσείς μπορέσατε να εγκαταλείψετε και να συντρίψετε έναν παρόμοιο θησαυρό!

— Ναι, ναι, έχετε δίκιο· είμαι ένοχος, ξανάπε ο πρίγκιπας τρομερά λυπημένος. Σας το λέω, η Αγλαΐα ήταν η μόνη, αυτή μονάχα που έβλεπε έτσι τη Ναστάσια Φιλίπποβνα... Κανένας άλλος εκτός απ' αυτήν δεν την έκρινε μ' αυτόν τον τρόπο...

— Μα ακριβώς αυτό είναι που τα κάνει αφόρητα όλα αυτά, γιατί δεν υπήρχε τίποτε το σοβαρό! φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με πα-

ραφορά. Συγχωρήστε με, πρίγκιπα, αλλά... εγώ... εγώ τα σκέφτηκα πολύ όλα αυτά· τα έχω σκεφτεί πολύ· τα ξέρω όλα τα προηγούμενα της υπόθεσης· ξέρω τι έγινε εδώ και έξι μήνες· τίποτε απ' όλα αυτά δεν ήταν σοβαρό. Όλα αυτά δεν ήταν παρά μια διανοητική παραφορά και φαντασιοπληξία, μια χίμαιρα, ένας καπνός· μονάχα η τρομαγμένη ζήλια μιας άπειρης κοπέλας θα μπορούσε να τα πάρει για κάτι σοβαρό!

Εκεί ακριβώς ο Ευγένιος Παύλοβιτς, χωρίς κανέναν πια ενδοιασμό, άφησε να ξεσπάσει όλη του η αγανάκτηση. Λογικά και καθαρά και, το επαναλαμβάνουμε, με εξαιρετική ψυχολογική παρατηρητικότητα, ξεδίπλωσε κάτω από τα μάτια του πρίγκιπα την εικόνα των σχέσεών του με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Πάντοτε είχε το χάρισμα του λόγου· αυτήν τη φορά όμως είχε φτάσει σε μια πραγματική ευλωτία.

— Από την αρχή ακόμη, είπε, υπήρξε ανάμεσά σας ένα ψέμα· λοιπόν, αυτό που αρχίζει με ψέμα, τελειώνει και με ψέμα· είναι ένας φυσικός νόμος. Δεν συμφωνώ όταν βρίσκεται κάποιος και σας χαράκτηριζει ηλίθιο· αγανακτώ μάλιστα όταν το ακούω· έχετε πολύ περισσότερο μυαλό για να αξίζετε αυτόν το χαράκτηρισμό· αλλά, παραδεχτείτε το κι εσείς ο ίδιος πως είστε τόσο παράξενος, που διαφέρετε από όλους τους άλλους ανθρώπους. Έχω καταλήξει στο συμπέρασμα πως η αιτία για όλα όσα έχουν γίνει, κατ' αρχήν, ας το πω έτσι, ήταν η έμφυτη έλλειψη πείρας που σας διακρίνει —προσέξτε, πρίγκιπα, αυτήν την έκφραση: «έμφυτη»— και ύστερα η απίστευτη αγαθότητά σας. Θα πρόσθετα σ' όλα αυτά το πόσο σας λείπει η αίσθηση του μέτρου, που καταντάτε φαινόμενο —ελάττωμα το οποίο αμέτρητες φορές έχετε παραδεχτεί— και τέλος, μια τεράστια αιφνίδια συρροή από θεωρητικές ιδέες, που εσείς, με όλη την ασυνήθιστη τιμιότητά σας, τις θεωρείτε μέχρι τώρα ως πεποιθήσεις αυθεντικές, φυσικές και άμεσες! Ομολογήστε κι εσείς ο ίδιος, πρίγκιπα, πως οι σχέσεις σας με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα έχουν βασιστεί, από την αρχή ακόμη, σε μια ιδέα συμβατικής δημοκρατίας —το λέω έτσι χάριν συντομίας— και, για να το πω έτσι, κάτω από τη μαγεία του «γυναικείου ζητήματος» —για να εκφραστώ ακόμη συντομότερα. Να ξέ-

ρετε πως γνωρίζω μ' όλες τις λεπτομέρειες την παράξενη και σκανδαλώδη σκηνή, εκείνη που έγινε στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίποβνα, όταν ο Ρογκόζιν είχε φέρει τα λεφτά του. Εάν θέλετε, μπορώ να σας αναλύσω τον ίδιο σας τον εαυτό και να σας δείξω την πραγματική εικόνα σας, σαν να κοιτάζετε σ' έναν καθρέφτη, τόσο πολύ γνωρίζω το βάθος της υπόθεσης και την τροπή που πήρε! Όταν ήσασταν έφηβος και ζούσατε στην Ελβετία, νοσταλγούσατε την πατρίδα σας· η Ρωσία σάς τραβούσε σαν μια άγνωστη χώρα, σαν μια Γη της Επαγγελίας. Είχατε διαβάσει τότε πολλά βιβλία για τη Ρωσία· ήταν ίσως υπέροχα βιβλία, αλλά για εσάς βλαβερά· ξαναγυρίσατε στα πάτρια εδάφη γεμάτος ορμή και διψασμένος για δράση, ριχτήκατε, για να το πω έτσι, με τα μούτρα στη δράση. Και να που, από την πρώτη κιόλας μέρα της άφιξής σας, σας διηγούνται τη λυπηρή και σπαρτακτική ιστορία για ένα ατιμασμένο πλάσμα, σ' εσάς που ήσασταν ιππότης και αγνός ακόμη κι όταν επρόκειτο για μια γυναίκα! Εκείνη την ίδια μέρα, την βλέπετε, μαγεύεστε από την ομορφιά της, την αφάνταστη και δαιμονική ομορφιά –βλέπετε, το αναγνωρίζω πως είναι ωραία. Προσθέστε σ' αυτό τη νευρική σας κατάσταση, την επιληψία σας, τον πετρουπολίτικο νοτιά μας που σου σπάει τα νεύρα, προσθέστε την περίσταση που, κατά την πρώτη εκείνη μέρα που την περάσατε σε μια πόλη άγνωστη και σχεδόν φαντασμαγορική για σας, ήσασταν μάρτυρας σε πολυάριθμες σκηνές και συναντήσατε πολλά πρόσωπα· γνωρίσατε μ' έναν τρόπο εντελώς απροσδόκητο τα τρία ωραία πρόσωπα των δεσποινίδων Επάντσιν κι ανάμεσα σ' αυτές την Αγλαΐα· λογαριάστε ακόμη, την κούραση, τη ζάλη, το σαλόνι της Ναστάσιας Φιλίποβνα και το περιβάλλον που βασίλευε εκεί και... Λοιπόν, τι μπορούσατε να περιμένετε από τον εαυτό σας εκείνη τη στιγμή, μπορείτε να μου πείτε;

– Ναι, ναι, είπε ο πρίγκιπας κουνώντας το κεφάλι και κοκκινίζοντας· ναι, περίπου έτσι είναι, μα την αλήθεια. Πραγματικά, δεν είχα κοιμηθεί την προηγούμενη νύχτα στο βαγόνι, ούτε και την προηγούμενη και δεν αισθανόμουν καθόλου καλά...

– Ε, λοιπόν, ναι, εκεί θέλω να καταλήξω! συνέχισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς που εξάπτονταν όλο και περισσότερο. Είναι ολοφάνερο

πως μεθυσμένος από τον ενθουσιασμό, αρπαχτήκατε κατά κάποιον τρόπο από την ευκαιρία για να δείξετε δημοσίως τη μεγαλοψυχία σας, δηλώνοντας πως εσείς, ένας γαλαζοαίματος πρίγκιπας και άνθρωπος ανεπίληπτος, δεν θεωρείτε ατιμασμένη μια χαμένη γυναίκα που κυλίστηκε στην ντροπή όχι από δικό της φταίξιμο αλλά από αυτό ενός ακόλαστου διαφθορέα της καλής κοινωνίας. Θεέ μου, είναι τόσο ευνόητο! Αλλά δεν είναι αυτό το ζήτημα, αγαπητέ μου πρίγκιπα· το ζήτημα είναι αν υπήρχε σ' όλα αυτά αλήθεια, αν το αίσθημά σας ήταν αληθινό, ειλικρινές, φυσικό ή μήπως επρόκειτο μονάχα για έναν εγκεφαλικό ενθουσιασμό. Τι σκέφτεστε; Εάν στο ναό συγχωρέσανε μια τέτοια γυναίκα, δεν της είπαν όμως πως πράττει καλά, ούτε πως είναι άξια κάθε τιμής και κάθε σεβασμού! Μήπως η λογική σας δεν σας είπε περί τίνος επρόκειτο τρεις μήνες αργότερα; Ας παραδεχτούμε πως είναι αθώα —είναι ένα θέμα για το οποίο δεν θέλω να επιμείνω— αλλά είναι αλήθεια πως οι περιπέτειές της δεν δικαιολογούν την αφόρητη και διαβολεμένη υπερηφάνειά της, την αναιδεια της, τον αχόρταγο εγωισμό της. Με συγχωρείτε, πρίγκιπα, αν αφήνομαι να παρασυρθώ, αλλά...

— Ναι, όλα αυτά είναι πιθανά, ίσως να έχετε δίκιο..., ψέλλισε ξανά ο πρίγκιπας. Είναι πραγματικά πολύ εννευρισμένη, και έχετε φυσικά δίκιο αλλά...

— Θέλετε να πείτε πως είναι άξια συμπόνιας, καλέ μου πρίγκιπα; Αλλά είχατε το δικαίωμα, χάρη της συμπόνιας και της δικής της ευχαρίστησης, να ντροπιάσετε μια άλλη κοπέλα, ευγενική κι αγαθή, και να την ταπεινώσετε μπροστά στο περιφρονητικό και μισητό της βλέμμα; Μετά απ' αυτό πού θα φτάσει η συμπόνια; Όταν αγαπάει κανείς μια κοπέλα, είναι ποτέ δυνατόν να την ταπεινώνει έτσι μπροστά στην αντιζηλιά της, και να την παρατήρει για να πάει με άλλη, κάτω από τα μάτια αυτής της άλλης, αφού της είχε κάνει μια τίμια πρόταση γάμου;... Γιατί την είχατε ζητήσει σε γάμο· είχατε κάνει αυτή τη δήλωση μπροστά στους γονείς της και στις αδελφές της! Μετά απ' αυτό, πρίγκιπα, είστε τάχα ένας τίμιος άνθρωπος; Επιτρέψτε μου να σας το ρωτήσω. Και... και δεν ξεγελάσατε μια θεία κοπέλα διαβεβαιώνοντάς την πως την αγαπούσατε;

– Ναι, ναι, έχετε δίκιο! Ω, αισθάνομαι πως είμαι ένοχος! πρόφε-
ρε ο πρίγκιπας με απερίγραπτη λύπη.

– Μα μήπως φτάνει αυτό; φώναζε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με αγα-
νάκτηση· μήπως φτάνει να φωνάζει κανείς: «Ω, είμαι ένοχος»; Είστε
ένοχος κι όμως επιμένετε στο άδικο σας. Πού λοιπόν ήταν τότε η
καρδιά σας, η «χριστιανική» καρδιά σας; Είχατε δει εκείνη τη στιγ-
μή την έκφραση του προσώπου της· αντανάκλούσε λιγότερο πόνο
από εκείνον της άλλης, της δικής σας, εκείνης που σας χώρισε; Πώς,
μπροστά σ' ένα τέτοιο θέαμα, επιτρέψατε κι έγιναν όλα αυτά; Πώς;

– Μα... εγώ δεν επέτρεψα τίποτα..., ψέλλισε ο δυστυχισμένος πρί-
γκιπας.

– Πώς δεν επιτρέψατε τίποτα;

– Σας δίνω το λόγο μου. Δεν καταλαβαίνω ακόμη, ούτε κι αυτήν
την ώρα, πώς έγιναν όλα αυτά... Εγώ... εγώ έτρεξα τότε πίσω από την
Αγλαΐα Ιβάνοβνα, αλλά η Ναστάσια Φιλίπποβνα έπεσε λιπόθυμη, κι
από τότε δεν με άφησαν να δω την Αγλαΐα Ιβάνοβνα.

– Το ίδιο κάνει! Οφείλατε να τρέξετε πίσω από την Αγλαΐα και
να αφήσετε την άλλη λιπόθυμη!

– Ναι... ναι, αυτό έπρεπε να κάνω..., μα αυτή θα πέθαινε! Θα
σκοτωνόταν, δεν τη γνωρίζετε και... είναι το ίδιο, θα τα διηγόμουν
ύστερα όλα στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα και... βλέπετε, Ευγένιε Παύλο-
βιτς, βλέπω πως δεν τα ξέρετε όλα. Πέστε μου γιατί δεν μ' άφησαν
να δω την Αγλαΐα Ιβάνοβνα; Θα της τα εξηγούσα όλα. Καταλάβετε
το αυτό· κι οι δυο μιλούσαν τότε για άλλα πράγματα, δεν είχαν κα-
ταλάβει τι ακριβώς συμβαίνει, γι' αυτό καταλήξανε εκεί που καταλή-
ξανε... Δεν μπορώ με κανέναν τρόπο να σας το εξηγήσω αυτό καθα-
ρά, αλλά ίσως να κατόρθωνα να το εξηγήσω στην Αγλαΐα... Αχ! Θεέ
μου! Θεέ μου! Μου λέτε για το πρόσωπό της εκείνη τη στιγμή όταν
έφευγε... Ω! Θεέ μου! Το θυμάμαι!... Πάμε, πάμε!

Ο πρίγκιπας είχε σηκωθεί ξαφνικά κι τράβηξε τον Ευγένιο Παύ-
λοβιτς από το μανίκι.

– Πού;

– Πάμε στο σπίτι της Αγλαΐας Ιβάνοβνα, πάμε εκεί τώρα αμέ-
σως!...

– Μα σας το είπα πως δεν είναι πια στο Παυλόβσκ· κι άλλωστε, τι θα πάμε να κάνουμε σπίτι της;

– Θα καταλάβει, αυτή θα καταλάβει! μουρμούρισε ο πρίγκιπας σταυρώνοντας τα χέρια σαν να ικέτευε. Αυτή θα καταλάβει πως αυτό δεν είναι έτσι, πως είναι εντελώς διαφορετικά.

– Πώς εντελώς διαφορετικά; Δεν πάτε παρ' όλα αυτά να παντρευτείτε; Λοιπόν, επιμένετε... Παντρεύεστε, ναι ή όχι;

– Ε, ναι!... παντρεύομαι, ναι, παντρεύομαι.

– Λοιπόν, γιατί λέτε πως δεν είναι έτσι;

– Όχι, δεν είναι έτσι, δεν είναι έτσι! Το ίδιο κάνει που παντρεύομαι, δεν σημαίνει τίποτα!

– Πώς μπορείτε να λέτε πως το ίδιο κάνει, πως δεν σημαίνει τίποτα; Μήπως πρόκειται και πάλι για ένα πράγμα ασήμαντο; Παντρεύεστε μια γυναίκα που αγαπάτε για να την κάνετε ευτυχισμένη. Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα το βλέπει και το ξέρει. Μήπως είναι κι αυτό ασήμαντο;

– Ευτυχισμένη; Ω, όχι! Εγώ απλώς παντρεύομαι· αυτή το θέλει κι άλλωστε τι έχει να κάνει που εγώ παντρεύομαι; Εγώ... λοιπόν, όλα αυτά είναι αδιάφορα! Εάν έπραττα με άλλον τρόπο, αυτή οπωσδήποτε θα πέθαινε. Βλέπω τώρα πως αυτός ο γάμος με τον Ρογκόζιν ήταν μια τρέλα. Τώρα τα κατάλαβα όλα, όσα δεν μπορούσα να καταλάβω προηγουμένως. Να τι θα ήθελα να σας πω: όταν στέκονταν η μια απέναντι στην άλλη, εγώ δεν μπόρεσα να υποφέρω το πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνα... Δεν ξέρετε, Ευγένιε Παύλοβιτς, πρόσθεσε χαμηλώνοντας μυστηριωδώς τη φωνή του, δεν το έχω πει σε κανέναν, ποτέ, ούτε και στην Αγλαΐα, αλλά δεν μπορώ να υποφέρω το πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνα... Πριν λίγη ώρα, περιγράψατε πολύ ωραία την εσπερίδα σπίτι της· αλλά υπάρχει μια λεπτομέρεια που σας διαφεύγει, επειδή την αγνοείτε: Κοίταζα το πρόσωπό της. Κι εκείνο το πρωί ακόμη, βλέποντας τη φωτογραφία της δεν είχα μπορέσει να υποφέρω το πρόσωπό της... Βλέπετε, η Βέρα, η κόρη του Λέμπεντεβ, έχει εντελώς διαφορετικά μάτια. Εγώ... εγώ φοβάμαι το πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνα! πρόσθεσε με ανείπωτο τρόπο.

– Το φοβάστε;

– Ναι, είναι τρελή! ψιθύρισε ο πρίγκιπας χλομιάζοντας.

– Είσαστε σίγουρος; ρώτησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με ύφος υπέρμετρης περιέργειας.

– Ναι, σίγουρος, τώρα πια είμαι σίγουρος, πείστηκα εντελώς αυτές τις μέρες!

– Τότε τι κάνετε, δυστυχημένε; φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με έκπληξη. Παντρεύεστε μόνο και μόνο επειδή φοβάστε; Αυτό είναι να μην καταλαβαίνεις τίποτα... Ίσως μάλιστα χωρίς να την αγαπάτε;

– Ω, εάν την αγαπώ! Μ' όλη μου την ψυχή! Βλέπετε, λοιπόν... είναι ένα παιδί· τώρα πια είναι εντελώς παιδί! Ω, δεν ξέρετε εσείς τίποτα!

– Και ταυτόχρονα βεβαιώνετε την Αγλαΐα Ιβάνοβνα για την αγάπη σας;

– Ω, ναι, ναι!

– Πώς το εξηγείτε αυτό; Θέλετε, λοιπόν, να αγαπάτε και τη μια και την άλλη;

– Ω, ναι, ναι!

– Λοιπόν, πρίγκιπα, σκεφτείτε αυτά που λέτε!

– Χωρίς την Αγλαΐα εγώ... πρέπει οπωσδήποτε να τη δω! Εγώ... εγώ θα πεθάνω σύντομα στον ύπνο μου. Νόμιζα πως θα πέθαινα χθες τη νύχτα στον ύπνο μου. Ω, εάν η Αγλαΐα ήξερε, εάν τα ήξερε όλα... θέλω να πω οπωσδήποτε όλα! Γιατί το κυριότερο εδώ είναι να τα ξέρεις όλα! Γιατί να μην μπορούμε ποτέ να τα μάθουμε όλα για ένα άλλο πρόσωπο, όταν αυτό είναι αναγκαίο, όταν αυτό το άλλο πρόσωπο είναι ένοχο!... Τελικά, δεν ξέρω πια τι λέω, είμαι αναστατωμένος. Με φέρατε σε τρομερή σύγχυση... Είναι δυνατόν να έχει ακόμη η φυσιογνωμία της την ίδια έκφραση σαν εκείνη που είχε όταν έφευγε; Ω, ναι, είμαι ένοχος! Το πιο πιθανό είναι πως όλα τα άδικα είναι με το μέρος μου. Δεν ξέρω ακόμη σε τι ακριβώς, αλλά είμαι ένοχος... Υπάρχει εδώ κάτι που δεν θα μπορούσα να σας εξηγήσω, Ευγένιε Παύλοβιτς, δεν βρίσκω τα λόγια για να εκφραστώ, αλλά... Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα θα καταλάβει! Ω, πάντα το πίστευα πως θα καταλάβει!

– Όχι, πρίγκιπα, δεν θα καταλάβει! Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα σας αγάπησε ως άνθρωπος, ως γυναίκα κι όχι ως... ένα αφηρημένο πνεύμα. Θέλετε να σας πω κάτι, φτωχέ μου πρίγκιπα; Το πιο πιθανό είναι πως δεν αγαπήσατε ποτέ ούτε τη μια ούτε την άλλη!

– Δεν ξέρω..., ίσως, ίσως· έχετε δικιο σε πολλά σημεία, Ευγένιε Παύλοβιτς. Είστε εξαιρετικά έξυπνος, Ευγένιε Παύλοβιτς. Αχ! Να που άρχισε να με πονάει το κεφάλι· πάμε σπίτι της· πάμε, για όνομα του Θεού! Για όνομα του Θεού!

– Μα σας είπα πως δεν είναι πια στο Παυλόβσκ, είναι στο Κόλμινο.

– Πάμε στο Κόλμινο, ας φύγουμε αμέσως!

– Είναι α-δύ-να-το! είπε ο Ευγένιος Παύλοβις με φωνή μονότονη και σιγήθηκε.

– Ακούστε, θα γράψω ένα γράμμα· να της το πάτε εσείς!

– Όχι, πρίγκιπα, όχι! Απαλλάξτε με από παρόμοιες παραγγελίες, δεν μπορώ να το κάνω.

Χωρίσανε. Ο Ευγένιος Παύλοβις έφυγε με μια παράξενη εντύπωση· έφτασε στο συμπέρασμα πως το λογικό του πρίγκιπα ήταν λίγο βλαμένο. «Τι σημαίνει εκείνο το πρόσωπο που φοβάται και αγαπάει τόσο; Και ταυτόχρονα είναι δυνατόν, μακριά από την Αγλαΐα να πεθάνει πραγματικά, έτσι που η κοπέλα δεν θα μάθει ποτέ ως ποιο σημείο την αγαπάει! Χα, χα! Και πώς μπορεί να αγαπάει δυο γυναίκες; Και καθεμιά μ' ένα είδος διαφορετικής αγάπης; Να τι είναι περιέργο... Φτωχέ ηλίθιε! Τι θα απογίνει τώρα;».

X

Ωστόσο ο πρίγκιπας δεν πέθανε πριν από το γάμο του, ούτε ξύπνιος, ούτε «στον ύπνο του», όπως το προείπε στον Ευγένιο Παύλοβιτς. Ίσως να κοιμόταν άσχημα και να έβλεπε άσχημα όνειρα, αλλά κατά την ημέρα, όταν βρισκόταν ανάμεσα σε κόσμο, φαινόταν καλά και μάλιστα ευχαριστημένος· εάν καμιά φορά ήταν πολύ βυθισμένος, αυτό γινόταν μόνον όταν ήταν μονάχος. Οι προετοιμασίες για το γάμο γίνονταν βιαστικά και επρόκειτο να γίνει περίπου σε οκτώ μέρες από την επίσκεψη του Ευγένιου Παύλοβιτς. Μπροστά σε μια παρόμοια βιασύνη, οι πιο στενοί φίλοι του πρίγκιπα, εάν υπήρχαν τέτοιοι φίλοι, θα έπρεπε να απελπιστούν κι αυτοί οι ίδιοι στις προσπάθειές τους να «σώσουν» το δύστυχο τρελό. Μια φήμη κυκλοφόρησε, πως η επίσκεψη του Ευγένιου Παύλοβιτς είχε γίνει, κατά κάποιον τρόπο, ύστερα από προτροπή του στρατηγού Ιβάν Φιοντόροβιτς και της γυναικας του Λιζαβέτας Προκόφιεβνα. Αλλά, κι αν ακόμη οι δυο τους, από την υπερβολική καλοσύνη τους, μπορούσαν ποτέ να θελήσουν να «σώσουν» τον αξιολύπητο άμυαλο πρίγκιπα, τότε θα έπρεπε να περιοριστούν σ' αυτήν και μόνο την ασθενή απόπειρα· ούτε η θέση τους, ούτε ίσως κι αυτά τα αισθήματά τους απέναντι στον πρίγκιπα —πράγμα φυσικό— δεν τους επέτρεπαν σε μια σοβαρότερη προσπάθεια. Έχουμε ήδη πει πως ακόμη και οι στενοί φίλοι του πρίγκιπα είχαν στραφεί εναντίον του. Η Βέρα Λεμπέντεβα περιοριζόταν να χύνει κρυφά δάκρυα όταν ήταν μόνη· έμενε άλλωστε περισσότερο κλεισμένη στο σπίτι και πήγαινε πολύ σπανιότερα από άλλες φορές για να τον επισκεφτεί.

Εν τω μεταξύ, ο Κόλια ανταπέδιδε τα τελευταία του χρέη στον πατέρα του. Ο γέροντας είχε πεθάνει μετά από μια καινούργια συμφορήση, περίπου οκτώ μέρες μετά την πρώτη. Ο πρίγκιπας έδειξε μεγάλη συμμετοχή στο πένθος της οικογένειας· περνούσε, κατά τις πρώτες μέρες, ώρες ολόκληρες δίπλα στη Νίνα Αλεξάντροβνα· πα-

ραβρέθηκε στην κηδεία και στην εκκλησία. Πολλοί παρατήρησαν πως η άφιξή του στην εκκλησία καθώς και η αναχώρησή του προκάλεσαν στους παρευρισκόμενους αυθόρμητα ψιθυρίσματα· το ίδιο γινόταν στο δρόμο καθώς και στο πάρκο· όταν περνούσε, πεζός ή με το αμάξι, ακούγονταν συζητήσεις, τον έδειχναν και πρόφεραν το όνομά του καθώς κι αυτό της Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Την έψαχναν στην κηδεία του στρατηγού, όμως αυτή δεν είχε έρθει. Ούτε η «λοχαγίνα» είχε έρθει, γιατί πρόφτασε να τη σταματήσει ο Λέμπεντεβ. Η νεκρώσιμη ακολουθία έκανε στον πρίγκιπα μια δυνατή κι οδυνηρή εντύπωση. Σε μια ερώτηση του Λέμπεντεβ, απάντησε χαμηλόφωνα πως ήταν η πρώτη φορά που παρευρισκόταν σε μια ορθόδοξη νεκρώσιμη ακολουθία, εκτός από μια παρόμοια ακολουθία που θυμόταν πως είχε δει όταν ακόμη ήταν παιδί, σε κάποια χωριάτικη εκκλησία.

– Ναι, λες και δεν είναι ο ίδιος άνθρωπος αυτός που βρίσκεται μέσα στο φέρετρο μ' εκείνον που πριν λίγο καιρό είχαμε κάνει πρόεδρο στη συζήτησή μας· θυμάστε; είπε χαμηλόφωνα ο Λέμπεντεβ. Μα τι ψάχνετε;

– Τίποτα, μου φάνηκε πως...

– Μήπως τον Ρογκόζιν;

– Είναι εδώ;

– Είναι μέσα στην εκκλησία.

– Καλά μού φάνηκε πως πραγματικά ένωσα τα μάτια του, μουρμούρισε ο πρίγκιπας με ύφος σαστισμένο, αλλά τι με νοιάζει... Γιατί βρίσκεται εδώ; Τον προσκάλεσαν;

– Ούτε που το φαντάστηκαν. Άλλωστε η οικογένεια δεν τον γνωρίζει. Όλος ο κόσμος μπορεί να μπει μέσα στην εκκλησία. Γιατί είστε τόσο έκπληκτος; Τον συναντώ τώρα τελευταία συχνά· την περασμένη εβδομάδα τον είδα κιόλας τέσσερις φορές, εδώ στο Παυλόβσκ.

– Εγώ δεν τον έχω δει ακόμη ούτε μια φορά... από τότε, ψέλλισε ο πρίγκιπας.

Επειδή του είχε πει και η Ναστάσια Φιλίπποβνα πως ούτε αυτή είχε δει τον Ρογκόζιν «από τότε», ο πρίγκιπας συμπέρανε πως ο Ρο-

γκόζιν είχε τους λόγους του για να μην εμφανίζεται. Ο πρίγκιπας όλη εκείνη τη μέρα ήταν βυθισμένος σε συλλογή· αντιθέτως, η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν ασυνήθιστα εύθυμη, όλη τη μέρα, καθώς κι όλο το βράδυ.

Ο Κόλια, που είχε συμφιλιωθεί με τον πρίγκιπα πριν από το θάνατο του πατέρα του, του πρότεινε –μια και η υπόθεση είχε αποφασιστεί και ήταν κατεπείγουσα– να κάνει τον Κέλερ και τον Μπουρντόβσκι κουμπάρους. Γινόταν εγγυητής για την ευπρέπεια του Κέλερ και πρόσθεσε πως θα ήταν ίσως «χρήσιμος». Όσο για τον Μπουρντόβσκι, κάθε σύσταση ήταν περιττή, γιατί ήταν ένας άνθρωπος «ήσυχος και μετριόφρων». Η Νίνα Αλεξάντροβνα και ο Λέμπεντεβ έκαναν την παρατήρηση στον πρίγκιπα, πως εάν ο γάμος ήταν ήδη αποφασισμένος, τουλάχιστον μπορούσε να μην το κάνει στο Παυλόβσκι και μάλιστα σε μια εποχή όπου ήταν μαζεμένος τόσος κόσμος. Γιατί τόση δημοσιότητα; Δεν θα ήταν καλύτερα η τελετή να γινόταν στην Πετρούπολη και μάλιστα στο σπίτι; Ο πρίγκιπας κατάλαβε πολύ καλά την ανησυχία που αντανakλούσαν αυτοί οι φόβοι, αλλά περιορίστηκε να απαντήσει σύντομα κι απλά, πως αυτή ήταν η ρητή επιθυμία της Ναστάσιας Φιλίπποβνα.

Την επομένη, ο Κέλερ έχοντας μάθει πως είχε επιλεγεί για κουμπάρος, ήρθε με τη σειρά του να δει τον πρίγκιπα. Σταμάτησε στο κατώφλι· μόλις τον είδε σήκωσε το δεξί χέρι και με τον δείκτη τεντωμένο στον αέρα, φώναζε με ύφος ανθρώπου που πρόφερε έναν όρκο:

– Δεν πίνω πια.

Μετά πλησίασε τον πρίγκιπα, του έσφιξε τα δυο χέρια κουνώντας τα με δύναμη και δήλωσε πως στην αρχή ακούγοντας αυτά που είχαν γίνει είχε αισθανθεί αγανάκτηση· το είχε δηλώσει μάλιστα αυτό το αίσθημά του και στο μπιλιάρδο· αλλά αυτή η αγανάκτηση υπήρχε μόνο και μόνο γιατί, από φιλική ανυπομονησία, θα ήθελε να δει τον πρίγκιπα να παντρεύεται την πριγκίπισσα ντε Ροάν ή τουλάχιστον την ντε Σαμπό· αλλά τώρα καταλάβαινε πως οι σκέψεις του πρίγκιπα ήταν τουλάχιστον δώδεκα φορές πιο ευγενικές απ' αυτές που οι γύρω του «έκαναν χονδρικώς»! Γιατί αυτό που επιζητούσε, δεν

ήταν ούτε η λάμψη, ούτε ο πλούτος, ούτε καν η τιμή, αλλά μονάχα η αλήθεια! Οι συμπάθειες των υψηλών προσώπων ήταν πολύ γνωστές· αλλά αυτός ο ίδιος ο πρίγκιπας είναι πολύ ανώτερος από άποψη μορφώσεως για να μην είναι κατά έναν γενικό τρόπο υψηλό πρόσωπο! «Αλλά ο παλιάνθρωπος και ο κατεργάρας κρίνουν κατά κάποιον τρόπο εντελώς διαφορετικά· στην πόλη, στα σπίτια, στις συγκεντρώσεις, μέσα στις βίλες, στις συναυλίες, μέσα στα καπηλειά, στις σάλες του μπιλιάρδου, δεν μιλούν, δεν φλυαρούν παρὰ για το γάμο που θα γίνει. Εγώ ο ίδιος μάλιστα άκουσα να λένε πως σας έχουν προετοιμάσει μια καζούρα κάτω από τα παράθυρά σας, κι αυτό, για να το πω έτσι, την πρώτη νύχτα! Εάν έχετε ανάγκη, πρίγκιπα, από το πιστόλι ενός τίμιου ανθρώπου, είμαι έτοιμος να ανταλλάξω μισή ντουζίνα πυροβολισμούς πριν ακόμη σηκωθείτε, την επόμενη μέρα το πρωί από την κλίνη του μέλιτος. Έδωσα μάλιστα τη συμβουλή να έχουμε έτοιμη μια πυροσβεστική αντλία ως προληπτικό μέτρο για το διψασμένο πλήθος επιστρέφοντας από την εκκλησία· αλλά ο Λέμπεντεβ είχε αντίθετη γνώμη γι' αυτό, λέγοντας πως εάν έμπαινε σε πράξη η αντλία, το σπίτι του θα καταστρεφόταν εντελώς».

— Σας βεβαιώνω, πρίγκιπα, πως αυτός ο Λέμπεντεβ δολοπλοκεί εναντίον σας. Θέλουν να σας θέσουν υπό κηδεμονίαν· μπορείτε να το φανταστείτε αυτό; Θα σας στερήσουν από την προσωπική σας ελευθερία κι από τη χρήση των χρημάτων σας, δηλαδή από τα δύο αγαθά που ξεχωρίζουν τον καθένα από μας από ένα τετράποδο! Έτσι αυτό το έχω ακούσει να το λένε, βεβαίως το έχω ακούσει! Είναι η καθαρή αλήθεια!

Ο πρίγκιπας θυμήθηκε πως κάποια φήμη αυτού του είδους είχε ήδη κυκλοφορήσει, αλλά δεν είχε δώσει φυσικά ιδιαίτερη προσοχή. Περιορίστηκε να γελάσει με τη σκέψη του Κέλερ και το ξέχασε αμέσως. Γεγονός είναι πως εδώ και λίγο καιρό ο Λέμπεντεβ παραφερόταν· οι υπολογισμοί αυτού του ανθρώπου γίνονταν πάντοτε σαν από έμπνευση και από την υπερβολική του θερμή περιπλέκονταν, διακλαδίζονταν κι απομακρύνονταν από το αρχικό σημείο προς όλες τις κατευθύνσεις· έτσι δεν είχε ποτέ του επιτύχει τίποτα στη ζωή. Αργότερα, σχεδόν τη μέρα του γάμου, πήγε στον πρίγκιπα να εξο-

μολογηθεί —είχε τη συνήθεια να πηγαίνει πάντοτε να ζητάει συγγνώμη από εκείνους που εναντίον τους είχε ραδιουργήσει, κυρίως όταν οι ραδιουργίες του αποτύγχαναν. Του δήλωσε πως είχε γεννηθεί για να είναι ένας Ταλειράνδος και πως από μια ανεξήγητη τύχη είχε μείνει ένας απλός Λέμπεντεβ. Εκεί ακριβώς αποκάλυψε όλο του το παιχνίδι, που έκανε τον πρίγκιπα να ενδιαφερθεί εξαιρετικά. Σύμφωνα με αυτά που έλεγε, είχε αρχίσει με το να επιζητεί την προστασία υψηλών προσώπων για να έχει ένα στήριγμα σε περίπτωση ανάγκης κι είχε πάει να βρει γι' αυτό το στρατηγό Ιβάν Φιοντόροβιτς. Αυτός φάνηκε να βρίσκεται σε αμηχανία και θέλοντας πολύ το καλό «του νέου ανθρώπου», δήλωσε πως «όσο ζωηρή κι αν ήταν η επιθυμία του να τον σώσει, η ευπρέπεια δεν του το επέτρεπε να επέμβει». Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν θέλησε ούτε να τον δει ούτε να τον ακούσει. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς κι ο πρίγκιπας Σ. περιορίστηκαν να τον διώξουν. Ωστόσο αυτός, ο Λέμπεντεβ, δεν έχασε το κουράγιο του· συμβουλευτήκε έναν άνθρωπο, έμπειρο δικηγόρο, έναν αξιοσέβαστο γεροντάκο, καλό του φίλο και σχεδόν ευεργέτη του. Αυτός ο δικηγόρος συμπέρανε πως μπορούσαν να βάλουν μπροστά την υπόθεση, φτάνει να υπήρχαν αξιόπιστοι μάρτυρες που να βεβαίωναν τη διανοητική ακαταστασία του πρίγκιπα, και την απόλυτη τρέλα του· επιπλέον, το κυριότερο ήταν πως χρειαζόνταν την προστασία υψηλών προσώπων. Ο Λέμπεντεβ δεν έχασε την υπομονή του και μάλιστα είχε φέρει μια μέρα ένα γιατρό στο σπίτι του πρίγκιπα. Εκείνος ο γιατρός ήταν ένας άλλος αξιοσέβαστος γέροντας κι αυτός παραθερίστές στο Παυλόβσκ· φορούσε στο λαιμό το παράσημο της Αγίας Άννης. Ο Λέμπεντεβ τον είχε οδηγήσει με την πρόφαση να του δείξει την ιδιοκτησία του και τον είχε γνωρίσει με τον πρίγκιπα, για να του πει τη γνωμάτευσή του, όχι επισήμως, αλλά, για να το πω έτσι, φιλικώς.

Ο πρίγκιπας αναθυμήθηκε εκείνη την επίσκεψη του γιατρού· θυμήθηκε πως την προηγούμενη ο Λέμπεντεβ επέμενε για να τον πείσει πως ήταν άρρωστος· όταν κατηγορηματικά αυτός είχε αρνηθεί να δεχτεί τις υπηρεσίες της ιατρικής, βρέθηκε ξαφνικά μπροστά σ' εκείνον το γιατρό· για να τον πιστέψει, ο Λέμπεντεβ δικαιολογήθη-

κε πως έρχονταν κι οι δύο από το σπίτι του κυρίου Τερέντιεβ, που ήταν πολύ άρρωστος, κι ο γιατρός είχε να του πει κάτι σχετικά με τον άρρωστο. Ο πρίγκιπας παίνεψε τον Λέμπεντεβ και δέχτηκε το γιατρό με πολλή ευπροσηγορία. Η συζήτηση γύρισε αμέσως στον άρρωστο Ιππόλυτο· ο γιατρός επιθυμούσε να γνωρίσει με όλες τις λεπτομέρειες τη σικηνή της αυτοκτονίας, κι ο πρίγκιπας τον είχε μαγέψει με τη διήγησή του και με τις εξηγήσεις που είχε δώσει για το συμβάν. Μίλησαν για το κλίμα της Πετρούπολης, για την αρωσσία του ίδιου του πρίγκιπα, για την Ελβετία, για τον Σνάνιντερ. Ο πρίγκιπας είχε κινήσει τόσο πολύ το ενδιαφέρον του συνομιλητή του με την έκθεση του θεραπευτικού συστήματος του Σνάνιντερ, που ο γιατρός είχε καθίσει και τον άκουγε δυο ολόκληρες ώρες. Εξάλλου, κάπνιζε τα εξαιρετικά πούρα του πρίγκιπα κι ο Λέμπεντεβ του είχε σερβίρει ένα εξάιρετο λικέρ που το είχε φέρει η Βέρα. Αν και παντρεμένος και πατέρας οικογένειας, άρχισε να κάνει τόσα κομπλιμέντα στη Βέρα, που στο τέλος αυτή είχε αγανακτήσει τρομερά. Χώρισαν σαν καλοί φίλοι. Βγαίνοντας, ο γιατρός είχε πει στον Λέμπεντεβ: «Εάν έπρεπε να θέσουμε υπό κηδεμονία όλους τους ανθρώπους που είναι σαν τον πρίγκιπα, τότε ποιους θα έπρεπε να διορίσουμε κηδεμόνες;». Ο Λέμπεντεβ του απάντησε σε τόνο τραγικό πως ο πρίγκιπας επρόκειτο να παντρευτεί, αλλά ο γιατρός κουνώντας το κεφάλι με ύφος πανούργου και πονηρό, συμπέρανε: «Πρέπει να αφήνουμε τους ανθρώπους να παντρεύονται όπως αυτοί νομίζουν καλύτερα». Άλλωστε, απ' όσα ο γιατρός είχε ακούσει να λέγονται, το πρόσωπο για το οποίο επρόκειτο δεν ήταν μονάχα μιας ασύγκριτης ομορφιάς, αιτία ήδη σοβαρή για να γυρίσουν τα μυαλά ενός ανθρώπου πλούσιου, αλλά είχε ακόμη και περιουσιακά στοιχεία από τον Τότσκι και τον Ρογκόζιν, καθώς και μαργαριτάρια, διαμάντια, μαντίλες και έπιπλα. Μ' όλα αυτά, αυτή η εκλογή όχι μονάχα δεν μαρτυρεί την ανοησία και την παραξενιά του πρίγκιπα, αλλά αντιθέτως αποκαλύπτει σ' αυτό το αγαπητό αγόρι ένα μυαλό που σκέπτεται, και την εξυπνάδα ενός κοσμικού ανθρώπου που ξέρει να υπολογίζει. Ο γιατρός λοιπόν είχε βγάλει απ' όλα αυτά μια διάγνωση απολύτως ευνοϊκή για τον πρίγκιπα...

Αυτό το συμπέρασμα είχε κάνει στον Λέμπεντεβ ζωηρή εντύπωση. Έτσι τελείωσε τις εκμυστηρεύσεις του, προσθέτοντας στον πρίγκιπα: «Από εδώ και στο εξής δεν θα βρείτε σ' εμένα παρά έναν άνθρωπο αφοσιωμένο και έτοιμο να χύσει το αίμα του για σας· γι' αυτόν το λόγο ήρθα, για να σας πω αυτό».

Αυτές τις τελευταίες μέρες, ο πρίγκιπας ασχολούνταν επίσης με τον Ιππόλυτο, που αυτός έστελνε πολύ συχνά να τον φωνάζουν. Έμεναν λίγο πιο κάτω από εκεί, σ' ένα μικρό σπιτάκι. Τα παιδιά, δηλαδή, ο αδελφός κι η αδελφή του Ιππόλυτου, χαιρόνταν πολύ στην εξοχή· μπορούσαν να ξεφύγουν από τον άρρωστο κατεβαίνοντας στον κήπο· αλλά η δυστυχημένη η «λοχαγίνα» έμενε στο έλεός του και ήταν το θύμα του. Ο πρίγκιπας περνούσε την ώρα του με το να τους συμφιλιώνει και να αποκαθιστά την ειρήνη μεταξύ τους· ο άρρωστος τον έλεγε συνεχώς «νταντά» του, μην μπορώντας ωστόσο να συγκρατηθεί και να μην τον περιφρονεί για το ρόλο του συμφιλιωτή. Ήταν πολύ πειραγμένος με τον Κόλια, γιατί δεν ερχόταν σχεδόν καθόλου να τον επισκεφτεί, που έπρεπε στην αρχή να μένει δίπλα στο κρεβάτι του ετοιμοθάνατου πατέρα του και τώρα κοντά στη χήρα μητέρα του. Τέλος, έβαλε σκοπό του να κάνει αστεία με τον προσεχή γάμο του πρίγκιπα με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα· τα έκανε τόσο προσβλητικά, που ο πρίγκιπας αγανάκτησε και, εκτός εαυτού, έπαψε να πηγαίνει να τον βλέπει. Δυο μέρες αργότερα, η «λοχαγίνα» έφτασε πρωί πρωί και με δάκρυα στα μάτια τον παραικάλεσε να πάει σπίτι τους, αλλιώς εκείνος θα την έτρωγε ζωντανή. Πρόσθεσε ότι επιθυμούσε να του αποκαλύψει ένα μεγάλο μυστικό. Ο πρίγκιπας δέχτηκε. Ο Ιππόλυτος του εξήγησε την επιθυμία του να ξαναγίνουν φίλοι και λέγοντας αυτά ξέσπασε σε δάκρυα· αλλά, όταν στέγνωσαν τα δάκρυά του, ξανάγινε φυσικά πολύ πιο κακός, χωρίς ωστόσο να τολμάει να δείξει το θυμό του. Αισθανόταν πολύ άσχημα κι όλα έδειχναν πως δεν θα αργούσε πια να πεθάνει. Δεν είχε κανένα μυστικό να του αποκαλύψει, αλλά διέδιδε με υπερβολές και με μια ταραχή, ίσως προσποιητή, παρκαλήσεις προς τον πρίγκιπα, «να φυλάγεται από τον Ρογκόζιν». «Είναι ένας άνθρωπος που δεν αφήνει έτσι αυτό που του ανήκει· αυτοί δεν είναι σαν κι εμάς, πρίγκιπα· εάν θέλουν να πουν κάτι, κα-

μιά ανησυχία συνείδησης δεν θα τους συγκρατήσει...» κτλ. κτλ.

Ο πρίγκιπας άρχισε να τον ρωτάει περισσότερες λεπτομέρειες για να μάθει ακριβή γεγονότα. Αλλά ο Ιππόλυτος δεν επιαλέστηκε άλλα επιχειρήματα, εκτός από τα προσωπικά αισθήματά του ή τις εντυπώσεις του. Τέλος αισθάνθηκε άπειρη ικανοποίηση που είχε καταφέρει να τρομοκρατήσει φοβερά τον πρίγκιπα. Ο πρίγκιπας κατ' αρχάς δεν ήθελε να απαντήσει σε ορισμένες ερωτήσεις του και περιοριζόταν να χαμογελάει ακούγοντάς τον να του δίνει συμβουλές όπως αυτή: «Φύγετε στο εξωτερικό· μπορείτε να παντρευτείτε κι εκεί· βρίσκεis σήμερα παντού Ρώσους παπάδες». Αλλά μετά από μια στιγμή ο Ιππόλυτος κατέληξε σ' αυτήν τη σκέψη: «Φοβάμαι κυρίως για την Αγλαΐα Ιβάνοβνα· ο Ρογκόζιν ξέρει πόσο την αγαπάτε· αγάπη αντί αγάπης· εσείς του πήρατε τη Ναστάσια Φιλίποβνα· αυτός θα σκοτώσει την Αγλαΐα Ιβάνοβνα, αν και δεν σας είναι πια τίποτα, αυτό θα σας κάνει ωστόσο να υποφέρετε, δεν είναι έτσι». Ο σκοπός του είχε πετύχει· ο πρίγκιπας βγήκε αναστατωμένος από το σπίτι του.

Εκείνες οι προειδοποιήσεις για το θέμα του Ρογκόζιν, συνέπεσαν με την παραμονή του γάμου. Εκείνο το βράδυ ο πρίγκιπας είχε με τη Ναστάσια Φιλίποβνα την τελευταία συνάντηση πριν από το γάμο. Η νέα γυναίκα δεν ήταν πια σε θέση να τον καθησυχάσει· μάλιστα τις τελευταίες αυτές μέρες δεν κατόρθωνε τίποτε άλλο από το να του μεγαλώνει την ανησυχία. Μερικές μέρες πιο μπροστά, όταν κάθονταν μόνοι τους, τρώμαζε με το λυπημένο ύφος του. Είχε βάλει όλα της τα δυνατά για να τον κάνει να χαρεί λίγο· είχε επιχειρήσει μάλιστα να τον διασκεδάσει τραγουδώντας. Τις περισσότερες φορές όμως έψαχνε μέσα στη μνήμη της να βρει κάτι που να μπορούσε να τον διασκεδάσει. Ο πρίγκιπας έκανε σχεδόν πάντα πως γελούσε· καμιά φορά όμως γελούσε πραγματικά με την καρδιά του, παρασυρμένος από το σπινθηροβόλο πνεύμα και την καλή διάθεση που μ' αυτά η νέα γυναίκα διηγούνταν όταν βρισκόταν σε έμπνευση, πράγμα που γινόταν συχνά. Όταν τον έβλεπε να γελά, ήταν χαρούμενη κι αισθανόταν υπερηφάνεια για τον εαυτό της παρατηρώντας την εντύπωση που του προοικαλούσε. Αλλά τώρα γινόταν σχεδόν ώρα με την

ώρα πιο λυπημένη και με πιο μεγάλες έγνοιες. Ο πρίγκιπας είχε κιόλας γι' αυτήν μια σταθερή γνώμη, αλλιώς όλα σ' αυτήν θα του φαίνονταν αινιγματικά και ακατανόητα. Όμως πίστευε ειλικρινά πως αυτή μπορούσε ακόμα ν' αναστηθεί. Δεν έλεγε καθόλου ψέματα στον Ευγένιο Παύλοβιτς όταν του είπε πως την αγαπούσε με μια βαθιά και ειλικρινή αγάπη· μέσα σ' αυτήν την αγάπη υπήρχε κάτι σαν μια έξαρση φιλοστοργίας για ένα άρρωστο και αδύνατο παιδί που είναι δύσκολο και μάλιστα αδύνατο να το αφήσεις απροστάτευτο. Δεν εξηγούσε σε κανέναν τα αισθήματα που του ενέπνεε αυτή και δεν του άρεζε καθόλου να συζητάει γι' αυτό το θέμα, ακόμη και τότε που δεν μπορούσε να το αποφύγει από τη συζήτηση. Όταν βρισκόταν μαζί, τετ-α-τετ, δεν μιλούσαν ποτέ για «αισθήματα», σαν να είχαν δώσει το λόγο τους να μην πουν λέξη. Στη συζήτησή τους, τη συνήθως χαρούμενη και γεμάτη ευθυμία, όλος ο κόσμος μπορούσε να πάρει μέρος. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα διηγούνταν αργότερα πως δεν είχε αισθανθεί όλες αυτές τις μέρες παρά μαγεία και χαρά κοιτάζοντάς τους.

Η γνώμη που είχε ο πρίγκιπας για την ηθική και διανοητική κατάρσταση της Ναστάσιας Φιλίπποβνα παραμέριζε από το μυαλό του ως ένα σημείο πολλές άλλες αβεβαιότητες. Ήταν τώρα μια γυναίκα εντελώς διαφορετική από εκείνη που είχε γνωρίσει πριν τρεις μήνες. Έτσι δεν αισθανόταν πια έκπληξη βλέποντάς την να επιμένει να γίνει όσο το δυνατόν γρηγορότερα ο γάμος, ενώ τότε είχε αποικρούσει την ιδέα του γάμου με δάκρυα, κατάρες και παράπονα. «Έτσι, σκεφτόταν ο πρίγκιπας, δεν φοβάται πια, όπως τότε, μήπως με κάνει δυστυχισμένο με το να με παντρευτεί». Αυτή η τόσο γρήγορη σιγουριά, κατά τη γνώμη του, δεν μπορούσε να είναι φυσική. Αυτήν τη σιγουριά δεν θα μπορούσε να της την δώσει το μίσος της για την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, γιατί η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν ικανή για πιο βαθιά αισθήματα. Κι ούτε βέβαια της ερχόταν από το φόβο ότι θα μοιραζόταν τη ζωή της με τον Ρογκόζιν. Χωρίς αμφιβολία, αυτές οι αφορμές κι άλλες ακόμη, μπορεί να μεσολαβούσαν, αλλά, για τον πρίγκιπα, η πιο φανερή αιτία της μεταβολής ήταν ακριβώς εκείνη που υποπετυόταν από πολύ καιρό τώρα· η δυστυχισμένη άρρωστη ψυχή της είχε λυγίσει.

Αν και είχε βάλει ένα τέλος σ' αυτές τις αβεβαιότητες, τουλάχιστον μέχρις ένα ορισμένο σημείο, αυτή η εξήγηση δεν του άφηνε όλον αυτόν τον καιρό ούτε ηρεμία ούτε γαλήνη. Καμιά φορά προσπαθούσε να μην σκέφτεται τίποτα. Όσο για το γάμο, φαινόταν πως εκείνη τη στιγμή τον αντιμετώπιζε πραγματικά ως ένα ασήμαντο τυπικό· δεν έδινε σχεδόν καμιά σημασία στην προσωπική του μοίρα. Στις αντιρροήσεις και στις συζητήσεις, σαν εκείνες λόγου χάρη που είχε με τον Ευγένιο Παύλοβιτς, το ήξερε πολύ καλά πως δεν είχε τι να απαντήσει και αισθανόμενος αναρμόδιος γι' αυτό, απέφευγε κάθε τέτοια συζήτηση.

Παρατήρησε ωστόσο, πως η Ναστάσια Φιλίποβνα ήξερε και καταλάβαινε πολύ καλά τι ήταν γι' αυτόν η Αγγλία. Δεν μιλούσε καθόλου γι' αυτό, αλλά το διάβαζε στο «πρόσωπό» της, όταν καμιά φορά —τις πρώτες μέρες— τύχαινε να έρθει σπίτι του και να τον βρει να ετοιμάζεται να πάει στο σπίτι των Επάντσιν. Μετά την αναχώρηση των Επάντσιν, φαινόταν σαν να ακτινοβολούσε ολόκληρη. Όσο μέτριος παρατηρητής κι αν ήταν, κι όσο κι αν δεν πήγαινε μακριά το μυαλό του, βασανιζόταν στη σκέψη πως η Ναστάσια Φιλίποβνα μπορούσε να αποφασίσει να κάνει κάποιο σιάνδαλο, για να αναγκάσει την Αγγλία να φύγει από το Παυλόβσκ. Ο θόρυβος και οι φήμες που διαδίδονταν σ' όλες τις βίλες για το θέμα του γάμου, γινόταν βεβαίως κατά ένα μέρος από τη Ναστάσια Φιλίποβνα, με την πρόθεση να εξαγριώσει την αντίζηλό της. Επειδή ήταν αδύνατο να συναντήσει τους Επάντσιν, έβαλε μια φορά τον πρίγκιπα μέσα στην άμαξά της και έδωσε τη διαταγή στον αμαξά να περάσει ακριβώς κάτω από τα παράθυρα της βίλας τους. Αυτό ήταν για τον πρίγκιπα μια τρομερή έκπληξη. Το πήρε είδηση, όπως γινόταν πάντα, όταν πια ήταν πολύ αργά κι όταν η άμαξα είχε ήδη περάσει το σπίτι. Δεν είπε τίποτα, αλλά μετά απ' αυτό το επεισόδιο ήταν άρρωστος για δυο μέρες. Η Ναστάσια Φιλίποβνα δεν ξανάκανε πια αυτό το πείραμα.

Τις τελευταίες μέρες που προετοιμαζόταν ο γάμος, η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε γίνει πολύ σκεπτική. Στο τέλος πάντοτε υπερνικούσε τη μελαγχολία της και ξανάβρισκε την ευθυμία της, αλλά αυτή η ευθυμία ήταν πιο σοβαρή, λιγότερο διαχυτική, λιγότερο ακτινοβό-

λα, από όσο ήταν πριν λίγες μόλις μέρες. Ο πρίγκιπας διπλασίασε την προσοχή του. Του φαινόταν περίεργο που δεν την άκουγε να μιλάει ποτέ για τον Ρογκόζιν. Μόνο μια φορά, κάπου πέντε μέρες πριν από το γάμο, η Ντάρια Αλεξέγιεβνα του είπε να πάει αμέσως, γιατί η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν πολύ άρρωστη. Τη βρήκε σε μια κατάσταση που έμοιαζε με παραφροσύνη. Φώναζε, έτρεμε, έλεγε πως ο Ρογκόζιν ήταν κρυμμένος μέσα στον κήπο, στην ίδια τους τη βίλα, πως τον είδε αυτή η ίδια και πως θα τη σκότωνε τη νύχτα..., θα τη σκότωνε με το μαχαίρι! Δεν μπόρεσε να ησυχάσει όλη τη μέρα. Αλλά το βράδυ, περνώντας για μια στιγμή από το σπίτι του Ιππόλυτου, ο πρίγκιπας έμαθε από τη «λοχαγίνα» που γυρνούσε από την πόλη, όπου είχε πάει για κάτι μικρούποθέσεις, πως ο Ρογκόζιν είχε περάσει να τη δει εκεί στο σπίτι της, στην Πετρούπολη, και τη ρωτούσε για τα νέα του Παυλόβσκι. Ο πρίγκιπας ρώτησε την ώρα που είχε γίνει αυτή η επίσκεψη· η «λοχαγίνα» τού απάντησε μια ώρα που συμφωνούσε με εκείνην σχεδόν την ώρα που η Ναστάσια Φιλίπποβνα νόμιζε πως τον είχε δει μέσα στον κήπο. Η νέα γυναίκα λοιπόν είχε μια απλή φαντασίωση. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα πήγε να ζητήσει από τη «λοχαγίνα» περισσότερες λεπτομέρειες, κι έτσι μπόρεσε να καθησυχάσει ολότελα.

Την παραμονή του γάμου, ο πρίγκιπας άφησε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα σε μια κατάσταση ζωηρού ενθουσιασμού· είχε έρθει από τη ράφτρα της, από την Πετρούπολη, η τουαλέτα που θα φορούσε την επομένη, το νυφικό φόρεμα, το πέπλο κτλ. Ο πρίγκιπας δεν περιμένε να τη δει να ενθουσιάζεται τόσο από τις τουαλέτες· αυτός έλεγε πως είναι όλα υπέροχα και μεγάλωνε έτσι την ευτυχία της Ναστάσιας Φιλίπποβνα. Αλλά δεν μπόρεσε να κρύψει το βάθος της σκέψης της· είχε ήδη ακούσει να λένε πως ο κόσμος του Παυλόβσκι είχε αγανακτήσει και πως μερικοί μάγκες ετοιμάζαν καζούρα, με συνοδεία μουσικής και με στίχους που ίσως να είχαν γραφτεί ακριβώς για την περίπτωση και πως όλα αυτά είχαν λίγο έως πολύ επιδοκιμαστεί από την καλή κοινωνία. Γι' αυτό ακριβώς, ήθελε να σηκώσει ακόμη περισσότερο το κεφάλι μπροστά τους και να θαμπώσει όλον τον κόσμο με το γούστο και την πολυτέλεια της τουαλέτας της. «Κι ας φω-

νάζουν, ας σφυρίζουν, αν τολμούν!». Μονάχα σ' αυτήν τη σκέψη τα μάτια της σπινθηροβολούσαν. Έτρεφε εξάλλου μια μυστική ελπίδα, που όμως δεν τολμούσε να διατυπώσει δυνατά· φανταζόταν πως η Αγγαΐα ή τουλάχιστον ένα πρόσωπο σταλμένο απ' αυτήν, θα βρισκόταν ινιόγκνιτο μέσα στο πλήθος στην εκκλησία, και θα την έβλεπε· γι' αυτό κι έκανε όλες αυτές τις προετοιμασίες της.

Τέτοιες ήταν οι σκέψεις στις οποίες ήταν βυθισμένη στις έντεκα το βράδυ, όταν την άφησε ο πρίγκιπας. Αλλά δεν είχαν χτυπήσει ακόμη μεσάνυχτα, και έτρεξαν να τον ειδοποιήσουν, από μέρους της Ντάριας Αλεξέγιεβνα, «να πάει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα, γιατί ήταν πολύ άσχημα». Βρήκε την αρραβωνιαστικιά του να κλαίει· κλειδωμένη μέσα στο δωμάτιό της βρισκόταν σε μια κατάσταση απελπισίας, σε μια νευρική κατάσταση. Για αρκετή ώρα δεν άκουγε τίποτε απ' όσα της έλεγαν πίσω από την κλειστή πόρτα· τέλος, την άνοιξε αλλά δεν άφησε κανέναν άλλον να μπει, εκτός από τον πρίγκιπα· ξανάκλεισε την πόρτα αμέσως και έπεσε στα γόνατα μπροστά του. (Έτσι έλεγε τουλάχιστον αργότερα η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, που είχε προφτάσει να δει ένα μέρος της σκηνής).

– Τι κάνω! Τι κάνω! Τι πάω να σου κάνω! φώναζε αυτή αγκαλιάζοντας σπασμωδικά τα πόδια του.

Ο πρίγκιπας έμεινε μαζί της σχεδόν μια ολόκληρη ώρα· δεν ξέρουμε τι είπαν. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα διηγούνταν πως στο τέλος αυτής της ώρας χώρισαν πολύ φιλικά και πολύ ευτυχισμένοι. Ο πρίγκιπας έστειλε ακόμη μια φορά τη νύχτα άνθρωπο για να μάθει νέα της αρραβωνιαστικιάς του, αλλ' αυτή είχε ήδη αποκοιμηθεί. Το πρωί, πριν ακόμη ξυπνήσει, δυο απεσταλμένοι του πρίγκιπα είχαν φτάσει στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα· ένας τρίτος διαδέχθηκε τους δυο προηγούμενους που του είπαν να ανακοινώσει στον πρίγκιπα το εξής: «Αυτήν τη στιγμή η Ναστάσια Φιλίποβνα είναι περιτριγυρισμένη από ένα αληθινό σμήνος από μοδίστρες και κομμωτές που ήρθαν από την Πετρούπολη· δεν αισθάνεται τίποτε από τη χθεσινή κρίση, την έχει ξεχάσει· είναι απασχολημένη με τα στολίδια της, όσο μπορεί να είναι απασχολημένη μια παρόμοια καλλονή τη στιγμή του γάμου της· αυτήν ακριβώς τη στιγμή γίνεται ένα έκτακτο

συμβούλιο για να συμφωνήσει για τα διαμάντια με τα οποία πρέπει να στολιστεί και πώς να τα φορέσει». Ο πρίγκιπας ησύχασε εντελώς.

Όλο το επεισόδιο που επακολούθησε το διηγούνταν ως εξής εκείνοι που μπορούσαν να ξέρουν όλες τις πληροφορίες και των οποίων η μαρτυρία φαινόταν αληθινή:

Η γαμήλια τελετή είχε οριστεί για τις οκτώ το βράδυ. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν έτοιμη από τις επτά. Από τις έξι άρχισαν να μαζεύονται μπουλούκια μπουλούκια οι σουλατσαδόροι γύρω από τη βίλα του Λέμπεντεβ, κι ακόμη περισσότεροι γύρω από το σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα. Κατά τις επτά άρχισε να γεμίζει και η εκκλησία. Η Βέρα Λεμπέντεβα και ο Κόλια αισθάνονταν τρομερούς φόβους για τον πρίγκιπα· είχαν άλλωστε να κάνουν πολλά στο σπίτι, διονοντας οδηγίες στα δωμάτια του πρίγκιπα σχετικά με την υποδοχή και τα κεράσματα. Για να πούμε την αλήθεια, δεν είχε προετοιμαστεί κανένα γλέντι μετά τη γαμήλια τελετή· εκτός από τα απαραίτητα πρόσωπα που θα έπαιρναν μέρος στη γαμήλια τελετή, ο Λέμπεντεβ είχε προσκαλέσει τον Πτίτσιν, τον Γάνια, το γιατρό με το παράσημο της Αγίας Άννης και την Ντάρια Αλεξέγιεβνα. Όταν ο πρίγκιπας τον ρώτησε την αιτία για την οποία είχε προσκαλέσει εκείνον το γιατρό «που τον γνώριζαν τόσο λίγο», ο Λέμπεντεβ του απάντησε με ύφος αυτάρεσκο: «Έχει ένα παράσημο στο λαιμό, είναι πρόσωπο ευπόληπτο· έτσι για φιγούρα». Αυτό έκανε τον πρίγκιπα να γελάσει.

Ντυμένοι με φράκο και γάντια, ο Κέλερ και ο Μπουρντόβσκι φαινόταν πολύ ευπρεπείς· μονάχα ο Κέλερ ενέπνεε κάποιο φόβο στον πρίγκιπα και στους γύρω του, με τη διάθεση που εκδήλωνε για καβγά· κοίταζε πολύ εχθρικά τους αργόσχολους που είχαν μαζευτεί γύρω από το σπίτι.

Τέλος, στις επτάμισι, ο πρίγκιπας πήγε με την άμαξα στην εκκλησία. Ας παρατηρήσουμε εδώ πως δεν ήθελε να παραλείψει καμιά από τις πατροπαράδοτες συνήθειες· όλα γίνονταν δημοσίως, θαρρετά, μπροστά σ' όλους και με τον «τρόπο που αρμόζει». Στην εκκλησία διέσχισε όπως όπως το πλήθος ανάμεσα στα συνεχή ψιθυρίσματα και επιφωνήματα του κόσμου· τον καθοδηγούσε ο Κέλερ που έρι-

χνε δεξιά κι αριστερά τρομερές ματιές. Αποσύρθηκε για την ώρα πίσω από το ιερό, ενώ ο μποξέρ πήγαινε να πάρει τη νύφη. Μπροστά στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα, ο Κέλερ είδε ένα πλήθος δυο ή τρεις φορές πιο πυκνό κι ίσως δυο ή τρεις φορές πιο αυθάδες από εκείνο που είχε μαζευτεί έξω από τη βίλα του πριγκίπα. Ανεβαίνοντας στη βεράντα, άκουσε επιφωνήματα τέτοιου είδους που δεν μπορούσε να συγκρατηθεί άλλο κι έφτασε μέχρι το σημείο να απευθύνει στο πλήθος μια τρομερή επίπληξη· ευτυχώς την τελευταία στιγμή τον συγκράτησε ο Μπουρντόβσκι και η ίδια η Ντάρια Αλεξέγιεβνα που είχε τρέξει στις σκάλες· οι δυο μαζί τον πήραν και τον τράβηξαν με το ζόρι μέσα στο σπίτι. Ο μποξέρ, τρομερά νευριασμένος, βιαζόταν να φύγουν. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα σηκώθηκε, έριξε μια τελευταία ματιά στον καθρέφτη και παρατήρησε μ' ένα «στραβό» χαμόγελο, όπως το διηγούνταν αργότερα ο Κέλερ, πως ήταν «χλομή σαν πεθαμένη»· μετά έκανε μια υπόκλιση με ευλάβεια μπροστά στο εικόνισμα και βγήκε στις σκάλες. Ένα βουητό από φωνές χαιρέτησε την εμφάνισή της. Για να πούμε την αλήθεια, την πρώτη στιγμή ακούστηκαν γέλια, ειρωνικά χειροκροτήματα κι ίσως και μερικά σφυρίγματα· αλλά αμέσως ακούστηκαν κι άλλες φωνές:

– Τι ωραία γυναίκα!

– Δεν είναι ούτε η πρώτη ούτε η τελευταία!

– Ο γάμος τα σκεπάζει όλα, ανόητοι!

– Όχι, δεν βρίσκεις εύκολα τέτοια ομορφιά! Ζήτη! φώναζαν όσοι ήταν πιο κοντά.

– Μια πριγκίπισσα! Για μια τέτοια πριγκίπισσα θα πουλούσα την ψυχή μου! φώναζε ένας γραφιάς.

– Μια νύχτα χάρισέ μου και σου δίνω τη ζωή μου!...

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα προχώρησε· το πρόσωπό της ήταν χλομό σαν πανί, αλλά τα μεγάλα μαύρα μάτια της έριχναν στους περιεργούς βλέμματα αστραφτερά σαν αναμμένα κάρβουνα· η αγανάκτηση έδωσε τη θέση της σε κραυγές ενθουσιασμού. Η πόρτα της άμαξας ήταν ανοιχτή κι ο Κέλερ έδινε κιόλας το χέρι στη νύφη, όταν αυτή έβγαλε μια φωνή και κατεβαίνοντας από το χαγιάτι όρμησε πάνω στο πλήθος. Οι άνθρωποι που τη συνόδευαν έμειναν σύξυλοι από

την έκπληξη· το πλήθος παραμέρισε μπροστά της και σε πέντε ή έξι βήματα από το χαγιάτι φάνηκε ξαφνικά ο Ρογκόζιν. Είχε ξεχωρίσει το βλέμμα του μες στον κόσμο η Ναστάσια Φιλίποβνα. Έτρεξε κοντά του σαν τρελή και τον τραβούσε με τα δυο της χέρια:

– Σώσε με! Πάρε με! Όπου θέλεις, αυτήν τη στιγμή!

Ο Ρογκόζιν τη σήκωσε και την πήγε στην καρότσα σχεδόν σηκωτή. Μετά, σ' ένα κλάσμα του δευτερολέπτου, έβγαλε ένα νόμισμα των εκατό ρουβλίων από το πορτοφόλι του και το έδωσε στον αμαξά.

– Στο σταθμό! Εάν φτάσεις πριν φύγει το τρένο, θα έχεις άλλα εκατό ρούβλια!

Πήδηξε μέσα στην άμαξα δίπλα στη Ναστάσια Φιλίποβνα κι έκλεισε την πόρτα. Χωρίς να διστάσει ούτε στιγμή ο αμαξάς χτύπησε δυνατά τα άλογα. Αργότερα, ο Κέλερ, ενώ διηγούνταν το επεισόδιο, έλεγε πως τους είχε βρει απροετοίμαστους: «Ακόμη ένα δευτερόλεπτο και θα συνερχόμουν· δεν θα το άφηνα να γίνει!». Ο Μπουρντόβσκι κι αυτός έφτασαν στο σημείο να πάρουν μια άλλη καρότσα που βρισκόταν εκεί και να τρέξουν πίσω από τους φυγάδες, αλλά σχεδόν αμέσως μετάνιωσαν λέγοντας «πως ήταν πολύ αργά και πως δεν θα την έκαναν να γυρίσει με το ζόρι».

– Και μετά, ο πρίγκιπας δεν θα το ήθελε κάτι τέτοιο! είπε ο Μπουρντόβσκι φοβερά αναστατωμένος.

Ο Ρογκόζιν κι η Ναστάσια Φιλίποβνα έφτασαν εγκαίρως στο σταθμό. Μόλις κατέβηκαν από την άμαξα και σχεδόν τη στιγμή που θα ανέβαιναν στο τρένο, ο Ρογκόζιν σταμάτησε βιαστικά μια νέα κοπέλα που περνούσε μ' ένα φουλάρι στο κεφάλι και ντυμένη με μια μαντίλα σκιούρα, παλιά, ωστόσο καθαρή.

– Θέλετε να δεχτείτε πενήντα ρούβλια για τη μαντίλα σας; της είπε απλώνοντάς της ξαφνικά τα χρήματα.

Πριν προφτάσει εκείνη να απορρήσει, πριν προφτάσει να καταλάβει περί τίνος επρόκειτο, της έβαλε τα πενήντα ρούβλια μέσα στο χέρι της, της τράβηξε τη μαντίλα και το φουλάρι και τα έριξε στους ώμους και στο κεφάλι της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Η τόσο φανταχτερή της τουαλέτα τραβούσε τα βλέμματα και την προσοχή μέσα

στο βαγόνι. Μονάχα αργότερα κατάλαβε η νέα κοπέλα την αιτία για την οποία αγόρασαν σε μια τέτοια τιμή τα κουρέλια της που δεν άξιζαν τίποτα.

Ο θόρυβος από το περιστατικό έφτασε στην εκκλησία με απίστευτη ταχύτητα. Όταν ο Κέλερ άνοιγε δρόμο για να φτάσει μέχρι τον πρίγκιπα, πολλοί άνθρωποι που δεν γνώριζε καθόλου τον πλησίαζαν για να τον ρωτήσουν. Μιλούσαν δυνατά, κουνούσαν το κεφάλι και μάλιστα γελούσαν. Κανένας δεν ήθελε να φύγει από την εκκλησία· όλοι επιθυμούσαν να δουν πώς θα δεχόταν το νέο ο αρραβωνιαστικός.

Αυτός χλόμιασε, αλλά δέχτηκε την είδηση με ηρεμία, λέγοντας με φωνή που με κόπο γινόταν αντιληπτή: «Φοβόμουν, αλλά αυτό δεν το περίμενα ποτέ...». Μετά, ύστερα από μια στιγμή σιωπής, πρόσθεσε: «Τελικά... στην κατάσταση που βρισκόταν... δεν είναι καθόλου παράξενο». Ένα τέτοιο συμπέρασμα χαρακτηρίστηκε αργότερα από τον Κέλερ ως «φιλοσοφία άνευ προηγουμένου». Ο πρίγκιπας βγήκε από την εκκλησία φαινομενικά ήρεμος κι ατάραχος· τουλάχιστον πολλοί άνθρωποι το παρατήρησαν και το έλεγαν αργότερα. Φαινόταν πως είχε ζωηρή επιθυμία να γυρίσει σπίτι του και να απομονωθεί όσο το δυνατόν γρηγορότερα· αλλά δεν του έκαναν αυτήν τη χάρη. Πολλοί από τους καλεσμένους τον ακολούθησαν μέσα στο δωμάτιό του και μεταξύ των άλλων ο Πτίτσιν, ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κι ο γιατρός, που κι αυτός όπως και οι άλλοι δεν είχαν σκοπό να φύγουν. Εξάλλου, όλο το σπίτι ήταν κυριολεκτικά πολιορκημένο από τους σουλατσαδόρους. Ο πρίγκιπας άκουσε τον Κέλερ και τον Λέμπεντεβ να έρχονται στα λόγια με ανθρώπους εντελώς άγνωστους, που όμως φαινόταν ολότελα ευπρεπείς και ήθελαν το δίχως άλλο να ανέβουν στη βεράντα. Πλησίασε και ρώτησε τι συμβαίνει, μετά, παραμερίζοντας ευγενικά τον Λέμπεντεβ και τον Κέλερ, απευθύνθηκε με ύφος γεμάτο φιλοφροσύνη σ' ένα γεροδεμένο κύριο με γκριζα μαλλιά, που είχε ανεβεί στα σκαλοπάτια της βεράντας και που ήταν επικεφαλής του πλήθους των προσελθόντων· τον παρακάλεσε να του κάνει την τιμή να τον επισκεφτεί. Ο κύριος σάτισε, αλλά δεν δίστασε καθόλου και τον ακολούθησε· μετά απ' αυτόν μπήκε ένας δεύτε-

ρος, μετά ένας τρίτος. Επτά ή οκτώ ακόμη αποσπάστηκαν από το πλήθος και μπήκαν κι αυτοί μέσα, δείχνοντας όσο μπορούσαν μεγαλύτερη αφέλεια στους τρόπους τους· το παράδειγμά τους δεν το ακολούθησε κανείς άλλος και άκουγες τους ίδιους τους σουλατσαδόρους να κατακρίνουν αυτούς τους παρείσακτους.

Πρόσφεραν καρτέλες στους νεοφερμένους, άρχισε η συζήτηση και σέρβιραν το τσάι· όλα αυτά έγιναν με μετριοφροσύνη, αλλά πολύ καθωσπρέπει, πράγμα που έκανε τους επισκέπτες να απορήσουν κάπως. Έγιναν μερικές απόπειρες να δώσουν λίγο εύθυμο τόνο στη συζήτηση και να τη γυρίσουν στο «προκείμενο» θέμα· έγιναν μερικές αδιάκριτες ερωτήσεις και μερικές «πονηρές» παρατηρήσεις. Ο πρίγκιπας απαντούσε σ' όλους με τόση απλότητα, καλοκάγαθα και ταυτόχρονα με αξιοπρέπεια και με εμπιστοσύνη στην ευπρέπεια των καλεσμένων του, που οι αδιάκριτες ερωτήσεις σταμάτησαν από μόνες τους. Σιγά σιγά η συζήτηση έγινε σχεδόν σοβαρή. Ένας κύριος αρπάχτηκε από μια φράση για να βεβαιώσει ξαφνικά με ύφος αγανακτισμένο, πως δεν θα πουλούσε τα κτήματά του ό,τι κι αν γινόταν, θα περίμενε και θα τα βόλευε. «Οι επιχειρήσεις αξίζουν περισσότερο από τα χρήματα· ναι, αγαπητέ μου κύριε, συμπέρανε, να σε τι συνίσταται το οικονομικό μου σύστημα, μάθετέ το!». Όπως απευθυνόταν στον πρίγκιπα, αυτός τον παίνεψε με θερμή, αν κι ο Λέμπεντεβ του είχε ψιθυρίσει στο αυτί πως αυτός ο κύριος δεν είχε ποτέ του στον ήλιο μοίρα.

Μια ώρα ακόμη πέρασε. Είχαν τελειώσει το τσάι τους· οι επισκέπτες φιλοτιμήθηκαν επιτέλους να φύγουν. Ο γιατρός κι ο γκριζομάλλης κύριος αποχαιρέτησαν συγκινητικά τον πρίγκιπα. Όλοι άλλωστε τον αποχαιρέτησαν με θερμή και με θόρυβο. Οι ευχές τους ήταν κάτι τέτοιες: «Δεν υπάρχει λόγος να λυπάστε, ίσως αυτό που έγινε να είναι το καλύτερο». Υπήρξαν άνθρωποι, αυτό είναι αλήθεια, που ζήτησαν να πιουν σαμπάνια, αλλά οι πιο ηλικιωμένοι επισκέπτες τούς επανέφεραν στην τάξη.

Όταν έφυγαν όλοι, ο Κέλερ πλησίασε τον Λέμπεντεβ και του είπε:

— Εσύ κι εγώ θα φωνάζαμε, θα ερχόμασταν στα χέρια, θα ντροπιαζόμασταν και θα τραβιόμασταν στην αστυνομία. Αλλά αυτός, για

δες τον, μεμιάς απόκτησε καινούργιους φίλους, και τι φίλους! Τους γνωρίζω!

Ο Λέμπεντεβ, που ήταν αριετὰ μεθυσμένος, πρόφερε μ' ένα χαμόγελο:

– Ό,τι απέκρυψας από σοφών και συνετών, απειάλυψας νηπίους. Από καιρό το έλεγα αυτό, αλλά τώρα θα προσθέσω, πως το ίδιο αυτό το νήπιο το προφύλαξε και το έσωσε από την καταστροφή ο Θεός κι όλοι οι άγιοι Αυτού!

Κατά τις δέκα και μισή άφησαν επιτέλους τον πρίγκιπα μονάχο· πονούσε το κεφάλι του. Ο Κόλια έφυγε τελευταίος, αφού τον βοήθησε να βγάλει το γαμπριάτικο κοστούμι του. Χώρισαν φιλικά. Ο Κόλια δεν έκανε κουβέντα για το γεγονός της ημέρας, αλλά υποσχέθηκε να έρθει την επομένη νωρίς νωρίς. Βεβαίως αργότερα πως ο πρίγκιπας δεν τον είχε προειδοποιήσει για τίποτα και τον είχε αφήσει μέσα στην άγνοια των προθέσεών του ακόμη κι αυτόν. Σε λίγο, δεν έμεινε σχεδόν κανένας στο σπίτι· ο Μπουρντόβσκι είχε πάει στο σπίτι του Ιππόλυτου, ο Κέλερ και ο Λέμπεντεβ είχαν φύγει ποιος ξέρει για πού. Μονάχα η Βέρα είχε μείνει για λίγη ακόμη ώρα, κι αυτό για να συμμαζέψει ως συνήθως τα δωμάτια. Τη στιγμή που έφευγε πήγε να δει τι κάνει ο πρίγκιπας. Καθόταν στο τραπέζι με τους δυο αγκώνες ακουμπισμένους και με το πρόσωπο κρυμμένο μέσα στα χέρια του. Τον πλησίασε σιγά και τον άγγιξε στον ώμο. Ο πρίγκιπας την κοίταξε με έκπληξη και χρειάστηκε σχεδόν ένα λεπτό για να συγκεντρωθεί· όταν συνήλθε και τα ξεκαθάρισε όλα, τον έπιασε μια ξαφνική και ορμητική ταραχή. Τέλος, την παρακάλεσε με μεγάλη επιμονή να έρθει να του κτυπήσει την πόρτα του την επόμενη μέρα την ώρα που ερχόταν το πρώτο τρένο, στις επτά. Η κοπέλα τού το υποσχέθηκε· πάνω εκεί την παρακάλεσε με θέρμη να μη μιλήσει γι' αυτό σε κανέναν, πράγμα που του το υποσχέθηκε εξίσου. Τέλος, όταν η πόρτα άνοιξε διάπλατα κι ήταν έτοιμη να φύγει, ο πρίγκιπας την ξανασταμάτησε για τρίτη φορά, της πήρε τα χέρια, τα φίλησε, μετά φίλησε και την ίδια στο μέτωπο, και της είπε: «ες αύριον!» μ' έναν τόνο «ασυνήθιστο». Έτσι τουλάχιστον τα διηγήθηκε η Βέρα αργότερα. Αυτή βγήκε έχοντας τρομερούς φόβους γι' αυτόν. Την επομέ-

νη ησύχασε όσο μπορούσε και, όπως είχαν συμφωνήσει, του χτύπησε κατά τις επτά την πόρτα για να τον προειδοποιήσει πως το τρένο για την Πετρούπολη έφευγε σ' ένα τέταρτο· της φάνηκε πραγματικά πως ανοίγοντας την πόρτα ήταν τελείως ευδιάθετος και μάλιστα χαμογελούσε. Είχε κοιμηθεί σχεδόν ντυμένος, αλλά ωστόσο είχε κοιμηθεί. Έβγαινε λοιπόν το συμπέρασμα πως η Βέρα ήταν το μόνο πρόσωπο στο οποίο έκρινε τότε δυνατό κι αναγκαστικό να ανακοινώσει την πρόθεσή του πως φεύγει για την Πετρούπολη.

XI

Μια ώρα αργότερα βρισκόταν ήδη στην πολιτεία και μεταξύ εννιά και δέκα χτυπούσε το κουδούνι στο σπίτι του Ρογκόζιν. Είχε μπει από την κύρια είσοδο κι ένα ολόκληρο λεπτό πέρασε πριν του ανοίξουν. Τέλος άνοιξε η πόρτα του διαμερίσματος της γριουλάς Ρογκόζιν και φάνηκε μια ηλικιωμένη και καθαρά ντυμένη υπηρέτρια.

– Ο Παρφιόν Σεμιόνοβιτς δεν είναι στο σπίτι, δήλωσε, χωρίς να ανοίξει εντελώς την πόρτα. Ποιον ζητάτε;

– Το Παρφιόν Σεμιόνοβιτς.

– Δεν είναι εδώ.

Η υπηρέτρια παρατήρησε τον πρίγκιπα με μια παράξενη περιέργεια.

– Μπορείτε τουλάχιστον να μου πείτε εάν πέρασε τη νύχτα εδώ; Και... εάν γύρισε μόνος του χθες;

Η υπηρέτρια συνέχιζε να τον κοιτάει, δεν απαντούσε όμως.

– Η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν ήταν μαζί του εδώ χθες;... Χθες βράδυ;...

– Μα επιτρέψτε μου τουλάχιστον να σας ρωτήσω ποιος είστε εσείς;

– Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν· γνωριζόμαστε πολύ καλά ο Παρφιόν κι εγώ.

– Δεν είναι στο σπίτι.

Η υπηρέτρια χαμήλωσε τα μάτια.

– Κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα;

– Δεν ξέρω τίποτα γι' αυτήν.

– Περιμένετε, ακούστε με! Πότε θα γυρίσει;

– Δεν το ξέρω ούτε κι αυτό.

Η πόρτα έκλεισε. Ο πρίγκιπας αποφάσισε να ξαναπεράσει σε μια ώρα. Έβριξε ένα βλέμμα μέσα στην αυλή και συνάντησε το θυρωρό.

– Ο Παρφιόν Σεμιόνοβιτς είναι στο σπίτι του;

- Ναι.
- Πώς μπόρεσαν να μου πουν εδώ κι ένα λεπτό ότι απουσιάζει;
- Σας το είπαν αυτό στο διαμέρισμά του;
- Όχι· μου το είπε η υπηρέτρια της μητέρας του, αλλά χτύπησα και στου Παρφιόν Σεμιόνοβιτς και κανέννας δεν μ' άνοιξε.
- Μπορεί και να βγήκε, συμπέρανε ο θυρωρός, γιατί δεν προειδοποιεί κανέναν όταν απουσιάζει. Καμιά φορά μάλιστα παίρνει και το κλειδί μαζί του και το διαμέρισμα μένει κλειστό τρεις μέρες ή και περισσότερες.
- Είσαι λοιπόν σίγουρος πως γύρισε χθες σπίτι του;
- Ναι. Καμιά φορά όμως μπαίνει από την κύρια είσοδο· τότε δεν τον βλέπω.
- Η Ναστάσια Φιλίποβνα ήταν χθες μαζί του;
- Δεν ξέρω τίποτα γι' αυτήν. Έρχεται αρκετά σπάνια. Εάν ερχόταν, θα την είχα προφανώς προσέξει.

Ο Πρίγκιπας βγήκε και περπατούσε αρκετή ώρα στο πεζοδρόμιο συλλογισμένος. Τα παράθυρα του διαμερίσματος του Ρογκόζιν ήταν όλα κλειστά, ενώ στο διαμέρισμα που καθόταν η μητέρα του ήταν σχεδόν όλα ανοιχτά. Η μέρα ήταν φωτεινή και ζεστή. Ο πρίγκιπας πέρασε το δρόμο και σταμάτησε στο απέναντι πεζοδρόμιο, για να κοιτάξει ακόμα μια φορά τα παράθυρα· όχι μονάχα ήταν κλειστά, αλλά ακόμη και τα άσπρα στόρια ήταν σχεδόν όλα κατεβασμένα.

Έμεινε εκεί περίπου ένα λεπτό και, πράγμα παράξενο, του φάνηκε πως είδε την άκρη ενός από τα στόρια να σηκώνεται και φάνηκε το πρόσωπο του Ρογκόζιν για να εξαφανιστεί αμέσως. Περίμενε λίγο κι έφτασε στο σημείο να πάει και να ξαναχτυπήσει το κουδούνι, αλλά μετάνιωσε και συμφώνησε να ξαναγυρίσει μια ώρα αργότερα. «Ποιος ξέρει; Ίσως να ήταν μονάχα η φαντασία μου...».

Το κυριότερο ήταν τώρα γι' αυτόν να πάει όσο το δυνατόν γρηγορότερα στη συνοικία του Συντάγματος Ισμαϊλόβσκι, στην τελευταία διεύθυνση της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Ήξερε πως, πριν τρεις βδομάδες, όταν την είχε παρακαλέσει να φύγει από το Παυλόβσκ, πήγε κι εγκαταστάθηκε σ' αυτήν τη συνοικία στο σπίτι μιας φίλης της, χήρας δασκάλου· ήταν μια αξιοσέβαστη μητέρα οικογενείας

που νοίκιαζε ένα ωραιότατο επιπλωμένο διαμέρισμα, από το οποίο σχεδόν ζούσε. Είχε λόγους να πιστεύει πως ξαναγυρίζοντας για να μείνει στο Παυλόβσκι, η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε κρατήσει εκείνο το διαμέρισμα. Κι ήταν κυρίως πιθανό πως είχε περάσει εκεί τη νύχτα, όπου χωρίς αμφιβολία την είχε οδηγήσει την προηγούμενη ο Ρογκόζιν. Ο πρίγκιπας πήρε ένα αμάξι. Στο δρόμο σκέφτηκε πως θα έπρεπε να αρχίσει τις αναζητήσεις του από εκεί, γιατί ήταν απίθανο η Ναστάσια Φιλίποβνα να πήγε νύχτα, κατευθείαν στο σπίτι του Ρογκόζιν. Θυμήθηκε τότε τα λόγια του θυρωρού, πως αυτή πήγαινε αρκετά σπάνια, ακόμη και τον καλό καιρό. Εάν πήγαινε σπάνια και τότε, γιατί θα πήγαινε σπίτι του τώρα; Δίνοντας κουράγιο στον εαυτό του μ' αυτούς τους παρηγορητικούς συλλογισμούς, έφτασε περισσότερο νεκρός παρά ζωντανός στο συνοικισμό του Συντάγματος Ισμαϊλόβσκι.

Εκεί, κατάπληκτος έμαθε πως η χήρα του δασκάλου δεν είχε νέα της Ναστάσιας Φιλίποβνα ούτε εκείνη τη μέρα, ούτε την προηγούμενη. Όλη η οικογένεια έτρεξε για να τον δει σαν να ήταν ένα φαινόμενο. Όλα τα παιδιά, κοριτσάκια μεταξύ επτά και δεκαπέντε χρόνων, με διαφορά ενός χρόνου το ένα απ' το άλλο, βγήκαν πίσω από τη μητέρα τους και περιτριγύρισαν τον πρίγκιπα, που τον κοίταζαν με το στόμα ανοιχτό. Πίσω απ' αυτές κατέφθασε μια αδύνατη και κίτρινη θεία μ' ένα μαύρο μαντίλι στο κεφάλι, και τέλος η γιαγιά της οικογένειας, μια πολύ μεγάλη γριούλα που φορούσε γυαλιά. Η χήρα του δασκάλου παρακάλεσε αμέσως τον πρίγκιπα να μπει μέσα και να καθίσει, πράγμα που αυτός το δέχτηκε. Κατάλαβε αμέσως πως όλοι αυτοί οι άνθρωποι τον γνώριζαν πολύ καλά και ήξεραν πως χθες ήταν να γίνει ο γάμος τους· μάντευε πως φλέγονταν από την επιθυμία να τον ρωτήσουν για το γάμο και να μάθουν από ποιο θάυμα ερχόταν να ρωτήσει σ' αυτούς, για μια γυναίκα που θα έπρεπε αυτήν τη στιγμή να βρίσκεται μαζί του στο Παυλόβσκι, αλλά που από λεπτότητα δεν τον ρωτούσαν.

Ο πρίγκιπας ικανοποίησε με λίγα λόγια τη συγκινητική τους περιέργεια για το γάμο του. Τα επιφωνήματα της έκπληξής τους ήταν τέτοια, που αναγκάστηκε να τους διηγηθεί σχεδόν όλα όσα είχαν γί-

νει, εννοείται σε γενικές γραμμές. Τέλος, εκείνο το συμβούλιο των πάνσοφων και κατασυγκλημένων κυριών αποφάσισε πως έπρεπε το δίχως άλλο και πρώτ' απ' όλα να πάει να χτυπήσει ξανά στο σπίτι του Ρογκόζιν, να τον κάνει να του ανοίξει και να μάθει απ' αυτόν θετικές πληροφορίες. Εάν αυτός απουσίαζε πραγματικά (πράγμα που έπρεπε να το μάθει θετικά) ή αν αρνιόταν να μιλήσει, τότε ο πρίγκιπας έπρεπε να πάει στη συνοικία του Συντάγματος Σεμιονόβσκι, στο σπίτι μιας κυρίας Γερμανίδας, φίλης της Ναστάσιας Φιλίπποβνα, που ζούσε με τη μητέρα της· ίσως, μέσα στην ταραχή της και στην επιθυμία της να κρυφτεί, η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε πάει να περάσει τη νύχτα εκεί.

Όταν ο πρίγκιπας σηκώθηκε, ήταν πολύ καταβεβλημένος κι όπως το είπαν οι κυρίες αργότερα «φοβερά χλομός». Τα πόδια του δεν τον βαστόυσαν καθόλου. Τέλος, μέσα από τα ξεφωνητά τους, ο πρίγκιπας κατάλαβε πως ήθελαν να τον πείσουν να ενεργήσουν από κοινού και του ζητούσαν τη διεύθυνσή του εδώ στην πόλη. Όπως δεν είχε να τις δώσει καμιά διεύθυνση, τον συμβούλεψαν να πιάσει δωμάτιο σε κανένα ξενοδοχείο. Ο πρίγκιπας σκέφτηκε κι έδωσε τη διεύθυνση του ξενοδοχείου όπου είχε μείνει πριν πάει στο Παυλόβσκι, κι όπου, πέντε βδομάδες πριν, τον είχε πιάσει εκείνη η κρίση. Ύστερα ξεκίνησε να ξαναπάει στο σπίτι του Ρογκόζιν.

Αυτήν τη φορά, όχι μονάχα δεν του άνοιξαν την πόρτα του διαμερίσματος του Ρογκόζιν, αλλά ακόμη κι η πόρτα της γριάς μητέρας του έμενε κλειστή. Κατέβηκε στην αυλή κι άρχισε, όχι χωρίς κόπο, να ψάχνει για το θυρωρό· αυτός, που ήταν με κάτι απασχολημένος, τον κοίταζε και του απάντησε ανόρεχτα, αλλά ωστόσο κατηγορηματικά, πως ο Παρφιόν Σεμιόνοβιτς «είχε φύγει πρωί πρωί για το Παυλόβσκι και δεν θα ξαναγύριζε εκείνη τη μέρα».

- Θα περιμένω· μήπως θα ξαναγυρίσει το βράδυ;
- Μπορεί όχι νωρίτερα από μια εβδομάδα· ποιος ξέρει;
- Λοιπόν, κοιμήθηκε εδώ απόψε;
- Όσο γι' αυτό, ναι, κοιμήθηκε...

Όλα αυτά ήταν ύποπτα και διαφορεμένα. Ο θυρωρός μπορεί να είχε δεχτεί σ' αυτό το διάστημα καινούργιες οδηγίες. Πριν λίγη ώρα

ήταν φλύαρος· τώρα με κόπο ξέσφιγγε τα δόντια του. Ο πρίγκιπας αποφάσισε να ξαναγυρίσει για μια φορά ακόμη, δυο ώρες αργότερα, και εάν ήταν απαραίτητο να παραφυλάξει μπροστά από το σπίτι. Για την ώρα, του έμενε μονάχα η ελπίδα να πάει να ρωτήσει στο σπίτι της Γερμανίδας. Τράβηξε λοιπόν βιαστικά στη συνοικία του Συντάγματος Σεμιονόβσκι.

Αλλά δεν κατόρθωσε να την κάνει να τον καταλάβει η ωραία Γερμανίδα. Από μερικά λόγια που άφησε να της ξεφύγουν, κατάλαβε πως αυτή είχε μαλώσει πριν δεκαπέντε μέρες με τη Ναστάσια Φιλίποβνα, κι έτσι δεν ήξερε τίποτα γι' αυτήν όλες αυτές τις μέρες· τώρα του έλεγε με δυνατή φωνή πως δεν την ενδιέφερε καθόλου «ακόμη κι αν θα παντρευόταν όλους τους πρίγκιπες του κόσμου». Ο πρίγκιπας βιάστηκε να φύγει. Ανάμεσα στ' άλλα, του πέρασε η ιδέα πως η νέα γυναίκα ίσως να είχε φύγει για τη Μόσχα, όπως τότε, και πως ο Ρογκόζιν την είχε πάρει από πίσω, εάν υποθέσουμε πως δεν είχε φύγει μαζί της. «Εάν τουλάχιστον μπορούσα να βρω οποιαδήποτε ίχνη της!».

Θυμήθηκε εν τω μεταξύ πως έπρεπε να κρατήσει ένα δωμάτιο στο ξενοδοχείο. Έτρεξε αμέσως στη Λιτέιναγια· εκεί του δώσανε δωμάτιο. Ο υπηρέτης του ορόφου τον ρώτησε εάν επιθυμούσε να φάει· από αψηρημάδα απάντησε «ναι» και θύμωσε με τον εαυτό του, γιατί το γεύμα θα τον καθυστέρουσε μισή ώρα· λίγο αργότερα σκέφτηκε πως τίποτε δεν τον υποχρέωνε να φάει το σερβιρισμένο πρόγευμα. Μέσα σ' αυτόν τον πνιγηρό αέρα του σκοτεινού διαδρόμου, είχε την εντύπωση πως τον κατέκλυσε μια παράξενη αίσθηση, βασιανιστική, που έτεινε, όπως φαινόταν, να μετατραπεί σε μια σκέψη· αλλά του ήταν αδύνατο να καταλάβει ποια ήταν αυτή η καινούργια σκέψη που πήγαινε να του φορτωθεί. Βγήκε από το ξενοδοχείο ενώ το κεφάλι του γύριζε· πού μπορούσε λοιπόν να πάει; Έτρεξε και πάλι στο σπίτι του Ρογκόζιν.

Ο Ρογκόζιν δεν είχε γυρίσει· ο πρίγκιπας όσο κι αν χτύπησε στο διαμέρισμά του, κανένας δεν έδωσε σημεία ζωής· χτύπησε τότε στο σπίτι της γριάς Ρογκόζινας· του άνοιξαν και του δήλωσαν μια για πάντα πως ο Παρφιόν Σεμιόνοβιτς απουσίαζε και πως θα έκανε ίσως

και τρεις μέρες να ξαναφανεί. Αισθάνθηκε μια ελαφρά αδιαθεσία, παρατηρώντας πως τον κοιτάζαν πάντα με μια ασυνήθιστη έκφραση περιέργειας. Ο θυρωρός αυτήν τη φορά είχε γίνει άφαντος.

Ο πρίγκιπας πέρασε όπως και προηγουμένως στο απέναντι πεζοδρόμιο κι άρχισε να περπατάει μέσα στη βασανιστική ζέστη για μισή ώρα ή και περισσότερο, κοιτάζοντας πάντοτε τα παράθυρα. Αυτήν τη φορά τίποτε δεν σάλεψε τα παράθυρα έμεναν κλειστά και τα άσπρα στόρια ακίνητα. Πείστηκε τελικά πως γελάστηκε την πρώτη φορά· άλλωστε τα τζάμια ήταν τόσο λερωμένα και δεν είχαν πλυθεί τόσο καιρό που θα ήταν δύσκολο να τον διακρίνεις, έστω κι αν κοιτάζε κανένα από μέσα.

Παρηγορημένος μ' αυτήν τη σκέψη, ξαναγύρισε στη συνοικία του Συντάγματος Ισμαϊλόβσκι, στις δασκιάς. Εκεί τον περίμεναν κιόλας. Η κυρία είχε πάει σε δύο ή τρία μέρη και μάλιστα και στο σπίτι του Ρογκόζιν, χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα. Ο πρίγκιπας άκουσε σιωπηλός, μπήκε στο δωμάτιο, κάθισε πάνω στο ντιβάνι κι άρχισε να κοιτάει τους γύρω του με ύφος ανθρώπου που δεν καταλαβαίνει για τι πράγμα τού μιλούν. Παράξενο· τότε τότε η δύναμη της παρατηρητικότητάς του γινόταν διαπεραστική, τότε τότε ξαναγινόταν απίστευτα αφηρημένος. Όλη η οικογένεια δήλωσε αργότερα πως ήταν να απορείς εκείνη τη μέρα με την παραξενιά της στάσης του. «Ίσως ήταν τότε που εκδηλωνόταν η φρενική του βλάβη». Τέλος, σηκώθηκε και ζήτησε να δει τα δωμάτια που κρατούσε η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Ήταν δύο μεγάλα δωμάτια, ψηλά, φωτεινά και πολύ ωραία επιπλωμένα, για τα οποία έπρεπε να πληρώνει ακριτά ακριβά. Εκείνες οι κυρίες έλεγαν αργότερα πως ο πρίγκιπας είχε εξετάσει κάθε αντικείμενο μέσα σ' εκείνο το διαμέρισμα· βλέποντας σ' ένα τραπεζάκι ένα γαλλικό μυθιστόρημα, την «Μαντάμ Μποβαρύ», που ήταν της βιβλιοθήκης, τσάκισε τη σελίδα στην οποία είχε μείνει ανοικτό το βιβλίο και ζήτησε την άδεια να το πάρει. Μετά, αν και του είπαν πως εκείνος ο τόμος ήταν δανεικός, το έβαλε μέσα στην τσέπη του. Κάθισε δίπλα σ' ένα ανοιχτό παράθυρο και βλέποντας ένα τραπεζάκι για χαρτιά, γεμάτο νούμερα γραμμένα με κιμωλία, ρώτησε ποιος έπαιζε εκεί. Του απάντησαν πως η Ναστάσια Φιλίπ-

ποβνα έπαιζε κάθε βράδυ χαρτιά με τον Ρογκόζιν· έπαιζαν «τρελό», κατά προτίμηση, «μυλωνάδες», «ουΐστ», «κόζ», με δυο λόγια όλα τα παιχνίδια, κι είχαν πάρει αυτήν τη συνήθεια από τότε που η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε φύγει από το Παυλόβσκι για να εγκατασταθεί στην Πετρούπολη. Παραπονέθηκε μια μέρα πως έπληττε, γιατί ο Ρογκόζιν περνούσε ολόκληρες τις βραδιές χωρίς να λείι λέξη και πως δεν είχε κανένα θέμα για συζήτηση· πολλές φορές έκλαιγε. Το επόμενο βράδυ, ο Ρογκόζιν έβγαλε ξαφνικά μια τράπουλα από την τσέπη του· τότε η Ναστάσια Φιλίπποβνα γέλασε κι άρχισαν να παίζουν. Ο πρίγκιπας ρώτησε πού ήταν τα χαρτιά που έπαιζαν. Δεν μπόρεσαν να του τα δείξουν, γιατί ο Ρογκόζιν τα τσέπωνε φεύγοντας· την έπαιρνε την τράπουλα μαζί του και έφερνε πάντοτε μια καινούργια την επομένη.

Οι κυρίες συμβούλεψαν τον πρίγκιπα να πάει ακόμα μια φορά στο σπίτι του Ρογκόζιν και να χτυπήσει πιο δυνατά την πόρτα του, αλλά «το βράδυ, όχι τώρα· ίσως τότε κάτι να πετύχαινε». Η χήρα του δασκάλου προσφέρθηκε να πάει η ίδια τη μέρα στο Παυλόβσκι, στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα, για να δει εάν έμαθαν κι εκεί τίποτα. Παρακάλεσαν τον πρίγκιπα να ξανάρθει κατά τις δέκα το βράδυ για να αποφασίσουν τι θα έκαναν την επομένη.

Παρ' όλες τις παρηγοριές κι όλες τις ενθαρρύνσεις, μια ολική απελπισία κατέκλυζε την ψυχή του πρίγκιπα. Σε μια κατάσταση απέραντης θλίψης έφτασε στο ξενοδοχείο του. Αισθανόταν συντετριμμένος μέσα στην ασφυκτική Πετρούπολη, της οποίας η ατμόσφαιρα είναι πνιγηρή και σκονισμένη το καλοκαίρι. Σκουντιόταν με τους βλοσυρούς ή μεθυσμένους ανθρώπους και κοιτάζε προσεκτικά τους διαβάτες, χωρίς να ξέρει γιατί· ίσως έκανε πολύ περισσότερο δρόμο απ' ό,τι χρειαζόταν· σκοτεινίασε σχεδόν όταν γύρισε στο δωμάτιό του. Αποφάσισε να ξεκουραστεί λιγάκι και να πάει κατόπιν στο σπίτι του Ρογκόζιν, όπως τον είχαν συμβουλέψει. Κάθισε πάνω στο ντιβάνι, ακούμπησε με τους αγκώνες πάνω στο τραπέζι και βυθίστηκε στις σκέψεις του.

Μόνον ο Θεός ξέρει πόσην ώρα έμεινε σ' εκείνη τη στάση κι όλα όσα τού περνούσαν από το μυαλό. Φοβόταν για πολλά πράγματα

και αισθανόταν πόνο και στενοχώρια, νιώθοντας πως τα φοβάται τρομερά. Σκέφτηκε τη Βέρα Λεμπέντεβα· μετά αναρωτήθηκε αν ο Λέμπεντεβ ήξερε τίποτα γι' αυτήν την υπόθεση· σκέφτηκε πως ακόμα κι αν δεν ήξερε τίποτε, θα μπορούσε να πληροφορηθεί πιο γρήγορα και με πιο μεγάλη ευχέρεια απ' αυτόν. Μετά θυμήθηκε τον Ιππόλυτο και τον Ρογκόζιν που είχε πάει να τον δει. Τέλος, θυμήθηκε τον ίδιο τον Ρογκόζιν· τον είχε δει τότε στην κηδεία, μετά μέσα στο πάρκο, κι επίσης τόσο κοντά στο δωμάτιό του μέσα σ' αυτόν το διάδρομο, όπου τον παραφύλαγε μ' ένα μαχαίρι στο χέρι κι ήταν κρυμμένος σε μια γωνιά. Θυμήθηκε τα μάτια του, τα μάτια του που τον παρατηρούσαν τότε μέσα στο σκοτάδι. Ανατρίχιασε. Η σκέψη που πήγαινε από ώρα να του φορτωθεί, του ακρωβήθηκε τώρα ξαφνικά στο κεφάλι.

Αυτή η σκέψη ήταν περίπου η εξής: εάν ο Ρογκόζιν είναι στην Πετρούπολη, έστω κι αν κρύβεται για την ώρα, στο τέλος θα κατέλγη οπωσδήποτε να 'ρθει να βρει τον πρίγκιπα, με καλές ή κακές προθέσεις, πιθανώς στην ίδια κατάσταση που βρισκόταν και την άλλη φορά. Ωστόσο, αν ο Ρογκόζιν έκρινε αναγκάσιο, για μια οποιαδήποτε αιτία, να πάει να τον βρει, αυτό θα γινόταν φυσικά εδώ, μέσα σ' αυτόν τον ίδιο διάδρομο. «Μη γνωρίζοντας τη διεύθυνσή μου, είναι πιθανό να υποθέσει πως κατέλυσα στο ίδιο ξενοδοχείο όπως και τότε· έτσι, εδώ θα έρθει να με βρει..., αν του είναι απαραίτητο να με δει. Και ποιος ξέρει; Ίσως να είναι στενοχωρημένος».

Έτσι σκεφτόταν, κι αυτός ο συλλογισμός τού φαινόταν βεβαίως πιθανός. Εάν καθόταν να τον αναλύσει, δεν θα μπορούσε να εξηγήσει, λόγου χάρη, γιατί θα γινόταν ξαφνικά τόσο αναγκάσιος στον Ρογκόζιν, ή γιατί ήταν αδύνατο να υποθέσει πως δεν θα τον συναντούσε καθόλου. Μια σκέψη όμως τον βάραινε: «Εάν είναι ευτυχισμένος, δεν θα έρθει —σκεφτόταν ακόμη. Θα έρθει κυρίως εάν είναι δυστυχισμένος· και σίγουρα είναι δυστυχισμένος...».

Έχοντας αυτήν την πεποίθηση, θα μπορούσε να περιμένει τον Ρογκόζιν στο ξενοδοχείο, μέσα στο δωμάτιό του· αλλά, όπως δεν μπορούσε να υποφέρει την καινούργια του σκέψη, σηκώθηκε, πήρε το καπέλο του και βγήκε βιαστικά. Ο διάδρομος ήταν σχεδόν εντε-

λώς σικοτεινός. «Εάν εμφανιζόταν ξαφνικά απ' αυτήν τη γωνιά και με σταματούσε στη σιάλα;», σκέφτηκε περνώντας δίπλα από το μοιραίο μέρος. Αλλά κανείς δεν εμφανίστηκε. Διάβηκε την πόρτα, βγήκε στο πεζοδρόμιο, κοίταξε με έκπληξη το πυκνό πλήθος των ανθρώπων μέσα στους δρόμους με το ηλιοβασίλεμα –θέαμα συνηθισμένο στην Πετρούπολη το καλοκαίρι–, μετά τράβηξε για την οδό Γκαρόχοβαγια. Σε πενήντα βήματα απόσταση από το ξενοδοχείο, στο πρώτο σταυροδρόμι, κάποιος μέσα στο πλήθος τού άγγιξε τον αγκώνα και του είπε με μισή φωνή, πολύ κοντά στο αυτί:

– Λέων Νικολάγιεβιτς, ακολουθήσέ με, αδελφέ μου, είναι ανάγκη.

Ήταν ο Ρογκόζιν.

Παράξενο· ο πρίγκιπας άρχισε ακράτητος να του διηγείται, με μια έντονη χαρά, τόσο που αναμασούσε τις λέξεις, πως τον περίμενε μια στιγμή πιο μπροστά στο διάδρομο του ξενοδοχείου.

– Εκεί ήμουν, απάντησε απροσδόκητα ο Ρογκόζιν. Πάμε!

Ο πρίγκιπας απόρησε μ' αυτήν την απάντηση, αλλά δυο λεπτά τουλάχιστον κύλησαν μεταξύ της στιγμής που κατάλαβε και της στιγμής που απόρησε. Φοβήθηκε τότε κι άρχισε να παρατηρεί τον Ρογκόζιν. Αυτός προχωρούσε κιόλας μισό βήμα πιο μπροστά· κοιτάζε ίσια μπροστά του και δεν έδινε καμιά προσοχή στους περαστικούς, παραμερίζοντας μπροστά σ' όλους μηχανικά.

– Γιατί δεν με ζήτησες στο ξενοδοχείο..., αφού ήσουν εκεί; ρώτησε ξάφνου ο πρίγκιπας.

Ο Ρογκόζιν σταμάτησε, τον κοίταξε, σκέφτηκε, μετά είπε, σαν να μην είχε καταλάβει καλά την ερώτηση:

– Άκουσε, Λέων Νικολάγιεβιτς, βάδισε ίσια μπροστά σου μέχρι το σπίτι μου· το ξέρεις, ε; Εγώ θα περάσω απέναντι. Αλλά πρόσεξε, μαζί!...

Μόλις είπε αυτά, διέσχισε τη λεωφόρο και πέρασε στο απέναντι πεζοδρόμιο παρατηρώντας συνέχεια αν ο πρίγκιπας προχωρούσε. Βλέποντας πως είχε σταματήσει και τον κοίταζε με έκπληκτα μάτια, του έδειξε με το χέρι κατά την οδό Γκαρόχοβαγια, μετά ξεκίνησε κοιτάζοντας χωρίς σταματημό πίσω του για να επιβλέπει τον πρίγκι-

πα και να τον προτρέπει να τον ακολουθεί. Ξαναπήρε κουράγιο όταν παρατήρησε πως ο Λέων Νικολάγιεβιτς τον είχε καταλάβει και δεν διέσχιζε το δρόμο για να τον συναντήσει. Ο πρίγκιπας σιέφτηκε ξαφνικά πως ο Ρογκόζιν κάποιον ψάχνει, κάποιον που φοβάται να διασταυρωθεί μαζί του, γι' αυτό έχει πάρει το άλλο πεζοδρόμιο. «Μονάχα γιατί δεν μου είπε ποιον πρέπει να προσέχω;». Προχώρησαν έτσι κάπου πεντακόσια βήματα. Ξάφνου ο πρίγκιπας άρχισε να τρέμει χωρίς να ξέρει γιατί. Ο Ρογκόζιν συνέχιζε να γυρίζει πίσω, αλλά σε πιο αραιά διαστήματα. Μην μπορώντας να κρατηθεί άλλο, ο πρίγκιπας, τού έκανε νόημα με το χέρι. Ο Ρογκόζιν πέρασε αμέσως το δρόμο και τον πλησίασε.

– Η Ναστάσια Φιλίπποβνα είναι σπίτι σου;

– Είναι σπίτι μου.

– Και πριν, εσύ ήσουν που με κοίταζες από το παράθυρο πίσω από την κουρτίνα;

– Ναι...

– Πώς, λοιπόν...

Αλλά ο πρίγκιπας δεν ήξερε πώς να τελειώσει τη φράση του, ούτε τι άλλο να ρωτήσει. Εξάλλου, η καρδιά του χτυπούσε τόσο δυνατά, που δυσκολευόταν να μιλήσει. Ο Ρογκόζιν σώπασε κι αυτός επίσης, και τον κοίταξε όπως ακριβώς και προηγουμένως, δηλαδή λες και κάτι συλλογίζοταν.

– Λοιπόν, πηγαίνω, είπε ξαφνικά ενώ ετοιμαζόταν να ξαναπεράσει απέναντι· εσύ το δρόμο σου. Ας βαδίζουμε χωριστά... είναι προτιμότερο..., καθένας στην πλευρά του... θα δεις.

Όταν έστριψαν, ο καθένας από ένα διαφορετικό πεζοδρόμιο, στην οδό Γκαρόχοβαγια και πλησίαζαν στο σπίτι του Ρογκόζιν, ο πρίγκιπας αισθάνθηκε ξανά τα πόδια του να τρέμουν τόσο που με δυσκολία προχωρούσε. Ήταν περίπου δέκα η ώρα το βράδυ. Τα παράθυρα της πτέρυγας που κατοικούσε η γριούλα Ρογκόζινα ήταν ανοιχτά· στου Ρογκόζιν όλα ήταν κλειστά, και μέσα στο σούρουπο τα κλειστά στόρια διακρίνονταν ακόμα πιο άσπρα. Ο πρίγκιπας πλησίασε το σπίτι από το απέναντι πεζοδρόμιο· βλέποντας τον Ρογκόζιν να ανεβαίνει τις σκάλες και να του κάνει νόημα, τον πλησίασε.

– Ούτε ο θυρωρός ξέρει πως γύρισα σπίτι. Είπα πριν λίγη ώρα πως πάω στο Παυλόβσκ, και το ίδιο ακριβώς επανέλαβα και στην υπηρέτρια της μητέρας μου, ψιθύρισε ο Ρογκόζιν μ’ ένα πανούργο χαμόγελο και σχεδόν ευχαριστημένο. Θα μπορούμε χωρίς κανέναν να μας ακούσει.

Κρατούσε κιόλας το κλειδί στο χέρι. Ανεβαίνοντας τη σκάλα, γύρισε προς τον πρίγκιπα και του έκανε νόημα να βαδίζει πιο σιγά. Άνοιξε χωρίς θόρυβο την πόρτα του διαμερίσματός του, άφησε να περάσει ο πρίγκιπας, προχώρησε προσεκτικά από πίσω του, ξανάκλεισε την πόρτα κι έβαλε το κλειδί μέσα στην τσέπη του.

– Πάμε, είπε χαμηλόφωνα.

Ψιθύριζε από τότε που είχε αρχίσει να μιλάει στον πρίγκιπα στο πεζοδρόμιο στην οδό Λιτέιναγια. Παρ’ όλη την εξωτερική του ηρεμία, βρισκόταν σε κάποια βαθιά εσωτερική ταραχή. Όταν μπήκαν μέσα στη σάλα, που ήταν δίπλα στο γραφείο, πλησίασε στο παράθυρο και με ύφος μυστηριώδες έκανε νόημα στον πρίγκιπα να πλησιάσει.

– Βλέπεις, όταν χτύπησες την πόρτα μου το πρωί, ήμουν εδώ κι αμέσως μάντεψα πως έπρεπε να είσαι εσύ. Πλησίασα στην πόρτα στις μύτες των ποδιών μου και σ’ άκουσα να μιλάς με την Παφνούτιεβνα. Έτσι, από τα χαράματα της είχα δώσει διαταγές πως, αν κάποιος χτυπούσε σπίτι μου, αν ήσουν εσύ, κάποιος άλλος από μέρους σου ή κανένα άλλο πρόσωπο, να μην απαντήσει με κανέναν τρόπο. Αυτή η σύσταση απέβλεπε ιδιαίτερα στην περίπτωση που θα ερχόσουν εσύ ο ίδιος να ρωτήσεις για μένα, και της είπα μάλιστα και το όνομά σου. Μετά όταν έφυγες, μου πέρασε η σκέψη πως ίσως ήσουν έξω να κρυφοκοιτάς ή να παραφυλάς από το δρόμο. Ήταν τότε ακριβώς που πλησίασα σ’ αυτό το παράθυρο και παραμέρισα την κουρτίνα για να ρίξω μια ματιά· ήσουν εκεί όρθιος και με κοιτάζες... Να πώς έγιναν τα πράγματα...

– Πού είναι λοιπόν... η Ναστάσια Φιλίποβνα; έκανε ο πρίγκιπας με πνιγμένη φωνή.

– Είναι... εδώ, πρόφερε αργά ο Ρογκόζιν μετά από μια στιγμή διασταγμού.

– Πού, λοιπόν;

Ο Ρογκόζιν σήκωσε τα μάτια του στον πρίγκιπα και τον κοίταξε επίμονα.

– Λοιπόν, πάμε.

Μιλούσε πάντοτε χαμηλόφωνα, αργά και μάλιστα, όπως και πριν, παρ'ότι συλλογισμένος. Ακόμη κι όταν διηγούνταν πως είχε σηκώσει το στόρι, φαινόταν, παρ' όλη τη διαχυτικότητα του, πως ήθελε να μιλήσει για κάτι άλλο.

Μπήκαν μέσα στο γραφείο. Είχαν γίνει μερικές αλλαγές από την τελευταία επίσκεψη του πρίγκιπα. Μια κουρτίνα από στόφα μοίραζε το δωμάτιο στα δύο και χώριζε, περιορίζοντας δυο εισόδους στις άκρες, το γραφείο κυρίως από το κοίλωμα όπου βρισκόταν το κρεβάτι του Ρογκόζιν. Αυτή η μακριά κουρτίνα ήταν κατεβασμένη κι οι εισοδοί κλειστοί. Ήταν πολύ σκοτεινά μέσα στο δωμάτιο· οι «λευκές» νύχτες της Πετρούπολης κόντευαν να τελειώσουν, κι αν δεν ήταν πανσέληνος, θα ήταν δύσκολο να διακρίνεις τίποτε στο σκοτεινό διαμέρισμα του Ρογκόζιν με τα κατεβασμένα στόρια. Η αλήθεια είναι πως θα μπορούσες ακόμη να διακρίνεις τα πρόσωπα, αν και πολύ θαμπά. Το πρόσωπο του Ρογκόζιν ήταν χλομό όπως συνήθως· τα μάτια του κοίταξαν τον πρίγκιπα επίμονα, με μια έντονη λάμψη, αλλά κάπως ασάλευτα.

– Θα μπορούσες να ανάψεις ένα κερί, είπε ο πρίγκιπας.

– Όχι, δεν χρειάζεται, απάντησε ο Ρογκόζιν που πιάνοντας τον πρίγκιπα από το χέρι, τον έβαλε να καθίσει.

Ο ίδιος κάθισε δίπλα του· η καρέκλα του ήταν τόσο κοντά του, που τα γόνατά τους σχεδόν άγγιζαν τα μεν τα δε. Ένα τραπεζάκι βρισκόταν ανάμεσά τους, λίγο στο πλάι.

– Κάθισε, ας αναπαυθούμε μια στιγμή, είπε με ύφος ελκυστικό.

Έγινε για μια στιγμή σιωπή. Μετά είπε με τόνο που παίρνει κανείς καμιά φορά πριν μπει στο κύριο θέμα, αρχίζοντας με τις λεπτομέρειες που δεν έχουν άμεση σχέση με την υπόθεση:

– Καλά το σκέφτηκα πως θα πήγαινες στο ίδιο ξενοδοχείο· τη στιγμή που μπήκα μέσα στο διάδρομο, σκέφτηκα: ποιος ξέρει, ίσως είναι κι αυτός εκεί και με περιμένει αυτήν τη στιγμή, όπως τον περι-

μένω κι εγώ! Πήγες στο σπίτι της χήρας του δασκάλου;

– Ναι, πρόφερε με κόπο ο πρίγκιπας, του οποίου η καρδιά χτυπούσε σαν να κόντευε να σπάσει.

– Κι αυτό το είχα σκεφτεί. Σκέφτηκα πως θα άρχιζαν να λένε πολλά και να φλυαρούν... Μετά είχα την ιδέα να σε φέρω εδώ, για να περάσουμε μαζί αυτήν τη νύχτα...

– Ρογκόζιν, πού είναι η Ναστάσια Φιλίποβνα; μουρμούρισε ξαφνικά ο πρίγκιπας ενώ σηκωνόταν· έτρεμε σύγκορμος.

Σηκώθηκε κι ο Ρογκόζιν.

– Είναι εκεί, είπε χαμηλόφωνα δείχνοντας την κουρτίνα με μια κίνηση του κεφαλιού.

– Κοιμάται; ψιθύρισε ο πρίγκιπας.

Ο Ρογκόζιν τον κοίταξε ξανά με επιμονή, όπως στην αρχή.

– Ε, λοιπόν! Λοιπόν, πάμε... Μονάχα εσύ..., μα πάμε!

Σήκωσε την κουρτίνα, σταμάτησε και γύρισε ξανά στον πρίγκιπα.

– Μπες! είπε, καλώντας τον με μια κίνηση να προχωρήσει.

Ο πρίγκιπας πέρασε μπροστά.

– Είναι σκοτεινά εδώ μέσα, είπε.

– Φαίνεται! μουρμούρισε ο Ρογκόζιν.

– Διακρίνω με κόπο... το κρεβάτι.

– Πλησίασε περισσότερο, πρότεινε ο Ρογκόζιν με χαμηλή φωνή.

Ο πρίγκιπας έκανε ακόμη ένα ή δύο βήματα και σταμάτησε. Στεκόταν και κοίταζε με προσπάθεια κάνα δυο λεπτά· κι οι δυο, ό- στην ώρα στεκόταν δίπλα στο κρεβάτι, έμεναν σιωπηλοί. Μέσα στη νεκρική σιγή που βασίλευε σ' εκείνο το μέρος, ο πρίγκιπας είχε την εντύπωση πως ακούγονταν οι χτύποι της καρδιάς του, τόσο ήταν δυνατοί. Τα μάτια του τέλος άρχισαν να διακρίνουν όλο το κρεβάτι· κάποιος κοιμόταν πάνω, με μια άκαμπτη ακινησία· δεν ακουγόταν ο παραμικρός θόρυβος, ούτε κι η πιο ελαφριά ανάσα. Ένα άσπρο σεντόνι σκέπαζε τον κοιμισμένο από το κεφάλι μέχρι τα πόδια και ξεχώριζε πολύ αόριστα τα μέλη του· από το εξόγκωμα μονάχα φαινόταν η παρουσία ενός ανθρώπινου σώματος. Στα πόδια του κρεβατιού, πάνω στις πολυθρόνες και ακόμη κάτω στο πάτωμα, ήταν ριγμένα ακατάστατα τα ρούχα, ένα ωραίο φόρεμα από άσπρο μετάξι,

λουλούδια, κορδέλες. Σ' ένα μικρό κομοδίνο σπινθηροβολούσαν τα βγαλμένα και πεταμένα σιρόπια διαμαντικά. Στα πόδια του κρεβατιού, μια αταξία από δαντέλες άσπρες άφηναν να φαίνεται η άκρη ενός γυμνού ποδιού που φαινόταν σαν λαξεμένο σε μάρμαρο κι ήταν τρομερά ασάλευτο. Όσο περισσότερο κοίταζε ο πρίγκιπας, τόσο περισσότερο του φαινόταν η σιωπή εκείνου του δωματίου βαθιά, νεκρική. Ξαφνικά μια μύγα ζύπνησε κι άρχισε να βουίζει, πέταξε πάνω από το κρεβάτι και κάθισε πάνω στο προσκέφαλο. Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε.

– Ας βγούμε, είπε ο Ρογκόζιν αγγίζοντάς τον στο χέρι.

Βγήκαν και ξανακάθισαν στις καρέκλες τους, πάντοτε ο ένας απέναντι από τον άλλον. Ο πρίγκιπας έτρεμε όλο και περισσότερο και δεν κατέβαζε το ερωτηματικό του βλέμμα από το πρόσωπο του Ρογκόζιν.

– Βλέπεις, Λέων Νικολάγιεβιτς, είπε τέλος ο Ρογκόζιν, παρατηρώντας πως τρέμεις σχεδόν το ίδιο όπως όταν δεν είσαι καλά· θυμάσαι; Όπως τότε στη Μόσχα! Ή όπως μια φορά πριν από την κρίση σου! Αναρωτιέμαι τι θα κάνω τώρα μ' εσένα αν σε ξαναπιάσει...

Ο πρίγκιπας τον άκουγε προσεκτικά προσπαθώντας να τον καταλάβει και συνεχίζοντας να τον ρωτά με τα μάτια.

– Εσύ; είπε τέλος δείχνοντας την κουρτίνα με μια κίνηση του κεφαλιού.

– Εγώ..., ψιθύρισε ο Ρογκόζιν χαμηλώνοντας το μέτωπο.

Πέρασαν πέντε λεπτά χωρίς να ανταλλάξουν λέξη. Ο Ρογκόζιν συνέχισε ξαφνικά τη φράση του, σαν η ερώτηση του πρίγκιπα να μην είχε γίνει ποτέ.

– Καταλαβαίνεις, εάν έχεις τώρα μια καινούργια κρίση της αρρώστιας σου, η φωνή σου θα ακουστεί στο δρόμο ή στην αυλή και θα μαντέψουν πως υπάρχει κόσμος εδώ· θα έρθουν να χτυπήσουν την πόρτα και θα μουν..., γιατί όλοι τους νομίζουν πως απουσιάζω. Εάν δεν άναψα κερι, το έκανα μόνο και μόνο για να μη δουν τίποτα από το δρόμο ή από την αυλή. Πραγματικά, όταν απουσιάζω, παίρνω μαζί μου τα κλειδιά μου και κανένας δεν μπαίνει εδώ, ακόμη και για να συγυρίσει, για τρεις ή και τέσσερις μέρες. Έτσι τα έχω κανο-

νίσει, για να μην καταλάβουν πως θα περάσουμε εδώ τη νύχτα...

– Στάσου, είπε ο πρίγκιπας· ρώτησα πριν λίγη ώρα το θυρωρό και τη γριά υπηρέτρια αν η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε έρθει για να περάσει τη νύχτα εδώ... Το ήξεραν λοιπόν.

– Δεν το αγνοώ. Είπα στην Παφνούτιεβνα πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε έρθει χθες εδώ και πως ξανάφυγε μέσα σε δέκα λεπτά για το Παυλόβσκι. Κανένας δεν ξέρει πως πέρασε τη νύχτα εδώ, κανένας. Ήρθα χθες στα κλεφτά μαζί της, όπως και μαζί σου σήμερα. Στο δρόμο, σκέφτηκα πως δεν θα ήθελε να μπει μέσα, αλλά δεν είχα λογαριάσει καλά! Μιλούσε σιγά, βάδιζε στις μύτες των ποδιών και ανασήκωνε το φόρεμά της γύρω της για να μην κάνει θόρυβο· με μια χειρονομία μάλιστα στη σκάλα μου επέβαλε την ησυχία. Εσένα ήταν που φοβόταν όλη την ώρα. Μέσα στο τρένο έκανε σαν τρελή από το φόβο της· αυτή η ίδια ζήτησε να περάσει τη νύχτα εδώ. Η πρώτη μου σκέψη ήταν να την οδηγήσω στο σπίτι της χήρας του δασκάλου, αλλά δεν είχε τίποτε να κάνει εκεί. «Εκεί, μου είπε, ο πρίγκιπας θα με βρει από τα χαράματα· κρύψε με και αύριο, νωρίς νωρίς, θα φύγω στη Μόσχα!». Από τη Μόσχα σκεπτόταν να πάει στο Ορέλ. Εάπλωσε στο κρεβάτι επαναλαμβάνοντας πως θα πηγαίναμε στο Ορέλ.

– Σταμάτα· τι λογαριάζεις να κάνεις τώρα, Παρφιόν;

– Λοιπόν, με ανησυχείς με το συνεχές σου τρεμούλιασμα! Θα περάσουμε τη νύχτα εδώ, μαζί. Δεν έχω άλλο κρεβάτι εκτός από εκείνο, αλλά σχεδίασα αυτό· θα πάρουμε τα μαξιλάρια από τα δυο ντιβάνια και θα κάνουμε για σένα και για μένα ένα κρεβάτι καταγής, δίπλα στην κουρτίνα· θα κοιμηθούμε έτσι ο ένας δίπλα στον άλλον. Εάν έρθουν, θα εξετάσουν το δωμάτιο, θα ψάξουν, δεν θα αργήσουν να την ανακαλύψουν και θα την πάρουν. Θα με ρωτήσουν, θα πω πως το έκανα εγώ και θα με πάρουν αμέσως. Ε, λοιπόν, ας την αφήσουμε εδώ ξαπλωμένη δίπλα μας, δίπλα σ' εσένα και σ' εμένα!...

– Ναι, έτσι να γίνει! επιδοκίμασε με θέρμη ο πρίγκιπας.

– Λοιπόν, ας μην πούμε τίποτα και να μην τους αφήσουμε να μας την πάρουν.

– Για τίποτα στον κόσμο! είπε αποφασιστικά ο πρίγκιπας. Όχι, όχι κι όχι, δεν θα τους αφήσουμε να μας την πάρουν!

– Αυτή είναι η πρόθεσή μου, παλικάρι μου· δεν θα αφήσουμε να την πάρει κανένας! Θα περάσουμε αυτήν τη νύχτα ήσυχα. Έμεινα όλη τη μέρα δίπλα της εκτός από μια ώρα που έλειψα από το σπίτι το πρωί, και μετά το βράδυ που ήρθα να σε βρω. Έχω έναν άλλο φόβο, πως μ’ αυτήν την πνιγηρή ζέστη, το σώμα θα αρχίσει να αναδίδει μυρωδιά. Αισθάνεσαι εσύ τίποτα;

– Μπορεί, δεν είμαι απόλυτα σίγουρος. Αλλά το πρωί η μυρωδιά σίγουρα θα τονιστεί.

– Την έχω σκεπάσει μ’ ένα μουσαμά, έναν καλό αμερικάνικο μουσαμά, κι από πάνω τράβηξα ένα σεντόνι. Τοποθέτησα γύρω τέσσερις γυάλες με απολυμαντικό υγρό ανοιχτές· εκεί βρίσκονται ακόμη.

– Ναι, όπως κι εκεί... στη Μόσχα;

– Εξαιτίας της μυρωδιάς, αγαπητέ μου. Εάν ήξερες πώς αναπαύεται... Αύριο το πρωί, όταν θα ξημερώσει, κοιτάξέ την. Ε, λοιπόν! Τι; Δεν μπορείς λοιπόν ούτε να σηκωθείς; Έκανε ο Ρογκόζιν με έκπληξη και φόβο, βλέποντας πως ο πρίγκιπας έτρεμε τόσο που δεν μπορούσε να κρατηθεί στα πόδια του.

– Τα πόδια μου αρνούνται, μουρμούρισε ο πρίγκιπας· είναι το αποτέλεσμα του φόβου· το ξέρω... Όταν θα περάσει ο φόβος, θα σηκωθώ...

– Περιμένε, πηγαίνω να κάνω το κρεβάτι μας και τότε ξαπλώνεις... Θα ξαπλώσω κι εγώ δίπλα σου... και θα ακούμε..., γιατί, φίλε μου, δεν ξέρω, φίλε μου, δεν τα ξέρω ακόμη όλα τώρα, γι’ αυτό σε προειδοποιώ για να τα ξέρεις από πριν...

Ψελλίζοντας αυτά τα ασυνάρτητα λόγια, ο Ρογκόζιν άρχισε να προετοιμάζει το κρεβάτι. Είναι ολοφάνερο πως από το πρωί ίσως να είχε σκεφτεί αυτόν τον τρόπο να στρώσει το κρεβάτι. Είχε περάσει την προηγούμενη νύχτα πάνω στο ντιβάνι· αλλά στο ντιβάνι όμως δεν είχε θέση για δυο, και γι’ αυτό ήθελε να ξαπλώσουν μαζί· έτσι τράβηξε με μεγάλο κόπο από τη μια μεριά του δωματίου στην άλλη κάθε λογής μαξιλάρια από τα δυο ντιβάνια για να κάνει ένα κρεβάτι μπροστά στην κουρτίνα. Το κατασκεύασε όπως όπως, μετά πλησίασε τον πρίγκιπα με μια έκφραση φιλοστοργίας και ενθουσια-

σμού, τον άρπαξε κάτω από τα χέρια, τον σήκωσε και τον βοήθησε να προχωρήσει σ' εκείνο το κρεβάτι. Είδε τότε πως ο πρίγκιπας ξαναβρήκε τη δύναμη να βαδίσει εντελώς μόνος· λοιπόν, «ο φόβος του άρχιζε να περνά» κι ωστόσο συνέχιζε να τρέμει. Του παραχώρησε το καλύτερο μαξιλάρι, αυτό που ήταν αριστερά, και ξαπλώθηκε από τη δεξιά μεριά χωρίς να γδυθεί, με τα χέρια σταυρωμένα πίσω από το σβέροκο.

— Πραγματικά, φίλε μου, είπε ξαφνικά, κάνει ζέστη κι η μυρωδιά θα αρχίσει να αναδίδεται... Φοβάμαι ν' ανοίξω τα παράθυρα. Υπάρχουν στο σπίτι της μητέρας μου πολλές γλάστρες με λουλούδια, πολλά λουλούδια, μ' ένα άρωμα εξαιρετικό· σκέφτηκα να τα φέρω εδώ, αλλά αυτό θα κινούσε υποψίες στην Παφνούτιεβνα, γιατί είναι περίεργη.

— Ναι, είναι περίεργη, διαβεβαίωσε ο πρίγκιπας.

— Θα μπορούσαμε να αγοράσουμε μπουκέτα... να τη σκεπάσουμε ολόκληρη με λουλούδια. Αλλά σκέφτηκα, φίλε μου, πως αυτό θα ξέσχιζε την καρδιά, το να τη βλέπεις έτσι σκεπασμένη με λουλούδια!

— Πες μου..., ρώτησε ο πρίγκιπας ενώ μπερδευόταν σαν άνθρωπος που ψάχνει μέσα στη μνήμη του αυτό που ήθελε να ρωτήσει, αλλά που το ξέχασε μόλις το θυμήθηκε. Πες μου, με τι το έκανες αυτό; Μ' ένα μαχαίρι; Με το μαχαίρι που ξέρεις;

— Ναι, μ' εκείνο.

— Περίμενε ακόμη! Θέλω επίσης να σε ρωτήσω Παρφιόν... έχω πολλές ερωτήσεις να σου κάνω για όλα... αλλά πες μου από την αρχή για να ξέρω, είχες την πρόθεση να τη σκοτώσεις πριν από το γάμο μας, με μια μαχαίριά, στο κατώφλι της εκκλησίας; Ναι ή όχι;

— Δεν ξέρω εάν το ήθελα ή όχι..., είπε ξερά ο Ρογκόζιν, κατάπληκτος από την ερώτηση και σαν να μην την πολυκατάλαβε.

— Το πήρες ποτέ το μαχαίρι μαζί σου όταν ήρθες στο Παυλόβσκ;

— Ποτέ δεν το πήρα. Για το μαχαίρι, να όλα όσα μπορώ να σου πω, Λέων Νικολάγιεβιτς, πρόσθεσε μετά από λίγο· το πήρα σήμερα το πρωί από ένα κλειδωμένο συρτάρι, γιατί όλα έγιναν μεταξύ τρεις και τέσσερις το πρωί. Πάντα ήταν μέσα στις σελίδες ενός βιβλίου...

Και... και... να ακόμη τι είναι περίεργο: το μαχαίρι βυθίστηκε κάτω από το αριστερό στήθος, επτά ή και δέκα πόντους βάθος... και το αίμα που ανέβλυσε ήταν λίγο· μισή κουταλιά της σουπας, όχι περισσό-τερο...

– Αυτό, ναι, αυτό το ξέρω, είπε ο πρίγκιπας, ενώ σηκώθηκε αμέσως με τρομερή ταραχή. Το έχω διαβάσει αυτό... το ονομάζουν εσωτερική αιμορραγία... Φτάνει μάλιστα να μην τρέξει ούτε σταγόνα αίμα. Αυτό γίνεται όταν το μαχαίρι πάει ίσια στην καρδιά...

– Στάσου, ακούς; τον διέκοψε ξαφνικά ο Ρογκόζιν ενώ ανακάθισε με τρόμο στο στρώμα του. Ακούς;

– Όχι, απάντησε ο πρίγκιπας κοιτάζοντάς τον με τον ίδιο ξαφνικό φόβο.

– Περπατάει! Ακούς; Μέσα στη σάλα...

Κι οι δυο τους τέντωσαν τ' αυτιά.

– Ακούω, ψιθύρισε ο πρίγκιπας με σιγουριά.

– Περπατάει;

– Περπατάει.

– Πρέπει να κλείσουμε την πόρτα;

– Ναι...

Έβγαλαν το σύρτη και ξαναπλάγιασαν. Ακολούθησε μακριά σιωπή.

Ξαφνικά ο πρίγκιπας ξανάρχισε να ψιθυρίζει στον ίδιο τόνο βιασύνης και φόβου· θα έλεγε κανείς πως έχοντας ξαναπιάσει το νήμα της σκέψης, φοβόταν τρομερά μην του ξαναφύγει:

– Αχ, ναι! είπε ενώ σηκωνόταν στο στρώμα του. Ναι, ήθελα να σε ρωτήσω... για εκείνα τα χαρτιά! Τα χαρτιά... Μου είπαν πως έπαιζες χαρτιά μαζί της!

– Ναι, είπε ο Ρογκόζιν αφού πέρασε μια στιγμή.

– Πού είναι... εκείνα τα χαρτιά;

– Να τα, είπε ο Ρογκόζιν αφού σώπασε για λίγο· να τα...

Τράβηξε από την τσέπη του κι έδωσε στον πρίγκιπα μια τράπουλα τυλιγμένη σε χαρτί, που ήταν κιόλας μεταχειρισμένη. Ο πρίγκιπας την πήρε, αλλά χωρίς να καταλαβαίνει τίποτα γι' αυτό που έκανε. Ένα καινούργιο και σπαρακτικό αίσθημα λύπης τού έσφιγγε την

καρδιά· κατάλαβε ξαφνικά πως εκείνη τη στιγμή κι από ώρα τώρα έλεγε κι έκανε εντελώς άλλα πράγματα από εκείνα που θα έπρεπε να πει και να κάνει. Εκείνα τα χαρτιά, λόγου χάρη, που κρατούσε στα χέρια του και που ήταν τόσο ευτυχισμένος που τα είχε, δεν χρειάζονταν πια σε τίποτα, σε τίποτα. Σηκώθηκε και χτύπησε απελπισμένα τα χέρια του. Ο Ρογκόζιν, ξαπλωμένος κι ακίνητος, δεν φάνηκε να παρατήρησε αυτήν την κίνηση, αλλά τα μάτια του ασάλευτα και ορθάνοιχτα σπινθηροβολούσαν μέσα στο σκοτάδι. Ο πρίγκιπας κάθισε σε μια καρέκλα και κοίταζε τον Ρογκόζιν με τρόμο. Μισή ώρα πέρασε έτσι· ξαφνικά ο Ρογκόζιν, ξεχνώντας πως έπρεπε να μιλάει σιγά, άρχισε να γελάει δυνατά:

— Ο αξιωματικός, θυμάσαι εκείνον τον αξιωματικό..., πώς τον μαστίγωσε τότε στο κονσέρτο; Χα, χα! Θυμάσαι; Και ο εύελπισ... ο εύελπισ... ο εύελπισ που όρμησε...

Ο πρίγκιπας πετάχτηκε πάνω μ' έναν καινούργιο φόβο. Ο Ρογκόζιν ξαφνικά ησύχασε, έσκυψε από πάνω του, κάθισε δίπλα του κι άρχισε να τον παρατηρεί. Η καρδιά του χτυπούσε με δύναμη κι ανέπνεε με δυσκολία. Ο Ρογκόζιν δεν γύριζε το κεφάλι προς το μέρος του, λες και τον είχε ξεχάσει, αλλά ο πρίγκιπας τον κοίταζε πάντοτε και περίμενε. Η ώρα περνούσε, η αυγή ερχόταν. Στιγμές στιγμές ο Ρογκόζιν άρχιζε ξαφνικά να ψελλίζει με φωνή διαπεραστική, με λόγια ασυνάρτητα και να βγάζει φωνές που διακόπτονταν από γέλια. Τότε ο πρίγκιπας άπλωνε πάνω του το τρεμάμενο χέρι του, του άγγιζε απαλά το κεφάλι, του χάιδευε τα μαλλιά και τα μάγουλα... αυτό μονάχα μπορούσε να κάνει! Τα ρίγη τον είχαν ξαναπιάσει και τα γόνατά του λες κι είχαν κοπεί. Ένα ολότελα καινούργιο συναίσθημα βάραινε την καρδιά του με απέραντη θλίψη.

Τέλος, ξημέρωσε πια εντελώς. Ξάπλωσε στο μαξιλάρι του καταβεβλημένος από κούραση κι απελπισία και ακιούμπησε το πρόσωπό του στο χλομό και ασάλευτο πρόσωπο του Ρογκόζιν. Δάκρυα κυλούσαν από τα μάτια του στα μάγουλα του Ρογκόζιν, αλλά ίσως να μην τα αισθανόταν καθόλου, κι ίσως μάλιστα να μην ήξερε τίποτα γι' αυτά...

Πάντως, όταν πολλές ώρες αργότερα άνοιξε η πόρτα, βρήκαν το

δολοφόνο σε πλήρη αμνησία και με πυρετό. Ο πρίγκιπας καθόταν δίπλα του, ασάλευτος και σιωπηλός πάνω στο μαξιλάρι του· κάθε φορά που ο άρρωστος φώναζε ή παραληρούσε, έσπευδε να περάσει το τρεμάμενο χέρι του στα μαλλιά του και στα μάγουλά του με μια κίνηση χαϊδευτική και σαν να ήθελε να τον ησυχάσει. Αλλά δεν καταλάβαινε πια τίποτε απ' όσα τον ρωτούσαν και δεν γνώριζε τους ανθρώπους που έμπαιναν και τον περιτριγύριζαν. Εάν ο ίδιος ο Σνάιντερ ερχόταν αυτήν τη στιγμή από την Ελβετία για να δει τον παλιό του οικότροφο, θα αναθυμόταν την κατάσταση στην οποία βρισκόταν αυτός κατά τον πρώτο χρόνο της θεραπείας του στην Ελβετία και με μια αποθαρρυντική κίνηση θα έλεγε όπως τότε: «Ηλίθιος!».

XII

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η χήρα του δασκάλου έτρεξε στο Παυλόβσκι και πήγε ίσια στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνα, η οποία από τα γεγονότα της προηγούμενης ήταν κατασυγχυσμένη. Της διηγήθηκε όλα όσα ήξερε και την τρομοκράτησε τόσο, που τίποτα δεν μπορούσε να την ησυχάσει. Οι δυο κυρίες αποφάσισαν αμέσως να έρθουν σε επαφή με τον Λέμπεντεβ, που ήταν κι αυτός αναστατωμένος με τη διπλή ιδιότητα, ως φίλος του πρίγκιπα και ως νοικοκύρης του νοικιασμένου από εκείνον διαμερίσματος. Η Βέρα Λεμπέντεβα ανακοίνωσε όλα όσα ήξερε. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, η Βέρα κι ο Λέμπεντεβ αποφάσισαν ύστερα από τις συμβουλές του Λέμπεντεβ, να πάνε στην Πετρούπολη για να προλάβουν εκείνο «που ήταν πολύ πιθανό να γίνει». Έτσι, λοιπόν, την άλλη μέρα το πρωί, κατά τις έντεκα η ώρα, το διαμέρισμα του Ρογκόζιν ανοίχτηκε από την αστυνομία, παρουσία του Λέμπεντεβ, των κυριών και του αδελφού του Ρογκόζιν, Σεμιόν Σεμιόνοβιτς, που έμενε στην άλλη πτέρυγα του σπιτιού. Στην επιτυχία αυτή συνετέλεσε κυρίως η μαρτυρία του θυρωρού, που είπε πως είχε δει την προηγούμενη κατά το βράδυ, τον Παρφιόν Σεμιόνοβιτς να γυρίζει στα κλεφτά από την κύρια είσοδο μ' έναν επισκέπτη. Με τη μαρτυρία αυτή δεν δίστασαν πια να παραβιάσουν την πόρτα, την οποία μάταια είχαν χτυπήσει τόσην ώρα.

Ο Ρογκόζιν ήταν στο κρεβάτι δυο ολόκληρους μήνες με εγκεφαλικό πυρετό. Όταν έγινε καλά, η υπόθεσή του πήγε για ανάκριση και τον δίκασαν. Έδωσε για το έγκλημα τις πιο ειλικρινείς, τις πιο σαφείς και τις πιο ικανοποιητικές μαρτυρίες, με αποτέλεσμα να απαλλαγεί ο πρίγκιπας από κάθε κατηγορία. Στην ακρόαση σιωπούσε διαρκώς. Δεν έφερε αντίρρηση στον επιτήδειο και ευφραδέστατο δι-

κηγόρο, όταν αυτός απέδειξε πεντακάθαρα και λογικά πως το έγκλημα είχε γίνει εξαιτίας ενός εγκεφαλικού πυρετού, που είχε αρχίσει πριν από το φόνο, αποτέλεσμα των απογοητεύσεων που δοκίμασε ο κατηγορούμενος. Αλλά ο Ρογκόζιν δεν πρόσθεσε τίποτε για την υποστήριξη αυτής της γνώμης και, όπως και στην ανάκριση, περιορίστηκε να αναθυμηθεί με διαύγεια και ακρίβεια όλες και τις παραμικρότερες ακόμη λεπτομέρειες του γεγονότος. Επωφελήθηκε από τις ελαφρυντικές περιστάσεις και καταδικάστηκε σε δεκαπέντε χρόνια κάτεργο στη Σιβηρία. Άκουσε την ετυμηγορία χωρίς να σαλέψει και «συλλογισμένος». Εκτός από ένα μέρος σχετικά ασήμαντο, κατασπαταλημένο στα γλέντια του πρώτου καιρού, η τεράστια περιουσία του περιήλθε στα χέρια του αδελφού του, Σεμιόν Σεμιόνοβιτς, προς μεγάλην ικανοποίηση αυτού. Η γριούλα μητέρα ζει ακόμη και φαίνεται καμιά φορά να αναθυμάται, αν και με τρόπο συγκεχυμένο, τον πολυαγαπημένο της γιο, τον Παρφνόν. Ο Θεός έχει απαλλάξει το μυαλό και την καρδιά της από τη συναίσθηση της φρίκης που βρήκε το μελαγχολικό σπίτι της.

Ο Λέμπεντεβ, ο Κέλερ, ο Γάνια, ο Πτίτσιν και τα άλλα πρόσωπα του μυθιστορηματός μας συνεχίζουν να ζουν όπως και πρώτα· δεν έχουν αλλάξει καθόλου και δεν βρίσκουμε να πούμε τίποτα σχεδόν γι' αυτούς. Ο Ιππόλυτος πέθανε τρομερά ανήσυχος και λίγο νωρίτερα απ' ό,τι περίμενε, δεκαπέντε μέρες περίπου μετά το θάνατο της Ναστάσιας Φιλίποβνα. Ο Κόλια είναι βαθιά λυπημένος απ' όλα αυτά τα γεγονότα· συνδέθηκε πολύ στενά με τη μητέρα του. Η Νίνα Αλεξάντροβνα φοβάται γι' αυτόν και τον βρίσκει πολύ σκεπτικό για την ηλικία του· ίσως να γίνει ένας πρακτικός άνθρωπος. Έχει συντελέσει από μέρους του ώστε να τακτοποιηθεί κατά κάποιον τρόπο η ζωή του πρίγκιπα. Από καιρό τώρα είχε ξεχωρίσει τον Ευγένιο Παύλοβιτς Ραντόμσκι ανάμεσα σ' όλα τα πρόσωπα που είχε γνωρίσει αυτόν τον τελευταίο καιρό. Αυτός ήταν ο πρώτος που πήγε να τον δει και να του διηγηθεί όλα όσα ήξερε για το επεισόδιο και για την παρούσα κατάσταση του πρίγκιπα. Δεν είχε κάνει λάθος· ο Ευγένιος Παύλοβιτς ενδιαφέρθηκε ζωηρότατα για την τύχη του δυστυχισμένου «ηλίθιου», τον οποίο χάρη στις προσπάθειές του και στα

διαβήματά του, μπόρεσε να τον ξαναβάλει στο ιδρυμα του Σνάιντερ.

Ο ίδιος ο Ευγένιος Παύλοβιτς πήγε στο εξωτερικό με την πρόθεση να μείνει στην Ευρώπη για πολύν καιρό· με κάθε ειλικρίνεια λέει για τον εαυτό του, πως είναι ένας «άνθρωπος άχρηστος στη Ρωσία». Πηγαίνει και βλέπει αρκετά συχνά, τουλάχιστον μια φορά σε μερικούς μήνες, τον άρρωστο φίλο του στου Σνάιντερ, αλλά ο Σνάιντερ κάθε φορά σκυθρωπιάζει· κουνάει το κεφάλι και κάνει υπαινιγμούς πως τα όργανα και η σκέψη είναι εντελώς αλλοιωμένα, κι εάν δεν κρίνει την κατάσταση ανίατη, επιτρέπει όμως στον εαυτό του τις πιο θλιβερές νύξεις. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς φαίνεται πολύ λυπημένος, γιατί έχει καρδιά· αυτό μπορούμε να το αποδείξουμε τονίζοντας πως ο Κόλια τού γράφει και πως αυτός τού απαντάει καμιά φορά στα γράμματά του. Εξάλλου, εκτός απ' αυτό έγινε γνωστή και μια άλλη πτυχή του χαρακτήρα του· κι επειδή είναι προς τιμήν του, σπεύδουμε να την αναφέρουμε. Μετά από κάθε του επίσκεψη στο ινστιτούτο Σνάιντερ, εκτός από το ότι γράφει στον Κόλια, ο Ευγένιος Παύλοβιτς στέλνει γράμμα και σ' ένα άλλο πρόσωπο στην Πετρούπολη, δίνοντας με λεπτομέρειες και με μια περιγραφή γεμάτη συμπάθεια, πληροφορίες για την κατάσταση της υγείας του πρίγκιπα. Εκτός από τις εκδηλώσεις του σεβασμού και της αφοσίωσης, αρχίζουν να εμφανίζονται σ' αυτά τα γράμματα (όλο και συχνότερα) μερικές ειλικρινείς περιγραφές απόψεων, μερικές ιδέες, μερικά αισθήματα, με μια λέξη, είναι η πρώτη εκδήλωση για κάτι που μοιάζει με αισθήματα φιλικά και στοργικά. Το πρόσωπο αυτό που αλληλογραφεί —αν και αρκετά αραιά— με τον Ευγένιο Παύλοβιτς και που κέρδισε τόσο την προσοχή του και την εκτίμησή του, δεν είναι άλλο από τη Βέρα Λεμπέντεβα. Δεν μπορούμε να ξέρουμε ακριβώς με ποιον τρόπο δημιουργήθηκαν αυτές οι σχέσεις· θα πρέπει βεβαίως να δημιουργήθηκαν από τη συμφορά του πρίγκιπα, συμφορά για την οποία η Βέρα από τη λύπη της έπεσε άρρωστη· όσο για τις άλλες λεπτομέρειες αυτής της σχέσης, δεν γνωρίζουμε τίποτε.

Εάν μιλήσαμε γι' αυτήν την αλληλογραφία, είναι κυρίως γιατί σε μερικά απ' αυτά τα γράμματα υπήρχαν πληροφορίες για την οικογένεια Επάντσιν και ιδιαίτερα για την Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Σ' ένα

γράμμα, σταλμένο από το Παρίσι και αρκετά συγκεχυμένο, ο Ευγένιος Παύλοβιτς ανήγγειλε πως ύστερα από μια σύντομη και φλογερή συμπάθεια για έναν Πολωνό κόμη μετανάστη, η Αγλαΐα τον παντρεύτηκε παρά τη θέληση των γονιών της· αυτοί, τέλος, έδωσαν τη συγκατάθεσή τους όχι για τίποτε άλλο, αλλά για να μην γίνει σκάνδαλο. Μετά, ύστερα από σιωπή περίπου έξι μηνών, έκανε γνωστό στη Βέρα, σ' ένα μακροσκελέστατο και γεμάτο λεπτομέρειες γράμμα, πως είχε συναντήσει στην Ελβετία, κατά την τελευταία του επίσκεψη στου Σνάιντερ, όλη την οικογένεια Επάντσιν —εκτός φυσικά από τον Ιβάν Φιοντόροβιτς, που οι υποθέσεις του τον κρατούσαν στην Πετρούπολη— ακόμη και τον πρίγκιπα Σ. Η συνάντησή τους ήταν παράξενη· όλοι τους υποδέχθηκαν τον Ευγένιο Παύλοβιτς με παραφορά· η Αδελαΐδα κι η Αλεξάνδρα τού εκδήλωσαν την ευγνωμοσύνη τους «για την αγγελική φροντίδα που δείχνει για το δυστυχισμένο πρίγκιπα». Παρατηρώντας την αρρώστια και την κατάπτωση του πρίγκιπα, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε αρχίσει να κλαίει πικρά μέσα από την καρδιά της. Προφανώς του τα είχε συγχωρήσει κιόλας όλα. Ο πρίγκιπας Σ. μ' αυτήν την ευκαιρία άρχισε να λέει μερικές πετυχημένες κι έξυπνες αλήθειες. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς είχε την εντύπωση πως δεν υπήρχε οικειότητα ανάμεσα σ' αυτόν και στην Αδελαΐδα· φαινόταν όμως πως, όπου να 'ναι, ο φλογερός χαρακτήρας της Αδελαΐδας θα υποτασσόταν αναπόφευκτα, θεληματικά και με την καρδιά της, στο μυαλό και στην πείρα του πρίγκιπα Σ. Άλλωστε η οικογένεια ήταν τρομερά λυπημένη από τα μαθήματα που της είχαν επιβληθεί από τα γεγονότα, κυρίως από την τελευταία περιπέτεια της Αγλαΐας με τον Πολωνό κόμη. Όλα όσα φοβόταν η οικογένεια παραχωρώντας την Αγλαΐα σ' αυτόν τον κόμη, όλα πια είχαν βγει αληθινά μέσα σε έξι μήνες, και με κάτι αποτυχίες επιπλέον, που ούτε τις φαντάζονταν ποτέ. Αποδείχθηκε πως αυτός ο Πολωνός κόμης δεν ήταν κόμης, και πως εάν πραγματικά είχε φύγει απ' την πατρίδα του, αυτό έγινε γιατί το παρελθόν του ήταν σκοτεινό και ύποπτο. Είχε γοητέψει την καρδιά της Αγλαΐας με την ασυνήθιστη ευγένεια ψυχής με την οποία αισθανόταν τα βάσανα, από νοσταλγία για την πατρίδα του, και την είχε γοητέψει τόσο μάλιστα που πριν ακό-

μη να τον παντρευτεί, εκείνη έγινε μέλος κάποιας επιτροπής του εξωτερικού για την αποκατάσταση της Πολωνίας. Είχε γίνει εξάλλου φανατική εξομολογούμενη ενός διάσημου καθολικού ιερέα, ο οποίος είχε αιχμαλωτίσει το μυαλό της μέχρι φανατισμού. Όσο για την κολοσσιαία περιουσία του κόμη, για την οποία η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κι ο πρίγκιπας Σ. είχαν μαρτυρίες σχεδόν αναμφισβήτητες, αποδείχθηκε εντελώς ανύπαρκτη. Κι όχι μονάχα αυτό, αλλά σε έξι περίπου μήνες μετά το γάμο, ο κόμης κι ο φίλος του, ο περίφημος εξομολογητής, είχαν επιτύχει να τα χαλάσει εντελώς η Αγγλαΐα με την οικογένειά της, τόσο που εδώ και μερικούς μήνες η νέα γυναίκα είχε πάψει να βλέπει τους δικούς της... Με δυο λόγια, θα υπήρχαν εδώ πολλά πράγματα να διηγηθεί κανείς, εάν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, οι κόρες της και μάλιστα ο πρίγκιπας Σ., «κατατρομαγμένοι» απ' όλα αυτά τα γεγονότα, δεν φοβόνταν να τα αναφέρουν στη συζήτησή τους με τον Ευγένιο Παύλοβιτς, αν κι ήξεραν πως αυτός δεν τους είχε ανάγκη για να γνωρίσει την ιστορία με τις τελευταίες τρέλες της Αγγλαΐας Ιβάνοβνα.

Η δύστυχη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θα ήθελε να ξαναγυρίσει στη Ρωσία· σύμφωνα με όσα έλεγε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, κατέκρινε όλα όσα ήταν ξένα, με πάθος και χολή: «Δεν ξέρουν ούτε ψωμί να ψήσουν όπως πρέπει, και το χειμώνα παγώνουν σαν τα ποντίκια σ' ένα υπόγειο· τέλος, είχα τουλάχιστον την ικανοποίηση να κλάψω ρωσικά γι' αυτόν το δυστυχισμένο!», πρόσθεσε δείχνοντας με συγκίνηση τον πρίγκιπα που δεν την αναγνώρισε καθόλου.

Και, χωρίζοντας με τον Ευγένιο Παύλοβιτς, συμπέρανε σχεδόν με θυμό:

– Φτάνουν πια οι προκαταλήψεις! Είναι καιρός να βάλουμε μυαλό. Όλα αυτά, όλες οι ξένες μας πατρίδες, όλη η περιφέρη Ευρώπης, δεν είναι τίποτε άλλο από φαντασία· κι όλοι εμείς, στο εξωτερικό, δεν είμαστε παρά μια φαντασία... Θυμηθείτε αυτά που σας λέω και θα το δείτε κι εσείς ο ίδιος!

ΤΕΛΟΣ

